DIVINVS
PYMANDER
HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI
CVM COMMENTARIIS,

R. P. F. HANNIBALIS ROSSELI
Calabri, Ord. FF. Minorum Regularis Obſeruantiæ
Theologiæ & Philoſophiæ ad S. Bernardinum
Cracouiæ olim Profeſſoris.

TOMVS SEXTVS,
In quo agitur de immortalitate Animæ.

OPVS VERE AVREVM RECONDITAQVE SAPIENTIA
refertiſſimum, ac proindè cuiuis arcana Dei ſcire
cupienti vtiliſſimum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Ex Officina Choliniana, Sumptibus PETRI Cholini.
Anno M. DC. XXX.
SVPERIORVM PERMISSV.

Capita præcipua eorum, quæ continentur in hoc Tomo Sexto Mercurij.

Illustri ac Reuerendiss. in Christo patri, ac Domino,

D. IOANNI DEMETRIO SOLIKOVVSKI,

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA, ARCHIEPISCOPO LEOPOLIENSI DIGNISSIMO, &c.

F. Hannibal Rosseli, Ordinis S. Francisci de Obseruantia Theologus, omnis felicitatis genus à Domino Iesu Christo.

MAgnus ille Salomon, Illustris, ac Reuerendiss. Domine, regum omnium sapientissimus, atq; potentissimus, cùm mirificam coleret sapientiam, vtpotè supernæ sapientiæ munere cumulatissimè illustratus, sic de ea egregiè disseruit, atq; ad illius studium amplectendum, sectandumq; ardenter inuitauit: Posside, inquit, sapientiam, posside intelligentiam: ne derelinquas illam. & apprehendet te: ama illam, & seruabit te, principium sapientiæ: posside sapientiam, circumda illam, & exaltabit te: honora illam, & amplexabitur te; vt det capiti tuo coronam gratiarum. Si quis autem huius coronæ splendore appetit ornari: si quis tam eximij, & planè cœlestis doni vult compos fieri; strenoè illi pugnandum est contra seipsum: non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit: Nam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium; & illi quidem vt corruptam coronam accipiant, nos autē incorruptam: nunquam enim marcescit sapientia. Vigiliæ verò, ieiunia, & eleēmosynæ, peregrinorum susceptio, orationum instantia, visitatio languentium, labor manuum, & quæ sunt generis eiusdem, fracto corpore, minora fiūt; sola sapientia, ætate fit vegetior, vsu tritior, & processu temporis se ipsa fortior. Quam ob causam, magnus ille sapiens vir Græciæ, cùm expleris centum & septem annis, se mori cerneret, dixisse fertur, se dolere, quòd nunc egrederetur de vita, quando sapere cœpisset: Plato octogesimo primo anno scribens, mortuus est: Isocrates quoq; nonaginta & nouem annos, in dicēdi scribendiq́ue labore compleuit. Sic Pythagoras, Democrytus, Xenocrates, Zenon, alijq́ue quàm plurimi sapientiæ studiosi, ætate tam longæua, in huiusmodi studijs, & amore sapientiæ floruisse leguntur. Socrates autem apud Platonem in sua apologia, se præfecturas & magistratus neglexisse fatetur, vt liberius sapientiæ studijs incumberet: Ego, inquit, ô viri Athenienses, neglexi, quæcunq; multifacit vulgus, quæstum, remfamiliarem, præfecturas, conciones, cæterosq; magistratus; ad hæc inquam me non contuli, quibus occupatus, neque vobis, neque mihi ipsi profuturus eram. Ego quandoque in Delphos profectus: ne grauiter quæso feratis, ô viri, quod in præsentia sum dicturus: interrogaui voque, an esset vllus me sapientior: respondit Pythia, sapientiorem esse neminem: quod cùm audissem, ita mecum esse reputaui, quid nam Deus ait? aut quid hoc sibi vult? ego enim mihi conscius sum, neq; in magnis, neq; in paruis, esse me sapientem. Porrò, Deum mentiri, non est credendum, neq; id fas Deo. sed hoc voluit oraculum dicere: is, ô viri, mihi videtur sapiens, qui, quemadmodum Socrates nouit, reuera sapientiam suam nihili pendēdam esse. Comprehendam, inquit propheta Iob, sapientes in astutia suà, quippè, quia nouit Dominus cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt. Ad poetas veniam, Homerum, Hesiodum, Simonidem, qui grandes natu, cygneum, nescio quid, & solitò dulciùs, vicina morte cecinerūt. Sophocles, cùm propter nimiam senectutem, & rei familiaris negligentiam à filijs accusaretur amentiæ; Oedipi fabulā, quam nuper scripserat, recitauit iudicibus, & tantum sapientiæ in ætate iam fracta specimen dedit; vt seueritatem tribunalium, in theatri fauorem conuerteret. Certè Homerus refert, quod de lingua Nestoris, iam veruli, & penè decrepiti, dulcior melle oratio fluxerit. Cato Censorinus Romani generis disertissimus, iam senex, græcas literas discere non erubuit: tantam vim habet sapientia in suis studiosis & cultoribus. Sapientia, inquit Plato in Phædro, non cernitur: ardentes enim excitaret amores; si quod tale ipsius simulachrum manifestum oculis proueniret. Oculorum, inquit Cicero, est nobilis sensus acerrimus, quibus sapientiam non cernimus; ardentes siquidem amores sui excitaret, si videretur: neq; id quidem temerè, cùm sapientia sit diuinarum, atque humanarum rerum scientia; cuius studium, si quis vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. hæc nihil admiratur cùm acciderit: nihil antequam venerit, non euenire posse arbitratur: ipsa quippè res omnes moderatur & temperat: rempubl. optimè curat & disponit: à libidinem impetu & formidinis terrore liberat, & ipsius fortunæ modestè docet iniuriam ferre: omnesq; ostendit vias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferunt. hæc est optima ars viuendi, quæ mœstitiam ex animis pellit, quæq; exhorrescere metu non sinit: hac præceptrice, in tranquillitate viuimus: cupiditatum ardore restincto, & cum dijs communem societatem habemus, à cuius amore græco verbo, philosophia nomen inuenit, qua nihil à dijs immortalibus vberiùs, nihil florentiùs, nihil præstabiliùs hominum generi datum est. ipsa quippè docet, quod difficillimum est, neinpè, vt homo se ipsum cognosceret: cuius præcepti tanta est vis, vt ea non homini cuipiam, sed Dei oraculo tribueretur. Quam ob causam optimi quiq; sapientiæ cultores, frequentias vrbium reliquere, ne luxu & abundantia rerum animi fortitudo mollesceret: ideoq; & Pythagorei solitudines, & loca deserta coluisse leguntur: Platonici verò, atq; Stoici, in templorum locis atque porticibus sunt diuersati; vt admoniti angustioris habitaculi sanctitate, nihil aliud quàm de sapientiæ laudibus cogitarent. Plato elegit academicam villam, ab vrbe procul, non solùm desertam, sed & pestilentem; vt & cura, & assiduitate morborum, libidinis impetus frangeretur, discipuliq; sui nullam aliam sentirent voluptatem, nisi sapientiam quam discerent; in delitijs enim versari, & vacare sapientiæ, potest nemo: in his siquidem Charybdes luxuriæ salutem vorat, & ore virgineo ad perpetranda naufragia Scylleum renidens libido blanditur: hîc barbarum littus, hîc diabolus, pyrata cum socijs portat vincula capiendis. Quamobrem magno, & excellenti ingenio viri, cùm se sapientiæ penitus dedisset, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, quidquid laboris poterat impendi, ad inquirendæ sapientiæ studium contulerunt. Sic Pythagoras Memphiticos vates: Plato Ægyptum, & Archytam Tarentinum adijt; vt quos ex libris nouerat, coram videret. Apollonius philosophus, vt Pythagorici tradunt, sapientiam, quasi toto orbe fugientem,

peric-

persequitur: nam & Persas intrauit, & Caucasum penetrauit: Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetrauit: & ad extremum latissimo Phison amne transmisso, peruenit ad Brachmanos, vt Iarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus sydetum, ac dierum cursu audiret docentem. inde per Elamitas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos, Syrios, Phœnices, Arabes, Palæstinos reuersus, Alexandriam, perrexit Æthiopiam, vt Gymnosophistas, & famosissimam mensam solis videret in sabulo. Inuenit ille vir vbiq; de sapientia quod disceret; vt semper proficiens, semper sapientior euaderet. Peregrinetur igitur sapientiæ studiosus, multos adeat sapientes; vt coràm videat, quæ se aliquando in libris legisse meminit. Audiat Dei vocem, discat iustitiam, humana contemnat, diuina suscipiat: quia omnis sapientia hominis, in hoc sita est; vt Deum cognoscat, & colat. Sapientis, inquit Arist. ordinare & non ordinari est, quippe, qui certiorem habet scientiam, quæ sui ipsius sit tantum, & non alterius causa, quæq; ordinat alios sibi subseruientes. Vnde præclarè dictum est à Cicerone in sua amicitia: Solum illum sapientem censeri posse, qui omnia sua in se posita esse ducit, humanosq; casus sapientia inferiores putat, nihilq; melius, quàm fortunam exiguam competere sapienti. Boët. lib. 4. Prosa 2. veram putat illam Platonis sententiam, solos, quod desiderant, facere posse sapientes; improbos verò exercere quidem quod libeat, quod verò desiderant, explere non posse: insuper beatas fore respub. si eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores, studere sapientiæ contigisset: sapiens enim, authore D. Augustino ad Simplicianum, metu non frangitur, nec potestate mutatur, prosperis non attollitur, nec tristibus mergitur: quia stultus vt luna mutatur, sapiens verò permanet vt sol: sapientia nãque, inermem & nudum hominem nunquam reliquit, nec in secundis rebus efferri, nec in aduersis contrahi permittit. Solus igitur sapiens est liber, qui sibi imperiosus est, quem neq; pauperies, neq; mors, neq; vincula terrent, deniq; vno minor Ioue. Beatus ergo meritò censeri potest, vt dicit sapiens in prouerb. cap. 4. qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia: quia melior est acquisitio eius, negotiatione auri & argenti, & omnia quæ desiderantur, huic comparari non possunt. Hæc cum mente complecterer, Præsul amplissime, ac nostri temporis Archiepisc. decus singulare: & intelligerem eos, qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti debere, ne vitam silentio transigant; post multos commentarios in Pymandri Mercurij, animum adieci ad Asclepium eiusdem authoris libellum, in quo de hominis dignitate, nobilitate, atque celebri natura, sapientissimè loquitur. Cùm autem in hoc grauissimo, pariterque vtilissimo, vt serium labore, ex animo optarem, aliquem mihi egregium patronum concedi, qui & consilio esset, & præsidio; sub cuius tutela, elucubrationes nostræ, in Sextum Mercurij librum securè felicierq; in lucem prodirent; in mentem venit, Reuerendiss. & Humaniss. Dignitas Tua, quam aptissimam ad opem mihi ferendam, sum arbitratus. Noui enim ex catholica & nobili familia maioris Poloniæ, Reuerendiss. D. Tuam oriundam esse: noui optimam, & admodum egregiam educationem Tuam, sub varijs academijs & disciplinis, cum probatissimorum atq; doctissimorum virorum frequentia semper fuisse coniunctam. Vnde cum in Reuerendiss. D. Tua succrescerent, non vulgaris doctrinarum peritia, morum elegantia, ac insignis probitas dignitatis tuæ, cùm Sigismundo Augusto, Annæ Reginæ, Regi Henrico, & Magno illi Stephano Principi fortissimo, in Reipubl. ac ipsorum varijs, ac difficillimis temporibus, rebus ac negotijs, fidem, industriam, & constantiam tuam, multis annis probasses; Regis Stephani voluntate, ac studio, & præclaro Greg. XIII. Pont. Max. de te iudicio, cùm id non solum non ambiuisses, sed etiam, vt multi perhibent, penitus suscepisses, nobilissimæ Leopoliensi Ecclesiæ, pastor datus es; vt esses lucerna ardens & lucens, quam suspicerent, quam amarent, quam deniq; imitarentur omnes, qui pietatem & religionem christianam profitentur: in quo planè diuini numinis elucet dispensatio. Leopolis enim, ciuitas est antiquissima, Russiæ Metropolis nobilissima, fidei catholicæ obseruantissima, mœnijs ornata, vallo munita, arce duplici instructa: ciuitas leonis de tribu Iuda, quæ nullum patitur hæreticum: digna profectò ciuitas, quæ tali ac tanto ditaretur antistite, præsule muniretur, pastore donaretur. Habet siquidem te pastorem suæ fidei, moribus ac legibus non deformem, quem timeat: non distortum, quem erubescat: non turpis lucri cupidum, quem caueat. Illa est ciuitas leonis, tu verò pastor leoninus: illa non fert hæreticum, tu omnes hæreticos execraris: illa est validum contra hostes crucis Christi, Turcas, & Tartaros regni propugnaculum, tu contra eosdem, vt Pontifex Dei verbo, vt senator consilio, propugnator sedulus: illa ornatur ciuium suauitate, prudentia, & eruditione, tu splendes vitæ suauitate, luces prudentiæ eminentia, nites verò eruditione charitatis. te Deus proposuit in vallum immeabile, in murum æneum, in columnam ferream, & in arcem munitissimam. Congratulamur vtrisque: & qualescunque exiles imparesq; gratias agimus Deo Opt. Max. quia dignas referre non possumus, quòd nobilissimæ vrbi talis obtigerit pastor, & vicissim pastori, quòd in sortem suæ curæ pastoralis talis obuenerit ciuitas. Taceo alias insignes animi tui dotes, ingenuam sinceritatem, in dictis & factis constantiam, egregium & circumspectum ingenium, eximiam in arduis rebus gerendis dexteritatem, quam post alias innumeras legationes tuas, vel hac nouissima ad Sixtum V. Pont. Max. mirificè omnibus ostendisti. Taceo vigilantissimam fidei Christianæ propagationem, quam in tuo regimine palàm omnibus declarasti. Taceo modestiam singularem, insignem grauitatem, veritatis & iustitiæ zelum, honestatis & sobrietatis ornaměta, quibus omnes, qui piè de religione Christiana sentiunt, ad tui amorem & obseruantiam, bellissimè attraxisti. Ipse verò currens post odorem vnguentorum tuorum, nec habens aliquid tanto Antistite dignum, in quo animi mei propensionem, erga te declararem: Sextum librum Mercurij offerre curaui, in quo de hominis dignitate, animæque immortalitate sapientissimè disserit. Suscipe ergo Antistes Reuerendiss. læta fronte, grato animo Sextum Mercurij, sub felicissimis tuis auspicijs prodeuntem, tui quidem magni erga me amoris, meæ autem erga te obseruantiæ perpetuum munimentum. Vale, & vera sapientia Dei Patris, Christo Domino fretus, spartam quam ornãdam suscepisti, ornare perge: vineam dominicam, quàm colis, colere haud desine: ouile, quod regendum, oues, quas pascendas commissas habes, rege & pasce alacriter, vt & Catholici tui populi in fide, & religione sancta, sanctè perseuerent, ac dignitatem perfecti hominis obtineant, & schismatici, Græci, Armeni, Russi, Moldaui, Valachi, tuis paternis monitis obtemperantes, tuis salutarib. præceptis eruditi, tua pietate, & mansuetudine victi, in vnitate fidei, vnum pastorem in terris agnoscant, & sic viam salutis inueniant, per quam ad summum pastorem animarum nostrarum, in æterna felicitate contemplandum, & fruendum perueniant. Amen.

Datum Cracouiæ ex Monasterio S. Bernardini, Calend. Ianuar. 1590.

ASCLE-

ASCLEPIVS MERCVRII TRISMEGISTI,

Cum Commentò

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI,

Ordinis Minorum Regularis obseruantiæ.

DE IMMORTALITATE ANIMAE.

TEXTVS MERCVRRII.

O Asclepi, omnis anima humana immortalis est.

COMMENTVM PRIMVM.

Iustin Mercurij.

QVAMVIS de multis & varijs rebus scitu dignis, de Deo, de cælicolis, de Aegypti exterminio, de mondi exitu, instar prophetæ in hoc libro sapientissimus Mercurius sit locutus; potissimum tamen de hominis natura, de humanæ animæ immortalitate sapientissimè disputauit, adhibito dialogo cum suo Asclepio, qui hoc modo sermonem est auspicatus: *Iste*, inquit Asclepius, *pro sole mihi est Deus*. Sensus est, istum solem visibilem, pro Deo veneror, & colo. Ad quem Mercurius: *Deus te nobis, ô Asclepi vt diuino sermoni interesses, adduxit*, Sensus est: Non tuo, sed diuino consilio ad nostrum colloquium accessisti, vt interesses sermoni cæteris meritò præferendo. *Eique*, inquit, *talis, qui meritò omnium antea à nobis factarum, vel nobis diuino munere inspiratorum, videatur esse religiosa pietate diuinior quem si intelligens videris, eris omnium bonorum tota mente plenissimus.* Magnificè exorsus est loqui, reddiditq; Asclepium docilē, attentum, & beneuolum. Quem putas, ô Asclepi, te sermonem auditurum? eum planè, quem si mente perceperis, & oculis cordis perspexeris, mox mutaberis in virum alterum, omnium bonorum, quæ mente hauriuntur, plenissimum. Tex. *Sed cùm multa sint bona, & non vnū; alterū enim alterum, consentaneū esse, dignoscitur, omnia vnum esse aut vnū esse omnia.* Sensus est, dixi te omniū bonorū fore plenissimū. Quid ergo? suntnè multa bona, & non vnū? sunt planè, & multa, & vnū. multa per participationē, vnū verò per essentiā. *Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erāt valde bona*: vnus tamen bonus Deus, in quo omnia sunt vnius, & vnum sunt omnia. Tex. *Ita enim vnum alteri connexum, vt separari alterum ab vtroque non possit.* Sensus est: Bona illa multa, ordine quodam connectuntur, vt separari nequeant: sicut videre est in elementorum connexione, in cæterarum rerum ordinatissima administratione: sed vltra istud bonum ordinis, quod habent ad inuicem, connectuntur in primo bono, in quo omnia bona sunt vnum bonum. Deinde reliqua disputatione de bono, conuertit se ad propositum sermonem. Tex. *Sed de futuro sermone hoc diligenti intentione cognosces: Tu verò ô Asclepi procede paululum, atque nobis, qui intersit, euoca. Quo ingresso, Asclepius etiam Ammonem interesse suggessit. Trismegistus ait: nulla inuidia Ammonem prohibet à nobis, etenim ad eius nomen multa meminimus à nobis esse scripta: sicut & ad amantissimum, & bonum filium multa de physica, exoticaq; quàm in plurima: Tractatum hunc autem, tuo ascribam nomini. Præter Ammonem verò, nullum voca alterum, ne tanta rei religiosissimus sermo, multorum interuentu vsurpatus, præsentiaque violetur.* Magna planè proposuerat se dicturum, quæ non licet omnibus loqui, præsertim cum omnes non sint vnius eiusdemque sententiæ. *Sapientiam*, inquit diuinus Paulus, scribens ad Cor. priori epist. *loquimur inter perfectos* &c. vocat religiosissimum sermonem, quia de hominis natura erat verba facturus, qui inter omnia animantia vltrò religionem colit. *Ne violetur*, inquit, ne contingat scilicet labefactari multorum accessu, cùm inter filios Dei soleat interdum & Sathan interesse. Tex. *Tractatum autem tota numinis maiestate plenissimum, irreligiosæ mentis est multorum conscientia publicare.* Cum homo sit imago totius trinitatis, rectè tractatus de hominis natura, totius trinitatis est plenissimus: *sed irreligiosæ mentis est*, margaritas proijcere ante porcos, & arcanum sermonem indoctæ multitudini publicare, quæ ea quæ non capit, facilè contemnit. Tex. *Ammone etiam adytum ingresso, sanctoq; illo quatuor virorum, religione, & diuina Dei completo præsentia, competenti venerabiliter silentio, ex ore Hermis animis singulorum mentibusque pendentibus, diuinus Cupido sic exorsus est dicere.* Magnum sanè & religiosum colloquium, quatuor virorum, Mercurij scilicet, Tatij, Asclepij, & Ammonis, religione, ac diuina Dei completum præsentia: tribus autem illis ex ore Mercurij pendentibus, sapientissimus Hermes exorsus est loqui. Tex. *O Asclepi, omnis humana immortalis anima, sed non vniformiter cuncta, sed alia alio more vel tempora*, Sensus est, Noueris ô Asclepi, omnem animam humanam mori non posse, alioqui non esset anima, sed animatum: verumtamen nonnihil discriminis, accidentis quidem, non autem substantiæ apparere in eis, ob moris temporisque diuersitatem. Quæ enim moribus honestis, ac probis fuerint ornatæ, non sola immortalitate, sed etiam vitæ felicitate fruuntur æterna, contrà, quæ improbæ, & obscœnis vitæ maculis infectæ, immortales quidem perseuerant, sed in cœno & sordibus, ac grauissimis tormentis, & pœnis perpetuò degunt *Vel tempora*. quia non omnes vno eodemque tempore ex præsenti vita migrare iubentur. Hoc cùm non rectè percepisset Asclepius, vnam ab altera animam substantialiter separari est arbitratus. Tex. *Asclepius. Non enim ô Trismegiste omnis vnius qualitatis est anima?* Sensus est, nònne omnes animæ hominum sunt vnius qualitatis specificæ? Estnè homo homine specificè perfectior? Tex. *Trismegistus. ô Asclepi, vt celeriter de vera rationis continentia decidisti? Non enim hoc dixi, omnia vnum esse, & vnum omnia, vtpotè quia in creatore fuerint omnia, antequàm creasset omnia. Nec immeritò dictus est omnis, cuius membra sunt omnia. Hunc itaque qui est vnum omnia, vel ipse est creator omnium, in hac tota disputatione curato meminisse.* Sensus est, licet omnia sint vnum in Deo, & Deus sit vnum in omnibus, & omnia sint eius membra, quia à Deo recipiunt motum & vitam: non enim dicuntur membra corporis Dei, quia Deus est incorporeus, sed dicuntur mēbra Dei, quia Deus influit in illa vitam & motum, sicut caput animalis in cætera corporis membra; & Deus per illa operatur: non tamen omnia ista membra sunt vnum membrum, nec omnes animæ vna anima. Distinguuntur, inquit, non in quantùm sunt vnius membra, sed in quantùm vnum distinguitur ab alio mēbro, officio, figura, situ, ac peculiari proprietate: de quibus postea latiùs differam, nunc verò ad propositam Mercurij intentionem, nempè ad animæ humanæ immortalitatem declarandam, elucidandamque redeat oratio. Quoniam verò omnis Christianorum, imò omnium hominum spes in immortalitate animæ sita est; idcircò ex professo de tantæ rei grauitate, dignitateque loqui constitui, idque authoritate, ratione, & exemplo: vt rei veritate perspecta, quilibet studeat mores suos ad immortalitatem animæ accōmodare: vitāque agat, vt immortalis futurus: non autem vt brutum animal simul cum corpore interiturum. Quid verò Mercurius de hoc negotio senserit, breui conscripsi, & in medium afferre placuit. Eius autem primum fundamentum huiusmodi est: nempè hominem ex duplici natura constare, mortali scilicet, & immortali, corpore videlicet, & anima, siue anima & mente: proinde & mortalem, & immortalem appellat. Hinc est, quod Deus hominem diligat, vt diuinitatis suæ partem, Nam, *vt homo*. inquit in Asclepio, *ex vtraque parte posse esse plenissimum, ex duplici natura formauit.* Mens igitur hominis est immortalis, pars Dei, non quidem eiusdem substantiæ; sed imaginis, vtpotè spiritualis substantia, semper viuens post suæ conditionis exordium. In octauo Pymandri idem sentire videtur: vbi tres mondos immortales proponit, Deum, mundum, & hominem. *Homo*, inquit, *ad imaginem mūdi genitus secundùm patris voluntatem, non modò cum secundo mundo cognationem habet; verùm etiam intelligentiam primi.* Est autem homo ad imaginem mundi conditus, quia eius corpus ex quatuor constat elemētis; complexio verò, & affectus ex superioris mundi impressione, initium habent. Iterum 9. Pymandri ait, hominem diuidi in animam & corpus: quæ quidem particulæ quando sibi consentiunt; tunc intellectus conceptus mēte depromitur. *Mens verò omnes notiones bonas concipit quoties à Deo semē infunditur.* Ex quo patet, hominis mente diuini seminis capacem esse: quod vtique fieri non posset, ni esset immortalis, & diuinæ imaginis typum gereret. Eo modo ergo

Trum.

De animæ immortalitate.

intelligendi diuina, eius ostenditur immortalitas: propterea quòd intellectio per similia fiat. Dialogo decimo asserit, hominum immortales animas in dæmones, id est, angelos transire: demum in Deorum chorum feliciter reuolare: quod profectò nequaquam accideret, si anima cum corpore simul interiret: vnde pijs præmia, & impijs animabus pœnas distribuit, quam quidē theologiam Plato Græcus, & Virgilius Latinus studiosè imitantur. Describit postea totius hominis ordinē ità, vt facile sit videre, qua ea parte homo immortalis quaué mortalis dicatur. *Anima hominis, inquit, in hunc modū vehitur. Mens in ratione, ratio in anima, anima in spiritu, spiritus in corpore, spiritus per venas, arterias, sanguinemq; diffusus, animal vndiq; ciet, molemq; corporis suspensam sustinet, atq; circumfert.*

Ordo hominis.

Itaque homo, quoad mentem, partem omnium diuiniorem, qua cum angelis, & Deo conuenit, ac cognationem habet, immortalis: quoad verò animat corpus, & vitam animalem diffundit per arterias, per venas, per spiritus vitales, mortalis nominatur. Mens, inquit, abanima, anima verò à spiritu separatur. Assumpsit mens animā velut amictū, quia nuda secundùm se mens interea sistere mole pœnitus non potest. Anima verò vehiculo spiritus vtitur: spiritus animal totum percurrit. Neque quispiam putet, tres animas à Mercurio diuisas fuisse, cum vna sit secundùm essentiam: multiplex verò secundùm virtutem: vnde & animam intellectiuam sua virtute, & sensitiuam, & vegetatiuam continere, apud philosophum patet satis. Diuus Paulus quoque separat animam à mente, & à spiritu. Pars ergo animæ, quæ mens appellatur, est immortalis: denique tota anima, nisi quoad officia, quæ in corpore exercet: quorum respectu mortalis appellatur. Hæc est lucida, atque vera Magus Mercurij de animæ immortalitate theologia. Et reuera, vt ipsemet dicit in eodem Dialogo *Homo est animal diuinum, non cum terrenis brutis, sed cum dijs cælestibus comparandus. Quinimò si audendum est verum fateri, homo verus, vel cælicolis est præstantior, vel saltem pari sorte potitur.* Quę omnia minimè vera essent, si anima humana mortalis esset omninò. Item Dialogo 11. dicit: *Magnum immortalitatis indicium esse, quòd soli ex omnibus animalibus homini Deus ipse largitus sit sermonem ac mentem,* hoc est, donum intelligendi, & loquendi: *quæ quidem eiusdem, ac immortalitas, pretij esse censentur. Nam quisquis his, ad id quod decet, vtitur; nihil ab immortalibus discrepat. Quinetiam corporis solutus compedibus, ab vtrisque ducetur in chorum beatorum simul atque deorum.* Quare, si remanet anima humana postquam soluta est à corpore, & in beatorum concilium migrat, si mente, ac sermone bene vsa fuerit; proculdubio erit immortalis, ac pari sorte immortalitatis cum dijs fruetur. Hoc idem circa finem eiusdem dialogi clarissimè edocet. *Maxime,* inquit, *omnium immortalis est homo, qui Deum capit, qui diuinæ conformatur essentiæ.*

Animal diuinum.

Capax Dei est homo.

Et est sensus, quòd homo sit immortalis, vel ex eo constat satis, quòd eius mens capax est Dei: omne autem, quod alicuius rei capax est, illius simile est; oculus enim capax est lucis, non manus, aut pes, quia lucis habet qualitatem. Si ergo mens hominis capax est Dei: profectò illius naturæ similis erit, at Deus est immortalis; & mens hominis quoque est immortalis. Altera verò ratio, quòd conformatur diuinæ essentiæ, hoc est, quòd sit substantia incorporea, intellectiua, rationis capax, lucida, immortalis: quæ enim sunt sibi conformia, cognationem, & affinitatem habent ad inuicem. Homo igitur, si diuinæ conformatur essentiæ; immortalis vtique erit: *Cui soli ex omnium viuentium genere Deus ipse congreditur: nocte quidem per somnia, die verò crebrius per portenta, per quæ omnia sibi futura prænunciat, per Sibyllam.* Hæc dicta sunt à Mercurio pro humanæ animæ immortalitate astruenda atque confirmanda, quæ adeò sunt clara & lucida, vt elucidatione nō egeant: quam profectò sapientiam, Plato, cæterique Platonici passim sequuntur, quorum opiniones, rationesque huic inserere studui.

CAPVT II.

Plato ac Platonici quid senserint de animæ immortalitate.

Rationes.

1. ALcinous Platonicus rationes adducit, quibus Plato vsus est, dum animæ immortalitatem ostenderet: Anima cuicunque adest, vitam affert: quod vero vitam præstat; mortem minimè suscipit: quod autem huiusmodi est, immortale ea fit. Quare, si anima est immortalis; incorruptibilis quoque erit.
2. Anima præterea, cùm per corporis sensus ad illa quæ sensibilia sunt, descendit, angitur, atque turbatur: non est ergo similis illius, cuius præsentia turbatur. Quare intelligibilibus potiùs quàm sensibilibus similis erit: intelligibile vero, ipsa sui natura semper incorruptibile: anima ergo est incorruptibilis.
3. Item, quod natura sua regit, & imperat; diuinitati cognatum est, sed anima sua natura corpori dominatur: quapropter anima Deo proxima, immortalis erit.

De animæ immortalitate.

Præterea quòd seipso mouetur, vtpote motus principium, semper mouetur, atque immortale est, sed anima seipsā mouetur, puta quia innatam habet vitam secundum seipsam operandi: igitur anima humana est immortalis. In lib. de virtute meminit antiquissimorum Poetarum: *Tradit Pindarus, inquit, & cæteri, qui nuncque Poetarum diuini sunt, animum immortalem esse, eumque tùm decedere, quod quidem mori vocant; tùm iterum redire, interire verò nunquam.* Et in Philebo, siue de summo bono ait, mentem progeniem esse quandam causæ omnium, & proinde immortalem: Prisci, inquit, nobis præstantiores, dijsq; propinquiores, hæc nobis oracula tradiderunt. Sapientia atque mens absque anima nunquam sunt, & in Iouis ipsius natura regiam animam, regiamque mentem inesse: mentem verò progeniem, id est, à Deo immediatè creatam, quandam esse eius causæ, quæ causa dicitur omnium. Quare sic potest argui: Quod est progenies, & cognatum Deo, id immortale, sed huiusmodi est mens: igitur mens hominis est immortalis. In Phedone ea professio astruit animæ immortalitatem, licèt dicat animas esse æternas, sæpiusque in corpora reuertis in quo quidem à nostra Theologia dissentit, quæ animas indies creari à Deo asserit, atque corporibus organicis infundi: *Anima, inquit, inuisibilis species similior est quàm corpus; corpus verò visibile. Etenim cùm animus per sensum aliquid considerat, tunc quidem à corpore trahitur ad ea, quæ nunquam eodem modo sunt, atque ipso aberrat, perturbaturq;, quasi ebrio vacillans, vtpote quæ talia quadam attigerit: at verò quoties ipse animum per se ipsum excogitat, illuc se confert ad purum, sempiternum, immortale, semper eodem modo se habens, & tanquam ipsum cognatum semper inhæret illi, quoties ipse redierit in seipsum, eiq; liceat, cessetque ab errore.* Hæc Plato. Et est sensus: si animus simul interiret cum corpore, simul cum corpore senesceret, & ad illius habitationem proficeret: sed senescente corpore animus viuacior redditur, & prudentior, & ad illius præsentiam, velut ebrius aberrat: igitur animus hominis est immortalis. Sanè vnumquodque conseruatur cum eo, quod est sibi cognatum, & affine: at mens humana, cum se confert ad purum, & sempiternum, viresçit, sapit, & intelligit: inde igitur est illi origo, & domicilium. Quamobrem doctissimè sapientissimeque dicit Plato, animam in corpore ligatam esse, atque implicitam, & per ipsum, quasi per carcerem quendam res considerare: cumque, per seipsam id non faciat, omni prorsus inscitia inuolutam esse.

Corpus carcer animæ.

Amplius, quod non potest suscipere mortem, est immortale; mors enim vitæ opponitur, sed anima non potest suscipere mortē, puta quia habet propriā vitā, & manet in seipsa, adeò, vt neq; per se, neq; per subiectum aliud, mortis possit subire dispendium: igitur anima humana est immortalis. Virtus præterea non obest bono, neque vitium prodest malo: quòd si anima immortalis non esset; minimè verum esset; nam impij lucrarentur, cum & à corpore, & ab eorum prauitate cum anima liberarentur, nunc autem cùm anima immortalis apparet, nulla super est malorum declinatio: nulla salus, nisi vt optima & prudentissima fiat. nihil enim aliud cum migrat ad manes anima, secum transfert, præter eruditionem atque educationem, quæ quidem statim in principio transmigrationis illius, plurimum vel prodesse, vel obesse possunt. Socrates morti vicinus dixit, se cygnorum esse conseruum: siquidē cygni, cùm breui præsentiunt se morituros, tunc admodum dulcius canunt, quàm antea consueuerant: homines verò cùm ipsi mortem expauescunt, cygnos quoque falsò criminantur, quòd lugentes mortem, ob dolorem cantum emittant.

Cygni cantus.

Cygni Phœbo sacri sunt, vt arbitror, diuinatione præditi: ostendunt alterius vitæ bona, ideoque canunt alacrius, gestiuntque ea die, quàm superiori tempore. Equidem, & ego arbitror, inquit Socrates, me cygnorum esse conseruum, eidemque Deo sacrum: neque deterius vaticinium ab eodem domino habere, quàm illos: neque ignauiùs è vita ista decedere. Itaque iuxta hanc Socratis doctrinam, anima nostra tali natura prædita est, quòd non dissipatur, postquam à corpore exierit: siquidem pure discedens, corporeum nihil secum trahit. Quare anima sic affecta, ad aliquid sibi simile diuinumque proficiscitur: quo quùm peruenerit, euadit felix ab errore, à dementia, timoribus, durisque amoribus liberata. Hinc est, quod in sua Apologia confidentèr dicit Socrates, mortem; per mutationem, & transmigrationem animæ esse in alium locum, in admirabile lucrum; ideoque libentius mori. Et reuera, compositum suapte natura dissolui, necesse est: sed anima non est composita: nulla ergo ei accidit dissolutio. *In 10. de legibus* dicit, animam esse numerum, qui potest seipsum mouere, vult enim animam esse immobilem secundùm substantiam, nempè motu terminabili ad substantiam: accidentaliter tamen mobilitati obnoxiam esse. Etenim animæ per se primò inest mobilitas; ideoque primò est mobilis, motu-

Numerus mouens.

numque

De anima immortalitate.

que fons omnium, siquidem, quemadmodum in mouentibus datur primum mouens; ita planè & in mobilibus. hoc autem non est Angelus, quoniam secundùm Philosophos, est immobilis, quoniam semper est idem, & sine discursu intelligit & vult: neque corpus, quoniam per qualitatem mouetur: neq; qualitas, quippe quę per sphęrarũ animas mouetur: anima est ergo. Itaq, anima humana à teste Xenocrate, est numerus seipsum mouens, hoc est natura multiplex, sua sponte mutabilis; ea quin apparet, reliquorum animaliũ formas apud Platonicos, animas nequaquam appellari: tum quia cum à corporibus dependeant, propriæ essentiæ dici non possunt: tùm quia viuificationes quædam potius, quam veræ vitæ appellantur. Cæterum, quemadmodum in igne sunt, calor, lux, leuisque subtilitas; ita planè & in anima, est vis illa vitalis, virtus cognoscendi, & vis appetendi. Quare, sicut in igne prius est intus lucere, calere, & ascendere, quam exterius prodeat eius calor & lumen; ita in anima huiusmodi vires priùs vigent, quàm foris appareant. Intrinsecus ergo habet vitam, quæ corpori vitam tribuit, vnde fit, vt à seipsa discedere nequeat, ac proinde perpetua sit & immortalis igitur anima seipsam mouet, quia nimirum vitalem à potentia in actum progressionem explicat in seipsa. Quamobrem, hic motus spiritualis est, quo anima priùs in seipsa viuere intelligitur, quam corpori vitam exhibeat. Et reuera sicut intelligere est actus intellectus: ita & viuere est actus vitæ, qua anima viuit, seu se viuificare dicitur. Quare, sic potest formari ratio, Platonis: Omne viuens intus sese ipsum mouet & viuificat, quippe quia omnis vita motus quidam est. sed anima humana est huiusmodi, quia scilicet est vita: seipsam ergo mouet, id est, vitalem progressionem explicat à potentia ad actum. Cùm ergo anima sibi viuere semper præstet, & nunquam sese deserat; haud dubium, quin semper viuat, & immortalis atque incorruptibilis perseueret. Iterum in Phædro Plato dicit, animam esse fontem, & principium motuum. Fontem quidem, propterea, quòd motionem illam secum habeat: principium verò, quòd illam effundit in corpus. In causa autem est, quia omninò per se, & non ab alio exterius, vel interiùs mouetur. Quam ob causam ait Phædrus: *Anima omnis est immortalis*, omnis, inquam, quia tota & integra omnes animationes virtualiter continet. Itaque talis potest esse ratio Phædri: Quod mouetur ex se liberè, à materia non dependet. sed anima humana est huiusmodi, vt visum est: igitur à materia non dependet. quod verò ita se habet, immortale est perpetuum. Iterùm quod est principium omnium motionum, non incipit per motum, & agens naturale, neque corrumpetur per motum. sed anima rationalis est huiusmodi: non ergo per motum corrumpi potest; nihil enim extrinsecum violare potest id, ex quo motus vitalis exoritur, nisi conditor eiusdem. Equidem, si anima rationalis est principale principium, quod sibi vitam suppeditat, & motum internum, & nunquam se deserit: nunquam igitur desinet viuere. Sanè, si quod mouetur, quamdiu motori adhæret, tamdiu moueatur necesse est: igitur vbi idem est motor, & motum, simul ergo semper erunt, nec vnquam desinet motum moueri. Quare anima humana semper erit immortalis, & perpetua. Diuus Augustinus explicat Platonis sententiam, hoc modo: *Moueri per se animam sentit, qui sentit in se esse voluntatem: nam si volumus, non alius de nobis vult, & iste motus animæ spontaneus est, hoc enim tributum est ei à Deo, qui tamen motus, non de loco ad locum est tanquam corporis; localiter enim moueri, corporis proprium est. Et cùm anima voluntate, id est, illo motu, qui localis non est, corpus suum tamen localiter mouet; non eodem modo monstratur & ipsa localiter moueri: impartibile enim enim non mouetur loco.* Nomine itaque motus, non propriè vsus est Plato, sed communiùs, nempè pro quauis operatione, sicut Aristotel. 1. *de anima*, sentire & intelligere motus esse dixit. Quo quidem modo, motus non est actus entis in potentia, sed actus perfecti. Animam ergo seipsam mouere, perinde est apud Platonem, ac animam operari absque corporis instrumento. Etenim, sicut animæ substantia prior est substãtia corporis; ita certè affectus & motus, ac dotes ipsius priores sũt passionibus corporis. Motus siquidem in corpore passio est, in anima verò actio, vt *10. de legibus* docet Plato. Amplius, in Crito & in Apologia dicit, prope mortem quosdã cõstitutos, vaticinatos fuisse; quasi illa videant in superioribus nominibus, quibus animus fungitur, corpore non impeditus. In Symposio præterea dicit, quòd si anima cum corpore nasceretur, cum corpore etiam augeretur, & floreret eius sapientia, atqui in senibus oculo corporis deflorescẽte, floret oculus mentis: anima ergo non interit cum corpore. Hæc, & similia dicta sunt a Platone, quæ animi humani immortalitatem ostendunt.

Viuus anima.

Viuere motus.

Anima fons motus.

Anima principium motuum.

Lib. 83. quæst. 8.

Pyrannus Thomas Sextus.

CAP. III.

Argumenta contraria.

De anima immortalitate.

P*Osset aliquis contra* Platonis sententias sic arguere: Omne quod per se mouetur, diuiditur in motum in actu, & motorem in actu, vt dicit philosophus. sed anima nequaquam ita diuiditur, puta, quia est vnica, & indiuisibilis: anima ergo per se, non mouetur. Item mobile per se est diuisibile per se, teste Auerroe, & omne mobile per accidens, est diuisibile per accidens. sed anima humana non est diuisibilis per se, neque per accidens, cùm sit quanta. non ergo mouetur per se, vt dicit Plato. Sanè, rei spirituali non accidit transmutatio, sed anima rationalis, est substantia spiritualis, non cadit ergo in eam transmutatio: & consequenter non mouetur. Amplius, anima mouetur à Deo: non ergo tantum à seipsa. Antecedens patet, quia sicut, si cœlum desineret moueri, reliqua omnia corpora similiter quiescerent; ita planè, si Deus non moueret spiritualia, ne vnus quidem spiritus moueretur: vnde Mercurius in Pymandro ait: *Si Deus vacaret à motu, omnia planè essent otiosa.* Consequentia nota est. Iterùm, omne quod per se mouetur, ab alio mouetur. Constat id satis de moto secundùm partem, & per accidens. Et per inductionem elici potest ab elementis, plantis, & animalibus quæ à forma intus latente mouentur. Reuera, si anima per se mouetur, aut motu generationis, aut corruptionis, aut localis alterationis: sed nullo istorum motuum anima mouetur, vt patet, alioqui corporis subiret vicem: ergo quod prius. Præterea, ei, quod per se mouetur, tria inesse videntur, quod mouet, quod mouetur, & quò mouetur, & mouet, cęterũ quod mouet nõ mouetur: propterea, quòd sicut est quod mouetur, & nõ mouet, quod mouet. sed anima rationalis non tantùm mouet: ita est quod non mouetur. neque tantam mouetur est ergo tantùm que mouet, & mouetur homo. Item, contraria eidem secundùm idem minimè competunt, sed mouere, & moueri sunt contraria: non ergo eidem animæ rationali conueniunt. Iterùm, quod anima humana non solùm non sit numerus seipsum mouens, sed nec etiam immortalis, arguo sic: Nulla forma rei generabilis, & corruptibilis, potest & ipsa esse perpetua, quippe cùm corruptio tendat ad non esse; quod quidem sine formæ abiectione, priuationeque non contingit. sed anima humana, est forma hominis, qui est corruptibilis: non ergo est perpetua, & immortalis. Amplius, si intellectus hominis esset perpetuus, vt dicit Plato; præcederet vtique suam materiam: omne enim perpetuum præcedit tempore id, quòd generatur & corrumpitur, sed id aduersatur philosopho *12. met. tex: com. 15.* non ergo anima rationalis est perpetua.

e rep. ad sub: orbis

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

AD *primum* argu. sic dici potest, nempè maiorem falsam esse vniuersaliter sumptam, veram tamen de eo, quòd secundùm apparentiam per se mouetur. Cæterum, anima rationalis per se mouetur omninò, hoc est non ex aliquo alio interius, vel exteriùs mouente. *Ad. 2.* dico, Auer. anthoritatem intelligi debere de his formis, quæ à materia dependent, & producuntur, cuiusmodi non est anima rationalis. *Ad confir.* dico, Auerr. loqui de prima causa, & intelligentijs, in quas non cadit huiusmodi transmutatio. *Ad 3.* dico, animam subitaria incitatione, infusioneque stabili à Deo moueri, de qua profectò motione non intellexit Plato cùm diceret, animam esse numerum seipsum mouentem; sed de illa potiùs, quæ est actus successiuus, per temporis momenta discurrens; siquidem paulatim sotmaodo se, à se mouetur, & mouet se anima. Quod operationes eius paulatim fiant, & in tempore; in causa est ipsius imbecillitas, qua angelis est inferior. *Ad 4.* patet ea supradicta responsio: quippe quia non ab aliqua alia forma, quam à seipsa moueatur anima rationalis, ideoque Insufficiens est inductio. *Ad confir.* dico, de nulla illorum motuum specie in diffinitione animæ astruenda locutum fuisse Platonem, quoniam quidem passiones sunt: huiusmodi verò, qui animæ à Platone attribuuntur humanæ, actiones, veluti sunt velle, considerare, curare, consultare, rectè & non rectè opinari, lætari, dolere, audere, metuere, odisse, diligere, & quæ sunt generis eiusdẽ: vt decimo de legibus docet Plato. *Ad 5.* Minor est falsa

1.

2.

3.

4.

5.

De animæ immortalitate.

de motu, qui est actio. Nam, quemadmodum dicimus ignem esse calidum per se, non duo quidem dicimus diuersa, quorum vnum caleat, & alterum calefaciat: ita planè nec in anima duo diuersa sunt, motum scilicet, & mouens. Etenim moueri in ea, non est perinde, ac secari in ligno; sed potius sicut calere in igne; calet enim ignis, nullo calefaciente; sic anima seipsam mouet, sine aliquo alio motore eam mouente.
6. *Ad 6.* Minor est falsa de eo, quod a se est mutabile, & ab alio non mouetur, cuiusmodi est anima, quæ actu formali, ac
7. potestate actuali motum continet. *Ad 7.* Maior est vera de forma inhærente, quæ producitur de potentia materiæ, non au-
8. tem de forma, quæ venit ab extrinseco. *Ad 8.* dico, nullam inhærentem formam suam materiam præcedere: formam verò subsistentem materiam particularem præcedere posse; non totam tamen, totam, quantum ad omnes ipsius partes; vnde anima rationalis benè præcedit tempore hunc hominem, non tamen totam naturam humanam. Aut rectius sic potest intelligi Philosophi sententia, quod nulla forma totam suam materiam tempore præcedat; quemadmodum omnis causa mouens, & generans, rem genitam præcedit: ratio verò sicut forma, simul est cum re genita. Vnde ait 12. meth, com. 17. *Inquirendum est,* inquit, *vtrum aliqua forma post maneat; quia in quibusdam nihil prohibet, eorum formam posterius remanere, nempè animam intellectiuam.* Non ergo, dicit Philosophus, nullam formam præcedere suam materiam: sed vult formam posse esse simul cum re, cuius est forma: atque in hoc differre à forma, siue à causa mouente, cum hoc tamen stat, aliquam formam, aliquo modo suam materiam tempore præcedere posse. Sed de his satis.

Anima præcedit materiam.

12. met. c. 17.

CAP. V.

Animæ immortalitas secundùm Plotinum, & alios philosophos.

Plotinus fidelis Platonis interpres, animæ rationalis immortalitatem plurimis in locis sapientissimè doctissiméque ostendit. Si inquit, *homines essent bene affecti, & bonis animis præditi, nullus adeò foret incredulus, vt aliquando diffideret, animam nostram naturam esse penitus immortalem. Etenim animam nostram cognatam esse diuinæ sempiternaque naturæ ex eo patet, quia non est corpus, neque figuram habeat, neque colorem, neque molem vel qualitatem vllo pacto tractabilem. Quare, cùm omne diuinum, vereque ens, vita fruatur bona, atq; sapiente: anima verò nostra huiusmodi naturæ sit cognata, vita igitur fruitur bona atq; sapiente.* Et reuera, nemo sanæ mentis dubitabit, quin anima rationalis *sit immortalis.* Nam cui ea se inest vita, interire non potest: sed animæ rationali ex se inest vita, quia est forma per se viuens: quomodo ergo interibit? Calor non igni, sed materiæ inest ignis, ideoque ignis dissoluitur: Anima verò non sic habet vitam, vt ibi quidem materia sit subiecta, vita verò illi accedens declaret animam. Præterea, sapientia, veraque virtus, diuinæ res cùm sint, non possunt alicui vnquam vili mortalique inesse naturæ: sed necesse est tale quiddam esse diuinum, quippe cùm compos sit diuinorum ob cognationem quandam communionemque substantiæ. sed animæ humanæ inest sapientia, & vera virtus: est ergo quid diuinum, & immortale. Ampliùs, quod est suæ motionis principium, quodque ex seipso viuit, intelligens quæ in cœlo sunt, & quæ supra cœlum, vsque ad summum omnium principium est immortale omninò, sed huiusmodi naturæ est anima rationalis: ergo quod prius. Accedit ad hæc, quod omne solubile, cùm ex compositione susceperit esse, hac conditione dissolui potest, qua est compositum, sed anima rationalis est vnus, & simplex actus, & natura in viuendo consistens: non igitur hac ratione poterit interire. Neque diuidi potest in partes, quia non est moles, neque quantum quicquam. Anaxagoras quoque de homine loquens, ait: *Mortalis æternitas Dei partem habet.* Mortalem vocat hominem propter corporis conditionem: æternitatem verò propter animam: vnde Pythagoras, *corpore deposito, si liberum ascenderis æthera, eris immortalis Deus, non vltrà mortalis.* Hinc quoque Heraclitus ait: *Lux est anima sapientissima; à corporeis enim humoribus separata clarius intelligit: Cuius contrarium contingeret si anima à corpore originem haberet: qualibet enim res à propria origine seruatur, & perficitur.* Apollo Milesius, Authore Lactantio interrogatus, vtrum anima maneret post mortem, respondit: *Anima quidem, inquit, quoad vinculis corporeis tenetur, corruptibiles passiones sentiens, mortalibus cedit doloribus. Cùm verò humanam conditionem post corruptam in æthera fertur, nunquam senescet, & manet in æternum sine pœna.* Cyrus maior apud Ciceronem & apud Xenophontem, ait: *Nolite arbitrari filij charissimi, me cum à vobis discessero, nusquam aut nullum fore; nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis; sed cum essem in corpore ex his rebus (quas gerebam) intelligebatis: eundem igitur me fore dicitote, etiam si nullum videbitis.* Hæc ille. Quare, rectè dictum est à Galeno *libro de spermate*, quòd sicut lux solis, quæ est incorruptibilis, officium suum complens, nullam patitur diuisionem; sic anima, quæ est incorruptibilis. Etenim sicut lumen solis separatur ab aere, & ab omni oculorum intuitu, sine sui corruptione; ita & anima separatur à corpore. Vtitur & Auicenna huius rei astruendæ gratia congruo satis exemplo *6. natur. par. 5.* Creetur, inquit, à Deo homo aliquis subitò in aëre perfecta constitutus, sed ita dispositus, vt nihil per quinque sensuum apprehendat: Mens, hominis, sic affecti, à nullo perturbata, præsentem sibi animæ substantiam cogitabit. Quapropter affirmabit esse seipsam: neque tamen corporale aliquid in seipsa perspiciet. Quid ergo es ò Anima, si parua te non implent? pulcherrima, si horres turpia: sempiterna, si nullum habes defectum. Quære ergo te extra modum, extra te vola. Falsa est igitur Democriti & Epicuri sententia, & Dicearchi de animi dissolutione: vnde Plato ait, ex hoc posse cognosci animas esse immortales, atque diuinas, quòd in pueris mobilia sunt ingenia, & ad percipiendum facilia; quòd ea quæ discunt ita celeriter capiant, vti non tunc illa discere videantur; sed recognoscere potiùs, atque reminisci. Thales Milesius apud Laertium, primus inter philosophos dicitur de Astrologia tractâsse, & primus animas immortales posuisse, & de natura disputâsse. Macrobius *lib. primo super somnii Scipionis* ait, animarum originem manare de cœlo, idque inter philosophantes indubitatæ esse sententiæ. Et hanc perfectam esse sapientiam, vt vnde orta sit animo, & de quo fonte venerit, recognoscat. Quamobrem rectè disputauit Cicero in lib. de Legibus. Quòd, inquit, *ex hominum genere consecratos, sicut Herculem, & cæteros coli lex iubet, indicat omnium quidem animas immortales esse; mentem namque ex quinta natura fieri. Arist. dixit,* Nonne maximum est argumentum naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt? & maximæ quidem quæ post mortem futura sunt hoc ipsum indicat procreatio liberorum, propagatio nominis, adoptiones, filiorum, testamentorum diligentia, sepulchrorum monumenta quod nulla animorum in terris origo inueniri possit: nihil enim est animis admistum, nihil concretum, nihil duplex, coagmentatum nihil. Quod cùm ita sit, certè nec secerni, nec diuidi, nec distrahi potest, nec interire animus humanus; est enim interitus quasi discessus, & secretio earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. Quare, cùm partes animi à seipsis secerni nequeant; haud dubium, quin animus interire non possit. *O igitur præclarum illum diem* dicebat Socrates, *cùm ad illud diuinorum animorum concilium proficiscar vbi ea vita viuitur, quæ est vera vita nominanda: nam dum sumus inclusi in his propaginibus corporis, munere quodam necessitatis, & graui opere perfungimur.* Non ergo lugenda est mors, quam sequitur immortalitas. Quam ob rem eximia è vita læti, eripique nos è custodia, & solui à vinculis arbitramur, vt in æternam, & planè in nostram domum remigremus. Sanè, *mors,* vt dicit Seneca ad Lucillum, *iter mutat: vitam verò non eripit.* Et *quid mirum,* ait Porphyrius, *si anima, quæ est substantia incorporea, separetur à corpore, absque sui corruptione; quando & sol sine corruptione ab aere recedat?* Alpharabius in lib. de intellecto, & intellectu ait: Animam à corpore separatam, res intelligere per suam essentiam: sicut & aliæ intelligentiæ abstractæ mouentes orbem. Eiusdem est sententiæ Algazel in suis commentarijs phisicis: Cùm inquit, *anima separata fuerit à corpore durabit eius cohærentia cum intelligentia agente, & delectabitur delectatione, quæ explicari non potest.* Mira planè doctrina, quæ à tot præclarissimis in nos ita clare emanauit, vt nullus sit relictus ambigendi locus. Hoc idem asserit Isaac in lib. suarum diffinitionum, vbi dicit tres esse animarum ordines, nempè vegetatiuam, sensitiuam, atque intellectiuam, & harum excellentiorem esse intellectiuam, quoniam à summa intelligentia est creata, & naturæ ipsius gerit imaginem. Idem sentit Moyses Hæbræus: *Anima, inquit, à corpore separata, non moritur: sed si passiones corporis secuta non fuerit, speculabitur premium eius & voluptates capiet ineffabiles, quas mortalium lingua enarrare non possunt.* Iosephus quoque Hebræus, *Corpora quidem,* inquit, *cunctis mortalia sunt, & caduca: anima verò semper immortalis.* Et quot legimus morti sese dedisse, desiderio immortalitatis habendæ? Nam & Theobrotus, teste August. lecto Platonis libro de immortalitate animæ, præcipitem sese dedit. Sic Marcus Cato, teste Lactantio *3. lib.* seipsum interemit, cupiditate immortalitatis obtinendæ. Idem in se pertulit Diogenes philosophus, vt refert Cicero

Enn. 4. lib. 7. cap. 10.

Anima cognata Deo.

Anima vita sapientiæ.

Anima non est composita.

Anaxagoras.

Heracl.

Lactan. Apollo.

Cicero. 1. Tusc. quæst.

Xenophon.

De animæ immortalitate.

Auicenna.

Plato.

Laertius. Diogenes. Thales.

Macrobius.

Cicero.

Socrates.

Seneca. Porphyrius.

Alpharabius.

Algazel.

Isaac.

Moyses.

lib. 6. de bello Iud.

22. de ciuit.

2. Tusc.

De animæ immortalitate. Zeno. Lactantius. Lucanus. Propertius. Ouid. Iuuenal. Virg. Salust. Tull.

2. Thusc. & Zeno, teste Seneca ad Lucillum: Cleantes quoque & Chrysippus eodem desiderio correpti sunt, vt dicit Lactantius *vbi suprà*. Lucretius Poeta, teste Lactantio 3. *lib.* de animæ immortalitate præclarè cecinit. *Cedit idem retro de terra, quod fuit ante in terram: sed quod missum est ex ætheris ore; Id rursum cæli fulgentia templa receptant.* Lucanus, *Regit spiritus artus orbe alto.* Propertius lib. 4. *Sunt aliqui Manes: letum non omnia finit.* Ouid. 15. met. *Morte carent animæ.* Iuuenalis Sat. 15. *Sensum à cælesti dimissum traximus arce.* Virgilius in 6. AEneid. ponit æternas pœnas, quas animæ damnatorum patiuntur. Hinc est, quod Salustius in Catilinario dicit: Alterum nobis cum diis commune esse, animum scilicet: alterum cum belluis, corpus videlicet. Quamobrem non insipienter locutus est Cicero ad Lelium. *Neque*, inquit, *assentior his, qui nuper disserere cœperunt, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri; plus enim apud me antiquorum valet authoritas dicentium animos hominum esse diuinos; hisque cùm è corpore exierint, reditum ad cælum patere.* Hæc cùm ita se habeant, opinionem illam de animi immortalitate, communem propemodum fuisse apud antiquos, cùm Poetas & Oratores, tùm etiam Philosophos, satis constare arbitror.

CAP. VI.

Aristotelis opinio de immortalitate animæ.

ARistotelis rationes, quæ animæ immortalitatem astruere videntur, in medium adducendas putaui; vt ex illarum aspectu quisque videat, quid de animi immortalitate ipse senserit. Inprimis autem id quod ab ipso dictum est 12. *met. com.* 10. Inferendum putaui, nempe voluntatem humanam per essentiam liberam esse; quia potest oppositum omninò velle, & oppositum actum imperare: eò quod est virtus per essentiam libera. Hoc idem docetur ab eodem philosopho *in libro de interpretatione & in suis moralibus.* Quare, si voluntas sit per essentiam libera proculdubio eius esse non dependet à corpore: alioqui non posset niti contra inclinationem sui subiecti; virtus enim agendi fluit ab essentia subiecti. Item, omnis forma existens in aliquo subiecto, à quo dependet in esse, & conseruari, non agit, aut patitur, nisi actione, vel passione compositi, aut alicuius particulæ sui compositi. sed anima intellectiua non agit, aut patitur actione, aut passione sui compositi, non enim intelligit, & vult corpore vt dicit philosophus 3. *de anima tex. com.* 9. non ergo dependet à corpore in esse & conseruari, atque ita non corrumpitur cum corpore. Item, vniuersale est immortale, & perpetuum, ratione vtriusque obiecti: quia omnium est intellectu obiectiuè, & subiectiuè, qui ipsum separat à materia, loco, & tempore. sed omne illud, cuius participatione aliquid perpetuum efficitur, ipsum est per essentiam perpetuum, vt communis est Peripateticorum sententia: intellectus ergo hominis est per essentiam perpetuus. Fuit huius sententiæ author Socrates philosophus, qui ait, vniuersale, non autem singulare, esse definiendum propter sui immobilitatem, quam habet ex animæ æternitate. Huius quoq; veritatis ipse quoque philosophus perpetuus extitit æmulator, præsertim in confutanda illorum sententia dicentium, intellectū sensum esse. Si, inquit, intellectus sensus esset; tunc omnia entia essent sensibilia: atque ita tolleretur scientia metaphysica, quæ est de intelligibilibus. Sunt ergo entia vniuersalia in intellectu consistentia. Item, loquens de difficultate scientiæ de anima, hanc conditionalem posuit. Si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia: non est propria animæ operatio, eò quòd non est sine corpore. Porrò *tex.* 13. aliam ponit conditionalem, nempe: Si est aliqua propria animæ operatio, contingit eam separari: sin autē non contingit, &c. In 3. autem lib. à *tex.* 152. *vsq; ad tex.* 155. primam partē primę conditionalis destruit, scilicet, intelligere esse phantasiam. vbi sensum ab intellectu differre, & intelligere à sentire, apertissimè ostendit. *Phantasia*, inquit, *alterum est à sensu scilicet exteriori, & ab intellectu.* In tertio autem libro *text.* 4. *vsque ad* 8. intellectum non esse organicum, clarissimè docet: & intelligere in organo non recipi: propterea quod intelligere non sit phantasia: atque ita intelligere, & intellectū, non esse organica. Tunc ex his aliquæ rationes formari possunt: Omne passibile est organicum, sed intellectus non est organicus: igitur non est passibilis passione corruptiua, sed perfectiua; & consequenter non est corruptibilis. Item, omne materiale est passibile; sed intellectus non est materialis, quia non est organicus, vnde 1. *de gener.* 54. Quæcunque non in materia habent formam, hæc quidem impassibilia sunt actiuorum: igitur intellectus non est passibilis. Quam ob causam 1. *de anima tex.* 65. & 66. ait: intellectum seiungere eiusque accessum ad materiam non arguere illius corruptionem. Item, omne separabile à principio corruptionis, nempè à materia, est incorruptibile: sed intellectus est separabilis a materia 2. *de anima tex.* 21. Separatur hoc ab hoc, tanquam perpetuum à corruptibili. Et 3. *de anima tex.* 6. dicit, intellectum animæ non misceri; igitur non corrumpitur cum corpore. Item intellectus est immixtus: ergo est incorruptibilis. Quod sic patet: Immixtum est sine temperatura elemētorum, quia mixtio est miscibiliū vnio; & hęc est ex elementis, quę commiscentur ad inuicem. sed quod caret mixtione caret contrario, & consequenter est incorruptibile: igitur intellectus est incorruptibilis; sic enim docet 1. *cæli* 20. Cælum non posse corrumpi, quia caret contrario. Item, quod de foris venit, non corrumpitur ad corruptiones corporis. sed intellectus venit de foris; igitur remanet post interitum corporis. Item, 3. *de anima* 4. Oportet intelligentem esse immixtum, quia si est mixtus corpori; esset vtique, aut calidus, aut frigidus, aut aliquid huiusmodi. sed non est qualis, igitur non est mixtus. *prim. de anima* 9. multis rationibus nititur euertere illam opinionem, dicentium, animam ex contrariis componi. Anima est principium mouendi; temperamentum non est principium mouendi; anima ergo non temperamentum: quia omne quod mouet, est ab elemento prædomināte. Item, *primo cæli* 56. Harmonia, & temperamentum, sanitati potius congruit, ac corporis virtutibus, quàm animæ, vt iam patet; non ergo quod congruit animæ, corpori est tribuendum. Primi *de anima* 32. adductis multorum sententiis, commendat Alcmeonis sententiam, dicentis animum esse immortalem, quod similis sit diis immortalibus. Ex *tex.* 65. dicit, intellectum inferiorem quandam substantiam esse, & non corrumpi. Sanè, ipsa anima non est materia, neque compositum: igitur est forma & actus; homo enim est homo per intellectum, 7. *met.* 39. Et *primi de anima* 66. dicit, considerare & intelligere marcescere quidem; ipsum verò intellectum esse impassibilem: propterea, quòd intellectus sit quid diuinum, & immortale; sensus namque senescit, & ad præsentiam atque intuitum maximi sensibilis corrumpitur: Intellectus verò nunquam senescit, & ad aspectum magni intelligibilis perficitur: quod quidem non paruum est suæ immortalitatis argumentum. Item, quod non communicat cum actione corporali, non est obnoxium corruptioni; sed huiusmodi est intellectus humanus, qui extrinsecus accedit, 2. *de gener. animalium cap.* 3. & in primo de partibus animalium *cap.* 1. dicit, non esse philosophi naturalis, omnes partes animæ exquirere; nam intellectus, cum sit res abstracta, ad eius considerationem non spectat. Idem sentit 6. *meth.* 6. non de omni anima, sed de ea, quæ sine materia esse non potest, philosopho naturali esse loquendum. Et *primi eth.* 5. dicit, Amicorum felicitatem parum pertingere ad defunctos. Et *cap.* 10. posteriorum amicorum nihil ad nos pertinere: nimis profectò durum esse. Et circa finem capitis, dicit esse quærendum, vtrum hi, qui decesserunt boni alicuius, aut mali participes sint. Ex quo patet animum remanere post interitum corporis; alioqui frustra hæc diceret de defunctis. Idem, id quod multis probatur, est eligendum; sed omnes propemodum appetunt & profitentur, huiusmodi animi immortalitatem, quemadmodum sentit ipse philosophus, *primo de anima, text.* 49. Laboriosum, inquit, est, commisceri animam corpori, nec posse absolui ab eodem: & adhoc fugiendum est; siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, sicut consuetum est dici, & multis placet; anima ergo est immortalis. Vnde 2. *de anima. tex.* 34. ait. Omnia appetere æternitatem, quatenus ipso semper, & diuino esse participant secundùm quod possunt. Et *prim. phys. tex.* 91. Quod si non possint in indiuiduo; in specie tamen erit eorum æterna mansio. Item *prim. de gener. animalium cap.* 1. & 2. *lib. cap.* 19. dicit, omnes homines magno cum desiderio, animæ immortalitatem appetere. Tum sic; Nullus ad bonum appetitus debet esse frustratorius; alioqui natura in inserendo huiusmodi appetitu, esset otiosa, sed appetitus immortalitatis animi, est appetitus ad bonum; non ergo potest esse inanis, & frustratorius. Et reuera, animi immortalitas magnum est principium ad morales philosophos; spes namque alit voluntatem, teste Philosopho in œconomica; spes ipsa magnam dat voluptatē, qua existente, animalia magis mouentur ad consequendum ipsum finem: *Homines spe immortalitatis freti, viuere spernunt*, ait Cicero. Vnde Themistius in procemio primi phys. dicit, mortem appeti, vt immortalitatem habeamus; nam per mortalitatem spes præmij virtutis subtrahitur. Plato quoque putat, hominem infelicissimum animal fore, si simul cum corpore, animus euanescit: *Si tantum in hoc mundo in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*, ait Paulus ad Corinthios.

Voluntas libera. Arist. de anima t. 12. 152. 155. 5. non est organicus. De animæ immortalitate. Separabilis. Immixtum. De foris venit. 2. de gener. animal. cā 3. Anima est forma. Abstractus. Defunctos. Consuetudo. Spes. Cicero pro Archia. Paulus.

De animæ immortalitate.

CAP. VII.
An sit problema topicum, an demonstratiuum.

Differere constitui, an sit huiusmodi problema topicum, vel demonstratiuum. Galenus in commento super regimine authorum, vult esse problema neutrum,
Scotus 4. dist. 41. & 43. quæst. 2. & 3. quòd neutra pars demonstrabiles rationes habeat. Scotus quoque fuit eiusdem sententiæ: cuius ratio est, animam esse immortalem, probari non posse ex ipsius animæ essentia. Quia enim eam vidit: aut quis eius speciem intuitus est? Cùm ergo illius essentia nobis sit incognita; ea ipsius operationibus à nobis cognoscitur. Themistius *1. phys. & 1. post. c. 28.* dicit esse problema demōstratiuum. Sic etiam Plato *10. de legibus*, ideoque aliter dicere, censet esse ridiculosum. Verùm, huiusmodi demonstratio intellectui patet purgato, siquidem sedendo, & quiescendo à passionibus, fit animus prudens, *7. phys. 20.* Et *prim. Ethic. 13.* Continentis, & temperati hominis
Boetius. motus omnia rationi consonant. Vnde Boetius opinatur huiusmodi philosophum talia principia potiùs intelligere pos-
Enn. 4. t. 2. se, quàm probare. Cui consentit Plotinus asserens, sapientum animis principia patefieri posse. Aristoteles quoq; in mystica philosophia de mente Ægyptiorum, dicit: animam purgatam ab omni vitio, principia nosse. Quamobrem *6. eth. cap. 14.* Non minùs credendum esse experetis dicit, & senioribus, ac prudentium opinionibus, etiam si absque demonstratione loquantur, quàm ipsis demonstrationibus. Et *primo cæli tex. 22.* Fides veritati est propinqua, & sapientibus etiam: ideoque ipsis credendum est, etiamsi sine demonstratione loquantur. Hoc idem dicit Plato in suo Timæo. Quare, cùm huiusmodi negotium de animæ immortalitate multorum ingenia, & quidem disertissimorum virorum probauerint; illud velut omninò exploratum, & demonstrationibus approbatum, suscipiendum, tenendumque esse, nemini dubium esse debet.
Argumenta. *Sed* aliquis posset *abijcere*, Arist. *primi de anima tex 13.* demon-
1. strat animam esse corruptibilem per effectus corruptibiles; quia affectus corruptibiles sunt à causa corruptibili, cuiusmodi sunt intelligere, odisse, irasci, & quæ sunt generis eiusdem. Non ergo est problema, demonstratiuum,
2. sed topicum potiùs. Amplius, vnaquæque res cognosci debet secundùm propriam ipsius naturam, *2. met. 16.* Res quidem debent cognosci secundùm propriam essentiam seu naturam: sed animam esse immortalem, est articulus fidei: articulus verò reuelatione scitur, & non demonstratione: ergo quod prius. Patet idem per Platonem *1. de legibus*, vbi ait,
3. quod veritatis inquisitio, & cognitio soli Deo competit. Sanè, hæc media, quibus animi immortalitas probatur, aliqua deprehendantur luce, necesse est: sed vera lux est ipse Deus: ipsine ergo lumine quidam illustrati ad animi immortalitatem peruenerunt. Quare, cùm huiusmodi immortalitas ac-
Responsio. quiratur lumine fidei: non ergo habetur per demonstrationem. *Ad hæc* dici potest, & ad primum quidem argumentum, quòd intelligere non sit ipsius animæ, sicut modò intelligit; sed totius compositi. Dicere animam, ait philosophus *primo de anima tex. 64.* irasci, simile est, ac si quis dicat animā texere, vel ædificare, licet enim effectus sint corruptibiles, quia sunt organici; ipse nihilominùs animus non corrumpitur,
Medium demonst. quià non est organicus, vt dixi. Item, *primo posteriorum Arist. 95.* Medium eorum esse cognitionis effectum, ex quo ad causæ cognitionem venitur; & huiusmodi processum esse demonstratiuū. Cùm verò *3. de anima 67.* dicat: Intellectus est in potentia ad omnia: nihil ergo eorum est, quæ intelligit: sed quæ intelligit sunt mortalia, quia sunt in materia, quæ est corruptionis causa: ipse ergo intellectus est immatus: aliter esset calidus, & frigidus, & sic organicus, & corruptioni obnoxius. Præterea, si ex operatione cognouit sensum corrumpi ea forti sensibili, & intellectum perfici excellenti intelligibili, puta ex Dei, ac intelligentiarum cognitione: igitur sicut demon-
Argum. 1. strauit sensuum corruptionem; sic etiam animi immortalitatem. Item, si istud problema esset topicum: omnes ergo libri de anima essent topici. Nam, si istud quæsitum de intellectu est dubium, de ipso ergo intellectu non haberemus aliquid certi, sed genus ipsius intellectus, est genus omnium animarum: omne ergo genus animarum esset dubium: & sic tota scientia de anima esset problematica, siquidem genere existente
2. problematico, & species ipsius similiter se habebunt, quod est falsum. Item, Aristoteles per motum æternum, ad primi motoris cognitionem peruenit, & ad primæ materiæ notitiā per generationem corruptionemque æternam. Quare per effectuum cognitionem, ad causæ notitiam pertingere, modus est demonstratiuus. Qui ergo per effectus, & operationes animi, quæ nobis notæ sunt, illius ad immortalitatem attingere valet; haud dubium, quin demonstratiuè, & non topice procedat: alioqui tota philosophia naturalis esset topica, & nequaquam demonstratiua, quippe quæ per effectum, causam indagare, atque inuenire studeat. Est ergo demonstratiuum problema.

De animæ immortalitate.

CAP. VIII.
Argumenta contraria.

Solent nonnulli *contra* iam dicta sic *arguere*. A quo- *1. Alexander.*
cunque remouetur definitio, definitum quoque ab eodem remoueatur, necesse est, propterea, quòd conuertantur ad inuicem, sed ab intellectu remouetur definitio, quia corrupto corpore, non est amplius actus corporis physici organici; hæc enim est definitio animæ. De- *2. de anima. 6.*
structa ergo hac definitione, destruitur & ipsum definitum, nempe ipse intellectus, eò quod non amplius perficiat corpus physicum organicum. Amplius, omnis forma naturalis *2. Forma naturalis.*
corrumpitur, quia materia nouam semper appetit formam, sed intellectus est forma naturalis; sic enim docet philosophus *prim. phys. vltimo*: Corruptibilium specierum speculationem ad philosophum quidem naturalem, incorruptibilium verò ad primum spectare philosophum. at speculatio de anima spectat ad philosophum naturalem: est ergo forma corruptibilis. Sane, omnis forma quæ est in materia prima, est corruptioni obnoxia, eò quod omnium formarum naturalium subiectum sit materia prima. sed intellectus est in
materia prima; sic namque docet *8. phys.* Deum esse æternum, *3.*
quia non est in materia prima. Per oppositum ergo, forma existens in materia prima, est corruptibilis. Iterum, Intellectus incipit informare Socratem, aut per generationem, aut per creationem: non per creationem, quia ex nihilo nihil fit. per generationem ergo. Intellectus ergo generatur. sed omne quod generatur, corrumpitur: intellectus ergo est corruptibilis. Et reuera, cui non repugnat habere principium; nec ei repugnabit habere finē, sed intellectus est huiusmodi, quia
incipit informare, idque per generationem: ergo ei non re- *4.*
pugnat habere finem. Amplius, nulla perfectio separatur à perfectibili, nisi per vtriusque interitum. sed intellectus est perfectio corporis, vtpote actus illius: non ergo separatur à corpore, atque ita est corporalis, & vnà cum corpore patietur interitū. Etenim, cùm in corpore intellectus intelligit, aut eiusdē est speciei cum corpore, aut diuersæ cùm à corpore separatur. Si eiusdē, erit vtiq; quantus, contra decreta philosophi: si diuersæ, diuersam planè operationem habebit. at diuersa operatio, diuersam substantiam denotat: erit ergo diuersæ substantiæ propter status diuersitatem: quod fieri non
potest, cùm sit indiuisibilis, & substantia spiritualis. Præte- *5.*
rea, omne quod fit in tempore, in tempore marcescit. *4. phys.* sed intellectus fit in tempore, quia simul producitur cum corpore: igitur cum corpore simul marcescet. Sanè, si composito corrupto, intellectus remaneat; id maximè pugnabit contra philosophum dicentem, cum composito formam simul interire. Fauet huic opinioni Aristotelis sententia dicentis: Quod si formæ Platonis essent in materia; proculdubio essent corruptibiles. sed intellectus est forma in materia: igitur est corruptibilis. Item intelligere est corruptibile: er-
go intellectus est corruptibilis. Valet ab operibus ad cau- *6.*
sam. Sanè, si anima non potest esse sine corpore: simul ergo *1. de ani. 66.*
corrumpitur cum corpore. sed id docetur à philosopho *2. de anima 26*. Et hoc bene opinantur, inquit, quòd neque corpus,
neque sine corpore potest esse anima. Item, corrupta intrin- *7.*
seca operatione alicuius agentis; corrumpitur quoque & ipsum agens; vt si lux solis corrumperetur; & ipsum solem corruptum iri, esset omninò necesse. Sed post mortem, corrum-
pitur intelligere. Non reminiscimur autem post mortem, a- *3. de an. t. 20.*
liquo interius corrupto. Et iterum: Oportet intelligentem phantasmata speculari. sed intellectus extra corpus, non habet huiusmodi phantasmata; non ergo poterit intelligere; ergo &c. Si enim remanerit; erit profectò absque actu intelligendi, sed non datur otiosum in natura. Adde, quod si remanet post interitum, & mouetur, aut sursum, aut deorsum mouetur; & tunc esset corpus, nempe aliquod ex elementis, & in eandem deuolueretur difficultatem, scilicet esse corruptibilem, ob rationem, & naturam corporis. Præterea, si post mortem non remanet bonum, aut malum, cui animus subditus sit: corrumpitur ergo animus simul cum corpore; aliter vt dixi, esset otiosus; sed post mortem nihil horum remanet, authore philos. *3. eth. 9.* vbi ait, illum haberi fortem, qui à periculis
terribilibus non timet; terribilissimū verò omniū esse mor- *omnium terribilium.*
tem. hic est finis: nec quicquam postea bonum, vel malum remanebit. vnde ibidem dicit felicitatem esse optimam virtu-
tem in vita perfecta, illáque hac in vita saruari: ergo &c. Item *9.*
si intellectus est in corruptibilis, & mundus ad mentē philo

sophi

De animæ immortalitate.

10. sophi sit æterna: erunt ergo infiniti intellectus: & ita infinitum in actu, quod est contra fundamenta philosophi. Amplius, vni naturæ vnus competit modus causandi: sed modus causandi, qui competit intellectui, est intelligere cum phantasmate. Cùm ergo non intelligat post mortem per phantasmata, quia non reminiscitur: non erit ergo, nec remanebit post corporis mortem.

CAP. IX.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum arg.* dici potest, quòd respectu cuius corrumpitur definito, respectu eiusdem corrûpitur & definitû: sed respectu corporis corrûpitur definitio, quia non est âplius actus corporis physici organici: eodem quoq; modo corrûpitur definitû, eò quòd nô sit actus, forma, & perfectio corporis: nû tamê corrumpitur, vt est intellectus; alioqui omnis intellectus corrûperetur, propterea quòd dictio illa reduplicatiua (in quantû) vniuersalitatê denotet, quod est falsum.

2. *Ad 2.* dico, alicui aliquid côpetere generationis, non autem speciei ratione, veluti cœlum, in quantum tale corpus dicitur esse corruptibile: sic & talpam, in quantum animal, habere oculos: eodem quoque modo, & motum omnem posse velociùs moueri, vt est motus, non autem, vt est motus cœli. *Dico* igitur formas naturales esse corruptibiles vt formæ sunt; incorruptibiles, vt tales formæ. Itaq; intellectus, vt est forma naturalis corporis corrumpitur, non autê, quatenus est intellectus, quia de foris venit, & non de materiæ potentia: sicut & cætera, quæ corruptioni sunt obnoxia.

Intellectus in materia.

Ad confir. dico Intellectum esse in prima materia, quatenus in ea operatur, & dat illi esse, non autem vt est productus ab eius potentia. Hinc est, quòd corruptioni subijci non debet: est ergo intellectus in materia, vt lumen in coloribus, largiens esse, & operari ipsi composito.

3. *Ad 3.* notandum aliquid videri impossibile in vna scientia, quod tamen est necessarium in altera, substantias siquidem abstractas probari posse via naturali, non autem metha. *8. physi. cap. vlt.* Auer. constanter affirmat. Non valet ergo illa consequentia: Hoc Philosophia naturali probari non potest: ergo nullo modo est probabile; quia alia scientia probari potest.

An creatio detur.

Mundi creationem in Philosophia naturali ostendi non posse, clarissimè patet apud philosophum, qui vult motorem non agere sine moto, & subiecto. Quare si mundus factus fuisset de nouo, ante motum fuisset motus. sed id est notum in Metha. quia creare est opus Dei, Deus verò à metha. consideratur, vt primum ens, & prima causa à qua cœlum dependet, & natura, Deus est causa veritatis esse, & orbis. Et *primo cæl. 100.* A primo quidem ente dependet omnium esse, & viuere.

10 meth. 42. Deus tanquam.

Cùm ergo sit prima causa, primumque agens, non indiget motu & subiecto in causando; alioqui non differret ab agentibus secundis. Dico ergò, intellectum per creationem à Deo produci, nec hanc creationê sic intellectam philosophum aliquando negâsse. *Ad confir.* respondeo: Quod incipit esse, desinit esse: quod habet principium habet finem. verum est de his rebus, quæ esse habent per generationem; quia causa corruptionis est materia cum suis contrarijs. Cùm verò anima producatur à Deo per creationem ad eius similitudinem; non est necesse, vt sicut habet principium sui esse, ita & finem.

Replica.

Sed dicis: Quæcunque continentur sub orbe lunari, mensurantur tempore, & sunt generabilia & corruptibilia, sed animæ humanæ sunt huiusmodi: ergo sunt corruptibiles. *Resp.* aliquid mensurari tempore, posse bifariam intelligi: vno quidê modo, quando & à parte ante, & à parte post têpore terminatur; & si est corruptioni obnoxiû; alio autê modo, quando à parte ante, & non à parte post, tempore mêsuratur; & ita est à corruptione liberû, cuiusmodi est intellectus hominis.

Mensurari tempore.

1. cæl. t. 120.

Cùm verò instas, Aristotelem pugnare contra Platonem quòd omne habens principium, finem quoque habeat; id certè contra nos minimè militat: siquidem mundum factum esse, & ab intelligentia perpetuari posse, dicebat Plato. At nos dicimus, hominis intellectum de nihilo creari.

4. *Ad 4.* Intellectus separatur à côrpore, quatenus est illius perfectio, non ideò tamen interit cum corpore, quia non producitur de potentia corporis, sed ab extrinseco accedit. *Ad confir.* non valet illa sequela: Diuersæ operationes, diuersa indicant principia; nam sol indurat lutum, & liquefacit ceram, illuminat, & calefacit. Operationes quoque animæ vegetatiuæ, sunt tres diuersæ, nempè generare, nutrire, & augere; generare nâq; est producere de nô esse ad esse; nutrire verò restaurare deperditum: augere verò, est maiora addere incrementa, & hæc tamê ab vno prodeunt principio. Quare ab vno eodemque intellectu diuersæ possunt operationes manare, manente eadem ipsius specie, & natura, mutata tantummodò status qualitate.

5. *Ad 5.* dictum est, intellectum fieri in tempore, ex parte ante, & non ex parte post; quia creatur, & non producitur ex præexistenti materia; ideoque non marcescit cum tempore. *Ad confir.* responsum est, intellectum scilicet esse in materia, quatenus dat composito esse, & operari: non quia de materiæ producitur potentia; intellectus siquidem non est ea materia ex qua, quæ est corruptionis & generationis causa: sed ea materia in qua, propterea quod in ea operetur, & det esse.

6. *Ad 6.* intelligere est corruptibile; ergo intellectus est corruptibilis. Verum quidem est, intelligere corrumpi, subiecti, non autem intellectus ratione & respectu. Et cùm *dicis*, animam sine corpore consistere non posse, assentior, quatenus est actus corporis, non autem quatenus est intellectus.

7. *Ad 7. 3. de anima 30.* anima sine phantasmate non intelligit. Quare, aut corrumpitur, aut remanet otiosa. *Dico* de intelligere absolutè Philosophum nequaquam loqui; sed quatenus est actus corporis physici; hoc enim modo non intelligit sine phantasmate.

Intelligere sine phantasmate.

Vnde *9. met. 22.* ait, quòd causa, quare simplicium substantiarum quidditates non lateant, nô est sicut cæcitas, quæ remoueri non potest: cæcitas enim est, vt si quis principium intellectiuum non habeat. Quare, hominis intellectum quidditates certè separatas post huius vitæ cursum, intelligere posse, inibi clarissimè ostendit: *Quoniam*, inquit, *sine compositione hic non intelligit; cùm ergo sine secesserit, sine compositione intelliget.* Attribuit ergo intellectui humano à corpore separato intelligere: modum autem intelligendi, aut inuestigare noluit, aut non potuit, proinde hanc negatiuam inseruit, nimirum nô intelligere cum phantasmate. hinc est quod *12. methap. 36. tex.* quamuis posuerit entia abstracta esse intelligêtia: quomodo autem intelligant, an per species, an per essentiam rei intellectæ ab eis, an per substantiam suam, exprimere noluit, aut nesciuit: excepto duntaxat primo: cuius cognitionem, non esse accidens, sed suam substantiam cognouit.

Quomodo intelligat post mortem.

Dicunt nonnulli, animum hominis post huius vitæ statum, intelligere seipsum, atque ita intelligere Deum, & alias substantias separatas: vnde instar leonis, fractis catenis, ruptisque vinculis, ex cauea exeuntis, liberius agit, & facilius ac copiosius intelligit. Et cum *dicis*: Quod non recordamur, corrupta cogitatiua: dico, hanc philosophi sententiam nostro fauere proposito. siquidem, si non recordamur post mortem, animus certè noster post obitum remanet, atque ita non corrumpitur.

3. de anima tex. 31.

Et cum percontaris, quo motu moueatur animus corpore exutus, dico, illum ad supremum orbem accedere. Et cum infers: Omne quod mouetur, esse corpus: *Resp.* aliquid moueri, dupliciter intelligi posse, aut circumscriptiuê, ad superficiem vtique determinatam, aut ad præmij & punitionis locum. Tunc dico, quod mouetur motu circumscriptiuo, esse corpus: nô autem quod mouetur ad suæ damnationis, aut gaudij domicilium.

Motus animi.

8. *Ad 8. primi eth. 10. & 10. eth. 10.* Felicitas est operatio secundum virtutem: & post mortem non remanet neque bonum, neque malum. Concedo de bono, & malo huius vitæ, cuiusmodi sunt honores, fastus, diuitiæ, ærumnæ, calamitates: sed remanent bona & mala, quæ intellectus non capit, & lingua nescit exprimere.

9. *Ad 9* Simplicius dicit, illud verè appellari infinitum, quod caret principio & fine; modò etsi animæ sint infinitæ ex parte ante, non autem infinitæ ex parte post, propterea, quòd illarum numerus semper potest augeri; ideò nihil contra nos.

10. *Ad 10.* intellectui competit cum phantasmate intelligere, quatenus est corporis perfectio, & forma, non autem quatenus est intellectus, vt dictum est suprà.

CAP. X.

Alia Argumenta.

1. ADhuc non desunt, qui *contra prædicta* arguere studeant, idque authoritate philosophi: Voluntas est impossibilium, inquit *3. eth.* veluti immortalitas. Quare, si immortalitas sit impossibilis: intellectus ergo est corruptibilis. Fauet huic proposito authoritas Aristotelis, vbi ait, quòd licet nos simus mortales, & mortalia curare debeamus, tamê ad immortalitatem accedere conabimur: non ergo intellectus erit immortalis.

10. eth.

2. Item, si intellectus esset immortalis ad mentem Philosophi: absolutè & non dubiè de eo locutus fuisset, quod quidem non fecit. *Videtur*, inquit, *intellectiuum genus alterum animæ esse, & hoc solùm contingere, separari sicut perpetuum à corruptibili.* Tunc sic potest argui, aut ille intellectus solus est intellectus agens; & sic intellectus possibilis est corruptibilis, aut èconuerso.

2. de an. 21.

Ad hæc accedit eiusdem sententia 3 de anima tex. 20. vbi, inquit: Separatus autem est, solùm in hoc quod verè est, & hoc solum immortale, & perpetuum. Intellectus autem ille est potentia animæ. & quoad se incorruptibilis quia non habet con-

De anima immortalitate.

trarium; corrumpitur tamen, quia fundatur in anima, quæ quoniam innititur materiæ priuationi obnoxiæ; idcirco & ipse quoq; intellectus corruptioni subijcitur. Amplius, forma quæ non potest remanere, toto materiali non manente, simul corrumpitur cum toto. Sic enim docet philosophus *7. meth. tex. vltimo.* vbi vult omnes partes, quæ possunt remanere separatæ à toto, elementa, seu materiales esse: & præter tales, ponendam esse in toto aliquam formam, quæ est totum illud quod est, quæ manere non potest, toto non manente; sed anima intellectiua, est forma totius: non potest ergo separata consistere, toto non remanente. Item, omne genitum, vt dicit Philosophus contra Platonem, est corruptibile, & ingenitum incorruptibile; sed anima dans formam homini, est genita, quia incipit esse, eò quòd non fuerit ante illum, cuius est forma; est ergo corruptibilis. præterea, si anima propriam habeat operationem, est separabilis: sin verò non habeat, minimè separari potest, *2. de anima tex. 12.* sed anima non habet propriam operationem, quia suum intelligere nõ est sine corpore: igitur ad mentem Philosophi, anima à corpore separari non potest. Suffragantur his aliæ eiusdem Philosophi sententiæ; nam *3. de anima 7.* dicit absolutè, intellectum possibilem esse separatum ad differentiam sensus: separatione quidem formali, non autem existentiali. Tex. autem *30.* loquens de intellectu agente, dicit, eundem, & formaliter, & existentialiter separari. Est autem formalis separatio, quidditatiua separatio; quia scilicet intellectus in sua essentia non est corporeus, eò quod non sit mixtus, & organicus: nec ideò tamen separatus existit à corpore, sicut & sphæra ænea, quæ quidem quatenus est sphæra, non est autem aurea, neque argentea, neque ob id tamen potest existere, nisi in aliqua materia. Cum ergo Philosophus propriam intellectus possibilis operationem inuenire non posset; idcircò ait, formaliter tantum separari: Intellectus verò agentis, quoniam proprium opus inuenit, nempe substantiæ semper intelligentis; ideò ait, vtroque modo illum separari. Cùm ergo intellectus possibilis à corpore secundum existentiam separari non possit; haud dubium, quin sit corruptibilis. Item, quod non potest perpetuam obtinere felicitatem ob suæ substantiæ defectum, illud vtique non est simpliciter æternum & immortale, sed huiusmodi est animus humanus, authore Philosopho *1. eth.* vbi ait, animum secundum quid, & non simpliciter, felicitatem consequi posse: ergo animus non est immortalis. *12.* quoque *meth. tex. 16.* dicit, quod non omnis anima sit immortalis, sed solus intellectus. Et *libro de gener. animalium, cap. 3.* Mens autem deforis veniens, id est, intellectus agens. Quare intellectus possibilis erit corruptibilis. Item, si animus remanet post corporis interitũ; aut erit perpetuo imperfectus, & infelix, aut violentiam sui patietur? quorum vtrumque Philosopho non probatur; ipse enim sufficienter posuit in vniuerso causas, quæ omnem prorsus imperfectionem auferunt. Et *2. cæli tex. 17.* dixit, nullum violentum esse perpetuum: violentum est autem animæ, separari à corpore: aut denique dabitur resurrectio naturaliter, quod Philosopho non placet; ergo quod prius. Amplius, si anima est forma corporis, & est immortalis: creatur ergo de nouo, quod quidem Philosopho non placet *8. phys. tex. à 6 vsque ad 13.* quia nimirum id fieri non potest sine agentis æterni mutatione. Consequentia patet, quia si non creatur: producitur ergo de potentia materiæ, atque ita corrumpetur: & si non creatur de nouo, non erit forma corporis, propterea quod, vt dicit Philosophus, causa formalis, non præcedit tempore id, cuius est forma. Hæc, & similia dici possunt ex Philosophi sententijs, quæ animi mortalitatem innuere videntur.

CAP. XI.

Soluuntur Argumenta.

AD *primum* dicitur, quod immortalitas sit impossibiliũ respectu compositi ex materia & forma, non autem ipsius intellectus, qui est immortalis, & suapte natura immortalitatem appetit: hinc est, quod nos debemus, quoad fieri potest, ad immortalitatem accedere; hoc est, secundum partem immortalem viuere; & sic soluitur cõfirmatio. Quòd si dicatur cum Philosopho in sua œconomica, propagatione homines fieri æternos. *Resp.* id ad indiuidua, non autem ad intellectum spectare humanæ speciei, quemadmodum & ipsemet Philosophus docet. Insita est enim homini, omniq; viuenti, solicitudo à natura proles propagandæ, ac suæ speciei immortalitatis tuendæ. *Ad 2.* dico, solum intellectum, nempe possibilem, siue recipientem vocari à Philosopho ad differentiam cogitatiuæ, qua quidem corrupta, non reminiscimur. vnde alibi dicit, quod sine hac nihil intelligit anima, scilicet reminiscendo. Per solum ergo intellectum, intellexit virtutem possibilem, siue intellectum possibilem, qui inter potentias cognoscitiuas solus est immortalis. *Ad 3.* maior vera est de forma totius, cuiusmodi est humanitas; non autem de anima, quæ non est forma totius, nec pars materialis; ideoque remanet toto non remanente. Præterea, inibi Philo. non facit illam vniuersalem, omnes partes remanentes, destructo toto, elementa, id est, partes materiales esse. Sed id solùm enodare intendit, quòd in compositis, quæ sunt vnum per se, ipsum totum aliud sit à partibus; quoniam quidem contingit partes remanere destructo toto; non enim sequitur, ignis, & terra carnem componunt, & remanent. Omnes ergo partes remanentes post totum, sunt elementares. *Ad 4.* patet responsio ex iam dictis, siquidem Philos. genitum interdum accipit pro producto, generatione physica, & è contra ingenitum. Cùm verò anima non sit hoc modo genita, quia nõ producitur de potentia materiæ; ideò est incorruptibilis. Vel Philosophi authoritas valet pro ente cõtrarias habente qualitates; hoc enim quocunque modo inceperit, corruptioni subijcitur, propter contrarij admixtionem. Cùm ergo animus producatur de nouo, & contrarium non habeat intrinsecum, nec contrarias sibi determinet qualitates, instar luminis, quoad se pertinet, modò à suo non relinquatur conseruante, manet perpetuus & incorruptibilis. Ad 5. dico, *lib. 3. de anima, à 4. vsque ad 9. tex.* determinasse Philos. intelligere non esse phantasiam, ac proinde intelligere, & intellectũ non esse organica: atque ita, intelligere esse in sola anima, & in ea sola recipi. Vnde & *tex. 20.* suam exprimens mentem, ait: intellectum esse immortalem, & apertissimè docet. Neque huiusmodi interpretatio ad intellectum agentem detorqueri potest, vt postea dicetur. *Ad confir.* dico Philosophum intellexisse separationem illam in essendo, *tex. 7.* sicut & *tex. 20.* nam & *6.* intellectum possibilẽ immixtũ esse, & separatum esse dicit, & easdemmet conditiones sub eisdem terminis, intellectui tribuit agenti. *Si patiens* inquit, *intellectus est immixtus, & separatus; multò magis intellectus agens; quoniã honorabilius est agens patiente* Cùm ergo comparatio nõ debeat esse æquiuoca, *7. phys.* & separatio formalis, & in essendo sint æquiuocæ: huiusmodi ergo comparatio nihil haberet momenti; si eodem sensu pro vtroque intellectu non intelligeret. Et cùm *arguis*: quòd Philos. loquens de intellectu agente, non dixerit ipsum esse simpliciter separatum; sed addiderit, quod verè est, scilicet in essendo; quandoquidem *19. tex*: sparsè dixerit, intellectum agentem esse separabilem, & impassibilem, & immixtum. illa autem sententia, scilicet, in eo quod verè est, posita in *tex. 20.* toti animæ intellectiuæ est tribuenda, quatenus est intellectiua. Sensus ergo est, anima intellectiua ex eo, quòd vere est substantia, nulli accidit: apud Philos. siquidem, verè esse, pro substantia accipitur. Patet ergo, quomodo ex falso sensu procedat argumentum, falsoque verborum Arist. intellectu. *Ad 5.* Philos. loquitur pro præsentis vitæ statu, & de felicitate, quæ haberi potest inter mortales; felicitatem verò post hanc vitam *12. meth. tex. 22.* inseparatorum cognitione posuit: illius vero cognitionis modum, cùm ex reuelatione pendeat, inuenire non potuit. *10. eth. cap. 10.* Dijs quidem omnis vita beata: hominibus autem, in quantum quædam similitudo talis speculationis existit. Vnde hæc nostra præsentis temporis felicitas paruo tempore durat, sicut ipse dixit *12. meth. 39.* Ad illam vero authoritatem *12. meth 16.* dico non concludere intentum, cùm sit conditionalis. Ad hoc accedit, quòd illic non erat proprius disputandi locus; sed *in 3. de anima. Ad 7.* animam perpetuò posse separatam consistere, Aristoteles, vt ethnicus, dicere posset. Et cùm infers, tunc violentum perpetuum dari, consequentia non probatur; violentum enim propriè est illud, quod in suæ naturæ opposita constitutum est dispositione, habetque principium sibi intrinsecum, quo ad suum statũ reduci, reuocarique potest naturalem. Quemadmodum, si terra in aëris regione posita esset; ob principij naturalis, nempè grauitatis suæ pondus, infima peteret loca, locum vtique sibi connaturalem. At si locus sibi deesset naturalis, & in principio careret intrinseco; tunc profectò illa sua requies in aëre violenta dici non posset: vnde & huiusmodi violentum admitteretur à philos. Cùm ergo *2. cæli* dicit philos. violentum non esse perpetuum; corporibus attribuit naturalibus, principium habentibus intrinsecum, quo naturalem locum petere valent. Anima verò separata, quoniam qualitates non habet, quibus corpori denuò coniungi valeat: nec est inuenire agens naturale, quod idem numero corpus reparare ac reintegrare queat; hac de causa, illa quies animæ separatæ non est violenta, nec de huiusmodi violento locutus est philos. *Ad 8.* aliqui dicunt ab agente æterno, absque sui ipsius, vel passi, seu receptiui mutatione, nouus effectus produci non posse vnde si effectus produceretur completus, puta lapis; id sine mutatione agentis pre-

Margin notes (left): 2. cæl. 146. — 12. meth. t. 16. — *Formalis separatio.* — *Agens.* — *possibilis* — 12. meth. 16. — ad eum. l. 24.

Margin notes (right): *Intellectus possibilis.* — *Agens intellectus.* — *Violentum quid.*

De animae immortalitate.

tis produci non posse, Arist. diceret: animam verò quoniam est effectus incompletus, & ad sui productionem requirit nouum susceptiuum, à causis secundis productum, non sine ipsarum mutatione, sine primi agentis mutatione produci. Pro cuius rei dilucidatione habenda, non ignorare debemus, ex vniuersitate entium quædam esse composita, quædam verò simplicia: & composita quidem omnia, ad mentem philosophi, ex præexistente materia fieri; idque generatione physica, vtpote quorum forma extrahitur à potentia materiæ ad actum à mixto cum materia: simplicia verò, cuiusmodi sunt animæ humanæ, & motrices orbium non ex præexistenti materia produci, sed de nihilo creari; recipi tamen in materia: vnde fit, vt horum productiones, physica generatione non fiant; sed de foris accedant; ideoque horum creatio, accessus à philos. vocatur, & iussus, atque imperium Dei. Sic enim docet *in libro de elementorum proprietatibus*: iussu imperatorio vitæ spiritum de foris accedere. Interdum dependentiam appellauit *12. met. A quo*, inquit, *dependet cælum, & natura.* In libro de bona fortuna asserit omnem effectum diuinum à Deo venire. Quare, cùm anima intellectiua sit effectus diuinus; haud dubium, quin à solo Deo producatur: nulla enim creatura propria sua authoritate eam producere posset, propterea, quòd omnis virtus creata, agit virtute primi agentis. Neque vt instrumentum primæ causæ, quia supponit actionem agentis, cuius est instrumentum. Auerroes huiusmodi simplicium productionem, æquiuocè generationem passim appellat: Theologi verò, creationem: similiter & Plato in suo Timæo.

Creatio.

7. metb.

Ergo animo

CAP. XII.

Alia Argumenta.

1\. PRo clariori huius profundissimæ obscurissimeq; quæstionis veritate habenda, alia quoq; addidimus argumenta, quorū primū est istud: Si anima remanet post corporis interitū, quia de nouo creatur; tunc sequeretur istud absurdum, & falsum omninò, nempè non posse hominem vera generatione generari: tunc enim vere compositum generatur, quando eius forma, est terminus generationis. sed anima intellectiua per se, venit de foris: non ergo potest esse terminus generationis naturalis.

2\. Amplius, actus & potentiæ circa idem sibi mutuò succedunt, potissimum si potentiæ sint ad esse, & non esse. Stante igitur huius rei veritate, tunc sic arguo: Quod fuit sub non esse, & in potentia ad esse: cùm iam sit ens in actu, desinit eius potentia ad esse, & surgit eiusdem potentia ad non esse: omne autem possibile non esse apud philosophum, est corruptibile. sed rationalis anima ante eius creationem fuit huiusmodi: est ergo corruptibilis. sed

3\. omne corruptibile, quandoque corrumpitur: igitur rationalis anima tandem corrumpetur. Præterea aut humanus animus suapte natura est necessarius, aut contingens. Si necessarius: ex vtraque ergo parte, erit æternus. omne siquidem necessarium, vna ex parte, teste philos. habens tempus æternum, ex alia quoque idem habebit. Si verò sit contingens: quandoque ergo non erit; ea enim est natura contingentis.

4\. Iterum rationalis animus, aut semper est ens, aut semper non ens: aut quandoque ens, quandoque non ens. Non semper ens; alioqui omni differentia temporis esset ens: nec semper non ens; aliter nunquam esset ens. Igitur quandoque ens, quandoque non ens: & ita non erit perpetuus & incorruptibilis. Sanè, quod in idem recidit, omnis natura, aut est contingens, aut necessaria, aut impossibilis. Animus verò rationalis, est quædam natura: non quidem necessaria neque impossibilis: contingens ergo erit; qui potest non esse.

5\. Item, omne possibile ab intrinseco, & extrinseco, est corruptibile, vt philosopho placet. sed huiusmodi est animus hominis, quia in materia recipi potest; tum etiam ab extrinseco ratione agentis. Cùm igitur humanus animus sit huiusmodi, videtur

6\. omninò esse corruptioni subiectus. Præterea, si alicuius compositi omnes partes essentiales remanent; proculdubio, idem numero homo redire posset. sed remanet materia prima, quæ est æterna, & incorruptibilis ad mentem philosophi; & remanet etiam per se anima humana: igitur idem numero homo redire posset, quod philos. non probatur. Reuera, nihil essentiale corrumpitur, cuius omnes essentiales partes remanent. sed materia & anima remanent post mortem: igitur homo in morte non corrumpitur simpliciter, quod expressè

7\. Arist. aduersatur. Item, si animus creatur ex nihilo, est corruptibilis; quia omne quod ex nihilo creatur, est vertibile, & corruptibile, vt finis correspondeat principio. sed omne corruptibile, aliquando corrumpetur: animus igitur humanus tandem corruptionis dispendium, atque iacturam in-

8\. curret. Amplius, animus hominis non producitur ante corporis humani productionem; non ergo remanet post corporis interitum. Antecedens patet, proprius siquidem actus in

12. met. t. 29.

propria terrè materia, eaque rectè disposita producitur. animus autem est proprius actus corporis: producitur ergo cum corpore, quia sine corpore non potest per se existere.

De animæ immortalitate.

CAP. XIII.

Soluuntur Argumenta.

AD *primum* istorum dicitur, in eodem temporis instanti, & creationis, & generationis terminum, hominis animum esse: generationis quidem, quia subsistit subsistentia totius: creationis verò, quia per se subsistit. Verùmtamen, vt creatus priùs intelligitur, quam vt generationis terminus, per quam producitur, vt pars per se subsistentis. Et cùm instas, hominem vera generatione non generari: dico, hominem vera, ac reali generatione generari, eò quòd terminetur ad compositum per se subsistens: cuius forma, etsi non acceperit esse per generationem; satis est, vt incipiat esse forma illius compositi, ac subsistat subsistentia totius, cuius est pars. Errauit circa hanc materiam comment. asserens hominem ab homine generari, propterea, quòd de materiæ potentia animam extrahit sensitiuam, cuius nobilior potentia, sit cogitatiua; & hanc quidem animam dicit formam esse specificam, à qua esse hominis largitur: corrumpi verò, cùm sit organica, ad corruptionem compositi. Alij verò dixerunt, hominem generare hominem, quia nimirum animam sensitiuam producit, quæ adueniente anima intellectiua, corrumpitur. Cùm ergo homo causet sufficientes dispositiones pro anima intellectiua introducenda, hinc dicitur homo generare hominem. Verùm enimuerò, dispositiones huiusmodi cùm sint accidentia, generatio verò hominis sit naturalis & substantialis; ideò horum sententia reijcitur. Itaque homo generat hominem: quia etsi intellectiuam animam productiuè non attingat, quoad substantiam scilicet; sua tamen actione hominem genitum deducit, vt generantis hominis formę similem quoque formam consequi queat. Quare, licet secundùm substantiam animam intellectiuam nequeat attingere; eam tamen secundùm vnionem assequitur: quia, vt dictum est, subsistit, subsistentia totius. *Ad 2.* ratio illa congruit mundo, siue rebus compositis, quæ habuerunt potentiam ad esse, ex qua extraherentur materia: Animus verò hominis ante sui productionem, habuit potentiam, in qua, vt fieret à suo agente diuino, & vt reciperetur in sua materia. tùm verò acquisiuerit esse per se subsistens; non habet potentiam ad non esse, quia a se ipso diuidi non potest, ni respectu suæ materiæ, in qua recipitur. vnde *2. lib. de generatione animalium*, dicit: Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, & quæ sola diuina sit. nihil cum eius actione communicat actio corporalis. Ex quo patet, animum generatione physica non produci *12. met. tex. 17.* si autem aliquid maneat posterius, perscrutandum est, in quibusdam enim nihil prohibet, puta intellectus. Et *2. de anima 21.* hoc solùm contingit separari, vt perpetuum à corruptibili. *Ad 3.* Diuisio illa compositis congruit rebus omnis siquidem natura composita, aut est necessaria, aut contingens, aut impossibilis. In simplicibus verò rebus secus res se habet: Rationalis enim anima non est simpliciter necessaria nec simpliciter contingens, nec impossibilis; sed est necessaria secundum quid, vtpote tempore suo esse. Contingens verò tempore sui non esse. Illa ergo authoritas philosophi, omne necessarium ex vna parte, est necessarium simpliciter, veritatem habet in rebus compositis, non autem in simplicibus. *Ad 4.* In compositis, inter semper ens, & semper non ens, contingens siue possibile esse, & non esse, mediare solet. In simplicibus verò possunt tria inueniri media: vnum est ens quandoque, & quandoque non ens: ens æternum à parte ante, & corruptibile à parte post: ens genitum à parte ante, & æternum à parte post. Sic ergo dicendum est, quòd animus hominis non fuerit semper ens, quia quandoque fuit non ens: nec semper non ens, quia postea semper erit. Nec inde sequitur, vt sit contingens, non enim omne non semper ens, & non semper non ens, est contingens: quia potest esse necessarium secundùm quid, scilicet à parte post. Et ex hoc soluitur argumenti confirmatio: fuit quidem contingens ante eius productionem, contingentia consistens in agente. Et si *dixeris*, quomodo natura contingens vertitur in necessariam? *Dico* id fieri voluntate primi agentis, abiecta contingentia, & sibi æternitate concessa formaliter à parte post: tametsi à summo agente effectiuè dependeat. *Ad 5.* Anima humana est possibilis ab intrinseco potentia in qua, & possibilis ab extrinseco potentia agentis. Mundus verò est possibilis potentia ex qua: ideoque non eodem modo ratio militat contra vtrumque, animam scilicet, & mundum. *Ad 6.* dico in corruptione hominis destrui totum, etsi nulla pars substantialis destruatur, eo quod supersint materia prima, & animus hominis; destruitur tamen aliquid ad substantialem vnionem ordinatum, in homine enim est aliud principium essentiale, quod

Homo generat hominem 1.

Error Comment.

Alia opinio.

Potentia ex qua. 2.

3\.

4\.

Natura necessaria.

5\.

6\.

est

De animæ immortalitate.
est forma totius, nempe humanitas, ex animæ, & materiæ vnione resultans; quæ quidem destruitur in morte quo ad actualem existentiam. Illa ergo compositione, ex anima & materia destructa, totum quoque simpliciter destrui dicitur; tametsi partes essentiales, anima scilicet remaneat, & corpus.
Quomodo simpliciter destruatur.
Ad 7. Animus humanus est annihilabilis respectu potentiæ creantis, qui potentiam habet non influendi in esse animi rationalis, atque ita in nihilum redigeretur.
7.
Plato.
Plato in Timæo de huiusmodi æternitate loquens, ait: *Vos quidem vestra natura annihilabiles, atque solubiles estis; mea autem voluntate insolubiles; mea enim voluntas maior est nexu vestro.* Hoc etiam argumento est vsus in asserenda mundi æternitate, quòd illa scilicet ex opificis voluntate dependeat. Itaque potentiæ sibi mutuò succedunt secundùm propriam subiecti naturam; sed aliter se habent per voluntatem opificis; qua fit vt post ipsum esse, non succedat potentia ad non esse. *Ad 8.* Quamuis anima rationalis sit forma perfectio, & actua, corporis humani; quia tamen non producitur de potentia materiæ; idcirco remanet post corporis interitum. Quod verò sit forma largiens esse corpori, patet ex *12. metb. tex. 16.* vbi philos. discernit inter causam formalem & agentem, dicitque causam agentem præcedere id, cuius est causa: causam verò formalem simul cum eo, cuius est forma, produci; siue ab agente extrinseco, siue de potentia materiæ.
Forma non procedit.
Quando sanatur homo, ait, tunc est eius sanitas, & non ante; & figura æreæ sphæræ est simul, & non ante cum ærea sphæra. Similis quoq; sensit ibidem Commentator: Causa agens, inquit, differt à causa formali, quia agens, & mouens præcedit illud quod agitur, & mouetur ab eo: formalis verò est simul cum generatione. Anima igitur intellectiua ad mentem philosophi, est forma substantialis corporis humani, & remanet incorrupto corpore. Sed de mente philos. hoc negotio, satis sit dictum.

CAP. XIIII.

Animæ immortalitas secundùm Theologos probatur.

Rationes Theologorum.
POst philosophorum atque aliorum sapientum sententias, qui de animæ immortalitate affatim locuti sunt, ad sacros accedimus Theologos, qui abundantiori, clarioriique lumine, & naturæ, & gratiæ, atque reuelationis illustrati, animi humani immortalitatem, dignitatem, incorruptibilitatemque abundè, diserteque dilucidarunt.
Prima ratio.
Et inprimis hæc sit vna siue prima theologorum ratio: Id quod secundùm se alicui conuenit, ab ipso separari non potest; alioqui non per se, sed per accidens ei conueniret. sed esse per se conuenit formæ quæ est actus: esse ergo siue actus per se, à forma separari non potest, nisi potentia primi agentis ipsa forma prorsus destruatur.
Forma per se
Cùm vero anima rationalis sit forma per se subsistens; profectò à seipsa separari non potest; nisi virtute eius, à quo & condita est. Etenim, quemadmodum alicui & generari, & corrumpi competit; sic etiam & esse, quod generatione quidem acquiritur, corruptione verò amittitur. At quod per se subsistit, post sui productionem de nihilo, non potest generari vel corrumpi, nisi per se. hinc est, quòd animæ brutorum, &
2. Ratio.
accidentia, & formæ materiales, quæ per se non subsistunt, ad compositorum generationem, & fiunt, & corrumpûtur. Amplius, vbi inuenitur corruptio, inibi & contrarietas sit necesse est; generationes enim, & corruptiones ex contrarijs, & in contraria sunt. vnde fit, vt corpora cælestia, eò quòd materiam contrarietati non habeant subiectam, incorruptibilia
Contrarietas.
sint. sed in anima intellectiua non potest esse aliqua contrarietas; recipit enim secundùm modum sui esse. Porrò, quæ in ipsa recipiuntur, absque contrarietate sunt. vnde & rationes contrariorum in intellectu nequaquam sunt contrariæ, sed est vna contrariorum scientia: anima ergo intellectiua non
3. Ratio.
est corruptibilis. Item, vnumquodque desiderat esse; vt communis est omnium sententia.
Desiderium.
Anima verò cùm sit ens naturale, desiderat esse; cum verò desiderium in rebus cognoscentibus cognitionem sequatur, & anima intellectiua apprehendat esse absolutum secundùm omne tempus, non sicut sensus, qui pro temporum differentia, suas actiones moderatur; inde fit, vt desideret semper esse. sed naturale desiderium non potest esse inane & otiosum: anima ergo intellectiua est incor-
4. Ratio.
2. de anima.
ruptibilis. Item, cuius obiectum est incorruptibile; & ipsum quoque est incorruptibile, & è contra: inter potentiam enim & obiectum, est necessaria proportio; alioqui excellens obiectum destruit potentiam. sed veritas, quæ est perpetua, & incorruptibilis, est obiectum intellectus: ipse ergo intellectus est incorruptibilis.
5. Ratio.
Item, si anima simul cum corpore dissoluitur; ad quid iubemur pro iustitia, teliq; neque tuenda pugnare vsque ad mortem? qui mihi prosunt infinitæ huiusmodi calamitates, quas perpessus sum, vt virtutem colerem, & vitia execrarer? vbi tunc lex inuiolabilis, & perpetua atque immortalis Dei iustitia, si nihil remanet post mortem? Quamobrem dictum est à Christo:
De animæ immortalitate,
Nolite timere eos qui occidunt corpus; quia animam non possunt occidere.
Iustitia.
Matth. 10.
Post huius ergo fluxæ vitæ cursum bonorum operum expectanda est retributio; quando solutis carceribus, liberi Deo fruemur. Vt autem tot absurda non sequantur, & impossibilia; necessaria est omninò animi immortalitas. Item cuiuslibet corruptibilis substantiæ operatio tempore senescit, & ad interitum properat; quia tempore ea vtraque parte mensuratur, proinde omne sic ortum, interit, & corrumpitur.
6. Ratio.
Huius rei exemplo potest nobis esse corpus humanum cum suis sensibus, atque potentijs, quæ sensim crescunt, & decrescunt, ita, vt demum in interitum abeant. At animus rationalis nunquam senescit, nec eius potentiæ, & vires senescit, aut tempore marcescunt: imò, emortuis, edomitisque corporis passionibus, viuaciores fiunt, & pulchriores, vnde Virg:
Senectus,
Nec tarda senectus debilitat vires animi, mutatque vigorem. Et Cicero de Senectute: *Temeritas, florescentis est ætatis: Prudentia verò senectutis.* Iob quoque ait: *In antiquis est sapientia; & in multo tempore prudentia.*
Virgilius
Cicero.
Iob. 12.
Cùm ergo animus hominis nunquam marcescat; hauddubium, quin sit & ipse immortalis. Amplius, Medium participat naturam extremorum, authore philosopho *4. lib. top.* sed homo est medius inter angelos & animantia: participat ergo naturam extremorum; animum cum diis, corpus vero cum belluis commune habens.
7. Ratio.
Salustius.
Quare, sicut in medio homo creatus est, vt esset inferior angelo, & superior iumento; ita aliquid habet cum summo, & aliquid cum infimo commune: immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, & mortalitatem corporis cum iumento. Tres igitur *vitales spiritus creauit omnipotens; vnum, qui carne non tegitur,* ait Gregor. *scilicet angelorum; secundum, qui carne tegitur, & cum carne moritur, nempe brutorum; tertium, qui carne tegitur, & cum carne non moritur, hominum scilicet.*
Greg. 4. dial
Porrò inter extrema, teste philosopho *5. met. & 4. phys.* necessario datur medium.
4. Moral.
8. Ratio.
Similitudo.
Item, Animus humanus est imago Dei, vt dicit scriptura: *Faciamus hominem ad imaginem nostram:* igitur est immortalis. *Animus similis factus est Deo,* ait August. de quantitate animæ; *quia immortalem, & indissolubilē fecit eum Deus.* Et de spiritu & lit. *immortalis est animus hominis, ne a creatore suo similitudine discedere videatur.*
Augustinus.
9. Ratio
Finis.
Item, Melior est finis omnibus, quæ sunt ad finem, *2. phys. & tertio topicorum.* sed homo est finis omnium, summo opifice duntaxat excepto *2. phys.* finis quodammodo omnium est homo: igitur præstat cæteris creaturis. Sed elementa & corpora cælestia nunquam interibunt, vt communis est omnium sapientum consensus; homo ergo, siue animus hominis est immortalis. Prætera, si fecit Deus rationalem creaturam, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur: igitur animus hominis est immortalis; aliter vanè constituisset Deus omnes filios hominum.
10. Ratio.
Beatitudo enim est status perpetuus & æternus, qui in hac vita haberi non potest. Palam est autem totam speciem suo fine carere non posse, quia in aliquo suo indiuiduo illum consequi non possit. sed finis humanæ speciei, est beatitudo: non frustrabitur ergo omnino, atque priuabitur huiusmodi fine; alioquin in vanum condita fuisset hominis species, quod nefas est de Deo optimo parente sentire.
Beatitudo.
Aug. in Enchiridio.
Vt autem hunc finem perfectissimum, atque nobilissimum homo consequi queat; opus illi est animo immortali, atque incorruptibili. Quare sapientissimè dictum est à Diuo Anselmo: *Non decet summam firmitatem, & firmissimam stabilitatem suum firmum propositum infirmare; nec decet summam bonitatem permittere nobilissimas creaturas frandari sine fine.*
Cur Deus homo, Anselmus.
August. in Enchirid.
Hæc ratio plurimum valet apud eos, qui rectè philosophari student. Et reuera, beatus esse non potest, qui bonum quod habet potest amittere; quia hoc ipso iam habet, vnde timeat, & vnde etiam doleat, & ita vnde miser existat. Si ergo anima nostra esset corruptibilis, & mortalis, neque capax, neque particeps beatitudinis esse potest, quæ est sempiterna perfectio, summumque ac indeficiens bonum, quod ille non potest habere, cui mors, aut corruptio aliqua potest accidere.

CAP. XV.

Aliæ eorundem rationes.

QVoniam quidem ex animi immortalitate tota nostra pendet religio; nam si animus cum corpore simul dissoluitur, inanis est fides nostra, inanis est labor noster; hac de causa de huiusmodi inquisitione copiosius vberiusque disputandum mihi esse putaui, atque alias, & quidem egregias, & efficaces addere rationes, quarum vna sit hæc illud oritur, à quo vita separatur; mors enim aliud est nihil, quam priuatio vitæ.

De animæ immortalitate. tio vitæ. sed vita ab anima separari non potest, cùm sit ipsa formaliter vita, aliter Dei similitudinem nequaquam gereret: est ergo formaliter immortalis. Sanè, anima rationalis est forma immaterialis sine potentijs organicis, sed omnia forma immaterialis est incorruptibilis, anima ergo est incorruptibilis. *2. Ratio ex parte efficientium.* causa efficiens, & præsertim suprema quantò plus intendit ad esse alicuius: eò magis eiusdem conseruationem curat, sed esse animæ rationalis, plus ab eadem intenditur, quàm forma solis, eò quòd nobilius habeat esse: igitur si forma solis perpetuò incorruptibilis perseuerat; multo magis esse animæ manebit perpetuum. *3. Ratio ex parte materiæ.* Amplius, vbi non est appetitus materiæ; ibi nulla potest esse corruptio, propterea quòd in entibus corruptio non fiat, nisi ob appetitum materiæ. sed appetitus materiæ per animum rationalem quietatur, quia nobiliorē formā sortiri non potest: non ergo est quod quærat aliam formam. *Conseruatio formarum.* Adde, quòd nobiliora entia in vniuerso, in proprio indiuiduo conseruantur: ignobiliora autem in propria specie. sed sol qui est ignobilior animo humano, in vno conseruatur indiuiduo: quantò ergo magis animus hominis conseruabitur in propria natura indiuiduali ope, & virtute primi agentis? *4. Ratio. Reflexio.* Amplius, nulla virtus materialis, & corruptibilis super sese reflectitur, quia non se cognoscit & amat. sed anima rationalis proprio suo actu super se reflectitur, & cognoscendo, & amando: non ergo est virtus materialis, & corruptibilis. *Ratio ex dependentia.* Præterea, omnis corruptio oritur ex defectu dependentiæ alicuius effectus ab aliqua causa, puta, compositum de genere substantiæ dependet ex quatuor causis: forma verò materialis ex tribus, efficiente fine atque materia: intelligentiæ verò cælestes à primo efficiente, & fine vltimo. Cùm verò hominis animus non dependeat à materia, neque à corpore; proculdubio est forma subsistens, & immortalis, quod quidem sic elucidari potest: animus enim non senescit, nec debilitatur, nisi fortassis ex indebita obiecti receptione; non autem ex defectu potentiæ, vt in morte capitis videre est: non ergo est organicus, & materialis. *de anima 7.* Sensua præterea ab excellenti sensibili destruitur: intellectus verò magno intelligibili perficitur: vnde debilitatis corporis passionibus virescit, & fortiùs negociatur. Denique, meliùs complexionati, melius operantur materiali potentia: at sanguinei, qui melioris sunt complexionis, non meliùs intelligunt: animus ergo non dependet à corpore. *Anima est aliquid subsistens.* Sed reliquum est penitiùs, exactiusque perscrutari, quonam modo animus humanus sit aliquid per se subsistens; ex hoc enim pendet tota *10. de Trinit.* eius immortalitatis ratio. Augustinus dicit mentis humanæ naturam esse substantiam, & non esse corpoream: est ergo aliquid subsistens. Sanè, principium intellectualis operationis, nempè hominis animus, est quoddam principium incorporeum, & per se subsistens, & in essendo, & in operando. In essendo quidem, quia cognoscitiuum omnium corporum, nullam habet naturam corporis. *Principium cognoscitiuum.* Sed animus humanus est huiusmodi, quia omnium corporum naturas homo per intellectum cognoscere valet. Quod autem potest aliqua cognoscere, vt sua in natura nihil eorum habeat, necesse est; alioqui vnum impediret cognitionem alterius. Et huius rei indubius testis potest esse sensus, puta lingua infirmi, quæ colerico, & amaro affecta humore, dulcia percipere non valet. Quare, si animus alicuius in se naturam corporis haberet: omnia corpora cognoscere non posset: omne siquidem corpus aliquam determinatam habet naturam; ideoque fieri non potest, vt corpus sit intellectuale principium. In operando autem, quia si corporeum organum operaretur, illius vtique organi natura impediret omnium cognitionem, ob determinatæ naturæ virtutem: veluti, si aliquis color determinatus, rubeus, seu viridis non solùm in pupilla, sed etiam in vase vitreo sit; liquor infusus eiusdem profectò videtur coloris. Ex quo latissimè patet, intellectum hominis propriam habere operationē, cui corpus non communicat. Omne verò quod est huiusmodi, per se subsistit: propterea quòd nisi per se subsistat, per se operari non valet; nihil enim operatur, nisi ens in actu: modusque operandi sequitur modum essendi. *Animæ brutorum non subsistunt per se.* vnde fit, vt dicatur à nobis, quòd calidum, & non calor calefaciat. Ex hoc quoque apparet, quòd animæ pecorum, & quorumcunque irrationabilium non sint formæ per se subsistentes, quia per se non operantur: siquidem anima sensitiua per seipsam propriam operationem non habet; sed omnis eius operatio, ad coniunctum spectat: sentire enim, & consequenter sensitiuæ animæ operationes cum aliqua profectò accidunt immutatione corporis sic per coloris speciem immutatur pupilla videndo: & alia similiter se habent. *Alia ratio.* Aliud quoque potest esse argumentū huius rei confirmandæ, nempè: Quod ab aliqua (excepta duntaxat diuina) destrui, annihilarique non potest potentia; illud profectò est inexterminabile, sed huiusmodi est homo; proinde dicit scriptura, quòd Deus fecerit hominem inexterminabilem, animus ergo hominis est inexterminabilis ab aliqua operatione positiua. Etenim omnis actio positiua, terminum habet positiuum, sed exterminatio animæ humanæ non est actio positiua, quia quando positiuè aliquid corrumpitur; aliud producitur adueniente incompossibili forma, quod quidem animo humano non congruit. Patet ergo quòd sit immortalis.

CAP. XVI.

Argumenta contraria.

Quamuis Theologorum rationes efficacissimæ sint, tamen posset aliquis *contra* illas sic *arguere*: & primo quidem, quòd intellectus non habeat esse per se: aut enim dicatur anima habere esse per se; quia illi inest per se, & non per accidens, & hoc modo forma ignis habet esse per se: aut dicitur habere esse per se, quia suum compositū seu suppositum habet esse. neque hoc potest esse verum, eò quòd illud esse sit incommunicabile: aut quia habet naturalem independentiam à corpore. sed hæc est propositio credita, & non sufficienter probata: animus ergo non habet esse per se, ideoque corruptibilis. 1. Item, si omnis corruptio fiat per separationem alterius ab altero; tunc esse Angeli, si ponatur aliquid aliud ab essentia eius, esset destructibile per successionem oppositi, & tamen non est separabile: non ergo omnis corruptio fit per separationem alterius ab altero. 2. Amplius, vbi inuenitur immutatio de ignorantia prauæ dispositionis in scientiam; est mutatio de cōtrario in contrarium, vbi quoque recipiuntur opiniones contrariæ. *2. Periherm.* sed in animo hominis inueniuntur huiusmodi: igitur in ibi inuenitur contrarietas. 3. Reuera, aut anima intellectiua secundùm suam substantiam caret contrario, sed hoc commune est omni substantiæ, aut secundùm accidentia sibi propria, quod planè falsum est, eò quòd dispositiones, à quibus anima intellectiua in esse coniuncti conseruatur, contrariæ sint; alioqui homo minimè moreretur, in anima ergo, si est cōtrarietas, erit & corruptio. 4. Ampliùs quòd ex desiderio naturali, animi immortalitas ostendi non possit, arguo sic: Aut desiderium naturale ad semper esse, supponit animam posse semper esse, aut apprehensionem mouentem, rectam esse: quorum vtrumque est nobis incognitum; desiderium namque naturale potest dici inclinatio, seu potentia naturalis, aut actus elicitus naturæ conformis: & tūc necesse est ostendere, quonam modo huiusmodi actus sit naturæ conformis. Si id fiat per potentiam naturæ, tunc redit in primū si verò per cognitionis rectitudinem huiusmodi appetibile repræsentandi, redit in secūdum. 5. Cùm ergo ex vtraq; parte sit incognitum; nō legitimè arguitur ex huiusmodi desiderio naturæ. Adeò, aut dicitur anima operari per se, quia sine corporeo organo intelligit, & agit, quod est falsum, quia intelligere est actio coniuncti aut per se omninò; quia corpori non communicat, vt organo, nec vt ei quòd ipsa operatur: & tunc quidem consequentia est bona. sed antecedens falsum, eò quòd omnis animæ operatio sit hominis, qui operatur: non ergo anima intellectiua per se subsistit, & operatur. 6. Item, omne subsistens dicitur hoc aliquid; subsistere enim quandam incommunicabilitatem denotat: ideoque necesse est, vt sit aliquod indiuiduū per se subsistens. sed animus hominis non est hoc aliquid, sed compositum potiùs ex anima & corpore: igitur anima intellectiua, non est aliquid subsistens. 7. Ampliùs, omne per se subsistens, per se operatur, vt manifestè patet. sed anima per se non operatur: *1. de anima*, dicere animam sentire, aut intelligere, simile est, ac dicere animam texere, vel ædificare. igitur anima intellectiua non est aliquid subsistens; quia non habet aliquam operationem sine corpore: nec etiam ipsum intelligere, cùm non intelligat sine phantasmate: phantasma autem non est sine corpore: ergo quod prius.

CAP. XVII.

Soluuntur Argumenta.

Ad *primum* istorum dicitur, animam habere esse per se, quia eius esse non dependet à corpore, quod quidem satis patet ex his, quæ dicta sunt, nempè habere per suam propriam virtutem operandi: & id sufficit ad solutionem argumenti. *Ad 2.* arg. nostro fauet proposito: quandoquidem clarè ostendat formam subsistentem, aut annihilari, aut corrumpi ab aliquo non posse. Cùm verò annihilatio solius Dei opus sit, haud dubium, quin annihilatio animæ intellectiuæ à solo Deo fieri possit. non ergo potest ab aliquo alio corrumpi. *Ad 3.* mutatur anima de errore in scientiam, & de contrario in contrarium obiectiuè quidem, non autem subiectiuè: cuius rei signum euidens esse potest, quòd eadem propositio subiectiuè absque sui immutatione possit successiue vera esse & falsa, vt in prædicamentis scribitur. *3. de anima 5.* Quemubrem

De anima illo mortalitate.

obrem rectè dictum à Commentatore, quòd opiniones, & v-
niuersaliter entia in anima dupliciter sumi possint: vno qui-
dem modo, vt entia quædam ex parte subiecti, & in ea non
cadere contrarietatem, sed potiùs secundo modo, quatenus
scilicet sunt vera, vel falsa entia obiectiuè: in causa autem
Veritas animæ.
est, quia contrarietas & error non accidunt, nisi aut falsi aut
veri ratione. Veritas autem & falsitas non inuenitur in ani-
ma ex parte subiecti, sed obiecti: *ex eo*, inquit Philo. *in prædi-
camentis, quòd res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa.* In
his igitur, quę in anima recipiuntur, est contrarietas in ordine
ad obiecta, sine contrarietate in ordine ad obiectum: vnde
fit, vt ex hoc non sequatur aliqua animi corruptio. Et cùm
instas de dispositionibus animæ, dico in dispositionibus ani-
mæ, quibus corpori vnitur atque connectitur contrarieta-
tem inueniri; non autem in illis dispositionibus, quæ animo
4. absolutè competunt. *Ad 4.* Voluntas hominis fertur in bo-
num absolutè, ab omnibus temporis, locique indiuidualibus
abstrahendo conditionibus. Vnde voluntas est vniuersalium
sicut & intellectus, *2. Rhetor:* Odio habemus, ait, genus la-
tronum. Cum ergo appetitus intellectualis appetat esse, non
Appetere esse sempiternum.
secundum aliquam temporis differentiam discretum, con-
stantissimè patet, sempiternum esse appetere. Quod verò id
appetat actu elicito; vel ex eo constare potest, quòd vnum-
quodque pro vnoquoque gradu, esse naturaliter appetit: vo-
luntas verò hominis actu elicito; aliter non intellectualiter,
& liberè tenderet ad finem habendum. Huius autem rei fun-
damentum est illa præclara philosophi sententia, scilicet,
1. cœli. t. 110. Potentia ad esse.
Omnis potentia naturalis est determinata ad maximú & mi-
nimum. Quare fieri non potest, vt vaga sit & incerta natura-
lis inclinatio ad agendum. sed absque differentia temporis
appetit æternum esse, aliter non esset determinata ad maxi-
mum, & ad minimum tempus. Et reuera, omnis natura aut
est corruptibilis, aut incorruptibilis. si incorruptibilis; ha-
bet vtique virtutem determinatam, vt semper sit, *primo cæli
tex* 1. si verò corruptibilis, tuetur se in tempore, propterea
quòd periodum habeat sui esse, & virtutis. Ex eo igitur, quod
animus hominis appetit semper esse absolutè, & frustrari non
debet huiusmodi desiderium, monstratur apertè eius incor-
5. ruptio. *Ad. 5.* si in nobis est operatio quædam transcendens
omnem operationem sensibilem, & aliqua operatio imma-
terialis, quæ recipitur in sola anima, vt in proximo receptiuo
non autem in composito ex anima, & corpore: sine dubio ani-
mus est separabilis a corpore. Et hoc est, quod ipsi dicút: ex quo
patet, quod intelligere in anima, vt in proximo recepti-
Quodlib. quæst. 3. 1. Sent. dist. 4. quæst. 2.
uo, primò recipitur, alioqui esset quantum, & qualitate sen-
sibili affectum, infra genus sensibilis cognitionis, quod est
falsum. Quapropter, si arguens in obiectione intendit, ani-
mam rationem esse intelligendi toti composito, sicut corpus
sit proximum receptiuum, & propter hoc non subsistens;
tunc intelligere esset operatio sensibilis, siue dicat animam
esse rationem operandi toti composito, sic vt totum sit sup-
positum quod operatur, & propter hoc non est subsistens.
Assumptum quidem est verum; sed illatio contradicit illi
sententiæ, quæ dicit animam habere virtutem transcenden-
tem. Itaque, sensus huius argumenti sit talis, nempè anima
6. humana per se operationem habet, id est, sine corpore, vt to-
to, & parte ipsius operationis correceptiuo: vnde sequitur, vt
sit independens in esse a corpore; cum quo tamen stat, quòd
sit ratio, qua suppositum corporeum intelligat. *Ad. 6.* dicitur,
hoc aliquid bifariam accipi; vno quidem modo pro quocun-
que subsistente: alio autem modo pro subsistente completo
in natura alicuius speciei. Porrò, iuxta primum modum ac-
7. cidentis, & materialis formæ excluditur inhærentia; per se-
cundum verò imperfectio partis. Primo itaque modo anima
dicitur hoc aliquid; secundo verò totum compositum. *Ad. 7.*
minor est falsa, & cùm infers authoritatem philosophi, dico,
vel illum propriam non protulisse sententiam, sed eorum
potius, qui aiebant, intelligere esse quoddam moueri, vel
quòd per se agere conueniat per se existenti. Per se verò exi-
stens quandoque dicitur non inhærens; velut est accidens, &
materialis forma, etiam si pars alicuius extiterit. Quo pro-
fectò modo manus per se subsistens dici non potest, nec simi-
liter oculus, aut quodlibet huiusmodi generis membrum:
nec consequenter per se operari dicuntur; vnde fit, vt parti-
um operationes toti per partes attribuantur; sic enim dicere
consueuimus, hominem videre per oculum, audire per auré,
tangere per manus. Potest ergo dici, quòd anima intelligit,
sicut oculus videt. Sed verius & proprius est dicere, hominé
per animam intelligere. *Ad confir.* dico, quòd anima indiget
corpore, non quidem vt organo, quo sua actio exerceatur;
sed potius ratione obiecti, eò quòd phantasma se habeat ad
intellectum, vt color ad visum. hoc autem non impedit, quo
minus intellectus sit subsistens; aliter animal non esset ali-
quod subsistens, quia extrinsecis sensibus indiget.

CAP. XVIII.

Animæ immortalitas secundùm Docto- res Catholicos.

De anima immortalitate.

De animæ immortalitate à sacris doctoribus præcla-
rissimè doctissiméque disputatum, ita, vt par esse pu-
tauerim, illorum rationes huic tractatui inferendas
esse, quò & tantæ rei fides vndique astruatur, & diuinorum
Aug. de immortalitate animæ c. 2.
virorum laus commendetur. Diuus Augustinus *de immorta-
litate animæ*, sic arguit. Vbi est disciplina, illud semper viuit;
quia id quod semper est, non est nisi in eo, quod semper viuit. 2.
sed disciplina est æterna, & non est extra animum: animus
ergo semper viuit. Item, ratio, aut est animus, aut in animo:
corpus verò non est animus: ratio ergo non est corpus. sed
corpus nostrum est aliqua substantia, & melius est esse sub-
stantiam, quàm nihil; non est igitur ratio nihil. Sed mutabi-
le est corpus humanum, quia eodem modo non est semper,
ratio verò est immutabilis, quia semper eodem modo se ha-
bet; semper enim eodem modo se habet, quòd quatuor ha-
beant duo, & duo, & quòd duo nó sint quatuor. Cùm ergo ra-
tio sit immutabilis, & mors accidere immutabilibus non
posit: semper ergo animus viuit, siue ipse ratio sit, siue in eo 3.
ratio inseparabiliter. Item, vita seipsa non caret, quia nulla
res seipsa caret. sed animus est vita quædá, vnde omne quod
animatum est, viuit: non potest ergo animus mori: nam si ca- 4.
rere potest vita; non animus, sed animatú aliquid esset. Item,
de quantitate animæ: Omne illud, quod iudicat de aliquo,
præsidet illi. sed anima iudicat de veritatibus incommutabi-
libus; præsidet ergo: omne autem tale, est incorruptibile. 5.
Sanè, incommutabile non collocatur in commutabili. sed re-
gulæ incommutabiles sunt in anima: igitur anima est incom- 6.
mutabilis. Item, anima naturaliter appetit vitam æternam,
sicut & scientiam. sed scientiam assequitur: non ergo frustra-
bitur vita æterna; quia huiusmodi desiderium sibi à natura
insitum, non potest esse vacuum; eò quòd natura suis in ope- 7.
ribus non sit otiosa. Item, Deus est immortalis, Deus sibi si-
De anima & spiritu. lib. 14. Trin. c. 44.
milem creauit intellectiuam animam: igitur anima intelle-
ctiua est immortalis: aliter à similitudine sui creatoris di-
scederet. *Immortalis*, inquit, *vocatur anima, quoniam quali-
cunq; vita, etiamsi miserrima est, nunquam desinit viuere.* Cùm
ergo anima vita priuari non posit, nisi per eum, qui dedit
sibi esse: anima ergo mori non potest; quia cum sit vita, mo-
1. Tim. 6.
ri non potest. Non habet tamen omnimodam immortalita-
tem, id est, incommutabilitaté, quæ soli Deo competit: vnde
Epilogus.
Apost. *Qui solus habet immortalitatem.* Est igitur anima im-
mortalis secundùm suum modum: non autem incommuta-
bilis. Itaque cùm animus hominis sit imago Dei viuentis,
domicilium disciplinæ, receptaculum immortalium regula-
Hieronymus.
rum, vita per se subsistens, per se mouens; proculdubio est
ipse immortalis. Diuus Hieronymus *in epistola ad Marcelli-
num* de animarum origine multa scribit, asseritque animas
hominú esse immortales. Et aduersus Ioannem Ierosolymi-
tanum, & ad Ranerium, & Alexandrum monachos, ait:
*Anima, quæ Christi præcepta seruauerit, etiam mortuo corpore,
viuet.* Et lib. 2. Contra Iouinianum cap. 35. *Pythagorici aiunt:
Pythagoras.
Omne quod mouetur, & viuit, edendum non esse: & eiusdem
criminis arbitrantur, qui abietem, quercumque succiderint,
Insuper Pythagoras se dicit in bello Troiano fuisse militem Eu-
phorbum, & ibi occisum à Menelao. Plato altissimarum specu-
lationum cupidissimus, Pythagora dogmata audiens; non modo,
non respuit; sed ipse quoque animas hominum post mortem re-
uolui vsque ad corpora bestiarum scripsit. Hunc secuti sunt
Apuleius, Plotinus, Porphyrius, Varro, Virgilius, Tertullianus: hi
puras animas ab initio conditas arbitrantur, & eas, quæ ab om-
ni contagione corporis libera sunt, cælum possidere: appetitu
verò corporum, latenti desiderio de cælo prospicere, & pondere
terrenæ contagionis, paulatim in inferiora dilabi, corporibus di-
Reuolutio animarum.
uersis coniungi: & ab his tandem resolutas, & purgatas, non ea
qua descenderunt porta, ad superos reuerti. Duas siquidem in
cælo portas pro ascensu, & descensu, animarum Macrobius su-
Duæ portæ.
per Somnio Scipionis ad mentem Platonicorum explanat: prima
est porta hominum, & descensus cancer: altera capricornus, de-
scensus Deorum: qua rursus ascendentes animæ immortalitaté
deorum consequuntur: Galaxia autem per signiferum protensus
circulus, locus est beatorum. Cæteræ autem figuæ transeuntes,
quasi ebriæ ex visis diuersis obliuiscuntur eorum, quæ habebant
in cælo. In sphæra Saturni acquirunt intelligentiam: in Ioue vim
agendi: in Marte animositatis ardorem: in Sole sentiendi, opi-
nandique naturam; in Venere motum amoris: in Mercurio inter-
pretandi vigorem: in Luna vim augurandi. Purgatas quoque re-
uerti

De animæ immortalitate.

cari ad lethæum fluuium; vt inde bibentes, obliuiscantur præteritorum malorum, quæ in corporibus passa sunt. Vnde Virgil. *Virgil. 6*

Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno.

Sed his contradicunt diuina Ioan. 5. Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Et Isaias: Qui format spiritum hominis in illo. Et in Psalmis: Qui fingit per singulos corda eorum, *Psal. 32.* *quia dies Deus fabricatur animas: cuius velle fecisse est, & condere esse non cessat.* Hæc Hieronymus. Diuus Ambrosius de bono mortis c. 10. *Non moritur cum corpore animus; sed reponitur, & in manu Dei commendatur. Repetitur, non interimitur.* Luc. 12. *Hac nocte repetent animam à te. Quod repetitur, manet: quod interimitur, non manet. Dauid dixit: Anima mea in manibus meis semper. Semper, inquit, non in tempore. Cor regis in manu Dei: multò ergo magis anima regis in manu Dei. Si anima nostra in manu Dei; non vtique sepulchro clauditur cum corpore: nec busto tenetur; sed quiete pia fungitur. Dum expectatur plenitudo temporis; expectat anima remunerationē pro impensis laboribus debitam.* *Diuus Amb.* *Psalm. 118.* *Prouerb. 21.* Item in epistola ad Horontianum 21. *Anima nostra, inquit, est cælestis substantia; sed vanitati subiecta est, non sponte; sed propter eum, qui subiecit in spe, quoniam ipsa liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem filiorum Dei.* *Rom. 8.* Ostendit non mediocrem animarum esse gratiam, quarum virtute in adoptionem filiorum Dei assurgit humanum genus. Animæ enim neque tactu aliquo comprehenduntur, neque visu corporeo: ideo supergrediuntur substantia sua corpoream, & sensibilem qualitatem. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ non videntur; æterno illi, & summo adhærent bono, atque in ipso viuunt & sunt, & mouentur. Potest ergo ex dictis sic formari argumenti ratio. Ea, quæ sensu aliquo corporeo percipiuntur, sunt temporalia, & corruptibilia. sed anima non percipitur, seu comprehenditur sensu corporeo: igitur est incorporea & incorruptibilis. Diuus Gregorius homilia 17. in 40. cap. Ezechielis. *Anima intellectiua, inquit, super corpus creata est, vt à superiore viuificata, viuificet inferius, quod administrat. Quæ & sic infusa est corpori, vt non per membrorum partes, partibus sit diuisa; nam in quolibet loco pars corporis percutiatur, tota dolet. Ipsa enim per naturam non fit diuersa; per corpus tamen agit diuersa. Anima in corpore, vita est carnis: Deus viuificans omnia, vita est animarū. Si igitur tantæ est magnitudinis, vt comprehendi non possit vita viuificata: quis intellectu comprehendere potest, quantæ maiestatis sit vita viuificans?* *Gregorius.* Cùm ergo anima sit vnius naturæ, & non diuersæ, & vita penterea viuificans, & viuificata; haud dubium quin sit immortalis, & incorruptibilis. Basilius Magnus homilia 3. elegantissimè, doctissimeque de anima disputat. *Ex contemplatione, inquit, animæ tuæ incorporeæ, cogita Deum esse incorporeum. Deum, inquam, intellige nullo circumscriptum loco, quando nec tua mens præcisam habet in loco conuersationem; etiam si in loco est per colligationem ad corpus.* Et cap. 3. de moderandis animi cogitationibus, dicit insitam fuisse animo à Deo rationem: quæ quidem ratio cùm sit immortalis, & ipse quoque est immortalis. Quemadmodum, inquit, per oculum corpus videt; sic animus cernit per mentem ipsi agnatam: at neque vt vnum in altero, sed vnum, & idem prorsus animus est & mens: hæc naturalis est vis quædam, neque aduentitia eius animi partis, in qua posita est ratio, hæc est immortalis, & incorruptibilis, deificæ trinitatis similitudinem gerens, à qua & insita, atque condita est. Qui ergo imaginem Dei gerit; quomodo potest mori aut corrumpi, nisi per eum qui sibi imaginem indidit? Itaque cùm anima intellectiua sit animus, mens & imago creatricis trinitatis; proculdubio est immortalis, incorruptibilis, inuisibilis, templum summi Dei, aula sapientiæ, tabernaculum scientiarum atque domicilium, sponsa filij Dei, mundi moderatrix & gubernatrix. Diuus Dionysius Areopagita loquens de Dei æternitate, dicit nos æternitatis fore participes, quando incorruptibile, & eodem modo semper se habens attigerimus seculum. *Areopagita cap. 10 de diuinis nominibus.* Vnde & Paulus ad Titum 1. *In spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur Deus.* Et cap. 6. dicit ex Deo vitam habere angelos donum immortalitatis. *Non, inquit, ex se habēt, vt immortales sint, & sempiternè viuant; sed ex viuifica, & vitæ omnium efficiente, atque continente causa.* Inde animæ nostræ immortalitatem habent, & animantes omnes, & plantæ iuxta extremam vitæ harmoniā. vnde & nos totos, animas dico, & socia corpora, & ad perfectā vitam, & immortalitatem transferre pollicetur. Quod veteribus quidem præter naturam visum est, mihi vero minimè; ipsi enim Deo nihil est impossibile. Totam animæ immortalitatis rationem in angelicos, & humanos spiritus diffusam, diuinæ tribuit voluntati, & vitæ, sicut in suo Timæo docet Plato. Origenes homilia tertia in Matthæum clarè animarū immortalitatem docet absque transportationis vicissitudine. *Elias venit, inquit: non anima Eliæ est intelligenda, ne incidamus in dogmata transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate. Si enim secundùm opinionem eorum eadem anima bis potest fieri in corpore secundùm statum eundem, ab initio seculi vsque in finem, interrogo quare posset fieri bis? si propter peccatum; quare non & ter, & frequentiùs fit in corpore anima, vt propter ista & hanc, & peccata quæ committuntur in ea patiatur pœnam transcorporationis, quæ animabus peccatricibus infertur? quæ si consequenter infertur; locum non habebit consummatio mundi, quod scripturarum non placet veritati.* *Origenes.* Hæc Origen. Diuus Cyrillus in caput 11. Ioann. *Nunquam ad supremæ naturæ imaginē humilitas nostra conscenderet, nisi à spiritu sancto pulchrè conformaretur.* Sed quæ esset ista diuinæ naturæ conformitas, si anima ipsa penitus extingueretur? *Cyrillus.* Diuus Chrysostomus in Psal. 48. *Et pretium redemptionis animæ suæ. Vis scire quantum sit pretium animarum? Redempturus eam vnigenitum Dei, non mundum dedit, non hominem, non terram, non mare; sed suum pretiosum sanguinem. Quocirca dicebat Paulus, Pretio magno empti estis. Et laborauit in æternum, & viuet adhuc in finem. Alius interpres dixit: Et quieuit in seculum: Alius: Sed cùm defecerit seculo, viuet in æternum.* *Chrysostomus* *1. Cor. 7.* Considera fructum, quod homo sit immortalis. Mors iis qui rectè vixerunt, est migratio, & transitus ad meliora, & cursus ad accipiendas coronas. Interius ergo hominis nō interimit substantiam; sed tantùm mortalitatē, & id solùm quod potest corrumpi. In caput primum Ioannis homilia 11. apertè docet animæ immortalitatē: *Anima, inquit, est sui iuris, & vim habet operandi in se, neque vlla in re Deo, nisi velit, obtemperat.* *Anima est sui iuris.* Qui ergo est sui iuris & virtutem habet operandi in se, per se vtique consistere potest, sed anima intellectiua est huiusmodi naturæ. per se ergo consistit, etiam exuta corpore. Et hæc quidem testimonia sufficiant ad astruendam animæ intellectiuæ immortalitatem.

CAP. XIX.

Animæ immortalitas secundùm diuinas scripturas.

QVamuis per sacros, & ethnicos sapientes animi humani immortalitas plus quam satis, vt mihi videre videor, ostensa, & approbata sit; per diuinarum nihilominus oracula scripturarum, illud idem firmari approbarique operæpretium esse putaui; vt inde depremeretur huius rei veritas, vnde in totum vniuersum vita effluit animarum. Ioannes in Apocal. vidit animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: *Vsquequò Domine sanctus & verus, nō iudicas & vindicas sanguinē nostrū de his qui habitant in terra?* *Apoc. 5.* *Greg. moral. 2. c. 5.* Quibus datæ sunt singulæ stolæ. Si animæ nō remanēt post interitum, quomodo clamant ad Deum? petunt secundam stolam, corporum immortalitatem, scilicet, magnus earum clamor, magnum desiderium. A Deo accipiunt, vt ab ipso petāt, quod eum facere velle nouerunt. Requiescite, inquit, & expectate collectionem fratrum vestrorum. *Vt requiescerent tempus adhuc modicum;* quia nimirum post tempus modicum, cùm impleti fuerint conserui eorum, tunc fiet aliud quid magnum, vt copiosum suæ requietionis capiant augmentum: resurgent enim, & quibus nunc datæ sunt singulæ stolæ albæ; tunc dabuntur geminæ: vt sint beati tam immortali beatitudine animæ, quàm beata corporis immortalitate. Adam peccante, duplici stola, scilicet corporis & animę felicitate, omnes spoliati sumus. De prima autem quæ est animæ, *Genes. 3.* scribitur, quòd videntes se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Altera nuditas est corporis mortalis, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Nunc interim animæ felices singulas habent stolas. Sub altera, id est, sub testamento Dei tanquàm sub ara conditæ clamant. Abel propter sacrificium Deo placitum ab inuidente Cain occisus est. & omnes qui à sanguine illius iustique ad sanguinem Zachariæ, qui occisus est inter templum & altare, propter eandem, fidei, & testimonij confessionem passi sunt. Ex hac ergo scriptura latissimè patet animæ immortalitas. *Duplex stola* *Duplex nuditas.* Salomon in Ecclesiast. clarissimè ostendit animarum immortalitatem. *Reuertetur,* inquit, *puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redibit ad Deum, qui dedit illum. Ex quo satis videndi sunt,* ait Diuus Hieronymus in commentario illius loci, *qui putant animas cum corporibus seri: & non à Deo sed à corporum parentibus generari: cùm hinc manifestum sit, Deum patrem animarum esse non homines. Christus Dominus blandè, suauiterque nos consolatur, corporis interitum non esse timendum: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Tanquam diceret; nolite timere maledictum corporalis* *Eccl. 12.* *Hieron.* *Matth. 10.*

De anima immortalitate.

mortis, quod temporaliter soluitur; sed time te maledictũ spiritualis mortis, per quod anima in æternum cum suo corpore cruciatur. Non potest homo occidere animam tuam? vsque ad corpus saeuit, tu nolis saeuire in animam tuam; Præsentia animæ tua, corpus viuit: persequutor potest occidere, non autem interficere animam tuam. Hæc sola authoritas sufficit piis & verè credẽti. Iterum, 22. cap. comparat animas angelis beatis *Et erunt iusti similes angelis, fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Qualis tunc erit splendor animorum, quando solis claritatem habebit lux corporum? Et rursus: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Non est *Deus mortuorum, sed viuorum; omnes enim illi viuunt. Crede ergo: etsi mortuus fueris, viues, Mors in corpore, absentia animæ: mors in anima, absentia fidei. Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum: & licet moriatur, viuet: moritur caro, viuit anima. Et omnis qui viuit in carne, & credit in me, etsi moriatur ad tempus propter mortem partis, non morietur in æternum propter vitam spiritus, & immortalitatem resurrectionis. Sadducæi,* inquit, Diuus Hieronymus, *negabant angelum, & spiritum, & animarum quoque interitum prædicabant: hi quinque tantùm libros Moysis recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, cuius authoritatem non sequebantur. Porrò, ad æternitatem animarum probandam de Moyse ponit exemplum: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob: statimq; intulit: Non est Deus mortuorum, sed viuentium: vt cùm probauerit animas permanere post mortem; neque fieri poterat, vt eorum esset Deus, qui nequaquam subsisterent: consequenter introduceretur & corporum resurrectio.* Hæc Hieronymus. Rectè ergo dictum est à Salomone, quod *iustorum animæ in manu Dei sint, & merces eorum apud Altissimum, & non tangat illos tormentum mortis: Visi sunt,* inquit, *oculis insipientium mori; illi autem sunt in pace: etsi coram hominibus tormenta passi sunt; spes illorum immortalitate plena est.* Insipientes vocat, qui putant animas cum corporibus simul emori, atque dissolui. Fauet huic proposito, quod dicitur ab Apostolo ad Corinthios: *Scimus,* inquit, *quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habere, domum non manu factã, æternam in cælis.* Hac fiducia dicit non timendum dissolui violentia infidelium, aut sorte vitæ; quia præparata est huiusmodi hominibus habitatio in cælis æterna: vt de temporali & terrena expulsi, in perpetuam domum recipiantur. Terrestris domus, mortale corpus; cælestis verò immortale, vt absorbeatur hoc mortale à vita: vt extrudatur mortalitas corporis, vt sic tandẽ ex omni parte effecti immortales, pace perfruamur æterna. Iterũ, irrefragabili vtitur argumẽto: Vt quid nos periclitamur omni hora, si non remanent animæ, sed simul cũ corporibus moriuntur: ita, vt nulla sit spes reuocandæ restaurandæque vitæ, Vult mortem non timeri, quam sequitur vita: *Si secundùm hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt?* Bestijs offerri, morique non timuit. denique Romæ amputato capite, obijt. Quid profuisset Paulo, si anima simul cum corpore moritur? Ad quid Christus venit in hunc mundum, & pollicitus est nobis vitam æternam; si animæ humanæ exutæ corporibus euanescunt? Cùm ergo nefas est hæc de Christo sentire, ac de sanctorum sapientia; indubiè tenendum est, animas esse immortales. Benè igitur dixit Mercurius, animam humanam esse immortalem.

Matth. 22.

August. de vanitate sæculi.

Tract. 49. in Ioan.

Hieronymus.

Exod. 3.

Sapient. 3.

Cor. 2. epist. 2.

Ambr.

2. Cor. 15.

MERCVRIVS.

Magnum miraculum est homo, animal adorandum, & honorandum: hoc in naturam Dei transit, quasi ipse sit Deus, hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cũ eisdem ortũ se esse cognoscat.

COMMENTVM II.

Omnia ab vno.

IN exordio huius libri longissimam de bono, & vno disputationem texit, asserens vnum esse bonorum omnium fontem, & principium, de quo in quinto & tertio multa dicta sunt; ideoque breuiter transire disposui, ne fastidio esset lectori plus debito repetita lectio *De cælo,* inquit, *cuncta descendunt in terram, & in aquam, & in aërem: ignis solum, quod sursum versus fertur, viuificum, quod deorsum, ei deseruiens.* In quinto libro de elementorum natura disputaui, idcirco mihi videtur rationi consentaneum eadem repetendo non esse. Omnia dicit esse vnum, quia ab vna natura prima producuntur: mundum verò præparatum fuisse à Deo receptaculum omniformium specierum. Omnia autem de super pendentia, in species diuiduntur: genus deorum, dæmonumque, hominum, volucrum, & cæterorum animantium, radicum, stirpiumque, & quæ sunt generis eiusdem. Sed *dices,* quomodo a prima natura, cùm sit maximè vna, & maximè simplex, tot rerum genera diuersa, ac animantium species variæ innumeræque produci possunt? Præclarè dictũ est à philosopho, similiter ab Auerroe contra Auicennam quod ab vno agente, in quantum vnum, non prouenit nisi vnum: omnis ergo distinctio, quæ in productarum rerum distinctione inuenitur, in primam omniũ causarum productricem erit-ne reuocanda? Sed tum incidet dubium, quomodo prima causa erit simplicissima? hac imaginatione delusus Auicenna, dixit, à prima intelligentia productam fuisse secundam, & à secunda tertiam, & sic deinceps. Quamobrem Auerroes in lib. destruct. dispu. 3. solutione dubij 25. & loco iam annotato disputat contra Auicennam, afferens sibiipsi aduersari, putat qui ponit pluralitatem sine causa; posuit enim in secunda intelligentia, quæ primò producitur, multitudinem. Quare, si ab vno non prouenit nisi vnum, & intelligentia producta sit vna: quomodo erit in ea pluralitas ponenda? Erit ergo illa pluralitas sine causa, quod est falsum. Aliqui sic explanare nituntur: Ab vno possunt plura produci, in quo est distinctio cognitorum, & distincta pluriũ cognitio. Auerroes, *Non est,* inquit, *impossibile, vt illud quod est per se intelligentia, & intellectus, sit causa plurium entium, secundùm quod ex eo intelliguntur multis modis.* Sed hoc non placet peripateticis, à quibus constantissimè docetur, primam intelligentiam & re & cognitione simplicissimam esse, eò quòd seipsam tantùm intelligat: non ergo extra se aliquid intelligit, quippe quia omnis intelligentia intelligens aliud, est causata & producta, vt ipsi aiunt *lib. destruct. disput. 4. dubij 18.* Item *12. meta. com. 51.* alijs videtur, Deum, in quantum est finis, diuersimodè attingi posse ab intelligentijs ab ipso dependentibus: vnde fit, vt ratione finis, non autem efficientis illa multitudo profluat, & dematur pluralitas. Sed hæc quoque sententia peripateticis displicet, propterea, quòd Dei cognitio sit absoluta, & non respectiua, ideoque à Commentatore *12. meth.* Themistius arguitur, qui dicere ausus est, à Deo entia cognosci, quia se omnium causam entium esse cognoscit: finis præterea significat agens, & quidem significatione necessaria, *textu commen. cap. 2.* de substantia orbis. Quare, si vt agens plurium dependentiam terminare nequit; nec illud idem poterit, vt finis; finis namque est, propter quem agens agit. Itaque ob agente vno naturali, non prouenit nisi vnum per se, per accidens verò plura: calidum siquidem per se calefacit, per accidens autem infrigidat. Ab agente autem diuino, quoniam diuiniori quodam modo agit, quippe quia est vnum essentia, & multiplex potentia, plura producta sunt. Multitudinis verò causa, ab Auerroe intrinsecis creaturarum attribuitur rationibus, atque ita magna cum facilitate Auicennæ soluuntur argumenta. Quia enim intelligentia Saturni aliqua prædita, atque affecta est intrinseca differentia, quæ Intelligentiæ Iouis non competit; hac de causa hæc discreta est ab illa; tametsi vna sit omnium causa prima, & immediata. Etenim quàmuis solis splendore omnia corpora, & cælestia, & elementaria illuminentur; non eodem tamen modo; sed quædam citiùs, quædam verò tardius, quædam plus, quædam minus luminis recipiunt: sic etiam sese habent mentes omnes rationis participes ad Deum fontem aquæ viuæ, & lumen luminum Quare, etsi Deus sit simplicissimus; virtute tamen est multiplex, quia potest multa producere; idcirco quodammodo est plures, & non vnus, vt dicit Auerroes. Albertus Magnus in Comus coæun *quæst. 4.* vocat eum plures ob multitudinem ideatorum. Nam iuxta August. alia ratione conditus est homo, & alia equus. Quare ad mentem istorum, potest illa propositio ita intelligi: *Ab vno agente, & essentia, & virtute, non prouenit nisi vnum: ab vno autem agente essentia quidem vno, sed virtute multiplici, quia potest multa producere, multa producuntur.* Rectè ergo dictum est à Mercurio, quòd à prima intelligentia omnia sint producta, & Angeli, & dæmones, & corpora cælestia, & inferiora, denique homo, quem miraculum appellat, puta quem omnes mirantur; suspiciunt & venerantur. *Magnum quidem miraculum,* vt paruum animal præsit piscibus maris, volatilibus cæli, & bestijs terræ. Magnum planè miraculum. vt ipse sit omnium finis, *2. phys. 24.* Quoniam quidem hominis natura multifariam serua est, vt in procemio met. dicit Aristoteles; ideò artes quædam propter necessitatem, quædam verò propter delectationem, omnes autem propter hominem inuentæ sunt: finis ergo artium, seu artificialium homo est institutus, quia ad eius commodum inuentæ sunt. Magnum certè miraculum, cùm homo sit animalium complementum, quo producto, natura stetit, *2. de anima com. 32.* hominis præterea forma *2. phys. com. 26.* est vltima propter quam fuit materia. Anima quoque est finis corporis in genere causæ finalis. *2. de anima 37.* ob eam profectò causam, quòd animata physica corpora animæ sint instrumenta. cum enim anima intellectiua perfectissima sit animarum, & ignobilius, nobilioris gratia conditum sit, *7. polit.* proculdubio, omnium corruptibilium homo scitur esse finis. Sed nunquid eodem modo se habet ad æterna? *11. meth. 36. & 2. cæli 21. & 17.* dicitur æterna primaria intentione agere propter se. secundaria verò propter hæc inferiora, præsertim propter hominem. Quam ob rem Commentator dicit *2. phys. com. 75.* naturam agere propter finem, magnum

Auicenna.

2. de gen. t. 20. 12. meth. cap. 44.

Ab vno non nisi vnum.

De homine.

Auerroes.

Opinio aliquorum.

Alia opinio.

Agens naturale.

3. de anima 5.

destr. disp. dubij 27.

Albertus mag. lib. 83. quæstio 46.

Homo miraculum.

Homo finis omnium.

2. de an. t. 35. 37.

esse

esse iudicium sollicitudinis, quam Deus circa hominis tutelam gerit, fortiterque tuetur: vnde Philosophus 10. Eth. cap. 10. Si dij curam habent humanarum rerum, vt creditur, & rationabile est, maximè gaudent optimo, & cognatissimo, hominis mente scilicet. Cùm igitur homo huius sit omnium artium, corporum, atque formarum, & cælicolæ illius vitam, dignitatem, honorem, virtutemq; maximè curent; non videtur tibi magnum miraculum? Plato 1. de legibus: *Si de hoc cogitemus*, inquit, *homo vt miraculum quoddam diuinum in animantium genere habetur; quia creaturarum omnium est internuntius, superis & inferis famulatur, naturæ interpres, mundi interstitium, siue copula: magnum profectò, & naturæ monstrum: quoniam vnum quid cùm sit, multa tamen in se habet diuersa, dolorem, & voluptatem, insuper spem, & timorem.* Magnum planè miraculum est homo, quippe qui in terra fit mortalis Deus, vt dicit Mercurius in Pymandro: Deus verò in cælo, immortalis homo. Itaque homo inter diuina & humana medius, potest effici quod vult. Non sic bruta, quæ simul atque nascuntur, ad vnum se deflectunt, quod eis natura perscripsit. Angeli verò mox post eorum creationem, quod semel amarunt, perpetuò retinent; homines autem soli omnigenæ vitæ semina à Deo patre acceperunt: quò fit, vt quæ quisque excoluerit, illius naturam induat, & similitudinem gerat. Videas quàm magnum miraculum sit, qui patris sui gestat imaginem, qua cunctis præstat pecoribus: quæ quidem imago est secundùm intellectum mentis; tametsi in ipso corpore quandam habeat proprietatem, quæ hoc ipsum indicet, quòd erecta statura factus sit: vnde admoneretur, nõ sibi terrena esse sectanda, velut pecora, quorum voluptas omnis est terra est; vnde in alium cuncta pecora prona, atque prostrata sunt. *Homo*, inquit Chrysostomus, *inter visibilia omnia dignitate præcellit propter quem condita sunt hæc omnia: cælum, terra, mare, Sol, luna, stella, reptilia, iumenta bruta, animalia omnia. Priùs omnem ornatum fecit, & tandem præsidentem hominem formauit.* Mirabatur huius miraculi nouitatem Propheta, cum diceret: Quid est homo, quòd memor es eius? Profectò non vile mancipium, quem sibi in peculium ascripsit Deus, stupet, & admiratur, cur eum tanta sit prouidentia dignatus. Nonnè videtur tibi magnum miraculum, propter quem factus est Paradisus, & præcepta, & pœnæ, & miracula & supplicia, & beneficia ante legẽ, & post legẽ? Homo cum Angelis choros ducit, in filiũ adoptatur, vnigenito Dei non parcitur, vt homo saluetur: fit hæres Dei, cohæres Christi, paradysi incola, mundi possessor, Spiritus sancti templum, delitiæ Trinitatis. Quæ non purpura, quo non diademate sunt hæc longè splendidiora? Rectè ergo dictum est à magno Mercurio, quòd *homo sit animal adorandum & venerandũ*: adorandum quidem propter Deum hominem factum, quem siue intellexerit, siue ignorans prædixerit; satis est nobis, veritatem rei sequi: nam veritas fidei à quocunque dicatur, à Deo est. Venerandum verò, vt mundi dominus. Tremor, & metus vester erit super omnes bestias terræ: vnde fit, vt suapte natura quodlibet animal hominem vereretur: Angeli quoque veluti conciuem, & cohæredem, ac eiusdem spiritus participem, miro honore & amore prosequuntur. Hic transit in naturam Dei, quasi ipse sit Deus. *Vt efficiamur* (inquit princeps Apostolorum) *diuinæ naturæ consortes*, per quandam secretam, & Deificam sancti spiritus infusionem, quasi ipse sit Deus. Non migrat natura hominis in Dei naturam; sed participatione illius fit quodammodo vnum cum ipso. *Transformamur in eandem imaginem à claritate in claritatem.* Transformatur ferrum in ignem, aer in lucem, & speculum in solem, amans in amatum, intelligens in intelligibile, scintilla ignis in fornacem, denique anima in Deum. Vnde Plotinus ait, quòd qui sic vitam duxerit, Deus quidem erit talis. Ipse quippe intellectu cohæret, & anima, ita, vt vnum fiat cum Deo: nam qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo. Porrò, vbi est vnitas spiritus, ibi planè est vnitas vitæ, quæ à spiritu diffunditur: vita verò est esse in viuentibus, esse autem est natura viuentium: igitur à primo ad vltimum. Qui sic adhæret Deo quodammodo transit in naturam Dei, & fit quasi Deus. Intellectus enim diuinus vbique est totus, in quo non solum per ideas, verùm etiam per proprias (vt ita dixerim) existentias, intellectuales animæ existunt: nam quemadmodum lineæ à centro ad circumferentiam vsque productæ, à centro non recedentes, circumferentiam attingunt; sic animæ beatorum sunt vnum cum Deo: & proprijs tamen naturis distinctæ manent. Vt sint vnum, inquit, sicut & nos: quæ profectò vnitas non solùm est voluntatis, sed etiam naturæ. Vides quomodo transit homo in Dei naturam?

Pymand. Tomus sextus.

CAP. II.

Hoc animal dæmonum genus nouit, vtpote, qui cum eis ortum se esse cognoscat. — De homine.

IAmblichus de mysterijs Aegyptiorum, ordinem superiorum describens, ait: *Heroes sunt maiores hominibus, inferiores verò dæmonibus. Quare primum diuinorum est ipsum bonum, duoque sequentes, vltimum particulares animæ rationales, horum media duo sunt, scilicet heroes prope animas, & dæmones prope deos: sicut inter ignem, est aer, & aqua. Heroes etsi potentia, virtute, pulchritudine, magnitudine nobis præstant: tamen, cum anima nostra, & vita eius multum congruunt. Heroes viri extitere illustres, atque insignes, qui rerum à se gestarum magnitudine atque splendore, ad deos immortales proximè accesserunt. Hi & semidei ab antiquis fabulose vocantur: hinc heroica ætas, in qua heroes floruerunt. Dæmones sunt superiores heroibus, & ministri deorum, tanquam architectorum in opificio mundano. Quæ sunt in diis ineffabilia, & occulta, dæmones exprimunt, atque patefaciunt. Dæmones traducunt diuina ad nos & nostra æqualiter ad diuina perducunt*; quod theologi dicunt angelorum ministerio fieri. Quare, qui dæmones ab Iamblicho, à nostris angeli vocantur, in secundo Pymandri de dæmonibus multa dicta sũt. Ab homine dæmones cognosci affirmat, vtpote qui cum eis ortum se esse cognoscat. Ex quo vult intelligi tum angelos, tum etiam animas intellectuales à Deo esse creatas. In secundo Pymandri disputaui de angelorum creatione. Quoad verò ad textum Mercurij spectat, sapienter locutum fuisse, satis constare videtur. siquidem cùm solus deus sit suum esse, in cæteris verò rebus essentia rei ab eius esse discreta sit; dubium non est quin solus Deus sit ens per essentiam: per participationem verò reliqua entia. Porrò, quod est tale per participationem, producitur, atque causatur ab eo, quod est tale per essentiam, veluti omne ignitum causatur ab igne. Itaque cum angeli sint huiusmodi; haud dubium, quin sint creati à Deo, vt dicit Mercurius. Vnde August. dicit, Angelus in illa prima rerum creatione prætermissos non fuisse; sed significatos nomine cæli, aut etiam lucis. Non solum ergo angeli, verùm etiam omnia entia, excepto duntaxat ipso opifice, ab eodem mundi parente creata sunt. Nec fas est cuiquam secus scribere, dicere, aut sentire: Nullum enim dependens, est coæuũ ei à quo dependet, nisi sint æqualia naturâ. sed Deus & mundus non sunt eadem natura, quia non potest alteri dare vim æternitatis suæ, magna ac suprema maiestas, sicut non potest creare Deum similem sui; essent enim maxima duo. Duobus autem summis cõstitutis, neuter esset summus, vbi enim est æternitas, semper item est existendi vigor, ac potestas, quæ solo in Deo est. Quare, sicut non potest Deus dare mundo suam diuinitatem; sic etiam nec ipse mundus potest eam recipere. Tanta enim est diuinitas eius, & potestas, vt alteri ab ipso Deo conferri non possit; non propter impotentiam agentis; sed quia capi non potest à patiente. Dum fortassis, rerum emanationem à Deo pendere, atque fluxus radiorum à sole. sed plurimum incongrua est similitudo, radij enim solares ex solis substantia prodeunt: mundus verò ex Dei substantia non est productus: Sol præterea absque radiorum fulgore esse non potest, Deus verò potest esse sine mundo; quemadmodum ante mundi creationem præstitit in sua æternitate. In hoc ergo æuo siue æternitate existens, accessit ad mundi creationẽ, actione inuisibili & omnipotenti, simulq; õnia creauit. Tẽpus tunc cœpit, æternitas autẽ est sẽpiterna, ac sempiternum nunc. supra cælum nullum censet esse tempus Aristoteles; vbi tamen viuitur beatissimè. Itaque Deus aliam vitam, alios annos, aliam ætatem degit, aliud tempus diuinius, quod est supra cælum, habet. Vnde Propheta: *Et anni tui nõ deficient.* Nõ ergo omne tempus ex duabus partibus constat: sed illud tantùm, quod fit ex motu cæli. Aeternitate igitur, in qua Deus existens creauit mundum, nihil est prius & posterius; creauit hoc tempore non prius; quia quocunque tempore creâsset, diceretur quòd æternus Deus accessisset ad mundi creationem absque sui mutatione. sic enim in mundi creatione Deus dicitur fuisse mutatus, sicut scriptura cõmemorat, eũ pœnituisse quòd hominẽ fecisset. Nã queadmodũ tẽpore Noë iustitiæ seueritate vti voluit, qui priùs vsus fuerat clementiæ benignitate; ita planè in mũdi creatione, vsus est sua bonitate, à qua permotus, & quodãmodo impulsus vniuersa visibilia & inuisibilia in lucẽ protulit. Quomodo enim potest in Deũ cadere mutatio, cuius actus est vnus, æternus? mutari siquidẽ, est ire de actu in actũ, & de dispositione in dispositionẽ, & de esse in esse. Quæ omnia sicut in Deo locũ habere nõ possunt; ita etiã nec ipsa mutatio. Quare, cũ omnes viæ Dei sunt bonitas & veritas per has namque perpetuò incedit, quocirca tũc mutari dicitur in scripturis, quãdo interdũ vtitur bonitate, & misericordia, nonnũquã verò iudicio & iustitia. Nec tamen cũ per alteram illarũ incedit, recedit ab altera. Immutari verò, quippe qui has vias nunquã deserit

Iamblichus.

Ordo diuinorum.

Heroes.

Dæmones.

Angeli sunt creati.

Emanatio rerum.

Tempus.

Mutatio DEI.

Via Dei.

Animæ creatio.

nusquam præterit, prætergreditur nunquam. Porrò, animæ humanæ creatio, angelorum quoq; ac vniuersi orbis vetustissimis sapientissimisq; probatur philosoph. vnus Aristot. suspectus habatur: nam Democritum & Epicurum nulli vnquam in numero bonorum philosophorum habuerunt. Nonne magis rationi consentaneum est dicere, *(Mundi principium.)* Mundi principium æternitatem fuisse, quàm informem materiam, & chaos æternum? hoc animaduertens Anaxagoras. Timæus quoque & Plato cæterique verè philosophantes, pulchritudini mundanæ, venustati, ac ordini, æternitatem tradiderunt. Quare, *(Philo.)* rectè dictum est à Philone, quod qui mundum prædicant increatum, non perspiciunt, neque sentiunt, se, quæ potissimùm pietatem constituunt, & ad eam adducunt, clam abscindere, dico prouidentiam: docet enim ratio vnumquemque *(Prouidentia.)* factorem, & creatorem rei à se factæ esse custodem. Qui ergo tollit creationem, tollit prouidentiam; sublata vero prouidentia, pietas omnium regina virtutum, aufertur: sublata pietate, genus humanum à brutis non differt, atq; ita totus creaturarum confunditur ordo. Quæ enim est ciuitas, quæ nauis, omnisque alia res; in qua aliquis ordo cernitur, quæ principem, rectoremque non habeat suum? Propterea Moyses tradidit nobis creationem, vt doceremur, in rerum natura aliquod lumen, aliquamuè diuinitatem esse, & subsistere: à qua condita sunt omnia, & cuius prouidentia vniuersa gubernantur. Sed *dices*, quare tàdiu distulit mundi creationem? *(Quare non condidit à principio.)* *Stulta* & temeraria est inquisitio. cum enim Deus sit æternus, & infinitus, semper idipsum efficere poterit, quod vult. Quoniam autem Deus est æternus, & mundus non potest esse eodem modo æternus; quocunque ergo nunc condatur, semper permanet eadem inquisitio. Quapropter his audacia nostra debet supersedere, & acquiescere debemus his, quæ spiritu sancto nobis per ora prophetarum tradita sunt. *In principio creauit Deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua*, Thou, & Bou. *(Chaos.)* Non fuit ab æterno illa moles indigesta, vel aliquo temporis interuallo creationem antecessit; sed fuit prima hæc basis, primum fundamentum, quod ad cæterarum rerum creationem præparabatur ab opifice mundi Deo: omnibus siquidem in rebus, sunt quædam exordia informia, congrua tamen, atque apta ad opus noui machinæ surgentis. sic & mundi formandi prægressa sunt initia: non quidem ab æterno tempore, neque à reliquo tempore seiuncta; sed qui *(Hesiodus terra.)* viuit in æternum, creauit omnia simul. Vnde Hesiodus: *Extitit ante chaos, post hæc latissima tellus, Quam super immixum pandus rerum incubat omne.* Terra est sedes firma, ac robusta, qua cuncta sustentantur: ideoque prior nominata, veluti cor mundi terrestris: hinc & deorum antiquissimam, & actricem ac matrem poetę, ac theologi dixerunt, Deos elementa, cælum & sidera vocantes: quorum antiquissimam, alumnamq; terrã *(Homerus.)* nominarunt. Homerus in hymno, terram omni parẽtem vocauit. *(Plato.)* Plato in Timæo, antiquissimam omnium corporum. Itaque illud primum chaos, Græci hyle, id est, limum, seu cœnum vocarunt: alij materiam primam, omnibus naturis corporeis adiunctam, à qua formæ recedunt, & accedunt. Hyle *(Hyle.)* ergo & chaos, sunt antiquissima terræ nomina: cùm esset Thou, & Bou, & aquis dimersa, cuius vim vocabuli & antiquitatis vsum quidam non intelligentes, siue intelligere recusantes, materiæ æternitatem statuerunt. Stoici eadem cum Moyse referẽtes, duo rerum principia posuerunt, Deum scilicet & hylen informem: Deumque egisse: hylen verò opifici Deo paruisse. *In principio* ergo *creauit Deus cælum & terram.* cælum, inquam, id est, quicquid supra terrã imminet, aërem, *(Stoici.)* æthera; terram autem, quicquid infra est: nam cum terra aqua etiam est creata. *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia* *(Psal. 145.)* *quæ in eo.* Itaque cùm angeli, & animæ sint creati, non sunt ante mundum conditi vt quidem dicere videntur. Et reuera, si ãgeli, & animæ sunt quædã pars vniuersi, quod quidẽ apparet ex vnius creaturæ ordine ad alterã: ordo autem rerum ad inuicem, bonum sit vniuersi: igitur creatura spiritualis simul creata est cum corporal.; nulla enim pars perfecta est, si à suo toto fuerit separata. Quare, probabilius esse videtur, vt cum Mercurio, dicamus angelos simul cum mundo fuisse cõditos: tametsi Nazianzenus, & Athanasius aliud senserint. Cæterum catholici à Mercurio dissentiunt in hoc, quòd animas humanas in dies formari, crearique dicunt, non autẽ principio simul conditas, vt illorum fuit sententia, qui animarum reuolutionem posuerunt, quorum iam pridem explosa est sententia. *(Animas esse æternas.)* Quòd ergo anima creata sit à Deo, Mercurius dicit. Quam ob rem iurè arguitur illorum sententia, qui 6. posuerunt animas intellectiuas eiusdem cum angelis conditionis esse, & à principio simul conditas fuisse. sic enim anima accidentaliter corpori vniretur: atque ita, aut homo esset ens per accidens, aut anima esset homo, quorum vtrumq; est falsum: homo siquidem est ens naturale, & anima non est homo; sed constat ex anima, & corpore. Homo præterea degens in hac vita, non intelligit sine phantasmate: ideoq; opus habet corporis vnione: angelus verò nequaquam. Amplius, si a- *(Animæ creatio.)* nimæ naturaliter competit corpori vniri: igitur sine corpore 1. degere, suæ aduersatur naturæ atque ita sua careret perfectione. atqui non decebat partem mundi, & perfectissimum opificem, vt ab his, quæ sunt præter naturam, suum opus exordiretur; non ergo creat animam ante corporis formationem. Nonnè licet conspicere in corporis pulchritudine, hanc animæ cum corpore vnionem? 2. Deus enim non condidit manum sine pede, non oculum sine aure; sed omnia simul membra cõposuit: vt inde perfecta consurgi posset corporis venustas. quanto ergo magis in totius hominis formatione, præcipuarum partium, animæ scilicet, & corporis connaturalis ordo erat obseruandus? 4. Iterum, si quis velit dicere, animæ naturæ nequaquam competere, vt corpori viuatur; quare ergo corpori est coniuncta? aut voluntate quidem, aut aliqua alia de causa, non autem voluntate; irrationabilis enim esset, corpori velle coniungi, si absque corpore consistere posset. Quòd si corpore indiguit, ob aliquas administrationum operationes conficiendas; naturalis ei fuit corporis coniunctio: natura enim in necessariis non deficit. 5. Deinde, qui fieri potuit, vt animabus post tot seculorũ curricula volũtas accesserit, qua sese corporibus connecti vellent? si autem inuitæ ad tarda corpora accedunt: pœna ergo eas, & non natura impulit, vt molem corpoream induerent. Sed tunc hæresis illa locum haberet, quæ infundi corporibus dixit, vt præteritorum penderẽt pœnas criminum. Patet ergo quomodo animæ humana creatur in tempore, & non ab æterno, vt quidam dixere.

CAP. III.

Animam intellectiuam non produci ex semine.

(Euripides.)

QVoniam quidem animæ immortalitatem, atque creationem quoàd fieri potuit à nobis, enodauimus, & in medium protulimus; par est, vt deinceps dicamus, an ex semine producatur, sicut & perfectorũ animaliũ formæ: magna siquidem apud antiquos de huius rei inquisitione extitit controuersia. Euripides namque tragicus, Anaxag. physici auditor, ait: in illa mundi confusione, cum terra mollis primùm, mox solis ardoribus densior euasisset; ex illa tamen colluuie, varias animantium formas erupisse, quorum ea quæ maiorem calorem sortita sunt, in supremam regionem euolãrunt; quæ verò minorem, ad infimam descenderunt. *(Arist.)* Arist. quoque 2. politicorum dicit: *Putandum est*, inquit, *priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex aliqua corruptione seruati, simul fuisse ignaros, & imprudentes, quod de terra natis dicitur.* *(Plato.)* Plato in lib. de regno. *Multa audiuimus*, ait, *de Saturni regno: priscos illos ex terra procreatos, non autem ex se inuicem. Illis sanè temporibus nihil genus hoc ex sese propagabat: sed ex terra oriebatur. Tradiderunt hæc nobis primi illi progenitores nostri, qui statim post primam reuolutionem orti sunt. Eo tempore, nihil erat agreste omnisq; rapacitas, & voraga procul aberrat: aberrat bellum penitus, atq; seditio. fructus verò illis hominibus, & pœna, & fruges, abunde arbores, & fertile solum sponte sua absq; agricultura opera suggerebant.* *(Ouidius.)* Ouidius Plat. philos. mirificè imitatus, sic loquutus est. *Natus homo est, siue hũc diuino semine fecit, Ille opifex rerũ mũdi melioris origo: Siue recens tellus finxit*, vt paulo ante dictũ est. Sed hæc omnia *(Moyses.)* plurimis retro tẽporibus clarissimè dicta sunt à Moyse. *Formauit*, inquit, *Dom. hominẽ de limo terræ*. Heb. *Finxit Deus primũ hominẽ terreũ*; hac de causa homines vocãtur terrigenæ: quiq; *(Terrigenæ. Adam.)* terrigenæ, & filij hominũ. Neq; aliud est Adã heb. quàm terrigena, Græc. & Lat. Hominẽ, inquit Greg. Nis. qui è terra fictus *(Nissenus.)* est, terrestrẽ vocat, quasi Adæ. in Græc. ling vertens: verbum fingendi apud Moys. & Prop. Heb. Iacar. vnde veritas Heb. sic habet: Formauit humũ terræ. humũ videlicet, aut tellurẽ madidã, ac limosam: Finxit hominẽ, sinxit terrã illã in effigiem *(Finxit.)* humanã. Septuaginta sic reddiderunt. Formauit D. hominẽ, accepto è terra, siue limo. Et reuera, omnium magnarũ rerum maxima existimatur animi cum corpore coniunctio: ideoque dictũ est ab antiquis, à Promethæo corpus humanũ formatũ fuisse, id est, à Deo, Græci enim Prometheum, sapientẽ, proui- *(Prometheus.)* dentẽ, ac sagacem appellant. *Et inspirauit in faciẽ eius spiraculũ vitæ.* Est quædã spiratio, quæ pulmones tantũ refrigerat, qui veluti follea vicissim sese pandentes & cõtrahentes, refrigerationem exterius receptã, transmittunt ad calorem cordis eumq; tẽperãtes, in venas quoq; distribuunt, vt pulsæ sanguinem non sinant concrescere. sed hoc est minimũ munus vitæ sensibilis. Alia est spiratio vitæ nobilissimæ, nẽpe eius partis, quæ sapit, sentit, cogitat, cognoscit; omnes enim linguæ ipsũ *(Spiritus.)* animũ & intellectũ spiritũ appellant, etiam in Deo: in quo cũ nulla sit spiratio, sapientiam tamen eius appellant spiritũ. *Et* *(Inspirauit in faciem.)* *inspirauit in faciẽ eius*: Heb. Apaim, quæ vox significat faciem,

atque

Anima non est ex semine. atque nares. In nares autem fortasse magis esset consentaneum, quod in his respiratio sit posita, & inde halitus hauriatur, & eò diuina penetrarit afflatio. Aquila, & Symmachus verterunt, Micturus, hoc est, nares. *Spiritus.* In Noe est similis locutio: *Vniuersi homines, & cuncta in quibus est spiraculum vitæ.* *Inspirauit in faciem.* Hebra. *Spiritus vitæ in naribus eorum.* Salomon sub persona impiorum: *Quoniam fumus est* vel flatus, vel spiratio *in naribus nostris.* Itaque volens sapientissimus Moyses ostendere animi humani genituram, non aliunde, quàm à Deo parente proficisci, admonuit, per narem spiritum humanum insufflatum fuisse: vnde & huiusmodi spiritum, atque animum, spirationem vocamus. *Insufflatio.* Sic igitur per spirationem, & nares apud Moyseo, totus interior spiritus, quodam hebraico tropo significatur. Erat autem illa insufflatio, quasi infusio. Et quod dicitur insufflasse Deum, vel inspirasse; perinde erit, ac si dixisset, infudisse. Quam ob rem nomine spirationis, & infusionis, animi creatio accommodatissimè in omnium oculis posita est. Ipsa quoque spiritus conditio rectissimè dicitur infusio, & spiratio. Etenim, quemadmodum creatio ea ipso nomine, ad carnem spectat, *Creare.* creare enim à Græco κρέας id est carne, quasi carnem facere, creare, vel procreare, significat; sic ad animi conditionem vocata spiratio, atque infusio. Sapientissimè ergo dictum est à Moyse: & inspirauit, hoc est, spiritum creauit, vel creatum indidit, & infudit. *In animam viuentem.* *Et factus est homo in animam viuentem*, alio modo in spiritum loquentem, vel rationalem, vel tota repente animatio extitit, animæ rationalis, & corporis; est enim præsentia mentis, etiam corporis viuificatio. Ex quo patet, animum non antecessisse corpus quodam spatio temporis, vt quidam fabulantur: nec etiam ex semine produci; sed à solo Deo mundi principe, creari & infundi. *Non ex semine est anima.* 1. Et reuera, fieri non potest, vt virtus actiua in materia posita, immaterialem producat effectum. Quod enim transcendit materiæ virtutem, & potentiam; non subditur virtuti materiæ, sed principium intellectiuum in homine, est huiusmodi; non enim habet propriam operationem cum corpore communem: ideoque pro impossibili habetur, vt virtus quæ est in semine, sit principij intellectiui productiua. 2. Virtus præterea in semine sita, agit virtute animæ generantis: quatenus huiusmodi anima est actus corporis, vtens sua operatione in ipso corpore, sed propria intellectus operatio non est communis corpori: igitur principij intellectiui virtus, quatenus est intellectiuum, non potest ad semen pertingere. Qua ratione vsus est Arist. *in lib. de gener. animalium*, idcirco dixit, intellectum deforis aduenire. 3. Amplius, animus hominis habet propriam operationem sine corpore, quia per se potest subsistere. Quare, cum sit immaterialis, per generationem produci non potest; sed à solo Deo creari. Velle ergo asserere intellectiuam animam virtute seminis procreari; perinde est, ac dicere ipsam cum corpore corrumpi. Cæterùm propter rei obscuritatem multi à vero aberrarunt, nec correpti ab ipsa demum illucescente veritate, resipuerunt. *Prima opinio.* Quidam enim ausi sunt dicere, in semine animam intellectiuam virtute quadam contineri, sicut & corpus: atque hunc ordinem seruari: vt primum animæ vegetabilis actiones appareant, deinde sensibilis, postremò rationalis. *Confutat.* *Sed hæc opinio* tum fidei, tum etiam veræ philosophiæ apertissimè aduersatur; *2. de an.* semen namque secundum philosophum, est in potentia ad animam: non ergo eam essentialiter continet. *Et 15. de animalibus*, in suæ decisionis principio, semen non esse membrum assimilatum vltima quidem assimilatione; alioqui eius resolutio, quædam esset corruptio: ideoque superfluum esse vltimæ digestionis. ex quo fit, vt in principio decisionis in ipso anima consistere nequeat. Anima intellectiua præterea, non est actus alicuius partis corporis, puta seminis; sed totius prorsus hominis: non ergo ex semine deciso deciditur: neq; substantialiter continetur in semine. *Secunda opinio.* Cùm igitur hæc opinio esset explosa, locumque aliquem non haberet, *alij rursus* suam stabilire voluerunt sententiam, hoc modo scilicet: In semine, inquiunt, primò, inest anima vegetatiua: deinde ea manente, sensitiua inducitur ex virtute generantis: postremo per creationem anima intellectiua. Quare, in homine tres sunt animæ essentialiter distinctæ. *Conf.* *Sed quomodo* possunt hæc fieri, vt vnius; & eiusdem rei plures sint substantiales formæ? forma enim substantialis largitur esse simpliciter. Quare, si in homine plures sint formæ substantiales; plura quoque erunt supposita distincta quidem essentialiter, quod est falsum. Id præterea, quod est vni substantia de genere substantiæ, nullius *1. ph.* potest esse accidens. Anima ergo vegetatiua, quæ in planta est forma substantialis; in homine certe non erit forma accidentalis, & dispositio ad animæ intellectiuæ substantiam recipiendam: vt quidam dicere videntur. *Tertia opinio.* Exclusa atque magna cum ratione istorum sententia eiecta, non desunt, qui à vero dissentiant. *Conf.* *Dicunt* enim animã intellectiuã, partim quidẽ ab extrinseco accedere, quoad *naturam* scilicet intellectualem: partim verò ab intrinseco, quoad vegetatiuam, & sensibilem, siquidem anima vegetatiua, quæ primò est in semine, ad sensitiuam velut ad suum complementum, naturæ actione perducitur: & hæc quidem ad rationalem, actu quidem creantis, non autem generantis. *Anima non est ex semine.* *Sed hæc* quoque opinio de facili solui potest; nam si natura intellectualis sit anima vegetatiua, pari ratione reprobatur, qua & præcedens. Si verò volunt ita intelligi, vt ex tribus vna confletur natura, seu substantia animæ, in qua intellectualis natura, formæ, vegetatiua verò & sensitiua materiæ subeant conditionem atque virtutem; tunc certè sequeretur hoc absurdum, vt quemadmodum illæ duæ corrumpuntur; sic etiam & tertia, quod omninò paulò antè à nobis eiectum est, atque explosum, & quidem constantissimè atque verissimè. *Quarta opin.* Aliud præterea sequeretur absurdum, nempè formam substantialem successiuè deduci in actum. *Conf.* *Adhuc* remanent & alij conuincendi atque confutandi, qui de hoc negotio sic philosophati sunt: Semen, inquiunt, nullam habet animam, quousque anima rationali perfectum reddatur: atque complerum viuit tamen ex anima matris. *Sed hæc* quoque multum dissonat à veritate; inter viuentia enim, & non viuentia plurimum interest: viuentia enim seipsa mouent, & quidem per operationes vitæ; non viuentia autem, minimè. Cum verò nutriri & augeri, sint operationes vitæ: fieri non potest, vt à principio extrinseco proficiscantur, nempè ex anima matris, vt ipsi dicunt. Anima præterea matris informat suum corpus, non autem embrionis: quare embrio esset sine anima sensitiua, quod ad sensum patet esse falsum. Itaque embrio priusquam animam habeat rationalem, animam habet qua nutritur, augetur, & sentit; quibus abiectis, anima rationalis inducitur. Ex quo clarissimè constare poterit, animam rationalem non produci ex semine. *Anima non est ex traduce.* *Sed dubitabis* fortasse, num anima ex traduce, ex corpore, siue ex anima Adæ producatur. *sed huic* quæstioni facile est respondere, cùm enim omne quod per naturam propagatur, eum eadem quoque dissoluatur; satis perspicuum esse potest, animã intellectiuam ex propagine non deriuari, nisi eam mortalem, atque corruptibilem esse volueris: etenim, aut ex carne, aut ex anima, aut ex anima & carne esset propaganda. 1. Non quidem ex carne, alioqui esset corporea, eò quòd ex corpore non nisi corpus producitur: non ex anima, aut ex tota, aut ex parte: non autem ex parte, quia anima est indiuisibilis: 2. nec etiam ex tota, aliter tota in aliam transeunte, priorem materiam prorsus desereret; atque ita generans in producenda prole, dum totam efflaret animam, necessario morti occumberet: non ex anima & corpore, quia productum est mixtum, quod planè animæ nõ conuenit intellectiuæ. 3. Amplius, aut producitur ex materia præiacente, aut simul cum materia; si simul, ergo ex nihilo, & à solo Deo producitur, sicut rei veritas habet. Si verò ex præiacente materia; aut ex corporali, aut ex spirituali. si ex corporali: anima ergo erit corpus, quod est falsum. si autem ex spirituali: aut est angelus: aut anima. non ex angelo, quia angelus non generat, cùm sit simplex substantia: generare verò est actus compositi: nec etiam ex anima, vtpote quia ex eodem non fiat idem numero. Ex anima ergo non fit anima. 4. Ampliùs, tunc decideretur cum semine deciso, atque vt multa semina pereunt: perirent ergo simul & animæ, aut sine corporibus consisterent. Ne ergo tot absurda sequantur, firmiter tenendum est, animam rationalem, ex propagine non produci.

CAP. IIII.

Augustinus de origine animæ.

Augustini rationes. Pulchra admodum mihi visa sunt, & totius eruditionis plena, quæ à diuo Augustino dicuntur, & quidem diuersis in locis sparsim deprompta, de animæ intellectiuæ origine; hac de causa parcere labori nolui, ne huic nostro instituto deessent præclara Augustini dogmata. Itaque post longam & subtilem inquisitionem, ait: *Anima*, inquit, *non est aliquod corpus terrenum; hinc enim potius caro facta est.* *De Genes. 7. cap. 2* *Nunquid aliud est limus, quàm terra humida? Nec humore solo anima facta credenda est, quasi caro de terra, & anima de aqua; nimis enim absurdum est, unde factam putare animam hominis, vnde facta est caro piscis & volucris. Ergo fortassis ex aere. hinc etiam elemento flatus competit, sed noster, & non Dei; Deus enim est supra omne mundi corpus, & supra omnem spiritum, quem creauit incomparabili omninò distantia. Anima præterea, cùm non sit corporea, quicquid verò ex corporeis mundi elementis fit, corporeum sit: constat animam intellectiuam ex mundi elementis propagari, producique non posse.* Sanè, cùm anima vult intelligere, vel diuina, vel Deum, vel omnino etiam seipsam, seasque considerare virtutes, aut aliquid veri certique comprehendere; ab oculorum luce se auertit, sentiens sibi esse impedimento. 14. vnde ad mentis secreta se condit; vt remotis arbitris elementis, rei veritatem percipere possit. Quare, si cognitio

fit ex simili

Anima non est ex traduce. sit ex simili, & hæc corporea sunt illi impedimento, quò minus diuina perciperæ queat; profectò nulli dubium esse debet, quin ea elementis eius substantia non constet. De qua ergo velut materie Deus hunc statum fecit, quæ anima dicitur? Planè nihil corporeum debet occurrere: sicut enim Deus omnem creaturam, sic anima omnem corpoream creaturam naturæ dignitate præcellit. Quamobrem nec illud audiendum est, quod quidam putauerunt, quintum quoddam esse corpus, vnde sit anima. Quicquid enim tale est, in quacunque sui parte lineis diuidi, vel circumscribi potest: quod quidem animæ non competit, cùm sit tota in toto, & tota in qualibet parte. Cùm ergo anima intellectiua non fiat ex elementis, neque ex substantia Dei: quia illa est immutabilis, hæc verò mutabilis; neque ex angelo, neque ex anima, neque aliquo alio corpore; reliquum est, vt à Deo solo ex nihilo creata sit. *Sed dubium est* quando hæc anima creata fuerit, propter illud quod dicitur Eccle. 18. *Qui viuit in æternum creauit omnia simul.* Augustinus 24. eiusdem libri putat, humanæ opinioni tolerabilius esse, Deum in illis primis operibus, quæ simul omnia creauit, animam etiam humanã creasse, quam suo tempore membris ex limo formati corporis inspiraret: cuius corporis in illis simul conditis rebus, rationem creasset causaliter, secundùm quam fieret, cùm faciendum esset corpus humanum. Posset autem dici, Deum omnes species rerũ simul creasse, & tunc speciẽ humanã creasse: nam quẽadmodũ dicimus hominem creare hominẽ, quia disponit ad formã ab extrinsecus aduenientem; sic etiam dicimus creasse speciem humanam, quia causaliter produxerat corpus, in quo anima erat recipienda. *Hieronymus.* Diuus Hieronymus in epistola ad Pammachium solicitè disputans de tempore, quo condita fuerit anima Adæ *si insufflatio Dei*, inquit, *anima humana conditio est, Cain & Abel, primi ex primis hominibus, vnde habuêre animas? vtrum ex traduce iuxta bruta animalia, vt quomodo corpus ex corpore, sic anima generetur ex anima? An certè (quod Ecclesiasticum est) secundum eloquia Saluatoris, Pater vsque modò operatur, & ego operor.* *Ioannes.* *Isaias.* *Dauid.* *Zacharias.* Et Isaias: *Qui format spiritum hominis in ipso.* Et Dauid: *Qui finxit sigillatim corda eorum. Quotidie Deus fabricatur animas, cuius velle, fecisse est, & conditor esse non cessat.* Zacharias dicit: *Qui plasmat, animam hominis in eum.* Si ergo in vtero fingitur, iam formato corpori tribuitur. Cùm enim omnia membra implet corporis, figurata dicitur in corpore vt sicut aqua cùm sit sine figura, missa tamen in vas, figurata videtur: ita & anima cùm sit natura incorporea, & simplex, formari dicitur in corpore, quia singula membra viuescat. *Moyses.* Vnde Moyses: *Si quis percusserit mulierem in vtero habentem, & abortiuerit, si formatum fuerit; det animam pro anima: si autẽ informatum fuerit, mulctetur pecunia.* Itaque si iam formato corpori datur, non inconceptu corporis nascitur cum semine propagata. Adæ corpori prius formato, Deus postea insufflauit spiraculum vitæ. Non rectè ergo sentiunt, qui dicunt animas rationales ex traduce procreari, & non in corpora physicæ, organizata, instar corporis primi hominis à Deo creari, & infundi. *Cassian.* Basilius magnus in lib. de paradyso proximè accedit ad prædictorum doctrinam. *Quemadmodum*, inquit, *& luminaria fecit Deus, & postea in firmamento locauit; ita & hominem quidem puluerem finxit è terra, & posuit in paradysum. Notandum verò, quod non dictum est, quem fecerat, sed quem formauerat. Quem enim fecerat, secundum imaginem suam fecerat. Is autem corporalis non est; & quod corporale non est loco non circumscribitur. Comitatur autem quod factum est figmentum, hoc est anima fictum corpus; anima enim comes, & consectatrix corporis in loco est, propter habitum, quem habet ad corpus.* Hæc *Anima comes.* Basilius. Ex quo patet, quòd si anima comes, & consectatrix sit corporis facta, & non ficta, simul producatur cum corpore; non tamen à corpore, sed à solo Deo creata, corpori infunditur. Ambrosius lib. de Isaac, & anima, cap. 2. *Anima*, inquit, *Ambrosius.* *est viuens, quia factus est Adam in animam viuentem, eò quòd insensibile, atque exanimum corpus anima viuificet, atque gubernet: non est ergo sanguis anima, quia corporis est sanguis: neq; aer, quia aliud est status spiritus, aliud anima: neq; ignis est anima, neq; entelechia, sed vita.* Cum ergo sit vita, & corpus sit exanimum; nullo modo potest à corpore produci: ab insensibili enim sensus, & ab exanimi vita nequaquam producitur. *Chrys.* Chrysost. de fide, lege naturæ, & Spiritu sancto, dicit animam ante corpus formatam non fuisse; *Deus*, inquit, *animam noluit esse priorem, vt ne videret formationem. Verumtamen quoniam animæ nesciunt, ex qua humilitate subsisterit, & quod eum opifex de terra finxerit, conuertit eum in terram.* *hom. 13.* Et in caput Geneseos 2. *Cogita, obsecro, formationis ordinem, antequam inspiraretur à Domino spiraculum vitæ, simpliciter inanimum quadam erat imago, operatione carens. At totum illud, quod in tantum honorem ipsum prouehit, non est nisi spiraculum illud à Deo inspiratum.* Itaque Deus verbi eiusdem imperio, quo de tenebris lucem splendescere iussit, *Tertull.* hoc est, naturam angelicam, substantiam sibi subiectam ipsi creauit, & oculos rationis assumere, vel aperire fecit oculisque visceribus plasmati hominis inseruit. *Et factus est homo in animam viuentem*, quia terrenus de terra; non ergo ex traduce animam Adæ & Euæ produxit, ne (quod ridiculum est) tot consequatur quotidie animas perire, quot pereunt semina. Consentit his Catholicis viris Plotinus. *Anima*, inquit, *Ennea. 3. lib. 1. c. 8.* *intellectiua, non sicut cætera ex seminibus oritur; sed in causarum præcedentium generationem ordine collocatur. Quamobrem quãdo à corpore semota viuit, maximè suiipsius domina est atque libera, & extra mundana causa potestatem: at infusa corpori, quasi amittit sui libertatem.* *Aristoteles.* *Plato.* Aristoteles dicit ab extrinseco venire. Plato vocat semen Dei, & non corporum: in Timæo enim sic loquitur; *Ego semen dabo &c.* Cùm ergo hæc ita se habeant, animam intellectiuam ex traduce non produci; satis constare puto his omnibus, qui re & non verbo tantùm cupiunt philosophari.

CAP. V.

Argumenta contraria,

SOlunt nonnulli *contra prædicta sic arguere*: In homine est vna & eadem anima secundùm substantiam, intellectiua, sensitiua, & nutritiua, vt postea dicetur, sed anima sensitiua in homine, sicut & in cæteris animantibus, generatur ex semine. *de gen. anim.* Non simul (inquit philos.) fit animal & homo, sed priùs fit animal habens animam sensitiuam: igitur anima intellectiua, sicut & sensitiua, causatur ex semine: si in homine secundùm substantiam vna sit anima sensitiua, & intellectiua. Item, vbi inueniuntur diuersæ species, inibi sint, necesse est, diuersa animalia specie distincta sed in homine sunt diuersæ species, quia in semine est anima sensitiua, & per se, non est anima intellectiua, cum verò accedit anima rationalis, duæ planè vitæ specie distinctæ apparent: igitur homo non est vnum, sed duo animalia specie distincta. Item, vbi est accidens, ibi & subiectum eiusdem; accidens enim via naturæ, absque subiecto consistere nequit, sed in embrione est peccatum mortale: *Quis*, inquit, *potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Subiectum verò peccati est anima rationalis, in qua est carentia iustitiæ originalis: in embrione ergo præexistit anima, atque ita ex eo depromitur. Amplius sicut virtus seminis disponit materiam, ita planè & formam hominis: vnum siquidem, & idem est accidens, cuius certa actio ad vnam formam, vnamque terminatur materiam: alioqui ex forma & materia non fieret vnum simpliciter, sed anima rationalis est forma corporis humani virtute seminis propagati: quare, si virtute seminis propagatur, materia propagetur necesse est, & forma eiusdẽ materię, vt seruetur vnitas agentis naturalis. Homo præterea generat sibi simile secũdũ speciẽ, etiam clarũ est õnibus: ergo anima rationalis procedit à generante; species enim humana per animam constituitur rationalem. si ergo à generatore proficiscitur: virtute igitur seminis acquiritur. *Genes. 2.* Amplius, scriptura de anima Euæ nihil prorsus loquitur, sed dicit ex costa Adæ fuisse propagatam. Quare, sicut ex costa Adæ corpus; sic ex anima Adæ anima Euæ progenita fine producta esse videtur. Et reuera, actus generandi, est entis completi, atque perfecti: proinde omni enti perfecto inest desiderium sibi simile propagandi, *2. de an. 7.* sed anima intellectiua est forma perfecta: habet ergo actum propagandi sibi simile. Iterùm si caro generatur ex carne agentis; multò rationabilius, ex anima propagari deberet, & anima propter virtutem generatiuam, quæ præcipuè penes animam residet. Quare, si ab homine gignitur homo, & generatio in producendo sibi simili consistat; proculdubio anima potiùs quàm caro producitur. Ad hæc accedit, quòd si animal irrationale totum producit sibi simile, & corpore, & anima animal; quare homini deerit hæc potentia producendi, præsertim cùm vis generatiua perfectior habeatur in homine quàm in bruto? Ex his ergo & similibus argui potest, animam intellectiuam ex semine, seu ex traduce propagari.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta,

AD *primum* arg. variè responsum est ab antiquis; *Prima opinio.* nam vitæ operationes quæ in embrione videntur, ab anima matris, seu à virtute formatiua, quæ est in semine, proficisci, nonnulli arbitrati sunt, sed hæc paulò antè explosa sunt, atque conuicta. Alijs visum est, illam eandem animam, quæ prius sola extitit vegetatiua, actione virtutis seminalis sensitiuam fieri, demum intellectiuam, virtute Dei desoris illustrantis. Qua ratione compulsus est philos. vt intellectum ab extrinseco aduenire constantissimũ diceret. Quæ omnia, si ita se haberent; profectò inde plurima subsequerentur absurda. *Secunda.* Inprimis, quòd vna & eadem forma numero, diuersarum esset specierum, quod nullo modo patitur

natura

Anima non est ex semine.

natura; vtpote quia maioris perfectionis supperadditio, speciem mutet, eò quòd nulla forma substantialis recipiat magis, & minus: deinde animalis generatio, motus esset continuus, sensim de imperfecto tendens ad perfectum, sicut alterationi euenire consueuit. Hominis proterea generatio, aut animalis, nequaquã simplex generatio diceretur, propterea quòd subiectũ eius esset ens in actu. Etenim, si à principio in prolis materia, anima existeret vegetabilis, & sic paulatim ad perfectũ procedendo pergeret: sẽper profectò sequentis fieret perfectionis additio, absq; corruptione praecedẽtis, quod õninò euertit generationis simplicis fundamentũ.

Quartum absurdum. 3.

Quartũ absurdũ in hoc consisteret: nam id quod ex Dei actione causatur, aut erit aliquid subsistens, atque ita per essentiam aliud erit à forma praeexistente, quae non erat subsistens; & sic plures animae in corpore essent statuendae, quod à vera discordat ratione: aut non est aliquid subsistens; sed quaedam potiùs animae praeexistentis perfectio. Quare, anima intellectiua ad corruptionem corporis, necessariò corrumperetur, quod hactenus à nobis expulimus, & abiecimus.

Solutio.

Dice ergo ad arg. tàm in homine quàm in caeteris animantibus, perfectiore forma accedente, priorem corrumpi; ita tamen, vt sequens forma prioris perfectionem comprehendat, & adhuc ampliorem assequatur, quae ea sui natura sibi competit: vnde fit, vt per multas generationes & corruptiones, ad vltimam tandem perueniatur formam substantialem. Itaque, in fine generationis humanae, anima intellectiua creatur à Deo, quae corruptis praecedentibus formis, sensitiua pariter est, & nutritiua.

2. *Ad 2.* dico embrionem ante accessum rationalis animae, ens esse imperfectum, ideoque in genere seu specie non esse nisi ad speciem completi reuocetur. Ex quo patet solutio ad arg.

3. *Ad 3.* anima intellectiua infectionem incurrit; quia cum carne traducta à parentibus, fit vna natura: quòd si corpori non vniretur ad constituendam vnam naturam, sicut angelus vnitur corpori assumpto; ab infectione libera esset peccati. Itaque peccatum originale formaliter, & subiectiuè in embrione non est; sed causaliter, & occasionaliter potiùs. Etenim, quemadmodum in semine natura humana non est actu, sed virtute; ita in eo inuenitur originalis culpa, non actu quidem, sed virtute humanae naturae ex semine producendae.

14.

4. Porrò à Iob vocatur semen immundum, vtpote quia est instrumentum immundiciei, non autem subiectum reale culpae originalis. *Ad 4.* dico, in diuersis agentibus non ordinatis ad inuicem, rationem illam valere: cùm verò multa extiterint agentia ad inuicem ordinata; nihil prohibet virtutem superioris agentis ad vltimã pertingere formam; virtutes verò inferiorum agentium, ad aliquam solum materiae dispositionem, vnde fit, vt in generatione animalis, virtus seminis materiam disponat; virtus verò animae formam largiatur. Cùm verò constet, naturam corporalem instar instrumenti agere spiritualis virtutis, diuinae praesertim: hinc satis perspicuum esse potest, formationem corporis ab aliqua quidem virtute corporali, animam verò intellectiuam à solo Deo proficisci.

Homo generat sibi similem.

Ex hoc patet solutio ad confirmationem: homo namque generat sibi simile, quatenus virtute seminis, ad suscipiendam talem formam, materia disponitur.

5.

Ad 5. animam Euae à Deo fuisse formatam, sacra scriptura clarè ostendit: *Tulit*, inquit, *vnam de costis Adae & aedificauit in mulierem.*

Animae Euae vnde.

Subaudiendum est, eoque inspirauit in faciem eius spiraculum vitae *Masculum & foeminam creauit eos.*

Genesis 5.

Isti nempè creati, caeteri qui inde prodeũt procreati dicuntur. *Hic est liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominem*: quomodo enim in latina lingua homo, sic in lingua hebraica Adã, de vtroq; sexu dicitur. Porrò quod latinè dicitur vir, hoc Heb. dicitur Is, in quo discretio est sexus masculini: quod autẽ latinè mulier, hoc Heb. dicitur Issa.

6.

Insinuans autẽ scriptura à Deo factũ esse Adam ad suã imaginẽ, & ab eodem accepisse spiraculum vitae, vtrumque complectitur. *Et ad confir.* dico, non cuiuslibet entis completi esse actum generandi; sed eius rei potiùs, cui inest natura transmutabilis, ex qua foetus producitur. Quoniam verò animae intellectiuae non est huiusmodi materia; ideò non competit ei actus generandi, tametsi sit forma completa.

7.

Ad vltimum Quamuis virtus generatiua per modum agentis, & mouentis per eas animam resideat; corpus tamen principaliter respicit, veluti subiectum, ex quo producit foetum: decisio verò seminis cũ fiat à corpore; rectiùs ac congruentius ordinatur ad corporis; quàm animae rationalis productionem. *Ad confir.* negatur similitudo; nam anima bruti ex potentia materiae prodit latentis; intellectiua verò ex nihilo producitur: & illa quidem virtute agentis naturalis, haec autem diuini. Inde apparet difformitas similitudinis.

CAP. VII.

Auicennae, & Auerrois controuersia de ratione seminali.

Seminationis ratio.

QVoniam apud doctissimos philosophos non parua extitit de ratione seminali controuersia; hac de causa, postquam audiuimus animam intellectiuam ex semine non propagari, libet modò audire philos. inter se de hoc negotio acutissimè disputantes.

Auicennae rationes.

Auicenna cùm in medicina, tùm etiam in philos. vir admodũ acutus, vult omnia posse ex semine, & putrefactione fieri, tùm homines tùm etiam caetera animantia, & eiusdẽ esse speciei: cuius rationes habentur in codicillo, quem edidit de diluuio: Diluuium; inquit, vniuersale, vniuersum hominem, & pecudum genus prorsus deleuit, & extinxit.

Prima.

Ne autem mundus esset imperfectus, homine non apparente, reparatum tandem est genus humanum, non quidem semine, sed putrefactione.

2.

Item, si stellae pro diuersitate aspectuum, diuersa animantia proferunt: satis videtur rationi consentaneum, vt pro aspectus nobilissimi qualitate, nobilissimũ proferat animaliũ, hominẽ videlicet.

Rationes Auer.

Contra has rationes arguit Auer. *8. ph. com. 49 Homo*, inquit, *non generatur, nisi ab homine*, hoc est à semine humano, non absque semine humano: sic & animalia perfecta ex propriis seminibus.

2.

Si inquit gignatur homo ex putri materia, & non ex semine humano; is genitus, non esset eiusdem speciei cum genito ex semine humano; constarent enim ex materia specie differentibus, atque ita haberent formas speciei differentes; diuersa namque materia diuersam formam requirit; aliter quodlibet fieri posset ex quodlibet; & inutilis, atque superflua esset omnis materiae contractio.

3.

Homo praeterea, si ex putri gigni posset materia, veluti vermis è terra; tunc huiusmodi generatio, aut esset necessaria, aut pro maiori parte sic contingeret, aut pro minori, aut tandem fieret à casu. Non quidem necessaria, propterea quòd homo non posset gignere hominem, cuius contrarium ad sensum semper videtur; neque pro maiori parte: alioqui rarò homo gigneretur ab homine; neque pro minori, quia sic fieret à casu.

2. ph.

8.

Atqui nulla species fieri potest à casu, & à natura: contraria enim sunt ad inuicem. Comparatio insuper, & respectus causarum ad causata, non esset naturalis, sed accidẽtalis potiùs; atq; ita destrueretur natura, quae est determinatus ordo rerum, & determinata causarum comparatio. *2. phys.* Quicquid quoque praeter intentionem fit, à casu procedit, at homo non gignitur praeter intentionem naturae; igitur à casu non producitur.

Homo non fit à casu.

Insuper, quod fit à casu, potest à causa propè infinitis fieri, cuiusmodi non est homo: ergo quod priùs. Denique, nulla species fit à casu, aliter destrueretur ordo vniuersi; sed monstra tantùm, quae sunt praeter intentionem agentis; humana ergo species non fit à casu.

1. de gen. anim. cap. 1.

Tertio sic.

Fauet huic sententiae Aristoteles. At verò, inquit, quae non ex coitu, sed ex putri oriuntur materia, ea generant quidem, sed genus diuersum; quodque prodit, nec mas est, nec foemina. Quia si generarent animalia, quae vlteriùs alia gignerent; adhuc essent generabilia, & sic fieret processus infinitus in speciebus. Hoc ipsum & *cap. 20. eiusdem lib. & quarto lib. de historia animalium cap. vltimo & quinto lib. cap. 1.* ab Aristotele constantissimè docetur. Vult ergo philos. nullum idem animal specie, ex putri materia, & ex semine fieri posse. Itaque mus natus ex putri materia, & aliter ex semine, differunt specie: quod si inuicem coirent ex tali coitu, tertia prodiret species. at ille mus, aut nihil ampliùs generabit; aut species crescerent in infinitum: quod omninò destruit pulchritudinem vniuersi.

Solutio ratio. Auic.

Ex his patet solutio rationum Auicennae; *Ad primam* negatur illud diluuium vniuersale posse fieri virtute naturae, nisi miraculo. Atqui modò loquimur de rebus naturalibus, & non miraculosis. *Ad. 2.* dicimus stellarum virtutem eò non sese protendere potentiae, vt animal perfectissimum, nempè hominem, sine semine humano, producere possit. Potest autem sol aliquam putridam materiam sic sua afficere virtute, vt similis fiat semini muris vel alicuius imperfecti animalis; sed hoc idem praestare nequit in procreatione animalis perfecti: agunt ergo corpora caelestia in haec inferiora, sed mediantibus agentibus secundis. Quare in specie quidem humana, caelum pro nobiliori & praestantiori aspectu, concurrente homine generante, nobiliorem ac praestantiorem potest hominem producere. *Dices* cum Auicenna; Quod potest virtus inferior, potest virtus superior, & etiam ampliùs, sed virtus inferior, siue agens particulare, homo scilicet, potest generare hominem, & leo leonem, & quae sunt huiusmodi: caelum ergo cùm sit superioris virtutis, potest hominem generare. *Dico*, maiorem veram esse non posse, nisi quando virtus inferior & superior sunt totales virtutes, & disparatae, quae vnum ac eundem effectum producere queunt. Exempli gratia, si hoc lignum potest comburi ab igne decem gradus habente calo-

ris; multo

Rationes seminatiæ.

ris; multò fortiùs accitius ab igne centum gradnum caloris. Verùm cùm agens particulare, vt homn, & vniuersale. vt cælum; fint virtutes partiales, & non totales in homiois productione; hac de causa argumentum nihil habet virium. *Sed* non desunt, qui *contra* Auerroem sic arguere conari fint: Quæ generantur, inquiunt, ex semine, & sine semine; eiusdem sunt figuræ, eundem habentia motum ac consimiles operationes, & proprietates: rana enim ea putri materia genita, eiusdem est figuræ, vocis, & motus cum rana ex semine genita, sunt ergo eiusdem speciei specialissimæ. Patet conseq. in naturalibus siquidem, specificam vnitatem, distinctionemque, ea proprijs venando perquirimus effectibus, ita, vt qui id negauerit; totâ prorsus in via naturali, neget viâ studendi. Amp. *2. celi com. 24.* dicit Auerroes, in accidentibus non semper esse generationem ab vniuoco; nam calor & motu gignitur, & lumine, seu calore: ignis præterea generatur vniuocè, & æquiuocè. *3. celi 96.* ignis non gignitur per lationem, sed per alterationem: generatur etiam per motum localem. *12. meth. 18. tex.* Et *primo metheor. de generatione Cometa.* Aristot. quoque *7. meth. 23.* Quædam, inquit, illic eadem, & ex spermate fiunt, & sine spermate. Cui Auerroes *com. 31.* consentire videtur, dum dicit, virtute cæli fieri posse. Itaque, cùm vna sit omnium materia, non igitur est alia alterius forma: denique, tunc ignis non produceretur nisi ab igne. Pro huius ergo quæstionis conciliatione, dici potest, nonnunquam contingere aliqua duo ab vno agente particulari produci, vel à duobus agentibus disparatis: vnum quidem propagatione: alterum verò putrefactione. Exempli gratia, Mercurius producit Tarium propagatione, vermem autem putrefactione. Verùm interdum contingit, duo produci ab agente vniuersali, & particulari subordinato: vnum quidem ab agente vniuersali tantùm per putrefactionem, vtpote rana ex luto: alterum verò ab agente particulari, concurrente agente vniuersali, hoc est, rana ex rana, & motu, & lumine cæli. Istæ ergo duæ ranæ sic productæ, non sunt eiusdem speciei, quia idem specie non potest produci à natura, & ab arte. Vult ergo Auerroes animalia perfecta non nisi ea proprijs seminibus propagari posse, concurrente agente vniuersali: homo igitur, quia est animal perfectum, nō nisi in vna sola alterationis materia contineri, vtpote a materia seminum. Quare, si aliquis fieret homo ea putri materia, cùm ex pluribus materijs fieri posset; haud dubium, quin esset imperfectus secundùm speciem, & ita homo æquiuocè. Itaque, homo & cætera animantia, quæ propè accedunt ad speciem humanam, non nisi ex semine fiunt: reliqua verò ex semine, & ex putri materia. Et hæc quidem pro Auerroe sufficiant.

Rationes contra Auer.

Conciliatio.

Homo æquiuocus.

CAP. VIII.

Animam intellectiuam non esse formatam de substantia DEI.

Augustinus.

POstquam visum est, ex aliqua re corporea animam intellectiuam formatam non esse; operæ pretium erit inquirere, an ex aliqua substantia incorporea, puta ex substantia angeli, vel ex substantia Dei, propter id quod dicitur, & inspirauit in eum spiraculum vitæ. Diuus Augustinus abundè copioseque de hac re loquitur: *Non est pars Dei anima humana*, inquit, *si enim hoc esset; omninò incommutabilis, atq; incorruptibilis esset: quòd si esset, neque deficeret in deteriùs, nec proficeret in melius, nec aliquid in semetipsa: vel inciperet habere quod non habebat: vel desineret habere quod habebat.* Frustra ergo dicitur ab eis, qui animam Dei partem esse volunt, animæ infirmitatem, & ægritudinem ex corpore illi in esse: nam quod verè incommutabile, & incorruptibile est; nullius rei accessu commutari seu corrumpi potest. Vnde septimo de Genesi cap. 2. *Crediderunt*, inquit, *aliqui animam esse de substantia Dei, hoc ideò putantes, quia cùm homo sufflat, aliquid de seipso eijcit in flatum, sed sacrilega est hæc opinio; animam enim sic à Deo esse dicimus tanquam rem, quam fecerit, non tanquam de natura, cuius est ipse.* Ex verbo autem illo satis apparet, animam non esse de substantia Dei: cùm enim homo sufflat; anima vtique ipsam subiacentem sibi naturam corporis mouet, & de illa, non de seipsa flatum facit. Sufflare ergo Dei, est flatum facere, hoc est animam facere. Cui sententiæ congruit, quod per Isaiam dicit Deus: *Spiritus enim à me procedit, & flatum omnem ego feci*, hoc est animam, quæ propter peccatum percussa est, & contristata est: *Propter peccatum*, inquit, *percussi, & contristaui eum.* Itaq; vt dicit in expositione Psal. 145. *Anima intellectualis non est substantia Dei: sed vicina substantia Dei, inuisibile quiddam, regit corpus, mouet membra, dirigit sensus, præparat cogitationes, capit rerum infinitarum imagines.* Sanè anima humana quandoque est intelligens in potentia: & scientiam à rebus extrinsecis acquirendo possidet: Deus verò est purus actus: & scientiam à seipso habet, imò ipsemet est scientia. Quare multùm dissonat à vero, vt anima intellectiua de Dei substantia ficta esse dicatur; ex crassa namque quorundam ignorantia huiusmodi error emanauit, quippe qui in toto planè vniuerso nihil præter corpora esse posuerunt. Quare dicebant, Deum esse corpus magnum, animam verò intellectiuam illius magni corporis partem. Sed nefas hæc de Deo dicere, ne dicā sentire velle. Hinc exortus est nefandus ille Manichæorum error, qui lucem hanc corpoream Deum esse aiebat, animamque humanam huiusmodi lucis partem, atqui Deum lucem inuisibilē, & inaccessibilē habitare, D. Paul. affirmat: non est ergo Deus lux visibilis; sed inuisibilis, quia, *Non videbit me homo, & viuet: &. Deū nemo vidit vnquam.* Varro (teste Augustino) Deum esse animā dixit, intuitu, ac ratione mundum gubernantem. Quare, sicut homo pars est totius mundi; ita anima hominis pars est illius animæ, qui est deus. Quæ cùm absurdissima sint, tanquam à ratione omninò alienissima, à nostro instituto remouemus. Et reuera, si anima intellectiua formata est de substantia Dei; aut per generationem, & sic est verbum Dei: ergo quot animæ, tot Dei verba: nō est igitur vnum verbum Dei: aut per spirationem, & sic plures, & propè infiniti Spiritus sancti: quod impium est dicere. Amplius, si anima ficta est ex Dei natura, aut habet formam illi naturæ additam, ex qua constituitur in esse; & sic diuina natura vicem subiret materiæ, quod nefas est dicere: aut omni prorsus careret forma, atque ita non esset facta, nec à deo diuersa quod est absurdissimum. Anima ergo nullo modo est formata ex diuina natura, veluti illius pars. Anima præterea intellectiua si esset pars Dei: igitur Deus haberet partem, & partem, & ita esset compositus, & non simplex. si de toto: ergo anima esset Deus immortalis, omnipotens, impassibilis, omnia gubernans, & dirigens ad proprium finem: quæ omnia à veritate alienissima esse, nemo est qui ambigat. Quamobrem sapientissimè dictum est ab Augustino. *Hactenus autem dicimus*, inquit, *sine periculo latêre animæ originem; vt non tamen eam partem Dei esse credamus, sed creaturam: nec de Deo natam, sed ab illo factam, atque in eum genus adoptandam mirabili dignationis gratia, non paris dignitate natura.* Diuus Hieronymus in explanatione symboli ad Damasum: *Animas à Deo dari credimus, quas ab ipso factas dicimus: anathematizantes eos, qui animas quasi partem diuinæ dicunt esse substantiæ. Eorum quoque condemnamus errorem, qui eas antè peccâsse, vel in cœlis conuersatas fuisse dicunt, quàm in corpora mitterentur.* Et in Pamphili Apologia: *Quidam* inquit, *dicunt animam intellectiuam insufflationem esse spiritus Dei: illam scilicet, quam in initio factura mundi Deus insufflâsse dicitur in Adam: de ipsa Dei esse substantia profitentes. Sed isti præter scripturæ regulam, & rationem pietatis loquuntur: nam si anima peccat; & natura quoque Dei peccato subderetur, quod impium est, & nefandum hæc de Deo sentire.* Cùm igitur anima intellectiua non sit de substantia Dei; in esse nihilominùs producta est per creationem: quod sane alijs formis nō cōpetit: in causa autē est, quia cū fieri via sit ad esse; ita alicui cōpetit fieri sicut ei cōpetit esse. Cū verò id propriè dicatur esse, quod est quasi in suo esse subsistēs: cuiusmodi sunt substantiæ, quæ propriè dicuntur entia, accidentia verò potiùs entis, quàm entia, *2. met.* hinc fit, vt formæ, quæ non subsistunt, propriè fieri minimè dicantur, nisi subsistentium compositorum prætextu, quæ propriè fiunt. Anima autem rationalis cùm sit forma subsistens, propriè fieri dicitur; quia illi esse propriè competit. Et quoniam fieri non potest ex præexistenti materia corporali, alioqui corporea esset: neque ea substantia spirituali, ne spirituales ad inuicem transmutarentur substantiæ: facta est igitur ex nihilo. Cùm igitur anima deducta sit in esse per creationem, & creatio sit opus primi agentis, quia agit nullo alio præsupposito; haud dubium, quin immediatè creata sit, & quotidie creetur à Deo. Etenim agens secundum cùm præsupponat aliquid à primo agente, semper agit transmutando: solus autem Deus agit creando. Cùm verò anima rationalis, non producatur per alicuius materiæ transmutationem; nemo inficias ibit, animam intellectiuam immediatè à Deo creari. Voluit itaque ille parens noster, & opifex Deus, ex nihilo animam rationalem formare: vt hæc omnia visibilia fugeret, & soli Deo amando inhæreret, & inhærendo frueretur. Noluit præterea ad præclarum hoc opus conficiendum, causas adhibere secundas, ne illis fortassis, tanquàm sibi cognatis pedem sisteret, & non in Deo, suæ naturæ, & felicitatis authore. Tanta insuper est animæ humanæ præstantia, & nobilitas; vt subesse nequeat causalitati agentis producti: proinde dicit philosophus deforis aduenire. Et reuera, effectus imperfectus à prima causa immediatè non producitur; sed secundarum requirit ob sui imperfectionem, causarum accessum. Anima autem intellectualis;

Epist. 28. de nat. ani. Quod non sit pars Dei.

De Gene. 7. cap. 2.

Isaia. 57.

Psal. 143.

Rationes seminatiæ.

Erroris causa Manichæi.

Varro cap. 29. 7. de ciuit. Dei.

Rationib. 1.

2.

In epist. ad Optatum, de ori. anim.

Anima habet esse per creationem.

Anima creata à Deo solo.

Quare de nihilo.

Anima non est pars Dei. *Tempus creationis.*

lectualis, cùm sit formarum nobilissima, effectus vtique perfectus, & opus insigne; iure à Deo solo de nihilo formatur. De tempore autem formationis, seu creationis, paulo antè dictum est à nobis: si enim anima vnitur corpori, vt forma, & est naturaliter pars humanæ naturæ; & omnibus perspicuum est, primas quidem res perfectò in statu suæ naturæ à Deo conditas fuisse. Cùm igitur anima sit pars humanæ naturæ, ac perfectionem non habeat naturalem, nisi quatenus corpori vnitur; quis ergo est, qui non videat, rationi omninò esse consentaneum, animam ante corpus creari non debuisse? Præcessit autem in operibus sex dierum, vt vult Augustinus, secundùm quandam similitudinem generis, quatenus scilicet conuenit cū angelis in intellectuali natura. Alij verò dicunt, tùm animam, tùm etiam corpus primi hominis in operibus sex dierum fuisse producta. Quomodo ergo anima non sit pars substantiæ Dei, & esse habeat per creationem, denique immediatè formata sit à Deo ex nihilo, & simul cū suo corpore, iam dixi.

Argumenta

1\. Sed dices, si opus creationis præcessit opus ornatus, & anima per creationem præcessit: igitur præcessit opus ornatus corpus scilicet. Anima præterea rationalis, maiorem habet cum angelis, quam cùm brutis cognationem,

2\. sed angeli creati fuerunt simul cum creatura corporali, corpus verò sexto die cum brutis: ergo quod priùs. Anima præterea remanet post corpus: quare, vt finis proportionetur principio, idcirco & in principio productarum rerum,

3\. est creata: vt sicut antecellit corporeas creaturas substantiæ nobilitate, sic etiam antecelleret creationis prioritate.

Solutio. *Sed ad hæc* & similia dicitur, & ad primum quidem: Si animæ natura ex integra, & completa constaret specie; tunc sine dubio fuisset condita ab initio rerum. Cùm verò naturaliter sit forma corporis; æquum non erat vt seorsim à corpore crearetur. Ex hoc patet responsio *ad 2.* Anima enim quatenus est forma, ad animantium genus spectat, vt formale principium. *Ad 3.* Quòd anima post corporis interitum remaneat, in causa est sua subsistentia, & natura spiritualis: verùm quia est forma corporis: par non erat, vt ante corporis formationem crearetur.

DE ANIMAE VNITATE.

MERCVRIVS.

Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit: alterius partis diuinitate confisus. O hominum quanto est natura, temperata feliciùs, ac dijs cognata, diuinitate coniunctius, partem sui, qua terrenus est despicit: cætera omnia quibus se necessarium esse, cælesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit cœlum.

COMMENTVM III.

Triplex species creatura.

DEVS trinus & vnus, optimus, maximus, foras prodiens per creaturarum conditionem, trinam cōdidit, ac ad extra edidit rerum à se productarum speciem: vnam propè inuisibilium, atque spiritualium rerum, intelligentiarum scilicet, siue angelorum, qui sunt formæ per se subsistentes, à corporum commercio prorsus liberæ: alteram omninò corpoream, vt sunt corpora cælestia, & mundi huius elementa, & quæ inde producta, in rerum natura consistunt: postremò speciem humanam, quæ & anima constat, & corpore, parte diuina & terrena. Vnde doctissimos Mercurius postquàm animæ rationalis patefecit immortalitatem, atque creationem: modò congruentissimo ordine ostendit eiusdem animæ vnitatem. *Hoc*, inquit, *animal humana natura in seipsa despicit, alterius partis diuinitate confisum.* Quia dum noster homo exterior corrumpitur, interior magis proficit, & sursum respicit. Et reuera, humanus animus quando corporalibus nulla familiaritate coniungitur; nihil extrinsecus habet concupiscentiæ carnalis admixtum: sed totus secum, vt ab initio conditus est, & in se habitat, & sensibilia & mortalia cuncta transcendens, in auras veræ libertatis euadit: *alterius partis diuinitate confisum*, qua verbum Dei intuens, in eo etiam ipsius patrem videt vnde fit huiusmodi contemplatione felix, ac per ineffabilem ad Deum affectum renouatur. Bona confidentia, quæ non fallit fidentem, hac confidentia singulari fretus noster Adam primus, mentē in Deum erigens, in illa, intelligibili speculatione cum sanctis spiritibus in paradyso diuersabatur. *O igitur hominum quanto est natura, temperata feliciùs, ac dijs cognata, diuinitate coniunctius.* Quanta, inquam vt sit cognata Dijs, vt sit rationis particeps, & libera condita.

Textus expos.

Adam. contemplatur.

Quàm felicissimè temperata, vt sit substantia viuens, simplex, & incorporea eius pars diuina, corporeis oculis inuisibilis, immortalis, intellectualis, infigurabilis. Sed vide quæso, miram huius temperaturæ pulchritudinem, vt hæc substantia dijs cognata, vtatur corpore organico, vitam illi tribuens, & augmentationem, sensum & generationem. Mens est pars ipsius purissima, velut oculus animæ. O quanta est hæc natura, & temperatura, vt sit voluntate prædita, & voluntate mutabilis, simul anima cum corpore plasmata. O quanta est hæc natura, quam Deus fecit puram, prauitate carentem, rectam, fortem, iucundam, securam, bonis omnibus ornatam, veluti quendam secundum mundum, eorum quæ in terra sunt reginam. Considera, obsecro, temperaturam huius reginæ, & mundi secundi: fecit eam artifex terrenam simul & cælestem: carnem, & spiritum habentem: spiritum propter gratiam, carnem propter elationem. Optimè omnia temperauit: vt spiritus maneat, & glorificet Deum tantorum bonorum largitorem: caro autem, vt pariatur, accessu ad Deum deificandum, per suam diuinam irradiationem, non per translationem in diuinam naturam. Intuere optimum naturarum temperamentum: spiritu homo ad cælestia erigitur, diuina contemplatur; carne verò ad terrena deprimitur, & circa hæc caduca negotiatur. Quantum ex vno gloriatur, tantum ex altero confunditur. Optimè omnia fecit, & condens spiritum, & carnem, & simul commiscens lutum cum Dei imagine. Pulcra quoque temperatura in hac diuina imagine cernitur: mens enim gignit scire, scire, inquam, illud, vnde & aliquid, & omne quicquid scitur, vel nescitur, sciri potest. Illud scire, mens gignit, & cùm genitum est, scientia potest dici. sunt ergo iam duo, mens, & quod ipsa mens scit: restat tertium vtrisque commune. Omnis mens, quicquid scit, amat scire. Amor non minus quàm inter duos est, amātem, & quod amatur. vnus ergo amborum amor, qui & tertius est. Non potest negari hoc totum, vnam esse animam, & vnam animæ hæc tria esse: *sed despicit hanc partem, qua terrenus est*: ne scilicet, per deuia vitiorum, & diuortia criminum ab hac nobilissima sui parte degener aberret: ne amissa hac nobilissima sui conditione, ad informem; & irratinhabilem brutorum iumentorum delabatur similitudinem. Quam ob causam, qui cognoscit se, ad cœlestia natus, nexu charitatis illis se astringit, & cœlum suspicit. Itaque ficto corpore, spirauit Deus ei animam de vitali fonte spiritus sui, qui est perennis: vt ipsius mundi ex contrarijs constantis elementis similitudinem gereret: constat enim ex anima, & corpore, id est, quasi è cœlo, & terra: quandoquidem anima qua viuimus, veluti è cœlo oritur à Deo; corpus è terra, quod è limo diximur esse formatum. Dicamus ergo de parte cœlesti primùm, deinde de terrena, illamque vnam esse, & non plures, abundè, copioseque ostendamur. Porrò, quid ipse Mercurius de hac animi vnitate senserit, hæc sunt, quæ modò subscribuntur. In principio Asclepij ait: *Mundus vnus, anima vna, Deus vnus*: sed in ibi loquitur de anima mundi, non autem de animabus singulorum hominum. Nam loquens de animabus singulorum, dicit, vnumquemque hominum constare ex duabus partibus, scilicet diuina & terrena, anima scilicet, & corpore: vnde paulò post hoc idem confirmans, ait: *Solum*, inquit, *animal homo, & eius vna pars simplex est*, quam vocamus diuinæ similitudinis formam. Itaque, non solum dicit animam intellectiuam esse vnam in quolibet homine, & distinctam ab altera, sed eam quoque simplicem appellat, & imaginem diuinæ similitudinis. Cùm verò Deus sit vnus, & hominem ad suam ipsius imaginem fabricauerit, sine dubio singuli singulas habent animas, diuinam imaginem præ se ferentes. Et iterum: *Hominem conformauit ex animi & corporis, id est, ex æterna & mortali natura, vt animal ita conformatum, vtrique origini sua satisfacere possit; & orare cælestia, & incolere terrena.* Duplex est ergo hominis origo, & cælestis, & terrena. Item, si vna esset omnium hominum anima, & non singulæ singulis inessent, nequaquam & mentes, & animæ à Mercurio in eodem libro vocarentur. *Sublimis*, inquit, *ratio vltra hominum mentes*: non dixisset mentes, si vna est omnibus mens. Adhuc, clariùs circa finem libri, dicit, quodlibet animal, siue mortale, siue immortale, habere propriam formam, seu animam, & in eadem singula dissimilia esse. Quare, si singuli homines, singulas habent animas, sicut rei veritas habet, & sic distinguuntur ab inuicem, non quidem specie, sed proprietate: profectò numerali multum aberrant à philosophia Mercurij, imo ab ipsa veritate. vnde subdit, qui dicunt omnibus hominibus vnam inesse animam, vnamque mentem ab extrinseco aduenientem. *Species*, inquit, *quæ diuina est incorporalis est*, id est anima, quæ est simulacrum diuinæ naturæ, est incorporea. Cùm igitur hæc duo ex quibus constat homo, alterum sit corporeum, alterum verò incorporeum; inde

De animæ vnitate. *Dama. 2. lib. cap. 3.*

Mens.

Temperatura naturæ.

Imago.

Luc. 2. 8.

Quod anima intellectiua sit vna secundum Mercurium.

4\.

5\.

6\.

7\.

ma fiue

De animæ vnitate. Mundanus homo.

fit, vt impossibile fit, vt forma siue anima vnius sit forma alterius. In fine Asclepij vocat corpus, mundanum hominem, animam verò cælestem, & totum hominem. *Circa litus,* inquit, *Crocodilorum, iacet mundanus homo,* id est, corpus, *reliquus enim vel potius totus, remeauit in cælum.* Animam appellat & cælestem, & totum hominem, eò quòd det esse & formæ, & compositis, vt sint. Si ergo anima est totus homo, & vnus homo non est omnis homo, nisi specie tantùm, qui fieri potest, vt vna numero sit omnium hominum anima? Quàm longè præterea à vera Mercurij Theologia discrepant Pythagoras & Varro, a quibus dictum est, animam intellectiuam in hominibus nihil aliud esse quàm Deum: quandoquidem Mercurius clarissimè in 12. *Pymandri* doceat, animam rationalem corpori infundi, atque à voluptate, & dolore continuò deprauari: *Anima,* inquit, *infusa corpori, à voluptate atque dolore continuo deprauatur.* Sed hæc omnia Deo attribui nequaquam possunt, cùm sit immutabilis, & omnis planè prauitatis expers: Deus igitur in hominibus non fungitur vice intellectus agentis, & hyle intellectus possibilis.

3. dean. c. 5.

Aberrat quoque à philosophia Mercurij Auerroes asserens vnam, & quoad intellectum agentem, & quoad intellectum possibilem, omnibus inesse animam rationalem. Nam si hæc ita se habent; nulla prorsus in hominibus inueniretur discretio meritorum seu virtutum: quod à veritate catholica quam longissimè abest. Et reuera, si homines sint diuersi, nō solū quatenus animalia, sed etiam quatenus sunt homines; profectò non solū diuersas imaginationes, phātasmata & animas sensibiles, verùm etiam diuersos habent intellectus, & animas rationales: non specie distinctas; sed proprietate indiuiduali. Rectè ergo dicit Mercurius, singulas animas rationales singulis humanis infundi corporibus: & pro doloris voluptatisque qualitate deprauatum iri. Verùm posset aliquis obijcere ex verbis Mercurij eiusdem libri; dicit enim, quòd verbum, imago, & mens Dei, sit anima in corpore: Mens in anima, & verbum in mente: igitur verbum fugens horum officiu, vnum est verbum, anima & mens in omnibus hominibus, *sed hæc,* vt à theologis dicitur, intelligenda sunt, obiectiuè, & causatiuè, non autem formaliter. Nam etsi vnus sit intellectus diuinus, à quo nostra intellectio procedit, esse, & viuere; nihilo tamen minus, diuersi sunt hominum intellectus, esse, & vitæ, vnus quippe sol ab oculis hominum cernitur; sed non ab vno oculo, sed à diuersis potiùs, & diuersimodè quidem pro cuiusque captu, & conditione. Quam ob rem 11. *dial.* dicit, vnam esse vitam cunctorum à Deo manantem; nihil tamen prohibet, quodlibet ens propriam habere vitam, vnde clariùs elucidans hanc vitæ vnitatem, dicit ab vna idea singulis corporibus formas infundi singulas, nempè singulas animas. *Hæc,* inquit, *idea,* hoc est, verbum Dei, *formas per corpora singulas exprimit:* quid his verbis clarius, lucidiusque inueniri poterit? Cæterum *dial.* 10. dicit, vniuersas animas ab anima mundi profluere: non quidem vt partes, sicut quidam fabulantur; sed effectiuè, vti scilicet à causa efficiente: animam enim mundi quàmplures præstantissimi viri, spiritum sanctum appellarunt: sicut in 2. Pymandri elucidasse me memini. Deinde describit modum, quo anima vehitur. *Anima hominis,* inquit, *in hunc vehitur modum. Mens,* id est, Deus, siue donum intellectus, *est in ratione,* in apice animæ: *ratio in anima,* quia est oculus animæ: *anima in spiritu,* à quo largitur vita animalis: *spiritus in corpore, spiritus per venas, arterias, sanguinemque diffusus, animal vndique ciet, molemque corporis suspensam sustinet atque circumfert.* Quòd ergo non sit vna anima rationalis omnibus hominibus; sed singulis singulæ à Deo infundantur, & quidem origine immortales, cælestes, atque incorruptibiles, ex doctrina Mercurij patet satis.

Vna vita, vna idea.

CAP. II.

De animæ vnitate secundum Platonicos

De animæ vnitate, atque immortalitate, multis in locis præclarè dilucideque disputauit Plato: in decima præsertim de Republica, vbi ait animam verissima sui natura talem esse, vt varia, dissimilis, atque differens in seipsa non sit. Arguit autem hoc modo: haud facile est, sempiternū esse, quod ex pluribus constitutum est. Sed anima est immortalis: non ergo ex pluribus constat eius substantia. *Si quis verò qualis ipsa reuera sit, inspicere cupit; haudquaquam intueri eam debet communione corporis, malisque alijs inquinatam, quod ipsi nunc intuemur; sed qualis cum pura fuerit, diligenter ratione discernere: vbi certè, & multò pulchrior apparebit. Nunc autem, non aliter eam spectamus, quàm multi marinum inspiciunt Glaucum. Illi siquidem, non facilè possunt Glauci antiquam considerare naturam, eò quòd antiqua corporis partes, partim fracta, partim contrita sint, & ab vndis penitus dissipata: aliaque illi rursus inhæreant conchylia, alga, lapides, ex quibus multò magis fera præsefert imaginem, quàm natura prioris, & vultum. Ita & animam non semper aspicimus malis innumeris inquinatam; sed illuc oculos conuertere debemus, ad ipsius animi philosophiam: illa qua animus attingit.* Hæc Plato.

Quid sit anima.

Glaucus marinus.

De animæ vnitate.

Fabula Glauci.

Fuit autem Glaucus, vt antiquitas finxit, piscator, qui cum pisces captos in ripa explicuisset; subitò contacta quadam herba se colligentes, in fluuium prosilierunt. Admiratus ita Glaucus herbæ illius virtutem, cùm & ipse degustâsset; pisces secutus in aquam insiluit: marisque Deus factus creditur. Ex hoc autem fabulæ figmento, quod aptè disertèque suo inseruit, proposito Plato, colligere licet, in singulis hominibus singulos inueniri Glaucos, nempè animas rationales, quarum substantia à nobis plenè perfectèque cognosci non potest, eò quòd ab vndis illisæ tentationum, & lapidibus obrutæ criminum, ac conchylijs vitiorum dissipatæ, pristinam amiserint coloris venustatem. Glauci præterea in mare præcipitatio, animæ in corpus denotat dilapsum: ac demum Glaucus his omnibus exutus, animæ designat libertatem, vtpote, quæ depositis prioris habitus exuuijs, connato, & immortali coniungitur Deo: sic enim mihi docet Plato: *Animus,* inquit, *cognatus est diuino, immortali, & sempiterno: per hunc enim affectum, nexumq́; eductus de pelago, quoad præsens, emergit: vndique emergens, excusso sabulo & ostreis, quæ et nunc tanquam ex terra nutrito, terrena, lapidosa, & agrestia plurima inhærescunt; propter eam vtique alimoniam, quam plerique beatam existimant: tunc veracissimè naturam contemplabimur.* Item, in *lib. de legibus,* dicit, animam antiquiorem esse corpore, siue quod voluerit, simul cum angelis creatas, vt dicit Mercurius, siue antiquiorem appellat nobilitate naturæ, & intentione primi agentis. Et iterum 12. vocat corpus, imaginarium quendam hominem, animam verò, totum hominem; sicut Mercurius corpus, mundanum hominem, animam autem, totum ipsum quod sumus, appellauit: *Anima,* inquit, *est hoc ipsum, quod sumus.* Quasi diceret, anima rationalis est forma, qua subsistimus, actus, quo mouemur, vita, qua viuimus: non ergo vna est anima omnibus hominibus, vtpote, qui præter communem vitam, formam & animam, quilibet hominum propria vtatur vita, agatur forma, actu moueatur. Nec solum singulis tribuit hominibus singulas animas; sed easdem immortales esse, tenacissimè tuetur, pro operum qualitate præmium, vel pœnas recepturas. At reuera, inquit, vnumquemque nostrum, animam ipsam immortalem habere dicimus: eamque ad deos alios proficisci, rationem suorum operum redditura, vt lex patria continet. Erat igitur tùm Platonis, tùm Atheniensium lege sancitum, vt pro confesso haberetur, animam rationalem esse formam, & actum corporis, eamq; immortalem, ac secundum opera, quæ gessit in hoc mortali corpore, puniendam, seu bonis cœlestibus cumulandam. Quæ profectò dogmata, nostræ fidei plurimùm consentiunt. Itaque, qui animæ naturam ignorarunt, seipsos euerterunt: & alios quoque euertere, atque perdere studuerunt. *Sed quispiam* Platonis studiosus, cum Platonis doctrina arguere posset: Si, inquit, ita res se haberet; cur Plato posuit duas animas, vnam beneficam, contrariam alteram? Vna, inquit, est anima, an plures? Ego pro vobis respondebo. Nec pauciores quàm duas ponere debemus: vnam beneficam, contrariam alteram. Sunt ergo in singulis hominibus non solum singulæ, sed etiam in singulis binæ animæ. Confirmat hanc suam sententiam Plato, vbi duas abinuicem distinctas animas in homine ponere videtur. Meritò, inquit, dum hæc inter se diuersa existimabimus; & illud quidem quo ratiocinatur animus, rationale ipsius denominabimus: illud verò quo amat, esurit, & sitit, & ad alias libidines pronior labitur, irrationale, & auidum repletionum quarundam, & voluptatum. Duas igitur animas, vnam rationis participem, alteram rationis expertem, in homine collocare videtur: intellectum mortalē, & immortalem. Vnde Themistius dicit: Neque intellectus in corpore collocari aliter, & habitare posset, nisi affectibus medijs necteretur; alioqui, vt Diuus Plato inquit *tex. com. 61.* impurum cum puro sociari, & conciliari non posset. Dij, ait, *cùm animam immortalis originis præditam acceperunt, obduxêre et corpus mortale; vt, immortalis forma in corpore mortali clauderetur; texuerunt genus animæ alterum fragile atque mortale.* Duæ itaque animæ in homine inueniuntur: vna immortalis, mortalis altera. Themistius præterea 1. *de anima,* & Proclus in Timæum, & Simplicius 1. *de anima,* dicunt a Platone, præter hoc corpus visibile, aliud latentius animæ coaptari, proinde volunt triplex corpus, seu vehiculum animæ Platonem posuisse, æthereum scilicet, elementare, & hoc visibile. Hæc & similia obijci consueuêre ex Platone. *Verum ad hæc sic responderi* posset: & ad primum quidem dico, geminam illam animam,

10. De legib.

Anima immortalis.

Obiectiones.

1. 10. de legib.

4. de republ.

3. de an. c.

Proclus. Simplicius.

Solutio.

De animæ vnitate.

mam, non hominibus quidem, sed cælo à Platone fuisse tributam: neque secundùm substantiam: sed potiùs secundùm potentiam; in anima namque cælesti, seu mundi, potentia est, altera quidem corporum motrix, intellectualis verò altera. Porrò, intellectualis benefica est, ordine cuncta disponens: motrix verò benefica, hoc est, ordinatrix est, vtpote quæ subest primæ intellectuali scilicet. A qua si defecerit in alteram partem, quantò efficacior est ad motum; tantò magis artis ignara præcipitat vniuersum, atque confundit. Hac igitur de causa, duas animas posuit, intellectualem scilicet, & motricem, beneficam, & aduersariam. *Ad 2.* dico, vnam

2.

nobis esse animam docere Platonem, in qua quidem tres resident: rationale scilicet, concupiscibile, & irascibile: & hæc quidem non loco, sed propietate distincta. Cùm neque, inquit, anima per eandem sui vim circa idem simul opposita facere; necesse est tres saltem vires habere, quippe cùm eodem tempore per libidinem rapiatur ad voluptatem: per rationem verò reuocetur per iracundiam autem prouocetur ad pugnam. Ex quo patet, huiusmodi vires proprietate, non loco esse distinctas. Sunt, inquit, hæ species in anima distinctæ, non autem inter sese distinctæ, tùm vna cæteras virtute contineat. *Ad 3.* id est, ad Themistij, & aliorum autoritatem dico, corpus seu vitam sensitiuam interdum animam mortalem, nonnunquam imaginarium hominem, aliquando sepulchrum animæ rationalis à Platone vocari; ex hoc tamen non licere alicui, duas animas loco distinctas appellare. Nam & Diuus Paulus vocat hominem interiorem, & exteriorẽ, legẽ mẽtis, & legẽ contrariã menti. In Cratylo præterea Plato vocat animã rationalẽ ψυχὴν, eò quòd quoties adest corpori, causa est illi viuendi, respirandi, & refrigerandi: & cùm primùm defierit quod refrigerat, dissoluitur corpus, & interit. Vnde, Sielin, nominasse videtur antiqui, quòd respirando refrigeret. Quid aliud enim anima videtur quàm corpus continere, vehere: & vt viuat, & gradiatur efficere? Corpus verò σῶμα, sepulchrum quidam esse tradunt, quasi ipsa anima præsenti in tempore sit sepulta: atque etiam quia anima per corpus significat, quæcunque significare vult. Videntur mihi præterea Orphei sectatores nomen hoc ob id potissimum posuisse, quod anima in hoc delictorum det pœnas: & hoc circumsepto valloque claudatur, & velut in carcere quodam seruetur. Esse itaque volunt hoc ita, vt nominetur animæ Soma, seruandi gratia claustrum, quoad debita quæque expendat. Itaque corpus est imaginatiuus homo, anima mortalis, sepulchrum, circumseptum, vallum, claustrum, & carcer animæ rationalis. Non est ergo anima corpus, vt quidem dicunt, nec mediante corpore, corpori vnitur; etenim non vnitur corpori, vt motor extrinsecus; sed quatenus est forma substantialis, & actus viuificus. Quam ob causam inter animam & corpus, non cadit media accidentalis dispositio. In causa autem est, quia cùm quodam ordine ad omnes propemodum actus materia sit in potentia; necesse est, primum simpliciter in actibus, primò in materia intelligi: inter omnes verò actus, primum est esse. Quare fieri non potest, vt materia prius intelligatur calida, vel quãta, quàm esse in actu. esse autem in actu à forma recipit substantiali: non ergo vnitur anima corpori medijs dispositionibus accidentalibus præcedentibus. Nec mediante corpore, propterea quòd æquè aliquid dicitur vnum, ac & ens: forma autem per seipsam, rem in actu constituit, quippe quæ per seipsam, vt actus, materiæ coniungitur. Nec inueniri potest aliquod aliud vniens, excepto duntaxat agente, à quo fit materia in actu, vt dicitur *9. methaphy.* Itaque anima intellectiua nõ habet corpus incorruptibile sibi naturaliter vnitum, à quo nunquam separetur: nec eo mediante corpori vnitur corruptibili. Neque mediante spiritu corporeo, aut luce, qua[illegible]cunque esse corpus: sed potiùs vnitur corpori, vt forma sub[illegible]lis suæ materiæ. Favet huic Platonicæ doctrinæ Plot[illegible]: Vbi præter intellectum diuinum, dicit vnumquemque nostrum, proprium habere intellectum: *Habemus*, inquit, *communem & proprium intellectum: communem quidem, quoniam impartibilis & vbique idem, nempè diuinus: proprium verò, quoniam vnusquisque ipsum in anima primò totum habet*. Vult ergo Plotinus animam rationalem, formam esse corporis: intellectum verò diuinum, formam, & vitam animæ communẽ non propriam: veluti sol iste visibilis, commune est lumen omniũ oculis. Hanc Plotini & Platonis etiã sententiam plurimi quiq; sapientissimi imitantur, quòd scilicet præter communẽ intellectũ, singuli singulis insint hominibus proprij intellectus, seu animæ rationales, hac ob causam ad mentem Mercurij, & Platonis, totum hominẽ animam vocat, corpus verò, brutum viuificatum: Brutum, inquit, viuificatum est corpus nostrum; vetus autem homo est anima. Et cap. 12. vocat corpus simulacrum: Dimittit anima, inquit, simulacrum. Separare verò videtur poeta hoc in Hercule, dimittens simulacrum eius ad inferos; ipsum verò inter deos annumerans: vtrumque ergo verbis obseruas: & quòd inter deos, & quod apud inferos diuersetur. Itaque, hos duos homines, duas animas, duos intellectus in propterea sic dictos antiqui posuère. Mercurius, corpus, hominem mortalem, animam verò immortalem appellauit: *Aristo* quoq; [illegible] nominat, meliorem particulam: dicitque id optimum iucundissimumque cuique, quod ei proprium natura sit. Etiam homini, inquit, vita secundùm mentem fore eiusmodi; quandoquidem id maximè homo sit. *Thales* dicebat nos fratres esse, ceu qui ex vno patre, & præceptore geniti sumus. *Plato* in Timæo Creatorem animi Deum supremum dicit: corporis verò deos minores, id est, angelos. *Philolaus* Pythagoreus: *Testantur*, inquit *prisci theologi quòd propter supplicia, anima cum corpore sit alligata, & quasi in eo sepulta.* At Plato in Timæo, consulto diuinam prouidentiam, ait, animum corpori colligâsse; sicut naturaliter & vtiliter creauit cœlum, & terram. Plotinus, *anima*, inquit, *cum Dijs habet commercium, immortalis. facileque id posset à nobis cognosci, si puram limpidamque eam videremus: nunc autem sæpè labefactant eruentes, neque diuinam, neque immortalem arbitrantur.* Simplicius: *Qui verè*, inquit, *homo esse vult, se consideret generosum, insignem supra cæteras animantes.* Aphrodiseus dixit, animam corpoream, siue vitam corpoream, ex mixtione, & temperatione primorum consistere elementorum, qua viuit animal hoc corporeum, terrestre, corruptibile, & mortale: anima deorum æquiuocè: volens asserere animam esse immortalem Pythagoras quoque cecinit: *Esto alacer; nam tibi est diuina origo.* Post tantam igitur nubem testium, quis ambigere debet animam rationalem esse immortalem, & singulam singulis inesse hominibus?

Sielin.

Anima. Corpus.

Anima non vnitur corpori mediante corpore.

Enn. lib. 12.

Brutum [illegible] corpus.

De anima e vnitate

CAP. III.

Auerrois & Græcorum positio de vnitate intellectus.

Ex mul[illegible] [illegible]

MVltorum extitit sententia, nempè Themistij, Simplicij, Theophrasti, & Auerrois, intellectum, quo anima intelligit & sapit, esse vnum numero omnium, corporique vniri: non quidem, vt est forma substantialis & intrinseca; sed vt substantia quædam potiùs separata, quæ esse intrinsecum homini non largitur: putauit enim Auerroes, quòd sicut vna numero est anima cæli: sic vna numero esset anima intellectiua in vniuersa specie, siue sphæra hominum. hanc autem animam ratus est aliquid habere, ceu intelligibilium materiam, vocauitque materialem, seu possibilem intellectum, quo intelligit, recipitque omnium rerum formas: aliquid vero tanquam formam, à quo formæ illustrantur, sicut visibilia à sole, & à luce colores. Et hanc quidem partem, intellectum appellauit agentem. Dixit præterea huiusmodi intellectum agentem, tùm se, tùm etiam omnes superiores intelligere substantias, & quidem intellectione æterna: possibilẽ vero caduca & materiali, quodammodò intellectione noua. Insuper posuit imaginarias intentiones in duplici certè ordine, nempè & huius hominis determinati, puta Socratis vel Platonis & huiusmodi dixit generari, & corrumpi; ac pro ipsarum diuersitate, diuersas prodire hominum intellectiones. Alia verò hominis indifferenter imaginatoris, quibus indifferenter imaginatur; & has quidem dixit æternas esse, atque incorruptibiles. Ampliùs, falsa imaginatione delusus, dixit intellectum ipsum, quoâd esse intentionale, esse vnum numero, æternum ex vtraque parte; quoâd verò ad esse reale, partem esse animæ rationalis, quæ ex ipso, & parte constat sensitiua, cuius medio homini, siue animæ vnitur, vt forma extrinseca. Pro suæ verò opinionis tutela, falso nonnullas Aristot. sententias explicare studuit: *In his*, inquit, *quæ à materia non dependent, est vnum tantum numero in specie*, teste philosopho sed anima intellectiua, vt vult Aristot. non dependet à materia: igitur est vna numero in omni specie humana. Hanc ob causam in lib. de animalibus Aristoteles dixit, intellectum de foris accedere, vtpote qui disposita materia, & in illa parte sensitiua introducta ab agente naturali, mox accedat ad copulam, producens inde animam rationalem, & corpus humanum. Soluta vero materia, & anima sensitiua, simul soluitur rationalis anima intellectu remanente secundum se perpetuò. Ampliùs, forma vel actus corporis, seu materiæ, est virtus in corpore, aliquam habẽns magnitudinem. sed anima rationalis non est huiusmodi, eò quòd sit virtus immaterialis & immixta, vt dicitur 3. de anima. non ergo est forma corporis intrinseca. Ampliùs, omnis forma materialis, alicuius rei receptiua, caret ea, quam recipit, *2. de anima.* sed anima rationalis recipit omnes formas, etiam seipsam, & seipsa non caret aut denudatur: igitur non est forma materialis, sed immaterialis

Rationes Auerrois. 12. meth. c. 49.

1.

2.

3.

De vnitate animæ.

sit … species abstracti; … etiã naturæ … condita conditionibus, à quibus & … plicatur. & hoc quidem modo vniuersale cognosci … autem, aut nihil interest, vnusne an plures sint intellectus, à quibus vniuersale intelligitur: nam si vnus tantummodò esset intellectus, adhuc illi opus esset specie, qua vniuersale intelligeret; atq; ita ab indiuiduo, non indiuidua, sed vniuersale intelligeretur: non ergo valet consequentia, quæ infertur. *Ad* Augustini authoritatẽ dico, sic intelligi debere, animas humanas nõ ita multiplicari, quò minùs in vna
9. specie ratione non contineantur atq; vniantur. *Ad 9.* dico, ab anima, corpori esse animatum tali anima, & esse humanũ largiri. Et cùm instas, esse animæ esse incorruptibile: verùm quidem est, quatenus est anima; ex hoc tamen non sequitur, corpori quoque huiusmodi esse impendi debere, quia corpori nõ impenditur, vt sit spiritus & anima intellectiua. Ex hoc etiã patet solutio ad confirmationẽ: Potest etiam dici, quòd licet intellectus, quatenus est substantia, sit actus atque forma corporis, eodem tamẽ officio non fungitur, quatenus est potentia, ideoq; ab eo esse intellectiuum corpori non largitur: nisi
10. fortassis esse intellectiuum diceris esse informatum à substantia intellectus. *Ad 10.* quamuis substantia intellectus sit extensi corporis forma; per se tamen, neq; per accidens extenditur: quare illa maior huic formæ non cõuenit, quæ ea materiæ potentia non educitur. Ad confir. tam patet responsio: nam etsi sit corporis forma; secúdùm suam tamen potentiã, quæ nequaquã est corporis forma, siue actus, cù versetur circa totum genus entis, determinatæ partis termino non clauditur. Postremò *ad vltimã confir. dico*, potentiã nõ esse abstractiorẽ essentia, idẽ enim est cum essentia essentialiter, tametsi aliquo modo dicatur abstractior, quia nimirum corpus non informet, sicut & ipsa substãtia. Itaque, hoc modo formaliter distinguitur ab essentia, atq; pro suæ perfectionis ratione, iuã profectò materiam superat & excedit. Patet ergo, quomodo non sit vnus omnium hominum intellectus.

CAP. V.

Alia argumenta.

1. Qui Aristotelis se dicunt mentem assequi, illius sententiæ Commentatoris partem inquirere contẽdunt: Apud Arist. inquiũt, hæc sunt firma dogmata, nempè, mundũ esse æternum *8. phys.* infinitũ in actu non dari. *3. phys.* & intellectum esse incorruptibilem, *3. de anima.* Quod si non sit vnus omnium hominum intellectus, sed multiplicatur pro multiplicatione corporum, tunc planè necessarium esset, aliquod istorum interire, & irritum fieri, nempè, aut mundum non esse æternum, aut dari infinitum in actu, aut intellectum cor-
2. rompi. Item, quòd intellectus careat propria operatione, scilicet intelligere, idque perpetuo, Aristoteles ferre non potest: quod quidem euenire necesse est, si singulis hominibus singuli intellectus insint: nam destructo corpore, non est amplius spes nouæ vnionis faciendæ: & sine phantasmate non intelligit, citra verò corpus, phantasma non causatur: mane-
3. bit ergo intellectus perpetuo otiosus, quod est erroneum. Iterùm, intellectus & obiectum, sunt vnum: igitur in seipso est vnus: quantam enim causat vnitatem cum suo obiecto, tantam, imo maiorem habet in seipso: sibi enim mutuo correspondent. sed in suo obiecto vniuersalitatem veram propriamque producit, ita quod si in actu pro illa vnitate, quam habet ab intellectu, obiectum poneretur, absque dubio vnum numero & abstractum videretur. Quare, cùm intellectus sit magis vnus, erit vtique vnus in omnibus hominibus. Præte-
4. rea, species intelligibilis in Socrate & in Platone, aut est eadem numero, & sic habetur propositum, puta, quia vnius speciei intelligibilis, vnus sit intellectus: aut numero distinguitur, atque ita qualibet est indiuiduata, & particularis, & consequenter nequaquam erit vniuersalis comprehensionis principium, quod planè speciei intelligibili tribui non potest. Ab illis insuper duabus speciebus, & quidem particularibus, alicuius tertiæ fieret abstractio, & tunc quis ambigeret, an vna esset in omnibus, & sic nostro faueret studio, aut distinguitur & multiplicatur: & ita processus fieret in infinitum. De obiecto quoque in intellectu, Socratis & Platonis recepto, idẽ potest esse iudicium: cù n ergò vna sit species intelligibilis, vnus quoq; erit intellectus. Item, vnitas doctrinæ geniti intellectus denotat vnitatem: virtus enim vel vis docendi, non est potentia aliqua alicuius de nouo naturaliter generatiua, alioqui scientia esset forma actiua, sicut calor, quod est falsum. sed eadem numero esse videtur scientia in magistro, & in discipulo, dum à magistro docetur: igitur idem
6. intellectus. Iterum, res intellecta in intellectu vtique inuenitur intelligentis, igitur est vnus omnium intellectus in sphæra humana. nam si intellectus Mercurij alius sit ab intellectu Asclepij, procul dubio alia erit res intellecta in vtroque, atque indiuidualiter numerata, & in potentia tantùm. Quare, ab vtraque opus erit intentionem abstrahi communem, propterea quod à quibuslibet diuersis aliquid commune …

strahere intelligibile contingit, sed id intellectus rationem virtutemque excedit, hoc enim modo à virtute imaginatiua minime differret, ergo quod prius. Amplius, res non quanta
7. non potest esse forma substantialis quanti, vel extensi, ex his enim quæ sensibus innotescunt, didicimus, omne formaliter receptum in quanto, esse quantum, saltem per accidens. In causa autem est, quia materiæ & formæ est vnum esse: proinde non videtur verisimile, ac rationi consonum, vt vnum sit extensum, alterum verò nequaquam, etiã per accidens, sed anima intellectiua est simpliciter inextensa & per se & per accidens: igitur non est forma intrinseca, sed extrinseca. Sanè, pro impossibili habetur in philosophia naturali, vt forma alicuius materiæ sit ea, quæ non sit in potentia materiæ, quæ ad ipsam transmutatur virtute naturalis agentis. Itaque cum materia per transmutationem formam recipiat, & transmutatio per virtutem fiat agentis naturalis; non video quomodo substantia intellectus, huiusmodi formæ fungi possit officio, propterea quòd non educitur de potentia materiæ, sed a Deo immediate de nihilo producitur. Item, substantiam, cuius potentia, nec est actus cor- 8.
poris, nec alicuius partis eiusdem, perspicuum est ex apparentibus nobis rebus, formam corporis esse non posse; siquidem tùm de potentia, tùm etiam de substantia idem videtur esse iudicium, sed substantia intellectus est huiusmodi, vt dixi: ergo quod prius. Et reuera, appetitus animæ intellectiuæ, & corporis sunt contrarij ad inuicem, *3. de anima.* Intellectus enim appetit semper esse; corpus verò perpetuò tendit ad interitũ. igitur intellectus non potest esse forma corporis, eò quòd ad inuicem proportionẽ non habent. Hæc dici solent.

Anima non est forma intrinseca.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum iam patet responsio ex solutione argumentorum de animæ immortalitate: dictũ est enim, quòd si etiam mundus esset æternus; adhuc tamen animarum rationalium multitudo non esset actu infinita, quia scilicet semper posset augeri à parte: quod certe infinitum actu nullo modo patitur. Nec valet illa Pythagoræ sententia, qua professus est, corrupto corpore animam alterum corpus informare, ita, vt corruptio vnius, sit generatio alterius. Tunc siquidem homo esset, antequam esset: & vnus numero homo esset, qui corrumpitur, & qui gignitur: vltima enim forma, per quã res est simpliciter, vna erit numero. Porrò, si quorum forma est vna numero simpliciter, illa absq; dubio sunt vnum simpliciter: nec licet fugere ad cognatiuam, cùm non det esse specificum, sed genericum. Arist. præterea acriter arguit, qui animã absq; aliquo delectu corpori adaptabant, firmiter asserens, vniuscuiusq; actum fieri debere in propria materia, nõ in quauis indifferenter. In 2. etiã *de gen. animal.* & *12. met. 16.* animã ante corpus nõ fieri, affirmat, sicut paulò antè dixi. *Ad*
2. dictũ est ad mentem philosophi, intellectũ solutum à corpore, intelligere: modum verò suæ intellectionis, aut philos. latuisse, aut nõ explicuisse. Quomodo aũt intelligat post hãc
3. vitam, dicemus postea. *Ad 3.* dico, ab intellectu vnitatem realem numeralem in obiecto non fieri, sed rationis tantùm. Intellectus præterea non solùm aliqua plura secundum rationẽ vnum facit; verùm etiam vnũ aliquid secundũ rem, distinguit in multa. Ex isto ergo argumento, cognoscimus intellectum
4. non esse vnum, sed distinctum. *Ad 4.* species intelligibilis, in Platone & in Socrate formaliter recepta, veluti accidens inhærens intellectui, non quidem est vna, sed plures: quemadmodum etiam plures sunt intellectus. Talis verò particularitas, seu indiuiduatio, nõ est impedimento, quo minùs vniuersale non percipiat, sicut nec vnitatis numeralis ipsius intellectus. Et cùm iterùm instas, ab huiusmodi particularibus, tertiam speciẽ abstrahi posse, & sic in infinitũ: dico, in huiusmodi fieri posse processum infinitum, sicut & in actibus: nec inde sequi aliquod absurdum, aut inconueniens. Quod verò dicitur de obiecto, nihil valet, simili namq; facilitate dici possit, omnium videntium aliquod vnum obiectum, vnum visum esse: si verò acceperis intentionem intellectam pro specie, vel obiecto, vt est in specie vel actu intelligẽdi: tũc idẽ est: res vero intellecta alia in Platone, alia autẽ in Socrate. *Ad 5.* si eadẽ
5. doctrina esset magistri, atq; discipuli; prorsus opus nequaquã esset discipulo à magistro doceri. Cùm verò sit altera numero doctrina indiget magistri. à magistro autem aliam numero discipulus doctrinam docetur, non quidem directè & immediate, discipuli intellectũ attingendo, veluti generans naturale materiam, seu subiectum; sed indirectè potius, & per accidens, signis quibusdam sensibilibus propositis, quibus mouerentur discipuli sensus, deinde phantasmata, postremò intellectus: ex quo patet magistri doctrinam non
6. esse formam actiuam. *Ad 6.* dico, id quod intelligitur vnum esse, siue vnus extiterit, aut plures intellectus; id enim quod intelligitur, est quidem in intellectu, non secundùm se, sed secundùm suam similitudinem: Lapis, inquit philosophus, non est in anima, sed species lapidis: & tamen lapis est id quod intelli- 3. de anima.

Contra Pythagoræ positionem.

2. de ani. 24.

De vnitate animæ.

intelligitur, non autem eius species, nisi per intellectus reflexionē supra seipsum: alioqui scientiæ non haberentur reales de rebus realibus; sed potiùs de speciebus intelligibilibus. Cæterùm, vna eademque res secundùm diuersas quidem formas, diuersimodè assimilari contingit. cognitio autem, quoniam fit secundùm assimilationem cognoscentis ad cognitum; inde sequitur, vt idem à diuersis diuersimodè cognoscatur: nam & à pluribus idem color variè videtur, sed secundùm diuersas similitudines. Quare, idem potest à diuersis intellectiuis animabus intelligi: neque ob id necesse est, vnum esse omnium intellectum. Et cum infers, tunc intellectum à sensu non distingui. Negatur assumptum; quandoquidem hoc interfit inter intellectum & sensum, iuxta philosophi doctrinam; quia res quidem sentitur secundum illam, quam in sua particularitate extra animā habet dispositionē: at quidem natura rei, quæ intelligitur, est certè extra animam: modus verò quo intelligitur, nequaquam; quippe quia, vt natura communis, intelligitur seclusis principijs indiuiduantibus: quæ prorsus extra animam esse non potest. *Ad 7.*
7. maior est falsa: nam aliquid non quantum, nec extensum, cuiusmodi est anima intellectiua, est principium intellectiuum in homine, & eius forma, quod sic demonstrari potest: Quemadmodum substantialis transmutatio materiam indicat; ita sanè operatio formam. Quare, sicut homo dicitur corruptibilis, ob materiam partem sui; ita planè incorruptibilis ob intellectum formā sui: intelligere siquidem & ratiocinari, est prima hominis operatio. Et cùm instas, ex apparentibus nobis constare, omne receptum in aliquo quanto, esse quantum; verum quidem de formis corporalibus, quæ nobis apparent: nec oppositum apparentia nobis ostendunt de anima intellectiua, quæ est spiritualis & incorporea. Et cùm iterùm instas, materiæ & formæ, esse vnum esse: non approbo, quippe quia duo esse habent, & vnum esse tertium constituunt. Etenim, sicut materia & forma, sunt duæ essentiæ; ita proculdubio sunt duo esse, compositi essentiam constituentia. Quare, alterum habet esse extensum, alterum verò minimè, nec per se, nec per accidens. Constat autem totus homo ex esse quanto, & non quanto, ex carne scilicet & spiritu. *Ad vltimam confir.* dico, certa experientia hominem percipere se intelligere, & quidem formaliter: quod planè non contingeret, nisi substantia intellectualis secundùm suum esse intrinsecū sibi inesset: quæ
8. cùm non sit materia; vtiq; erit forma. Etenim, nullus formaliter intelligit nisi seipso, vel aliquo sui, quod est subiectum intellectionis. Subiectū autem intellectionis, est intellectus potentia, qui vel idem quod intellectus substantia, vel eius accidens. Quare, fieri non potest, vt aliquid in aliquo recipiatur formaliter, & aliud potentiam sibi intrinsecam non habeat. quēadmodū, vt aliquid cōueniat alicui, & potentiā nō habeat actiuam intrinsecā, vtpote, vt ignis non sit calidus, cui intrinsecè congruit calor, alioqui esset calidus. & nō calidus. Itaq; intellectus hic fit passiuus tantū, siue intellectiuus, est corporis humani forma intrinseca. Et reuera, experiri ipsum intelligere, non est, nisi intelligere: nec est alterius potentiæ actus, quam intellectus. Sicut ergo experitur intelligere, ita planè formaliter intelligit: agere verò secundùm formam denotat esse intrinsecum, & essentiale. Si ergo homo formaliter intelligit, idque certa percipit experientia; intellectus igitur est illius forma intrinseca, & substantialis. *Ad 9.* maior est fal-
9. sa: nam etsi potentia intellectiua secundùm seipsam non sit actus corporis, nec alicuius partis eiusdem, est tamen idem essentialiter cum forma intelligentis: alioqui intelligens non posset intelligere. *Ad confir.* dico corpus & animam intellectiuam, non habere appetitus naturales contrarios, si propriè loquamur, corpus enim naturaliter appetit perfici ab anima & è diuerso anima corpus perficere. Quòd si sermo extiterit de appetitu voluntario aut animali, tunc perspicua contrarietas reperitur, sed quæ non derogat nostro proposito. Et hæc quidem dicta sint contra argumenta.

CAP. VII.

De animæ vnitate Theologorum sententia & rationes.

Quoniam quidem huiusmodi Auerrois, aliorumque sententia fidem funditus euertit Catholicam, bonorū ac malorum pœnis, atque præmijs sublatis; idcircò à præclarissimis doctissimisque Theologis, huic semper obuiatum, atq; reclamatum sententiæ, idq; magna cum authoritate & ratione: Si, inquiunt, iuxta Platonis sententiam, quam

Rationes.

paulò antè annotaui, vbi Platonis posita est positio, homo sit ipse intellectus, & vnus sit Socratis atq; Platonis intellectus:
10. erunt igitur Socrates & Plato vnus homo, non solum specie, sed etiam numero, quod omnino abhorret à vero. Si præterea ad mentem philosophi, intellectus est pars, seu potentia animæ, quæ est hominis forma, non video quomodo fieri potest, vt plurium ac diuersorum numero, sit vna forma numero, sicut nec vnum eorum esse: forma enim est principium essendi. Quocunque igitur modo, huic vel illi homini intellectus copuletur; cæterorum quæ ad hominem spectant, principatū semper obtinet; sensitiuæ enim vires ei famulantur. Quare, si intellectus extiterit vnus, etiam si in diuersis inueniatur in-
strumentis, vtpote Platonis & Socratis, semper profectò erit vnus intelligens. Ad hoc accedit, quod intelligere, quæ est actio intellectus, non fiat per organum, nisi per intellectum. Quocirca si est vnus omnium hominum intellectus: ergo homines erunt vnus intelligens, & vnum intelligere, etiam respectu eiusdē intelligibilis, quod maximè dissonat à vera philosophia: nam etsi ab eadem forma numero respectu eorum, quæ sunt ab extrinseco, multæ prodeant passiones, pro diuersitate patiētium, vtpote ab vno calido multorum calefactiones; ista tamen calefactionum multitudo non dissoluit vnitatem calidi. Quare, si forma sit vna, & impartibilis, cuiusmodi est anima intellectiua, necesse est, vt actio ipsa sit vna. Neque diuersitas phantasmatū, illius vnitatem labefactare poterit, propterea, quòd & ipsa phantasmata non sint forma intellectus possibilis, sed potiùs species intelligibilis, quæ ab ipsis phantasmatibus abstrahitur: neque ab vno intellectu à diuersis eiusdem speciei phantasmatibus plures quam vna species intelligibilis abstrahitur, per quam vna quidem operatione rei naturam intelligit. In causa autem est, quia phantasmata non sunt formæ intellectus: ideoque illorum diuersitas non impedit vnitatem actionis & intellectus. Etenim, cùm huiusmodi actio sit immanens, & non transiens in aliquod extra, cùmque intellectus operans se habeat ad eam intellectionē, vt principium, ex quo oritur intellectio, & vt materia, ad quā terminetur; profectò omnia illa phantasmata impedimento esse non possunt, quò minus intellectus vnus, vnam non producat intellectionem, vnamque abstrahat à diuersis phantasmatibus, speciem intelligibilem. Quare, si vnus esset omnium hominum intellectus: diuersitates phantasmatum in diuersis hominibus existentes, intellectualis operationis diuersitatem producere non possent, vt dicit Commentator: non est ergo vnus omnibus hominibus intellectus. Sed *dicis*, à Commentatore vnionem intellectus in hominibus positam fuisse propter speciem intelligibilem, duo subiecta habentem, intellectionem scilicet, & phantasiam hominis. Sed *tum arguo.* Aut illa species intelligibilis, est actu abstracta, aut non: sed
est species organica, materialis, intelligibilis in potentia. Si secundum primum modum res se habet, haud dubium, quin in phantasia non erit, sicut in subiecto: phantasia siquidem est virtus organica, & materialis. At verò si secundum modum res procedat; profectò in intellectu esse non poterit, eò quòd est virtus immaterialis, & non organica: fieri ergo non potest, vt ea species simul sit in duobus subiectis, quorum vnum sit intellectus, alterum verò phantasia. Nec valet præterea, quod dici solet, illum vnum intellectum omnibus adesse ho-
minum phantasmatibus, nam infiniti penè cùm sint homines per orbem terrarum, non video quomodo aliquis intellectus excepto duntaxat diuino, possit omnibus phantasijs hominū præsens esse. Nec recipienda est illa similitudo de intelligentia, quæ mouet orbem, propterea, quòd non sit in toto suo orbe simul & semel, sed in determinata potiùs orbis parte, tametsi totum moueat orbem. Item, species illa non est vna ex parte intellectus, & multiplex pro phantasmatum diuer-
sitate, alioqui esset vna, & non vna. Quæro præterea, quonam modo ille intellectus, phantasmati copuletur secundum operationem? ipsa namque operatio, estne ipsa intellectio, an fortassis mouere, vel moueri à phantasmate? Non est quidē intellectio, quippe quæ non sit transiens operatio, sed immanens intellectui. Quare, copulatione tali alteri secundū esse distincto, nequaquam coniungitur, nisi vt obiecto cognito: neque est operatio, vtpote mouere phantasiam, vel moueri à phantasmate, alioqui huiusmodi intellectus ad phantasiam non secus se haberet, quàm motor ad mobile, quod est falsum. Illud præterea motum, vel solummodò esset intellectus, & sic homo non intelligeret; vel phantasia: & ita hoc secundum phantasiam intelligeret, quod est absurdum. Amplius, aut homo est solus intellectus, aut habet substantiam
intellectus, seu principium intellectiuum pro forma intrinseca, & actu formali. Non est autem purus intellectus, vt patet: igitur intellectus est forma hominis intrinseca: vnumquodque enim operatur secundum quod est in actu: & vnum quodque agit, & patitur per aliquod separatum ab ipso se-
cundum esse. sed intellectus est principium, & ratio intelligendi: igitur coniungitur homini secundum esse intrinsecum. Iterùm, illud cuius ratione differentia sumitur specifica, est illius actus formalis, & intrinsecus, sed
substantia animæ intellectiuæ, siue intellectiui principij, est huiusmodi in homine; ab eo enim, secundum commētatorem in principio *2. de anima*, rationale, hominis specifica differentia accipitur: dicit namque hominem differre à brutis animan-

Margin notes: *Materia & forma duo esse.* — *Intellectus forma intrinseca.* — *Phantasmata non sunt forma.* — *Species intelligibilis in duobus subiectis.* — *Copulatio illius intellectus.*

Margin numbers (right column): 3. (at "strumentis"), 1. (at "est species organica"), 2. (at "minum phantasmatibus"), 3. (at "sitate, alioqui"), 4. (at "intellectus, seu principium"), 5. (at "cundum esse"), 6. (at "substantia animæ").

De vnitate animæ.

animantibus per intellectum: igitur, intellectus est forma ho-
minis intrinseca. Item, si homo est aliquod ens, per se vnum
in genere, & specie specialissima generis substantiæ; igitur
intellectus est illius forma intrinseca; includit enim intelle-
ctum, & corpus, etiam secundum commentatorem, homo si-
quidem non esset per se vnus, nisi intellectiuum principium,
6. sui ipsius corporis, actus esset formalis, & forma sibi intrin-
seca. Etenim, ex duobus non fit vnum, nisi sicut ex poten-
tia & actu. Quare si ad inuicem copularentur, vt dicit Com-
mentator; neutrum sanè esse posset actus alterius, atque ita
non facerent vnum per se, sed aggregatione potius, quod est
falsum: homo enim est vnum per se, & non sicut aceruus la-
pidum. Item, aut anima intellectiua in regendo corpore hu-
mano, motoris extrinseci, aut formæ substantialis intrinsecæ
fungitur officio. Quod si motoris subeat vicem, haud du-
7. bium, quin debeat multiplicari ad multiplicationem homi-
num. Nam, quemadmodum diuersis orbibus, vt dicit Com-
mentator, diuersæ applicatæ sunt motrices intelligentiæ; ita
planè singulis hominibus singulæ attribuuntur animæ intel-
lectiuæ. Si vero formæ intrinsecæ gerat officium; adhuc quo-
que, in diuersis diuersæ, ac distinctæ numero animæ ponendæ
sunt. Nam fieri non potest, vt, multorum indiuiduorum, vna
numero sit forma substantialis. Intellectus siquidem si est
virtus animæ: tunc sicut ad multiplicationem corporum se-
quitur multiplicatio animarum; ita planè & intellectuum, se-
qui debet. Ampliùs, aut homo habet esse ab anima intellecti-
na; aut ab anima sensitiua seu vegetatiua. Si ab anima intelle-
8. ctiua: igitur, quot sunt esse hominum; tot quoque erunt ani-
mæ intellectiuæ, si verò a sensitiua, seu vegetatiua: igitur, non
esset maior & præstantior brutis animantibus, & plantis,
quod est absurdum. Sanè, fieri non potest, vt vna existente
perfectione, secundariæ perfectiones sibi ipsi aduersentur in
diuersis hominibus: ex quorum numero, quidam sunt amen-
tes, alij verò sapientes, quidam probi, quidam autem impro-
bi. Quare necesse est, vt prima perfectio, nempe anima intel-
lectiua, pro multiplicatione hominum, multiplicetur. hoc e-
tiam argumento vtitur commentator contra seipsum. Sed
dicis; ab vna & eadem perfectione posse prouenire plures
perfectiones, & in vno, & in pluribus hominibus, idque ex
diuersis hominum phantasmatibus. Sed dictum est suprà,
phantasmata huiusmodi non habere eiusmodi virtutem, quia
non sunt formæ intellectus possibilis; sed species intelligibi-
lis ab ipsis abstracta: quæ cum sit vna, actionum multiplici-
tatem extrudit. Si præterea omnes homines per vnum intel-
lectum intelligant; vnius ergo, & eiusdem virtutis, respectu
quoque vnius, & eiusdem obiecti, simul, atque semel plures
fierent actiones: quod est omnino falsum. Et enim, si omnibus
hominibus vnus numero esset oculus; profectò, si eodem tē-
9. pore sol videretur, vna esset visio solis, licet multi essent vi-
dentes. Quare, si vnus est intellectus, respectu eiusdem obie-
cti, & eiusdem temporis; vna plane erit intellectio, tametsi
multi sint intelligentes; quod funditus certe euertit funda-
menta Auerrois. Denique, si homo beatitudinem assequitur
per intellectum, vt vult etiam philosophus in ethicis, si eius
intellectus est extrinsecus: quomodo verè erit beatus? Iterū,
homo per animam intellectiuam, intelligit, viuit, & sentit:
10. igitur est illius forma intrinseca, & actus substantialis; sic e-
nim philosophus scripsit 2. de anima: quod anima sensitiua,
sensum præbeat & vegetatiua, vegetet: & intellectiua, faciat
intelligere. Quod si dixeris, illam diffinitionem esse æquiuo-
cam; ideoque non oportere, vt quælibet anima sit actus cor-
poris formalis: dico, hanc non fuisse philosophi mentem, vt-
pote, qui cuicunque animæ diffinitionem exactissimè, accu-
ratissimeque adaptauerit. Sed iterùm dices, homo non intel-
ligit, sed bene percipit intellectum intelligere; quia intelle-
ctus præsens est, & copulatus modo iam dicto. Sed id nihil
habet momenti; nam hoc ipsum percipere intellectum intel-
ligere, est intelligere; non enim aliquo sensu id percipitur:
sed solo intellectu. Ampliùs, inter formas naturales ab Arist.
anima intellectiua sistitur. Et 3. de anima cō. 2. à Cōmentatore
11. copulatio ponitur prius copulatione secundum operationē
quæ ab eodem copulatio secundum naturam vocatur. Quod
2. Phys. si anima intellectiua sit separata secundum esse: non ergo ad
physici, sed potius ad metaphysici, indaginem spectat, &
contemplationem. Præterea, vndecunque, & cuiuscunque
phantasmatis respectu producatur intellectio, siue absolutū
12. aliquid extiterit, siue respectiuum, si vnus fuerit omnium in-
tellectus, huiusmodi intellectionis formaliter receptiuus;
inde sequi necesse est, vt omnes idem intelligant, quod ab v-
no intelligitur; id enim per se conuenit habenti in se intelle-
ctionem formaliter: quod vero ab isto, vel ab illo produca-
tur phantasmate; contingit per accidens. Et hæc quidem ratio
magnificat ab ipso etiam aduersario. Sunt & alia argumenta,
& rationes pro tuendæ fidei, ac rationis veritate; sed statim

Prima & secunda perfectio.

2. de anima.

ista sufficiunt. quod ergo non sit vnus omnium hominum in-
tellectus, dixi.

De triplici anima.

CAP. VIII.

Anima intellectiua in homine est eadem numero, & sensitiua, & intellectiua.

POstquàm visum est, non esse vnum omnium hominum
intellectum; operæ pretium erit, eorum extrudere, at-
que confutare errores, qui duas aut plures animas in
homine essentialiter distinctas ponere tentarunt. De hoc au-
tem negotio Diuus August. in lib. de duabus animabus, & a-
lijs in locis appositè disputauit. *Duo, inquit, animarum gene-
ra esse dicunt Manichæi, vnum bonum, quod ita ex Deo sit; vt non
ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, sed de ipsa eius om-
nino substantia, pars quadam processisse dicatur, alterum autem
malum quod nulla prorsus ex parte ad Deum pertineat: vnde illud
summum bonum, hoc verò summum malum prædicant: atque ista
duo genera fuisse aliquando discreta, nunc esse commixta.* Verùm
doctissimè, acutissimeque huiusmodi errorem confutat Au-
gustinus. *Si, inquit, illud malum genus animarum antequam bo-
no misceretur, aliquam habuisset voluntatem; aliòque sine volun-
tate, sine peccato & innocens erat, & ideo nullo modo malum.
Quod ideo malum, quia, licet esset sine voluntate, tanquam ignis,
si bonum tamen attigisset, violaret atque corrumperet. sed quan-
tum est nefas, vt natura mali valeat commutare Dei partem, &
summum bonum violare? Non ergo illud genus malum animarum
erat sine voluntate. Quod si voluntatem erat; profectò inerat co-
gente nullo motu animi ad aliquid, vel non amittendum, vel adi-
piscendum: hoc autem aliquid, aut bonum erat, aut bonum puta-
batur, non enim aliter appetere posset. sed in summo malo ante com-
mixtionem quam prædicant, nullum vnquam bonum fuit: vnde i-
gitur ibi vel scientia, vel opinio boni esse potuit? An nihil volebant,
quod illud bonum appetebant? Sanè præclara voluntas, & omni
laude prædicanda, qua summum & verum bonum appetitur.* Hæc
August. cuius sensus est, quod nullo pacto sit in rerum natura
genus animarum malum, quod summum malum appelletur:
nam cui inest voluntas appetendi bonum; malum dici non
potest. Deinde, bonum, illud extra se positum, vnde cognoue-
rant? Si intellexerant; quid tali mente præclarius? si oculis
corporeis viderant; quanta ipsorum laus & felicitas? Itaque,
quicquid vel in illis oculis, vel in istis mentibus fecit Deus,
vt ab his possit videri diuina substantia: magnum & ineffa-
bili laude dignissimum bonum fecit, si autem non factum sed
ipsum per se tale, ac sempiternum erat; difficile hoc malo
quicquam melius inuenitur. Non est igitur malum animarū
genus. Ampliùs si hæ animæ bonæ sint; quia iustitia seu boni-
tate? si verò illæ malæ, naturane an voluntate? non natura,
quia omnis natura bona est, voluntate ergo. sed mala volun-
tas magnum est bonæ naturæ indicium, non est ergo per se
summum malum, malarum genus animarum. Hoc idem po-
nit lib. retract. Dicunt Manichæi, inquit, duas nos habere a-
nimas, quarum vnam partem Dei appellant, alteram verò
dicunt esse de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus,
& quæ sit Deo coæua, & has ambas animas, vnam bonam, al-
teram malam, quam propriam carnis esse dicunt, quamque
volunt esse gentis tenebrarum, illam verò bonam ex aduen-
titia Dei parte, quæ cum tenebrarum gente conflixerit, atque
vtramque miscuerit. Et omnia quidem bona hominis illi bo-
næ animæ, mala verò malæ tribuunt. Adhibere quoque solent
ad suam sententiam sustinendam illud Apostoli: *Manifesta
sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,*
&c. *Non multi sapientes secundum carnem*, & quod alia sit sapi-
entia carnis, & alia sapiētia spiritus; quæ vtriq; nō potest dici
sapientia, nisi sit anima carnis, caro præterea pugnat aduersus
spir. & spiritus aduersus carnē. Sed hæc duo animarū genera
in homine sic intelligēda sunt, quod anima adhærēs carnis li-
bidinibus, ad gentē pertineat tenebrarū, adhærēs verò sapiē-
tiæ spiritui, spiritualis efficitur, & cælestis. Magnū profectò
vnius animæ signū, quod libera voluntate huc & illuc ferri,
hinc atq; hinc referri potest. Nā hoc modo libet, hoc verò de-
cet, quorum nos in medio positi fluctuamus. Nec mirum; ita e-
nim nunc constituti sumus, vt & per carnē voluptati affici, &
per spiritum honestate possumus, & hæ quidē duæ animæ, hoc
est, duæ affectiones eiusdem animæ sunt. Quædam enim volu-
ptatibus adhærens carnis, caro, dum verò spiritus monitis
atq; rationis sequitur imperium spir. appellatur. In ecclesiast.
præterea dogmatibus idem confirmat. *Neq; duas, inquit, ani-
mas esse dicimus in vno homine, sicut Iacobus & alij Syriorum
scribunt: vnam animalem, qua animetur corpus, & immixta sit
sanguini; & alteram spiritualem, quæ rationem ministret. sed
dicimus vnam esse eandemq; animam in homine, quæ & corpus
sua societate viuificet; & semetipsam sua ratione disponat, ha-
bens in sese libertatem arbitrij vt in sua substantia eligat cogi-
tatione quod vult.* Quòd ergo non sunt in homine di-

Duæ animæ.

August. ratione.

Summum malum non datur.

Retract. lib. 1. cap. 15.

Orig. lib. 5. cap. 4. Galat. 5. 1. Cor. 1.

Eccle. dog. cap.

De triplici anima. cunt Manichæi, dictum est satis. Iam reliquum est ostendere, quòd anima intellectiua in homine ipsa sit & vegetatiua & sensitiua, quippe quæ eminenter has contineat. Cæterùm, operæpretium fuerit scire quandam esse continentiam, qua
Continentia formalis. superius ad inferius comparatur, atque de eo in primo modo dicendi per se prædicatur; sic enim homo continetur in animali, & quælibet certè species in suo genere. hoc autem modo vegetatiuum non continetur in sensitiuo, neque sensitiuũ in intellectiuo; non enim sunt subalternatim posita: alioqui vnũ sine altero inueniri nõ posset. Itaq; se habẽt sicut duo genera, quorum vnum perfectius, alterum imperfectius habetur: inter quæ, sicut inter numeros, & figuras, ita naturæ ordo
Tertiõ de anima. 31. versatur. Nam quemadmodum à trigono non est transitus ad tetragonum, nisi secundum contineat primum; ita planè à vegetatiuo non fit transitus ad sensitiuum, nisi secundum contineatur à primo, & imperfectius à perfecto. Est autem &
Materialis continentia. continentia materialis, qua vnum fundatur in altero, vtpote sensitiuum in vegetatiuo: propterea quòd in his inferioribus radicem sistat omnis gradus viuendi: eò quod omne viuens inferius opus habeat nutritione, quæ vegetatiui est operatio. Cùm verò dicat philosophus trigonum in tetragono conti-
2. de an. t. 31. neri; sicut vegetatiuum in sensitiuo; de hac quidem continentia non est locutus; quandoquidem contrario modo res se habeat: siquidem in inferioribus omnis vitæ fundamentum, est vegetatiuum. Quare, secundum hunc modum, sensitiuum est in vegetatiuo, & omne superius in suo inferiori. Alia est
Continentia virtualis. continentia virtualis, seu perfectionalis, quæ à philosopho potentia, id est, potentialis appellatur; & hac quidem totam continet virtutem inferioris, & suam ipsius, quæ est maior, & præstantior hoc autem modo dicit philosophus vegetatiuum in sensitiuo, & sensitiuum & vegetatiuum in intellectiuo contineri, potentia, hoc est, virtute actiua. Ex hoc autem non licet inferre, quod superius producat inferius: sed quia potiùs valet omnem producere operationem, quàm poterat inferius. His igitur sic annotatis, dico, fieri non posse, vt plures animæ per essentiam differentes in homine inueniri possint, alioqui non esset vnum simpliciter animal, cuius essent
Vna anima in homine. animæ plures. Nihil enim est simpliciter vnum, nisi per formam vnam, à qua habet esse; siquidem ab vno eodemque res habet, vt sit & ens, & vna: proinde quæ à diuersis formis, diuersa nomina mutuantur; non sunt simpliciter vnum, veluti homo, & albus, grammaticus & philosophus. Quare, si homo albus ab anima vegetabili haberet, vt esset viuum, à sensibili verò, vt sit animal, à rationali autem homo; haud dubium, quin vnum simpliciter dici non posset. Quam ob causam *1. de anima* disputat philos. contra eos, qui plures animas in homine posuère: modum, inquirens, quo ex pluribus vnum
Rationes. fiant, & quidem non est fas dicere, per corporis vnitatem, vnum fieri; cùm corpus ab anima, & contineatur & vnum fiat.
2. Quæ præterea à diuersis prodeunt, seu producuntur formis, si formæ inordinatæ ad inuicem exstiterint, per accidens de se ipsis prædicantur, vtpote album, & dulce in melle: seu nigrum, & grammaticum in homine. si verò ordinem habuerint ad inuicem, prædicantur in secundo modo dicendi per se. Quòd si alia esset forma, à qua Ioannes esset animal, & a-
3. lia, à qua & esset, & diceretur homo; alterum istorum sequi necessarium esset; vel quod vnum de altero prædicaretur per accidens, si ordinem non haberent ad inuicem; vel saltem in secundo modo dicendi per se, si vna animarum præambula esset ad aliam. sed neutrum istorum est admittendum; animal enim de Ioanne, atque de homine prædicatur in primo modo dicendi per se: vna igitur, eademque est forma substantialis, qua Ioannes, cum animal, tum homo est: alioqui ani-
4. mal non verè prædicaretur & de homine, & de Ioanne. Amplius, quemadmodum in rerum ordine animata perfectiora, atque præstantiora sunt inanimatis, & animalia plantis, & homines brutis animantibus: denique singulis in rebus diuersi sunt perfectionis gradus, atque naturæ; ita certè res se habet in intellectiuo, sensitiuo atque vegetatiuo: proinde species rerum numeris à philosopho comparantur; numeri si-
8. Met. quidem additione, subtractioneque vnitatis, specie distinguuntur. Et *2. de anima* 31. vnam animam ab altera contineri affirmat, sicut dictum est. Quare, si anima intellectiua, sua virtute contineat, quicquid sensitiua habeat brutorum & plantarum nutritiua, sicut superficies, cui indita est pentagona figura, non per aliam, quam per seipsam, est tetragona; proculdubio vna est anima in homine, nempè intellectiua, quæ sua potentia, seu virtute cæteras continet. Consueuère nonnulli & alia vti diuisione, quæ in primam ferè incidit. Sub vna, inquiunt, forma nonnulla continentur eminenter, virtualiter, aut
Eminenter. formaliter. Et eminenter quidem, veluti aurum est argentũ, plumbum, & omne denique metallum, puta, quia & continet argenti perfectionem, & eminet, aut quia illius perfectio argenti perfectionem emicat. Quo planè argumento vsi sunt sapientissimi quique à quibus præclarè dictum est, Deum esse
De triplici anima. *Virtualiter.* omnia, & super omnia eminere: virtualiter verò, veluti sol est omnia, quæ generantur, & corrumpuntur; vtpote causa, & virtus generabilium, atque corruptibilium: formaliter verò, quando vnum est de essentia alterius. Volunt ergo isti non solùm virtualiter, & eminenter animam intellectiuam esse, &
Formaliter. sensitiuam, & vegetatiuam; verùm etiam formaliter: nam formaliter homo est animal, & viuens. Modus verò, quo istarum trium fit vnio, est talis. completa siquidem omni ex parte corporis humani formatione, anima intellectiua accedit, priori corrupta, cum suis omnibus accidentibus vsque ad primam materiam exclusiuè. Itaq; primò in embrione fit vegetatiua: postea adueniente ipsa sensitiua, prima corrumpitur: remanetque sensitiua, quæ est simul vegetatiua, & sensitiua: demum adueniente intellectiua; sensitiua, quæ præfuit, corrumpitur; sicque relinquitur sola intellectiua, quæ est sua virtute & sensitiua, & vegetatiua. Quomodo ergo sit vna forma, anima scilicet intellectiua in homine, & quilibet hominum habeat propriam formam: dixi.

CAP. IX.

Argumenta contraria.

NOn defuere homines acri, ac subtili ingenio præditi, qui partis contrariæ tuendæ amore incensi, aduersus primam ac veram doctrinam pugnare non erubue- 1.
runt: sic argumentes: Si, inquiunt, authore philosopho in libro de animalibus, fœtus in vtero primò viuit vitã vegetatiuã, nutritur enim & crescit: deinde sensitiuam, quando sentit, & mouetur. Cum ergo vtraque anima sit animatus; vel animæ huiusmodi remanent post aduentum intellectiuæ, vel corrumpuntur. Remanent autem: quia si corrumperentur per plures progressus hominis generatio, siue progressus generatiuus fieret. Igitur homo non ex sola constat anima intelle-
ctiua. Amplius, si ab anima intellectiua virtualiter continentur sensitiua, & vegetatiua. profectò ab eadem produci possunt: virtualiter enim aliquid cõtinere, arguit virtutem producendi. Sanè, si eadem anima in homine sit intellectiua, sensitiua, & vegetatiua: proculdubio quidquid homini per intellectiuam inesset, per sensitiuam quoque, & vegetatiuam similiter se haberet, & è contra, eò quod est simpliciter vna: quare, per sensitiuam esset risibilis; atque ita omne sensitiuũ
3. esset risibile. Amplius, si idem est in homine esse rationale, animal & viuens: igitur ab vna differentia, seu forma specifica omnia ista manarent: nam genus à materia, differentia verò sumitur à forma, authore philosop. *8 met.* Sed rationale differentia hominis constitutiua ab anima sumitur intellectiua: animal verò, ex quo constat corpus animatum, ab anima sensitiua: non ergo in homine anima intellectiua est eadem cum sensitiua, quippe quæ sicut materiale suppositum eam præsupponat. Adde, quod intellectiua ab extrinseco accedit, sensitiua verò, & vegetatiua ex semine proficiscuntur, animæ ergo
4. illæ tres vna substantia in homine esse non possunt. Amplius, quod est alicuius substantia, non potest alterius accidens esse, vt dicitur in phisicis. sed sensitiuum in animantibus est substantia, similiter vegetatiuum in plantis: in homine ergo accidentia esse nequeunt. Quare, in homine non erunt potentiæ, quæ sunt virtutes, & accidentia. Homo profectò est animal equo præstantius, idque animæ sensitiuæ gratia; igi-
5. tur sensitiua in homine, est substantia, & non virtus. Iterùm, homo & leo sunt eiusdem generis, quia in animali per se conueniunt: & nonnisi propter animam sensitiuam, igitur sensitiua in homine non est substantia; nam quemadmodum in leone intellectiua non est substantia: ita plane & intellectiua in homine: par siquidem ratio in vtroque esse videtur. Arist.
6. præterea in vno animatum vnam constituit animam, ceteras verò dicit esse potentias, ergo quod prius. Per vnam præterea eandemque formam, duo actus ex omni parte contrarij, nequaquam proficiscuntur, & quidem respectu eiusdem obiecti. sed appetitus animæ sensitiuæ dissentit, imò acerrimè pugnat aduersus appetitum animæ rationalis, vt non quæcunque volumus, illa facere deceat: igitur ab vna forma non prodeunt. Reuera, si nostris in sensoriis mediante anima sensitiua, sensationes fiunt, non autem mediante intellectiua, alioqui
7. post mortem remanerent: igitur sensitiua & intellectiua non sunt eadem anima in homine. Præterea, si ita res se haberet: tunc multa sequerentur absurda, & à vera philos. dissona. Inprimis, tunc homo non gigneret hominem, omne enim animal generat per formam, quam generat in materia. sed anima intellectiua non est huiusmodi, vt dictum est: igitur homo deterior esset cæteris animantibus. Deinde, nulla esset nutritio, imò in brutis perfectior nutritio inueniretur. Quare, præter intellectiuam, necessaria est homini anima, quæ nutritione conseruetur: nam si nulla forma sit in homine præter intellectiuam; tunc nunquã posset corrum-

pi, cor-

De triplici anima. pi corruptio namque semper est alicuius formæ. at anima intellectiua est incorruptibilis, & in homine non est alia forma, nisi intellectiua: esset ergo incorruptibilis. Amplius, illæ
8. animæ sunt diuersæ substantiæ, quarum vna est formæ materialis, corpori inhærens humano, altera autem minimè. sed anima intellectiua non est forma inhærens corpori humano; quia non est in materia indiuidualis, alioqui esset corruptibilis secundum materiam: in causa autem est, quia omnis forma habens contrarium, per se, siue per accidens, hoc est, secundum suas dispositiones, est corruptibilis. 1. de gen. cam. 50 sed dispositiones præcedentes animæ intellectiuæ accessum sunt contrariæ: ipsa ergo esset corruptibilis. At anima sensitiua inhæret corpori hominis, aliter homo non haberet formam indiuidualem & propriam; igitur sunt substantiæ di-
9. uersæ, & non vna, & eadem anima. Item, omne agens vniuocum producit sibi simile in specie, vt omnibus constat. sed homo est agens vniuocum, quippe, qui generat sibi similem
2. phys. 70. in specie, ea materia, & sole. Producit ergo formam, qua homo genitus est homo, non quidem intellectiuam, quia venit
10. deforis, ergo sensitiuam; ergo quod prius. Amplius, contra modum, quo istæ tres animæ vniuntur, sic arguo: si præcedentes dispositiones corrumpuntur, accedente anima intellectiua; aut id quidem per se continget, aut per accidens. non certè per accidens: nihil enim corrumpitur, nisi vt suapte natura corruptibile est. Cùm ergo illæ dispositiones habeant corruptiuum; per se igitur, & non per accidens corrumpuntur: sed neque etiam per se corrumpuntur: quandoquidem quod per se corrumpitur, à contrario corruptiuo corrumpatur. sed forma sequens, & per accidentia, quæ illam sequuntur, non sunt illis contraria, vtpotè cùm sint eiusdem generis, imò eiusdem speciei. In aduentu igitur nouæ formæ nequaquam corrumpuntur. Et reuera, non corrumpuntur in tempore: quia non in tempore nouæ formæ sequente inductione, propterea quòd eo in tempore minimè sint. neque in tempore præcedente, cùm continuò antea generarantur: ideoque tunc corrumpi non poterant; neque in instanti, vtpote, quia eo modo res corrumpitur, quo & generatur: quemadmodum videre est in forma substantiali, quæ cito fit,
5. phys. 11. atque citò corrumpitur. Cùm verò, teste Auerroe, huiusmodi dispositiones successiuè generentur; haud dubium, quin & successiuè corrumpantur: ergo quod prius. Præterea, si corrumpantur in instanti, in eo vtique instanti corrumpi necesse est, in quo vltima forma introducitur. at in illo corrumpi non possunt, propterea, quòd omne corruptum esse præcedit alterari: atqui continuò ante hoc perficiebantur, & non alterabantur ad corruptionem: in illo ergo instanti corrumpi non possunt. Ad hæc accedit, quòd illæ dispositiones frustra inducerentur; si in aduentu illius rei, cuius gratia
12. sunt positæ, corrumperentur. Amplius, si in aduentu nouæ formæ desinerent; tunc certè in illo priori, in quo materia præcederet formam, ipsa vtique nuda remaneret materia, & ita indifferens ad omnes formas: quod fieri non potest; sic enim nullam caperet formam, cùm non magis ad vnam, quàm ad alteram à suo appetitu moueretur. Aristoteles præterea dicit, agentium actum in propria & disposita materia inueniri: In aduentu igitur nouæ formæ præcedentes dispositiones non corrumpuntur.

CAP. X.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum* dicitur, Embryonem prius viuere vitam vegetatiuam: qua abiecta, sensitiuam accedere: postremò intellectiuam, cæteris prioribus exclusis, atque corruptis. Nam cùm anima intellectiua corpori vniatur humano, vt forma substantialis, fieri non potest, vt præter eam,
Forma substantialis. aliqua alia forma substantialis inueniatur in homine. Etenim, cùm forma substantialis det esse simpliciter; hac de causa eius accessu, aliquid simpliciter generatur & recessu corrumpitur. Quare, præter animam intellectiuam, in homine alia inueniretur forma substantialis; haud dubium, quin per aduentum intellectiuæ, nihil simpliciter generaretur, neque per eiusdem defectum corrumperetur; quæ omnia constat esse falsa. Nulla ergo forma substantialis est in homine; excepta anima intellectiua, quæ sua virtute continet inferiores formas. Itaque in aduentu intellectiuæ, non solùm corrumpuntur priores formæ; sed earum quoque accidentia. In causa autem est, quia accidentia materiæ primæ immediatè non insunt; sed ipsi potius composito. quare corrupta forma, vtpote vegetatiua, & sensitiua, quam comitabantur, & ipsa
2. quoque corrumpi necesse est. *Ad 2.* dico, animam intellectiuam sua virtute omnes illas formas continere, quia eorum operum potest esse principium, quorum & illæ esse censentur, & sunt. Ex hoc autem non sequitur, quòd producendarum virtutem illarum habeat animarum. *Ad confirm. resp.*

quòd quamuis per animam intellectiuam homini insit, vt sit homo, & animal, & viuens; non ob id tamen necesse est, vt quidquid inest homini, quatenus homo, insit et quatenus est animal, & viuens. Licet ergo eadem forma substantialis in homine sit intellectiua, sensitiua, atque vegetatiua: id nihilominus quod competit ei per intellectiuam, non competit per sensitiuam, & vegetatiuam. vnde necesse est ad caput redire, nempè animam intellectiuam, omnes illas formas sua virtute continere. *Ad 3. dico*, non opus esse, pro diuersis intentionibus logicis, quæ modum intelligendi consequuntur, in rebus naturalibus diuersitatem accipiendam esse, cùm à ratione vnum idemque apprehendi possit. Quare, cùm anima intellectiua, quidquid habent sensitiua, & vegetatiua, sua virtute contineat, & adhuc amplius, suam scilicet, præstantiorem, nobilioremque naturam; idcircò ratio valet seorsim considerare, quod ad virtutem sensitiuæ, veluti ad quoddam materiale, & imperfectum attinet. Et quia inest homini, ac cæteris animantibus quoddam commune; ideò ex eo, generis rationem formauit. Porrò, id, in quo anima intellectiua cæteris præstat animabus, formale, & completiuum appellauit, indeque distinxit hominis differentiam. Ex quo patet, quod non sint duæ animæ substantiales in homine collocandæ. Et cùm infers, quòd intellectiua extrinsecus accedit: dico id verum: non tamen sine dispositione vegetatiuæ & sensitiuæ, quæ vt dispositiones in fieri intrinsecus accedebant. *Ad 4.* vegetatiua, & sensitiua in homine est substantia, quæ nimirum est anima intellectiua, à qua eminenter & virtualiter reliquæ continentur. *Ad 5.* Quamuis homo, & animantia rationis expertia, per sensitiuam, quæ est substantia, in animali conueniant; ex hoc tamen non sequitur, quòd si sensitiua in bruto non sit intellectiua, in homine similiter se habeat; homo enim & brutum ratione animalitatis in animali conueniunt; animalitas verò in bruto, non est humanitas, sicut est in homine; non est ergo similis ratio. *Ad 6.* dico, actuum diuersitatem non arguere seu ostendere animarum distinctionem, cùm ab vna eademque forma prodeant; diuersa tamen ratione, & respectu: nam eadem anima quatenus cœlestibus inhæret, cœlestia sapere dicitur; quatenus verò terrenis incumbit, terrena sapit, terrigena effecta. *Ad confirmationem respondeo*, asserens in anima sensibiles species inueniri, tametsi quoad dependentiam in esse, & in conseruari, a sensorijs profluant potentijs: vnde fit vt hoc modo corruptibiles sint. *Ad 7.* dico, hominem gignere, & vegetatiuam & sensitiuam; quæ tamen adueniente intellectiua corrumpuntur: generat autem hominem, non quia in materia formam gignat, cùm intellectiua deforis accedat; sed quia in materia dispositionem aduehit, absque cuius adminiculo, intellectiua nequaquam accederet, eo quod sit actus corporis physici, organici, in potentia vitam habentis. hac de causa nonnulli moti sunt, vt formam corporeitatis ponerent: quam post elementarium inductionem formarum, in materiam aduenire affirmant humanam: quamque pro hominis generatione parentes inducunt, vnde & hac forma corrupta, & homo corrumpi dicitur. hæc autem in eodem simul instanti ex materia recipitur, in quo intellectiua ad corpus accedit. Rationi namque consentaneum esse videtur, vt à diuersis diuersæ formæ producantur, à parentibus forma corporeitatis: à Deo autem anima intellectiua. Sed in 3. *Pymandri* de hac re locuti sumus. Modò id suffecerit dixisse, ex hoc hominis generationem, quatenus est homo, saluari non posse. Etenim homo, est homo per animam intellectiuam, quæ à Deo immediatè creatur, & infunditur. Quare, si ita res se haberet: tunc homo non esset generabilis, neque corruptibilis: quod est manifeste falsum. Itaque quemadmodum isti dicunt, hominem fieri, quia corporeitas producitur: ita plane nos asserere valemus, hominem fieri, non quia eius forma à parentibus propagetur, sed potius, quod adueniat in materia dispositam: corrumpi verò, cùm à materia recedit: atque ita dicimus hominē simpliciter fieri, & corrūpi. Ad illud de nutritione, dico, hominē nutrire: quia eius forma de nouo fit in pluri & noua materia. *Ad 8.* dico, animā intellectiuā esse corporis humani formam substantialem, à qua habet esse, & viuere; & cū dicis non formari in corpore, dico eatenus in corpore formaet, quatenus debita dispositio ab agente naturali in corpore producitur, sine qua anima intellectiua non accederet, & id sufficere pro tuēda illius virtute: hoc enim modo non paruū est animæ rationalis insigne, quod ab agēte creato produci nō possit. *Ad 9.* Similiter patet resp. homo enim generat hominem, dispositionē inducendo per quā anima rationalis corpori vnitur: vnde generat sibi simile in specie. Decet autem hominis dignitatem, vt vna sit illius substantia, & forma; tum quia vnius rei, vnum sit esse; tum quia diuersæ animæ diuersa producunt animata: homo autem, & vna res est & vnum animatum. Præterea, quo aliquid est

Right margin: De triplici anima. — 3. — 4. — 5. — 6. — 7. — *Forma corporeitatis.* — *Nutrit.* — 8. — 9.

De triplici mente.

perfectius: eo plane est simplicius: & per vnam hominis substantiam saluari possunt omnia ipsius accidentia: igitur vna est forma hominis substantialis. *Ad 10.* dici potest, dispositiones illas bifariam esse corruptibiles: per accidens quidem corruptione subiecti, cui inerant: per se verò, aduentu contrarij corruptiui. Et cum instas, quòd forma sequens sit eiusdem speciei, negatur assumptum; anima enim intellectiua, & sensitiua differunt specie, tametsi, vt est intellectiua sit eadem substantia. Et cùm iterum instas de tempore corruptionis, in instanti eas omnes corrumpi, affirmo: ita vt primum instans esse formæ sequentis, sit primum non esse formæ, & dispositionum præcedentium. Alteratio præterea præcessit, disponens corruptionem formæ prioris & generationem formæ sequentis. Quare vegetatiuæ corruptionem præcessit alteratio; aduenient autem sensitiua, recessit simul cum suis accidentibus. & hæc quidem desinit esse aduentu intellectiuæ.

11 *Ad 11.* si quis diceret aliquid posse corrumpi, nulla præcedente alteratione ad illam disponente; nullum plane absurdum diceret, modò corrumpatur per accidens, alterius scilicet corruptione, sicut est in proposito, vbi dispositiones formæ præcedentis corrumpuntur corruptione eius formæ, cuius erant. Hanc ob causam scire oportet, quòd terminus alterationis præcedentis, sit generatio formæ subsequentis; ad cuius profectò introductionem præcedens illa alteratio disponebat. Quare, si alteratio est intenta ab agente propter seipsam; & non per accidens, alterius scilicet gratia: tunc proprio ac intrinseco clauditur termino. Cùm verò intenditur alterius gratia: alieno vtique concluditur termino, sicut est in proposito: non ergo illæ dispositiones perficiebantur, quia non gratia sui, sed aduenientis formæ alterebantur. Et cùm infers, illas esse inanes, & inutiles, non approbo; propterea, quòd non disponebant ad factum esse, sed ad fieri, quæ non remanent adueniente

12 fine, cuius gratia sunt positæ. *Ad 12.* & vltimum, negatur sequela illius illationis: quandoquidem primum instans esse formæ sequentis, sit primum instans non esse formæ præcedentis. *Ad philos.* autem authoritatem dico, omnem quidem actum ita dispositis materia fieri, non certe dispositione pro facto, sed quæ inducta fuerit pro ipso fieri. Et hæc dicta sint pro argumentis.

CAP. XI.

Philosophorum sententiæ de triplici anima.

Rei magnitudo atque grauitas me vrget, vt sapientum sententias, rationesque exquiram, ad veritatis complementum, dilucidationemque plenius habendam: proinde nonnullorum philosophorum, qui de hac re abundè disserteque disputarunt, in medium afferre curaui. Et in primis nostri magni Mercurij authoritatem, veramque philosophiam; is enim in suo Pymandro triplicem mentem posuit, & quidem distinctè atq; dilucidè: nam in primo dialogo Deum mentem appellat, cuius germen est verbum lucidum: Germen mentis, inquit, verbum lucidum, Dei filius. Et circa finem quinti, nominat mentem intelligentem: Mens quidem, ait, intelligens, pater fabricans, Deus efficiens bonum, bona faciens omnia. Et circa finem octaui, vocat mentem incorpoream, & bonam: Ad primum, inquit, Deum, vt incorpoream & bonam mentem, homo sua mente consurgit. In fine autem vndecimi, modum ostendit, quo Deus mens cognosci possit, per intellectum scilicet; nam cognitio fit à simili: Mens, inquit, in ipsa intellectione conspicitur, seu intelligitur. Porrò, *in principio 12.* dicit hanc mentem ab essentia Dei nasci, & ab eius essentia nunquam esse diuisam: siue filium Dei, siue spiritum sanctum intelligat. Et ab hac dicit hominibus tribui, vt dijs similes reddantur: animantibus verò rationis expertibus, vt sensu, & natura sensitiua prædita sint. Itaque Deus apud Mercurium, est mens fœcunda, pariens alteram mentem, & mens, & germen, tertiam mentem: vnde tres mentes, & vna mens, tres personæ, & vna essentia. Mens intelligens, mens bona, faciens bona omnia. Est & alia mens, donum scilicet Spiritus sancti, quod à Dauid vocatur donum intellectus: Intellectum tibi dabo. Hanc verò mentem non omnibus quidem impendi, affirmat, quippe quia non omnes apti sunt, vt eam recipiant. Vnde *in 2. dialogo* Pymandri ait: *Deus profectò mens non est, inquit, at verò vt sit mens, causa est.* Et est sensus, Deus non est essentialiter suum donum creatum; sed suo quidem dono efficit, vt mens humana & angelica, suo fungantur officio, ac ratione vtantur: eodem modo Deus non est spiritus, sed causa, qua spiritus extat: neque lumen, verùm causa qua lumen existit, hoc est, est supra omnem mentem, supra omnem spiritum, supra omne lumen, & omnium istorum causa, principium, & origo. In 4. Pymandri, in cratère patulo à Deo locatam fuisse, affirmat, de quo in quinto libro plurima dicta sunt. Denique *12. dialogo* dicit, hac mente libidines frenari, ac bona animæ procurari: denique

Mercurius de triplici mente.

Deus mens.

Mens donum Spiritus S.

Mens mens. Psal. 3.

passiones prorsus omnes cohiberi. Tertia verò mens, est homo, quem bonas ac malas notiones concipere, affirmat: *Mens,* inquit, id est, hominis anima intellectiua, *omnes notiones concipit, bonas quidem quoties à Deo semen infunditur, contrarias autem cum à dæmonibus quibusdam spermata iaciuntur:* vnam animam, vnamque mentem in homine collocauit, nec ab ea sensitiuam discreuit. *Quamobrem* (inquit in eodem dial: 9.) *sensus & intelligentia in homine, inuicem sunt connexa, & conspirant inuicem.* Hæc est vera de animæ humanæ vnitate, magni Mercurij philosophia. Plato in Timæo, triplicem videtur animam ponere, & quidem loco distinctas, nempè vegetatiuā in hepate, pro sui actione perficienda; rationalem in cerebro: & sensitiuam in corde. Alij dicunt, propter ideas huiusmodi animas à Platone fuisse distinctas. Cùm enim dicat, Mercurium, siue aliquem alium hominem esse animal, quò eius forma animalis idea participat: hominem verò, quò hominis ideæ: inde fit, vt quemadmodum ideæ, quibus participat, diuersæ sunt; animæ quoque diuersæ sint. Verùm enimuerò, vt Platonici sentiunt de mente Platonis, vna tantum anima rationalis scilicet est in homine, substantialis, indiuisa, in se consistens; quæ neque capiti velut sobstentaculo, commendata est, sed potiùs ve instrumento ipsius accommodata. Partem autem corpoream, & sensitiuam, proprijs, aptisque membris accommodauit; quibus suos affectus suasque passiones exercere valeret. Quā ob causam audaciam & iracundiam in sede cordis collocauit, in iecoris verò concupiscentiam. Hæ igitur vires sunt vnius eiusdemque animæ, pro diuersitate membrorum, atque officiorum, non autem pro substantiæ ratione distinctæ. Vnam ergo animam in homine ex Platone agnoscimus, nō substantia, sed affectu distinctam, pro incolatu huius habitationis, & huius temporis: Duo, sunt, inquit, genera morborum animæ, insania, & dementia. Quæcunque igitur passio alterutrum istorum infert, animæ ægritudo est nuncupanda: idcircò voluptates doloresque admodum vehementes, morborum animæ omnium grauissimi iudicandi. Non dixit animarum, sed animæ, propter animæ vnitatem in corpore existentis; quapropter diligētia victus corrigendi sunt morbi, prout cuique datur otium. Vocat autem partem irrationalem, partem corpoream, quæ ab ipsa anima regitur. at de communi quidem anima agit, & parte illius corporea, quæ diligentia regenda, & gubernanda sit, satis est dictum. Ipsum verò quod gubernaturum est, nempè animum, pro viribus instruendum est. Distinxit autem hominem in partem corpoream, & incorpoream, cum suis affectibus, & passionibus: non autem tres animas posuit essentialiter distinctas: tametsi passiones & affectus nomine animarum appellauerit, locoque distinxerit; propterea, quòd illis in membris illatum virtus apparet, & dementia cognoscitur. Si præterea ex anima & corpore fit vna vita, & vnum esse: alioqui non magis homo esset animal, quam paries est albus. sed vna vita, & vnum esse, ab vna forma procedit, & in homine est vna vita: igitur, vna forma, anima scilicet intellectiua, quæ corpori largitur esse, & viuere, *12. de legibus,* testante Platone: *Anima,* inquit, *facit hoc ipsum, quod sumus.* non ergo anima vtitur corpore, sicut nauta naui, eò quòd nauta non largitur vitam, sed modum regendi. Hæc dicta sunt pro nostro Platone. Plotinus dicit, vnicuique nostrum vnam inesse animam, & non plures. Vniuscuiusque nostri animam vnam esse dicimus, quoniam vbique tota est in corpore: ac reuera hoc pacto est vna: sed num rectè dicatur, omnes animas esse vnam, sicut vna est sua cuiusque anima? Absurdum profectò erit: nam si vna esset, oporteret vtique me sentiente, alium quoque sentire: ac me benè viuente, alium benè viuere: nō ergo omnes animæ sunt vna anima, sed vnusquisque propriam habet animam. De Pythagora autem à nonnullis dicitur, eum putasse, ac docuisse, omnium animatorum animam vnam esse specie, diuersas verò rationes, ac nomina sortiri propter differentiam corporū quæ ingrediuntur: nam & in humano corpore humanam; & in ferino ferinam; & in stirpibus vegetatiuam vitam ducere; arbitrabatur. Verùm à Philosopho hæc omnia fabulæ Pythagoricæ vocantur: *Tanquam,* inquit, *possibile sit, secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi.* Similiter itaque dicunt, atque si quis dicat tectonicam in fistulas ingredi. Etenim, artem quidem instrumentis, animam verò corpore vtatur, oportet. Verùm secundum quendam altiorem intellectum hęc intelligi decet, animam scilicet nostram ob quandam liberi motus infinitatem, & intra se in brutorū posse omnium affectus habitusque prouere, & extra se in brutorum loca diuino quodam transferre iudicio. Omnes præterea inferorum viuentium dotes, in hominis anima, tāquam perfectissima continētur: quapropter potest effici quod vult, vt dicit Mercurius, & Tigridis induere duritiam; & leonis superbiam, & vulpis dolos, & canis sagacitatem, & serpentis prudentiam. Si hunc in modum progressionem animæ rationalis in alias, atque vicissim in hanc aliarum

regressiu-

De triplici anima.

Plato in Timæo.

Defensio Platonis.

Voluptas, & dolor.

Tres animæ quæ sint.

Plato.

Plotinus dicit, vnam esse animam. Enn. 4. lib. 9. cap. 1.

Pythagoræ positio.

1. de an. t. 53.

Defensio Pythagoræ.

De triplici anima.

Simplicij positio.

regreſsionem acceperis; non longè aberraueris à vera Platonis atque Pythagoræ philoſophia. Simplicius putauit animã rationalem in homine, & vegetatiuam, & ſenſitiuam, & intellectiuam ſimul eſſe: haſque vnam quidem eſſe conſtitutione, plures verò ratione partium: arbitratur enim e a parentũ ſemine; in ipſo fœtu primò vegetatiuum, deduci, deinde ſenſitiuum: quo adueniente, vegetatiuum corrumpi, & ſenſitiuum generari; nempè ſubſtantiam ſenſitiuam, adueniente intellectiua, non corrumpi, ſed intellectum perfici. Imaginatur ſiquidem ex illo ſanſitiuo perfectiſsimo, quod vltimo in fœtu fit, tanquam ax altera ſeminarie, & ex intellectu extrinſecus accedente, animam rationalem conſtitui, veluti ex cera, & figura figuratum. Porrò, diuidit han animam in nœticam, in intellectiuam, & dianœtic, irationalem, & vegetatiuam.

Error Simplicij.

Quare, putauit Simplicius, omnium hominum intellectum vnum eſſe numero: rationales verò pro hominum numero multiplicari. Sed hæc ſententia à peripatetica diſſentit diſciplina, ne dicam a ſacrorum Theologia. Et enim, ſi proceſſus naturæ, quo homo generatur, ex imperfectò ad perfectum, ad ſenſitiuum ſcilicet terminatus; tunc planè homo, vt, homo non antecelleret bruto: ſi autem antecellit; id certè fit gratia intellectus. Quare, ſi intellectus fuerit vnus numero; vltimum profectò omnium hominum eſſe, erit

2\. vnum numero, quo nihil eſt abſurdius. Ampliùs, ſi ex intellectiuo & ſenſitiuo, ſine rationali, homo conſtituitur in ſpecie; aut æquè primò, aut quodam ordine: non quidem æquè primo; alioqui vnius terminati erunt duo vltimi termini: atque ita in vna eademque anima, erunt duæ vltimæ formæ, & leonis, & equi. Quod multùm à veritate eberrat, cùm ſpecies diſtinguantur ſuis, ac peculiaribus formis: ſin autem ordine quodam, cum dianœticum, ſecundùm Simplicium precedat; in illo vtique priori hominem conſtituet in ſua vltima ſpecie, atque ita intellectus adueniens, erit accidens; quia adueniet rei vltimam ſpeciem habenti: ſi autem ita non fiet, vltima forma erit intellectus, at intellectus eſt vnus numero omnium: omnes ergo homines erunt vnus numero homo, quod eſt erroneum.

Auicebronis poſitio.

Non defuit Auicebron opinari, quodam ordine in hominis generatione has tres animas fieri: primò quidem vegetatiuam, deinde ſanſitiuam, poſtremò intellectiuam: & has quidem omnes materiam æqualiter informare, ac perficere, nec aliam haberi ad aliam diſpoſitionem, vt poſſe à vegetatiua materiam embrionicam diſponi pro recipienda ſenſitiua; neque à ſenſitiua materiam præparari ad ſuſcipiendam intellectiuam; putabat enim ſubſtantiam diſponere non poſſe, vt ſubſtantia recipiatur, propterea, quod ad ipſam ſpectet, eſſe ſimpliciter exhibere; accidentia verò hoc præſtare poſſe.

Auicennæ poſitio.

Exiſtimauit ergo iſte, præcedentes animas perficere; nonnullis verò videtur, eas ſolummodò diſponere? alijs verò & perficere, & diſponere. ſed vtcunque res ſe habeat, à veritate quàm longiſsimè abſunt. Etenim, etſi vna ſubſtan-

1\. tia ſit altera perfectior: quælibet tamen eſt ens ſimpliciter, largiens eſſe ſimpliciter: nam æquè forma ignis, dat igni eſſe ſimpliciter; ac forma hominis, ipſi homini, vterque ſiquidem in ſua ſpecie conſtituitus à forma ſua ſubſtantiale: non ergo

2\. poſſunt eſſe in homine plures formæ ſubſtanciales. Amplius, ſi in homine eſſent tres animæ; & vna eſſet ſubſtantia ſimpliciter, altera verò accidens: quia plures formas ſubſtantiales non capit: igitur altera ſubſtantie reſpectu alterius, eſſet accidens, quod eſt erroneum: ſiquidem ſemel ſubſtantia non poteſt eſſe accidens; quia formæ ſubſtantiales ſuis proprijs clauduntur terminis. Itaque, ſi anima vegetatiua det ſuæ materiæ eſſe ſimpliciter, ſicque perſeueret; omnis profectò deinceps

3\. forma adueniens, erit accidens. Quare, cùm tres animæ ſint tres formæ, & in vno ſuppoſito non poſsit eſſe, niſi vna anima: ſi tres erunt in vno homine; vna erit ſubſtantia, reliquæ accidentia, quod eſt falſum. Vna eſt ergo anima in homine.

MERCVRIVS

Sic ergo feliciori loco medietatis eſt poſitus homo: vt quæ infra ſe ſunt, diligat: ipſe a ſuperioribus diligatur: colit terram: elementis velocitate miſcetur: acumine mentis in maris profunda deſcendit: omnia illi licent: non cœlum videtur altiſsimum: quaſi enim è proximo ſagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius nulla aeris caligo confundit: non depreſsitas terræ, operam eius impedit: non aquæ altitudo profunda deſpectum eius obtundit: omnia idem eſt, & vbiq; idem eſt.

Pymand. Tomus Sextus.

COMMENTVM IIII.

De triplici anima.

POſtaaquam viſum eſt, ex Mercurij aliorumque ſapientum ſententia, vnam & non plures eſſe hominis animas, eamque intellectiuam & rationalem virtute ſua, & vegetatiuam & ſenſitiuam continentem: deinceps videre licebit hominis acumen, ſagacitatem, atque præſtantiam, qua omnia percipit, vniuerſa intuetur: denique alta cæli, & profunda terræ, mariſque ſecreta, ſuæ penetrat mentis acumine. O præſtantiſsimum animal; cuius ſagacitati omnia ſunt peruia: cuius intelligentiam nihil latet eorum, quæ ab ipſius animi ſagacitate ſubtilitateque percipi poſſunt! O verè, inquam, factum diuinumque animal, ludus & poſſeſsio deorum, vt dicit Plato; non quidem vile mancipium, quod ſibi in peculium ſuum proprium aſſcripſit Deus? Et huiuſmodi

Hominis præſtantia.

tantùm, & tale animal in feliciori loco medietatis eſt poſitum, inquit Mercurius, *vt quæ infra ſe ſunt, diligat*, proſpiciat, regat, & gubernet, atque ſuæ prouidentiæ amorem impendat: *ipſe verò à ſuperioribus diligatur*, regatur, & gubernetur.

In Phædro 10. de legibus.

In loco medietatis, inquam, vt eſſet creaturarum omnium internuntius: ſuperis & inferis familiaris: vt eſſet naturæ interpres: ſtabilis æui, quoàd animam, & fluxi temporis, quoàd corpus: vt eſſet deniq; mundi copula, & hymenæus quidã parum ab angelis diminutus. Vnde audendum eſt dicere cum Mercurio, *hominem quidem terrenum, deum quodammodo eſſe mortalem, Deum verè cæleſtem, immortalem hominem.* Quare, cùm tam feliciſsimis auſpicijs ſit genitus: non temerè Prothei aut Chamæleontis fungi poteſt officio, ac vicem mutationi ſubire. *Poteſt enim effici quod optat, & eſſe quod vult.* Vtpote qui inter diuina & bruta ſit medius, & in eam, quæ ſibi arriſerit, naturam facilè vertitur. Non ſic bruta, quæ ſimul atque orta ſunt, id ſecum afferunt, quod perpetuò poſſeſſura ſunt: nec tales ſunt angelici ſpiritus, qui non vt creati fuerunt, finito completoque bello inter Michaelem & draconem, id adepti ſunt, quod in perpetuas æternitates obtinebunt: homines autem omnigenæ vitæ ſemina à Deo patre acceperunt, quò fit, vt quæ quiſque excoluerit, illorum mores & imagines induat: quòd ſi ad ſeipſum redierit, vnus cum Deo ſpiritus efficitur. Hanc ob cauſam Platonicus Prometheus, rationalis gubernator, ex officina Vulcani & Mineruæ, artificioſam ſapientiam ſurripiens, homini dedit, vt ex hac diuini muneris largitione, cum dijs cognationem haberet: Vnde Plato in Prothagora: *Solus homo*, inquit, *ex omnibus animantibus diuinæ ſortis particeps effectus eſt: ſolus ob hanc cognationem deos eſſe putauit, araſque illis, & ſtatuas dicauit.*

Plato.

Hæc eſt illa nobis Dei inſerta cognitio: nam quæ gens eſt, aut quod genus hominum, quod non habeat ſine doctrina anticipationem quandam deorum, inquit Cicero? Quare, ob hanc cognationem Deum agnoſcimus, & cupimus tanquam authorem: inuocamus, & amamus vt patrem: vt regem veneramur; & timemus vt dominum. Et reuera, vt dicit Plato in libro de regno: *Quemadmodum ſine homine beſtiæ feliciter gubernari non poſſunt; ita nec planè homines ſine Deo.*

Cicero.

Quamobrem præclariſsimè dictum eſt à Mercurio in præſenti iam textu: *Vt diligat*, inquit, *inferiora, & ipſe à ſuperioribus diligatur*, hoc eſt, vt gubernet, & gubernetur: *propterea in feliciori loco medietatis poſitus, & terram colit.* Alludit ad illud Geneſ. *Poſuit Adam in paradyſo voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum.* Operationem hanc non laborioſam, ſed voluptariam, & animi cauſa, dicit eſſe, cuſtodiam autem, vt quaſi vigilaret, ne de ſua terra pelleretur.

Auguſtinus.

Eſt item operatio, & cuſtodia habitatio. Sic nobis Latinis cultus, non ſolum operatio, ſed habitatio & frequentatio: vnde *Tyrij coluere coloni.* Hoc ipſum Hebraicè Habad: proinde & ſerui, Dei cultores appellantur, quippe qui in eum ſemper intenti, ſæpè cum adeant, & frequentent. Senſus ergo Mercurij eſt, *homo colit terram*, id eſt, habitat, & frequentat; denique, cuſtodit à feris, à vepribus, à ſqualore, ne vaſtationi pateat, ne à feris diſsipetur, ne tempore labefacteтur. Sequitur tex. *velocitate miſcetur elementis.* Eſt autem vna hominis mixtio cum elementis: quia ipſius corpus ex elementis compactum eſt atque compoſitum. *Et formauit Dominus hominem de limo terræ*: hoc eſt, terrenum, vt figulorum moris eſt: hac de cauſa homines appellantur terrigenæ; neque aliud eſt Adam hebraicè, quàm terrigena è terra ficta. vnde fit, vt corpus humanum omnium elementorum præ ſeferat ſimilitudinem: terræ quidem in oſsibus, & carne; aquæ verò in humoribus, nempè ſanguine, phlegmate, cholera, melancolia: aëris autem in pulmone, qui perpetuo motu quatitur; proinde ventilabrum cordis appellatur, ne nimio angatur, diſſoluaturque calore. denique ignis in corde, ideoque ad inſtar ignis inferius eſt latum, & ſuperius acutũ.

Elementorũ ſimilitudo.

Eſt præterea alia mixtio, qua elementorum penetrat & exquirit qualitates, conditiones, virtutes, modum, atque naturam: & id quidem ſui ingenij velocitate; vnde & in maris profunda mentis deſcendit acumine, ad inueniendos recon-

De hominis potentia.

ditos æquoris sinus, latêtes pelagi scopulos, abstrusa freti itinera, marisque viae. Inde & portus inuenti sunt tutissimi, & naues institutæ potentissimæ, quæ fortissimis carinarum nexibus solidatæ, velinolum enauigant æquor. Inde & maritima nauigatio, & hominum commercia, & insularum longè late distantium transmigratio, denique totius humanæ vitæ subsidium, & prouentus. *Omnia illi licent.* Mira planè hominis maiestas, qua & cælum altissimum intuetur, & illius motum & affectum enodauit. Inde orta est Astronomia & Astrologia: inde inuentæ sunt mutationes, opportunitatesque temporum: annorum curricula: mensium intercapedines: dierum mensuræ: horarum momenta. Existimandum est enim has, quæ in cœlo sunt, varietates, exemplaris officio fungi, quibus veluti quodam speculo ad supernarum rerum contemplationem ascendimus, veluti si quis videat figuras à Dædalo, vel alio artifice vel pictore egregiè compositas, & elaboratas: is statim in artis peritiam, artificisque prudentiam considerandam, atque obseruandam assurget: ita sanè inspecto hoc mirifico mundi opificio tam egregie composito, ac mirificè elaborato, mox quilibet sanæ mentis, magni opificis Dei animaduertet peritiã, sapientiã, atq; prudentiã. Itaq; homo, vt dicit Merc. *sua animi sagacitate cælũ suspiciens, & contemplans*, huiusmodi immortales, vtilesque artes, & scientias sibi comparauit. Sequitur textus: *Intentionem animi eius nulla aeris caligo confundit.* Hactenus agriculturæ meminit, nauigationis, & Astronomiæ: nunc autem Meteorologicæ scientiæ subtilitatem proponit, eamque ab hominis sagacitate dicit inuentam fuisse, atque excultam. Etsi, inquit, quæ in aeria regione fiunt, vtpote venti, pluuiæ, fulmina, grandines, nix, & quæ sunt generis eiusdem, tetra quadam caligine tegantur: nihil tamen potest obtundere hominis intellectum, quo minus ab eo percipi non possit. Quem ob causam, cum tanta sit homo sagacitate, animi acumine, ac intentionis velocitate, haud temerè à sapientissimo Mercurio dictum est in fine huius textus, quòd homo sit omnia. *Omnia, inquit, idem est, & vbique idem est*: hoc est: Homo est omnia, quia habet esse commune cum omnibus: intelligere cum Deo, & Angelis: sentire cum animantibus rationis expertibus: viuere cum plantis: esse cum lapidibus. Omnis ergo creatura est homo. Caput hominis, arietis, qui inter zodiaci signa primum obtinet locum, imitatur naturam; collum autem tauri, humeri verò geminorum, pectus cancri, latere & stumachus leonis, venter virginis, vertebræ & renes libræ, pudende scorpionis, coxæ sagittarij, genua capricorni, crura aquarij, pedes piscis. In maiori mundo corporeo decem cœli numerantur: octo videntur, reliqui ex motu percipiuntur. Et in homine quoque, veluti in minori mundo, huiusmodi cæli conspiciuntur: Sol, & Luna in capite, Saturnus & Iuppiter in duobus oculis, Mars & Mercurius in duabus naribus, Venus in ore, stella, cum cælum in vertice, crystallinum in fronte, empiræum in memoria, ignis in cholera, aer in sanguine, aqua in phlegmate, terra in melencolia, hi enim sunt quatuor humores, quibus humana vita gubernatur. Animæ in mundo sui corporis peregrinanti, quinque insunt modi progrediendi proficiendique ad sapientiam, sensus, imaginatio, ratio, intellectus, & intelligentia: quatuor vero affectibus, ad charitatem contendit, timore scilicet, dolore, spe, atque amore. Et his quidem progressibus, atque affectibus, intelligentiarum imaginibus miscetur: sensu profectò angelis, imaginatione verò archangelis, virtutibus timore, dolore potestatibus, principatibus ratione, amore siue gaudio dominationibus, thronis intellectu, intelligentia Cherubin, spe, siue desiderio Seraphin: omnia ergo est homo. Diuinæ insuper Trinitatis gestat imaginem, vnitate, specie, & ordine, memoria, intellectu, & voluntate, de quibus paulò post nobis est loquendum: homo igitur est omnia: & *vbique idem semper est.* Verùm non paruam ingerit intellectui caliginem, ita, vt quasi obtundat aciem intelligentiæ; quomodo fieri potest, vt homo vbique sit semper idem, si nunquam in eodem statu permanet: si quasi flos egreditur & progreditur, si continuis mutationibus agitatur? Sed reuera semper, & vbique ponatur, est idem, est eadem] profectò animæ intellectiuæ substantia, vtpote quæ sit incorruptibilis, immortalis, & interminabilis, tametsi quoad affectus mutationibus subdita sit. Itaque, *omnia*, vt dicit Mercurius, *est homo, & ipse semper vbique idem.*

Astronomia. — *Psalm. 9. de Republic.* — *Totus mundus in homine.* — *Progressus.* — *Chori Angel.*

MERCVRIVS.

Horum omnium generum, quæ sunt animalia, desuper, deorsum radices peruenientes habent, animalia de imo in superna viua radice siluescunt. Quædam duplicibus aluntur elementis: quædam autem simplicibus. Alimenta sunt bina, animæ & corporis, è quibus animalia constant. Anima mundi inquieta semper agitatione nutritur: corpora ex aqua & terra inferioris mundi alimentis augescunt.

De anima mundi.

COMMENTVM V.

Quoniam quidem dixerat, hominem esse omnia, & eundem semper & vbique esse: deinceps diuersorum animantium naturam, ac complexionem ponit, quæ profectò non sunt omnia, vt homo, neque vbique semper eadem: sed ab inuicem, atque à seipsis differentia; nam & quædam quinque sensibus ornantur: quædam verò minimè, vt talpa: quædam autem nutriuntur à suis radicibus, vt plantæ, & spongiæ maris. Quæ autem carent sanguine, carent etiam & voce; quæ vero in aere aut aqua nascuntur: caliditatis aut frigiditatis affectum, seu qualitatem non sentiunt: quia locus est similis locato. & vnumquodque proprio in loco viuit, & conseruatur. Quædam vtuntur vno tantummodò elemento, vt pisces: quædam verò pluribus, vt volatilia, & quadrupedia, & bipedia. Plantæ, radices habent peruenientes, quibus nutriuntur, pullulant, frondescunt, & fructus afferunt. Animalia de imo, ex terrestri materia in superna contendunt, ac capillis, pilis, & membrorum multitudine, instar condensæ quercus siluescunt. Quoniam vero constant ex corpore, & anima: hinc est, quòd & corporis & animæ vtuntur alimonia: corporis quidem alimentis propriæ cuiusque animalis naturæ cognatis: animæ verò, imaginationibus, scientijs, contemplationibus: de quibus non est præsentis speculationis, per singula, atque de singulis disputare. *Anima mundi inquieta semper agitatione nutritur.* De anima mundi, ad mentem quorundam Platonicorum, locutum me memini, dixique Spiritum sanctum, animam mundi appellari; quod profectò illi negotio, quod tunc agebatur, plurimùm deseruiuit. Verùm quia modo magnus Mercurius de homine, & animantibus loquens, de anima mundi quoque verba fecit, quæ quidem Spiritui sancto commodè rectèque aptari non possunt; neque enim Spiritus sanctus inquieta agitatione nutritur, nisi per figuram acceperis *nutritur*: quia nutrit, sic vt dixit Apostolus: *Postulat gemitibus*; quia postulare nos facit: hanc ob causam operæpretium fuerit, animaduertere, quid de hac anima mundi cæteri seniores sapientes, ac philosophiæ cultores. Auerroes disputans, quomodo natura cum idea, debitum producat effectum, ait: Id fieri ab intelligentia non errante, quæ est anima in terra, hoc est, in sphæra actiuorum, & passiuorum. Hanc autem & vocari animam mundi à Platone dicit, & ex dijs secundis fieri: ex Sole autem & Zodiaco, ad mentem Aristotelis. Quare, inquit, licet natura non intelligat quod facit; ordinatè tamen agit, quippe, quæ regitur ab anima mundi. Sed *dices*, quomodo à corpore fieri potest res incorporea, anima mundi à sole, & orbe decliui? *Resp.* duplicem animam inueniri; vnam quidem terrenam, quæ non est anima mundi, sed generabilis: quæque à Themistio vocatur anima in terra; & à Platone dicitur fieri à dijs secundis, id est, ab ideis: ab Aristotele verò à sole & zodiaco, tanquam à causa vniuersali, & ab agente proximo, tanquam ab instrumento. Cæterum, in mundi rerumque ordine, ac multitudine, quatuor inueniri à nonnullis præclarissimis constantissimè docetur: inprimis Deum, omnium bonorum fontem, & authorem; deinde mentem angelicam, tertiò animam mundi, à Deo effluentem, intelligentijs cooperantibus: postremò mundi corpus, quod ex quatuor constat elementis, & ex quatuor, à quibus ipsa mundi machina regitur, & disponitur, spiritu, seu intellectu, anima, intelligentia, & natura. Intellectus immobiliter omnia tenet, & regit: anima verò corpore mouet cœlestia: nam sicut mediantibus diuersis spiritibus, diuersa corporis membra ab vna eademque anima mouentur; ita planè totum vniuersum per diuersas intelligentias ab vna mundi anima. Intelligentia his prospicit, atque prouidet, quæ gubernatione indigent, cuiusmodi sunt hæc caduca, & transmutationi obnoxia. Natura autem porrigit vnicuique pro suæ speciei qualitate, fœcunditatem procreandi sibi simile, supernorum syderum virtute effecta. Ex his ergo quatuor ordinibus constatur mundi spiritus, seu gubernatio. Itaque mundus iste, cùm sit animal perfectum, ex spiritu & corpore idoneo formatum, effluxum a primo ente habet, & in idem ens primum reditum: sicut & spiritus hominis. Primò quidem egressu, siue effluxu, locatoe animam in medio mundi, in vniuersas eam effudit partes orbis: secundo autem ad sui contemplationem alleait, atque

Talpa. — *Planta.* — *Animalia.* — *Anima mundi.* — *1. Pymandri.* — *Roman. 8.* — *12. met. c. 18.* — *Anima in terra.* — *Quatuor in mundo.* — *Intellectus anima.* — *Intelligentia.* — *Deus mundi motor.*

De anima mundi. Plato.

atq; attraxit. Sic enim docet Plato in Timæo, animam mundi scilicet in eius medio collocatam, eamque corpore etiam extrinsecus circumtegi. Hæc igitur anima à Deo producta, in Deum redit, à quo illustratur: nam Deus est prima, & vera lux: deinde mens angelica, lumen de illa prima luce multiplicatum; sicut ex lumine solis, multiplicatur lumen medij: postea est anima mundi, velut lumen vmbræ, mundus verò velut colores, qui ab alio illustrantur, atque lumen omninò recipiunt. Hæc autem anima Deo inhærens, omnium ferè idearum plenitudinem recipit, quas in eius mente Deus effingit; pinguntur siquidem in eius intellectu entia propemodum omnia, & cælorum ambitus, & elementorum qualitates, & vaporum ac metallorum proprietates, & animalium naturæ, quæ à Platone ideæ dictæ sunt. Quam ob rem ab Aristotele dictum est, animam esse omnia, vtpote intellectum, animam, intelligentiam, & naturam. intellectu quidem intelligibilia, anima verò mobilia, intelligentia autem moralia, natura deniq; naturalia mouenté, ac agitantem. Plotinus.

Ideæ.

Factus itaque mundus, inquit, tanquam ædificium quoddam pretiosum longè, varium, non est separatum ab effectore: neq; tamen se illi miscuit, sed totus vbique existimatus est cura & diligentia dignus. Ideoq; mundus est animatus, anima planè non quanta. ideoque ab ea corpus omne complectitur. Tantum est enim vniuersum, quantum occupat ipsa: & mundo determinatur quantum, in quantum procedens ipsum, habet ipsam animam conseruatricem. Cæterùm, quemadmodum summum aer subest lumini, lumen verò soli; ita profectò mundi anima intellectui diuino semper, intellectus deniq; bono. Mundus autem semper pullulat ex sua seminaria animæ potestate; sicut quodlibet viuens ex sue proprio semine. Quoniam verò ex ea pendet tota mundi moles, omnisq; forma; inde fit, vt agentia vel leuissimo primùm nutu pulsata, mox omnia moueantur ad finem actionemq; primi mouentis perficiendam. Anima igitur mundi agit semper, potissimum in seipsa: namq; rationum naturaliter secum ipsa discurrit, turgens seminibus rerum, etiam corporum diuinorum. Ex eius quidem intimo rationaliq; motu, per rationes seminales rerum, nascitur forma rationalis mundi. Hæc autem anima facit hæc omnia non aduentitia quadam sententia, neq; consilium considerationemq; expectans: sic enim non per naturam, sed per artem faceret acquisitam. facit autem per sua essentiæ potestatem, sicut domina corporum, adeò, vt hæc aliter non fiant, atq; disponantur, quàm ipsa perduxerit: quippe cùm ea etiam, quæ ab initio fiant, ipsius voluntati nequeant reluctari. Vnde quod efficitur, absque labore impedimentoq; prouenit pulchrum: ignis namque proprium est, calida facere, & cuiusdam alterius, frigefacere: at bonum animæ proprium est, vt in seipsa sit vigilans quiddam & efficax: & quod tendit in aliud, sit persimile. hæc vitam impartit corpori. simulq; formas impartit corporeas, quarum possidet rationes. habet autem & deorum rationes, & omnium. Hæc Plotinus: quæ quilibet expendat pro sui captu ingenij, salua semper fidei Catholicæ integritate, atque veritate. Porrò, circa finem capitis eiusdem libri agit arguendo, num animæ nostræ, sint ex ipsa Vniuersi anima: Fortè, inquit, obijciet quis; animas nostras partes esse animæ Vniuersi, propterea quod dicitur eousque procedere, quousque anima mundi se fundit. Afferunt præterea Platonem in medium, quasi id opinantem: vbi probans, animatum esse mundum, inquit: *Quemadmodum corpus nostrum, pars est corporis vniuersi: ita certè anima nostra, pars est animæ mundi. Præterea, sicut vnaquæque pars nostri à nostra anima suscipit esse, ita & anima nostra ab anima mundi, vt sit illius pars; propterea quod extra mundi animam, nihil vsquam animæ reliquum sit.* Has verò Platonis ambiguas sententias Plotinus dissoluens ait: Quod Plato in Philæbo dixit, potissimum conducebat animatum scilicet esse mundum, arbitrans absurdum esse, cœlum non esse animatum. Verùm sententia Platonis clarissimè patet in Timæo, vbi producta mundi anima, deinceps aliæ oriuntur in eadem patera; quæ & illa commixtæ, eique consormes, differentias verò illarum, per secundos cæterosque gradus assignat. Non sunt ergo illius partes, quæ tot gradibus absque distinguuntur. Quapropter in Phædro ait: *Perfecta existens anima ipsa, scilicet vniuersi, elata sublimius, neque immersa: sed, vt ita dixerim, supernatans agit in mundum: & quæcunque perfecta sint, similiter dispensabit.* Præterea, vbi animam fractis pennis, quasi ruentem inducit, euidenter eiusmodi animam asserit, ab anima mundi esse diuersam. Et hæc quidem dicta sint ad aliquorum philosophantium mentem. Quoad verò ad nostrum Mercurium spectat, deinceps dicendum nobis est: præsertim cum de hoc negotio in dialogo Pymandri copiosè dilucideq; disputarit, vbi sic instruitur Mercurius: *Audi me ô Mercuri, inquit: Mens, Tempus, Deus, & vniuersum sic se habent; Deus æternitas, Tempus generatio: Dei essentia est bonum, pulchrum, beatitudo, sapientia. æternitas, ipsum idem. Mundi ordo, temporis transmutatio. generationis mens & vita. Actus Dei mens & anima, æternitas, perseueratio, atque immortalitas.* Et paucis post verba, Tres animas ponit, Deum, animam mundi, & cælum. *æternitatis, inquit, anima Deus est: Anima mundi æternitas: Terra anima cælum: Deus in mente, Mens in anima, anima autem in materia.* Itaque anima mundana à Mercurio vocatur actus Dei, æternitas, & mundi anima: quæ sine omnia, non video, quomodo alicui rei creatæ aptari possint. Actna enim Dei, est ipsius substantia, quæ alicui creato non competit. Idcirco illa dilucidatio, quæ posita est à nobis in *principio 2. Pymandri*, his Mercurij verbis maximè roboratur, vt Deus sit pater in diuinis, Mens verò filius, anima autem Spiritus sanctus. Declarant idem verba quæ sequuntur: *Anima inquit Dei, Menteque plena, intima mundi replet: complectitur extima:* quia *spiritus Domini* procedens ea patre & filio, *repleuit orbem terrarum.* Nam dic quæso, quomodo poterit replere intima mundi, hoc est, angelorum mentes, & extima complecti, id est, corpora cœlestia, elementaria, corpora mixta, denique animantia vniuersa, nisi fuerit Deus? Hæc anima, ait, vitam omnibus suggeris: extrinsecus quidem ingenti huic perfectoque animali mundo; intrinsecus autem cæteris quæ insunt mundo viuentibus: supraque in cœlo, per id quod idem est, omnia sistens, infrà verò in terra generationem agitans.

Animæ nostræ non sunt partes animæ mundi.

Plato. Cap. 7.

Animæ conditiones.

Enarratio Mercurij de anima mundi.

De anima mundi.

Tres animæ.

Anima Spiritus sanctus.

Rationes contraria.

Quid his verbis clarius esse potest? Etenim si vitam
præstat angelis; & cæteris viuentibus, & vna est vi-
ta, vt ipse dicit, à qua singulæ singulorum vitæ, viue- 1.
re, & esse accipiunt; haud dubium inde sequitur, vt
huiusmodi anima sit Deus, aut contra seipsum pugnet Mer- 2.
curius. Præterea si verus est ille ordo rerum, quod scili-
cet Deus primum teneat locum, deinde mens angelica,
tertiò anima mundi, vltimò natura rerum; quonammodo
fieri potest, vt anima mundi, intelligentijs vitam tribuat;
cum ordo rerum habeat, vt inferiora à superioribus vitam 3.
accipiant? Ampliùs, quælibet res, extra primum ens, con-
tinetur intra limites suæ speciei; propterea quòd omnia
facta sint in numero, pondere, & mensura, & species di-
stinguantur sicut & numeri. Quare, curare cœlestia at-
que elementaria, & vitam omnibus creatis rebus præbere, 4.
excedit limites, capacitatemque speciei cuiuscunque. Am-
pliùs, si iuxta Plotini sententiam, hæc anima est superna-
tans, non miscens se corpori mundano: quonam pacto, ani-
ma mundi dici potest, si non est illius forma substantialis,
sicut anima rationalis est forma hominis? Præterea, se- 5.
cundum Mercurium in Pymandro, sicut dixi in quarto Py-
mandri, cùm de stellis agerem, quilibet angelus habet proprium astrum, quia dinumeratæ sunt stellæ, secundùm numerum, qui inhabitant eas. Igitur non est vna, sed plures animæ cœli: quæ sanè proprio nomine animæ dici non possunt; sed potiùs intelligentiæ motrices, quæ iniunctum sibi opus exequuntur. *Sed dices* id aduersari sententiæ: tex. præsentis, vbi palam docet, animam mundi inquieta semper agitatione nutriri: sed id facilè *soluitur.* Quomodo enim aliquid inquieta agitatione nutritur; cùm inquieta agitatio morti potiùs, atque corruptioni, quàm vitæ, & incorruptioni præbeat nutrimentum? cibum ergo, seu alimentum pro actione animæ accepit, vt sit sensus, *Nutrimentum, siue actio animæ mundi, est inquieta semper agitatio;* hoc est, perpetua semper solicitudo, & prouidentia, qua cuncta disponit, & moderatur. Inquieta verò illa agitatio, ad effectus potiùs, qui suæ subsunt prouidentiæ, referenda est, quàm ad ipsam cuncta gubernantem: eò quòd stabilis immobilisque manens, det cuncta moueri. Cui ista non placent, abundet in sensu suo, salua semper fide, & solutis dubijs magni Mercurij.

MERCVRIVS

Spiritus quoque plena sunt omnia, permixtus cunctis, cuncta viuificat, sensu addito ad hominis intelligentiam, quæ quinta pars homini concessa est ex æthere. Sed de animalibus cunctis, humanos tantùm sensus ad diuinæ rationis intelligentiam exornat, erigit, atque sustollit.

COM-

Anima non est composita. neque sustolli; rationi consentaneum erat, vt quid sit anima rationalis, enuclearet. *Ens*, inquit, *vna pars*, hoc est, anima rationalis, est simplex: igitur non est composita. Porrò, simplex absolutum caret materia, & est omninò indiuisibile. Omne autem tale non componitur ex materia & forma. simplex præterea, non permutatur, neque in aliam substantiam conuertitur: cuiusmodi est anima intellectiua, quæ indiuisibilis est, & impermutabilis secundum suam substantiam. Cæterum, simplex vno modo dicitur, quia ex pluribus partibus non componitur: componitur tamen ex materia & forma, atque ita appellantur corpora simplicia: alio modo simplex dicitur, quod non componitur ex forma, & materia in potentia, vt corpora cœlestia: vltimò, simplex appellatur, quod non est factum ex materia corporali, neque ex materia spirituali: & talis est anima intellectiua, authore August. *7. de gen. ad lit.* *Quamobrem, inquit, nec illud audiendum est, quod quidam putauerunt, quintam quoddam esse corpus, vnde sit anima, aliorum esset corpus. Quod si corpus esset; talem sanè esset, quæ magis se moueret, quàm cœlum & terram, quæ per sui corporis oculos moueat.* Itaque, *anima non est quicquam horum quatuor notissimorum elementorum; sed neque, quod est Deus. Quid sit autem, non dicitur melius, quàm animæ,* *Quid sit anima.* *vel spiritus vita. Ideo enim additur, vita; quia & iste aer plerumque dicitur spiritus. Anima ergo non est corpus, neque Deus, neque vita sine sensu, qualis potest esse in arboribus, neque vita sine rationali mente, qualis est in pecoribus: sed vita nunc minor quàm angelorum: & futura quod angelorum.* Hæc Augustinus. Ex quo clarè percipitur, animam non componi ex materia, & forma; nam cùm sit forma corporis humani, aut certè secundùm se totam, aut secundùm aliquam partem sui. *Quòd non sit composita.* Si secundù se totam; fieri non potest, vt sit composita, propterea, quòd
1. forma est actus, materia verò est eius in potentia: id autem quod est tantummodo in potentia, para actua esse non potest; potentia enim ab actu distinguitur. Quod si secundum ali-
2. quam partem sui forma extiterit; illa ergo pars erit anima; & illa materia cuius primò est actus, erit primum animatum. Amplius, omne quod recipitur in aliquo; in eo certè recipitur per modum recipientis; sic enim vnumquodque cognoscitur, sicut forma eius est in cognoscente. Quare, cum lapis absolutè ab anima intellectiua cognoscatur: in ea ergo erit
3. absolutè, & ita anima intellectiua erit forma absoluta, & nō composita ex materia & forma. Denique, si anima intellectiua componeretur ex materia, & forma: non reciperet formas, nisi vt indiuiduales: atque non cognosceret, nisi singularia, sicut accidit in potentijs sensitiuis, à quibus in organo corporali formæ rerum recipiuntur. Materia præterea est principium indiuiduationis: anima ergo non est composita ex materia & forma. *Anima componitur ex materia & forma.* Verùm, si pro confesso habetur, vt ex supradictis licet colligere, animam rationalem esse hoc aliquid, & natam per se subsistere, agere, & pati, mouere, & moueri: procul dubio, vt habeat intra se suæ fundamentum existentiæ, materiale vtique principium, à quo habet existere, formale verò, à quo recipit esse, necesse est. Cùm igitur principium, à quo fugitur creaturæ existentia in seipsa, principium sit materiale; liberè ipsi animæ materiam tribuere valemus. Verum, quia illa materia est supra conditiones proprietatesque materiei communis, hoc est, supra esse priuationis, corruptionis, atque extensionis: idcircò materia spiritualis appellatur. Quam ob rem non sic censenda est anima rationalis materiam habere, sicut habent corpora: cùm illorum materia sit corporalis, istius verò spiritualis. Itaque anima simplex dicitur, quia ex partibus quantitatiuis non constat: constat autem ex partibus constitutiuis, scilicet materia, & forma; huiusmodi enim partes complementum rei adhibent, & perfectionem. Quare, primæ rationes asserunt, animam intellectiuam non constare ex communi. secundæ verò affirmant ex spirituali componi materia. Cæterùm 2. *Pymandri* disputatum est, & quidem abundè, vtrumne in substantijs spiritualibus inueniatur materia. *Quomodo est composita.* Deindè, non ignorare oportet, ab omni compositionis specie, animam rationalem nequaquam liberam esse, & immunem; cùm siquidem à Deo dependeat, & in esse, & in conseruari: & omne dependens, hoc ipso in aliquam cadat compositionem: quia nimirum differt ex quo est, & quod est; vel ex eo anima dicitur composita, si verò ad suum conferatur effectum: sic componitur ex substantia & potentia. At quatenus est ens in genere, sic secundùm metaphysicum, componitur ex actu & potentia: secundùm logicum verò, ex genere & differentia. At si consideretur, vt est ens in se; sic componitur ex ente, & esse, ex quo est, & quod est: at quantum ad esse personale, & quod est, & quæ est. Cùm ergò anima simplex dicitur; huiusmodi *Anima est composita.* tamen compositiones non abigit atque excludit; sed eas potius, quæ ex quantitatiuis partibus, & hetherogeneis condantur. Cùm enim in anima intellectiua, & mutabilitatis, non solum ad non esse, sed etiam ad diuersas proprietates, & possibilitatis, & indiuiduationis, & limitationis, denique & essentialis compositionis secundùm propriam naturam, ratio sit; non video, quin & composita sit ex diuersis naturis, quæ se habent per modum actualis, & possibilis, materiæ scilicet, & formæ; quæ planè intelligendæ sunt, sicut dictum est, hoc ergo modo omnibus potest satisesse, & animam simplicem esse, & eandem compositam ex materia & forma. *Anima non est comp.* Sed hæc clarius enodantur in tertio Asclepij, quæ requiri.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Omne diuisibile in partes quātitatiuas simplex dici non potest, simplex enim esse dicimus, quod ex huiusmodi partibus nō cōstat, 1.
sed anima rationalis est diuisibilis in partes quantitatiuas, quia est corporis forma. Omnis autē forma, animās, & informās corpus, est extensione & diuisione subiecti diuisibilis, & extēsibilis. Sanè, aut dimensio præcedit animæ intellectiuæ receptionem in materia; aut sequitur, si præcedat, anima vtique intellectiua diuideretur, authore Auer. de substantia orbis: Omnis, inquit, forma, in quanto, & extenso subiecto recepta, subiecti illius diuisione diuiditur, sin autem sequatur, cùm sit pars subiecti quanti, aut quantitatis recipiendæ ratio immediata; anima vtique extenderetur: alioqui quantum in non quanto, & diuisibile in indiuisibile reciperetur. Cum ergo anima intellectiua sit forma informans corpus humanum: erit igitur diuisibilis, saltem diuisione subiecti, atque ita simplex minimè est dicenda. Amplius, omnis forma 2.
recepta in subiecto diuisibili, est diuisibilis; propterea quòd omne quod recipitur, per modum recipientis recipitur, sed 3.
anima intellectiua recipitur in subiecto quanto: erit ergo diuisibilis, saltem per accidens. Etenim omne per se mobile, est per se diuisibile: & omne per accidens mobile, est quoque per accidens diuisibile, sed omnis anima formaliter formans corpus, est per accidens mobilis: igitur est per accidens diuisibilis. Auerroes præterea in lib. de substātia orbis apertè affirmat, omnem formam in materia receptam, mediante dimensione interminata, indiuisibilem fore. sed tunc anima intellectiua esset quoddam totum, haberetque partes quantitatiuas: atque ita composita esset ex materia & forma. Deinde, si totus homo est formaliter quantus, aut ex contingit 4.
ratione materiæ, aut ratione formæ: non quidem materiæ ratione, alioqui materia esset alterius generis quàm substantiæ: neque respectu formæ, altera anima intellectiua extenderetur ad extensionem partium; immediata siquidem recipiendæ quantitatis ratio, quanta esse videtur: veluti immediata ratio recipiendi colorem, est colorata: aut tandem ratione totius compositi immediati receptiui quantitatis; atqui tunc totum non esset extensum, eò, quòd non competit toti, quod vtrique parti repugnat. Necesse ergo, vt anima sit extensa, sicque habeat partes quantitatiuas: & ita nequaquam simplex. Iterùm, quod non est liberum à materia, constat vtique ex 5.
materia & forma; non enim materia subsistit sine forma. sed anima humana non est liberata à materia; nulla substantia enim liberata à materia, excepta prima. Est ergo in anima materia, sicque constat ex materia & forma. Sanè, sicut omnes forma, potentia continentur in materia; ita planè actu in primo continentur motore. Quare, quemadmodum nulla est forma, quæ actu non dependeat à primo motore; ita procul dubio quin potentia dependeat à materia. Anima ergo intellectiua est materialis, & sic habetur propositum. Adde, quod sicut Deus est vniuersale agens rerum; ita materia vniuersale principium patiens. Proinde, sicut nihil causalitatem effugit agentis, ita nec causalitatem materiæ patientis. Præterea, quemadmodum quæ sunt in actu, primum profectò actum 6.
participant, Deum scilicet, cuius planè participatione (authore Dionysio de diuinis nominibus:) & bona, & entia viuentia sunt omnia; ita certè quæ sunt in potentia, primam participant potentiam, quæ vtique est in prima materia. sed anima intellectiua est quodammodo in potentia, quippe quia homo interdum est potentia intelligens; habet ergo primam materiam tanquam partem sui. Iterùm, in quocunque inueniuntur 6.
tur materiæ proprietates, in ibi inest materia, necesse est: proprietates namque à propria causa proficiscuntur, sed in anima humana inueniuntur materiæ proprietates, quippe quæ subijcitur, & transmutatur: subijcitur namque & virtutibus, & artibus, & scientijs, & de ignorantia in scientiam, & de vitijs in virtutes transmutatur: in ea igitur materia inuenitur. Reuera, quod non habet materiam, non habet causam sui esse, & est actus purus. sed anima intellectiua habet causam sui esse, quia creatur à Deo: & non est purus actus, quia 7.
non est Deus, cui soli competit: igitur habet materiam. Præterea Philos. sic arguit: Quoniam autem, sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem materiæ, &c. quod Simplicius hoc

modo

Anima non est comp. *3. de anima tex. 17.*

modo interpretatur. In omni natura, inquit, est aliquid loco materiæ: & aliquid tanquam agens, & forma. sed anima est natura: ergo in ea est aliquid loco materiæ, & aliquid tanquã agens, siue loco formæ, & agentis. Quare, si in anima est potentia passiua, quæ planè sine materia esse nequit: igitur habetur propositum. Nono præterea met. idem astruitur, nempè, quòd sicut materia est substantialium formarum subiectum, ita rectè compositum erit accidentis. atqui anima subiectum est & virtutum, & scientiarum: est ergo composita ex materia & forma. Amplius, omnipotens Deus ex informi materia, quam de nihilo condidit cunctarum rerum, authore Augustino *de mirabilibus sacræ scripturæ cap. 1.* hoc est, sensibilium, & insensibilium, intellectualium, & intellectu carentium species multiformes diuisit: anima ergo constat ex illa materia informi. Sanè, si in vnoquoque genere est vnum primum, quo mensurantur omnia illius generis: igitur in genere substantiæ erit illud metrum: quod quidem intrinsecum est, vtpote materiæ, vel formæ: si materia; habetur propositum: si forma; similiter: vnitas enim formæ, sine materiæ vnitate esse non potest: ergo.

9. met. 12. — 8. — *10. meth. 4.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta,

Quomodo anima diuiditur.

PRo intellectu *primi argumenti*, sciendum est, animam diuidi, siuè indiuisibilem esse, multifariam intelligi posse: aut secundum partes graduales, veluti calidum intensum: vel secundum partes quidditatiuas, seu rationis: quomodo omne diffinibile, in genus diuiditur, & differentiam. Plutarchus *de placitis philosophorum*, putauit, animam intellectiuam graduales partes habere, idque Stoicorum authoritate: *Non*, inquit, *videtur rationi consonum, animas virorum illustrium esse æquales in gradu, ac illi mensura substantiæ animabus deiectorum atque vilium hominum*; sed de his gradibus paulo post erit disputandum. Secundum partes verò quidditatiuas diuiditur, eò quòd anima diffinitur eo modo, quo diffiniri potest. Diuiditur autem in partes potentiales, quia diuisibilis est in plures potentias. Non est autem diuisibilis in partes integrales, & quantitatiuas, quia est res spiritualis, & incorporea. His ita elucidatis, ad primum argumentum dico: omnem substantialem formam, quæ in quanto, & extenso recipitur subiecto, quæque ab illo secundum esse comprehenditur, diuisibilem esse: Modò anima rationalis, non est huiusmodi, quippe quæ à Deo, & non à materia producitur. Non est ergo diuisibilis in partes quantitatiuas. Ex hoc etiam soluitur Confirmatio. *Ad 2.* Omne quod recipitur in aliquo subiecto diuisibili, quod secundum esse, & potentias, ab eodem comprehenditur subiecto, ad recipientis modum recipitur; atque ita est diuisibile. sed animæ intellectiuæ non competit iste modus recipiendi; quia a subiecto secundùm esse non dependet. Et cùm infers: omne per se mobile, &c. *Respondeo*, aliquid per accidens moueri, bifariam intelligi posse: aut scilicet circumscriptiuè, quomodo albedo mutat locum ad motum corporis: quicquid autem est huiusmodi, per accidens, & mouetur, & diuiditur; aut diffinitiuè mutat locum, veluti punctum ad motum corporis mutat locum. Hoc autem modo non opus est, vt diuidatur; sed sufficit esse in re diuisibili: sic autem mouetur anima rationalis. *Ad 3.* dico, hominem formaliter extensum esse, tùm propter materiam, tanquam propter rationem remotam: tùm propter animam, veluti per rationem propinquam, & principalem. Neq; ex hoc necesse est animam extendi; sed sufficit, si extendatur per æquiualentem sui extensionem. Licet huiusmodi exemplum inspicere in corpore coelesti: quod etsi sit quantum quantitate, quæ motorem sequitur: motor nihilominus non est quantus formaliter, sed æquiualenter. Potest ergo esse aliquod compositum formaliter quantum, cuius forma quæ est proxima, & principalis extensionis ratio, non sit formaliter quanta. Satis enim est, vt sit æquiualenter quanta, vtpote quæ est tota in qualibet parte? *Ad 4.* ante solutionem quædam sunt notanda: quò facilius pateat ad arg. responsio. Materia siquidem accipitur interdum pro materia intentionali, quæ à Peripateticis intellectus possibilis vocatur: interdum verò pro rei imperfectione quæ etsi in sua specie substantiaque modò perfecta sit; superiori tamen perfectiorique comparata substantiæ, imperfecta reputatur. Hoc autem modo & angelus; & anima rationalis, materiales appellantur: comparatione scilicet diuinioris substantiæ. Nonnunquam verò significat materiam primam, quæ est potentia ad esse, vel non esse. Aliquando accipitur pro materia motus, vtpote pro ipso subiecto mobili: & neutra istarum est in anima rationali. *Ad argum.* igitur dico, nullam substantiam (excepta prima duntaxat) liberatam esse à potentia, *3. de anima comment. 5. & 14.* propterea, quòd quælibet componitur ex gradu perfectionis, quò magis minusque accedit, siue recedit à prima sub-

2. — 3. — 4. *Materia quot modis accipitur.*

stantia. *Ad confirm.* dico, verum quidem esse generabilium, non autem omnium vniuersale principium materiam esse. *Ad 5.* negatur similitudo: alia enim est potentia receptiua animæ intellectiuæ, quæ recipit actus, qui sunt quædam participationes diuini actus: alia verò potentia receptiua materiæ: prima enim non potest esse vna, à qua omnes actus recipiantur, sicut vnus est actus influens omnes actus participatos; alioqui potentia receptiua, & primi actus actiua potentiæ, æquali essent virtute, quod est falsum. Quare, cùm materia prima formas recipiat indiuiduales, intellectus autem formas absolutas; nihil cognationis inter se habere videtur. Ex tali ergo potentia in anima existente, non est necesse, ex materia & forma animam esse compositam. *Ad 6.* minor non est valida; quandoquidem alia sit potentia materiæ primæ, & alia intellectus humani: alius quoque subijciendi, atq; transmutandi modus: intellectus siquidem scientiæ subijcitur: & quatenus est in potentia ad species intelligibiles, de ignorantia ad scientiam transmutatur. *Ad confirm.* dicitur, formam & agentem causam præbere materiæ, vt existat in actu, agens enim in quantum transmutando materiam, in actum formæ deducit, est vtique ei causa essendi. Cùm verò anima non habeat in seipsa materiam transmutantem, & producta sit à Deo sine materia; non est composita ex materia & forma. *Ad aliud* quoque *resp.* soli Deo competere, esse actum purum, & infinitum: alijs verò rebus minimè; propterea quòd participent ipsum esse, & vitam. Esse autem participatum finitur ad capacitatem participantis: vnde dicitur in substantijs spiritualibus compositionem inueniri ex actu & potentia: non quidem ex materia & forma; sed ex forma, & esse participato. *Ad 7.* approbo argumentum & confirmationem, nempè in anima inueniri aliquid, quòd vicem subeat materiæ, intellectum scilicet possibilem, & vicem formæ, intellectum videlicet agentem: ob id tamen dici non potest propriè ac verè ex materia & forma composita. Denique asserimus, subiectum esse scientiarum, & artium: negamus verò (vt dictum est.) esse compositam. *Ad 8.* dico, Augustinum non accepisse materiam pro altera parte compositi, quæ à forma distinguitur; sed potius pro natura contrahibili, & potentiali. Similiter Boetius, non intelligit compositionem materiæ & formæ, quæ sunt partes compositi essentialiter distinctæ; sed actum & potentiam, genus & differentiam, quorum vnum vocat materiam, alterum formam; sic enim loquitur in libro *de vnitate, & vno*, circa finem. Aliquid, inquit, dicitur vnum, simplicium commixtione, vtpote angelus, & anima, quorum quilibet vnus dicitur ex commixtione materiæ, & formæ. *Ad confirm.* dico, Deum esse metrum, & mensuram, qua mensurantur substantiæ intellectuales, accessu scilicet, & recessu, ab illa summa & infinita substantia. Itaque, anima intellectiua est simplex (vt dicit Mercurius) subsistens, absque mixtione materiæ & formæ, quæ sunt essentialiter partes compositi. Et reuera, id de quo prædicatur actus, & forma in abstracto, est forma & non formatum, compositum ex materia & forma. sed de anima intellectiua prædicatur actus & forma, *3. de anima*, authore philosopho *Anima*, inquit, *est actus corporis physici organici*; igitur se tota primò est actus & forma, non includens materiam, tanquam partem sui. In formis præterea simplicitas, non minimam prætendit nobilitatem, dignitatemque naturæ: siquidem quò simplicior forma, eò actualior ac propiùs accedens ad diuinam æternamq; substantiam; sed anima intellectiua, est multò nobilior ac præstantior anima bruti, seu substantiali forma elementi, quæ non sunt compositæ ex materia & forma: ipsa igitur, vt sit absque huiusmodi compositione, rationi omninò videtur consentaneum esse. Ad hæc accedit authoritas Philosophi, 3. *de anima*, vbi multis verbis ostendit, intellectum esse impermixtum & immaterialem. Dionysius quoque ait: *Substantiæ intellectuales sunt liberæ à corruptione vniuersa, morte, & materia*: nam, teste Auicenna, *primus meth.* in nulla substantia est materia, nisi in substantia sensibili. Commentator quoque, *Intellectus*, ait, *qui est extrema perfectio hominis, est separatus à materia.* Quamobrem, licet intellectus hominis sit separatus à materia, quæ est altera pars compositi: non est tamen separatus à differentia indiuiduali: ideoque non est necesse, vt sit purus actus, & eadem sibi intellectio, quæ soli Deo competere possunt, qui est omnibus modis simplex, sicut apertè doctum satis in primo Pymandri: Plato in Timæo, censet animam componi ex essentia quadam indiuidua, itemque diuidua circa corpora: primam autem intellexit essentiã intellectualem animæ potestatem, nunquam ad corpora declinantem: secundam verò illam animæ naturam, quæ corporis se prorsus accommodat, quæque indiuidua dicitur, quia anima corpori coniuncta, eadem omnibus membris adest. Vnde Plotinus: *Anima*, inquit, *indiscreta indiuisaque venit: habet verò naturam diuisionis cuiusdam capacem: est namque*

Anima non est comp. — 5. — 6. — 7. — 8. *Augustinus.* — *Boetius.* — *Quòd non sit composita.* — *Dionysius 4. de diuinis nominibus.* — *17. met.* — *Actus purus.* — *Enn. 4. lib. 2. cap. 1*

par-

Animæ gradus septé.

partitio est, corpori coniungi: idcircò dicitur circa corpora diuisibilis, tametsi in seipsa impartibilis sit, eò quòd illius natura nullam potest subire partitionem. Hæc Plotinus. Et *lib. 3. cap. 19. Impartibile,* inquit, *apud Platonem simpliciter est acceptum. partibile verò non simpliciter: sed animam ait circa corpora fieri diuisibilem, neque ita non factam: etenim à sublimiori potentia impartibilem habet dotem.* Idem sentit Augustinus;

De quantitate animæ cap. 2.

Quomodo, inquit, *terram ipsam à Deo factam, negare non possum, & tamen non possum dicere, ex quibus quasi alijs corporibus terra constet: ita, non sibi aduersatur sententia, qua dicimus & a Deo animam factam, & propriam quandam habere naturam: hanc enim eius propriam naturam Deus ipse fecit, vt cæteri elementa:* est ergo anima humana quoddam simplex, & propriæ substantiæ. Et verum:

cap. 32.

Quemadmodum nominis sonus per literas diuidi non potest, cùm anima eius, id est, significatio non possit: ita nec ipsa anima rationalis, cuius figuram imaginemque ille sonus gerit. Quòd ergo anima sit simplex, & non composita, dixi.

CAP. IIII.

Animæ gradus septem qui sint.

CVm animam simplicem esse constet, idque multorum authoritate, & ratione; operæ pretium erit, non ignorare nonnullos eiusdem animæ gradus, qui à Diuo Augustino ponuntur.

Lib. de quantitate animæ cap. 33.

Gradus septem animæ intellectiuæ.

Ascendentibus sursum versus, inquit, *septem gradus opus habent: quorum primus vocatur* Animatio, *secundus* Sensus, *tertius* Ars, *quartus* Virtus, *quintus* Tranquillitas, *sextus* Ingressio, *septimus* Contemplatio. Possunt & hoc modo appellari, primus *de corpore,* secundus *per corpus,* tertius *circa corpus,* quartus *ad seipsam,* quintus *in seipsam,* sextus *ad Deum,* septimus *apud Deum.* Possunt & sic; Pulchrè de alio, pulchrè per aliud, pulchrè circa aliud, pulchrè ad pulchrum, pulchrè in pulchro, pulchrè ad pulchritudinem, pulchrè apud pulchritudinem.

Animatio.

Itaque primo gradu corpus hoc terrenum sua præsentia viuificat, colligit in vnum, atque in vno tenet.

Secundus gradus Sensus.

Secundo gradu per sensus innumerabiles operationes exercet, & saporum, & odorum, & sonorum: sentit calida per tactū, frigida, aspera, lenia, dura, mollia, leuia, grauia, & quæ sunt generis eiusdem.

Tertius gradus Ars.

Tertius est homini proprius, quo rerum innumerabilium artes inuenit opificum, agrorum cultus, extructiones vrbium, ac variorum ædificiorum, inuentiones tot signorum, in literis, in verbis, in gestu, in sono, in picturis, in figmentis; tantus librorum numerus; officiorum, potestatum, honorum, dignitatumque ordines: magna hæc, & omninò humana; sed doctis & indoctis, bonis ac malis communia.

Quartus gradus Virtus.

Ex quarto gradu bonitas incipit, omnisque vera laudatio: hoc gradu anima abstrahit se à sordibus, totamque sese mundissimam reddere studet: laborando pugnat & confligit, & in ipso conflictu, mortem timet.

Quintus gradus Tranquillitas.

Quinto gradu omnifariam concipit, quanta sit: quòd cùm conceperit; tunc verò ingenti quadam, & incredibili fiducia pergit ad Deum, id est, in ipsam contemplationem veritatis. Et hæc appetitio intelligendi ea, quæ verè summeque sunt, summus aspectus est animæ, quo perfectiorem, meliorem, rectioremque non habet.

Sextus gradus Ingressio.

Sexto gradu ingreditur gaudium domini sui; vt non frustra aspiciat, & mundet oculum; verùm etiam firmetur, vt non erret.

Septimus, Contemplatio.

In septimo gradu est quædam mansio, fruitiò veri & summi boni. Itaque, primo gradu anima incipit viuere, secundo sentire, tertio ducere: purgatur in quarto, reformatur in quinto, introducitur in sexto, pascitur in septimo. Istis planè septem gradibus fiebat ascensus ad vestibulum templi, quod viderat magnus ille Ezechiel, de quibus sic Gregorius sanctus loquitur homilia decimanona:

Ezech. 40.

Septem dona Spiritus S.

Septem, inquit, *gradibus ad portam ascenditur, quia per sanctū Spiritum septiformem gratiam aditus nobis regni cœlestis aperitur.* Quos quidem gradus, de cœlestibus loquens Isaias, descendendo magis, quàm ascendendo, annumerauit; videlicet, sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem. Et quoniam *initium sapientiæ timor Domini;* idcircò à timore ad sapientiam nobis est ascendendum: non à sapientia ad timorem, quia nimirum perfectam habet sapientiæ charitatem: charitas verò foras mittit timorem.

Timor.

Animæ ergo nostræ primus gradus ascendendi, est timor, quo conuertimur ad cognoscendam Dei voluntatem, si quid nobis appetendum, fugiendumque præcipiat. Ista est animatio, qua animamur ad vitam nouam subeundam, atque exercendam. Isto timore, quasi clauantes carnibus, omnes superbiæ motus ligno crucis affigimus.

Pietas.

Deinde opus est mitescere pietate, & proximo misereri, & diuinæ non contradicare Scripturæ, etiamsi nos lateat, quod legimus:

Sensus.

tunc autem percipimus sensum Dei, quo intelligimus occulta Dei: nam qui sine hoc sensu, sine hac pietate viuit, animalis homo est, non percipiens quæ sunt spiritus Dei, sed, quæ sunt spiritus aeris huius.

Animæ gradus septem.

Scientia.

Post istos duos gradus timoris, ac pietatis, ad tertium ascenditur scientiæ gradum, in quo anima se exercens, diuinisque intenta scripturis, nihil aliud in eo inuenit, quàm diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum: in quibus duobus præceptis, tota lex pendet & Prophetæ.

Ars.

Hæc est ars artium, & scientia scientiarum, qua Dei templum extruitur, diuinus cultus excolitur, vrbes reformantur; Respublica pacificè viuit: officia, potestates, honores, dignitatesque veræ acquiruntur. Hac arte didicit anima, cui sit pietas impertienda, cui verò pœna seueritas infligenda. Verum, quid vtilitatis ista affert scientia; si quid agendum esset sciatur, desint verò vires ad perficiendum?

Fortitudo. Virtus.

Adsit ergo fortitudo, omninò necesse est; qua esuritur & sititur iustitia. Hæc plane est illa virtus, qua ab omni mortifera iucunditate rerum transeuntium, sese anima extrahit, atque abducit; atque ita inde se auertens, conuertit ad dilectionem æternorum: sed sæpè fortitudo, si improuida fuerit, & minus circa vitia circumspecta, ipsa sui præsumptione in casum ruit.

Consilium. Tranquillitas.

Ascendat ergo ad consilium, vt prouidendo præmuniat, quod agere fortiter potest. Hæc est illa tranquillitas, in qua anima perficitur, & spem plenam, atque integris viribus, peruenit ad dilectionem proximi. bonum consilium optima tranquillitas, qua purgatur oculus, quo videri Deus potest: elata planè, multumque grata tranquillitas, qua huic sæculo pij homines moriuntur, vt Deo viuere queant. Sed esse bonum consilium non potest, si desit intellectus, præsertim cùm per ænigmatis lucernam, veritatem ipsam & intueamur, & amemus.

Intellectus. Ingressio.

A consilio ergo ascendamus ad intellectum, quia, *Intellectum tibi dabo:* &, *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Hæc est ingressio, qua ingredimur cellam aromaticam, aulam archetypam, domum secretorum. *Si aperuerit mihi ostium, ingrediar ad eum, & cænabo cum eo;* foris manent canes, & immundi, quia ciuitatem Dei ingredi non valent. Sed quid prodest, si intellectus magno acumine vigeat, & moderari se nesciat per maturitatem?

Sapientia.

Ab intellectu ergo ascendendum est ad sapientiam; vt hoc quod acutè intellectus inuenit, sapientia maturè disponat.

Contemplatio.

Idcircò magna opus habet contemplatione, vt pacata tranquillaque anima permaneat; talem enim decet esse animum contemplantis. Itaque, timore surgimus ad pietatem, vnde fit animæ nostræ animatio; pietate verò ad scientiam ducimur; & inde sensus animæ nascitur; scientiā autem ad fortitudinem roboramur, ea quoque ars animæ prodit: fortitudine ad consilium tendimus, & hinc oritur animæ virtus. Consilio autem ad intellectum pergimus, vbi est nostra tranquillitas: intellectu certè ad maturitatem sapientiæ; per quem est nobis ingressus, vt fit contemplatio formæ in sapientia.

De corpore.

Primus gradus est de corpore; quia timor de corporis amore proficiscitur, vnde animatio dicitur; propterea, quòd animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.

Per corpus.

Secundus, pietas, scilicet, per corpus: per corporis officia exercetur: propterea & sensus nominatur;

Circa corpus.

scientia circa corpus occupatur, inde artes inuentæ sunt pro vita hac corporali propaganda atque tuenda:

Ad seipsam.

fortitudine ad seipsam anima redit, quæ per diuortia vitiorum sese distraxerat; proinde exerit suam virtutem, à sordibus se abstrahens, & ad mundissimam vitam se conuertens:

In seipsa.

consilio in seipsa quiescit, iam pacata & tranquilla effecta: consilium enim bonum mentem tranquillat, & quietat:

Ad Deum. Apud Deum.

intellectu Deum adit, & diuinitatis domum ingreditur, sapientia apud Deum residet, quippe quæ diuinæ naturæ consors & particeps redditur; vnde & in perfecta contemplatione, & visione soli datur. Itaque, anima primo gradu, siue timore, pulchrè agit de alio, pietate per aliud, scientia verò pulchrè circa aliud: fortitudine autem pulchrè ad pulchrum: consilio, pulchrè in pulchro: intellectu verò pulchrè ad pulchritudinem: denique sapientia pulchrè apud pulchritudinem. Item, timore anima incipit viuere; pietate incipit sentire: scientia ducitur, fortitudine purgatur, reformatur consilio,

Psalm. 83.

intellectu autem introducitur, sapientia verò nutritur. *Beatus ergo vir, qui posuit ascensiones in corde suo, in conualle lachrymarum.* nemo enim repentè fit summus, sed à minimis quilibet inchoat, vt ad summa & altiora perueniat.

Gradus in Sion.

Ambulabunt de virtute in virtutem, vt videatur Deus in Sion. Nec mirum, si de virtute in virtutem gradus habeantur: quandoquidem vnaquæque virtus quasi quibusdam gradibus agatur, perficiaturque.

Matthæi 4.

Sic, inquit, est regnum Dei, quemadmodum si iaciat homo semen in terram, & dormiat, & exurgat nocte ac die, & semen germinet & crescat, dum nescit ille: vltro enim terra fructificat: primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cùm ex se iam produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest tempus messis. Bonum desiderium, semen in terra,

Animæ gradus septē. rectè operari, herba profertur: profectus in operando; spica albescit: completa operatio, plenum frumentum, dignum quod congregetur in borreum dominicum. Deus namq; producto iam fructu, falcem mittet, & messem suam desecat, atq; ita congregat frumentum suum in horreum suum. *Septenarij Sacramentum.* Septem igitur gradus animæ rationalis, sunt septem oculi in vno lapide: septem lucernæ eiusdem cādelabri: septem stellæ in dextera ipsius, septem spiritus discurrentes per vniuersas animæ partes, septem lotiones, quibus eius lepra purgatur, septem oscitationes pueri, & magni Eliæ inclinationes, liber signatus septem sigillis, quę à solo agno soluuntur. *Exod. 21.* In Exodo legitur, *Si emeris seruum hebræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis.* Senarius est seruitutis, & actiuæ vitę: septenarius verò libertatis, & contemplatiuæ. Sic septem gradibus liberatur seruus hæbræus à luto & palea. Septem diebus præsens tempus agitur: octonario autem vita perpetua ostenditur. *Ecclesiast. 11.* Quam ob causam Salomon ait. *Da partes septem, nec non & octo,* hoc est, sic dispensa temporalia, vt appetere non obliuiscaris æterna. Apud Iudæos septimus hic numerus erat honore venerabilis, in quo quidem die Scænopegiæ, turbarum celebritas, & dies propitiationis. Annus septimus remissionis dictus est, totos enim annos sex agriculationem exercebant, septimo autem his erant contenti, quæ suapte sponte gignebat humus. Soluta est Iudæorum captiuitas anno septuagesimo. Septies in die cadet iustus, & resurget. *Enoch.* A generatione hominis, septimus mortem non vidit, Enoch, mysterium Ecclesiæ. Septimus ab Abraham Moyses legem accepit. Septuagesima septima generatione ab Adam, se conspicuum mundo exhibuit, ac visendum Christus. Nouit & Petrus mysterium septenarij, dicens: *Dimittam et vsque septies.* Septies peccauit Cain, septuagies septies Lamech: & tamen omnia remittuntur; si redierint peccatores ad pœnitentiam *Non dico tibi septies, sed septuagies septies.* *Cain. Lamech.* Non recessit Dominus à septennione. Peccata puniuntur septies, qui occiderit Cain, septenam persoluet vltionem. De Cain expetita est vltio septies. de Lamech septuagies septies. *Numerus septenarius in humana generatione.* Obseruat quoque natura huius septenarij numeri virtutem; nam & septem diebus semen coagulatur: & fit idoneum ad recipiendum figurā. Septima hora post egressum ab vtero, decernitur, an sit victurus infans. A septimo die nomen illi imponitur, tanquam saluti eius tunc primum confidendum sit, teste Aristotele 7. de animalibus. Post septimum mensem fiunt dentationes: post septem annos primi dentes cadunt, & alij subnascuntur. Septimo anno datur plena facultas loquendi. Bis septenis annis pueri pubescunt, & fit initium generationis. Albert. Magnus 8. de animalibus. Ter Septenis fit robusta genitura, & secundum Plinium, crescit secundum longitudinem: quarta hebdomada secundum latitudinem, quinta complectur augmentum omne roboris & virium, septimo septenario annorum prudentia 7. polit, & septem septies reduplicati, faciunt eam ætatem, quæ propriè perfecta habetur Septuagesimus annus est meta viuendi. Item, morbi septimo die periculosiores sunt. *Hypocrates. Galenus.* Hypocrates septimum diem efficacissimum existimat. Extat liber Galeni de Criticis diebus, in quo tradit septimū diem omnibus iudicialibus antecellere, tùm potentia, tùm etiam nobilitate. Et sicut septimus est decretorius in morbis, ita per omnem vitam septimus quisq; annus est periculosus. Sed de his plus satis sit dictum, ex quibus omnibus discimus, quare septem sint gradus animæ humanæ.

CAP. V.

Anima an habeat gradus substantiales.

Anima non suscipit maius & minus. POstquam ad moralem philosophiam locuti sumus de gradibus animæ; deinceps loquendum nobis est, vtrumnè anima diuisibilis sit in gradus substantiales, ita, vt vna aliquot substantiæ gradibus alteri antecellat, & præstet.
1. Porro, de hac re in 3. Pymandri satis dictum puto. Quocirca breui me expediam, & in primis dico, animam intellectiuam esse formam simplicem: atque tùm in se tùm verò ad alias animas comparatam indiuisibilem esse, nam si vna alteri aliquo substantiæ gradu antecelleret, tunc dubium de illo gradu oriretur, an ab alijs semotus subsistere posset nec ne. si posset; igitur aliquid inueniretur in anima, quod quidem sine aliquo alio gradu substantiali eiusdem animæ subsistere posset, quod est falsum, non enim esset gradus substantiæ, sed potius accidentis. Si verò nequit subsistere, eiusdem est ergo rationis
2. cum cæteris gradibus, igitur non excellit. Amplius, si vna forma substantialis, altera maior existit aliquo substātiæ gradu: igitur compositum formæ maioris, maius, minoris verò minimum diceretur, quod philosopho non probatur in prædicamentis: Vnus, inquit, homo non dicitur magis, vel minus homo quàm alter: nec magis vel minus animatus anima rati-
3. onali, quam alius homo. Nec denique vnus ignis dicitur magis, vel minus ignis, quam alius. Quare, si ad mentem philosophi forma substantialis, ac quodlibet simile, esse largitur perfectissimum, quo talis in specie, seu ratione nō potest esse perfectius, constat satis, magis aut minus suscipere non posse. *Animę gradus substantiales.* Præterea, nulla forma, quæ sua propria virtute simul cum materia, constituendi suppositi rationem habet, suscipit magis & minus, non solùm in seipsa, sed nec ad alias comparata quidem; quilibet enim huiusmodi formæ gradus, suppositum constituere posset: atque ita à pluribus gradibus, plura supposita fierent, quod est falsum. Quare, sicut fieri non potest, vt eadem forma plura constituat supposita; ita, vt plures gradus substantiæ, quàm altera eiusdem speciei habeat. Itaque quælibet forma substantialis specifica sua sponte, modò materiæ vniatur, est ratio plenissima, qua suppositum in esse naturali ponitur, siue ad cuius præsentiam, informationemque, suppositum consequitur, & indiuiduum substantiæ
4. perfectum. Iterum, in substantia non est motus, 5. *phys.* quippe, quia substantiæ non est contrarium aliquid, vt dicitur in prædicamentis: motus autem propriè fit de contrario in contrarium. Sed si eadem forma numero intenditur, & remittitur; procoldubio in substantia esset motus, propterea, quòd huiusmodi intensio, & remissio sine motu fieri non possunt. *In substantia non est motus.* Sed dices fortassis, in substantia motum non esse, quia nimirum, etsi plures habeat gradus, & vnus post alium possit haberi, id tamen mutatione instantanea, non autem successiua fieri contingit. sed huiusmodi instantia est parui momenti, constat enim motus diuisibilitatem, ex termini diuisibilitate pendere. Quare, cùm terminus animæ sit indiuisibilis: ad eam vtique non potest esse motus. Pari quoque ratione diceretur, ad augmentum intensionemq; albedinis in eadem subiecti parte motum non esse. Lumen præterea, etsi in instanti fiat; eodem tamen in corpore, ab eodem quoque luminari per motum, & non in instanti, intenditur, non soluit ergo illa ra-
5. *Forma elementorum non suscipit maius & minus.* tio virtutem argumenti: Amplius, si forma suscipit maius & minus, id certè propriè elementorum formis esset tribuendum, quibus nihilominùs minimè tribui potest, essent enim inuicem contrariæ, tùm quia sint eiusdem generis proximi, tùm quia mutuò sese expellunt, dum generatio vnius, alteri pariat corruptionem. sed hoc substantiæ minimè congruit, authore philosopho in prædicamentis, vbi clare docetur, substantiam contrarium non habere: habere tamen contrarium dicitur perfecti, siue imperfecti ratione, & eorum, quæ ipsam concomitantur. Pro huius verò quæstionis intellectu, animaduersione dignum est, aliquid suscipere magis, & minus bifariam intelligi posse, formaliter scilicet, & materialiter, siue subiectiuè. Illud autem magis, & minus formaliter suscipere dicitur, cuius sunt diuersi substantiæ gradus. Cum autē forma in indiuisibili consistat; in seipsa, nec ad aliā formā cōparata, magis & minus suscipere potest: quod si ad subiectū conferatur; suscipit magis & minus, quia scilicet secūdū magis & minus, in subiecto recipitur. Suscipere verò magis & minus materialiter, perinde est ac subiectum formæ gradus habere differētes secūdū magis & minus. Itaq;, substācia subiectiuè, non autē formaliter, magis & minus suscipere dicitur, propterea, quod nulla forma substātialis, tùm indiuidua, tùm specifica, gradus habeat distinctos secundum magis *1. phys. cō. 10.* & minus. Quā ob causam sapienter dictum est à Cōmentatore in substātijs non esse formā diminutā, quę postea fiat perfecta. Quare, si forma substantialis susciperet magis & minus; haud *Magis & minus.* dubium, quin esset forma diminuta. Cæterū, magis & minus comparationem denotat: comparatio verò est diuersorum in aliquo vno conuenientium, vnum autem dicitur multis modis, numero, specie, genere, proportione, analogia. Si itaque diuersæ substantiæ ad aliquod vnum secundum analogiam nominis, vtpote ad ipsum ens, vel ad perfectum, aut ad huiusmodi transcendens comparentur; sic materialiter suscipere magis & minus, substantia dicitur: eo quod vna est perfectior altera. Similiter se habebunt, si ad accidens commune conferantur; vna enim substantia est albior altera. At si ad genus, vel ad speciem substantiæ comparentur; nulla suscipit magis & minus. Ioannes siquidem æquè est homo, & animal, sicut Petrus, & lupus. *Opiniones variæ.* Cæterum, non parua extitit apud sapientes de hac re controuersia; quidam enim dixerunt intensionem siue augmentum formæ, per partium additionē fieri, hoc est, partis formalis ad partem formalem, vtrisque remanentibus. In causa autem esse dicunt, quia omne quod corrumpitur, à suo contrario, vel ad corruptionem subiecti, vel ad remotionem agentis, à quo eius dependet conseruatio, *Prima.* corrumpitur. Sed cum gradus præexistentis formæ, sequentis gradui non aduersetur, nec subiecti ratione, amittatur, propterea, quod subiectum remanet, nec remotione causæ agētis nō video quomodo eū corrumpi fieri, necesse sit. Quibus autem *2.* hęc sententia nō probatur, aiunt, augmētationē formę per additionem

Animæ gradus substantiales.

ditionem quidem alterius gradus fieri; sed priori destructo, vltimum gradum remanere. Et id profectò temerè nequaquam tuentur, nam si teste philosopho specie differunt, quæcunque eodem in subiecto existentia, differentiam habent, plures igitur gradus formæ non se compatiuntur ad inuicem. Verùm hæc philosophi authoritas sic potest intelligi, accidentia scilicet, quæ in eodem consistunt subiecto, specie quidem differre, si ex illorum coniunctione aliquod vnum non conficiatur atque constituatur in esse. Modò autem cùm ex præcedentium graduum vnione, per se vnum resultet, non est ratio, qua ab inuicem specie differentiant. Sed secunda opinio diceret, in aduentu sequentis, præcedentem gradum corrumpi, propterea, quod se inuicem non compatiantur, aut coalescere nequeant; quandoquidem duo eiusdem speciei gradus simul consistere non valeant. Verum ad huiusmodi obiectiones, sic responderi posset, nempè formam abstractam duobus modis considerari posse: vno quidem modo secundùm specificum, & essentialem gradum, quo planè modo à supposito præscinditur, & remouetur: alio autem secundùm gradus indiuiduales, & accidentales, quos in subiecto habere videtur. Porrò, primo modo forma non intenditur, neque remittitur; sed formæ sunt sicut numeri. quacunque enim facta additione ipsi numero, species numeri variatur; pariter etiam aliquo formæ addito gradu, formæ species variatur. At secundo modo per accidentalium graduum additionem, non variata specie forma intenditur, & remittitur, hac de causa dictum est à philosopho in prædicamento qualitatis, quòd qualitas non suscipit magis & minus, sed quale: iuxta illud quod dicitur in libro sex principiorum: Forma est in simplici, & inuariabili essentia consistens. Etenim sicut per agens, quod est in actu, sit aliquod actu calidum, quia de nouo incipit formam participare, non quòd fiat ipsa forma, vt dicit 7. *meth.* ita per intensiorem actionem agentis, efficitur magis calidum, quia magis participat, non quòd tanquam formæ aliquid addatur. Quare, cùm anima intellectiua forma sit substantialis, omninò erit simplex, indiuisibilis, graduum additionis, aut diminutionis expers; ideoque liberè dici potest, vnam alteri gradu aliquo substantiæ non antecellere.

3. meth. c. 13.

Graduum latitudo.

Responsio vera.

8. meth. 10.

CAP. VI.

Argumenta contraria.

Cum sit non paruæ obscuritatis huius quæstionis intima penetrare; hinc est quòd plurima inueniuntur argumenta, quæ contra illius veritatem pugnare videntur. *Et primum dici posset* ad philosophi authoritatem, in suis prædicamentis logicè locutum fuisse, ideoque dixisse, substantiam magis & minus non suscipere: secus verò rem se habere secundùm metaphysicam considerationem. Substantia præterea à termino supremo imponitur, qui in indiuisibili consistit, non autem ab ipsa formæ latitudine: sicut & conceptus terminus accidentalis. Quocirca, licet graduum latitudinem habeat; respectu tamen termini indiuisibilis, magis & minus suscipere non dicitur; denique, vna forma non dicitur magis, vel minus substantia, quam altera; tametsi gradibus aliquot substantiæ antecellat: sicut nec vna albedo dicitur magis vel minus albedo; etiam si perfectior vel imperfectior altera dicatur, & existat. Ampliùs, de forma educta de potentia materiæ, sic argui potest: Fieri non potest, vt duæ formæ substantiales eiusdem gradus, eadem in materia consistere queant, eò quòd altera sufficit ad materiæ constitutionem. sed authore Damasceno, forma ignis, & forma ferri, in eadem igniti ferri materia simul inueniuntur: igitur sunt inibi in esse remisso, & consequenter recipiunt maius & minus. Reuera, propria alicuius forma accidentalis, non nisi mediante forma substantiali eidem inesse poterit; caliditas namque est forma accidentalis ignis, quia est accidens aquæ calefactæ: nihil autem quod vni est substantia, alteri erit accidens. Inibi erit ergo forma substantialis ignis, non quidem in esse intenso, sed remisso: ergo quod priùs. caliditas siquidem non inest aquæ, mediante forma aquæ, quia aquæ corruptionem machinatur: nullum autem accidens ad proprij corruptionem disponit, illius præsertim formæ, qua mediante inest subiecto: sicut nihil est quod sui interitum machinetur. Iterum, si ex terra ignis generatur, igitur in terræ materia simul sunt forma ignis, & forma terræ: atq; ita habetur intentum Consequentia autem sic deduci potest: nisi terra pares haberet gradus raritatis cum igne, vno duntaxat excepto; idonea nequaquam esset, quæ ignem gigneret. sed ad summum huiusmodi raritatis gradum ex suæ quidem formæ virtute, nequit attingere; alioqui aëris raritati antecelleret: simul ergo coalescit amborum formæ: & sic in idem recidit argumentum. Ad hæc accedunt philosophi sententiæ, quæ prædictis expressè fauere videntur argumentis. sic enim loquitur 7. *phys. Si numerus*, inquit, *esset substantias maior & minor numerus, eiusdem esset rationis:*

b.

c.

5.

e. meth.

igitur materialis substantia educta de potentia, potest suscipere magis & minus. Denique, in postprædicamentis, inter species motus, generationem interserit: igitur generatio est motus. sed id nequaquam fieret; ni forma substantialis, quæ est terminus generationis, diuisibilis esset, ac magis & minus susciperet. Insuper apertè testatur, quod non sit fieri ante quod non sit factum esse, & similiter incorruptum esse. Incorruptum igitur est mutatio successiua, sicut & motus: atque ita ex tot philosophi sententijs clarè colligitur, substantiam scilicet suscipere magis & minus. His quoq; assentitur Commentator, vbi palam ostendit, elementorum formas suscipere magis & minus. Præterea gradus formarum nihil aliud sunt, quàm formæ specificæ perfectionalis proportio, quæ extra specificæ quidditatis conceptum existens, ipsam tamen speciem intra indiuidui conceptum essentialiter includit. Tunc sic argumentor. Fieri non potest, vt eadem forma simul insit diuersis indiuiduis, secundum aliam & aliam rationem participata, nisi pluralitatem illarum in se habeat rationum, qui gradus appellantur. Itaque forma specifica est quidem indiuisibilis, quoad gradus specificos: diuisibilis verò, quoad gradus perfectionales indiuidui. sed aliqua forma participatur à diuersis secundum diuersos gradus igitur datur latitudo graduum in formis. Quòd ergo forma suscipiat magis & minus, in causa est latitudo graduum in forma, siue, quod idem est, illimitatio formæ quæ participatur. Etenim absurdum est dicere, formam secundùm magis, & minus haberi; nisi in sese habeat huiusmodi graduum latitudinem: alioqui oppositum prædicati inferret oppositum subiecti: nam si non fuerit illuminata, non participabitur secundùm magis & minus. Fauet huic proposito Simplicius in prædicamentis, vbi commendans Architæ sententiam, ait: *Mirabilis Archytas breui sermone, causam eius quod est magis & minus, insinuat, dicens: Qualitas quia infinitatem quandam participat: ideò secundùm rationem eius est, quòd suscipiat magis & minus, & non ex participantibus:* ergo quod priùs. Ampliùs, Quemadmodum non calidum, est potentia calidum; ita planè minus calidum, est potentia magis calidum. sed id quod non est calidum, per caloris aduentum fit calidum: igitur minus calidum, per nouos gradus aduenientis formæ fiet calidum: nam illa augmentatio caloris, aut fiet per additionem graduum noui caloris; & ita habetur propositum, si verò sine alicuius gradus additione fiat, non ergo euadet, aut euadere potest magis calidum: cuius contrarium sensus ostendit.

Animæ gradus substantiales.

6. Phys.

3. de cœlo.

Causa suscipiendi magis & minus.

Simplicius.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum, perperam philosophi sententias interpretatus; pari enim ratione dici posset, albedinem seu aliquam aliam qualitatem, secundùm considerationem logicam, non suscipere magis & minus: quippe, quæ quoad secundam intentionem speciei, est quidditas quædam abstrahens ab indiuiduis, & consequenter à magis, & minus susceptione. sed Philosophus contrarium sentit: tribuit enim id qualitati, adimit vero substantiæ. Itaque, ad mentem Philosophi, substantia nec in seipsa, nec ad alia comparata, suscipit magis & minus. Ad aliud, licet substantia imponatur à termino: id tamen, cui imponitur, potest esse citra terminum: proinde quoad illud, cui non imponitur, potest dici maius & minus, nempe subiectiuè, & non formaliter. Quare, si forma haberet in seipsa huiusmodi graduum latitudinem, & si in seipsa non diceretur magis, & minus; illius tamen concretum hanc prædicandi rationem susciperet. Ex quo vnus homo diceretur magis vel minus homo, quam alter homo, quod est falsum, vt dicit Philosophus. *Ad 2.* Duæ formæ substantiales ignis scilicet & ferri, eadem in materia nequaquam simul consistunt: verùm quia ferrum est corpus porosum, in eius planè poros subingreditur rarus ignis & subtilis. Quare, in materia vaporis, quæ quidem materia se tenet in superficie ferri, ignis consistit: vaporis autem forma corrupta, in ferri materia gignitur ignis. Non sunt ergo duæ formæ substantiales simul in eadem ferri materia. De caliditate autem, quæ in aqua inuenitur, dico: in materia aquæ formam ignis non præexistere; sed caliditatem illam in aquæ materia inueniri, forma aquæ mediante. porrò, caliditas aut propriè loquendo, non est propria passio ignis; eò quòd in alijs quoq; inueniatur, vel, si est eius propria passio, est pro aliquo gradu caloris, qui certè in aqua inueniri non potest, aquæ forma remanente. *Ad confirm.* similiter patet responsio: nullum siquidem est absurdum, ab accidente extraneo, ad quod nullam habet subiectum actiuam, seu passiuam inclinationem, media parari, quibus subiectum corrumpatur, cùm id per accidens contingat. *Ad 3.* Non est necesse terra grauitatis gradus terrà attingere, vt suæ exuat formæ naturam, priusquam ex ipsa

Animæ gradus substantiales.

ignis generetur: sed sat erit illi ad proximum raritatis perduci, qui terræ consortium non patitur, antequam ex ipsa ignis gignatur; habebit igitur debitam, ac determinatam granlitatis mensuram, quæ apta sit ad ignis formam recipiendam.

Soluuntur philosophi authoritates.

Ex his ergo sic elucidatis, patere arbitror, quomodo Philosophi sententiæ sint intelligendæ. Et prima quidem disputat contra Platonicos, qui posuerunt, & substantias numeros esse, & substantias materiales magis & minus suscipere, idque ex ipsa materia. Non igitur secundùm propriam intentionē putandum est, fuisse locutum. Pari quoque facilitate secunda eius soluitur authoritas; vel dubitando potius, quàm affirmando, dixit, cùm aliter omninò ab eo doceatur in suis prædicamentis. *Ad authoritatem* de postprædicamentis dico, motum pro mutatione accepisse, successiua, siue instantanea. Quocirca non sequitur, generationem mistionem successiuam esse, sed instantaneam, & totam simul. Quoad Commentatorem spectat, à seipso dissentit 5. phys. & de substantia: idcircò hac in re parui refert, quid senserit.

Com.

4 *Ad 4.* A nonnullis ita respondetur, cùm quælibet forma secundùm essentiam certificetur, determinetur, stabiliaturque, vt id sit, & non aliud per suam essentiam; huiusmodi verò certificatio in minimo fiat. 10. *meth.* omnia mensurantur minimo sui generis; ideoque in minimo, & in puncti ratione forma consistit; quia formæ sunt sicut numeri. Quælibet ergo forma instar numeri indiuisibilis erit, sed vbi est graduum latitudo; inibi est perfecti, & imperfecti diuisio: in formarum igitur essentia, ponenda non est graduum latitudo.

Graduum latitudo.

Et cùm dicis, formam specificam, quoad gradus specificos indiuisibilem quidem esse, diuisibilem verò quoad gradus perfectionales, & proportionales; qui certè non sunt infra specificum, sed indiuiduorum conceptum. Tunc *arguo sic*: Aut huiusmodi gradus sunt omninò idem essentialiter, & realiter cum essentia specifica, aut non; si sint, nulla profectò erit graduum latitudo: sicut enim forma indiuisibilis est pro gradibus specificis, ita proculdubio pro gradibus proportionalibus, si verò non sint: non ergo forma intenditur, sed gradus. Sed dicis, huiusmodi gradus ad essentiam, & quidditatiuum indiuidui intellectum pertinere, vtpote huius calidi, vel albedinis, sed tunc dubium emergeret, quòd talia indiuidua absq; illorum graduum cognitione intelligi non possent. atqui intelligere licet calidum sine quinto aut sexto gradu caloris, & hanc albedinem, etiamsi ab vno gradu separari nequiret: non ergò ponenda est latitudo graduum in essentia formarum; sed secundùm esse, quod habent in subiecto magis, ac minus disposito.

Subiecti dispositio.

Nam si necessaria non esset subiecti dispositio: in instanti ergo forma ab agente produceretur, sicut diaphanum à sole in instanti illuminatur. sed formæ quæ suscipiunt magis & minus, modo iam dicto, non producuntur in instanti; sed ab imperfecto procedunt ad perfectum, vt sensu manifestè docemur: ergo quod prius.

Additio formæ charitatis.

Sed rursus instabis, *dicens*, accidentis esse, est inesse: igitur ponere graduū latitudinē in formis secundū esse quod habent in subiecto, perinde est, ac pōnere graduum latitudinem in essentia formarum. Quare, qui dixerunt charitatem augeri secundùm radicationem in subiecto, non autem secundùm suam essentiam; à vero aberrârunt. Cùm sit enim accidentis esse, inesse; hauddubium quòd nihil aliud sit ipsam secundùm essentiā augeri, quàm eam subiecto magis inesse, hoc est, fortiùs radicari: nam cùm virtus sit essentialiter ordinata ad actum; proinde, ipsam augeri secundùm essentiam, & efficaciam habere in actum feruentis producendum, idem erit.

Charitas augetur.

Resp. charitatem non augeri secundùm essentiam, hoc est, quòd augeatur in eius essentia; quandoquidem secundùm hunc modum nulli formæ prorsus cōuenit intensio, siue augmentatio. Porrò, intenditur alio modo secundùm essentiam, id est, illa sua essentia, non in se, sed in subiecto augetur.

Conciliatio.

Et sic istæ duæ opiniones videntur coincidere; idem enim esse arbitror, formam specificam indiuisibilem esse secundùm gradus specificos: diuisibilem verò secundùm gradus proportionales, quos habet in subiecto: Et charitatem, seu formam non augeri in sua essentia, sed in subiecto. Etenim, si formæ considerentur secundùm suū esse specificum, dubium esse non potest, quin sint in esse determinato, & indiuisibili: alioqui, si possent augeri & minui, possent etiam corrumpi: quod non est fas dicere apud philosophum. homo enim omni præstat, nec antecellit homini ratione speciei. Verùm quoad alias formas accidentales, datur quidem graduum latitudo respectu subiecti, non autem formæ: vnum siquidem subiectum aptius est altero, atque capacius ad maiores caloris, seu albedinis, siue ignorantiæ, aut scientiæ, bonitatis & malitiæ gradus suscipiendos. vnde subiectiuè & materialiter, secundum gradus proportionales, seu perfectionales, aut participationem subiecti, siue radicationem in subiecto, aut quocunq; alio nomine velis dicere, forma dicitur intendi, seu remitti.

5 *Ad 5.* Id quod nondum est calidum, est in potentia ad formam caloris, tanquàm nondum habens formam: hinc est, quòd agens nititur nouam introducere formam. At id quod est minus calidum, non est in potentia ad formam, sed potiùs ad perfectiorem participationis modum, quem certè consequitur per actionem agentis. *Ad confir.* similiter est dicendum, nempè dum forma intenditur, gradus ad gradum in subiecto non autem formæ ad formam additionem fieri.

Soluuntur contra argumenta.

His ita elucidatis, ad contrarias rationes sic erit respondendum: & primùm quidem ad illam philosophi sententiam, formæ sunt sicut numeri. Philosophus ibi de quidditate specifica, quæ diffinitionem exprimit, quæque abstrahit ab omni gradu indiuiduali, locutus est. Et id quidem elucidant verba sequentia. Quemadmodum, inquit, nec numerus habet magis, & minus, nec quæ secundùm speciem substantia sed siquidem cum materia. Et est sensus, si forma specifica habet magis & minus, hoc est, cum materia, & inferioribus indiuiduis: in forma igitur specifica, vt est quidditas, ab omni conditione indiuidua abstracta, non inuenitur magis, & minus. 2

Et *cùm* iterum *arguit*: vel gradus additus ad quidditatem formæ specificæ pertinet, & tunc albedo remissa non erit perfecta in specie albedinis, vel nō spectat; atque ita intensa albedo erit vnum per accidens, quia scilicet gradum includit, ad eius essentiam non spectat. 3 *Resp.* gradum illum ad quidditatem specificam minimè spectare: neque ea de causa, formam intensam, esse vnum per accidens: gradus enim illi etsi non sint de essentia speciei; sunt nihilominùs de essentia indiuidui: ideoque non possunt facere vnum per accidens. Et cùm infers: ergo species non dicit totam essentiam indiuidui, non sequitur; nam etsi natura specifica in suo conceptu, à quolibet abstrahat gradu; est tamen idem realiter cum quolibet gradu, & in quolibet indiuidui gradu includitur.

Gradus indiuiduales.

Cæterùm, si anima intellectiua esset forma accidentalis, veluti albedo, aut scientia; posset tunc esse aliqua probabilis coniectura, quòd respectu diuersorum hominū gradus haberet perfectionales. Verùm, cùm sit forma substantialis; nō video quomodo possit intēdi, & remitti pro aliquo, siue quocunq; gradu. Anima ergo vnius hominis non antecellit animę alterius hominis, aliquo gradu substātialis.

CAP. VIII.

Anima non est corpus.

Anima non est corpus.

QVoniam cum magno Mercurio animæ intellectiuæ simplicitatem ac indiuisibilitatem tueri cœpimus; necessarium esse putauimus ostendere huiusmodi animā corpus non esse. Nam & ab antiquis in dubium hoc negotium vocatum est, quippe qui omnia corporea esse aiebant. hi autē inscitiæ arguuntur à Platone in *lib. de ente*. *Cùm aliquid sit, inquit, iustitia, & sapientia, & virtus qualibet, nec non virtutis cuiusq; contrarium, & anima præterea, cui hæc accidunt; singula tamen illorum, nec tangi, nec videri possunt. similiter & anima se habet, vnde si quid vel exiguum quidem incorporeum esse concedunt, sufficit. Itaque extitit inter nonnullos*, ait Plato, *quasi gigantum pugna quadam, propter eam controuersiam, qua inuicem de essentia certant. Quidam illorum de cælo, & inuisibili regione, omnia ipsi certè manibus in terram trahunt, saxa & quercus apprehendētes. Nā cùm talia hæc omnia tāgāt, solū id esse affirmāt, quod quoquo modo percipitur atque tangitur, idemque corpus, & essentiam tradunt. Quicquid autem absque corpore dicitur esse, contemnunt, nihil aliud audire volentes. Horum autem aduersarij cautè admodum atq; piè supernè ex inuisibili sede pro inuisibili essentia pugnant, atque intelligibiles quasdam, & incorporeas, cogunt etiam veras existere substantias, vnde ingens pugna inter vtrosque de his semper extitit.*

Plato in lib. de ente.

Contra eos qui dicebant esse corporea.

Ex his ergo Platonis sermonibus licet colligere, animam incorpoream esse, atque eos reprehensione dignos, qui omne inuisibile, & incorporeum cōtemnebant: & eos quoque qui aiebant, omnia esse inuisibilia, atque incorporea. Quod verò anima intellectiua sit incorporea, sic ostenditur.

Anima principium vitæ.

Nam cum anima sit principium vitæ in his, quæ apud nos viuunt; animata enim viuentia dicimus: inanimata autem vita carentia liquet verò non quodcunque vitalis operationis animam principium esse, alioqui & oculus anima dici posset, eò quod sit quoddam visionis principium, de alijs quoque sensibus, animæque instrumentis, simile posset esse iudicium. Est ergo anima primum principium vitæ, cor autem, etsi sit quoddam in animali vitæ principium, primum tamen dici non potest. Primum autem vitæ principium, corpori nullatenus conuenit, alioqui omne corpus esset viuens, aut principium vitæ. verum nihilominus est, aliquod corpus esse viuens, seu principium vitæ, propterea quod sit tale corpus in actu. At omne huiusmodi ab aliquo alio, quod est per se viuens, & primum principiū vitæ, & primus actus, accipit vt sit eius actus. Anima ergo cùm primū sit principiū vitæ, nō est corpus, sed corporis actus sicut calor qui est principiū calefactionis non est corpus, sed quidā corporis calidi actus. vnde Augst. dixit, animā ideo simplicē dici, quia mole nō diffunditur per spacium loci. Et *lib. de quantitate animæ*

Aug. de trin. lib. 5.

Animæ gradus substantiales. dictinnem quidem alterius gradus fieri; sed priori destructo, vltimum gradum remanere. Et id profectò temerè nequaquam euenerit, nam si teste philosopho specie differunt, quæcunque eodem in subiecto existentia, differentiam habent, plures igitur gradus formæ non se compatiuntur ad inuicem. Verum hæc philosophi authoritas sic potest intelligi, accidentia scilicet, quæ in eodem consistunt subiecto, specie quidem differre; si ea illorum coniunctione aliquod vnum non conflatur atque constituatur in esse. Modò autem cùm ea præcedentium graduum vnione, per se vnum resultet; non est ratio, quæ ab inuicem specie differant. Sed secunda opinio diceret, in aduentu sequentis, præcedentem gradum corrumpi, propterea, quod se inuicem non compatiantur, aut coalescere nequeant; quandoquidem duo eiusdem speciei gradus simul consistere non valeant. Verùm ad huiusmodi obiectionem, sic responderi posset, nempè formam abstractam duobus modis considerari posse: vno quidem modo secundùm specificum, & essentialem gradum, quo planè modo à supposito præscinditur, & remouetur: alio autem secundùm gradus indiuiduales, & accidentales, quos in subiecto habere videtur. Porrò, primo modo forma non intenditur, neque remittitur; sed formæ sunt sicut numeri, quacunque enim facta additione ipsi numero, species numeri variatur; pariter etiam aliquo formæ addito gradu, formæ species variatur. At secundo modo per accidentalium graduum additionem, non variata specie forma intenditur, & remittitur, hac de causa dictum est à philosopho in prædicamento qualitatis, quòd qualitas non suscipit magis & minus, sed quale: iuxta illud quod dicitur in libro sex principiorum: Forma est in simplici, & inuariabili essentia consistens. Etenim sicut per agens, quod est in actu, fit aliquod actu calidum, quia de nouo incipit formam participare, non quòd fiat ipsa forma, vt dicit 7. *meth.* ita per intensiorem actionem agentis, efficitur magis calidum, quia magis participat, non quòd tanquam formæ aliquid addatur. Quare, cùm anima intellectiua forma sit substantialis; omninò erit simplex, indiuisibilis, graduum additionis, aut diminutionis expers; ideoque liberè dici potest, vnam alteri gradu aliquo substantiæ non antecellere.

[Margin: 3. meth. c. 13. — Graduum additis. — Responsio vera. — 7. meth. 10.]

CAP. VI.

Argumenta contraria.

CVm sit non paruæ obscuritatis huius quæstionis intima penetrare; hinc est quòd plurima inueniuntur argumenta, quæ contra illius veritatem pugnare videntur.

2. *Et primum dici posset* ad philosophi authoritatem, in suis prædicamentis logicè locutum fuisse, ideoque dixisse, substantiam magis & minus non suscipere: secus verò rem se habere secundùm metaphysicam considerationem. Substantia præterea à termino supremo imponitur, qui in indiuisibili consistit, non autem ab ipsa formæ latitudine: sicut & conceptus terminus accidentalis. Quocirca, licet graduum latitudinem habeat; respectu tamen termini indiuisibilis, magis & minus suscipere non dicitur; denique, vna forma non dicitur magis, vel minus substantia, quam altera; tametsi gradibus aliquot substantiæ antecellat: sicut nec vna albedo dicitur magis vel minus albedo; etiam si perfectior vel imperfectior altera dicatur, & existat. Amplius, de forma educta de potentia materiæ, sic argui potest: Fieri non potest, vt duæ formæ substantiales eiusdem gradus, eadem in materia consistere queant, eò quòd altera sufficit ad materiæ constitutionem. sed authore Damasceno, forma ignis, & forma ferri, in eadem igniti ferri materia simul inueniuntur: igitur sunt inibi in esse remisso, & consequenter recipiunt maius & minus. Reuera, propria alicuius forma accidentalis, non nisi mediante forma substantiali eidem inesse poterit; caliditas namque est forma accidentalis ignis, quia est accidens aquæ calefactæ nihil autem quod vni est substantia, alteri erit accidens. Inibi erit ergo forma substantialis ignis, non quidem in esse intenso, sed remisso: ergo quod prius. caliditas siquidem non inest aquæ, mediante forma aquæ, quia aquæ corruptionē machinatur: nullū autē accidens ad proprij corruptionē disponit, illius præsertim formæ, qua mediante inest subiecto: sicut nihil est quod sui interitum machinetur.

3. Iterum, si ea terra ignis generatur, igitur in terræ materia simul sunt forma ignis, & forma terræ: atq; ita habetur intentū. Consequētia autem sic deduci potest: nisi terra pares haberet gradus raritatis cum igne, vno duntaxat excepto; idonea nequaquam esset, quæ ignem gigneret. sed ad summum huiusmodi raritatis gradum ex suæ quidem formæ virtute, nequit attingere; alioqui aëris raritati antecelleret: simul ergo coalescūt amborum formæ: & sic in idem recidit argumentum. Ad hæc accedunt philosophi sententiæ, quæ prædictis expressè fauere videntur argumentis. sic enim loquitur 7. *phys.* *Si numerus*, inquit, *esset substantia; maior & minor numerus, eiusdem esset rationis:*

[Margin: 6. meth.]

Pymand. Tamus Sextus.

igitur materialis substantia educta de potentia, potest suscipere magis & minus: Denique, in postprædicamentis, inter species motus, generationem interserit: igitur generatio est motus. sed id nequaquam fieret; nisi forma substantialis, quæ est terminus generationis, diuisibilis esset, ac magis & minus susciperet. Insuper apertè testatur, quod non sit fieri ante quod non sit factum esse, & similiter incorruptam esse. Incorruptio igitur est mutatio successiua, sicut & motus: atq; ita ex tot philosophi sententijs clarè colligitur, substantiam scilicet suscipere magis & minus. His quoq; assentitur Commentator, vbi palàm ostendit, elementorum formas suscipere magis & minus. Præterea gradus formarum nihil aliud sunt, quàm formæ specificæ perfectionalis proportio, quæ extra specificæ quidditatis conceptum existens, ipsam tamen speciem intra indiuidui conceptum essentialiter includit. Tunc sic argumentor: Fieri non potest, vt eadem forma simul insit diuersis indiuiduis, secundùm aliam & aliam rationem participata, nisi pluralitatem illarum in se habeat rationum, qui gradus appellantur. Itaque forma specifica est quidem indiuisibilis, quoad gradus specificos; diuisibilis verò, quoad gradus perfectionales indiuidui. sed aliqua forma participatur à diuersis secundùm diuersos gradus: igitur datur latitudo graduum in formis. Quod verò forma suscipiat magis & minus, in causa est latitudo graduum in forma, siue, quod idem est, illimitatio formæ quæ participatur. Etenim absurdum est dicere, formam secundùm magis, & minus haberi; nisi in seipsa habeat huiusmodi graduum latitudinem: alioqui oppositum prædicati inferret oppositum subiecti: nam si non fuerit illuminata; non participabitur secundùm magis & minus. Fauet huic proposito Simplicius in prædicamentis, vbi commendans Architæ sententiam, ait: *Mirabilis Architas breui sermone, causam eius quod est magis & minus, insinuat, dicens: Qualitas quia infinitatem quandam participat; ideò secundùm rationem eius est, quòd suscipiat magis & minus, & non ex participantibus:* ergo quod prius. Amplius, Quemadmodum non calidum, est potentia calidum; ita planè minus calidum, est potentia magis calidum. sed id quod non est calidum, per caloris aduentum fit calidum: igitur minus calidum, per nouos gradus aduenientis formæ fiet calidum: nam illa augmentatio caloris, aut fiet per additionem graduum noui caloris, & ita habetur propositum; si verò sine alicuius gradus additione fiat, non ergo euadet, aut euadere potest magis calidum: cuius contrarium sensus ostendit.

[Margin: Animæ gradus substantiales. — 6. Phys. — 3. de anima — Causa suscipiendi magis & minus. — Simplicius.]

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum*, perperam philosophi sententias interpretatur; pari enim ratione dici posset, albedinem seu aliquam aliam qualitatem, secundùm considerationem logicam, non suscipere magis & minus: quippe, quæ quoad secundam intentionem speciei, est quidditas quædam abstrahens ab indiuiduis, & consequenter à magis, & minus susceptione. sed Philosophus contrarium sentit: tribuit enim id qualitati, adimit verò substantiæ. Itaque, ad mentem Philosophi, substantia nec in seipsa, nec ad alia comparata, suscipit magis & minus. Ad aliud, licet substantia imponatur à termino: id tamen, cui imponitur, potest esse citra terminū: proinde quoad illud, cui non imponitur, potest dici maius & minus, nempe subiectiuè, & non formaliter. Quare, si forma haberet in seipsa huiusmodi graduum latitudinem, & si in seipsa non diceretur magis, & minus; illius tamen concretum hanc prædicandi rationem susciperet. Ex quo vnus homo diceretur magis vel minus homo, quàm alter homo, quod est falsum, vt dicit Philosophus.

2. *Ad 2.* Duæ formæ substātiales ignis scilicet & ferri, eadem in materia nequaquam simul consistunt: verùm quia ferrum est corpus porosum, in eius planè poros subingreditur rarus ignis & subtilis. Quare, in materia vaporis, quæ quidem materia se tenet in superficie ferri, ignis consistit: vaporis autem forma corrupta, in ferri materia gignitur ignis. Non sunt ergo duæ formæ substantiales simul in eadem ferri materia. De caliditate autem, quæ in aqua inuenitur, dico: in materia aquæ formam ignis non præexistere; sed caliditatem illam in aquæ materia inueniri, forma aquæ mediante. porrò, caliditas aut propriè loquendo, non est propria passio ignis; eò quòd in alijs quoq; inueniatur; vel, si est eius propria passio, est pro aliquo gradu caloris, qui certè in aqua inueniri non potest, aquæ forma remanente. *Ad confirm.* similiter patet responsio: nullum siquidem est absurdum, ab accidente extraneo, ad quod nullā habet subiectum actiuam, seu passiuam inclinationem, media parari, quibus subiectum corrumpatur, cùm id per accidens cōtingat.

3. *Ad 3.* Non est necesse tot grauitatis gradus certā attingere, vt suæ exuat formæ naturam, priusquam ex ipsa

Animæ gradus substantiales.

ignis generetur: sed sat erit illi ad proximum raritatis prouehi, qui terræ consortium non patitur, antequam eà ipsa ignis gignatur; habebit igitur debitam, ac determinatam grauitatis mensuram, quæ apta sit ad ignis formam recipiendam.

Soluuntur philosophi authoritates.

Ex his ergo sic elucidatis, patere arbitror, quomodo Philosophi sententiæ sint intelligendæ. Et prima quidem disputat contra Platonicos, qui posuerunt, & substantias numeros esse, & substantias materiales magis & minus suscipere, idque ea ipsa materia. Non igitur secundùm propriam intentionē putandum est, fuisse locutum. Pari quoque facilitate secunda eius soluitur authoritas; vel dubitando potius, quàm affirmando, dixit, cùm aliter omninò ab eo doceatur in suis prædicamentis. *Ad authoritatem* de postprædicamentis dico, motum pro mutatione accepisse, successiua, siue instantanea. Quocirca non sequitur, generationem mutationem successiuam esse, sed instantaneam, & totam simul. Quoad Commentatorem spectat, à seipso dissentit 5. phys. & de substantia: idcircò hac in re parui refert, quid senserit.

Com.

4. *Ad 4.* A nonnullis ita respondetur, cùm quælibet forma secundùm essentiam certificetur, determinetur, stabiliaturque, vt id sit, & non aliud per suam essentiam; huiusmodi verò certificatio in minimo fiat. 10. *meth.* omnia mensurantur minimo sui generis; ideoque in minimo, & in puncti ratione forma consistit; quia formæ sunt sicut numeri. Quælibet ergo forma instar numeri indiuisibilis erit, sed vbi est graduum latitudo, inibi est perfecti, & imperfecti diuisio: in formarum igitur essentia, ponenda non est graduum latitudo.

Graduum latitudo.

Et cùm dicis, formam specificam, quoad gradus specificos indiuisibilem quidem esse, diuisibilem verò quoad gradus perfectionales, & proportionales; qui certè non sunt infra specificum, sed indiuiduorum conceptum. Tunc *arguo sic*: Aut huiusmodi gradus sunt omninò idem essentialiter, & realiter cum essentia specifica, aut non; si sint, nulla profectò erit graduum latitudo: sicut enim forma indiuisibilis est pro gradibus specificis, ita procul dubio pro gradibus proportionalibus, si verò non sint: non ergo forma intenditur, sed gradus. Sed dicis, huiusmodi gradus ad essentiam, & quidditatiuum indiuidui intellectum pertinere, vtpote huius calidi, vel albedinis, sed tunc dubium emergeret, quòd talia indiuidua absq; illorum graduum cognitione intelligi non possent. atqui intelligere licet calidum sine quinto aut sexto gradu caloris, & hanc albedinem, etiamsi ab vno gradu separari nequiret: non ergò ponenda est latitudo graduum in essentia formarum; sed secundùm esse, quod habent in subiecto magis, ac minus disposito.

Subiecti dispositio.

Nam si necessaria non esset subiecti dispositio: in instantē ergo forma ab agente produceretur, sicut diaphanum à sole in instanti illuminatur. sed formæ quæ suscipiunt magis & minus, modo iam dicto, non producuntur in instanti; sed ab imperfecto procedunt ad perfectum, vt sensu manifestè docemur: ergo quod prius.

Additio formæ charitatis.

Sed rursus instabis, *dicens*, accidentis esse, est inesse: igitur ponere graduū latitudinē in formis secundū esse quod habent in subiecto, perinde est, ac ponere graduum latitudinem in essentia formarum. Quare, qui dixerunt charitatem augeri secundùm radicationem in subiecto, non autem secundùm suam essentiam; à vero aberrârunt. Cùm sit enim accidentis esse, inesse; haud dubium quòd nihil aliud sit ipsam secundùm essentiā augeri, quàm eam subiecto magis inesse, hoc est, fortiùs radicari: nam cùm virtus sit essentialiter ordinata ad actum, proinde, ipsam augeri secundùm essentiam, & efficaciam habere in actum feruoris producendum, idem erit.

Charitas augetur.

Resp. charitatem non augeri secundùm essentiam, hoc est, quòd augeatur in eius essentia; quandoquidem secundùm hunc modum nulli formæ prorsus cōuenit intensio, siue augmentatio. Porrò, intenditur alio modo secundùm essentiam, id est, illa sua essentia, non in se, sed in subiecto augetur.

Conciliatio.

At sic istæ duæ opiniones videntur coincidere; idem enim esse arbitror, formam specificam indiuisibilem esse secundùm gradus specificos: diuisibilem verò secundùm gradus proportionales, quos habet in subiecto. Et charitatem, seu formam non augeri in sua essentia, sed in subiecto. Etenim, si formæ considerentur secundùm suū esse specificum, dubium esse non potest, quin sint in esse determinato, & indiuisibili: alioqui, si possent augeri & minui, possent etiam corrumpi: quod non est fas dicere apud philosóphum. homo enim non præstat, nec antecellit homini ratione speciei. Verùm quoad alias formas accidentales, datur quidem graduum latitudo respectu subiecti, non autem formæ: vnum siquidem subiectum aptius est altero, atque capacius ad maiores caloris, seu albedinis, siue ignorantiæ, aut scientiæ, bonitatis & malitiæ gradus suscipiendos. vnde subiectiuè & materialiter, secundùm gradus proportionales, seu perfectionales, aut participationem subiecti, siue radicationem in subiecto, aut quocunq; alio nomine velis dicere, forma dicitur intendi, seu remitti.

5. *Ad 5.* Id quod nondum est calidum, est in potentia ad formam caloris, tanquàm nondum habens formam: hinc est, quòd agens nititur nouam introducere formam. At id quod est minus calidum, non est in potentia ad formam, sed potiùs ad perfectiorem participationis modum, quem certè consequitur per actionem agentis. *Ad confir.* similiter est dicendum, nempè dum forma intenditur, gradus ad gradum in subiecto non autem formæ ad formam additionem fieri.

Animæ gradus substantiales.

Soluuntur contra argumenta.

His ita elucidatis, ad contrarias rationes sic erit respondendum: & primùm quidem ad illam philosophi sententiam, formæ sunt sicut numeri. Philosophus ibi de quidditate specifica, quæ diffinitionem exprimit, quęque abstrahit ab omni gradu indiuiduali, locutus est. Et id quidem elucidant verba sequentia. Quemadmodum, inquit, nec numerus habet magis, & minus, nec quæ secundum speciem substantia sed siquidem cum materia. Et est sensus, si forma specifica habet magis & minus, hoc est, cum materia, & inferioribus indiuiduis: in forma igitur specifica, vt est quidditas, ab omni conditione indiuidus abstracta, non inuenitur magis, & minus.

1.

Et cùm iterum *arguis*: vel gradus additus ad quidditatem formæ specificæ pertinet, & tunc albedo remissa non erit perfecta in specie albedinis, vel non spectat; atque ita intensa albedo erit vnum per accidens, quia scilicet gradum includit, ad eius essentiam non spectat.

2.

Resp. gradum illum ad quidditatem specificam minimè spectare. neque ea de causa, formam intensam, esse vnum per accidens; gradus enim illi etsi non sint de essentia speciei; sunt nihilominùs de essentia indiuidui: ideoque non possunt facere vnum per accidens. Et cùm infers: ergo species non dicit totam essentiam indiuidui, non sequitur; nam etsi natura specifica in suo conceptu, à quolibet abstrahat gradu, est tamen idem realiter cum quolibet gradu, & in quolibet indiuidui gradu includitur.

Gradus indiuiduales.

Cæterùm, si anima intellectiua esset forma accidentalis, veluti albedo, aut scientia; posset tunc esse aliqua probabilis coniectura, quòd respectu diuersorum hominū gradus haberet perfectionales. Verùm, cùm sit forma substantialis, nō video quomodo possit intēdi, & remitti pro aliquo, siue quocunq; gradu. Anima ergo vnius hominis non antecellit animę alterius hominis, aliquo gradu substātialis.

CAP. VIII.

Anima non est corpus.

Anima non est corpus.

QVoniam cum magno Mercurio animæ intellectiuæ simplicitatem ac indiuisibilitatem tueri cœpimus; necessarium esse putauimus ostendere huiusmodi animā corpus non esse. Nam & ab antiquis in dubium hoc negotium vocatum est, quippe qui omnia corporea esse aiebant. hi autē inscitiæ arguuntur à Platone in *lib. de ente. Cùm aliquid sit*, inquit, *iustitia, & sapientia, & virtus quælibet, nec non virtutu contrariaq; contrarium, & anima præterea, cui hæc accidunt; singula tamen istorum, nec tangi, nec videri possunt. similiter & anima se habet, vnde si quid vel exiguum quidem incorporeum esse concedunt, sufficit. Itaque existit inter nonnullos*, ait Plato, *quasi gigantum pugna quædam, propter eam controuersiam, qua tunc cum de essentia certant. Quidam illorum de cœlo, & inuisibili regione, omnia ipsi certè manibus in terram trahunt, saxa & quercum apprehendētes. Nā cùm talia hæc omnia tāgāt, solū id esse affirmāt, quod quoquo modo percipitur atque tangitur, idemque corpus, & essentiam tradunt. Quicquid autem absque corpore dicitur esse, contemnunt, nihil aliud audire nolentes. Horum autem aduersarij cautè admodum atq; piè supernè ex inuisibili sede pro inuisibili essentia pugnant, atque intelligibiles quasdam, & incorporeas, cogunt etiam veras existere substantias, vnde ingens pugna inter vtrosque de his semper existit.*

Plato in lib. de ente.

Contra eos qui dicebant esse corporea.

Ex his ergo Platonis sermonibus licet colligere, animam incorpoream esse, atque eos reprehensione dignos, qui omne inuisibile, & incorporeum contemnebant: & eos quoque qui aiebant, omnia esse inuisibilia, atque incorporea. Quod verò anima intellectiua sit incorporea, sic ostenditur. Nam cum anima sit principium vitæ in his, quæ apud nos viuunt, animata enim viuentia dicimus: inanimata autem vita carentia liquet verò non quodcunque vitalis operationis animam principium esse, alioqui & oculus anima dici posset, eò quod sit quoddam visionis principium, de alijs quoque sensibus, animæque instrumentis, simile posset esse iudicium.

Anima principium vitæ.

Est ergo anima primum principium vitæ, cor autem, etsi sit quoddam in animali vitæ principium, primum tamen dici non potest. Primum autem vitæ principium, corpori nullatenus conuenit, alioqui omne corpus esset viuens, aut principium vitæ. verum nihilominus est, aliquod corpus esse viuens, seu principium vitæ, propterea quod sit tale corpus in actu. At omne huiusmodi ab aliquo alio, quod est per se viuens, & primum principiū vitæ, & primus actus, accipit vt sit eius actus. Anima ergo cùm primū sit principiū vitæ, nō est corpus, sed corporis actus sicut calor qui est principiū calefactionis non est corpus, sed quidā corporis calidi actus. vnde Augst. dixit, animā ideo simplicē dici; quia mole nō diffunditur per spacium loci. Et *lib. de quantitate*

Aug. de trin. lib. 7.

anima

Anima non est corpus. *anima cap. 13. Si, inquit, corporea corporeis oculis mira quadam rerum cogitatione cernuntur, apparet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum corpusue non esse.* Anima ergo est substantia quædam, rationis particeps, regendo corpori accommodata. *Et lib. 7. de gen. cap. 20. Aliud est anima, inquit, & aliud hac corporalia vasa, vel organa, quod sic euidenter elucet, plerunque enim anima si vehementi cogitationis intentione auertit ab omnibus corporeis rebus, vt præ oculis patentibus, rectéque valentibus multa posita nesciat.* Ex his ergo tribus rationibus satis cōstare poterit, animam corpus non esse. cum siquidem sit primus actus, primumque principium vitæ, corpus esse non potest, quod ab alio vitam accipit. Deinde, sicut oculis corporeis corporea cernuntur, ita planè incorporea, anima incorporea. Quare, si anima esset corporea de substantijs inuisibilibus, & incorporeis, nihil à nobis intelligi posset quod prorsus destruit omnem veram, sanctamque philosophiam. Denique, si anima corpus esset, à rebus corporeis penitus se auertere non valeret. Ampliùs, anima intellectiua, licet secundum esse, & existere, corpori, sit pars hominis, est tamen exuta corpore aliquid per se subsistens: quod sane in animam non caderet, si corporeum aliquid esset. De fundamento autem huiusmodi subsistentiæ, aliqui dixerunt esse quod est, & quo est. hoc est, potentiam passiuam, seu receptiuam, quæ se habet per modū materiæ; & quo est, id est, potentiam actiuam, quæ tenet modum formæ. verùm ratione sola, non autem re, hæc in anima differre videntur. Vtrunque namque ipsa est secundum substantiam, & passibilis, siue passiua, & etiam actiua; in rebus verò corporeis hæc duo, & re, & nomine distinguuntur. Quā ob causam à quibusdam dictum est, huiusmodi subsistentiæ fundamentum, principium esse materiale, à quo anima habet subsistere: & formale, à quo habet esse: vnde hoc modo compositam esse aiunt ex materia, & forma spirituali. Anima igitur dicitur subsistens exuta corpore, quia non dependet ab alio secundùm esse; sed habet à primo ente, à quo, & creata est, quod per se subsistat. Quoniā ergo anima potest subsistere sine corpore: non est ergo corpus, eò quod sine suipsius substātia, subsistat nihil. Adde, quod intellectio, qua incorporalia apprehendit, & eligit, ex corpore non pendet, quia contra eorum electionem incitat conditio corporalis: igitur, si animus intelligit, & vult absque corpore, & absque eo quandoque operatur; necessariò sequitur, vt & viuere, & esse possit sine corpore, & corpus nullatenus sit. De hac re præclare disputauit Plot. multis varijsque rationibus asserens, corpus sua proprietate dissolubile esse: animam verò suapte natura, corpus connectere, conciliareque contraria, dum certa quadam ratione commiscet; ex quo perspicuum esse potest dissolubilem non esse, nec corporis subire mixturam: Animæ, inquit, vita necessariò inest; si autem anima est corpus; & corpus mixtum est e pluribus corporibus: igitur ex pluribus vitis: atqui vnicuique vna vita sufficit. Quam ob causam, omnino pro impossibili habetur, consonantiam corporum vitā facere non posse, & quæ intellectu carent, facere intellectū. Non solum ergo anima intellectiua non est corpus compositum: sed ne simplex quidem. Non est autem corpus crassum; alioqui vniuersa permeare facile non posset, neque labile; alioqui seipsam non contineret: non est Impressa corpori forma; alioqui corpori expeditè dominari non posset: & ad viuificandum, & ad mouendum, & ad continendum. Corpus præterea ex se ipso vitam non habet; quia materia expers est vitæ. sed anima habet in seipsa vitam: igitur non est corpus. Stoici, & Epicurei animam esse spiritum suspicabantur, id est, subtilissimum corpus: illi quidem potiùs igneum, hi verò magis aëreum. Sanè, si anima corpus est; aut illud corpus est frigidum, aut calidum, aut durum, aut molle, aut compactū, aut fluidum, atque laxum: item, vel nigrum, vel album, & quæ sunt huiusmodi. Quare, si est calidum tantùm, calefacit solùm, si frigidum, frigefacit: & de reliquis simile est iudicium. atqui animatum in alijs animalibus alia facit, & alia; tū etiam in eodem contraria parit: anima ergo non est corpus. Præterea, si anima corpus est, sient natura corporis consuetur: igitur in plures partes distribueretur, sicut sunt plures partes corporis. sed anima est indiuisibilis, vt supra dictum est; corpus ergo nequequam est. Amplius, anima intellectiua est tota in toto, & tota in qualibet parte, vt paulò post ostendetur, propterea quod est forma substantialis indiuisibilis. sed id corpori conuenire non potest, vt queat idem totum simul in pluribus esse, atque pars idem penitus esse valeat quod totum, ergo quod prius. Iterum, si anima esset corpus, prorsus destrueretur in nobis sentire, & intelligere: quibus euersis atque destructis, destrueretur penitus natura humana: atqui ita, si anima est corpus, homo non est homo. Etenim si sentire quicquam debet, vnum esse ipsum oportet, & vno quodā eodemque percipere. Quare, etsi aliquis per oculos aliud penetret, aliud per auditum, vnum tamen oportet esse, ad quod perueniant vtraque: alioqui non posset animus horum inter se differentias iudicare; nisi intentiones sensuum sensibilium que in vnum æquè confluerēt: oportet igitur hoc esse quasi centrum; sensus verò singulos quasi lineas. Nam si diuiduum aliquid esset, & quasi ad extrema, sine ad medium intentiones sensuum concurrerent; aut variæ essent intellectiones; aut potiùs in vnum congregarentur: ceu, si ego aliud sentiam, tu verò sentias aliud: etiam si vnum sit rei spectaculum. Itaque, si anima corpus esset; non esset vnum centrum, ad quod notiones sensuum, veluti lineæ concurrerent; sed vna cum re sensibili diuiderent: atque pars alia sentiret aliam, nihilque in nobis sentiendam rem totam perciperet, etenim cùm magnitudo diuidi queat in infinitum, & anima est magnitudo: in anima ergo innumerabiles erunt sensus circa vnumquodque sensibile, quod est falsum. Præterea, si corpus sit quod sentit, non alio modo sentire continget, quam si quedam ab anulo in cera imprimantur imagines, siue in sanguine, siue in aëre quodam sensibilia imprimantur. Quòd si illæ imagines confunderentur, veluti vestigia aquæ impressa confunduntur; tunc planè nulla erit memoria. At si impressæ figuræ atque imagines permanserint, aut non licebit alias ibi fingi, prioribus permanentibus, ideoque sensus alij minimè fient; aut si fiant, priores protinus delebuntur, sicque memoria perdetur. Verùm, quoniam possumus meminisse, ac præter alia, sentire rursus & alia, prioribus nequaquam impedientibus: igitur omnibus modis anima corpus esse non potest. Ampliùs, idem quoque ex dolore, dolorisque sensu declarari potest, vtpote quando quis dicitur dolere digitum, tunc dolor quidem est in digito: sensus verò doloris, est circa ipsum animæ principale, vbi pars quædam spiritus animati dolet: proinde anima tota tunc quodammodo dolet. Cùm ergo anima vbique sit tota, & ipsa persentiat vbique, corpus verò cum sit moles, id habere nequeat, vt in eo patiente alio id persentiat aliud, profectò non video qui fieri possit, vt anima corpus nominetur, & sit. Intelligentia præterea frequenter attingit, & penetrat inuisibilia, & incorporea, formas scilicet separatas à corpore. Quare, si fiat absque corpore; proculdubio non absre. sed iure dicere possumus, animam corpus non esse: indiuisibile enim non aliter, quàm per indiuisibile attingitur: intellectus igitur humanus attingens indiuidua, vt indiuiduus sit, necesse est, & ita incorporeus. Profectò, si sentire nihil aliud sit, quàm anima vtēs corpore, sensibilia percipere, sine dubio intelligere non erit per corpus aliquod apprehendere: alioqui idem esset intelligere & sentire. Cum ergo intelligere sit sine corpore: anima ergo, quæ intelligit non erit corpus. Item essentia corporea tanquam imperfecta dependet ab incorporea perfecta. quæ quidem cùm ex seipsa primùmque sit, & viuat, corpus esse nō potest. Anima autem quoniam in genere diuinorum est vltima, ideo cum caduca videtur inire consortium, ex quo optimus eius habitus interimitur. verùm quia in diuinorum genere comprehenditur, idcirco à corporeis rebus sese potest auocare. Omne autem quod est tale, corpus minimè erit.

Marginalia (left): Anima non est corpus. — Tres rationes. — 4. — Subsistentia animæ. — Quod & quo. — 5. — 9. Enn. 4. cap. 3. & sequentibus. — Non est corpus crassum. — Stoici. Epicurei. — 6. — 7. — 8. — 9. — Vnum necesse est esse.

Marginalia (right): Anima non est corpus. — 10. — 11. — 12. — 13.

CAP. IX.

Aliaquoque rationes.

OMnium autem necesse est alteram quandam esse naturam præter corpora, quæ esse habeat ex seipsa, talequæ esse omne, quod verè ens iudicatur. hæc autem essentia peregrina non vtitur vita, alioqui in infinitū progressio fieret: oportet ergo naturam quandam existere primò viuentem, incorruptibilem, immortalem: vtpote quæ alijs sit principium vitæ: hoc autem in gradu omne diuinum atque beatum oportet consistere, ex seipso viuens atque existens, hoc itaque primò semperque ens non decet vita carere instar lapidis, aut ligni, sed oportet esse viuens, puraque vita frui. Cùm autem anima vltima sit in sphæra diuinorum, impedimentum subijt ad optimam, corpus scilicet, neque tamen naturam suam amisit, vt corpus fieret, sed antiquum habitum, quando recurrit ad sua, quandoque resumere potest. Quòd si ad corpoream spectaret naturam, nequaquam ad suum habitum remeare valeret. Itaque diuiniori sempiternoque naturæ animam intellectiuam cognatam esse, vel ea eo maximè patet, quod corpus non sit, neque figuram aliquam materialem habeat, neque colorem, neque molem, vel qualitatem vllo pacto tractabilem. Sanè, cùm nobis constet, omne diuinum vita frui bona atque sapiente, profectò quoties anima in seipsam reuertitur, sapiens redditur, & virtute prædita, sapientia autem atque virtus cùm diuinæ res sint, nō possunt alicui vnquā vili mortalique inesse naturæ. Anima ergo cùm sit capax sapientiæ & virtutis, rerum vtique diuinarum, non erit capax vilis, & mortalis naturæ corporeæ. Anima ergo est vnus & simplex actus, & natura in viuendo consistens, non diuisa in partes, vtpote quæ non est moles, neque quantū quicquam. Hæc Plotinus. Amplius, sic argua indoctiue: Anima non est corpus cœleste, corpus siquidē cœleste nō mouetur per potentiam in eo

Marginalia (right): Primum ens. — Anima non est corpus. — Quid anima.

Anima non corpus. in eo existentem, quia nimirum, aut esset finita, aut infinita. Si finita, motus cœli posset desinere, quod Philosophus non probatur, vt dictum est in quarto Pymandri. Si infinita, contingeret moueri in instanti, vt dicit Philosophus: ideò mouetur per potentiam non existentem in subiecto. sed anima mouet seipsam: non est ergo corpus cœleste. Non est corpus finitum, quod ablatione continui consumitur, *6. phys. com. 20.* quia partes non habet quarum ablatione consumi possit. Neque infinitum: quia si esset, repleret omnia; sed anima non occupat omnia. Non est corpus simplex, quia corpora simplicia sunt contraria. anima autem non habet contrarium: neque mouetur motu elementorum. Non est corpus mathematicum, quod est in loco secundum imaginationem. quia anima est naturale, & naturale, non abstractum à materia per imaginationem; sed per suam ipsius substantiam. Item, corpus mathematicum immobile est, & nullam habet inclinationem. Denique, non habet esse extra intellectum, *3. cœli 72.* quæ omnia corpori non conueniunt. Item, *2. de anima 37.* omnia corpora physica sunt animæ instrumenta: non ergo anima est corpus physicum: quia non est suum instrumentum. Item, corpus intelligi non potest sine superficie, *3. metha. 17.* sed anima intelligitur sine superficie: igitur non est corpus. Neque est corpus sphæricum: quia omne corpus sphæricum necessariò ambit mundum: alioqui corpora procederent in infinitum, aut terminarentur ad vnum, quæ omnia sunt falsa: ex lib. destruct. disp. prima, solut. dubij *11.* sed anima non ambit cœlum: non est ergo corpus sphæricum. Denique, omne corpus tribus clauditur terminis, longitudine, latitudine, profunditate, quæ planè animæ intellectiuæ tribui nequeunt: ergo quod prius. Suffragantur huic proposito diuinarum scripturarum oracula vnà cum diuinis interpretibus. *Reuertetur*, inquit Salomon, *puluis in terram suam, vnde sumptus est, & spiritus reuertetur ad dominum, qui dedit illum.* Ex quo satis ridendi sunt, qui putant, animas aut corpora esse, aut cum corporibus interire. Hieronymus in caput 9. Amos, dicit, animam humanam tenuem habere substantiam: *Anima humana*, inquit, *vinculis laxata corporeis volandi quò velit, siue quò ire compellitur, propter tenuitatem substantiæ, habet libertatem.* Si ergo anima est tenuis substantia, corpus non erit; quod ex quatuor constat elementis. Et in Abdiam: *Anima*, inquit, *in medietate vitiorum atque virtutum posita est; vt possit in vtramque partem per horarum momenta conuerti.* sed corpus in eam, quam primò accepit, sese deflexit naturam, ita, vt ab ea sese auocare non queat: nullam ergo habet corpus cum anima cognationem. Sanè, corpus potest occidi, anima autem minimè, quia animam non possunt occidere; quomodo ergo anima est corpus?

Paulus. D. Paulus cupit dissolui cum corpore, & esse cum Christo; sed qui fieri potest, vt anima à seipsa separetur?

Basilius. Basilius Magnus circa finem tertiæ homiliæ eleganter atque eruditè ostendit, animam esse incorpoream. *Ex contemplatione*, inquit, *tuæ animæ incorporea, cogita, Deum esse incorporeum: Deum, inquam, intellige, nullo circumscriptum loco, quando nec tua mens præcisam habeat in loco conuersationem, veruntamen in loco est per colligationem ad corpus.* Nihil est quod dubites credere, Deum esse inuisibilem: non vt tuam ipsius cognoueris animam, cùm nec ipsa quoque corporeis possit apprehendi oculis; nullo enim picturata est colore, nullo tecta schemate, nullo est comprehensa corporeo charactere: tantùm ea suismet actionibus internoscitur.

Ambrosius. Diuus Ambrosius de Isaac, & anima cap. 2. exponens illud Pauli:

Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* tanquam de extraneo hoste, ita se desiderat liberari. Non ergo sanguis est anima, quia carnis est sanguis: neque harmonia anima; quia huiusmodi harmonia carnis est; neque aër est anima, quia aliud est flatilis spiritus, aliud anima; neque ignis est anima, sed est vita, quæ sensibile & exanimum corpus viuificat, & gubernat. Anima ergo secundum sui naturam optima est: sed plerumque per irrationabilem sui partem, obnoxia fit corruptioni. Si ergo corpus auocat animam plerumque à sui contemplatione, & optima natura; quomodo anima erit corpus?

Argumenta contraria. Sed posset aliquis *contra prædicta sic arguere*: Anima mouet corpus, vt patet: & est mouens motum: omne autem tale est corpus: igitur anima est corpus: etenim cùm nihil possit

2. mouere, nisi moueatur: quia nihil dat alteri, quod non habet. Denique, cùm mouens non motum, producat motum sempiternum, *8. phys.* quod planè in motu animalis, qui est ab anima, nequaquam cernitur: anima ergo est corpus. Omnis

3. præterea cognitio per aliquam fit similitudinem: igitur, si anima non esset corpus; non posset cognoscere res corporeas: corporis siquidem similitudo non potest esse ad rem incorpoream. Mouentis igitur ad motum, est aliquis contactus: sed

Platonicorum opinio. anima mouet corpus: inter animam igitur & corpus est aliquis contactus: sed contactus solis conuenit corporibus, ergo quod prius. Platonici dicunt, animam quum ex hoc corpore egreditur, aliud sibi retexere corpus ex vaporibus talis Anima non est corpus.
figuræ, quales fuerunt mores eius in vita; aiunt prætereà angelos esse animalia corpore aërea, vt dicit Augustinus. multò ergo fortius, ac probabilius censendum est, animam intellectiuam, quæ est vltima in ordine altissimarum substantiarum, corporis habere naturam.

Soluuntur argumenta. Verum, ad hæc facile est respondere; vnde ad primum dico, cùm moueri sit exitus de potentia in actum, mouens certè largitur mobili id quod habet, quia ipsum in actu constituit. Verùm, quia, vt dicitur *8. phys.* est quoddam mouens penitùs immobile, quod neque per se, neq; per accidens mouetur: tale profectò mouens potest mouere motum semper vniformem; anima verò, quoniam non per se, sed per accidens mouetur: ideoque non mouet motum semper vniformem. Est & aliud mouens, quod per se mouetur, corpus scilicet. Quoniam autem antiqui sola corpora posuerunt; hac de causa arbitrati sunt omne mouens moueri: animam verò per se moueri, & corpus esse. *Ad 2.* dico, rei cognitæ similitudinem in natura cognoscentis actu existere, 2.
necessarium non esse; etenim si aliquid sit, quod potentia quidem prius cognoscit, deindè actu; similitudo etiam cogniti, potentia, & non actu erit in cognoscentis natura; coloris instar, qui potentia solummodò, & non actu existit in pupilla videntis. Quare non est necesse, vt in animæ natura actu existat corporearum rerum similitudo; sed esse in potentia ad illas, plus satis est. Antiqui autem naturales, quoniam inter actum & potentiam nihil discriminis posuere. ideò coacti sunt asserere, animam ex omnium corporum principijs compositam, vt corporum cognitionem habere possit. *Ad 3.* Corpus 3.
tangitur ab anima virtutis, non autem quantitatis contactu: corpora siquidem quantitatis contactu sese mutuò tangere, & extrudere dicuntur. Aristoteles *2. de anima 4.* clarissimè docet, animam corpus non esse, sed formam & actum corporis; Philosophi positio, quod sit anima.
Atque, cùm tale, inquit, sit corpus, id est, habens vitam, corpus profectò non erit anima, corpus namque non subit rationem eorum, quæ sunt in subiecto, sed vt subiectum potiùs est & materies. Necesse est ergo, animam substantiam esse, perindè ac formam corporis naturalis potentia vitam habentis. Ratio Philosophi potest hoc syllogismo ostendi in secunda figura: Omne corpus viuens, est velut subiectum; quia omne corpus simpliciter & communiter captum, est tanquam subiectum. sed anima nō est velut subiectum, sed potius vita subiecti; igitur anima non est corpus. Ad Platonicos, quibus suffragari videntur Pythagorici, qui animas corpora imaginaria, seu figuralia habere dicuntur, responsum est in *2.* Pymandri, vbi de immaterialitate intelligentiarum disputaui. Cæterùm, quoad præsens negotium spectat, imaginaria illa corpora non informant, vt essentiales portiones: sed quæ inquilini more pœnarum sustinendarum causa inhabitent. Quare, hi putarunt animam aëream induere, aliquam ostentare Corpus aereū animæ.
nostris aspectibus formam; vt Dido moritura Aeneam alloquitur: *Sequar atris ignibus ardens.* sed hæc corpora vocantur phantastica, quæ animæ & dæmones assumunt. S. Bernard.
Sanctus Bernardinus Senensis, de Euangelio æterno: *Spiritum*, inquit, *qui natura præponitur corpori, & in corpus habet influere, & ipsum mouere, peruertit per peccatum sua dignitatem naturæ, & vilitati se subdit.* Ex quo fit pro diuinæ iustitiæ ordine, vt spiritus igni corporeo incorporetur, non vt in illud influat vitam, sed vt diuino decreto recipiat pœnas. Hoc idem sentit Mercurius in 10. Pymandri: *Mens*, inquit, *à velaminibus libera, exuta corpore, igneum sortitur corpus, iudicio iusto, ac meritis supplicio relinquitur.* Augustinus ait, quòd sic dicentes, videlicet animas habere huiusmodi corpora, non deficiant ab opinione Euangelij; vel illorum, qui tenent, diuitem fuisse sitientē. Sed de his disputandum nobis erit, cùm de pœnis damnatorū Luc. 16.
loquendi tempus aduenerit. Nunc satis erit, ostendisse, animam humanam corpus non esse: neque ex diuersis corporibus compositam.

CAP. X.

Anima intellectiua est substantia.

QVoniam quidem ex proxima philosophi sententia visum est, animam intellectiuam substantiam esse; hac de 2. de an. 1ā. 2,
causa in hoc capite, & sequentibus de huiusmodi animæ substantia disputare constitui: & in primis philosophi ac Commentatoris sententiam in medium afferre. Quoniam autem (vt dicit Commentator) persuasum erat Aristoteli, animam substantiam esse, & in genere substantiæ collocari; ideò habens hoc pro concesso ab omni, rectè philosophante, non quærit, si anima sit substantia nec ne, sed ad substantiæ diuisionem proximam, & liberè accedit. Commentator autem his rationibus nititur ostendere animam esse substantiam: *Substantia*, inquit, *est nobilior accidente*, & est primum, & simpliciter ens; accidens verò secundùm quid, quia est ens tantum in ordine ad substantiam. sed anima est nobilior omnibus accidentibus-

Anima est substantia. dentibus hic existentibus; nam & natura ipsa satis nos edocet, animam accidens non esse. siquidem nullum accidens dat rei esse simpliciter, cuius est accidens, sed esse quale, vel quantũ. sed anima largitur esse simpliciter animato, nempè esse in actu: ergo anima est substantia. *Ponere*, inquit, *animã accidens, est impossibile, secundum quod dat nobis prima cogitatio naturalis; opinamur enim, quòd substantia sit nobilior omnibus accidentibus.*
2. Hæc Auerroes. Ampliùs, omne quod est pars substantiæ, est substantia. sed anima est pars substantiæ; quia pars compositi, quod est substantia: igitur est substantia. *Substantia est*, ait, *quia est pars substantiæ.* Denique est in subiecto, ente in potentia:
3. igitur est substantia. Et similiter pars huius ait substantiæ cùm
4. aufertur; aufertur substantia, hoc est, indiuiduum. Iterùm, anima est principium sentiendi & intelligendi; quæ profectò operationes in accidens, siue in aliquam formam substantialem reduci non possunt, vt 2. *de an. com.* 1.16. disputat Commentator contra Alexandrum. *Et 3. de an. com.* 6. contra Ga-
5. lenum, ergo anima est substantia. Ampliùs, Auicenna 9. *natu-*
Auicenna. *ralium.* Quod est, inquit, susceptiuum contrariorum, vnum numero existens, & primum susceptiuum, est substantia, vt dicitur in prædicamento substantiæ, ad differentiam superficiei, quæ non recipit contrarios colores, nisi virtute substantiæ. sed anima vna numero existens, recipit contraria, vtpote ignorantiam & scientiam, virtutem & vitium, & est primum susceptiuũ, quippe, quia homo mediante anima, hæc suscipe-
6. re potest; igitur anima est substantia. Præterea, inquit Albertus, scitur ab omnibus, accidens partem substantiæ non esse, neque substantiam perficere. sed anima est pars compositi ex anima & corpore: pars vtiq; essentialis & dignior, qua corpus animatum perficitur: ergo quod prius. Augustin. de eccl. dog. *Solum hominem*, inquit, *credimus habere animam substantiuam, quæ iuxta corpore viuit, duabus, siquidem substantiis homo constat, anima scilicet cum ratione sua, & corpore cum sensibus suis. Non est tertius in substantia hominis spiritus, sed spiritus ipsa est anima pro spirituali natura; vel pro eo quòd spiret in cor-*
Thess. 5. *pore, spiritus appellatur: anima verò ex eo vocatur, quod ad viuendum animet corpus. Tertium autem, qui à Paulo cum anima & corpore inducitur spiritum, gratiam sancti spiritus esse intelligendum, quam orat Apostolus, vt & integra perseueret in nobis.* Et in expositione super Magnificat: *vnus, & idem spiritus, & ad seipsum spiritus dicitur, & ad corpus anima. Spiritus naturalis spiritualem habuit admirationem, anima verò corporalem. Anima autem dicitur, in quantum est vita corporis: spiritus verò, in quantum est substantia spiritualis.* Et 2. cap. de animæ immorta-
Viua substantia. litate, dicit animam esse substantiam viuam: *Nullus*, inquit, *motus est sine substantia; & omnis substantia, aut viuit, aut non viuit: atque quod non viuit, exanime est: nec est vlla exanimis actio.* Illud igitur quod ita mouet, vt non mutetur, non potest esse nisi viua substantia. Alexander de motu cordis: *Anima*, inquit, *est substantia corporea, intellectualis, illuminationis capax, vltima reuelatione recepiua.* Porrò, quòd animæ, & angeli sint substantiæ, præclarè diserteque disputatum est à Di-
Septem gradus rerum. Dionys. c. 4. de diuinis nominibus. onysio Areopagita: *Sol*, inquit, *per septem rerum gradus lumen vsquequaque diffundit; per stellas fixas, per Planetas, per Lunam lumine variam, per ignem, per aerem, per aquam, atque terram. Similiter summus Deus, ipsum bonum, per septem gradus beneficos radios vbique diffundit: per angelos, per animas rationales, per animas sensu viuentes, per animas vegetales per cœlestia corpora, perq; materiam.* Primò ergo, tanquam sui ignis scintillas, substantias penitus à corpore separatas, essentia, virtute, actione præditas procreauit, intelligibiles, atque intellectuales. *Per ipsos*, inquit, *bonitatis diuinæ radios, subsistant omnes intelligibiles, intellectualesq́; essentia, & virtutes, & actio-*
Sex dotes animæ. *nes, vitam indeficientem, & indiminutam habẽtes.* Animæ quoque rationales bonitatis diuinæ munere dona sex percepere, nempè quod sint intellectuales: quòd vitam essentialem habeant, id est, ab essentia sua prorsus inseparabilem: quòd ipsa essentia atque virtute ad angelos se extendant: quòd intellectuales à Deo reuelationes accipiant: quòd duces angelos habeant: deniq; quòd eiusdem diuini muneris, gratiæ vtique, & beatitudinis, sicut & angeli, compotes esse possint. *Post sacros illos*, inquit, *sanctosq́; intellectus, animæ rationis participes, per ipsam consistant bonitatem, inde virtutem intellectualem habent: inde essentialem vitam, & immortalem.* Quare, si vitam habent essentialem, per se vtique subsistunt: quæ autem sunt huiusmodi, absque dubio & sunt, & dicuntur substantiæ: non quia substant accidentibus, sed potius quia per se subsistunt, & ab accidentibus distinguuntur, quorum esse est inesse. Itaque, illius summæ æternæque bonitatis angeli quidem sunt boniformes, sed intellectus veri: animæ verò humanæ intellectuales quidem, sed animæ veræ: irrationales verò anima-
Enn. 4. l. 2. c. 1. tiones quædam vegetales autem vestigia vitæ, sed formæ sequentes vmbra vitæ. Plotinus, *Quod*, inquit, *in Timæo dicitur à Platone, animam essentia quadam indiuidua, & quadam circa corpora diuisibili esse compositam, idem est, ac si diceretur, animã*
Anima est substantia. *essentia quadam constare, partim quidem apud superos permanente: partim verò ad inferiora vergente. Porrò, quod constat ex substantia, substantia est.* Et lib. 2. cap. vltimo: *Diuinè*, inquit, *licet obscurè dictum est à Platone hunc in modum, mundi artifex ex essentia impartibili, eodemque se modo semper habente, & essentia quæ circa corpora sit partibilis, tertiam quandam ex ambabus commiscuit essentiæ speciem.* Et est sensus, quod homo constat ex anima & corpore: quorum vtrumque substantia est, vna diuina, altera caduca: totum verò hominem animam vo-
Enn. 1. lib. 1. cap. 10. cat, ob ipsius dignitatem. Proinde, vocat corpus brutum viuificatum: animam autem hominem verum: *Verus autem homo, ait, est alius ab his purus, virtutis capax.* Denique, omnes
Substantiæ conditiones. propemodum substantiæ conditiones in anima humana clarissimè verissimeque videri possunt, substantia enim præcedit accidens, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, 7. *met.* 4. *tex.* eò quod sit ens simpliciter; nam cæterorum quidem prædicamentorum nullum prorsus est separabile: ipsa autem sola est separabilis. Et anima quoque præcedit alia accidentia, ratione; quoniam in vniuscuiusque ratione, necesse est, animæ rationem esse: cognitione, quia eius cognitio nobilior, & ex ipsius operatione reliqua cognoscuntur; tempore & natura, causa vtique, & dignitate: igitur anima est substantia. Hippon cognomento Atheus, & post ipsum Epicurei præter sensibilia nihil tale esse existimant, hoc est, nullam aliam substantiam: Plato verò & ideas ipsas, & res mathematicas duas substantias posuit, & intelligibilia mathematica, & intelligibiles ideas. Tertiis verò corporum sensibilium substantiam esse censuit, quam & concretam vocabat. Speusippus Platonis auditor, & ex sorore nepos, plus quam triplicem statuit intelligibilem substantiam; primam quidem ipsum vnũ: alteram numerorum principium: tertiam magnitudinum: quartam animæ. Ex quo videtur animam in numero substan-
Propriè principaliter & maximè. tiarum collocâsse. Amplius, in capitulo de substantia Aristoteles dicit, quod substantia propriè, principaliter, & maximè dicitur; substantia namque indiuidualis principaliter substat accidentibus: & maximè quidem, eò quòd substet magis omnibus. sed anima intellectiua substat accidentibus multis, & quidem maxime, ea enim recedente, recedit omnis dolor: abit omnis ignorantia, atq; scientia. Et hæc quidẽ non est in subiecto, vt accidẽs; sed vt forma, neq; de subiecto dicitur, quia est actus sine intellectus adminiculo: ergo quod prius. Itẽ, vera substantia non est magis substãtia quã altera: sic vna anima non antecellit alteri, aliquo substantiæ gradu,
Hoc aliquid nihil contrarium. vt paulò antè dictum est. Item, substantia significat hoc aliquid, & anima quoque est hoc aliquid vna numero indiuidua substantia. Item, substantiæ nihil est contrarium; quia contrarietas inter qualitates inuenitur;
Suscipit contraria. similiter animæ nihil est contrarium, nisi vitia, & peccata, quæ sunt qualitates, & non substantiæ. Item, maximè proprium est substantiæ, cùm sit vna numero contrariorum esse susceptibilem. Anima quoque capax est virtutis & vitij, scientiæ & ignorantiæ. Cùm ergo in animam intellectiuam
Mercurius. Pymandro. confluant atque concurrant omnes substantiæ proprietates; mirum videri non debet, imò omninò censendum est, substantiam esse. Mercurius in Pymandro, dicit animam participem fieri diuinæ naturæ. quod quidem nullo modo fieri posset, si anima esset accidens, & non substantia: Cognitio Dei, inquit, animam in essentiam Dei transfigurat. Quod ergo anima sit substantia, dixi.

CAP. XI.

Argumenta contraria, quòd substantia non sit nobilior accidente.

QVoniam quidem plurimæ adductæ rationes sunt, quibus decretum est animam intellectiuam substantiam esse; contra singulas arguere tentabo, quoniam locus aptus est ad dicendum atque ad disputandum: & primò con-
Substantia non est nobilior accidente. tra primam rationem Auerrois, hoc modo: Quod est altero nobilius; habet nobilius esse; maior nãq; nobilitas ex quod præstantiori esse dependet: præstantius autem esse dicitur, propius accedit ad primum esse, & recedit ab infimo, sed substantia non habet nobilius esse quàm accidens, propterea quod vnum est esse amborum; in vno enim eodemque composito, est vnum tantùm existere: alioqui vnum ens esset plura entia. Cum verò accidens habeat suum esse in subiecto; ip- 6
se ergo non est, nisi vnum esse existentiæ, quod est esse existentiæ subiecti. Porrò quorum vnum est esse, vnum alteri nobilitate non præstat. Sanè, accidens non est ens, sed entis, id est substantiæ: quod planè verum nequaquam esset; si vnius esse ab alterius differret. *Omne quod est*, ait Boetius *Boetius.*
ideo est, quòd vnum numero est; quia scilicet suum esse in vnitate consistit, sed substantia & accidens, sunt vnum numero: ergo vnius esse. Ampliùs, si materiæ & formæ est vnum esse 2.

Substantia non est nobilior accidente.

unitentiæ; similiter etiam sentiendum est de substantia & accidente; nam quemadmodum ex materia fit vnum; ita planè ex subiecto & accidente, veluti ex determinatione, & ex determinabili. Reuera, si substantiæ, & accidentis vno esset vnum esse; ratio profectò analogiæ in eis saluari non posset; duorum siquidem analogia, vnum respicit, in quo ambo conueniunt, sed substantia & accidens conueniunt in entu igitur conueniunt in esse; quandoquidem esse sit actualitas entis: ergo quod prius. Item, vbi est vnum subiectum extensionis; ibi vtique est vnum esse, sed in substantia non est nisi vna extensio, qua extenditur vt substantia, vt subiectum extensionis, & accidentia, vt existentia in ea: igitur amborum erit vnum existere, substantiæ quidem, quatenus est subiectum essendi; accidentis verò, quatenus est in existente.

Substantia non est prior tempore.

Quare, si vnum est amborum esse; facilè cognoscitur, substantiam accidens non excellere. Quòd si diceris, substantiam excellere, quia accidens præcedat tempore, natura, & cognitione; adhuc inficias ibo, & instabo contra huiusmodi rationem sic: Aeterno nihil est prius tempore, sed quædam accidentia sunt æterna, vtpote motus cœli: tali ergo accidente, substantia non est prior tempore: alioqui substantia præcederet tempus tempore: atque ita esset tempus ante tempus in infinitum. Consequentia est bona; quia tempus est accidens: denique, tunc nullum accidens esset proprium; quia nullum subiectum tempore, suum accidens præcedit: neque etiam accidens præcedit diffinitione; siquidem omne accidens, proprium genus habet & differentiam: proinde in illius diffinitionem non cadit substantia: atque ita non est necesse, vt substantia antecedat accidens diffinitione. Amplius, nomen accidentis substantiam nequaquam significat: igitur in eius diffinitione substantia non est ponenda: ratio enim, quam nomen significat, est vtique rei diffinitio: alioqui nugatio committeretur, dicendo nasum simum: si in simi diffinitione nasus poneretur. Sanè, abest, & adest, præter corruptionem subiecti: ergo potest diffiniri sine subiecto, & habetur intentum. Amplius, si accidens sine substantia diffiniri non posset, tunc certè subiectum & accidens, non facerent vnum per accidens: addendo siquidem substantiam, non caderet extra essentiam accidentis. sed ex subiecto & accidente, fit vnum per accidens: ergo quod prius.

Substantia non est prior cognitione.

Neque est prior cognitione; omnis enim cognitio oritur à sensu. sed accidentia sunt sensibilia: accidens ergo prius cognoscitur, quàm substantia; nam teste Philosopho, 1. *de anima*, accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. Ex his ergo constat, substantiam nobiliorem esse accidente: neq; hac de causa censendum est, animam esse substantiam.

CAP. XII.

Soluuntur Argumenta.

1. *Esse essentiæ.*

AD *primum* dico, cùm essentiæ prædicamentorum sint impermixtæ, fieri non potest, vt esse essentiæ substantiæ & accidentis, sint idem: esse enim essentiæ, & essentia, nequaquã realiter distinguuntur. Præterea, substantiæ, & accidentis, non est idem esse existentiæ: diuersorum enim motuum diuersi sunt termini. sed generatio substantiæ terminatur ad esse substantiale; accidentis verò ad terminum accidentalem, igitur non est vnum ambobus existere.

Esse existentiæ. 5. phys. 2. de gen. Esse subsistentiæ.

Si verò sermo sit de esse subsistentiæ, quoniam in quolibet supposito creato, vnum duntaxat inuenitur huiusmodi esse, quod ei competit per vltimam sui formam, specificam scilicet; idcircò, vnius suppositi, est vnum tantùm esse subsistentiæ: alioqui essent duo subsistentia, & duo supposita, quod est falsum. Ex quibus satis constare arbitror, substantiæ, & accidentis non esse vnum esse existentiæ. His ita elucidatis, ad arg. resp. quod vnum ens simpliciter & essentialiter, potest esse plura entia secundum quid, & accidentaliter. Quarè, cùm ex subiecto & accidente, fiat vnum secundùm accidens, propterea quòd accidens aduenit rei iam in suo esse completè existenti, inde fit, vt vna substantia numero non sit plura existentia simpliciter; sed potius vna simpliciter, & plura secundùm quid.

Accidens est entis.

Et cùm instas. Accidens non est ens, sed entis: dico, ex hoc nequaquam necessariò sequi, vt amborum sit vnum esse existentiæ realiter: sed potius esse existentiæ accidentis præsupponere esse existentiæ substantiæ, sicut secundum præsupponit primum. Quoad verò Boetij auctoritatem spectat, animaduersione dignum est, vnum numero bifariam intelligi posse, numerositate vtique subiecti, & per accidens; atque ita substantia & accidens sunt vnum numero, subiecto, & per accidens: alio modo vnum numero, hoc est, eiusdem essentiæ, & per se, & ita à seipsis dissentiunt.

2. Quare, etsi esse existentiæ accidentis sit in substantia, sicut in subiecto: non est tamen essentialiter in substantia, veluti existens in prædicamento substantiæ. *Ad 2.* Consequentia est falsa, & ad probationem dico, non eodem modo ex materia & forma, sicut ex subiecto & accidente, fieri vnum, ex forma enim & materia fit vnum per se: ex subiecto autem & accidente vnum per accidens, ideoque ex ipsis fit vnum esse secundarium, & non primum.

Substantia non est nobilior accidente.

Et *ad confirm.* negatur sequela, quippe, quia licet accidens aliud habeat esse existentiæ ab existentia subiecti, suum nihilominus esse à substantia accipit, & ipsum in substantia habet: atque ita ad substantiam & accidens saluatur analogiæ ratio.

3. *Ad 3.* magis fauet, quàm derogat nostro proposito: nam quemadmodum præter quantitatis extensionem, materia & accidentia quæ in ea sunt, aliquid habent propriæ extensionis, puta, quia alias habent partes à partibus quantitatis, easque non nisi per quantitatem; ita planè accidentia, esse diuersa habent ab esse substantiæ, sed non nisi per esse substantiæ. Cum ergo hæc ita se habeant, perspicuum esse potest, substantiam accidente nobiliorem esse.

CAP. XIII.

Substantia est prior tempore, accidente.

Rationes.

QVoad verò ad secundam obiectionem spectat, substantiam scilicet tempore accidens præcedere, sic probari potest; Quandocunque duo ita se habent, quòd vnum potest esse, altero non existente, & non è contra; illud profectò aliud tempore præcedit. sed substantia potest esse sine accidente, quia sola est separabilis ab alijs, vt dicit Philosophus; igitur tempore præcedit.

7. met. cap. 4.

Porrò, Commentator dicit, duplicia inueniri accidentia, separabilia quidam & inseparabilia: & separabilibus omnibus substantiam priorem esse; inseparabilibus verò, hoc est, proprijs passionibus, substantiã compositam priorem non esse, sed eius partem potius.

Obiectiones.

Atqui Philosophus 7. *met.* apertè dicit, substantiam esse primum entium, quippe, quæ dicit simpliciter quid, alia verò minimè: sed esse entis, id est, substantiæ.

6. Sed constat satis, materiam non dicere simpliciter quid, neque accidentia appellari entiã, eo quòd sint ipsius materiæ; quandoquidem plurima inueniantur accidentia, quæ subiectiuè in materia non sunt. Mens ergo Philosophi non videtur fuisse, vt materia pro substantia intelligenda esset.

7. Amplius, eandem substantiam dicit Philosophus præcedere tempore, & cognitione. sed materia non antecedit cognitione, quippe, quæ per analogiam ad formam cognoscitur. actus etiam est prior potentia cognitione, neque præcedit diffinitione; eo quòd substantia composita, & non materia cadat in diffinitionem accidentis. *Accidentia,* inquit, *copulata, habent diffinitionem per propriam substantiam:* ergo quod prius.

8. Iterùm, aut materia præcedit accidens tempore, quatenus est in se, & ita non est sub tempore, propterea, quòd (vt dicitur 1. *phys.*) sit ingenerabilis, & incorruptibilis: aut quatenus est sub forma accidentali: sed tunc nequaquam præcedet: aut quatenus sub forma substantiali: & sic habetur propositum: substantia enim composita, & non materia accidens præcederet.

Solutio.

Verùm, ad huius rationes Auerroes diceret, mentem Philosophi extitisse, vt substantia præcedat tempore accidentia separabilia, non autem propria, & inseparabilia. Etenim, cùm subiectum & propria passio sese mutuò comitentur, vnumque ab altero non separetur; non videtur verisimile, quòd de huiusmodi accidentibus Philosophus locutus fuerit.

Materia substantia.

Et cum instas, substantiam dicere ens simpliciter, respondeo, materiam substãtiam completam non esse: sed completæ essentiæ partem: accidens verò minimè. Quare, vult Philosophus, materiam primum esse ens inter entia corporalia: ideoque etsi aliqua accidentia animæ, subiectiuè in materia non sint, omnia nihilominus accidentia materialia respectu ac materiæ ratione, & totius compositi sunt, & in toto composito resident subiectiuè.

2. *Ad 2.* negaret Auerroes antecedentem: nam etsi materia per analogiam ad formam substantialiter cognoscatur, non ob id tamen censendum est, accidentia, quorum est principium, tempore nõ præcedere. Substantia præterea cùm sit, eadem quoque & diffinitione præcedit: ponitur enim in diffinitione accidentis. Aperta siquidem est contradictio, velle asserere, materiam in diffinitionem accidentis non cadere, si cadat & substantia composita. vbi enim totum, inibi etiam & pars totius ponitur.

3. Quare *ad 3.* dici potest, tempus nõ accipi propriè, veluti 4. *phys.* sed communiter, quatenus cuiuscunque prioritatem denotat durationis.

Alia obiectio.

Verum posset aliquis iterum arguere hoc modo: Aut tempus accipitur à Commentatore & Philosopho propriè, quatenus scilicet est numerus motus secundùm prius & posterius: aut pro cuiuscunque durationis prioritate, non quidem propriè, alioqui tempore præcederet omnes formas substantiales, atque ita esset sine forma, quod est falsum. Non ergo præcedit tempore omnia inseparabilia accidentia. siquidem sub forma embrionis existens, tùm animam rationalem, tùm etiam risibilitatem, non autem omnia embrionis præcedit accidentia. Quòd si pro quacunq; accipiatur durationis prioritate, tunc planè non sola materia, verum etiam & ipsa substantia com-

posita

Substantia est prior tempore. Opinio.

posita tempore illa inseparabilia accidentia præcederent. Quãobrem quibusdam sic visum est, esse respondendum: Prius tempore, inquiunt, perinde est, ac habere essentiam independentem ab alio: sicut dicitur 12. *meth.* intelligentiam non habere essentiam dependentem ab orbe, quem voluit & mouet. vnde & prius natura dicitur, quod potest per se existere, alijs corruptis: quodque non dependet ab alio. Si ergo sumatur prius separatione, tunc perspicuum est, substantiam accidentibus communibus, atque proprijs priorem dici non posse: si verò pro causalitate siue independentia, tunc verus est sermo: eo quod substantiæ essentia sit absoluta, & ab accidentibus independens. *Ad prima argumenta.* Ex quo patet solutio ad argumenta: & ad primum quidem: nam etsi acceperis tempus propriè, motu æterno nihil sit tempore prius, præcedit nihilominus eum tempore, hoc est, causalitate, & independentia intelligentia mouēs. Pari quoque facilitate soluuntur, & reliquæ obiectiones, vt intelligatur substantia præcedere non tempore, qui est numerus motus, sed independentia, quia non dependet ab accidente, sed secundum sui naturam potest per se subsistere. *Alia Opinio.* Alij autem dicunt prius tempore, id est, prius generatione, quia nimirum vnum per se, & non ad alterius generationem, sed potiùs ad generationem ipsius generetur, atque ita quælibet substantia tempore, hoc est, generatione accidens præcedit. Cùm ergò dicit philosophus solam substantiam separabilem esse, non ita est intelligendum, substantiam scilicet, sine quibuscunque accidentibus consistere posse, sed non dependere ab accidente, quoad eius generationem, quæ ad esse existentiæ determinatur. Cùm ergo hoc modo non dependeat; est ergo nobilior accidente.

CAP. XIIII.

Substantia est prior diffinitione accidente.

Prior diffinitione.

Reliquum est ostendere, quòd substantia sit prior accidente diffinitione. Sanè, illud præcedit diffinitione, quod in ipsius diffinitionem cadit: veluti animal dicitur homine diffinitione prius, quod scilicet cadat atque ponatur in eius diffinitione, sed substantia ponitur in eius diffinitione, accidentis scilicet; nam in diffinitione simi ponitur nasus: & in diffinitione accidentis proprium ponitur subiectum, substantia ergo præcedit accidens diffinitione. Amplius, omnis diffinitio perfecta, quietat animum & perfectum explicat, exprimitque intellectus conceptum. sed diffinitio accidentis, sine substantia non potest esse perfecta. Maior nota est ex ratione diffinitionis: minor quoque patet satis propterea, quod accidens rationem obtinet formæ inhærentis, cuius profectò conceptus absque eius cui inhæret cognitione, intellectum minimè quietat speculantia, atque diffinientia, ergo quod prius. *Obiectio.* *Verùm* ad hæc posset aliquis respondere: si sine substantia completam accidens essentiam habet, diffinitio ergo accidentis est completa, quæ plenè quietat intellectum etiam sine substantia. Cæterum, quoniam ad formalem rationem accidentis spectat, alteri inhærere; profectò ni id, cui inhæret distinctè, siue confusè cognoscatur, minimè intelligi seu *Ratio formalis accidentis.* definiri potest. Omne præterea accidens (vt dicitur 4. *met.*) est ens entitate substantiæ; dicitur enim ens de substantia, & nouem prædicamentis, vt sanum de sanis: igitur accidens absque substantia diffiniri non potest. Ad hæc accedit, quod inhærentia actualis, aut est ipsum accidens, aut de eius essentia: ergo quod prius. Cæterum, animaduerti oportet, quandam esse diffinitionem, quæ de scriptura dicitur, quia per priora *Multiplex diffinitio.* quidem quoad nos, per posteriora verò simpliciter datur. In huiusmodi autem substantiæ diffinitione, accidens includitur: sed est alia diffinitio quidditatiua, quæ datur per priora secundum naturam, quæ interdum circumlocutiua dicitur, quia aliquibus vtitur differentijs, veluti cùm dicimus, quod homo sit animal gressibile, bipes. Et in huiusmodi quoque ponitur accidens, quod etsi secundùm substantiam, seu (vt rectiùs dicam) naturam, sit substantia posterius; id tamen, quod per huiusmodi accidens circumloquimur, est prius accidente. Porrò, definitio quidditatiua formalis perfecta, datur per principia essentialia, quæ perfectè exprimunt atque euiscerant naturam definiti: imperfecta verò, per aliqua principia intrinseca, quæ definiti naturam imperfectè explicant; ideoque opus habet alterius generis rebus, pro suæ definitionis e- *Per additamentum.* lucidatione obtinenda: quocirca non quidditatiua, sed per additamentum appellatur definitio. Ex quo patet, tùm substantiam, tùm etiam accidens diuersimodè definiri. Verum hoc interest inter substantiam & accidens, quod substantia diffiniatur per suum proprium genus, quod de suo definito prædicatur in eo quod quid: accidens per id, quod est extra eius *Solutiones argumentorum.* substantiam, nempe per subiectum, à quo secundum esse dependet. His ita expositis, *ad argumenta* patet *responsio*, & ad primum dico: Aliquid proprium genus, propriamque habere differentiam, bifariam intelligi: absolutè, & respectiuè, & primum quidem modum substantiæ, secundum verò conuenire accidenti; respiciunt enim accidentia non ad terminum, sed ad subiectum. Quare, quæ absolute habent genus & differentiam per se, possunt definiri: quæ verò respectiuè, minime, cuiusmodi sunt accidentis: *Ad confir.* non fit nugatio, cùm dico nasum simum, sicut nec dicendo animal hominem, nasus enim est velut genus simi, quo per simum contrahitur. Patet responsio ad primam confirmationem; quia scilicet nomen accidentis, saltem secundario substantiam significat, indeterminate quidem, ideoque sine substantia non potest definiri. *Ad aliam* obiectionem dico, accidens absque substantia non posse consistere: & ad Porphyrium dico, quod accidens potest adesse etc. hoc est, quod definitio quidditatiua, & formalis rei siue subiecti, potest dari sine accidente. Sed *dices* iterum, ignis substantia non præcedit motum cæli: igitur non omnis substantia est prior omni accidente diffinitione. Præterea si in diffinitione accidentis cadit substantia: igitur ex subiecto & accidente non fieret vnum per accidens; addendo enim substantiam, nihil extra accidentis essentiam adderetur: denique, quemadmodum intellectus potest intelligere albedinem sine subiecto, ita par esse videtur, quod accidens diffiniri queat sine substantia. *Resp.* argumentorum primum non aduersari philosophi voluntati, quippe, qui voluit substantiam accidente esse priorem: hoc est, accidens sine substantia definiri non posse. *Ad 2.* fieri vnum per accidens, potest bifariam intelligi: aut quod vnum sit omnino extra alterius essentiam, & sic ex subiecto & accidente non fit vnum per accidens: aut quia diuersorum sunt prædicamentorum; & sic faciunt vnum per accidens. *Ad vltimum negatur conseq.* nam etsi non intelligo Platonem & Mercurium; possum nihilominus hominem intelligere. Itaque plane constat accidens posse separari; non tamen posse diffiniri sine substantia.

Substantia est prior definitione

CAP. XV.

Substantia est prior cognitione.

Rationes.

De Modo autem, quo substantia antecellit accidenti, cognitione, in præsenti capitulo erit mihi disputandum: vt sic vndequaque appareat substantiam accidente nobiliorem esse. Porrò, illud præcedit cognitione, 2. quod est magis notum, magisque rem reddit manifestam, sed substantia ad accidentia notitiam promendam, atque elucidandam hunc habet respectum: igitur præcedit accidens cognitione. Reuera vnaquæque res eò magis noscitur, quò eius substantia magis percipitur: tunc enim putamus nos maximè scire; quando quod quid rei scimus. Amplius, quem- 2. admodum vnumquodque se habet ad esse; ita planè ad cognosci, sed accidentia non habent esse, nisi quatenus substantiæ insunt: non ergo cognoscuntur, nisi in quantum participant aliquid de modo cognitionis substantiæ, quod perinde est, ac cognoscere quid est. Ad hæc, illud quod primò cognoscitur à 3. potentia est suum obiectum, nempe quod quid est substantiæ materialis: substantia ergo est prior accidente, cognitione. Iterum, cognitio ipsius quod quid, est perfectissima. 7. *met.* & *prim. & secund. poster.* Ergo illud quod habet perfectius 4. quod quid est, est perfectius cognoscibile, sed substantia respectu accidentiū, est huiusmodi: ergo quod prius. Cæterùm, quoniā de substātia est sermo; oportet scire de qua substantia hîc philos. loquatur: nam in prædicamentis de prima, & secunda substantia, *in lib. de anima, & 7. meth.* de materia, forma, & composito, vnde & forma, siue quidditas rei, eius substantia dicatur. & subiectum quoq; accidentis, veluti corpus substantiam appellamus: cùm verò substantiam dixit accidente esse cognitione priorem, de vniuersali substantia sermonem contexuit. Porrò quibusdam visum est, substantiæ cognitionē via perfectionis, non autē originis, seu generationis præcedere; cognitio enim habēs quod quid est, perfectior est cognitione, quæ est sine tali notitia, sed substātia habet quod quid, non autem accidentia: ergo quod prius. Verùm, talis videtur fuisse philosophi ratio: id quod perfectione alteri præstat, præstat etiam cognitione. sed substantia præstat accidenti perfectione; præstat quoque & cognitione. Quare, si substantia vniuersalis, & accidens ad indiuidua substantiæ conferantur; tunc planè substantia vniuersalis cognitione præstat accidenti, propterea, quòd illud præstat, siue antecellit accidenti, cognitione, respectu indiuiduæ substantiæ, quòd indiuiduam substantiam perfectiùs, ac essentialiùs elucidat, sed vniuersalis substantia ita se habet respectu indiuiduæ substantiæ: ab ipsa enim vniuersali substantia lucidiùs, atque splendidiùs, quam ab accidente, indiuidua manifestatur substantia, vnde Auer. 7. *meth.* perfectiùs est scire Socratem, quòd sit homo, quam quod sit quantus. Perinde ergo est dicere, substantiam præcedere accidens cognitione: ac dicere, indiuiduam substantiam clariùs, ac perfectiùs elucidari, & notam fieri per substantiæ vniuersalis, quam per accidentis cognitionem. Quod si contraria

substan-

Substantia est prior cognitione

substantiam, & accidens ad inuicem; tunc verum est dicere, accidens via originis, & generationis, substantiam verò via perfectionis & nobilitatis praecedere. Sed haec diuisio, licet sit bona; non exprimit tamen philosophi conceptum. His dictis, dico ad primum & secundum argumentum, loqui scilicet de prioritate originis, & generationis; non autem de prioritate perfectionis, & nobilitatis.

Soluuntur argumenta

CAP. XVI.

Argumenta contraria.

Arguere posset aliquis contra praedicta hoc modo: Id
1. perfectiùs ab intellectu cognoscitur, cuius species in intellectu recipitur; vnumquodq; enim cognoscitur per rationem cognoscendi, atque ita id perfectius iudicatur, quod per propriam cognoscitur cognoscendi rationem, sed accidens est, cuius species in intellectu recipitur: igitur perfectiùs substantia cognoscitur. Etenim accidentis phantasma, in sensibus interioribus inuenitur, à quibus virtute intellectus agentis illius species abstrahitur. Species autem sub-
2. stantiae non cadit in sensum; alioqui à sensu posset cognosci. Ampliùs, imperfectiori sunt nobis priora, quia sua; te natura pergimus ab imperfecto ad perfectum, sed accidentia sunt imperfectiora, & ignobiliora substantia, vt iam amplissimè atque copiosissimè paulò antè dixi: igitur priùs cognoscuntur quàm substantiae. Ampliùs, sicut se habet sensus ad sen-
3. sibilia; ita certè intellectus ad intelligibilia, sed sensus priùs recipit species accidentis: igitur intellectus priùs recipit speciem rei intelligibilis: atque ita habetur propositum. Iterum, medium demonstrationis, ordine cognitionis subiectum
4. praecedit; virtute enim medij conclusio cognoscitur, sed definitio passionis, est medium demonstrationis, vtpote quia medium propinquius est maiori extremitati, quae est passio: quod verò propinquius est passioni quàm subiecto, vt dicitur 2. post. est passionis definitio. Cùm autem passio sit accidens; igitur substantia est posterior definitione ipso accidente. Pro huius rei obscuritate amouenda, oportet non ignorare, accidentia cognitione sensitiua, ordine cognitionis substantiam praecedere; è contra autem cognitione intellectiua; potest enim substantia sine accidente quidditatiuè cognosci: non autem accidens sine substantia. Est & alia cognitio, quae dicitur quia; & tunc potest esse sensus: substantia cognoscitur prius quàm accidens cognitione quia: hoc est, quia secundùm sui naturam est magis cognoscibilis, & iste sensus omnibus probatur: vel quoniam à nobis magis cognoscitur; & tunc vnica responsione non est respondendum; sed diuersimodè, nempè: aut cognitione substantiae determinata, & accidentis confusa; & ita accidentia sunt nobis priùs cognita, propterea quia magnam partem conferunt ad cognoscendū quod quid: vel sermo est de cognitione confusa substātiae & determinata accidentis; & ita substantia praecedit accidens cognitione, etiam quoad nos; quandoquidem sine substantia, accidens determinatè cognosci non possit. Quod si sermo sit de amborum confusa cognitione; adhuc etiam substantia praecedit, quia aliquo modo accidens non intelligitur, nisi aliqualiter & ipsa intelligatur substantia. Reliqua est vtriusque distincta cognitio; sed tunc etiam est necessaria subdiuisio: quia, aut sermo est de accidentibus proprijs; & ita substantia praecedit, eò quòd definitio subiecti, in definitionem cadat propriè passionis: aut de cognitione determinata accidentiū siue illa inerint communia, siue contingentia; & tunc nihil refert, accidens praecedere; potest enim intellectus determinatam de albedine cognitionem habere, etiamsi de corpore, aut de sub-
1. stantia parem nequaquam habuerit. His ita expositis, patet responsio, substantia enim est primum cognoscibile prioritate perfectionis simpliciter, & in se, cognitione intellectiua, quid-
2. ditatiua: licet nobis cognitione confusa, vt dictum est, accidentia priùs innotescant. Ad 2. patet solutio, quòd scilicet cognitione confusa, & substantia determinata, accidentia priùs à nobis cognita sint. Caeterum non parua est inter prudentes controuersia, verum prius species accidentis quàm substantiae in nostro recipiatur intellectu. Quidam sic dixerunt, accidentis speciem non priùs recipi; propterea quòd illa priùs species recipiatur, quae est obiectum intellectus, quae sanè est quidditas rei materialis, quaeque & substantia est. Etenim illud priùs intelligitur, quod sub formali obiecti ratione priùs cadit, sed priùs cadit quidditas rei materialis: igitur priùs cognoscitur. Verùm tamen licet illa species substantiae sit accidens; non priùs tamen cognoscitur accidens, quam substantia: species enim quae recipitur in sensu, est rei sensibilis similitudo, non quidditatis, quae est obiectum intellectus. Quòd verò illa substantiae species, quae licet sit accidens, non priùs cognoscatur, vt accidens, quam vt substantia, in causa est quia non cognoscitur, vt quod, vt vniuersale praedicabile de pluribus sed vt quo, vt haec forma particularis: itaque ex conuersione intellectus agentis supra phantasmata, quaedam resultat similitudo in intellectu possibili, eorum repraesentatiua, quorum sunt phantasmata quoad naturam speciei, hoc igitur modo abstrahitur species intelligibilis. Non ergo eadem numero forma, quae priùs fuerat in phantasmatibus, postmodum residet in intellectu, instar corporis, quod ab vno in alium locum transfertur. Praecedit ergo cognitione species substantiae, speciem accidentis. Nonnulli verò aiunt, proportione cognoscibilitatis speciem accidentis praecedere, quia nimirum species albi remissi, ipsum album mihi perfectiùs repraesentat, cuius est species, quàm species solis oculo aquilae ipsum solem, magisque video ipsum album secundum mei visus proportionem, quàm aquila solem, tametsi species solis praestantior sit, albo huiusmodi visibili. Accidens ergo secundùm hanc proportionem cognoscibilitatis prius informat intellectum, substantia autem perfectiùs, & simpliciter: si possemus ad illam attingere. Sed haec opinio vera est de substantia diuina, non autem de materiali, quae à nobis potest attingi, vt omnes propemodum sentiunt scholae philosophorū. 5.
Ad 3. negatur similitudo; sensus enim pro obiecto habet accidens sensibile: proinde species, quae recipitur in sensu est accidens, & species, id est, similitudo accidentis. Intellectus verò obiectum, est quidditas rei materialis: ideoque non est necesse, vt species recepta, id est, similitudo accidentis, sit accidens, alioqui esset repraesentatiuus accidentis, & non immediatè obiecti intellectus, vnde fieret, vt per illam speciem obiectum minimè intelligi possit. Ad 4. Passionis definitio non 6.
est medium in demonstratione potissima, quae in subiecti definitionem resoluitur. Demonstratio enim potissima est, quae stantibus eisdem terminis, in priorem non resoluitur. Primus praeterea terminus, ibi pro maiori non accipitur extremitate; sed pro illo potiùs termino, in quo causa inhaerentiae passionis in subiecto est quaerenda. vel etiamsi admittatur argumentum; adhuc tamen substantia cognitione praecedit, propterea, quia in definitione passionis, subiectū ponitur, cuius planè cognitio propriae passionis cognitioni praeponitur: atque ita habetur intentum. Ad ph. authoritatem dico, accidentis plurimùm prodesse à posteriori; quia nimirum essentialium differentiarum nomina nobis incognita sunt: ideoque de ipsis loquendo, siue circumloquendo nominibus vtimur accidentium. Sunt ergo aliqua accidentia nobis priùs nota cognitione confusa: quam substantia, cognitione determinata, Itaque cùm substantia tempore, definitione, atque cognitione antecellit accidenti; haud dubium, quin etiam antecellat nobilitatis dignitate. Rectè ergo dictum est à Commentatore, animam esse substantiam, quia substantia est nobilior accidente.

Cognitio sensitiua. *Cognitio intellectiua.* *Cognitio quia.* *Cognitio determinata.* *Cognitio confusa.* *Ad argumen.* *Quid prius cognoscitur.* *Substantia est prior cognitione quia, quo. Similitudo in intellectu.* *Species accidentis prius cognoscitur.* *Accidentia conferunt sa[...]*

CAP. XVII.

Secunda ratio Commentatoris, Anima est pars substantiae. ergo est substantia.

Reliquum est perpendere secundā commentatoris rationem, qua sic arguit: pars substantiae est substantia, sed anima est pars substantiae: ergo est substātia. Sensus ergo esse videtur: homo est substantia, anima est pars hominis: igitur est substantia. Alexander in lib. de anima, antumat animam non esse viuentis corporis partem, quippe quia sicut pars ligni, est lignum, & pars aquae, est aqua, & pars ignis est ignis; ita planè, si anima est pars corporis, est corpus, atqui satis abundè dictum est, animam corpus non esse: neque videtur esse pars hominis, alioqui esset homo; sed anima non est homo: etenim homo constat ex anima & corpore: tametsi quidam dixerant solam formam ad speciei rationem pertinere: materiam verò partem indiuidui, & non speciei esse, sed id à vero discordat; quandoquidem ad speciei spectet naturam id quod signat definitio: quae in rebus naturalibus tùm materiam, tùm etiam formam complectitur. Quare, in rebus naturalibus materia est pars speciei, non quidem materia signata, quae est indiuiduationis principium; sed materia communis. Quam ob causam, sicut ad rationem huius hominis spectat, quòd constet ex hac anima, & ex his carnibus, & ossibus; ita planè ad rationem hominis, quòd sit ex anima, carnibus, & ossibus, hoc ergo modo anima non est homo: neque intelligi potest, quòd haec anima sit hic homo, nisi velis dicere, propriam sine corpore animae sensitiuae operationem inesse; quia nimirum operationes homini attributę, soli animae competerent. Cum verò id vnumquodq; sit, quod secundùm suam naturam operatur; profectò id censeri potest homo, quod hominis operationes exercet, atqui sentire non est solius animae: igitur homo non est anima sola. Nam quemadmodum pes, vel manus non potest dici persona, quae significat completam naturam rei; similiter nec anima. Item,

Anima est pars. *Alexand.* *Anima non homo.* *In communi.* *In particulari.*

Substancia est prior tempore. Opinio.

posita tempore illa inseparabilia accidentia præcederet. Quiobrem quibusdam sic visum est, esse respondendum: Prius tempore, inquiunt, perinde est, ac habere essentiam independentem ab alio; sicut dicitur 12. *meth.* intelligentiam non habere essentiam dependentem ab orbe, quem voluit & mouet. vnde & prius natura dicitur, quod potest per se existere, alijs corruptis: quodque non dependet ab alio. Si ergo sumatur prius separatione; tunc perspicuum est, substantiam accidentibus communibus, atque proprijs priorem dici non posse: si verò pro causalitate siue independentia, tunc verus est sermo: eo quod substantiæ essentia sit absoluta, & ab accidentibus independens. Ex quo patet solutio ad argumenta: & ad primum quidem: nam etsi acceperis tempus propriè, motu æterno nihil fit tempore prius, præcedit nihilominus eum tempore, hoc est, causalitate, & independentia intelligentia mouês. Pari quoque facilitate soluuntur, & reliquæ obiectiones, vt intelligatur substantia præcedere non tempore, qui est numerus motus, sed independentia, quia non dependet ab accidente, sed secundum sui naturam potest per se subsistere. Alij autem dicunt prius tempore, id est, prius generatione, quia nimirum vnum per se, & non ad alterius generationem, sed potiùs ad generationem ipsius generetur, atque ita quælibet substantia tempore, hoc est, generatione accidens præcedit. Cùm ergò dicit philosophus solam substantiam separabilem esse, non ita est intelligendum, substantiam scilicet, sine quibuscunque accidentibus consistere posse, sed non dependere ab accidente, quoad eius generationem, quæ ad esse existentiæ determinatur. Cùm ergo hoc modo non dependeat; est ergo nobilior accidente.

Ad prima argumenta.

Alia Opinio.

CAP. XIIII.

Substantia est prior diffinitione accidente.

Prior diffinitione.

Reliquum est ostendere, quòd substantia sit prior accidente diffinitione. Sanè, illud præcedit diffinitione, quod in ipsius diffinitionem cadit: veluti animal dicitur homine diffinitione prius, quod scilicet cadat atque ponatur in eius diffinitione, sed substantia ponitur in eius diffinitione, accidentis scilicet; nam in diffinitione simi ponitur nasus: & in diffinitione accidentis proprium ponitur subiectum, substantia ergo præcedit accidens diffinitione. Amplius, omnis diffinitio perfecta, quietatiuum & perfectum explicat, exprimitque intellectus conceptum. sed diffinitio accidentis, sine substantia non potest esse perfecta. Maior nota est ex ratione diffinitionis: minor quoque patet satis propterea, quod accidens rationem obtinet formæ inhærentis, cuius profectò conceptus absque eius cui inhæret cognitione, intellectum minime quietat speculantis, atque diffinientis, ergo quod prius. *Verum* ad hæc posset aliquis respondere: si sine substantia completam accidens essentiam habet: diffinitio ergo accidentis est completa, quæ plenè quietat intellectum etiam sine substantia. Cæterum, quoniam ad formalem rationem accidentis spectat, alteri inhærere; profectò ni id, cui inhæret distinctè, siue confuse cognoscatur, minimè intelligi seu definiri potest. Omne præterea accidens (vt dicitur *4. met.*) est ens entitate substantiæ; dicitur enim ens de substantia, & nouem prædicamentis, vt sanum de sanis: igitur accidens absque substantia diffiniri non potest. Ad hæc accedit, quod inhærentia actualis, aut est ipsum accidens, aut de eius essentia: ergo quod prius. Cæterum, animaduerti oportet, quandam esse diffinitionem, quæ descriptura dicitur, quia per priora quidem quoad nos, per posteriora verò simpliciter datur. In huiusmodi autem substantiæ diffinitione, accidens includitur: sed est alia diffinitio quidditatiua, quæ datur per priora secundum naturam, quæ interdum circumlocutiua dicitur, quia aliquibus vtitur differentijs, veluti cùm dicimus, quod homo sit animal gressibile, bipes. Et in huiusmodi quoque ponitur accidens, quod etsi secundùm substantiam, seu (vt rectiùs dicam) naturam, sit substantia posterius; id tamen, quod per huiusmodi accidens circumloquimur, est prius accidente. Porrò, definitio quidditatiua formalis perfecta, datur per principia essentialia, quæ perfectè exprimunt atque euiscerant naturam definiti: imperfecta verò, per aliqua principia intrinseca, quæ definiti naturam imperfectè explicant; ideoque opus habet alterius generis rebus, pro suæ definitionis elucidatione obtinenda: quocirca non quidditatiua, sed per additamentum appellatur definitio. Ex quo patet, tùm substantiam, tùm etiam accidens diuersimodè definiri. Verum hoc interest inter substantiam & accidens, quod substantia diffiniatur per suum proprium genus, quod de suo definito prædicatur in eo quod quid: accidens per id, quod est extra eius substantiam, nempe per subiectum, a quo secundum esse dependet. His ita expositis, *ad argumenta* patet *responsio*, & ad primum dico: Aliquid proprium genus, propriamque habere differentiam, bifariam intelligi: absolutè, & respectiuè, & primum quidem modum substantiæ, secundum verò conuenire accidenti; respiciunt enim accidentis non ad terminum, sed ad subiectum. Quare, quæ absolute habent genus & differentiam per se, possunt definiri: quæ verò respectiuè, minime cuiusmod. sunt accidentia: *Ad confir.* non fit nugatio, cùm dico nasum simum, sicut nec dicendo animal hominem, nasus enim est velut genus simi, quo per simum contrahitur. Patet responsio ad primam confirmationem; quia scilicet nomen accidentis, saltem secondario substantiam significat, indeterminate quidem, ideoque sine substantia non potest definiri. *Ad aliam* obiectionem dico, accidens absque substantia non posse consistere: & ad Porphyrium dico, quod accidens potest adesse et abesse: hoc est, quod definitio quidditatiua, & formalis rei siue subiecti, potest dari sine accidente. Sed *dices* iterum, ignis substantia non præcedit motum cæli: igitur non omnis substantia est prior omni accidente diffinitione. Præterea si in diffinitione accidentis cadit substantia: igitur ex subiecto & accidente non fieret vnum per accidens; addendo enim substantiam, nihil extra accidentis essentiam adderetur: denique, quemadmodum intellectus potest intelligere albedinem sine subiecto, ita par esse videtur, quod accidens diffiniri queat sine substantia. *Resp.* argumentum primum non aduersari philosophi voluntati, quippe, qui voluit substantiam accidente esse priorem: hoc est, accidens sine substantia definiri non posse. *Ad 2.* fieri vnum per accidens, potest bifariam intelligi: aut quod vnum sit omnino extra alterius essentiam, & sic ea subiectu & accidente non fit vnum per accidens: aut quia diuersorum sunt prædicamentorum; & sic faciunt vnum per accidens. *Ad vltimum negatur conseq.* nam etsi non intelligo Platonem & Mercurium; possum nihilominus hominem intelligere. Itaque plane constat accidens posse separari; non tamen posse diffiniri sine substantia.

Obiectio.

Ratio formalis accidentis.

Multiplex diffinitio.

Per additamentum.

Soluuntur argumenta.

Substantia est prior definitione

CAP. XV.

Substantia est prior cognitione.

Ratio 1.

De Modo autem, quo substantia antecellit accidenti, cognitione; in præsenti capitulo erit mihi disputandum: vt sic vndequaque appareat substantiam accidente nobiliorem esse. Porrò, illud præcedit cognitione, quod est magis notum, magisque rem reddit manifestam, sed substantia ad accidentis notitiam perimendam, atque elucidandam hunc habet respectum: igitur præcedit accidens cognitione. Reuera vnaquæque res eò magis noscitur; quò eius substantia magis percipitur: tunc enim putamus nos maximè scire; quando quod quid rei scimus. Ampliùs, quemadmodum vnumquæque se habet ad esse; ita planè ad cognosci, sed accidentia non habent esse, nisi quatenus substantiæ insunt: non ergo cognoscuntur, nisi in quantum participant aliquid de modo cognitionis substantiæ, quod perinde est, ac cognoscere quid est. Ad hæc, illud quod primò cognoscitur à potentia: est suum obiectum, nempe quod quid est substantiæ materialis: substantia ergo est prior accidente, cognitione. Iterum, cognitio ipsius quod quid, est perfectissima. *7. met.* & *prim. & secund. poster.* Ergo illud quod habet perfectius quod quid est, est perfectius cognoscibile, sed substantia respectu accidentiũ, est huiusmodi: ergo quod prius. Cæterùm, quoniã de substãtia est sermo; oportet scire de qua substantia hic philos. loquatur: nam in prædicamentis de prima, & secunda substantia, *in lib. de anima, & 7. meth.* de materia, forma, & composito, vnde & forma, siue quidditas rei, eius substantia dicitur: & subiectum quoq; accidentis, veluti corpus substantiam appellamus: cùm verò substantiam dicit accidente esse cognitione priorem, de vniuersali substantia sermonem contexuit. Porrò quibusdam visum est, substantiæ cognitionẽ via perfectionis, non autẽ originis, seu generationis præcedere; cognitio enim habẽs quod quid est, perfectior est cognitione, quæ est sine tali notitia, sed substãtia habet quod quid, non autem accidentia: ergo quod prius. Verùm, talis videtur fuisse philosophi ratio: id quod perfectione alteri præstat, præstat etiam cognitione, sed substantia præstat accidenti perfectione; præstat quoque & cognitione. Quare, si substantia vniuersalis, & accidens ad indiuidua substantiæ conferantur; tunc planè substantia vniuersalis cognitione præstat accidenti, propterea, quòd illud præstat, siue antecellit accidenti, cognitione, respectu indiuiduæ substantiæ, quòd indiuiduam substantiam perfectiùs, ac essentialiùs elucidat, sed vniuersalis substantia ita se habet respectu indiuiduæ substantiæ: ab ipsa ergo vniuersali substantia luciidiùs, atque splendidiùs, quam ab accidente, indiuidua manifestatur substantia, vnde Auer. *7. meth.* perfectius est scire Socratem, quòd sit homo, quam quòd sit quantus. Perinde ergo est dicere, substantiam præcedere accidens cognitione, ac dicere, indiuiduam substantiam clariùs, ac perfectiùs elucidari, & notam fieri per substantiæ vniuersalis, quam per accidentis cognitionem. Quòd si conferatur

substan-

Substantia est prior cognitione

substantiam, & accidens ad inuicem: tunc verum est dicere, accidens via originis, & generationis, substantiam verò via perfectionis & nobilitatis praecedere. Sed haec diuisio, licet sit bona; non exprimit tamen philosophi conceptum. His dictis, dico ad primum & secundum argumentum, iaqm scilicet de prioritate originis, & generationis; non autem de prioritate perfectionis, & nobilitatis.

Soluuntur argumenta

CAP. XVI.

Argumenta contraria.

1. ARgueret posset aliquis *contra* praedicta hoc modo: Id perfectius ab intellectu cognoscitur, cuius species in intellectu recipitur; vnumquodq; enim cognoscitur per rationem cognoscendi, atque ita id perfectius iudicatur, quod per propriam cognoscitur cognoscendi rationem, sed accidens est, cuius species in intellectu recipitur: igitur perfectius substantia cognoscitur. Etenim accidentis phantasma, in sensibus interioribus inoritur: à quibus virtute intellectus agentis illius species abstrahitur. Species autem substantiae non cadit in sensum; alioqui à sensu posset cognosci.
2. Amplius, imperfectiora sunt nobis priora, quia suapte natura pergimus ab imperfecto ad perfectum, sed accidentia sunt imperfectiora, & ignobiliora substantia, vt iam amplissimè atque copiosissimè paulò antè diximus: igitur priùs cognoscuntur quàm substantiae.
3. Ampliùs, sicut se habet sensus ad sensibilia; ita certè intellectus ad intelligibilia, sed sensus priùs recipit species accidentis: igitur intellectus priùs recipit speciem rei intelligibilis: atque ita habetur propositum.
4. Iterum, medium demonstrationis, ordine cognitionis subiectum praecedit; virtute enim medij conclusio cognoscitur, sed definitio passionis, est medium demonstrationis, vtpote quia medium propinquius est maiori extremitati, quae est passio: quod verò propinquius est passioni quàm subiecto, vt dicitur *2. post.* est passionis definitio. Cùm autem passio sit accidens; igitur substantia est posterior definitione ipso accidente. Pro huius rei obscuritate amouenda, oportet non ignorare, accidentia cognitione sensitiua, ordine cognitionis substantiam praecedere; è contra autem cognitione intellectiua; potest enim substantia sine accidente quidditatiuè cognosci: non autem accidens sine substantia. Est & alia cognitio, quae dicitur quia; & tunc potest esse sensus: substantia cognoscitur prius quàm accidens cognitione quia: hoc est, quia secundùm sui naturam est magis cognoscibilis, & iste sensus omnibus probatur: vel quoniam à nobis magis cognoscitur; & tunc vnica responsione non est respondendum; sed diuersimodè, nempè: aut cognitione substantiae determinata, & accidentis confusa; & ita accidentia sunt nobis priùs cognita, propterea quia magnam partem conferunt ad cognoscendũ quod quid: vel sermo est de cognitione confusa substãtiae & determinata accidentis; & ita substantia praecedit accidens cognitione, etiam quoad nos, quandoquidem sine substantia, accidens determinatè cognosci non possit. Quod si sermo sit de amborum confusa cognitione; adhuc etiam substantia praecedit, quia aliquo modo accidens non intelligitur, nisi aliqualiter & ipsa intelligatur substantia. Reliqua est vtriusque distincta cognitio; sed tunc etiam est necessaria subdiuisio: quia, aut sermo est de accidentibus proprijs; & ita substantia praecedit, eò quòd definitio subiecti, in definitionem cadat propriae passionis: aut de cognitione determinata accidentiũ siue illa fuerint communia, siue contingentia; & tunc nihil refert, accidens praecedere; potest enim intellectus determinatam de albedine cognitionem habere, etiamsi de corpore, aut de substancia parem nequaquam habuerit.

Cognitio sensitiua. *Cognitio intellectiua.* *Cognitio quia.* *Cognitio determinata.* *Cognitio confusa.* *Ad argumen.*

1. His ita expositis, patet *responsio*; substantia enim est primum cognoscibile prioritate perfectionis simpliciter, & in se, cognitione intellectiua, quidditatiua:
2. licet nobis cognitione confusa, vt dictum est, accidentia prius innotescant. *Ad 2.* patet solutio, quòd scilicet cognitione confusa, & substantiae determinata, accidentia priùs à nobis cognita sint. Caeterùm non parua est inter prudentes controuersia, vtrum prius species accidentis quàm substantiae in nostro recipiatur intellecto. Quidam sic dixerunt, accidentis speciem non priùs recipi; propterea quòd illa priùs species recipiatur, quae est obiectum intellectus, quae sanè est quidditas rei materialis, quaeque & substantia est. Etenim illud priùs intelligitur, quod sub formali obiecti ratione priùs cadit, sed priùs cadit quidditas rei materialis: igitur priùs cognoscitur. Verumtamen licet illa species substantiae sit accidens; non priùs tamen cognoscitur accidens, quàm substantia: species enim quae recipitur in sensu, est rei sensibilis similitudo, nõn quidditatis, quae est obiectum intellectus. Quòd verò illa substantiae species, quae licet sit accidens, non priùs cognoscatur, vt accidens, quam vt substantia, in causa est quia non cognoscitur, vt quod, vt vniuersale praedicabile de plur busfed vt quo, vt haec forma particularis: atque ex conuersione intellectus agentis supra phantasmata, quaedam resultat similitudo in intellectu possibili, eorum repraesentatiua, quorum sunt phantasmata quoad naturam speciei, hoc igitur modo abstrahitur species intelligibilis. Non ergo eadem numero forma, quae prius fuerat in phantasmatibus, postmodum residet in intellectu, instar corporis, quod ab vno in alium locum transfertur. Praecedit ergo cognitione species substantiae, speciem accidentis. Nonnulli verò aiunt, proportione cognoscibilitatis speciem accidentis praecedere, quia nimirum species albi remissi, ipsum album mihi perfectius repraesentat, cuius est species, quàm species solis oculo aquilae ipsum solem, magisque video ipsum album secundum mei visus proportionem, quam aquila solem, tametsi species solis praestantior sit, albo huiusmodi visibili. Accidens ergo secundum hanc proportionem cognoscibilitatis prius informat intellectum, substantia autem perfectiùs, & simpliciter: si possemus ad illam attingere. Sed haec opinio vera est de substantia diuina, non autem de materiali, quae à nobis potest attingi, vt omnes propemodum sentiunt scholae philosophorũ.

Quid prius cognoscitur. *Substantiã est prior cognitione ora 1. quo.* *Similitudo in intellectu.* *Species accidentis prior cognitione.*

Ad 3. negatur similitudo: sensus enim pro obiecto habet accidens sensibile: proinde species, quae recipitur in sensu est accidens, & species, id est, similitudo accidentis. Intellectus verò obiectum, est quidditas rei materialis: ideoque non est necesse, vt species recepta, id est, similitudo accidentis, sit accidens, alioqui esset repraesentatiua accidentis, & non immediate obiecti intellectus, vnde fieret, vt per illam speciem obiectum minimè intelligi possit. 3.

Ad 4. Passionis definitio non est medium in demonstratione potissima, quae in subiecti definitionem resoluitur. Demonstratio enim potissima est, quae stantibus eisdem terminis, in priorem non resoluitur. Primum praeterea terminus, ibi pro maiori non accipitur extremitate; sed pro illo potiùs termino, in quo causa inhaerentiae passionis in subiecto est quaerenda. vel etiamsi admittatur argumentum; adhuc tamen substantia cognitione praecedit, propterea, quia in definitione passionis, subiectũ ponitur, cuius planè cognitio propriae passionis cognitioni praeponitur: atque ita habetur intentum. 4.

Ad ph authoritatem dico, accidentia plurimùm prodesse à posteriori; quia nimirum essentialium differentiarum nomina nobis incognita sunt. ideoque de ipsis loquendo, siue circumloquendo nominibus vtimur accidentium. Sunt ergo aliqua accidentia nobis priùs nota cognitione confusa: quam substantia, cognitione determinata, Itaque cùm substantia tempore, definitione, atque cognitione antecellit accidenti; haud dubium, quin etiam antecellat nobilitatis dignitate. Rectè ergo dictum est à Commentatore, animam esse substantiam, quia substantia est nobilior accidente.

Accidentia conferunt sciẽtie.

CAP. XVII.

Secunda ratio Commentatoris, Anima est pars substantia. ergo est substantia.

REliquum est perpendere secundã commentatoris rationem, qua sic arguit: pars substantiae est substantia, sed anima est pars substantiae: ergo est substãtia. Sensus ergo esse videtur: homo est substantia, anima est pars hominis: igitur est substantia. Alexander in lib. de anima, autumat animam non esse viuentis corporis partem, quippe quia sicut pars ligni, est lignum, & pars aquae, est aqua, & pars ignis est ignis; ita planè, si anima est pars corporis, est corpus, atqui satis abundè dictum est, animam corpus non esse: neque videtur esse pars hominis, alioqui esset homo; sed anima non est homo: etenim homo constat ex anima & corpore: tametsi quidam dixerant solam formam ad speciei rationem pertinere: materiam verò partem indiuidui, & non speciei esse, sed id à vero discordat; quandoquidem ad speciei spectet naturam id quod signat definitio: quae in rebus naturalibus tum materiam, tùm etiam formam complectitur. Quare, in rebus naturalibus materia est pars speciei, non quidem materia signata, quae est indiuiduationis principium; sed materia communis. Quam ob causam, sicut ad rationem huius hominis spectat, quod constet ex hac anima, & ex his carnibus, & ossibus; ita planè ad rationem hominis, quòd sit ex anima, carnibus, & ossibus, hoc ergo modo anima non est homo: neque intelligi potest, quòd haec anima sit hic homo, nisi velis dicere, propriam sine corpore animae sensitiuae operationem inesse; quia nimirum operationes homini attributę, soli animae competerent. Cùm verò id vnumquodq; sit, quod secundum suam naturam operatur; profectò id censeri potest homo, quod hominis operationes exercet. atqui sentire non est solius animae: igitur homo non est anima sola. Nam quemadmodum pes, vel manus non potest dici persona, quae significat completam naturam tota; similiter nec anima. Item, anima

Anima est pars. *Alexand.* *Anima non homo.* *In communi.* *In particulari.*

Anima est pars substantiæ. *Tertia entitas.*

anima non est pars subiecti; alioqui eiusdem esset substantiæ cum subiecto. sed substantia subiecti est corruptibilis, animæ autem incorruptibilis: cuius ergo substantiæ anima intellectiua est pars? erit fortasis pars tertiæ entitatis? atqui ex anima & corpore non fit tertia entitas: dicit enim Philosophus *2. de generatione animalium*, animam intellectiuam non esse partem constitutæ formæ, scilicet totalitatis, quia constituens non videtur pars eius, quod constituit; alioqui idem constitueret seipsum. Erit igitur pars compositi, quia compositum est anima & corpus collectiuè; pars totius hominis; quia totus homo non est aliud quàm suæ partes collectiuè; quarum præcipua pars est anima intellectiua. Plato & Plotinus dicerent, animam intellectiuam esse partem humani animalis, non autem hominis: humanum siquidem animal, est anima intellectiua, & corpus; cuius binarij anima est pars præcipua: hominis verò non, quia intellectiua est homo, vnde & verus homo ab ea dicitur. Sanè, illud potissimùm videtur esse vnumquodque *9. eth.* quod est principale in ipso. sed anima intellectiua in homine, est præcipua pars; ideircò à Paulo interdum vocatur homo interior, & præcipuus homo. Cæterùm, non erit inutile scire, quot modis dicitur substantia: & quæ maior sit substantia: vt vel sic clarius intelligatur, quàm benè Philosophus animam substantiam appellauerit.

Quot modis dicitur substantia.

Porrò, substantia vno modo perinde est, ac essentia: atque ita omnibus in generibus substantia inuenitur, veluti cùm quæritur quid sit albedo, quidue color. & hæc quidem à nonnullis substantia logica vocatur: alio modo est indiuiduum de genere substantiæ, quæ dicitur hypostasis, siue substantia prima; alio modo sunt substantiæ secundæ genera, & species. Boetius de duabus animabus, materiæ tribuit nomen hypostasis, eò quòd sit principium substandi ex qua prima substantia habet, vt substet accidentibus; forma enim simplex subiectum esse non potest, vt dicit de trinitate. Nomen autem subsistentiæ, tribuit formæ; per ipsam enim res est in actu, essentiæ verò nomen composito. Ex quo patet, in substantijs materialibus tùm formam, tùm etiam materiam esse essentialia principia. Cùm verò anima intellectiua sit forma substantialis, rectè ei tribui potest nomen subsistentiæ. Philosophus quoque inter modos substantiæ, formam & speciem, vniuscuiusque rei substantiam nominat:

Quidditas. Forma.

essentia siquidem & forma hanc inter se cognationem habent; quòd secundùm vtramque aliquid dicitur esse id quod est: sed in hoc ab inuicem dissentiunt, quòd forma ad materiam refertur, quam facit esse in actu: quidditas verò ad suppositum, quod talem habet essentiam: & hi sunt præcipui modi substantiæ.

Albertus.

sed cùm anima intellectiua constituat materiam in actu; haud dubium, quin ei competat præcipuus substantiæ modus: substantia enim dicitur à per se existere. sed id maximè congruit formæ, eò quòd per se habet existere; alia verò ab ea mutuant ipsum existere: igitur est maximè substantia. Sed *dubitabit* aliquis non temerè, substantia prima, id indiuiduum substantiæ, est magis substantia: & inter secundas, magis species, quàm genus: vt dicitur in prædicamento substantiæ.

Forma est causa subsistendi.

Ad hoc *resp.* quoad actum substandi, primam quidem substantiam esse magis substantiam: quoad verò ad rationem subsistentiæ, secundam: atque ita essentia præcedit substantiam particularem. Nam etsi forma suum existere ab alio non recipiat; in istis tamen materialibus suum existere in alio habet: propterea, quòd non sit propriè forma id quod existit: sed totum compositum. hac de causa anima dicitur pars compositi, in quo habet suum existere, & facit, vt compositum existat. Sanè, cùm subsistere denotet esse determinatum, totaque essendi determinatio à forma dependeat; satis est perspicuum, quòd compositum ab anima suam subsistentiam recipiat. Quod autem alteri largitur subsistere; quomodo ipsum vacabit subsistentia, & substantia? Quam ob causam Boetius in prædicamentis, formam subsistentiam appellauit; vt ea subsistentiæ nomine, pro eo quo subsistitur.

Secundæ substantiæ quomodo magis substant.

Quòd si acceperis subsistentiam pro eo, quod subsistit: sic illud propriè subsistens dicitur, cui primò inest talis natura existendi: atque ita genera & species priùs subsistunt; deinde indiuidua, quæ sub tali natura continentur. Etenim quamuis genera & species, non nisi in indiuiduis subsistant, quæ habent esse completum; ex natura tamen, vel quidditate superiori fit determinatio essendi. substantis quoque si intelligatur pro actu substandi, pro eo quo aliquid substat: sic primò materię conuenit: si verò pro eo, quod substat, sic prius tribuitur primis quàm secundis substantijs. At si intelligatur pro subsistentia, nempè quantum ad actum subsistendi, & pro eo, quo aliquid subsistit: sic competit formæ, quæ est substantia; si verò pro eo quod subsistit; ita congruit prius secundis substantijs quam primis.

Obiectio.

Cùm verò anima intellectiua sit forma qua compositum subsistit: igitur ipsa prius est subsistens, atque substantia. Ex quo patet, quomodo anima intellectiua sit substantia, & pars substantiæ. *Sed posset* non abs re quis ambigere, materiam & formam, & per consequentiam animam intellectiuam, non contineri in prædicamento substantiæ, eò quòd non per se existant, & substent accidentibus: duo quidem necessaria sunt rei, quæ in huiusmodi est reponenda prædicamento, res scilicet, & modus: hoc est, vt sit in natura existens: & modum habeat essendi, hoc est, per se esistere, & accidentibus substare. Cùm ergo materia & forma non existant nisi in composito; non sunt igitur in prædicamento substantiæ; atque ita essent accidentia.

Anima est pars substantiæ.

Auicenna. Quid sit substantia.

Auicenna *6. meth.* vno modo sic substantiam describit: Substantia est ens non in subiecto existens, atque ita non est genus generalissimum in genere substantiæ, sed generalius, atque communius: & sic competit materiæ primæ & formæ, & substantijs compositis: alio modo sic: Substantia est habens quidditatem substantialem, cuius esse est in subiecto non esse: & ita est genus generalissimum; & sic non tribuitur formæ, & materiæ: forma enim non est habens quidditatem, sed est quidditas. Itaque & materiæ est substantia, & forma, & quidditas, denique & anima intellectiua.

CAP. XVIII.

Substantiæ secundæ, sunt veræ substantiæ.

In prædicamentis.

QVoniam dictum est, genera & species esse substantias, operæ pretium erit huius quæstionis indaginem ipsius philosophi sententijs clarius illustrare: de qua plane materia copiosè, disertèque loquitur, Substantia secunda,

Rationes.

inquit, dicitur de subiecto, & non est in subiecto. sed omnis 1.
conceptus in anima, est in subiecto: igitur substantia secunda
non est solus cõceptus mentis. Sane, quod dicitur de subiecto,
& non est in subiecto, non est accidens, quia accidens est in
subiecto: non est substantia prima, quia non dicitur de subie-
cto, igitur est substantia vniuersalis, quæ non est in subiecto, 2.
& dicitur de subiecto. Amplius, substantia prima est magis
substantia quam secunda, *cap. de substantia*, igitur substantia,
secunda est substantia, licet sit minus quam prima. Item, cla-
rissimè docetur à philosopho *2. topic. & 5. met.* quod destru- 3.
cto genera, destruatur, & species, & destructa specie, quodli-
bet illius indiuiduũ destruatur. sed destructo vno lapidis cõ-
ceptu, nõ destruitur lapis extra animã: igitur solus conceptus
in anima, non est species indiuidui, extra animam nihil ha-
bentis. Item, de singularibus non est scientia *prim. posterio-* 4.
rum, & 7. met. 19. Quare, si sola duntaxat prima fuerit sub-
stantia, nulla planè remanebit scientia: atque ita peßum iri,
necesse fuerit metaphysicam, quæ est de substantijs insensibi-
libus: similiter & scientiam naturalem, quę circa substantias
mobiles versatur: quandoquidem de solis conceptibus in
mente existentibus, non habeatur scientia realis. Sola præ- 5.
terea substantia definitur definitione simpliciter dicta *7. met.*
51. Accidentia autem definitione secundùm quid, veluti cùm
dicimus: animal rationale, mortale. hæc est definitio simpli-
citer dicta; quæ procul dubio accidenti non conuenit, quia
per se primò de accidente non prædicatur: neque etiam con-
uenit alicui rei singulari; conuenit ergo substantiæ, non qui-
dem singulari; propterea quòd definitio, & definitum con-
uertantur. Hæc autem nõ conuertitur cum aliquo indiuiduo 6.
particulari: igitur secundæ substantiæ est tribuenda. Ampli-
ùs, genua per se in suas species diuiditur, vt animal in homi-
nem, & leonem: cùm verò substantia quæ diuiditur, non sit
prima substantia: erit ergo substantia secunda: neque valet
dicere, huiusmodi diuisionem, vnius esse conceptus commu-
nis, in conceptus minùs communes; alioqui homo & leo non
essent, nisi conceptus, quod est absurdum: Neque est diuisio 7.
accidentia in substantias: ergo quod prius. Vnde Philosophus
in prædicamento substantiæ ait, primam substantiam signifi-
care hoc aliquid, secundam verò quale quid: transit propemodum in accidentis ac qualitatis naturam; non amittens tamen propriæ substantialitatis naturam. sic namque per intellectus operationum, qua abstrahitur a particularibus, sicque sortitur vnitatem, quæ est vna in multis, & de multis. Sanè,
huiusmodi substantia, secundum rationem, non autem secun- 8.
dum esse, separatur à singularibus *7. & 1. meth.* vel, vt alijs verbis vtar, est in re, velut in subiecto, quia illam denominat, & non intellectum: in intellectu autem, velut in efficiente, nempè, vt cognitum in cognoscente. Amplius, si substantia secunda esset omninò separata à prima, tunc esset hoc aliquid, & per se subsistens. sed omne huiusmodi est substantia prima; ergo quod prius. Itaque substantia secunda secundùm actum, & completam vniuersalitatis rationem, est à prima substantia separata, & intellectu consistens: sic enim dicitur vnum in multis, & de multis. Et id quidem ipsius naturæ tribuitur; quatenus ab intellectu abstrahitur: & plurimis indi-

Substantiæ secundæ. Natura vniuersale.

uiduis, per modum vnius, in quo illa conueniunt, comparatur, ipsa siquidem natura, quæ vniuersale dicitur, non est ex parte rei in multis indiuiduis vna realiter, sed plures. Quare rectè dictum est ab Auicenna, humanitatem de se non esse vniuersalem, neque particularem; sed potentia ad vtrumque. Ratio ergo vniuersalis, seu particularis ab ipso intellectu naturæ tribuitur. Quòd si de esse secundæ substantiæ sit sermo, in quantum scilicet est secunda substantia, ita planè non separatur à prima: quandoquidem primis substantijs destructis, reliqua omnia destruerentur. Ex his ergo & similibus, satis innotescit, genera & species, esse veras substantias.

CAP. XIX.

Argumenta contraria.

1 Solent nonnulli contra prædicta sic arguere: Vniuersale non continetur sub aliqua parte substantiæ, puta quia non est forma neque materia, neque substantia composita, in quæ à philosopho sufficienter substantia diuiditur: igitur vniuersale, siue substantia secunda, non est substantia.

9. de an. t. 2.

2 Amplius, si substantia secunda foret extra animam, cum sit de essentia primæ substantiæ; tunc quis posset quærere, si ex generibus, & speciebus extra intellectum existentibus fiat vnum per se, necne: si fiat, tunc vnus illorum erit actus, reliquum verò potentia: sic enim res se habet in vnius essentialis, siue substantialis compositione: sed genus non est materia speciei; neque è contra. si autem non fiat, cum homo & animal sint de essentia indiuidui; vtpote Socratis, vel Platonis; igitur Socrates non erit vnum per se, neque Plato, quod expressè aduersatur philosopho dicenti, primam substantiam significare hoc aliquid. 3 Amplius, aut eadem substantia secunda, vtpote species, est eadem res & in Socrate, & in Platone, aut diuersa. eadem vtique, quia alia esse non potest, & alia: propterea quòd species sint sicut numeri. aliàs que magna sequerentur absurditas, nempe, vt tot sint numero species, quot homines; si verò sit eadem: igitur simul esset hic Tuderti, & Romæ; quia hic in me, & Romæ in Antonio: similiter eadem res omnino hic quiesceret, & Romæ moueretur, 4 quæ sunt absurda & falsa. Iterum, omnis substantia est ens per se; in hoc enim differt ab accidente, sed substantia secunda habet esse in alio, nempè in prima: igitur non est substantia. Adde, quòd nec etiam videtur esse habere in prima substantia, quippe quæ esse corruptibile, secunda verò substantia incorruptibile habeat. Non ergo vtriusque est vnum esse, quia corruptibile, & incorruptibile differunt plus quàm genere. Quare, secunda substantia separatur secundum esse à prima; atque ita est ens rationis, aut idea Platonis. Ad hæc accedit, quòd nisi separetur à prima destrueretur omninò scientia: singularia enim, vt 7. *meth.* sunt infinita, ideoque cognosci non possunt, nisi ad vnum, hoc est, ad vniuersale reducantur, de quo habetur scientia, quæ verorum est existentium: igitur, vniuersalia, siue secundæ substantiæ sunt vere existentes extra singularia, & ita sunt puri conceptus. 5 Item, si secunda substantia sit vere ens: aut est à natura; aut ab intellectu: non quidem à natura; alioqui esset prima substantia: igitur est ab intellectu; & sic est ens rationis. Sanè, omne quod est, teste Boetio *de vnitate*, *& vno*, ideo est, quia vnum numero est, sed secunda substantia non est vnum numero; quia est in multis, & dicitur de multis: ergo quod prius. Denique, si est in prima substantia; aut sicut accidens, & sic non est substantia: aut sicut substantia; & ita non depen-6 det ab intellectu; & non erit communis, & vniuersalis. Præterea prima, & secunda substantia sunt idem omnino: igitur præter primam substantiam, non est necesse ponere secundam, id namque, quod est de essentia alicuius, est idem realiter cum illo, nec potest ab eo separari, nisi per conceptum mentis, quod est ens rationis, a quo substantia fieri non potest. sed secunda substantia, est de essentia primæ, igitur aut omninò idē est realiter cum prima, & nullius diuisionis differentia ab ea diuellitur, aut si aliquid aliud est ab illa est ens rationis; nam si non essent idem realiter cum singularibus, siue substantia prima; accidentia profecto essent, & non substantiæ: omne siquidem, quod existit extra substantiam alicuius, illius accidens appellatur. 7. Amplius, substantia cuiuslibet rei, authore philosopho est ei propria, sed substantia secunda non est alicuius rei propria, vt pote quæ est in multis, & dicitur de multis. Et *commente* 57. nulla substantia est communis. Et *com.* 58. nulla substantia est in pluribus: igitur genus & species non sunt substantiæ. vnde 10. *met. com.* 6. Impossibile est, vt aliquod vniuersalium sit substantia, quia id, quod est commune pluribus, est tantùm in anima: Intentiones verò animæ, teste Auer. 1. *met. com.* 45. sunt qualitates: quæ si essent substantiæ, ex qualitatibus componerentur, quod est falsum. 8 Item, Arist. 1. *de anima* 8. Animal autem vniuersale, inquit, vniuersale, inquam, aut nihil aut posterius: & quid item aliud communiter prædicatur, vnde Them. genera & species nudia notionibus proxima esse dixit: vocans nudas notiones, vt est hippocentaurus, & hircocerus, quibus nihil in re conuenit. Quare, si secunda est substantia huiusmodi, aut nihil est; aut quoddam mentis inane, & falsum figmentum.

7. met. 45.

substantiæ secundæ.

CAP. XX.

Soluuntur Argumenta.

1b Ad primum facile est respondere; substantia enim prima in materiam, formam, & compositum diuiditur: secunda verò in genus, & speciem; & ideo non est simile. 2b *Ad 2.* substantia singularia, ex singularibus, non autem ex vniuersalibus componitur, velutt hic homo ex hac materia, & ex hac forma, non ex specie & genere componitur: sed species ex genere, & differentia, & ex omnibus superioribus componitur. In causa autem est, quòd particularis effectus, causam habeat particularem: vniuersalis verò vniuersalem, *2 phy. 31 & 5. meth. cap. de causa*, sed prima substantia est effectus particularis, species autem vniuersalis; hac de causa prima substantia, ex particularibus, secunda verò ex vniuersalibus componitur. Quare, etsi substantiæ secundæ sint vera entia extra animam; non ob id tamen ex vniuersali, sed particulari substantia prima componitur. Et cum instas, an ex secundis substantijs fiat vnum, dico in linea prædicamentali, ex omnibus prorsus superioribus, & ex omnibus differentijs, quorum nomina in definitione ponuntur, speciem specialissimam componi: ex specie verò specialissima, & suis generibus, aliquod vnum non confici, alioqui illud vnum esset ipsa species, atque ita constitueret seipsum. Et cùm inferas, vnum illorum esse materiam, alterum verò formam; affirmo, genus materiæ, differentiam verò formæ [vicem] subire: sicut constantissime docetur à Porphyrio. Sed dicet aliquis: si species specialissima ex generibus, & differentijs componitur: igitur Deus non posset annihilare speciem humanam, nisi simul perderet omnia animantia. Præterea, species videtur esse pars indiuidui, 7. *met. 20.* Quidditas, inquit, vel est idem cum indiuiduo, vel eius pars. sed species est quidditas indiuidui, propterea quod conuenienter respondetur per quid, igitur species, aut est totum indiuiduum, aut eius pars. Quare, similiter Deus non posset annihilare vnum indiuiduum, nisi totā speciē annihilaret. Vnica responsione ambæ soluuntur obiectiones, cōcedē verū esse quoād prædicata propria, non autē quoād cōmunia; potest enim destrui fortes, non destructa tota specie humana: & destrui species humanas, nō destructo omni animāte. 3b *Ad 3.* Sanè esse dico speciē in Sorte, & Platone. Et cum infers: ergo simul esset in pluribus locis, & simul quiesceret, & moueretur, verum dicis quoad speciem spectat, eò quòd hæc species homo sit vna res secundùm speciem. Iterùm instas, quod ex quo sit eadem omninò in Sorte & Platone: igitur est eadem numero, atque ita in priorem absurditatem incideremus. *Resp.* vnum numero, & communiter, & propriè dici, communiter autem illud est, quod cum alio numerum construit, ita, quod tam de hoc, quàm de alio demonstrato dici verè possit, illa duo esse. sed vnum numero propriè non conuenit pluribus, vnde & separatur ab eo, quod dicitur vnum genere, vel vnum specie. 1. *topicorum ca.* 3. *& 5. met. 10.* Itaque hæc species homo, & hæc species leo, sunt duæ species, & hæc quidem communiter: hæc autem species homo, est vnum numero secundum quod ponit in numero. Quare, si sermo extiterit de vno communiter, non habebitur pro absurdo, vt aliquid sit hic, & Romæ. Iu tamē non conuenit ei, quod est vnum numero propriè. Et cùm infers: contraria eidem nun eo inesse non posse: admitto de numero propriè, & non communiter loquendo, hoc est, de eo, quod cum alio à se facit numerum, sicut dixi. 4b *Ad 4.* substantia secunda est in prima, non sicut in aliquo extraneo, sed potius sicut superius in suo inferiori, quod cum sit substantia; & ipsum quoque erit substantia, & ens per se, secundū iam dictum modum. *Ad confir.* respondet Auicenna, vniuersale perpetuum esse, atque incorruptibile, respectu particularium, quæ ad mentem philosophi ratione speciei perpetuò sunt duratura: tùm etiam quia per se non corrumpitur, sed per accidens nempè ad indiuidui corruptionem. atqui dicit philosophus de eo, quod non est simpliciter incorruptibile, non haberi scientiam. sed si est in particularibus per accidens corruptibile, igitur non est simpliciter incorruptibile. Dici potest habere esse incorruptibile, quatenus existit in suis essentialibus, & quidditatiuis principijs, prout, scilicet cōpletam habet suę vniuersalitatis rationem, non quatenus in hoc, vel in illo existit particulari, cuius est quidditas, & ratio formalis, cum quo etiam corrumpitur, non eo quantum vniuersale, sed in quantum est quidditas rei corruptibilis. Ex hoc etiam solui potest alia confirmatio, nam scientia cùm sit 6b vniuersalium, & vniuersalia sint perpetua, modo iam dicto, igitur scientia est perpetua & immortalis. 5b *Ad 5.* substantia secunda efficienter est ab intellectu, materialiter verò suo radica-

Prima substantia non componitur ex secunda.

Species componitur ex genere & differentia.

Vnum numero.

Vnum communiter & propriè.

Vniuersale incorruptibile.

1. post. 22.

Scientia est incorruptibilis.

Substantiæ secundæ. Vniuersale [illegible] ab intellectu.

radicaliter, seu occasionaliter, est à proprietate in re existenta, cum qua si nullam haberet cognationem, seu affinitatem; tunc vere posset dici nuda cogitatio, & mentis figmentum. Boetius autem loquitur de illo vno, quod est præter intellectus operationem, cuiusmodi non est substantia secunda, vnde etsi non sint secundæ substantiæ realia accidentia; sunt tamen intentionalia.

6. *Ad 6.* secunda substantia si consideretur secundum suæ vniuersalitatis intentionem, & id quidem quoad proximũ suũ significatũ; sic planè est secunda intentio, siue conceptio intellectus; atq; ideo secundũ esse dissentit, & dirimitur à prima, vel si secundũ fundamentũ eius remotum; & sic eadem est cum prima. Quòd si consideretur pro natura, quæ per eius numen ostenditur; & ita non realiter à prima dirimitur, quasi sit alia res per se existens; sed quia prima substantia aliquid includit, quod non immediate includitur in secunda, nam prima substantia significat suppositum, secunda verò naturam: natura autem & suppositum in rebus materialibus differunt atque dissentiunt.

Obiectiones. Sed *arguet aliquis:*
1. Si homo siue substantia secunda fir eadem res naturæ cum prima, igitur à quocunque sicut res naturæ prima substantia dissentiret, similiter & secunda, & quidem realiter. sed consequẽs est falsum: ergo & antecedẽt.
2. Ipsa præterea substantia secũda est communicabilis, prima verò minimè vnumquodque enim sicut se ad propriam affirmationem habet, ita planè ad propriam entitatem:
3. denique, illa quæ opponuntur realiter, sunt realiter diuersa, sed vniuersale & singulare, sunt huiusmodi, quippe, quia natura vniuersalis est plures, & realiter communicabilia, particularis verò vna, & incommunicabilis, realiter ergo ab inuicem distinguuntur.

Solutio. *Dico* ad primam obiectionem, substantiam secundam contractam ad primam, à quocunque differt prima realiter; & ipsam quoque sealiter differre. Similiter dicendum est ad alias obiectiones, nempe non differre ab inuicem re & re, sed sicut supra dictum est.

7. *Ad 7.* dico, substantiam secundam esse propriam, & eandem cum prima secundum formam, diuersam verò secundùm congregatum ex materia & forma. *7. met. com. 21.* dixit Auerroes de quidditate hominis.

Duplex formæ existentia. Duplicem autem habet forma existentiam, materialem videlicet & intellectualem. Et prima quidẽ dicitur realis, & per eã res est extra nihil; & non multiplicantur: per secundam verò res non est extra nihil: multiplicantur enim esse intentionalia. Etenim secundum quod magis seu minus, forma abstractè consideratur; ita nunc speciei, nunc autem generis induit naturam, ac proprietatem.

8. *Ad 8.* duplex est conceptus rei, formalis vnus, obiectiuus verò alter: formalis est intellectio, qua res ea concipitur: obiectiuus verò est res concepta. Cùm verò res actu intelligitur, dicitur actu vniuersale: potentia autem intelligibile; potentia quoque vniuersale.

Vniuersale actu vel potentia. Actu ergo vniuersalia sunt in nobis, quando eorum rationes actu in nobis perseuerant: potestate verò, cùm nobis adest facultas illa intelligendi. Verùm huiusmodi rationes nos minimè mouere possent, nisi extra animam aliquod esse haberent. *12. meth.* intelligere enim nostrum causatur à rebus. intelligere autem Dei, causa est rerum. Itaque, singularium rerum formæ, tùm actu, tùm etiam potentia, sunt vniuersalia apud Themistium & Auerroem, & id quidem non temerè siquidem, vt dicit Auerroes *12. met. 14.* singularia quatenus sunt phantasmata in sensibus inferioribus, singulariter per materiam cognoscuntur, ab intellectu autem per eorum formas, & ratione. Cùm ergo dicit Themistius vniuersalia nudis notionibus proxima esse, verum quidem est, formaliter non obiectiuè quæ profectò in nobis nunquam actu existerent; nisi singularia ratione formæ, quæ est essentialis similitudo, vniuersales in nobis agerent rationes. *Lib. 3. Pymandri,* de his rebus locutum me memini. Quomodo ea [illegible] subsistentiæ sint veræ substantiæ, dixi. Ex his satis patere potest, quomodo anima intellectiua sit substantia, & nobilior accidente. Reliquum est clariùs dilucidare, vnam animam essentialiter altera nobiliorem non esse, tametsi paulò antè de hac re multa dicta sint.

CAP. XXI.

Substantia non suscipit magis & minus.

Ratione 1. PRæclarè dictum est à philosopho in capite de substantia, quòd substantia non suscipiat magis & minus: *At verò substantia,* inquit, *non suscipere gradus videtur, vt magis minusue talis: vt homo non est magis minusue, aut seipso, aut alio homine.* Etenim, magis & minus comparationem denotant: comparatio verò magis & minus, ad res spectat diuersas, quæ in aliquo vno conueniunt, in quo & comparantur

Vnum in comparatione. ad inuicem, vt acutum in sono, & non in magnitudine; diuersæ enim naturæ sunt. Illud ergo vnum, in quo diuersa secundùm magis & minus comparantur, cùm non possit esse vnum numerò, propterea, quòd inter diuersa commune esse non potest. necesse planè est, vt sit vnum genere, specie, siue proportione, seu analogia.

Vna enim à non est perfectior altera. Quare, si diuersæ substantiæ ad ipsum ens, siue ad aliquod transcendens referantur: non est dubium, quin substantia subiectiuè seu materialiter suscipiat magis atque minus: vna namque substantia est altera magis ens, quippe, quæ est perfectior: atque ita si ad aliquod accidens ambabus substantijs commune comparentur; materialiter ac subiectiuè suscipiunt magis & minus: vnde vna substantia est albior altera. Si verò comparentur ad genus, seu ad speciem de genere substantiæ, nulle suscipit magis & minus: omnes siquidem substantiæ eiusdem speciei, in illa quidem specie secundum æqualitatem, & non secundùm magis & minus comparantur. Etenim rerum essentiæ in indiuisibili consistunt, ita, quod augeri non possint aut minui, eo quod non fiat inter sic formæ secundum gradus perfectionis essentialis.

Aliorum opinio. Sanè, nullam essentiam, quoad essentialis gradum perfectionis intendere, aut remittere valet Deus; nisi eam ad aliam verterit speciem, aut prorsus enothiler, & perdat, quia species sunt sicut numeri. Alij sic de hac re loquuntur, quòd propè in idem recidit: suscipere magis & minus, primæ ademit philosophus substantiæ & secundæ: anima autem non est prima substantia neque secunda; sed vtriusque principium.

Vnum genus perfectius altero. Porrò, genera dicuntur suscipere magis & minus, quod vnum sit altero perfectius, nam si species sunt sicut numeri, & vnus numerus est perfectior altero, igitur

12. met. c. 2. vna species est altera perfectior, & vnum genus altero perfectius, non quidem respectu perfectioris differentiæ constitutiuæ, sed quia eius natura perfectiori modo, ac in perfectiori conseruatur specie; vnde Auerroes ait, genus secundum esse per prius, & posterius prædicari.

Vna anima non est nobilior altera. Quod si rem intendi & remitti acceperis pro eo, quod est, esse rei augeri, aut minui, ita, quod species substantiæ magis nunc, & postea minus participetur ab eodem homine particulari, aut ab vno magis, quam ab alio, tunc omnibus modis affirmandum est, substantiam non suscipere magis vel minus. Hoc ergo modo anima intellectiua non suscipit magis nec minus, neque vna est nobilior altera, tùm ratione speciei, tum verò ratione indiuidui, nam & essentia speciei in indiuisibili consistit; ideoq; illius respectu omnes animæ æquali præditæ sunt nobilitate natura: respectu quoque essentialis perfectionis ad indiuiduum, similiter se habent; indiuidua enim non addunt aliquid substantiale supra speciem, non quidem formam, quia nimirum specifica formæ est vltima forma, ideoque non addit supra hominem aliquam formam substantialem, propterea, quod eadem est forma.

Anima Christi. vnde homo est anima rationalis, & forma Socratis. Cùm vna anima non præstet alteri nobilitate specifica, nec etiam substantia aliqua indiuiduali: vnde anima Christi quoad substantialia, aut essentialia spectat, alijs non censetur animabus nobilior; sed in hoc in infinitum alias animas & angelos excedit, quod assumpta sit ad esse diuinum, & substantificetur in eodem supposito diuino.

Quomodo vna est altera perfectior. Et hæc quidem nobilitas non est substantialis, nec omninò accidentalis, eo quod assumpta sit ad esse diuinum, quod est esse substantiale; idcirco reducitur ad genus essentiæ, cuius est esse. Itaque, vna anima potest dici altera perfectior, quia perfectius actuet subiectum, educens illud de potentia ad actum; vnde magis participatur à subiecto, non quòd plus altera sit substantia, plures habens speciei gradus. Porrò, huiusmodi maior seu minor participatio formæ, à sua materia siue subiecto, est esse, quòd formis suis impartit, atque largitur subiecto. In hunc modum animorum inæqualitas probatur, quoad ad aliquid inhærens essentiæ, atque ad id, quod est actua essentiæ. Ex hoc tamen non sequitur, formam substantialem magis & minus recipere: non enim fas est in huiusmodi formæ specie, perfectius, & imperfectius, nobilius, & ignobilius inueniri; sed ad huc necessaria est illi virtus & facultas, vt eadẽ numero nunc plus, nũc verò minus suũ queat persicere subiectum: atque ita diuersa esse successiue suo subiecto largiri, quod planè formæ substantiali tribui non potest: anima autem intellectiua cum sit forma substantialis, huiusmodi augmenti, decrementique vicissitudinem subire nequit; Simplicius in prædicamentis, dicit, Plotinum & Platonicos posuisse qualitates, & habitus suscipere magis, & minus, quòd materiales essent: & materiæ respectu indeterminationem quandam, atque infinitatem haberent. Alijs contraria probatur sententia, nempè qualia, & non qualitates, augmento & decremento subesse: non enim iustitia magis & minus dicitur, sed iustum. Meminit & huius sententiæ Philosophus in suis prædicamentis. Stoici verò dixerunt, quosdã habitus artes, scilicet magis & minus suscipere: virtutes verò minimè. Alijs visum est, materiales, non autem imme-

Anima non est substantia. materiales formas, magis & minus suscipere, illisque subesse. Sed de his hactenus. Nunc remanet ponere argumenta, quibus quis posset arguere atque ostendere, animam substantiam non esse.

CAP. XXII.

Quòd anima non sit substantia.

1. QVorundam argumenta talia sunt posita contra prędicta: substantia dicitur à subsistendo, vt iam dictum est. sed anima non est huiusmodi; ens enim per se subsistens, est ens in actu: anima autem non est ens in actu: igitur non est substantia.
2. Amplius, quod est in subiecto, non est substantia, vt ex dictis patet; commune est enim omni substantiæ non esse in subiecto. sed anima est in subiecto, quia est actus corporis, *2. de anima*, ergo quod prius.
3. Item, quod diffinitur per additamentum, non est substantia, *7. met. 4.* sed anima est huiusmodi, *2. de anima 19.* nam corpus physicum, quod est extra
4. essentiam animæ, in eius diffinitione ponitur. Illud præterea solum est substantia, quod cum sit vnum & idem numero, est susceptibile contrariorum, vt dictum est. sed anima non est talis: quia recipiens contraria, est in potentia: anima verò est actus. non ergo est in potentia, propterea, quòd potentia, & actus sint differentiæ valde oppositæ, teste Commentatore in proœmio, *lib. de anima 5. 6. 7.* non ergo possunt conuenire eidem: ergo quod prius. Item, aut est materia, aut forma, aut compositum: anima non est materia, neque compositum,
5. vt dicit Philosop. *2. de anima 3.* & ex supradictis patet satis: neque est forma, quippe, quia ad compositi corruptionem, corrumpitur, *7. metaph. comm. 4. & 36.* sed anima intellectiua, est forma incorruptibilis, vt dictum est in principio huius libri: igitur anima non est substantia.

CAP. XXIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum*. subsistere ad eam pertinet substantiam, quę est in sua specie completa atque perfecta; propria siquidem substantiæ ratio est, subiecto non inhærere, ad differentiam accidentis. Et hæc quidem ratio substantiæ animæ competit, quippe, quæ est in materia, vt actuans, non autem vt inhærens, & accidens: substantia namque si dicitur à substando: sic non conuenit propriè substantijs secundis: si verò à subsistendo, hoc quoque modo non omni conuenit, sed substantiæ vniuersalissimæ: si verò à per se essendo, ita omni
2. tribuitur substantiæ. *Ad 2.* distinguæ maiorem; nam vno sensu potest esse accidens, quod videlicet est in subiecto in actu existenti, at verò quod est in subiecto informatiuè, & non, vt accidens inhæsiuè, accidens non dicitur, sed substantia: huiusmodi autem est anima intellectiua, quæ in subiecto est, vt actus viuificus, & substantialis, non autem vt accidens. *Ad*
3. *3.* Philosophus loquitur *7. methap.* de substantia completa in specie, quæ non definitur per aliquod extraneum. at forma quæ est id, quo aliquid est, sua in diffinitione extraneum re-
4. cipit, ideoque in hoc similitudinem gerit accidentis. *Ad 4.* anima est in potentia accidentali, non autem substantiali ad contraria recipienda: alioqui secundùm eandem potentiam siue rationem, esset in potentia & actu, quod est falsum; nulla ergo sequitur oppositio, quòd sit potentia & actus respe-
5. ctu diuersorum. *Ad 5.* anima intellectiua est forma largiens esse, non autem corrumpitur; quia non educitur de potentia materiæ; de qua profectò forma Philosophus loquitur, *7. metaph.* Quod ergo sit substantia, & quæ prima substantia, quæve secunda, & quomodo sit nobilior accidente; denique, quonam modo anima intellectiua sit substantia, satis dictum puto.

CAP. XXIIII.

Anima est actus.

9. met. com. 10. Actus quid. QVoniam quidem actus est ratio cognoscendi, & intelligendi: passio, quæ per se primo competit cuncti in actu, quatenus est in actu: hanc ob causam, post indagationem, inquisitionemque de animæ substantia, seu quòd anima sit substantia, ad lucidiorem aliquam eiusdem diffinitionem, seu enodationem cum patrocinio præclarissimorum philosophorum accedere decreui; vt sic sensim nobis innotescat huius nobilissimæ formæ præstantissima natura: vnde

2. de an. 6. & cum Philosopho dicimus, animam intellectiuam esse actum primum corporis physici, organici: ipsa enim est ratio, qua intelligimus, & cognoscimus; ipsa, quæ separat, & distinguit; actus siquidem separat, & distinguit, *7. meth.* Vnde *9. metha. 13.* ait, actum priorem esse potentia, ratione, sub-

Mercurius 11. Pymandri. stantia, & tempore. Magnus Mercurius in suo Pymandro, dicit, actum Dei esse mentem, animam, æternitatem, perseuerationem, atque immortalitatem: propterea quòd sit vnus purus, & simplex actus. Et *circa finem 12.* dicit, actum Dei,

Plato de pulchro. esse omnium potestatem; quippe, quia omnibus largitur esse, & quibusdam esse, & viuere: denique, & alijs esse viuere, & intelligere; vnde & Plato dicit, esse Deum actum viuificum, speciem, actumque rebus singulis largientem; menti

Anima est actus. primò diuinæ idearum ordinem, numinibus deinde mentem sequentibus; rationum seriem, animabus tertiò numerosos discursus, naturis verò semina, formas autem materiæ. Vnde Orpheus; *Cuncta fouens, atque ipse se ferens super omnia sese.*

Enn. 2. lib. 5. cap. 3. Plotinus in mundo intelligibili omnia esse dicit in actu, quia totum species est, & forma penitùs libera: Intellectus autem primus, nequaquam ex potentia, quæ intelligere possit, in actum prodit intelligendi; alioqui alio quodam priore opus

Quare est actus. huic esset, quòd ex potentia non prorumpat in actum, sed totum iam possidet in seipso. Quod enim in potentia est, exigit alterum: quo accedente, perducatur ad actum, vt aliquid tandem fiat; quod autem ipsum à seipso semper ita se habet, est actus. Et primò quidem Deus actus viuificus, purus, & infinitus: deinde angelus, actus simplex, finitus: tertiò, anima intellectiua, actus medius: non temerè ergo, sed multa cum ratione anima intellectiua actus vocatur. Etenim, ex anima & corpore, fit vnum ens in actu: sed non ex duobus in actu, neque potentia existentibus; non quidem in

7. met. 49. actu; alioqui non fieret vnum in actu, neque ex duobus in potentia: nam cùm substantia composita sit ens in actu; opus ei esset tertia substantia, per quam esset in actu: quod non

2. met. 15. Corpus non est actus. probatur Auerroi: alterum ergo erit actus, non quidem corpus: quia actus separat & distinguit, *7. metaph. 9.* corpus verò non distinguit, sed in eo vniuntur animatum, & inanimatum: igitur anima est actus. Hoc etiam modo Themistius ar-

Themistius. guit: Ex anima & corpore fit animatum, inquit, quod quidem non est totum integrale; quia anima, & corpus non distinguuntur loco, sicut partes totius integralis: est enim anima tota simul in qualibet parte corporis, alioqui aliqua pars animati corporis, anima careret. Neque est totum mixtum, eò quòd in mixtione mixti non remaneant mixtibilia, sed corrumpuntur. atqui in animato simul adsunt anima & corpus: est ergo totum essentiale, quod constat ex materia, & forma: anima autem cum non sit materia; est ergo forma. sed forma est actus: igitur anima est actus. Adde, quòd vita sit actus, & propria operatio animati: viuere autem est in viuen-

Actus duplex. tibus esse, *7. de anima 64.* sed anima est vita, & esse corporis; illius ergo est actus. Cæterum, quemadmodum lux lu-

Primus. Secundus. centis est esse, & actus primus; lucere verò eiusdem lucentis actus secundus, propterea quòd eius actio sit, suæ formæ essentialis quædam diffusio; ita planè anima est primus actus, qui est, esse animati: secundus verò est actus essentialis eiusdem: omnis siquidem essentia propriam habet essentialem operationem, qua vllo vnquam tempore vacat, si essentialis extiterit: sicut lux nunquam vacat à lucere, quæ est eius actio: scientia quoque in sciente, dat esse scientis, quatenus sciens est, cuius actio essentialis secundum scientiam, est res considerare, quas nouit per scientiam. Itaque, forma naturalis, quia materiæ, in qua est, & composito quoque esse largitur: idcircò & actus, & primus actus appellatur: essentialium namque actionum, atque naturalium ipsa principium est, & à seipsa habet, vt sit actus: anima ergo est actus, quo animatum exercet actiones vitæ: actus primus, sicut scientia est a-

Scientia est actus primus. ctus primus scientis; aliquando formæ, interdum verò vigiliæ persimilis: somnus quippe est quies animæ, ab exteriori sensuum opere quiescentis; & is quidem persimilis est essentiæ animæ, in exteriores actiones nondum prodeuntis; vigilia verò cùm quædam sit animæ expansio atque diffusio in exteriora opera sensuum, secundi actus similitudinem gerit; vnde quemadmodum via generationis, scientia considerationem antecedit, prior siquidem est habitus exercitio eiusdem, atque actione; ita profectò prior est actus primus, quàm se-

Anima actus primus. cundus, & anima essentialiter est actus primus, & non secundus, prius siquidem est habere animam, deinde exercere, at- 1.

que agere actiones vitæ; vita enim, quæ est ipsum viuere, est 2.

actio animæ in corpus, & quidem sibi essentialis, & continua. Amplius, omnis forma operationis præposita, est actus primus, quod satis ex se patet. sed omnis anima est forma præposita operationis: anima enim vegetatiua est principium nutritionis, & sensitiua sensationis, & intellectiua intelle-

ctionis: igitur anima est actus. Sanè, omnis anima est actus 3.

alicuius corporis; quia omnis animæ operatio, ab aliquo dependet corpore, vel ab aliquo accidente in corpore: in causa

autē est, quia omnis anima est causa alicuius operatione. Am- 4. Actus principium operandi.

plius, actus primus est forma, & sui natura alicuius operationis principium; quæ quidam forma potest esse tàm substantia, tùm etiam accidens: nam corporum simplicium naturales formæ, sunt primò principia, non proxima operationum naturalium. Et tametsi qualitates naturales naturalium operationum principia proxima, similiter omnis habitus corporalis, intellectualis, moralis, est principiū operandi; ideoq; formæ substantiales, ac qualitates naturales, & habitus prędicti, denique & animæ potentiæ actus primi appellantur. Anne-

Anima est actus. *Platonici.* tat Simplicius, cur dictum sit à Philosopho 2. *tex.* 6 animam esse actum primum, generationis primitate, cum anima intellectiua non sit genita. *Respondent* Platonici, genitum bifariam intelligi posse: pro eo scilicet, quòd virtute agentis naturalis, accipit esse post non esse, & ita anima non est genita: vel pro quacunque innouatione respectiua: & hoc modo anima dicitur genita, hoc est, creata. *Generatio creationis.* Porrò, generationis, vice creationis nomine Philosophus vsus est, teste Auerroe, *de cœlo com.* 29. vbi constanter docet, à cœlo generationem, quæ est ad mentem vulgarium, non autem sapientum a Philosopho remoueri: quæ quidem generatio est creatio: qua quidem *Creatio concedatur à Philosopho & Auerroe.* cœlum esse genitum Philosophus (teste Auerroe.) non inficiatur: vnde & Aristoteles 1. *cœli* 13. simili ratione dicit, cœlum esse genitum. Vno quidem modo dicitur, inquit, si aliquid sit posterius, quod prius non erat, siue per generationem, siue sine generatione fit, interdum quidem ens, interdum verò non ens; vbi Auerroes affirmat, generationem hoc modo alicuius esse inceptionem, quod prius erat non ens, postea verò ens, sine causis generationis: atque ita creatio potest dici, apud Philosophum & Auerroem generatio: anima ergo intellectiua primitate generationis, id est, creationis, est actus corporis. Non est putandum, pro corpore accepisse trinam dimensionem, neque compositum ex materia & forma, trinæ dimensionis subiectum; sed materiam potius qualitatibus sensibilibus coniunctam, ac dimensionibus organizatam, quæ ipsum non componunt, sed ipsæ componuntur. corporis physici: nam corporis artificialis, cuius ars est actus, & non substantia. Porrò, communiter omne corpus à natura productum, vtpote lapis, cœlum, & huiusmodi, corpus physicum *Corpus Physicum.* appellatur: alio modo materia secundùm esse, & rationem partium organizatione, ac sensibilibus qualitatibus coniuncta, corpus à Philosopho hoc in loco vocatur physicum. *Organicus* Organici: & rectè quidem; anima enim intellectiua omnium corporearum formarum est perfectissima; ideoque diuersarum est operationum principium, quæ nisi diuersis organis adhibitis, perfici absoluique non possunt. formæ verò, quæ non sunt animæ, organorum ministerio non indigent: ac proinde corporis organici animæ dici non possunt. In potentia vitam habentis. quod enim habet vitalis operationis principium, est iam in potentia, vt vitalem etiam habeat operatio*Vitam habentis.*nis actum: alioqui frustra sibi inesset principium huiusmodi. sed animatum habet animam; quæ est principium vitalium operationum: igitur rectè dictum est a magno Philosopho, animam esse actum corporis organici, in potentia vitam habentis. Actum, inquam, non potentiam; quoniam potentiam præcedit ratione, & cognitione, vt ipsemet docet in prima *2. metaph.* 13. philosophia: ita & anima corpus physicum præcedit ratione, & cognitione: id enim per quod aliquid diffinitur, diffinitione præcedit. sed per actum diffinitur potentia: nam per contingere actu esse possibile, inquit, est quod *Quid sit actus.* primò possibile, puta, dico, ædificatorem potentem ædificare, & visiuum, quod potest videre, & visibile quod potest videri: eadem autem ratio & in alijs est. *Tex. vndecima*: vult actum esse id, quo res simpliciter existit. Est itaque actus existere rem, inquit, id est, quo res simpliciter existere dicitur: non secundùm quid, nempè in potentia, vt in ligno Mercuri*Existentia.* us, ante sui expressam effigiem. Vocant nonnulli huiusmodi *Prior ratione.* actum existentiam, vtpote, quia dum res est in actu, extra suarum potentias causarum posita sit, non vt accidens in subiecto, neque vt pars in toto, neque vt id, quod non est, & potest esse; vt is qui non speculatur, potest autem speculari. Rectè ergo anima dicitur actus corporis, tùm quia est id, quo totum compositum definitur; tum quia facit compositum, seu corpus simpliciter existere, in quo quidem existit non vt accidens in subiecto, sed vt forma substantialis, & actus viuificus. Est etiam actus prior cognitione; obiectum enim intellectus est ens; proinde quod magis participat de entitate, ma*2. metaph. 4.* gis cognoscitur. quia res sicut se habet ad esse, ita planè ad cognosci, sed actus magis participat de entitate; potentia *9. metaph. 17.* namque, teste Commentatore, est, sicut non esse; actus autem est esse; igitur actus præcedit cognitione potentiam, non so*Quoad nos.* lùm secundùm suam naturam, sed etiam quoad nos: intelligo autem potentiam actiuam, & passiuam, & quodcunque motus principium. Etenim, quod prius nostrum mouet intellectum, prius à nobis cognoscitur; intelligibile siquidem mouet intellectum; idcirco quod prius mouet, prius intelligitur. sed actus prius mouet intellectum, quæ inueniuntur, *2. de an. t. 20.* siue quæ sunt in potentia, non cognoscuntur, nisi reducantur ad actum: vnde & 3. *phys.* 17. dicit, quod semper existimabitur aliqua species, id est, actus mouens: sic etiam & anima est prior, sicut dictum paulò antè, quod substantia sit prior co*Prior tempore.* gnitione, 79. Præcedit quoque tempore, ens enim in actu secundum speciem præcedit tempore indiuiduum in potentia propinquus positum; nam actus & potentia simpliciter si accipiantur, vnum tempore non præcedit alterum: abstrahunt enim à tempore, ideoque non mensurantur tempore; & ani*Anima est actus.* ma etiam intellectiua similiter se habet, sicut patet ex dictis. Iure ergo anima vocatur actus, & non potentia: actus quidem primus.

CAP. XXV.

Quòd anima non sit actus.

Illa diffinitio non congruit animæ intellectiuæ, quia corruptibili & perpetuo nihil est commune vniuocum, 9. *metaph.* sed anima intellectiua est perpetua, reliquæ verò corruptibiles: nihil ergo habent commune. Atque ita ex illa diffinitione, certè non probatur, animam esse actum. Quòd si volueris illam animæ aptare intellectiuæ; tunc tibi laborandum est soluere emergentem obiectionem, nempè, omnia membra humanam habere virtutem intelligendi; quia vna est anima tota vbique. Item, actus primus non est nobilissi- 2
mus, sed actus secundus; quia primus ordinatur ad secundum. Ideò, inquit, visum habemus, vt videamus; & non videmus, vt visum habeamus. Sic animatum habet animam, vt viuat, id est, vt operetur opera vitæ, & non e contra. sed anima intellectiua est nobilissima formarum; igitur non est actus primus, sed secundus. Amplius, Felicitas humana sita est in actu 3
secundo, qui est frui Dei visione: igitur si anima est actus primus, accidens aliquod nobilitatis excellentia animæ intellectiuæ antecelleret, quod planè 2. *de anima, com.* 2. Commentator respuit omninò, sit enim, quocunque accidente in animato existente animam nobiliorem esse. Constat autem, ea, quæ sunt præter animam, accidentia esse. Iterum, si anima in- 4
tellectiua est actus, igitur non potest esse sine corpore; quia actus huiusmodi est esse, & vita corporis, ita quòd destructo corpore, destruitur etiam & actus sed anima intellectiua soluto corpore, remanet, vt dictum est igitur non est actus corporis. Item, quod recipit formas, non est actus: recipere e- 5
nim, actui aduersatur, authore Auerroe *de substantia orbis*, 51. & 2. *de anima, cap.* 3. & 6. sed anima intellectiua recipit formas intelligibiles: ergo quod prius. Sanè, cui inest potentia passiua, actus dici non potest: in causa autem est, quia passiuum est à materia, secundùm quod materia, 1. *de gener.* 85. sed anima intellectiua habet intellectum possibilem, vt postea dicetur: igitur non est actus. Denique, nullo modo potest dici actus primus, propterea, quod eius accessum præcesserat *Non est actus primus.* forma, per quam est substantia, & forma, per quam est corpus; si pluralitas formarum in vno eodemque animato vera extiterit. Iterùm, anima est actus materiæ primæ, quæ non est 6.
corpus; quia non est substantia, neque quale, neque quantum, 7. *meth.* omnis autem forma substantialis, est actus materiæ primæ, vt dicit Commentator, 2. *de anima* 8. neque est actus corporis physici: actus namque corporis naturalis, est natura. sed anima non est natura, imo ea opposito distinguuntur. Hinc est, quòd appetitus in animalem & naturalem dirimitur, Neque corporis organici, quia formæ simplici simplex debetur subiectum, & vniforme; alioqui non esset debita proportio subiecti ad formam. Neque vitam habentis in potentia; quòd enim actu viuit, non est in potentia ad vitam, propterea, quòd idem, respectu eiusdem nō potest simul esse in actu, & in potentia, sed corpus, cuius actus est anima, actu viuit; quia est animatum, quod actu viuendi ab inanimato distinguitur: igitur anima non est actus corporis physici, organici, in potentia vitam habentis.

CAP. XXVI.

Soluuntur argumenta.

Quo genere differant corruptibile & incorruptibile. Ad primum dico, corruptibile & incorruptibile differre genere physico: non enim communem habent materiam, qua transmutentur ad inuicem, propterea, quòd corruptibile materiam habeat corruptioni obnoxiam; incorruptibile verò, aut non habet materiam, vt abstractum; vel si habuerit, alterius est rationis. Conueniunt autem in genere logico, quod secundùm Porphyrium prædicatur de pluribus differentibus specie; est enim aliquod commune prædicabile de pluribus, veluti substantia, corpus compositum, prædicantur cùm de cœlestibus, tùm verò de inferioribus naturis; siquidem omne ens finitum est in prædicamento. Et *Copulatio intellectus.* cùm infera, solam substantiam corruptibilem in prædicamento reponi, teste Commentatore, 2. *cœli, comment.* 19. & 10. *met. comment. vlt.* dicens, accepisse æquiuocum physicum, quo dicimus corruptibile, & incorruptibile differri ab inuicem; vel si aliter senserit, non est admittendus. Itaque, nihil prohibet, animam intellectiuam, quæ est incorruptibilis, vniuocatione logica communi diffinitione cum sensitiua, & vegetatiua diffiniri vnde dicunt Themistius, Simplicius, & Ale- *3. de anima, c. 5. & 20.*
xander, propriè animam humanam diffiniri, quæ sua virtute, & vegetatiuū habet, & sensitiuum. Porrò Auer. cū per naturā tùm etiā per operationem, intellectū nobis copulari, afferit, naturali, inquā, vnione; quatenus ea intellecta, & vi cogita-

Anima est actus.

sta, vna sit anima intellectiua, à qua corpus perficitur humanum, atque ita est semianima corporis: habituali verò vnione, quia cogitatiuæ parti coniunctus, ad suam operationem perficiendam, corpore vtitur humano. Naturalem autem appellat vnionem, quia mediante parte cogitatiua nobis vnitur; quæ nobis inest à natura, & semine: habitualem verò, quia per crebros actus, nempè intellectiones, nobis coniungitur: atque ita ad mentem ipsius intellectus non esset humani corporis actus, vel anima, sed semiactus potiùs, atque semiforma, quod est falsum: & à vera philosophia maximè alienum.

Anima, est forma.

Si enim intellectus per solam nobis operationem vniretur, profectò homo antequam intelligeret, esset merè brutum: formaliter, & animal rationale, vt nauis, quæ à nauta dirigitur. Sanè, si anima vegetatiua est forma substantialis plantæ, sensitiua verò animalis irrationalis, intellectiua autem non sit forma substantialis hominis: igitur homo ignobilior esset bruto & planta; quia essent magis substantia quàm homo, vtpote quæ constant ex forma substantiali: homo verò ex forma extrinseca assistente: cogitatiua enim est potentia, & nō anima. Adde, quòd ea incorruptibili, & corruptibili vna forma substantialis fieri nō possit quæ omnia absurdissima sunt.

Quare manus non intelligit.

Et cum infers: ergo manus post intelligere, negatur sequela; non enim manus intelligit; sed anima intellectiua simul existens in toto corpore. Quoniam verò sine phantasmate in corpore non intelligit, quod planè phantasma absque potentiarum, ac sensuum organis, quæ in capite resident, fieri non potest; hac de causa, abscissa manu, non autem capite, homo intelligit. Itaque, anima intellectiua est actus, & forma substantialis corporis.

2\. *Ad 2.* Actus primus, quoad suam entitatem, nobilior est, atque præstantior secundo; quia substantia est, si forma substantialis extiterit: accidens autem; si fuerit qualitas naturalis siue aliquis habitus.

Actus primus nobilior.

Actus autem secundus in quolibet ente, excepto duntaxat primo, est accidens. Actus præterea primus est principium secundi, non autem è conuerso: principium autem vt principium nobilius est principiato. Aliquo autem modo videtur nobilitate inferior, eò quòd primus ordine quodam tendat ad secundum. Itaque, anima quo ad suam nobilitatem per actum nobiliorē diffinitur: vt verò stat sub tali ordine; nullū inde absurdum sequitur, vt per minus nobile diffiniatur, sic enim aptiùs atque potentiùs intellectui nostro, qui ab imperfecto ad perfectum tendit, animæ natura innotescit. Quòd si iterum arguas, vniuersaliter ordinatū in aliud, vt in finem, esse minus nobile, verùm quidem de fine principali, qui est finis gratia cuius, & primaria intensione appetitus, non autem de fine instrumentali.

3\. *Ad 3.* anima est actus primus corporis, & cum infers felicitas est summum bonum, & actus secundus, approbo, & cum iterum arguis: igitur aliquod accidens est nobilius substantia, dico animæ intellectiuæ felicitatem hoc in mortali corpore sitam non esse, vt aliquod accidens ei sit præferendum, sed in Deo contuitu, qui est animæ beatitudo obiectiua, formaliter verò ipsa gratia diuinæ visionis.

4\. *Ad 4.* Minor non admittitur, eò quòd intellectiua destructo corpore, non destruitur, vt anima, sed bene, vt actus talis corporis.

5\. *Ad 5.* Anima intellectiua non recipit formas cum abiectione contrarij, sed simplici tantùm receptione, proinde nihil est, quod actus integritatem: dignitatemque labefactare valeat.

Receptio perfectiua.

De illa autem censendum est, Commentatorem locutum fuisse. vnde si animæ inest potentia recipiendarum formarum accidentalium passiua, est ens actu, si verò substantialium, tunc illa potentia receptiua non erit secundum esse materiale, sed spirituale. Adde, quòd anima recipit sine abiectione contrarij præexistentis, quæ quidem perfectiua receptio nominatur, atque in subiecto actu existente inueniri potest. Et cùm dicis, à materia quodlibet esse passiuum, verum planè iudicas de passione, quæ est receptio, & realis, & substantialis formæ, non autem de receptione formæ accidentalis, seu spiritualis. Vel dic, Animam intellectiuam non esse specierum, quas suscipit; sed corporis actum. De pluralitate autem formarum postea dicemus.

6\. *Ad 6.* Anima non est actus primus simpliciter; excluso prorsus omni alio priore actu: sed respectu sequentium primus appellatur in genere actuum, qui propriè ad naturam attinent animantis.

Materia actus.

Suffragantur nobis verba Aristotelis, dum censet: actus organici in potentia vitā habentis. Et est sensus, anima est prior actibus vitalibus, ad quos animatum est in potentia; vel prior dicitur nobilitate, perfectioneve. Et cum dicis, materiam non esse quidem: dico, materiam primam non esse quidem essentialiter corporeitatem, nec aliquem alium actum: neque ob id omni prorsus corporeitate, ac dimensione denudari, vnde fit, vt forma substantialis, quæ illi connectitur, atque vnitur, actus primus corporis dici queat.

Corporis Physici.

Cæterum, materia aliarum formarum subiectum, tot non vestitur organizationibus, cùm illas recipit. hac de causa huiusmodi formę actus non appellantur. At verò cùm sese aptat ad animæ receptionem, multis organis adornatur, ideoque animæ actus appellatur: non quidem materiæ, sed corporis; propterea, quòd plus aliquid sonat corpus, quàm materia, & habet etiam corporis naturalis.

Anima est principiū vitæ.

Natura quatenus est principium & causa mouendi, esse oriale vtique principium omnis entis non distinguitur ab anima: imo sub ipsa continetur, quippe quæ est principium, & causa mouendi, & quiescendi illius, in quo est. At verò, quatenus magis contracte sumitur, nempè, vt sit principium motus, ad vnam positionis differentiam contractus: sic anima non est natura, nec est necesse, vt natura sic dicta, sit actus corporis naturalis.

Organici.

Organici, si vna fuerit forma vnitate substantiæ, & virtute simplex, etiamsi diuersas habuerit virtutes, quarum actus secundi per eandem corporis partem se promere queat, veluti sunt elementorum formæ: tunc simplex illi debetur subiectum. Verùm cùm anima intellectiua multiplex sit virtutum ministerio, variaque studiorum officio, quibus suas possit exercere vires, atque explicare virtutes, hinc est quòd corpore opus habet physico, multiformium organorum officijs distributo. natura enim non deficit in necessariis. Potentia vitam habentis, vita duobus modis sumitur, primo modo, pro actu viuentis, alio autem modo pro actu secundo, qui est operatio, siue motus viuentis, vtpote speculari, nutrire, generare. Et cùm dicis, quòd habet vitam, &c. verum est eo modo, quo habet vitam pro actu.

Vitam habens.

Corpus autem habet vitam, id est, actum primum viuentis, quod est ipsius esse substantiale, & primum, idque non ex se, cum hoc tamen habet vitā in potentia, quæ est operatio viuentis. Quare, etsi Philosophus actu habeat grammaticę habitum, est tamen in potentia, vt sese vertat ad Grammaticæ, siue philosophiæ speculationem exercendam, cuius iam habitum habet. Anima igitur est actus corporis, naturalis, organici, in potentia vitam, seu vitales operationes habentis. Cæterum, de potentia & actu, quomodo distinguantur, & actus sit nobilior, & prior potentia, in 3. Pymandri disputaui. Eò ergo accedas, si hanc rem penitius scrutari volueris.

CAP. XXVII.

Anima est principium intelligendi, sentiendi, mouendi secundùm locum, vegetandi.

Anima est vita.

QVoniam viuere essentialis est animæ actus, fundamentum tutissimum in quouis illius opere; hac de causa principium viuendi iure nominatur in omni quidem viuente. Omnis sanè anima, hunc effluit, atque influit in corpora actum, siue à corde, siue ab eo, quod vice fungitur cordis. vnde fit, vt viuere in viuentibus sit esse; anima enim viuens, ei, cuius est anima, esse per vitam largitur. Et quidem quatenus huiusmodi esse ab anima proficiscitur, actus est essentialis eiusdem; quatenus verò à corpore effluit, corpori formaliter adhæret, veluti caro viua, & quælibet pars corporis, quæ ex accepto viuit alimento. Anima autem in seipsa viuit, cum quia in seipsa vita est, tùm quia causa est vitæ. Ad hunc etiam modum luna, est in seipsa luminosa, & causa luminis: similiter & entia superiora nobiliorem agunt vitam, eo quod nihil illorum vitæ aduersetur ex parte motoris, neque ex parte mobilis, non enim in illis est vita, de qua philosophus loquitur in lib. de morte & vita, quæ scilicet est mansio nutritiuæ animæ cum calido sibi proportionali, sed est potius ex stentia, seu operatio naturæ mouentis seipsam in operationem: quatenus motus est intelligere, velle, appetere, actus sanè perfecti.

Anima viuit in se.

Vita Dei, & angelorum.

Anima est vita, quia est principium intrinsecum sui motus, vnde & vita, & principium vitæ nominatur, & viuentia nominatur, quia in seipsis intrinsecum habeant motus principium, ita, vt prima radia vitæ, sit mouere seipsum. Cùm autem intelligentiæ, & anima intellectiua moueant seipsas, motu vtique intelligendi, & volendi, haud quaquàm quin vitam agant nobilissimam. Vita est ibi, ait philos. semper permanens, semperque beata, quia semper vult, & intelligit bonum infinitum.

1 cæli ix.

Itaque actus animæ continuus est vitæ, præstans corpori viuo esse vitæ, sicut enim esse est actus essentiæ eius, in quo est, & secundum actum est, ita planè viuere est actus animæ, continuè effluens in corpus, dum adest corpori: quemadmodum & lumen, quod est actus perspicui, lumine solis assistente, semper influit, seseque in perspicuum diffundit. Quare, anima est causa, & principium corporis viuentis, quippe quæ est causa efficiens motus corporis, & causa finalis, propter quam est corpus, denique & causa formalis, sicut substantia, dans esse corpori animato.

Anima est causa, & principium vitæ.

Sanè, si viuere, est esse in viuentibus, & continuus est actus animæ in corpus, haud dubium, quin sit forma, & principium viuentium eorum, quorum est actus, causa, forma, principium, & vita. Amplius, anima est actus eius, quod potentia vitam habet, sed actus perfectionem largi-

Anima est principium vitæ.

Bona.

largitur, complementum, & esse: igitur est corporis forma substantialis. Quod verò sit causa finalis corporis, vel ex eo potest esse perspicuum; quia natura operatur alicuius finis determinati perficiendi gratia: sicut artifex mouet materiã, gratiã formæ inducendæ: huiusmodi autem finis in animantibus, est anima. hanc ob causam in animantibus tot membra aptauit, organa distribuit, ministeriaque disposuit, ac per omnia sese accommodauit: vt suis commodè officijs anima

Efficiens.

vti posset. Est præterea causa efficiens corporis animati, propterea quod nihil mouetur ex se secundùm locum, nisi ab anima moueatur, nihil sentit, mouetur, alteratur, patitur, nutritur, vegetatur, denique inter mortales intelligit, nisi animam

2. de anima te.

habuerit. Materialis autem causa non dicitur; quia non coincidit cum alijs tribus causis iam dictis. Anima igitur est principium vitæ, eius, in quo est, causã efficiens corporis, finalis, atque formalis. vnde rectè dictum est à philosopho: Anima principium est intellectiui, sensitiui, motiui atque vegetatiui. Per principium, inquit Simplicius, formalem causam philosophus intellexit; quia nimirum anima rationalis est eorũ, quæ dicta sunt, causa formalis. Ipsa quippe extrema intra se coniungit, nempè intellectiuum, & vegetatiuum, denique & sensitiuum, & motiuum sua complectitur virtute. Propria

Com. 12. 2. de anima

ergo, atque specifica est, huiusmodi diffinitio, quia nimirum de vna animæ specie, puta de anima rationali datur. Auerroes arbitratur hanc esse proprium, & specificam diffinitionem, quæ animæ naturam maximè explicat, atque euiscerat. Proinde prima diffinitio non demonstratur per secundam, ad mentem Auerrois; sed secunda lucidiorem reddit animæ essentiam, proprietatemque. Nonnulli putant secundam demonstrationem esse prioris demonstrationem, præsertim cum id philosophus constanter affirmet, dicens: Oportet, inquit, diffinitionem afferre, quæ causam ostendat: causam inquam, sufficientem ad inferendum, & probandum. verumtamen annotatione dignum est, principium significare posse, aptitudinem, non actum; ita quod anima non sit actu illarum operationum principium; sed aptitudine sola naturali: propterea quia est talis naturæ, quod talium vt sit operationum principium, essentialiter sibi competat. Ad hunc enim modũ diffinitio posterior, ordine naturæ priorem præcedit, cau-

Prior demonstratur per secundam.

samq; dicit propter quid, non solum in inferendo, sed etiam in essendo. vnde & prior demonstratur per posteriorem diffinitionem, causa enim propter quam anima informat corpus & perficit, est, quia animæ conuenit, vt sua sponte, atque ex sui natura, principium sit operationum vitalium, quas animarum exercet, atque hæc est demonstratio propter quid quia scilicet per causam secundam. Etenim cui competit ex sui natura esse primum principium viuendi, augendi, sentiendi, intelligendi; id planè est actus primus corporis physici organici. sed anima est talis, igitur est horum principium. Persuadet hoc idem Mathematica tetragonismi demonstratio propter quid, qua vtitur philosophus huius rei causa astruendæ atque confirmandæ. Sanè, si perspectum nobis fuerit, quod est essentialiter principium, & causa huius vitæ, quæ habetur in corpore physico, organico, actum esse corporis eiusdem, pariterque intellexerimus animam esse principi-

Quomodo est prior.

um, atque huius vitæ causam; in promptu erit demonstratiuè inferre, animam esse actum primum corporis, physici organici. At si talis sit sensus, anima est actu talium operationum principium; tunc prior ordine naturæ secundam præcedit: prius enim anima corpus informat, & est actus corporis physici, organici, quàm ab ea prodeant operationes vitales in hominibus, in animantibus, in plantis. Et demonstratio quidem hæc est, quia, nempè ab affectu, & causam non habens, nisi in inferendo; in cognoscendo autem, & probando aliquid de

Propria animæ definitio.

causa retinens. Nam apud nostrum intellectum causæ habet rationem, causa verò, quoad cognosci, non autem quoad esse habet rationẽ effectus. Itaq; anima est principium, quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus primũ, primũ, inquam: nam anima formaliter viuimus, corpore autem materialiter. Potentia quoq; animæ est principium operationum vitæ, sed non primum; anima enim per potentiam, sicut per instrumentum operatur. Iure ergo anima primum viuendi dicitur principium. Ex his etiam facile erit colligere varios, ac multiplices esse gradus viuentium: aliquid namque viuit in se, per se, & ex se: vt vita prima, omnem vitam viuificans,

Gradus.

Deus scilicet benedictus. vnde Dionysius *de diuin. nom.* omnis vita erit vitalis motus, ex vita ipsa, quæ est super omnem vitam, quippe quia nulla vita est, quæ nõ sit ex Deo: aliud viuit in se, & per se; sed non ex se, vtpote angelus, & anima rationalis, aliud viuit in se; sed non per se, neque ex se, nempè anima sensitiua, & vegetatiua. Eorum autem quæ viuunt

En. 1 lib. 4. cap. 4.

in se, & per se; quædam alijs vitam communicant, animæ scilicet rationales, à quibus in corpora vita diffunditur, quædam verò minimè, angeli scilicet. Plotinus primum gradum viuendi, veram vitam nominat. Sæpè, inquit, dictum est, per-

Anima est vita.

fectam, veramque vitam in illa intellectuali natura vigere; alias verò imperfectas esse neq; perfectè viuere, neq; puras neq; vitas magis esse quã non vitas: omnia ergo ex vno prin-

Enn. 6. lib. cap. 2.

cipio viuunt, qui est principium viuendi, prima vita, primaq; perfectio; siquidem in ipso entium ordine, optimum est, quod verè est in vita, ipsaque est vita perfecta; nihil enim aduentitij habet, nihilque ad suam vitam addi, aut abstrahi potest; ideo semper viuit, & perfectè viuit: nostra autem vita, imago est vitæ, vel potius non vita. De animæ autem nostræ vita loquens, dicit: Essentiam & vitam in anima vnum esse, ac sola ratione differre: anima enim per essentiam cum inanimatis conuenit, à quibus tamen per vitam discrepat. vita ergo animæ, siue animalis non accedit extrinsecus ad essentiam, sed emicat ab essentia. Quare, in ipsa essentiæ virtute latens

Enn. 3. lib. 2. cap. 6.

vita viget, atque in ipso vitæ actu, explicatur essentia. Quamobrem, quemadmodum ab anima essentia non abscedit; sic etiam, neque ab ea vitæ natura abscedere potest: nisi annihilatione penitus destruatur. Est ergo in se vita: & cui inhæret, vitam præstat, modò illi substantialiter incorporetur, efficaxque actus ipsius viuificus. Omnis autem vita est actus, non quemadmodum agit ignis; sed ita actus, vt motio quædam sit minimè temeraria. Animæ verò intellectiuæ actus ratione formatur: ideoque & artificiosus dicitur, ceu si quis tripudio moueatur; tripudiator enim vitæ sic artificiosæ persimilis est, atque ars mouet ipsum, & ita mouet. propterea, quòd ipsa vita talis quodammodo sit. Hæc Plotinus: ex quo sanè intelligimus animam intellectiuam vitam esse, & actum artificiosum tripudiosæ arti persimilem, atque conformem. Plato in Rhetorica adducit sententiam Euripidis, dicentis:

Euripides.

Quis nouit? vtrum viuere quidem mori sit, mori autem viuere? Et nunc fortè reuera mortui sumus: Audiui iam equidem à sapiente quodam, nos nunc mortuos esse: corpusque nostrum sepulchrum esse nobis: partemque illam animæ, in qua cupiditates sunt, perinde se habere, ac si sursum deorsumque agitetur. Itaque, elegans quidam vir Siculus, hanc animæ partem dolium appellauit: dementes verò profanes, atque initiatos. Hæc Plato. In Phædro

Siculus dol.

autem dicit, animam esse fontem vitæ, & motionum principium. Fontem, inquam, quia illam in se habet: principium verò; quòd illam effundit in corpora. Anima ergo est vita, &

Anima est lumen.

principium vitæ, lucis simillima: propterea, quòd sicut lumen indiuiduum existens, quamlibet partem aeris calefacit, & illuminat; ita planè vna anima in toto corpore, & qualibet eius parte operatur. Lumen in solem reflectitur; & anima in Deum per voluntatem: lumen implet aërem sine confusione; & anima implet corpus humanum, patiensque corruptionẽ corporis, ipsa nõ corrũpitur, sed sentit & indiest passiones: lumen habet fulgorem, & calorẽ; calorem aëri tribuit, non autem splendorem: nam abscedente sole, splendor simul abscedit, calor verò ad multam noctem suas exerit vires. Sic anima habet vires, iudicialem, & vitalem; iudicium corpori non communicat, sed vitam. Quamobrem iudicat anima sola; viuit autem corpus, & anima: anima decedente, sensus protinus decidit; calor autem, & motus, vitæ vestigia ali-

cap. 6. de diu. nom.

quantulum permanent. Vnde Dionysius disertissimè, copiosissimeque dicit, omnium vitam, à prima vita proficisci. Quemadmodum, inquit, in ente dicebamus, quòd primi entis participatione, entia omnia existunt, ita & omnis vita, ac vitalis motus, ex illa vita supereminente ducitur. habet ergo anima à *Deo* esse, & viuere, essentiam, & vitam, vt sit vita, & principium vitæ. Augustinus: *Est*, inquit, *anima intelle-*

de anima im. mort. cap. 9.

ctiua vita quædam, vnde omne quod animatum est, viuit. Quare, cùm seipsa anima carere non potest, semper ergo viuit. Et capite sexto: *Nullus motus, ait, sine substantia: anima autem cùm ita mouet, vt non mutetur, non potest esse nisi vna substantia.* I-

Psal. 145.

taque anima est res spiritualis, & incorporea, vicina Dei substantiæ, inuisibile quiddam, regit corpus, mouet membra, cogitationes propagat, dirigit sensus, præstat vitam, actiones exerit vitales, infinitarum rerum capit imagines. Sanè, anima est spiritus intellectualis, rationalis, semper viuens, semper in motu, bonæ malæque voluntatis capax: quæ & anima nuncupatur, dum vegetat; spiritus, dum contemplatur; sensus, dum sentit: animus, dum sapit; dum intelligit, mens:

De spiritu & anima c. 14.

dum discernit, ratio: dum recordatur, memoria; dum vult, voluntas. Omnia ista vna anima, vna vita, vna essentia, vna substantia. Non est vita sicut Deus: neque vita sine sensu;

Varia nomina animæ.

qualia in arboribus, & plantis cernitur: neque est vita sine mente rationali, sicut est in brutis animantibus: sed est vita perpetua. Ipsa quippe sua præsentia corpus substantialiter viuificat, carnem viuere facit, & de fonte vitæ suæ irrigat vniuersa. Tota videt, tota visorum meminit: tota audit, tota sonorum reminiscitur: tota odorat, tota sapores discernit: tota tangit, tota simul aut probat, vel improbat. Est ergo anima principium, quo viuimus, mouemur, sentimus, atq; intelligimus:

Anima est forma.

CAP. XXVIII.

Anima est forma substantialis.

Necesse est, animam substantiam esse, vt speciem, Aristot. 2. de anima tex. 4.

Arist. HActenus ex multorum argumentis, atque rationibus, persuasum nobis est, imo demonstratiuè propalatum, & ostensum, animam intellectiuam subst. n iam esse, actum primum, atque vitam, vitæque principium; deinceps demonstrare curabimus, formam substantialem esse, quę non solum in seipsa sit substantia: verùm etiam & corpori physico esse substantiale communicet. *Necesse est*, inquit philosophus, *substantiam esse, vt speciem* Quod sic Themistius eluc dat: omne id, quo corpus physicum habens vitam in potentia, per .. differt à non viuente, est substantia sicut sp ec es. sed anima est huiusmodi: igitur est forma substantialis. Cæterùm, non minima apud antiquos extitit de formarum subsistentia controuersia; nam quidam solam materiam omnium substantiam posuerunt, cætera verò omnia accidentia appellarunt: vnde & Parmenides vnum ens simpliciter omnia esse putauit, Parmenides. solamque differentiam rerum accidentalem, non autem substantialem prædicauit. Itaque vetus fuit opinio, omnium cô- Antiquorum opinio de formis. positorum formas accidentia esse, non vno tamen eodemque modo: nam & naturales elementorum formas, quæ primas sũ duarum combinationes, erant qualitatum, affectiones vocarunt. Ex his autem elementarijs qualitatibus combinationes, quas volebant esse mistorum formas, dispositiones appellarunt, in rebus verò animatis complexiones; & hęc omnia accidentia vocabant, propterea quod accedunt, & recedunt; materia verò perpetuò perseueret incorruptibilis. Necesse est ergo ex aliqua abstracta simpliciter, & immateriali operatione formæ substantialis inferre naturam, ni velimus in errorem antiquorum incidere: sicut Alexander, qui intellectum materialem dixit esse mistionem, Galenus quoque animas aliquando complexiones appellauit, de quibus non est præsentis negotij disputare per singula. Quare, quod anima intellectiua sit forma substantialis, deinceps dicamus. Porrò, forma vno modo intelligi potest de genere substantiæ ad differentiam formæ accidentalis, quæ est de genere accidentis, atque secundùm hunc modum omnis anima forma substantialis nominatur, alio modo non solùm forma est de genere substantiæ, sed præstat etiam esse substantiale, & quidditatem ei, cuius est forma. Comment. tor autem cu n suis aiunt, hoc modo animam intellectiuam formam non esse substantialem; sed solam nutritiuam, & sensitiuam. Quòd verò omnis anima sit forma, clarissimè à philosopho docemur.

Forma substantialis duas esse. 2. de an. tex. 4. *Quod est*, inquit, *in subiectis, est forma, quippe quæ propriam est forma esse in subiecta*, auctore Commentatore; materia enim & corpus sunt subiectum, & non in subiecto: compositum autem, quoniam habet esse per se, non est in alio, vt in subiecto Reliquum est, vt anima sit in subiecto, id est, in corpore, quod animat. Amplius, ex anima & corpore fit vnum ens in actu, sicut supra dictum est, ex quibus vnum est actus, alterũ potentia. sed corpus nõ est actus, quoniã ab anima perficitur, habetq; rationẽ perfectibilis; anima vero rationẽ perfectiue: igitur anima est actus, & actus est forma. anima ergò est

Anima est forma. 1. 2. forma. Amplius, ex corpore & anima fit animatũ, cuius partes nõ sũt integrales: quia anima, quatenus est anima, nõ est quãta, sicuti sunt partes integrales, alioqui situ distingueretur à corpore: duo quippe quanta sese non capiunt in eodem situ. Quòd si situ discreparet, proculdubio non esset tota in qualibet parte animati: quod est falsum, constat ergo animatum ex partibus essentialibus, quarum vna est materia, altera verò forma, sed corpus est materia, & subiectum animæ; anima

3. ergo est forma, & actus corporis. Amplius, animatum viuit per animam, operatur, & subsistit: igitur anima largitur illi esse substantiale, quod plane formæ conuenit substantiali:

Anima intellectiua est forma substantialis. 2. de an. 24. quod verò anima intellectiua sit forma substantialis, sic docet philos. *anima*, inquit, *est hoc, quo viuimus sentimus, & intelligimus primò*, igitur est quædã ratio, & species, vbi sermo est de omni anima. Si ergo sensitiuum primò sentit anima sensitiua, & intellectiuum intellectiua, igitur, sicut sensitiua, ita & intellectiua est forma substantialis. Neque alicubi Aristoteles dixit sensitiuam esse hominis formam, nisi quia ea primo mouemur, & sentimus. Quod si ex operatione non licet formam ostendere, confunderetur prorsus omnis modus demonstrandi formas substantiales, præsertim cum huiusmodi

4. modo philosophus vsus fuerit, *2. de anima 36. & 37.* Causa, inquit, ipsius esse omnibus substantia est: viuere autem viuentibus est esse: ergo viuendi causa est essendi causa. sed causa viuendi est anima, est ergo substantialis forma corporis viuentis. Ex operatione ergo arguit formæ substantialis naturam. Sat è, anima intellectiua est principium vitæ; viuere autem est multiplex, nempe sensitiui, vegetatiui, motiui, intellectiui. sed nobis inest intelligere, & viuimus anima intellectiua, quia vna tantum est nobis anima, igitur anima intellectiua est nostra forma substantialis. Amplius, *12. met. tex. 16.* Anima est forma. 3.

dirimens causam agentem à formali, ait: causam agentem præcedere formalem, propterea quod efficiens præcedit id, cuius est causa formalis verò simul comitatur, tùm enim homo sanatur, simul adest sanitas, & figura æreæ sphæræ est simul cum ærea sphæra. Posita autem huiusmodi differentia, mouet dubium, non omnis causa formalis simul intereat cum interitu eius, quod prius informauerat, & respondet in quibusdam nihil prohibere. Non omnia, inquit, sed intellectus: igitur anima intellectiua est forma substantialis; alioqui frustra ambigeret, & dubius esset: immo liberè prædicaret, quòd quemadmodum nulla forma substantialis præcedit suum compositum; ita planè nulla remanet, recedente composito. Primo quidem aspectu dubius apparet, quod remaneat subiecto corrupto; sed postea liberè confitetur, intellectum remanere; ergo quod prius. Amplius, si anima in- 4. tellectiua non esset forma substantialis corporis, quod informat: tunc sanè esset in corpore, non sicut in proprio subiecto; sed sicut in loco per operationem, substantia enim separata est in loco, vbi operatur: quod planè nulli probatur verè philosophanti. Etenim æquè animæ & actus, & potentia viuendi competit viuenti: quandoquidem eadem fiunt. sed viuere secundùm intelligere, homini formaliter competit, vna certè est vtriusque operatio formaliter, hominis scilicet, & intellectus: posse ergo viuere per intellectum, inest homini formaliter: atque ita intellectus est forma substantialis hominis. Iterum, si intelligere, est homini extrin- 5. secus adueniens: igitur reponetur in specie per cogitatiuam, & corpus: operatio enim extrinsecus adueniens est accidentalis, quæ speciei naturam non ingreditur. Quare, si homo ex cogitatiua, & corpore speciei humanæ naturam assequitur, haud dubium, quin inter ipsum, & beluam nihil prorsus intersit. Nam etsi aliquot gradibus sensitiuæ cogitatiua antecellat, non egreditur tamen limites sensitiuæ. quæ omnia 6. cùm sint absurdissima; fas nemini esse debet, velle asserere, intellectum non esse formam substantialem hominis. Item, intellectus non est forma substantialis hominis, sed plures aliæ formæ, vtpote cogitatiua, sensitiua, & similes: vnum ergo simpliciter substantiale homo non esset, quoniam vnumquodque est vnum per formam vnam, à qua habet esse, vt & ens, & vna hoc quidem argumento vsus est Philosophus 7. 3. meth. *Si*, inquit, *alia est idea animalis, & alia bipedis: non igitur esset vnum simpliciter animal bipes.* Amplius, quilibet homo certissimo experimento percipit se intelligere, idque formaliter: quod planè haud quaquam experiretur, nisi intellectiuam substantiam haberet, vnde manet actus intelligendi: nam quemadmodum is qui sentit, intrinsecus, & substantialiter habet animam sensitiuam, actum illum diffundentem: sic profectò homo, ni peiore fortia conditionisque hominem diceria, quàm cætera animantes, quas natura subiecit ad pastum: ergo quod prius. Plotinus liquidè ostendit, Enn. 4 lib. 7. cap. 1. animam intellectiuam speciem, siue formam esse corporis. *Nostrum*, inquit, *principale, siue ipse homo, anima scilicet, sic se habet ad corpus, sicut species ad materiam.* sed species materiæ, est forma substantialis; anima ergo est forma substantialis 8. corporis. Item, sic potest ratio formari ex ipsius doctrina capite 8. *Quod vitam præstat corpori, est forma substantialis, cui competit esse substantiale corporis datgere.* sed anima intellectiua præstat vitam corpori; sic enim dicit: hæc vitam animato Plato. corpori præstat: igitur est forma substantialis. Plato in Cratylo dicit, animam intellectiuam esse causam vitæ corporalis, qua præsente, corpus viuit, abscedente autem, interit, & dissoluitur. sed id, à quo tot beneficia in corpus conferuntur, non potest esse, nisi forma substantialis: igitur anima est forma substantialis. *Quoties*, inquit, *anima adest corpori, causa est illi viuendi, respirandi, & refrigerandi vim exhibens: & cùm primùm deserit quod refrigerat, dissoluitur corpus. & interit.* Hæc Plato. Augustinus quoque dicit, animam intellecti- Aug. de cognitione veræ vitæ cap. 3. uam esse sui corporis vitam, quod certè ad formam substantialem pertinet. *Anima brutorum*, inquit, *constat ex aëre, & sanguine animalis, inuisibilis, sed sensibilis, memoriam habens, intellectu carens, cum carne moriens, in aëra euanescit. Anima verò intellectiua est substantia incorporea, corporis sui vita, inuisibilis, sensibilis, mutabilis, illocalis, passibilis, nec quantitate mensura, nec qualitate forma vel coloris susceptibilis, memorialis, rationalis, intellectualis, immortalis Omne enim quod alijs vi-* Anima est vita. *tã subministrat, ipsum est necesse, vt subsistat. sed anima vitã corpori tribuit, igitur anima realiter subsistit. hanc verò vitam esse ipsammet probat: dum præsentia sua corpus viuificat absentia*

sua

Anima est forma.

sua idem mortificat. Est quidem spiritus inuisibilis: sed sensibilis. dum oculis colores auribus sonos, naribus odores, palato sapores, manibus aspera, vel lenia sentire praestat: est mutabilis, quia vitijs peioratur: virtutibus melioratur: est illocalis; omne enim quod in loco includitur, altitudine, latitudine, longitudine aëris circumscribitur: corpus est sed anima non est corpus: igitur est illocalis: est passibilis, quia moerore afficitur, dum sua voluntatis compos non efficitur. non est quanta, dum nec altitudine, aut latitudine, aut longitudine, aut profunditate metitur: nec sex circumstantijs scilicet ante, & retro sursum & deorsum, dextrum, & sinistrum secludere patitur. Qualitas etiam forma vel coloris ab ea scernitur, dum nulla forma vltius colorata re illa afficiebatur: est memorialis, quia praeterita recolit: est rationalis, quia praesentia discernit: est intellectualis, quia futura intelligit: est immortalis quia memoriam sui apud posteros perenniter durare laborat.

Animæ diffinitio.

Hæc August. ex quibus clarè colligere licet, animæ intellectiuæ viuacitatem, vitã, proprietatẽ passibilitatẽ, immortalitatem. Sanè, si ipsa (vt dicit August.) mortificat & viuificat corpus, procul dubio forma vt si. substãtialis, necesse est omnino. Quod ergo anima intellectiua sit forma corporis substantialis, dixi.

CAP. XXIX.

Animam intellectiuam non esse formam substantialem.

Posset aliquis *contra* prædicta sic *arguere*: Si anima intellectiua est forma substantialis hominis: homo ergo non esset generabilis, & corruptibilis; illud enim non est generabile, cuius nulla pars essentialis est generabilis. sed nulla pars hominis est generabilis: materia siquidem est ingenerabilis, similiter & anima intellectiua, vt dictum est, sed consequens est impossibile: ergo & antecedens. Sanè, si totum non dicat tertiam entitatem à partibus simul sumptis distinctam; tunc si homo generaretur; huiusmodi profectò generatio ad esse materiæ terminari non posset; quia est generationis principium: neque ad esse formæ; anima quippe rationalis est creationis, non autem substantialis generationis terminus: neque ad esse vnionis, siue ad ipsam vnionem animæ cum materia, eò quòd vnio sit relatio: non ergo est terminus generationis substantialis, neque ad ipsum compositum; nam sicut anima est simpliciter vna; ita certè terminus generationis est simpliciter vnus. Totum præterea est partes simul sumptæ: quare si partes non terminant generationem; neque etiam ipsum totum terminare poterit: igitur anima non est forma substantialis corporis. Amplius, omne recipiens aliquid, debet esse denudatum à forma specifica recepti: & suæ substantiæ non congruit, vt sit substantia recepti: sensus enim recipiens colorem, caret colore; sic caret sono, sonum recipiens. sed anima intellectiua omnes prorsus recipit formas naturales, & sensitiuam, & vegetatiuam, & motiuam, & rationalem, & intellectiuam: igitur non potest esse forma substantialis corporis, puta, quia est immixta & segregata à materia. Iterum, si anima intellectiua est forma, & forma impartit subiecto suum formalem effectum; igitur materia ab anima intellectiua informata, esse reciperet intellectiuum, atque ita materia sic affecta, virtutem haberet intelligendi. Quantitas præterea, cùm subiectiuè sit in toto composito primo: per accidens ergo esset in qualibet parte totius compositi: vnde fieret, vt per accidens anima rationalis esset quanta, quæ omnia absurda sunt, & falsa: ergo quod prius. Sanè, Commentator distinguit, inter cœlum & hominem, propterea, quòd cœlum non per partem intelligat, homo autem per partem, & non per se: denique, sequeretur hoc absurdum, quòd quilibet homo per scientias speculatiuas perfici posset: quod certè Auerroi non probatur in prologo primi, & octaui physicorum. Homo præterea habet esse à forma substantiali, quæ non est intellectus; igitur intellectus non est forma substantialis hominis: in promptu enim est, quod fieri non possit, vt eadem materia numero simul secundum se, ac quamlibet sui partem, à pluribus formis substantialibus esse recipiat, teste Commentatore, in libro de substantia orbis. Antecedens sic probatur, nempè, quòd omne compositum ex duobus, quorum alterum potest esse per se, fieri posset, vt alterum per se existat, nisi fortasse compositum constet ex substantia, & accidente: vt dicitur *12. meth. tex. com. 35. & 8. phys. 37.* sed intellectus est incorruptibilis, & remanet post indiuidui interitum, indiuiduum ergo vnã habet formam, quia corpus eius manere potest sine intellectiua. Amplius, si intellectus esse largiretur materiæ, ab ea vtique dependeret, quia à potentia materiæ produceretur, & sic simul cum illa interiret. sed non dependet à materia: quia intelligere non dependet: nec plus dependet forma quam eius operatio: intelligere siquidem non est organicum: igitur intellectus non dat esse materiæ, alioqui esset in materia: sed non est in materia: igitur non dependet à materia. Esset præterea materialis, sed intellectus non est materialis. Insuper, esset actus corporis, sed non est actus corporis. denique, sequeretur: manum intelligere, quia in quibuscunque reperitur intellectio, illa intelligunt. sed in manu & pede non reperitur intellectio. ergo quod prius. Amplius, quod est in potentia, non est forma substantialis; quia est actus: potentia verò & actus, sunt differentiæ valde oppositæ, teste Commentatore. sed anima non est in potentia. *3. de anima 5.* Vlla est ipsius natura, nisi ea sola, qua possibilis est, ait Philosophus. Proinde ab antiquo dictum est, materiæ, inquit, ac corpori intellectum persimilem esse. Materia, inquiunt, recipit omnes formas materiales: & intellectus recipit omnes formas materiales: igitur intellectus est materia. Sanè, omnis differentia est per formam, sed materiæ nulla inest propria forma: idem est ergo cum intellectu. Denique, intelligit materiam, non per similitudinem, quia similitudo sumitur à forma; materia verò non habet formam; igitur per identitatem ab intellectu percipitur, & ita sunt idem. Cum ergo intellectiua sit talis, nullo modo potest esse forma substantialis: Itẽ, id, post cuius abscessum siue transmutationem, cùm nomen, tùm etiam definitionem subiectum nõ amittit, haud dubium, quin formæ substantialis nomen habere non meretur, vt docet Commentator. sed anima humana est huiusmodi, quia eius subiectum est materia prima: modo, materia prima corporis animati, sine animæ transmutatione, nomen non amittit, quippe, quæ perpetuò materia appellatur, semperque est subiectum, ex quo primò aliquid cùm insit, & in quod si corrumpatur, abibit vltimum, *1. phys. 82.* ergo quod prius.

Tertia ratio.

2.

3.

Lib. de subst. orbis c. 1.

4.

5.

Anima est forma.

3. de anima c. 6.

3. de an. 4.

2. de an. 1.

6.

de subst. orb. cap. 10.

Intellectus materialis.

7.

1. phys. t. 69.

1. de gen. 11. & 24.

CAP. XXX.

Soluuntur argumenta.

Ad *primum*, negatur sequela; non enim forma generatur, & corrumpitur, sed totum compositum, quod ad aliquorum mentem, dicit tertiam entitatem à partibus simul sumptis realiter distinctam. Etenim, corruptibilitas accidit ex materia prima, quæ transmutatur de forma in formam, vnde & compositum corruptioni subijcitur: anima verò intellectiua est incorruptibilis, & hominis forma substantialis: id enim, quod est ratio, & quod quid erat esse alicuius, est eius forma substantialis. sed anima est quod quid erat esse hominis: illius est ergo forma. Amplius, id cuius abscessu compositum non remanet, nisi æquiuocè, est forma substantialis. sed anima intellectiua abscedente, non remanet corpus humanum, nisi æquiuocè, sicut dolabræ forma remota, non remanet dolabra, nisi æquiuocè: igitur est forma substantialis. Adde, quod anima est ratio, & esse corporis artificialis. sed physici, in se principium motus & quietis habentis. Ad hæc accedit, quòd sicut se habet pars animæ ad partem corporis: ita se habet tota anima ad totum corpus. sed pars animæ videtur esse forma substantialis partis corporis: igitur tota anima est forma substantialis totius corporis. Si enim oculus esset animal; visus esset anima, oculus verò materia, sed visus est forma substantialis, & ratio oculi: igitur pars animæ est forma substantialis partis corporis: oculus namque carens visu, est oculus æquiuocè veluti oculus lapideus. *Ad 2.* quod capit, siue recipit aliquid subiectiuè, debet esse denudatum à forma specifica recepti. vtpote oculus à colore, auris à sono, naris ab odore. Quòd si obiectiuè recipiat; huiusmodi denudatio non exigitur, propterea, quia sunt res mentales, quæ sese capiunt absque alterius expulsione, præsertim si inuicem non sint oppositæ. *Ad 3.* sequela non admittitur, forma quippe substantialis, nõ est instar formæ accidentalis, quæ suum effectum formalem subiecto impendit, ita vt quælibet pars subiecti prædicationem quodammodo suæ formæ subire valeat; sed suum effectum formalẽ toti impartit composito. Porrò, Commentator dicit necessariã esse dispositionẽ ad intelligendum: quia inquit, in capite, & in corde, sunt huiusmodi dispositiones intellectui famulantes; ideirco absque huiusmodi corporis partibus, homo nequit intelligere. Cùm verò in alijs partibus huiusmodi dispositiones non sint; non est mirum, si hoc carent munere, vel si ipsis recedentibus, homo adhuc intelligat, ac suo fungatur munere intelligendi. *Ad id,* quod obijcitur de animæ extensione, dico, quantitatem non esse primo in toto composito specifico: sed primo in toto mixto, & sic non sequitur, quòd anima sit quanta etiam per accidens. *Ad vltimam confirmationem* respondet Auerroes, intellectum speculatiuum omnibus passim hominibus communem non esse. Et est sensus: quòd si aptitudo ad scientias comparandas consideretur ex parte formæ substantialis: tunc sine vllo personarum delectu, quilibet homo est aptus ad scientiam speculatiuam habendam. At si ex forma so

1.

Rationes.

2.

3.

4.

2.

3.

Quare per non intelligit.

3. de an. com. 1.

Omnis homo est aptus ad sciendum.

2. phys. com. 7.

Anima est forma. a phys. com. 3.

materia sic existente attendatur; tunc nō omnibus datum est *adire Corinthum*; tunc non omnis homo est aptus, vt sic medicus, contra Auicennam *com. 46.* & in prologo eiusdem ectans. Vnde dicitur 1, *eth. cap. 5.* authoritate Hesiodi: *Optimus*

Hesiodus.

de se omnia intelligit: bonus autem bene dicenti obedit; qui autem non intelligit, neque a se, neque ab alio, hic est vir inutilis,

4\. *Ad 4.* consequentia valet: Commentatoris autem sententia congruit formis, à quibus complexum subiectū esse impartitur,

5\. cuiusmodi profectò cogitatiua censeri non potest. *Ad 5.* maior non est vera, nisi de his formis, quæ educuntur de potentia materiæ: anima verò intellectiua cùm immediatè creata sit à Deo, non habet hanc ad materiam dependentiam, nisi quoad suum intelligere in hac vita, quod absque phantasmate

3\. de an. 30.

fieri non potest. Necesse est intelligentem phantasmata speculari. Et in libro de sensu, & sensato: neque intelligit intel-

Phantasia.

lectus, quæ exterius, non cum sensu. Et in libro *de memoria*: intelligere non est sine phantasmate: phantasia autem, licet sit virtus superaddita complexioni, est tamen virtus in corpore, 1. *de anima*, *cam. 12.* Et cùm instas, animam non esse, in materia, concedo non esse constitutam in esse per materiam; intellectus enim non constituitur in esse per subiectum, sicut & aliæ formæ, *libro de substantia orbis*, & *8. phys. comm. 44.* Porrò, intellectus dicitur immaterialis, quia non est forma constituta in esse per materiam; dicitur etiam materialis,

Intellectus materialis.

quia materiam informat: non est præterea actus corporis, id est, non est forma educta de potentia materiæ ab agente naturali; & sic intellexit Philosophus; cum hoc stat, esse actum corporis, id est, formam informantem corpus, atque eidem corpori esse largientem. Et cùm vltimò instas, manum de-

Actus corporis.

bere intelligere, dico, mediantibus dimensionibus intellectum non informare subiectum, ideoque omnibus partibus quantitatiuis intelligere ab eodem nequaquam communicari; nam etsi in eis sit intelligere, aut intellectus, quia totus vbique adest; non ea tamen denominat, propterea, quòd operatio vitalis, principium vitale aut compositum ea illu, solam habeat aptitudinem denominandi, cuiusmodi non est

6\. materia, aut partes quantitatiuæ. *Ad 6.* duplex est potentia, quædam ad actum primum, & est potentia essentialis, alia ad actum secundum, & est accidentalis: intellectus autem humanus cùm sit actus materiæ mixtus, benè potest esse in potentia; quoniam sicut materia prima de se est in pura potentia; fit tamen in actu per formam: ita planè forma perficiens

c. phys. 81.

materiam, fieri quodammodo potest in potentia per formā. *Ad alia* argumenta de materialitate intellectus, respondet Auerroes, dirimens intellectum à prima materia: *Intellectus*,

Quid non sit materialis.

inquit, *passibilis, distinguit, & cognoscit*: prima autem materia non distinguit, neque cognoscit. Materia recipit formas particulares: intellectus verò vniuersales. Materia est subiectum corporalium, intellectus autem intelligibilium: diuersarum ergo sunt rationum. *Ad 7.* duplex est subiectum, propinquum scilicet, & remotum: vnde maior vera est de subiecto propinquo; falsa verò de subiecto remoto. Animæ autem subiectum remotum, est materia prima, quæ eadem semper permanet: propinquum verò corpus humanum, quæ anima recedente, & nomen, & definitionem amittit: non enim amplius dicitur, neque etiam est corpus animæ intellectiuæ, nisi post resurrectionem. Est itaque intellectus hominis forma substantialis eiusdem: homo enim est vnum essentialiter: non ergo corpori informaten, siue composito ex intellectu, & corpore existente, per solam cogitatiuam, (vt quidam dicunt:) intellectus assistit: vnitas enim essentialis præstantior est atque nobilior vnitate, quæ per solam fit assi-

Vnitas.

stentiam. Quòd verò homo sit vnum essentiale, edocemur à Commentatore; *Si est aliqua differentia substantialis*, inquit,

7\. met. com. 7.

alicuius; tunc aggregatum ex eis. est vnum essentiale. Homo autem differentiam habet essentialem, quæ constituitur in specie: & est vnus definitione, *7. met. 42.* & *12. 49.* ergo est vnum essentiale. Amplius, omne compositum, quod est aliquo modo idem cum sua quidditate, habet vtique ab ea suum esse: sed homo est compositum ex materia, & forma, ex corpore, & anima, *9. metap. 21.* quidditas hominis ergo est homo vno modo, non autem alio. *Octaus* præterea *metaph. com. 8.* Homo & sua quidditas sunt idem actu, & duo in potentia, Et 16. anima est perfectio corporis, neque sunt duo diuersa; nam verus homo est intellectus, *10. eth. cap. 8.* qui principatur in ipso: intellectus ergo est forma substantialis hominis. Sane,

Intellectus est forma substantialis hominis.

homo intelligit, & mouetur ab intellectu: igitur est illius forma substantialis; omne enim compositum intelligens, habet esse ab intellectu. sed homo est compositum intelligens: habet ergo esse ab intellectu: homo namque intelligendo fe-

Modo intelligendi.

licitatem assequitur; intelligere ergo est illi actus proprius, & essentialis, non autem assistens: quandoquidem ex assistentibus non fiat denominatio essentialis. Omne præterea naturaliter potens intelligere, est viuens intellectu: poten-

tia siquidem intellectus, aut est eadem res cum intellectu, aut

Anima est numerus.

necessariò sequitur intellectum, sed homo est intellectiuus

Potentia 10. ethic ca. 8.

essentialiter; igitur habet vitam per intellectum, essentiam, & existentiam. Conueniens est opinari, inquit Auerroes, quòd existentia cuiuscunque hominis, inquantum homo est, per hanc substantiam, quæ nominatur, cùm sit honorabilius

Rationalis.

& melius, quod est in eo, sit per intellectum. Amplius, esse rationale, est esse substantiale hominis sumptum ab intellectu; rationalitas enim, authore Philosopho, est differentia

7\. metaph. 10.

existens in quidditate animalis rationalis: intellectus ergo largitur homini esse formaliter; homo enim, (vt ibi dicitur 12.) ex animalitate & rationalitate componitur; nam rationalitas inuenitur in corpore hominis, *2. phys. 24.* vnde rationalitas & corpus sunt partes hominis: ergo quod prius. Ite-

Vita.

rum, homo habet vitam secundùm intellectum, *2. de anima*, 24. Anima est, qua viuimus. Et 37. *Viuere, viuentibus est esse*: igitur habet esse ab intellectu. *10. eth, cap. 9.* Intellectus est forma existens in homine: neque vitam pro operatione accepit, sed pro esse essentiali vitæ hominis. Cui hæc non sufficiunt, quærat si lubet alia: nam nos his contenti sumus. Sed de hoc negotio plus satis.

CAP. XXXI.

Anima alijs modis definitur.

Aliorum sapientum sententię, quæ de animę intellectiuæ præstantia, dignitate, atque virtute dictæ sunt, & quidem eruditè atque eleganter, mihi adducendæ sunt in medium; vt vel sic appareat, quantæ curæ, quantæque solicitudini illis priscis hominibus, rerum humanarum, diuinarum scrutatoribus, animæ humanæ extiterit negotium. Plato (sicut in principio quasi huius libri dictum est) dicit

Plato in Phædone 10. de legibus.

animam esse numerum, seipsum mouentem. Et hic quidem numerus ex vnitate componitur, dualitate, ternario, & quaternario: vocans vnitatem intellectum: dualitatem vero scientiam: opinionem ternarium: sensum autem quaternarium. Anima siquidem est vna in essentia, atque ita vnitati est persimilis, composita ex materia, & forma, sicut diai; & sic respondet dualitati. Est ad imaginem Dei per memoriam, intellectum, & voluntatem, in quo resplendet ternarij maiestas: denique, est forma corporis, quod ex quatuor constat elementis: & sic habet quaternitatem. Platonici sic argue-

Platonici.

bant. Quicquid effluit ab aliquo, in ipso potissimùm, vt sit, necesse est: lumen enim effluens à sole, in sole maximè est. sed motus effluit ab anima in corpus, vt sensus manifestè nos edocet: potissimùm ergo est in anima. Arguunt contra Platonem: Anima est substantia; igitur non est numerus: quantitas enim non est de principijs actiuis. Omne præterea quod

4\. phys. 84.

in mouendo mouetur, eo motu mouetur, quo mouet, sed anima in mouendo mouetur; ergo eo motu, quo corpus mouet, mouetur, sed mouet corpus locali motu: pari ergo motu ipsa mouetur: quod est expressè falsum. Verùm aliquod moue-

Quomodo moueat anima.

re se, duobus modis potest intelligi; aut eo modo, quo animal seipsum mouet, dum in mouendo agit, & recipit motum: aut sicut sol, qui in seipso lux existens, in alios lucis suæ radios diffundit; essentia enim sua lucet, & alia illuminat. Sic anima in seipsa continuè existens vita, in corpus huiusmodi motiuus vitalis actum effundit; est enim motus actus motiui apud Platonem, sicut & mobilis apud Aristotelem. Ti-

Timæus.

mæus Locrensis dixit, animam esse substantiam sphæricam mouentem seipsam, & corpus per se: sed tunc anima esset cælum, vel natura cælestis; quia motu cœli moueretur. sed Ti-

Timæi definitio expenditur.

mæus animam substantiam sphæricam appellauit, tùm propter modum operandi, qui circularem motum imitatur; incipit enim ab eius essentia, per extrinsecum corpus sese deuoluens, in eandem tandem rediens essentiam: tùm quia anima Dei est similitudo: Deus autem sphæra immortalis vocatur à Mercurio, cuius centrum est vbique; circumferentia verò nusquam, principium, medium, & finis omnium. Anima quoque est principium, & fons suarum motionum, medium, & finis: tùm etiam ob nobilitatem figuræ: nam sicut figura sphærica ex eo nobilissima putatur, quòd cœlo omnium corporum facilè nobilissimo tributa sit; ita animę intellectiuæ nobilissimæ formæ nobilissimus motus, nempè circularis, erat assignandus atque adscribendus. Platonis ergo atque Timæi definitiones non dissentiunt, sed in vnum coinciduot,

Calcidius.

Calcidius dixit, animam esse substantiam intelligibilem, naturalem, æterno semper motu consistentem, suscepti corporis viuificatricem, derelicto iterum sociandam. Et reuera,

Tres status animæ.

tres status animæ intellectiuæ tribuuntur, quorum vnus essentialis, & inseparabilis appellatur, ideoque substantia vocatur naturalis, in motu semper consistens: secundus verò corporis suscepti conditio, Idcircò corporis vita nuncupatur: tertius resurrectionem corporum intuetur, hac de causa additur in definitione, quòd derelicto corpori sit iterum sociandum,

Anima est numerus. Seneca. Alexander.

cianda, ita quòd definitio Calcidij tres animæ status copiosè artificiosè que complectitur. Seneca dixit, animam esse spiritum intellectualem ad habitudinem in se, & in corpus ordinatum. Alexander in libro *de motu cordis*, ait, animam esse substantiam incorpoream illuminationum, quæ sunt à primo secunda relatione perceptibilem. Etenim anima refertur ad optimum, quod est in ea, & ad corpus respectu sui optimi, est illuminationum capax: respectu verò corporis, ad ipsum regendum, atque viuificandum habet habitudinem. Vltima autem reuelatione dicitur perceptiua; quia mediantibus angelis percipit: vnde post angelos omnes superat naturas in percipiendo lumen diuinæ reuelationis. Oraculum Chaldaicum, quod solet à Platonicis proferri: Accelerat e opus est te ad lucem, & patris splendorem, vnde tibi est animus missus, multa indutus mente; quod sic explicat Psellus: Posteaquam, inquit, non ex seminibus accepit substantiam anima, neque corporis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur, oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum. magna enim vestita intelligentia huc descendit, hoc est, indota à creatore, & patre, reminiscentijs diuinarum conditionum, quando huc accepit descensum; hinc per easdem illas reminiscentias iterum illuc reuertitur. Est ergo anima natura cœlestis, multa intelligentia induta à Deo. Philo Iudæus animum esse dicebat abscissionem, aut radium à Deo. Pythagoras; *genus diuinum mortalibus adest.* Cicero: *Tenemus à generatione diuina genus nostrum.* In Tusculanis, & in consolatione: *Animorum, inquit, origo in terris nulla inueniri potest; nihil enim in animis mixtum atque concretum, quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihil humidum, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil est, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quæ & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia.* Animus ergo humanus apud Ciceronem est origine cœlestis, substantia viuens, quæ ex elementis non constat; sed à Deo immediatè conditus, vel ingeneratus. Ex quo vel cognatio nobis cum cœlestibus, vel genus, vel stirps appellari potest. vnde Diuus Paulus in actionibus Apostolicis, Arati sententiam adducens, ait: *Ipsius & genus sumus.* Seneca ad Lucillium: *Quemadmodum, inquit, radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur, sic animus magnus, ac sacer, conuersatur quidem nobis, sed hæret origini suæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac spectat.* Plato in Timæo vocat animum plantam, non terrestrem, sed cœlestem: quod inde primum animi exordium fuerit. Et in Phædone, censet, animum esse simillimum ei, quod diuinum est, & immortale, & intelligibile, & vniforme. Plethus dicit, animam esse ignem clarum, ex virtute paterna manantem suæ vitæ reginam. vnde alius Chaldæus: *Extendes igneam mentem ad pietatis opera, seruabis, & fragile corpus.* Itaque, generatio, siue creatio animæ à Deo, dicitur quasi radiatio, & scintillatio. velut cùm ex igne excutitur ignis, nitor, aut scintilla. Seneca inquit, *Anima nihil est aliud, quàm in corpus humanum pars diuini spiritus immersa.* hine est, quòd hæc, in quibus versatur, humilia iudicet, & angusta. Magnus noster Mercurius ad Asclepium: *Mens, inquit, hominis, non est abscissa ex Dei substantia, sed quasi explicata sicut solis lumen.* Quam ob rem, & oraculum Apollinis, particulam, Moyses, afflatum, Cicero decerptos ex mente diuina animos dixit. Rectè ergo dictum à sapientiæ cultoribus, animam humanam similitudinem esse primi agentis; quia non ex materia producitur, sed ab intrinseco accedat: quod enim non habet materiã partem sui, ex aliquo, veluti ex materia fieri non potest. sed anima rationalis, cum sit substantia spiritualis, non habet materia partem sui: non fit ergo ex materia; sed ex nihilo creatur à Deo. Reuera, cuius operatio fit sine corpore, non producitur siue gignitur à corpore. sed propria animæ intellectiuæ operatio, nempè intelligere, non fit per organum corporale: non ergo generatur à corpore. Non ergo mistio elementorum potest esse radix animæ intellectualis producendæ; sed lumen intelligentiæ agentis: quæ à Philosopho vocatur diuini intellectus resultatio in corpore physico potentia vitam habente. Interdum verò eiusdem diuini intellectus vmbra nuncupatur, eò quòd lux quæ ab intellectu agente in naturis producitur, ex inclinatione ad materiam corporis physici obumbretur. Cùm itaque anima intellectiua sit extra corporeitatem, & contrarietatem corporalium, non radicatur in materia corporali: alioqui in sua operatione producenda, atque propaganda, opus illi esset virtute corporali, atque ita non esset substantia separata. sed intellectus est substantia separata, vt dictum est: quandoquidem virtus organica debilitatur organo debilitato, & destructo: intellectus verò nequaquam, imò in senibus vigoratur, in quibus emortuis passionibus, viget sapientia. Nulla præterea virtus organica sese apprehendit, siue suum instrumentum: forma siquidem per esse materiale suæ coniuncta materiæ, aliquam

Oraculum Chaldaicum. *Psellus.* *Philo.* *Pythagoras.* *Cicero.* *Animus quid sit apud Ciceronem.* *Paulus.* *Seneca.* *Plato.* *Plethus.* *Epist. 64.* *Oraculum Apollinis.* *Similitudo primi agentis est anima.* *Virtus separata.*

animæ virtutem mouere nequit. cùm verò organorum figuræ, viresque animæ, quæ substantiales sunt organorum formæ, animæ per esse materiale & naturale coniungantur, hinc est, quòd neque se, neque sua instrumenta apprehendere possint. at intellectus apprehendit seipsum, & omne instrumentum corporeum: est ergo separatus, & consequenter non constat ex elementis. Democritus & Leucippus, vt quibusdam placet, dixerunt, animam ex atomis compositam esse, præsertim ex igne. Dubitat Simplicius, an à corporibus Democritus generabat vitam: vel ostensiuè intelligibilem volebat declarare per sphæram naturalem: non enim oportet Aristotelicæ inniti historiæ quia vt plurimum solum exponit apparens: non ergo ex sphæricis atomis conflatus est animus hominis, vt dicit Simplicius: neque ex igne, vt sentit Themistius. Imo, & intelliget Democritus per hanc naturam sensibilem, intelligibilem, animæ naturam figurauit: est enim anima non atomus corporeus circularis, sed quoddam simile, quod ita se habet inter intelligibilia, sicut atomus circularis inter sensibilia, eo tempore, quo vltima fit in sphæra intellectuorum. Atomi sunt corpora indiuisibilia, & anima est indiuisibilis: & quilibet eius atomus, seu pars est indiuisibilis: quæ non nisi solis lumine diuino cernuntur, sicut & atomi circulares in aere, per sphæram istius solis corporalis volitare videntur. Cæterùm putarunt antiqui, animam mouere secundum locum totum corpus, & omnia ipsius membra, ipsamque eodem motu mouere. Neque enim fieri posse, arbitrabantur, vt quis dispositionem alteri communicet, qua ipse caret. Et quoniam causam efficientem, formalem, atque finalem neglexerunt, materialem solam, atque corporalem retinentes, idcircò in non paruam ignorantiæ, atque erroris caliginem prolapsi sunt. Cùm igitur id, quod maximè motiuum est in corporibus, animam esse faterentur; hac de causa, eam calorem & ignem appellarunt; calore enim animal mouetur & viuit. quo planè extincto, extinguitur vita simul animalis. Anaxagoras dixit, animam mouere se, & essentialiter omne quod mouetur mouere. sed dubius interdum videtur, dum animam separat ab intellectu, aliquando verò coniungit. Empedocles, qui dixit, sex esse principia, materialia quatuor, & duo agentia: is censuit, animam esse ex omnibus compositam: putabat enim, nihil esse potentia omnia fieri, nisi ex omnibus constet. sed anima intellectiua est omnia potentia: igitur constat ex omnibus. atqui anima est omnia virtute intelligendi, quia omnia capit: non ergo est omnia elementorum mistione. Est prætereà omnia, quia cum omnibus cognationem, & omnium mores potest induere: esse namque commune habet cum lapidibus; viuere cum plantis, sentire cum brutis, intelligere cum angelis. migrat in belluam, bellu nè viuens: transit in angelos, sobrietatem & pietatem colens: litis & amicitiæ discordiã quatitur. hinc vitiorum onere prægrauata, istinc virtutum splendore munita. Porrò, antiqui illi putarunt, cognitionem non nisi per assimilationem cognoscentis, & cogniti fieri posse, nihilque cognosci, nisi à suis principijs. denique, indubiè asserebant, animam cognoscere omnia, vnde sic arguebant: Cognoscens omnia, simile est in forma principijs omnium: omne autem tale est ipsa principia, vel ex ipsis primis principijs. sed anima cognoscit omnia horum principia, constat ex illis ergo. Nescierunt distinguere potentiam cognitionis à potentia materiæ; non viderunt, quòd hæc assimulatio fieret non per essentias, sed per intentiones rerum; intentio enim lapidis, & non ipse lapis est in anima.

Anima ex atomis. *Democritus, Leucippus.* *Anima quomodo atomus.* *Anima est calor.* *Anaxagoras.* *Empedocles.* *Antiquorum fundamentum.*

CAP. XXXII.

Anima ex elementis secundum Platonem.

Plato in Timæo dixit, animam ex elementis constare, non quidem ex eisdem, quæ dixit Empedocles, sed ex alijs, quæ omnium posuit elementa: consentit enim cum Empedocle quoad modum cognoscendi, quod cognitio nimirum fieri non possit, nisi per principia rerum; quodque necessaria sit cognoscentis ad cognitum similitudo. Quam ob causam, dixit, ipsum animal, quòd est forma separata, & genus, animalium in seipso species omnium continere, ipsumque ex ideà constare vnitatis: alia verò, quæ in diuersis generis coordinatione habebantur, simili modo constitui. Sanè, in omnibus vnitas est à formas: & in quolibet vno genere, fuit vna prima forma secundùm intentionem, quæ est illud genus. Et hæc quidem forma reduplicata de potentia ad actum, diuersas constituit species, quatenus ad diuersos reduplicatur actus. vnde idea siue forma ab eo vocata est, quòd omnis scilicet informet separata verò, quòd per essentialia non dependeat ab aliquo ex posterioribus: nullo enim animali in specie, & indiuiduo existente, adhuc tamen remanet substantia animata sensibilis, propterea quòd ab eis non sumit essentiam. Cum igitur omnis cognitio per similitudinem cognoscentis, & cogniti,

Plato. *Anima cognoscit per simile.* *Quatenus cognoscit ...*

Anima ex elementis. guisi fiat, necesse est, vt & ipsa anima ad quatuor similitudinem habeat, nempe ad simplices rerum quidditates; ad scientiam, ad opinionem, ad sensum; siquidem, omnis prorsus animæ cognitio est vniuersalis, aut particularis. & siquidem vniuersalis, aut simplex, aut complexa: quòd si est complexa, aut certè stans in vno, aut dilatata ad formidinem oppositi. *Simplex conceptio.* Quam ob rem, intellectus est principiorum conceptio, quæ sunt simplices rerum quidditates; sicque stat in vnu, non fluens in aliud, in quo est vnitas formæ. Deinde sequitur scientia, quæ est conclusionum, effectusque demonstrationis: atq; *Scientia.* ita sequitur numerus binarius; quoniam ex extremorum habitudine ad medium progreditur ad conclusionem habendam. *Opinio.* Tertiò sequitur opinio, acceptio duplicis, sese protendens ad timorem contradictionis, atque sic efficitur numerus ternarius. *Sensus.* Postremò sequitur sensus, corporalis formæ susceptiuus: vnde nascitur quaternarius. Cùm igitur vnitas formæ, binarius, ternarius, & quaternarius, speciei sint ideales, quæ sunt rerum principia; necesse est, vt anima ex his constet elementis, atque istorum sit elementorum ratio elementalis: omnia enim intellectu, aut scientia, vel opinione, aut sensu iudicantur, vel cognoscuntur. isti enim sunt numeri, primæ rerum formæ, species, atque principia. Quocirca, in Timæo dixit, animam esse quasi naturam mediam inter intelligentias, & naturam; numerum vtique idealem, quodam ordine ante naturæ existentiam productum. *Elementa animæ intellectualia.* Hæc sunt elementa Platonica, ex quibus animam compositam esse, dixi. Simile quiddam dictum est à Mercurio in hoc Asclepio: *Vnde*, inquit, *efficitur, vt quoniam hominis est vna compago, parte qua ex anima, & sensu, & spiritu, atque ratione diuinus est, velut ex elementis superioribus, parte verò mundana, quæ constat ex igne, & aqua, & aëre, & terra.* *Anima ex elementis. Elementa animæ secundùm Mercurium.* Elementa verò, quibus intellectus hominis constatur, sunt anima, sensus, spiritus, & ratio. Animâ quidem animat, sensu sentit, spiritu intelligit, ratione discernit. Satis claré ergo ex Mercurij atque Platonis theologia discernitur, quæ sint animæ, quæve corporis elementa. *Thales Graecorum.* Thales Milesius, quoddam diuinum quod mouetur, semper mouens seipsam, animam esse dixit: Alcmæon, primum motus principium. Hippus quidam humorem aqueum: *Heraclitus.* Heraclitus Ephesius vaporem subtilissimum: Critias sanguinem: Anaxagoras altiùs volans, intellectum immaterialem esse voluit, nihilq; cōmune cū elementis habere: Heraclitus Ponticus, lucē: Pythagoras harmoniā: Diogenes aërem: Hypocras spiritum tenuem. Denique, vt dicit Augustinus: *Anima est substantia creata, inuisibilis, immortalis, Deo simillima, imaginem nullam habens, nisi creatoris sui: animarum similitudo, Deiforme spiraculum vitæ: capax æternitatis, appetens bonitatis, particeps diuinitatis, rationalis spiritus semper mouens, semper in motu.* Rectè ergo dictum est a Magno Mercurio: Animam esse simplicem, non corpus compactum ex elementis, non variā, sed vnam, sed substantiam, sed actum, sed denique formam, & perfectionem corporis substantialem. Verùm, quia sermo incidit de substantia, operæ pretium erit, de prædicamento substantiæ, ac alijs tribus prædicamentis disserere, quomodo ab illis anima distinguatur.

TABVLA SVBSTANTIAE.

- SVBSTANTIA
  - Spiritus
    - Michaël,
    - Gabriel,
    - Raphaël,
  - Corpus
    - Animatum
      - Animal
        - Bestia
          - Auis
            - Philomela,
            - Olor,
            - Anser, } hic
            - Bubo, &c. } hæc
          - Animal quadrupes
            - Equus,
            - Leo,
            - Porcus, &c.
          - Piscis
            - Salmo,
            - Gobio,
            - Rhombus.
          - Animal reptile
            - Lombricus,
            - Vipera,
            - Coluber.
        - Homo.
          - Stephanus,
          - Ioannes,
          - Catharina.
      - Planta
        - Arbor
          - Quercus,
          - Malus,
          - Corylus.
        - Frutex.
          - Genista,
          - Vepres,
          - Arundo.
        - Herba.
          - Beta,
          - Thymus,
          - Hyssopus.
    - Inanimatum
      - Simplex
        - Elementum
          - Terra,
          - Aqua,
          - Aer,
          - Ignis.
        - Cœleste
          - Cœlum Empyreum,
          - Primum mobile,
          - Sphæra octaua.
      - Mistum
        - Lapis, Silex, Iaspis, Sardonix.
        - Metallum, Aurum, Argentum, Ferrum.
        - Horum media, Gluten, Gummi, Sulphur.

DE PRAEDICAMENTO SVBSTANTIAE.

CAPVT PRIMVM.

Substantia est quæ propriè, principaliter, & maximè dicitur, &c.

Triplex ratio. TRiplex ratio reddi potest, quare Aristoteles exorsus est loqui a prædicāmento substantiæ; prima est, quia substantia præcedit cognitione, seu notitia prædicamenta accidentium; nam etsi quoad scientiam quia est, accidentia magnam partem conferant ad cognoscendum quodquid est, vt dicitur *primo de anima*; ad scientiam tamen quid est, & propter quid est, substantia ex suis principijs cognoscitur: accidentis autem quidditas siue substantia cognosci non potest. secunda ratio: Substantia præcedit definitione; quia ex suis principijs simplicem habet definitionem: accidens verò compositam habet definitionem ex propria ratione, & ratione substantiæ: partes verò præcedunt compositum. Tertia ratio: Substantia est prior tempore; quia substantia in se considerata est separata ab omni accidente, & etiam à loco, & tempore, quia est vbique, & semper, & solùm ei accidunt accidentia: accidentia autem sine ipsa substantia esse non possunt, quia eorum principium est in prima substantia. Rectè ergo Aristoteles exordium sumpsit à prædicamento substantiæ. Porrò, loquens de substantia, non definiuit eam in sua communitate, eò quòd nullum genus habeat supra se: definitio autem constat ex genere & differentia: neque expressè diuisit substantiā in primam & secundam: patet enim diuisio huiusmodi ex secunda diuisione prædicamentali priua posita; quia scilicet, prima substantia non est in subiecto, neque dicitur de subiecto: secunda verò dicitur de subiecto, sed non est in subiecto. *Substantia tribus modis.* Porrò, substantia capitur tribus modis, propriè, communi-

De prædicamento substantiæ.

Substantia tribus modis.

ter, & magis communiter; primo modo dicitur ens per se, quod non est in alio: & sic substantia dicitur de Deo, & de omnibus, quæ ponuntur in prædicamento substantiæ, quia dicitur a per se stando: nec aduersatur sententiæ Augustini 7. *de trinitate, cap. 5.* Deus abusiuè, inquit, dicitur substantia. Secundo modo capitur pro quacunque re absoluta, quæ dicitur ad se, & sic conuenit Deo, & tribus primis prædicamentis, scilicet, substantiæ, quantitati, & qualitati; ens enim absolutum, & substantia, hoc modo conuertuntur. Tertio modo capitur pro essentia cuiuscunque rei; & sic reperitur in omnibus prædicamentis: hoc autem modo idem est esse substantiale, & esse quidditatiuum. Cæterùm, substantia propriè dicta dicitur à per se subsistendo, & sic competit Deo, non autem quatenus dicitur à substando alijs, quia Deus non substat accidentibus.

Substantia producens.

Præterea, quædam est substantia producens, quædam verò producta: producens autem est triplex: quædam enim producit cùm aliquo temporis spatio, sicut animal: quædam in tempore imperceptibili, sicut sol producit splendorem: quædam agit in instanti, vt Deus, substantia autem producta, est omne conditum à Deo immediatè vel mediatè.

Prima substantia.

Aristoteles autem hic posuit primam & secundam substantiam; primam dicit ens esse indiuiduum, vt aliquis homo: secundam verò speciem, vt homo, & genus, vt animal.

Secunda substantia.

Nomen autem substantiæ, prius dicitur de prima, quàm de secunda, inquantum substantia dicitur à per se substando: quia indiuiduum propriè substat accidentibus: in quantum verò dicitur a per se stando, æquè conuenit vtrique substantiæ: quia omnes substantiæ per se subsistunt. vnde substantia potest duobus modis accipi: fundamentaliter, & tunc est quidditas communis, quæ vniuocè, & in quid dicitur de omnibus substantiis; alio modo capitur formaliter, & tunc significat relationem rationis, fundatam in tali quidditate communi comparata ad accidentia, quibus debet substare: & sic capitur in prædicta diuisione; quia logici non interest agere de substantia, sicut physicus, aut metaphysicus, cùm ipse consideret respectus rationis, siue secundas intentiones.

Fundamentaliter.

Formaliter.

Prima subst. dupliciter.

vnde prima substantia potest intelligi dupliciter: vno modo pro per se denominato; & tunc natura communicabilis, quæ substat accidentibus, dicitur prima substantia: alio modo accipitur pro per se significato, & formaliter, & tunc significat relationem rationis, causatam per actum intellectus, comparantis aliquam primam substantiam ad accidentia, penes hoc, quòd illa prima substantia primò substat accidentibus. Et hoc modo est intelligenda definitio primæ substantiæ. *Substantia prima est, quæ propriè, principaliter, & maximè dicitur:* id est; *Est relatio fundata in aliqua natura, cui propriè, principaliter, & maximè conuenit substare accidentibus.*

Definitio.

ex quo potest concludi, quòd hæc definitio sit quidditatiua; quia datur per fundamentum, & terminum: fundamentum illius relationis, est substantia prima, fundamentaliter accepta: terminus est ipsum accidens, cui comparatur. substantia autem formaliter sumpta, tenet locum generis, aliæ verò conditiones locum differentiæ. Propriè ponitur, per quod differt ab accidentibus, quæ videntur substare; sed non propriè, vt superficies videtur substare albedini: non tamen propriè substat, vt subiectum quod: sed, vt subiectum quo. Dicitur principaliter ad differentiam secundarum substantiarum, quæ non principaliter substant. Dicitur maximè, ad differentiam substantiarum, quæ sunt species specialissimæ, quæ principalius substare videntur quàm genera: non tamen maximè substant: cùm hoc spectet ad primam substantiam. Istæ autem particulæ circumloquuntur propriam differentiam definiti.

Secunda definitio.

Secunda definitio primæ substantiæ est, *quod non est in subiecto, neque dicitur de subiecto.* Sensus est, prima substantia est relatio fundata in aliqua re, cui repugnat esse in subiecto, vt accidens, & dici de subiecto, vt superius. In hac definitione substantia ponitur loco generis, & reliquæ particulæ loco differentiæ. Omnes prædictæ definitiones declarantur in fundamentis: vt Socrates, vel aliquis homo: aliquis bos: cui propriè, principaliter, & maximè conuenit substare accidentibus. Sed aliquis posset rectè ambigere, quomodo substantia diuiditur in primam, & secundam? Respondetur, quòd si substantia accipitur primæ intentionaliter; tunc id importat quod est commonius, in coordinatione substantiæ: hoc autem modo substantia non diuiditur in primam & secundam.

Quomodo substantia diuidatur.

Si verò accipiatur secundæ intentionaliter, tunc dicit, respectum rationis attributum his, quæ sunt directè in prædicamento substantiæ: & sic substantia diuiditur in primam & secundam, in indiuidua, species, & genera. Quæ quidem diuisio est generis in species: nã prima substantia & secunda substantia, quatenus accipiuntur pro respectibus causatis per actum intellectus, sunt species illius, nempè, substantiæ secundæ intentionaliter captæ. Cùm autem dicitur, quòd Socrates est prima substantia, est prædicatio denominatiua; sicut, si diceretur; Socrates est indiuiduum; nam prima substantia, de per se significato, denotat secundam intentionem, attributam indiuidui prædicamenti substantiæ. De significato autem materiali, importat illa indiuidua, vt Socratem, & Platonem: pro quibus supponit.

De prædicamento substantiæ.

Prima substantia tribus modis dicitur.

Dicitur prima substantia tripliciter: vno modo, quia existit: & sic Deus est prima substantia; alio modo, quia ab eo non conuertitur subsistendi consequentia, & sic substantia, quæ est genus generalissimum, dicitur prima; quia omne superius est prius natura suis inferioribus; tertio modo, quia sibi primò conuenit subjici respectu accidentium, cuiusmodi sunt indiuidua substantiæ. Et hoc modo Aristoteles hic intellexit primam substantiam.

CAP. II.

Argumenta contraria.

C*Ontra prædicta* posset aliquis sic arguere: Substantia nõ præcedit accidens definitione: aut enim præcedit accidens definitione descriptiua, aut essentiali: non quidem descriptiua: nam quemadmodum accidens per substantiam, ita certè substantia per accidens describitur: neque definitione essentiali, nam iustitia cũ sit accidẽs: diffinitur tamẽ definitione essentiali sine substantia, vt iustitia est bona qualitas animi, quæ rectum facit habentem. Similiter, triangulus est figura plana, tribus lineis contenta; substantia ergo non præcedit accidens definitione.

Solutio.

Dici potest, substat etiam esse priorem accidente definitione essentiali; & ad probationem respondetur, quòd quamuis triangulus definiatur per figuram; in ipsa tamen figura intelligitur substantia; figura enim cùm sit qualitas, & qualitas sit accidens, accidentis verò esse essentiale, saltem aptitudine, est inesse substantiæ. Præcedit ergo substantia accidens definitione, essentiale accidentis. 2.

Item, quòd substantia non præcedat accidens cognitione. Illud prius a nobis cognoscitur, quod magis est proximum sensui: quia omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, vt dicitur in libro de anima. sed accidens est huiusmodi; quia est obiectum sensus, vt color, siue lux est obiectum visus, & sonus auditus: accidẽtis enim magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. substantia ergo non præcedit accidens cognitione.

1. de ani. c. 1.

Solutio.

Resp. duplex est cognitio, vna est prior prioritate perfectionis, quia perfectius explicat naturam rei; & talis est cognitio rei per substantialia: perfectius certè cognoscitur res per sua substantialia, quàm per sua accidentalia. Et sic locutus est Philosophus 7. *meth.* Alia cognitio dicitur prior prioritate temporis, ratione ordinis potentiarum: quia nihil intelligimus sine sensu: & hoc modo tribuitur prioritas cognitionis accidenti, à quo primùm mouetur sensus. 3.

Item, substantia non præcedit accidens tempore, quia si secundùm Aristotelem, mundus est æternus; nullo ergo tempore substantia præcessit accidens: quia in æternis non datur prioritas temporis.

Solutio.

Dici potest, substantiam esse priorem omni accidente tempore; quia Deus, qui est substantia, sicut dictum est, tempore præcedit omne accidens, quoniam in Deum nullum est accidens. Quòd si dixeris, hoc non soluere argumentum: quia quæstio est de substantia prædicamentali; *Resp.* substantia prædicamentalis dicitur prior tempore, quia propiùs accedit ad Deum, quàm accidens. Præterea in tota latitudine accidentium, non inuenitur accidens sine substantia. sed in latitudine substantiarum inuenitur substantia sine accidente: substãtia ergo est prior tempore accidente, quia nullum datur accidens, quod eam substantiam, in qua est, antecedat: cùm tamen substantia præcedat multa accidentia; nam intellectus præcedit tempore suum actum intelligendi, & homo præcedit suam deambulationem. 4.

Deus præcedit tempore.

Item, Deus non est in aliquo genere: non ergo sequitur, neque concludi potest, substantiam, quæ est genus, tempore præcedere omne accidens. *Resp.* quando Philosophus dicit, substantiam præcedere omne accidens tempore, non accepit substantiam, vt est genus; sed potius vt quoddam analogum, sub quo etiam continetur Deus. sic etiam accidens est analogum ad omnia prædicamenta accidentium. *Contra* illud, dicitur præcedere tempore, quod mensuratur tempore. sed Deus non mensuratur tempore, quia est extra omnem mutabilitatem temporis: igitur non præcedit accidens tempore. *Resp.* Sufficit huic proposito, quòd Deus præcedat aliqua duratione, quæ largo modo dicitur tempus; accipitur enim tempus impropriè. Itaque substantia præcedit tempus propriè dictum, tempore impropriè dicto, nempè aliqua duratione, quæ largo modo dicitur tempus.

CAP. III.

An substantia sit genus generalissimum.

Pro

De prædicamento substantiæ.

PRo intellectu istius dubij sciendum, quòd substantia capitur tribus modis: vno modo, vt est principalior pars entis: & sic consideratur à metaphysico: ens enim diuiditur in ens per se, & in ens in alio. Ens autem per se, substantia est; ens verò in alio, accidens. Hoc autem modo, ens se extendit ad omne illud, quod non est accidens; & sic substantia diuiditur in materiam, formam, & totum compositum. Secundo modo, substantia est genus generalissimum, & principium omnium substantiarum: ad quod omnes aliæ substantiæ reducuntur: hoc enim modo substantia sumitur à proprio esse, quod est esse per se, & absolutum; & ita substantia vniuocè dicitur de omnibus substantijs. Tertio modo, accipitur substantia, vt est primum subiectum accidentium; & sic dicitur à substando & sumitur ab esse respectiuo, quod est in potentia ad substandum accidentibus: & sic primò dicitur de substantijs particularibus, quia primò substant accidentibus. Istis duobus modis substantia consideratur à logico; itaque, substantia, in quantum est primum prædicabile, ad quod fit reductio suæ coordinationis, per differentias in suas species diuiditur, & dicitur genus generalissimum. *Contra* sic arguo: Quia aut substantia simplex, aut composita esset genus generalissimum: sed neutrum est dicendum; ergo. Non primum, quia substantia simplex, vt materia, & forma, non prædicatur de aliquo: neque secundùm; quia substantia composita habet priora sua componentia. sed genus generalissimum nihil habet prius. *Resp.* substantia composita est genus generalissimum; quia omne genus est aliquo modo compositum. Et ad probationem respondet Albertus, genus generalissimum non habere propria componentia ante se; sed potiùs intra se: vel dici potest, quòd substantia, vt est genus, non sit simplex, neque composita; sed abstrahit ab vtraque; sicut animal, vt est genus, abstrahit à rationali, & irrationali. *Contra*, omnis substantia, de qua agit logicus, aut est prima, aut secunda; sed substantia, vt est genus generalissimum, neutra illarum est: non est prima, quia de nulla substantia prædicatur: generalissimum autem prædicatur de omnibus, contentis sub ipsius coordinatione: neque est secunda, quia illa est posterior: ergo non est primum genus, cuiusmodi est genus generalissimum. *Resp.* secundam substantiam esse genus generalissimum: quæ licet sit posterior prima, quoad actum substandi; non tamen quoad actum substantiandi. *Item*, genus de suis speciebus æquè primo prædicatur: alioqui non prædicaretur vniuocè. sed substantia de alijs substantijs non prædicatur æquè primò; quia primo dicitur de substantia prima, quàm de secunda, vt habetur in textu: Substantia, inquit, prima est magis substantia, quàm secunda: igitur substantia non est genus generalissimum. *Resp.* substantia dicitur generalissimum respectu substantiæ corporeæ, & incorporeæ; non autem respectu primæ, & secundæ substantiæ. Item, genus dicit aliquam naturam participatam à suis speciebus: aliter non esset vniuocum suis speciebus; sed substantia non est huiusmodi: quia, vt dicit Commentator, quicquid est in substantijs superioribus, & inferioribus, totum est in eis æquiuocè. Neque valet dicere, substantias corporales & incorporales conuenire in vno modo essendi, qui est esse per se, & non alteri vniri, atque ab illo modo essendi, sumi rationem generis, & ita substantiam prædicari vniuocè de omnibus substantijs: nam quando aliquid inest causæ, & causato, priùs inest causæ, quàm causato. sed substantiæ incorporales, sunt causæ substantiarum corporalium: igitur, prædictus modus essendi per se priùs inest substantijs incorporalibus, quàm corporalibus, & per consequens, ea ratione, substantia non potest esse genus, quia nó æqualiter dicitur de substantijs omnibus. *Resp.* non opus esse, vt genus logicum aliquam naturam importet; sed sufficit, vt dicat aliquem conceptum communem omnibus scilicet esse per se, à quo sumitur ratio substantiæ. Ad replicam dicitur, quòd si substantia corporea & incorporea comparentur ad genus, æquo modo sub genere continentur: si verò comparentur inter se, differunt: neque enim est inconueniens, quòd vna sit perfectior alia: sicut homo est perfectior boue: licet species æqualiter sint sub genere. *Item*, sicut se habet accidens ad accidentia; ita se habet substantia ad substantias, valet à simili. sed accidens non est genus omnium accidentium, aliter non essent nouem genera accidentium: sed est vnum tantùm genus: igitur substantia non est vnum genus substantiæ. *Resp.* quòd consequentia non est bona; quia substantia habet vnum modum communem essendi omnibus; omnes enim substantiæ participant suum modum essendi æqualiter: accidentia verò minimè; sed secundùm magis, & minus, prius, & posterius: vt sunt accidentia absoluta, & accidentia respectiua, sicut videbitur in prædicamentis accidentium. Itaque, substantia, vt est genus, est res, cui conuenit esse, & non in subiecto. Dicitur autem res, & non ens: quia ens est nomen dictum ab esse: genus verò non dicit esse suorum inferiorum, sed quidditatem, quæ per hoc nomen res exprimitur. Ratio autem generis conuenit substantiæ per actum intellectus tantùm: quia non fundatur supra rem aliquam communem, & quocunque modo vnam; sed super naturas penitus diuersas: quæ tamen participatione generis erunt vna substantia: sic substantiæ corporeæ, & incorporeæ conueniunt in substantia, quæ prædicatur de ipsis, inquantum per actum rationis induit naturam accidentis. Logicus siquidem considerat ipsa prædicamenta, secundùm quod sumuntur à ratione, quæ circa substantiam facit accidens, quod est vniuersalitas: ideò dicitur substantia prædicari de subiecto: apud metaphysicum autem, quoniam substantia ab eo consideratur, vt ens in se, ideò non dicitur secundùm eum de subiecto, neque est in subiecto. Præterea notandum, quòd substantia in sua compositione, complectitur actum, & potentiam, quæ sunt principia omnium prædicamentorum: omne enim quod in prædicamento ponitur, est compositum ex potentia, & actu; & ideò Deus non est in aliquo genere. non autem est necesse, vt sit compositum ex materia, & forma: alioqui substantiæ incorporeæ, cuiusmodi sunt intelligentiæ, non essent substantiæ: ex quo patet, quomodo substantia sit genus logicum. Est enim genus logicum, quod est prædicabile de pluribus differentibus specie, siue illud sit corruptibile, siue incorruptibile: sunt tamen eiusdem generis; quia conueniunt in substantia. Proinde substantia quæ est genus generalissimum, non est per se corporea, neque incorporea, neque materialis, neque immaterialis, licet vtrumque sit permissiuè. Et, si aliquis dicat, vel substantia est per se corporea, vel incorporea, cùm inter contradictoria non sit dare medium. *Resp.* quòd non sit corporea, neque incorporea: & quòd licet inter contradictoria absolutè sumpta non sit dare medium; benè tamen inter contradictoria sumpta, cum talibus determinationibus scilicet per se, quidditatiuè, & in instanti. Alio autem modo aliqua dicuntur esse sub genere physico: quia genus physicum est qualitas sensibilis, corporalis, generica, habens sub se species, cuiusmodi est color, ita quòd, omnia illa, quæ sunt in potentia passiua, seu receptiua, talis qualitatis, dicuntur esse generis physici: illa verò, quæ non sunt in potentia receptiua illius, vel alicuius alterius consimilis rationis, differunt genere physico, sicut sunt corruptibile, & incorruptibile, quæ non differunt genere logico, sed genere physico, vnde dicuntur differre plus quàm genere scilicet physico; quia non sunt susceptibilia alicuius qualitatis genericæ. *Sed* aliquis non temerè dubitabit, quomodo substantia, & alia prædicamenta dicuntur aliorum elementa? *Resp.* cum Alberto, generalissimorum conceptuum, esse simplicem conceptum, purum, & indiuisibilem, sicut est conceptus formæ simplicis, ideoque definitorum resolutionem stare in ipsis, atque huius rei gratia, elementa appellari. Respectu ergo illius simplicis conceptus, substantia dicitur genus generalissimum, & elementum eorum, quæ sunt in ipsius prædicamento. vnde dicitur ens per se existens, eò quòd sibi propriè conuenit existere: alijs verò accidentibus, ratione substantiæ.

Argumenta. — *Substantia est res, & non ens.* — *De prædicamento substantiæ.* — *Quomodo est genus.* — *Substantia est ens per se.* — *Genus physicum.* — *Elementa.* — *Ens per se.*

CAP. IIII.

Argumenta contra diuisionem substantiæ.

COntra diuisionem substantiæ sic arguo: Omne vniuocum priùs est definiendum, postea diuidendum; nam ea ratione adhibetur diuisio, vt vniuocum inueniatur, sed substantia est vniuocum, & non æquiuocum; alioqui non esset genus, quod vniuocè dicitur de alijs substantijs: substantia ergo priùs erat definienda, quàm diuidenda. *Respondetur*, vniuocum in quantum vniuocum, priùs debere definiri quàm diuidi: sed substantiam hic non diuidi, vt vniuocum, sed potius, vt analogum, in quantum scilicet dicitur à substando. *Contra*, quòd diuisio substantiæ non sit recta & sufficiens, in primam & secundam: quia substantia quæ diuiditur, vel est substantia prima, vel secunda. sed substantia prima non potest diuidi in secundam; quia est indiuisibilis: neque secunda in primam; quia diuisum est quid vniuersale. *Respondetur*, quòd quemadmodum quodlibet genus prius est suis differentijs diuisiuis, & etiam speciebus, in quas diuiditur; ita quod nulla earum actu includitur: quia omne superius potest esse sine suo inferiori; ita substantia, quæ diuiditur in primam & secundam, nulla illarum actu est: sed ad eius rationem spectat, quòd non sit in subiecto, neque dicatur de subiecto. Et cùm dicitur, omnis substantia est prima, vel secunda, sed substantia quę diuiditur est substantia, ergo est prima, vel secunda, committitur fallacia figuræ dictionis. Item, sicut sunt aliquæ substantiæ primæ, & aliquæ secundæ: ita sunt aliquæ tertiæ; vt genera subalterna.

De Prædi. ſubſtantię.

tertiæ: & aliquæ quartæ, vt genera generaliſſima: ergo non eſt completa diuiſio, cum multa ſint alia membra, quæ hac diuiſione non comprehenduntur. *Reſp.* in genere ſubſtantiæ duplex eſſe inueniri, eſſe exiſtentiæ, & eſſe eſſentiale, ſiue diffinitiuum: omnes autem ſubſtantiæ, quibus conuenit eſſe exiſtentiæ, ſunt primæ: quibus verò conuenit eſſe diffinitiuum, ſunt ſecundæ. Cùm ergo omnis ſubſtãtia vel prima vel ſecunda ſit; nõ eſt neceſſe quærere tertiam, & quartam ſubſtantiam. Contrà, animal non ſubſtat ſecundò; ſed tertiò, quia primò ſubſtat indiuiduum, poſtea ſpecies, deinde animal, quia mediante ſpecie ſpecialiſſima: igitur non eſt ſecunda; ſed tertia ſubſtantia. *Reſp.* quòd licet non ſubſtet ſecundò in ordine ſubſtandi; ſubſtat tamen, ſecundariò, & ex conſequenti. *Contra*, partes ſubſtantiarum ſunt ſubſtantiæ; & tamen non ſunt primæ, neq; ſecundæ. *Reſp.* quòd licet non ſint primæ, neque ſecundæ; reducuntur tamen ad primas, vel ſecundas, quarum ſunt partes. *Item*,

3\. membra bonæ diuiſionis debent eſſe oppoſita: cuiuſmodi non ſunt ſubſtantia prima, & ſecunda; quia ſubſtantia ſecunda prædicatur de prima, vt Socrates eſt homo: ergo mala diuiſio. *Reſp.* ſubſtantia prima, & ſecunda poſſunt cõſiderari materialiter, & formaliter: materialiter concedo, formaliter nego. Sicut vniuerſale & particulare materialiter non opponuntur; ſed formaliter, hoc eſt, ſecundùm id quod ſunt, non opponuntur; ſed ſecundum rationes primæ & ſecundæ ſubſtantiæ. *Contrà*, membra diuidentia non debent excedere diuiſum ſed primum, & ſecundum excedunt diuiſum, quod eſt ſubſtantia; quia inueniuntur in numeris, vt primus, & ſecundus numerus: ergo non ſunt membra diuidentia. *Dico*, membra diuiſionis accepta cum incluſione diuiſi non debere excedere diuiſum; & ſic eſt in propoſito, tametſi abſolutè, & ſecundum ſe accepta poſſint excedere. *Item*, aut illa diuiſione diuiditur ſub-

4\. ſtantia, quæ eſt genus generaliſſimum; aut aliqua alia ſubſtantia: non ſecundum, quia diuiſio eſt communioris in minùs communia diſtributio. neque primum; diuiſum enim non debet contineri ſub aliquo membro diuiſionis. ſed ſubſtantia, quæ eſt genus generaliſſimũ continetur ſub altero membro diuiſionis, ſcilicet ſub ſecunda ſubſtantia: igitur non eſt bona diuiſio. *Reſp.* ſubſtantia, quæ ibi diuiditur non eſt prima, neque ſecunda, ſed abſtrahit ab vtraque, vt dictum eſt: dicitur autem ſecunda ſubſtantia denominatiuè: neque inde ſequitur aliquod incommodum, ſi membrum diuiſionis prædicetur denominatiuè de diuiſo. *Item*, arguo: Aliqua eſt

5\. ſubſtantia, quæ non eſt prima, neque ſecunda. ergo diuiſio non eſt bona. Probatur antecedens, quia Deus eſt ſubſtantia; & tamen non eſt prima, neque ſecunda: quia nec primò, nec ſecundò ſubſtat accidentibus. Inſuper, materia, & formæ, & differentiæ ſubſtantiales ſunt ſubſtantiæ; & tamen non ſunt primæ, neque ſecundæ: ergo quod prius. *Reſp.* Deum appellari ſubſtantiam à per ſe eſſendo, non autem à ſubſtando: differentias autem & paſſiones ſubſtantiarum, non eſſe primas neque ſecundas ſubſtantias; ſolùm enim illa, quæ directè reponuntur in linea prædicamentali, dicuntur primæ vel ſecundæ ſubſtantiæ. *Contra:* Deus eſt ſubſtantia: ergo eſt in prædicamento ſubſtantiæ; omnis enim ſubſtantia, eſt in prædicamento ſubſtantiæ. *Reſp.* quòd ſubſtantia, quantùm ſpectat ad propoſitum, capitur dupliciter: vno modo pro re, quæ eſt à ſe, in ſe, & per ſe; & ſic Deus eſt ſubſtantia: alio modo pro re, quæ eſt in ſe, vel in alio, ſicut pars integralis, ſed non eſt à ſe; & ita Deus non eſt ſubſtantia. *Contra*, quod habet rationem ſpeciei, eſt ſubſtãtia; quia ſpecies eſt ſubſtantia. ſed Deus habet rationem ſpeciei; quia prædicatur de pluribus ſuppoſitis, nempè de patre, filio, & ſpiritu ſancto: ergo. *Reſp.* quòd licet Deus prædicetur de pluribus; non tamen eſt ſpecies, quia ad rationem ſpeciei requiritur, vt ſit quid limitatũ, & dependens, & habeat genus ſupra ſe. ſed Deus non eſt huiuſmodi, quia non eſt limitatæ, ſed infinitæ naturæ: neque naturæ dependentis: ſed independentis: neq; naturæ multiplicabilis in ſuis ſuppoſitis, quia Deitas non eſt multiplicabilis, ſicut humanitas in Socrate, &

Deus non eſt in prædicamento.

Platone, & ſimilibus. *Contra*, aliqua quæ dicuntur de Deo, ſunt in prædicamẽto, vt ſapiẽtia, bonitas, ſcientia, paternitas: igitur Deus eſt in prædicamento. *Reſp.* quòd perfectione ſimpliciter, ſicut bonitas, ſcientia, tribus modis poſſunt intelligi: vno modo ſecundùm ſuas proprias rationes; & ſic ſunt quædam tranſcendentia; & non ſunt in prædicamento: alio modo poſſunt accipi, quatenus ſunt in nobis, ſcilicet ſub ratione dependentiæ; & ſic ſunt in prædicamento; tertio modo, vt reperiuntur in Deo; & ita nõ ſunt in prędicamento, quia ſunt in Deo ſine dependentia. *Contra*, ſapientia non dicitur de omnibus: igitur non eſt tranſcendens; illud enim videtur eſſe de ratione tranſcendentis. *Dico*, non eſſe de ratione tranſcendentis, quòd dicatur de omnibus; ſed potiùs quod non ſit genus: neque habeat genus ſupra ſe. Deus ergo non eſt in prædicamento.

De prædi. ſubſtantię.

Tranſcendẽt.

CAP. V.

Argumenta contra definitionem primæ ſubſtantiæ.

Contra ſic arguitur: Illa ſunt priora, à quibus non reciprocatur exiſtendi conſecutio, vt ſi Socrates eſt; homo eſt: non è contra: vt dicitur in poſtprędicamentis. ſed ſecundę ſubſtantiæ ſunt tales, vt patet: igitur ipſę ſunt primę ſubſtantię, & non indiuidua. *Reſp.* indiuidua pręcedere cauſalitate, nõ autem conſecutione, genera, & ſpecies; cauſa enim, quare homo exiſtit, & eſt albus; quia Socrates exiſtit, & eſt albus. Pręterea, indiuidua poſſunt conſiderari duobus modis: vno modo determinatè; & ſic non reciprocatur exiſtendi conſecutio: alio modo in communi; & ſic bene valet reciproca illatio: nam ſicut ſequitur, indiuiduum hominis eſt: ergo homo eſt; ita quoque ſequitur, homo exiſtit: ergo aliquod indiuiduum hominis exiſtit. *Item*, nulla bona definitio debet dari per negationem, eò quòd omnis definitio oſtendat quid eſt res: negatio verò oſtendit, quid res nõ ſit. ſed definitio primę ſubſtantię, datur per negationẽ. Subſtantia, inquit, prima eſt, quę non eſt in ſubiecto, dicitur de ſubiecto: igitur definitio primę ſubſtantię nõ eſt bona. *Reſp.* nullam definitionem dari per puram negationem; bene tamẽ aliquam deſcriptionem dari poſſe per negationem, quę dat intelligere affirmationem, in qua fundatur definitio. Quoniam autem ſubſtantia prima eſt prima in ſubſtando; non potuit definiri aliquid quod prius ſubſtaret: & quia eſt vltima in eſſendo; non potuit definiri per aliquid, quod eſſet poſterius cui ineſſet: & ideo per duplicem negationem eſt definita; quando enim inter duo extrema eſt vnum medium; tunc illud medium conuenienter definitur per negationem vtriuſque extremi. cùm autem inter illud, quod dicitur de ſubiecto, & illud quod eſt in ſubiecto, non ſit niſi ſubſtantia prima, ideo conuenienter deſcribitur per abnegationem vtriuſque extremi, ſcilicet quòd non ſit in ſubiecto, neque dicatur de ſubiecto. *Item*, definitio ſubſtantię primę conuenit alijs à definito: ergo non eſt bona; cõuenit enim materię primę, quę non eſt in ſubiecto, neque dicitur de ſubiecto: ſimiliter quęlibet forma ſubſtantialis eſt talis; & tamen non ſunt ſubſtantię primę: cùm ſint ſubſtantię ſimplices: ſubſtantia autem prima, eſt ſubſtantia compoſita; quęlibet namque continetur eſſentialiter ſub ſpecie, quę conſtat ex genere & differentia. *Reſp.* Propoſitum philoſophi, teſte Boetio, fuiſſe loqui de ſubſtantiis mixtis, & compoſitis ex vtriſque, non autem de ſola materia, ſiue de ſola forma; proinde hęc definitio non competit materię, neque formę. *Contrà* Vniuerſalium eſt definitio. ſed prima ſubſtantia eſt res particularis: eius ergo non eſt definitio. *Reſp.* ſubſtantia prima poteſt conſiderari dupliciter: vno modo pro re ſubiecta intentioni; & ſic eſt ſingularis: alio modo pro ipſa intentione ſecunda; & ſic eſt vniuerſalis. *Item*, materia prima maximè & principaliter ſubſtat: ſimiliter terra: illis ergo competit definitio primę ſubſtantię. *Reſp.* materia ſubiacet formę, non autem maximè ſubſtat accidentibus; ſubſtare enim eſt actus alicuius compoſiti, cuiuſmodi non eſt materia prima. Terra quoque bene ſubſtat ſecundùm ſitum localem, nõ autem ſecundùm prædicatio-

1\.

2\.

Quare definitur duplici negatione.

prædicationem, & ordinem prædicamentalem. Substare præterea hic accipitur, vt idem sit, quòd subijci superioribus, & subesse accidentibus, tanquam subiectum inhæsionis, quod terræ nequaquam competit, per respectum ad superiora elementa. *De prædic. substantiæ.*

5. *Item*, aliquis homo prædicatur de pluribus: ergo non est prima substantia: antecedens patet; quia iste homo, est aliquis homo: & iste homo est aliquis homo. *Resp.* aliquis homo potest capi dupliciter: vno modò materialiter pro aggregato ex termino communi, & signo communi; & sic non est prima substantia; sed potius dicitur ens per accidens: alio modo capitur personaliter pro illo quod repræsentat, nempè pro indiuiduo vago, & sic est prima substantia. Est autem indiuiduum vagum aggregatum ex quidditate, & differentia indiuiduali: indiuiduum autem circumstantionatum, aggregatur ex quidditate, & differentia indiuiduali: pariter etiam cum aliis accidentibus, forma, figura, loco, stirpe, patria, nomine, & tempore. Materialiter ergo aliquis homo, cùm sit accidens, non prædicatur in quid.

CAP. VI.

De secundis substantijs.

Tex. Arist. *Secundo autem loco, substantiæ vocantur species & genera, quibus sunt primæ substantiæ.*

Secundæ substantiæ vnde dictæ. POst notitiam primarum substantiarum, aggreditur philosophus explicationem secundarum substantiarum, quæ sunt genera, & species, vt homo, & animal. Dicuntur autem secundæ; quia secundariò substant accidentibus. Ratio est, quia cùm accidēs fluat immediatè à principijs indiuidui; primò, & per se inest indiuiduis sed substantiæ vniuersales cùm non includant principia indiuidui; propterea primò non substant accidentibus; sed ex consequenti, in quantum scilicet esse habent in primis substantiis. Et reuera secundæ substantiæ possunt considerari dupliciter: formaliter, & fundamentaliter. primo autem modo acceptæ, fundantur in naturis, siue obiectis, quibus tribui potest intentio generis comparatis ad accidentia, quibus secundariò substare dicuntur: Ideo secundæ substantię pro per se significato sunt accidentia intentionalia, siue relationes rationis: quæ habent pro fundamento obiecta de prædicamento substantiæ, quibus potest attribui intentio generis, vel speciei & pro termino habent accidentia quibus secundariò substant. Itaq; secūda substātia de significato formali importat secūdā intentionē, attributam generibus, & speciebus prædicamenti substantiæ; sed de significato materiali importat genus & species prædicamenti substantiæ. Porrò genera, & species de prædicamento substantiæ, vt animal & homo, dicuntur substantiæ, quia prædicantur de primis nomine, & ratione, vt Socrates est homo: & Socrates est animal: accidentia verò abstracta, neque nomine neq; ratione prædicantur de primis substantiis; sed bene concreta denominatiuè solùm: non enim dicimus Platonem esse scientiam; sed scientem. Duobus autem modis considerātur vniuersales substantiæ: vno quidem modo, quantū ad esse essentiæ, id est, esse per se; & sic sunt priores substātiis particularibus, eò quòd sint causæ formales ipsarum dantes ipsis esse, nomen, & rationem: alio modo considerantur quantùm ad esse existentiæ, nempè substare accidentibus; & sic substantiæ particulares præcedunt vniuersales. In causa est, quia substantiæ vniuersales non habent esse existentiæ: neque substant accidentibus, nisi ex consequenti, & secundùm esse quod habent in primis substantiis; hac de causa vocantur substantiæ secundæ. Itaque genera & species de prædicamento substantiæ dicuntur substantiæ; quia per se existunt, & nomine simul & ratione de primis prædicantur; nominantur autem secūdæ; quoniam secundò substant accidentibus. *Sed dices*, accidens videtur prædicari nomine, & ratione de substantia; dicimus enim hominem esse album, & coloratum disgregatiuum visus, quę est definitio albi. *Dici* potest, definitionem concreti accidentis prædicari quidem de subiecto, non autem *Quare dicuntur substātiæ.*

vt definitionem, quæ explicat naturam subiecti essentialiter; definitio enim albi æquè extrinsecè prædicatur de homine, sicut ipsum nomen albi. Si autem comparentur accidentia non ad substantias; sed ad alia accidentia; sic prædicantur nomine & ratione: nam sicut ista essentialis. homo est animal, ita ista, album est coloratū: & albedo est color. 1. *top. cap* 7. Deinde considerandum quomodo secundæ substantiæ sint in primis, & primæ in secundis. Porrò, primæ sunt in secūdis virtualiter, & potentialiter: sicut partes totius vniuersalis sunt in toto vniuersali, & inferius est in suo superiori. sed secundæ substantiæ sunt in primis actu, & intellectu; quia sunt de essentia primarum substantiarum: & solùm habent esse existentiæ in primis; non tamen in genere causæ formalis; sed in genere causæ efficientis, sicut à prima causa, & natura. At in genere causæ formalis, habent esse à seipsis; quia sunt formæ quædam, & non habent esse ab alia causa formali. His ergo modis primæ dicuntur esse in secundis, & è conuerso. Tex. *Perspicuum est autem ex iis, quæ dicta sunt, eorum quæ de subiecto dicuntur, necesse esse, & nomine de subiecto dici, & definitione: vt homo de subiecto quopiam homine dicitur.* Ponit quandam differentiam inter ea quæ sunt in subiecto, & inter ea quæ dicuntur de subiecto. Pro cuius rei intellectu sciendum, quòd ea, quæ sunt in subiecto, possunt capi dupliciter: concretiuè & abstractiuè. si abstractiuè accipiantur; tunc nec nomine, neque ratione de prima substantia dicuntur; Socrates enim non dicitur albedo, sed albus, si verò concretiuè; benè prædicantur nomine, non autem ratione, quidditatiuè, & essentialiter de subiecto, Superiora verò quæ dicuntur de inferioribus, in quibus non sunt sicut accidentia; sed potiùs sicut actus quidditatiui, & formæ substantiales, dicuntur nomine & ratione. Illud enim dicitur prædicari secundùm nomen, cuius nomen de aliquo prædicatur, seu verificatur: & illud dicitur prædicari ratione, cuius definitio vel essentia includitur essentialiter in inferiori. sed omne superius secundùm nomen eius verificatur de suo inferiori, & includitur essentialiter in definitione sui inferioris; quia eius definitio competit essentialiter suo inferiori. Quæ ergo non sunt in subiecto, sed dicuntur; nomine, & re prædicantur, sunt substantiæ secundæ. *De prædic. substantiæ.* *Quomodo primæ sunt in secundis.* *Esse in subiecto, & dici de subiecto.*

CAP. VII.

Argumenta contraria.

COntra *prædicta* sic arguo: Secundæ substantiæ sunt in 1.
primis: ergo primæ non in secundis. *Resp.* non esse inconueniens secundas esse in primis, & primas in secundis; quia secundæ sunt in primis actualiter; primæ verò in secundis potestatiuè. *Contra*, de ratione substantiæ est esse per se, & non esse in alio; quia hoc spectat ad naturam accidentis: ergo substantiæ secundæ non sunt in primis. *Resp.* de ratione substantiæ est esse per se, ita quod non sit in alio, sicut in subiecto. & hoc modo secundæ substantiæ non sunt in primis; sed potiùs sicut superius essentiale in suo inferiori. *Contra*, illud est prius alteri, quod dat alteri esse. sed secundæ substantiæ dant esse primis: igitur secundæ substantiæ dici possunt primæ. *Resp.* quod quantum ad actum formæ, & quidditatis, quæ est substantiare, seu esse substantiale habere, sic
est verum: non est autem quantum ad actum, qui est 2.
substare. *Item*, secundę substantię secundariò substant accidentibus; sed substantię vniuersales secundario nō substant accidentibus; quia accidens fluit à principijs indiuidui, vt dictum est: igitur genera, & species non sunt substantiæ. *Resp.* quòd quamuis substantiæ secundæ non substent primo accidentibus; substant tamen secundò: nec ex eo dicuntur substantiæ; sed potiùs quia secundùm esse essentiæ sunt priores. *Contra*, si genera & species sunt substantiæ secundæ: etiam genus generalissimum esset substantia, & prædicaretur nomine, & ratione. sed non prædicatur definitione: quia non habet definitionem: igitur genera & species non sunt substantiæ secundæ. *Dico*, quòd prædicari ratione potest accipi dupliciter: vno modo definitione, & sic conceditur, *Genus generalissimum.*

quòd

quòd genus generalissimum non habeat definitionem
quidditatiuam, qua prædicetur de suis inferioribus: alio
modo ratione, id est, conceptu quidditatiuo, & sic nega-
tur; quia ad hoc, quòd aliquid prædicetur ratione suffi-
cit, quòd includatur essentialiter in alio, de quo prædi-
catur. Hoc ergo modo prædicatur nomine, & ratione
generalissimum de suis inferioribus. *Item*, loco definiti,
3. licet ponere suam definitionem: ergo si nomen de ali-
quo prædicetur: & ratio eius de eodem prædicabitur: &
per consequens si illa, quæ sunt in subiecto, prædican-
tur nomine de subiecto, & ratione prædicabuntur. *Resp.*
concedendo antecedens, & primam consequentiam:
sed negando vltimam; quia non oportet si definitio al-
bi prædicetur de homine, quòd propter hoc explicet
naturam hominis. vnde sicut dictum est prædicari rati-
one, est prædicari essentialiter. sed definitio accidentis
non prædicatur essentialiter de substantia: igitur non
prædicatur ratione. *Item*, quæ dicuntur de subiecto, &
4. non sunt in subiecto, dicuntur esse substantiæ: propriũ
enim accidentis est, esse in subiecto. sed genera & spe-
cies non sunt substantiæ: igitur non dicuntur de subie-
cto. Minor probatur, quia sunt in primis: sunt etiam ge-
nera, & species, quæ sunt respectus rationis. *Resp.* secun-
dæ substantiæ possunt accipi dupliciter: formaliter, &
fundamentaliter: formaliter concedo, quòd non sint
substantiæ: sed respectus rationis: fundamentaliter au-
tẽ nego, scilicet pro per se denominato. Et ad confirma-
tionem dico, quòd substantiæ secundæ sint in primis.
5. non sicut accidens in subiecto: sed sicut superius in suo
inferiori. *Item*, omnis forma dans alicui esse, dat etiam
sibi nomen, & prædicatur nomine de ipso. sed accidens
abstractum dat esse: quia homo albus, albedine est al-
bus: ergò secundùm suum nomen prædicatur de subie-
cto. *Resp.* verum esse de forma designata per modum to-
tius, quæ dicit totum esse subiecti, non autem de acci-
dente abstracto, cuius forma tenet modum partis: hu-
manitas enim dicit totum esse hominis, non autem al-
bedo, vel sapientia, quæ non conuertitur cum homine.
6. *Item*, prima substantia non est in secunda: probatur sic:
Quod est in alio, est in subiecto. sed prima substantia nõ
dicitur de subiecto, neque est in subiecto: igitur prima
substantia non est in alio, id est, in secunda. *Resp.* quòd
prima substantia non est in secunda, vt in subiecto; sed
potiùs sicut pars essentialis in suo toto vniuersali essen-
tiali.

CAP. VIII.

Text. Arist.

CÆTERA *verò omnia*, &c. Sensus est, quoniam di-
ctum est, secundas substantias nomine, & ratione
prædicari de substantiis primis: accidentia verò abstra-
cta, vt albedo, vt sapientia neutro modo: accidentia
autem concreta solo nomine, vt homo est albus, non
autem albi definitionem; non enim homo est disgrega-
tiuus visus, quod pertinet ad definitionem albi, inde
colligitur, alia omnia aut esse, aut dici de prima substan-
tia. Nam animal de homine prædicatur: ergo de aliquo
homine, quia si de nullo aliquorum hominum prædi-
caretur, nec omnino de homine prædicaretur. Et simili-
ter color est in corpore: ergo est in aliquo corpore, quia
si non sit in aliquo singulorum; nec omninò in corpore
Dubium. erit: ex quibus patet, quòd non existentibus primis sub-
stantiis, impossibile est, alia permanere. Sed aliquis nõ
temerè dubitabit, quomodo id fieri potest, vt destru-
ctis primis substantiis, secundæ substantiæ destruantur,
si secundæ substantiæ sint formæ per se consistentes?
Solutio. Præterea, iste modus arguendi non probatur, à negati-
one inferioris ad negationem superioris, vt homo non
est: ergo animal non est. *Resp.* secundæ substantiæ pos-
sunt considerari dupliciter: vno modo, quãtùm ad esse
formale, quod habent per intellectum; & sic possunt
Secundæ sub- esse sine primis, quia illud esse, licet sit imperfectum;
stantiæ non nunquam tamen destruitur. vel quantum ad esse funda-
sunt sine pri- mentale, & perfectam existentiam, quam habent in pri-
mis. mis; & sic non possunt esse sine primis. Ad confirma-
tionem dici potest, non esse argumentum à negatione
inferioris, sed potiùs à sufficienti partium enumeratio- *De prædi.*
ne. Itaque primis substantiis non existentibus in actua- *substantię.*
li existentia, secundæ manẽt in esse obiectiuo, vel quid-
ditatiuo, quia nullo singulari existente, adhuc potest
quidditas intelligi, & terminare actum intellectus, sic-
ut patet de rosa in hyeme. Aristoteles ergo vtitur dua-
bus consequentiis ad confirmationem, suæ conclusio-
nis; scilicet quod omnia dicuntur, vel sunt in primis
substantiis: quarum prima est, quia animal prædicatur
de homine: ergo prædicatur de aliquo homine. Conseq. *Prima.*
tenet: ex opposito consequentis, infertur oppositum
antecedentis: quia si animal de nullo homine prædica- *Secunda con-*
tur; nec omnino de homine prædicabitur. Secunda cõ- *sequentia.*
sequentia: color est in corpore: est ergo in aliquo cor-
pore: & tenet sicut prima. Prædictæ autem consequen-
tiæ sunt sufficientes; quia locus à superiori ad inferius,
affirmatiuè benè valet in prędicationibus essentialibus,
non autẽ in accidentalibus: Quicquid, inquit Porphy-
rius de cõmunitatibus generis, & differentiæ verifica-
tur de genere, in quantum genus est, & de differẽtia, in
quantum differentia; etiam verificatur de quolibet cõ-
tento sub ipso. Insuper Arist. 2. *topicorum* docet, termina-
te problema de specie; sed primò aspiciendum est, si in-
sit generi. Sed *aliquis dicet* hoc ab Aristotele obseruatum
non fuisse; vtitur enim prædicatis accidentalibus, sicut
patet de colore in corpore. Ideo ad dubium aliter re-
sponderi potest, scilicet quod vtraque conseq. valeat,
sumendo commune, vt habet suppositionem persona-
lem, & tunc talis regula est adhibenda: nihil inest alicui
supponenti disiunctiuè pro multis; vt color prædicatur
de corpore, vel de isto, vel de illo corpore: nisi alicui
illorum indeterminatè sumpto, insit. *Contra*, si ista pri- *Argumenta.*
ma consequentia est vera; etiam ista erit vera: Species 1.
prædicatur de homine: ergo de aliquo homine, est simi-
lis formæ consequentia. *Resp.* speciem non prædicari de
homine, vt hic sumitur prædicari, vt superius; sed vt ha-
bet suppositionem personalem: proinde neutra conse-
quentia valet, nisi sic sumendo commune. *Contra*, hic
est fallacia consequentis à superiori non distributo, vt
ista: homo currit: ergo & iste, & ille, &c. *Resp.* non esse
fallaciã consequẽtis: quia nõ arguitur ad primã substãtiã
determinatè determinatã, sed indeterminatè. *Item arguo*, 2.
vniuersale est incorruptibile, vt dicitur in primo po-
steriorum. sed secundæ substantiæ sunt vniuersalia: igi-
tur destructis primis, non destruuntur secundæ: maximè
quia destructo posteriori, non est necesse, prius simili-
ter destrui. *Resp.* vniuersale per se esse incorruptibile:
corrumpi verò per accidens, scilicet ad corruptionem
singularium. *Ad confir.* duplex est esse, scilicet essentiæ,
& existentiæ: in secundis substantiis, manet esse pri-
mum, non autem secundum, primis substantiis non ex-
istentibus.

CAP. IX.

Species est magis substantia, quam genus.

PORRÒ secundarum substantiarum, &c. In hac par-
te Arist. probat speciem esse magis substantiam, quã
genus; quia illa est magis substantia, quæ est propin-
quior primæ, eò quòd illa est maxima substantia. sed
species est huiusmodi: probatur, quia illud est propin-
quius primæ substantiæ, quod euidentius assignatur de
ea, cùm quæritur quid ipsa prima substantia sit. sed ita
res se habet de specie; nam si quæritur quid sit quidam *Prima ratio.*
homo, accommodatiùs, & conuenientiùs dicitur esse
homo, quam animal, eò quòd esse hominem, est pro-
prium: esse autem animal, est commune. Similiter, si
quispiam quæreret, quid sit quædam arbor; aptiùs dice-
tur esse arbor, quàm esse planta: & hæc est prima ratio.
secunda verò est talis. Iam primæ substantiæ, inquit,
sensus est, sicut primæ substantiæ se habent ad omnia a-
lia, ita & species se habet ad genus, eò quod species *Secunda rat.*
subiacet generi, & non è conuerso, sicut primæ substan-
tiæ subiectæ sunt omnibus, speciei, generi, & acciden-
tibus. Cùm ergò illud sit magis substantia, quod pluribus
substat, & species pluribus substet quàm genus: igitur
species est magis substantia, quàm genus. Minor pro-

De prædic. substantię. banit: quia quibuscunque prædicatis subiicitur genus essentialiter; subiicitur etiam species: & cum hoc subiicitur ipsi generi, per illam regulam: Quicquid est prius priore, est prius posteriore: & quicquid est superius superiore; est etiam superius inferiore. *Contra sic arguo*: omnis propria passio plus conuenit vniuersali quam particulari, ideo enim est Socrates risibilis, quia est homo. sed substare est propria passio substantiæ, vt dictum est: ergo prius conuenit substantiæ vniuersali, quàm particulari, siue primæ. *Resp.* Substare accidentibus posse accipi duobus modis: aptitudinaliter, & actualiter: primo modo concedo: secundo autem modo nego. Prima enim substantia actualiter substat, & consequenter species, propterea dicitur prima maximè, & principaliter substantia. *Contrà*, Arist. tradidit *met.* 8. *Tex.* 2. genera & species esse magis substantias. *Resp.* substantiam posse accipi duobus modis: primo, vt dicit essentiam: secundo, vt dicit existere, & substare accidentibus. Secundùm autem primum modum, species est magis substantia, quàm indiuiduum: cùm essentia competat indiuiduo ratione speciei. Secundùm verò alium modum, è diuerso res euenit; species enim & genera dicuntur substare accidentibus respectu indiuidui. *Item*, substantia non suscipit magis & minùs, vt postea in sequenti textu patebit: ergo species non est magis substantia quā genus.

Argumenta.

1\. (above)

2\. *Præterea*, genus pluribus substat, quàm species; quia substat accidentibus omnium specierum. sed nulla vna species substat omnibus, & tot accidentibus: ergo non est magis substantia quàm genus. *Resp.* Substantia potest accipi duobus modis: vno quidem modo, quantùm ad suum esse substantiale, & sic non suscipit magis & minùs: secundo autem modo, quantùm ad esse accidentale, quod est substare accidentibus, & sic illa dicitur magis substantia, quæ actu & immidiatè pluribus substat accidentibus, cuiusmodi est indiuiduum ratione speciei, & species respectu generis. *Ad confir.* dico, quòd illud non dicitur magis substantia, quòd pluribus substet, sed quòd immediatiùs substet. sed species est talis: ergo est magis substantia.

3\. *Præterea*, genus substat pluribus, quantum ad numerum accidentium, non autem quantum ad plures modos substandi aliis, quia species substat alteri, vt species accidentibus, & vt inferius superiori. *Item*, genus prius conuenit primæ substantiæ, quàm species, quia Socrates prius est animal quam homo. ergo genus est propinquius primæ substantiæ, quā species, & per consequens malè dicitur, quod species sit propinquior primę substantię genere. Præterea, genus magis conuenit cum prima substantia, quàm species; quia sicut indiuidua variantur quasi infinitum; similiter & genus de se est indeterminatum, & confusum. igitur magis propinquat ad indiuiduum quam species. *Resp.* via generationis, genus priùs concurrere ad esse primæ substantiæ, quam speciem; non tamen esse propinquius primæ substantiæ, quantum ad eius modum essendi: nec quantum ad modum substandi aliis: sed speciem illo modo esse propinquiorem primę substantiæ, quàm genus. *Ad confir.* licet indiuiduum sit indeterminatum quantum ad conditiones eius accidentales; tamen quantum ad esse substantiale, est determinatum, cum illud sit vnum numero: genus autem non habet huiusmodi determinationem, cùm sit quoddam confusum: idcirco hac ratione non dicitur proximius primę substantię, quàm species. *Item*, nulla forma, quę nō est partibiliter acquisibilis, suscipit magis & minus, vt

4\. dicit Arist. 5. & 7. *Physicorum*. sed substantia est forma non partibiliter acquisibilis, vt ibidem dicitur: ergo species cum sit talis forma nō suscipit magis & minus. *Resp.* suscipere magis & minus potest intelligi duobus modis: vno modo, primę intentionaliter, vt tantùm valeat, sicut formam aliquam habere latitudinem graduum, & hoc modo non conuenit substantię: alio modo capitur secundę intentionaliter, vt tantum valeat, sicut subiici, & prędicari de aliquo, cum hoc aduerbio magis vel minus: & sic substantia secundę intentionaliter sumpta, suscipit magis & minus; quia pluribus modis substandi, substat species, quam genus.

CAP. X.

Quod vna species non sit magis substantia, quàm altera.

De prædic. substantię. Text. Arist.

AT *vero species nulla, earum quę genera nō sunt, magis quàm altera substantia.* Deinceps ostēdit inter species specialissimas, vnam non esse magis substantiam, altera. Nam si quis, inquit, hominem de aliquo homine assignet; non manifestius assignabit, quàm equum de aliquo equo. Deinde addit: inter primas substātias, quòd vna non sit magis substantia quàm altera. Itaque species specialissimę de genere substantię, ęqualiter dicuntur secundę substantię; quia ęqualiter appropinquant primis, & ęqualiter substant accidentibus. Primę quoque substantię sunt ęqualiter substantię, quia ęqualiter substant accidentibus; licet vnum indiuiduum substet pluribus accidentibus, quàm aliud, ęqualiter tamen primò substant. sed substantia non dicitur magis substantia, propter numerum illorum, quibus substant; sed potiùs propter plures, & perfectiores modos substandi, quàm alię substantię: nam species habet modum substandi determinatum, genus autem confusum. species habet modum determinatum per specificam differētiam, indiuiduum autem per numerum: & hoc modo, species est propinquior indiuiduo, quàm genus; non autem quantum ad esse per se: quia cum genus & species faciunt vnum esse essentialiter cum indiuiduo, & tale esse consistat in indiuisibili; vnum nō potest dici magis substantia, quàm alteram; quia tale esse non capit augmentum, aut decrementum. *Contrà*, si omnes species contentę sub animali essent ęquales; tunc species humana non esset prętantior cęteris speciebus, quod est falsum, vt omnium est propemodum sapientum sententia: non ergo omnes species sunt ęquales. *Resp.* licet quòd vna species specialissima sit altera perfectior, quantum ad gradum suę naturę; quantùm tamen ad modum substandi suis accidentibus, vna non est perfectior alia; sed hoc modo omnes species specialissimę de prędicamento substantię sunt ęquales. *Contra*, vna species substat pluribus accidentibus, quàm altera: ergo non ęqualiter substant. Conseq. patet: antecedens probatur: quia homo substat accidentibus corporeis longitudini, candori, ponderi, & incorporeis vitiis & virtutibus, quibus tamen non substat leo. *Resp.* magis substantia potest intelligi duobus modis: vna species est magis substantia quam altera, scilicet pluribus substat, & sic concedo: alio modo magis, id est, immediatiùs, & sic nego; ita enim homo, ac leo suis accidentibus immediatè substat. Iure autem *tex.* 2. Sensus est: post primas substantias, genera, & species esse secundas, duabus rationibus probari potest. Quarum prima est, illæ dicendæ sunt secundæ substantiæ, quę indicant esse primæ substantiæ. sed huiusmodi sunt genera, & species, probatur: quia si quis assignauerit quid sit aliquis homo; conuenienter assignabit, esse speciem vel genus, id est, hominem, vel animal, aptius tamen ille fecerit, si hominem esse dicat: at si quid cæterorum omnium afferat, alienum erit à natura hominis, vt si assignet album, aut currit, aut aliquid aliud simile. Quapropter ex reliquis rebus omnibus, hæ solæ merito substantię vocantur. Præterea, & hęc est secunda ratio: sicut primę substantię ad omnia alia se habent; ita species & genera primarum substantiarum ad reliqua omnia se habent. sed primę substantię dicuntur proprię, & primę: eò quòd omnibus subiaceant: ergo genera & species substantiarum, dicuntur secundę; quia cętera omnia de ipsis prędicantur: si enim aliquem hominem dicimus esse grammaticum; hominem quoque & animal dicemus esse grammaticum.

Vna species non est maior altera.

Argumenta.

De secundis substantiis.

CAP.

C A P. XI.

De proprietatibus substantia.

De prædic. substantiæ. Text. Arist. Prima proprietas substantiæ. HOc autem omni substantiæ commune est, nó in-
esse in subiecto. Pro cuius rei notitia sciendum,
quòd hæc negatio, non esse in subiecto, non accipitur
purè negatiuè; sed vt per ipsam detur intelligi affirma-
Esse in subiecto. tio, scilicet quòd subsistit: esse enim per se, est formale,
siue proprius modus substantiæ, ad quem sequitur, pro-
prium illius scilicet non esse in aleo, præterea, subsistere
importat duo, vnum positiuè, & aliud negatiuè; impor-
tat enim actum essendi ipsius substantiæ, & hoc affir-
matiuè: importat quoque, quandam habitudinem ad
aliud, negatiuè; quia importat negationem habitudinis
huius actus essendi ad aliud, cui inhæreat, & hoc actu,
& aptitudine, quia repugnat sibi inhærere alicui, tan-
quam alieno supposito. Substantia ergo non est in sub-
iecto, tanquam in alieno supposito, sicut est accidens
in re completa: & sic solum accidens dicitur esse in sub-
iecto, cui aduenit post completam naturam subiecti.
Prima ergo est proprietas substātiæ esse non in subiecto.
per hoc autem quod dicitur esse, excluditur chimæra, &
omnia non entia, quibus non conuenit hæc proprietas,
cùm non sint. Et per hoc quod dicitur, non in subiecto,
Differentiæ sunt substantia. excluduntur omnia accidentia, eò quòd illa sint in sub-
iectis: & sic proprietas est affirmatiua, quia manet esse
affirmatum; sed solùm negatur in subiecto. per hoc au-
tem, quòd dicitur, commune omni substantiæ: hæc pro-
prietas est secūdi modi, quia cōuenit omni; sed nō soli,
quia conuenit differentijs substantialibus quæ non sunt
substantiæ, quia nō prædicantur in quid; sed in quale,
quamuis sint substantiæ secundum rem, eò quod ex i-
psis fiat substantia: ex non substantijs autem, non potest
fieri substantia. Ex quo patet, quòd sicut conuenit acci-
denti à toto genere ab alio subiectiuè dependere; ita
commune est omni substantię in subiecto non esse, quę
Duplex dependentia. est ens per se. Duplex est autem dependentia accidentis
subiectiua & obiectiua: subiectiua quidem, quia non
potest sine subiecto propria virtute subsistere: Obiecti-
ua autem, quam habet accidēs per comparationē ad ali-
quem terminū, sicut dicimus quòd pater sit dependens
ad filium, & dominus ad seruum: talis autem dependē-
tia propria est vni accidenti, quod dicitur ad aliquid.
Substantia autem cùm neutro modo dependeat, quia
per se potest consistere, & ad aliud non refertur; rectè
dicitur non esse in subiecto; quia ipsa est, vt Plato ipsi
est, & non est in alio sicut accidens in subiecto. Hæc au-
tem proprietas conuenit rebus & terminis: conuenit e-
nim omni rei, quæ substantia est, non esse in subiecto,
sicut accidens est in subiecto: conuenit etiam omni ter-
mino de prædicamento substantiæ, in subiecto non es-
se sicut accidens, prædicari quoque conuenit non acci-
dentaliter, seu denominatiuè; cùm absolutè significet
substantiam rei. neque denominatiuè denominatione
propriè dicta: quia, quod sic prædicatur, est in subiecto.
sed nulla substantia est in subiecto: ergo nulla substan-
tia prædicatur denominatiuè.

C A P. XII.

Argumenta.

COntra prædicta sic arguo: Partes integrales sub-
stantiæ, sunt substantiæ, & tamen sunt in subiecto:
ergo male dictum est, commune esse omni substantiæ
in subiecto non esse. *Resp.* partes integrales sunt in alio,
non tamen secundùm illum modum essendi, in quo
aliquid est in subiecto sicut accidens; sed sicut pars inte-
gralis in toto, vt digitus in manu, & partes in domo; a-
lius enim est modus essendi, quo pars est in toto, & quo
accidens est in subiecto: quia partes constituunt totum,
accidens verò non constituit subiectum; sed potius cō-
stitutum esse consequitur. *Contra:* si ita res se haberet,
tunc secundæ substantię essent accidentia, quia sunt in
primis, quæ sunt entia completa ex materia & forma.
Resp. quòd esse in ente completo, ita vt tale ens possit
esse completum sine eò; sine dubio, accidens est dicen- *De prædic. substantię.*
dum. sed substātia secunda hoc modo non est in prima;
quandoquidem prima non possit esse completa sine
secunda. Item, non esse in subiecto, est de essentia ipsius
substantiæ: igitur non est proprium ipsius. Con- 2.
seq. est manifesta, quia proprietas sequitur princi-
pia essentialia. Antecedens patet, quia non esse in sub-
iecto, idem est, quod esse per se: sed per se esse est de rati-
one substantiæ, quia substantia est ens per se sicut acci- *Solut.*
dens est ens per aliud siue in aleo. *Resp.* ad essentiam sub-
stantiæ non spectat non esse in subiecto; quia non est i-
dem quod esse per se; sed potius superaddit ei modum
essendi in, quem non habet accidens: & sic secundum
rationem distinguitur ab ea. Contrà, si non esse in sub-
iecto, est proprium: ergo non est commune substantiæ,
quia propriū & cōmune opponūtur. Antecedēs patet,
quia cōuenit omni, soli, & semper: ergo est propriū. *Resp.*
esse propriū substātiæ, in cōmuni acceptæ, & commune
substantiæ per cōparationem ad ea, quæ sub ipsa conti-
nentur. Contrà, proprietates conueniunt speciei, & nō
generi generalissimo, cuiusmodi est substantia. *Resp.* pro-
prietates propriissimè acceptas competere speciebus:
cōmuniter verò generalissimis, & subalternis specierū;
vt propium est quantitati diuidi in infinitum, & sensi- 3.
bile est propria passio animalis. *Item*, istæ proprietates,
non soli, neque omni substantiæ conueniunt, ergo non
sunt propriæ substantiæ. Antecedens patet, quia forma
substantialis est substantia, & tamen est in subiecto,
quia est in materia, quæ est subiectum vnicuiq; primū,
vt dicitur 1. *phys.* conuenit accidenti in Sacramento Al-
taris, in quo est albedo, sapor; quantitas sine subiecto:
chimæra quoque non est in subiecto, & tamen nō est
substantia: igitur non esse in subiecto, nō est proprietas
substantiæ. *Resp.* forma substantialis est in subiecto, si-
cut perfectio eius prima, faciens cum suo subiecto v-
num totum compositum simpliciter, & in esse primo.
Accidens verò est in subiecto, sicut secunda eius per-
fectio, faciens solum vnum accidentaliter; quia omne
accidens aduenit enti completo, & in actu. *Ad primam
confir.* quamuis talia accidentia virtute diuina subsistant
sine subiecto, habent tamen aptitudinem essendi
in subiecto. *Ad aliam* confirm. non esse in subiecto,
præsupponit esse in actu completo. sed chimæra
non est ens completum, nisi tantum ens imaginabile: 4.
igitur nō ei competit esse in subiecto. *Item*, homo est in
loco, non tanquā pars loci, & impossibile est, vt sit sine *Solutio.*
loco: ergo est in loco, tanquam in subiecto. *Resp.* vt ali-
quid sit in aliquo, tanquam in subiecto, non sufficit il-
lud non posse existere sine eo in communi, veluti, quia
homo non potest esse sine aliquo loco, verumetiam
requiritur, vt non possit existere sine eo, in quo est in 5.
particulari; vt albedo, quæ in manu est, non potest mi-
grare ex illa manu ad alteram. *Item*, vel esse in subiecto,
capitur primæ intentionaliter, vel secundæ intentiona-
liter. Non primo modo, quia logicus per se non consi-
derat res, vel primas intentiones: neque secundo modo,
quia non esse in subiecto secundę intētionaliter, est præ-
dicari de aliquo non denominatiuè, vt dictum est. sed
prima substantia non prædicatur de aliquo, quia non 6.
dicitur de aliquo subiecto: igitur illa proprietas non
conuenit omni substantiæ. *Resp.* quòd licet prima sub-
stantia non prædicetur de aliquo, tanquam de subiecto,
seu de per se inferiori; prædicatur tamen prædicatione
essentiali de seipsa, & de sua differentia induiduali, &
hoc sufficit, vt ipsa proprietas conueniat primæ sub-
stantiæ. Itaque esse, & non esse subiecto, est proprium
substantiæ, & non accidentis; & omni substantiæ com-
munis est hæc proprietas. Per esse autem excludūt non
entia, & per non esse in subiecto, omnia accidētia. Tex.
Hoc autem omni substantia cōmune est, non inesse in subiecto. Et
primò quidem probat de primis substantijs, ex earum
definitione: prima enim substantia est, quæ neque in
subiecto est, neque de subiecto dicitur. Idem probat de
secundis substantijs inductiuè; homo enim de subiecto
dicitur, de aliquo homine, in subiecto autem nullo est:
Etenim in aliquo homine, homo non est tanquam acci-

De prædic. substantię. *Instantia.*

ptias qualitates, quibus inuicem pugnant. Hac de causa vnumquodque corrumpitur à contrariis qualitatibus, quibus constat: homo autem & equus non sunt contraria, sicut calidum & frigidum. Sed *aliquis diceret:* Si substantia suscipit contraria, vt dicitur in sexta proprietate, quare non habebit contraria? *Resp.* quòd suscipere contraria, est esse subiectum contrariorum: habere verò contraria, est esse contrarias qualitates sese mutuò expellentes. vnde substantia non habet contrarium secundum se; sed ratione dispositionis: propterea substantia propriè non corrumpitur; sed dissoluitur debita

Nota.

proportio. *Sed nota*, quòd contrarietas dicitur tribus modis: vno modo, vt est perfecta distantia oppositarum differentiarum, in eodem genere: cuius subiectum est primum genus, ad quod illa contraria reducuntur, sicut ad vnum genus, & ad vnum subiectum, in quo sunt potestate, vt dicitur 8. *Met.* & sic in omni prædica-

Triplex contrarietas.

mento, est vna prima contrarietas, & hoc modo in substantia, vt substat, & quatenus est subiectum, non est contrarietas; sed bene habet contrarium, vt dicitur essentialis forma; quia vna differentia est alteri contraria: sed hoc modo non loquitur Philosophus, quia differentia propriè non ponitur in genere: alio modo sumitur pro oppositione priuationis, & habitus, siue formæ contrariæ circa eandem materiam, quæ vtrique substat. sed illi nihil est contrarium, quia materia nulli contrariatur, vt in fine primi *Phys.* dicitur. tertio modo propriè dicitur contrarietas, & illa reperitur in qualitatibus contrariis, de qua loquitur proprietas ista: Inuenitur autem hæc proprietas in quantitatibus: bicubito enim nihil est contrarium. hoc autem intelligendum est de quantitatibus determinatis, cuiusmodi sunt species quantitatis, puta ternarius, quaternarius, linea, corpus, quę contraria non habent: secus verò se habet de quantitatibus indeterminatis, cuiusmodi sunt magnum & paruum, quorum non est certa ratio, cùm vnum collatione alterius dicitur paruum: & modo vni

Substantia dupliciter.

speciei, modo alteri indeterminatè insint. vnde in prædicamento quantitatis dicit ista esse ad aliquid. Nota insuper, quòd substantia potest accipi dupliciter: primò pro forma essentiali, quæ est determinatiua generis ad esse speciei: secundum quem modum, differentia dicitur substantia: & hoc modo aliquid contrariatur substantiæ, id est, formalis distantia oppositarum differentiarum, qua genus immediatè diuiditur: vna enim alteri opponitur, quia vna expellit alteram, vt sensibile insensibile, corporeum, incorporeum: alio modo accipitur substantia pro ente completo, & per se subsistente. Hoc modo substantię nihil contrarium, cùm subiectum sit omnium contrariorum.

CAP. XVI.

Quinta proprietas.

Tex. Arist.

ILLVD præterea substantiis conuenit: ponit quintam proprietatem, assererens substantiam non suscipere magis & minus. Pro cuius rei intellectu sciẽdũ, quod aliquid suscipere magis & minus, intelligitur dupliciter:

Suscipere magis & minus.

vno modo per se, quando in suo proprio esse intenditur, vel remittitur: & ita substantia non suscipit magis & minus, quia eius esse est indiuisibile, propterea non potest recipere magis & minus: secundò accipitur per accidens, quatenus magis vel minus accedit ad primam substantiam, vel pluribus substat. Itaque primæ substantiæ si inter se conferantur, non suscipiunt magis & minus; Plato enim non est magis homo, quàm Socrates: nec vnus equus est magis substantia quàm alius. similiter species specialissimæ si inter se conferantur, & genera, quæ ex æquo à speciebus distant. Aliter, si substantiæ conferantur, suscipiunt magis & minus: Homo, inquit, non est magis & minus homo, sicut album est magis album altero, & bonum magis bonum. Illud enim à se magis & minus, vt corpus cùm sit album, magis nunc albũ dicitur quã priùs: & calidum magis nũc calidum. Nullus autẽ homo magis nunc homo dicitur quàm priùs: igitur substantia non recipit magis & minus, ratione formæ, quæ simpliciter est; sed bene ratione materiæ, & quantitatis. vnde vna substantia non est

Prædic. substantiæ.

perfectior altera in ordine ad substantiam, & rationem substantiæ; sed si ad inuicem conferantur, vna est perfectior siue dignior altera. Et reuera intensio, siue augmẽtum fit per depurationem contrarij à contrario; sed remissio, siue decrementum per admixtionem contrarij cum contrario, sed substantiæ nihil est contrarium: igitur quod prius, scilicet quòd vna substantia non sit magis nunc substantia, quàm alio tempore, sicut hoc album, vel hoc honestum.

CAP. XVII.

Sexta proprietas.

Text. Arist.

SEd *hoc substantiæ est proprium maximè*, &c. Vltima proprietas substantiæ, quòd cùm sit vna numero, recipit contraria; est enim subiectum accidentium: sed quędam accidentia sunt sibi contraria, puta qualitates con-

Substantia suscipit contraria.

trariæ: substantia ergo est subiectum cõtrariorum. Hęc autem est proprietas substantiæ quarti modi, cum mutatione sui, ad distinctionem orationis, & quantitatis, quæ sine mutatione sui contraria recipiunt: nam quantitas suscipit contraria secundùm mutationem subiecti, in quo est: oratio verò suscipit contraria secundùm mutationem rei: siquidem ab eo, quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa. Quòd verò substantia suscipiendo contraria, mutetur, probatur: Illud mutatur, quod se habet aliter nunc, quàm priùs. sed ita est res cum substãtia; Socrates enim aliter se habet, quando est albus, quã quando est niger: igitur substantia suscipit contraria, secundùm mutationẽ sui. Ratio autẽ est, quia illud quod recipit contraria, mutatur, & patitur ab eis. sed oratio vel opinio ex eo, quòd vera vel falsa est, non mutatur, neque patitur, sed potiùs mutatur res, de qua est oratio seu opinio. Cùm ergò substãtia suscipiat languorem & sanitatem, candorem & nigredinem, bonitatem & malitiam; maximè proprium est substantiæ, recipere contraria secundùm actum. Tria autem sunt necessaria, vt aliquid sit susceptibile contrariorum, primũ est, vt ipsum substet contrariis: secundum vt ipsum mutetur, & aliquid patiatur à contrariis: propterea oratio & opinio, quę absolutè non recipiunt has passiones, sed tantùm respectu alterius, propriè non recipiunt cõtraria: tertium, vt sit idem & vnum numero, hac de causa secundæ substantiæ non dicuntur suscipere propriè contraria secundum actum, eò quòd non primò substant illis, nec primò patiuntur ab ipsis: sed solùm ex consequenti. quamuis aptitudo ad suscipiẽdum primò

In quibus est veritas.

conueniat secundis substantiis, de veritate. Cæterùm, obseruandum veritatem esse in rebus, & in intellectu: est autem in intellectu duobus modis, veritas simplex: correspondens actui simplici intellectus: veritas complexa correspondens actui complexo. veritas simplex est conformitas actus simplicis ad obiectum intelligibile simplex, & huic veritati non opponitur falsitas, sed tantùm ignorantia, quia simplex actus intellectus non

3. de anima.

est formaliter falsus, intellectus circa suum quod quid semper est verus: veritas autem complexa est, conformitas actus compositi intellectus ad obiectum complexum, cui veritati contrariè opponitur falsitas; priuatiuè ignorantia. Ex quo patet, quòd entitatiuè veritas sit respectus, realis quidem, quatenus est in rebus: in quantũ verò est in intellectu, ex parte fundamenti est realis: ex parte autem termini, est respectus rationis. Probatur, quia veritas fundatur in actu intellectus, qui est quædam qualitas realis absoluta, sed eius terminus, est obiectum cognitum, quod, vt sic, non habet esse reale; sed

In quo subiectiuè est veritas.

diminutum. Porrò veritas fundamentalis, & realis subiectiuè est in rebus: formalis verò est in actu simplici, vel complexo intellectus: comparat autem intellectus actũ suum ad obiectum, verum sit illi conformis, nec ne: in qua planè comparatione intelligit ipsam conformitatem, quæ est formaliter ipsa veritas: hæc autem comparatio non fit sine compositione, & diuisione. Ex quo patet, quòd in sola compositione, & diuisione in-

tellectus est veritas obiectiuè. veritas in alijs absolutè
De prædic. substantię. sumpta, est similitudo rei productæ ad producentem;
res enim creatæ imitantur diuinum exemplar, à quo
producuntur, & aliquo modo assimulantur, veritas in
filio Dei, est summa, & adæquata similitudo ad primum
producens.

CAP. XVIII.

Argumenta.

1. CONTRA *prædicta* sic arguo: Differentiæ substantia-
les non habent rationem, cùm earum non sit diffe-
Solutio. rentia: igitur non prædicantur nomine, & ratione. *Resp.*
vt aliquid prædicetur vniuocè, siue ratione, non est illi
2. opus, vt habeat definitionem, sed sufficit, vt sit illi essen-
tiale, de quo prædicatur. *Item*, secunda substantia signi-
ficat quidquid significat prima, quia sicut Socrates si-
Solutio. gnificat naturam hominis; ita & homo. sed prima sub-
stantia significat hoc aliquid: ergo & secunda. *Resp.* si
maior intelligitur de primario eius significato, est falsa,
quia significat naturam communicabilem multis: si ve-
rò de secundario, & ex consequenti; tunc est vera, quia
etiam homo significat vnam naturam indiuisibilem.
3. *Item*, aqua & ignis sunt substantiæ, & vnum elementum
expellit alterum: ergo substantiæ est aliquid contrari-
um. *Resp.* illa elementa non habere contrarium secun-
dùm suas formas essentiales; sed benè secundùm for-
mas accidentales: quæ sunt calidum, & frigidum, sic-
cum & humidum. *Contra*, omne quòd corrumpitur,
corrumpitur à suo contrario. sed multę substantiæ cor-
rumpuntur: ergo habent contrarium. *Dico*, quod
corrumpitur, corrumpi à qualitatibus contrarijs qui-
bus constat; & sic substantia dicitur corrumpi per acci-
4. dens, ratione qualitatum accidentalium. *Item*, illa, quæ
intenduntur in mixto, recipiunt magis & minus,
sed substantiæ in mixto sunt tales, puta aqua & i-
gnis, igitur suscipiunt magis & minus. confir-
matur, quia rationale est substantia; & tamen suscipit
magis & minus. similiter, ignis lux est magis lux, quàm
Solutio. ignis flamma, & ignis flamma, quàm ignis carbo. Cùm
ergo ignis sit substantia completa, sequitur quòd sub-
stantia suscipit magis & minus. *Resp.* quòd elementa in
mixto secundum suas qualitates intendantur, & remit-
tantur; non tamen secundum esse essentiale: ideoque
non suscipiunt magis & minus. *Ad primam* confir. Ra-
tionale dupliciter consideratur: vno modo quantùm
ad formam, quam importat, & sic non recipit magis &
minùs; quia illa est indiuisibilis: alio modo vt princi-
pium operationis ex parte materiæ, non autem ex parte
formæ; & sic recipit magis & minus. *Ad 2.* confir. de lu-
ce, &c. Dico lucem ignis quantùm ad esse substantiale
non habere magis & minus esse, quam in flamma, sed
solùm quantùm ad eius accidentia, vt sunt raritas, &
densitas, luciditas & similia: quare secundum propri- De prædic. substantię.
um esse non suscipit magis & minus. *Contra* Boetius di-
cit, quòd animal sit magis animatum quàm planta: igi-
tur aliqua substantia suscipit magis & minus. *Resp.* quòd
aliquid magis animatum dicitur dupliciter: vno modo,
quia intensius est animatum; & sic negatur: alio modo,
quia in suis operationibus vtitur pluribus potentijs a-
nimæ, & sic admittitur. Nec tamen inde sequitur quòd
suscipiat magis & minus, quia non intenditur, neque 5.
remittitur. *Item*, impossibile est duo prædicata contra-
ria, vt sedere, & non sedere successiuè denominare i-
dem, puta eandem orationem, siue opinionem sine Solutio.
illius mutatione: igitur oratio recipiens contraria, mu-
tatur. *Resp.* quòd duplex est mutatio, quædam ad se,
quando scilicet aliquod subiectum mutatur secundùm
aliquod absolutum, & de tali loquitur Arist. quia nul-
la tali mutatione facta in oratione, sed tantùm in re,
oratio dicitur vera vel falsa. Alia est mutatio, quæ est ad
aliud, quando scilicet aliquid mutatur secundùm ali-
quod respectiuum, & sic bene oratio mutatur. *Item*, an- 6.
geli sunt substantiæ, & tamen non recipiunt contraria
sicut homines, quia non possunt peccare. Item cælum
est vera substantia, alioqui esset corpus accidentale, &
tamen non recipit contraria: ergo non omnis substan-
tia recipit contraria. *Resp.* Angeli ex propria natura Solutio.
sunt mutabiles: & possunt recipere contraria, mutari
de bono in malum. Quòd verò modo non possint pec-
care, gratię Dei tribuendum est. Corpora autem cæle-
stia sunt susceptiua differentiarum contrariarum secun-
dum situs. *Contrà*: Eadem superficies suscipit album &
nigrum, & tamen non est substantia: ergo. *Resp.* quòd
eadem superficies suscipit contraria tanquam subie-
ctum quo, non tamen tanquam subiectum quòd, dans
eis existentiam, quod facit substantia. *Contrà*, mutatio 5. Phys.
substantiæ vocatur generatio, & corruptio ab Arist. sed
per generationem, & corruptionem, substantia ma-
nens eadem numero, non suscipit contraria: substantia
ergo, cùm sit vna numero, non suscipit contraria. *Resp.*
quod generatio dicitur esse mutatio substantiæ forma-
liter, & terminatiuè: subiectiuè autem, & materialiter,
est alteratio, siue mutatio, & sic recipit contraria. *Con-
tra*, duo contradictoria non possunt verificari de eo-
dem sine mutatione illius rei, de qua dicuntur. sed fal-
sum & verum sunt contradictoria: non ergo possunt
verificari de oratione sine mutatione ipsius. *Resp.* ve-
rum est de mutatione in aliqua forma absoluta, non
autem in respectiua, cuiusmodi est falsum, & verum:
ideo bene verificantur de propositione, per muta-
tionem rei, & nulla facta mutatione in ora-
tione, siue opinione.

COORDINATIO GENERVM ET SPECIERVM in prædicamento QVANTITATIS.

Continua	Quantitas	*Discreta* { *Numerus* / *Oratio.*	
Habens positionem	Continua	{ *Non habens positionem in partibus:*	*tempus*
Intrinseca	Habens positionem	*extrinseca*	*locus*
Secundùm plures dimensiones }	Intrinseca }	*Secundum vnam.*	*linea*
Secundum tres	Secundum plures	*Secundum duas*	*superficies*
Solidum	Secundum tres	*cubicum:*	*quantitas taxillaris*
Stopa	Solidum	*Cantharus.*	

CAP. I.

Prædicamentum Quantitatis.

Quare incipit loqui à quantitate. IN principio istius prædicamenti, mouetur quęstio, quare post determinationem prædicamenti substantiæ, philosophus disputationem contexuit de prædicamento quantitatis? Dici potest, quia immediatiùs inest substantiæ, quam alia accidentia: prædicamenta autem accidentium ordinantur inter se secũdùm quod propinquius accedunt ad subiectum. sed quãntitas propiùs accedit. & inhæret substantiæ materiali; quia omnia accidentia sunt in substantia materiali, mediante quantitate; hac de causa priùs loqui voluit de quantitate. Præterea, quantum coexistit enti; omne enim ens, aut est vnum, aut plura, quæ ad quantitatem pertinent. Item substantia, quæ est subiectum aliorum, vel primò vel ex consequenti suscipit alia per motum: nihil autem mouetur nisi quãtum, ideo statim post substantiã, *Ratio ordinis.* quantitatem posuit. Item, pluribus in rebus sibi communicant substantia & quantitas, sicut non habere contrarium, non suscipere magis vel minus, per se diuidi in partes, quod nulli alteri accidẽti conuenit. Item, substantia est potentia diuisibilis, & fit actu diuisibilis *Ratio diuisionis.* per quantitatem. Item de quantitate, tanquam de subiecto, & substantia est scientia mathematicalis. Iure ergo philosophus exordium sumpsit loquẽdi à quantitate cùm sit primum accidens substantiæ. Hæc de ratione ordinis deinceps considerandus ordo diuisionis. In principio ponit diuisionem quantitatis, non definitionem, &c. Quantitatis, inquit, aliud continuum, aliud discretum: sensus est generis quantitatis, aliud est genus continuum, aliud discretum: cuius diuisionis sufficientia sic haberi potest: Omnis quantitas denominat substantiam; & est eius mensura: vel ergo denominat eam quantam; & sic est quantitas continua: vel quotam, & sic est quantitas discreta. Quantitas continua præponitur in diuisione: & in definitione sequitur discretam: cuius ratio est, quia procedendum est à notioribus nobis. sed quantitas continua quoàd nos, est notior discreta. In definitione vero porrigitur à notioribus naturæ; & sic simpliciora sunt notiora. quantitas autẽ discreta, est simplicior continua: ergo &c. Posuit in neutro genere aliud, & nõ aliam vt ostenderet mẽbra huius diuisionis differre essentialiter: aliud *Quare non definitur.* enim, quod est neutri generis denotat diuersitatẽ essentialẽ. Quãtitas in generali nõ definitur, eò quòd nõ habeat vnũ denominatiuũ, sed duo quãtũ & quotum; vel quia est genus generalissimũ, quod diuisiuè magis quã definitiuè cognoscitur: vel quia hîc consideratur sub ratione mensuræ, quæ magis propriè per diuisionem quàm per definitionem cognoscitur siue exprimitur. Posset tamen sic definiri: Quantitas est secundùm quã quot vel quoti dicuntur. Vel quantitas est, per quam subiectum redditur mensurabile. Aut quantitas est ens mensuratiuum substantiæ. Quinto autem meth. sic de- *Quantũ quid.* finitur quantum: est, quod diuisibile in ea, quæ sibi insunt, quorum quodlibet natum est, esse hoc aliquid. Sed *dices*, quare descripsit qualitatem? quia habet vnum modum denominandi substantiam, secundùm qualem: quantitas verò denominat substantiam quantam, & quotam. Proinde, licet quantitas de omnibus quantitatibus vniuocè prædicetur secundùm vnum nomen, & vnam rationem, quæ est, quòd quantitas sit ens mensuratiuum substantiæ; non habet tamen definitionem quidditatiuam à priori: ideo non definitur quidditatiuè. Neque enim definitio posset notificare quantitatem discretam, quantùm ad diuersos modos, quibus mensurat substantiam: qui planè modi sufficienter notificantur per diuisionem. Propterea à posteriori, & per diuisionem eius notitia meliùs percipitur. Sed *aliquis dicet*, quare Arist. definiuit quantitatem, dicens, quantum est, quod est diuisibile in ea quæ insunt, &c. *Resp.* quòd quantitas consideratur dupliciter: vno modo, vt est mensura substantiæ corporeæ, sicut hic accipitur; & sic non potest definiri: quia non est vnius rationis mensura discretorum, & continuorum: nec permanentis, & non permanentis: alio modo accipitur in quantum pendet ex ente, & est ens; & sic est vnius rationis, & definitur à philosopho, vt est quædam res absoluta, & non quatenus refertur ad alteram, vt mensura. Patet ergo ratio vtriusque: cuius definitionis intellectus est, quòd quantum sit per se diuisibile in ea quæ insunt, quorum quodlibet est natum esse aliqua natura: ex quo colligitur diuisibile esse de ratione quantitatis; quia nihil diuiditur, nisi quantum, & hoc in partes integrales. In ea, quæ insunt, propter diuisiones mixtorum, nam corpus mixtum resoluitur in elementa, quæ non sunt actu in mixto; sed tantum virtute, ideò non est ibi tantùm diuisio; verum etiam aliqua alteratio. Alia ponuntur propter partes essentiales materiam & formam, quarum neutra apta est dici hoc aliquid, id est, natura per se subsistens.

Si potest definiri. 5. meth.

Quantitas consideratur dupliciter.

CAP. II.

Qua ratione prædicatur Quantitas de suis speciebus.

QVONIAM quodlibet genus aliquam habet rationem, qua de suis inferioribus prædicatur; deinceps videndum est, quænam sit illa ratio, secundùm quam quantitas de suis inferioribus prędicatur. Accipitur autem ratio non pro definitione, sed pro conceptu; genus enim prædicatur de suis inferioribus vno conceptu quidditatiuo. Ceterùm, quidam sentiunt, mensurare, propriam esse rationem quantitatis; nam philosophus docet orationem esse quantitatem, quia sibi competit ratio mensuræ: sed sententia huiusmodi aliis non probatur, propterea quòd mensura de vtraque quantitate æqualiter non dicitur; sed propriè de quantitate discreta: continuæ enim conuenit per discretam: nam continuũ mensuratur per numerũ; vlna siquidem pannũ mẽsuramus: alij autẽ arbitrati sunt, diuisibilitatẽ in partes eiusdem rationis, esse propriam rationem quantitatis: sed pari modo illorum sententia reiicitur, quippe quia nullus respectus est propria ratio alicuius absoluti. sed quantitas est prædicamentũ absolutũ, diuisibilitas verò cùm dicat quantam aptitudinem ad diuisionem, est quid respectiuũ: non ergo potest esse ratio absoluti. Dicendũ ergo est cũ Scoto 5. *meth. quæst.* 5. Habere partes integra-

Mensurare.

Habere partes

integrales, & quantitatiuas, esse propriam rationem
De prædic. quantitatis quantitatis, quæ de suis inferioribus æquocè prædicatur.
Neque valet dicere, substantiæ quoque inesse partes in-
tegrales, cùm id competat substantiæ ratione quantita-
tis: vnde si Deus separaret quantitatem à ligno; partes
entitatiuas, integrales, & quantitatiuas lignum nó ha-
beret. Sed aliquis *instabit*, Aristotelem distinxisse species
quantitatis per rationem mensuræ, vt superficiem & lo-
cum. *Resp.* Philosophum probâsse orationem esse quan-
titatem per rationem mensuræ: similiter quoque distin-
xisse species quantitatis, non quidem per ratioẽ men-
suræ, tanquam per primam & essentialem rationem; sed
potiùs per vnam eius propriam passionẽ: itaq; mensu-
rare non est propria ratio quantitatis, sed passio conse-
quẽs propriam rationem eiusdem. Circumloquitur ta-
men Philos. propriam rationem quantitatis per diuisi-
bilitatem, tanquam per propriam passionẽ: proinde ex
diuersis quantitatis conditionibus, quatuor elicit ipsius
passiones: quarum prima est diuisibilitas in partes eius-
dem rationis: secunda, esse finitum vel infinitum: tertia,
esse æquale vel inæquale: quarta, est ratio mensuræ. O-
mnis quippe mensura per se intelligitur esse æqualis, vel
inæqualis mensurato. Ex quo sequitur quod diuisibili-
tas in partes eiusdẽ rationis, & ratio mensuræ qua quã-
titas dicitur cõmensuratiua substantiæ, non insunt quã-
titati in primo modo dicendi per se; quia ibi prædicatur
Si quantitas passio de suo subiecto. Deinceps videndum erit, si quã-
sit genus. titas sit genus generalissimum ab aliis distinctum, & *ar-*
guitur quòd non, quia nullum genus prædicatur, deno-
minatiuè de suis speciebus; sed prædicatur in quid: præ-
Arg. 1. dicari autem denominatiuè, & quidditatiuè differunt:
sed quantitas est huiusmodi, quia ista est vera, linea est
Solutio. quanta: ergo quantitas nõ est genus. *Resp.* quòd quando
dicitur, linea est quãta, dupliciter intelligitur: vno mo-
do, vt sit sensus, linea habet quantitatẽ tanquam formã
sibi adhærẽtem, similiter superficies; & tunc istæ propo-
sitiones sunt falsæ: secundo modo sic, linea habet partes
2. eiusdem rationis; sed huiusmodi prædicatio largè dici-
tur denominatiua. *Item*, omne genus habet vnam ratio-
nem primam æqualiter participatam ab omnibus illius
generis: sed quantitas non habet vnam rationem talem;
quia illa esset ratio mensuræ vel diuisibilitatis: non qui-
dem prima, quia illa priùs competit quantitati discre-
tæ: neque secunda, quia priùs conuenit continuo, quàm
discreto; numerus enim causatur ex diuisione continui,
3. *Phy.* Cùm ergo quantitas non habeat vnam primam
rationem æqualiter participatam à suis speciebus: igitur
Solut. non est genus. *Resp.* ratio mensuræ, & ratio diuisibilitatis
non est propria ratio essentialis quantitatis; sed potiùs
3. habere partes integrales & quantitatiuas. *Item*, omne
prædicamentum habet vnum modum prædicandi de
Solutio. prima substantia; quantitas non habet vnum modum
prædicandi, vt patet, ergo, &c. *Resp.* concedo maiorem;
nego verò minorem; quia habet vnum modum prædi-
candi secundùm scilicet prędicari in quãtum: qui planè
modus diuiditur in quotum, & in alium modũ, cui non
4. est nomen impositum, ideo loco illius, vtimur generali
modo prædicari scilicet in quantũ. *Item*, in omni genere
est vnũ minimũ, quod est mensura omniũ, quæ sunt illi-
us generis, 10. *Met.* sed in quantitate sunt duo nomina,
punctus, & vnitas: igitur non est vnum, sed duo genera.
Solutio. *Resp.* quòd licet vnitas, & punctum sint minima respectu
aliquarum specierum quantitatis; nullum tamen eorum
simpliciter est minimum respectu totius generis quan-
titatis; quia nulli eorum conuenit, vt sit principium o-
mnium specierum quantitatis; sed potius hoc munus
conuenit essentiæ quantitatis, quę in communi est mi-
5. nimum in illo prædicamento, per cuius essentiæ repli-
cationem causantur species in tali genere, quousq; fiat
status in specie specialissima. *Item*, genus diuiditur per
differentias oppositas, quarũ vna non prædicatur de al-
tera, quia oppositũ nõ prędicatur de opposito, sed spe-
Solutio. cies quãtitatis vna prædicatur de altera, vt linea est nu-
merata: igitur quantitas non est genus. *Resp.* nulla species
generis prędicatur de altera in abstracto, secundũ quod
includit differentias oppositas; bene tamen prædicatur De prædic.
in concreto, in quantum species, quę subijcitur, sumitur quantitatis
in materia, & non, vt est species opposita. *Item*, vnius ge- 6.
neris, vna diuisio prima per duas differentias; quia duæ
primæ species: vnde dicitur primo topicorum, ipsum es-
se æquiuocũ, cuius diuersæ sint differentiæ, vt coloris in
voce, & in corpore. Et Boetius dicit *in lib. diuisionum*, om-
nem bonam diuisionem generis fieri per duas differen-
tias. sed quãtitas diuiditur æquè primò duplici diuisio-
ne, sc. per continuũ, & discretũ, per ea quæ constant ex
partibus habentibus positionẽ, & nõ habentibus, neu-
tra autẽ diuisio est subdiuisio alterius, alioqui membra
vnius diuisionis continerentur sub membro alterius
diuisionis: ergo quod prius. *Resp.* duplex est diuisio ge-
neris per differentias formales constituentes species: v-
na per differentias formales: alia verò per materia- *Solutio.*
les; vt corpus in genere substantiæ, per differentias
formales animatum & inanimatum: per materiales
verò, corruptibile, & incorruptibile; & sic intel-
ligitur authoritas Boetij de diuisione formali per dif-
ferentias constitutiuas specierum. *Item*, omne con- 7.
tinuum est discretum, cùm omne continuum sit v-
num in se, & diuisum ab alijs: igitur continuum & di-
scretum coincidunt; & sic non sunt duo membra diui-
sionis. *Resp.* materialiter & secundùm diuersas rationes *Solutio.*
continuum, & discretum coincidere, nõ autem forma-
liter, & secundum eandem rationem, siquidẽ aliquod
subiectum, in quantum eius partes copulantur per ali-
quem terminum communem, dicitur cõtinuum: sed in
quantum est ab alijs indiuiduus distinctum & separatũ,
appellatur discretum; mensuratur enim quantitate di-
screta: respectu verò termini communis, ad quẽ partes
copulantur, quantitate continua. *Item*, arguitur contra 8.
diuisionem quantitatis quòd non sit bene data: nam 5.
methaphy: quantitas diuiditur in multitudinem & ma-
gnitudinem: non ergo diuiditur in discretam & conti-
nuam. *Item*, diuiditur in positionem habentem, & non
habentem, cuiusmodi non est quantitas continua seu
discreta. *Resp.* Auctor in meth. ponere species quantitatis *Solutio.*
magis essentiales, hic autem in communi, & logicè,
in quantum inest substantiæ per modum mensuræ. ve-
rùmtamen si magnitudo & multitudo non capiantur
in communi: sed potiùs in quantum multitudo cau-
satur ex diuisione magnitudinis: tunc coincidunt ma-
gnitudo & continuũ, multitudo & discretum. *Ad aliud*,
de positione, illa diuisio data est penes materiam, siue
ea, ex quibus componitur quãtum materialiter. Quan-
titas autem continua, habet positionem in continuo, vt
postea patebit. *Item*, ordo membrorum primæ diuisio- 9.
nis non est bonus: discretum enim pręcedit continuum,
quia principium discreti scilicet vnitas, præcedit princi-
pium continui, scilicet punctum: igitur quantitas di-
screta erat præponẽda, & non continua. *Resp.* quantitas *Solutio.*
continua præponitur in diuidendo quantitati discretæ,
eò quòd secundum esse continuum sit prius discreto,
cùm causetur discretũ ex diuisione continui. Secus ve-
rò res se habet in determinãdo, & exequẽdo: tunc enim
discretum præcedit continuum, quia principium di-
screti pręcedit principium continui: vnitas enim non est
simplicior puncto, qui habet positionem in continuo.

CAP. III.

An numerus sit Quantitas.

ARGVITVR, quòd numerus non sit species quanti-
tatis discretę: omnis species est vna, quia est distin- *Numerus.*
cta ab alijs, & vna in se vnitate specifica sed partes nu-
meri abinuicẽ semper sunt separatę; igitur nõ possũt fa-
cere vnum: & per consequens numerus non est species
quãtitatis discretę. *Resp.* numerus est vna species quãtita-
tis & vnus formaliter à sua forma specifica, quæ est pro- *Solutio.*
pria discretio: vt in numero quinario existẽs in quinque
vnitatibus, ita quòd quinq; vnitates sint materia quina-
rij & propria discretio existẽs in illis quinq; vnitatibus est
forma specifica ipsius quinarij: verùmtamẽ huiusmodi
forma est sine proprio nomine: potest nihilominùs vo-

cari t-

De prædic. quantitatis.

cari ratio, per quam conuenit quinario diuisibilitas, & propria forma. *Contra*: Omne accidẽs habet vnũ. sed numerus non habet vnum subiectum: igitur non est vnũ, nec consequenter vna species quantitatis. Maior patet:

Instan.

Minor probatur, quia numerus est in diuersis subiectis, puta in diuersis vnitatibus materialibus. *Resp.* aliquid esse in diuersis subiectis bifariam potest intelligi: vno

Solut.

modo, quòd secundùm se totum, sit in duobus subiectis; & sic fieri non potest, vt vnum accidens numero sit in diuersis subiectis: alio modo ratione suarum partiũ, ita quòd vna pars sit in vno subiecto, & alia in alio; & sic vnum accidens numero potest esse in diuersis subiectis. Sed *dices* ex illis vnitatibus non fieri aliquid vnum per se, sicut neque ex illarum subiectis fit vnum per se. *Resp.* quòd ex illis vnitatibus fit vnum discretum per se,

Vnitas accidentis.

nempè aggregatione, non autem ex subiectis fit vnum per se; ideo nihil prohibet quòd sit maior vnitas in accidente, quàm in subiecto. *Contrà*: Accidens capit vnitatem suam à subiecto, in quo est: igitur non potest esse maior vnitas in accidente, quàm in subiecto. *Resp.* accidens capere vnitatem materialem à subiecto, non autẽ formalem, proinde maiorem potest habere vnitatem formalem quàm subiectum; nõ enim necesse est, quòd omne accidens habeat vnum subiectum numero; sed sufficit, quòd habeat vnũ subiectum aggregatione: est enim numerus multitudo ex vnitatibus aggregata: mul-

Vnitas numeri.

titudo, inquã, formalis, quæ ex talibus vnitatibus consurgit; nam multitudo materialis est multitudo subiectorum habentium tales vnitates. Igitur causa formalis numeri, est vnio suarum vnitatum sub forma discretionis, quæ prouenit ab vltima vnitate numeri, quæ largitur sibi nomen, & rationem, vt denarius capiat atq; sortiatur formam, & speciem numeri denarij, à decima vnitate. vnde quamuis illę vnitates vniantur sub forma discreti; non tamen vniuntur sub forma continui, quia non vniuntur per aliquam copulationem ad aliquem terminum communem. Itaq; causa materialis, sunt res, vt decem leones sunt res, in quibus est numerus denarius: causa finalis est mensuratio substantiæ: causa efficiens, quantùm ad suum esse formale, est anima numerãs.

Numerus numerans.

Est ergo numerus numeratus, res ipsæ, quę numerantur: numerus numerans effectiuè, anima: numerus numerãs formaliter, quantitas formaliter existẽs in rebus numeratis. *Contrà*: Multitudo non est quantitas sed relatio; multum enim & paucum pertinent ad genus relationis. sed numerus est multitudo: ergo non est quantitas. Cõfir. quia omne compositum ex indiuisibilibus, est indiuisibile, sed numerus constat ex indiuisibilibus, puta ex vnitatibus, quæ sunt indiuisibiles: igitur numerus est indiuisibilis, & per consequens non est quantitas, quia quantitas diuiditur. *Resp.* multitudo capitur dupliciter,

Solutio.

relatiuè & absolutè, scilicet vt opponitur pauco, vel vt opponitur vnitati: primo modo concedo: secundo modo nego; multitudo enim est in genere quantitatis. Ad confirmationem licet compositum ex indiuisibilibus, quantùm spectat ad formam continui, sit indiuisibile; sub forma tamen discreti, est diuisibile: vnde etsi numerus sit diuisibilis; ratione nihilominùs aggregationis, componitur ex vnitatibus indiuisibilibus, quæ manent semper distinctæ, & indiuisibiles: vnitas enim non est quantitas actu, sed potentia; quia per sui relationẽ causat quantitatem scilicet numerũ; numerus enim habet subiectum vnum vnitate aggregationis: quia sicut vnus numerus est vnus, vnitate aggregationis; ita sufficit vnitati indiuiduali alicuius numeri, quòd habeat vnũ sub-

Solutio.

iectum, vnitate aggregationis. *Contrà*, vna species vnius generis non fit ex altera; quia species sunt ab inuicẽ distinctæ. sed numerus fit ex quantitate continua, nempè ex diuisione continui, 3. *Phys.* igitur nõ est species quan-

Solutio.

titatis. *Resp.* ex vna specie in communi non fieri alteram, quia nulla species recipit aliam sibi ęqualem; bene tamẽ ex indiuiduo vnius speciei, fit indiuiduum alterius, puta ex continuo fit discretũ, continuo non manẽte, sicut ex aqua fit ignis, aqua nõ manẽte. *Contrà*, nulla species cõuertitur cũ suo genere. sed numerus conuertitur cũ quãtitate. igitur non est species quantitatis. Maior patet: minor probatur, quia omnis quantitas est numerus; quia

De prædic. quãtitatis.

est diuisibilis in partes: ergo ipsa est numerus suarum partiũ. *Resp.* minor est falsa, & ad probationem dicitur, quòd duplex sit numerus actualis & potentialis: actualis autem est species quantitatis discretæ, sicut Socrates separatus actu à Platone, facit numerum binarium. Numerus potentialis est aliquarum partiũ continui in toto existentium, sicut duodecim signa zodiaci, dicitur numerus potentialis; quia est continuus, quemadmodum tempus vocatur numerus motus: huiusmodi autẽ numen potentia deducitur ad effectum per separationem partium. *Contra*, nullum transcendens est species quantitatis, quia transcendentia nõ continentur sub genere. sed numerus est transcendens; quia componitur ex vnitatibus, vnum autem conuertitur cum ente: ergo numerus non est species quantitatis. *Resp.* vnum accipitur du-

Solutio.

pliciter: vno modo vt est principiũ numeri, qui est species quantitatis discretæ; & sic significat aliquid secundùm continuitatẽ indiuisum: alio modo accipitur transcendenter, in quantum conuertitur cum ente; & sic est aliquid secundùm formam indiuisum; & tale est principium numeri transcendentis, qui reperitur in omnibus generibus, & non in prædicamento quantitatis: nã duo puncta, quæ nullam habent quantitatem, dicuntur habere numerum. Punctum igitur, siue angulus est vnum transcendens, non autem est vnum principium numeri, quantitatis discretæ; quia non habet quantitatẽ. *Contra*, si numerus est species quantitatis: aut est numerus numerans; puta anima hominis: aut numerus numeratus, scilicet res extra animam: sed neutro modo est dicendũ; quia anima non est quantitas, & res numeratæ sunt substantiæ & non quantitates: ergo quod prius. *Resp.* quòd

Solutio.

triplex est numerus, numerans, numeratus, & formalis: tertius est species quantitatis; est enim forma discretionis numeratorũ, quo res formaliter sunt numeratæ, vel in numero positæ. Iste autem potest dici numerus numerans per comparationem ad res numeratas: atque ita duplex est numerus numerans, effectiuus, & formalis. Patet ergo quomodo numerus sit species quantitatis.

CAP. IV.

An numerus sit vnus secundum speciem, si habeat aliquas species, & sit in anima tanquam in subiecto.

Numerus quid.

PRo intellectu illius dubij sciẽdum, quòd numerus est aggregatio vnitatum ad aliquod vnum totum complens aggregationem ordinatam, & hoc complens est vltima vnitas, vt vltima est: & non quidem, vt vnitas, sicut in quinario quinta vnitas, & in senario sexta: vnde per appositionem & remotionem vltimę vnitatis, variatur species numeri: proptérea dicit Philos. quòd

5. Metaph.

bis tria non faciunt sex; quia oportet formam senarij ab vltima vnitate accipere, quatenus est finis præcedentiũ vnitatũ. Hoc ergo modo scilicet ab vltima vnitate, numerus dicitur vnus secundùm speciem. *Contra*, numerus est quantitas discreta, in qua quælibet pars manet discreta, & distincta ab alia parte: igitur non est vnus secundùm speciẽ. *Resp.* quòd in numero aliquid se tenet per locum materiæ: aliquid verò per locum formæ, vt aggregatio vnitatum se tenet, ex loco materiæ: vltima verò vnitas ex loco formæ, ex qua numerus dicitur vnus secundùm speciem. *Contra*, bis tria faciunt sex: & ter tria faciunt nouem; & tamen numerus non constituitur per vltimã vnitatẽ. *Resp.* quòd bis tria faciunt sex materialiter, nõ autẽ formaliter; quia deficit vltima vnitas senarij: numerus enim constituitur replicatione vnitatum, sicut linea ex fluxu puncti. *Contra*, vna vnitas est eiusdem speciei cum alia: ergo non plus potest vna vnitas esse forma numeri quã alia: & per consequẽs numerus nõ habet suã vnitatẽ specificã ab vltima vnitate. *Resp.* vnitas consideratur dupliciter: vno modo, vt vnitas est: alio modo vt forma numeri, quæ est vltima vnitatũ, & complementũ aggregationis vnitatũ: primo modo vnitas nõ est forma numeri, sed secundo: & sic in diuersis numeris, sunt diuersæ formæ, pro diuersitate aggregationis vnitatũ. Prò

secundo

De prædicamento quantitatis

secundo dubio arguitur, quòd numerus non habeat species, hoc modo; Sicut se habet vt linea ad aliam, ita vnus numerus ad alium, sed maior & minor linea non differunt specie, quia magis & minus non reddunt speciem diuersam: igitur maior & minor numerus non differunt specie: & per consequens numerus non habet species.

An numerus habeat species.

Resp. numeros distingui specie, non secundùm magis & minus; sed secundùm diuersas formas. Præterea, illa similitudo non recipitur; quia linea est quantitas continua, cuius quælibet pars seruat formam continui: numerus verò est quantitas discreta, quæ sequitur formam, non quantitatem subiecti, vnde sortitur distinctionem, vt senarius distinguitur à ternario, à formæ diuersitate. *Contrà*, vna species non constituit aliam speciem, vt rationale non constituit irrationale. sed vnus numerus constituit alium, vt ternarius constituit quaternarium, & quaternarius quinarium: igitur non sunt specie distincti. *Resp.* vna species non constituit aliam formaliter, sed bene materialiter; tot enim vnitates sunt in his tribus; quod in numero senario, ideoque bis tria faciunt numerum senarium materialiter. *Contra*, illa non differunt specie, ad cuius destructionem sequitur destructio alterius; remoto enim homine, non remouetur equus necessariò: sed remoto vno numero; necesse est alium remoueri: nam non existente binario; non erit ternarius, similiter de alijs: igitur numeri non distinguuntur specie. *Resp.* quòd duplex sit destructio, vna specifica & formalis; & sic ad destructionem vnius numeri, non sequitur destructio alterius: alia est materialis, prioris, & posterioris; & hoc modo destructo priori numero: destruitur posterior materialiter, non autem formaliter. Pro intellectu tertij dubij sciendum, quod numerus est in rebus tanquam in subiecto; omne enim accidens est in illo subiectiuè, quod denominat. sed numerus res numeratas denominat: igitur subiectiuè est in rebus numeratis. Confirmatur, quia numerus realiter causatur ex diuisione continui 3. *Phys.* sed continui diuisio nõ est in anima; quia nulla anima existente, adhuc continuum posset diuidi in partes: igitur numerus subiectiuè est in rebus numeratis. *Contra*, vnum accidens requirit vnum subiectum. sed numerus est accidens: igitur requirit vnum subiectum. sed extra animam non est vnum subiectum, sed plura, vt senarius, sex subiecta, puta sex homines; numerus ergo si extra animam est subiectiuè, non habet vnum subiectum. *Resp.* quòd numerus habet vnum subiectum vnitate aggregationis; quia sicut numerus est vnus vnitate aggregationis; ita habet vnũ subiectum, vnitate aggregationis. Exempli gratiâ, sicut parietes, pauimentum, & tectum absolutè sunt plura subiecta: respectu autem formæ domus, sunt vnum subiectum; ita quatuor boues, absolutè sunt quatuor subiecta: sed respectu numeri quaternarij, sunt vnum subiectum. *Contra*, ratio numerandi est in numerante, tanquam in subiecto, sed talis est in anima; numerare enim est in anima: ergo quod prius. *Resp.* ratio numerandi actiua est in anima numerante; sed illa non est discreta quantitas: sicut clariùs patet in quarto phys.

An numerus sit in anima.

CAP. V.

De Oratione.

ORATIO, quæ numeratur inter species quantitatis, si capiatur pro secunda intentione fundata super aliquo signo complexo, cum sit respectus quidam, & non ens reale, non est in prædicamento: si verò accipiatur pro signo mentali vel scripto, primo modo est conceptus; & sic est in prima specie qualitatis: secundo modo est vox; & sic est in secunda specie qualitatis. si verò accipiatur pro mensura syllabarum vocis; sic est species quantitatis, quia est mensura syllabæ longæ vel breuis. mensura verò est quantitas, siue ratio quantitatis. Est autem quantitas discreta, quia eius partes non copulantur ad aliquem terminum communem, sed manent separatæ, & distinctæ abinuicem, capientes vnitatem, & formam ab aggregatione ipsarum inter se. Conueniunt autem numerus & oratio; quia sicut ille incipit ab vnitate; ita oratio ab indiuisibili litera: oratio autem non est ipsæ literæ; sed ipsarum literarum intrinseca mensura. *Contra*, omnis quantitas est mensura substantiæ, sic vt dictum est, quòd quantitas hic accipitur prout est mensura substantiæ. sed oratio est mensura vocis, vox autem non est substantia: igitur oratio non est quantitas. *Resp.* quòd licet oratio primò non mensuret substantiam; mensurat tamen aliquid quod tenet locum substantiæ, nempe ipsam vocem prolatam, quæ est subiectum ipsius. *Contra*, vox prolata est continua; quia passionis vocis sunt continuitas, melodia, dearticulatio sonorum, quæ mensura vocis est continua: igitur oratio est quantitas continua & non discreta. *Resp.* licet in voce sit melodia, continuitas quantùm ad eius sonum; in ea tamen est discontinuitas, quantùm ad eius figurationem & formationem sonorum literarum, & syllabarum: quæ planè mensura prolationis, dicitur formaliter oratio, ideoque est formalis & discreta. *Contra*, oratio non est species quantitatis discretæ; illud enim quo mensuratur aliquid longum vel breue, est continuum, & non discretum. sed talis est oratio: ergo, &c. Maior patet, quia discretum non mensurat continuum. sed longum & breue sunt in continuis: minor patet in textu; dicit enim philosophus, quòd oratio mensuratur syllaba longa & breui. *Resp.* quòd illud, quo mensuratur longum & breue per se, est bene continuum, non autẽ si fuerit per accidens: modò syllaba dicitur longa, vel breuis per accidens, scilicet gratia temporis, in quo profertur. *Contra*, si oratio esset quantitas discreta; nõ esset vna; quia partes manẽt à se inuicem discretæ. *Resp.* quòd quamuis partes orationis maneant distinctæ; vniuntur tamen sub vna forma aggregationis, & ordinationis, qua ordinãtur ad vnum totum completum. *Contra*. omnis species debet esse quid incomplexum, sed oratio est quid complexum: igitur non est species quantitatis. *Resp.* quòd oratio, vt est quædam sonorum aggregatio sub longitudine, vel breuitate prolatorum, abstrahit à complexione, & incomplexione: atque ita alio modo hîc accipitur oratio, & alio modo in lib. perihermenias. Patet ergo quomodo oratio sit quantitas discreta.

De prædic. quantitatis.

CAP. VI.

De linea, & superficie.

QVANTITATIS continuæ quinque sunt species, linea, superficies, corpus, tempus, locus. Est enim quantitas continua, cuius partes copulãtur ad aliquem terminum communem, vt partes lineæ copulantur ad punctum: partes superficiei ad lineam, secundùm quod est in latum diuisibilis, partes corporis ad superficiem: partes temporis scilicet præteritum; & futurum ad instans: partes loci ad eundem terminum communem, ad quem particulæ locati corporis copulantur. Duplex est autem quantitas substantiam mensurans: vna scilicet intrinseca, quia scilicet subiectiuè est in eo, quod mensurat; & sic linea, superficies, & corpus dicuntur quantitates intrinsecæ; quia subiectiuè sunt in substãtia, quam mensurant: locus verò, & tempus extrinsecæ. Est autem linea longitudo sine latitudine, teste Euclide, cuius extremitates sunt duo puncta; quia linea, vt dicunt Mathematici, causatur ex fluxu puncti in continuum, & directum. Cùm verò punctus sit indiuisibilis; propterea ex eius fluxu causatur diuisibile secundum longum, id est, longitudo, sine latitudine: fluxus ergo ille puncti in directum, dicitur lineæ materia: punctus verò terminãs per modum finis, & principium alterius copulans, forma lineæ nuncupatur: fluxus autem ille intelligendus est nõ secundùm modum localem, sed secundùm transumptionem, sicut principium per suam essentiam dicitur fluere in causatum; sic enim dicitur in libro de causis, quòd prima causa plus influit quàm quæcunque secunda: & talis fluxus est accipiendus in proposito. Porrò, superficies est longitudo cum latitudine sine profunditate: cuius ratio est; quia superficies causatur imaginariè ex fluxu lineæ in rectum: ideoque superficies habet longitudinem à linea: à fluxu autem lineæ in latum, habet latitudinem. Quoniam autem linea non potest intelligi fluere in profundum; propterea superficies est sine profunditate: cuius extremitates sunt duæ

Species quantitatis continuæ.

Linea quid.

Superficies.

lineæ

De p[illegible] quantitat.

[illegible] fluxus en[illegible] quo superficies causatur, incipit [illegible]ea, & termin[illegible] lineam. *Contra*, linea & superficies non sunt acc[illegible]: igitur non sunt quantitates. Antecedens pate[t] [illegible] omne accidés habet subiectum [illegible] quatum: sed ista non sunt huiusmodi; quia nun datur aliquod subiectum, quod non habeat longitudinem, latitudinem, & profunditatem. *Resp.* non est necesse, quòd omne accidens habeat subiectum sibi adequatum, ita quòd in eodem subiecto non sint alia accidentia, sicut est de linea, & superficie: nam linea est in eodem subiecto cum superficie, & superficies in eodem cum corpore: & ita punctus in eodem subiecto, cùm eo, in quo est. *Contra*, nulla quantitas est ens priuatiuum, sed positiuum, & reale. sed linea & superficies sunt huiusmodi, probatur per definitionem earundem: nam linea est longitudo sine latitudine: & superficies est latitudo, sine profunditate: ergo sunt entia priuatiua. *Resp.* quòd illa dicuntur entia priuatiua secundùm quid, non simpliciter: quia linea dicit priuationem latitudinis, & superficies priuationem profunditatis; vtrumq; tamen est ens positiuum, & reale: nam linea est quātitas vnius dimensionis: superficies verò duarum dimensionem. *Contra*, omnis terminus est indiuisibilis: nam si posset diuidi; vna pars terminaret alteram: atq; ita non nisi gratia partis terminaretur. sed superficies est diuisibilis: ergo non est terminus communis, ad quem partes corporis terminantur. Prætérea, perfectum & imperfectum non variant speciem. sed linea, & superficies respectu corporis se habent vt perfectum & imperfectum: igitur non distinguuntur specie. Adde, quòd linea includitur in superficie: igitur nō est species distincta; illa enim quę distinguuntur specie, vnum non includitur in alio. *Resp.* superficies est indiuisibilis secundùm profunditatem, &

Solutio.

tali respectu dicitur terminus corporis. Ad primam cōfirma: linea & superficies secundùm perfectionem essentialem variant speciem, non autem secundùm esse materiale; quia alia est definitio lineæ, alia verò superficiei. Ad aliam confir. linea includitur in superficie materialiter, non autem formaliter; quia nō se tenet ex parte formæ superficiei, siue corporis. *Contrà*: Terminare siue copulare, sunt actus ipsius formæ. sed pūctus est materiale principium lineæ, & non formale: igitur partes

Solutio.

lineæ non terminantur ad punctum. *Resp.* punctus potest considerari dupliciter: vno modo, vt continuat, & terminat partes lineæ inter se; & sic tenet locum formæ: si verò consideretur in suo fluxu causante lineam; sic tenet locum materiæ respectu lineæ.

CAP. VII.

De corpore.

CORPVS, multis modis potest considerari: vno modo pro altera parte compositi viuētis; & sic est pars substantiæ, & reducitur ad prædicamentum substantiæ: alio modo pro toto composito substantiali; & sic angelos non esse dicimus corpora: tertio modo pro trina dimensione, qua mensuratur ipsa substātia, & sic est quā-

Quid corpus.

titas. Est enim corpus longitudo, latitudo, cum profunditate: cuius extrema sunt duæ superficies: corpus enim imaginariè causatur ex fluxu superficiei in profundum: ideoq; à superficie habet latitudinem, & longitudinem: à fluxu verò superficiei profunditatem. quoniam autem ille fluxus à superficie, terminatur ad superficiem; propterea extremitates corporis sunt duæ superficies in actu. Ex quo patet, quòd aliquod sit principium quantitatis, non tamen est quantitas, vt punctus: & aliquid sit quantitas, quod non est principium quantitatis, vt corpus. Denique aliquid est quod simul est quantitas, &

Tres dimensiones.

principium quantitati, vt linea, & superficies. Tres sunt autē dimensiones corporis, longitudo, latitudo, & profunditas, quia sex sunt differētiæ corporis naturalis, sursum, deorsum, extrema longitudinis: dextrum, sinistrū, extrema latitudinis: ante & retro extrema profunditatis. Cùm autem omnis motus, siue fluxus, intelligatur fieri ad aliquam differentiā positionis, & omnis dimensio, ex fluxu intellectuali alicuius indiuisibilis causetur, inde [illegible] ex illis sex differentijs positionis, non nisi tres dimensiones causentur. *Contra*, corpus est species substantiæ: ergo non est species quātitatis. *Resp.* corpus duobus modis potest accipi: vno modo pro subiecto trinæ dimensionis, & ita est species substantiæ: alio modo pro actuali trina dimensione, & sic non est substantia, sed quantitas.

De prædic. quantitat.

Contrà, species sunt discretæ ab inuicem. sed superficies, & corpus non distinguuntur, quia non inuenitur superficies sine profunditate: igitur corpus & superficies non sunt quantitatis species distinctæ. *Resp.* quòd licet illa non sint separata secundùm esse, separantur tamen secundùm rationem definitiuam, superficies enim abstrahit à profunditate, non autem corpus: proinde quum diuersam habeant rationem definitiuam, specie distinguuntur.

CAP. VIII.

De loco & tempore.

QVod locus & tempus sint species quantitatis continuæ, patet: quia tum partes loci, tum etiam temporis copulantur ad vnum terminum communem: nam partes temporis copulantur ad tempus præsens, siue nunc, partes verò loci copulantur ad eūdem terminum, ad quem copulantur particulæ corporis locati. Quòd verò sint distinctæ species quantitatis, patet ex definitione vtriusque: Tempus enim est numerus motus secūdùm prius & posterius: locus verò est superficies corporis continentis immobilis primùm. Habet prætereà terminos distinctos, ad quos partes copulātur: partes quoque temporis sunt successiuæ: loci autem sunt permanētes. Ex quo patet, quòd tempus & locus non solùm sunt quantitates cōtinuæ, verùm etiam specie distinctæ. Reuera tempus est mensura motus secundùm prius & posterius, id est, mensura prioris & posterioris in motu: atque ita est mensoratiuum substantiæ: durationes autem substantiarum mensurantur tempore, & per consequēs tempus est quantitas. Est autem tempus non in rebus,

Tempus.

quas mensurat, sed in primo mobili: locus verò in locante, & non in locato quod mensurat. Porrò locus habet

Locus.

aliquod materiale, quod est vltima superficies corporis continentis, & sic non est species quantitatis continuæ distincta à superficie, quia est vltima superficies corporis continentis: vt dicitur 4. *phys.* habet etiā aliquid formale, puta immobilitatem, & sic non est species quantitatis continuæ: proinde Arist. 5. *meth.* non enumerauit locum inter species quantitatis, vnde Commētator dicit apud Aristotelem, locum non esse speciem quātitatis: in prædicamentis verò asserit locutum fuisse secundùm illorū sententiam, qui dicebant locum esse spatium æquale locato: quod reprobatur ab Aristotele 4. *phys.* Prætereà, particulæ loci & corporis non terminantur ad aliquem terminum communem, quia particulæ corporis terminantur ad superficiem; non autem particulæ loci, nam locus est superficies: & partes superficiei non terminantur ad superficiem. Respondēt aliqui, quòd locus sit superficies ambiens, & terminans: quæ continetur sub superficie in communi. Sed contra prædictā non temere posset aliquis sic arguere, scilicet quòd tempus non sit quantitas: Species continetur per se sub suo genere, quia genus prædicatur in eo quod quid de suis speciebus. sed tempus non continetur per se sub quantitate, quia est quantitas per accidens 5. *meth.* eò quod habeat ab alio scilicet à motu & mobili, à quibus dependet in genere causæ materialis, & efficientis: non est ergo per se continuū, nec consequenter est quantitas. Confirmatur, quia tempus est quantum per motum, est enim mensura motus: igitur motus est species quantitatis: nam si est causa, vt sit tempus quantitatis species, à fortiori ipse erit quātitas, atque ita essent sex species quantitatis continuæ. *Resp.* tempus formaliter est quantitas, quia continuitas formalis intrinseca, qua copulatur ad vnum terminum communem, non inest illi à motu, & à mobili, sed secūdùm esse & essentiam est, licet continuitatem accipiat à motu, & mobili: idcirco in genere causæ materialis, & efficientis dicitur quantitas per accidens. Ad confirmat.

De prædic. quantitatis

Tempus. tempus est quantitas propter motum effectiuè: iam tamen sequitur quòd motus sit quantitas; quia est causa temporis æquiuoca, & non vniuoca, in qua non habet locum illa regula posterioristica: Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis. *Contra*, Motus localis primi mobilis, in quo est tempus subiectiuè, per prius est continuus, quàm sit tempus, à quo accipit tempus continuitatem. Quare, si ille motus non est quantitas; nec etiam tempus. Confirmatur, quia cuius partes non copulantur ad aliquem terminum communem, nequaquam dicitur quantitas, sed partes temporis sunt huiusmodi, cũ sint successiuæ, & non habeant permanentiam, vt præteritum, & futurum: ergo quod prius. *Resp.* Motus localis secundum esse est continuus, non autem secundum essentiam eius, quæ est vbi; res enim ponitur in genere secundum eius essentiam. Ad confirmationem, licet partes temporis non sint simul in permanentia; sunt tamen simul in successione, & in fieri: quod quidem sufficit ad hoc, vt copulentur ad aliquem terminum communem: siquidem in successione, absque interruptione, vna pars sequitur aliam, quæ sic conficiunt totum successiuum: partes enim temporis sunt in successione cõtinua in ipso nunc, siue in instanti, qui est terminus communis easdem partes copulans. *Nunc.* Nunc duobus modis accipitur: vno modo, vt est secũdùm alterum, & sic est tempus: alio modo secundùm se, & sic dicitur indiuisibile copulans partes temporis: & hoc modo non est tempus, neq; pars temporis Itaque, partes temporis nõ sunt simul permanenter, sed successiuè: vna enim alteri succedit necessariò: & hoc sufficit quòd ad terminum communem copulentur. *Contra*: Numerus est quãtitas discreta. sed tempus est numerus, 4. *phys.* igitur tempus est quantitas discreta, & *Numerus.* non continua. Adde, quòd numerus non sit sine anima numerante; sed tunc esset ens rationis, & non ens reale. Igitur si tempus est ens rationis; nequaquã diceretur quã- *Solutio.* titas: prædicamenta enim sunt entia realia. *Resp.* quòd tẽpus non est simpliciter numerus; sed est numerus motus mensurati per ipsum: cùm hoc tamen est simpliciter quantitas continua: sicut vlna est numerus panni, vel alterius rei mẽsuratæ per ipsam, quum tamen vlna sit quãtitas continua. Mobile producit motum, motus tempus, tempus verò numerat motum: per se autẽ non competit tempori numerare, sed quatenus est determinatum ad certum numerum partium. per se verò est quantitas cõtinua; cuius partes sibi necessariò succedunt in ipso nũc: consignificat nihilominus numerum, ob determinatam *Tria in motu* partium ad certum numerum collationem. In motu nãque tria considerantur: indiuisibilis substãtia eius, quod mouetur: cuius mensura est nunc, siue instans: protensio eius continua, quod in spatium continuum mouetur, cuius mensura est tempus: diuisiò prioris partis spatij, quam dereliquit, cuius mensura est præteritum: & mensura adiacens ei, quo d abijcitur, est tempus præsens: atq; ita sunt tres differentiæ temporis, aliter mensura non esset proportionata mensurato; sed huiusmodi mensuræ non sunt intrinsecè motui formaliter, sicut est vbi, aut quale fluens, quemadmodum dicitur in physicis. *Contra*: Quantitas est diuisibilis in partes integrales. sed præteritum, & futurum non sunt partes integrales, sed subiectiuæ; quia omne tempus præsens, est tempus: & omne tempus futurum, est tempus: igitur non est quantitas. Confirmatur, quia diuisibilitas per se competit quantitati. sed tempori competit ratione motus; tempus enim est diuisibile, quia motus est diuisibilis: vt dicitur 4. *phys.* ergo quod prius. *Resp.* quòd tempus diuiditur in partes integrales præteritum & futurum: cùm verò sit homogeneum, quælibet pars eius, est eiusdem rationis cum toto: proinde ita præteritum dicitur tempus, sicut futurum. *Ad confirm.* tempus est per se diuisibile essentialiter, & intrinsecè: licet effectiuè diuidatur ad diuisionem motus, vt dicitur 4. *physicorum.* *Locus multipliciter accipitur.* Locus accipitur multis modis: vno modo pro habitudine locantis corporis, vel pro superficie eius ad locatum, & sic est in genere relationis: alio modo pro virtute infusa ipsi loco à primo locante, quæ est generatiua, & conseruatiua locati, & sic est in secunda specie qualitatis: alio modo pro superficie corporis continentis: *Locus*, inquit philosophus 4. *phys.* *Est terminus corporis continentis immobilis primum*: dicit enim locus non absolutè superficiem, sed situm, & ordinem ad totum corpus sphæricum cœli, quod habet immobilitatem, & fixionem propter immobilitatem centri, & polorum. Quapropter locus pro ratione sua formali dicit determinatam distantiam respectu cœli & centri, quæ planè distantia remanet eadem, & immobilis. Præterea, locus dicit continens recipiens influentiam à primo locante. His ergo de causis locus dicitur immobilis. quantum verò spectat ad suum materiale, locus est mutabilis, sed hoc modo secundùm Albertum, locus non est quantitas; sed potiùs quatenus est quædam distantia, in qua distenditur tota corporis quantitas. *Contra*, quantitas non agit, non generat, neque conseruat: quia non est de genere actiuorum. sed locus agit, generat, & conseruat: igitur non est quantitas. Confirmatur, quia quantitas est in aliquo subiecto: locus verò non est in aliquo subiecto, non enim est in locante, quia sic moueretur ad motum locantis, sed locus est immobilis: neque in locato, quia tunc esset mensura extrinseca. *Resp.* locus vt est generans, & conseruans non est quãtitas, sed qualitas, nempè virtus desuper delapsa. *Ad confirm.* locus subiectiuè est in locante: & ad probationem, locus dicitur immobilis rationibus supradictis.

De prædic. quantitatis

CAP. IX.

De proprietatibus & communitatibus quantitatis.

TRes numerantur à philosopho quãtitatis proprietates: quarum prima est, quantitati nihil esse cõtrarium: ratio est, quia quantitas in materia, siue in substantia materiali præcedit omnia contraria: igitur non habet contrarium. Probatur, quia contraria recipiuntur in materia per motum, & mutationem; eò quod ab eodem subiecto mutuò se expellunt: substantia verò subijcitur motui ratione quantitatis; quia mobile est diuisibile: substantia est indiuisibilis: diuisibilis verò ratione quãtitatis, per quam subijcitur motui. Præterea, quantitas secundùm suam essentiam, non habet motum, neque contrarietatem: quatenus verò dicitur terminus rei naturalis, sic inuenitur in ea contrarietas generaliter accepta, pro quacunque repugnãtia perfecti, vel imperfecti. Et sic in quantitate est motus, cui sufficit contrarietas secundùm perfectum & imperfectum; non enim necesse est, vt motus semper sit inter formas contrarias: nam de minus albo ad magis album est motus, non tamen inter formas contrarias. *Sursum & deorsum.* Itaque, si contrarietas accipiatur pro repugnantia formarum actiuarum, & passiuarum, sic in quantitate non est contrarietas, & hoc modo intellexit Arist. Quòd si *dixeris* locum centri, & primi mobilis valdè ab inuicem distare: ergo sunt ad inuicem contrarij, & per consequens quantitati aliquid est contrarium. *Dici* *Instantia.* potest, quòd huiusmodi loci possunt considerari dupliciter: vno modo absolutè secundum se, & sic non habẽt contrarium: nec etiam est motus de vno ad alterum. vnde quamuis maximè distent distantia locali; non tamen distantia formali, quæ est de ratione contrarietatis: alio modo quatenus sunt informati diuersis qualitatibus; & sic sunt in prædicamento qualitatis. Patet ergo, quomodo quantitati nihil est contrarium. *Contra*: In quocunq; prædicamento est motus; in eodem est contrarietas, quia omnis motus est de contrario in contrarium. sed in quantitate est motus 5. *phys.* igitur &c. Contrarietas confirmatur, quia omne quod corrumpitur, à suo contrario corrumpitur. sed quantitas corrumpitur: igitur à suo cõtrario: & per consequens quantitas habet contrarium. *Resp.* quod potest quantitas considerari secundùm suam simplicem essentiam, sicut consideratur à methaphysico: vel secundùm vnum simplicem conceptum, ad quẽ omnia suæ coordinationis reducuntur, sicut consideratur à logico, & hoc modo in quantitate non est motus, neque mutatio: si verò consideretur in quantum est terminus corporum naturalium; sic in quantitate est motus, & contrarietas, non quidem simpliciter & absolutè,

sed

De prædic. quantitat.

sed secundùm rationem perfecti, & imperfecti, in ordine ad aliquam determinatam formam, quæ sibi determinat maximum, & minimum in quantitate. *Ad confirm.* quantitas non corripitur per se; sed per accidens, secundum esse quod habet in subiecto, quod subiectum substat contrarijs qualitatibus. *Contra*, Numerus & oratio sunt species quantitatis, & tamen habent contraria, quia numerus par contrariatur numero impari, & oratio vera orationi falsæ, & hyems æstati, & dies nocti, & linea curua lineæ rectæ, & alba nigræ, quæ omnia spectant ad quantitatem: ergo quod prius. *Resp.* numerum non contrariari alteri numero ratione quantitatis; sed potiùs ratione paritatis, & imparitatis: quæ quidem oppositio spectat ad qualitatem: similiter linea recta & curua ratione rectitudinis, & curuitatis, quæ sunt qualitates. Prætereà, verum, & falsum non sunt in oratione, vt est quantitas; sed potiùs vt est qualitas. Item, tempora habent contrarietatem ex accessu, & recessu solis, non autem, vt sunt quantitates: similiter dies, & nox secundùm qualitatem obscuram, & lucidam. Omnia ergo hæc dicuntur habere contrarietatem ratione qualitatis, non autem quantitatis.

CAP. X.

Secunda proprietas.

SECVNDA proprietas quantitatis est, quòd quantitas non suscipit magis, & minus. In causa est, quia suscipere magis & minus denotat perfectius esse, vel minus perfectum specificum. Sed esse specificum quantitatis est indiuisibile, quia species se habent sicut numeri, quibus addita vnitate, mutatur eorum species: eodem quoque modo, addita, vel remota qualibet parte quanti, variatur species quantitatis: quantitas ergo nõ suscipit magis & minus. Præterea maius & minus, magis & minus differunt; nam maius & minus denotant maiorem partium numerum, & sic bene vna quantitas est maior altera, & consequenter quantitas suscipit maius & minus. Magis autem & minus dicunt intensionem, & remissionem formæ specificæ, & sic quantitas non suscipit magis & minus. *Contra*, Quantitas perfectius esse habet in quaternario: ergo suscipit magis & minus, quia magis & minus perficitur secundum esse quantitatis. *Resp.* quamuis magis & minus dicatur perfici secundùm esse diuersarum specierum, eò quod vna species sit altera perfectior, in proprio tamen esse vnius speciei non perficitur: quod quidem maximè spectat ad susceptionem magis & minus. *Contrà*, inæquale suscipit magis & minus, & tamen inæquale est quantitas: ergo quantitas suscipit magis & minus. *Resp.* æquale vel inæquale accipiuntur dupliciter: vno modo pro fundamento, siue fundamentaliter, & sic æqualitas suscipit magis, vna enim res alteri magis æqualis quàm altera: alio modo formaliter pro ipsa æqualitate, & sic non recipit magis & minus. *Contrà*, vbi reperitur maximum, reperitur magis & minus. sed in quantitate reperitur maximum; quia circulus maximè distat à figuris angularibus: & illæ sunt quantitates: ergo quantitas recipit magis & minus. Confirmatur, quia in quantitate est motus: ergo magis & minus: consequentia patet, antecedens est Arist. sicut dictum est. *Resp.* circuli, anguli, & huiusmodi dicũtur quantitates secundùm extensionem, & capacitatem: proprietas autem quantitatis intelligenda est, quòd quantitas non suscipit magis & minus intensiuè & specificè. Eadem facilitate soluitur confirmatio, in quantitatibus inueniuntur maius & minus extensiuè, non autem intensiuè: nã per augmentationem, augetur quãtitas, per diminutionem verò decrescit, & diminuitur.

CAP. XI.

Tertia proprietas.

Æquale.

PROPRIVM est quantitati secundùm eam æquale, vel inæquale dici. Pro cuius rei notitia sciendum, quòd æqualitas & inæqualitas possunt considerari dupliciter, communiter, & strictè. Communiter autem æqualitas est conuenientia aliquarum rerum in aliqua proprietate: quarum neutra excedit alteram: quæ sanè proprietas indifferenter tribui potest quantitati, & qualitati, nam duo alba æquè intensa dicuntur æqualia: similiter duo grãmatici dicuntur æquales: & sic non accipitur in præsenti. Strictè verò æqualitas, est conueniẽtia aliquarum rerum in quantitate secundum speciem, non autem secundùm numerum: vt secundùm duas lõgitudines duo corpora dicuntur æqualia vel inæqualia. Similiter secũdùm duos numeros duæ res numeratæ dicuntur æquales, vel inæquales; æqualia enim dicuntur, quæ seipsa nõ excedunt: excessus autẽ sumitur ex parte mensuræ mensura verò ex parte quantitatis. Proprium ergo est quantitati dici æquale, vel inæquale. *Contrà*, Æqualitates sunt relationes: non ergo sunt quantitates, quia prædicamẽta sunt ab inuicem distincta. Antecedens probatur, quia secundùm æqualitatem aliquid dicitur æquale, & secũdùm inæqualitatem inæquale. Confirmatur, quia duo homines, qui præditi sunt eadem virtute ad aliquid agẽdum, vel ferendum, dicuntur æquales: virtus tamen nõ est in prædicamento quantitatis, sed qualitatis: igitur soli nequaquam competit quantitati secũdùm eam æquale vel inæquale dici. *Resp.* Æquale vel inæquale dici secundum quantitatem, intelligi debet secundùm circũstantiam causæ efficientis propinquæ, non autem causæ formalis; sola enim causa effectiua æqualitatis est quantitas: formalis verò potest esse in prædicamento relationis. *Ad confir.* Qui sunt æquales in virtute, cõgruentiùs dicuntur similes, quàm æquales. Possunt quoq; dici æquales, quatenus ipsa virtus, in qua sunt æquales, per quandam similitudinem, quantitas nominatur. *Contrà*, passio non est eiusdem prædicamenti cum eo, cuius est passio, & proprietas. sed æqualitas, & inæqualitas sunt quantitates, vt patet ex earum definitionibus: igitur non sunt propriæ passiones quantitatis. Confirmatur, quia linea non dicitur æqualis numero: igitur hæc proprietas non competit omni quantitati. Adde, quòd æquale, & inæquale opponuntur contradictoriè: igitur dicuntur de alijs prædicamentis, & per consequens non est propria passio quantitatis. *Resp.* quòd maior veritatem habet in prædicamento substantiæ, non autem in alijs prædicamentis, in quibus nõ est necesse, vt passio sit in alio prædicamento, nam passio qualitatis, est in prædicamento qualitatis: similiter quantitatis. Ad primam confir. non est necesse, vt quælibet quantitas alteri quantitati sit similis, sed ei tantum, cui comparatur: linea verò nõ comparatur numero, ideò non est opus, vt sit æqualis numero. Ad aliam confirmationem, inæquale non sonat non æquale, vt sint contradictoriè opposita, sed potiùs id, quod habet quantitatem excedentem, vel excessam: quia scilicet excedit, vel exceditur. Quòd si inæquale dicat non æquale, sic opponuntur contradictoriè, vt dicuntur de omni ente.

Sed de quantitate satis.

Instantia. Solutio. Instantia. Solutio.

DE PRÆDICAMENTO RELATIONIS.

COORDINATIO GENERVM ET SPECIERUM IN GENERE AD ALIQUID.

Prædicamentalis	Relatio	*transcendens, vt domina.*
Per se	Prædicamentalis	*Per accidens, vt caput ad animal.*
Realis	Per se	*Rationis, vt genera ad species.*
Secundùm se	Realis	*secundum dici, vt virtutes ad virtutem.*
Simplex	secundum esse	*mixta, vt scientia ad scibile.*
Per eadem nomina	simplex	*per diuersa nomina, vt patris ad filium.*
Sub eisdem formis	per eadem nomina	*sub diuersis formis, vt inæqualia ad inæquale.*
Simile	sub eisdem formis	*æquale.*

CAP.

CAP. I.

De nomine istius prædicamenti.

Ad aliquid

NOmen istius prædicamenti dicitur ad aliquid: ratio est, quia eorum natura, quæ sunt in hoc prædicamento, dependet ad aliud, tanquam ad terminum, cuiusmodi dependentia aptè significatur per hoc nomen ad aliquid. Apud alios autem nomen istius prædicamēti, est relatio, non relatiuum, neque ad aliquid: quorum ratio est, quia genus de suis speciebus, & omnibus sub se contentis, per se, & essentialiter prædicatur. sed hoc nomen relatio est huiusmodi, non autem relatiuum, vel ad aliquid: ergo aptiori nomine vocabitur relatio, quā

Relatio.

relatiuum, vel ad aliquid. Minor patet, quia per se contenta in isto prædicamento, sunt abstracta, cuiusmodi sunt paternitas, filiatio, similitudo, & huiusmodi, de quibus per se, & essentialiter prædicatur hoc nomen relatio: non autem hoc nomen relatiuum, siue ad aliquid, Quòd autem concreta, non sint huiusmodi relatiua, vel ea, quæ sunt ad aliquid in concreto, non sint in isto prędicamento tāquam species, vel per se inferiora, sic probari potest: Quod est aggregatum ex rebus diuersorum prædicamentorum, non est per se in aliquo vno genere; quia quod per se est in genere, est ens per se vnum: *6. metaph.* sed aggregatum ex diuersis generibus, non est per se vnum, neque per se ens; nam album propter duplex esse quod significat, non est in genere *3. Ethicorum*: sed quod significatur per terminum concretum accidentalem, est aggregatum diuersorum generum: ergo non est per se in aliquo prædicamento: atque ita pater, filius, similia, cùm sint nomina concreta, non sunt per se in prędicamento. *Item* arguo per regulam primi posterioris:

Regula.

Omnis propositio negatiua est vera, in qua species vnius generis, remouetur à specie alterius generis: vt nullus leo est linea. Si ergo pater, & filius sunt per se in prædicamento relationis; ista erit vera: nullus homo est pater: nullus homo est filius: nullus homo est similis; quia negatur species prædicamenti relationis à specie prædicamenti substantiæ.

Conciliatio.

Dici potest ad hæc, quòd hoc nomen ad aliquid consideratur dupliciter: vno modo, quatenus hæc præpositio, ad, denotat habitudinem termini ad terminum ad quem, sicut paternitas significat habitudinem patris ad filium, tāquam ad terminum ad quē; & hoc modo. Ad aliquid, & relatiuum, sunt nomina Synonyma, & neutrum est genus generalissimū: alio modo, potest considerari, vt denotat habitudinem viæ ad terminum. Exempli gratia, paternitas habet habitudinem ad filium, non tanquam termini ad terminum, patris ad filium; sed potiùs tanquam viæ ad terminum: & tunc hoc nomen ad aliquid, est Synonymum cum hoc nomine relatio. Quapropter, sicut relatio prædicatur per se de speciebus illius prædicamenti, & est genus generalissimum; ita & ad aliquid. Virtus & vitium de principali significant habitus; connotant tamen respectum; quia virtus est virtuosi virtus.

1. Distinct.

Distinguuntur autem relatiua sic: quædam sunt relatiua secundùm dici, vt virtutis ad vitium, quæ de suo principali significato nō important relationem, sed de connotato, quia competit eis aliqua relatio: alia sunt relatiua secundùm esse, quæ

Diss.

de suo principali significato important relationem; vt pater & filius, duplum & dimidium, dominus & seruus.

2. Distinct.

Secunda distinctio, duplex est relatio: quædam relatio rationis, vt generis ad species, quæ scilicet dependent ab intellectu: alia est relatio realis, quæ scilicet potest existere sine actu intellectus. Ad relationem autem realem quinque sunt necessaria: primum est substantia, subiectum relationis, vt homo: deinde fundamentum, vt generatio: tertium, terminus à quo scilicet pater: quartum, terminus ad quem, filius: quintum relatio, vt paternitas.

3. Distinct.

Tertia distinctio, relationum realium, quędam sunt reales in altero extremo tantùm; & sunt illæ, quarum alterius extremum dependet ab altero, non autem è contra, vt relatio scientiæ ad scibile, non autem scibilis ad scientiam: nam scientia non potest esse sine scibili; sed bene potest esse scibile sine scientia. Similiter relatio creaturæ ad creatorem, non autem è contra; quia creatura non potest esse sine creatore, sed bene creator sine creatura. Aliæ sunt reales in vtroque termino, quarum scilicet extrema dependent à se mutuo, vt relatio patris ad filium. Ad realem ergo relationem extrema debent esse realia, ideoque relatio generis ad speciem, est relatio rationis. Debent extrema esse realiter distincta, propterea relatio eiusdem ad idem, est relatio rationis. Debent esse eiusdem ordinis: hinc est quòd relatio creato-

Relatio rationis & realis.

ris ad creaturam est rationis. Ex quo patet, quòd aliqua relatio partim realis est, partim rationis. Quando extrema sunt realia, realiter distincta, non secundùm eundem ordinem, sicut relatio scibilis ad scientiam, creatoris ad creaturam; tunc est relatio rationis: quia creator potest esse sine creatura, & scibile sine scientia. sed è cōuerso, scientiæ ad scibile, & creaturæ ad creatorem, est realis.

4. Distinct.

Quarta distinctio, quædam sunt relationes disquiparantiæ, quarum extrema sunt alterius, & alterius rationis, vt paternitas, & filiatio. Aliæ sunt relationes æquiparantiæ, quarum extrema sunt eiusdem rationis, vt similitudo, & æqualitas.

Æquiparantia.

Relatiuum æquiparantiæ est, quod sub eodem nomine nuncupatur cum suo correlatiuo, quod ex eo prouenit; quia vtrumque importat relationem eiusdem speciei, atque super eandem formā speciei fundatur, vt similis simili similis: quia quæcunq; significant eandem specificam formam, eodem nomine nuncupantur. Sed relatiuum disquiparantiæ est, quod sub alio nomine refert suum correlatiuum; & tale est duplex, suprapositionis, & suppositionis. Primum est, quod secundùm suum fundamentum, ponitur supra suum correlatiuum, vt pater, quantum ad generationem actiuam, ponitur supra filium.

Suppositionis

Sed relatiuum suppositionis est, quod secundùm suum fundamentum ponitur sub correlatiuo; vt filius, quantum ad generationem passiuam, ponitur sub patre. Quoniam verò illa non significant eandem formam in specie; ideò non habent idem nomen.

5. Diuisio. Aptitudinales

Item, quædam sunt relationes aptitudinales, vel fundamentales, quę scilicet requirunt terminum solùm in aptitudine, & prædicantur de suis fundamentis per se, in secundo modo dicendi per se: nec etiam distinguuntur prædicamentaliter, aut realiter ab ipsis fundamentis, sicut assimilabilitas; nam si non esset, nisi vnū album in mundo; adhuc tamen foret assimilabile alteri albo, quod posset in rerum natura subsistere.

Actuales.

Aliæ sunt relationes actuales, quæ requirunt fundamētum & terminum actualiter existere, cuiusmodi est similitudo: si enim solùm esset vnum album, licet ipsum esset assimilabile; non tamen esset simile. Porrò, talis relatio prædicatur contingenter de suo fundamento, à quo etiam distinguitur realiter.

6. Diuisio.

Item, relatio actualis est duplex: quædam est intrinsecus aduenients, quæ positis duobus extremis, necessariò immediatè consurgit; vt positis duobus albis, immediatè, & necessariò cōsurgit similitudo:

Intrinseca.

dicitur autem intrinsecus aduenients, quòd consequitur immediatè naturam fundamenti, scilicet albedinis, & termini: alia est relatio extrinsecus aduenients, quæ posito fundamento, & termino, non necessariò immediatè consurgit relatio, vt posita potentia actiua ignis, & potentia passiua stuppæ, ignis non agit in stuppam, nisi debita eorundem approximatio præcesserit.

7. Diuisio.

Item, relationum intrinsecus aduenientium, quædam distinguuntur realiter à fundamento, vt paternitas à generatione siue potentia generandi, & similitudo à qualitate: nam si vna qualitas esset in mundo; non esset similitudo: si verò alia generaretur, eius esset similitudo: igitur realiter distat à fundamento.

Distincta realiter.

Alia quæ non distinguitur realiter, vt creatio: nam si poneretur ista relatio, scilicet creatio distincta à suo fundamento, nempe à creatura, tunc fundamentum ipsa creatura posset consistere sine termino scilicet sine Deo, quod est falsum, sicut inferiùs latius patebit.

Conditiones relationis intrinsecus aduenientis.

Porrò, conditiones relationis realis actualis intrinsecus aduenientis sunt quatuor: quarum prima, quòd extrema sint realia; ita quòd in ratione fundandi, & terminandi, non dependeant ab intellectu: secunda, quòd sint realiter distincta: tertia, vt ex natura extremorum, & non per actum collatiuum

fiat

De prædic. relationis

fiat intellectus: postrema conditio, quòd inter extrema sit mutua habitudo, nempè quod mutuam habeant ad inuicem dependentiam. Deinde obseruandum est, quæ sint conditiones eius, vt constitui possit in prædicamento relationis. Hæc vtique sunt illi opus: in primis, vt sit relatiuum secundùm esse, & non secundùm dici, per quod excluduntur virtus, & vitium, & alia relatiua secundum dici: deinde, vt importet relationem realem, & per hoc remouentur omnes secundæ intentiones: postea, vt illa relatio sit actualis: & in hoc separantur relationes aptitudinales, fundamentales: quartò, quòd intrinsecus adueniat, per quod excluduntur sex vltima prædicamenta, quę important relationes extrinsecus aduenientes. Item, quædam relationes vocantur prædicamentales, quia fundantur super re alicuius prædicamenti: aliæ verò transcendentes, quarum sunt quatuor genera. primum genus earum est relationum, quæ competunt enti, in quantum est ens, scilicet in quantum abstrahit à prædicamentis, & eorum passionibus: & huiusmodi sunt ordinis, & distinctionis, quæ habentur inter ens, & eius passiones, quæ sunt vnum, verum, bonum, res, aliquid. secundum genus est relationum identitatis, & diuersitatis; idem enim & diuersum diuidunt ens. tertium superioris, & inferioris, vt generis, & speciei. Tales autem relationes possunt considerari dupliciter. formaliter, & fundamentaliter: primo modo sunt respectus derelicti in obiecto per actum comparatiuum intellectus; & sic sunt relationes rationis: secundo modo sunt reales transcendentes; quia fundantur ab intellectu super aptitudines rerum: quartum genus cótinet relationes, quæ sunt in Deo. Relatio originis, quia filius est à patre, non autem pater à filio; solam enim emanationem dicit, ad quam non sequitur essentiæ diuersitas. In diuinis est ordo secundùm productionem; ideò ibi est ordo naturalis originis, qui prouenit ex eo, quod est vnum producens, & aliud productum. Item, relationis ordo potest haberi ex parte fundamenti. verbi gratia, ad relationem similitudinis inter Platonem & Socratem, Plato est subiectum, candor est fundamentum, Socrates est terminus: inde sequitur similitudo, quæ dicitur relatio; quia Plato est similis Socrati in candore. Positis his tribus, necessariò consurgit relatio realis, actualis, intrinsecus adueniens, quæ propriè est genus generalissimum; quia prædicatur de multis, & habet sub se species. Porrò, si solus Plato esset in mundo, quamuis esset albus; nemini tamen assimilaretur. Ex parte subiecti relatio dicitur alia reperiri in substantia corporea: alia verò in substantia incorporea. Ex parte fundamenti 5. metha. ad aliquid traditur ab Arist. huiusmodi diuisio, vnum & multa, actio & passio, mensura & mensurabile. In primo fundamento, id est, in vna quantitate fundatur relatio æqualitatis. Illi planè sunt æquales, qui habent vnam quantitatem, non quidem numero; sed magnitudine, & extensione. Similiter relatio inæqualitas fundatur in multitudine; vel diuersitate quantitatum. Secundum fundamentum actio, & passio, est relatio patris ad filium in generatione. Tertium est relatio, quæ est inter scientiam & scibile: obiectum enim, siue scibile se habet, vt mensura scientiæ; cùm veritas scientiæ petenda sit ex veritate rei, quæ scitur: sed omnes relationes istius tertij fundamenti pertinent ad relatiua secundum dici. Ex parte termini, alia sunt eiusdem rationis in vtroque termino: vt vicinus, amicus, consanguineus: quæ vocantur relatiua æquiparantiæ; quia eodem nomine appellantur: alia sunt diuersæ, & dicuntur relatiua disquiparantiæ: quorum alia sunt superiora, vt pater, & magister: alia inferiora, vt filius, & seruus, superpositionis, & suppositionis. Sed de distinctione relationum satis.

Conditiones eius quod ponitur in prædicamento relationis.

8. Distinct. Prædicamentales. Transcendentes.

Relat. originis

9. Distinct. Ex parte fundamenti.

Triplex fundamentum.

CAP. II.

An relatio sit genus generalissimum.

De prædic. relationis

Pro intellectu istius quæstionis sciendum, quòd prędicamenta Accidentium distinguuntur secundùm diuersos modos prædicandi de prima substantia. Quoniam verò prædicamentum Relationis specialem habet modum prædicandi de prima substantia, nempè secundùm mutuam dependentiam, vnius ad alterum; propterea ponitur prædicamentum distinctum ab alijs prędicamentis. Relatio verò actualis intrinsecus adueniés, est genus generalissimum; prædicatur enim de pluribus differentibus specie: igitur est genus generalissimú. Præterea illud est genus generalissimum, quod non habet genus superueniens. sed Relatio intrinsecus adueniens, est huiusmodi; quia nihil prędicatur de Relatione quidditatiuè, nisi ens. sed ens non est genus. igitur Relatio intrinsecus adueniens est genus generalissimum. Relatio autem extrinsecus adueniens est communis sex prædicamentis: non ergo est vnius prædicamenti. Relatio rationis pendet ex opere intellectus: decem autem prædicamenta, sunt extra opus intellectus: igitur non potest efficere hoc prædicamentum. Neque Relationes reales transcendentes, vt identitas, & diuersitas, quia nó sunt alicuius determinati generis: cùm idem & diuersum diuidát quodlibet genus entis. Reliquum est ergo, vt Relatio intrinsecus adueniens, sit generalissimum distinctú ab alijs generibus. Præterea, illud dicitur generalissimú, quod secundùm vnum suum conceptum, seu rationem dicitur de omnibus suis inferioribus, sicut sæpius dictú est. sed Relatio intrinsecus adueniens est huiusmodi; dicitur enim de suis inferioribus secundùm vnam rationem vnius ad alterú: quia omnes species relationis habent hunc modum denominandi substantiam, nempè in comparatione ad aliud: igitur est genus generalissimum. Nota tamen, quòd referri ad aliud dicitur dupliciter: vno quidem modo denominatiuè, & accidentaliter, vt sunt Relatiua secundú dici, scientia & habitus, & similia, quibus competit prima definitio relatiuorú, quam quidam Platoni attribuunt: alio modo essentialiter, quæ scil. de principali significato important relationem, vt pater & filius; pater enim essentialiter refertur ad aliud: scilic. ad filium: fieri enim non potest vt sit pater, quin habeat relationem ad filium. Et hæc sunt Relatiua secundùm esse, quibus competit secunda definitio, quam dicunt esse Aristotelis: ex quo colligitur, quòd Socrates, qui est pater, accidentaliter refertur ad aliud; quia de suo formali significato, non importat relationé; sed refertur ad aliud, per aliquid quod sibi accidit, puta per paternitatem, vel aliquid huiusmodi. Relatio verò est illud, quo aliquid dicitur formaliter referri; quia pater formaliter refertur ad filium paternitate: & hac de causa relatio dicitur ad aliquid.

Relatio genus generalissimum.

Referri ad aliud dupliciter.

Relatio refertur.

CAP. III.

Argumenta.

1\. PRIMVM *arguo*, quòd esse ad aliud non sit propria ratio, qua istud prædicamentum ab alijs distinguatur: sicut esse in, nullius prædicamenti est proprius modus; sed aliqua alia res, cuius esse in, est modus, ita & à simili esse ad aliud nullius prædicamenti est modus, sed est aliqua alia res, cui conuenit talis modus. Confirmatur, quia ille conceptus non contrahit ens essentialiter; quia conceptus absolutus non includitur in conceptu respectiuo. sed conceptus entis est absolutus, quia ens potest concipi, nullo alio intellecto: ergo non includitur in conceptu relationis; & per consequens non contrahitur ad hoc prædicamentum. Ad hæc accedit, quòd ratio formalis relationis est ad aliud, ratio verò formalis entis non est ad aliud. igitur ratio formalis relationis non includit ens; & per consequens prædicamentum relationis de suo formali significato, est non ens. sed prædicaméta sunt entia realia: igitur relatio in numero prædicamentorum haberi non potest. *Resp.* similitudinem non esse bo- nam

Solutio.

De prædic. relationis

nam; quia esse in aliquo, est quidam respectus aptitudi-
nalis, seu fundamentalis, à suo fundamento, nequaquam à
distinctus; ideoq; non potest facere speciale genus præ-
dicamentale. sed esse ad aliud, est quidam respectus for-
malis actualis, distinctus realiter à fundamento. *Ad confirm.* conceptus entis abstrahit ab vtroque, sicut vniuersum
à suis partibus diuidentibus: & cùm dicitur, ens intelli-
gi, nullo alio concepto, dicimus hoc non solùm competere absoluto, quatenus diuiditur à respectiuo; verùm
etiam enti in communi diuiso, quatenus secundùm suá
rationem non est ad se, neque ad aliud. *Ad aliam confir-*
mationem, quemadmodum homo ex sua ratione speci-
fica, est homo formaliter, & non per alia priora contenta, in sua quidditate; ita relatio per suam rationem speci-
ficam, est ad aliud, licet non omnia priora sua intrinseca
sint ad aliud formaliter. Quòd si *dixeris*, relationem non
dicere per se vnum cóceptum, quia compositum ex ab-
soluto & respectiuo, non dicit per se vnum. *Resp.* quòd ex
potentia essentiali, & actu proprio, fit per se vnum. sed
ens, quod includitur quidditatiuè in relatione, sicut &
in alijs generibus, dicit entitatem potentialem respectu
relationis contrahentis, & determinantis ipsum ens ad
certum genus: igitur ex ente & propria relationis ratio-
2. ne, bene fit vnus per se conceptus relationis. *Item*, nul-
lum æquiuocum est genus, quia genus prædicatur vni-
uocè de suis inferioribus, non autem æquiuocum. sed
relatio est quoddam æquiuocum; quia dicitur de rela-
tione reali, & relatione rationis: igitur nõ est genus. *Resp.*
maior conceditur, minor verò distinguitur; nam relatio
potest dupliciter cõsiderari: vno modo in generali, qua-
tenus dicitur de relatione reali, & relatione rationis, in-
trinsecus & extrinsecus adueniente, & sic relatio non est
vniuocum, neq; genus: alio modo capitur pro relatione
intrinsecus adueniente; & sic relatio est genus genera-
Instantia. lissimum. *Contrà*: Prædicamentum distinctum, habet di-
stinctas species, & distinctas differentias. sed relatio non
est huiusmodi: quia non habet differentias, & species,
nisi ex altero, vt dicitur 5. *meth.* In quo species & differé-
tiæ relationis assignantur secundùm differentias abso-
lutorum. Ad hæc accedit, quòd prædicamentum debet
esse primum principium. sed relatio non potest esse pri-
mum principium; quia inter omnia prædicamenta, est
Solutio. maximè dependens: ergo quod prius. *Resp.* relationem
habere suas species & differétias distinctas; sed quia sunt
minùs notæ propter tenuitatem ipsius relationis, nobis
innotescunt per differentias absolutorum. *Ad aliam con-*
firm. non est necesse, vt prædicamentum sit principium
simpliciter in quolibet genere; sed sufficit si fuerit primũ
in genere esse causæ formalis, & sic relatio dicitur prin-
cipium: quia prædicatur de substantia secundùm mutuá
dependentiam vnius ad alterum. Habet autem relatio
Triplex dependentia. dependentiam causalem, subiectiuam & obiectiuam:
ideoq; minoris est entitatis: prima spectat ad omnem ef-
fectum: secunda ad accidentia: tertia ad respectiua. *Item*,
essentiæ prædicamentorum sunt immixtæ. sed essentia
relationis non est immixta; quia omnibus rebus inueni-
tur relatio: igitur relatio non est prædicamentum. Con-
firmatur, quia omne principium debet esse ens reale ex-
tra animam: vnde 5. *met.* ens reale diuiditur in decẽ præ-
dicamenta sed relatio non est ens reale, sed rationis, quia
comparationem quam dicit ad aliud, est opus rationis,
3. quia est actus comparantis: ergo quod prius. *Resp.* mino-
Solutio. rem veram esse in relatiuis secundùm dici, quæ mixta
sunt omnibus generibus: non autem in relatiuis secun-
dùm esse; non enim omnis homo est pater, aut dominus
&c. *Ad confirm.* relatio quæ est prædicamentum, non est
comparatio actualis, siue actus comparandi; talis enim
actus situs est in ratione; sed est habitudo & forma, se-
cundùm quam vna res comparatur alteri, quam quidem
comparationem præsupponit comparatio, quæ est a-
ctus rationis comparantis: sicut patet nullo intellectu
existente, est actu comparabilis; sed acta non compara-
4. tur, nisi per actum intellectus. *Item*, nullum ens reale ac-
quiritur subiecto de nouo, siue mutatione ipsius subie-
cti: sed relatio acquiritur sine mutatione subiecti; nam
Petro modò Ioannes non est similis, deinceps fit similis,
Petro remanente penitus immutato: igitur relatio non
est ens reale, & per consequens non est generalissimum.
Confirmatur, quia tunc essent duo generalissima, scil. re-
latiuum & correlatiuum, quorum sunt simul natura. *Resp.*
Solutio. per relationem aliquid acquiritur, quod prius non erat:
puta aliqua mutatio respectiua, insensibilis; & sic subie-
ctum aliquo modo mutatur: quia aliter nunc, quã priùs,
licet talis mutatio non sit sensibilis. *Ad confir.* Respondet
Magnus Albertus, quòd relatiuum quatenus est gene-
ralissimum, non habet correlatiuum, nisi quatenus est
determinatum in specie; & hoc modo sibi conuenit cor-
relatiuum, sicut pater & filius, & similia. Cùm ergo rela-
tiu intrinsecus adueniés habeat specialem modum præ-
dicandi de prima substantia, & denominandi ipsam, est
genus distinctum ab alijs; licet enim commune omnib.
prædicamentis accidentium esse in subiecto; proprium
tamen est relationis ad aliud se habere: importat siquidẽ
aliquam naturam realem ab alijs prædicamentis distin-
ctam. Est autem aliqua habitudo in rebus, alioqui ordo
in entibus non inueniretur, & per consequés essent im-
perfecta: omnia siquidem desiderant summum bonum:
porrò, inter res, quæ desiderant summum bonum, & ré
desideratã, est habitudo, quæ est relatio, & ens speciale.
Et reuera, secluso omni opere intellectus, quædam res
inter se magis, minusq; conueniunt; nam vnum album
magis cõuenit cum altero albo, quàm cum nigro. Est er-
go relatio ens reale, faciens vnum prædicamentum. Itẽ, *Relatio est prædicamentum.*
relatio non est substantia, neq; accidens: igitur non est
prædicamentum distinctum: consequentia patet, quia
omne prædicamentum, aut est substantia, aut accidens. 5.
Antecedens probatur; quia relatio non est subiectũ, sed
accidit subiecto: igitur non est substantia. Non est acci-
dens; quia omne accidens est in subiecto. sed relatio nõ
est in alio, sed ad aliud: igitur non est accidens. Confirm.
quia omne genus habet distinctas species, & differétias.
sed Aristoteles non explicat has species distinctas rela-
tionis: igitur relatio non est distinctum prædicamẽtum.
Resp. quòd relatiua non solùm sunt ad aliud, verùmetiam *Solutio.*
sunt in alio, non quidem, vt albedo, & quantitas, acci-
dentia absoluta, sed vt accidentia respectiua, quæ ordi-
nant ipsum subiectum, vt paternitas ordinat patrem ad
filium, & similitudo simile ad simile. *Ad confir.* relatio cõ-
muniter sumpta, habet genera subalterna, vt relatio dis-
quiparantiæ, sine determinatione alterius extremi: cùm
alterius verò extremi determinatione accepta, vt pater-
nitas, filiatio, habet species: cùm determinatione autem
subiecti, vt hæc paternitas, hæc filiatio, hoc duplũ; tunc
habet indiuidua. *Item*, prædicamentum debet esse ens 6.
reale. sed relatio non est ens reale, probatur: quia quod
est medium inter duo contradictoria, non est ens reale;
medium enim sapit naturam extremi. sed relatio est me-
diũ inter duo contradictoria; quia inter ens, & non ens,
est contradictio, quæ est relatio: quia sicut ens opponi-
tur non enti; ita vicissim non ens opponitur enti. sed ac-
cidens quod est in non ente, vt in subiecto, est non ens:
igitur relatio non est vnum prædicamentum. *Soluitur*,
relatio media inter duo contradictoria, est ens, & rela-
tio rationis; non tamen continetur sub relatiuo, quod
est prædicamentum. *Item*, cuiuslibet vnius generis sunt 7.
tantùm duæ primæ species, vt substantiæ, alia est corpo-
rea, alia incorporea: animalis, aliud rationale, aliud irra-
tionale. sed prædicamenti relationis sunt plures dua-
bus: igitur nõ est vnum genus. Probatur minor, quia illæ
duæ primæ species, vel mutua relatione referuntur, vel
referuntur ad alia. Si primo modo, vel ambæ sunt relati-
ua æquiparantiæ; & sic omnia inferiora erunt relatiua æ-
quiparantiæ: atq; ita relatiua suprapositionis, & supposi-
tionis erunt alterius generis: vel ambæ primæ species e-
runt relatiua disquiparantiæ, & similis erit ratio, quæ est
falsa. si verò referantur ad alia, tunc erunt quatuor spe-
cies & non duæ: quia illa correlatiua sunt simul natura
cum relatiuis: duæ autem sunt species relatiuæ, & duæ
correlatiuæ: quatuor ergo & non duæ. *Resp.* Relatiuum *Solutio.*
æquiparantiæ accipitur dupliciter, propriè, & transum-
ptiuè. Propriè autem, quando denominatio fit à forma
eiusdem speciei, quæ prædicatur de vtroq; extremo rela-
tionis

De prædic. relation. tionis vt simile & æquale. Transumptiuè verò, quando
nomen imponitur à forma, non eadem in specie, sed in
genere: & hoc modo relatio genus generalissimum, est
relatiuum æquiparantiæ, & sic non sequitur inconueniens.
Ex quo colligitur, quòd omnis relatio superior æquipa-
rantiæ i. principium referendi, est secundum eandem
formam in genere, non autem in specie, quia vtrumque
extremum nõ vocatur eodem nomine eiusdem speciei,
pater n. est relatiuum æquiparantiæ secundùm formam
sui generis, relatiuum relatiui, non autem secũdùm pro-
priam formam patris, quia sic ẽst relatiuũ disquiparãtia.

QVÆSTIONIS PRIMÆ.

CAP. IV.

Si relatio differt realiter à suo fundamento.

Rationes. QVid relatio, & quid sit fundamentum relationis,
expressum est in præcedenti quæstione: nunc reli-
quum est videre, quid de hac re sit tenendum. Dici po-
test secundùm sententiam Scotistarum: relationem, quæ
habetur inter res creatas, realiter distingui à suo funda-
mento. probatur. Nihil est idem realiter alicui, sine quo
illud potest esse, absque contradictione, quia esse idem
realiter, & non esse idem realiter, pugnat contra illam
maximã: De quolibet est negatio vera, vel falsa. sed mul-
tæ sunt relationes, sine quibus fundamenta possunt esse
sine contradictione; quia album potest esse sine simili-
tudine, & quantitas sine æqualitate: ergo relatio differt
2. realiter à fundamento. Item, nullum finitum continet
secundùm perfectam continentiam opposita formali-
ter. sed æqualitas, & inæqualitas, similitudo, & dissimi-
litudo, sunt correlatiua, & opposita formaliter; possunt
enim successiuè perfectè fundari in eodem fundamen-
to: illud ergo fundamentum neutrum istorum continet
formaliter, & identicè; quia qua ratione, ambo simul cõ-
tinere non potest, eadem, nec alterum illorum contine-
3. bit. Item, impossibile est, eandem formam simul & se-
mel intendi, & remitti. sed relatio intenditur, quando
suum fundamentum remittitur, & è contra: igitur rela-
tio, & suum fundamentum non sunt vna forma realiter.
Maior patet, quia intendi, & remitti, sunt motus con-
trarij. sed simul moueri motibus contrarijs, est impossi-
bile. Minor probatur: quia supposito, quòd Socrates sit
albus magis quàm Plato; si remittatur albedo Socratis,
erit Platoni magis similis: si verò intendatur, dissimilior:
continuè enim albedo Socratis à gradu recedet albedi-
4. nis Platonis. Item, friuolum esse videtur, personas in di-
uinis formaliter constitui ex entibus rationis; cùm sint
distinctè realiter. sed personæ diuinæ formaliter consti-
tuuntur ex relationibus: igitur relatio est ens reale, rea-
liter distinctum à suo fundamento, relatio realis actua-
Tria fundamenta. lis. Porrò, communiter tria assignantur fundamenta,
scil. quantitas, qualitas, & actus, quæ est actio, vel pas-
sio: in quantitate fundãtur relationes æqualitatis, & in-
æqualitatis, & proportiones numerorum: in qualitate
similitudo, & dissimilitudo: in actione verò, paternitas,
filiatio, dominatio, & seruitus: in potentia, actiua, & pas-
siua: fundamentum igitur est causa, sine qua relatio non
1. oritur. Contra posset sic dici: Omnem rẽm ab alio di-
stinctam realiter, potest Deus facere sine alia. sed relatio
est res distincta realiter à suo fundamento: ergo Deus
poterit facere relationem sine fundamento, paternita-
tem, sine potentia actiua generandi: similitudinem, si-
ne qualitate, & similia, quæ sunt omninò absurda. *Solui-
tur*, omnem rem distinctam ab alia; & ipsa priorem, De-
us potest separare: non autem ipsa posteriorem sed rela-
tio est posterior suo fundamento: igitur non potest De-
us facere relationem sine fundamento; bene autem fun-
damentum sine relatione. *Contra*, licet Deus non possit
facere similitudinem sine qualitate: posset tamen facere
duo alba sine similitudine. *Resp.* posse facere duo alba si-
ne similitudine actuali; non tamẽ sine similitudine fun-
damentali. vel potiùs est dicendum, quòd posito funda-
mento, & termino, de necessitate consurgit, relatio in-
trinsecus adueniens. Ideò positis duobus albis, necessa-
riò consurgit similitudo; non quidem prioris ad poste-
rioris dependentiæ necessitate; sed naturalis necessitate
coexistentiæ: eo modo quo dicimus, quòd posita totali De prædic. relation.
causa in esse naturali, & agente, effectus ponitur in actu.
Item, si ita res se haberet, tunc sequeretur, quòd ignis ex- 2.
istens Cracouiæ, & ibi calefaciens aliquod calefactibi-
le, necessariò calefaceret aliquod calefactibile Posna-
niæ. Consequ. valet; quia calefacto aliquo calefactibili
Cracouiæ, noua similitudo consurgit in calido existen-
te Posnaniæ. sed calefaciens non agit, nisi calefaciendo:
ergo ignis existens Cracouiæ, calefaceret calefactibile
Posnaniæ, & spatium quod est inter Cracouiam, & Pos-
naniam: agens enim naturale, priùs agit in propinquam,
quàm in remotam partem. Soluitur, calefacto Cracouiæ
aliquo calefactibili, noua fit relatio in calido Posnaniæ
existente; non tamen est necesse, vt noua in eo generetur
caliditas. Et ad probationẽ dicitur, verum esse de actio-
ne physica, non autem de metaphysica; metaphysicum
enim agens abstrahit à situ. *Item*, si relatio realiter differt 3.
à suo fundamento; tunc sequerentur duo maxima ab-
surda: primum, quòd aliquis non esset pater eius, quem
genuit; posset enim Deus destruere talem paternitatem,
cùm sit realiter distincta: secundùm, quòd aliquis esset
pater illius, quem non genuit; quia Deus posset de no-
uo creare paternitatem, qua aliquis vocaretur pater il-
lius, quem non genuit. *Soluitur*, patet solutio ex dictis:
Relatio non potest destrui, extremis remanentibus, pro-
pter naturalem coexistentiam extremorum; neq; potest
creari sine existentia extremorum: quia habet natura-
lem dependentiam ad extrema. *Item*, si relatio esset alia 4.
res à fundamento: igitur cuicunque fundamento ipsa
adueniret de nouo, mutaretur realiter; quod philoso-
pho non probatur 5. & 7. *phys.* dicit ad aliquid non esse
mutationem, neque motum. Cõfirmatur: quia si relatio
est alia res à fundamento; esset processus in infinitum in
relationibus: nam si ista relatio est alia res à fundamẽto;
pari ratione, altera ista, cùm sit quædam relatio, erit alia
res à fundamento: & sic in infinitum, quod est inconue-
niens. *Soluitur*, à Simplicio super prædicamenta: Sicut re-
latio, inquit, non est forma ad se, sed ad aliud; ita illud,
cui relatio aduenit, non mutatur ad se, sed ad alterum: &
sic est mutatio non ad se, sed ad alterum. Quòd si dixeris
solùm illum mutari; quòd aliter se habet nunc ad se,
quàm prius, tunc ad aliquid non est motus, neque mu-
tatio. Ad confirmationem; non sequitur, quia relatio se
ipsa refertur ad fundamentũ, sicut se ipsa ligatur ad fun-
damentum, vt dicit Auicenna 3. *meth.* Et cùm probas de
alietate, qua relatio, est alia res à fundamento, verùm sit
eadem suo fundamento, vel non: si sit, eadem ratione
fuit standum in primo: si verò est alia, & illa alia per a-
liam, & sic in infinitum. *Resp.* consequentiam non esse
bonam: quia illa relatio non potest esse sine fundamen-
to, absque contradictione; sed bene fundamentum sine
relatione absque contradictione. *Item*, quod distingui- 5.
tur realiter ab aliquo, facit compositionem cũ eo. sed re-
latio non facit compositionem cum fundamento, quia
non est magis compositum album simile, quàm album
tantùm: ergo relatio non differt realiter à suo fundamẽ-
to. Confirmatur, quia tunc esset conceptus generalissi-
mi non simpliciter simplex, quia relatio habet suum in-
esse, & ad aliud esse, & sic componitur ex in, & ad: ergo
quod prius. *Soluitur*: concedo, album simile esse magis
compositum, quàm solum album: quòd si velis instare
de relatione diuina, non est simile, cùm nihil sit ibi ali-
cuius generis prædicamentalis. *Ad confir.* conceptus cu-
iuscunque generis, non est simpliciter simplex, eò quod
includit naturam entis, & naturam determinantem suũ
gradum intrinsecum. *Item*, quòd non habet distinctio- 6.
nem, nisi penes distinctionem fundamenti, non distin-
guitur realiter à fundamento, sed quoniam modica est,
innotescit nobis per fundamenti distinctionem. *Solui-
tur*, relatio habet propriam entitatem: sed quia eius
entitas modica est, innotescit nobis per
fundamenti distinctio-
nem.

Pymander Mercury Trismegist

De prædic. relat.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ.

C A P. V.

An relatio creatura ad Deum sit eadem cum suo fundamento.

PRo intellectu istius quæstionis sciendum, quòd fundamentum istius relationis, est creatura: terminus, est Deus: relatio, est creatio. Sensus ergo quæstionis est: an creatura possit realiter separari à creatione; ita quòd possit esse creatura sine creatione, sicut potest esse album sine similitudine. Ad hanc autem quæstionem possumus respondere, Scoti rationibus suffulti, essentialiorem esse comparationem creaturæ ad Deum, quàm materiæ ad formam, & compositi ad partes. sed inter istas non cadit medium: nec ergo inter creaturam & Deum, quod minimè verum esset, si relatio, id est, creatio distingueretur realiter à suo fundamento, nempè à creatura; tunc enim aliquod medium esset inter Deum, & creaturam. *Scoti rationes*

2. ram. *Item*, illud dicitur propriè esse alicui essentialiter, vel realiter, sine quo esse nō potest sine contradictione. sed relatio creaturæ ad Deum, sic inest creaturæ, quòd impossibile est esse creaturam sine ea relatione, absque contradictione: ergo est eadem suo fundamento. Probatur minor: quod potest esse sine relatione, potest esse sine termino relationis. sed creatura non potest esse sine termino creationis, id est, sine Deo, qui est terminus creationis: igitur creatio realiter non distinguitur à creatu-

1. ra. Sed *contra* hæc sic arguo: Si ita res se haberet; tūc quælibet relatio, quæ inesset essentiæ diuinæ per actum intellectus diuini, esset eadem essentiæ; cùm impossibile sit essentiam esse sine ea; alioqui mutaretur intellectus diuinus. probatur, quia nihil est idem alicui realiter, nisi fuerit ens reale. sed illa relatio est ens rationis, scilicet relatio Dei ad creaturam; quia Deus potest esse sine creatura: igitur illa ratio non cogit. *Soluitur*: Non est, simile: nam quòd creatura non possit esse sine Deo, hoc prouenit ex ratione intrinseca; quia eò ipso, quod est creatura, habet necessariam dependentiam ad Deum. Quod verò essentia diuina non possit esse sine relatione alia, hoc prouenit ex causa extrinseca, & sic non est simile. *Contra*, si relatio creaturæ ad Deum, esset eadem cum suo fundamento; tunc omnia alia entia idemptice essent relatiua. sed hoc est falsum, quia entia sunt absoluta: ergo. *Soluitur*, inconueniens est omnia esse ad aliquid, si creaturæ comparentur adinuicem; quia sunt entia realia absoluta: quòd si comparentur ad primam causam, ad quā habent dependentiam necessariam; bene possunt dici

2. entia respectiua. *Item*, quæ seipsis distinguuntur, non sunt idem realiter. sed relatio & fundamentum seipsis distinguuntur; quia sunt prædicamenta formaliter distincta: igitur non sunt idem realiter. confirmatur authoritate Auicennæ dicentis 5. *met. c.* 1. Equinitas est tantùm equinitas, nec vna, nec plures, pari quoque ratione, creatura, in quantum creatura, non includit aliquem respectum secundùm identitatem realem. *Soluitur*, Ista relatio, qua creatura refertur ad Deum, est transcendens, & non alicuius generis determinati. Ad author. Auicennæ: dicitur Auicennam exclusisse à quidditate vnum, & multa, potentiam & actum; quia nullum tale est de intellectu quidditatis formalis. Ex hoc autem non licet arguere, relationem creaturæ ad Deum, non esse idem cum fundamento, cùm relatio sit de quidditate fundamenti: nam quemadmodum creatura non potest esse sine prima causa; ita etiam nec potest esse sine

3. creatione. *Item*, nihil manet sine eo, quod est sibi idē realiter. sed angelus manet sine tali relatione; quia manet post primum instans suæ creationis, cùm creatio sit tantùm in primo instanti: igitur relatio creaturæ ad Deum, non est idem realiter cum creatura. *Soluitur*, Respectus dependentiæ creaturæ ad Deum, non solùm manet in primo instanti, in quo fit creatio; verùm etiam perpetuò durat cum ipsa creatura: quia creatura nullo vnquam tempore potest consistere sine creatore. Et cùm dicitur, creationem non esse, nisi in primo instanti, concedo: verùmtamē vltra respectum realem creaturæ ad Deum, quem denotat creatio: dicit etiam respectum rationis ad non esse præcedens: & ideo sic dicitur in primo instāti.

De prædic. relat.

QVÆSTIONIS TERTIÆ.

C A P. VI.

An relatio sit ens extra animam.

PRo intellectu istius quæstionis sciendum, antiquorum fuisse sententiam, nullam in rebus realem inueniri relationem, sed res per intellectum adinuicem referri. Huius rei meminit Arist. & suus commentator 12. *met. com.* 19. Zeno, teste Alberto, putauit ad aliquid, non esse peculiare aliquod genus; sed multis mixtum, & ex varijs congestum. Oppositum sentit Philosop. 5. *meth.* in quo diuisit ens secundùm se in decem prædicamenta, in quorum numero haberi voluit relationem. *Rationes.*

Item, sicut ens diuiditur in ens in anima, & in ens extra animam; ita & relationes diuiduntur in reales, & rationis. quòd si relationes nullæ sint extra animam; nulla erit huiusmodi diuisio. 1.

Item, quod cognoscitur per sensum est reale. sed relatio est huiusmodi; distantia enim solis à terra, est relatio: sensu autem percipimus magnam esse distātiam inter solem, & terram. 2.

Item, quandocunq; aliquod diuisum est reale extra animam; diuidentia quoque sunt extra animam. sed ens quod secundum se, est reale, diuiditur in decem genera: igitur ipsa decem genera sunt entia realia extra animam. 3.

Item, Auicenna 6. *met. cap. vlt.* sic arguit, Quod habet esse anima non existente; proculdubio eius esse non dependet ab anima. sed relatio est huiusmodi: Probatur, quia hic pater, est pater: & hic filius, est filius, nullo intellectu cogitante. Bruta quoq; nullo existente intellectu, inquirunt alimentum: inquisitio verò est relatio. nullo præterea existēte intellectu: cœlum est sursum, & terra deorsum, in quibus sunt relationes respectiuæ. 4.

Item, Scotus sic arguit: Si ita res se haberet, tunc destrueretur compositio in entibus: quia nihil est compositum sine vnione partium. Illa ergo vnio, aut est ens reale, & habetur propositum: aut ens rationis: & sic est falsum: quia nullum ens reale dependet ab ente rationis. sed compositum dependet ab vnione partium: ergo relatio realis non pendet ab opere intellectus. Cōfirmatur, quia tunc destrueretur causalitas causarum secundarum: probatur, causæ secundæ causant proportionabiliter, & approximatè ad primam causam: illa autem approximatio, nō est ens rationis, sed reale; quia effectus realis requirit approximationem realem in causis: ergo quod prius. *Rationes Scoti.* 1.

Item, ex ista positione destrueretur realitas scientiæ mathematicæ; scientiæ enim reales demonstrāt per passiones reales. sed scientiæ mathematicæ sunt reales: habent ergo relationes reales, & non relationes rationis. Ex his ergo rationibus, & alijs paulò antè recitatis, patet quomodo relationis prædicamentum sit extra animam, propter eius dispositionem & aptitudinem naturalem existentem extra intellectum: licet actualis eius comparatio fiat per actum collatiuum intellectus comparantis relatiuum ad correlatiuum. 2.

Contra, relatio non est, nisi comparatio vnius ad alterum. sed talis comparatio est in intellectu, & fit ab intellectu comparante: ergo est ens in anima, & non extra animam. *Soluitur*: Duplex est comparatio, actualis scilicet, quam facit intellectus comparando vnum alteri: & talis dependet ab intellectu comparante: Alia est comparatio formalis, quæ consurgit ex formalibus rationibus extremorum; & illa est in re præter comparationem intellectus. *Instantia. Solutio.*

QVÆSTIONIS QVARTÆ.

C A P. VII.

An prima definitio sit rectè data.

PRo intellectu primæ definitionis relatiuorum sciendum, quòd sola substantia non refertur ad aliquid; substantia enim, quatenus est substantia, non est causa relationis: dicitur autem ad aliud per formam accidentalem, quæ causat relationē in subiecto. *Ad aliquid dicuntur*: plurali numero vtitur, propterea quod omne rela- *Ad aliquid dicuntur.*

nuum

De prædic. relation. tiuum habet suum correlatiuum: sunt ergo plura. Natura præterea relationis in pluribus consistit, anthore Boetio. Dicuntur, vel quia relatiua hic considerentur nõ sub ratione entium; sed potius sub ratione prædicabilium, & ordinabilium: vel quia sic definiuntur à Platonicis Quæcunque, in quo ostenditur relatiuorum multitudo, & diuersitas; quia quædam sunt secundùm esse, quædam secundum dici, quædam realia, quædam rationis. Hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur, per quod intelliguntur relatiua secũdùm esse: quorum totum esse est ad aliud. Huiusmodi autem relatiua sub habitudine genitiui casus referũtur, vt pater filij pater, dominus serui dominus, duplum dimidij duplum: vel quomodolibet aliter ad aliud: per quod denotantur relatiua secundùm dici: quæ non sunt simpliciter relatiua; quia sunt in alio genere, quia eorum principale significatum non est entitas absoluta: talia verò referũtur ad inuicem sub habitudine genitiui casus, datiui, ablatiui, vt disciplina disciplinati disciplina: & scientia scibilis scientia: scibile verò scientia scibile. & simile simili simile, & multa huiusmodi.

Argum. 1. *Contra* prædicta sic arguo: Omnis definitio debet dari per priora, & notiora, vt dicitur 2. *post.* sed ista non est talis: ergo non est bona. Minor probatur; quia nihil est notius relatione, cùm sit genus generalissimum. Cõfirmatur, quia omne definitum debet esse eiusdem rationis. sed relatiua secundùm esse, & secũdùm dici, sunt diuersarum rationum; quia diuersorum generum. Ad hæc accedit, quòd definitio debet dicere quid vnum. sed ista definitio non est huiusmodi; quia datur per distinctionem: ergo quod prius. *Soluitur*, quamuis relationis prædicamento non competat definitio quidditatiua, & essentialis; cõpetit tamen ei descriptio à posteriori, quæ notior est, quàm nomen sumptum secundùm se. *Ad primam confir.* duplex est definitio: quædam quidditatiua, quæ cùm dicat tantùm esse rei, illius definitum vnius erit rationis: alia est potestatiua, cuius definitũ potest esse multiplex; hac de causa datur per distinctionẽ, qua illa denotatur diuersitas. *Ad confirm.* secundam, dico illam intelligi debere de definitione quidditatiua, quæ explicat esse definiti secundùm vnam rationem,

2. non autem de definitione potestatiua. *Item*, si definitio esset bona, tunc sequerentur multa absurda: primùm, quòd humanitas, & animalitas essent relatiua, quia dicuntur aliorum; vt humanitas hominis humanitas, & animalitas animalis animalitas: secundum quòd album & albedo essent relatiua; albedo enim alterius dicitur, vt albedo albi albedo, & album albedine album: tertiũ, omne ens diceretur ad aliquid; quia omne ens est causa, vel causatum. sed causa est causati causa, & vicissim causatum est causæ causatum: ergo quod prius. *Ad hanc* obiectionem respondet Albertus. Vt aliquod, inquit, habeatur in relatiuorum numero, debet esse alterius potentia, vel organum, aut instrumentum: potentia, vt virtus & disciplina: organum, vt manus, caput: instrumentum, vt securis, remus. Quoniam autem humanitas, & animalitas, non dicunt respectum, vt potentiæ, organa, vel instrumenta; sed potius vt formæ essentiales. similiter albedo ad album se habet vt forma: & forma ad materiam se habet, vt principium essentiale, hac de causa, huiusmodi non dicuntur relatiua. Ad illud, quòd omne ens mundi sit ad aliquid, conceditur denominatiuè, nõ autem per se, & essentialiter: vel sicut dictum est, dicuntur omnia entia respectiua respectu primæ causæ, non

3. autem absolutè, & essentialiter. Item, definitio est entis realis, & determinati generis. sed prædicamentum relatiuum, non est ens reale; quia est comparatio aliquorum adinuicem, quæ planè comparatio fit à sola ratione: ergo. *Item*, relatio cùm causetur ex comparatione aliorum prædicamentorum ad inuicem; non est per se vnum prædicamentum, sed alijs prædicamentis immixtum: igitur non potest definiri. *Soluitur*, duplex est comparatio vt dixi: actualis, quæ est in anima comparante; & talis non est de quidditate relationis: alia est potentialis, quæ magis propriè comparabilitas dicitur: & hæc quidem comparabilitas est in rebus, & in relatione includitur. Ad aliud, licet relatiuum dicatur immixtum alijs prædicamentis denominatiuè; quia de rebus aliorũ prædicamentorum dicitur; est tamen vnum genus de ratione sua formali: quatenus est relatio intrinsecus adueniens, habens sub se inferiora, de quibus prædicatur. De prædic. relation.

Cùm ergo relatio suam habeat rationem formalem ab alijs omnibus distinctam; sequitur necessariò, vt sit genus distinctum. *Item*, similitudo est relatio, & non habet 4.
fundamentum; quia si haberet fundamentum, esset qualitas, sed qualitas non potest esse fundamentum; quia non est mensura, aut mensurabile: non est actio, aut passio; non est vnum, & multa, quæ ad quãtitatem pertinent. *Soluitur*, similitudinis relationem fundari in vno; similes enim esse dicuntur, qui habent vnam qualitatem secundùm rationem, vt albedinem, vel nigredinem: dissimiles verò qui habent multas secundùm rationem, & definitionem qualitates: puta vnus albedinem, alter verò nigredinem. Quoniam verò vnũ & multa videntur pertinere ad modum quantitatis; ideirco similitudo secundùm modum, non autem secũdùm rem fundatur in quantitate. *Item*, illa quæ ponuntur supra in- 5.
uicem, prædicantur de se inuicem, vt genus prædicatur de suis speciebus: genus verò supra ponitur speciebus. sed vnum relatiuum nõ prædicatur de correlatiuo, quia pater non prædicatur de filio: ergo non ponitur supra aliud, & per consequens nullum est relatiuum suprapositionis. *Soluitur*, duobus modis possunt poni aliqua sub, & supra: vno modo secundùm rationem subijcibilis; & prædicabilis; & hoc modo relatiua non ponuntur sub, & supra. alio modo secundùm rationem causæ, & effectus; & hoc modo dicuntur relatiua suprapositionis & suppositionis. *Itẽ*, omnes species eiusdem generis, æqua- 6.
liter continentur sub eodem genere. sed species relationis sunt huiusmodi: ergo nulla est species suprapositionis, & suppositionis. *Soluitur*, formaliter illæ species consideratæ secundùm suas essentias, vna non supraponitur alteri, vel supponitur; materialiter verò quoad sua fundamenta supponitur vna alteri. *Contra*, omnia relatiua sunt simul natura, & dicuntur ad conuertẽtiam: quæ autem ita se habent, carent ordine causali naturæ, & perfectionis; & per consequens vnum non videtur supra, & reliquum infr. *Soluitur*, quamuis ex comparatione extremorum relationis ad formam mediæ correlationis, relatiua dicantur ad conuertentiam, & simul natura; si extrema tamen comparentur ad inuicem, non sunt simul natura; quia omnis causa natura præcedit suum effectum. hoc ergo modo dicuntur relatiua disquiparantiæ.

CAP. VIII.

Quòd relatiua habeant contrarium.

REPERITVR *etiam cum ijs, quæ cum aliquo conferuntur* Text. Arist.
&c. Ponuntur proprietates relatiuorum, quarum prima est; relationi inest contrarietas. Pro cuius rei no- Contrarietas
titia sciendum, quòd illud, cuius totum esse, est ad aliud in relatione.
quodammodo se habere, & esse respectiuum & dependens, non habet contrarium; contraria enim sunt formæ actiuæ, & passiuæ, absolutæ ad inuicem. sed totum esse relatiuorum est respectiuum, & dependens: igitur relatiuis non inest contrarietas. Et hoc quidem relatiuis competit secundùm esse: relatiuis verò secundùm dici, conuenit contrarietas secundùm esse absolutum, non autem secundum esse respectiuum. Illa enim relatiua duobus modis considerari possunt: vno modo secundum esse absolutum, quod est alterius generis; & sic dicuntur habere contrarium, vt vitium & virtus; quia sunt qualitates actiuæ, & passiuæ, quibus propriè conceditur contrarietas: alio modo quantum ad respectus, quos includunt, & connotant; & sic nihil est ei contrarium, nisi per accidens, sicut motus per accidens relationi tribuitur. *Contra*, in quocunque genere reperitur contrarium, siue cõtrarietas; in eodem reperitur motus, qui est de contrario in contrarium. sed in relatione non est motus 5. *phys.* ergo non est contrarietas. *Soluitur*, sicut relationi competit terminare motum, ita & habere contrarium. sed conuenit ei terminare motum per aliud, nempe per fundamentum: per idẽ ergo conuenit habere contrarium. Hoc autem modo ad relationem non est Ad relat. non est motus.

motus

De prædic. relationis

motus scilicet per se, & primò: relatio enim acquiritur per accidens, siue consequenter, acquisita nimirum in qualitate, vt acquisita per motum alterationis albedine, vel nigredine, consequenter acquiritur similitudo, vel dissimilitudo. *Contra*, Relatiuè opposita, non opponuntur contrariè, quia sunt species distinctæ oppositionis. *Soluitur*, relatiua secundùm dici, habent contrarium, quatenus sunt formæ actiuæ, quę mutuò se expelluunt: in quantum autem includunt respectus, non habent contrarium; virtus enim virtuoso non contrariatur, neq; sapientia sapienti. Itaq; formaliter non habent cõtrarium, sed fundamentaliter. Secunda proprietas: relatiua suscipiunt

Suscipiunt magis & minus.

magis & minus, quia in proprio esse intenduntur, & remittuntur, vt de inæquali, simili, & dissimili, vt inæqualior, similior, dissimilior. Verùm, quemadmodum respectus causatur à fundamento; ità etiam ad intensionem fundamenti, sequitur intensio relatiuorum. Ex quo patet, quod sicut ad aliquid non est per se primò motus; ita per se primò non suscipit magis & minus, sed ratione fundaméti. *Contra*, nulla forma simplex indiuisibilis suscipit magis & minus: patet: quia suscipere magis, & minus, præsupponit augmentum & decrementum, quæ in re indiuisibili esse non possunt. sed relatiua sunt huiusmodi, quia sunt respectus indiuisibiles: ergo non suscipiunt magis & minus. *Soluitur*, relatiua secundùm dici habent, siue suscipiunt magis & minus fundamétaliter, non autem formaliter, id est, respectu fundamenti, non autem respectu relationis. *Contrà*, æquale non suscipit magis, & minus: ergo nec simile; vtrumque enim est relatiuum. *Resp.* consequentia non est bona; non enim est simile de æqualitate, & similitudine: æqualitas .n. fundatur in quantitate, quæ non suscipit magis, & minus: similitudo verò in qualitate, quę suscipit magis, & minus: propterea non est simile. *Contra*, inæquale suscipit magis, & minus, & tamen eius fundamentum est quantitas. *Soluitur*, inæquale non suscipit magis, & minus, ratione fundamenti, sed potiùs propter recessum ab æqualitate: recessus verò potest recipere magis & minus, quia pedale, & tripedale magis sunt inæqualia, quàm pedale, & bipedale. vnde quamuis æquale dicatur secundùm magis, & minus, duplum tamen, & dimidium, & triplum non suscipiunt magis, & minus. In causa est, secundùm Albertum magnum, quia quodlibet tale, ponit certam mensuram, in qua non est magis, & minus: inæquale verò, quoniam ponit mensuram indeterminatam, cui potest fieri additio, ideò suscipit magis, & minus. *Item*, re-

2. spectus correlationis protenditur per modum viæ tendentis ad terminum. sed in tali via est accipere magis & minus: ergo & in respectu relationis. Confirmatur; quia relatio non accidit subiecto, sine mutatione: omne autē tale quod fit per mutationem, & motum suscipit magis & minus. *Soluitur*, via relatiui, est respectus formalis; & per consequens indiuisibilis, non descensus per prius, & posterius, sicut præsupponit argumētum: maior ergo est falsa, quæ dicit: quòd omnis via recipit magis, & minus. *Ad confirm.* in relatione est duplex esse, scilicet accidentis, quod dicitur esse in, & relationis, quod dicitur esse ad. Primo modo nihil prohibet relatiuum permutari secundùm proprietates illius accidentis, in quo fundatur sua inhærentia accidentalis secundo autem modo non suscipit magis, & minus. Item, istæ duæ proprietates vi-

3. dentur inutiles, & vanæ: ergo non erant ponendæ. *Consequ.* patet: antecedens probatur: quia illud dicitur vanum, & inutile, quod non ducit ad cognitionem rei; sed huiusmodi sunt duæ istæ proprietates, quippe quæ conueniunt relatiuis ratione fundamentorum, non autem ratione relatiuorum: vanæ ergo sunt. *Soluitur*, vanum nominatur quod non proficit per se, vel per accidens ad finem intentum. sed tales proprietates per accidens saltem, & à posteriori notificant naturam relatiui: igitur vanæ dici protinus non possunt. Tertia proprietas, rela-

Relatiua dicuntur ad conuertentiam.

tiua dicuntur ad conuertentiam: pro quo sciendum, quòd differunt conuersio, conuertibilitas, & conuertentia: conuersio enim est passio propositionum, in quibus de subiecto vnius fit prædicatum alterius, & è diuerso. Conuertibilitas autem passio eorum, quæ de se inuicem verè & vniuersaliter prædicantur; vt homo & risibile. Sed conuertentia, est referibilitas secūdùm mutuam dependentiam, & hoc solùm conuenit relatiuis.

De prædic. relationis

Itaque, si ista proprietas intelligitur hoc modo, relatiua dicuntur ad conuertentiam, id est, referuntur ad se inuicem secundùm mutuam dependentiam, in obliquo, vt pater filij pater, & filius patris filius; tunc est proprietas relatiuorum 4. *modi*. si verò accipiatur, vt conueniat omni, sed non soli; tunc homo, & risibile dicuntur ad conuertentiam: quia ad esse vnius sequitur esse alterius: non tamen ad conuertentiam strictè; quatenus est referibilitas secundùm mutuam dependentiam; sic enim

Argum. 1.

solis relatiuis competit. *Contra* prædicta sic arguo: Contraria debent maximè à seipsis distare, vt ex eorum definitione patet. sed virtus, & vitium non maximè distant, vitia enim per superabundantiam & defectum magis distant, quàm virtus & vitium: virtus enim consistit in medio, quod minus distat ab extremo, quàm vnum extremum ab alio. *Soluitur*, virtus & vitium possunt dupliciter considerari: vno modo secundùm naturas suas proprias, & sic non maximè distant: alio modo possunt considerari secundùm considerationem boni, & mali, & sic plus ab inuicem distant quàm duo vitia: quia illa vitia continentur sub eodem genere, virtus verò & vitium sub diuersis generibus saltem formaliter. *Item*, quæ 2.

sunt potentiarum perfectiones, non suscipiunt magis & minus, quia perfectio consistit in indiuisibili. sed virtus & scientia sunt huiusmodi: ergo. *Soluitur*, virtus & scientia possunt considerari dupliciter: vno modo, vt sunt quędam habituales perfectiones scientis, & virtute prędit; & sic scientia est cognitio habitualis scibilis, qualitas vtique existens in anima scientis: vt virtus autem, est perfectio virtuosi, immediate in eo existens. hoc autem modo virtus, & scientia non suscipiunt magis, & minus: alio modo scientia respicit actum, quatenus est perfectiua rectæ cognitionis ad agendum, & virtus perfectiua rectæ electionis ad eligendum; & sic suscipiunt magis & minus; quia non insunt absolutè, sed per comparationem. *Item*, pater & filius sunt relatiua; & tamen 3.

non dicuntur ad conuertentiam: probatur, quia filiam habet, & non filium. similiter filius non habet patrem, sed matrem, & sic non erit patris, sed matris filius. similiter Dominus habet seruam, & non seruum, & seruus non habet dominum, sed dominam. Simile iudicium de ala, quæ non dicitur auis ala: neq; caput animalis caput: neque remus nauis remus, quia multæ naues non remis, sed velo nauigant. *Soluitur*, quando filius refertur ad partē, absoluitur à cognatione sexus; ita quòd omne illud est filius, quod per actiuam generationem ab alio descendit, siue masculus, siue fœmina. eodem quoque modo dominus & seruus, vt sunt relatiua, non important sexum, sed actionem, & passionem. Ad alia, quando aptis nominibus fit comparatio; tunc relatiua reciprocantur; vt ala, alati ala, & alatum ala alatum: similiter caput capitati caput: & remus, rei rematæ remus.

Item, homo & risibile dicuntur ad conuertentiam: simi- 4.

liter sol & lumen eius: & Sol est super terram: ergo dies est, & è conuerso: & tamen ista non sunt relatiua. *Soluitur*, illa non referuntur ad se inuicem secundùm mutuam dependentiam; sed potiùs secundùm simplicem consequentiam vnum sequitur ad aliud: ideò non dicuntur ad conuertentiam. Præterea Aristoteles dicit, quòd ista proprietas conueniat alijs, quę per se non sunt relatiua; ideoque nihil sequitur contra philosophum.

Simul natura

Quarta proprietas, relatiua sunt simul natura; quia conuertuntur secundùm essendi consequentiam: nam bene sequitur, si pater est: ergo filius est, & è conuerso: ergo sunt simul natura; quia quæ posita se ponunt, & perempta se perimunt, sunt simul natura. Porrò, relatiua possunt considerari dupliciter: fundamentaliter scilicet pro substantia quæ genuit, & substantia genita, & sic relatiua non sunt simul natura; imò generans præcedit substantiam genitam natura & tempore: alio modo formaliter non pro denominatis, sed pro per se significatis, scilicet pro ipsis respectibus; & sic omnia relatiua sunt simul natura. *Contra*, causa, & effectus sunt relatiua, *Argum. 1.*

simi-

De prædic. relationis

similiter prius & posterius, scibile & scientia, sensibile, & sensus, & tamen alterum illorum præcedit alterum natura, & tempore: ergo ista relatiua non sunt simul natura. *Soluitur*, vnum præcedit aliud materialiter, quantum ad id, quod sunt, non autem formaliter, scilicet quantum ad formam relationis: sed sunt simul natura: scibile autem & sensibile quantum ad potentiam præcedunt, quia scibile dicitur, quod potest sciri, & sensibile, quod potest sentiri. Quantum verò ad actum sunt simul natura; sic enim scibile dicitur, quod actu scitur, & sensibile, quod actu sentitur: atque ita simul est scibile,
2. & scientia, sensibile, & sensus. *Item*, esse simul natura nō conuenit solis relatiuis: igitur non est proprium relatiuis. Consequentia est nota, antecedens probatur, quia illa dicuntur simul esse natura quæ ex opposito diuidūt aliquod genus, vt dicitur in post prædicamentis. sed talia inueniuntur in omnibus generibus: ergo esse simul natura, non conuenit solis relatiuis. *Soluitur*, conuenit solis relatiuis in ordine intelligendi, & essendi: an quantum vno posito, ponitur & reliquum, & vno perempto, perimitur & reliquum: & iste est modus proprius relatiuis: alia verò dicuntur simul natura; quia æqualiter participant formam vnius generis: vt differentiæ existentes sub vno genere, cum speciebus ab ipsis constitutis, sunt simul natura: sed vna perempta, non perimitur altera, neque posita, ponitur & altera. vel quæ vniuocè participant formam speciei: sicut indiuidua vnius speciei absolutè accepta sunt simul natura, quia participatione spe-
3. ciei, plures homines, sunt vnus homo. *Item*, definientia sunt priora definito. sed vnum relatiuum ponitur in definitione alterius: igitur non sunt simul natura: nec valet dicere, quòd posita, se ponunt, cùm vnum oppositum destruat alterum. sed relatiua opponuntur ad inuicem: ergo quod prius. *Soluitur*, licet vnum relatiuorum, vt terminat dependentiam alterius, sit aliquo modo prius, nempe materialiter; formaliter tamen, siue ratione relationis vnum alterum non præcedit. *Ad confirmat.* relatiua respectu eiusdem subiecti opponuntur, & posita, se non ponunt: sed bene respectu diuersorum subiectorum; vno enim posito subiecto patre; ponitur filius in alio subiecto, non autem respectu eiusdem subiecti; quia
4. idem non est pater & filius respectu eiusdem. *Item*, genus refertur ad speciem, & è contra secundum Porphyrium, sed non sunt simul natura, quia illud est naturaliter prius, à quo non conuertitur subsistendi consequentia. sed huiusmodi est genus, quia à specie ad genus valet consequentia: & non è conuerso. *Soluitur*, intentiones generis & speciei referuntur ad inuicem, & sunt simul natura: sed quod subest intentioni generis, in quantum existit, prius est eo, cui attribuitur intentio speciei. Inter intentiones ergo est consequentia mutua, vt genus est, species est, & è conuerso: subiecta autem harum intentionum sunt relatiua per accidens, quæ non oportet esse simul natura.

CAP. IX.

De secunda definitione relationis.

DEFINITIO propria relatiuorum, quæ propriè sunt relatiuæ, talis est: *Ad aliquid illa res sunt, quæ per substantialem earum quidditatem, sunt in Cathegoria relationis ordinabiles, quibus supple rebus, hoc ipsum quod sunt, scilicet esse quidditatiuum, & substantiale, est se habere ad aliud, nempe consistit in respectu aptitudinali extra se.* Hæc philosoph. Prima autem definitio relatiuorum, non est eis hoc esse, quod sint ad aliquid, quòd ea ipsa quę sunt, aliorum dicuntur: vt sunt relatiua secundum dici. Ex hac autem definitione elicit quandam relatiuorum proprietatem, scilicet, quòd si quis definitè sciuerit vnum relatiuum; definitè sciet & alterum: si quis enim definitè sciuerit, quid sit duplum; mox definitè nouit, cuius sit duplum. similiter, si quis definitè nouit quid sit melius, & quo melius sit, nosse necesse est. Ex quibus infertur solutio quæstionis præpositæ, nempe nullam substantiam esse de numero eorum, quæ sunt in prædicamento relationis. Illud enim

Proprietas relatiuorum.

non est in prædicamento relationis, quod definitè sciri potest sine cognitione illius, ad quod dicitur. sed caput, & manus, & quæ sunt huiusmodi, possunt sciri definitè, absq; cognitione eius, ad quod dicitur: igitur propriè nequaquam sunt in prædicamento relationis. Itaque, prima definitio nulla est, cùm competat substantijs, quę apud Aristotelem non sunt in prędicamento relationis. secunda verò propria est relatiuorum; quia indicat eorū rationes, in quantum sunt relatiua. Tria siquidem notanda, seu obseruanda veniunt in isto prædicamento, subiectum scilicet, & subiecti nomen, vt homo: ipsa forma in abstracto, vt relatio: tertium, ipsa accidentalis forma, vt est in subiecto: & ipsius nomē denominatiuum, vt album, nigrum. Vtraq; autem forma accidit subiecto: vnde & subiectum ad aliquid dicitur, nō per se, sed per accidens. Nam Arist. annotat 5. *metab.* aliquas conditiones ca. 15. inquit, dupliciter ad aliquid dici, per se, & per accidens: per se, vt relatio, per accidens verò, vt subiectū relationis: quod dicitur ad aliquid, non tamen est ad aliquid: vt .n. dicitur homo albus, homo qualis; ita quoq; dicitur homo ad aliquid, cùm tamen non sit ex sui natura. esse verò ad aliquid, est nomen ipsius relationis, tum in concreto, tum etiam in abstracto: quemadmodum .n. dicimus, album esse quale, & albedinem esse qualitatē; ita etiam patrem esse ad aliquid, & similiter paternitatē. Itaque, prima definitio est subiectorum, quæ per accidēs dicuntur ad aliquid, secunda verò est relationum, quæ propriè, & per se dicuntur ad aliquid in concreto, & in abstracto. prior verò definitio posita fuit ab Aristotele, tanquam antiquior, & magis communis. secunda verò ex professo, & ex propria intentione. Sed *contra prædicta* sic arguo: Caput non est verè ad aliquid, & tamen esse eius est quodam modo se habere ad aliud, scilicet ad capitatum: secunda ergo definitio non competit solū verè relatiuis. Confirmatur; totum enim esse cuiuslibet accidentis, est ad aliud scil. ad subiectum: ergo si hæc definitio sit bona; omne accidens erit ad aliquid. *Soluitur*, con- 2.
ceditur maior, & distinguitur minor: vel secūdùm suum proprium esse, & sic negatur, vel secundùm esse connotatum, & sic conceditur. *Ad confir.* esse accidentis absoluti, non est propriè ad aliud, sed in alio, vt in subiecto; esse enim ad aliud, denotat habitudinem termini: esse verò in alio habitudinem in subiecto. Diuersa entia distincta realiter, distinctè cognoscuntur, quia vnumquodq; sicut se habet ad esse, ita se habet ad cognosci. sed relatiuum, & correlatiuum sunt entia realiter distincta: vnum ergo poterit cognosci sine cognitione alterius. *Soluitur*, licet relatiuum, quatenus est subiectum habeat esse separatum à suo correlatiuo: quatenus tamen est relatiuum non habet, quia habet esse respectiuum ad suum correlatiuum, propterea dictum est à philosopho, vnum non posse cognosci, altero incognito. *Item*, si vnum 3.
correlatiuorum sit alterius definitiuum, tunc in definitione committeretur circulus: atque ita, idem esset notius, & ignotius seipso, prius & posterius, quod est expresse falsum. Confirmatur, quia opposita non definiunt se mutuò, sed relatiuum opponitur correlatiuo: ergo vnum non debet poni in definitione alterius. *Soluitur*, nullum est inconueniens, idem diuersis rationibus esse seipso prius, & posterius: ita quòd relatiuum sub esse principij correlationis, sit posterius secundùm naturam definiuum, seipso accepto sub ratione terminalis correlationis. *Ad confirmat.* relatiua se mutuò definiunt quantum ad formam relationis, non autem in quantum sunt opposita; quia quodlibet definitum conducit ad esse definiti. *Item*, si vnum relatiuum ponitur in defini- 4.
tione alterius: ergo idem poterit poni in definitione sua: quod est inconueniens: probatur, quia loco definiti, licet ponere ipsius definitionem. *Soluitur*, quamuis in absolutis, loco definiti possit poni definitio; hoc tamen nō cōtingit in respectiuis. Cuius ratio est, quia definitio, ipsum explicat, in quantum dependet ad relatiuum: ipsum verò ponitur in definitione sui correlatiui, tāquam terminus depēdentię sui relatiui: Definitio autē nō explicat ipsum eo modo, quo ponitur in definitione alterius.

Tria notanda

Item,

De prædic. qualitat.

Item, omnis definitio, est de essentia definiti, vt patet, quia continet essentialia definiti. sed vnum correlatiuum non est de essentia alterius: quia relatiui esse, est ad
5. aliud se habere: aliud autem dicit diuersitatem in essentia: igitur vnum relatiuum non ponitur in definitione alterius. *Soluitur*, maior est vera de definitione, quæ datur sine additamento, quia datur per essentialia: definitio verò relatiuorum datur per additamentum, scilicet per fundamentum, & terminum: ideoq; non est quidditatiua: sed eo modo quidditatiua dicitur, quo definire possumus respectus quidditatiuè. Præterea, in definitionibus aliorum accidentium, tantum additur subiectum, præter essentiam definiti: in definitionibus verò relatiuorum, subiectum, & correlatiuum, quia relatiuum ad plura dependet, quàm aliquod accidens absolutum.

COORDINATIO GENERVM ET specierum in prædicamento Qualitatis.

Corporalis	Qualitas	*Spiritualis.*
Physica	Corporalis	*Mathematica.*
Sensibilis	Physica	*Insensibilis & occulta.*
Visibilis	Sensibilis	*Inuisibilis.*
Mixta	Visibilis.	*Simplex.*
Extrema	Mixta	*Media.*
Congregatiua visus	Extrema	*Disgregatiua visus.*
Hæc nigredo	Congregatiua	*illa nigredo.*

CAP. I.

Qualitas est, secundum quam quales esse dicimur.

QVONIAM qualitas principium est actionis, & passionis ipsi substantiæ inhærens, propterea anteponitur prædicamentis actionis & passionis, & ceteris prędicamentis quæ sequuntur. In principio autē istius prædicamenti simul copulauit quale, & qualitatem; vt ostenderet, nihil aliud per quale, quàm qualitatem intelligi debere, cùm quale significet qualitatem, quæ est in subiecto. Cæterùm qualitas, multis modis ab Aristot. 5. meth. t. 4. exponitur.

Qualitas multis modis dicitur.

Vocatur enim qualitas forma, siue differentia substantialis, quæ qualificat genus, & constituit speciem, hæc enim qualitas substantialis determinat potentiam materiæ ad esse substantiale, vt rationale in homine: alia est qualitas, quæ sequitur principia essētialia subiecti, vt est propria risibile passio: altero modo dicitur forma accidentalis, quæ est extra naturam subiecti, & sub tali modo comprehenduntur 9. prędicamenta: alio modo accipitur pro prædicamento qualitatis; & sic qualitas facit quale simpliciter, quod vtique non fit in alijs prædicamentis, sed potiùs quandam compositionem efficit.

Definitio explicatur.

Cùm ergo Arist. dicat, qualitas est, secundum quam quales vocamur: quale non accipitur pro quali generis, quod est materiale, neque pro quali speciei, neque pro quali transcendente, scilicet pro quali, quod sequitur esse rei, hoc enim modo omne accidens prædicaretur in quale, & non distingueretur à prædicari in quantum, & in quotum. Sed sensus est definitionis: qualitas est forma accidentalis, secundum quam formā substantię denominantur quales simpliciter. Vnde licet hoc sit posterius, & minus notum secundum naturam, quam ipsa qualitas, est tamē prius, & notius quoad nos. siquidem qualitas cum sit genus generalissimum, non definitur per priora, & notiora secundum naturam; ideoque conuenienter describitur per quale, quia est effectus qualitatis, nobis notior ipsa qualitate.

Qualitas est genus.

Præterea obseruare oportet, quomodo qualitas sit genus, si multiplices habeat modos significandi: duplex est multiplicitas, significatorum vna, cum qua nequit vniuocatio consistere: alia est suppositorum, & cum tali stat vnitas rationis formalis, & per consequens vniuocatio: tali autem multiplicitate dicitur qualitas multiplicitee. Cùm ergo habeat vniuocationē rationis formalis, stat ipsam esse genus, & prædicamentum, ab alijs prędicamētis distinctum.

Qualitas quid

Præterea, qualitas habet suas species, de quibus prædicatur secūdum rationem suam formalem: igitur est genus. Conseq. patet, antecedens probatur: quia qualitas est modus, siue determinatio illarum rerum, quæ indifferenter se habent: imprimis subiecti naturam, male vel benè disponēs, per habitum & dispositionem, quæ est prima species qualitatis: deinde modificat operationes subiecti, per naturalem potentiam, vel impotentiam: tertiò operationes, quæ dicūtur passiones sensus, per passibiles qualitates, vel passiones: postremò, res in sua qualitate per figuram, & formā, quæ est quarta species qualitatis.

De prædic. qualitat.

Dicunt tamen aliqui, istas quatuor species, rectiùs modos accidentales qualitatis appellari debere, quàm species; fieri enim non potest, duas species eiusdem generis abstractioē prædicari de eodē colore, vel sanitate; quia omnis diuisio generis in species, fit per differentias formaliter oppositas: ergo impossibile est, duas species eiusdem generis de eodem prædicari. sed habitus, & dispositio prædicantur de colore, vel sanitate, sumptis secundùm diuersas habitudines; habitus enim est qualitas de difficili mobilis à subiecto: dispositio verò de facili mobilis: sunt ergo oppositi modi qualitatis. Porrò, ipsius qualitatis sunt quatuor species, siue modi, scilicet habitus & dispositio, naturalis potentia vel impotentia, passio vel passibilis qualitas, forma, & circa hoc aliquid constans figura.

Species qualitatis.

Ex quo patet, non esse diuisionem generis in suas species, sed alicuius communis in suos modos: sumuntur enim illi quatuor modi ex diuersis habitudinibus qualitatis ad subiectum, vel aliquid aliud. *Sed* posset aliquis *contra* prędicta sic argue- 1.
re. Nullum æquiuocum est genus, vt sæpè dictum est. sed qualitas est æquiuocum, quia est de numero eorum, quæ multipliciter dicuntur; dicitur enim de qualitate substantiali, & de qualitate accidentali: igitur non competit ei ratio generis. *Soluitur*, prædicari in quale potest considerari dupliciter: vno modo communiter; & sic differentiæ & passiones, & omnia accidentia prædicantur in quale: alio modo accipitur specialiter scilicet prædicari in quale accidentaliter, non in quantum, vel in quotum, & sic sola qualitas dicitur prædicari in quale: proinde illa præpositio secundum, dicit circumstantiam causæ formalis. Qualitas est, secundùm quam, quales dominamur, re, & nomine; sumus enim quales formaliter qualitate: sicut formaliter sumus albi albedine. Cùm ergo qualitas habeat supposita, siue inferiora, de quibus secundùm vnam rationem formalem prędicatur; sequitur qualitatem esse genus. Cùm verò species qualitatis non sint æqualiter perfectæ; propterea ab aliquibus vocata est analogia: quæ tamen Analogia nō impedit, quò minus sit genus. *Item*, nulla est qualitas, secūdùm quam 2.
dicimur quales; quia secundùm qualitatem quæ est in Sorte, non dicimur quales, neque secundùm illam, quæ est in Platone; & sic de alijs: igitur non est bona definitio. Confirmatur, quia in hac definitione committitur circulus: atque ita idem esset notius, & ignotius seipso: probatur, quia quale definitur per qualitatē: ergo qualitas non debet definiri per quale. *Soluitur*, in illa definitione accipitur numerus pluralis, pro singulari, dicimur pro dicitur. Sensus ergo illius definitionis est: qualitas est forma accidentalis, secundùm quam supple formam, aliquid dicitur quale. *Ad confir.* qualitas definitur 3.
per quale, tanquam per aliquid notius nobis: quale verò per qualitatem, tanquam per magis notum secūdùm naturam. *Item*, definitio constat ex genere & differentia. sed qualitas cùm sit prędicamentum, non habet huiusmodi; quia non habet superiora in sua coordinatione: alioqui non esset genus generalissimum: igitur non potest definiri. Adde, quòd talis definitio, quia secundùm quodlibet accidens dicimur quales; & tamen quodlibet accidens non est qualitas. *Soluitur*, prædicamenta, vt dictū est, propriè non definiuntur, definitione quidditatiua, eò quod non habeant differentias constitutiuas; definiuntur tamen definitionibus descriptiuis. *Ad confir.* æ qualitate dicimur formaliter quales, secundùm proprium modum prædicandi ab alijs prædicamētis distinctum, ab alijs autem accidentibus, communiter & non propriè: à differentia verò specifica, quales essentialiter, non autem accidentaliter.

RECITA

De prædic. qualitatis.

RECITA SERIEM PRIMÆ SPECIEI QVALITATIS.

De prædic. qualitatis.

- **HABITVS**
  - Habitus corporis.
    - Habitus dimicandi.
    - Habitus Sphæra ludendi.
    - Habitus pulsandi fides, digitis inhærens, &c.
  - Habitus animi.
    - Infusus
      - Fides
      - Spes
      - Charitas.
    - Acquisitus
      - Menti inhærens
        - Semper verus
          - Sapientia
            - Theologia.
            - Metaphysica.
          - Intellectus
            - Ad orationem pertinens.
              - Grammatica.
              - Dialectica.
              - Rhetorica.
          - Scientia
            - Mathematica
              - Arithmetica.
              - Geometria.
              - Musica.
              - Astronomia.
            - Physica
              - Medicina.
              - Scientia de anima.
            - Ethica
              - Oeconomica
              - Politica
                - Ius Canonicum.
                - Ius Ciuile.
          - Prudentia
          - Ars.
            - Agricultura.
            - Ædificatoria, Pistoria, &c.
        - Semper falsus, qui diuiditur in habitus oppositos semper veris.
        - Aliquando verus, & aliquando falsus.
          - Opinio.
          - Suspicio.
      - Moralis
        - Virtus
          - Iustitia.
          - Fortitudo.
          - Temperantia, &c.
        - Vitium
          - Exuperantia commissum
            - Temeritas.
            - Prodigalitas.
          - Defectu commissum
            - Timiditas.
            - Auaritia, &c.

CAP. II.

Prima species qualitatis habitus, & dispositio.

Habitus. PRo intellectu primæ speciei qualitatis, sciendum, quòd habitus capitur duobus modis: vno quidem modo pro respectu extrinseco aduenientе, de relicto in corpore ex adiacentia vestimenti, vel ornamenti ad corpus; & sic non est species qualitatis, sed vnum prædicamentum distinctum à qualitate: alio modo capitur habitus pro quadam qualitate inhærente potentiæ, ipsam inclinante ad operandum: siue talis sit species intelligibilis, siue actus intelligendi, siue habitus causatus ex talibus actibus. Dispositio quoque accipitur duobus modis: vno modo generaliter pro omni qualitate subiectum disponente; & sic omnis habitus est dispositio, non autem è conuerso: alio modo accipitur propriè, scilicet pro qualitate de facili mobili. Porrò habitus & dispositio non sunt vna species, sed bene vnus modus; quia qualificant substantiam ratione formæ. sub hoc autem modo qualitatis, reponuntur generaliter omnes qualitates disponentes subiectum ad operandum mediantibus naturalibus potentiis: quarum quædam sunt corporales, vt sanitas, ægritudo: quædam autem, intelligibiles, quarum quædam sunt acquisitæ, vt sapientia, intellectus, prudentia, scientia, ars: aliæ infusæ, vt fides, spes, charitas: aliæ sunt concreatæ, vt species rerum in mentibus angelorum. In hac qualitatis specie reponuntur omnes artes, omnes scientiæ, omnesque
1. virtutes morales, & vitia eis opposita. *Sed* aliquis posset *contra* sic arguere: Naturalis potentia, vel impotentia non est species qualitatis, igitur non sunt quatuor species qualitatis: consequentia patet, antecedens probatur authoritate Arist. 5 *met.* vbi inter modos qualitatis non enumerat potentiam, vel impotentiam. *Soluitur*, Arist. 5 *met* ponit primũ modum qualitatis, differentiam substantialẽ: secũdum formã, & circa hoc aliquid constantẽ figurã: tertiũ, passionem, & passibilẽ qualitatẽ: quartum habitum, & dispositionem. Naturalis potentia & impotẽtia, teste Commentatore ibidem, sunt quædam præparationes, & quædã potẽtiæ: quatenus verò sunt quædam præparationes, sunt quædam priuationes impedimentorum: nec sunt aliquid positiuum, ideò nõ enumerantur inter prędictos modos. Sed de hoc copiosiùs in secunda specie qualitatis. *Contra*, eadem qualitas numero, puta calor, & frigus, continentur sub 1. 2. & 3. specie qualitatis: ergo quod prius. *Soluitur*, calor si accipiatur in quantum est principium operandi, est secundæ speciei: in quantùm verò immutat sensum, est tertiæ speciei. in quantum autem est qualitas permanens perficiẽs subiectum, est in prima specie qualitatis. *Contra*; cursor, & pugillator ponuntur in 1. & 2. specie qualitatis: ergo non sunt species distinctæ. *Soluitur*, si denominẽtur à qualitatibus acquisitis, sunt in prima specie qualitatis: si verò à qualitatibus naturaliter insitis, pertinent ad secundã speciem. *Item*, habitus est vnum prædicamentum ab aliis di- 2.
stinctum: ergo non est species, neq; modus qualitatis: Cõfir. risibilitas est habitus de difficili mobilis à subiecto; & tamen non est qualitas: ergo habitus non est qualitas de difficili mobilis à subiecto. *Soluitur*, habitus accipitur tripliciter: vno modo pro forma priuationi opposita, sicut cũ dicitur visus, & cæcitas opponuntur, sicut priuatio & habitus: alio modo, vt est tertium prædicamentum, sicut dixi: tertio modo pro qualitate disponente subiectũ ad perfectè operandum, sicut accipitur hic. *Ad confir.* risibilitas, non est propriè qualitas, de qua loquimur, sc. accidentalis, sed potius substantialis; quia prædicatur de subiecto in secundo modo dicendi per se, ideoq; à subiecto nõ potest remoueri: sic etiam rationabilitas dicitur qualitas, accipiendo quale, pro quali generis vel speciei, non autem pro quali accidẽtali. *Item*, nullum ens in anima; est in prædicamento, quia quæ sunt in prædicamento, sunt entia realia 3.
extra animam existentia: vnde & ens extra animam diuiditur in decem prædicamenta. sed scientia est in anima, quia est habitus intellectus: ergo non est in prædicamẽto qualitatis. *Soluitur*, ens accipitur dupliciter: vno modo pro ente, quod habet esse in anima, tanquam in subiecto, & tale bene reponitur in prædicamẽto: alio modo pro ente,

De prædic. qualitatis.

quod solum habet esse cognitum, & tale non est in anima,
sicut in subiecto, sed potius sicut cognitum in cognoscen-
te. sed scientia est in anima, sicut in subiecto, quia nō in so-
la apprehensione consistit, quantùm ad esse tale; verùm et-
iam extra animam, quantùm ad suos effectus, quod nō cō-
petit illis, quæ in sola apprehensione consistūt. hoc modo
capitur ens in anima, quādo diuiditur contra ens reale. Itē,
4. naturalis inclinatio intellectus ad scientiam est dispositio,
& tamen non est de facili mobilis à subiecto: ergo malè di-
citur, quòd dispositio sit de facili mobilis. Præterea, quæ-
cunq; dicunt eandem speciem, dicunt etiam eundem mo-
dum essendi. sed habitus & dispositio non dicunt vnum
modum essendi: igitur non sunt vna species qualitatis. Sol-
uitur, licet naturalis inclinatio intellectus ad scientiam sit
quædam dispositio passiua, & quodam modo subiectiua,
non tamen est dispositio formalis, de qua dispositione est
hic ad propositum. Ad confir. licet habitus, & dispositio di-
cant diuersos modos accidētales vnius formę, bene tamē
dicunt vnum modum essendi essentialem, qui est disposi-
5. tio sui subiecti ad operationem. Item, diuersa nomina im-
portant diuersas formas; quia nomen imponitur à forma.
sed habitus & dispositio, sūt diuersa nomina: igitur impor-
tant diuersas formas, & nō sunt vna species qualitatis. Sol-
uitur, quidam dicunt habitum & dispositionem esse quidē
duo nomina, non tamē duas species, quia perfectū, & im-
perfectum, non variant speciem: alij verò dicunt, non esse
speciem, sed vnum modum, vt dictum est. Ad formam ar-
gumenti, diuersa nomina non semper significant diuersas
formas, sed interdum diuersos modos essēdi eiusdem for-
mæ, & sic est in proposito: illa ergo maior est vera, accipi-
endo formam generaliter pro omni eo, quod habet modū
formæ, & determinantis aliud, omne enim nomen impo-
nitur à forma, non tamen est vera, accipiēdo formam spe-
6. cialiter pro forma reali. Item, habitus & dispositio diuersas,
& oppositas habent rationes: igitur non sunt vna species
qualitatis. Conse. nota est, quia eadem specie sunt, quorū
ratio vna est. Cōfir. quia omnis species debet esse simplex.
sed sic non est habitus, & dispositio: ergo nō sunt vna qua-
litas. Soluitur, philosophi ratio procedit de his, quæ sunt v-
nū specie: non autem de his quæ sunt vna species; illa enim
sunt vnū specie, quorū est vna ratio definitiua in cōmuni
data secundùm nomen speciei: & hoc modo habitus & di-
spositio non habēt diuersas rationes, quāuis habeāt diuer-
sas rationes accidentales, vt dictum est. Ad confir. licet res
sit vna secundum essentiam; est tamen alia, & alia secun-
dùm modū essendi, significandi, & intelligendi; quia alio
modo innotescit nobis res per dispositionem: alio autem
modo per habitum. Item, prima species congruo ordine nō 7.
debet præcedere secundā; quia se habet ad secundam per
additionem: omne autem tale est posterius eo, cui additur.
Cōfir. quia habitus est, quo operamur, dum volumus: po-
tentia ergo naturalis præcedit habitum, sicut perfectibile
suam perfectionē: ergo quod prius. Soluitur, naturalis po-
tentia via generationis præcedit habitum: via autem per-
fectionis, quæ in accidentibus accipitur penes modum in-
hærendi, habitus præcedit naturalem potentiā: simili quo- 8.
que facilitate soluitur eius confirmatio. Item, si dispositio
est habitu vniuersalior: igitur se habet vt genus: & habitus,
vt species; & sic non est in ipsis identitas speciei. Præterea,
dispositio dicit qualitatem imperfectam, habitus qualita-
tem perfectam. sed perfectum non suscipit qualitatem im-
perfectā: igitur male dicitur quòd omnis habitus est dispo-
sitio, sed non è conuerso. Soluitur, dispositio est vniuersa-
lior habitu denominatiuè, non autem vniuocè. Ad confir.
imperfectum non prædicatur de perfecto, prædicatione
identitatis secundùm rem, & modum, sed benè secundum
rem tantùm. Nam cùm dicitur habitus est dispositio: præ-
dicatur idem de eodem; sed non secundùm rationem,
propter diuersum modum significandi.

CAP. III.

Secunda species qualitatis.

SERIES SECVNDÆ SPECIEI QVALITATIS.

- Naturalis vis vel imbecillitas
  - Naturalis vis
    - Corporis
      - Durities
      - Salubritas
      - Vis attrahens ferrum, &c.
      - Vis vegetandi
        - Principalis.
          - Nutriendi.
          - Augendi.
          - Generandi sui similis.
        - Adminiculatrix
          - Immutandi.
          - Retinendi.
          - Expellendi.
    - Animæ
      - Vis cognoscendi
        - Sensus intellectus seu mens
          - Exterior
            - Visus.
            - Auditus.
            - Olfactus,
            - Gustus.
            - Tactus.
          - Interior
            - Sensus communis.
            - Phantasia.
            - Memoria.
      - Appetitus
        - Appetitus sensui coniunctus
          - Exterior, cui conuenit
            - Delectari.
            - Tristari,
          - Interior
            - Concupiscens, cui conuenit
              - Amare.
              - Prosequi.
              - Gaudere.
              - Odisse, fugere, tristari.
            - Irascens, cui conuenit
              - Sperare.
              - Audere.
              - Desperare.
              - Timere, Irasci.
          - Appetitus rationi coniunctus seu voluntas cui conuenit
            - Velle.
            - Imperare.
            - Liberum esse.
            - Eligere.
            - Frui & similes affectiones.
        - Facultas progrediendi
          - Ambulandi, volandi, natandi, &c.
  - Naturalis imbecillitas
    - Mollicies
    - Infirmitas
    - Salubritas
      - Currendi.
      - Gignendi.
      - Videndi, &c.

Naturalis potentia.

PRo intellectu secundæ speciei qualitatis, sciendum, na-
turalem potentiam vocari qualitatem, secundùm quā
aliquis habet potentiam ad aliquid facile agendum: con-
trario autem modo se habet naturalis impotētia. fundan-
tur autem hæc in principijs naturalibus rei; naturalis siqui-
dem potentia ex victoria formæ causatur supra materiam,
nempe,

De prædic. qualitatis.

nempe, quando forma continet, & terminat materiam; ita quòd in ea est talis dispositio, qualem appetit forma, vt faciliter. & promptè suas queat naturales operationes exercere. Contra, naturalis impotentia causatur ex victoria materiæ supra formam: quod fit, quando in materia inuenitur dispositio, quæ aduersatur formæ, ne materiam totaliter comprehendere valeat, suasque naturales operationes exercere, promptè & faciliter. Itaque naturalis potentia est qualitas inhærens rei à natura, qua ipsa est potens ad operandum faciliter suas operationes, & ad resistendum suis contrariis. naturalis verò impotentia est qualitas rei insita à sua natura, qua ipsa est impotens, vt possit suas naturales operationes proferre, & ponere in actu, suisq; aduersariis resistere, vt sanitas est naturalis potentia, infirmitas naturalis impotētia. Sub hac aūt ē specie cōtinētur oēs aptitudines naturales corporis, & animi: potentiæ quoq; animæ vegetatiuæ, nutritiuū, generatiuū, augmentatiuū. Quinq; quoq; sensus exteriores, & quinq; interiores, omnesq; inclinationes naturales, quæ nominibus habituū nūcupātur: vt liberalitas, iustitia, cursor, pugillator. Porrò, his duobus nominib. naturalis potētia, & impotētia, vnū modum generalem innominatum, ad omnes modos qualitatis accommodatum, quibus sumus potentes, vel impotentes ad naturaliter agendum, circumloquēdo denominamus. Etenim cùm huiusmodi qualitates sint innominatæ; per habitudinem ad operationes, quarum sunt principia, nobis innotescunt: adeoque qualitates huius secundæ speciei, his nominibus nominantur, quæ illas qualitates significant non quidem absolutè, sed in habitudine ad suas operationes; vt calefactiuum significat qualitatem, quæ est principium operationis. Sed aliquis posset sic arguere

Qualitates innominatæ.

contra: Naturalis potentia vel impotentia est genus qualitatis, vt dicitur in textu: igitur non est species. Confirmatur, quia naturalis impotentia importat priuationem: ergo non est species qualitatis. *Soluitur*, naturalis potentia, vel impotentia, dicitur esse genus qualitatis; quia est species subalterna continens sub se alias species. *Ad confir.* naturalis impotentia, quamuis secundùm vocem videatur importare priuationem secundum rem tamen, importat

2\. veram naturam positiuam. *Item*, potentia est ad aliquid, scilicet ad actum: ergo naturalis potentia non est qualitas. Confirmatur, quia risibilitas est naturalis potentia; & tamen non est qualitas accidentalis, de qua hîc est propositum loquendi. *Soluitur*, potentia naturalis potest accipi duobus modis: vno modo prout se denominato, seu primæ intentionaliter; & sic est ens absolutum, scilicet quidā modus accidentalis ipsius qualitatis: alio modo accipitur pro per se significato, secundè intentionaliter, siue formaliter; & sic est ad aliquid. *Ad confir.* naturalis potentia, si accipiatur pro principio alicuius rei: sic risibilitas est naturalis potentia: si verò accipiatur pro quadā facultate ad ope-

3\. randum; sic non est naturalis potentia. *Item*, quæ differunt essentialiter, non sunt vnius speciei, siue non faciunt vnam speciem. sed potentia, & impotentia naturalis sunt huiusmodi: ergo non est vna species. *Soluitur*, Iste duæ res, si comparentur ad inuicem, sunt diuersæ species: si verò referantur ad superius genus, quod circumloquitur; sic sunt vna species qualitatis: nam in quantum conueniunt in vno genere superiori, ipsum immediatè circumloquentes, eò quod tale genus est nobis innominatum, faciunt vnam speciem qualitatis subalternam. In quantum verò cōparantur inter se, sunt diuersæ species; quia differunt essentialiter: ideoque explicantur duobus nominibus, hanc diuersitatem significantibus: ponuntur autem ista duo, loco sui generis, quod circumloquuntur: in quibus ostenditur

4\. istarum specierum diuersitas. *Item*, omnis impotentia aduersatur naturæ, vel est præter naturam: igitur nulla impotentia est naturalis; & per consequens, naturalis impotentia non est vna species. Adde, quòd potentia materiæ ad formam, est naturalis potentia; & tamen non est qualitas. *Soluitur*: Impotentia naturalis dicitur respectu operationū naturæ; quia se tenet circa principia naturalia rei: non autem dicitur naturalis, quod conferat ad bonum naturæ. *Ad confir.* potentia materiæ ad formam non consequitur totum compositum substantiale, de qua potentia ad operandum solùm est hîc ad propositum; sed est quædam naturalis potentia ad esse naturale, propterea non est necesse vt qualitas appelletur. *Contra*, in quolibet prædicamento est motus, qui est actus entis in potentia: ergo in quolibet prædicamento est species qualitatis, scilicet potentia. *Soluitur*, in quolibet prædicamento non est potentia, quæ est species qualitatis, sed potentia, quæ opponitur actui.

De prædic. qualitatis.

Soluitur.

SERIES OPERATIONVM ANIMÆ.

- Operatio animæ
  - Vegetatio
    - Generatio sui similis
    - Nutritio, Accretio — cū his concurrūt:
      - Attractio.
      - Retentio.
      - Digestio.
      - Immutatio.
      - Assimilatio.
      - Expulsio.
  - Cognitio
    - Sensus perceptio.
      - Exterior
        - Visio.
        - Auditio
        - Odoratio
        - Gustatio
        - Tactio.
      - Interior
        - Perceptio sensus cōmunis
          - Distinctio inter sensibilia diuersorum sensuū.
          - Apprehensio proprij actus vniuscuiusq; sensus exterioris.
        - Perceptio phantasiæ
          - Collectio specierum rei prius non perceptæ, è speciebus rerum sensu perceptarum.
          - Compositio.
          - Diuisio.
        - Operatio memoriæ
          - Reminiscentia.
          - Recordatio.
    - Intellectio.
      - Ratiocinatio
      - Collectio
      - Consultatio
      - Deliberatio
      - Dubitatio
  - Appetitio
    - Voluntatis
    - Appetitus sensui cōiuncti
      - Concupiscentis.
      - Irascentis.
  - Progressio
    - Ambulatio.
    - Volatus.
    - Natatio, &c.

SERIES TERTIÆ SPECIEI QVALITATIS.

- Passibilis Qualitas vel Pathos.
  - Obiectum sensu perceptum
    - Obiectum visum perceptū
      - Color.
      - Lux.
      - Lumen.
    - Auditu perceptū: vt sonus
      - Vox.
      - Fragor, &c.
    - Odoratu perceptū: vt Odor
      - Dulcis.
      - Austerus.
      - Ponticus, &c.
    - Gustu perceptum: vt sapor
      - Dulcedo.
      - Amaritudo.
      - Austeritas, &c.
    - Tactu perceptum vt qualitas, quæ tactu percipitur
      - Prima
        - Calor, Frigus.
        - Humiditas.
        - Siccitas.
      - Secūda
        - Durities.
        - Mollities.
        - Grauitas.
        - Leuitas, &c.
  - Affectio animæ
    - Cupiditas.
    - Lætitia.
    - Metus.
    - Tristitia.

CAP IV.

Tertia species.

Tertia species qualitatis est passio, vel passibilis qualitas, quæ in hoc conueniunt, quòd important eandem formam essentialem & specificam: sed differunt dupliciter: primò quia passio importat qualitatem sub esse imperfecto, & non permanente in subiecto, sicut rubedo pro-

De prædic. qualitatis. P. sig.

ueniens ex verecundia: passibilis verò qualitas nominat formam sub esse perfecto, & permanente. Passio ergo est qualitas citò transiēs, inferēs passionē, vel illata à passione, sicut rubedo ex verecūdia: passibilis verò qualitas est qualitas inferens passionē, vel illata à passione, permanens in subiecto: sicut albedo, nigredo. Præterea, passio denominat suum subiectum, non simpliciter: sed secundùm aliquid tale; vt homo dicitur pallidus: quia aliquid timuit: passibilis verò qualitas denominat suum subiectum simpliciter tale: vt homo niger, vel albus ex permanenti passibili qualitate. Appellantur autem passiones, & passibiles qualitates: quia aliquam ingerunt animæ passionem, vt amor, ira: vel corpori, vt caliditas, frigiditas. Aliquæ verò sunt qualitates, quæ dicuntur passibiles, aut passiones, eò quòd ab aliqua passione sint illatæ: vt pallor causatus ex timore, & rubedo ex verecundia. *Sed* posset aliquis *contra*

Passibilis qualitas.

1\. prædicta sic arguere: Omnis species qualitatis est qualitas, & secundùm eam dicimur quales. sed passiones non sunt qualitates, neq; secundùm eas dicimur quales, sed magis passibiles: ergo non sunt species qualitatis. *Soluitur*, omnis species qualitatis est qualitas, vel secundū essentiā, vel secundū denominationē: nō autē oportet, vt omnis species sit qualitas secundùm essentiā, & secundùm denominationem simul: vnde passio, quia est in quodam transitu, non denominat subiectum. *Contra*, si ita se habent passio, & passibilis qualitas: igitur non differunt à dispositione, & habitu: & per consequens, tertia species non distinguitur à prima. *Soluitur*, quòd licet passibilis qualitas sit de difficili mobilis: non tamen secundùm eam sumus habiles, seu habituati secundùm habitum, similiter secundùm passionem non dicimur dispositi. *Contra*, calor & frigus sunt huius speciei: & tamen secundùm huiusmodi qualitates dicimur dispositi & habituati. *Resp.* vocantur dispositi, & habituati secundùm frigus & calorem, quatenus sunt primæ speciei qualitatis. Neque est inconueniens, idem diuersis rationibus poni sub diuersis speciebus. Itaque, si calor & frigus considerantur, prout facilè, vel difficilè remouentur à subiecto; sic ponuntur sub prima specie qualitatis: si verò, vt efficiunt aliquam passionem secundùm sensum; sic

2\. ponuntur in 3. specie qualitatis. *Item*, passio est distinctum prædicamentum: igitur non est species qualitatis: alioqui prędicamenta non essent essentialiter distincta. *Soluitur*, passio cōsiderari potest dupliciter, vt est effectus actionis; & sic est prædicamentum distinctum: vel vt est quędam qualitas citò transiens; & sic est species qualitatis. *Contra*, omnis qualitas denominat substantiam qualem. sed passio non denominat: ergo *Soluitur*, dictū est, qualitatē quæ dicitur secundùm essentiam & esse perfectū simul, denominare substantiam qualem; non autem qualitatem, quæ habet esse imperfectum in subiecto, cuiusmodi est passio.

3\. *Item*, omne passibile est aptū natum pati. sed nulla qualitas est huiusmodi; quia pati propriè conuenit materiæ: igitur nulla qualitas est qualitas passibilis. Pręterea, quæ dicunt eādem speciē, sunt eiusdē perfectionis. sed passio, & passibilis qualitas nō sūt ęqualis perfectionis: quia vna est permanens, alia verò citò transit: ergo non faciunt vnā speciē qualitatis. *Soluitur*, passibile dicitur dupliciter: vno modo, vt subiectum passionis, & sic est aptum natū pati: alio modo, quòd causat passionē, vel causatus à passione; & sic nō est aptum natū pati: hoc autē modo aliqua qualitas dicitur passibilis: non autē primo. Ad *confirm.* passio, & passibilis qualitas differunt secundùm modum essendi: non autem secundùm essentiam: ideoque important vnam speciem: quia esse perfectum, & imperfectum non mutant speciem.

4\. *Item*, albedo & nigredo sunt passibiles qualitates: & tamen non inferunt passiones sensibus: quia non tangunt visum: ideo non agunt in ipsum, neque possunt in eo causare passiones: passibiles ergo qualitates, non ingerunt sensibus passiones. *Soluitur*, licet color non inferat visui corporalem, infert tamen spiritualem passionem: quia agit & perficit intentionaliter: in quo differt ab obiectis aliorum sensum, quæ corporaliter agunt in sensum, vt qualitates tangibiles

5\. in tactum: & sic de alijs. *Item*, tales qualitates 3. speciei, non fiunt sine alteratione 7. *phys.* alteratio autem fit in subiecto: igitur huiusmod qualitates agunt in subiectum, & non in sensum: quod est contra Aristot. Præterea, omnis passio est motus: & omnis motus est in tempore: immutatio autem sensus à sensibili non est in tempore; quia omnis passio est cum abiectione contrarij, sicut & motus 5. *phys.*: sed immutatio sensus à sensibili non est huiusmodi: quia sensus est summè dispositus ad recipiēdum species sensibiles: ergo. *Soluitur*, passibilis qualitas inducitur per alterationem, & ita subiectum patitur ab alterante, non à forma quam recipit: sed ab aliquo habente eandem formam specie. *Ad confir.* passibilis qualitas efficit passionem, id est, perfectionem in sensibus, vt dicitur 2. *de Anima.* Præterea, inferre passionem sensibus, non est de essentia qualitatis, sicut dicitur 2. *de Anima*, quòd visibile esse nō est de essentia coloris, sed passio eius. Passio igitur, vel passibilis qualitas, quæ notat qualitatem, in quantum infert passionem sensui, dicit modum, & non essentiam, vel speciem qualitatis.

De prædic. qualitatis.

SERIES QVARTÆ SPECIEI QVALITATIS.

- FIGVRA vel forma
  - Imperfecta
    - Rectitudo
    - Curuitas
      - Concauitas.
      - Angulus, &c.
  - Perfecta
    - Plana
      - Circulus
      - Triangulus
        - Isopleurus.
        - Isosceles.
        - Scalenos.
      - Quadrāgulus
        - Quadratum.
        - Altera parte lōgius.
        - Rhombus, &c.
      - Quinquangulus.
    - Solida
      - Sbærica.
      - Pyramis.
      - Cubus.
      - Columnaris figura, &c.

CAP. V.

Quarta species Qualitatis.

QVARTA species qualitatis est forma, & circa hoc aliquid constans figura, scilicet circa corpus, vt rectitudo, curuitas, pulchritudo, turpitudo; secundùm eas enim dicimur quales, vt rectitudine recti, &, curuitate curui. Porrò, forma accipitur tripliciter: vno modo pro forma substantiali: secundo modo transcendenter; & sic potest competere omnibus prædicamentis accidentium. sed his duobus modis non accipitur hic forma: tertio modo accipitur pro commensuratione partium alicuius totius, secūdùm suæ formæ exigentiam: ex qua planè partium commensuratione consurgit pulchritudo, & decor: vt forma Priami digna est imperio: figura quoque accipitur dupliciter: vno modo pro quantitate terminata: quæ sic definitur: Figura est quæ termino, vel terminis clauditur; & sic est quantitas: alio modo accipitur pro terminatione quantitatis; & sic nominatur triangulus, quadrangulus, & quæ sunt huiusmodi, omniaque artificialia: similiter pulchritudo, decor, rotundum, & sic de alijs. Differunt autem figura & forma, sicut superius & inferius; figura enim tùm animatis, tùm inanimatis competit rebus: forma verò non nisi propriè rebus animatis. Aliqui verò dicunt Aristotelem accepisse formam & figuram pro eodem, ita quòd coniunctio, &, teneatur expositorie, vt sit sensus: quarta species siue modus qualitatis est forma, nempè figura circumstans corpus. Sed dicendum est formam & figuram in aliquo inter se conuenire: in aliquo autem ab inuicem differre: conueniunt autem, quia vtraque terminat quantitatem: verùm si talis terminatio comparetur ad formam substantiæ, quam terminat, dicitur forma: si verò comparetur ad quantitatem quam terminat, vocatur figura. Actus igitur formæ est determinare illa, quæ sunt ad intra: actus verò figuræ, depingere actus extra secundùm terminationem quantitatis. Forma ergo & figura, cùm dicant eandem essentiam, conuenienter ponuntur vna species: & bene coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quia verò in aliquo differūt, idcirco duobus

Forma. *Figura.* *In quo conueniunt.*

nominu-

De prædic. qualitatis. nominibus appellantur. Sed posset aliquis cōtra prædicta
sic arguere: Forma est altera pars cōpositi substātialis: ergo
est substantia, & nō qualitas. Confirmatur, quod termino,
1. vel terminis clauditur: sed figura est huiusmodi: ergo est
quantitas. *Soluitur:* patet solutio ex supra annotatis; forma
enim, vt dat esse substantiale, & figura, vt est quantitas cō-
clusa, & terminata, non sunt in prædicamento qualitatis:
sed forma, vt est partium commensuratio, & figura termi-
natio quantitatis, sic sunt in prædicamento, & efficiunt
quartam speciem eiusdem qualitatis. *Contra*, figura est sen-
sibile commune, à quo immutatur, & patitur sensus; ergo
est in specie 3. qualitatis. *Soluitur*, figura materialiter acce-
pta, est in genere quantitatis. formaliter verò, respectu
subiecti, est in quarta specie qualitatis; quia est terminatio
quantitatis, vt triangulus, quadrangulus. Respectu autem
potentiæ sensitiuæ, quam terminat, sic est in 3. specie qua-
litatis. *Contra*, figura dicit ordinem linearum distinctum
inter se & totum: ergo est in prædicamento positionis; nā
hac ratione rarum, & densum, asperum & lene Aristot.
posuit in prædicamento positionis. Rarum enim est, cuius
partes à se inuicem distant: densum verò cuius par-
tes sibi inuicem propinquæ sunt. Asperum est, cuius v-
na pars est superior, & alia inferior: lene verò cuius partes
in rectum iacent: similiter figura est, quæ congruo linea-
rum ordine distinguitur. *Soluitur*, figura propriè non in-
greditur ordinem positionis; eò quòd actus ipsius forma-
lis, non sit substantiæ proximè assistere, & eius partes sup-
ponere: imò talē positionem partium supponit, eique ad-
2. dit modum, sic, vel sic terminandi quantitatem. Secus res
se habet de denso, & raro, & similibus, quæ ex ratione
sua formali significant partium positionem. *Item*, forma,
& figura non differunt; quia constant circa quantitatem,
eique eadem ratione insunt: igitur non sunt species quan-
titatis. *Confir.* quia nihil addunt super quantitatem. nam
quòd lineæ in acutum vel rectum angulum coniungantur,
nihil addunt quantitati, nisi tantum solum respectum, qui
non potest efficere speciem qualitatis. *Soluitur:* antecedens
est falsum: dictum est enim terminationem quantitatis ad
intra referri ad formam; quia est causa talis terminationis:
ad extra verò, ad figuram: nam quantitas in tales, vel in
tales angulos terminata, dicitur figura. *Ad confir.* forma &
figura super addunt super quantitatem terminationem,
quæ non est quantitas, sed qualitas, sicut est acutum, vel
3. rectum, rotundum, & planum: quæ non tantùm sunt
rationes, verùm etiam & res: eò quòd aliter atque aliter
immutent sensum. *Item*, nullum superius ad qualitatem, est
eius species. sed forma est quoddam superius ad qualita-
tem, competit enim omnibus speciebus eius: igitur non
est species qualitatis. neq; figura, quia cùm terminet quā-
titatem, erit de prædicamento quantitatis: terminus enim
est eiusdem prędicamenti cum suo terminato. *Soluitur*, for-
ma potest accipi dupliciter: vno modo, pro omni eo, quod
dat esse rei; & sic est quoddam superius ad qualitatem: alio
modo pro qualitate, quę dicit determinationem quanti-
tatis secundùm exigentiam formę substantialis, & sic non
est quoddam superius ad qualitatem, sed potiùs eius spe-
cies. *Ad aliud* de figura, dicitur, quòd si figura accipiatur
materialiter, est in prædicamento quantitatis: formaliter
verò in prædicamento qualitatis. Et cùm dicitur, quòd sit
4. terminus quantitatis: ergo est in genere quantitatis: verum
est de termino intrinseco, non autem de termino extrinse-
co, cuiusmodi est figura. *Item arguo* contra definitionem fi-
guræ, quòd non sit circumstans hoc aliquid; quia est intra
hoc aliquid, cùm sit in eo, vt in subiecto: ergo non est con-
stans circa hoc aliquid. Cōfirmatur, quia forma domus est
figura, & tamen non est circa hoc aliquid, circa vnum indi-
uiduum: cum forma domus constet ex multitudine indi-
uiduorum, lignorū, lapidum. *Soluitur*, licet figura conti-
neatur in eo, cuius est figura; non tamen continetur secun-
dùm profunditatem eius, sed secundùm superficiem: quæ
est circa hoc aliquid: ideoque dicitur constans circa hoc
5. aliquid. *Ad confir.* ligna, lapides, & huiusmodi domus,
quamuis sint multa, ratione tamen aggregationis, & ordi-
nis, vnum efficiunt indiuiduum, domum scilicet quæ ta-
lem figuram suscipit. *Item*, contra illam particulam, passio
est inferens, vel illata à passione: Si ita res se haberet, tunc
idē esset causa suiipsius, sed nihil est causa suiipsius: ergo. De prædic. qualitatis.
Soluitur, passio capitur dupliciter: vno modo pro actu ap-
petitus sensitiui, sequente cognitionem sensitiuam, nem-
pe pro timore, & verecundia, delectatione vel tristitia, &
sic passio dicitur inferre passionem: vnde dicit Aristot. dul-
cedinem efficere quandam passionem circa gustum, & ca-
lorem circa tactum: Alio modo capitur pro quadam qua-
litate sensibili, sequēte huiusmodi actus appetitus sensiti-
ui: quæ quidem qualitas est de facili mobilis, & sic dicitur
qualitas illata: & continetur sub 3. specie qualitatis. *Item*, 6.
inter omnia accidentia, quantitas primò inhæret substan-
tiæ; qualitates ergo, quæ immediatiùs consequuntur quā-
titatē, sunt aliis antepunēdę. sed tales sūt qualitates quartę
speciei: illæ ergo cum sint primæ naturaliter, priùs erant
ponendæ. *Soluitur*, species qualitatis non ordinantur, se-
cundùm hoc, quod est immediatius consequi quantita-
tem, vel substantiam, sed potiùs secundùm maiorem com-
munitatem in genere qualitatis, & secundùm naturaliter
inesse & disponere, in superficie & in profundo: secun-
dùm quas profectò conditiones, quarta species est postre-
ma. *Contrà*, quod est à natura, est prius 3. topicorum. sed
qualitates 3. speciei sunt à natura: ergo. *Soluitur*, species
quæ est absolutè communior in genere qualitatis, est an-
teponenda, licet non sit à natura. Eadem facilitate solui
possunt obiectiones, quæ possunt fieri de aliis speciebus
qualitatis. *Item*, species qualitatis non sunt sufficienter e- 7.
numeratæ: probatur, quia ira & dementia, sunt qualitates;
quia secundum eas dicimur irati & dementes: & tamen nō
sunt collocandæ in aliqua ex istis speciebus 3 essent enim
numerandæ inter qualitates 3. speciei, sed minimè cum il-
lis possunt connumerari: quia cùm sint in anima, & anima
non alteretur, quia non est quanta, & secundum speciem
tertij ordinis, fiat alteratio: ergo non sufficienter tradidit
species qualitatis. *Soluitur*, ira & dementia sunt in prima
specie: & cùm dicis magis spectare ad 3. speciem, dicitur
ea, quæ sunt in prima specie, posse connumerari cum his,
quę sunt in 3. propter quandam conuenientiam specierū
inter se: habitus enim est de difficili mobilis, similiter &
passibilis qualitas: dispositio est de facili mobilis, eodem
quoque modo, & passio. vnde propter hanc mutuam con-
uenientiam, calor, qui est in 3. specie, numeratur in prima.
Contra, pulchritudo & decor, sunt qualitates: & tamen
non rectè ponuntur in 4. quia qualitates illius speciei non
suscipiunt magis, vt dicitur in textu: hæ autem suscipiunt,
vt patet ad sensum. *Soluitur*, pulchritudo, quæ est congrua
membrorum dispositio est in quarta specie qualitatis. Et
ad probationem dicitur, Aristot. sententiam esse, non om-
ni qualitati quartæ speciei, nempe Mathematicis, quæ ab-
strahunt à motu; magis autem & minus non possunt fieri
absque motu: cùm autem pulchritudo non sit huiusmodi,
potest recipere magis, & minus.

CAP. VI.

De qualis.

QValia sunt, quæ secundùm hæc denominatiuè dicuntur: vel quo- Textus.
modolibet aliter ab his.* In hac secunda parte Arist. deter-
minat de qualis, tanquam de proprio, & formali effectu
qualitatis: *Qualia, inquit, sunt, quæ secundùm hæc denominatiuè
dicuntur, vel quomodolibet aliter ab his.* sensus est, qualia sunt,
quæ denominatiuè dicuntur, secundùm has qualitates
prædictas: vel quæ dicuntur ab eis non denominatiuè, sed
aliter aliquo modo: nā candidus dicitur à candore, & grā-
maticus à grāmatica, & iustus à iustitia, & sic in aliis. Quā-
do verò qualitatibus non sunt nomina imposita: tunc ea,
quæ dicuntur ab illis qualitatibus, denominatiuè nō dicū-
tur, vt cursor, & pugillator, qui denominantur secundùm
naturalē potentiā: à naturalibus potentiis denominatiuè
non dicuntur, quia huiusmodi potentiis naturalibus no-
mina non sunt imposita. denominantur autem ab arte pu-
gillatoria, & cursoria. Præterea, cōtingit interdum, vt qua-
litati sit nomē impositū, id tamen, quod ab ea dicitur, non
differre solo casu: tunc à tali qualitate denominatiuè ne-
quaquā dicitur, vt studiosus à virtute nominatur: habēdo
enim virtutem, studiosus efficitur, non tamen à tali nomine
denominatiuè dicitur: non autem in pluribus hoc tale est.

Prædic. qualitatis. Patet igitur, quòd qualia dicũtur, aut denominatiuè à prędictis qualitatibus; aut aliquo modo aliter ab eis. *Sed* posset aliquis *contra* prædicta sic arguere. A virtute dicitur aliquid virtuosum: ergo à virtute denominatiuè aliquid dicitur. *Soluitur*, concedo antecedens, & consequens nego; non enim dictum est, aliquid denominatiuè non dici à virtute, sed à virtute studiosum denominatiuè non appellari. *Item*, si in prædicamento quantitatis non est determinatũ
2. de ipsius denominatiuis, neque hìc erat determinandum; par enim ratio videtur esse vtrisque. *Soluitur*, omnia denominatiua quantitatis dicuntur denominatiuè à quantitate: ideoq; de illis nõ erat determinandũ. sed qualia nõ semper dicuntur denominatiuè à qualitatibus; propterea fuit necesse, vt de his speciatim loqueretur. *Item*, qualitas priùs de-
3. finita est per quale: ergo non debet hìc definiri quale per qualitatem. *Soluitur*, qualitas priùs definita fuit per quale, tanquam per nobis notius; concreta enim sunt notiora abstractis: hìc autem definitur quale per qualitatem, tanquam per notius naturaliter; quia abstractum est causa concreti: causa autem est notior suo effectu. *Item*, cursor,
4. & pugillator sunt in secunda specie qualitatis: non ergo sunt in prima. Consequentia valet, quia si essent in prima; aut essent vniuocè, aut æquiuocè; quia istę species non distinguuntur essentialiter: ergo ęquiuocè: sed ęquiuoca nõ reponuntur in prædicamento. *Soluitur*, negatur consequentia: & cùm infertur, non sunt reponenda in prædicamento, distinguitur, vel secundùm omnia sua significata simul; & sic conceditur: vel secundum vnum in vna specie,
5. & secundum aliud in alia specie; & sic negatur. *Item*, simile dicitur ab aliqua qualitate denominatiuè: ergo sibi conuenit hæc definitio: & tamen non est quale, sed aliquid. Ista ergo definitio non conuenit soli definito. Præterea, ista datur per diuisionem; & per consequens non significat aliquid determinatè, quod maximè spectat ad rationẽ definitionis: ergo quod prius. *Soluitur*, simile dicitur effectiuè ab aliqua qualitate, non tamen formaliter; hoc enim intelligitur, cùm dicitur quale dici à qualitate. *Ad confir.* ista definitio data est per diuisionem secundũ aliquas partes, propter diuersos modos qualium. Cùm ergo non sit secũdum se totam per disiunctionem; non licet concludere definitionem non esse bonam.

CAP. VII.

Proprietates.

Text. I*Nest autem & contrarietas, vt iustitia, iniustitia: albedo nigredini.*

Post qualitatis, & qualis determinationem, deinceps a-
Contrarietas git de proprietatibus qualitatis: quarum prima est, qualitati inest contrarietas, vt iustitia, iniustitiæ. cuius ratio est, quia aliquæ qualitates sunt formæ positiuæ; quæ simul nõ coalescunt in eodem subiecto; sed bene successiuè: ideò aliqua contrarietate ab inuicem dissentiunt. Habere antẽ contrarium non conuenit soli neque omni qualitati: cùm aliquæ qualitates de secũda & quarta specie non habeant contrariũ; rubeo enim & pallido, & alijs medijs coloribus nihil est contrarium, licet sint qualitates. Deinde docet contraria esse sub eodem genere. si vnum contrariorum fuerit quale; & reliquum erit quale: nam si iniustitia est contraria iustitiæ, & iustitia sit quale; erit etiã iniustitia quale,
Argumenta. nec poterit prædicamento ascribi: vnde dicitur 10. *met:*
1. quòd contraria maximè distant sub eodem genere. *Contra* primã proprietatẽ sic arguo. Cõtraria sunt sub eodẽ genere posita. sed qualitas nõ ponitur sub alio genere; quia est genus generalissimũ: ergo qualitati nihil est cõtrariũ. *Soluitur*: licet qualitas in communi non ponatur sub aliquo genere, neque habeat contrarium; aliqua tamen qualitas sub illo genere contenta habet contrarium: & ipsa cum suo contrario ponuntur sub eodem genere. *Contra*, quæ maximè distant, nõ conueniunt in genere. sed contraria maximè distant; ergo non conueniunt sub eodem genere: & per consequens, non est necesse, quòd si vnũ contrarium sit quale, quod alterũ quoq; sit quale. *Soluitur*: qualitates differunt secundũ suas rationes specificas: non autẽ ratione sui generis; ideò non maximè distant simpliciter sub eodẽ gene-
2. re. *Item*, vbicunque est contrarietas, ibi est motus; quia est mutatio de vno termino ad alium, quæ sine motu esse non
Prædic. qualitatis potest. sed in prima specie qualitatis non est motus, puta alteratio, vt dicitur 7. *ph.* ergo in ea non est contrarietas, & per consequens iustitia, non est contraria iniustitiæ, vt dicitur in textu: *Soluitur*, maior non est vniuersaliter vera, nisi de ea contrarietate, quæ potest fundare motum. Præterea, alteratio, quæ dicit motũ ad qualitatem, est duplex: quædã enim est corruptiua, & propriè dicta, quę est inter formas actiuas, & passiuas; & hæc spectat ad 3. speciẽ qualitatis: alia est alteratio perfectiua, & cõmuniter dicta; & hæc est inter priuationẽ & habitũ, vel inter qualitates oppositas: & talis bene inuenitur in prima specie. *Item*, mediũ contrariorum, 3.
vtriq; eorũ contrariatur, cũ motus possit fieri ab ipso ad vtrũq; extremorũ, vt de rubeo in album, vel nigrum: igitur non rectè dicitur, nullum medium colorem habere contrarium. *Soluitur*, medium potest considerari dupliciter: vno modo, vt medium; & sic non habent contrarium; quia non maximè distat ab extremis: alio modo in quãtum participat naturam contrariorum, & sic imperfecta contrarietate contrariatur vtriq; extremorum; vt rubeum, in quantum participat aliquid de albo, cõtrariatur nigro, & è conuerso. Primo ergo modo media nõ cõtrariantur extremis.

CAP. VIII.

Secunda proprietas.

QValitas suscipit magis, & minus, album enim magis, & minus album dicitur: similiter & iustum. Pro cuius rei intellectu sciendum, quòd aliquæ qualitates intenduntur, & remittuntur in suo proprio esse realiter, vt album & nigrum, calidum & frigidum, & quæ sunt huiusmodi, similiter & virtus, nam vnus altero est magis, vel minus virtuosus, idq; respectu subiecti, in quo inest, nõ autem secundũ suum esse specificum: esse enim specificum est indiuisibile: esse verò in suppositis, habet pluralitatem graduum indiuidualium, quæ quidem pluralitas non est de quidditate speciei, sed indiuidui. Alio modo potest intelligi hæc pro- Logicaliter.
prietas logicaliter, vt sit sensus: qualitas suscipit magis & minus, id est, prædicatur cum istis aduerbijs magis & minus: vt homo est magis quàm equus. Hæc autem proprietas nõ conuenit qualitatibus quartæ speciei: nulli tamen conuenit, nisi per qualitatẽ. Nota quòd præcisa ratio suscipiendi magis & minus est latitudo graduũ in forma specifica, cõpossibilium in eadẽ ex parte subiecti; nihil enim extrinsecũ formæ est causa præcisa suscipiendi magis & minus: erit ergo aliquod intrinsecum. sed non est aliquid quod sit de cõceptu eius formali; quia ex quo ille totus includitur formaliter in quolibet indiuiduo; tũc quodlibet indiuiduum haberet omnes perfectiones formæ, quod est falsum: sibi ergo cõuenit per aliquod intrinsecum, nempè per gradus formales, vt sit magis vel minus album. Vnde qualitas dicitur participare quantam infinitatem: hæc autem infinitas, non videtur esse, nisi quædam latitudo graduum, vel illimitatio formę. *Contra* sic arguo: Vna albedo non est magis alba quam alia: neque nigredo: ergo qualitas non su- 1.
scipit magis & minus. *Soluitur*, qualitas potest considerari duobus modis: vno quidem modo in abstracto, & secundum vnicum conceptum suum formalem; & sic cùm sit vbique tota, & indiuisibilis, non suscipit magis & minus: alio modo potest considerari secudum latitudinem graduum, & illimitationem formæ, quam habet in suppositis; & sic dicitur suscipere magis & minus. *Item*, qualitas con- 2.
sistit in indiuisibili? quia forma est compositioni contingens simplici, & inuariabili essentia consistens: igitur non suscipit magis & minus: cõsequẽtia patet, quia indiuisibile nõ capit magis & minus. *Soluitur*, forma dicitur esse simplex, in quantum opponitur compositioni, quæ constat ex materia & forma, & non compositioni, quæ est ex suis partibus, siue gradibus perfectionalibus; habet enim istas partes perfectionales in eodem loco & situ, se penetrantes ad inuicem: qui planè gradus, seu partes, per quas aliquid dicitur suscipere magis & minus, vt hæc albedo est maior altera, sunt eiusdem speciei inter se, & cum forma. Hac de causa aliquid dicitur magis tale, per accessũ alicuius partis perfectionalis formæ. *Item*, nulla forma dicitur suscipere

magis

De prædic. æquiuocis. magis & minus: quia vel esset forma, quæ præfuit ante aduentum gradus: vel forma, quæ de nouo acquiritur. sed neutro modo fieri potest: ergo probatur, non forma præexistens; quia illa non habet plures gradus quam prius: nec forma, quę de nouo acquiritur, vt patet. *Soluitur*, propriè dici nõ potest, quòd forma intẽditur vel remittitur: sed sic est intelligendũ: forma cõposita ex nouo gradu acquisito, & gradib⁹ præcedẽtibus, est perfectior, quã forma, quę prius, fuerat; quia forma quę pręfuerat, nõ est, nisi pars illius for-
4. mæ, quæ de nouo secundũ partẽ acquiritur. *Item*, forma, quę intẽditur, habet infinitas partes, eò quod vnum quodque diuisibile possit diuidi in infinitum: ergo vna non est intensior, neque perfectior altera. *Soluitur*, verum est quamlibet habere infinitas partes proportionales; non tamen infinitas partes æqualis perfectionis inter se, secundum quas forma dicitur intensior, vel remissior. *Item*, si dantur
5. isti gradus; tunc variarent speciem: vel eadem qualitas non susciperet magis & minus: probatur, quia aliqua qualitas mouetur de contrario in contrarium, scilicet de perfecto ad imperfectum. sed idem non contrariatur sibi ipsi: igitur isti gradus mutant speciem. *Soluitur*, nullum sequitur incõueniens, idem moueri de imperfecto ad perfectum, sine speciei mutatione; perfecta enim & imperfecta qualitas non variant speciem, vt dictum est.

C A P. IX.

Tertia proprietas qualitatis.

Similitudo. PRoprium est qualitati secundùm eam simile, vel dissimile dici; secundum enim albedinem seu nigredinem similes, vel dissimiles dicimur: similitudo namque est rerum differentium eadem qualitas: dissimilitudo verò rerũ differentium diuersa qualitas. Illa autem qualitas non est *De prædic. æquiuocis.* eadem genere; alioqui contraria essent similia, cùm habeant eandem qualitatem in genere: neque eadem qualitas numero, quia non potest esse in diuersis subiectis. Est ergo eadem qualitas in specie specialissima, quã quidem habentes, similes dicuntur. Cæterùm, similitudo, & dissimilitudo, cùm sint relationes, non sunt proprietates qualitatis: neque secundùm qualitatem aliquid dicitur simile, vel dissimile formaliter: sed intelligendum est proprium esse qualitati, secundùm eam aliquid dici simile, vel dissimile effectiuè. Et est sensus, solùm similitudinis & dissimilitudinis fundamentum est qualitas; quia similitudo in sola qualitate fundatur: ideoque conuenit omni qualitati, soli & semper. Sed *contra* prædicta sic aliquis ar- 1.
guet: Indiuidua eiusdem speciei dicuntur similia per suam formam specificam: non ergo conuenit soli qualitati, secundùm eam simile vel dissimile dici. *Soluitur*, omnia illa indiuidua dicuntur similia, similitudine essentiali, quæ vocatur identitas specifica: non autem similitudine accidentali, quæ propriè vocatur similitudo. *Contra*, secundùm similitudinem dicimur similes: ergo non secundùm qualitatem. *Resp.* aliqua dicuntur similia dupliciter, formaliter & fundamentaliter: primo quidem modo per similitudinem: secundo autem per qualitatem. Sed de prædicat. qualitatis satis.

ARBOR ANTEPRÆDICAMENTORVM.

- Nomen, Res, Ordo — Secundum Auerroem:
  - Triplex: æquiuocum, Vniuocum, Denominatiuum — Diffinitio antepraedicamentalis.
  - Duplex:
    - Significata: incomplexa, complexa
    - Realis:
      - Substantia: vniuersalis, particularis
      - Accidens: vniuersale, particulare
      - — Diuisio prædicamentalis.
  - Duplex: Vnius generis, Diuersorum generum — Regulæ antepraedicamentales.

C A P. I.

De Æquiuocis.

AEQVIVOCVM, alio nomine plurificum, siue homonymum appellatur, quod est nomen multa significans secundùm Aristotelem primi methaph. cap. de opinione *æquiuocans.* Platonis. Diuiditur autem in æquiuocans, quod est nomen plura significans, idque pluribus rationibus, vt canis: & in æquiuocatum, quæ est res significata per nomẽ æquiuocum, vt animal verum, & animal pictum dicuntur *æquiuocatũ.* æquiuocata huius nominis æquiuocantis, animal. Iterũ, æquiuocũ dicitur in æquiuocũ à casu, & in æquiuocũ à cõsi- *Æquiuocum à casu.* lio. Æquiuocum verò æquiuocans à casu, est quod plura significat diuersis rationibus, æque tamen, & primò, sine quacunque ad alterum habitudine. Dicitur autem æquiuocum à casu, quia casu accidit, vt is qui in secunda impositione instituit ipsum ad aliquid significandum, ad primã eius significationem respectum non habuerit. Accidit ergo à casu, vt huiusmodi nomẽ priùs habẽs aliud significatum, aliud postmodũ sortiatur: sicut videre est in hoc nomine, canis. Verùmtamen canis, quantum ad id à quo no- *æquiuocum à consilio.* men imponitur, est ęquiuocum à consilio; quia præcipuè significat animal latrabile, mordax, & colericum: quantũ verò ad id, quod huiusmodi nomẽ multis rebus accõmodatur, dicitur æquiuocũ à casu porrò ęquiuocũ à consilio, quod alio nomine dicitur Analogũ, illud est, quod secũdũ *Analogum.* prius & posterius plura significat. Dicũtur autẽ ęquiuoca à consilio ex parte prudentiæ ordinantis, & nomen imponentis, vt prius id significet, quod magis participat nomen rei de qua dicitur: deinde ad alia referatur, vnde Ana- *Quid sit.* logum dicitur à proportione secundùm prius & posterius. Consulto autem fit, vt talibus rebus vnum nomen imponatur, & ob aliquam causam, ad alia referatur: propterea *Diuersiuoca.* vocantur analoga secundùm proportionem dicta. Sunt & diuersiuoca, quibus non est idem nomen, nec eadem diffi- *Multiuoca.* nitio, vt homo: lapis, & ignis. Sunt & multiuoca, quorum nomina sunt plura, & diffinitio eadem, ensis, mucro, & gladius. Cæterum, æquiuoca à consilio multiplicẽm habent respectum; nam quædam eorum dicũtur secundùm similitudinem, sicut homo viuus, mortuus, & pictus: quædam verò per comparationem vel attributionem ad vnũ finem, sicut animal, vrina, medicina dicuntur sana, per comparationem ad vnum finem, quæ est sanitas. Quædã autem comparantur ad vnam causam efficientem, sicut homo arte medicus, alter verò aptitudine: instrumenta quibus vtuntur medici, medicinalia appellantur per attributionem ad medicinam: alia per attributionem ad vnum subiectum, vt cætera prædicamenta per comparationem ad substantiam. Et quia in huiusmodi æquiuocis ratio non est penitus aliena, siue diuersa, nec prorsus eadem, eò quòd aliquod vnum in diffinitione omnium ponitur: propterea nonnullis visum est, huiusmodi æquiuoca medium locum tenere inter vniuoca & ęquiuoca absoluta, sicut sentire videtur Auerroes 4. meth. exponens illud Arist: Ens dicitur multis modis: sed ad vnum aliquid, & ad vnam naturam, non autem æquiuocè: nihilominùs in hoc loco sine aliquo delectu loquitur Arist. afferens æquiuocorum diffinitionem, omnibus illis competere. Sed operæpretium erit scire, quomodo æquiuoca accipiuntur apud logicum: vt intelligatur id, quod in diffi- *Æquiuoca apud logicum.* nitione æquiuocorum ponitur. Porrò, logicus non inten- dit per

De prædic. æquiuocis.

dit per se de rebus; sed circa secũdas intẽnones negotiatur: quæ sunt formaliter respectus declarandi per eorum fundamenta: quia cùm paruæ sit entitatis; non facilè cognosci possunt. Itaque, æquiuoca æquiuocata possunt accipi duobus modis, scilicet primæ intentionaliter; & ita sunt res significatæ per idem nomen, diuersis conceptibus, vt sydus, canis, & piscis, quæ sunt res diuersæ, diuersos conceptus quidditatiuos habentes, vno tamen nomine signantur; non tamen conueniunt in aliquo conceptu, quem nomen commune denotet. Alio modo secundæ intentionaliter; & sic sunt respectus rationis ipsarum rerum, quæ cognoscuntur relatæ ad vocem, per quam significantur: sicut respectus istius stellæ, ad hoc nomen canis, per quem exprimitur: similiter respectus piscis; & canis terrestris, ad illud commune nomen. Eodem quoque modo æquiuoca æquiuocantia, primæ intentionaliter sunt termini significantes plura diuersis conceptibus, id est, non significantibus aliquem conceptum illis communem: secundæ verò intentionaliter, sunt ipsorum terminorum respectus rationis ad res significatas. Itaque æquiuoca formaliter, & pro significatis, sunt respectus rationis, quorum fundamenta sunt diuersi conceptus, qui comparantur ad inuicem, & ad vnum nomen cõmune ipsis: vt illa tria quæ enumerauimus, sydus, piscis, & canis, diuersos rationis habentes respectus; quia etiam diuersos habent conceptus quidditatiuos, qui sunt illorum respectuum fundamenta. Et hoc modo æquiuoca hîc diffiniuntur, quippe quia illud quod significatur in secundis intentionibus, illarum fundamentis applicatur. Si verò æquiuoca accipiantur pro fundamentis, tunc & ipsi conceptus æquiuocati, in aliquo nomine dicuntur esse æquiuoca; quo profectò modo non possunt diffiniri, quia non habent vnum conceptum, secundum illud nomen, in quo æquiuocantur. His ita annotatis, accedamus ad textus expositionem: *Æquiuoca dicuntur*, inquit, *quorum nomen solum commune est: secundum nomen verò, ratio substantia diuersa: vt animal, homo, & quod pingitur: his autem solum nomen commune est.* Sensus est, æquiuoca sunt conceptus, quorum nomen, id est, vox, est illis communis, & secundùm illud nomen, ratio diuersa, scilicet conceptus formalis, & quidditatiuus. Ex quo patet, illa esse æquiuoca, quæ non conueniunt in aliquo conceptu formali denotato per ipsum nomẽ, in quo conueniunt, licet conueniant in alio conceptu, puta substantiæ, siue corporis, alioqui non possent diffiniri; quia solius vniuoci est diffinitio. Sed dices, quare æquiuoca diffiniuntur in plurali, & non in singulari: dico, in huiusmodi æquiuocis inueniri relationem æquiparantiæ, quæ est vnius vniuocati ad reliquum: nam canis cælestis, non dicitur æquiuocum æquiuocatum, ad nomen illud commune æquiuocum; verum etiam ad canem latrabilem, & piscem marinum. Relatiua autem æquiparantiæ, teste philoso. 5. met. sicut sunt similia, & dissimilia, diffiniuntur in numero plurali: æquiuoca dicuntur, non autem sunt; quia res per se ipsas non sunt æquiuocæ; sed ex communi vocabulo & diuerso rationis respectu hanc æquiuocationem sortiuntur. Non hîc considerantur res, quatenus res sunt; sed quatenus per diuersos respectus sub vno nomine designantur: Quorum nomen est commune, in quo differt à diuersiuocis, quorum diuersa sunt nomina: & à multiuocis, quibus multa sunt nomina, & diffinitio eadem: solum, in quo æquiuoca separantur ab vniuocis. Sensus est, æquiuoca solo nomine conueniunt: secũdùm verò diffinitionem, quidditatiuam, distinguuntur. Et hoc est quod subditur: & secundùm illud nomen ratio substantiæ diuersa: in quo excluduntur æquiuoca, quæ respectu vnius nominis sunt æquiuoca: respectu verò alterius, sunt vniuoca. Accipitur autem ratio pro diffinitione, siue descriptione: substantia verò pro quacunque essentia, vel entitate: vt homo viuus, siue verus, & imago eius, commune habet hoc nomẽ, homo, quia de vtroque prædicatur; sed ratio substantia diuersa: homo enim verus est actu animal rationale: imago autem est simulacrum quoddam illius in veritate existentis.

Primæ intentionaliter.

Æquiuoca æquiuocantia.

Textus exponitur.

CAP. II.

Argumenta.

De prædic. æquiuocis.

CONTRA prædicta sic arguo: In hoc libro agendum est
de prædicamentis; quia liber prędicamentorum dici- 1.
tur; sed æquiuoca, vniuoca, & denominatiua non sunt
prædicamenta: igitur de ipsis non erat hîc determinandũ:
quòd si determinandum fuerat, priùs de vniuocis, & po-
stea de æquiuocis determinatio erat facienda; quia ordine
naturæ, vnum præcedit multa; non enim à multis vnum,
sed multa ab vno. sed vniuoca se habet per modum vnius
æquiuoca verò per modum multorum: priùs ergo vniuo-
ca, quàm æquiuoca erant diffinienda. *Item*, ad logicum non
spectat determinatio rerum; sed secundarum intentionum 2.
vt dictum est. sed cognitio seu determinatio prædicamen-
torum, est determinatio rerum; quia prædicamenta sunt
res reales: igitur determinatio de prædicamentis, non est
logici; sed philosophi realis. Quòd si tandem quis velit
contendere ad logicum pertinere; nihilominùs non vide-
tur fuisse opus antepraedicamenta præmittere: quod sic
probo: Prima principia sunt simpliciter nota, etiam quoàd
nos. sed prædicamenta sunt prima principia: ergo sunt per
se nota; & per consequens possunt cognosci siue præam-
bulis antepraedicamentorum. *Item*, si Porphyrius suffici-
enter tradidit modos prædicandi, hîc inutiliter repetitur: 3.
sed Porphyrius sufficienter illa tradidit; ergo non erat ne-
cesse tradere triplicem modũ prædicandi. Ad hæc accedit,
quòd membra diuisionis coincidunt: ergo insufficiens di-
uisio: antecedens patet, quia homo vniuocè prædicatur
de Sorte & Platone, & æquiuocè de homine viuo & picto.
Antepręedicamenta igitur, aut non sunt necessaria ad noti-
tiam prædicamentorum: aut non sunt sufficienter tradita.
Item, arguo contra diffinitionem æquiuocorum: Diffinitio 4.
est eorum quæ habent eandem rationem, quia dicit vnum
conceptum quidditatiuum 7. *meth.* sed æquiuoca non ha-
bent eãdem rationem, vt dicitur in diffinitione æquiuo-
corum: igitur non possunt diffiniri: confirmatur authorita-
te Arist: 4. *topicorum*, æquiuoca non diffiniri. *Item*, si hîc
diffiniuntur æquiuoca aut eorum diffinitio est de rebus, 5.
aut de terminis. sed neutro modo: ergo hîc non diffini-
untur. Probatur minor, quia rerum diffinitio non spectat
ad logici considerationem: sed potiùs ad philosophum
naturalem: Nec diffinitio est de terminis, quia iste liber est
de decẽ vocib. primis significantibus decẽ prima principia
rerum Boetio authore. *Item*, si diffinitio æquiuocorum est 6.
recta, & legitima; tunc sequerentur plurima absurda. sed
illa non sunt admittenda: igitur diffinitio æquiuocorum
non est recta. Probatur: Tunc enim verba, & participia
non essent æquiuoca; quia æquiuoca sunt quorum nomẽ
est commune: verba nõ sunt nomina; sed verba sunt ęqui-
uoca, vt pratum ridet, & similia. Item aliud absurdum, ca-
nis enim æquiuocum est ad canem latrabilem, ad sydus
cæleste, & canem marinum; & tamen non habet vnum
nomen commune, quia ipse est nomen commune. Malè
ergo dicitur, habère vnum nomen commune, Aliud ab-
surdum canis latrabilis & piscis, sunt æquiuoca æquiuoca-
ta; & tamen non solùm habent nomen commune, verum
etiam & rationem substantiæ; conueniunt enim in diffini-
tione substantiali corporis animati: vtrunq; enim est corpus
animatum, siue substantia animata sensibilis. *Item*, si ratio 7.
secundùm illud nomen est diuersa; hoc profectò contin-
geret propter diuersas significationes illius nominis. sed fi-
eri non potest, vt vnum nomen ex se diuersa habeat signi-
ficata; quia vnum, vnum significat: non ergo rectè positæ
sunt illæ particulæ diffinitionis. Cõfirmatur adhuc minor:
quia significatio est forma nominis: vnius autem nominis,
vna est significatio, & non plures. Nomen præterea dici-
tur, quasi notamen, id est, nota conceptus mentis: ratio
ergo per quam nomen dicitur, est ipsa significatio: ergo
quod prius. *Item*, quæ habent vnam rationem communem 8.
vnitate proportionis, & Analogiæ, non merentur æquiuo-
ca appellari; vt patet ex diffinitione æquiuocorum, quibus
non est ratio communis, sed solum nomen. sed æquiuoca
à consilio siue Analoga sunt huiusmodi, quia vnam ratio-
nem proportionis habent analogiæ: illa ergo non sunt di-
cenda æquiuoca. *Item*, contra particulas diffinitionis sic ar- 9.
guo: Si

De Æquiuocis.

guo: Si æquiuoca dicuntur: ergo sunt voces, quia vocis est dici per se. sed voces sunt nomina: ergo non sunt, quorum sunt nomina, quod est contra primam particulam. *Resp.* diffinitionē dari de equiuocatis: vnde non sequitur. Illa dicuntur: ergo sunt nomina, siue voces; conceptus enim dicitur, id est exprimitur per vocem, non tamen est vox: vnde quia hîc diffiniuntur æquiuoca pro conceptibus; rectè dicitur conceptus, siue ęquiuoca dicuntur; quia conceptus explicantur per voces: vel dicas dicuntur, id est, concipiuntur. *Item*, contra illam particulam, quorum nomen est commune, & ratio substantiæ diuersa: Si solum nomen est commune; non fuit necesse addere, & ratio substantiæ diuersa. *Resp.* ęquiuocata habere rationem diuersam secundum nomen æquiuocans, in quantum æquiuocantur in illo nomine: æquiuocantia verò non habere rationem di-
10. uersam quidditatiuam quæ non competit nominibus, sed rebus. *Item*, quæ diffiniuntur, habent rationem substantiæ: sed æquiuoca non diffiniuntur, quia non habent genus, & differentiam, ex quibus conficitur diffinitio; non enim videtur, quod sit positum genus in hac diffinitione: neque differentia in hac ęquiuocorum diffinitione. Æquiuoca dicuntur, &c. *Resp.* quòd hæc intentio æquiuoca, in quantum sumitur pro æquiuocatis, vniuoca est: & ita diffiniri potest: licet illa, quibus inest hæc intentio, non sint vniuoca, nec diffinibilia, sicut hæc intentio. Genus autem in ista diffinitione, est illud dicuntur, id est concipiuntur, id est, sunt conceptus; & conceptus sunt de essentia æqui-
11. uocorum: reliquę autem particulę tenent locum differentiæ. *Item*, si animal æquiuocè conueniat homini picto, & homini vero; tunc nulla propositio esset simpliciter vera. Consequens est falsum, ergo. Probatur conseq. quia pari ratione quodlibet nomen esset æquiuocum veræ rei naturæ & eius similitudini, atque ita omnis propositio esset distinguenda; quia nulla esset vera simpliciter: præterea videtur esse fallacia secundùm quid ad simpliciter, vt est homo pictus: ergo est homo. *Resp.* Aristoteles non intelligit hoc nomen, animal esse æquiuocum ad hominem verum, & hominem pictum: sed si ita esset; tunc solum nomen esset illis

Solutio.

12. commune: nulla autem ratio substantiæ secundùm illud nomen proinde de exemplis non est multum curandum; sed satis est, vt deseruiāt proposito. *Item*, omnis bona diffinitio competit omni diffinito. sed ista non competit: ergo non est bona. Probatur, quia corpus est ęquiuocum ad corpus cæleste, & terrestre: alioqui esset illorum genus, quia prędicaretur in quid, de his, quæ specie differunt, quod est officium generis: Aristot. verò dicit 10. met. text. 26. corruptibilia & æterna non conuenire in genere: & tamen ista corpora, in quantum sunt corpora, non habent rationem substantię diuersam. *Resp.* genus accipitur pro materia, vt sit sensus, materia cælestium & terrestrium est diuersa, ita vt quæ sit corporis terrestris, esse non possit corporis cęlestis: & sic dicūtur differre genere. *Ad primum* dico, in hoc libro principaliter agi de prędicamentis: de alijs verò minus principaliter, quasi de quibusdam præludijs introductorijs ad prædicamentorum cognitionem habendam. Quoniam verò triplex via est, qua prædicamenta ordinantur: quarum vna est ad supremum aliquod, vt ens: altera ad idē prędicamentum: tertia ad idem commune subiectum: ideo triplex modus ponitur in antepredicamentis: quorū vnus est quo aliqua reducuntur ad vnum commune nomen solum, quod secundùm diuersas rationes dicitur, & sic generalissima reducuntur ad ens, & vnum: qui planè modus fit per ęquiuocationem. Secūdus modus est, quo aliqua reducuntur ad vnum nomen commune, quod secundùm eandem rationem dicitur, quomodo omnia ordinabilia in eodem prædicamento reducuntur ad genus generalissimum: & iste modus secundùm vniuocationem procedit. Tertius verò modus est, quo aliqua reducuntur ad vnum commune subiectum, quod ab ipsis denominatur: quo modo omnia prædicamenta accidentium ad substantiam reuocantur: qui profectò modus per denominationem determinatur. Non temerè præmissa est de æqui-

Ad primum Argumentū.

Simplex modus.

De prædic. æquiuocis.

uocis, vniuocis, & denominatiuis inquisitio. Ad confirmationem, quamuis vniuoca sint ante æquiuoca, secundùm naturam; secundùm tamen ordinem, & intentionem huius doctrinæ, æquiuoca præcedunt vniuoca; quia secundùm æquiuocationem ipsa prædicamenta ad ens reducuntur, quod est primum prædicamentum, & ante omne genus. Cùm verò in hoc libro determinandum sit de prędicamentis; conueniens fuit priùs agere de æquiuocis: postea de vniuocis, eò quòd secundùm vniuocationem, omnia eiusdem coordinationis, ad idem prædicatum siue generalissimum reducuntur: postremò de denominatiuis, sub quibus sola accidentia comprehenduntur, quæ ad substantiam reducuntur. *Ad 2.* quamuis logicus de rebus secundùm se acceptis non consideret principaliter; considerat tamen de rebus, quatenus stant sub intentionibus secundis, vt dictum est: conuenienter ergo logicus determinat de prædicamentis. *Ad confir.* dico, quòd licet prima principia complexa sint per se nota simpliciter, etiam quoad nos, vt omne totū est maius sua parte, non tamen prima principia incomplexa; sunt enim difficilia intellectu, sicut sunt decē prędicamē-
5. ta. *Ad.3.* quamuis in hoc libro non sit agendum in speciali de modis prædicandi quinq; prædicabilium; in vniuersali tamen de ipsis agitur, quatenus scilicet genus prædicatur de suis speciebus, & accidentia de substātia. *Ad confir.* homo est vniuocū secundū vnā acceptionē æquiuocū verò secūdùm alterā: nec tamen est vniuocum & æquiuocū, quia nō
4. respectu eiusdem acceptionis. *Ad 4.* Æquiuoca possunt capi dupliciter: vno modo pro per se significatis, siue secundæ intentionaliter; & sic sunt respectus, siue intentiones secundæ: & important respectus ęquiparantiæ primò, & per se, & respectum suppositionis ad nomen commune, cui supponuntur; & sic possunt diffiniri quia illo modo ęquiuoca sunt vniuoca; quia secundùm vnum nomen, & eandem rationem prædicantur: alio modo capiuntur pro denominatis, siue pro illis, quibus applicantur illæ intentiones secundæ; & sic non definiuntur, quia habent distinctos conceptus: ex hoc patet solutio ad confirmationem. Etenim, si omnis diffinitio explicat esse; diffinitio ęquiuocorum nō explicat esse primæ intentionis, quia est diuersorum in æquiuocatis, quod vna diffinitione non explicatur; sed pluribus, vt patet in cane latrabili, marino, & cælesti. quæ cùm sint res diuersæ, diuersas habent diffinitiones; sed explicat esse secundæ intentionis, quæ sua generalitate, & communitate ambit omnia æquiuocata: & sic in ista intentione secūda conueniunt animal pictum, & ani mal verum: & sic possunt definiri: quia habent vnam ratio-
5. nem, quæ est ista, quorum solum nomen est commune, & ratio substantię secundùm illud nomen est diuersa. *Ad 5* patet solutio ex supradictis; diffinitio enim datur de rebus.
6. non absolutè, sed vt subiectæ sunt intentionibus secundis, quæ explicantur per voces. *Ad 6.* Nomen potest capi duobus modis: vno modo formaliter, quod significat per modum qualitatis, siue per modum habitus, & quietis, quatenus est pars orationis distincta à verbo: & sic in verbis non inuenitur nomen: alio modo accipitur generaliter, vt sit nota mentis, id est, signum illius quod mente concipitur: & sic verbum dicitur nomen, vnde Aristot. dicit in primo perihermenias, verba secundùm se dicta, nomina sunt: & hoc secundo modo capitur in diffinitione. *Ad secundum* absurdum: diffinitio datur de æquiuocis æquiuocatis, vt stant sub secundis intentionibus: illa autem sunt plura vnius æquiuocantis, propterea diffiniuntur in plurali numero; vnde etsi diffinitio quæ explicat primam intentionem, siue esse absolutum ipsius diffiniti, non tribuatur ipsi diffinito pluraliter significato: diffinitio tamen explicans esse secundę intentionale, bene attribuitur in numero plurali. cuius ratio est, quia omnes respectus in eorum pluralitate fundatur quę se respiciunt: intentio verò prima cùm sit absoluta, huiusmodi caret comparatione; & per consequens pluralitate; ac proinde inepta fuisset diffinitio, si dixisset: Æquiuocum est, cuius solum nomen est commune: nam cùm dicitur commune, mox plura intelliguntur: cùm ergo hîc diffiniantur ęquiuocata, vt stant sub secundis intentionibus,

argumen-

De analogis.

argumentũ nihil concludit; quia procedit de æquiuocis æquicãtibus. Ad 3. absurdũ, licet æquiuoca æquiuocata cõueniant in ratione alicuius superioris, puta corporis, vel substantiæ; diffinitio tamen secundùm illud nomen ęquiuocum æquiuocans, quod est canis, est diuersa. *Ad 7.* Vnius nominis plures possunt esse significationes: & cùm *dicis*, quia vnum significat vnũ, & quòd vnius nominis, vna sit forma, & forma sit significatio. ergo vna significatio. *Resp.* duplicẽ esse formã nominis, essentialẽ, & accidẽtalẽ: forma autem nominis essentialis, est debita articulatio, siue debitus modus proferendi: materia verò eius, est ipsa vox: significatio verò est forma accidentalis nominis: proinde sicut eiusdem nominis possunt esse plures formę accidentales; ita planè plures significationes. vnde dicit Albertus Magnus in commento Elenchorum, duplicem esse diffinitionis perfectionem: quædam enim eius est vt dictio, & quædã vt signũ: prima est ei substãtialis, & nõ potest ab eo separari, cuiusmodi est continua litterarũ, & syllabarũ in dicendo prolatio, quæ nõ potest habere plures significationes: secunda, quia est accidentalis; accidit enim dictioni signum esse, potest plures habere, sicut vna materia potest recipere plures formas. *Ad 8.* licet æquiuoca à consilio ha-
8. beant rationem communem secundùm modum, non autem secundùm rem. Ad quidditatem verò requiritur vnitas rei, quæ autem habent vnitatem proportionis, simpliciter sunt diuersa, licet quendam habeant modum vnitatis, & ordinis.

CAP. III.

De analogis.

Analogum.

QVoniam inter purum æquiuocum, & purum vniuocum, mediat analogum; præstat de illo aliquid dicere, antequàm accedamus ad vniuoci elucidationem, Porrò, Analogata sunt quorum nomen est commune: & secundùm illud nomen ratio substantię aliquo modo eadem est aliquo autem modo diuersa. Exempli gratia, animal, & medicina sunt analogata sub sano; quia habent illud nomen commune, cùm & animal appellemus sanum, & medicinam sanam: eorum tamen diffinitio, in quantum sunt sana, neque omnino diuersa, nec omnibus modis eadem est. nam animal in quantum sanum, est habens sanitatem: medicina vero, in quantum sana, est causa sanitatis. Itaque, in ambobus includitur sanitas, sed diuersimodè: & quia medium sapit naturam vtriusque extremi, & æquiuocum habet multas rationes, seu respectus, vniuocum verò vnũ; hac de causa, analogum dicimr habere plures, & vnam rationem. Cæterùm, analogata sunt duplicia, quędam enim determinatum habent respectum siue habitudinem vnius ad alterum, vt substantia, & accidens: quædam verò sunt secundùm proportionalitatem, vt Deus, & creatura; infinita enim differentia est inter Deum, & creaturam. Analogia autem triplex describitur: & prima quidem, quando analogum dicit plures rationes, eius verò significatum solum in analogato reperitur: sicut sanum, quod alia ratione prædicatur de animali, & alia de medicina, & alia de dieta: suum autem significatum tantùm in animali saluatur: stat nihilominùs analogia; nam dieta, vt conseruatiua sanitatis, & medicina, vt causatiua sanitatis, & vrina, vt sanitatis ostensiua, animal sanum respiciunt, & obseruant. Hoc autem modo analogum est proximũ æquiuoco, redditque propositionem multiplicem; propterea ista non est contradictio: animal est sanum: medicina nõ est sana, quia sanum de his prædicatur non secundùm vnam eandemq; rationẽ. Secunda analogia est, quãdo analogũ, vnã dicit rationem; diuersum tamen esse, & difforme habet in analogatis: sicut corpus prædicatur de cælesti, & terrestri corpore: quæ tamen licet conueniant in ratione corporeitatis in esse tamen proprio dissentiunt: quippe quia esse corporis cælestis est incorruptibile, terrestris verò corruptibile. Hic autem secundus modus non aufert, sed contradictionem magis statuit; hæc enim semper est vera: elementum est corpus: & hæc semper est falsa: cœlum non est corpus, eò quòd ratio corporis vtrique conueniat, tametsi non conueniant in esse. Tertia analogia est, quando analogum dicit tantùm vnam rationem, in qua analogata non sunt paria, neque inesse, quod per illam rationem importatur: propterea quod in vno analogato illa ratio reperitur: & illius esse connexionem habet cum alio analogato: sicut accidens est ens, vt habet connexionem ad substantiam: & non è conuerso: & creatura est ens non ex se; sed, vt participat esse à Deo, cui primò, & per se competit esse. Hoc autem tertio modo ens dicitur esse analogum reale; nam ens dicit vnum conceptum per gradus distinctum, & quodam ordine participatum à substantia, & accidente, ita quòd primò conueniat substantiæ, & per substantiam accidenti, & non è conuerso; quia substantia non pendet ex accidente. Quod si interdum à nonnullis ens vocetur æquiuocum: per æquiuocum, analogum intellexerunt, propterea quòd magis proximum est æquiuoco, quam vniuoco. Scotus *in primo dist. 3. quæst. prima*, dicit sufficere, vt aliquis sit conceptus vniuocus, si posuerit contradictionem: sed hoc etiam tribui potest analogo tertio modo, quia si substantia est ens, accidens, non esse ens, est contradictio. Quam ob causam cùm Scotus dicit ens esse vniuocum; idẽ alij existimant esse analogum tertio modo nuncupatum. Verùm vt clarius res intelligatur, sciendum duplex esse vniuocum, reale scilicet & logicum: conditiones autem vniuoci realis sunt quatuor; quarum prima est, vt dicat vnũ conceptum, & comparetur ad sua contenta, de quibus prædicatur: proinde si animal consideretur in se præcisè, vt dicit vnum cõceptum, antequam ad sua inferiora comparetur; non est vniuocum, nec analogum, nec æquiuocum. eò quòd consideratio in illo priori, est absoluta: vniuoci verò, & analogi est respectiua; quia refertur ad inferiora, quibus attribuitur: secũda conditio, vt vniuocum participetur à suis contentis secundùm vnam rationem, ita, vt ratio, quam habet illud vniuocum in se, seruetur in omnibus vniuocatis. in quo differt vniuocum ab æquiuoco: eò quòd æquiuocum secundùm diuersas rationes ad sua contenta refertur: tertia conditio, vt illa ratio æquè omnia contenta repræsentet, & sine ordine: puta ratio animalis, quantùm est ex se, æquè conuenit homini, ac leoni; nam ratione animalis, vnum non est prius, aut perfectius altero: bene autem si comparentur ad inuicem. sicut videre est in numeris, in quibus nulla cernitur discretio in quãtum sunt numeri: bene autem in quantum iste est ternarius, & iste senarius; & sic de aliis: quæ quidem perfectio nõ impedit vniuocationem, alioqui numerus nequaquam vniuocè prædicaretur de suis speciebus, nec animal de homine, & equo; constat enim hominem præstantiorem esse equo, aliisque animantibus: quarta conditio, vt illa ratio æquè conueniat contentis, quatenus sunt res, quæ quidem conditio deest vniuoco logico, sufficiunt enim illi tres priores positæ. Sanè, ratio animalitatis æquè perfectè conuenit homini, ac leoni; nam si Deus annihilaret naturam sensitiuã in homine, tota nihilominùs ratio animalitatis in aliis animalis speciebus saluaretur: aliter animal nõ esset vniuocũ sed æquiuocũ. Itaq; vniuocũ reale est illud, quòd cõparatũ suis vniuocatis, quatenus sunt res, secũdũ eandem rationem ab illis participatur, sine ordine vnius ad alterum, quia illa ratio æquè est omnibus communis: vniuocum autem logicum est, quod habet vnum conceptum communicatum suis vniuocatis: & secundùm eandem rationem participatur à suis contentis, sine ordine prioris, & posterioris, vt conceptus generis conuenit omnibus speciebus, & speciei omnibus indiuiduis. Deest autem illi conditio quarta, nam remota omni conditione reali, & seruato eodem modo prædicandi, adhuc manet vniuocatio logica, eò quòd logicus non consideret res, quoâd suas realitates; sed potiùs, vt stant sub intentionibus secundis, & secundùm modos prædicandi. Quòd verò seruetur vniuocatio logica, sine conuenientia reali, sic potest probari: Qualitas prædicatur vniuocè de prima, & tertia specie qualitatis, quæ in nullo reali conueniunt; nam in prima specie collocantur qualitates spiritua-les: in tertia verò sensibiles, quæ non communicant cum illis cum sint primò diuersa. similiter quantitas prædicatur vni-

De analogis. *Tertia analogia.* *Analogum reale.* *Vniuocum reale.* *Conditiones quatuor.* *Quid sit.* *Vniuocum logicum.* *Vniuocatio logica, sine conuenientia realis.*

Analogia triplex. *Secunda analogia.*

... de quantitate continua, & discreta, quę in ... conueniunt. Quarta ergo conditio vniuoci ... est necessaria vniuoco logico; sed bene tertia, ... dicat vnum conceptum conuenientem æqualiter ...rentijs, non autem differentijs, quibus contenta ab inuicem differunt: nam genus, neque conceptus generis prædicatur per se primo modo de differentijs. Quam ob ... am dixit Aristot: ens non esse genus, quia differentia non est de conceptu generis; sed bene est de conceptu entis, cùm nihil possit effugere conceptum entis. His visis,

Notanda. ... quuntur aliqua notanda: quorum primum est, ens præcise in se consideratum, etiamsi habeat vnum conceptum communicabilem suis inferioribus; non tamen est vniuocum, neque æquiuocum, neque analogum: quia illa dicuntur per comparationem ad sua contenta: secundum notandum, ens comparatum substantiæ, & accidenti, quatenus res sunt, non est vniuocum reale; nam licet conceptus entis illis conueniat; vt res sunt: nó tamé æqualiter: & sine ordine cóuenit, sicut animal suis speciebus: sed gradatim descédit, primú in substantiá, deinde per substantiá in accidentia; quare si esset annihilata tota entitas substátiæ: totú etiá ens annihilaretur: eò quòd accidétia nó sunt,

7. meta. nisi entis. Et in hoc lib. dicitur, quòd destructis primis substantijs, impossibile sit aliquid remanere, nó autem è conuerso: nam destructa tota entitate accidentium, adhuc remaneret substantia, eò quòd præcedit natura, tempore, & diffinitione, vt patebit in prædicamento substantiæ. Cùm ergo conceptus entis non æquè competat suis contentis, sed per gradus, & huiusmodi gradualitas non stet cum vniuocatis, quatenus respiciunt commune vniuocú: sequitur vt ens non sit vniuocum reale, sed analogum tertio modo dictum.

Opinio Scotistarum. Scotistæ dicunt ens esse vniuocum substantiæ, & accidenti, & habere nihilominùs vnitatem analogię, & attributionis, quæ potest simul consistere cum vnitate vniuocationis: nam philosophus 10. *meth*: inter species vnius generis, essentialem ordinem statuit, neq; ex hoc sustulit vniuocationem: ita & ens licet habeat vnitaté analogiæ ad substantiam, & accidens: quia priùs de vno dicitur, deinde de altero: hoc tamen non aufert vniuocationem entis, sed cum vnitate attributionis, manet etiam vnitas vniuocationis. Confirmatur exemplo: nam numerus est genus, & tamen inter species numeri, est essentialis ordo prioris, & posterioris. Verùm non parua differentia est, aliqua conferre ad se inuicé, & ad aliquod commune: primus namq; modus nó impedit vnitaté vniuocationis, sicut videre est in speciebus eiusdem generis, quæ æqualiter participant rationem sui generis, quatenus ad ipsum comparantur. licet inter se ordinem essentialem habeant, & vna ab altera specie distinguatur, non autem quatenus participant rationem generis, in qua vniuocantur. Secundus autem modus in ente impedit vniuocationem puram habétem illas quatuor conditiones: quia genus æqualiter descendit ad species: ens autem in substantiam, & accidens, non æqualiter, sed principaliter in substantiam, deinde in accidentia. Pręterea, destructa vna specie, imò omnibus, vna duntaxat excepta, genus saluatur in illa specie: destructa verò substantia. non saluatur in accidentibus, sed bene è conuerso. Cùm ergo non æquè participetur à substantia, & accidente; nó potest dici propriè vniuocum

Vniuocum logicum. reale, sed analogum sicut dictum est. neque est vniuocum logicú; quia tale vniuocú nó prædicatur formaliter, & in primo modo dicédi per se de differétijs, & modis, quibus sua inferiora distinguuntur: sed ens formaliter prædicatur de istis; nam omne quod est, est ens: & quod non est ens, est nihil; non enim datur medium inter ens, sumptum in sua maxima communitate, & nihil: igitur ens non est vniuocum logicum sed analogú. Ex quo patet, analogum medium esse inter æquiuocum, & vniuocum. Vnde Sim-

Simplicius. plicius in prædicamentis refert, medium inter vniuoca, & æquiuoca quidam analogum statuunt, ita quòd vtrisque conueniat, & ab vtrisque separetur: propterea analoga sic diffiniunt: Analoga ea sunt, quorum nomen est commune, & ratio substantiæ secundùm illud nomen est eadem, sed nó æquè primò; sed secundùm priùs, & posterius: substantia enim per naturam vocis analogè explicata, licet cunctis quæ sub nomine sunt, conueniat; vni tamen primò est: & hæc est causa, quare cætera hac natura participent. *De analogis.* Sed vtile erit scire, quid Aristoteles de natura analogi scripserit. in quarto met: videtur dicere, analogum medium quoddam esse ab æquiuocis, & vniuocis separatum. Et *Opinio Arist. de analogis.* 2. *de anima* quando de Diaphano disputat, dixit naturam quandam esse quæ perpetuo, & caduco corpori communis est. sed illa natura non competit vniuocè; propterea quod nihil vniuocum sit perpetuo, & corruptibili: analogè ergo. Itaque analogum vltra nominis societatem, his, de quibus dicitur, naturam quádam communem denotat, in quo conuenit cum vniuoco: quia verò illa natura est secundùm prius, & posterius, separatur ab vniuoco.

CAP. IV.

Argumenta.

CONTRA prædicta posset aliquis sic arguere: Si inter vniuoca, & æquiuoca analoga essét media; inter cótradictoria daretur medium: nam vniuoca, & æquiuoca contradictoriè opponuntur, vniuoca enim sunt, quorum nomen, & ratio est eadem: æquiuoca verò se habent diuerso modo, sed inter contradictoria non datur medium; quia vt dicit Arist. in primo posteriorum, contradictio est, cuius secundùm se non est inuenire medium. 1. *Item,* quòd analogum non dicat vnam naturam communem his de quibus dicitur: nam si hoc foret, in Deo, & intelligentijs esset compositio, quod est falsum. De quibus dicitur analoga, in illis inuenitur communis natura, vt ipsi dicunt. sed de Deo, & de Angelis quædam dicuntur analogè, puta ens, spiritus, intellectus; nam Deus est spiritus, & angeli sunt, nó quidem vniuocè, quia ille est spiritus creator, & infinitus: isti verò spiritus creati, & finiti. neq; æquiuocè: ergo analogè, atque ita in Deo esset communis, & propria natura, & sic compositio: similiter, & in angelis: imò tot communes naturæ, quot sunt ea, quæ de Deo, & alijs rebus analogicè dicuntur. Non ergo Deus esset summè simplex, si diuersæ naturæ in eo inuenirentur. 2. *Item,* ea quæ ita se habent, quòd eorum aliquod est causa essentialis, & per se reliquorum, in vna natura nequaquam communicant. sed ea quæ dicuntur analogè, sunt huiusmodi: igitur non communicant in natura communi. Maior patet, quia quæ conueniunt in natura communi, & proprijs differentijs distinguuntur, & sic essent composita ex natura communi, & proprijs differentijs. Minor probatur, quia analogum propriùs, & priùs dicitur de vno, deinde de alio, ratione prioris: atque ita non videtur rationi consentaneum esse, vt analogum communem naturam denotet. 3. *Item,* si analogum est, quod priùs de vno, & postea de alio dicitur; tunc sequeretur hoc inconueniens, vt nullum genus esset vniuocum, sed vnumquodq; analogum. Probatur, illa, quæ sub eodem genere sunt constituta, quia vnum præstat alteri, sunt analoga, vt patet ex diffinitione data analogorum. sed species constitutæ sub eodem genere, authore Philoso. 5. & 8. meth. vna est præstantior altera: igitur non vniuocè, sed analogicè se habét ad genus, quod est falsum; quia genus immediatè, & sine ordine prioris, & posterioris, prædicatur de suis speciebus. Itaque rationi 4. consentaneum esse videtur, analogum sub æquiuoco con- *Analogú esse æquiuocum.* tineri, cuius æquiuoci species sunt, à casu, & à consilio: & æquiuoci à consilio quatuor sunt species, siue quatuor modi dicuntur: quædam secundum similitudinem, vt animal, homo, & quod pingitur, quibus nomen est commune; sed ratio substantiæ diuersa: secundus modus est secundum analogiam, seu proportionem, sicut principium dicitur æquiuocè de vnitate, & de puncto, quia sicut vnitas est principium numeri; ita punctum est principium lineæ: tertius modus est à cogitatione, veluti si fieret prædicatio communis pluribus, & differentibus rebus: vt liber medicinalis, instrumenta medicinalia, remedium medicinale: quibus nomen est commune, sed ratio altera. Quartus modus, quando plura ad vnum referuntur, & ab illo appellationem sortiuntur, veluti cibus sanus, remedium sanum, exercitium, & similia, quæ à sanitate denominantur, veluti à fine. sed tertius, & quartus modus, simul coniunguntur, vt sentit Auer: & Aristo: 4, *meth*: qui hos æquiuocorum modos ab vno, & ad vnum,

De diuisione entis. ad vnum nuncupantur. sub huiusmodi autem æquiuocis analoga intelliguntur. Ad authoritatem verò Aristo: de diaphano, dicendum, quòd diaphanum est apparens secundùm profundum, & secundùm superficiem, quod

Diaphanum. non est simpliciter in vtroque corpore: nam corpora cęlestia semper sunt diaphana: ista verò corpora interdum lucida: interdum tenebrosa apparent: nam in corpore cęlesti est, sicut in causa. in alijs verò sicut in his, quę ad illud ordinem habent. Illa ergo analogia reducitur ad quartum modum ęquiuocorum. *Sed aliquis* posset arguere: Si analogum ęquiuocum est: de eo vtique non esset vna ars atque scientia, sicut docet philosop: 11. *met:* quòd de ęquiuoco non est vna scientia, & Auer: docuit 4. *met:* Pręterea 4. & 7. *met:* Aristoteles loquens de analogo, illud separat ab vniuoco, & ęquiuoco. *Respondeo* ęquiuoca à casu, eã esse, de quibus non est vna scientia: quia de his prędicata per se nõ dicuntur, nisi quę ex accidenti prędicantur. scientia verò est eorum, quæ per se prędicãtur, vt dicitur primo posteriorum: ęquiuoca verò à consilio sunt duplicia: quædam enim secundùm proportionem dicuntur, vt si ab ęqualibus ęqualia demas, quę remanent, sunt æqualia: huiusmodi æquiuoca ab vna non considerantur scientia, sed à pluribus, ab arithmetica, geometria, & similibus: quædam verò dicuntur æquiuoca ad vnum, vt docet Arist: 4. *met:* & illa referuntur ad vnam scientiam: & iste est quartus modus æquiuocorum, ad quem reducuntur analoga. Patet ergo quomodo analoga non sint media inter vniuoca, & æquiuoca: & quòd ens sit æquiuocum de quarto modo æquiuocorum à consilio.

CAP. V.

Argumenta alia.

1. CONtra prædicta aliqui sic arguunt: Quod habet vnum conceptum distinctum à conceptibus suorum contentorum, illud est vniuocum, patet ex diffinitione vniuoci: Vniuocum enim est, quod habet vnum conceptum. sed ens est huiusmodi; quia intellectus viatoris potest esse de aliqua re certus quòd sit ens; dubitans tamen, an sit finitũ, ens, vel infinitum, substantia vel accidens: ergo conceptus entis est distinctus à conceptibus suorum contentorum: & per consequens vniuocus. *Resp.* quòd vniuoco non sufficit vnitas conceptus; sed adhuc opus habet, vt vnitas ipsius ęqualiter descendat ad sua contenta, siue inferiora: quę quidem ęqualitas deficit enti, vt dictum est: igitur ens non potest esse vniuocum reale, habens illas quatuor conditi-

2. ones. *Item,* si conceptus entis creati, alius est à conceptu entis increati: igitur per ens creatum, non cognosceretur ens increatum, quod est falsum: vt dicitur 12. *met:* consequentia probatur; quia sicut ens creatum non continet ens increatum, cùm sit posterius eo; ita conceptus entis creati, non continet virtualiter conceptum entis increati. Cùm verò per nullum conceptum proprium alicuius obiecti, cognoscatur aliud obiectum, nisi talis conceptus virtualiter contineat conceptum alterius obiecti; relinquitur, vt si ens non fuerit vniuocum, per ens creatum non cognoscatur ens increatũ. *Resp.* ens dicere vnũ conceptum ęquiuocũ, sicut analogũ tertio modo dictũ, & nõ sicut analogũ primi modi, quod habet plures conceptus. Procedit ergo argumentum secundùm analogum primi, & non tertij modi, propterea falso nititur fundamẽto. Sed *Contra* hanc responsionem posset aliquis instare: Quibus est vnus conceptus communis; est etiam vna natura communis, nisi fuerit conceptus logicus, qui potest ita etiam accommodari, quæ non conueniunt in aliquo communi reali, vt dictum est. sed enti creato, & increato, non est vna natura communis, aliter in Deum caderet compositio: igitur ens non est vniuocum, neque æquiuocum tertij ordinis. *Item,* si ens

3. non esset vniuocum substantiæ & accidenti, substantia à nobis naturaliter nullatenus cognosceretur. sed: cognoscitur ergo ens est vniuocum. Maior probatur, quia substantia non immutat intellectum ad aliquam intellectionem sui, sed accidens sensibile; de substantia ergo non haberetur aliquis conceptus quidditatiuus, nisi ex conceptu accidẽtis talis conceptus abstraheretur: sed abstrahi ab illo non posset, nisi ens esset vniuocum substantiæ, & accidenti. Quòd verò substantia non immutet intellectum nostrum ad cognitionem sui, hoc modo probari potest: Quidquid

De diuisione entis. sua pręsentia immutat intellectum; absentia illius potest naturaliter cognosci ab intellectu, quando non immutatur, sicut visus cognoscit tenebras, quando lux non adest, 2. de anima: eò quòd tunc non immutetur à luce. sed absentia substantiæ naturaliter à nostro intellectu non percipitur, alioqui in hostia consecrata posset cognoscere non esse substantiam panis, quod est falsum: ergo quod prius. *Resp.* quòd quamuis accidentia magnam partem cõferant ad cognoscendum quidquid est; ipsa tamen substãtia per propriam speciem immutat intellectum. Ad illud autem de Eucharistia dico, accidentia subire locum substantiæ; sicut enim acceperunt modum essendi substantię, quia non sunt in subiecto; ita etiam, & agendi, & patiendi, Ex multis ergo hostiis consecratis generatur species intelligibilis substantiæ panis, & eius quidditatiua cognitio. Itaque, panis absens immutat intellectum, quum non sit omninò absens, quandoquidem ipsius vice suum accidẽs fungatur, vt dictum est: non ergo necesse est, vt accidentis, & substantiæ sit vnius conceptus vniuocus, sed, vt sit æquiuocus quarto modo æquiuocorum. *Item,* si non esset 4.

vnus conceptus entis vniuocus Deo, & creaturis; tum inquisitio methaphisicalis esset falsa, quæ perfectiones elicit à creaturis, easque Deo attribuit, imperfectiones verò ipsis creaturis relinquit: quòd planè fieri non potest, vniuoco conceptu vtrisque non existente. sed inquisitio *meth.* non est falsa, alioqui non esset certissima scientia: ergo, &c. *Resp.* non esse vniuocum conceptum, nisi largè sed æquiuocum quarto modo; & sic alia argumenta solui possunt. Quoniam verò hæc sine diuisione entis rectè intelligi non possunt; propterea de diuisione entis aliquid loquar.

CAP. I.

De diuisione entis.

PRo huius inquisitionis intellectu, sciendum est, entis *Passiones entis.* passiones has esse à methaphysicis inuentas, vnum scilicet, verum, bonum, aliquid, & rem. Aliquid autem dicitur, quasi aliud quid, eò quòd alteri comparatum, sit aliud quippiam ab illo distinctum. Res autem dicitur quasi Rata, propterea quòd ens reale, præter opus intellectus sit certæ & firmæ entitatis. Verum est, rei natura, quæ est extra animam, à cuius intellectu cognoscitur. Bonũ est, quia appetibile: appetitur autem, quia perficit appetentem: perficit verò, quia habet esse; siquidem esse est prima actualitas, primaque perfectio entis. sed in tantum habet esse, in *Ordo.* quantum est ens: ens ergo est bonum, quia est: vnum verò, quia in seipso indiuisum, & ab aliis distinctum, Porrò, ordo transcendentium bifariam cõsideratur: primò quidem quantũ ad res significatas: & sic nullus inter eas inuenitur ordo, quia talis ordo esset realis; realẽ quoq; diceret inter transcendentia distinctionẽ; sed transcendentia non distinguuntur realiter, vt postea patebit: nam si sunt idem realiter cum ente; sunt etiam idem inter se: alio modo consideratur quantùm ad rationes formales, sic intelligendo, cuius transcendẽtis ratio priùs apprehenditur ab intellectu qui ordinate procedit à conceptu entis, ad aliorum transcendentium conceptum; illud transcendens reliqua præcedit transcendentia. Ordo ergo secundùm rationes formales transcendentium, est talis: vnum præcedit alia transcendentia; primum enim positiuum est, quod post ens à nobis concipitur. Sanè priùs concipimus ens, postea non ens; ex opposito enim oppositum cognoscitur. Tertium quod apprehendimus, est diuisio; perceptis enim ente, & non ente, statim percipimus distinctionem inter ens, & non ens. Quartum est indiuisio; omne ens enim est in seipso indiuisum: proinde rectè dictum est à philosopho. Quod non est vnum, non est ens. Vlnmum est, conceptus vnius: *10. meta. 7.* cùm enim omne ens sit diuisum à non ente, & indiuisum in seipso; necessariò relinquitur, vt post ens, vnum apprehẽdamus. Post vnius verò conceptum, occurrit immediatè cõceptus alterius transcẽdentis, quod vocatur aliquid; nã si ideò apprehẽdimus vnũ; quia ens indiuisum apprehẽdimus in seipso, & à quolibet alio diuisũ: igitur aliquid immediatè occurrit. quod perinde est, quasi aliud quid,

De diuisione rat. tempe ab alijs diuisum, atque separatum. Post conceptum istorum transcendentium, sequitur res aliud transcendens, à sua propria quidditate sic appellatum, dicitur enim illud transcendens res, quia ratum est, & firmum, ens positiuum, reale. Postea sequitur verum, quod transcendens ad intellectum spectat. Porrò, sicut intellectus in agendo præcedit voluntatem, quia voluntas non fertur ad incognita, cognitio autem fit per intellectum, ita sanè conceptus veri præcedit conceptum boni. Præterea, verum consequitur ens absolutè, bonum autem ens in actu: prius ergo venit in mentem verum, quàm bonum. Vltimum atque postremũ transcendens est bonum, quod spectat ad voluntatem, voluntas enim circa bonum versatur. Primum ergo positiuũ post ens, quod apprehendimus, est vnum; diuisio enim, & indiuisio, quæ præcedunt vnum, non dicunt aliquod positiuum: siquidem diuisio dicit negationem vnius de altero: indiuisio verò negationem negationis. Porrò, iste ordo non est realis, sed sequitur ordinatam apprehensionem intellectus, inter ens, & passiones suas, & inter passiones ad inuicem comparatas. vnde Arist. 5. *meth.* diuidit ens in ens per se, & per accidens. similiter 6. *meth. vbi Auer. com.* 4. ait. Ens simpliciter prima diuisione diuidi in ens per se, & per accidens. Et hæc diuisio videtur esse vniuersalis, cùm nihil per ens significetur, quin aut per se, aut per accidens non dicatur. Auer. 7 *met.* in prœmio dicit, quòd prima diuisio entis sit in substantiam, & accidens: secunda in actum & potentiam: tertia in vnum, & multa. Alij diuidunt ens prima sui diuisione in quidditatem, & modum, siue per quid & quale, omne enim ens, aut quid, aut quale. Deinde subdiuidit quid per creatum & increatum: & creatum quidem per decem prædicamenta. Quale autem diuidunt per quantum, & non quantum: & iterum quantum per infinitum, & per finitum: finitum verò in decem modos prædicamentorum, qui decem illorum quidditatibus correspondent. Hanc autem positionem talibus rationibus confirmant: ad quid & ad quale stat vltima resolutio cuiusq; entis; quia omnis conceptus resolubilis, resoluitur in determinabile, quod est quid, & determinãs quod est quale. Igitur prima diuisio entis est per quid, & quale, siue per quidditatem & modum. Præterea, primo conceptui quidditatiuo reali determinabili correspondet conceptus primus qualitatiuus realis determinans; primo enim quid correspondet primum quale. sed est dare primum quid: ergo & primum quale. Hæc autem positio ita se habet de quidditate, & de modo. Cæterùm Scotus 1 *sent. dist.* 8. *qu.* 3. *& in quolibet qu.* 5. priùs diuidit ens in quantum, & non quãtum: Ens, inquit, reale vniuersalissimum: deinde per finitum, & infinitum: demum per vnum & multa. Per quantum autem non intelligit quantitatem molis, sed virtutis, quæ est rei perfectio: & per infinitum, ens infinitæ perfectionis, cuiusmodi est Deus: per finitũ verò intelligit creaturam: opinionis ergo istius sensus est: entium quoddam dicit aliquam perfectionem formalem, vt substantia, qualitas: quoddam vero nullam dicit perfectionem formaliter, sed identicè tantùm. Ratio autem prima huius diuisionis, est talis. Quod non excedit, neq; exceditur, non dicit perfectionem, neq; imperfectionem. sed relationes originis non excedunt, neque possunt excedi: ergo non dicunt perfectionem nec imperfectionem: non vtiq; excedunt, quia non dicunt aliquam perfectionem: neq; possunt excedi; quia sunt idem realiter cum essentia diuina. Secunda ratio, si relationes originis, paternitas, filiatio, spiratio, dicerent aliquam perfectionem; illa profectò esset in patre, à quo filius procedit, & non pater à filio: atque ita perfectio formaliter esset in patre, quæ non esset in filio; & sic personæ diuinæ non essent eiusdem perfectionis, neq; essent æquales, quod sapit hæresim Arrianam. Tertia ratio: in diuinis non possunt esse plura realiter distincta infinita. sed istæ relationes sunt realiter distinctæ; quia paternitas constituit personam patris: filiatio verò personam filij: spiratio passiua personam spiritus sancti. Si istæ relationes originis sicut distinguuntur realiter, ita etiam, formaliter essent infinitæ, sic in diuinis essent tria formaliter infinita: quod est falsum. Itaque cùm nullum sit ens, quod non contineatur sub quanto, vel non quanto, rectè ens prima sui diuisione, diuiditur in quantum, & non quantum; nam si ita daretur prima entis diuisio, sub membris illius diuisionis; relationes originis quæ neque quantæ sunt, neque non quantæ, minimè continerentur. Istæ siquidem relationes non continentur sub finito, & infinito; quia non sunt formaliter infinitæ, neq; finitæ, cùm sint idem cum diuina essentia: datur enim aliquid quod non est finitum, neq; infinitum formaliter, scil. relatio originis. Hæc autem diuisio ignota fuit philosophis, qui ignorauerunt relationes originis in diuinis.

Margin notes (left column): Res. — Verum. — Bonum. — Ilia diuisio. — Alia diuisio. — Positio Scoti. — Rationes. 1. 2. 3. — Relat. origin. — (right column:) Diuisio entis.

CAP. II.

Argumenta.

1\. CONTRA prædicta sic arguo: In bona diuisione, si inuenitur vnum oppositorum; inuenitur & reliquum; quia diuisio datur per opposita. sed in ista diuisione non inuenitur alterum oppositorum; quia non inuenitur ens quantumlibet minimum, quod aliqua non vestiatur perfectione; quia omne quod est, in quãtum est, habet aliquã perfectionem: igitur ens prima sui diuisione non diuiditur in quantum, & non quantum. *Resp.* diuisio per quantum, & non quantum, non innititur fundamento philosophorum, sed Theologorum, cuius authoritas est præferenda alijs doctrinis, & demonstrationibus, cùm innitatur primæ veritati, quæ non fallitur. *Contra*, in potentiis incorporeis, vna non potest intelligi maior altera, vt docet commentator 8. *phys. com.* 79. nam magis & minus solius est quantitatis: igitur perfectio virtutis erit in quantitate molis. *Resp.* Commentatorem ibi non soluisse quæstionem, sed in 3. ca. de substantia orbis, vbi manifestè cõcedit infinitum in vigore. Et 2. *cæli com.* 71. expresse dicit, hanc perplexionem euenisse quibusdam, qui nesciuerunt distinguere inter infinitum in qualitate, & infinitum in quantitate. Ex quo colligitur ad mentem Auerrois dari infinitum extra quantitatem.

2\. *Item*, si illa dicuntur diuidi in quantum & non quantum, quia non excedunt, neq; possunt excedi. sed attributa diuina sunt huiusmodi; quia non excedunt, neque possunt excedi, quia sapientia, quæ est in patre, non excedit sapientiam, quæ est in filio: similiter bonitas, iustitia, potẽtia, & similia cùm sit amborum sapientia: igitur ista attributa, non essent simpliciter perfectissima, & sic sciẽtia Dei non esset simpliciter perfectissima. *Resp.* atq; nego similitudinem: nam relationes originis, non indifferenter singulis competunt personis, sicut & ipsa attributa. *Contra*, si attributa sunt simpliciter perfectissima, & Deus est simpliciter perfectus: igitur Deus cum attributis est perfectior, quàm sine attributis, quod est falsum; quia perfectio Dei non intenditur, & remittitur. *Resp.* Deum sine attributis perfectissimum esse radicaliter, quia radix omnis perfectionis in diuinis, est diuina essentia: cum attributis verò formaliter. *Contra*, magnum & paruum sunt passiones totius entis. sed relationes sunt entia, quia non sunt purum nihil: ergo magna & parua, & per consequens quanta. *Resp.* magnum & paruum esse passiones totius entis quanti, non autem entis in sua communitate existentis.

3\. *Item*, arguo quòd prima diuisio entis sit in substantiam, & accidens, & non in quãtum, & non quantum: Modus est posterior eo, cuius est modus. sed quantum, & non quantum sunt modi intrinseci, & quantitas est posterior substantia: igitur ens prima sui diuisione non diuiditur in quantum, & non quantum; sed in substantiam & accidens. *Resp.* ens finitum diuiditur per substantiam, & accidens, tanquam per ambas quidditates finitas. Verùm quia quantum & non quantum, non solùm diuidunt ens finitum, sed abstrahunt à finito, & infinito; ideò diuisio per quantum, & non quantum, iuxta Theologorum decretum, præcedit eam, quæ est secundum substantiam, & accidens: datur enim aliquid non quod est finitum vel infinitum, neque quantum, & non quantum, siquidem paternitas & filiatio non cadunt sub ente, quod diuiditur in substantiam, & accidens. Simili facilitate diluitur illorum obiectio, qui dicunt ens prima diuisione diuidi in finitum & infinitum; hoc enim verum est de ente quanto, non autem de ente in sua communitate.

4\. *Item*, illud quo immediatè distinguitur ens, potest esse eius immediata diuisio. sed huiusmodi est, e4. 14,

Diuisio entis.

& causatum: igitur ens diuiditur immediatè per causam, & causatum. *Resp.* ens secundùm sui naturam diuiditur in Deum, & creaturam; quia omne quod est, aut est Deus, vel creatura: ratio autem istius diuisionis est: quia modus intrinsecus cùm insequatur quidditatem, & sua sit quidditate posterior, Deus autem & creatura sunt quidditates ad finitum, & infinitum, quantum & non quantum. Sic enim diuiditur ens apud intellectum distinctè percipientem, sicut apud intellectum diuinum; apud nostrum verò, qui non potest hac distincta diuisione vti: ens diuiditur in ens perfectionale, & non perfectionale: causa autem, & causatum sunt respectus extrinseci, qui sequuntur perfectionem: itaque ens diuiditur in causam & causatum tan-
5. quam per respectus extrinsecos. *Item*, per illud ens primò diuiditur, quod est illi magis proximum. sed ad esse entis magis accedit vnum, quàm quantum & non quantum: igitur ens priùs diuiditur in vnum, & multa, quàm in quantum, & non quantum. *Respon.* vnitatem esse inter passiones entis primam; eam tamen præcedit quidditas, & modus intrinsecus: modus enim intrinsecus proximior est quidditati passione eiusdem. Quamobrem, aptiori atque veriori diuisione diuiditur ens in suas perfectionales quidditates, quàm in vnum, & multa; ista enim est post ens, & prima accidentium communium quæ post ens consequû-
6. tur. *Item*, arguo, quòd quantitas non præcedat vnitatem: Quantitas est demonstrabilis de quidditate vltima & abstracta, puta humanitas, & equinitas sunt quidditates vltimatè abstractæ, de quibus quantitas est demonstrabilis; quia scilicet humanitas perfectior est equinitate, magis enim accedit ad summum bonum: formæ autem sunt sicut num. 8. *met. com.* 10. Tunc sic *arguo:* Quod demonstratur, vel quod potest demonstrari de humanitate vltimatè abstracta, est illius propria passio, & non modus intrinsecus. sed quantitas est demonstrabilis de humanitate: ergo est illius

Solutio.

passio, & non modus intrinsecus. Respondeo, quòd quantitas dicitur propria passio; quia se habet per modum propriæ passionis: non autem est propria passio; sed modus intrinsecus, præcedens ipsum vnum, quod est passio entis. Contra, quæ significant formaliter eandem naturam, vnum non est passio alterius, quia passio formaliter distinguitur à suo subiecto. sed vnum, & ens significant formaliter eandem naturam 4. *meth. com.* 3. vnde Com. *com.* 10. & 8. probat quòd eodem modo vnaquæque substantia sit per se ens, & per se vna: vnum ergo non est passio entis. Respondeo, quòd licet ens, & vnum dicant eandem naturam; non tamen eandem rationem formalem: & cùm dicis, vnum non esse passionem entis, Consequ. non probatur; nam licet homo & risibilitas, vnam dicant naturam; risibilitas nihilominus est propria passio hominis. Contra, quot sunt species vnius, tot sunt entis, vt in eodem textu citato dicitur: tunc sic arguo: Quibus eædem sunt species, eadem est natura. sed entis, & vnius eædem sunt species: ergo eadem natura: & per consequens vnum non est passio entis. Respondeo, licet ens & vnum, easdem habeant species; quia eandem habent naturam; non tamen sequitur, vnum non esse passionem entis: nam eodem modo de speciebus non dicuntur: ens de speciebus quidditatiuè, vnum autem denominatiuè dicitur. Contra, 4. *meth.* dicitur, *com.* 5. easdem esse passiones entis, & vnius: igitur vnum non est passio entis, si easdem habet cum ente passiones. Respondeo, easdem esse passiones entis & vnius, quia eadem est illis natura: & cum dicis: ergo vnum non est passio entis: nego, nam homo & risibile easdem habent passiones, puta homo est flebilis, similiter & risibile; & tamen risibile est propria passio hominis. Patet ergo quomodo ens reale communissimum diuisiuum sit prima sui diuisione in quâtum, & non quâtum, id est, in aliquod ens, quod dicit perfectionem: in aliquod verò, quod non dicit perfectionem, neq; imperfectionem, vt est relatio originis in diuinis, quę non dicit perfectionem formalem; sed identicam. Item, v-
7. numquodq; per propriam vnitatem est indistinctum in se, & distinctum ab alio, quia vnitas, est fundamêtum distinctionis. Tunc sic arguo: Fundamêtum natura præcedit ea, quæ super ipsum fundantur. sed vnitas est fundamentum omnis distinctionis: igitur præcedit omnem distinctionê: & per consequens prius ens distinguitur in vnum, & multa, quàm in quantum, & non quantum. Præterea, ex natura rei ens distinguitur à quanto, & non quanto, siue finito, & infinito. sed quodcunque distinguitur ab alio, priùs est

Diuisio entis.

vnum in se: igitur vnum præcedit quantum & non quantum. Respondeo, quòd cum distinctio importet negationem inclusam, potest accipi negatiuè, & positiuè: negatiuè

Solutio.

autem, vt hoc non est illud: & propterea potest accipi pro esse tam entis, quàm non entis: vt homo non est leo, neq; est non ens, siue chimera. Et sic non identitas in aliquo signo, competit alicui, in quo non competit sibi distinctio: probatur, quia idem & non idem sunt côtradictoria: idem autem & diuersum sunt contraria; diuersitas enim fundatur super essentiam rei: omne autem ens comparatum alteri, aut est idem, aut diuersum 10. *met. com.* 12. sed contradictoria oppositio præcedit oppositionem contrariam; quia contraria præsupponit contradictoriam: igitur antequam adueniat enti vnum & multa, ens distinguitur, negatiuè, scil. est non idem, vt ens quantum, idem non est non quâtum. Et sic ens secundùm suam essentiam, non consideratum, vt vnum, & multa diuiditur per quâtum & non quâtum; nam circumscripta vnitate, & multitudine, quidditas entis, habet ordinem essentialem, nempè virtutem, & perfectionem quidditatiuam, qua vna quidditas, differt ab altera, humanitas ab equinitate. Positiuè verò est distinctio inter duo extrema positiua, & sic distinctio est passio entis, & omnis siue cuiuslibet inferioris ad ens: vnum ergo non est fundamentum distinctionis, nisi positiuè. Item, vnum præsupponit in ente, quantitatem virtutis; perfectius enim est esse vnum quàm multa: in primo enim ente, quod est summè perfectum, non est multitudo essentialiter; sed summa vnitas. vnitas ergo cum perfectior sit multitudine, præsupponit perfectionem: ergo est posterior perfectione, siue quanto, & non quanto. Item, quod competit rei in esse quidditatiuo, est illi intimius, eo quod sibi in tali esse nô competit. sed quantitas virtutis competit quidditati & naturæ in esse quidditatiuo, vt equinitas in suo esse quidditatiuo, non secluditur à differentia sua constitutiua, quæ côparata secundùm suam rationem formalem speciei leonis, præstat virtute perfectionis: quæ quidem perfectio immediatè consequitur essentiam equinitatis ratione suæ propriæ differentiæ. Quare, equinitas secundum esse essentiæ, & quidditatiuum, est perfectior natura asini, siue leonis: in quo quidem primo signo, non intelligitur, vt vna vel plures. In aliquo ergo priori competit tali naturæ quantitas virtutis, in quo sibi nô competit vnitas, vel multitudo: & per consequens illa diuisio præcedit quanti scil. & non quanti, diuisionem per vnum, & multa. Sed de hac prima diuisione satis dictum.

Vnum præsupponit quantitatem.

CAP. III.

Diuisio entis in finitum & infinitum.

Finitum & infinitum.

SEQVITVR alia diuisio entis: ens quantum diuiditur per finitum & infinitum. Et rectè quidem, quia, vt Scotus dicit in quolib. *quæst.* 5. omne illud quod habet perfectionem, aut partialem habet, aut totalem: si totalem; sic est ens infinitum, vt Deus: si verò partialem; est ens finitum, vt creatura. Porrò, ens finitum hoc modo, est ens participationem: non quòd partem capiat à Deo, cùm suum esse sit perfectum, & completum in suo genere; sed quòd aliquid sibi deest, nempè perfectio Dei. Pro cuius rei intelligentia sciendum est, rationem finiti, & infiniti quanto congruere, vt docet philos. 1. *phys. comm.* 15. quantitas verò est duplex, molis, & virtutis: ex quo licet colligere duplicem infinitatem, molis vnam, virtutis alteram. Prima autem est annexa priuationi, & potentiæ, appellaturque infinitû potentiale, siue infinitum in potentia 3. *phys. comm.* 63. Infinitum est, inquit, cuius quantitatem quantumcunque accipientibus semper restat aliquid accipere. Infinitum autem virtute, est infinitum in actu, quod excedit omnem proportionem finitam: & in se, non quidem formaliter, sed virtualiter, & eminenter continet omnem perfectionem entitatiuam, quæ in alijs entibus inuenitur: sicut nummus aureus, virtualiter, & eminenter continet nummum ferreum, plumbeum, & argenteum, non quidem secundùm esse

Duplex infinitas.

argen-

Diuisio eius. argenteum; sed secundum esse aureum potius. Quare, sicut aurum præstat argento; sic perfectiori modo, virtutes, & perfectiones creaturarum continentur in creatore: in creaturis autem sunt secundùm esse potentiale, & dependens: in creatore autem secundùm esse actualissimum, & independens. Cùm verò omnes creaturæ possibiles esse sint infinitæ, Deus autem huiusmodi perfectiones eminenter contineat: est ergo actu infinitę virtutis, atq; ita excedit quamcunq; perfectionem finitam. *Deus infinitus.* Quòd verò Deus sit infinitus intensiuè, siue in vigore, patet; quia est primum mouens motu infinito 8. *phys. com* 78. igitur est infinitæ potentiæ: non autem intelligitur ista infinita potentia, respectu temporis, & durationis; quia in magnitudine nõ potest esse infinita potentia. Verùm hoc non arguere dicet quis infinitatem Dei, quia licet ex magnitudine, & intelligentia non componatur orbis, in quo formaliter sit infinita in potentia; benè tamen potest dari orbis, habens magnitudinem, cui assistit intelligentia, quæ est infinitæ potentiæ, etiam si non informet magnitudinem. Ex quo patet Aristotelem nequaquam probare Deum esse infinitum in vigore, quia mouet motu sempiterno, sed infinitum in duratione, quæ potest stare cum aliqua quantitate, per assistentiam: non autem per informationem. *Dico*; illa authoritate, Dei infinitatem sufficienter probari: quod potest sic perspicuum fieri: Nulla virtus potest per infinitum tempus mouere; nisi vel à se, vel virtute alterius: sed ad aliquam tandem deueniendum est primam virtutem, quæ mouet ex seipsa. Sed hæc prima virtus est Deus: igitur intensiuè est infinitus. quod enim habet à se potentiam actiuam; habet etiam à se entitatem. Quòd si habet à se hæc omnia; in tota plenitudine possidet; quia non habet ab alio, qui terminum, & gradum aliquem virtutis, & operationis sibi præfixerit. Si ergo in primo motore est plenitudo suæ potentiæ: est ergo illa potentia illimitata, nec aliquibus gradibus conclusa, & per consequens infinita. valet ergo illa authoritas: Deus mouet à se motu infinito: est ergo vigore infinitus. Confirmatur authoritate Auerr. 3. *cap. de substant. orb.* vbi posuit aliud infinitum in actione, & velocitate: aliud in actione & passione in se. *Item*, Deus est entitatis infinitæ, vt 5. *met.* dicitur, capitulo de perfecto; cognouit enim Deum esse vniuersalissimè, & absolutissimè perfectum; quia habet omnes perfectiones. sed illæ sunt infinitæ: ergo Deus est perfectionis infinitæ. Itaque, aliquæ sunt philosophi authoritates, quæ Dei infinitatem clarissimè protestantur 8. *phys.* 79. Causa effectiua motus infiniti, est infinita in vigore. sed Deus est huiusmodi: ergo est infinitus in vigore. Secunda ratio in eodem textu: Nulla virtus infinita est in magnitudine. sed virtus primi motoris est infinita: nec minor potest intelligi de infinitate durationis; nam cœlum duratione agit tempore infinito in hæc inferiora; & tamen eius virtus est in magnitudine, cùm sit corpus. Quare, si maior & minor debent esse veræ; minor intelligenda est de virtute intensiuè infinita. Tertia est in eodem textu: quia si virtus infinita esset in magnitudine, moueret in instanti: consequens est impossibile: ergo & antecedens. Hoc autem non esset verum, nisi intelligatur virtus infinita intensiuè, non autem extensiuè; nam mouere cœlum in instanti, non nisi virtuti, & vigori competit infinito. Vltima ratio 5. *met.* posita est, quia scilicet Deus in se continet perfectiones infinitas virtualiter, & eminenter.

CAP. IV.

Argumenta.

1. CONtrà prædicta sic arguo: Si primus motor est infinitæ virtutis, moueb[it] in instanti. sed non potest mouere in instanti; quia est contra naturam motus 6. *phys.* in indiuisibili enim non potest esse successio: ergo non est infinitæ virtutis. Probatur maior, quia virtus finita mouet in tempore: infinita virtus mouebit in instanti. *Resp.* primum mouens posse ex parte sua mouere totum orbem in instãti: sed hoc non patitur natura rei, nec inde vllum sequitur absurdum, cùm ipse philosoph. dicat 4. *phy.* quòd si corpus graue poneretur in vacuo; tunc transiret in instãti, cù quòd in vacuo nulla sit resistentia medij. Sed perspicuum est, virtutem diuinam, cui nullum medium potest resistere, *Diuisio entis.* æquè velociter posse mouere per plenum, etiam si esset terreum, sicut ipsum graue potest transire per medium vacuum: ergo.

2. *Item*, si Deus esset potentiæ infinitæ, siue vigoris infiniti, aliquid frustra esset in Deo. sed nihil est frustra in Deo: igitur non habet vigorem infinitum. minor patet, maior probatur: Illa potentia est frustra, per quam agens nunquam potest exire in actum 1. *cæl.* 32. sicut ait Commentator, frustra poneretur intelligibile, quod à nullo posset intelligi. sed Deus si haberet potentiam infiniti vigoris; nunquam per huiusmodi potentiam posset exire in actum; produceret enim infinitum effectum, quod est impossibile; quia omnis effectus, eo ipso quod est effectus, est finitæ, & terminatæ naturæ. *Resp.* illud dici frustra, quod ordinatur ad aliquem finem, quem nunquam consequitur. sed potentia Dei ad nullum finem ordinatur, extra ipsum Deum, sed omnia ordinantur ad ipsum, tanquam ad vltimum finem: igitur est infiniti vigoris, licet effectus non sequatur infiniti vigoris: quod quidem prouenit ex parte passiui, non autem ex parte actiui.

3. *Item*, cuilibet potentiæ actiuæ correspondet potentia passiua, 1. *cæl.* 1. 24. Et ibidem ait Commentator, frustra est potentia actiua in natura, cui non correspondet potentia passiua. sed ista potentia passiua infinita non est in Deo, quia in Deo nulla est potentia passiua: neque in creatura; quia effectui repugnat infinitas: igitur cùm potentia actiua infinita, non habeat sibi correspondentem passiuam frustra poneretur. *Respond.* illa sententia philosophi, & Commentatoris, intelligenda est de illa natura, quæ est creata, & non creatrix; natura enim creata, agit ex necessitate suæ conditionis, ad quam est determinata: creatrix verò nullis clauditur terminis, sed liberè agit vt vult, cùm non habeat extra alium finem, ad quem ordinetur.

4. *Item*, nihil debet poni in philosophia, nisi quod ex rebus sensatis statui, atque conuinci potest. sed primum principium esse infiniti vigoris, non potest ex rebus sensatis conuinci: ergo &c. Maior ast Auerrois 8. *phys. com.* 22. Minor probatur; hoc enim non potest ostendi ex substantia ipsius motoris; quia non cadit sub sensum: neque ex aliquo suo effectu sensibili; talis enim essent motus, & tempus. sed illa sunt limitata, velocitate, & successione, ad quorum conseruationem non requiritur virtus infiniti vigoris, imò si fieret ab aliquo infinito vigore, fieret in instanti: ergo quod prius. *Respond.* infinitam Dei virtutem posse ostendi ex effectu sensato, nempè ex motu infinito duratione; nulla enim virtus finita posset ex se, & propria virtute, perpetuare motum, nisi virtute primi conseruantis, & influentis. Ex infinitate ergo primi motus, secundùm durationem actu, potest ostendi infinita virtus primi motoris: & hæc videtur fuisse philosophi sententia.

5. *Item*, arguo quòd illa authoritas philosophi non palam faciat, primum motorem esse infiniti vigoris; quia mouet motu infinito: probo sic: Aut motus infinitus accipitur per se, aut per accidens. si per se; tunc erit mobilis infiniti, quod non mouetur, nisi à motore infinitæ virtutis. sed non datur mobile infinitum in actu: igitur non est necesse ponere motorem infiniti vigoris. si per accidens; tunc potest esse motus infinitus successiuè per circulum, cui potest præesse vigor finitus. *Resp.* ex motu finito per accidens, adhuc posse ostendi infinitum vigorem primi motoris, hoc modo: Deus est causa prima infinitatis motus: igitur est causa per se; repugnat enim esse causam primam, & esse causam per accidens; quia causa per accidens, habet causam superiorem ex 2. *phy.* causæ autem per se non repugnat habere effe- *Causa per se.* ctum per se, quantum spectat ad naturam causæ. sed Deus est causa motus per se: igitur motus infinitus per se requirit motorem habentem vigorem infinitum; nam causæ per se, vltra effectum per accidens, debetur, siue assignandus est effectus per se. *Contrà*, effectus per se competit causæ per se; modo talis effectus in rerum natura inueniri posset: cùm autem in rerum natura non patiatur infinitum in actu: sufficit ergo causæ per se, habere effectum per accidens: pro cuius effectus conseruatione, non opus est habere virtutem infinitam. *Resp.* quòd quamuis non inueniatur talis effectus in natura rerum; non tamen est in causa infinitus vigor motoris; sed limitatio naturarum: quæ talẽ

Diuisio entis.

effectum nequeunt capere. *Contrà*, motus infinitus per accidens bifariam consideratur: primo modo, vt determinat infinitum; & sic est per accidens: alio modo, vt effectus primi motoris; & sic est effectus per se. non enim valet hæc consequentia: iste motus est per accidens infinitus; ergo est effectus per accidens; quia illa dictio per accidens determinat infinitum, quod non facit illa dictio effectus. Itaque causæ per se assignatur effectus per se. sed iste effectus per se, est motus cœli infinitus per accidens. *Respond.* hoc non pugnare contra intentum nostrum: nam cùm Deus sit prima causa, & per consequens, causa per se, quoád suam virtutem infinitam pertinet, potest habere effectum per se: sed quia limitatio rerum non patitur, hunc effectum infinitum; ob id tamen non est adimenda

6. primo motori virtus illa infinita. *Item*, contra secundam authoritatem Aristot. Nulla virtus infinita, quæ est ex se, est in magnitudine. sed cœli virtus non est ex se; sed virtute primi motoris: igitur non est infinita, & per consequens probatio illius sententiæ non concludit. Præterea, Aristot. absolutè non probauit, nullam virtutem infinitam in duratione esse in magnitudine, sed solùm in magnitudine, in qua sit materia, eò quod talis sit corruptibilis secundùm Commentatorem. cùm autem in cœlo non sit talis materia; nihil prohibet, inueniri potentiam infinitam duratione in magnitudine cœli mouenda. *Respond.* in cœlo secundùm Commentatorem 12. *met.* 41. esse substantiam cœli, potentiam, motum, & hæc omnia esse duratione infinita. Quòd si substantia cœli est à se, & esse, & potentia agendi: sunt ergo infinita in duratione: atque ita aliqua virtus infinita in duratione erit in magnitudine. *Ad confirmat.* patet responsio ex doctrina tradita à philosopho 12. *met.* *Comm.* 30. in quo ostendit primum motorem esse immaterialem: ex quo clarè colligitur ipsum non es-

7. se in magnitudine materiali corruptibili. *Item*, arguo contra illam sententiam: Si esset virtus infinita in magnitudine; moueret in instanti. virtus motiua existens extensiuè in magnitudine, necessariò esset infinita vigore, alioqui non posset perpetuare motum, labore vtique virtus finita affecta, regularem motum non seruaret. sed existens extra magnitudinem; talibus non est subdita passionibus; propterea illi sufficit pro functione, & conseruatione sui muneris, virtus infinita extensiuè, non autem intensiuè. *Respond.* causam fatigationis accidere, ex motu contrario, propterea fatigatur anima in corpore, propter grauitatem, quæ inest corpori: ideoque anima non mouet animal motu continuo, & regulari, vt dicitur *physicorum* 8. Cùm autem in cœlo sit vnus motus continuus, & regularis, vt dicitur 2. *de cœlo text.* 5. non esset opus, vt virtus motiua in mouendo, aliquo premeretur labore; sed posset regularem, & perpetuum motum continuare. *Contra*, si virtus infinita duratione esset in magnitudine extensiuè; moueretur per accidens, ad motum corporis, sicut anima mouetur ad motum corporis: quòd si moueretur per accidens; non posset continuare motum, atque ita fatigaretur, etiam si esset in magnitudine inalterabili: hæc habentur 8. *phys. comm.* 52. *Resp.* quod quamuis motor non possit perpetuare motum, si moueatur per accidens, non quidem ex labore, cùm hoc tendat ad corruptionem, sed potiùs, quia non haberet, siue quia non esset debita proportio inter motorem, & motum. vel quia intrinsecè aliter se haberet: quicquid autem est tale, non potest per-

8. petuare motum. *Item*, quòd illa ratio non probat Deum esse infinitæ virtutis; quia in eo sunt perfectiones omnium rerum: perfectiones finitæ non efficiunt aliquam virtutem actu infinitam; quia finitum non potest facere infinitum. sed perfectione rerum sunt finitæ; quia species rerum finitæ. non ergo possunt reddere aliquam virtutem infinitam, licet eminenter existant in primo motore. *Respond.* perfectio dicitur, non solùm de re existente; verùm etiam de possibili; abstrahit enim ab existente, & non existente. In Deo igitur sunt omnes perfectiones rerum, quæ sunt, & quæ possunt esse. sed illæ sunt infinitæ: igitur in Deo sunt perfectiones infinitæ: & per consequēs est infiniti vigoris, siue virtutis. *Sed aliquis* posset non temere ambigere: Si Deus est infinitę virtutis, & est simplicissimus, nunquid omnia sint infinita in diuinis, & an tot sint infinitates, quot sunt attributa? Breuiter *resp.* quia ista sunt latiùs quęrenda ex primo sententiarum. quòd duplex est infinitas, vna formalis, alia identica. Relationes diuinæ sunt infinitæ identicè, non autem formaliter; infinitas enim formalis est tunc, quando est infinitum ex ratione sua. sed ista adhuc infinitas capitur dupliciter: vno modo formaliter, radicaliter; & sic essentia diuina est infinita formaliter radicaliter: alio modo formaliter pullulatiuè, & istud est infinitum ab alio, vt sunt attributa in diuinis, quæ pullulant à diuina essentia. Sola ergo diuina essentia est radix omnis infinitatis. Ad aliud de attributis, quidam dicunt diuina attributa esse infinita, infinitate diuinæ essentiæ, cùm vna sit infinitas in Deo. Alij autem dicunt, cum infinitate diuinæ essentiæ stare infinitates modales, nempè infinitatem diuinæ sapientiæ modaliter distinctam ab infinitate diuinæ iustitiæ. Porrò, istæ infinitates modales non distinguuntur formaliter, sed tantum modaliter; quia infinitates, quæ sunt modi intrinseci, non dicunt formalitatem. Sed de his ad plenum disputandum erit in primo sententiarum.

An omnia sint infinita in Deo.

Diuisio entis.

CAP. V.

Tertia diuisio entis in absolutum, & dependens.

ARISTOTEL. in prædicamentis ponit diuisionem entis in absolutum & respectiuum: ponens ens absolutum genericum distinctum à respectiuo generico, asserens ens respectiuum esse ad aliud, vt in capitulo de relatione: substantiam verò, quantitatem, & qualitatem non ponit habere esse ad aliud. Patet ergo quomodo diuisio entis in absolutum, & respectiuum non sit aliena à philosophia Aristotel. Porrò, omne ens dicitur formaliter absolutum, quod est formaliter ad aliud, sicut est Deus, & omnia attributa in diuinis, & tria genera generalissima, substantia, quantitas, & qualitas: quorum esse quidditatiuum, non est ad aliud, sed ad se. Ens verò respectiuum dicitur, quod formaliter est ad aliud; id est, cuius esse quidditatiuum, est ad aliud: esse quidditatiuum, & formale filiationis est esse ad patrem; formaliter enim hic accipitur quidditatiuè, vt ens absolutum est illud, quod non est formaliter ad aliud; id est, cuius esse quidditatiuum, non est aliud: similiter intellige de esse respectiuo. Quatuor enim modis aliquid dicitur formaliter: vno quidem modo quidditatiuè; vt homo formaliter est animal, id est quidditatiuè: alio modo contrà virtualiter distinguitur; vt sol non est formaliter calidus, sed virtualiter: paries autem non est virtualiter, sed formaliter albus: tertio modo sumitur formaliter, id est, vniuersaliter; vt ignis est formaliter calidus, id est, vniuersaliter: quarto modo, idem est, quod habere aliquod principium actiuum; vt homo est formaliter animatus, id est, homo habet animam, qua potest agere; & planta est formaliter animata, quia habet animam, qua potest agere. Deinde videndum est, quomodo in diuinis sit ens respectiuum, cuius esse est ad aliud. Sunt autem in diuinis proprietates notionales, & relationes communes: dicuntur autem notionales à nosco noscis; quia per ipsas noscuntur, & notificantur: personæ diuinæ. Differt autem proprietas notionalis à proprietate personali; proprietas enim personalis vni soli competit personæ, vt paternitas patri, filiatio filio, spiratio passiua spiritui sancto: sed notionalis non est communis tribus; quia potest per ipsam constitui, & non constitui persona: nam spiratio actiua est communis patri, & filio, non tamen constituit personam patris, neque filij. In patre autem sunt aliqua notionalia positiua vt paternitas, & generatio actiua: quæ idem sunt, & per paternitatem constituitur pater: aliqua sunt negatiua, vt innascibilitas. ista in diuinis sunt entia relatiua: alia quoque septem prædicamenta sunt entia relatiua, scilicet, ad aliquid, actio, passio, quando, vbi, situs, & habitus. Est autem duplex relatio, quædam intrinsecus adueniens, quædam verò extrinsecus: intrinsecus autem est, quæ necessariò ponitur, positis fundamento, & termino; posito enim patre Cracouiæ, & filio Leopoli; necessariò consurgit relatio. siquidem implicat contradictionem,

Absolutum

Respectiuum.

Formaliter.

Ens respectiuum in diuinis.

Relatio intrinseca.

Diuisio entis.

ctionem, positis extremis non poni relationem: in causa est; quia eadem productione extrema, & relatio producuntur. talis autem relatio consistere nequit sine ratione fundandi; quia genuisse, vel potentia actiua generatiua, est ratio fundandi paternitatem: ex quo sequitur sine huiusmodi potentia, paternitatem esse non posse. Relatio autem extrinsecus aduentens; quæ positis extremis in actu,

Relatio extrinseca.

necessariò non sequitur; potest enim per aliquam potentiam impediri: vt posito igne, & re combustibili; nō sequitur combustio: nec valet dicere, quòd approximatio agentis ad passum sit fundamentum combustionis; illa enim approximatione non denominatur agens, vel patiens. Sed

Triplex respectus.

hic aduerte triplicem inueniri respectum; producentis, ad productum; educentis, ad eductum; & agentis, ad passum. Exempli gratia; ignis ad aquam triplex potest esse respectus: primus ignis agentis, ad aquam passam, & è conuerso: secundus est ignis educentis formam de potentia materiæ, & formæ eductæ respectus ad ignem: tertius est ignis producentis totum per accidens. Quidam dicunt, ordinem istorum respectuum ita se habere; vt ordo producentis ad productum præcedat: deinde educentis ad eductum sequatur: vltimum autem locum tenere arbitrantur agentis ad passum. Ratio talis est, quia primò est absolutum in

Scot. in 2. dist. 1.

causa: secundò sequitur absolutum in effectu: tertiò respectus effectus ad causam: quartò in causa respectus rationis, vel nullus. Prius erit caliditas in aqua, quàm respectus agentis ad passum: proinde priùs erit respectus producentis ad productum, quàm agentis ad passum: Præterea, quandocunq; ex aliquibus extremis insurgunt respectus; quorum aliqui sunt intrinsecus aduenientes; aliqui verò extrinsecus: intrinsecus aduenientes præcedunt: sed producentis ad productum, & educentis ad eductum sunt tales; agentis verò ad passum sunt extrinsecus aduenientes: illi ergo sunt priores; isti verò posteriores. Alij verò aliter sentiunt, dicunt enim respectum agentis ad passum præcedere alios duos respectus: & ratio eorum est, quia si illi duo respectus præcessèrunt educentis ad eductum, & producentis ad productum; actio producentis ad productum, erit respectus intrinsecus, & per consequens non poterit impediri ab aliqua potentia; cuius antea oppositum probatum est. Et *ad* primum argumentum sic respondent: scilicet illud veritatem habere in illis, quæ se habent vt causa; & causatum. sed quia in Deo non potest de nouo fundari aliqua relatio realis, sicut in creatura, ideò absolutum priùs est in Deo: deinde in creatura, tertiò relatio realis in creatum: etsi aliqua relatio est in Deo, vel rationis, vel nulla. Quòd si in Deo posset fundari relatio realis; priùs in Deo esset respectus agentis ad passum; deinde respectus producentis ad productum. *Ad aliud* argumentum, nullum sequitur inconueniens, vt inter duo extrema priùs exurgat respectus extrinsecus, quàm intrinsecus: respectus ergo agē-

Rerum dependentia.

tis ad passum, reliquos præcedit. Cęterum, rerum omnium dependentiam à primo motore Aristot. describit 12. *met* 25. *text.* asserens omnia habere ordinem essentialem inter se, & maiorem ordinem essentialem ad vnum primum. sed iste ordo essentialis, est ordo dependentiæ: omnia ergo dependent à primo motore, vt à causa finali atque efficiente: non tanquam à sola causa finali, vt quidam volunt dicere; nam 12. 36. dicitur de primo mouente, quòd mouet sicut appetibile, & intelligibile: si ergo ita mouet intelligētiam, causat intelligere. sed intelligere in angelis, secundum philosophum, est illorum essentia: igitur angeli dependent à primo ente; non solùm tanquam à fine; verùmetiam vt à causa efficiente. Nec valet dicere, quòd illud mouere sit metaphoricum, & non propriè aliquid causare; quia omnis intellectio, quæ non est eadem obiecto, causatur ab obiecto, & quidem effectiuè, vt dicit Commentator 12. *met.* 36. Balneum, inquit, in mente mouet, vt efficiens: & vt extra mouet, vt finis: intellectio ergo in angelis effectiuè est à primo motore. siquidem mouet ad actum amandi; quia mouet vt amatum, & desideratum: est ergo causa amoris, & intellectionis in angelis effectiuè. Omnia ergo entia creata dependent à Deo, non solùm sicut à causa finali; verumetiam sicut à causa efficiente.

CAP. VI.

Diuisio entis.

Quarta diuisio entis in substantiam, & accidens.

QVARTA diuisio entis est in substantiam; & accidens. Pro cuius rei notitia sciendum, aliam esse diuisionem, qua ens diuiditur in ens per se, & in ens per accidens: aliam verò esse diuisionem entis in substantiam, & accidens. Prima enim diuisio ponitur ab Aristot. 5. *met. text.* 12. secunda verò in eodem *lib.* 5. 14. *text. comm.* Porrò, ens per se, primo

Ens per se, & per accidens.

modo pro omni eo, quod prædicatur per se, potest accipi, siue sit prædicatum per accidens, siue substantiæ: color enim, licet sit accidens, per se tamen prædicatur de albedine: ens autem secundùm accidens, accipitur primo modo pro prædicato denominatiuo; vt grammatica, à qua denominatur grammaticus. Coincidunt ergo prædicata in ista prima diuisione, non autem in secunda; substantia enim non est accidens, neque è conuersu. Diuidit præterea Aristot. ens 7. *met.* in ens in se, & in ens ab alio. & 5. *met.* in actum, & potentiam, de quo agit 10. *met.* & in idem, & diuersum 10. *met. comm.* 12. Cæterùm, ista diuisio entis in substantiam & accidens, propriè intelligitur de ente finito, & creato; quòd diuiditur in decem prædicamenta; ex quibus vnum est substantia, nouem accidentia. Datur etiam

Vndecimum prædicamentum.

vndecimum prædicamentum, quod non est substantia, neque accidens; sicut intentiones secundæ. Neque propterea Aristoteles est diminutus, quandoquidem ipse locutus sit de prædicamentis realibus: hoc autem prædicamentum est intentionale, quod distinguitur ab ente reali, quod potest sine operatione intellectus consistere. Quòd si omninò velis contendere, Aristotelem esse diminutum, eò quod non posuerit vndecimum prædicamentum, Dico ab Aristotele positum esse: dixit enim substantiam esse genus generalissimum, quæ est secunda intentio: corpus, corpus animatum, animal, esse genera, quæ sunt secundæ intentiones: species subalterna quoque, species specialissima, sunt secundæ intentiones. posuit ergo vndecimum prædicamentum. Cæterùm, substantia tribus modis acci-

Substantia tripliciter.

pitur, nempè pro substantia, quæ à se, ad se, & per se, vt Deus. sic enim docet Aristoteles 12. *meth.* quòd prima intelligentia habeat esse à se, & quòd sit substantia ad se, & per se, *text.* 29. prima enim substantia est per se, & ad se. Verùmtamen illud à se, duobus modis accipitur, positiuè, vel negatiuè: positiuè autem non datur ens à se; quia nullum ens gignit, siue producit seipsum, & sic Deus non est à se: alio modo negatiuè, & hoc dupliciter: vel negatiuè positiuè, vel negatiuè effectiuè. Primo modo, prima persona

Deus quomodo substantia.

est à se. sed filius, & Spiritus sanctus, non sunt à se negatiuè productiuè; quia ab alio producuntur. secundo autem modo, omnes personæ sunt à se, negatiuè effectiuè; quia nulla illarum efficitur, siue causatur. Secundo modo sumitur substantia, quæ est per se; & ad se, sed non à se; vt est substantia prædicamenti substantiæ, incipiendo à genere generalissimo, vsque ad indiuidua inclusiuè: hoc autem modo substantia negat dependentiam ad terminum, per quod excluditur omne accidens; per se enim existere hoc modo significat ens, quod est per se existens, & non in alio per inhærentiam. talis autem existentia, omne quod est in prædicamento substantiæ, est per se existens; quia est per se ens, quatenus per inhærentiam non est in alio. Tertio modo dicitur substantia pro eo, quòd non est per se, nec à se; sed in alio; quia est pars substantiæ perfectæ & completæ, sicut sunt formæ substantiales. Posuit Aristoteles hunc secundum modum substantiæ, in quo vult primam substantiam non esse in subiecto: & sic est per se, & ad se; quia non est ad aliud. Quod verò non sit à se, posuit 12. *met.* 38. vbi docet ex eodem principio pendere cœlum, & naturam, & per consequens substantiam creatam. Tertium autem modum posuit in prædicamento substantiæ, in quo ostendit, secundas substantias esse in primis.

Partes substantiarum efficiunt accidentia quid.

Porrò, istæ partes substantiarum, non sunt entia per se, nec à se, neque ad se: sed aliquo modo dicuntur respectus, vel ratione partis; quia pars relatiuè dicitur ad totum: aut fortè ratione generis, & differentiæ, quæ referuntur: aut

Diuisio entis.

generis & speciei, quæ sunt relatiua. Partes siquidem substantiarum, relatiuæ dicuntur, denominatiuè, & extrinsecè; non autem quidditatiuè. Cùm ergo aliquomodo secundum quid sint relatiua, non dicuntur ad se. Deus autem dicitur substantia à subsistendo, non autem substando; aptiori vocabulo dicitur essentia, quia verè est, cuius esse semper est, & mutationis vicissitudinem non suscipit. Hæc de substantia: alia dicta sunt in prædicamento substantiæ: deinceps dicamus de accidente. Porrò, accidens accipitur multis modis: vno modo pro extraneo, sicut accipitur in fallacia accidentis; vt homo est species: Sortes est homo: ergo est species. Alio modo pro eo, quòd perficit accidentaliter aliquid habens esse completum, & sic diffinitur à Porphyrio in cap. de accidente in communi, quod adest, & abest, præter subiecti corruptionem: itaque ens diuiditur in substantiam, & accidens secundo modo acceptum. Præterea, accidens accipitur quatenus est nomen primæ intentionis: & sic est æquiuocum, ad duos modos prædictos, vt dicitur 5. *met. Comm. vltimo.* Et sic loquitur Philosoph. in illo textu: similiter & Commentator, quòd vno modo accidens potest adesse, & abesse præter subiecti corruptionem. Alio modo accipitur pro eo, quòd est à solo opere collatiuo intellectus: & sic quinque vniuersalia dicuntur accidentia. Alio modo significat idem, quod prædicatum non essentiale: & sic est commune duobus vltimis vniuersalibus, & hoc modo ponitur in diffinitione proprij. Alio modo dicitur prædicatum non essentiale, nec per se, neque conuertibiliter: & sic est quintum prædicatum vniuersale, quædam secunda intentio, quæ applicatur omnibus accidentibus communibus, sicut dictum est in Porphyrio.

Accidens.

Accidens multis modis.

CAP. VII.

De partibus substantiæ.

QVONIAM in ista diuisione dictum est, partes substantiæ in tertio membro contineri, deinde vidèdum est, an substãtia quidditatiuè prædicetur de suis partibus. Pro cuius rei notitia sciendum est, multiplices esse substantiæ partes: quædam enim sunt subiectiuæ, vt Socrates, & Plato respectu hominis: quædam quantitatiuæ, sicut sunt partes integrales: aliæ sunt essentiales, vt animal, & rationale respectu hominis, metaph. acceptæ: aliæ sunt physicæ, vt materia & forma. Porrò, substantia directè prædicatur de partibus subiectiuis, vt Socrates est homo, Plato est homo, & sic de alijs: non autem de partibus integralibus; nam ista non est prædicatio quidditatiua, caput est homo, cor est homo: neque prædicatur quidditatiuè, de partibus essentialibus physicis, vt materia est substantia, forma est substantia. Considerandum est præterea quòd duplex sit substantia: quædam animata, quædam verò inanimata. similiter duplices sunt partes: quædam homogeneæ, quædam verò heterogeneæ. In substantijs autem heterogeneis, non quælibet pars substantiæ, est substantia; vt manus in casu non est substantia, vt manus separata à corpore: quia non est genus, neque species, neq; differentia, neque proprium, neq; indiuiduum: in substãtijs autem homogeneis, quælibet pars substantiæ est substantia, vt quælibet pars aquæ est substantia: ista enim est prædicatio quidditatiua, hæc pars aquæ est aqua. Hæc de partibus substantiæ. Nunc restat videre argumenta, quæ possent fieri circa partes sub-

Partes substantiæ multiplices.

Homogenea heterogenea.

1. stantiæ. *Contrà* prædicta sic arguo: omne superius distinctum in inferiora, de suis inferioribus per se prædicatur. sed substantia est superior ad suas partes: ergo per se prædicatur. Confirmatur autoritate philosophi 2. *de anima text.* 2. *&* 7. *met.* 7. 12. *met.* 12. vbi distinguit substantiam in materiam, formam, & compositum. *Respond.* materiam & formam reductiuè poni in prædicamento substantiæ. Et ad Aristot. non valere consequentiam. Arist. diuisit substantiam in materiam, formam, & compositum: igitur quidditatiuè de eis prædicatur. sed tunc bene valere, si substantia directè, & per se descenderet in materiam, & formam;

2. sed indirectè, & lateraliter descendit. *Item, Scot.* 1. *dist.* 3. docet, ens per se, & quidditatiuè prædicari de materia & forma: tunc sic arguo: aut forma est ens quãtum, aut non quãtum. non secundum, ergo primum. si quantum, aut finitum, aut infinitum: si finitum; aut substantia, vel accidens: non accidens, ergo substantia: & per consequẽs erit quidditatiuè substantia. *Respond.* ens descendere in substantiam analogam, per finitatem, & non per substantiam, quæ est genus generalissimum: Dicitur autem analoga substantia, quæ est communis omnibus, quæ ponuntur in prædicamento substantiæ, tam propriè, quàm reductiuè, vt forma & materia. Hæc autem analoga substantia, descendit in substantiam, quæ est genus generalissimum per modos intrinsecos. Si ens est finitum; aut accidens aut substantia analoga: non accidens, ergo substantia analoga. Substantia verò analoga, aut simplex, aut composita: non composita, quia illa est genus, aut in genere directè, ergo substantia simplex: tum aut directè, vel indirectè in prædicamento substantiæ. forma autem & materia sunt indirectè, vt dictum est: Dico ergo ad Scoti sententiam, ens prædicari quidditatiuè, & per se de materia, & forma: quia in conceptu entis non sunt diuersa; sed in realitate, id est, in substantia, & inferioribus ad substantiam; sed non in conce-

Diuisio entis.

Substantia Analoga.

ptu entis. *Item*, si pars aquæ separatæ est substantia quiddi- 3.
tatiuè, aut quatenus est coniuncta, aut quatenus est separata à toto homogeneo. si quatenus est separata: igitur per separationem aliquid cõstituitur in esse indiuiduali, quod est falsum: quia tunc aliquid in esse indiuiduali per relationem constitueretur. Neque vt est coniuncta, quia indiuiduum est indiuisum à se, & diuisum à quolibet alio. *Respon.* quòd quando est coniuncta, & est indiuiduum. *Ad instantiam* verò, dico, indiuiduum esse, quod est incommunicabile, vt quod, & vt quo, cuiusmodi est pars aquæ coniuncta. *Contrà*, si res ita se haberet; tunc in quolibet homogeneo essent indiuidua infinita, quod est falsum: pars ergo aquæ cùm est coniuncta, non est indiuiduum. *Respond.* esse
quidem illa indiuidua, non tamen per se existentia. *Item*, 4.
quòd ista prædicatio nõ sit quidditatiua, ista, siue hæc pars aquæ est aqua. Nullum totum quantitatiuum prædicatur verè de partibus diuisim sumptis, sicut totum heterogeneũ non prædicatur de partibus diuisim sumptis: nõ enim brachium est corpus neque manus, neq; pes. *Sed* aqua est huiusmodi, ergo &c. *Resp.* quòd tota aqua potest considerari duobus modis: vno quidem modo, vt est totum quantitatiuum, & sic non prædicatur quidditatiuè de suis partibus; aut quatenus recipit prædicationem, siue naturam ipsius vniuersalis, & partes subeunt modum partium subiectiuarum: & sic bene prædicatur quidditatiuè. *Contrà*, in prædicatione quidditatiua, nunquam inferiùs potest esse sine superiore, vt homo non potest esse sine substantia, siue animali. sed pars aquæ est quid inferius, respectu totius aquæ: igitur, non potest esse sine tota aqua: Et per consequẽs ista non est quidditatiua, pars aquæ est aqua. *Respon.* verum diceres, si tota aqua esset tantùm totum vniuersale: cùm verò sit etiam totum homogeneum, id est, eiusdem naturæ cum suis partibus, non sequitur tuum intentum.

CAP. VIII.

Quinta diuisio in ens simpliciter & secundum quid.

ENs secundùm quid in proposito est illud, quod nõ est, & potest esse: vt rosa in hyeme nõ est, & potest esse. Ens verò simpliciter est illud, quod verè est in rerum natura: vt rosa in æstate, quando actu existit. Porrò, illud secundùm quid, non est conditio distrahens, ita, vt distrahat significatum rei, & oppositũ inducat, sicut homo mortuus; sed potiùs est conditio diminuens, vt homo albus secundùm dentes; sic enim ens secundùm quid, est in potentia obiectiua, siue in esse cognito: & tale est ens diminutum; quia non existit in actu: non tamen est impossibile, vt fiat, sicut sunt fictitia. Neq; sub ista diuisione comprehenduntur entia rationis, quæ sunt secundæ intentiones; quia hac distinguũtur entia realia, quæ sunt in actu ab his, quæ sunt in potentia, vt sint, præter opus intellectus. vnde Aristotel. 5. *met.* 14. diuisit ens in illud, quod est in anima, & in aliud quod est extra animam. Deinde in 6. *met. tex. com. vlt.* à suo proposito exclusit ens in anima: & postea in 7. & 8. *met.* inquirere cœpit, & disputationẽ texere de ente, quod est extra ani-

Secundùm quid.

Diuisio entis.

animam, nempè de substantia, & accidente, quæ sunt species entis: in nono de potentia & actu: in decimo de vno & multis. Atq; ita patet, omnes istas diuisiones esse entis extra animam existentis. Ideoq; figmenta, & entia rationum sub aliqua istarum diuisionum, cùm non sint extra animã, nequaquam cadere possunt. Cæterùm, alio modo, ens dicitur diuidi in ens secundùm quid, quod scil. est in potentia obiectiua, & in ens simpliciter, quod est in potẽtia subiectiua. Pro cuius rei notitia sciendum, quòd res, quatenus venit à ratus, rata, ratum, accipitur pro re, quæ semper est cum actuali existentia: & talis est triplex: quædam enim est essentiæ, sicut ipsa quidditas absolutè cõsiderata: quædam existentiæ, & talis est in omni prædicamento: & quædam est subsistentiæ, & talis est in prædicamento substantiæ solùm. Alio modo dicitur à reor, rens, quæ sunt entia in esse obiectiuo: sicut omnes res fuerunt ab æterno in esse obiectiuo, siue cognito in mente diuina. Porrò, istud esse cognitum, vocatur esse ideale: & sic Sortes & Plato habebant esse cognitum, & realiter distinguebantur in mente diuina, antequam essent in actu; nõ quidem realiter actualiter, sed realiter potentialiter. Hoc autem esse cognitum duobus modis dicitur: vno modo formaliter, vt idea Platonis formaliter in mente diuina, est cognitio, qua cognoscitur Plato, & sic in Deo est vna tantùm idea realissima, & actualissima. alio modo obiectiuè, & sic alia est idea Socratis, & alia Platonis. *Alia ratione*, inquit, *Aug. 83. qu. conditus est homo, & alia ratione conditus est equus.* Huiusmodi autem obiecta, in tali esse obiectiuo, nõ habuerunt aliquod esse essentiæ verum; sed solùm essentiæ cognitum. Potentia autem obiectiua, cùm suo actu sunt eiusdem generis 9. *met.* 13. potentia, & actus sunt eiusdem generis: illud enim idem in genere, in specie, & in numero, quod est in potẽtia, postmodum est in actu: Socrates enim in actu non distinguitur à seipso numero, vt est in potentia. atq; ita potentia, & actus, non solùm sunt eiusdem generis; verumetiam speciei, & indiuidui. Proindè actus correspondens potentiæ obiectiuæ, est actus existentiæ: non autem est actus formalis; quia eadem forma substantialis ignis, non distinguitur à seipsa, quatenus est in potentia, & postmodum est in actu existentię. Alio modo dicitur potentia subiectiua, in qua dicitur esse omne quod potest recipere aliquem actum substantialem, siue accidentalem. De hac autem potentia loquitur philosoph. 7. *meth.* 56. ex actu & potentia vnum fieri, scilic. illud quod est, & potest aliquid recipere, cuiusmodi est materia prima. Et 8. *met.* ex materia & forma, & ex actu & potentia constituit compositum, quibus in locis ponit potentia subiectiua, quæ est, & potest aliquid recipere. Isti autem potentię opponitur actus formalis, quia quod est sic in pura potentia. nullum actum formalem habet. Hoc autem modo, intellectus, & quælibet potentia sensitiua, est in potentia subiectiua, quatenus sunt potentiæ, quibus formaliter intelligimus: & sic potentia & actus non sunt eiusdem generis; nam intellectus est substantia, actus verò intelligendi est accidens: simile quoq; est iudicium de potentia sensitiua, & actu sentiendi. Aduerte idem diuerso respectu esse in vtraq; potentia: vt rosa, quę non est respectu potentiæ ipsam producentis, est in potentia obiectiua: respectu autem materiæ ex qua producitur, est in potentia subiectiua. Itaque, potentia subiectiua est tunc, quando aliquid est actu, & potest aliquid recipere; obiectiua verò, quando nõ est, & potest esse. Aristot. 9. *met.* 11. posuit distinctionem inter potentiam subiectiuam, & obiectiuam: *Est autem actu*, inquit, *existere rem, non ita, sicut dicimus existere potentia*: manifestè explicat quod dixerat in multis oppositis, in vigilante & dormiente, vidente & claudente oculum: vigilantis autem ad dormientem, non est potentia subiectiua; quia illa manet cum actu, cùm ex actu & potentia fiat vnum. sed vigilans non stat simul cum dormiente, ita quòd ex eis fiat vnum, quia implicat contradictionem, & sic distinguitur potentia subiectiua ab obiectiua. Porrò, Plato posuit hanc potentiam obiectiuam in Deo, quia posuit esse ideale: Aristoteles verò, quia dixit mundum esse æternum, non posuit in Deo esse ideale; sed tantùm in agente naturali respectu rei producendæ; vt rosa quæ non est modo, & potest esse, tale esse potentiale, & talis potentia obiectiua ponitur ab Aristotele. Præterea, D. August. 12. *Confess.* dicit:

Potentia obiectiua. *Res essentiæ.* *Esse ideale.* *Esse cognitum duplex.* *Potentia subiectiua.* *Potentia obiectiua distincta à subiectiua.*

Materiam accepisse à Deo hoc imperfectum esse, quod habet scil. in potentia: concedit autem materiam à Deo conditam fuisse; sed antequam conderetur, erat in potentia obiectiua, alioqui Deus creasset, quod erat impossibile. sed Deus non creat nisi possibilia. Patet ergo quomodo potentia obiectiua sit distincta à potentia subiectiua.

Diuisio entis.

CAP. IX.

Argumenta.

1 Contra prædicta sic arguo: Ens in potentia obiectiua; aut est ens creatum, aut increatum: nõ potest esse ens creatum, quia omne quod est ens creatum, siue terminus creationis, est ens in actu existẽs: si est increatum, est Deus; quia est esse: nullum ergo est ens in potentia obiectiua. *Respond.* quòd ista potentia non est creata, neq; increata. *Contra*, omne ens est creatum, vel increatum: dico verum esse de omni ente existente; sed non de ente non existente, sicut est ens in potentia obiectiua. *Contra*, si ita res se haberet; tunc inter contradictoria daretur medium: puta ens in potentia obiectiua inter ens creatum, & increatum, quæ contradictoriè opponuntur: dico, nullum ens in actu inter illa duo extrema medium esse; bene tamen ens in potẽtia: vnde Aristot. 1. *phys. text.* 71. quærens, an illud quod generatur, generetur ex ente, vel ex non ente, respondet, generari ex vno tertio, quod mediat inter ens, & nõ ens; quia ex ente non fit: alioqui præcessisset suum ortum, & genituram: neq; ex non ente; quia ex nihilo nihil fit: sed fit ex ente in potentia subiectiua: sicut ergo Aristoteles posuit inter ens in actu, & purum nihil, ens in potentia subiectiua; ita inter ens creatum, & increatum mediat ens in potentia obiectiua.

2 *Item*, ens in potentia obiectiua, aut est genitum, aut creatum: si est genitum, est subiectum generationis: si verò creatum, subiectum creationis, & tunc erit in potentia subiectiua; quia illud quod potest aliquid recipere, & esse subiectum alicuius, est ens in potentia subiectiua. Istæ ergo duæ potentiæ nullo discrimine ab inuicem dissentiunt. *Resp.* illam potentiam non fundare respectum generationis, neq; creationis, sed tantum ens in actu: siquidem illi respectus generationis, & creationis præsupponunt fundamentum realiter existere, siue actualiter quod non præsupponit potentia obiectiua.

3 *Item*, esse reale in actu non est idem cum esse in potentia, alioqui idem esset in actu, & potentia respectu eiusdem, in quo consistit aperta contradictio: non ergo idem Socrates in esse reali, & in potentia obiectiua. *Respond.* ens reale in actu cum esse in potentia non sunt eiusdem numeri, generis, & speciei; sed bene idem Socrates numeraliter, & specificè qui erat in esse cognito, idem in numero, est in esse existentiæ.

4 *Item* arguunt sic aliqui: Oppositum existentiæ prædicatur de essentia: ergo essentia distinguitur ab existentia: probatur, quia Adam habet esse essentiæ; & tamen ista est vera: Adam non existit. *Resp.* oppositum existentiæ prædicari de esse essentiæ, non quod est idem cum existentia, sed esse essentiæ in esse cognito. *Contra*, illa quæ ab inuicem separari possunt, realiter distinguuntur; sed essentiæ & existentiæ sunt huiusmodi: probatur, quia Antichristus habet esse essentiæ; & tamen non existit. *Resp.* esse essentiæ verum non separari ab esse existentię; tale enim esse est extra suam causam, & reponitur in re existente. sed modo Antichristus non habet verum esse essentiæ; sed tantùm esse essentię cognitum.

CAP. X.

Sexta diuisio entis in simplex & compositum.

Pro intellectu sextę diuisionis, qua diuiditur ens in simplex, & compositum, sciendum, simplex vno modo dici, quod non est compositum, neque componibile, & isto modo solus Deus est simplex, quia est summè simplex: cætera verò omnia sunt composita, saltem compositione ex priuatiuo, & positiuo: alio modo dicitur simplex; quia non potest habere, siue non habet multitudinem rationum formalium, & sic ens dicitur simplex, & omnes eius passiones, modi intrinseci, & differentiæ vltimæ: non autẽ Deus;

Simplex.

Diuisio entis.

quia includit multiplices rationes, quarum vna formalitei non est altera. *Contrà*, vbi est aliquorum pluralitas, ibi est compositio. sed in Deo est pluralitas rationum; quia alia ratione fecit hominem, alia verò equum, vt dictum est: ergo in eo est compositio. *Negatur* assumptum, quia compositum est ex actu, & potentia. sed istæ formalitates in Deo sunt actualissimæ; & nulla est potentialis ad aliam: ergo ibi non est compositio. *Contra*, saltem ista multitudo formalitatem faciet vnum, vnitate aceruı, vel cumuli. *Respond.* in vnitate aceruı, partes ab inuicem essentialıter esse distinctas: sed illæ formalitates in Deo non distinguuntur realiter, neque essentialiter; sed in perfectissima reali, & essentiali identitate conueniunt. *Contrà*, in Deo est essentia, & relatio: ergo est compositio; quia illa quæ distinguuntur ex natura rei, vnum se habet vt potentia, alterum verò vt actus, sicut dicit Scotus *in prim. 33. distinct.* sed essentia, & relatio qualitercunque ex natura rei distinguuntur, ex eis constat persona; vt patet ex essentia, & paternitate: igitur in Deum cadit compositio. *Respond.* Scotum accepisse rem, quatenus distinguitur contra modum rei; & sic relatio in diuinis non est res, sed modus rei. sicut latius hæc res excutitur in quæst. tertia quodliberica. Et sic sequitur quòd ex quibuscunque rebus, & non ex modis rei, & qualitercunque distinctis ex natura rei, vnum se habet, vt actus, alterum verò, vt potentia. *Contrà*, nihil est ponendum in Deo, nisi fuerit perfectio simpliciter. sed simplicitas non est perfectio simpliciter; quia nulla negatio est perfectio simpliciter. simplicitas autem est negatio compositionis: ergo non est ponenda in Deo. *Respond.* Simplicitatem non esse tantùm negationem compositionis; verùm etiam gradum intrinsecum. nam sicut actualitas dicit gradum intrinsecum illius, cuius est positiuum: & vnitas dicit indiuisionem à se, & diuisionem à quolibet alio: & cum hoc dicit aliquod positiuum respectu entitatis, cuius est terminus; ita simplicitas, licet ex consequenti dicat negationem compositionis; dicit tamen aliquod positiuum, respectu eius entitatis, cuius est, per quod positiuum, ei competit negatio compositionis, & repugnat affirmatio eiusdem. Profitetur hanc summam Dei simplicitatem Aristoteles *9. met.17.* Est autem nihil potentia sempiternum. *Omnia mota* (ait Commentator ibidem) *reducuntur ad primum motorem, in quo non est potentia omninò.* & *3. de anima, comm. 5.* *Nulla*, inquit, *intelligentia liberata à potentia, nisi prima.* Nam omnes aliæ intelligentiæ possunt aliquid recipere: & sic ex recipiente, & ex re, quæ recipitur, fit aliqua compositio. Deinceps videndum est, an angeli sint compositi. Pro cuius rei notitia sciendum, duplicem esse compositionem, realem vnam, rationis alteram. Rebus autem, quæ obnoxiæ sunt generationi, & corruptioni, compositio realis competit, scilicet ex actu, & potentia. rationis verò compositio angelis, & corporibus cœlestibus, ex positiuo, & priuatiuo. ex positiuo, quia sunt talis naturæ: ex priuatiuo, quia in quantum entia sunt, priuantur perfectione diuina. Sic docet Commentator *3. de anima, com. 5. & 14.* quòd intelligentiæ sint compositæ ex priuatiuo: quia deest illis perfectio primæ intelligentiæ: quia non habent entitatem secundum totam perfectionem entitatis: ideò dicuntur esse priuati illa perfectissima latitudine entis, sicut talpa dicitur priuata oculis, in quantum est animal; non autem in quantum est talpa, *5. met.27.* Sic quælibet priuatur hac perfectione diuina, quæ nata est sibi competere; non in quantum est talis natura, sed in quantum est ens. hæc autem priuatio non est in essentia rei: quia priuatio non est de essentia alicuius rei positiuæ. Præterea angeli sunt compositi ex sua substantia, & actu intelligendi, siue volendi: volitio enim, & intellectio non sunt substantiam angelo; aliòqui esset formaliter beatus, & posset habere essentiam infinitam: quia haberet intellectionem infinitorum: quia intelligentia potest intelligere omne intelligibile. Adde, quod si ta intellectio non dependeret ab aliquo obiecto, nisi à quo dependet suum esse, cùm idem sint. sed hæc sunt apertè falsa, cùm prima tantùm intelligentia sit suum esse. intellectio ergo in angelis est accidens. & sic omnis intelligentia sobiectum est huius intellectionis: & per consequens in angelis est compositio. Obseruandum autem est, quòd quando Auerr. dicit intelligentias compositas ex actu & potentia; illa potentia non est realis, sed rationis: non physica, sed logica. siquidem illa potentia quæ cum actu diuidit ens, per quæ descendit in 10. prædicamenta; potentia reducitur ad materiam, & actus ad formam, vt dicit Auerr. *12. met. 26.* Illa ergo potentia in angelis non est physica, sed rationis. *Contra*, in compositis per se realibus, ambo componentia debent esse per se realia; sicut ex materia, & forma constat compositum reale. sed omne creatum est compositum reale: igitur constat ex componentibus realibus; non autem ex positiuo, & priuatiuo: quia priuatio non est ens formaliter, vt *1. phys.* dicit Commentator *comm.79.* priuationem non esse accidens, nedum ens reale, siue substantiam: quomodo ergo poterit componere aliquod positiuum reale? *Respon.* Hanc compositionem non esse realem, qua ex ente in potentia fit ens in actu; sed compositionem rationis; accipiendo priuationem formaliter; quasi angelis aliquid desit formaliter, quod ad proprias naturas spectet, sed quòd quatenus sunt entia, non habeant omnem perfectionem entis. Alio modo dicitur simplex, quod habet conceptum simpliciter simplicem; sicut est ens, & eius passiones, modi intrinseci, & differentiæ vltimæ. Est autem conceptus simpliciter simplex, qui non est resolubilis in alios conceptus simplices: quorum quilibet potest actu simplici distinctè cognosci. Talia autem habent conceptum obiectiuum solùm: quia simpliciter nostro intellectui obijciuntur: non autem qualitatiuum. nam quæ habent conceptum obiectiuum, & qualitatiuum simul, sunt genera, & species, & quæ sunt in recta linea. Posuit autem Aristot. ens esse simpliciter simplex, *4. met. tex. vlt.* vbi vult, simplicia, aut totaliter sciri, aut totaliter ignorari. sed si ens aut totaliter scietur, aut totaliter ignorabitur; est simpliciter simplex. Sed ens, vt dicitur *4. met. cap.3.* habet passiones suas, sicut linea, & numerus: & subiectum ponitur in diffinitione passionis, vt dicitur *primo posteriorum, & 7. met.* igitur ens cadit in diffinitione suarum passionum; non quidem in primo modo dicendi per se. Igitur passiones entis, non includunt ens, nec aliquod superius, ad quod deberent resolui: igitur sunt simplices. Tertio modo aliqua dicuntur simplicia; vt accidentia, materia prima, & huiusmodi: sic enim docet Philosophus *8. met. 15.* quòd compositum sit ex actu, & potentia. sed accidentia non habent actum, & potentiam, similiter materia, & similia: igitur sunt simplicia. *Tertio de cælo & mundo*, dicit elementa esse corpora simplicia, id est, non mixta. Cœlum quoque apud eum non est compositum ex materia, & forma; quia non ponit materiam in cœlo, nisi ad vbi; & quo, *12. met. tex. 12.* Et Auer. de substantia, *ca. 10.* Est vous alius modus dicendi, quo vnum dicitur compositum ex his, videlicet compositum, quod constat ex materia & forma: & aliud cum his, scilicet accidens cum subiecto. De primo loquitur *12. met. tex. 12.* De secundo *1. phys. 62.* vbi ponit generationem simpliciter, & generationem accidentium, quæ fit, quando subiectum fit quale, vel quantum.

Deus simplex.

Angelorum compositio.

Diuisio entis.

Compositio rationis.

Argum.

Simpliciter simplex.

Ens simpliciter simplex.

Compositum ex his. & cum his.

CAP. XI.

Septima diuisio entis in necessarium, & contingens.

PRo intellectu septimæ diuisionis entis, sciendum, philosophos dissentire à theologis, & rei veritate: aiunt enim plura esse entia necessaria incomplexa, Deum, scilicet, intelligentias, primam materiam, & tempus. Theologi autem pro rei veritate docent, solum primum ens esse necessarium: cætera verò omnia esse contingentia; quia habent esse à Deo: & possunt ex sui natura non esse. duo enim sunt necessaria ad hoc, vt aliquod sit contingens, quod sit ab alio, & quod possit ex sui natura non esse. Quare, licet filius, & Spiritus S. sint ab alio: quia tamen non possunt non esse; non possunt dici entia contingentia, sed necessaria. philosophi autem ponunt multa necessaria formaliter; vnum tamen independens, alia verò dependentia: dicunt enim intelligentias & cœlos esse entia necessaria; quia non possunt non esse, non tamen omnia independentia; sed vnū à quo cœlum dependet, & natura. theologi verò sentiunt, omnia esse entia possibilia, & habere causam æternā, à qua depen-

Necessarium.

Contingens.

Plura necessaria.

Diuisio entis. dependent, in genere causæ efficientis. *Quid enim esset orbis sine intelligentia*, inquit Auerr. de substant. orbis, *nisi sicut motus sine intelligentia*: sed motus sine intelligentia non est; sed dependet ab intelligentia in genere causæ efficientis: similiter ergo & orbes. sed cœli sunt ætherei, & plures: ergo plura entia necessaria. *Duplex necessarium.* Posuerunt autem duplex necessarium: necessarium à se, scilicet primum ens: & necessarium ab alio, vt sunt orbes, & intelligentiæ. Quòd si quispiam vellet philosophis obijcere, quòd in æternis non est tempus: igitur non est prioritas, vel posterioritas, quæ sunt differentiæ temporis. quare prima intelligentia, non potest esse aliarum causa: quia causa semper præcedit effectum. Respondent philosophi duplicem inueniri communiter prioritatem in rebus, naturæ & temporis: in æternis autem non nisi solam prioritatem naturæ, *Duplex prioritas.* qua prima intelligentia præcedit alias intelligentias. vnde dicit Commentator 1. *cæli text.* 105. quòd si Plato intendebat partes mundi, natura præcedere mundum; non discrepet ab Aristotele. Duplex autem est necessarium: quoddam complexum, quoddam verò incomplexum. necessarium complexum, est ipsa demonstratio 5. *met. text.* 6. vbi vult, quòd quartus modus necessarij sit in demonstratione, vt homo est animal: siue omne animal est corruptibile. necessarium incomplexum est prima intelligentia, quæ est intransmutabilis 12. *met.* 38. *text. Et* 5. *met.* 6. Quare primum & propriè necessarium id est, quod est simplex: hoc est, prima intelligentia, quæ est necessaria simpliciter. *Theologi.* Theologi ponunt duplex necessarium: necessarium simpliciter, cuiusmodi est Deus: & necessarium secundùm quid, nempe entia creata, quæ habebant esse in mente diuina: cognitum præcisè, & non esse essentiæ: & ideo dicuntur necessaria secundùm quid: dicunt enim creaturas, ante earum creationem habuisse esse in mente diuina. & cùm tale esse præcedat determinationem diuinæ voluntatis, dicitur esse necessarium: & quia tale esse est æternum in mente diuina, dicitur esse creaturarum æternum; secundùm quid tamen; quia erat solùm esse cognitum, non autem esse essentiæ. Post determinationem autem actus diuinæ voluntatis, quæ est prima regula contingentium, tunc habuerunt esse possibile, & non necessarium secũdùm quid: multa enim intelligit diuinus intellectus, quæ nunquam erunt. Cæterùm, sciendum pro clariori intellectu eorum quæ dicta sunt, quòd necessarium incomplexum, diuiditur in necessarium ex se, & à se: *Necessarium ex se & à se.* cuiusmodi est patet in diuinis, qui habet in se naturam simpliciter necessariam, & non ab alio: nam pater in diuinis est principium totius deitatis authore D. August. 4. *Trin. cap.* 20. Quoddam verò est necessarium ex se formaliter: sed non à se; sed ab alio: non quidem effectiuè; sed productiuè: & sic filius est à patre, & spiritus S. est à patre & filio. Quoddam verò est ex se formaliter necessarium: sed est ab alio effectiuè; vt intelligentiæ quæ habent entitatem intrinsecam necessariam. sed quia illam habent effectiuè à prima intelligentia; non sunt necessariæ ex se, sed à se. neque ista sunt opposita formaliter: quandoquidem diuersas habeant habitudines, & in diuersis generibus causarum, ad diuersa referantur. *Argum. 1.* Verùm *contra* prædicta posset aliquis sic arguere: Deus, cùm sit ens necessarium à se, & ex se, dum aliquid intelligit, non dependet ab aliquo; alioquin non esset ens omnibus modis necessarium. sed si intelligit creaturam in esse cognito, dependeret à creatura, quod fieri non potest, quia maius necessarium non dependet à minus necessario, cuiusmodi est creatura. Probatur: quia quum necessariò intelligat, non poterit esse sine ista intellectione, & ex consequenti sine obiecto cognito. Sed Deus est ens maximè necessarium: creatura verò in esse cognito, vel non est necessarium ens, vel minus necessarium: majus ergo necessarium non dependet à minus necessario. Ergo creatura ante suam creationem non habebat esse cognitum in mente diuina. *Solutio.* *Resp.* aliud est, aliquod necessarium exigere aliquid ad constituendum suum esse: aliud verò, quod ad esse necessarium alicuius, aliud necessarium consequatur. Dico ergo, Deum, quoad constituendum suum esse, non dependere ab esse cognito creaturæ: quia absolutum potest esse sine posteriori. & quantum ea parte sui, potest esse sine esse reali cuiuscunque non necessarij à se: vnde ex se non præexigit tale esse cognitum; verùmtamen ad Dei esse necessarium, consequitur tale esse cognitum. *Diuisio entis.* Nullum autem inde sequitur absurdum, si ad esse alicuius magis necessarij, aliquod minus necessarium consequatur. *2.* *Item*, si intelligentia secunda habet esse effectiuè à Deo, producitur de non esse ad esse, saltem quatenus importat ordinem naturæ. sed quodlibet tale est possibile esse, & distinguitur à necessario: igitur intelligentia secunda erit ens possibile, & non necessarium. *Respon.* non esse præcedere esse, & potentiam præcedere actum, duobus modis posse intelligi: vno modo prioritate temporis, & sic in sempiternis non esse non præcedit esse, neque potentia præcedit actum: alio modo prioritate naturæ, & hoc duobus modis, positiuè, & negatiuè. Positiuè nego: quia actu nunquam præcessit non esse, esse in sempiternis. negatiuè concedo: quia ex sui natura poterat non esse; cùm creatura sua sponte, ex conditione sua naturali, prius habeat non esse, quàm esse. Vnde *comment.* 12. *met.* 41. Si potentia est in stellis, & sempiternis, non est modo potentiali, id est, potentia non præcedit actum positiuè. *Contrà*, si ita res se haberet, quòd secunda intelligentia habeat esse necessarium, & tamen possit non esse: igitur in secunda intelligentia erunt actu duæ potentiæ contrariæ, quarum vna est ad esse sempiternum, altera verò ad non esse, quod est absurdum; quia idem esset necessarium, & non necessarium. *Resp.* intelligentiam secundam, habere naturam suam effectiuè à prima intelligentia necessariam, per quam intrinsecè, & formaliter potest semper esse: & per ipsam naturam quantum est de se, non potest non esse; sed tamen quia talis natura est ab efficiente, ipso circumscripto, per impossibile potest non esse. sed ista potentia, per quam potest non esse, est extrinseca, non intrinseca: quòd verò aliquod vnum possit semper esse potentia intrinseca, & non esse potentia extrinseca; nullum est inconueniens: neque istæ potentiæ sunt contrariæ; quia non sunt respectu eiusdem, neque ad idem. & hoc modo necessarium, quantum est ea natura sua intrinseca, nõ potest non esse; sed circumscripto suo efficiente potest non esse: quia effectus necessarius non potest esse, circumscripto eo, à quo essentialiter dependet.

CAP. XII.

Octaua diuisio entis in dependens & in independens.

PRo intellectu octauæ diuisionis entis, sciendum, Arist. 12. *met.* 38. annotasse huiusmodi diuisionem, loquens de primo principio: *Ex quo*, inquit, *principio, cælum dependet, & natura*: prima ergo causa est independens. Et in eodem *lib.* 52. ex proposito ponit omnia habere ordinem essentialem in se, sed maiorem ordinem essẽtialem ad vnum principium. Ex quo colligi potest huiusmodi ordinem essentialem, esse ordinem dependentiæ: quia omnia essentialiter dependẽt à primo ente. cùm autem nihil sit essentialiter dependens ab alio in essendo, quin ab eodem habeat esse in aliquo genere causæ; vult omnia dependere à Deo, saltem tanquam à causa finali. Cùm igitur secundùm Arist. Deus sit ens independens: cætera verò omnia ab ipso dependeant, secund. Aristot. doctrinam; datur ens dependens, & independens. *Duplex dependentia.* Verùm non ignorare oportet, duplicem esse dependentiã: essentialem vnam, accidentalem alteram. Illa autem est essentialis, qua aliquid sic dependet, quod non potest esse sine eo, à quo dependet; & sic omnis creatura essentialiter dependet à Deo: quia nulla creatura potest esse sine Deo. Dependentia autem accidentalis est, in qua dependẽs potest esse sine eo, à quo dependet: & sic secũdùm theologos, nulla creatura essentialiter dependet à causa secunda, puta à causa finali, & efficiente: quia Deus potest illarũ vice fungi. Philosophi autem hoc negant. in hoc autem conueniunt, quòd dependentia essentialis, non solùm ad Deum est, verumetiam & materiam, & formam, quarum vices Deus supplere non potest: nam compositum nõ potest esse sine materia & forma. *Independens.* Independens quoq; duobus modis dicitur, scil. quòd in nullo genere causæ dependet ab aliquo, & sic solus Deus dicitur independens. Et si dixeris, filius habet esse à patre, ergo dependet à patre: Dicò: dependẽtiam esse cum alteritate: sed filius nõ habet aliam naturã

quàm

quàm habet pater: ergo ab eo non dependet. Alio modo dicitur independens secundùm quid, quòd scil. non dependet ab alio in aliquo determinato genere causæ; sicut in genere causæ materialis angeli non dependent ab alio, quia sunt immateriales. Deinde sciendum est, quomodo dependentia essentialis sit idem realiter cum dependente; quia relatio creaturæ ad Deum, est idem realiter suo fundamento: fundamentum est creatura: relatio est dependentia essentialis: terminus est creator. Probatur, illud dicitur esse alicui essentialiter, vel realiter, sine quo, cùm inest, non potest esse sine eo, cui inest, absque contradictione. sed relatio, siue dependentia essentialis creaturæ ad Deum, ita inest creaturæ, quòd impossibile est, creaturam esse sine illa dependentia, absque contradictione: nam si posset esse sine relatione; posset esse sine termino istius relationis. sed non potest esse: quia si per impossibile Deus non maneret, qui est terminus istius dependentiæ, creatura non posset consistere. Dependentia ergo illa essentialis est idem realiter cum creatura. *Contrà*, si ita res se haberet, tunc nullum ens esset absolutum; sed omnia essent entia relatiua, quod est falsum: alioqui sequeretur illud inconueniens, quod ponitur ab Aristot. 4. *meth*. 26. Heracliti, & Cratyli, omnia esse apparentia, & nullum ens esse verum. Si ita esset, inquit Arist. omnia entia esse respectiua; non daretur aliquod ens absolutum. *Respon.* quod absurdum sit, omnia esse ad aliquid, scilicet, quòd vna creatura essentialiter referatur ad aliam; non autem est absurdum, vt omnia sint ad aliquid ad Deum, nempè, vt creatura sit ens respectiuum ad creatorem. *Contrà*, nullum absolutum constituitur per respectiuum. sed quantitas, qualitas, substantia, & alia prædicamenta sunt absoluta: ergo non constituuntur per aliquod respectiuum. *Respond.* quòd duplex sit relatio: vna adueniens fundamento: alia constituens fundamentum. de prima concedo: de secunda nego. nam si creatura non haberet essentialem dependentiam ad Deum; non haberet esse existentiæ. *Contrà*, nullum posterius est de essentia prioris, nec potest constituere prius. sed omnis relatio tam adueniens, quàm constituens, est posterior quolibet fundamento, siue absoluto: ergo non potest constituere absolutum. *Resp.* verum esse de relatione adueniente; non autem de relatione constituente. *Contrà*; nulla relatio quomodocumq; consideretur, potest esse prior, aut considerari prior absoluto: Aristot. enim posuit absolutum omnem relationem præcedere, verum esse de prioritate naturæ, non autem de prioritate temporis: siquidem in nullo tempore fuit, neque erit creatura sine dependentia ad Deum. Et sic, quamuis multa entia sint absoluta; quia tamen dependentiam essentialem habent ad Deum, ratione istius dependentiæ dicuntur respectiua. Item, arguo contra illam regulam, quæ docet, quòd dependentia creaturæ ad Deum sit eadem realiter cum creatura: regula est Scoti *in 2. sentent. dist. prima*: Omnis relatio est eadem fundamento, sine cuius termino fundamentum esse non potest: Insto ergo hoc modo: homo est idem realiter cum isto respectu aptitudinali, id est, cum risibilitate: & tamen potest esse sine termino, id est, sine ridere. *Resp.* quòd homo non possit esse sine ridere in aptitudine, qui est terminus risibilitatis. terminus enim per se primus risibilitatis, non est ridere in actu; sed ridere in aptitudine. Iste ergo terminus, ad quem terminatur respectus aptitudinalis, est in aptitudine, & non in actu.

Diuisio entis. — *Creatura nō potest esse sine dependentia.* — *Argum.* — *Omnia entia relatiua.*

CAP. XIII.

Nona distinctio entis in vnum & multa.

ARistot. 10 *met. text.* 9. posuit diuisionem entis in vnum, & multa: asserens, vnum & multa contrariè esse opposita: in ista ergo, siue per ista diuiditur ens. Item 5. *met.* 12. dicit, quòd multa opponantur vni. Cùm autem ens aliud sit vnum, aliud multa: ens in vnum & multa diuiditur. Sunt autem ista opposita, quando accipiuntur secundùm idem, & respectu eiusdem: si verò difformiter accipiuntur, non sunt opposita. exempli gratia: Socrates est vnum numero: non ergo est plura pluralitate numerali, quæ opponitur vnitati numerali: vnum enim numero & plura numero opponuntur. veruntamen, vbi vnum accipitur secundùm genus, vel secundùm speciem; tale vnum stabit cum pluralitate numerali, vt Socrates & Plato sunt plura numero; sed sunt vnum specie. nam licet pluralitas numeralis sit disparata respectu vnitatis specificæ, siue genericæ, quia illa est vna, hæc autem est multitudo, illi tamen non opponitur; proinde quamdiu aliqua multitudo non opponitur vnitati, non destruit illam; sed potest cum illa simul consistere. Ex quo apparet, quòd aliqua sunt vnum transcendenter, quæ tamen sunt plura genere, specie, numero: siquidem vnum; vt dicit philosophus 4. *met.* 3. multis modis dicitur, sicut ipsum ens cum quo conuertitur, cùm sit eius passio. ens autem dicitur vno modo transcendenter: alio modo genericè; siue secundùm genus generalissimum, siue secundùm genus subalternum: tertio modo secundùm speciem specialissimam: vltimo singulariter, sicut quodlibet indiuiduum dicitur ens. cùm autem tot modis dicatur vnum sicut ens: igitur, quot sunt rationes formales ex natura rei in aliquo, tot etiam sunt vnitates: sicut entitas substantiæ, corpus, viuens, animal, homo, hic homo, tot in homine sunt vnitates ex natura rei, ita quod istæ rationes formales ex natura rei sunt plures, & distinctæ ex natura; sic etiam & ipsæ vnitates sunt sic distinctæ. Neque istæ rationes formales conceptibiles fiunt ab intellectu: sed potiùs, quia ita sunt conceptibiles, ideo ab intellectu percipiuntur. Ratio est, quia actus intelligendi dependet ab ista ratione conceptibili, sicut à causa: causa autem natura præcedit, & non ponitur in esse per suum effectum. Rationes autem conceptibiles sunt in se, & non per intellectum: multiplicato autem aliquo subiecto ex natura rei, cui adæquatur aliqua passio, multiplicatur & ipsa passio. sed multiplicatur ens secundùm distinctas rationes conceptibiles in aliquo indiuiduo singulari: ergo multiplicatur eius passio, quæ est vnitas. Porrò, vnitas transcendens, est vnitas rationis, quia fit per opus abstractiuum: nam ens non importat aliquam realitatem communem realem perexistentiam, sicut est essentia diuina; sed fit per actum intellectus abstrahentis confusè, sicut postea dicemus. Posuit Aristot. hanc vnitatem transcendentem entis 5. *met.* 12. *Aliqua*, inquit, *sunt vnum proportione*: ista est vnitas entis transcendens: propterea ipse dicit in eodem textu, quòd illa quæ sunt vnum genere, sint etiam vnum proportione. Illa enim inquit, sunt vnum genere, quæ habent eandem figuram prædicationis, id est, quæcunque sunt in eodem prædicamento. Quæcunque ergo sunt vnum genere, sunt etiam vnum transcendenter, non autem è contrà, vt dictum est. Cùm autem non detur alia vnitas supra vnitatem generis; necesse est, vt illa vnitas proportionis, sit vnitas entis transcendens: alias autem vnitates, generis generalissimi, generis subalterni, speciei specialissimæ, & indiuidui posuit 5. *metaphys.* 12. Amplius, inquit, alia sunt numero, alia secundùm speciem, alia secundùm genus: numero quidem, quorum materia est vna: specie autem, quorum ratio est vna: genere verò, quorum est eadem figura prædicamenti. Vnitas autem maior infert minorem: vt si sunt vnum numero, ergo & specie, non è contrà: sic enim loquitur Arist. in eodem textu. Semper posteriora anteriora sequuntur: quæcunque, enim numero sunt vnum ea sunt & specie vnum. sed quæ specie sunt vnum, omnia non sunt numero vnum. igitur vnitas, quanto est superior, tanto est minor: quia magis habet de potentialitate, inferior verò magis habet de actualitate; substantia siquidem continet potentialiter corpus, corpus animatum, animal, hominem, indiuiduum: homo vero continet actu animal, corpus, substantiam. sed vnitas actualis est potior: igitur vnitas minor siue inferior est maior. Cæterùm, quia ista vnitas transcendens non potest rectè intelligi absq; vniuocatione entis; deinceps agendum est de vniuocatione entis; vt completa habeatur de ente disputatio.

Vnum numero. — *Diuisio entis.* — *Vnum transcendenter.* — *Vnitas rationis.* — *Vnitas proportionis.* — *Vnitas superior minor.*

CAP.

Vniuocatio entis.

CAP. XIV.

De vniuocatione entis.

Triplex est vniuocatio.

IN primis scire oportet, triplicem esse vniuocationem, scilicet physicam, logicam, & metaphysicam. Est autem physica vnitas, vnio naturæ, ex natura rei circumscripto, omni opere intellectus, sicut loquitur Aristot. 7. phy. t. 24. *In specie specialissima*, inquit, *est comparatio, & non in genere*: quia species dicit vnam naturam, & vniuocam, non autem genus. sed latent æquiuocationes in genere: genus enim dicitur æquiuocum, quatenus sibi opponitur vniuocatio physica; quia sibi non correspondet vna natura, sed plures.

Logica vniuocatio.

Vniuocatio logica est vnitas alicuius realitatis, vel intentionis primæ sub vna intentione logica cōceptæ, nempè sub intentione generis, vel differentiæ, aut alicuius similis, vel alterius secundæ intentionis: logicus enim considerat secundas intentiones. ex quo patet, quòd aliquod transcendens, puta ens, sit vniuocum, vniuocatione logica: Enti enim competit ista intentio secunda, scilicet vniuersale, & similes: & ita fieri potest, vt aliquid sit vniuocum logicè, & æquiuocum physicè.

Metaph. vnitas.

Vniuocatio verò metaphysica est vnitas alicuius primæ intentionis, quæ abstrahitur per intellectum à pluribus ex natura rei, circumscripta quacunque intentione secunda: & hoc modo transcendentibus non repugnat vniuocatio: & sic ens non est vniuocum physicum, sed metaphysicum: & iste est primus modus Scotistarum.

Quatuor gradus vniuocationis.

Secundus verò ponit quatuor gradus vniuocationis: quorum primus constat eadem ratione, modo, ordine, & perfectione: & sic sola species specialissima est vniuoca; homo enim eadem ratione dicitur de omnibus hominibus, modo, ordine, & perfectione. secundus gradus est minor isto: constat enim eadem ratione, eodem modo, & ordine; sed non eadem perfectione: & sic animal dicitur de suis speciebus eadem ratione, modo, & ordine; sed non eadem perfectione: perfectiorem enim gradum animal habet in homine, quàm in bruto. Et hoc modo latent in genere æquiuocatione graduum perfectionis, manente vnitate rationis, modi, & ordinis. Tertius gradus, est minor secundo, & primo: constat enim ex eadem ratione, & modo; non autem eodem ordine & perfectione: & sic numerus dicitur de suis speciebus eadem ratione; quia omnibus competit eadem definitio, & modus essendi, non tamen omnibus par gradus perfectionis; quandoquidem vnus numerus sit altero perfectior: neque idem ordo essentialis, quia prius descendit in vnam speciē quàm in aliam, puta, prius in binarium, quàm in ternariū. Iste autem gradus, accedit ad analogiam, quę quidem analogia manet cum vniuocatione rationis & modi. Quartus gradus est omnium infimus: ex sola enim ratione constat, non autem ex eodem modo, ordine, & perfectione: & sic ens descendit in substantiam, & accidens: ratio enim entis est eadem in substantia, & accidente, non tamen idem ordo; quia prius in substantiam descendit quàm in accidens: manente enim substantia potest esse accidens, non autem è conuerso. In substantia existit independenter, in accidente verò dependenter: igitur non eodem modo existit in vtroque: in substantia est perfectiùs, in accidente minus perfectum: non ergo eadem perfectione de vtroque dicitur. Iste gradus vniuocationis habet multum de æquiuocatione: ideoque dicitur vniuocum ratione, quia communi ratione de omnibus dicitur: æquiuocum perfectione, & modo essendi, ordine autem analogum.

Ens vniuocū analogum, æquiuocum.

Tertius modus est, qui asserit ens esse vniuocum, & æquiuocum: æquiuocum autem, quia maximè recedit à specie specialissima, quæ est maximè vniuoca; vniuocum verò minima vniuocatione. Ex quo sequitur, quòd conceptus entis non sit communis communitate reali per inexistentiam, sicut est essentia diuina: neque per indifferentiam, sicut natura hominis, quæ indifferenter est in isto, & in alio homine; sed est communis per intellectum abstractiuum. vnde Scotus *in primo distinct.* 8. voluit ens esse conceptum rationis; quia est per opus abstractiuum intellectus, non autem rationis, quod fit per opus collatiuum. & sic conciliantur illæ opiniones, quarum vna dicebat, ens esse conceptum communem communitate reali, ne videretur esse opus tantummodo intellectus: alia verò dicebat esse conceptum rationis.

Vniuocatio entis.

Conceptus entis.

Iste autem conceptus entis, est prima, & non secunda intentio; quia non fit ab intellectu solùm; sed etiam ab illis rebus, à quibus abstrahitur: ideò non est secunda intentio; quia non causatur per actum collatiuum nostri intellectus. vnde bene dicitur, quòd talis conceptus sit realis, & rationis simul: realis, quia non per opus collatiuum: rationis, quia per opus abstractiuum. Præterea notandum est, quòd vniuersale, de quo egit Porphyrius, erat applicabile ad primam intentionem; vt genus ad animal: species ad hominem: differentia ad rationale: proprium ad risibile: accidens ad proprium, vel commune. vniuersale autem transcendens, non est applicabile ad aliquid; sed est extra omne prædicamentum: quod quidem vniuersale cōpetit enti, in quantum est ens, & suis passionibus: & tali vniuocatione existenti extra omne prædicamentum, ens dicitur vniuocum; non autem vniuocatione applicabili ad rem; sed potius est æquiuocum. Et ad hunc modum locutus est Porphyrius in cap. de specie, quando dixit: *Si quis omnia entia vocet, æquiuocè nuncupabit.*

Quomodo est æquiuocum.

Vnde dicitur prædicatum vniuocum; non tamen vniuocè prædicari. Est autem prædicatum vniuocum, conceptus vnus vniuocus ad illa, de quibus prædicatur, siue prædicetur quidditatiuè, siue denominatiuè: idem enim significat apud omnes: & sic ens dicitur vniuocum prædicatum; quia vno conceptu prædicatur de omnibus entibus.

Vniuocum prædicatum. Vniuocè prædicari.

Non autem prædicatur vniuocè. vniuocum enim vniuocè prædicari, est cuius conceptus est ita in se vnus, quòd includitur in ratione subiecti, de quo dicitur, eo modo quo animal est vniuocum homini, & leoni, & sic ens non est vniuocum, quia prius descendit in substantiam, quàm in accidens: & independenter est in substantia, in accidente verò dependenter: & perfectius in substantia. igitur non potest vniuocè prædicari, licet vniuocum sit prædicatum, ratione vnius conceptus, per quem de omnibus prædicatur. Præterea, conceptus de vniuocatione entis, est conceptus confusus. nam qui intelligit omnia, sicut Deus, non habet conceptum entis vniuoci: apud intellectum ergo nostrum confusè concipientem, datur vniuocatio entis.

Conceptus entis confusus.

Est autem conceptus confusus, & inadæquatus, quando intelligitur confuso & imperfecto modo; vt albedo, non vt octo, aut quatuor graduum: distinctus verò, vt albedo, vt octo, vel vt quatuor. ens autem, cùm nō accipiatur vt substantia, neq; vt accidens, neque pro solo Deo, aut pro solis creaturis; sed confusè pro omnibus; rectè dicitur concipi confusè apud nostrum intellectum. *Contrà*, conceptus confusus competit rei, quæ non est simpliciter simplex, quia non totaliter scitur, neque totaliter ignoratur. sed ens est simpliciter simplex, vt dictum est: igitur non competit ei conceptus confusus. *Respon.* duplicem esse notitiam: vnam adæquatam, quando definitum cognoscitur per suam propriam definitionem; vt homo est animal rationale, & hæc vocatur distincta: aliam verò inadæquatam, & confusam, quæ fit per remotissimum prædicatum; vt homo est ens; aut ens inquantum plura sub se continet. Conceptus igitur entis dicitur esse in se simpliciter simplex; sed comparatione ad aliud dicitur esse confusus. nam si ens concipiatur per comparationem ad Deum, & creaturam; est confusus conceptus: quia potentialiter plura confundit, tamen si in se, respectu entitatis, sit distinctus.

Conceptus confusus.

Sed aliquis dubitabit, quomodo conceptus entis sit distinctus ex natura rei, à conceptu Dei, & creaturæ: sequeretur enim magnum absurdum; nempè aliquid ex natura rei esse prius natura ipso Deo, & sic posset ex natura rei priùs intelligi: atque ita Deus non esset prima entitas simpliciter ex natura rei, quod videtur sonare magnam absurditatem. Probatur consequens. Conceptus enim entis quidditatiuè, & vniuocè dicitur de Deo, & de creatura: ergo se habet ad illa, sicut superius ad sua inferiora. sed superiora possunt esse sine inferioribus: & sic posset esse ens, Deo non existente; sicut potest esse animal, sine homine.

Conceptus entis distinct. à conceptu creaturæ & Dei.

Resp. conceptum entis apud nostrum intellectum confusè concipientem, esse supra Deum, & creaturam; non autem in se: vnde apud intellectum diuinum distinctè omnia concipientem, non datur talis conceptus.

Contrà,

Vniuocatio entis. *Contrà* Scotus dicit 3. dist. primi, ens prædicari in primo modo per se; & sic est prius Deo: similiter dicit hanc prædicationem esse quidditatiuam: Deus est ens: ergo, & cæt. *Resp.* conceptum entis dici priorem conceptu Dei, & creaturæ, conceptibiliter; non autem de se, & quidditatiuè: ex Deo etiam & creaturis per opus abstractiuum nostri intellectus abstrahitur huiusmodi conceptus; sed non est de se talis prior Deo. Porrò, prædicatum vniuocum, & prædicari vniuocè, posita sunt ab Aristotele in prædicamento substantiæ: *In aliquibus*, inquit, *nomen nihil prohibet aliquando de subiecto prædicari, vt album de corpore*: ecce prædicatum vniuocum: album enim est vniuocus conceptus, & prædicatur de corpore. Ratione verò impossibile est prædicari: quia definitio, & quidditas albi non prædicatur de corpore vniuocè, & quidditatiuè, & sic distinguit prædicatum vniuocum, à prædicato vniuocè dicto. Posuit etiam Aristoteles vniuocationem transcendentem, 2. *meth. tom.* 4. dicens, principia sempiternorum esse verissima: quia in alijs sunt causa vniuoca veritatis, & exemplicat de igne. sed cōparatio fit in vniuoco, vt dicitur 7. *phys.* & illa sunt causa sempiternorum, ipsa sunt verissima: ergo veritas dicitur vniuocè de sempiternis, & de principijs sempiternorum, quod principium est Deus: ergo ens, quod est subiectum veritatis, vniuocè dicitur de Deo, & de sempiternis. Datur ergo vniuocatio transcendens apud Aristo. Datur etiam & vniuocatio limitata, primi posteriorum cap. de modis per se: vbi dicit, prædicatum per se, primi modi esse, quando prædicatur tota definitio, vel pars de definito: & sic manifestauit prædicationem vniuocam limitatam. *Contrà*, si iustum est bonum: ergo quod iustè fit, benè fit. Valet à casibus, vt dicitur 2. *topicor.* Quòd si ita res se habet, valebit etiam dicere: prædicatum est vniuocum: ergo prædicatur vniuocè; vnum enim infert alterum. *Resp.* conc. qu. per locum à casibus valere affirmatiuè in prædicatis essentialibus. Ideò non sequitur, album est dulce: ergo quod albè fit, dulciter fit. similiter non valet, lignum est album, est prædicatum vniuocum: ergo prædicatur vniuocè: quia talia prædicata sunt accidentalia, & non essentialia.

CAP. XV.

De vniuocatione transcendentis.

QVONIAM dictum est, quænam sit vniuocatio entis: deinceps dicendum, quæ sit vniuocatio transcendens; vt sic clariùs intelligantur ea quæ dicta sunt, & quæ erunt dicenda. *Vniuocatio transcendens.* Vniuocatio transcendens est vnitas alicuius conceptus, ex natura rei, potentis de multis generibus generalissimis prædicari: vel de vno generalissimo, & de aliquo, quod non est in prædicamento. Exempli gratia: sapientia est vniuoca sapientiæ, quæ est in prædicamento qualitatis: *Instantia.* & sapientiæ, quæ est in diuinis. *Contrà*, si ita res se haberet, tunc idem contineretur sub diuersis prædicatis, quæ non essent subalterna: & tamen prædicantur in quid de aliquo, quod est inconueniens apud Scotum 1. *dist.* 8. *qu.* 2. Antecedens patet: quia sapientia diuina, & sapiētia quæ est in prædicamento, non subalternantur: proinde sapiētia de vtraque prædicari non potest. *Solutio.* Dico, sapientiam transcendentem posse prædicari de vtraque sapientia: quia sapientia nostra est indiuiduum diuinæ sapientiæ, simul & qualitatis. *Et ad probat. resp.* quòd duplex sit subalternatio: vna est *Sapientia duplex.* generica, & sic sapientia, vt est qualitas, non subalternatur sapientiæ transcendenti: alia est subalternatio transcendens, extra genus, & sic bene nostra sapientia subalternatur sapientiæ transcendenti. Deinde videndum, quomodo ens transcendenter acceptum commune Deo, & creaturæ *Obiectum primum, obiectum intellectus.* sit primum obiectum nostri intellectus ex natura potentiæ: non primitate originis; hoc enim spectat ad indiuiduũ vagum, & inter vniuersalia ad speciem specialissimam; sed bene primitate adæquationis: quia intellectus & ens isto modo adæquantur. Ex natura potentiæ: quia ens non est obiectum adæquationis, intellectus coniuncti, quum huiusmodi obiectum dicatur esse quidditas rei sensibilis. neque ens est obiectum intellectus, natura alter in actu intelligenti: hoc enim dicitur esse ens finitum, cuius terminus non est Deus; sed dicitur esse ens isto modo obiectum intellectus ex natura potentiæ; quia intellectus est omnia *Passio entis.* fieri, & istud est commune Deo, & creaturæ. Porrò, circa hoc duplex consideratur primitas: quædam perfectionis, quædam verò adæquationis. Illud autem censendum est *Duplex primitas.* esse primum obiectum nostri intellectus primitate perfectionis: quod eminenter continet omnem entium perfectionem, & huiusmodi est Deus. Et sic Deus est primum obiectum primitate perfectionis. Alia est prioritas adæquationis, sicut sonus dicitur adæquare potentiam auditiuam: quia nihil potest apprehendi ab auditu, quin sit sonus, vel sub sono, & sic obiectum adæquatum intellectus nostri, est ens transcendenter captum: quia nihil potest apprehendi ab intellectu, quin sit sub ratione entis, ex natura potentiæ: propterea intellectus, vt coniunctus, pro obiecto habet quidditatem rei sensibilis. Triplex est autem *Triplex obiectum intellectus.* obiectum intellectus: vnum est ens, in quantum ens commune Deo, & creaturæ, & hoc est ex natura potentię: aliud est intellectus naturaliter intelligentis, & sic est ens finitum. Tertium est intellectus coniuncti, & sic est quidditas rei sensibilis secundùm Scotum: secundùm Thomam verò quidditas rei materialis. Primum autem, secundùm Theologos, ex puris naturalibus non possumus attingere; sed bene secundum philosophos, vt dicitur 3. *de anima com.* 18. quia intellectus agens, & intellectus possibilis adæquātur; ita, vt sicut intellectus possibilis est omnia fieri, ita agentis sit omnia facere; & sic ens, transcēdenter acceptum est obiectum adæquationis. Sed de diuisionibus entis, & vniuocatione satis dictum. Deinceps disputandum erit de passionibus entis, si ens habeat passiones.

CAP. XVI.

De passionibus entis.

POST diuisiones entis, necesse est scire passiones eiusdem, & quomodo illæ passiones cum ente conuertantur. *Ens habet passiones.* Ens autem habere passiones, sic probari potest, & in primis authoritate philosophi 4. *meth. t.* 1. *Est*, inquit, *scientia quædam, quæ speculatur ens, in quantum ens: & quæ huic insunt secundùm se*, scilicet accidentia essentialia, vt dicit Commentator, nempè passiones. Et *text. comm.* 6. quod quidem igitur vnius scientiæ, est ens, in quantum ens, & de accidentibus eius, ait Commentator. Et *com.* 5. esse quidem, ait enti propria in quantum ens, veluti numero inest par vel impar. Subdit Commentator, ens secundùm quòd ens, habet propria accidentia, quæ per se sibi insunt. Constat hoc etiam ratione: nam si metaphysica est sapientia, & ens est *Rationes.* subiectum in metaphysica, si ens non haberet passiones demonstrabiles; in metaphysica nulla esset demonstratio, quod est falsum; cùm sit verè scientia, siue sapientia: vocatur enim scientia, quando procedit per causas inferiores; sapientia verò, cùm procedit per causas altissimas. Probatur, quia, vt dicitur in primo posteriorum, in omni demō- 1.
stratione includitur primus, & secundus modus per se: eò quod conclusio demonstrationis est in secundo modo per se, concluditur enim passio de subiecto per definitionem subiecti, siue passionis. si ergo ens non habet passiones; de ente non formabitur conclusio demonstrabilis: & per consequens, in metaphysica non fieret aliqua vera demōstratio. Item, quod est commune omni subiecto scibili, 2.
negandum non est, imò tribuendum subiecto metaphysicæ, cùm sit subiectum nobilissimæ scientię. sed habere passiones demonstrabiles, est commune omni subiecto scibili, vt docet philosophus 1. *post. cap.* 22. *Vna*, inquit, *est scientia, quæ est vnius generis subiecti, cuius sunt principia, partes, & passiones*: igitur enti suæ passiones sunt tribuendæ. Sed fortè aliquis diceret: ista accidentia essentialia entis, non esse passiones entis, in quantum est ens; sed inferiorum ad ens. Contrà, quia metaphysicus non demonstrat aliquam passionem de subiecto suo, scilicet de ente, nisi per principia simpliciter entis, in quantum ens est. sed talia principia sunt propter quid passionis particularis entium particularium: igitur metaphysicus non demonstrat aliquam passionem alicuius entis particularis; sed demonstrat aliquam passionē entis, in quantum est ens de ipso ente in se, nisi velis dicere metaphysicam nullam habere demonstrationem. Item, 3.
centū-

Passio entis. certissima scientia continet passionem probatam de suo subiecto, propter quid, & à priori. sed metaphysica est certissima scientia vt dicit Aristoteles, & Commentar. ergo quod prius. Quòd si dixeris, metaphysicam non esse scientiam propter quid, quia non est scientia per causam in inferendo, & causandum. *Contra*, quia omne priùs naturaliter, potest esse causa essendi secundi, quod est posterius naturaliter, sed ens est prius naturaliter suis passionibus, *in prolog. meta. 1. de anima. c. 1.* quia ab ipso dependet omnis certitudo suarum passionum; quia ab ipso, tanquam à fundamento & radice fluunt omnes passiones metaphysicales: igitur, stante identitate earum ad ens, poterit ipsum ens esse principium, & ratio sciendi ipsas passiones. Quod ens habeat passiones demonstrabiles, nulli dubium est: quòd autem illæ *Controuersia* passiones sint reales, vertitur in dubiũ dicunt enim Thomistæ, passionem realem realiter differre à subiecto. Scotistæ verò formaliter. Arguunt enim sic primi: Causa productiua realis, & effectus eius realis, distinguuntur realiter: nihil enim seipsum producit. inter effectum autem, & causam, est relatio realis, ex 5. met. cap. de ad aliquid, & in 2. modo relatiuorum: ergo est distinctio realis: eiusdem enim ad seipsum est relatio rationis: quo- *Rationes primæ opinionis* niam idem non distinguitur realiter à seipso. sed subiectũ est causa productiua realis suæ passionis: ergo realiter distinguitur passio à suo subiectu. Probatur minor: quia omnis potentia purè passiua est potentia contradictionis, vt dicitur 9. *met.* sed subiectum non est in potentia contra-
1. dictionis ad passionem; aliter inesset ei contingenter, & per consequens non esset scibilis per aliquam demonstrationem: habet ergo subiectum aliquam potentiam actiuam, respectu suæ passionis: & per consequens realiter distinguitur à sua passione. sed bonum, vnum, verùm, res, aliquid, realiter non distinguuntur ab ente: igi-
2. tur licet ens habeat passiones demonstrabiles; non tamen sunt reales. *Item*, passio realiter multiplicatur, eodem manente subiecto: igitur realiter distinguuntur. Probatur: *Subiectum distinguitur realiter à sua passione.* quia si duo sint idem realiter, & finitæ sint entitatis, implicat vnum multiplicari, sine multiplicatione alterius. Probatur: in igne est caliditas, & leuitas in tanto gradu, quæ sub tali gradu sunt passiones ignis leuitas autem est principium motus localis: caliditas verò principium motus alterationis. cùm ergo sint principia diuersarum entitatum, etiãsi non separentur subiecto; distinguuntur tamen reali-
3. ter propter diuersas entitates; non enim ex sola separatione subiecti concluditur distinctio realis; sed potius, quia remoto omni opere intellectus, vnũ nõ est aliud. *Item*, quæ sunt eadẽ vni tertio, ea vnitate qua sunt eadẽ in tertio, sunt eadẽ inter se. sed risibile; & flebile sunt eadẽ homini secundum se: ergo sunt eadem realiter inter se, quod est manifeste falsum: quoniam sunt contrariorum actuum, principia scilicet ridendi & flendi. nam etsi idem possit esse cau- *Alia opiniones rationes.* sa contrariorum, vnius quidem per se, alterius verò per accidens; vtriusque tamen per se, & in potentijs naturalibus
1. nequaquam potest. passio ergo realis, & subiectum distinguuntur realiter. Dicunt ergo isti, enti quidem inesse proprias passiones, monstrabiles, non autem reales, quia non realiter differunt ab ente: passio autem realis, realiter differt à suo subiecto. Alij autem dicunt, passiones entis esse synonima cum ente, sicut vestis, & tunica: nam prima, inquiunt, vni æquè primò inesse non possunt. sed plures dicũtur passiones igitur aliquis erit ordo. sed nullus ordo,
2. nisi tantũ secundũ modũ dicẽdi inueniri potest: igitur non sunt propriæ passiones entis: passio enim saltem formaliter differt à suo subiecto. Item, vna esset mediũ, quo alia passio posset demonstrari. sed hoc fieri non potest; cùm omnes
3. æquè conuertantur cum ente, & vna non sit superior, notior, aut vniuersalior altera, quod pertinet ad rationem *Argumenta contrariæ solutionibus.* medium: sunt ergo synonima, & non passiones entis. Præterea, quando plures vni insunt passiones, quælibet illarum differt ab altera, & à suo subiecto, cui profectò aliquid
1. addit, vt risibile, & flebile de homine. sed passiones entis non sunt huiusmodi: ergo quod priùs. *Contra* prædicta sic solent aliqui arguere: sicut ex separatione aliquorum concluditur distinctio realis inter ea, alioquin contingeret eidem simul esse, & non esse, ita ex inseparabilitate aliquorum, concluditur indistinctio realis. sed passio non separatur à subiecto quia risibile nõ potest esse sine homine: igitur passio realiter non distinguitur à subiecto. *Resp.* *Passio entis.* aliqui, ex sola separabilitate non concludi distinctionem realem; sed potius ex diuersa entitate, quę cõsistit sine opere intellectus: sic causa, & causatum, cùm sint diuersæ entitates, licet subiecto non separentur, distinguuntur tamẽ realiter. Item, si passio distinguitur realiter à subiecto; tunc esset processus in infinitum in passionibus, quod est falsũ. Conseq. probatur: Si sumatur homo rescissus, siue separatus ob omni accidente, & qualitate; tũc quæro in illo priori, aut est aptus recipere risibilitatẽ, aut non? si non: ergo ei repugnat, quod est absurdum; quòd propria passio repugnet subiecto. si autẽ sic, aut aptitudine media est aptus, aut seipso. si seipso: ergo est aliqua aptitudo in homine, quæ est ipse homo; & per consequens eadem ratione pòtest dici, quòd homo sit ipsa risibilitas, quæ est aptitudo ridendi, si aptitudine media; quæro vt priùs, an homo est aptus recipere aptitudinem mediam, per aliam aptitudinem, aut seipso, & sic in infinitum? Quarè, vel homo distingueretur realiter à seipso, vel daretur in infinitum in passionibus; quorum vtrunque est absurdum. *Resp.* aliqui, hominem in illo priori esse aptum, ad recipiendam risibilitatem aptitudine non repugnantię: quia non repugnat ei recipere aptitudinem illam positiuam. Hæc autem non repugnantia, non distinguitur realiter à rei substantia; sed ipsa considerata, quòd sit talis naturæ. Sed de his latius disputatum est in prædicamento relationis, & in Porphyrio circa finem quarti prędicabilis, posita sunt argumeota. Sed tempus est, vt redeamus ad textum Aristotelis.

CAP. XVII.

De vniuocis.

Text. Arist.

Vniuoca sunt, quorum nomen est commune; & secundùm illud nomen, ratio substantiæ eadem.

POSTQVAM Aristoteles locutus est de æquiuocis, tanquam de his, quæ reijcienda erant à coordinationibus prædicamentalibus; consequenter loquitur de vniuocis, eò quòd per se sunt coordinanda in genere: quia genera de speciebus, & species de indiuiduis vniuocè prædicantur. Duplicia autem sunt vniuoca: quædam enim sunt vniuoca *Duplex vniuocum.* vniuocantia, quædam verò vniuoca vniuocata. vniuocum autem vniuocans, est aliquis conceptus obiectiuus communis, qui eadem ratione dicitur de pluribus suppositis contentis, sub illo conceptu communi; vt animal, quatenus est vniuocum vniuocans, est vnus conceptus obiectiuus communis: quia vno conceptu formali, & vno nomine dictus de suis speciebus, & de indiuiduis earundẽ. vniuoca autem vniuocata, sunt plures conceptus speciales, significati per vnum conceptum generalem, in quo illi conceptus speciales vniuntur; sicut conceptus hominis & bouis vniuntur in vno conceptu generali animalis: qui planè conceptus, est alius à conceptibus aliorum vniuocorum; tametsi in eis quidditatiuè includatur. Cùm ergo Aristot. dicit, vniuoca sunt, quorum nomen &c. Nomen non accipitur pro voce, quia logicus non intendit per se de voce? sed accipitur pro conceptu. Itaq; quoniam logicus solum intendit de secundis intentionibus, quæ applicantur primis, & eas denominant; vt genus applicatur animali, & illud denominat; non animal genus nominatur vniuoca à logico, non pro rebus accipiuntur; sed pro conceptibus, & intentionibus, secundis, quæ sunt formaliter respectus: & quia sunt paruæ entitatis, & per consequens cognoscibilitatis? nobis innotescunt per eorum fundamenta. Homo & bos, communi nomine animalia nuncupantur, & secundùm illud nomen ratio substantiæ est eadem: ideoque definitio vniuocorum, quidditatiuè dicitur de definito; datur enim per genus & differentiã. genus autem tangitur in illo verbo, Dicuntur, id est, sunt conceptus speciales dicibiles, vel significabiles, sub aliquo conceptu cõmuni. Quorũ nomen est cõmune, correlatiuũ exprimit, ad quod illi respectus referũtur: quia vniuoca non solùm referuntur ad seipsa, verùm etiam ad conceptum communẽ. Propria verò differentia tangitur, cùm dicitur:

Vniuoca. Et secundùm illud nomen, ratio substantiæ est eadem. i. definitio, vel conceptus quidditatiuus, & formalis. Definitum est autem nomen vniuocum, ab Arist: in numero plurali: quia vniuoca sunt relatiua æquiparantiæ, quæ respiciunt extrema, quæ sunt eiusdem rationis. Cùm enim comparantur vniuoca, puta bos & homo, ad ipsum nomen commune vniuocum, siue conceptum, puta ad animal; tunc est respectus suppositionis ad illum conceptum vniuocum, tanquam ad proprium correlatiuum. quando verò vniuocum vniuocans comparatur ad ipsa vniuocata, sub eo côtenta, est relatiuum suppositionis: omnes autem huiusmodi respectus, in definitione vniuocorum sunt expressi. *Primæ intẽtionaliter.* Præterea, notãdum est, quòd si vniuocũ vniuocans primę intentionaliter accipiatur, tunc est terminus, significans aliquod pluribus commune primariò, plura verò illa secundariò. Exempli gratia: ista vox homo, relata ad homines particulares, dicitur vniuocum vniuocans primæ intentionaliter: particulares autem homines vniuoca vniuocata primæ intentionaliter capta: secundæ autem intentionaliter, est respectus rationis vocis significantis, ad commune vel ad illa plura quibus est commune; vt respectus rationis ipsius vocis homo, ad Socratem & Platonem, dicitur vniuocum vniuocans secundæ intentionaliter, *Secundæ intẽtionaliter.* vniuocum autem vniuocatum secundę intentionaliter captum, est respectus rationis eorum, quæ secundariò significantur ad vocẽ; vt respectus rationis Socratis, & Platonis, ad istam vocem homo, vniuoca esse dicuntur secundæ intentionaliter capta: & sic accipitur in textu. In definitione igitur nomen accipitur pro voce: & ratio, pro conceptu, tam formali, quàm obiectuali; magis autem propriè pro obiectuali. Est autem conceptus formalis subiectiuè in intellectu; obiectualis verò includitur in inferioribus. Porrò, ad vniuocationem alicuius vocis, non sufficit vnitas conceptus formalis; sed adhuc necesse est, vt talis vox primariò significet aliquid cõmunẽ ipsis vniuocatis; sicut homo primariò suo significato significat humanitatẽ omnibus hominibus communem; aliter nomen canis esset vniuocum ad canem terrestrem, piscem marinum, & sydus cæleste; omnia enim illa vnico actu intelligendi concipi possunt. Patet ergo quomodo intelligitur definitio vniuocorum. *Argumenta cum solutionibus.* Porrò, *contra* prædicta sic arguitur: 1. Bos & homo, vniuocantur in animali, & tamen ratio animalis non est eadem: quia ratio animalis, secũdùm vnũ quodq; animal, est altera, et altera. *Resp.* rationem animalis, secundùm vnum quodque animal, esse alteram & alteram, posse intelligi dupliciter: vno quidem modo, quod per nomen animalis importatur, & sic negatur: alio autem modo, secundùm quod per nomina specialia animalium significatur; & sic conceditur. *Contrà*, pro diuersitate formarum, diuersa nomina imponuntur: quia omne nomen imponitur à forma. sed diuersarum rerum, diuersæ sunt formæ: ergo diuersa nomina. *Resp.* quòd quamuis diuersarum rerum, diuersæ sint formæ & nomina; diuersarum tamen rerum 2. inquantum conueniunt in aliqua forma, siue natura communi, idem habent nomen, formam, & definitionem communem. *Item*, quod hîc non definiantur vniuoca vniuocata. res non definiuntur à logico, sed à philosopho naturali. sed vniuoca vniuocata sunt res: igitur non definiuntur à logico. *Resp.* maiorem posse intelligi dupliciter, formaliter, & fundamentaliter nego, fundamentaliter concedo: hîc enim definiuntur vniuoca formaliter, non fundamentaliter capta, id est, pro conceptibus rerum, non autem pro rebus. *Contra*, quæ sunt nomina non habent aliud nomen commune; alioqui, si nominis est nomen commune, tunc esset processus in infinitum, sed vniuoca sunt nomina: ergo non habent nomen commune. Quare non rectè dicitur, vniuoca sunt, quibus nomen est commune. *Resp.* quòd vniuoca apud logicum sunt conceptus, quorum sunt ali3. qua signa: quia sicut conceptus sunt signa rerum, ita voces sunt signa conceptuum: quorum conceptuum, potest esse vnus conceptus generalis, sicut supra dictum est. Præterea, quorum substantia, id est, ratio essentialis, est eadem, ipsa sunt eadem essentialiter: sed vniuoca vniuocata, habent eandem rationem substantiæ vniuocantis. ergo omnia essent eadem essentialiter, quod est falsum: quia sic homo & leo, essent eadem essentialiter. *Resp.* quorum est ratio substantiæ propria & completa illa sunt eadem inter se. sed *Vniuoca.* vniuocatorum, non est eadem ratio propria: licet ratio vniuocantis, sit eadem eis: quia vniuocato est propria. 4. *Adhuc* vniuoca sunt, quæ vniuocantur in aliquo nomine, & ratio substantiæ secundùm illud nomen est eadem. sed homo & brutum, vniuocantur in hoc nomine animal: ratio tamen nominis secundùm illud nomen non est eadem, docente Philos. *1. de anima.* *Ratio*, inquit *animalis, secundùm vnumquodque animal, est altera & altera. Resp.* definitio animalis contracti eo suas species, est altera & altera: sicut nomina specierũ sunt alia & alia. Sed ratio animalis incontracti, & secundùm suam rationem genericam considerati, eadem est in omnibus speciebus: itaque ratio animalis, secundùm vnumquodq; animal, relata ad proprias differentias animalium, est altera & altera. 5. Amplius, illud est æquiuocum, quod æqualiter plura significat: quia æquiuocum est, quod æqualiter plura vocat. sed animal est huiusmodi, quia æqualiter dicitur de suis speciebus: ergo est æquiuocum, & non vniuocum, quod est contra exemplum positum ab Aristotele. *Resp.* animal primario suo significato, significare naturam genericam consequenter verò suas species: non ergo est æquiuocum, si ex parte vocis referatur ad multa: cùm interim vnico significato referatur ad illa. 6. Denique, exemplũ, quod posuit Aristoteles, ad manifestandam vniuocorum naturam, vt animal, homo, & bos, non videtur satis aptum ad propositum: quia apud logicum animal accipitur pro genere. in genere autẽ non potest fieri cõparatio, quod sic probatur. Cõparatio debet fieri in eo, in quo non latẽt æquiuocationes, vt dicitur *7. phys. 24.* sed in genere latent æquiuocationes, vt ibidẽ dicitur: igitur in animali nõ potest fieri cõparatio. Cõfirmatur, quia vniuocũ in multis, nõ est secũdũ se diuersum in illis. sed genus secundũ se, nõ secũdũ accidẽs est diuersum in illis, vt docet Arist. 5. metaph. cap. Diuersa sunt autem, & c. ergo quod priùs. *Resp.* in omni vniuoco naturali fieri comparationem, nempè in specie specialissima; non autem in vniuoco logico, quod est genus: vniuocum siquidem logicum, per vnam rationem deuenit ad intellectum. *Ad confir.* dico, illam Philosophi authoritatem sic esse intelligendam: Genus est diuersum per differentias, quæ planè differentiæ sibi non accidunt: quia differentiæ cum genere non faciunt vnum secundùm accidens, sed vnum essentialiter. Hæc dicta sint de vniuocis.

CAP. XVIII

De denominatiuis.

Text. Arist. Denominatiua dicuntur, quæ orta ab vno, variè commutantur, vt à grammatica, grammaticus, & fortis, à fortitudine.

POSTQVAM Arist: egit de æquiuocis, consequenter agit de Denominatiuis, quæ sunt prædicata accidentalia, quæ dicuntur de suis subiectis; vt homo dicitur grãmaticus, propter grammaticã per exercitiũ acquisitam sibiq; inhęrentẽ: inhærere autẽ propriè cõuenit formis accidentalibus, quæ cum subiectis, quibus inhærent, non faciunt per se vnum. Agit autẽ de denominatiuis: quia intendit in hoc libro assignare reductionem omnium accidentium, ad sua subiecta, de quibus denominatiuè prædicantur. *Denominatiua dupliciter.* Porrò, denominatiua dicuntur dupliciter: vno modo pro per se significato, siue secundæ intẽtionaliter; & tunc significant respectum rationis causatum per actum intellectus comparantis aliqua, quæ differunt in finali terminatione dictionis, & conueniunt in principio, habent tamen in illo nomine appellationem, id est, pulsionem ad alienam naturam: nam grammatica significat formam abstractam à subiecto: grammaticus autem formam concretam. grammatica verò, & subiectum sunt diuersæ naturæ: quia vnum est accidens, alterum verò substãtia. Alio modo accipiũtur fundamentaliter, siue primæ intẽtionaliter: & ita cõcreta dicũtur denominatiua, vt grãmaticus, & fortis: vnde dicitur in textu, Denominatiua dicuntur, id est, concipiũtur, quę orta ab vno, puta ab vno conceptu accidẽtis,

variè

Denominatiua. *Tria sunt necessaria denominatiuis.* variè commutantur, pro vario modo significatorum, atque modi significandi. Tria autem sunt necessaria denominatiuis, quæ voce simul & significatione sunt denominatiua: primum est, vt talia denotent formam accidentalem concretam: secundùm, vt habeant abstracta, à quibus deriuentur: tertium, vt denominatiua conueniant cum principalibus in significato. ex quo patet, quòd hic definiantur denominatiua formaliter accepta, quæ fundantur super illa denominatiua, fundamentaliter accepta. *Duplex prædicatio denominatiua.* Duplex præterea est prædicatio denominatiua: quædã enim sumitur à parte essentiali, quæ non excludit prædicationem quidditatiuam; & hoc modo genus prædicatur de specie denominatiuè, & differentia de specie, vt homo est animal, & homo est rationale. de hac autem prædicatione denominatiua loquitur philosophus 2. topicorum: In omnibus, inquit, prædicatis, excepto accidente, est conuertere eam denominationem, quæ est ab in esse ad esse. Vnde bene sequitur, homini inest animal: ergo est animal. non autem valet: Æthiopi inest albedo, ergo est albus. Alia est prædicatio denominatiua sumpta à forma accidentali inhærente subiecto, quę excludit prędicationem quidditatiuã: de qua quidem prædicatione in eodem textu loquitur philosophus ad hunc mundum. A genere, inquit, nulla prædicatio denominatiua est de specie: quia fieri non potest, vt illud, quod inest vt genus, insit vt accidens. Ad hanc autem prędicationem denominatiuam spectat, vt abstractum, & concretum conueniant in principio, differant verò in fine, cum aliis conditionibus: & sic dicitur proprissima prædicatio denominatiua. Hoc modo strictè prędicatio proprij de subiecto, non dicitur denominatiua: quia non est forma extrinsecus adueniens, nam appellatio ad quam conueniunt denominatiua, secundùm magnum Albertum, significat pulsionem ad aliam naturam: ita quod natura denominantis sit quasi extrinsecus adueniẽs subiecto, & non emanans à principiis essentialibus subiecti. *An denominatiua significet formam vel subiectum.* *Sed aliquis* non temere posset ambigere: si nomen denominatiuum significet formam, vel subiectum, vel aggregatum ex vtroque: dico, nomen concretum, puta grammaticum significare subiectum communiter, siue ex consequenti, propriè autem, & principaliter solam qualitatem: Album, inquit, Arist. in cap. de substantia, solam qualitatem significat: Commentator quoque primo: met. concretum significat solam formam. *Triplicia denominatiua.* Amplius sciendum, triplicia esse denominatiua: quædam in sola voce conueniunt cum suis abstractis in principio dictionis; differunt verò in fine, sed non important eandem formam, vt studiosus à studio: quædam sunt denominatiua sola significatione, quæ bene conueniunt in re significata, non autem in principio dictionis cum suis abstractis, vt studiosus à virtute: alia verò conueniunt tum in voce, tum etiam in significatione, & etiam in principio dictionis cum suis abstractis, differunt verò in fine, & talia hic definiuntur.

Argumenta cum solutionibus. *Contra* prædicta sic arguo: quæ significant vnum, possunt definiri: quia definit, id est, explicat naturam rei: vnius autem rei, vnum esse formale, & per consequens vna definitio.
1. sed denominatiua non dicunt vnum esse, vt grammaticus, dicit esse hominis, & esse grammaticæ: igitur denominatiua non possunt definiri. *Resp.* denominatiua fundamentaliter accepta, non significare aliquod vnum, & hoc modo non definiri: formaliter verò capta, significare aliquid vnum secundùm significationem formalem, quam-
2. uis supponant pro pluribus, & sic definiuntur. *Item*, albũ, & albedo, sunt denominatiua, & tamen non dicuntur denominatiuè; cùm albedo de nullo prædicetur denominatiuè vere, & affirmatiuè: ergo definitio non est bona. *Resp.* sola concreta esse denominatiua, ac proinde albedinem non prædicari denominatiuè. *Contra*, abstractum deriuatur à concreto: ergo concretum non habet denominationem ab abstracto: *Dico*, deriuationẽ posse accipi bifariam: vocalem scilicet, & sic abstracta deriuantur à concretis: & realem, & sic concretum deriuatur ab abstracto: siquidem abstractum dicit formam se abstrahendo à subiecto: for-
3. ma verò præcedit seipsam, vt est in subiecto. *Item*, si definitio esset vera, tunc sequeretur, quòd homo, & alia nomina substantiua essent denominatiua. Consequens est falsum. *Conseq.* patet, quia homo ab humanitate differt solo casu, & similiter animal ab animalitate: & sic de aliis. *Resp.* quod talia non sunt denominatiua voce & significatione, sed voce tantùm, de quibus hic non agitur: siquidem denominatiua voce tantùm, conueniunt cum suis abstractis in principio, & differunt ab eis in fine. Humanus dicitur ab humanitate, à qua differt solo casu, sed non dicit aliam naturam à subiecto, quod pertinet ad conditiones veri & proprij denominatiui. Denominatiua voce & significatione sunt, quæ conueniunt cum suis abstractis in principio, & differunt in fine: & illa definiuntur in proposito, quæ conueniunt in principio, differunt in fine, & sunt diuersæ naturæ, vt grammaticus & grammatica. Adde, Denominatiuum, & suum principale, non differũt solo casu, sed etiam differunt in significatis principalibus: ergo malè dicitur, quòd sunt solo casu differentia. Antecedens probatur: quia denominatiuum, vt album, significat substantiam. sed suum principale, vt albedo, significat accidens: quia concretum significat formam & substantiam: abstractum verò significat solam formam. *Resp.* non differre in significatis. *Et ad prob.* dico, concretum non significare substantiam, sed formam accidentalem, connotando subiectum, in quo talis est forma: sic enim docet Philosophus in prædicamentis, album solam qualitatem significare, ex principali suo significato, licet subiectum cõnotet. *Postremò*, illa quæ differunt in modo significandi, non differunt in solo casu. Sed denominatiua sunt huiusmodi, quia albũ & nigrũ sunt denominatiua, & differunt in principali significato: ergo non differunt in solo casu. *Resp.* differre solo casu, non solùm intelligitur de cadẽtia vocis; sed etiam de cadentia, quæ est in modo significandi concreti & abstracti. Spectat etiam, quantum ad modos essendi, qui importantur per illos modos significandi. Vnde, licet album & nigrum non solo casu non differant; respectu tamen abstractorum, albedinis & nigredinis, solo casu differunt. Et sic intelligitur, quòd denominatiua solo casu differunt à suis abstractis. Denominatiua ergo illa sunt, quę à suo subiecto, siue nomine principali, solo casu, id est, similitudine terminationis differunt; & secundum illud nomen abstractum habent appellationem. *Expositio textus.* In hac definitione, pro definito ponuntur denominatiua in plurali, propter multitudinem accidentium denominatiuè dictorum de eodem subiecto. Dicuntur, eò, quod hîc res non definiantur, sed conceptus, & voces, in quantùm sunt signa conceptuum. Quęcunque non accipitur distributiuè, sed infinite, ab aliquo scilicet nomine principali, siue abstracto. Solo casu discrepant: per quod excluduntur illa, quæ non conueniunt in principio dictionis, vt studiosus à virtute. Et in re significata, & secundùm nomen habent appellationem, id est, alienam naturam, ad differentiam eorum, quæ eandem rem important cum re denominata, vt humanus & humanitas: Natura enim denominans, est realiter distincta à natura denominata, quia extrinsecus ei applicatur. Ex quo patet, quòd tria sint necessaria ad denominationem vt dicit Boetius, & Simplicius: Primum est, quòd participent eadem re cum suis abstractis; alioqui non participarent nomine: Secundùm, quòd participent nomine; ideo studiosus non est denominatiuum à virtute: Tertium, quòd in finali terminatione.

Denominatiua.

4.

5.

CAP. XIX.

De diuisionibus duabus.

Eorum, quæ dicuntur, quædam dicuntur cum complexione, vt homo currit: quædam sine complexione, vt homo, vel currit, bos vincit. *Text. Arist.*

POstquàm egit de tribus Anteprædicamentis, nunc agit de duabus diuisionibus, quarum notitia necessaria est ad distinctionem eorum, quę ponuntur in genere, ab his, quę non ponuntur in genere. *Eorum, inquit, quæ sunt, quædam sunt composita, vt homo albus: quædam simplicia, vt homo.* Triplex autem est compositum, voce tantùm, vt Marcus Tullius: significatione sola; vt canis, & verba, vt curro, quod significat ego curro. Tertium, voce & significatione; vt homo albus. Porrò, quæ sunt voce composita, similiter & simplicia, aut significatione à prædicamentis excluduntur. Vnde homo albus, in nullo *Triplex compositum.*

Diuisio entis.

effectum nequeunt capere. *Contrà*, motus infinitus per accidens bifariam consideratur: primo modo, vt determinat infinitum; & sic est per accidens: alio modo, vt effectus primi motoris; & sic est effectus per se. non enim valet hæc consequentia: iste motus est per accidens infinitus; ergo est effectus per accidens; quia illa dictio per accidens determinat infinitum, quod non facit illa dictio effectus. Itaque, causæ per se assignator effectus per se. sed iste effectus per se, est motus cœli infinitus per accidens. *Respond.* hoc non pugnare contra intentum nostrum: nam cùm Deus sit prima causa, & per consequens, causa per se, quoad suam virtutem infinitam pertinet, potest habere effectum per se: sed quia limitatio rerum non patitur, hunc effectum infinitum; ob id tamen non est adimenda
6. primo motori virtus illa infinita. *Item*, contra secundam authoritatem Aristot. Nulla virtus infinita, quæ est ex se, est in magnitudine. sed cœli virtus non est ex se; sed virtute primi motoris: igitur non est infinita, & per consequens probatio illius sententiæ non concludit. Præterea, Aristot. absolutè non probauit, nullam virtutem infinitam in duratione esse in magnitudine, sed solùm in magnitudine, in qua sit materia, eò quod talis sit corruptibilis secundùm Commentatorem. cùm autem in cœlo non sit talis materia; nihil prohibet, inueniri potentiam infinitam duratione in magnitudine cœli mouenda. *Respond.* in cœlo secundùm Commentatorem 12. *met.* 41. esse substantiam cœli, potentiam, motum, & hæc omnia esse duratione infinita. Quòd si substantia cœli est à se, & esse, & potentia agendi: sunt ergo infinita in duratione: atque ita aliqua virtus infinitam duratione erit in magnitudine. *Ad confirmat.* patet responsio ex doctrina tradita à philosopho 12. *met.* *Comm.* 30. in quo ostendit primum motorem esse immaterialem: ex quo clarè colligitur ipsum non es-
7. se in magnitudine materiali corruptibili. *Item*, arguo contra illam sententiam: Si esset virtus infinita in magnitudine; moueret in instanti. virtus motiua existens extensiuè in magnitudine, necessariò esset infinita vigore, alioqui non posset perpetuare motum, labore vtique virtus finita affecta, regularem motum non seruaret. sed existens extra magnitudinem; talibus non est subdita passionibus; propterea illi sufficit pro functione, & conseruatione sui muneris, virtus infinita extensiuè, non autem intensiuè. *Respond.* causam fatigationis accidere, ex motu contrario, propterea fatigatur anima in corpore, propter grauitatem, quæ inest corpori: ideoque anima non mouet animal motu continuo, & regulari, vt dicitur *physicorum* 8. Cùm autem in cœlo sit vnus motus continuus, & regularis, vt dicitur 2. *de cœlo text.* 5. non esset opus, vt virtus motiua in mouendo, aliquo premeretur labore; sed posset regularem, & perpetuum motum continuare. *Contra*, si virtus infinita duratione esset in magnitudine extensiuè; moueretur per accidens, ad motum corporis, sicut anima mouetur ad motum corporis: quòd si moueretur per accidens; non posset continuare motum, atque ita fatigaretur, etiam si esset in magnitudine inalterabili: hæc habentur 8. *phys. comm.* 52. *Resp.* quod quamuis motor non possit perpetuare motum, si moueatur per accidens, non quidem ea labore, cùm hoc tendat ad corruptionem, sed potiùs, quia non haberet, siue quia non esset debita proportio inter motorem, & motum. vel quia intrinsecè aliter se haberet: quicquid autem est tale, non potest per-
8. petuare motum. *Item*, quòd illa ratio non probat Deum esse infinitæ virtutis; quia in eo sunt perfectiones omnium rerum: perfectiones finitæ non efficiunt aliquam virtutem actu infinitam; quia finitum non potest facere infinitum. sed perfectione rerum sunt finitæ; quia species rerum finitæ: non ergo possunt reddere aliquam virtutem infinitam, licet eminenter existant in primo motore. *Respond.* perfectio dicitur, non solùm de re existente; verùmetiam de possibili; abstrahit enim ab existente, & non existente. In Deo igitur sunt omnes perfectiones rerum, quæ sunt, & quæ possunt esse. sed illæ sunt infinitæ: igitur in Deo sunt perfectiones infinitæ: & per consequēs est infiniti vigoris, siue virtutis. *Sed aliquis* posset non temere ambigere: Si Deus est infinitæ virtutis, & est simplicissimus, nunquid omnia sint infinita in diuinis; & an tot sint infinitates, quot sunt attributa? Breuiter *resp.* quia ista sunt latiùs quærenda ex primo sententiarum. quòd duplex est infinitas, vna formalis, alia identica. Relationes diuinæ sunt infinitæ identicè, non autem formaliter; infinitas enim formalis est tunc, quando est infinitum ex ratione sua. sed ista adhuc infinitas capitur dupliciter: vno modo formaliter, radicaliter; & sic essentia diuina est infinita formaliter radicaliter: alio modo formaliter pullulatiuè, & istud est infinitum ab alio, vt sunt attributa in diuinis, quæ pullulant à diuina essentia. Sola ergo diuina essentia est radix omnis infinitatis. Ad aliud de attributis, quidam dicunt diuina attributa esse infinita, infinitate diuinæ essentiæ, cùm vna sit infinitas in Deo. Alij autem dicunt, cum infinitate diuinæ essentiæ stare infinitates modales, nempè infinitatem diuinæ sapientiæ modaliter distinctam ab infinitate diuinæ iustitiæ. Porrò, istæ infinitates modales non distinguuntur formaliter, sed tantum modaliter; quia infinitates, quæ sunt modi intrinseci, non dicunt formalitatem. Sed de his ad plenum disputandum erit in primo sententiarum.

An omnia sint infinita in Deo.

Diuisio entis.

CAP. V.

Tertia diuisio entis in absolutum, & dependens.

ARISTOTEL. in prædicamentis ponit diuisionem entis in absolutum & respectiuum: ponens ens absolutum genericum distinctum à respectiuo generico, asserens ens respectiuum esse ad aliud, vt in capitulo de relatione: substantiam verò, quantitatem, & qualitatem non ponit habere esse ad aliud. Patet ergo quomodo diuisio entis in absolutum, & respectiuum non sit aliena à philosophia Aristotel. Porrò, omne ens dicitur formaliter absolutum, quod est formaliter ad aliud, sicut est Deus, & omnia attributa in diuinis, & tria genera generalissima, substantia, quantitas, & qualitas: quorum esse quidditatiuum, non est ad aliud, sed ad se. Ens verò respectiuum dicitur, quod formaliter est ad aliud; id est, cuius esse quidditatiuum, est ad aliud: esse quidditatiuum, & formale filiationis est esse ad patrem; formaliter enim hic accipitur quidditatiuè, vt ens absolutum est illud, quod non est formaliter ad aliud; id est, cuius esse quidditatiuum, non est aliud: similiter intellige de esse respectiuo. Quatuor enim modis aliquid dicitur formaliter: vno quidem modo quidditatiuè; vt homo formaliter est animal, id est quidditatiuè: alio modo contrà virtualiter distinguitur; vt sol non est formaliter calidus, sed virtualiter: paries autem non est virtualiter, sed formaliter albus: tertio modo sumitur formaliter, id est, vniuersaliter, vt ignis est formaliter calidus, id est, vniuersaliter: quarto modo, idem est, quod habere aliquod principium actiuum; vt homo est formaliter animatus, id est, homo habet animam, qua potest agere; & planta est formaliter animata, quia habet animam, qua potest agere. Deinde videndum est, quomodo in diuinis sit ens respectiuum, cuius esse est ad aliud. Sunt autem in diuinis proprietates notionales, & relationes communes: dicuntur autem notionales à nosco noscis; quia per ipsas noscuntur, & notificantur: personæ diuinæ. Differt autem proprietas notionalis à proprietate personali; proprietas enim personalis vni soli competit personæ, vt paternitas patri, filiatio filio, spiratio passiua spiritui sancto: sed notionalis non est communis tribus; quia potest per ipsam constitui, & non constitui persona: nam spiratio actiua est communis patri, & filio; non tamen constituit personam patris, neque filij. In patre autem sunt aliqua notionalia positiua vt paternitas, & generatio actiua: quæ idem sunt, & per paternitatem constituitur pater: aliqua sunt negatiua, vt innascibilitas. ista in diuinis sunt entia relatiua: alia quoque septem prædicamenta sunt entia relatiua, scilicet, ad aliquid, actio, passio, quando, vbi, situs, & habitus. Est autem duplex relatio, quædam intrinsecus adueniens, quædam verò extrinsecus: intrinsecus autem est, quæ necessariò ponitur, positis fundamento, & termino; posito enim patre Cracouiæ, & filio Leopoli; necessariò consurgit relatio. siquidem implicat contradictionem,

Absolutum. Respectiuum. Formaliter. Ens respectiuum in diuinis. Relatio intrinseca.

ctionem, positis extremis non poni relationem: in causa est; quia eadem productione extrema, & relatio producuntur. talis autem relatio consistere nequit sine ratione fundandi; quia genuisse, vel potentia actiua generatiua, est ratio fundandi paternitatem: ex quo sequitur sine huiusmodi potentia, paternitatem esse non posse. Relatio autem extrinsecus adueniens, quæ positis extremis in actu, necessariò non sequitur; potest enim per aliquam potentiam impediri: vt posito igne, & re combustibili, nō sequitur combustio: nec valet dicere, quòd approximatio agentis ad passum sit fundamentum combustionis; illa enim approximatione non denominatur agens, vel patiens. Sed hic aduerte triplicem inueniri respectum; producentis, ad productum; educentis, ad eductum; & agentis, ad passum. Exempli gratia; ignis ad aquam triplex potest esse respectus: primus ignis agentis, ad aquam passam, & è conuerso: secundus est ignis educentis formam de potentia materiæ, & formæ eductæ respectus ad ignem: tertius est ignis producentis totum per accidens. Quidam dicunt, ordinem istorum respectuum ita se habere, vt ordo producentis ad productum præcedat; deinde educentis ad eductum sequatur: vltimum autem locum tenere arbitrantur agentis ad passum. Ratio talis est, quia primò est absolutum in causa: secundò sequitur absolutum in effectu: tertiò respectus effectus ad causam: quartò in causa respectus rationis, vel nullus. Prius erit caliditas in aqua, quàm respectus agentis ad passum: proinde priùs erit respectus producentis ad productum, quàm agentis ad passum: Præterea, quandocunq; ex aliquibus extremis insurgunt respectus; quorum aliqui sunt intrinsecus aduenientes; aliqui verò extrinsecus: intrinsecus aduenientes præcedunt: sed producentis ad productum, & educentis ad eductum sunt tales; agentis verò ad passum sunt extrinsecus aduenientes: illi ergo sunt priores; isti verò posteriores. Alij verò aliter sentiunt, dicunt enim respectum agentis ad passum præcedere alios duos respectus: & ratio eorum est, quia si illi duo respectus præcesserunt educentis ad eductum, & producentis ad productum; actio producentis ad productum, erit respectus intrinsecus, & per consequens non poterit impediri ab aliqua potentia; cuius antea oppositum probatum est. Et *ad* primum argumentum sic respondent: scilicet illud veritatem habere in illis, quæ se habent vt causa, & causatum. sed quia in Deo non potest de nouo fundari aliqua relatio realis, sicut in creatura, ideò absolutum priùs est in Deo: deinde in creatura, tertiò relatio realis in creatura: etsi aliqua relatio est in Deo, vel rationis, vel nulla. Quòd si in Deo posset fundari relatio realis; priùs in Deo esset respectus agentis ad passum; deinde respectus producentis ad productum. *Ad aliud* argumentum, nullum sequitur inconueniens, vt inter duo extrema priùs exurgat respectus extrinsecus, quàm intrinsecus: respectus ergo agētis ad passum, reliquos præcedit. Ceterum, rerum omnium dependentiam à primo motore Aristot. describit 12. *met* 25. *text.* asserens omnia habere ordinem essentialem inter se, & maiorem ordinem essentialem ad vnum primum. sed iste ordo essentialis, est ordo dependentiæ: omnia ergo dependent à primo motore, vt à causa finali atque efficiente: non tanquam à sola causa finali, vt quidam volunt dicere; nam 12. 36. dicitur de primo mouente, quòd mouet sicut appetibile, & intelligibile: si ergo ita mouet intelligētiam, causat intelligere. sed intelligere in angelis, secundùm philosophum, est illorum essentia: igitur angeli dependent à primo ente; non solùm tanquam à fine; verùmetiam vt à causa efficiente. Nec valet dicere, quòd illud mouere sit metaphoricum, & non propriè aliquid causare; quia omnis intellectio, quæ non est eadem obiecto, causatur ab obiecto, & quidem effectiuè, vt dicit Commentator 12. *met.* 36. Balneum, inquit, in mente mouet, vt efficiens: & vt extra mouet, vt finis: intellectio ergo in angelis effectiuè est à primo motore. siquidem mouet ad actum amandi; quia mouet vt amatum, & desideratum: est ergo causa amoris, & intellectionis in angelis effectiuè. Omnia ergo entia creata dependent à Deo, non solùm sicut à causa finali; verumetiam sicut à causa efficiente.

Relatio extrinsecus.

Triplex respectus.

Scot. in 2. dist. 1.

Rerum dependentia.

CAP. VI.

Quarta diuisio entis in substantiam, & accidens.

Diuisio entis.

QVARTA diuisio entis est in substantiam, & accidens. Pro cuius rei notitia sciendum, aliam esse diuisionem, qua ens diuiditur in ens per se, & in ens per accidens: aliam verò esse diuisionem entis in substantiam, & accidens. Prima enim diuisio ponitur ab Aristot. 5. *met. text.* 12. secunda verò in eodem *lib.* 5. *t.* 4. *text. comm.* Porrò, ens per se, primo modo pro omni eo, quod prædicatur per se, potest accipi, siue sit prædicatum per accidens, siue substantiæ: color enim, licet sit accidens, per se tamen prædicatur de albedine: ens autem secundùm accidens, accipitur primo modo pro prædicato denominatiuo; vt grammatica, à qua denominatur grammaticus. Coincidunt ergo prædicata in ista prima diuisione, non autem in secunda; substantia enim non est accidens, neque è conuerso. Diuidit præterea Aristot. ens 7. *met.* in ens in se, & in ens ab alio. & 5. *met.* in actum, & potentiam, de quo agit 10. *met.* & in idem, & diuersum 10. *met. comm.* 12. Cæterùm, ista diuisio entis in substantiam & accidens, propriè intelligitur de ente finito, & creato; quod diuiditur in decem prædicamenta; ex quibus vnum est substantia, nouem accidentia. Datur etiam vndecimum prædicamentum, quod non est substantia, neque accidens; sicut intentiones secundæ. Neque propterea Aristoteles est diminutus, quandoquidem ipse locutus sit de prædicamentis realibus: hoc autem prædicamentum est intentionale, quod distinguitur ab ente reali, quod potest sine operatione intellectus consistere. Quòd si omninò velis contendere; Aristotelem esse diminutum, eò quod non posuerit vndecimum prædicamentum. Dico ab Aristotele positum esse: dixit enim substantiam esse genus generalissimum, quæ est secunda intentio: corpus, corpus animatum, animal, esse genera, quæ sunt secundæ intentiones: species subalterna quoque, species specialissima, sunt secundæ intentiones. posuit ergo vndecimum prædicamentum. Cæterùm, substantia tribus modis accipitur, nempè pro substantia, quæ à se, ad se, & per se; vt Deus. sic enim docet Aristoteles 12. *meth.* quòd prima intelligentia habeat esse à se, & quòd sit substantia ad se; & per se, *text.* 29. prima enim substantia est per se; & ad se: Verùmtamen illud à se, duobus modis accipitur, positiuè, vel negatiuè: positiuè autem non datur ens à se; quia nullum ens gignit, siue producit seipsum, & sic Deus non est à se: alio modo negatiuè, & hoc dupliciter: vel negatiuè positiuè, vel negatiuè effectiuè. Primo modo, prima persona est à se. sed filius, & Spiritus sanctus, non sunt à se negatiuè productiuè; quia ab alio producuntur. secundo autem modo, omnes personæ sunt à se, negatiuè effectiuè; quia nulla illarum efficitur, siue causatur. Secundo modo sumitur substantia, quæ est per se; & ad se, sed non à se; vt est substantia prædicamenti substantiæ, incipiendo à genere generalissimo, vsque ad indiuidua inclusiuè: hoc autem modo substantia negat dependentiam ad terminum, per quod excluditur omne accidens; per se enim existere hoc modo significat ens, quod est per se existens, & non in alio per inhærentiam. talis autem existentia, omne quod est in prædicamento substantiæ, est per se existens; quia est per se ens, quatenus per inhærentiam non est in alio. Tertio modo dicitur substantia pro eo, quòd non est per se, nec à se; sed in alio; quia est pars substantiæ perfectæ & completæ, sicut sunt formæ substantiales. Posuit Aristoteles hunc secundum modum substantiæ, in quo vult primam substantiam non esse in subiecto: & sic est per se, & ad se; quia non est ad aliud. Quod verò non sit à se, posuit 12. *met.* 38. vbi docet ex eodem principio pendere cælum, & naturam, & per consequens substantiam creatam. Tertium autem modum posuit in prædicamento substantiæ, in quo ostendit, secundas substantias esse in primis. Porrò, istæ partes substantiarum, non sunt entia per se, nec à se, neque ad se: sed aliquo modo dicuntur respectus, vel ratione partis; quia pars relatiuè dicitur ad totum: aut fortè ratione generis, & differentiæ, quæ referuntur: aut

Ens per se, & per accidens.

Vndecimum prædicamentum.

Substantia tripliciter.

Deus quomodo substantia.

Partes substantiarum esse ... quid.

Diuisio entis. generis & speciei, quæ sunt relatiua. Partes siquidem substantiarum, relatiuè dicuntur, denominatiuè, & extrinsecè; non autem quidditatiuè. Cùm ergo aliquomodo secundum quid sint relatiua, non dicuntur ad se. Deus autem dicitur substantia à subsistendo, non autem substando; aptiori vocabulo dicitur essentia, quia verè est, cuius esse semper est, & mutationis vicissitudinem non suscipit. Hæc de substantia: alia dicta sunt in prædicamento substantiæ: deinceps dicamus de accidente. Porrò, accidens

Accidens. accipitur multis modis: vno modo pro extraneo, sicut accipitur in fallacia accidentis; vt homo est species: Sortes est homo: ergo est species. Alio modo pro eo, quòd perficit accidentaliter aliquid habens esse completum, & sic diffinitur à Porphyrio in cap. de accidente in communi, quod adest, & abest, præter subiecti corruptionem: itaque ens diuiditur in substantiam, & accidens secundo modo acceptum. Præterea, accidens accipitur quatenus est nomen primæ intentionis: & sic est æquiuocum, ad duos modos prædictos, vt dicitur 5. *met. Comm. vltimo.* Et sic loquitur Philosoph. in illo textu: similiter & Commentator, quòd

Accidens multis modis. vno modo accidens potest adesse, & abesse præter subiecti corruptionem. Alio modo accipitur pro eo, quòd est à solo opere collatiuo intellectus: & sic quinque vniuersalia dicuntur accidentia. Alio modo significat idem, quod prædicatum non essentiale: & sic est commune duobus vltimis vniuersalibus, & hoc modo ponitur in diffinitione proprij. Alio modo dicitur prædicatum non essentiale, nec per se, neque conuertibiliter: & sic est quintum prædicatum vniuersale. quædam secunda intentio, quæ applicatur omnibus accidentibus communibus, sicut dictum est in Porphyrio.

CAP. VII.

De partibus substantiæ.

QVONIAM in ista diuisione dictum est, partes substantiæ in tertio membro contineri, deinde vidẽdum est, an substãtia quidditatiuè prædicetur de suis partibus. Pro

Partes substantiæ multiplices. cuius rei notitia sciendum est, multiplices esse substantiæ partes: quædam enim sunt subiectiuæ, vt Socrates, & Plato respectu hominis: quædam quantitatiuæ, sicut sunt partes integrales: aliæ sunt essentiales, vt animal, & rationale respectu hominis, metaph. acceptæ: aliæ sunt physicæ, vt materia & forma. Porrò, substantia directè prædicatur de partibus subiectiuis, vt Socrates est homo, Plato est homo, & sic de alijs: non autem de partibus integralibus; nam ista non est prædicatio quidditatiua, caput est homo, cor est homo: neque prædicatur quidditatiuè, de partibus essentialibus physicis, vt materia est substantia, forma est substantia. Considerandum est præterea quòd duplex sit substantia: quædam animata, quædam verò inanimata. similiter duplices sunt partes: quædam homogeneæ, quæ-

Homogeneæ heterogeneæ. dam verò heterogeneæ. In substantijs autem heterogeneis, non quælibet pars substantiæ, est substantia; vt manus in casu non est substantia, vt manus separata à corpore: quia non est genus, neque species, neq; differentia, neque proprium, neq; indiuiduum: in substãtijs autem homogeneis, quælibet pars substantiæ est substantia, vt quælibet pars aquæ est substantia: ista enim est prædicatio quidditatiua, hæc pars aquæ est aqua. Hæc de partibus substantiæ. Nunc restat videre argumenta, quæ possent fieri circa partes sub-

1. stantiæ. *Contrà* prædicta sic arguo: omne superius distinctum in inferiora, de suis inferioribus per se prædicatur. sed substantia est superior ad suas partes: ergo per se prædicatur. Confirmatur autoritate philosophi 2. *de anim. text.* 2 & 7. *met.* 7. 12. *met.* 12. vbi distinguit substantiam in materiam, formam, & compositum. *Respond.* materiam & formam reductiuè poni in prædicamento substantiæ. Et ad Aristot. non valere consequentiam. Arist. diuisit substantiam in materiam, formam, & compositum: igitur quidditatiuè de eis prædicatur. sed tunc bene valere, si substantia directè, & per se descenderet in materiam, & formam;

2. sed indirectè, & lateraliter descendit. *Item, Scot.* 1 *dist.* 3. docet, ens per se, & quidditatiuè prædicari de materia & forma: tunc sic arguo: aut forma est ens quãtum, aut non quãtum. non secundum, ergo primum. si quantum; aut fini-

Diuisio entis. tum, aut infinitum: si finitum; aut substantia, vel accidens: non accidens, ergo substantia: & per consequẽs erit quidditatiuè substantia. *Respond.* ens descendere in substantiam analogam, per finitatem, & non per substantiam, quæ est genus generalissimum: Dicitur autem analoga substantia, quæ est communis omnibus, quæ ponuntur in prædicamento substantiæ, tam propriè, quàm reductiuè, vt forma & materia. Hæc autem analoga substantia, descendit in substantiam, quæ est genus generalissimum per modos intrinsecos. Si ens est finitum; aut accidens aut substantia a-

Substantia Analoga. naloga: non accidens, ergo substantia analoga. Substantia verò analoga, aut simplex, aut composita: non composita, quia illa est genus, aut in genere directè, ergo substantia simplex: tum aut directè, vel indirectè in prædicamento substantiæ. forma autem & materia sunt indirectè, vt dictum est: Dico ergo ad Scoti sententiam, ens prædicari quidditatiuè, & per se de materia, & forma: quia in conceptu entis non sunt diuersa; sed in realitate, id est, in substantia, & inferioribus ad substantiam; sed non in conce-

ptu entis. *Item,* si pars aquæ separatæ est substantia quiddi- 3.

tatiuè, aut quatenus est coniuncta, aut quatenus est separata à toto homogeneo. si quatenus est separata: igitur per separationem aliquid cõstituitur in esse indiuiduali, quod est falsum: quia tunc aliquid in esse indiuiduali per relationem constitueretur. Neque vt est coniuncta, quia indiuiduum est indiuisum à se, & diuisum à quolibet alio. *Respon.* quòd quando est coniuncta, & est indiuiduum. *Ad instantiam* verò, dico, indiuiduum esse, quod est incommunicabile; vt quod, & vt quo, cuiusmodi est pars aquæ coniuncta. *Contrà,* si res ita se haberet; tunc in quolibet homogeneo essent indiuidua infinita, quod est falsum: pars ergo aquæ cùm est coniuncta, non est indiuiduum. *Respond.* esse

quidem illa indiuidua, non tamen per se existentia. *Item,* 4.

quòd ista prædicatio nõ sit quidditatiua, ista, siue hæc pars aquæ est aqua. Nullum totum quantitatiuum prædicatur verè de partibus diuisim sumptis, sicut totum heterogeneũ non prædicatur de partibus diuisim sumptis: nõ enim brachium est corpus neque manus, neq; pes. *Sed* aqua est huiusmodi, ergo &c. *Resp.* quòd tota aqua potest considerari duobus modis: vno quidem modo, vt est totum quantitatiuum, & sic non prædicatur quidditatiuè de suis partibus; aut quatenus recipit prædicationem, siue naturam ipsius vniuersalis, & partes subeunt modum partium subiectiuarum: & sic bene prædicatur quidditatiuè. *Contrà,* in prædicatione quidditatiua, nunquam inferiùs potest esse sine superiore, vt homo non potest esse sine substantia, siue animali. sed pars aquæ est quid inferius, respectu totius aquæ: igitur, non potest esse sine tota aqua: Et per consequẽs ista non est quidditatiua, pars aquæ est aqua. *Respon.* verum diceres, si tota aqua esset tantùm totum vniuersale: cùm verò sit etiam totum homogeneum, id est, eiusdem naturæ cum suis partibus, non sequitur tuum intentum.

CAP. VIII.

Quinta diuisio in ens simpliciter & secundum quid.

ENs secundùm quid in proposito est illud, quod nõ est, & potest esse: vt rosa in hyeme nõ est, & potest esse. Ens *Secundùm quid.*

verò simpliciter est illud, quod verè est in rerum natura: vt rosa in æstate, quando actu existit. Porrò, illud secundùm quid, non est conditio distrahens, ita, vt distrahat significatum rei, & oppositũ inducat, sicut homo mortuus; sed potiùs est conditio diminuens, vt homo albus secundùm dentes; sic enim ens secundùm quid, est in potentia obiectiua, siue in esse cognito: & tale est ens diminutum; quia non existit in actu: non tamen est impossibile, vt fiat, sicut sunt fictitia. Neq; sub ista diuisione comprehenduntur entia rationis, quæ sunt secundæ intentiones; quia hac distinguũtur entia realia, quæ sunt in actu ab his, quæ sunt in potentia, vt sint, præter opus intellectus. vnde Aristotel. 5. *met.* 14. diuisit ens in illud, quod est in anima, & in aliud quod est extra animam. Deinde in 6. *met. tex. com. vlt.* à suo proposito exclusit ens in anima: & postea in 7. & 8. *met.* inquirere cœpit, & disputationẽ texere de ente, quod est extra

ani-

Diuisio entis. animam, nempè de substantia, & accidente, quæ sunt species eius, in 0000 de potentia & actu: in decimo de vno & multis. Atq; ita patet, omnes istas diuisiones esse entis extra animam existentis. Ideoq; figmenta, & entia rationum sub aliqua istarum diuisionum, cùm non sint extra animã, nequaquam cadere possunt. Cæterùm, alio modo, ens dicitur diuidi in ens secundùm quid, quod scil. est in poten- *Potentia obiectiua.* tia obiectiua, & in ens simpliciter, quod est in potẽtia subiectiua. Pro cuius rei notitia sciendum, quòd res, quatenus venit à ratus, rata, ratum, accipitur pro re, quæ semper est cum actuali existentia: & talis est triplex: quædam enim est essentiæ, sicut ipsa quidditas absolutè cõsiderata: quædam *Res essentiæ.* existentiæ, & talis est in omni prædicamento: & quædam est subsistentiæ, & talis est in prædicamento substantiæ solùm. Alio modo dicitur à reor, reris, quæ sunt entia in esse obiectiuo: sicut omnes res fuerunt ab æterno in esse obiectiuo, siue cognito in mente diuina. Porrò, istud esse cog- *Esse ideale.* nitum, vocatur esse ideale: & sic Sortes & Plato habebant esse cognitum, & realiter distinguebantur in mente diuina, antequam essent in actu; nõ quidem realiter actualiter, sed realiter potentialiter. Hoc autem esse cognitum duobus modis dicitur: vno modo formaliter, vt idea Platonis formaliter in mente diuina, est cognitio, qua cognoscitur Plato, & sic in Deo est vna tantùm idea realissima, & actualissima. alio modo obiectiuè, & sic alia est idea Socratis, & *Esse cognitum duplex.* alia Platonis. *Alia ratione*, inquit, *Aug. 83. qu. conditus est homo, & alia ratione conditus est equus.* Huiusmodi autem obiecta, in tali esse obiectiuo, nõ habuerunt aliquod esse essentiæ verum; sed solùm essentiæ cognitum. Potentia autem obiectiua, cùm suo actu sunt eiusdem generis 9. *met.* 13. potentia, & actus sunt eiusdem generis: illud enim idem in genere, in specie, & in numero, quod est in potẽtia, postmodum est in actu: Socrates enim in actu non distinguitur à seipso numero, vt est in potentia. atq; ita potentia, & actus, non solùm sunt eiusdem generis; verùm etiam speciei, & indiuidui. Proindè actus correspondens potentiæ obiectiuæ, est actus existentiæ: non autem est actus formalis; quia eadem forma substantialis ignis, non distinguitur à seipsa, quatenus est in potentia, & postmodum est in actu existentiæ. A- *Potentia subiectiua.* lio modo dicitur potentia subiectiua, in qua dicitur esse omne quod potest recipere aliquem actum substantialem, siue accidentalem. De hac autem potentia loquitur philosoph. 7. *meth.* 56. ex actu & potentia vnum fieri, scilic. illud quod est, & potest aliquid recipere, cuiusmodi est materia prima. Et 8. *met.* ex materia & forma, & ex actu & potentia constituit compositum, quibus in locis ponitur potentia subiectiua, quæ est, & potest aliquid recipere. Isti autem potentiæ opponitur actus formalis, quia quod est sic in pura potentia, nullum actum formalem habet. Hoc autem modo, intellectus, & quælibet potentia sensitiua, est in potentia subiectiua, quatenus sunt potentiæ, quibus formaliter intelligimus: & sic potentia & actus non sunt eiusdem generis; nam intellectus est substantia, actus verò intelligendi est accidens: simile quoq; est iudicium de potentia sensitiua, & actu sentiendi. Aduerte idem diuerso respectu esse in vtraq; potentia: vt rosa, quę non est respectu potentiæ ipsam producentis, est in potentia obiectiua: respectu autem materiæ ex qua producitur, est in potentia subiectiua. Itaque, potentia subiectiua est tunc, quando aliquid est actu, & potest aliquid recipere; obiectiua verò, quando nõ est, & potest esse. Aristot. 9. *met.* 11. posuit distinctionem inter potentiam subiectiuam, & obiectiuam: *Est autem actu*, inquit, *existere rem, non ita, sicut dicimus existere potentia.* manifestè explicat quod dixerat in multis oppositis, in vigilante & dormiente, videnre & claudente oculum: vigilantis autem ad dormientem, non est potentia subiectiua; quia illa manet cum actu, cùm ex actu & potentia fiat vnum. sed vigilans non stat simul cum dormiente, ita quòd ex eis fiat vnum, quia implicat contradictionem, & ita distinguitur *Potentia obiectiua distincta à subiectiua.* potentia subiectiuã ab obiectiua. Porrò, Plato posuit hanc potentiam obiectiuam in Deo, quia posuit esse ideale: Aristoteles verò, quia dixit mundum esse æternum, non posuit in Deo esse ideale; sed tantùm in agente naturali respectu rei producendæ; vt rosa quæ non est modo, & potest esse, tale esse potentiale, & talis potentia obiectiua ponitur ab Aristotele. Præterea, D. August. 12. *Confess.* dicit: Materiam accepisse à Deo hoc imperfectum esse, quod habet scil. in potentia: concedit autem materiam à Deo con- *Diuisio entis.* ditam fuisse; sed antequam conderetur, erat in potentia obiectiua, alioqui Deus creasset, quod erat impossibile. sed Deus non creat nisi possibilia. Patet ergo quomodo potentia obiectiua sit distincta à potentia subiectiua.

CAP. IX.

Argumenta.

Contra prædicta sic arguo: Ens in potentia obiectiua; aut est ens creatum, aut increatum: nõ potest esse ens 1 creatum, quia omne quod est ens creatum, siue terminus creationis, est ens in actu existẽs: si est increatum, est Deus; quia est esse: nullum ergo est ens in potentia obiectiua. *Respond.* quòd ista potentia non est creata, neq; increata. Contra, omne ens est creatum, vel increatum: dico verum esse de omni sente existente; sed non de ente non existente, sicut est ens in potentia obiectiua. *Contra*, si ita res se haberet; tunc inter contradictoria daretur medium: puta ens in potentia obiectiua inter ens creatum, & increatum, quæ contradictoriè opponuntur: dico, nullum ens in actu inter illa duo extrema medium esse; bene tamen ens in potẽtia: vnde Aristot. 1. *phys. text.* 71. quærens, an illud quod generatur, generetur ex ente, vel ex non ente, respondet, generari ex vno tertio, quod mediat inter ens, & nõ ens; quia ex ente non fit: alioqui præcessisset suum ortum, & genituram: neq; ex non ente; quia ex nihilo nihil fit: sed fit ex ente in potentia subiectiua: sicut ergo Aristoteles posuit inter ens in actu, & purum nihil, ens in potentia subiectiua; ita inter ens creatum, & increatum mediat ens in potentia obiectiua. *Item*, ens in potentia obiectiua, aut est ge- 2 nitum, aut creatum: si est genitum, est subiectum generationis: si verò creatum, subiectum creationis, & tunc erit ens in potentia subiectiua; quia illud quod potest aliquid recipere, & esse subiectum alicuius, est ens in potentia subiectiua. Istæ ergo duæ potentiæ nullo discrimine ab inuicem dissentiunt. *Resp.* illam potentiam non fundare respectum generationis, neq; creationis, sed tantùm ens in actu: siquidem illi respectus generationis, & creationis præsupponunt fundamentum realiter existere, siue actualiter quod non præsupponit potentia obiectiua. *Item*, esse reale 3 in actu non est idem cum esse in potentia, alioqui idem esset in actu, & potentia respectu eiusdem, in quo consistit aperta contradictio: non ergo idem Socrates in esse reali, & in potentia obiectiua. *Respond.* ens reale in actu cum esse in potentia non sunt eiusdem numeri, generis, & speciei; sed bene idem Socrates numeraliter, & specificè qui erat in esse cognito, idemmet numero, est in esse existentiæ. *Item* arguunt sic aliqui: Oppositum existentiæ prædicatur 4 de essentia: ergo essentia distinguitur ab existentia: probatur, quia Adam habet esse essentiæ; & tamen ista est vera: Adam non existit. *Resp.* oppositum existentiæ prædicari de esse essentiæ, non quòd est idem cum existentia, sed esse essentiæ in esse cognito. *Contra*, illa quæ ab inuicem separari possunt, realiter distinguuntur, sed essentiæ & existentiæ sunt huiusmodi: probatur, quia Antichristus habet esse essentiæ; & tamen non existit. *Resp.* esse essentiæ verum non separari ab esse existentię; tale enim esse est extra suam causam, & reponitur in re existente. sed modo Antichristus non habet verum esse essentiæ, sed tantùm esse essentię cognitum.

CAP. X.

Sexta diuisio entis in simplex & compositum.

*Pro intellectu sextę diuisionis, qua diuiditur ens in sim- *Simplex.* plex, & compositum, sciendum, simplex vno modo dici, quod non est compositum, neque compossibile, & isto modo solus Deus est simplex, quia est summè simplex: cætera verò omnia sunt composita, saltem compositione ex priuatiuo, & positiuo: alio modo dicitur simplex; quia non potest habere, siue non habet multitudinem rationum formalium, & sic ens dicitur simplex, & omnes eius passiones, modi intrinseci, & differentiæ vltimæ: non autẽ Deus;

Diuisio entis. quia includit multiplices rationes, quarum vna formaliter non est altera, *Contrà*, vbi est aliquorum pluralitas, ibi est compositio. sed in Deo est pluralitas rationum; quia alia ratione fecit hominem, alia verò equum, vt dictum est: ergo in eo est compositio. *Negatur* assumptum, quia compositum est ex actu, & potentia. sed istæ formalitates in Deo sunt actualissimæ; & nulla est potentialis ad aliam: ergo ibi non est compositio. *Contra*, saltem ista multitudo formalitatem faciet vnum, vnitate aceruí, vel cumuli. *Respond.* in vnitate aceruí, partes ab inuicem essentialiter esse distinctas: sed illæ formalitates in Deo non distinguuntur realiter, neque essentialiter; sed in perfectissima reali, & essentiali identitate conueniunt. *Contrà*, in Deo est essentia, & relatio: ergo est compositio; quia illa quæ distinguuntur ex natura rei, vnum se habet vt potentia, alterum verò vt actus, sicut dicit Scotus *in prim. 33. distinct.* sed essentia, & relatio qualitercunque ex natura rei distinguuntur, ex eis constat persona; vt patet ex essentia, & paternitate: igitur in Deum cadit compositio. *Respond.* Scotum accepisse rem, quatenus distinguitur contra modum rei; & sic relatio in diuinis non est res, sed modus rei. sicut latius hæc res excutitur in quæst. tertia quodlibetica. Et sic sequitur quòd ex quibuscunque rebus, & non ex modis rei, & qualitercunque distinctis ex natura rei, vnum se habet, vt actus, alterum verò, vt potentia. *Contrà*, nihil est ponendum in Deo, nisi fuerit perfectio simpliciter. sed simplicitas non est perfectio simpliciter; quia nulla negatio est perfectio simpliciter. simplicitas autem est negatio compositionis: ergo non est ponenda in Deo. *Respond.* Simplicitatem non esse tantùm negationem compositionis; verùm etiam gradum intrinsecum. nam [ista] actualitas dicit gradum intrinsecum illius, cuius [est po]sitiuum: & vnitas dicit indiuisionem à se, & diuisionem à quolibet alio: & cum hoc dicit aliquod positiuum respectu entitatis, cuius est terminus; ita simplicitas, licet ex consequenti dicat negationem compositionis; dicit tamen aliquod positiuum, respectu eius entitatis, cuius est, per quod positiuum, ei competit negatio compositionis, & repugnat affirmatio eiusdem.

Deus simplex Profitetur hanc summam Dei simplicitatem Aristoteles 9. *met.* 17. Est autem nihil potentia sempiternum. *Omnia mota* (ait Commentator ibidem) *reducuntur ad primum motorem, in quo non est potentia omninò.* & 3. *de anima*, *comm.* 5. *Nulla*, inquit, *intelligentia liberata à potentia, nisi prima.* Nam omnes aliæ intelligentiæ possunt aliquid recipere: & sic ex recipiente, & ex re, quæ recipitur, fit aliqua compositio. Deinceps videndum est, an angeli sint compositi. Pro cuius rei notitia sciendum, duplicem esse compositionem, realem vnam, rationis alteram. Rebus autem, quæ obnoxiæ sunt generationi, & corruptioni, compositio realis competit, scilicet ex actu, & potentia. rationis verò compositio angelis, & corporibus cœlestibus, ex

Angelorum compositio. positiuo, & priuatiuo. ex positiuo, quia sunt talis naturæ: ex priuatiuo, quia in quantum entia sunt, priuantur perfectione diuina. Sic docet Commentator 3. *de anima*, *com.* 5. & 14. quòd intelligentiæ sint compositæ ex priuatiuo: quia deest illis perfectio primæ intelligentiæ: quia non habent entitatem secundum totam perfectionem entitatis: ideò dicuntur esse priuati illa perfectissima latitudine entis. sicut talpa dicitur priuata oculis, in quantum est animal; non autem in quantum est talpa, 5. *met.* 27. Sic quælibet priuatur hac perfectione diuina, quæ nata est sibi competere; non in quantum est talis natura, sed in quantum est ens. hæc autem priuatio non est in essentia rei: quia priuatio non est de essentia alicuius rei positiuæ. Præterea angeli sunt compositi ex sua substantia, & actu intelligendi, siue volendi: volitio enim, & intellectio non sunt substantia in angelo; alioqui esset formaliter beatus, & posset habere essentiam infinitam: quia haberet intellectionem infinitorum: quia intelligentia potest intelligere omne intelligibile. Adde, quod sua intellectio non dependeret ab aliquo obiecto, nisi à quo dependet suum esse, cùm idem sint. sed hæc sunt apertè falsa, cùm prima tantùm intelligentia sit suum esse. intellectio ergo in angelis est accidens. & sic omnis intelligentia subiectum est huius intellectionis: & per consequens in angelis est compositio. Obseruandum autem est, quòd quando Auerr. dicit

Diuisio entis. intelligentias compositas ex actu & potentia; illa potentia non est realis, sed rationis: non physica, sed logica: siquidem illa potentia quæ cum actu diuidit ens, per quæ

Compositio rationis. descendit in 10. prædicamenta; potentia reducitur ad materiam, & actus ad formam, vt dicit Auerr. 12. *met.* 26. Illa ergo potentia in angelis non est physica, sed rationis. *Contra*, in compositis per se realibus, ambo componentia debent esse per se realia; sic vt ex materia, & forma constat compositum reale. sed omne creatum est compositum reale: igitur constat ex componentibus realibus; non autem ex positiuo, & priuatiuo: quia priuatio non est ens formaliter, vt 1. *phys.* dicit Commentator *comm.* 79. priuationem non esse accidens, nedum ens reale, siue substantiam: quomodo ergo poterit componere aliquod positiuum reale?

Argum. *Respon.* Hanc compositionem non esse realem, qua ex ente in potentia fit ens in actu; sed compositionem rationis; accipiendo priuationem formaliter, quasi angelis aliquid desit formaliter, quod ad proprias naturas spectet; sed quod quatenus sunt entia, non habeant omnem perfectionem entis. Alio modo dicitur simplex, quod habet conceptum simpliciter simplicem, sicut est ens, & eius passiones, modi intrinseci, & differentiæ vltimæ. Est autem

Simpliciter simplex. conceptus simpliciter simplex, qui non est resolubilis in alios conceptus simplices: quorum quilibet potest actu simplici distinctè cognosci. Talia autem habent conceptum obiectiuum solùm: quia simpliciter nostro intellectui obijciuntur: non autem qualitatiuum. nam quæ habent conceptum obiectiuum, & qualitatiuum simul, sunt genera, & species, & quæ sunt in recta linea. Posuit autem Aristot. ens esse simpliciter simplex, 4. *met. tex. vlt.* vbi vult, simplicia, aut totaliter sciri, aut totaliter ignorari. sed si ens aut totaliter scietur, aut totaliter ignorabitur; est simpliciter

Ens simpliciter simplex. simplex. Sed ens, vt dicitur 4. *met. cap.* 3. habet passiones suas, sicut linea, & numerus: & subiectum ponitur in diffinitione passionis, vt dicitur *primi posteriorum*, & 7. *met.* igitur ens cadit in diffinitione suarum passionum; non quidem in primo modo dicendi per se. Igitur passiones entis, non includunt ens, nec aliquod superius, ad quod deberent resolui: igitur sunt simplices. Tertio modo aliqua dicuntur simplicia; vt accidentia, materia prima, & huiusmodi: sic enim docet Philosophus 8. *met.* 15. quòd compositum sit ex actu, & potentia. sed accidentia non habent actum, & potentiam, similiter materia, & similia: igitur sunt simplicia. *Tertio de cœlo & mundo*, dicit elementa esse corpora simplicia, id est, non mixta. Cœlum quoque apud eum non est compositum ex materia, & forma; quia non ponit materiam in cœlo, nisi ad vbi, & quo, 12. *met. tex.* 12. Et Auer. de substantia, *ca.* 10. Est vnus alius modus dicendi, quo vnum

Compositum ex his, & cum his. dicitur compositum ex his, videlicet compositum, quod constat ex materia & forma: & aliud cum his, scilicet accidens cum subiecto. De primo loquitur 12. *met. tex.* 12. De secundo 1. *phys.* 62. vbi ponit generationem simpliciter, & generationem accidentium, quæ fit, quando subiectum fit quale, vel quantum.

CAP. XI.

Septima diuisio entis in necessarium, & contingens.

Necessarium. PRo intellectu septimæ diuisionis entis, sciendum, philosophos dissentire à theologis, & rei veritate: aiunt enim plura esse entia necessaria incomplexa, Deum, scilicet, intelligentias, primam materiam, & tempus. Theologi autem pro rei veritate docent, solum primum ens esse necessarium: cætera verò omnia esse contingentia; quia habent

Contingens. esse à Deo: & possunt ex sui natura non esse. duo enim sunt necessaria ad hoc, vt aliquod sit contingens, quod sit ab alio, & quod possit ex sui natura non esse. Quare, licet filius, & Spiritus S. sint ab alio: quia tamen non possunt non

Plura necessaria. esse; non possunt dici entia contingentia, sed necessaria. philosophi autem ponunt multa necessaria formaliter; vnum tamen independens, alia verò dependentia: dicunt enim intelligentias & cœlos esse entia necessaria, quia non possunt non esse: non tamen omnia independentia; sed vnũ à quo cœlum dependet, & natura. theologi verò sentiunt, omnia esse entia possibilia, & habere causam æternam, à qua

depen-

Diuisio entis. dependent, in genere causæ efficientis. *Quid enim esset orbis sine intelligentia*, inquit Auerr. de substant. orbis, *nisi sicut motus sine intelligentia*: sed motus sine intelligentia non est; sed dependet ab intelligentia in genere causæ efficientis: similiter ergo & orbes. sed cœli sunt æterei, & plures: ergo plura entia necessaria. *Duplex necessarium.* Posuerunt autem duplex necessarium: necessarium à se, scilicet primum ens: & necessarium ab alio, vt sunt orbes, & intelligentiæ. Quòd si quispiam vellet philosophis obijcere, quòd in æternis non est tempus: igitur non est prioritas, vel posterioritas, quæ sunt differentiæ temporis. quare prima intelligentia, non potest esse aliarum causa: quia causa semper præcedit effectum. Respondent philosophi duplicem inueniri communiter prioritatem in rebus, naturæ & temporis: in æternis *Duplex prioritas.* autem non nisi solam prioritatem naturæ, qua prima intelligentia præcedit alias intelligentias. vnde dicit Commentator 1. *cœli text.* 105. quòd si Plato intendebat partes mundi, natura præcedere mundum; non discrepet ab Aristotele. Duplex autem est necessarium: quoddam complexum, quoddam verò incomplexum. necessarium complexum, est ipsa demonstratio 5. *met. text.* 6. vbi vult, quòd quartus modus necessarij sit in demonstratione, vt homo est animal: siue omne animal est corruptibile. necessarium incomplexum est prima intelligentia, quæ est intransmutabilis 12. *met.* 38. *text. Et* 5. *met.* 6. Quare primum & propriè necessarium id est, quod est simplex: hoc est, prima intelligentia, quæ est necessaria simpliciter. *Theologi.* Theologi ponunt duplex necessarium: necessarium simpliciter, cuiusmodi est Deus: & necessarium secundùm quid, nempe entia creata, quæ habebant esse in mente diuina: cognitum præcisè, & non esse essentiæ: & ideo dicuntur necessaria secundùm quid: dicunt enim creaturas, ante earum creationem habuisse esse in mente diuina. & cùm tale esse præcedat determinationem diuinæ voluntatis, dicitur esse necessarium: & quia tale esse est æternum in mente diuina, dicitur esse creaturarum æternum; secundùm quid tamen; quia erat solùm esse cognitum, non autem esse essentiæ. Post determinationem autem actus diuinæ voluntatis, quæ est prima regula contingentium, tunc habuerunt esse possibile, & non necessarium secũdùm quid: multa enim intelligit diuinus intellectus, quæ nunquam erunt. Cæterùm, sciendum pro clariori intellectu eorum *Necessarium ex se & à se.* quæ dicta sunt, quòd necessarium incomplexum, diuiditur in necessarium ex se, & à se: cuiusmodi est pater in diuinis, qui habet in se naturam simpliciter necessariam, & non ab alio: nam pater in diuinis est principium totius deitatis authore D. August. 4. *Trin. cap.* 20. Quoddam verò est necessarium ex se formaliter: sed non à se; sed ab alio: non quidem effectiuè, sed productiuè: & sic filius est à patre, & spiritus S. est à patre & filio. Quoddam verò est ex se formaliter necessarium: sed est ab alio effectiuè; vt intelligentiæ quæ habent entitatem intrinsecam necessariam. sed quia illam habent effectiuè à prima intelligentia; non sunt necessariæ ex se, sed à se. neque ista sunt opposita formaliter: quandoquidem diuersas habeant habitudines; & in diuersis generibus causarum, ad diuersa referantur. *Argum. 1.* Verùm *contra* prædicta posset aliquis sic arguere: Deus, cùm sit ens necessarium à se, & ex se, dum aliquid intelligit, non dependet ab aliquo; alioqui non esset ens omnibus modis necessarium. sed si intelligit creaturam in esse cognito, dependeret à creatura, quod fieri non potest, quia maius necessarium non dependet à minus necessario, cuiusmodi est creatura. Probatur: quia quum necessariò intelligat, non poterit esse sine ista intellectione, & ex consequenti sine obiecto cognito. Sed Deus est ens maximè necessarium: creatura verò in esse cognito, vel non est necessarium ens, vel minus necessarium: maius ergo necessarium non dependet à minus necessario. Ergo creatura ante suam creationem non habebat esse cognitum in *Solutio.* mente diuina. *Resp.* aliud est, aliquod necessarium exigere aliquid ad constituendum suum esse: aliud verò, quod ad esse necessarium alicuius, aliud necessarium consequatur: Dico ergo, Deum, quoad constituendum suum esse, non dependere ab esse cognito creaturæ: quia absolutum potest esse sine posteriori. & quantum ex parte sui, potest esse sine esse reali cuiuscunque non necessarij à se: vnde ex se non præexigit tale esse cognitum; verùmtamen ad Dei esse necessarium, consequitur tale esse cognitum. Nullum au- *Diuisio entis. 2.* tem inde sequitur absurdum, si ad esse alicuius magis necessarij, aliquod minus necessarium consequatur. *Item*, si intelligentia secunda habet esse effectiuè à Deo, producitur de non esse ad esse, saltem quatenus importat ordinem naturæ. sed quodlibet tale est possibile esse, & distinguitur à necessario: igitur intelligentia secunda erit ens possibile, & non necessarium. *Respon.* non esse præcedere esse, & potentiam præcedere actum, duobus modis posse intelligi: vno modo prioritate temporis, & sic in sempiternis non esse non præcedit esse, neque potentia præcedit actum: alio modo prioritate naturæ, & hoc duobus modis, positiuè, & negatiuè. Positiuè nego: quia actu nunquam præcessit non esse, esse in sempiternis. negatiuè concedo: quia ex sui natura poterat non esse; cùm creatura sua sponte, ex conditione sua naturali, prius habeat non esse, quàm esse. Vnde *comment.* 12. *met.* 41. Si potentia est in stellis, & sempiternis, non est modo potentiali, id est, potentia non præcedit actum positiuè. *Contrà*, si ita res se haberet, quòd secunda intelligentia habeat esse necessarium, & tamen possit non esse: igitur in secunda intelligentia erunt actu duæ potentiæ contrariæ, quarum vna est ad esse sempiternum, altera verò ad non esse, quod est absurdum; quia idem esset necessarium, & non necessarium. *Resp.* intelligentiam secundam, habere naturam suam effectiuè à prima intelligentia necessariam, per quam intrinsecè, & formaliter potest semper esse: & per ipsam naturam quantum est de se, non potest non esse; sed tamen quia talis natura est ab efficiente, ipso circumscripto, per impossibile poterit non esse. sed ista potentia, per quam potest non esse, est extrinseca, non intrinseca: quòd verò aliquod vnum possit semper esse potentia intrinseca, & non esse potentia extrinseca; nullum est inconueniens: neque istæ potentiæ sunt contrariæ; quia non sunt respectu eiusdem, neque ad idem. & hoc modo necessarium, quantum est ex natura sua intrinseca, nõ potest non esse; sed circumscripto suo efficiente potest non esse: quia effectus necessarius non potest esse, circumscripto eo, à quo essentialiter dependet.

CAP. XII.

Octaua diuisio entis in dependens & in independens.

PRo intellectu octauæ diuisionis entis, sciendum. Arist. 12. *met.* 38. annotasse huiusmodi diuisionem, loquens de primo principio: *Ex quo*, inquit, *principio, cœlum dependet, & natura* prima ergo causa est independens. Et in eodem *li.* 52. ex proposito ponit omnia habere ordinem essentialem in se; sed maiorem ordinem essẽtialem ad vnum principium. Ex quo colligi potest huiusmodi ordinem essentialem, esse ordinem dependentiæ: quia omnia essentialiter dependẽt à primo ente. cùm autem nihil sit essentialiter dependens ab alio in essendo, quin ab eodem habeat esse in aliquo genere causæ; vult omnia dependere à Deo, saltem tanquam à causa finali. Cùm igitur secundùm Arist. Deus sit ens independens: cætera verò omnia ab ipso dependeãt, secund. Aristot. doctrinam; datur ens dependens, & independens. Verùm non ignorare oportet, duplicem esse dependentiã: *Duplex dependentia.* essentialem vnam, accidentalem alteram. Illa autem est essentialis, qua aliquid sic dependet, quod non potest esse sine eo, à quo dependet; & sic omnis creatura essentialiter dependet à Deo: quia nulla creatura potest esse sine Deo. Dependentia autem accidentalis est, in qua dependẽs potest esse sine eo, à quo dependet: & sic secũdùm theologos, nulla creatura essentialiter dependet à causa secunda, puta à causa finali, & efficiente: quia Deus potest illarũ vice fungi. Philosophi autem hoc negant. in hoc autem conueniunt, quòd dependentia essentialis, non solùm ad Deum est, verumetiam & materiam, & formam, quarum vices Deus supplere non potest: nam compositum nõ potest esse sine materia & forma. *Independens.* Independens quoq; duobus modis dicitur, scil. quòd in nullo genere causæ dependet ab aliquo, & sic solus Deus dicitur independens. Et si dixeris, filius habet esse à patre, ergo dependet à patre: Dico, dependẽtiam esse cum alteritate. sed filius nõ habet aliam naturã

quàm

Diuisio entis.

quàm habet pater: ergo ab eo non dependet. Alio modo dicitur independens secundùm quid, quòd scil. non dependet ab alio in aliquo determinato genere causæ; sicut in genere causæ materialis angeli non dependent ab alio, quia sunt immateriales. Deinde sciendum est, quomodo dependentia essentialis sit idem realiter cum dependente; quia relatio creaturæ ad Deum, est idem realiter suo fundamento: fundamentum est creatura: relatio est dependentia essentialis: terminus est creator. Probatur, illud dicitur esse alicui essentialiter, vel realiter, sine quo, cùm inest, non potest esse sine eo, cui inest, absque contradictione. sed relatio, siue dependentia essentialis creaturæ ad Deum, ita inest creaturæ, quòd impossibile est, creaturam esse sine illa dependentia, absque contradictione: nam si posset esse sine relatione; posset esse sine termino istius relationis. sed non potest esse: quia si per impossibile Deus non maneret, qui est terminus istius dependentiæ, creatura non posset consistere. Dependentia ergo illa essentialis est idem realiter cum creatura. *Contrà*, si ita res se haberet, tunc nullum ens esset absolutum; sed omnia essent entia relatiua, quod est falsum: alioqui sequeretur illud inconueniens, quod ponitur ab Aristot. 4. *meth.* 26. Heracliti, & Cratyli, omnia esse apparentia, & nullum ens esse verum. Si ita esset, inquit Arist. omnia entia esse respectiua; non daretur aliquod ens absolutum. *Respon.* quod absurdum sit, omnia esse ad aliquid. scilicet, quòd vna creatura essentialiter referatur ad aliam; non autem est absurdum, vt omnia sint ad aliquid ad Deum, nempè, vt creatura sit ens respectiuum ad creatorem. *Contrà*, nullum absolutum constituitur per respectiuum. sed quantitas, qualitas, substantia, & alia prædicamenta sunt absoluta: ergo non constituuntur per aliquod respectiuum. *Respond.* quòd duplex sit relatio: vna adueniens fundamento: alia constituens fundamentum. de prima concedo: de secunda nego. nam si creatura non haberet essentialem dependentiam ad Deum; non haberet esse existentiæ. *Contrà*, nullum posterius est de essentia prioris, nec potest constituere prius. sed omnis relatio tam adueniens, quàm constituens, est posterior quolibet fundamento, siue absoluto: ergo non potest constituere absolutum. *Resp.* verum esse de relatione adueniente; non autem de relatione constituente. *Contrà*; nulla relatio quomodocumq; consideretur, potest esse prior, aut considerari prior absoluto: Aristot. enim posuit absolutum omnem relationem præcedere, verum esse de prioritate naturæ, non autem de prioritate temporis: siquidem in nullo tempore fuit, neque erit creatura sine dependentia ad Deum. Et sic, quamuis multa entia sint absoluta; quia tamen dependentiam essentialem habent ad Deum, ratione istius dependentiæ dicuntur respectiua. Item, arguo contra illam regulam, quæ docet, quòd dependentia creaturæ ad Deum sit eadem realiter cum creatura: regula est Scoti *in 2. sentent. dist. prima*: Omnis relatio est eadem fundamento, sine cuius termino fundamentum esse non potest: Insto ergo hoc modo: homo est idem realiter cum isto respectu aptitudinali, id est, cum risibilitate: & tamen potest esse sine termino, id est, sine ridere. *Resp.* quòd homo non possit esse sine ridere in aptitudine, qui est terminus risibilitatis. terminus enim per se primus risibilitatis, non est ridere in actu; sed ridere in aptitudine. Iste ergo terminus, ad quem terminatur respectus aptitudinalis, est in aptitudine, & non in actu.

Creatura nõ potest esse sine dependentia.

Argum.

Omnia entia relatiua.

CAP. XIII.

Nona distinctio entis in vnum & multa.

ARistot. 10. *met. text.* 9. posuit diuisionem entis in vnum, & multa: asserens, vnum & multa contrariè esse opposita: in ista ergo, siue per ista diuiditur ens. Item 5. *met.* 12. dicit, quòd multa opponantur vni. Cùm autem ens aliud sit vnum, aliud multa: ens in vnum & multa diuiditur. Sunt autem ista opposita, quando accipiuntur secundùm idem, & respectu eiusdem: si verò difformiter accipiuntur, non sunt opposita. exempli gratia: Socrates est vnum numero: non ergo est plura pluralitate numerali, quæ opponitur vnitati numerali: vnum enim numero & plura numero opponuntur. veruntamen, vbi vnum accipitur secundum genus, vel secundùm speciem; tale vnum stabit cum pluralitate numerali, vt Socrates & Plato sunt plura numero; sed sunt vnum specie. nam licet pluralitas numeralis sit disparata respectu vnitatis specificæ, siue genericæ, quia illa est vna, hæc autem est multitudo, illi tamen non opponitur; proinde quamdiu aliqua multitudo non opponitur vnitati, non destruit illam; sed potest cum illa simul consistere. Ex quo apparet, quòd aliqua sunt vnum transcendenter, quæ tamen sunt plura genere, specie, numero: siquidem vnum, vt dicit philosophus 4. *met.* 3. multis modis dicitur, sicut ipsum ens cum quo conuertitur, cùm sit eius passio. ens autem dicitur vno modo transcendenter: alio modo genericè; siue secundùm genus generalissimum, siue secundum genus subalternum: tertio modo secundùm speciem specialissimam: vltimo singulariter, sicùt quodlibet indiuiduum dicitur ens. cùm autem tot modis dicatur vnum sicut ens: igitur, quot sunt rationes formales ea natura rei in aliquo, tot etiam sunt vnitates: sicut entitas substantiæ, corpus, viuens, animal, homo, hic homo, tot in homine sunt vnitates ex natura rei, ita quod istæ rationes formales ea natura rei sunt plures, & distinctæ ex natura; sic etiam & ipsæ vnitates sunt sic distinctæ. Neque istæ rationes formales conceptibiles fiunt ab intellectu: sed potiùs, quia ita sunt conceptibiles, ideo ab intellectu percipiuntur. Ratio est, quia actus intelligendi dependet ab ista ratione conceptibili, sicut à causa: causa autem natura præcedit, & non ponitur in esse per suum effectum. Rationes autem conceptibiles sunt in se, & non per intellectum: multiplicato autem aliquo subiecto ex natura rei, cui adæquatur aliqua passio, multiplicatur & ipsa passio. sed multiplicatur ens secundùm distinctas rationes conceptibiles in aliquo indiuiduo singulari: ergo multiplicatur eius passio, quæ est vnitas. Porrò, vnitas transcendens, est vnitas rationis, quia fit per opus abstractiuum: nam ens non importat aliquam realitatem communem realem perexistentiam, sicut est essentia diuina; sed fit per actum intellectus abstrahentis confusè, sicut postea dicemus. Posuit Aristot. hanc vnitatem transcendentem entis 5. *met.* 12. *Aliqua*, inquit, *sunt vnum proportione*: ista est vnitas entis transcendens: propterea ipse dicit in eodem textu, quòd illa quæ sunt vnum genere, sint etiam vnum proportione. Illa enim loquit, sunt vnum genere, quæ habent eandem figuram prædicationis, id est, quæcunque sunt in eodem prædicamento. Quæcunque ergo sunt vnum genere; sunt etiam vnum transcendenter, non autem è contrà, vt dictum est. Cùm autem non detur alia vnitas supra vnitatem generis; necesse est, vt illa vnitas proportionis, sit vnitas entis transcendens: alias autem vnitates, generis generalissimi, generis subalterni, speciei specialissimæ, & indiuidui posuit 5. *metaphys.* 12. Amplius, inquit, alia sunt numero, alia secundùm speciem, alia secundùm genus: numero quidem, quorum materia est vna: specie autem, quorum ratio est vna: genere verò, quorum est eadem figura prædicamenti. Vnitas autem maior infert minorem: vt si sunt vnum numero, ergo & specie, non è contrà: sic enim loquitur Arist. in eodem textu. Semper posteriora anteriora sequuntur: quæcunque, enim numero sunt vnum ea sunt & specie vnum. sed quæ specie sunt vnum, omnia non sunt numero vnum: igitur vnitas, quanto est superior, tanto est minor: quia magis habet de potentialitate, inferior verò magis habet de actualitate; substantia siquidem continet potentialiter corpus, corpus animatum, animal, hominem, indiuiduum: homo verò continet actu animal, corpus, substantiam. sed vnitas actualis est potior: igitur vnitas minor siue inferior est maior. Cæterum, quia ista vnitas transcendens non potest rectè intelligi absq; vniuocatione entis; deinceps agendum est de vniuocatione entis; vt completa habeatur de ente disputatio.

Vnum numero.

Diuisio entis.

Vnum transcendenter.

Vnitas rationis.

Vnitas proportionis.

Vnitas superior minor.

Vniuocatio entis.

CAP. XIV.

De vniuocatione entis.

Triplex est vniuocatio.

IN primis scire oportet, triplicem esse vniuocationem, scilicet physicam, logicam, & metaphysicam. Est autem physica vnitas, vnio naturæ, ex natura rei circumscripto omni opere intellectus, sicut loquitur Aristot. 7. phys. t. 24. *In specie specialissima*, inquit, *est comparatio, & non in genere*: quia species dicit vnam naturam, & vniuocam, non autem genus. sed latent æquiuocationes in genere: genus enim dicitur æquiuocum, quatenus sibi opponitur vniuocatio physica; quia sibi non correspondet vna natura, sed plures.

Logica vniuocatio.

Vniuocatio logica est vnitas alicuius realitatis, vel intentionis primæ sub vna intentione logica conceptæ, nempè sub intentione generis, vel differentiæ, aut alicuius similis, vel alterius secundæ intentionis: logicus enim considerat secundas intentiones. ex quo patet, quòd aliquod transcendens, puta ens, sit vniuocum, vniuocatione logica: Enti enim competit ista intentio secunda, scilicet vniuersale, & similes: & ita fieri potest, vt aliquid sit vniuocum logicè, & æquiuocum physicè.

Metaph. vnitas.

Vniuocatio verò metaphysica est vnitas alicuius primæ intentionis, quæ abstrahitur per intellectum à pluribus ex natura rei, circumscripta quacunque intentione secunda: & hoc modo transcendentibus non repugnat vniuocatio: & sic ens non est vniuocum physicum, sed metaphysicum: & iste est primus modus Scotistarum.

Quatuor gradus vniuocationis.

Secundus verò ponit quatuor gradus vniuocationis: quorum primus constat eadem ratione, modo, ordine, & perfectione: & sic sola species specialissima est vniuoca; homo enim eadem ratione dicitur de omnibus hominibus, modo, ordine, & perfectione. secundus gradus est minor isto: constat enim eadem ratione, eodem modo, & ordine; sed non eadem perfectione: & sic animal dicitur de suis speciebus eadem ratione, modo, & ordine; sed non eadem perfectione: perfectiorem enim gradum animal habet in homine, quàm in bruto. Et hoc modo latent in genere æquiuocatione graduum perfectionis, manente vnitate rationis, modi, & ordinis. Tertius gradus, est minor secundo, & primo: constat enim ex eadem ratione, & modo; non autem eodem ordine & perfectione: & sic numerus dicitur de suis speciebus eadem ratione; quia omnibus competit eadem definitio, & modus essendi, non tamen omnibus par gradus perfectionis; quandoquidem vnus numerus sit altero perfectior: neque idem ordo essentialis, quia prius descendit in vnam speciẽ quàm in aliam, puta, prius in binarium, quàm in ternariũ. Iste autem gradus, accedit ad analogiam, quę quidem analogia manet cum vniuocatione rationis & modi. Quartus gradus est omnium infimus: ex sola enim ratione constat, non autem ex eodem modo, ordine, & perfectione: & sic ens descendit in substantiam, & accidens: ratio enim entis est eadem in substantia, & accidente, non tamen idem ordo; quia prius in substantiam descendit quàm in accidens: manente enim substantia potest esse accidens, non autem è conuerso. In substantia existit independenter, in accidente verò dependenter: igitur non eodem modo existit in vtroque: in substantia est perfectiùs, in accidente minus perfectum: non ergo eadem perfectione de vtroque dicitur. Iste gradus vniuocationis habet multum de æquiuocatione: ideoque dicitur vniuocum ratione, quia communi ratione de omnibus dicitur: æquiuocum perfectione, & modo essendi, ordine autem analogum.

Ens vniuocũ analogum, æquiuocum.

Tertius modus est, qui asserit ens esse vniuocum, & æquiuocum: æquiuocum autem, quia maximè recedit à specie specialissima, quæ est maximè vniuoca; vniuocum verò minima vniuocatione. Ex quo sequitur, quòd conceptus entis non sit communis communitate reali per inexistentiam, sicut est essentia diuina: neque per indifferentiam, sicut natura hominis, quæ indifferenter est in isto, & in alio homine; sed est communis per intellectum abstractiuum. vnde Scotus *in primo distinct.* 8. voluit ens esse conceptum rationis; quia est per opus abstractiuum intellectus, non autem rationis, quod sit per opus collatiuum. & sic conciliantur illæ opiniones, quarum vna dicebat, ens esse conceptum communem communitate reali, ne videretur esse opus tantummodo intellectus: alia verò dicebat esse conceptum rationis.

Vniuocatio entis. Conceptus entis.

Iste autem conceptus entis, est prima, & non secunda intentio; quia non fit ab intellectu solùm; sed etiam ab illis rebus, à quibus abstrahitur: ideò non est secunda intentio; quia non causatur per actum collatiuum nostri intellectus. vnde bene dicitur, quòd talis conceptus sit realis, & rationis simul: realis, quia non per opus collatiuum: rationis, quia per opus abstractiuum. Præterea notandum est, quòd vniuersale, de quo egit Porphyrius, erat applicabile ad primam intentionem; vt genus ad animal: species ad hominem: differentia ad rationale: proprium ad risibile: accidens ad proprium, vel commune. vniuersale autem transcendens, non est applicabile ad aliquid; sed est extra omne prædicamentum: quod quidem vniuersale cõpetit enti, in quantum est ens, & suis passionibus: & tali vniuocatione existenti extra omne prædicamentum, ens dicitur vniuocum; non autem vniuocatione applicabili ad rem; sed potius est æquiuocum. Et ad hunc modum locutus est Porphyrius in cap. de specie, quando dixit: *Si quis omnia entia vocet, æquiuocè nuncupabit.*

Quomodo est æquiuocum.

Vnde dicitur prædicatum vniuocum; non tamen vniuocè prædicari. Est autem prædicatum vniuocum, conceptus vnus vniuocus ad illa, de quibus prædicatur, siue prædicetur quidditatiuè, siue denominatiuè: idem enim significat apud omnes: & sic ens dicitur vniuocum prædicatum; quia vno conceptu prædicatur de omnibus entibus.

Vniuocum prædicatum. Vniuocè prædicari.

Non autem prædicatur vniuocè. vniuocum enim vniuocè prædicari, est cuius conceptus est ita in se vnus, quòd includitur in ratione subiecti, de quo dicitur, eo modo quo animal est vniuocum homini, & leoni, & sic ens non est vniuocum; quia prius descendit in substantiam, quàm in accidens: & independenter est in substantia, in accidente verò dependenter: & perfectius in substantia. igitur non potest vniuocè prædicari, licet vniuocum sit prædicatum, ratione vnius conceptus, per quem de omnibus prædicatur.

Conceptus entis confusus.

Præterea, conceptus de vniuocatione entis, est conceptus confusus. nam qui intelligit omnia, sicut Deus, non habet conceptum entis vniuoci: apud intellectum ergo nostrum confusè concipientem, datur vniuocatio entis. Est autem conceptus confusus, & inadæquatus, quando intelligitur confuso & imperfecto modo; vt albedo, non vt octo, aut quatuor graduum: distinctus verò, vt albedo, vt octo, vel vt quatuor. ens autem, cùm nõ accipiatur vt substantia, neq; vt accidens, neque pro solo Deo, aut pro solis creaturis; sed confusè pro omnibus; rectè dicitur concipi confusè apud nostrum intellectum. *Contrà*, conceptus confusus competit rei, quæ non est simpliciter simplex, quia non totaliter scitur, neque totaliter ignoratur. sed ens est simpliciter simplex, vt dictum est: igitur non competit ei conceptus confusus. *Respon.* duplicem esse notitiam: vnam adæquatam, quando definitum cognoscitur per suam propriam definitionem; vt homo est animal rationale, & hæc vocatur distincta: aliam verò inadæquatam, & confusam, quæ fit per remotissimum prædicatum; vt homo est ens; aut ens inquantum plura sub se continet.

Conceptus confusus.

Conceptus igitur entis dicitur esse in se simpliciter simplex; sed comparatione ad aliud dicitur esse confusus. nam si ens concipiatur per comparationem ad Deum, & creaturam; est confusus conceptus: quia potentialiter plura confundit, tamen si in se, respectu entitatis, sit distinctus. *Sed aliquis* dubitabit, quomodo conceptus entis sit distinctus ex natura rei, à conceptu Dei, & creaturæ: sequeretur enim magnum absurdum; nempè aliquid ex natura rei esse prius natura ipso Deo, & sic posset ex natura rei priùs intelligi: atque ita Deus non esset prima entitas simpliciter ex natura rei, quod videtur sonare magnam absurditatem.

Conceptus entis distinct. à conceptu creaturæ & Dei.

Probatur consequens. Conceptus enim entis quidditatiuè, & vniuocè dicitur de Deo, & de creatura: ergo se habet ad illa, sicut superius ad sua inferiora. sed superiora possunt esse sine inferioribus: & sic posset esse ens, Deo non existente; sicut potest esse animal, sine homine. *Resp.* conceptum entis apud nostrum intellectum confusè concipientem, esse supra Deum, & creaturam; non autem in se: vnde apud intellectum diuinum distinctè omnia concipientem, non datur talis conceptus.

Contrà,

Vniuocatio entis.

Contrà Scotus dicit 3. dist. primi, ens prædicari in primo modo per se; & sic est prius Deo: similiter dicit hanc prædicationem esse quidditatiuam: Deus est ens: ergo, & cær. *Resp.* conceptum entis dici priorem conceptu Dei, & creaturæ, conceptibiliter; non autem de se, & quidditatiuè: ex Deo enim & creaturis per opus abstractiuum nostri intellectus abstrahitur huiusmodi conceptus; sed non est de se talis prior Deo. Porrò, prædicatum vniuocum, & prædicari vniuocè, posita sunt ab Aristotele in prædicamento substantiæ: *In aliquibus*, inquit, *nomen nihil prohibet aliquando de subiecto prædicari, vt album de corpore*: ecce prædicatum vniuocum: album enim est vniuocus conceptus, & prædicatur de corpore. Ratione verò impossibile est prædicari: quia definitio, & quidditas albi non prædicatur de corpore vniuocè, & quidditatiuè, & sic distinguit prædicatum vniuocum, à prædicato vniuocè dicto. Posuit etiam Aristoteles vniuocationem transcendentem, 2. *meth. tex.* 4. dicens, principia sempiternorum esse verissima: quia in alijs sunt causa vniuocæ veritatis, & exemplificat de igne. sed cõparatio fit in vniuoco, vt dicitur 7. *phys.* & illa sunt causa sempiternorum, ipsa sunt verissima: ergo veritas dicitur vniuocè de sempiternis, & de principijs sempiternorum, quod principium est Deus: ergo ens, quod est subiectum veritatis, vniuocè dicitur de Deo, & de sempiternis. Datur ergo vniuocatio transcendens apud Aristo. Datur etiam & vniuocatio limitata, primi posteriorum cap. de modis per se: vbi dicit, prædicatum per se, primi modi esse, quando prædicatur tota definitio, vel pars definitionis: & sic manifestauit prædicationem vniuocam limitatam. *Contrà*, si iustum est bonum: ergo quod iustè fit, benè fit. Valet à casibus, vt dicitur 2. *topicor*. Quòd si ita res se habet, valebit etiam dicere: prædicatum est vniuocum: ergo prædicatur vniuocè; vnum enim infert alterum. *Resp.* conf. qu. per locum à casibus valere affirmatiuè in prædicatis essentialibus. Ideò non sequitur, album est dulce: ergo quod albè fit, dulciter fit. similiter non valet, lignum est album, est prædicatum vniuocum: ergo prædicatur vniuocè: quia talia prædicata sunt accidentalia, & non essentialia.

CAP. XV.

De vniuocatione transcendentis.

QVONIAM dictum est, quænam sit vniuocatio entis: deinceps dicendum, quæ sit vniuocatio transcendentis; vt sic clarius intelligantur ea quæ dicta sunt, & quæ erunt dicenda.

Vniuocatio transcendens.

Vniuocatio transcendens est vnitas alicuius conceptus, ex natura rei, potentis de multis generibus generalissimis prædicari: vel de vno generalissimo, & de aliquo, quod non est in prædicamento. Exempli gratia: sapientia est vniuoca sapientiæ, quæ est in prædicamento qualitatis: & sapientiæ, quæ est in diuinis.

Instantia.

Contrà, si ita res se haberet, tunc idem contineretur sub diuersis prædicatis, quæ non essent subalterna: & tamen prædicantur in quid de aliquo, quod est inconueniens apud Scotum 1. *dist.* 8. *qu.* 2. Antecedens patet: quia sapientia diuina, & sapiẽtia quæ est in prædicamento, non subalternantur: proinde sapiẽtia de vtraque prædicari non potest.

Solutio.

Dico, sapientiam transcendentem posse prædicari de vtraque sapientia: quia sapientia nostra est indiuiduum diuinæ sapientiæ, simul & qualitatis. *Et ad probat. resp.* quòd duplex sit subalternatio: vna est generica, & sic sapientia, vt est qualitas, non subalternatur sapientiæ transcendenti: alia est subalternatio transcendens, extra genus, & sic bene nostra sapientia subalternatur sapientiæ transcendenti.

Sapientia duplex.

Deinde videndum, quomodo ens transcendenter acceptum commune Deo, & creaturæ sit primum obiectum nostri intellectus ex natura potentiæ non primitate originis; hoc enim spectat ad indiuiduũ vagum, & inter vniuersalia ad speciem specialissimam; sed bene primitate adæquationis: quia intellectus & ens isto modo adæquantur. Ex natura potentiæ; quia ens non est obiectum adæquationis, intellectus coniuncti; quum huiusmodi obiectum dicatur esse quidditas rei sensibilis. neque ens est obiectum intellectus, naturaliter actu intelligentis: hoc enim dicitur esse ens finitum, cuius terminus non est Deus; sed dicitur esse ens isto modo obiectum intellectus ex natura potentiæ, quia intellectus est omnia fieri, & istud est commune Deo, & creaturæ.

Obiectum primum, obiectum intellectus.

Passio entis.

Porrò, circa hoc duplex consideratur primitas: quædam perfectionis, quædam verò adæquationis. Illud autem censendum est esse primum obiectum nostri intellectus primitate perfectionis: quod eminenter continet omnem entium perfectionem, & huiusmodi est Deus. Et sic Deus est primum obiectum primitate perfectionis. Alia est prioritas adæquationis, sicut sonus dicitur adæquare potentiam auditiuam; quia nihil potest apprehendi ab auditu, quin sit sonus, vel sub sono, & sic obiectum adæquatum intellectus nostri, est ens transcendenter captum: quia nihil potest apprehendi ab intellectu, quin sit sub ratione entis, ex natura potentiæ: propterea intellectus, vt coniunctus, pro obiecto habet quidditatem rei sensibilis.

Duplex primitas.

Triplex obiectum intellectus.

Triplex est autem obiectum intellectus: vnum est ens, in quantum ens commune Deo, & creaturæ, & hoc est ex natura potentiæ: aliud est intellectus naturaliter intelligentis, & sic est ens finitum. Tertium est intellectus coniuncti, & sic est quidditas rei sensibilis secundùm Scotum: secundùm Thomam verò quidditas rei materialis. Primum autem, secundùm Theologos, ex puris naturalibus non possumus attingere; sed bene secundum philosophos, vt dicitur 3. *de anima com.* 18. quia intellectus agens, & intellectus possibilis adæquãtur, ita, vt sicut intellectus possibilis est omnia fieri, ita agentis sit omnia facere; & sic ens, transcẽdenter acceptum est obiectum adæquationis. Sed de diuisionibus entis, & vniuocatione satis dictum. Deinceps disputandum erit de passionibus entis, si ens habeat passiones.

CAP. XVI.

De passionibus entis.

Ens habet passiones.

POST diuisiones entis, necesse est scire passiones eiusdem, & quomodo illæ passiones cum ente conuertantur. Ens autem habere passiones, sic probari potest, & in primis anthoritate philosophi 4. *meth.* 1. *Est*, inquit, *scientia quædam, quæ speculatur ens, in quantum ens: & quæ huic insunt secundùm se*, scilicet accidentia essentialia, vt dicit Commentator, nempè passiones. Et *text. comm* 6. quod quidem igitur vnius scientiæ, est ens, in quantum ens, & de accidentibus eius, ait Commentator. Et *com.* 5. esse quidem, ait enti propria in quantum ens, veluti numero inest par vel impar. Subdit Commentator, ens secundùm quòd ens, habet propria accidentia, quæ per se sibi insunt.

Rationes.

Constat hoc etiam ratione: nam si metaphysica est sapientia, & ens est subiectum in metaphysica, si ens non haberet passiones demonstrabiles; in metaphysica nulla esset demonstratio, quod est falsum; cùm sit verè scientia, siue sapientia: vocatur enim scientia, quando procedit per causas inferiores; sapientia verò, cùm procedit per causas altissimas. Probatur, 1.
quia, vt dicitur in primo posteriorum, in omni demõstratione includitur primus, & secundus modus per se: eò quod conclusio demonstrationis est in secundo modo per se, concluditur enim passio de subiecto per definitionem subiecti, siue passionis. si ergo ens non habet passiones; de ente non formabitur conclusio demonstrabilis: & per consequens, in metaphysica non fieret aliqua vera demõstratio. Item, quod est commune omni subiecto scibili, 2.
negandum non est, imò tribuendum subiecto metaphysicæ, cùm sit subiectum nobilissimæ scientiæ. sed habere passiones demonstrabiles, est commune omni subiecto scibili, vt docet philosophus 1. *post. cap.* 22. *Vna*, inquit, *est scientia, quæ est vnius generis subiecti, cuius sunt principia, partes, & passiones*; igitur enti suæ passiones sunt tribuendæ. Sed forte aliquis diceret: ista accidentia essentialia entis, non esse passiones entis, in quantum est ens; sed inferiorum ad ens. Contrà, quia metaphysicus non demonstrat aliquam passionem de subiecto suo, scilicet de ente, nisi per principia simpliciter entis, in quantum ens est. sed talia principia sunt propter quid passionis particularis entium particularium; igitur metaphysicus non demonstrat aliquam passionem alicuius entis particularis; sed demonstrat aliquam passionẽ entis, in quantum est ens de ipso ente in se, nisi velis dicere
metaphysicam nullam habere demonstrationem. Item, 3.

Passio entis. certissima scientia continet passionem Probatam de suo subiecto, propter quid, & à priori. scil. methaphysica est certissima scientia vt dicit Aristoteles, & Commentat. ergo quod prius. Quòd si dixeris, metaphysicam non esse scientiam propter quid; quia non est scientia per causam in inferendo, & causandum. *Contra*, quia omne prius naturaliter, potest esse causa essendi secundi, quod est posterius naturaliter, sed ens est prius naturaliter suis passionibus, *in prolog. meta. 1. de anima. c. 1.* quia ab ipso dependet omnis certitudo suarum passionum; quia ab ipso, tanquam à fundamento & radice fluunt omnes passiones metaphysicales: igitur, stante identitate earum ad ens, poterit ipsum ens esse principium, & ratio sciendi ipsas passiones. Quod ens habeat passiones demonstrabiles, nulli dubium est: quòd autem illæ *Controuersia* passiones sint reales, vertitur in dubiū dicunt enim Thomistæ, passionem realem realiter differre à subiecto. Scotistæ verò formaliter. Arguunt enim sic primi: Causa productiua realis, & effectus eius realis, distinguuntur realiter: nihil enim seipsum producit. inter effectum autem, & causam, est relatio realis, ex 5. met. cap. de ad aliquid, & in 2. modo relatiuorum: ergo est distinctio realis: eiusdem enim ad seipsum est relatio rationis: quo- *Rationes primæ opinionis* niam idem non distinguitur realiter à seipso. sed subiectū est causa productiua realis suæ passionis: ergo realiter distinguitur passio à suo subiecto. Probatur minor: quia omnis potentia purè passiua est potentia contradictionis, vt dicitur 9. *met.* sed subiectum non est in potentia contra-
2. dictionis ad passionem; aliter inesset ei contingenter, & per consequens non esset scibilis per aliquam demonstrationem: habet ergo subiectum aliquam potentiam actiuam, respectu suæ passionis: & per consequens realiter distinguitur à sua passione. sed bonum, vnum, verùm, res, aliquid, realiter non distinguuntur ab ente: igi-
2. tur licet ens habeat passiones demonstrabiles; non tamen sunt reales. *Item*, passio realiter multiplicatur, eodem manente subiecto: igitur realiter distinguuntur. Probatur: *Subiectum distinguitur realiter à sua passione.* quia si duo sint idem realiter, & finitæ sint entitatis, implicat vnum multiplicari, sine multiplicatione alterius. Probatur: in igne est caliditas, & leuitas in tanto gradu, quæ sub tali gradu sunt passiones ignis leuitas autem est principium motus localis: caliditas verò principium motus alterationis. cùm ergo sint principia diuersarum entitatum, etiāsi non separentur subiecto; distinguuntur tamen reali-
3. ter propter diuersas entitates; non enim ex sola separatione subiecti concluditur distinctio realis; sed potius, quia remoto omni opere intellectus, vnū nō est aliud. *Item*, quæ sunt eadē vni tertio, ea vnitate qua sunt eadē in tertio, sunt eadē inter se. sed risibile; & flebile sunt eadē homini secundum se: ergo sunt eadem realiter inter se, quod est manifeste falsum: quoniam sunt contrariorum actuum, principia scilicet ridendi & flendi. nam etsi idem possit esse cau- *Alia opinionis rationes.* sa contrariorum, vnius quidem per se, alterius verò per accidens; vtriusque tamen per se, & in potentijs naturalibus
1. nequaquam potest. passio ergo realis, & subiectum distinguuntur realiter. Dicunt ergo isti, enti quidem inesse proprias passiones, monstrabiles, non autem reales, quia non realiter differunt ab ente: passio autem realis, realiter differt à suo subiecto. Alij autem dicunt, passiones entis esse synonima cum ente, sicut vestis, & tunica: nam prima, inquiunt, vni æquè primò inesse non possunt. sed plures dicūtur passiones igitur aliquis erit ordo. sed nullus ordo,
2. nisi tantū secundū modū dicēdi inueniri potest: igitur non sunt propriæ passiones entis: passio enim saltem formaliter differt à suo subiecto. Item, vna esset mediū, quo alia passio posset demonstrari. sed hoc fieri non potest; cùm omnes
3. æquè conuertantur cum ente, & vna non sit superior, notior, aut vniuersalior altera, quod pertinet ad rationem *Argumenta contraria cū solutionibus.* medium: sunt ergo synonima, & non passiones entis. Præterea, quando plures vni insunt passiones, quælibet illarum differt ab altera, & à suo subiecto, cui profectò aliquid
1. addit, vt risibile, & flebile de homine. sed passiones entis non sunt huiusmodi: ergo quod priùs. *Contra* prædicta sic solent aliqui arguere: sicut ex separatione aliquorum concluditur distinctio realis inter ea, alioquin contingeret eidem simul esse, & non esse, ita ex inseparabilitate aliquorum, concluditur indistinctio realis. sed passio non separatur à subiecto quia risibile nō potest esse sine homine: igitur passio realiter non distinguitur à subiecto. *Resp.* *Passio entis.* aliqui, ex sola separabilitate non concludi distinctionem realem; sed potius ex diuersa entitate, quę cōsistit sine opere intellectus: sic causa, & causatum, cùm sint diuersæ entitates, licet subiecto non separentur, distinguuntur tamē realiter. Item, si passio distinguitur realiter à subiecto; tunc esset processus in infinitum in passionibus, quod est falsū. Conseq. probatur: Si sumatur homo recisus, siue separatus ab omni accidente, & qualitate; tūc quæro in illo priori, aut est aptus recipere risibilitatē, aut non? si non: ergo ei repugnat, quod est absurdum; quòd propria passio repugnet subiecto. si autē sic, aut aptitudine media est aptus, aut seipso. si seipso: ergo est aliqua aptitudo in homine, quæ est ipse homo; & per consequens eadem ratione potest dici, quòd homo sit ipsa risibilitas, quæ est aptitudo ridendi, si aptitudine media; quæro vt priùs, an homo est aptus recipere aptitudinem mediam, per aliam aptitudinem, aut seipso, & sic in infinitum? Quare, vel homo distingueretur realiter à seipso, vel daretur in infinitum in passionibus; quorum vtrunque est absurdum. *Resp.* aliqui, hominem in illo priori esse aptum, ad recipiendam risibilitatem aptitudine non repugnantię: quia non repugnat ei recipere aptitudinem illam positiuam. Hæc autem non repugnantia, non distinguitur realiter à rei substantia; sed ipsa considerata, quòd sit talis naturæ. Sed de his latius disputatum est in prædicamento relationis, & in Porphyrio circa finem quarti prędicabilis, posita sunt argumenta. Sed tempus est, vt redeamus ad textum Aristotelis.

CAP. XVII.

De vniuocis.

Vniuoca sunt, quorum nomen est commune; & secundùm illud nomen, ratio substantiæ eadem. *Text. Arist.*

POSTQVAM Aristoteles locutus est de æquiuocis, tanquam de his, quæ reijcienda erant à coordinationibus prædicamentalibus; consequenter loquitur de vniuocis, eò quòd per se sunt coordinanda in genere: quia genera de speciebus, & species de indiuiduis vniuocè prædicantur. Duplicia autem sunt vniuoca: quædam enim sunt vniuoca *Duplex vniuocum.* vniuocantia, quædam verò vniuoca vniuocata. vniuocum autem vniuocans, est aliquis conceptus obiectiuus communis, qui eadem ratione dicitur de pluribus suppositis contentis, sub illo conceptu communi; vt animal, quatenus est vniuocum vniuocans, est vnus conceptus obiectiuus communis: quia vno conceptu formali, & vno nomine dicitur de suis speciebus, & de indiuiduis earundē. vniuoca autem vniuocata, sunt plures conceptus speciales, significati per vnum conceptum generalem, in quo illi conceptus speciales vniuntur; sicut conceptus hominis & bouis vniuntur in vno conceptu generali animalis: qui planè conceptus, est alius à conceptibus aliorum vniuocorum; tametsi in eis quidditatiuè includatur. Cùm ergo Aristot. dicit, vniuoca sunt, quorum nomen &c. Nomen non accipitur pro voce, quia logicus non intendit per se de voce? sed accipitur pro conceptu. Itaq; quoniam logicus solum intendit de secundis intentionibus, quæ applicantur primis, & eas denominant; vt genus applicatur animali, & illud denominat; non animal genus nominatur vniuoca à logico, non pro rebus accipiuntur; sed pro conceptibus, & intentionibus, secundis, quæ sunt formaliter respectus: & quia sunt paruæ entitatis, & per consequens cognoscibilitatis? nobis innotescunt per eorum fundamenta. Homo & bos, communi nomine animalia nuncupantur, & secundùm illud nomen ratio substantiæ est eadem: ideoque definitio vniuocorum, quidditatiuè dicitur de definito; datur enim per genus & differentiā. genus autem tangitur in illo verbo, Dicuntur, idest, sunt conceptus speciales dicibiles, vel significabiles, sub aliquo conceptu cōmuni: Quorū nomen est cōmune, correlatiuū exprimit, ad quod isti respectus referūtur: quia vniuoca non solùm referuntur ad seipsa, verùmetiam ad conceptum communē. Propria verò differentia tangitur, cùm dicitur

Denominatiua. variè commutantur, pro vario modo significatorum, atque modi significandi. *Tria sunt necessaria denominatiuis.* Tria autem sunt necessaria denominatiuis, quæ voce simul & significatione sunt denominatiua: primum est, vt talia denotent formam accidentalem concretam: secundùm, vt habeant abstracta, à quibus deriuentur: tertium, vt denominatiua conueniant cum principalibus in significato. ex quo patet, quòd hic definiantur denominatiua formaliter accepta, quæ fundantur super illa denominatiua, fundamentaliter accepta. *Duplex prædicatio denominatiua.* Duplex præterea est prædicatio denominatiua: quædã enim sumitur à parte essentiali, quæ non excludit prædicationem quidditatiuam; & hoc modo genus prædicatur de specie denominatiuè, & differentia de specie, vt homo est animal, & homo est rationale. de hac autem prædicatione denominatiua loquitur philosophus 2. topicorum: In omnibus, inquit, prædicatis, excepto accidente, est connectere eam denominationem, quæ est ab inesse ad esse. Vnde bene sequitur, homini inest animal: ergo est animal. non autem valet: Æthiopi inest albedo, ergo est albus. Alia est prædicatio denominatiua sumpta à forma accidentali inhęrente subiecto, quę excludit prędicationem quidditatiuã: de qua quidem prædicatione in eodem textu loquitur philosophus ad hunc mundum. A genere, inquit, nulla prædicatio denominatiua est de specie: quia fieri non potest, vt illud, quod inest vt genus, insit vt accidens. Ad hanc autem prędicationem denominatiuam spectat, vt abstractum, & concretum conueniant in principio, differant verò in fine, cum alijs conditionibus: & sic dicitur proprissima prædicatio denominatiua. Hoc modo strictè prędicatio proprij de subiecto, non dicitur denominatiua: quia non est forma extrinsecus adueniens, nam appellatio ad quam conueniunt denominatiua, secundùm magnum Albertum, significat pulsionem ad aliam naturam: ita quod natura denominantis sit quasi extrinsecus aduenięs subiecto, & non emanans à principiis essentialibus subiecti. *An denominatiua significet formam vel subiectum.* *Sed aliquis* non temere posset ambigere: si nomen denominatiuum significet formam, vel subiectum, vel aggregatum ex vtroque: dico, nomen concretum, puta grammaticum significare subiectum communiter, siue ex consequenti, propriè autem, & principaliter solam qualitatem: Album, inquit, Arist. in cap. de substantia, solam qualitatem significat: Commentator quoque primo: met. concretum significat solam formam. *Triplicia denominatiua.* Amplius sciendum, triplicia esse denominatiua: quædam in sola voce conueniunt cum suis abstractis in principio dictionis; differunt verò in fine, sed non important eandem formam, vt studiosus à studio: quædam sunt denominatiua sola significatione, quæ bene conueniunt in re significata, non autem in principio dictionis cum suis abstractis, vt studiosus à virtute: alia verò conueniunt tum in voce, tum etiam in significatione, & etiam in principio dictionis cum suis abstractis, differunt verò in fine, & talia hic definiuntur.

Argumenta cum solutionibus. *Contra* prædicta sic arguo: quæ significant vnum, possunt definiri: quia definit, id est, explicat naturam rei: vnius autem rei, vnum esse formale, & per consequens vna defini-
1. tio. sed denominatiua non dicunt vnum esse, vt grammaticus, dicit esse hominis, & esse grammaticæ: igitur denominatiua non possunt definiri. *Resp.* denominatiua fundamentaliter accepta, non significare aliquod vnum, & hoc modo non definiri: formaliter verò capta, significare aliquid vnum secundùm significationem formalem, quamuis supponant pro pluribus, & sic definiuntur.
2. *Item*, albũ, & albedo, sunt denominatiua, & tamen non dicuntur denominatiuè, cùm albedo de nullo prædicetur denominatiuè vere, & affirmatiuè: ergo definitio non est bona. *Resp.* sola concreta esse denominatiua, ac proinde albedinem non prædicari denominatiuè. *Contra*, abstractum deriuatur à concreto: ergo concretum non habet denominationem ab abstracto: *Dico*, deriuationẽ posse accipi bifariam: vocalem scilicet, & sic abstracta deriuantur à concretis: & realem, & sic concretum deriuatur ab abstracto: siquidem abstractum dicit formam se abstrahendo à subiecto: for-
3. ma verò præcedit seipsam, vt est in subiecto. *Item*, si definitio esset vera, tunc sequeretur, quòd homo, & alia nomina substantiua essent denominatiua. Consequens est falsum. *Conseq.* patet, quia homo ab humanitate differt solo casu, & similiter animal ab animalitate: & sic de aliis. *Resp.* quod talia non sunt denominatiua voce & significatione, sed voce tantùm, de quibus hîc non agitur: *Denominatiua.* siquidem denominatiua voce tantùm, conueniunt cum suis abstractis in principio, & differunt ab eis in fine. Humanus dicitur ab humanitate, à qua differt solo casu, sed non dicit aliam naturam à subiecto, quod pertinet ad conditiones veri & proprij denominatiui. Denominatiua voce & significatione sunt, quæ conueniunt cum suis abstractis in principio, & differunt in fine: & illa definiuntur in proposito, quæ conueniunt in principio, differunt in fine, & sunt diuersæ naturæ, vt grammaticus & grammatica. Adde, Denominatiuum, & suum principale, non differũt solo casu, sed etiam differunt in significatis principalibus: 4. ergo malè dicitur, quòd sunt solo casu differentia. Antecedens probatur: quia denominatiuum, vt album, significat substantiam. sed suum principale, vt albedo, significat accidens: quia concretum significat formam & substantiam: abstractum verò significat solam formam. *Resp.* non differre in significatis. *Et ad prob.* dico, concretum non significare substantiam, sed formam accidentalem, connotando subiectum, in quo talis est forma: sic enim docet Philosophus in prædicamentis, album solam qualitatem significare, ex principali suo significato, licet subiectum cõnotet. *Postremò*, illa quæ differunt in modo significandi, non differunt 5. in solo casu. Sed denominatiua sunt huiusmodi, quia albũ & nigrũ sunt denominatiua, & differunt in principali significato: ergo non differunt in solo casu. *Resp.* differre solo casu, non solùm intelligitur de cadẽtia vocis; sed etiam de cadentia, quæ est in modo significandi concreti & abstracti. Spectat etiam, quantum ad modos essendi, qui importantur per illos modos significandi. Vnde, licet album & nigrum non solo casu non differant; respectu tamen abstractorum, albedinis & nigredinis, solo casu differunt. Et sic intelligitur, quòd denominatiua solo casu differunt à suis abstractis. *Expositio textus.* Denominatiua ergo illa sunt, quę à suo subiecto, siue nomine principali, solo casu, id est, similitudine terminationis differunt; & secundum illud nomen abstractum habent appellationem. In hac definitione, pro definito ponuntur denominatiua in plurali, propter multitudinem accidentium denominatiuè dictorum de eodem subiecto. Dicuntur, eò, quod hîc res non definiantur, sed conceptus, & voces, in quantùm sunt signa conceptuum. Quęcunque non accipitur distributiuè, sed infinite, ab aliquo scilicet nomine principali, siue abstracto. Solo casu discrepant: per quod excluduntur illa, quæ non conueniunt in principio dictionis, vt studiosus à virtute. Et in re significata, & secundùm nomen habent appellationem, id est, alienam naturam, ad differentiam eorum, quæ eandem rem important cum re denominata, vt humanus & humanitas: Natura enim denominans, est realiter distincta à natura denominata, quia extrinsecus ei applicatur. Ex quo patet, quòd tria sint necessaria ad denominationem vt dicit Boetius, & Simplicius: Primum est, quòd participent eadem re cum suis abstractis; alioqui non participarent nomine: Secundùm, quòd participent nomine; ideo studiosus non est denominatiuum à virtute: Tertium, quòd in finali terminatione.

CAP. XIX.

De diuisionibus duabus.

Text. Arist. Eorum, quæ dicuntur, quædam dicuntur cum complexione, vt homo currit: quædam sine complexione, vt homo, vel currit, bos vincit.

POstquam egit de tribus Antepraedicamentis, nunc agit de duabus diuisionibus, quarum notitia necessaria est ad distinctionem eorum, quę ponuntur in genere, ab his, quę non ponuntur in genere. *Eorum*, inquit, *quæ sunt, quædam sunt composita, vt homo albus: quædam simplicia, vt homo.* *Triplex compositum.* Triplex autem est compositum, voce tantùm, vt Marcus Tullius: significatione sola; vt canis, & verba, vt curro, quod significat ego curro. Tertium, voce & significatione; vt homo albus. Porrò, quæ sunt voce composita, similiter & simplicia, aut significatione à prædicamentis excluduntur. Vnde homo albus, in nullo

Diuisiones duæ. cùm enim dicitur de, capitur ratio superioris de suo inferiori: cùm verò dicitur esse in, capitur ratio accidentis in subiecto. *Contrà*, subiectum est priùs prędicato. sed inferius non est primo superiori: ergo non rectè dicitur, quòd dici de, significet naturam superioris de suo inferiori. *Dico*, subiectum accidentis naturaliter pręcedere id, cuius est subiectum: non autem subiectum alicuius superioris; sicut homo non præcedit animal. Amplius, arguo, quòd idem non prædicetur de aliquo essentialiter, & accidentaliter: quia est prædicatio opposita. sed si accidens vniuersale, vt color. est in subiecto; & dicitur de subiecto; opposita prædicatio dicetur essentialiter, quia dicitur de subiecto: dici enim de subiecto, est superius dici de suo inferiori; esse autem in subiecto, est prędicari accidētaliter: igitur accidens vniuersale non est in subiecto, & dicitur de subiecto. *Resp.* idem de diuersis dici essentialiter, & accidentaliter; vt coloratum prædicatur de homine accidentaliter, vt homo est coloratus: de albo essentialiter, vt album est coloratum. *Adhuc*,

4\. hoc est album, est in subiecto, quia est accidens: & dicitur de subiecto, vt Socrates est hoc album, quod est contra secundum membrum. *Dico*, prædicari de subiecto, prædicatione indirecta, & inordinata. Contrà, quicquid est in subiecto, potest prædicari de subiecto. sed hoc album, vel nigrum, est in subiecto: ergo prædicatur de subiecto. dico, posse quidem prędicari de subiecto accidentaliter, non autem essentialiter. *Contrà*, nullus processus artificialis debet esse ęquiuocus; sed huiusmodi processus est ęquiuocus quia subiectum æquiuocè accipitur, esse in subiecto, & dici de subiecto, vt dictum est: ergo quod prius. *Dico*, quòd licet specialis subiecti ratio sit alia, & alia: vniuersalis verò, siue generalis est eadem, subiectum enim dicitur, quasi subtus iactum, & hoc sufficit, vt dicit Albert. *Adde* singularia, puta primæ substantię,

6\. vt Socrates & Plato, dicuntur de subiecto, dicendo Socrates est Socrates, Plato est Plato; & tamen non habent inferiora sub se: ergo mala diuisio. *Resp.* quod illa benè prædicantur de seipsis, sed non tanquam de per se inferiori: adeo propriè non dicitur de inferiori. *Contrà*, anima de subiecto dicitur, puta de hac anima, & est in subiecto: quia est in materia, quum sit actus corporis organici; & tamen anima est substantia, & non est accidens. *Dico*, animam quidem esse in materia, non autem in subiecto: quod enim est in subiecto, est in substantia composita: quod verò est in materia, est sicut forma in se informi. Adhæc, quod est in subiecto, accipit esse à subiecto: quod autem est in materia, non accipit esse à materia, sed dat esse materiæ. *Contrà*, aliquis homo est substantia particularis; & tamen dicitur de subiecto; scilicet, de suo inferiori, vt Socrates est aliquis homo, ibi aliquis homo, est superius ad Socratem: non rectè ergo dicitur, quòd substantia particularis, non sit in subiecto, neque dicatur de subiecto. *Resp.* quòd aliquis homo prædicetur de Sorte; non dicitur quasi de aliquo inferiori, considerando ipsum ex parte signi contrahentis naturam; hoc enim modo, Socrates est aliquis homo: idem prædicatur de seipso, & non aliquod superius, de suo inferiori. si autem accipiatur aliquis homo; ratione prædicationis speciei, & Socrates ex parte naturæ contractæ; sic prędicatur de Socrate, vt de inferiori, non autem prædicatione indiuidui. Denique, omne, quod est in subiecto, vel est in essentia, vel in esse eius. sed accidens vniuersale, non est in essentia, cùm non sit de essentia subiecti: neque in esse subiecti, quia illi aliena natura non permiscetur: igitur accidens vniuersale, non est in subiecto. *Adde*, quòd omnis forma communicabilis, dicitur de subiecto, id est, de inferiori. sed accidentia particularia, sunt formę particulares & sunt cōmunicabiles. quia forma, vt forma est communicabilis: ergo accidentia particularia, dicuntur de subiecto. *Resp.* accidens vniuersale non esse de essentia subiecti, tanquam principium illius essentiæ; ex consequenti tamen, vt est in toto subiecto, & sub esse totius, dicitur esse in essentia sui subiecti: per se ergo primò inhæret toti composito, non essentię, siue esse: & hac ratione esse in subiecto. Ad *confir.* dico, quòd verum sit de forma secundùm se accepta; non autem de ea forma, quæ contracta est in aliqua materia: quam ob causam, hæc

Esse in subiecto & in materia.

grammatica, non est communicabilis, neque dicitur de aliquo subiecto. Diuisiones duæ.

CAP. XX.

De duabus regulis.

Quando alterum de altero tanquam de subiecto dicitur, quicquid de prædicato dicitur, id omne, &c. *Text. Arist.*

POstquàm Aristoteles locutus est de diuisionibus; nunc ponit regulas, quibus cognoscuntur, quæ ponenda sunt in prædicamento. Est autem *prima regula*: Quando alterum de altero prædicatur, vt de subiecto, quæcunque de eo, quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de subiecto dicūtur. Sensus est. Quando sunt duo, quorum vnum prędicatur de alio, vt de suo inferiori per se, & vniuocè, quicquid prædicatur essentialiter de prædicato, prædicatur etiā de subiecto; modò sit prædicatio essentialis & directa: quia nulla prædicatio indirecta, est essentialis; dici enim de subiecto, hîc accipitur, prædicari essentialiter de suo inferiori. Per hanc regulam, cognoscuntur illa, quæ sunt superiora, & quomodo superius inferiori, sit etiam superius inferiori; vt quoniā animal superius homine, & corpus animatū superius est animali: erit etiam superius homine: vt si ista sit vera; animal est corpus, & ista, homo est animal; ita etiam verā est ista, homo est corpus animatū. *Secūda regula*. Diuersorum generum, & non subalternatim positorum, diuersæ sunt species & differentiæ. Cuius ratio, quia differentiæ exeunt de potestate generis: ergo ad diuersitatem generum, sequitur diuersitas differentiarum & specierum. Aliqua autem subalternatim posita, intelliguntur duobus modis: vno modo, quòd vnum continetur sub alio, vt animal sub corpore: alio modo, quòd illa duo continentur sub vno tertio, vt planta, & animal sub corpore. Hæc autem regula intelligitur de generibus non subalternatim positis vtroque modo: ita quòd neque ambo contineantur sub tertio: neque vnum sub altero; vt animal, & scientia, quorum differentiæ & species sunt omninò diuersæ: nam animal & planta, quæ ponuntur sub corpore animato, habent differentias corporeum, & animatum. Valet hæc regula ad cognoscendum, quòd decem prædicamenta sunt impermixta, & diuersa genera. Et vniuersaliter valet ad cognoscendum, quæcunque sunt diuersa genera, & non subalternata: nam quorum sunt diuersę species & differentiæ; illa sunt diuersa genera. valet ad cognoscendum, quòd nulla species, neque differentia potest poni in diuersis prædicamentis vniuocè: & quòd etiam genus, & species, & differentiæ, ad idem prædicamentum reducantur. Posset aliquis *Contra* prædicta sic *arguere*: Si prima regula esset vera; tunc valeret ista: homo est albus, album est coloratum: ergo homo est coloratus. & tunc vltra, sicut coloratum est superius essentialiter ad album; sic esset superius essentialiter ad hominem, quod est falsum. quia coloratum, non est de essentia hominis. *Resp.* prima regula valet his conditionibus obseruatis, vt prædicatio sit vniuoca, essentialis, ordinata. sed coloratum non prędicatur vniuocè de homine & de albo: ideo nihil concluditur. Prędicatio inordinata est, vt homo est animal, animal est leo: ergo homo est leo; leo enim inordinatè prædicatur de animali: quia ordinata prædicatione genus prædicatur de specie, & non è contra. *Deinde*, stante veritate primæ regulæ, sequetur hoc absurdum. Socrates est simus: simus est nasus curuatus in medio: ergo Socrates est nasus curuatus in medio. Maior est affirmatiua: & minor æquiualenter est vniuersalis: quia prędicatur definitio de definito. Similiter, vas est locus: locus est superficies cōcaua corporis continētis. igitur vas est superficies cōcaua. *Resp.* prędicatio nō est ęqualis: nam Socrates est simus: ibi simus respicit subiectū remotū, Socratem, qui dicitur simus gratia partis: in minore verò concernit subiectum propinquum nasum: non ergo est ęquè ampla prędicatio. similiter dici potest ad confirmationem quia in maiori locus accipitur concretiuè, quatenus concernit

Prima Regula.

Secunda regula.

Argumenta. 1.

2\.

Anima imago Dei. cernit corpus continens: in minore verò abstractiuè. *Item* accipiam terminos concretiuè hoc modo in Disamis: Quidam homo est generandus omnis homo generandus est non viuus: ergo quidam homo est non viuus. Item, homo est corpus: corpus est quantitas: ergo homo est quantitas. *Resp.* non seruari debitam ampliationem; quia arguitur ab amplo, ad non amplum; nam in maiori, homo tenetur amplè pro præsentibus, & futuris; in conclusione verò, stat pro præsentibus. Ad confirmationem, est fallacia æquiuocationis: corpus enim accipitur, vt est in prædicamento substantiæ, cùm dicitur, homo est corpus: in prędicamento autem quantitatis, corpus est quantitas. Cum ergo sit prædicatio ęquiuoca, & non essentialis, & directa: regula non seruatur. *Contra*, secundam regulam sic arguo: Sub-
4. stantia & quantitas sunt diuersa genera, & tamen habent easdem species & differentias, corpus enim est species subalterna substantię, & species quantitatis continuę. *Dico* esse fallaciã æquiuocationis: corpus enim vno modo accipitur, vt est substãtia apta nata dimẽsionari, tribus dimẽsionibus; & sic est in genere substantię: alio modo pro trina dimẽsione lõgitudine, latitudine, & profũditate; & sic est in prędicamẽto quãtitatis. Cõtrà, ad aliquid, siue prędicamẽtum relationis, & prędicamẽtũ qualitatis, sunt diuersa prędicamẽta, nõ subalternatim posita, & tamẽ habẽt easdẽ species & differẽtias: quia scientia est in prędicamento relationis: refertur enim ad scibile, & est in prędicamento qualitatis: quia est habitus intellectualis: habitus autem est qualitas. Pari facilitate soluitur. scientia enim in se est habitus, & est in prędicamẽto qualitatis: quatenus verò refertur ad scibile, dicitur esse in prędicamento relationis. Simili quoque facilitate possunt solui alię obiectiones, in quibus cõmittitur fallacia ęquiuocationis: vt quadrum est figura, & etiam est numerus quadrus. vnde non sequitur, figura est quadrata, quadratum est numerus: ergo figura est numerus. nam primo modo accipitur propriè; quia est differentia figurę: secundo transsumptiuè. Sed aliquis non temerè dubitabit, quare diuersorũ generum diuersę sint species? Quia sicut essentię prędicamentorum sunt impermixtę: ita & genera diuersa sunt imper-
Quare diuersarũ generũ diuersæ sint species. mixta: & per consequens, necesse est species impermixtas esse: species enim sub generibus continentur, & differentię in genere, tanquam in principio inchoationis. Quare, si fuerint diuersa genera; erunt quoque diuersæ differentiæ, & species, per differentias constitutæ. *Contrà*, diuersa constituenda, possunt concurrere ad vnum constitutum, sicut sol & homo, ad constitutionem hominis. *Resp.* verum esse de causis extrinsecis subordinatis, vt dictum est de sole & homine; non autem de causis intrinsecis: nam isto modo differentia est principium speciei. Ex his ergo, quæ longo sunt repetita principio, patet, in quo prædicamento anima sit reponenda. Sed tempus est redeundi ad textũ sapientissimi Mercurij.

TEXTVS MERCVRII.

Anima est diuinæ similitudinis forma. Mundanum dicimus, ex quo factum est corpus, quo circumtegitur illud, quod in homine diuinum esse, iam diximus: in quo mentis diuinitas recta sola cum cognatis suis, id est, mentis puræ sensibus, secum ipsa conquiescat, tanquam muro corporis septa.

Commentum VIII.

CAP. I.

Animæ dignitas. QVONIAM animus hominis est rationis capax, & particeps iudicij, quo nihil in hisce rebus mortalibus, ab optimo & sapientissimo genitore, melius est procreatum, hinc est, quod non temerè à Mercurio, diuinę similitudinis forma nominatur. Sanè, animi lineamenta pulchriora sunt, quàm corporis: ideoque rectè solus liber; nec dominationi cuiusque parens, neque obediens cupiditati: rectè inuictus, cęlestis, & immortalis, ex mente diuina decerptus. Deus enim virtute nobiliorem genuit animum, eumque vt dominum atque imperantem obedienti præfecit corpori, in quo patris sui gestat imaginẽ, cuius nutui obediunt omnia. In primo *Imago Dei.* Pymandri, clarius ac lucidiùs hanc diuinam exprimit imaginem: *At pater omnium intellectus*, inquit, *vitæ & fulgor existens, hominem sibi similem procreauit, atque ei tanquam filio con-* *Constat ex* *gratulatus est: pulcher enim erat, patrisque sui serbat imaginem.* Ex *fulgore & vita.* quo patet, hanc imaginem fulgoris esse, & vitæ. si enim Deus est fulgor & vita, & hominem sibi similem procreauit, homo quoque est fulgor & vita. sed opaco & caduco corpori hæc tribui non possunt animæ ergo hominis concedenda sunt, qui est verus homo. Anima patris sui gestat imaginem ex fulgore & vita compositam, id est, ex intellectu & voluntate: intellectus enim, est fulgor & lumen animæ: voluntas verò, est vita, quæ semper vult, mouetur, & agit: velle namque est actus voluntatis: actus verò est vita *Zelem apud* igitur velle est vita. Rectè ergo dixit Mercurius, animam *Hebræos.* esse diuinæ similitudinis formam. Hebræi, nempè Rabi Moyses, Zelem, dicit, significare imaginem substantialem, quam philosophi, Idos siue Ideam vocant; non illam, quę lineamentis, atque coloribus, quæ thoras, id est, corporis qualitas vocatur. Propterea, ad imaginem Dei factus est homo, quòd ratione & intelligentia sit homo; quam opinionem refert Plutarchus, etiam Homeri fuisse. Idem postea sensit & Socrates, quem Cicero secutus, pronunciauit corpus esse quasi animi receptaculum. Sic & noster Mercurius in textu, vocat corpus, amictum, & murum animæ: *Mundanum*, inquit, *dicimus, ex quo factum est corpus*. id est, corpus hominis, ex elementis huius mundi formatum, quo *Amictus animæ corpus.* circumtegitur illud, quod in homine est diuinum, anima scilicet. Corpus autem à Mercurio vocatur animę amictus, tum, quia instar vestis, animus sub eius velamine latet: tũ, quia diuersæ sunt naturæ, sicut corpus & indumentum natura distinguuntur; tametsi vnus homo, non sicut ex carne & amictu, sed verè substantialis fiat. Denique, quia in morte animus exuit se huiusmodi vestem, eandem met nouam resumpturus: *Vt omnia sicut vestimentum veterascent*, ait *Murus animæ corpus.* Dauid de veteri indumento: De nouo autem Iob sic proloquitur: *Et rursus circumdabor pelle mea*. Rectè ergo à Magno Mercurio, corpus vocatur animi indumentum. Idem, & murus. *Tanquam muro corporis septa*, ait Murus, inquam, quia animam munit, siue animæ munitio, & propugnaculum. de sensibus autem mẽtis postea dicemus. Sic etiam Epictetus Stoicus, & Simplicius: Mens, inquiunt, quæ in nobis est, propriè homo est. Cùm igitur homo, id est, ratio, & intellectus humanus, ad imaginem intellectus diuini factus traditur; ineptè profectò Manichæi intelligebant, id de corporea imagine dici. Vnde Psellus in Chaldaicis oraculis, aut sententiis, de hac re etiam scribit fuisse & Chaldæorum eam opinionem: *Quemadmodum*, inquit, *liber Moysis, ad imaginem Dei fingit hominem: sic & Chaldaica hac sententia pronunciat, mundi huius opificem & patrem, sua ipsius naturæ quadam symbola animis humanis inseruisse*. Proclus, & Plotinus ait: Mens *quæ in nobis* *Enn. l. 8. c. 5.* *est, est imago primæ mentis*. Alibi quoque scripsit, nostrum animum, diuinum esse simulachrum. Plotinus Satio in anima existens, est imago primæ rationis. Ipse verò author intellectus est, qui & semper est intellectus: nec intellectus *Imago intellectus.* aliquando, quoniam ipsi non aliunde aduenit intellectus. Quomodo ergo imaginem ipsius intellectus accipiemus? *lib. 4. contra* Imago igitur intellectus, est ab intellectu quęrenda. Qua- *Manich. c. 2* si expresse dicat Plotinus, nostrum intellectum primi & diuini intellectus imaginem esse. D. Aug. Paulus, inquit, *Apostolus, interiorem hominem per spiritum mentis, exteriorem verò in corpore, non duos homines, sed vnum intellexit: & id quod interius est, ad imaginem suam fecit; non solum incorporeum, verumetiam rationale, quod pecoribus non inest*. Hunc vnum hominem ad imaginem suam fecit; non secundum id, quod habet corpus, corporalem vitam; sed secundum id, quod habet rationalem mentem, qua cognoscat Deum, & omnibus irrationabilibus eadem rationis excellentia pręponatur.

Quare-

Anima imago Dei. *Qui renouatur*, inquit Paulus, *renouatur in agnitione Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum.* Verùm, quia rerum creatio filio Dei tribuitur: *Quia per ipsum facta sunt omnia*: & per modum imaginis gignitur à patre; sæpè in Scripturis sanctis, filius vocatur imago Dei; *Coloss. 3. 1. Cor. 2. 2. Cor. 4.* vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi. &: *Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ.* Item, *Conformes fieri imaginis filij sui.* *Coloss. 1. Filius imago patris. Rom. 8.* August. lib. 1. de Incarnat. cap. 11. *Imago interdum dicitur ea, quæ in materia aliqua, id est, ligno, vel lapidibus depingi, vel sculpi solet. Interdum, imago dicitur eius, qui genuit, is, qui natus est; quoniam in illo similitudinem lineamenta eius, qui genuit, in eo qui natus est, intuêtur. Secunda comparatione imago filij Dei persimilis est: Character substantiæ patris, verbum, & substantia eiusdem.* Et alibi idem ait: *Imago, & æqualitas, & similitudo, distinguenda sunt: quia vbi imago, continuò similitudo; non continuò æqualitas: vbi æqualitas, continuò similitudo, non continuò imago: vbi similitudo continuò, non continuò æqualitas, vt in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est.* *83. Quæst. In 74. æqualitas similitudo.* est etiam necessaria similitudo, non tamen æqualitas: quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est. vbi æqualitas, continuò similitudo, non continuò imago, velut in duobus ouis paribus. quia inest æqualitas, inest & similitudo. Quæcunque assunt vni, assunt & alteri; imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum: vbi similitudo, non continuò imago, non continuò æqualitas: omne quippe ouum quantum ouum est, simile est. sed ouum perdicis, quamuis in quantum ouum est, simile est ouo gallinæ; imago tamen eius non est, quia de illo expressum non est; nec æquale, quia breuis est, & alterius generis animantium. Cùm ergo filius Dei expressam in se habeat substantialiter totam naturam patris, rectè dicitur imago patris. *Intellectus imago Dei.* Intellectus verò humanus, quia expressus est ad imaginẽ Dei, benè à Mercurio vocatur diuinæ similitudinis forma. Verùm; quia nõ est ipse substantia Dei tota, nec eiusdem pars quidem; propterea dicitur, ad imaginẽ Dei. Quamobrem magnus ille Moyses, nulli creatæ rei, formam animæ rationalis dixit esse similem; sed diuini & inuisibilis Dei illius imaginem: *Spiraculum vitæ.* *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem nostram. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* in faciem, vel in nares; vtrumque enim nomen hebraicum significat, sed in nares, fortasse magis consentaneum est, quòd in his respiratio sit posita, & inde halitus hauriatur, & eò diuina penetrârit afflatio: *Philo de mũdo libr. 4.* atque ideò Symmachus & Aquila, verterunt nares. Philo, vt dixi in prologo huius libri, dixit hominem factum esse ad imaginem verbi, id est, ad similitudinem eius, qui esset imago patris: patrem esse in altissima sede, & caligine diuinitatis existentem dicebat: filium esse imaginem, & characterem paternæ substantiæ, quem alterum Deum esse dicit: non quidem, quod duo essent natura distincti; sed quòd veterum illorum ea esset consuetudo loquendi, nõdum propter hæreses, distinctionibus verbis repertis: nam alias prædicat patrem cum filio vnum Deum. Hoc Græci filium Dei vocant hominis prototypon, siue exemplum. Lætetur igitur homo, quòd tantus sit factus, quantus fieri potuisset. Latitat ergo sub hisce Mosaicis verbis, sublime reconditumque mysterium diuinitatis. Basilius Mag. *hom. 10. opificij.* *Imago Dei in nobis, est ille homo internus, qui tectorio corporis illius conuelatus delitescit, ille interclusus, & arcanus homo muro corporis sepultus. Corpus organum est illius hominis, denique, organum animæ*: Faciamus ergo hominem ad imaginem, hoc est, homini impartiamur, ac prærogemus affluentem rationis copiam: ratio ergo in nobis, est diuinæ similitudinis forma. Ambros. *hexam. lib. 6 c. 7. & 8.* *Anima nostra est ad imaginem Dei, in hac totus es homo: quia sine hac nihil es, sed terra & cinis. Hæc anima est libera, quæ diffusis cogitationibus & consilijs. considerando spectat omnia. Ea est ad imaginem Dei, quæ non corporeo æstimatur, sed mentis vigore; quæ absentes videt, transmarina visu nouit, percurrit aspectu, scrutatur abdita: Deo iungitur: Christo adhæret: descendit in infernum, atque ascendit: libera versatur in cælo. Pictus es ergò ô homo, & pictus es à Domino Deo tuo: bonum habes artificem atque pictorem: noli bonam delere picturam, non fuco, sed veritate fulgentem, non cera expressam, sed gratia.* Hæc Ambr. Cyrillus in duobus sitam esse dicit in *lib. 5. de Trin.* nobis Dei imaginem: in charactere nobis primitus impresso; & in morum conformitate, vitæque societate cum Christo: *Tanquam*, inquit, *habentes in nobis filium inhabitantem, & characterem diuinum in nobis possidentes. Conformes per illum efficimur Dei: species autem super omnes, & summa, quæ est filius, signatur per spiritum sanctum in animabus nostris.* *Anima imago Dei. Dion. Areop.* Dionys. 9. de diuinis nominibus, dicit eadem cum Cyrillo, quod scilicet vera similitudo in his consistat, vt creatura ad suum conuertatur creatorem: *Est*, inquit, *diuinæ similitudinis virtus, per quam quæ producuntur omnia, ad authorem conuertuntur: hæc denique Deo simillima sunt, & ad diuinam imaginem ac similitudinem, non autem illis similis dicendus est Deus: quia neque homo est imagini suæ similis.* Hic est sensus, quod hæc imago in homine sit per participationem, non per æqualitatem substantiæ; hoc enim indicant verba, quæ sequuntur: *In iis*, inquit, *quæ sunt æqualia, possunt & ipsa inuicem sibi esse similia.* *Hac de causa Theologia Deum dissimilem prædicat, & extra ordinem omnium nihilq; illi simile. Et certè non aduersatur propositæ similitudini: nam eadem Deo, & similia sunt, & dissimilia: illud quidem, quia pro viribus eius participat, qui non potest participari: hoc autem, quia causalia authore suo multum inferiora sunt, & infinitis, & non comparandis mensuris, ab eò longè absunt.* *Simile & dissimile in Deo quid.* Hæc Dionys. Gregorius Nissenus, in *Nissenus.* animi expiatione, eam imaginem positam esse asserebat: *Hæc*, inquit, *est puritas, beatitudo, carere affectibus.* Cui consentit *Empedocles. Plato.* Empedocles, & Plato, homines probos esse Dei simillimos, & post vitam fieri deos, dicentes. Porrò, sancto Cyrillo, idem visum est, esse ad imaginem & similitudinem. Cæteris autem aliud, vt ad imaginem significet ipsam intelligendi vim, & ipsius intellectus libertatem, & imperium, ad similitudinem referri ad virtutes, quantum natura datur ad eas homini attingere: sunt enim hæ diuinæ naturæ similitudines. D. Hiero. *Imago & similitudo Dei in homine, non est in corporis forma, sed mentis: Descripta*, inquit, *ad similitudinem vera imaginis Christi, qui est imago Dei inuisibilis.* *in cap. 1. Eccles.* *Sunt & Scripturarum testimonia, palam hæc omnia protestantia. Faciamus hominem*, inquit, *ad imaginem nostram. Et post ducentos triginta annos. Adam genuit Seth, iuxta imaginem eius. Et post annos bis mille, ducentos, sexaginta duos, vindicans Deus imaginem suam, ait: Ad imaginem Dei feci hominem. Et post viginti quatuor generationes, id est, bis mille, centum, decem & septem annos, Dauid dicit: In imagine sua perambulat omnis homo. Et Salomon dicit in Sapientia: Creauit Deus incorruptum hominem, & imaginem suæ proprietatis dedit ei. Itaque credimus sanctis scripturis, & scimus, quòd in cunctis hominibus imago Dei permaneat, in qua parte homo ad imaginem Dei conditus est.* *Scriptura. Psal. 38.* Hæc Hieron. Chrysost. ad populum Antioch. vocat imaginem regiam menti humanæ expressam, & similitudinem dominandi. *hom. 8. cap. 1. Gen. & hom. 2. ad Hebr.* Itaque faciamus hominem ad imaginem nostram, qui trinæ operationis nostræ in semetipso habeat euidentiam: faciamus hominem viuentem, rationalem, Deo similem. Imago rationalitatem, similitudo tũ animi tum corporis rectitudinem ostendit; vt sit rectus corpore & affectu: quia rectum fecit Deus hominem, vt iustitiam sectaretur. *Imago. Similitudo.* rationalitate carere non potuit; sed rectitudinem peccando amisit. non dixit Deus: *Fiat homo ad imaginem nostram*: quia non repentè, sed operosè agendum erat; vt consummatus homo, staret ad creatoris sui imaginem & similitudinem. Quod ergo animus hominis sit conditus ad imaginem Dei, & vt dicit Mercurius, diuinæ sit similitudinis forma; tam doctissimorum virorum auxilio fretus, quàm sanctorum Doctorum testimonijs fulcitus, breuiter dixi. Reliquum ergo est, vt hæc penitius, atq; subtilius secundum Theologos expendantur.

CAP. II.

Anima imago Dei, secundum Theologos.

ANIMVS hominis, non temerè imago Dei, siue diuinæ similitudinis forma nuncupatur. eò enim creatura aliqua, cæteris nobilitatis præstat magnitudine, quò efficacius atque eminentius diuinam exprimit imaginem. Cùm verò angelus & homo, hoc munus diuinæ similitudinis exprimendæ, feliciùs ac copiosius reliquis omnibus creaturis obtineant; iure diuini vultus simulachra, atque Dei filij nominantur: *Signatum est super nos lumen vultus tui*, dicit Dauid. *Psalm. 4.* Et Iob, *Cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.* Creatura autem irrationalis, Dei imago nequaquam dicitur; sed vestigium: *Vestigium.* sicut disputatum circa principium 2. *libri Pymandri*, vbi de imagine Trinitatis & animæ potentiis nonnulla dicta sunt. Filius autem Dei, vt

Anima imago Dei.

dictum est. est imago Dei inuisibilis, identitate naturæ; homo autem proportionis similitudine, ac participationis societate. Vnde August. in lib. de decem chordis, huiusmodi vtitur exemplo: *Sicut, inquit, imago Imperatoris, aliter est in nummo, aliter autem in filio: in filio quippe impressa est secundùm conuenientiam naturæ, in nummo autem, secundùm exteriorem effigiem, sic & in filio Dei imago, quia eadem est in vtroque natura. in nummo, id est, in homine, est proportionis. non æqualitatis imago: in filio præterea hominis, est imago patris, & ex hoc est pater eius: in speculo autem imago, non est hoc, quod ipse homo, & ex hoc non est pater eius.*

August.

Itaque in filio regis, est imago secundùm æqualitatem substantiæ; in speculo autem longè abest à substantia. Quamobrem, filius est imago patris, & nunquam ad imaginem, ob naturæ expressæ identitatem, quam filius substantialiter habet: homo verò imago Dei dicitur, propter identitatem similitudinis: ad imaginem autem, propter eiusdem similitudinis imperfectionem. Imago attenditur in naturalibus, similitudo autem in gratuitis. Naturalia sunt tres animę potentiæ, memoria, intellectus, & voluntas, quibus anima capax sui efficitur creatoris: ipsis enim Deum meminit, intelligit, & amat; sicque supra seipsam conuertitur, atque suo creatori conformis redditur: eo enim ipso, mens est imago Dei, quo potest capax & particeps esse Dei. Sed Deus ab anima capi non potest, nisi timeatur: neque potest amari, nisi intelligatur: nec potest intelligi, nisi præsens habeatur: primum quidem voluntate perficitur, secundum intelligentia, tertium verò memoria: retentio namque speciei in memoria, ad intelligendum, intelligentia ad amandum disponit; quatenus id, quod amatur, bonum esse iudicatur: in his ergo potentiis, ad vnitatem essentiæ relatis, Dei imago in homine est obseruanda; in quibus sanè & distinctio, & ordo, & habitudo, & origo, clarè, lucideque conspicitur: intelligentia siquidem, instar prolis, ex memoria nascitur: tunc enim intelligimus; cùm eorum, quæ in memoria habentur, in acie intellectus, similitudo resplendet; quæ aliud est nihil, quàm verbum mentis. ex memoria autem & intelligentia, spiratur amor nexus amborum: itaque, anima potentialiter est ad imaginem Dei; quia potest meminisse, intelligere, & amare Deum: actualiter verò, quando meminit, intelligit, & actu diligit Deum. Videt ergo anima Deum directè, in seipsa: indirectè vero in speculo creaturæ: siquidem dum seipsam considerat: per se, tanquam per speculū, ad diuinarū assurgit cognitionē personarū, patris, verbi, & amoris; propterea, & actus habet sese circūncidētes, meminisse, intelligere, & velle. Sanè, quòd meminit, intelligit & vult: & quod intelligit, meminit & vult: & quod vult, meminit & intelligit. Memoria est vnitatis, & primi principij specimen: vnitatis verò authoritas, & primi principij dignitas patri tributur: propterea rectè hominis memoria, patris pręse fert imaginem. nam quemadmodum memoria principium est intelligentiæ, in cognoscendo, & voluntatis in amando, principium sine principio intellectuali, ita pater in diuinis est principium sine principio, à quo fluit omne posse, & omne esse. Intellectus autem veritatis & claritatis simulachrum prætendit: nam proprium intellectus obiectum est veritas, ideoque aptissimè filij Dei similitudinem prętendit: filius enim in diuinis est veritas, & claritas: nam veritas promissionum antiquarum, & vitæ præsentis, & futuræ, per Iesum Christum facta est. ab hac prima veritate, procedit omnis veritas: denique ipse illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Porrò, voluntas est bonitatis, & charitatis, siue amoris domicilium: voluntas enim non fertur, nisi in bonum, aut verum, aut apparens: amor verò est voluntatis pabulum, & nutrimentum. Quare congruentissima ratione, Spiritui Sancto attribuitur, qui est amor & bonitas: à quo profecto amore, amor iustitiæ & bonitatis emanat in vniuersam prorsus creaturam. Non abs re ergo, anima rationalis est imago Dei. cum suarum virtute potentiarum, ordine, distinctione, atque origine viuacissimè, atque efficacissimè exprimet illius sacrosanctæ indiuiduæ Trinitatis secretum, sanctumque mysterium. Cæterum August. in lib. de spiritu & anima, hanc ponit inter imaginem & similitudinem differentiam: *Spiritus, inquit, dicitur factus ad imaginem, & similitudinem Dei, in quo cognitio veritatis est, & amor virtutis: imago siquidem in cognitione est, similitudo autem in dilectione: siquidem imago sita est in potentia cognoscendi, & est in cognitiua, similitudo autem in potentia diligendi, & est in affectiua.* Memoria & intelligentia cognitiuam obseruant & tuentur, voluntas verò affectiuam: & is quidem potentiarum ordo in imagine situs est creationis, non recreationis, siue iustificationis, in quo planè duæ virtutes, nempe, spes, & charitas, affectiuam custodiunt: quia nimirum irascibile & concupiscibile temperant, & moderantur. vna verò, fides scilicet cognitiuam, quia respicit rationale; quamuis spes reformatrix irascibilis, memoriam consequenter reformet, sunt enim ambæ tenacitatis cupidæ. Ponitur quoque à Theologis triplex imago, creationis, recreationis, glorificationis. Et de prima quidem dictum est, quòd sit vnitas essentię, cum trium potentiarum distinctione & ordine: de secunda verò dicunt, in spe, fide, & charitate positam esse, cum vnitate gratiæ gratum facientis: tertiam autem consistere aiunt in tribus dotibus gloriosis, nempe in secura tentione, in aperta visione, & in perfecta fruitione. Porrò, prima imago est creaturæ à Deo per creationem exeuntis: secunda est eiusdem per iustificationem ad Deū redeuntis: tertia est Deo per glorificationem fruentis. Insuper, quædam imago dicitur abolita, veluti apparet in mente captis: quædam deformata seu obliterata, vtporè in peccatoribus: quædam clara & lucida, nempe in iustis, & virtute præditis: quædam perfecta, veluti in angelis, & beatis spiritibus; imago siquidem intellectualem consequitur natura. Quare, vbi perfectius inuenitur; ibi magis splendet diuinæ similitudinis radius. sed in angelo subtilior, dignior, atque perfectior, quàm in homine, intellectualis inuenitur, natura, puta, quia sunt astra matutina, lucida specula, mentesque purissimæ: homo autem astrum vespertinum, speculum ænigmaticum, mens peccatorum concretione labefactata: magis ergo in angelo, quam in homine nitet diuinæ imaginis specimen & pulchritudo. *Tu signaculum similitudinis*, inquit Ezechiel 28. in quo subtilior natura ostenditur. Verùm, si quasdam in homine peculiares spectes conditiones: angelo videbitur in hoc pręferendus, vtpotè, qui perfectiùs diuinę imaginis præ se fert rationem: ex patre enim filius gignitur, & homo ex homine, non autem angelus ex angelo: Deus pręterea in toto vniuerso dominatur, & homo perfectus omnium inferiorum est institutus, quia omnia subiecisti sub pedibus eius: Deus est simpliciter omnium finis, & homo quodammodo est omnium finis: Deus est totus in qualibet parte vniuersi; & homo, id est, anima, quæ est verus homo, est in qualibet parte corporis. Magna igitur animæ rationalis dignitas: imprimis, quia facta est ad imaginem beatissimæ Trinitatis, vt memoria Deum recoleret, intellectu cognosceret, voluntate diligeret: deinde à summo artifice & mundi parente, condita est immortalis substantia, incorruptibilis, duratione interminabilis, vita perpetua; imago enim æternitatis non esset, si durationis aut mortis termino claudi posset: tertiò, tanta pollet simplicitatis & innocentiæ virtute; vt nulli fas sit secreta illius ingredi cubiculi, nisi soli architecto, & omnino opifici Deo: postremò, ad Deum appetendum creata est, ita quod quicquid infrà Deum appetit, minus illi est, & iure ei non sufficit, quicquid Deus non est. Rectè ergo dictum est ab illo sapiente, quòd omnis nostra vis in animo & corpore sita est, atque alterum nobis cum diis, alterum verò cum beluis nobis commune esse. vndè rectiùs est, ingenij, quàm virium opibus, gloriam quærere: munus enim animi, humanique ingenij, est vti ratione; qua nihil est, non dicam in homine, sed in omni cœlo atque terra diuinius. Hac præstat homo cæteris animantibus, & cum diis cognationem habet: hæc summa animi dignitas, quæ domina est omnium & regina, quæ ritè nominatur sapientia: hanc alta capitis fundauit in arce, mandatricem operum, prospecturamque labori. O felix imago, diuinum simulachrum, Deifica similitudo! O ter quaterque beatus animus: sigillum summi regis: vexillifer sanctæ Trinitatis: figura non fuco, sed veritate depicta, in quæ licet sacrosanctæ Trinitatis incomprehensibilem imaginem conspicere! O felix, inquā, anima, quam Dei pietas respicit: humilitas subijcit: potentia reducit: obedientia conducit: perseuerantia perducit:

In quibus consistit imago. *August. de Trin. 14.* *Ordo potentiarum.* *Verbū mētis.* *Visio animæ directè.* *Memoria.* *Intellectus.* *Voluntas.* *Imago in cognitione.* *Similitudo in dilectione.* Anima Imago Dei. *Triplex imago.* *Quadruplex imago.* *Imago in angelis.* *Quomodo in homine sit maior ratio imaginis.* *Anima dignitas.* *Salust.* *Cic. 3. T[usc.]* *Claud. 4. lib. Cons.* *Laus animæ.*

Anima imago Dei.

deuotio introducit: charitas vnit. Hæc pro sole intellectum habet: pro luna voluntatem: pro astro virtutes. Hæc est insignita Dei imagine: decorata similitudine: desponsata in fide: dotata in spiritu: redempta sanguine: depurata cum angelis: capax beatitudinis: hæres bonitatis: denique rationis particeps.

Encomia animæ.

Hæc est anima, dum viuificat corpus: dum vult animus: dum scit mens: dum recolit memoria: dum rectum indicat ratio: dum spirat spiritus: dum aliquid sentit sensus. Qui ergo miraris, ô homo syderum altitudines: maris profunditatem: terræ longitudines: animantium varietates: plantarum viuacitates: lapidum virtutes: hominum ingenia; animi tui abyssum intra, & ibi multa mirare si potes.

Musices dissimilitudo.

Hæc est illa musices magistra, quæ in hoc corpore, tanquam in fidibus musicis, cum summis, vt ita dicam, digitis, velut neruorum sonos, ita pulsat carnis passiones; vt consonum reddat morum, atq; virtutum consentientem concentum. *Anima* enim, vt dicit Plato in Timeo, *est media rerum, & ex omnibus quodammodo componitur, atque omnibus similis fit, & concorditer cuncta deuincit*: propterea concordię musicæ comparatur: musica enim, fit in elemento medio per motum orbicularem, ad aures perueniens; ex quo animæ conuenit, quæ media rerum est, ac in circuitum reuoluitur. Hęc est oculus hominis: quod enim est oculo sensibile lumen, hoc est animę Deus, verbum. Oculus, si lux non adsit, visu vti non poterit; sic anima, non illuminata, intelligere non potest.

Oculus animæ.

Plato in conuiuio: *Anima*, inquit, *lumen habet geminum: naturale alterum, siue ingeneratum: diuinum alterum, & infusum; quibus vna coniunctis, ceu duabus alis, in sublimem potest volare regionem.* Hęc est templum domini, in quo sunt Cherubim obumbrantia, & thronus Salomonis: quia anima iusti, sedes est sapientię.

Templum.

Aurum.

Hęc est aurum electum, & probatum: aurum terrę defossum, & ominis admittit dignitatem, & splendoris claritatem. cùm verò ab humo separatur, aurum quidem dicitur; sed non probatum. si autem per ignem excoctum fuerit, & purgatum; tunc auri splendorem, & ornatus sui accipit dignitatem: ita & anima inter humum & ignem, id est, inter carnem spiritumq; consistens, quando carnis adhęret affectibus, caro dicitur; quando verò spiritus sese subdidit sensibus, spiritus appellatur: quòd si proprio se crediderit cogitatui, aurum sordidum efficitur; in quodam enim meditullio posita est, vt omnia fieri possit, si velit.

Caro. Spiritus.

O igitur pręclarã, sanctamq; imaginẽ: sponsam veritatis: tabernaculũ summi regis: thalamum Trinitatis: tabernaculum Dei: musices magistram! ô, inquam, optimam musices consonantiam: oculum luce candentem: templum spiritussancti: cælum syderibus plenum: aurum ex Ophir veniens: denique, vt vno verbo complectar omnia, diuinarum atque humanarum rerum sacrarium. Est ergo anima imago Dei.

CAP. III.

De animæ potentiis.

QVONIAM quidem visum est, tum hîc tum etiam circa principium secundi Pymandri animam rationalem conditam esse ad imaginẽ Dei, eamq; in ordine & origine potentiarum animæ positam esse; hac de causa tirè nobis de animæ potentijs erit disputandum: tametsi, cùm de imagine Trinitatis in secundo Pymandri ageretur, dixerim nonnulla, quæ ad huiusmodi negotium spectant; quòd scilicet non sint animæ accidentia, & quomodo ab ipsa anima dissentiant, & discrepent. Deinceps ergo ex professo, de hac re non paruæ vtilitatis, ac minimæ speculationis, pro virili verba faciamus: est. n. locus amplissimus ad dicẽdũ, & ad docẽdum ei, qui prõpto animo erudiri desiderat. In tertio Pymandri, de potentia & actu, lõgo sermone disputatũ est; veruntamẽ, quæ ad animæ potentias nunc spectent, distinctiùs eloquamur. Pro huius negotij clariori intellectu habẽdo, illud venit in mentem, quod à Dionysio in libr. de cęlesti Hierarchia pręclare scriptum est; in omni scilicet creato, tria inueniri, nempè substantiam siue essentiam, virtutem, & operationem; in quibus planè indiuiduę sanctæ Trinitatis splendet imago: nam substantia patris, virtus verò filij, operatio autem spiritussancti similitudinem gerunt.

Tria in omni creato.

Operatio pręterea in trinario consistit; nempe principio, medio, & fine. Hoc idem 1. cęli philos. innuere videtur: *Omnia*, inquit, *supra tria ponimus, nempè esse, posse, & agere*; siue essentiam, potentiam, & actionem. Ponuntur & à Theologis alij ternarij, de quibus in secundo Pymandri disputatum; vnitas, scilicet, veritas, & bonitas: item modus, species, & ordo, vel mẽsura, numerus & pondus: quę omnia ad diuinas illas personas aptissimè referuntur, de quibus modò non est dicendum per singula.

Anima imago Dei.

Quoniam autem anima intellectiua est creatura, & quidẽ nobilissima, vtpotè summi regis imago, & diuinum simulacrum; rectè cum suarum ternario potentiarum, parẽns sui gestat imaginem: Deus namque, pro suæ bonitatis abundantia, pro captu cuiusque, vniuersas prorsus replens creaturas, diuiniori quodãmodo virtutibus animã repleuit humanã, quò agiliùs atq; paratiùs ad operandũ atq; agendũ prodiret. nam cùm nihil, Deo duntaxat excepto, per suam agat, & operetur essentiam, sed virtute siue potentia, de ipsius substãtia immediatè manante, ritæ animæ ingeneratæ sunt potentiæ, quarum adminiculo in exercendis, complendisque actionibus vteretur; hinc est, quòd potentia primum & immediatum nominat operationis principium, potestatem, & virtutem, substantiæ creatæ; quam, veluti instrumento, anima prodit foras ad operandum: anima enim reminiscitur, sed per memoriam: cognoscit per intellectum: diligit verò per voluntatem, sic dicitur videre. per potentiam visiuam, audire per auditiuam, nutrire per nutritiuam.

Augustinus.

Quid potentia.

Philo 2. cæli.

Sanè, quædam res sunt infimæ fecis, in rerum ordine, infimum locum obtinentes. Et hæ quidem, paucis atque paruis motibus, paruam certè perfectionem assequuntur; veluti, qui paucis remedijs, modica fruuntur sanitate. aliæ verò multis motibus, multam sibi comparant vitæ felicitatem; veluti sunt hi, qui multis laboribus, multam possident sanitatem. Et iste gradus secundus, maioris est dignitatis & virtutis. Aliæ res, hoc est, tertius gradus, rerum paucis, perfectam retinet sanitatem. Posthemus

Quatuor gradus.

gradus, absque alio auxilio, sine remedio, perfectam sani- 2.
tatẽ possidet. Itaque, primi siue infimi ordinis entia, paucis 3.
quidem, sed imperfectum bonitatem participant: ideoque 4.
quia paucas habent operationem virtutes, paucis potentiarum instrumentis vtuntur; vtpotè bruta animantia rationis expertia: secundi verò ordinis, est homo: tertii angelus, postremi autem Deus. Homo igitur, quoniam multis opus habet operationibus, vt suæ perfectionis gradum assequi queat; propterea ab omnium satore Deo, inditæ illi sunt multarum potentiarum species, atque genera: de quibus paulò pòst erit mihi disputandum. Itaque, potentia creaturæ arctata si esset ad vnum, essetque absque potentiarum multitudine; ex quarum collectione, motuum adinuicem propagaretur ministrandi officium; profectò perfectum posse minimè haberet: nam, quemadmodum corporis membra, & sensuum ministeria, sese mutuo fouent, & tuentur obsequio; ita planè multitudo potentiarum adinuicem est solicita, vnaque alteri est auxilio, pro totius hominis administratione complenda. Animæ ergo intellectiuæ, est necessaria potentiarum multitudo.

Quare data sint potentiæ.

Sed deinceps dicamus, an animæ potentiæ fluant, & causentur ab essentia animæ, vtrumne sit anima causa efficiens, formalis, & finalis potentiarum, quæ ipsi attribuuntur? Ingerit enim menti humanę non paruam difficultatem, quodammodo à substantia simplici huiusmodi substantiæ produci possint: à simplici siquidem multitudo aliqua fluere non potest: fluens namque, & id quod fluit, eodem in subiecto esse nequeunt. proinde Auerroes ait huiusmodi potentias ab agente produci: *Agens*, inquit, *quantum dat de forma, tantum dat forma accidentibus.* Verùmtamen non ignorare oportet, potẽtias animę, qualitates innuere interdum, quæ animæ vnionem ad diuersas corporis partes consequuntur; veluti sunt complexiones membrorum, quæ corporis & animæ vnionem sequuntur; nonnunquam verò aptitudines ostendere, ita, quòd per tales quidem potentias, anima aptitudinem habet, diuersas operas producendi. Affectionum præterea aliæ subiecto insunt, quatenus à suæ formæ principiis proficiscuntur, veluti sunt formæ principia, genus scilicet & differentia, quæ sumuntur à forma.

Potentiæ an ab anima causentur.

8. Phys.

Anima imago Dei. *Principia formæ.* à forma. aliæ verò insunt subiecto, quatenus à principiis materiæ descendunt; vtpotè materię principia, nempè dispositiones, complexiones, & qualitates materiales, quibus fit, vt materia sit formæ subiectũ. Insuper, fluxus vnius ab altero, nõ vno modo, sed multis modis dicitur: cõmuniter, propriè, & magis propriè. & cõmuniter quidẽ, quãcũq; rei alterius depẽdentiã indicat, quæ à sua per se causa dependet: propriè verò, est vnius generatio partis post alteram: *Principia materiæ.* magis propriè autem, est motus localis humidi; veluti cùm dicitur mare fluere & refluere. Potentiæ itaque animæ fluunt ab anima, primo, non autem secundo, & tertio modo: etenim, omne quod motu locali mouetur, est corpus: sed potentia animæ non est corpus; alioqui duo corpora in vno eodemque loco simul essent, quod est falsum. neque vt generatio vnius formæ partis post alteram? propterea, quòd naturalis animæ potentia, in quo primò est anima, tota simul in instanti; veluti virtus visiua tota simul. Cum anima visiua. His ita dilucidatis, dici potest: potentias complexionales, siue qualitates materiales, ex principiis materialibus rei animatæ fluere, nempè ex diuersis organorum complexionibus, anima nihilominus mediãte. Sed de his non est modò sermo. Quòd si potentias velis intelligere, aptitudinales qualitates; dubium esse non potest, quin principaliter fluant ex genere, & differentia, formę vtique principiis. Cęterum licet potẽntiæ qualitatiuæ, seu materiales, ex animæ corporisq; vnione animato insint: aptitudinales verò, soli animę attribuuntur, atq; animę mediãte animato insunt: propterea, vt materia, in qua & subiectũ, anima illarum principiũ dicitur: quia in ipsa recipiuntur. Est etiam causa, vt finis, cuius gratia: potentiæ etiam sunt propter animæ operationes: operationes autem propter animam, quatenus scilicet anima diuino esse participat. Accidentia quoque sunt gratia subiecti: qua ratione fit, vt alia sit materia in qua, & finis, gratia cuius illæ datæ sunt homini. Non est autem suarum potentiarum causa efficiens: propterea quod si animæ substantia per se, & immediatè, suam produceret potentiam: tunc procul dubio, vnum & idem, & secundum idem, denique & eiusdem actiuum esset, & receptiuum principiũ: constat siquidem animam absq; aliquo principali medio, suarum esse potentiarũ immediatũ principiũ receptiuum. Quare, si principium esset actiuum; simul esset actiuum & receptiuum, quod planè fieri non potest indiuisibili existente animæ essentia. neque illa ratio probatur, quæ dicit, pro diuersarũ respectu seu ordine virtutũ, receptiuì actiuiq; principij rationem, animã subire posse: nam huiusmodi ab anima effectiuè procedunt, aut non si non: nec primę: si procedant: redit iterum difficultas rei intelligendæ: aut profectò processus in infinitum in virtutibus inuenietur naturalibus animæ, vt vna alteram producat mediante altera, quod est absurdum. neque est causa, vt forma perficiens: non enim potest esse forma perficiẽs, nisi eius, quod, vt subiectum illius est & materia. sed nullum accidens proprium, vel commune, respectu proprij subiecti, materia potest esse. vel subiectum: non ergo est causa, vt forma perficiens. neque vt forma declarans: eò, quòd eiusmodi forma ad mentem Auerrois sit definitio, quæ indicat essentiam definiti. Sed essentia & forma, secundum Auerroem idem sunt. Quoniam autem subiectum, seu differentia aut genus, in definitione à forma, seu à parte formæ non accipiuntur, inde fit, vt subiectum definino dici non possit; tametsi, vti deferens definitionem accidentis, in definitione ponatur: igitur subiectum non est suorum accidentium perficiens, seu declarans forma. Secundùm hanc igitur sententiam, anima est suarum causa potentiarum; vt materia in qua, & finis gratia cuius.

Quomodo potentia fluant ab anima. *6. Phys. 2.* *Vt materia.* *Vt finis.* *Causa efficiẽs* *Vt forma perficiens.* *Declarans.*

CAP. IIII.

Argumenta contraria.

1\. CONTRA prędicta, multorum fretus auxilio, sic arguere tentabo. Quod dat animam, dat naturalem potentiam, mediante ipsa anima: sic enim docet Commentator
4. Cæli. 5. & 8. Phys. 2. 2. *Generans, inquit, quantum dat de forma, tantum largitur de accidentibus formam per se consequentibus*, veluti generans formam ignis, leuitatem simul largitur, & caliditatem. Igitur anima est principium effectiuum suarum certè potentiarum. *Pntẽtia ab essentia.*

Item. Communis propemodum est doctissimorum sententia, subiectum propriorum quidem accidentium causam esse, & materialem, & efficientem: ergo quod prius.

3\. Amplius, si subiectum sit solum causa materialis, & non effectiua: erit ergo in potentia contradictionis, teste philosopho 9. met: atque ita suis accidentibus posset denudari, quod est falsum: propria enim accidentia, à suo subiecto, non habent propriam subsistentiam discretam. Destrueretur prętereà demõstratio, per modum causæ efficiẽtis; quod peripatheticis minimè placet; à quibus clare docetur, per omnia causarum genera demonstratiuonem fieri posse. Est etiam forma saltem declarans: propria enim accidentia definiuntur in abstracto; subiectum verò in eorum definitione positum, causa est, vt definiantur in concreto, quod est formæ declarantis. *Verum* animaduersione dignum est, quoddam efficiens ei, cuius est principium, esse quidem largiri; sed per mediam operationem, instar ignis calefactionem, aquam calefacientis. Aliud verò. ad cuius positionem illico aliud sequitur, & quidem naturaliter, siue actione media: quod quidem contingit, quando ab agente duo producuntur, sed per primum secundum, instar mouentis, partes remotas per propinquas. Ex hac distinctione, facilè est hasce sententias conciliare adinuicem non enim primo, sed secundo modo, sui quidem proprij accidentis, causæ efficientis locum subiectum obtinet: generans enim non attingit proprium accidens geniti, nisi prius attigerit essentiam geniti: quæ profectò suaptè natura præcedit proprium accidens. Sanè, si subiectum in proprium accidens vim non haberet causæ efficientis; nec ergo ei necessariò inesset, sed contingenter; atque ita posset à subiecto abesse, quod naturæ ordo non patitur: neque accidentia propria perinde agerent, ac si essent ipsæmet primæ substantiales, nisi ab eisdem producta fuissent. Quamobrem si intellexeris, nullum inde sequetur absurdum, vt idem sit productiuum & receptiuum principium: non enim est efficientia propriè dicta, sed resultantia potius. Esset autem absurdum non paruum, si iuxta primum sensum res se haberet: quippe, quia tunc idem esset in potentia, & actu. Itaque propriorum accidentium emanatio à subiecto, non fit per aliquam actionem siue motum medium, sed per naturalem potiùs resultationem seipso enim & non alia media actione, à subiecto proprium accidens producitur; eadem quippe actione subiectũ producitur ab agente. Ex hoc soluitur illa ratio de animæ indiuisibilitate: anima enim componitur ex potentia & actu: proinde, ex vno est potentię productiua: ex altero autem eiusdem receptiua. *Sed dices* fortassis, accidentium prædicamenta substantiæ attributa esse, non tanquam agenti, & fini, vt dicit Auer: *4. met. com:* 1. sed potiùs, quia per eorum construuntur subiectum, sed Commentator de communibus, non autem de proprijs ibi loquitur accidentibus. His ita dilucidatis, ad primum argumentum dico, illud posse intelligi hoc modo: generans priùs naturaliter generat formam: & mediante forma, propria accidentia, quod quidem nobis probatur. sed ex hoc non sequitur, vt forma sit propriorum effectrix accidentium causa: etenim forma non est causa, sed effectus medius, quo vtitur agens in productione accidentium; præsertim, cum quodam ordine, atque vnica productione, vtrumq; à generante in esse actuali producatur. *Sed ille* diceret, hoc verum esse, de vera efficientia, non autem de ea, quæ resultantia nominatur. Auerroes præterea loquitur de accidentibus, quæ mediãte aliqua potentia receptiua, realiter sunt in subiecto, sicut sunt modus ad vbi, sed potẽtia animę nõ recipitur in anima aliqua potentia mediãte; alioqui 2.
in huiusmodi potentijs procederetur in infinitum. *Ad secundum.* non valet argumentum in substantiis simplicibus,
quæ diuersarum partium multitudine carent: quarum vna 3.
agant, altera verò recipiant. *Ad tertium.* Anima respectu suarum potentiarum, & subiectum suorum accidentium, est potentia merè passiua: quia est ens simpliciter in actu,
& secundùm quod in potentia, propterea non est in potentia contradictionis. *Arguit* præterea Auerroes in lib. de- *Auer.*

struċtio-

Quod sit causa efficiens. *Quomodo productiuum & receptiuũ.* *Auer. 4. met. com. 1.* *Solutio.* *Ad primum argumentum*

Potentiæ quomodo differunt ab anima.

destructionum contra Algazelem, nullum subiectum suorum esse accidentium causam propriorum effectiuam:
quoniam, inquit, quicquid est per se causa alicuius; est etiam per se causa omnium, quæ illum effectum necessariò
comitantur. Quare, si subiectum causa esset, causa propriæ formæ, esset etiam causa sui: similiter anima se habet ad suas potentias: proinde, neutrum illorum suorum
est propriorum accidentium causa effectiua; siquidem effectrix causa propriorum accidentium, est etiam causa effectrix ipsius subiecti, cuius sunt illa accidentia propria: agens
enim quantum dat de forma, tantum dat de proprijs accidentibus: non enim largitur accidentia, nisi largiatur & subiectum; propterea, quòd eadem generatione generentur,
& corruptione corrũpantur. *Ad quartum.* Quanquàm medium esset definitio subiecti; definitio nigilominus subiecti, causa esset formalis, non accidentis, quod demonstratur, sed subiecti de quo demonstratur; siquidem definitio subiecti. aut forma est, aut ratio sumpta à forma. atque
ita est causa formalis subiecti, non quæsiti siue accidentis.

Subiectum causa sui.

4. Porrò, qui volunt, animam esse subiecti, & propriorum
accidentium causam effectricem, his rationibus nituntur:
cùm sit forma substantialis, est prima actualitas subiecti, &
accidentium, quæ illud consequuntur: quia primùm est
causa in quolibet genere. sed anima causat esse in actum
suo subiecto: igitur ipsa est causa effectiua & subiecti &
propriorum accidentium. Ab anima ergo, veluti à principio effectiuo fluunt, tum subiectum siue compositum in
actum, tum eius propria accidẽtia. Hæc quidem dicta sint,
quomodo potentiæ ab animæ essentia fluant & proficiscantur.

Aliorum rationes.

CAP. V.

Potentiæ animæ, sintnè realiter idem cum ipsa animâ.

In secundo Pymandri, vbi de imagine Trinitatis sermo
fuit, de hac quæstione disputatum est; hac de causa paucis me absoluam. Inprimisque illud annotandum puto,
quòd si potentia pro subiecto potente intelligatur; tunc anima est essentialiter sua potentia, id est subiectum; quod
potest: illud enim quod est principale receptiuum actus,
est vnque subiectum, quod potest. sed anima est principale actus receptiuum siue productiuum, compositum namque non recipit, aut efficit animæ operationes, nisi anima
mediante. Quod si volueris intelligere, potentiam pro
immediato operationis principio actiuo, sed passiuo; tunc
planè (ad aliquotum meorem) potentia essentialiter ab anima diminuitur seu distinguitur. quæcunque enim in di-

Potentia pro subiecto.

1. uersis posita sunt prædicamentis, distinguuntur essentialiter. 1. *post.* & 12. *met.* sed anima & potentia naturalis. quæ
est immediatum principium naturalis operationis; sunt
huiusmodi: anima enim est in genere substantiæ, potentia
2. autem naturalis in secunda specie qualitatis: essentialiter
ergo distinguuntur. Sanè, si potentiæ animæ eædem essentialiter essent cum ipsa anima; profectò essent eædem inter
se: nam quę vni & eidem numero sunt essentialiter eadem:
inter se similiter se habent. sed consequens est absurdum
3. omninò, nempè, quòd memoratiua potẽtia sit intellectiua, & visiua, & olfactiua: ergo quod priùs. Vna præterea
potentia nobilitate alteri non antecelleret: anima enim
non est seipsa nobilior. Atqui inter potentias est nobilita-
4. tis & excellentiæ delectus. Adde, quòd anima, & eius actus siue operationes, sint res multùm diuersæ; anima quippe est substantia, operatio verò accidens; illa indiuisibilis,
hæc autem diuisibilis, sed naturæ ordo non tendit ad multum longèque dissimile: quare non videtur fieri posse, vt
potentia, quæ est immediatum principium operationis actiuum, siue passiuũ, essentialiter sit idem cum ipsa anima.
Sed *dices*, animam per se sine aliquo principio immediato,
suas operationes agere: nam si id prẹstat forma accidentalis, veluti calor, qui est immediatum calefactionis principium; quanto magis anima, quæ est forma substantialis
præstantior, & nobilior? Nam si minus videtur inesse
& inest; & maius, magis. *Dici* potest, quòd in istis inferioribus immediatum operationis principium ad causam
spectet instrumentalem, vel organicam: hinc est, quòd in
artificium operibus conficiendis, immediatum operationis
principium, est instrumentum; ars verò principium remotum. Cùm igitur forma substantialis sit causa principalis,
quia natura est principium motus primum per se, id est,
principaliter; non est necesse, vt sit immediatum operationis principium, Secus autem est de forma accidentali;
quæ non est principale, sed organicum principium: ideoq;
absque aliqua virtute mediante, est principium operationis immediatum. nam si ageret aliqua virtute media; aut
illa virtus est substantia, & ita esset immediatum principium; aut accidens, & ita habetur propositum. In istis ergo materialibus forma substantialis, non est immediatum
principium actionis, vel passionis Adde ad propositiuũ 5.
quæsitum quòd si potentia essentialiter non separetur ab
animæ essentia, anima semper ageret: quod enim agit per
essentiam, semper agit. sed anima non semper agit: igitur 9.
potentia non eadem cum eius essentia. Item, in omni ente
creato, esse & posse distinguuntur, vt iam dictum est. sed
anima est ens nouum creatum: eius ergo potentia essentialiter differt à sua essentia. Verum, si potentiæ animæ sunt
eius aptitudines, modò aptitudo realiter à suo subiecto
non separetur: proinde, pro vtriusque conciliatione opinionis dici potest, potentias ab animæ essentia differre;
non re quidem existentiæ, hoc est, quòd in proprijs existentijs seorsim existant; sed re essentiæ hoc est, quòd in diuersis sint prædicamentis, aut quòd non in eodẽ prædicamento formaliter collocentur. Itaque, intellectus, & voluntas, re existentiæ, ab anima nequaquam separari possunt: sed benè re prędicamenti; sunt enim in prædicamento qualitatis: seu rationis: anima autem in prædicamento
substantiæ. Hac distinctione posita, *soluitur* primum argumentum: verum enim est de re essentiæ, non autem
de re existentiæ. Secundum quoque verum est de agente
totali: anima autem non est agens totale, sed pars agentis
totalis, compositi scilicet, quod agit per se, & totaliter. Eadem facilitate solui possunt & reliqua.

Forma accidentalis immediatius agit, quàm forma substantialis.

Re existentia

Soluuntur argumenta.

CAP. VI.

Potentiæ distinguuntur per actus, & obiecta.

Sensitiuum, & opinatiuum sunt diuersa ratione, id est,
diuersa definitione; siquidem sentire, ab ipso opinari,
alterum est. Sanè animæ potentiæ per proprios, & propinquos fines distinguuntur. sed actus potentiarum animæ, sunt earum fines proprij, & propinqui; veluti est videre ipsius visus, & audire auditus, & intelligere intellectus; sic enim docet philosophus *de somno, & vigilia*: quod
sentire & sapere sit omnibus finis: & 9. *met.* 16. Actus vniuersaliter est finis potentiæ ordinatæ ad ipsum actum: potentiæ ergo animæ per actus distinguuntur. Verùmtamen
pro huius quæstionis clariori intellectu, non est silentio
tegenda Auicennæ doctrina, quæ in 6. *de naturalibus* ab eo
posita est: quinque enim modis in actibus animæ diuersitas inueniri potest. Vno quidem modo, secundùm fortitudinem, & debilitatem; veluti est, opinari, & credere. A-
1. homodo, secundùm velocitatem, & tarditatem, vt curre-
2. re, & moueri. & his quidem modis actuum diuersitas, nõ
opus habet potentiarum diuersitate; alioquin tot essent
animæ potentiæ, quot in actibus inueniuntur gradus fortitudinis, debilitatis, velocitatis, & tarditatis. Tertius autẽ 3.
modus, est secundùm habitum & priuationem; vt quiescere, & moueri. Quartus verò, secundùm comparationem 4.
ad contraria eiusdem generis; vt sentire album, & nigrum.
& de his quoque duobus modis simile est iudicium: eiusdem enim potentiæ est comparari; siue comparatio ad vtrunque oppositorum. Porrò, quintus modus, ad actus
pertinet diuersorum generum, vti est apprehendere, mouere, & sentire; & in hoc quidem modo, actuum diuersi- 5.
tas potentiarum denotat diuersitatem: proinde actus genere diuersi sunt, qui obiecti rationem dissleuiunt. Deinde, non ignorare oportet, potentiarum diuersitatem intelligi posse bifariam; nempè quoad formam, quam de
ipsis

Arist. 2. de anima 22.

Auicenna.

Diuersitas actuum.

Potentiæ distinguuntur per actus.

atque ita obiecta esse secundaria; non est simile: album enim, & nigrum, sunt species specialissimæ; propterea sub eis non cadit sensus diuersus. audibile, vero & visibile, sunt genera diuersa, ex quibus vnumquodque plures sub se species habere potest: ideoque nata sunt diuersificare sensum secundum speciem. *Ad Confir.* dico, animæ potentiam propriam contrarij rationem per se non respicere; sed communem potius contrariorum rationem; sicut visus non respicit rationem albi, sed coloris: in causa autem est, quia vnum contrariorum est quodammodo ratio alterius; propterea quod se habeant sicut perfectum, & imperfectum.

4. Ad quartum, Id quod est subiecto idem, potest esse diuersum secundùm rationem: hinc est, quòd ad diuersas potest pertinere animæ potentias. Sed *dices*, ens reale non causari ab ente rationis; quoniam effectus non est perfectior causa finali, & effectiua: minor quoque distinctio, non est sufficiens causa maioris: denique nullo ente rationis existẽte, adhuc essent reales rerum distinctiones. *Resp.* quòd si velimus propriè loqui; procul dubio, nulla causa effectiua, vt ratio causandi, potest esse propria causarum distinctio: diuersitas enim non est forma actiua, tametsi interdum sit necessaria causarum conditio; bene tamen respectu finis, potest esse ratio causandi.

Distinctio obiectorum qualis.

Verum tamẽ potentiarum distinctio, non ordinatur ad obiectorum distinctionem, vti ad finem; sed potius, quoniam talis potentia, ad talem proprium finem ordinatur, & talis ad talem; qui quidem fines, cum sint diuersi, potentias exigunt necessariò diuersas. Itaque sermo est de distinctione virtuali & fundamentali, non autẽ de actuali. diximus enim, non ideo intellectum, & voluntatem realiter distingui, quia ens & bonum actualiter distinguantur: sed potiùs distinctione formali virtualiter: non quidem per opus intellectus, sed ex ipsa natura rei: quare distinctio obiectorum virtualis, non est ratio causandi; sed conditio causæ distinctionis potentiarum: ex quo patet, quomodo ens reale non pendeat ab ente rationis.

5. *Ad 5.* Quemadmodum artificialia penes fines, & non penes accidentia distinguuntur; ita planè potentiæ penes obiecta, & non penes habitus; propterea, quòd habitus non sint causa potentiarum effectiua, sed dispositiones potiùs ad obiecta; quò facilius, & expeditiùs ad suos fines mouere se possint. *Ad confir.* dico, actum posteriorem esse potentia in esse, priorem verò in intentione, & secundùm rationem, sicut finis agente. Itaque licet obiectum sit extrinsecum; est nihilominus principium, & finis actionis: principio siquidem & fini proportionantur ea, quæ sunt extrinseca rei. Ad aliam *confir.* si remouerentur obiecta, quoad esse actuale, habituale, siue aptitudinale simul; tunc necesse esset omninò, & potentias similiter remoueri: si verò mãserit esse aptitudinale, manebit quoque & potentia: sufficit ergo potentiæ huiusmodi esse pro sui esse conseruando. *Ad vltimam. confir.* dico, idem intelligibile in actu ad intellectum quidem agentem comparari, vti ab eo in actu iam factum: ad intellectum verò possibilem, vt mouens ipsum: atque ita diuersa ratione ad vtrunque comparari, constat satis.

Potẽtia Passiua & actiua animæ.

Cæterùm, pro clariori intellectu eorum, quæ dicta sunt, non est prætereunda illa potentiarum distinctio; quòd scilicet aliquæ animæ potentiæ sint passiuæ, aliquæ verò actiuæ; veluti sunt potentiæ animæ vegetatiuæ: obiectum quippè illius potentiæ actiuæ, in genere causæ finalis ad potentiam comparatur: nam & potentia actiua in obiectum, sicut in finem, & terminum ordinatur; vtpotè potentia digestiua in cibum digerendum, sicuti in eius finem. Aliæ verò sunt potentiæ passiuæ, nempè sensitiuæ, & intellectiuæ: sensus enim est virtus passiua, similiter & intellectus, au-

2. de an. & 3.

thore philosopho. Quare, obiectum potentiæ passiuæ, vicem gerit causæ efficientis, dum illi rerum imprimit species: siquidem intellectus noster, est pura potentia ex sui natura, respectu intelligibilium: & in actum progreditur per speciem intelligibilẽ; sicut materia prima in actum prodit per formam.

Potentiæ differunt per organa.

Est quoque notatu dignum, animæ potentias, nõ solùm distingui per actus, & obiecta; verùmetiam per organa, & materias: vitalis siquidẽ differentia naturalis, & animalis, per organa discernuntur: organum namq; naturalis virtutis, est epar, siue id, quod loco eius fungitur: vitalis verò, cor: animalis autẽ cerebrum. tres autẽ vires vegetatiuæ, secundũ materias distinguuntur: nutritiua enim operatur super alimentum: augmentatiua super quantum in alimento: generatiua verò super residuum vtriusque.

Potentiarum numerus.

Sensus autem distinguuntur secundum organa actus, & obiecta: potentiæ rationales per actus, & obiecta; sed immediatius per actus, quàm per obiecta. Quomodo autẽ in potentiæ distinguantur, dixi.

CAP. IX.

Potentiarum ordo.

POstquàm visum est, quonammodo potentiæ ab ipsa anima exeant, atque distinguantur: denique, quomodo per actus, & obiecta discerni, seu dijudicari possint, post hac, rationi consentaneum esse iudico, vt de ordine potentiarum & numero, sermo decurrat. Siquidem secundo de anima, partes animæ à philosopho figuris comparantur; in quarum proportione, atque concinnitate componenda maximus cùm vigeat ordo artis; fieri non potest, vt in potentiarum animæ concinnitate seruanda, maximus non vigeat ordo naturæ: ab vno enim ad multa, sine ordine progredi non potest. sed anima vna est, eius verò potentiæ multæ: propterea ordo est ibi necessarius; vt multa referantur ad vnum, & conseruentur ab vno.

Ordo in potẽtijs animæ.

Qualis ordo in potentijs.

Est autem in huiusmodi potentijs ordo dependentiæ, & obiectorum. dependet enim vna potẽtia ab altera, idq; dupliciter: ordine quidem naturæ, perfecta imperfectis naturaliter priora existunt: ordine autem generationis, & temporis; quatenus ex imperfecto ad perfectũ venitur.

Ordo naturæ. Generationis. Obiectorum. Vna potentia ex alia.

Porrò, primo ordine potentiæ intellectiuæ priores sunt sensitiuis, ad quas se habent ad modum dirigentis, & imperantis: eodem quoque ordine sensitiuæ dominantur, & præcedunt nutritiuas, quæ ordine generationis priores sunt sensitiuis, similiter & sensiuæ intellectiuis. Porrò, ordine obiectorum, visus præcedit auditum, auditus verò olfactum; visibile quippè priùs est naturaliter; est enim cum inferioribus, tum etiam superioribus commune corporibus. sonus verò audibilis fit in aëre, qui elementorum commixtionem naturaliter præcedit, quam consequitur odor. Verùm, quemadmodum animæ essentia sese habet ad suas potentias, vt principium actiuum, & finale, tum etiam vt principium susceptiuum; ita quoque se habent potentiæ ad inuicem: nam intellectus respectu sensus, rationem habet actiui principij, & finalis; sensus namque est propter intellectum, & non è conuerso: proinde sensus est quædam participatio intellectus: sensus autem locum tenet susceptiui principij: quia imperfectiores potentiæ sunt priores via generationis; priús enim animal generatur, quã homo.

Numerus potentiarum.

Quoad verò spectat ad numerum potentiarum, operæpretium fuerit scire; quasdam habere animam rationalem operationes, seu potentias proprias; quasdam verò communes cum cæteris animantibus. Ex proprijs autem quædam mouent ad appetendum, & operandum, vtpotè voluntas: quædam verò ad intelligendum, & id quidem dupliciter: actiuè, & sic est intellectus agens: passiuè autem; & est intellectus possibilis: atque ita tria sunt genera potentiarum animæ: voluntas, intellectus agens, & intellectus possibilis.

Rationales.

Ex communibus autem cum animantibus, sensu præditis si sint potẽtiæ apprehensiuæ, sunt exteriores sensus, visus, auditus, gustus, olfactus, & tactus: interiores verò si sint cognosciuæ, est sensus communis, & phantasia, sub qua cõprehenditur cogitatiua humana, & æstimatiua in brutis. si verò retineant formas sensatas, sic est imaginatiua: si autem proprietates, seu intellectiones non sensatas, sic est memoratiua, vel reminiscentia, quæ non est alia à cognoscitiua realiter, vt dicitur in libro de memoria, & reminiscentia.

Sensitiua.

Animales.

Ex communibus verò omnibus alijs animalibus aliorũ viuentiũ, si fuerit potentia principalis; tunc tria habet genera nutritiuã, augmentatiuã, & generatiuã: si verò deseruiens principali, sic sunt quatuor, attractiua, retentiua, digestiua, & expulsiua. Commentator addit in suo Colliget, distinctiuã virtutem, quæ seperat nutrimentum purum ab impuro: alij verò comprehendunt eã sub digestiua; atq; ita huiusmodi sunt septem genera; & nouẽ genera potentiarũ animæ sensitiuæ, cogitatiuæ, & apprehensiuæ: si autẽ fuerint potentiæ motiuæ, aut est imperans motum, & sic est appetitus sensitiuus: aut exequens motũ;

Mo-

Potentiarũ numerus. *Vegetatiua.*

& sic est virtus motiua, quæ est infusa in musculis, & neruis. omnes ergo animæ potentiæ sunt 22. Tres enim sunt rationales 12. animæ sensitiuæ: scil. quinque sensus exteriores, sensus communis, imaginatiua, phantasia, memoratiua, appetitus sensitiuus, & virtus motiua: & septem animæ vegetatiuæ, nutritiua, augmentatiua, generatiua, attractiua, retentiua, digestiua, expulsiua. non sunt ergo infinita potentiarum animæ genera. Vnde Aristotel. 2. *de anima* 27. ponit quinque potentias, tres animas, & quatuor gradus animæ: *Potentias*, inquit, *dicimus vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundùm locum, & ratiocinatiuum.* Quinque potentiæ, tres animæ, & quatuor modi viuendi. Causa autem huius diuersitatis, est animæ operatio, quæ naturæ corporalis operationem supergreditur. nam intelligere, & velle, corporeo non indigent instrumento: sentire verò, per organum quidem corporeum fit, non tamen per corpoream qualitatem: vegetare autem, & corporeo indiget organo, & corporeæ qualitatis virtute. vincit nihilominus corporeæ operationem naturæ, eò quod corporum motiones ab extrinseco proueniant principio, vegetatiuæ verò, ab intrinseco, quod quidem omnibus animæ operationibus commune est: omne enim animatum aliquo modo mouet seipsum, cuiusmodi est vegetatiuæ operatio: digestio enim, & similia, fiunt per actionem caloris. Potentiarum autem genera, per obiecta distinguuntur: nam potentia perfectior, vniuersalius; minus autem perfecta, minus vniuersale obiectum possidet. hinc est, quòd vegetatiuæ obiectum, sit corpus animæ vnitum: sensitiuæ verò, corpus sensibile: intellectiuæ autem, vniuersaliter omne ens. Quare sensitiua, & intellectiua, non solùm rē corpori coniunctam respiciunt, sed & extrinsecam, quæ vnitur animæ per suam similitudinem: nam & anima suaptè natura ad rem exteriorem tendit, ex quo appetitiua nascitur, quatenus anima ad rem extrinsecam comparatur; sicuti ad finem, qui est primus in intentione. Inde motiua secundum locum prouenit: anima enim tendit ad rem extrinsecam, veluti ad terminum comparationis. & motus: omne siquidem animal mouetur, alicuius rei desideratæ gratia consequendæ. Modi autem viuendi, distinguuntur secundùm gradus viuentium: in quibusdam enim est tantùm modo vegetatiuum, sicut in plantis: in quibusdam verò vegetatiuum, & sensitiuum; sed carent motiuo secundùm locum, sicut sunt immobilia animalia, conchilia scil. perfecta autem animalia, habent tres illos gradus viuendi. Postremò, in homine sunt plenissimi gradus viuendi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Appetitiua autem non constituit gradum viuentibus, propterea quòd in quibuscunque viget sensus, viget quoque & appetitus. Sunt autem tres animæ: quia anima est principium operis in quadam circulatione consistentis: cùm verò tres sint circulationes inuicē non miscibiles, nempè intelligere, sentire, & vegetare; moueri enim cognitioni obsequitur. his ita enumeratis, auspicemur in nomine Domini Iesu Christi à potentia intellectiua.

Quinque potentiæ.
Tres animæ.
Quatuor modi viuendi.
Appetitiua.
Motiua secundum locum.
Appetitiuus non constituit gradum.

TEXTVS MERCVRII.

In quo mentis diuinitas recta sola cum cognatis suis, id est, mentis puræ sensibus, secum ipsa quiescat.

Commentum IX.

Plato 1. Alcibiadis.

QVemadmodum oculus corporis, inquit Plato, *seipsum in speculo, vel in altero oculo videre non potest, nisi perfectissimam portionem intueatur, quam pupillam vocamus; ita planè intellectus humanus Deum nequaquam videre, seu cognoscere poterit; nisi perfectissimam mentis portionem conspexerit, in qua viget sapientia, atque prudentia, & Dei simile, ac diuinum omne.* Est autem hæc mentis portio, apex, vnitas intellectus, centrum, flos, & caput: denique, vt semel dicam cum Mercurio. *Diuinitas mentis, recta, & sola,* Et rectè quidē illa portio, diuinitas nominatur, propter cognationem, quam habet cum diuinis: est enim pura, simplex, mobilis, immixta, immortalis, diuinæ capax naturæ, scientiæ, & veritatis indagatrix. Recta, vtpotè rebus superis suaptè natura semper intenta: rectitudinis, & ordinis debiti; semper amatrix. Ab huius autem præstantissimam speciem perunges, si primò separaueris corpus ab anima: deinde ab anima corporeas passiones: postea imaginationes à mente: adhuc à ratione discursus: quinto, ab intellectu intellectualem multiformitatem: sexto, ab intelligentia intellectualem conditionem, & animalem: postremò, in septimo gradu quiesces ab omni separationis opere, vti Deus in septimo die. Tūc peruenies ad mentis diuinitatem cum Mercurio, ad animæ vnitatem cum Dionysio, & ad pupillam oculi cum Platone. Tūc percipies diuinæ vnitatis characterem, qua sola, summo intelligibili vnimur, & hæremus: propterea à Mercurio vocata est diuinitas, recta, & sola. *Diuinitas*, inquā, quia pura, simplex, & immixta: *recta* verò, quia ad supernarum rerum contemplationem mouetur: *sola* autem, quia ipsa sola Deo nos vnit, & coniungit. Propterea dicit, *quod sit cum suis cognatis, cum sensibus puræ mentis,* nempè cum puris intellectibus, & intellectionibus, de quibus abundè copioseque disputarunt antiqui sapientes, & mihi quoque disputandū esse censeo pro libri grauitate, & dignitate. Iamblicus in li. de mysterio Ægyptiorum ait; *Immobile motu attingi non posse, neq; numero vnitates: idcircò necessaria est illa mentis vnitas, qui Deum cognoscere cupit.* Plotin. Enn. 6. lib. 9. c. 10. per proprium characterem, & caput eius, ait animam vniri. Proclus etiam de hac animæ portione pulchrè philosophatur, vocās eam florem, & animæ existentiam: *Scientia*, inquit, *non est summus cognitionis apex, sed super eam est intellectus.* Non intellectus, inquam, ab anima separatus, sed ipsa quoque illustratio animæ illinc infusa, quam in nullo vnquam alio præterquàm in anima fieri, Timæus dixit. Ad intellectum igitur hunc ascendentes, vnà cum hoc intelligibilem essentiam contēplemur, perceptionibus videlicet indiuiduis, atq; simplicibus, indiuisa simpliciaq; entium genere speculantes. At verò post venerabilem intellectum, ipsam denique summā animæ, (vt ita dixerim) existētiam, per quam vnum sumus, & sub qua vnitur multitudo nostra, suscitare fas est. Quēadmodum enim per intellectum nostrum, diuinum tangimus intellectum; sic & primum vnum, à quo omnibus inest vnio per vnum, & tanquam essentiæ nostræ florem, attingere licet; per quod sanè nostrum vnum, diuino maximè iungimur: simili namq; simile vbique comprehēdi potest: scibilia quidem scientia, intelligibilia intellectu, vnitissimæ entiū mensuræ, animæ cognoscuntur vnitate. Hæc est vnitas, & actio intellectus nostri, imò actionum nostrarum summa, per quam diuini efficimur; quando videlicet omnem multitudinem fugientes, in ipsam vnitatem nostram confugimus, vnumq; efficimur, & vniformiter agimus. Quamobrem Plot. Enn. 6. li. 9. c. 1. & seq. commēdans hanc animæ vnitatem, dicit: Omnia entia ipso vno esse entia: tum quæ primò entia sunt, tum etiam, quæ quo modo in rerum ordine numerantur. Quid enim nam forent, nisi vnum forent? siquidē priuata vno, non amplius sunt quod esse antè dicuntur. Nam quemadmodum exercitus diu esse non poterit, nisi fuerit vnum: neque etiam chorus, grex, domus, nauis, respublica, regnum, denique ipse mundus, nisi ponantur vno; ita certè, neque intellectus erit humanus aptus, qui Deum contempletur, nisi suam obtinuerit vnitatem, summam animæ existentiam, caput florem, & centrum. vnde fit, vt minus quidem entia, minus vnum habeant; maiora verò, magis, seu maius vnum. Cùm tota igitur anima mentis diuinitatis, vt dicit Mercurius, siue pupillæ, vt dicit Plato, aut summæ existentiæ, vt dicit Proclus, committitur; tunc est magis vnum, & exinde maius ens; tunc intellectus est nobis nuntius, eorum quæ in eius sunt potestate. Potest verò intellectus inspicere, vel quæ sunt super ipsum, vel sua, vel quæ aguntur ab eo. Pura quidem sunt, quæ sunt in eo: puriora verò, atque simpliciora, quæ ipso superiora sunt, imò quod est intellectu superiùs, Deus videlicet optimus, maximus. Deus verò non est intellectus, non anima, non mouetur, non quiescit, non est in loco, non est in tempore; sed ipse secundùm se, est vniformis, imò super omnem existens formam, super motum, super statum: hæc enim circa ens versantur,

Diuinitas mentis.
Animæ apex.
Dionys. de mystica theolog. c. 1.
Mercurius.
Iamblicus.
Proclus.
Timæus.
Flos essentiæ nostræ.
Vnitas valet in omnibus.
Intellect. est nobis nuntius.
Quid Deus.

quæ

Animæ apex.

quæ quidem ipsum multa conficiunt. neque stare dicitur, propterea, quòd ipso statu stans, non sit idem penitus atque status; adeoque accidit ipsi, neq; simplex vlterius permanet. at ipsi propriè vni nihil accidit, sed nobis: itaque, si res ita se habeat, operæpretium fuerit, animum ab omnibus externis deducere, & ad suam vnitatem conuertere; si mentis suæ diuinitatem, Deumque videre desiderat. nam, quemadmodum tradunt, materiam omnium qualitatibus vacuam esse oportere, si modo sit figuras omnium susceptura, sic, & multo magis animam oporter esse informem; & omni deformi vacare figura; si à prima natura illustrari, implerique cupit. Hac quidem illustratione mentis, Minos

Minos.

quandoque fretus, Iouis colloquio familiaris est habitus: cuius sanè colloquij memor, leges ad illius similitudinem condidit; diuino videlicet illo commercio ad condendas leges instructus. Cæterum, Deus est immobile centrum vniuersi, à quo, & ad quod omnia pendent: similiter se habent animi intellectuales, sua quidem centra, id est, vnitates essentiales intellectu superiores habentes. In his autem

Anima centrum.

præter eiusmodi centra, extat orbis vnus; proprius intellectus scilicet; in anima verò, vltra centrum suum, tres habet orbes, nempè intellectum, rationem, imaginationem. & centrum quidem suum semper copulatum est cum centro vniuersi: intellectualis autem orbis perpetuò reuoluitur circa idem; orbis verò rationalis, atque imaginalis, interdum circa centrum suum, atque diuinum voluitur, interdum quasi frangitur; & per obliquum declinat ad alia. Per animi ergo nostri centrum, siue vnitatem, quam Mercurius appellat mentis diuinitatem, Deo copulamur, copula quidem arctissima, vtpotè qua incorporeo incorporeum iungitur, si modo alterum ex ipsis formalem deposuerit diuersitatem, per quam vnoque solam ab altero discrepat. Itaque nos tum centro vniuersi præsentes sumus,

Centrum vniuersi.

cùm diuersitatem nullam habuerimus. Iam verò semper reuoluimur circa idem; non tamen assiduè aspicimus ipsum: sed quemadmodum cantantium chorus, quamuis circa summum ducem se reuoluat, diuerti tamen alicubi potest ab ipso ducis aspectu, atque dissonare; sed quando ad ipsum vertitur, rectè admodum concinit, ac circa ipsum tunc se reuera conuertit, ita & nos semper reuoluimur circa Deum, etiam quando inde soluemur omninò: sed quando in ipsum conuertimur; tunc ipsum inspicimus; tunc chorus noster suauiter concinens, summi ducis intuetur aspectum: intuetur, inquam, atque inspicit vitæ fontem,

Deus fons vitæ.

fontem mentis, entis ipsius principium, boni causam, denique radicem animæ. Cùm verò anima attigerit mentis suæ diuinitatem, vt dicit Mercurius; tunc sortitur sensus sibi cognatos, puras vtique intellectiones; tunc cœlestem habet amorem, non communem, atque vulgarem; tunc Deo commisceri desiderat, pulchramque virginitatem honesto affectans amore. Quòd enim nunc est viuere sine Deo, vestigium est vitæ, supernam imitans vitam, vbi viuere, mentis est actus; dum Deum attingit tactu quodam occulto, atque tranquillo; tunc anima cum suæ mentis diuinitate (quoad hic fieri potest) aliam agit vitam, & sui ducis, veræ vitæ largitorem cognoscit. Quisquis autem id nouit, cognouit certè, quod loquor: in eo namque viuendi statu, &

Qui se cognoscit Deum cognoscit.

Deum, & seipsam anima cognoscit, quemadmodum fas est videre seipsam, intelligibilis luminis plenam. Quisquis igitur seipsum, siue mentis suę diuinitatem videt; se inspicit sic affectum, sibiq; cohærebit, atq; simplicem iam prorsus effectum persentiet; forsan verò, neq; videre dicendum, sed fieri potius ipsum visum, si ita loqui liceat: nam animus Deum videntis, tunc tanquam factus iam alius, & totus illius, quem videt, euadit prorsus vnum, tanquam cen-

Visio Dei ad se transfert videntem.

trum cum centro coniungens. Rectè ergo hoc, animi humani centrum, florem, caput, vnitatem, apicem, summam existentiam, chorum benè canentem, intellectum, mentem operosam, pulchram imaginem, mentis diuinitatem tectam, & solam, Magnus Mercurius appellauit.

Intellectus hominis.

TEXTUS MERCURII.

Intellectus naturæ qualltate, & sensus mundi, ex omnibus quæ in mundo sunt sensibdia, poterit peruideri.

Commentum X.

CAP. I.

Intellect. quid apud Mercurium.

DE intellectu hominis, tum in Pymandro, tum etiam in Asclepio, breui quidem, sed sapienter loquitur Mercurius; quem alio nomine mentem nominat, hoc est, superiorem animæ partem. vnde 12. Pymandri: *Beatus Deus*, inquit, *animam esse in corpore, mentem verò in anima, in mente verbum promeruit: Deum verò horum patrem asseruit, verbum vtiq; imago, & mens Dei est.* Hæc Mercurius. Ex quo intelligimus, duplicem hominem, superiorem scil. & inferiorem, siue interiorem, & exteriorē, vt dicit D. Paulus Mercurio positos fuisse. Et superiorem

Paulus.

quidem mentem, siue intellectum vocari; inferiorem verò, animam; eo quòd animet, & viuificet corpus: vna quidem anima, suis partibus distincta; mens autem, siue animæ intellectus, portio superior, & simplex à Dei verbo, à Dei sapientia immediatè illustratur, vti illi magis cognata, & affinis. Ab huiusmodi autem parte luminis illustratione fulgente, pars inferior, & ab inferiori, corpus regitur, & disponitur. In nono Pymandri clarius, atque distinctius,

Intellect.

dicit intellectum solis hominibus à Deo esse tributum. *In cæteris*, inquit, *animantibus, sensus natura vnitus est, in hominibus autem intelligentia.* Inest ergo hominibus intellectus, secundùm Mercurium, portio animæ naturalis, & substantialis, & superior, diuinæ capax intelligentiæ, & luminis susceptiua diuini. In secundo Pymandri, docet clarè satis, intel-

Intelligentia.

Immixtum.

lectum seipsum complecti, & intelligere: corpori non misceri, vti ex eius substantia non productum: impassibilem passione, scil. corruptiua; passibilem verò passione perfectiua perfectibili; vtpotè, qui capax sit veritatis, & ab errore suaptè natura alienus: immaterialem, quia tãgi non potest: non distractum, non diuisum, denique omnia seruan-

Seipsum intelligens.

tem, quia omnia fieri potest: lumen principale totius hominis, primamque formam, primum actum, & perfectionem vegetatiuæ, sensitiuæ, & intellectiuæ, in seipso hæc omnia complicantes: duobus radijs illuminari, nempè bo-

Conditiones intellectus.

no, & verò; quorum vnum obiectum est intellectus, alterum verò voluntatis. *Mens*, inquit, *& ratio*: mens, quia intelligit: ratio autem, quia discurrit: *sese complectens*, intelligens scilicet: *libera ab omni corporis mole*, quia non est moli immixta corporeæ, non educta de potentia materiæ: *ab errore libera*, ex sua natura, quia veritatem perpetuò coleret: *impassibilis*, quia non corrumpitur: *intangibilis*, quia non est corporea, & materialis: *ipsa sibi assistens*, quia est indiuisibilis: *purgans*, scilicet phantasmata, quod est intellectus agentis: *seruans omnia*, quia fieri potest omnia, quod spectat ad intellectum possibilem: *lumen principale*, quia est oculus animæ rationalis: *prima forma anima-*

Intellect. agens.

rum, quia est perfectio, & actus intellectiuæ, & alias duas

Possibilis.

sua complectens virtute: *cuius lumina sunt bonum, & verum*, quia bono mouetur, verò autem perficitur. Ex hoc igitur Mercurij texti, colligi propemodum possunt omnes intellectus proprietates, conditionesque, de quibus posteriores philosophi affatim locuti sunt, & disputarunt. Maximè ergo pura, & sancta est nostri intellectus natu-

Puritas intellectus.

ra, vtpotè immaterialis, immista, ab errore aliena, bonitatis, & veritatis domicilium, indiuisibilis, oculus animæ, primus actus, & perfectio hominis. Inest autem illi hæc puritas, ex pulchritudinis studio: ex multæ acquisitione illuminationis: ex separationis excessu à continuo, & tempore: denique ex applicatione cum lumine superioris ordinis. ex primo deducitur ab his, quæ distrahunt, & impediunt: ex secundo, gradus ascendit sensibilium luminum,

Intellectus hominis.

Ita quòd sistitur in intelligibilibus: ex tertio, remouetur à continuo, & tempore: ex quarto, perficitur secundùm suî proportionem à superis, & diuinis. In Asclepio ponit tres intellectus, sub nomine sensus, nempè diuinum, mundanum, & humanum: *Omnis, inquit, sensus diuinitatis immobilis, ipse in stabilitate sua se commouet: sanctus, & incorruptus, & sempiternus est, & si quid melius potest nuncupari. Sensus verò mundanus, receptaculum est omnium sensibilium, & specierum, & disciplinarum humanus verò, ex memoria tenacitate, quòd memor sit omnium, quæ gesserit, rerum, indicat potentiarum ordinem, atque intellectus originem; vt sic diuina tenuitatis expressam explicet imaginem, vt paulò ante dictum est. Illustratur autem humanus intellectus, diuini intellectus lumine, & illustratione; vsque ad humanum tamen quimal sensus diuinitatem peruenit*, inquit; *& reuera, solus intellectus hominis, exceptis duntaxat intelligentijs, capax est diuini luminis: intelligentia autem sensus humani, qualis aut quanta sit, tota est in memoria præteritorum; per eam enim memoriæ tenacitatem, gubernator effectus est terræ*: Hæc Mercurius. Sanè, sensus est rerum præsentium, futurarum autem spes, vel opinio, vel scientia, quæ à memoria dissentiunt; nullus enim se memorari dicit, cùm aliquod præsens intuetur: memoria ergo, est præteritorum secundùm apprehensionem; quia hæc prius vidit, aut audiuit, aut intellexit. Porrò, homo, non solùm meminit se vidisse aliquando, vel audiuisse; verumetiam ex tempore præterito futurum discriminat, & diiudicat; quod quidem brutis non conuenit, quibus id solùm est à natura tributum, vt cognoscant se modò currere, aut olim cucurrisse. homo præterea recordari se percipit, quod rationis expertibus natura negauit. Itaque memoria est magistra prudentiæ, & recta futurorum moderatrix: proinde animantia, quæ carent memoria, carent quoque prudentia, & futurarum rerum moderationem ignorant. Memoriam autem ex media complexione nasci, circa *finem lib. de memoria, & reminiscentia*, philosophus docet. vnde fit, vt iuuenes bona sint memoria, pueri verò & senes tenui, ac debili: & illi quidem propter naturalem, isti verò propter accidentalem humiditatem. Rectè dictum est ergo à magno Mercurio: Intellectum humanum per memoriæ tenacitatem gubernatorem terræ effectum esse. Nam ex præteritorum memoria, cautè futura præuidet, & prudenter moderari studet, vt plurimum enim accidit, vt præterita futura sequantur. Sequitur textus: *Intellectus autem naturæ qualitate, & sensus mundi, ex omnibus quæ in mundo sensibilia sunt, poterit peruideri.* Quem intellectum naturæ nominat, paulò pòst vocat intellectum mundi: propterea quod tria animalia ponit tum in Asclepio, tum etiam in Pymandro: atque ita tres intellectus discreuit, diuinum, mundanum, & humanum: nam primum animal est Deus, secundum verò mundus, tertium autem homo. Et mundi quidem, siue naturæ intellectum peruideri posse, ostendit ex mundi sensibilibus: summi autem Dei dicit esse solam veritatem; cuius veritatis, in mundo ne quidem extrema linea vmbra dignoscitur, vbi sunt mendacia, vbi genituræ, vbi errores videntur. Itaque ex his Mercurij sententijs, clarè dignoscuntur intellectus humani conditiones, & proprietates, de quibus per singulas sermo futurus copiosus erit ad dicendum, fauore Diui Pymandri.

Intellect. diuinus. — *Mundanus.* — *Humanus.* — *Memoria est præteritorum* — *Memoria gubernat futura* — *Tex.* — *Intellect. natura.* — *Dei intellect.*

CAP. II.

Intellectus hominis secundum Platonem.

In Timæo.

POST Mercurij Theologiam de hominis intellectu, ritè Platonis exponendam esse putam, præsertim cùm Mercurium proximè imitetur. Itaque Plato in fine sui Timæi, hominis intellectum præstantissimam animæ partem appellat; vt dæmonem nostrum cuique à Deo tributam, non terreno, sed cœlesti semine natam: *De præstantissima, inquit, animæ nostræ specie ita est sentiendum. Nempe hanc Deus, vt dæmonem nostrum cuique tribuit, hanc in summa corporis arce sedem habere diximus, atque ad cœli cognationem à terra nos tollere, tanquam animalia cœlesti potius quam terreno semine nata.* Vnusquisq; igitur homo intellectum proprium habet, à Deo, non à terreno semine satum. Dæmonem, inquit, nostrum, quia plenum ideis rerum, & artificiosis diuinæ sapientiæ regulis: hinc est, quòd quotidiè nos à terra ad cœlum erigit, vt ad pristinæ nostræ cognationis domicilium. Quod quidem rectè admodum dicitur. Vnde enim primus animæ datus est ortus; inde diuina vis, caput, radicemque, & originem nostram pendentem suspendens, totum dirigit corpus. Et namque, quod in nobis diuinum est, motus cognati sunt, vniuersi ipsius cognationes atque circuitus: hos itaque secutum vnumquemque nostrum oportet discursiones illas in capite olim à prima generatione corruptas, per ipsam mundanæ harmoniæ reuolutionisque intelligentiam ita corrigere; vt intellectæ rei intelligentem vim, secundùm pristinam naturam similem reddat; per quam similitudinem vitæ à Deo optimè nobis propositæ, & in præsenti tempore, & in futuro adipiscamur. Vult Plato nostrum intellectum circulariter moueri, instar sphærarum cœli, quæ in orbes voluuntur: nam à Deo inditus est, illi mouendi, hoc est, intelligendi motus; vt à Deo ad seipsum, & à se ipso perpetuò attollatur ad Deum, velut ad suum centrum, & finem. Huiusmodi sunt intellectus nostri reuolutiones, discursiones, circuitus & harmoniæ. Quam ob rem, propter huius nobilissimi circuitus eminentiam, ritè intellectus vocatur oculus animæ, quòd eam ad solis intelligibilis aspectum contuendum semper attollat, erigat, & promoueat: sic etiam docet Plat. in 6. de rep. *Quemadmodum sol intelligibilis, ait, idea boni, Dei filius, in loco intelligibili ad intellectum, & ad ea quæ intelliguntur se habet; sic & sol iste visibilis, in loco visibili ad visum, & ad ea quæ videntur: oculi porrò, quoties ad ea non vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, sed ad ea quæ nocturnis radijs attinguntur, cæcutiunt, ac si purus in illis visus non esset; sic & de intellectu cogita: quando enim illi inhæret, in quo veritas, & ipsum ens emicat; intelligit illud, cognoscitque, & intellectum habere videtur: sed cùm ad id fertur, quod tenebris est permixtum, quod videlicet generat, atque corrumpitur; tum obtunditur acies, opinionesq; versat varias, ac mentis expers videtur; tunc non mouetur motu circulari, nec sese attollit ad Deum.* Arist. præterea in ethicis, & 2. met. *Sicut oculus noctuæ se habet ad rotam solis*, inquit, *ita intellectus noster ad manifestissima naturæ.* Et 9. met. *Ignorantia abstractorum, est sicut cæcitas intellectus.* Sanè ideo intellectus visui, & non alteri comparatur sensui: quia est sensuum perfectissimus, eò quod plures sensibilium species percipiat. In prooemio met. Est præterea purissimus, vtpotè in medio diaphano, nempè, perspicuo cōstitutus, in radio sibi naturaliter infuso. insuper est efficacissimus, authore Plat. in Timæo: *Non solùm mouetur, inquit, ab externis obiectis, vt cæteri sensus, qui solùm passiuè ad eorum actus concurrũt, sed radios ipse suos procul effundit.* Ad hęc accedit, quòd longius, & citius obiecta ipse percipiat: proinde pro obiecto habet lumen purissimum, idemq; efficacissimum, propterea, quòd momento agit sua, quod alia sensibilia efficere nequeunt. Quibus de causis non abs re, intellectus oculus animæ nuncupatur, & visus typum gerit: est enim lumē animæ eiusq; pars purissima, & pręstantissima, cùm diuinis cognationem habens, à longe citius prospectans suum obiectum, & radios intelligentiæ procul diffundens. Ritè ergo in Phædro, intellectus vocatur animæ gubernator: *Audendum, inquit, est verum dicere, quòd anima rationalis, sine colore, sine figura, sine tactu existens, solo intellectu gubernatore contemplante vtitur.* Et Socr. in Plat. in li. de summo bono ait: *Omnes siquidem sapientes consentiunt, intellectum esse cœli terraq; nobis regē.* Plato 6. de rep. Brontonium & Archytam Pythagoricos imitatus, duo rerum genera ponit: intelligibile scil. & sensibile: & intelligibile quidem stabile & incorporeum; sensibile verò mobile & corporeum. Vult autem vtrumq; genus bifariam diuidi: nam quoddam est intelligibile primum, in quo est idea, siue diuinæ mentis species, notiones, & aliæ mentes, & animæ: quoddam verò secundum, in quo sunt numeri & figuræ. Numeri quippe & figuræ, quamuis incorporalia sint; quia tamen diuisionem aliquam suscipiũt, non pari dignitate, qua impartibiles substantiæ censentur. Primi autem intelligibilis cognitionem, proprio nomine intellectum; secundi verò cogitationē intellectualē vocat: sensibile quoq; simili diuisione partitur, in primum scil. & secundum: & in primo quidem locat corpora, atq; corporea omnia: in secundo autem vmbras, & imagines corporũ, quæ ita se habēt ad corpora, vt mathematica ad diuina,

Intellect. dæmon noster. — *Intellectus oculus animæ.* — *Intellect. motus circularis.* — *Intellect. oculus animæ.* — *Com. 1.* — *Intellect. comparatur visui* — *Intellect. animæ gubernator.* — *Socrates.* — *Plato.* — *Intelligibile primum.* — *Secundum.* — *Sensibile primum.* — *Secundum.*

pe-

Intellectus natura media. *Plato.*

perceptionem corporum, crudelitatem propriè nominat, vmbrarum imaginationem. Deinde circa vmbras corporũ, vel corpora, vel mathematica, scientiam esse negat, sed in solo intellectu diuinorum eam locat: Cogita, inquit, *duo hæc esse: & vnum quidem in genere locoq; intelligibili regnare, alterum in visibili in genere quippe visibili, portio vna imagines cõtinebit; voco autem imagines primũ vmbras, deinde simulachra, quæ in aquis apparẽt, & quæ in corporibus densis, lenibus, tersis, ac lucidis, & omne quodcũq; tale: portio verò altera, genus visibilis comprehendet ea, quorum hæ similitudines sunt, animalia videlicet, & quæ apud nos sunt, & plantas,*

Genus intelligibile.

& vniuersum fabricæ genus. Generis autem intelligibilis, vnum quidẽ ipsius genus est, quod inquirit animus, his vtens velut imaginibus, quæ prius diuisa sunt, compulsus ex suppositionibus, non ad principium, sed ad finem procedere: alterum verò quod excogitat animus, ex suppositionib. procedens ad principium non suppositum, nec imaginib. vtens, quibus ad genus alterum vti solemus, sed in ipsis speciebus pro ipsas progrediens: ipsa .n. ratio per demonstrandi facultatẽ, dum suppositionib. non principijs habet, sed reuera pro suppositionibus accipit, tanquã gradibus quibusdã, & adminiculis vtens, quousq; ad illud, quod non supponitur, ad principium videlicet veniens vniuersi, ipsum attingat, & rursus adhæreat illis, quæ principio hærent, atq; ita ad finem vsq; perueniat nullo prorsus sensibili vtens, sed ipsis speciebus, per ipsas, & ad ipsas progrediẽs.

Intellectus in primo genere.

Hæc Plato. In quibus ostendit intellectus humani virtutẽ, in primo genere intelligibilis collocatũ, nõ vtentẽ vmbris, & imaginibus corporum, non ipsis etiam corporibus, non denique; numeris, & figuris; sed principium, quod nõ supponitur, attingere, illisq; adhærere, quæ principio hærent; nõ aliquo quidem sensibili, sed ipsis speciebus sibi inditis, per

Intellectus verè existit.

ipsas, & ad ipsas progredientem. *Magnũ*, inquit, *opus proposui, maior quidem differere partem illã verè existentis, & intelligibilis generis, quam demonstrationis scientiã speculamur, illam esse clariorem, quã ex illis scientijs, quæ artes appellantur, inuestigamus, in quibus pro principijs suppositiones habentur: & qui ista cõsiderant, cogitatione coguntur, non sensibus intueri:* Hæc Plato. Refert *Themist. 1. de anim. t. 27.* Platonem dixisse, ab vnius idea intellectũ procedere, ab idea dualitatis, scientiam, ab idea trinitatis opinionem,

Simplicius.

ab idea quaternionis sensum. Simplicius tribi ait, entia cognoscitiua animam esse, atq; suas potentias, siue animæ operationes, vtpotè intellectũ, scientiam, opinionem, & sensum: cognoscitiua verò, res esse intelligibiles, scibiles, opinabiles, atq; sensibiles, quæ huiusmodi animę potẽtijs percipi possunt. Aristot. dicit, tũ cognoscitiua, tum cognoscibilia entia, numeris constare; vt similitudo esset cognoscẽtis ad cognoscibile: simile .n. simili cognoscitur. quare anima cognoscit per simile, nẽpe per suas potentias, alia quidẽ intellectu, alia scientia, alia opinione, alia verò sensu. nu-

Constare in numeris quid sit.

meri autem, quibus huiusmodi constant potẽtiæ, sunt etiã cognoscibilium elementa: quia, inquit Simplicius, ex ipso vno, & dualitate, trinitate, & quaternitate: vnde fit, vt tales numeri sint rerum elementa, & ex elementis adhuc prioribus, siue ideis elemẽtorum. vnde communis est propemodum philosophantium sententia, Platonis opinionẽ fuisse, naturam mediam inter formas abstractas indiuisibiles, & formas sensibiles diuisibiles, animam existere humanã, hoc est, hominis intellectum, inter omnes animæ potentias, vt censere videtur Themistius. Ex quo patet ad mentem istorum, hominis intellectum naturam esse mediã inter angelos, & bruta animantia: propterea in intelligẽdi officio, nõ esse per omnia angelis similem, nec omninò ratione carẽtibus cognatum, & conformem. Quam ob rem in Phædro

Intellectus alatus.

dicit, intellectum alatum esse propter intelligendi velocitatem, & viuacitatem; quòd in altũ suapte natura feratur, quodq; sublimia celerrimo volatu petat, & alta contẽpletur: *Est autem*, inquit, *talis quædam naturalis alarum vis, graue in sublime attollere, vbi deorum inhabitat genus: hinc est, quòd ipsa intellectus alatus diuino alitur, pulchro, sapiente, & bono, turpi autem & malo, & deformi, & contrario interit, & deficit.* Quòd autem intellectus hominis similitudinem gerat intellectus diuini, ac altissimorum intellectuum; admodum pulchra me-

Currus Iouis alatus.

taphora depingit: *Magnus*, inquit, *dux in cælo Iuppiter, citãs alatum currũ, primus incedit, exornans cuncta, prouideq; disponens: hunc sequitur deorum dæmonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus: permanet autem Vesta in deorum æde sola: aliorum verò deorum, quicumque in duodecim numero censentur, suæ quisque functioni præest, vt quisque est ordinatus: sequitur autem semper volens, & potens; liuor enim a diuino choro procul abest.* Simile quiddam est in psalmo:

currus Dei decem millia, multiplex millium, & ascendit super cherubin, & volauit super pennas ventorum. Ioannes quoq; in Apocalypsi, dicit angelorum exercitus cũ equis albis mundi principem sequi, equo albo insidentem. Ex quibus planè metaphoris, intellectus diuini ad angelorum intellectus, & eorum vicissim ad diuinum, intelligendi vicissitudo, imò perpetuus ordo cùm intelligendi, tum etiam amandi percipitur: sic enim docet Dionysius: *Candidissima lucis*, inquit, *quæ à patre motus initium sumit, processus, omnis benigna in nos largitione manans; rursus, vt summa virtus, per quam vnum secum efficimur, vi intentionis præcipuè nos parat, & explicat, & ad cogentis ad se patris vnitatem, ac deificam simplicitatem conuertit: Ex ipso enim*, inquit Paulus, *& in ipso sunt omnia.* Et cap. 4. de diuinis nominibus, *Quemadmodum*, inquit, *sol iste non cogitatione, aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationem lucis admittunt; ita & summum illud bonum, solem superans, ipsa sua substantia, omnibus quæ sunt, pro captu cuiusq; totius bonitatis impartitur. Vnde, superiores ordines, ad illam sese pro viribus formantes, ipsius etiam bonitatis speciem præferunt: post illos quoq; sacrosanctos spiritus, anima humana, per supremè bonam consistunt bonitatem, quod scil. intellectuales sunt, quod substantialem habẽt, immortalemq; vitam: quòd sunt & possunt ad angelorum aspirare vitas, ac per illos, velut per optimos duces, ad bonorum omnium principem promoueri, atque inde manantium fulgorum pro captu suo participes fieri. Isti sunt illi currus alati, Iouem sequentes, nempe altissimi intellectus: qui dum æternis illis principio, ac fine carentibus, pulchri ac boni fulgoribus coniunguntur, quasi circulariter mouentur: per rectam verò lineam, quando ad inferiorum prouidentiam prodeunt, recta omnia peragentes: reflexe autem, quia & inferiorum prouidentiam agentes, in sua identitate nunquam discedendo, perdurant, circa identitatis authorem pulchrum, ac bonum, indesinenter choream ducentes.* Hæc Dionys. Quid ergo sit intellectus hominis, quidué eius motus, breuiter dixi.

Intellectus natura media. *Psal. 67.* *Apoc.* *Dionys. cælest. hier. c. 1.* *Paul Rom.* *Solis exempl.* *Currus alati sequi Iouem.*

CAP. III.

Intellectus motus circularis, obliquus, & rectus, ex Dionysio Areopagita.

Motus circularis animæ.

QVoniam sermo incidit in Dionys. Areopag. pulchrum erit videre, quid de motu intellectus ipsemet dicat, in capite tã proximè dicto. *Anima, siue intellectus humani, ait, motus circularis, ingressus est in seipsam ab exterioribus omnibus, spiritualiumq; sui virium vniformis glomeratio, veluti in orbe quodam, et, vt nunquã oberret, largiens: eãq; ab externis, erroribusq; plurimis conuertens, & colligens, primùm in seipsam, deinde, vt vniformem effectã, singulariter coniunctis virtutibus iungat, atq; ita ad pulchrum illud, & bonũ ducat, quod super oẽs substantias est vnum atq; idem, principio & fine carens:* Hæc Dionys. Sensus autem est, tunc hominis intellectum, seu animam moueri circulariter, cùm extrinsecis foris rebus relictis, ad suæ mentis apicem contuendum, cõtemplandumq; recurrit; ex cuius imaginis lumine illustrata, ad eum tendit & reuertitur, vnde illi inest origo, sicq; finem principio connectit, & coniungit, hoc est, quod sæpè dictum est, animam humanam rotari, siue circulariter moueri: hac de causa Plato *ep. 7.* ait, circa omnium regem cuncta esse: ponit enim circa ipsum bonum, tanquam circa cẽtrum vnum, quatuor circulos reuolui, mentem, animam, naturam, & materiam verò rationum decus, seminum formositas in natura, formarum autem pulchritudo in mate-

Plotin. de motu circulari intellectus.

ria. *Plotin. Enn. 2. li. 2. c. 1. & seq.* disertè copioseq; explicat animæ motum circularem: *Motus circularis est*, inquit, *conspiratio quædam in seipsam consentiens, suorumq; consocia, atq; vitalis, in qua comprehenduntur omnia.* In quo consentit cum Dionysio, sicut facile est intuenti conspicere. Cùm autẽ intellectus humanus pars sit, & non totum, mouetur circa totum, quia à toto dependet. cęlum mouetur circa medium adeò sit motus in circulum. medium autem non eadem ratione est in intellectu, qua & in corpore, sed in intellectu, mediũ quidem est, à quo alia dependet vita, in corpore verò, medium est conditione locali. Quamobrem pro[...]tione quadam medium hic esse oportet, vt enim ibi, ita & hic medium esse debet; quod quidem duntaxat est medium corporis, atque huius quidem sphæricæ: nam sicut illud, ita & hoc circa seipsum. Quod si ita est, intellectus rursus reuoluitur circa Deum, affectatq; complecti, & vtcunq; potest circa ipsum

A Deo cũcta dependent.

sese habet: cuncta enim à Deo dependent. quoniam verò non permanet penes ipsum, saltem se versat circa ipsum;

Intellectus motus circularis.

Deus est centrum omnium.

proinde Plato stellis, non solùm attribuit motum vnà cum toto orbicularem, verumetiam singulis motionem circa centrum proprium reuolutam: quilibet enim globus vbicunque est, Deum quodammodo circumplectens, prorsus exultat; non vtique consilio quodam, sed naturali quadam necessitate commotus: vnde *Enn. 2. lib. 7. c. 1.* huius reuolutionis causam clarissimè ostendit: *Appetitio, inquit, & actio intellectus est ad summum bonum, quod quidem ad sui similitudinem cætera efficit bona: huiusmodi autem est Deus, qui super essentiã, & actionem, super intellectum atque intelligentiam existit, ad quod referuntur omnia, ipsum verò ad aliud non refertur: propterea est illud bonũ, quod omnia appetunt. Oportet itaque ipsum firmiter permanere, & ad ipsum cuncta cõuertere; quemadmodum circulus reuoluitur circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur. Ad id autem, sol nobis exemplo esse potest, qui quasi centrum est ad lumen, quod ab ipso dependet, atque ad ipsum simul annectitur; ideoq́, vnà cum illo existit vbique, nec ab illo alicubi separatur:* Hæc Plotinus. Ex quibus perspicuè colligitur, quid sit motus intellectus circularis: anima namq; rationalis per intellectum summæ veritati, summæque vitæ propinquat, atque boni formam sortitur, si ipsum suscipiat bonum: quippè, qui post ipsum bonum, sedẽ obtinet. Mouetur autem anima, siue intellectus obliquè,

Dionysius. Motus obliquus.

Mercur. vocat obtortum collum.

authore Dionysio, in quantum sibi ipsi conuenienter diuinas notiones, non spiritualiter, & singulariter, verùm rationaliter, & latiùs, ac velut promiscuis, transitorijsque rebus, siue actionibus haurit. À magno Mercurio huiusmodi motus, obtorta visio, siue animi motus vocatur: quia nimirum à sui rectitudine deflectens, ad obliquas, obtortasq́ue se conuertit indagationes rerum. *Quare,* inquit, *animam obtorto,* (vt aiunt) *detinet collo, vt in parte sui, quæ mortalis, inhæreat, nec sinit partem diuinitatis agnoscere, inuidens immortalitatis malignitas.*

Motus rectus.

Rectà verò lineà mouetur anima, cùm non in se ingrediens, neq; singulari spiritus effectu acta (hoc enim dixi esse, in orbem moueri) sed ad ea, quæ sunt circa se prodiẽs, ab exterioribus, veluti à quibusdam signis varijs, ac multiplicibus, ad simplices, atq; coniunctas intelligentias promouetur. Et est sensus, quando ex his, quæ in rebus extrinsecis videntur, diuinæ prouidentiæ, atque sapientiæ operibus, ad inuisibilium assurgit animus humanus contemplationem; tunc rectà lineà moueri dicitur, non autem circulari: quia diuinæ imaginis in seipso intrinsecus latentis pulchritudinem non conspexit; ex qua, veluti ex proprio exemplari, Deum videre poterat; qui est summum pulchrum

A Deo omnia

summum bonum; ex quo, & in quo, & ad quod, & cuius gratia sunt omnia; & substantia, & vita omnis, & sensus, & natura animarum, decrementa, qualitates, augmenta, mẽ-

Amor boni.

suræ denique omnes: ipse enim est diuinus, bonus boni, propter bonum: quippè, quia est author beneficus: qui, cùm antea in bono excellenter esset, nequaquam in seipso manere infœcundum permisit; sed ipsum ad operandum mouit per excellentiam cuncta gignentem. Itaque animus humanus, si spiritualibus actionibus ad intelligibilia moueri cœperit, superflui etiam sunt cum rebus sensibilibus, sensus. Quemadmodum etiam spirituales vacare dicuntur virtutes, quando anima diuina specie illustrata, per ignotam cognitionem, seu coniunctionem inaccessibilis lucis radios, luminum nequaquam sensibilium iactibus hausẽrit: cùm verò mens nostra per sensibilia agi, ad intelligibi-

Quando sensus sunt necessarij.

les studuerit motus, tunc illi necessarij sunt sensus; tunc illi prorsus in honore sensus præferuntur, qui liquidiùs nostram intelligentiam adiuuant; quemadmodum & apertiores sermones, & quæcunque sunt ex visibilibus clariora: quippè, si obscura sunt, quæ adiacent sensibus, ne ipsi quidem animo suggerere sensibilia poterunt, hæc Diony-

Duplex modus cognoscendi.

sius. Ex quibus duplex modus Dei, ac diuinorum cognoscendorum nobis innotescit: vnus quidem diuinus, alter verò humanus. Animus siquidem supernis, diuinisque luminibus illustratus, atque affectus, in diuinorũ cognitione obtinenda, sensuum adminiculis non indiget; sicut his cõtigit, qui diuino spiritu acti sunt; vtpotè sanctis prophetis, & Deo coniunctissimis: at si animus non ita supernè affectus fuerit; tum sensibus, & sensibilibus, velut vehiculis vtitur, neque id quidem sine diuino lumine. Quomodo ergo animus, siue intellectus humanus, ad mentem Dionysij, circulariter, obliquè, ac rectè moueatur, dixi.

CAP. IV.

Intellectus natura secundum Plotinum Platonicum.

Intellectus est visus videns.

DE humani intellectus natura, suis in libris eruditè, splendideque philosophatus est Plotinus: propterea, illius philosophiam huic operi, breuiter, quoad fieri potuit, inserere curaui. *Enn. 3. li. 8. c. 10.* Quid ergo intellectus sit, ita definiuit: *Intellectus, inquit, est visus quidam videns, ideò est quædam in actum profecta potentia.* Fortassis naturam intellectus agentis enodauit, cuius est phantasmata purgare, & visibilia, siue intelligibilia reddere: propterea est quædam potentia in actum profecta: intellectus quoque possibilis fit in actu per speciem intelligibilem. Porrò, quemadmodum oculus corporis suum exequi nequit officium videndi, sine corporeo lumine; ipse tamen illud lumen non est, sed illius capax, & particeps, cuius præsentia, est videns actu, ac potentia in actum profecta; ita planè intellectus agens, nõ est in actu, nisi præsente phantasmate; neque etiam intellectus possibilis, nisi per speciem intelligibilem. tunc vterq; est visus quidam videns, & quædam in actum profecta potentia. Quòd si ad diuinorum contemplationem intellectus comparetur humanus, similiter est visus videns, & potentia in actum profecta, ad præsentiam vtique diuini superniq́ue luminis: non est ergo ipsum lumen, sed eiusdem capax luminis. Aliud igitur est intellectus, aliud verò ipsum lumen, quo videt bonum, & verum, ad quod naturaliter intellectus annititur: nam vestigium veri intellectui impressum est, per quod posset verum videre; ideoq; semper appetit verum: alioquin, quomodo appeteret, quod omninò sibi esset incognitum; cùm in incognitum nullus sit motus? Itaque intellectus est visus videns, quædam iam in actum profecta potentia, omniumq́, pulcherrimus in lumine puro splendoreq; constitutus, entium naturam in se comprehendens; cuius quidem noster hic mundus pulcher, vmbra est, & imago. Mens autem diuina suo quidem lumine rationalem generat, siue creat animam; quasi materiam sub illo diaphanam, eamq; perpetuo lumine complet, quo & semetipsam, & mentem illuminantem intelligere queat. Id autem perpetuò agit noster intellectus, qui quidem est animæ caput, & oculus. Verùm, teste Plotino, rationalis facultas, ad huc quoque se habet, quasi visus ad lumen: non quidem semper, sed interdum rationaliter intellectum. Cùm verò homo perfectè se intelligit, se intelligentem esse, & intellectualem se habere naturam; hæc ipsa (vt ita dixerim) intellectualitas, quædam est intelligentia, non tam sita in motu manifesto, quàm in statu nobis occulto. Quinetiam per huiusmodi rationalem intelligentiã, contemplator in seipso ante intellectualitatem, intelligit se esse vitam, atque essentiam: ad quas, intellectualitas, vt actus ex essentiæ, vitæq; fœcunditate progenitus, posteriùs accedit. *Quando* (inquit Plotinus *Enn. 3. lib. 9. c. 3.*) *intelligimus nos ipsos, inspicimus naturam intelligentem; alioquin circa intelligentiam mentiremur: cùm ergo nos intelligimus, profectò naturam spiritualem intelligimus.* Quamobrem ante hanc intelligentiam, siue intellectionem, altera intelligentia est, quasi quieta, quæ nempè & essentiæ intellectio est, & intellectio vitæ; vnde necesse est, ipsam essentiam, atq; vitam eminentiorem quandam in se intelligentiam esse; ad quam, & circa quam intellectus mouetur: aliud namque existens, ad aliud intelligentiam dirigit: ideoque est egenum, quoniam non in substantia, sed in actu intelligendi proprium bonũ habet. Vnde fit, vt intellectus sit simplex, vt sit alterius, & videndi capax, illius, inquam, videndi, cuius & esse dicitur: præterea, vt eius essentia ipsa sit visio. etenim, si aliud quiddam sit, oportet existere visionem: sin verò non sit aliud, visio erit inanis. Opportet itaq; illic plura esse vno, vt ibi sit visio, & visionem ipsam cum visibili congredi: quod enim prorsus est vnum, non habet, in quid operetur; sed solùm singulare existens, quiescit omninò. Quare, necesse est intelligentem, dum intelligit, in duobus prorsus versari, atq; existere; quorum alterum exterius erit, aut vtraque in eodem; atque ita, in quadam (vt ita dicam) alteritate, & rursus in quadam identitate intellectionem inueniri. etenim ad men-

Quid sit intellectus.

Intellectus agens.

Possibilis intellectus.

Quid intellectus.

Oculus.

Caput.

Intelligentia.

Intelligentia quieta.

Intellectus multiplex.

Enn. 4. li. 3. c. 10. & 11.

Intellectus vir animæ. *Causa multiplicitatis.*

mentem se habent, tanquam eadem simul atque diuersa, quæ propriè præcipueque intelliguntur: propterea intelligens, percipit seipsum veluti varium quendam oculum, vel aliquid varijs coloribus insignitum. Oportet ergo intelligentem, neque ipsum quidem simplicem permanere, præsertim quando se prorsus intelligit: diuidit namq; seipsum, etiam si intelligentiam silentium esse quis dixerit. Dum igitur intellectus alterum externum nititur intelligere, se illi applicare conatur: proinde ab illius simplicitate prolapsus, aliud semper accipiens, in seipso multiplex remanet. vnde se animaduertens, fit aspectus videns: atque id tunc demum est intellectus, quando possidet, & tanquam intellectus habet; antè hac verò, desiderium tantùm, & aspectus informis. cùm igitur apprehenderit, ad quod seipsum intendit, tunc intellectus adeptus euasit. Prius ergo quàm intelligeret, intelligentia nō erat: & cùm intelligibile non haberet, intellectus adeptus non erat. Quamobrem, si intellectus, quatenus euadit multiplex, fit intellectus, atque ipsa intelligentia sui, etiamsi ex ipso procedat, tamen velut accedendo multiplicat: quod igitur est omnibus modis simplex, omniumque primum; intellectu vtique est superius. etenim si intelligat alia vtique à se, erit multitudo: & sic non omninò simplex. Porrò, *Enn. 5. li. 5. c. 3.* altiùs dirigens sermonem, dicit intellectum, non vtiq; humanum, sed diuinum, deum esse: *Vna*, inquit, *hæc natura intellectus entia cuncta, est & veritas, est & magnus quidam Deus: imò verò non aliquis Deus, sed omnis; nec indignè existimat se hæc omnia esse. natura igitur hæc Deus: Deus, inquam, secundus, seipsum præferens indagantibus.* Fortassis intelligit, secundùm Platonem ideam boni, quę vocatur à Platone filius boni; qui, quoniam procedit per modum intellectus, intellectus in diuinis vocatur. & *Enn. 3. li. 2. c. 2.* intellectus mundi faber appellatur: *Intellectus*, ait, *infundens sui aliquid in materiam, immobilis ipse quietusq; consistens, omnia fabricauit.* Hæc quidem, & similia à Plotino de natura intellectus tum diuini, tum humani dicuntur, quæ mirifica sunt, & plurimæ speculationis plena.

Aspectus videns. *Intellectus adeptus.* *Intellectus est Deus.* *Mundi faber.*

CAP. V.

Intellectus natura secundum Augustinum.

NON deest huic grauissimæ speculationi magnus ille Augustinus, imò ad Christianam fidem, intellectus humani naturam mirificè illustrauit, nunc caput, nunc virum, nunc oculum animæ vocans: *Est*, inquit, *in nobis quiddam bestiale, quo in carne viuimus, sed intellectu regendum est.* Motus enim animæ secundùm carnem se mouentis, & in delicias carnales immoderatè diffluere cupientis, regit desuper intellectus, qui profectò vir animæ dicitur, quia eam regit. Sanè, cùm ordinata vita est, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens: non enim aliquid aliud est quàm anima. sed aliquid animæ est intellectus, oculus vtique, & caput animæ: quomodo non aliquid aliud quàm caro, est oculus carnis? Quare, etsi aliquid carnis sit oculus, solus tamen luce perfruitur: sic solus intellectus, siue mens animæ humanæ, illuminatur luce superiore. Talis lux erat Christus, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: is Samaritanæ dicebat, *Voca virum tuum*, voca intellectum, qui tunc non aderat: adhibe, ait, intellectum per quem docearis, quo regaris. Sed iste vir non benè regit fœminam suam, nisi cùm à superiore regitur: *Caput enim mulieris vir, caput autem viri, Christus.* Loquebatur caput viri cum fœmina, & non erat suus vir. Etenim vir verus, & legitimus, animæ humanæ, intellectus est, quippe, qui ad æternitatem regit, excolit, & instruit: non sic quinque sensus, qui ad æternitatem non regunt. vbi ergo non regit ille, error dominatur: nam cùm cœperit anima tempus exercendæ rationis attingere; aut à sapiente mente regitur, aut ab errore. Sic ergo D. Augustin. arguit: Quod regit, & ad veritatem ducit, atque ad æternitatem, denique à superiore mente illuminatur, præstantiùs est in anima; vt ex ipsius natura manifestum est. sed intellectus in anima humana, est huiusmodi: igitur est dux, vir, caput, & oculus animæ rationalis: intellectu enim non alba & nigra, aspera & lenia, voces canoras & dissonas, blandos & graues odores percipimus; sed iusta & iniusta, bona & mala, vtilia & inutilia, castitatem & incontinentiam; illam vt amet, istum vt

Ioan. 4. *Vir animæ.* *Oculus animæ.* *Voca virum tuum.* *1. Cor. 11.* *Error vir non legitimus.* *Intellectus res præstantissima.*

vitet, charitatem & odium: ideoq; legitimus vir animæ appellari potest. Itaque pars animæ superior principia altissima suspicit, nempè sapientiam; inferior verò res caducas, per prudentiam, quæ est recta ratio agendorum: hinc est, quòd illa portio vniuersalia, hæc autem particularia contemplatur. quæ quidem duæ portiones, duæ animæ facies nuncupantur ab Auicenna cùm Medico, tum etiam philosopho prudentissimo: vnde vult animam esse Ianum, *cui nulla à tergo ciconia pinxit*, (vt ait Persius) Prima dicitur vir, secunda mulier nuncupatur. Melior autem est, iniquitas istius viri, quàm benefaciens mulier: quia nimirùm melius est, parua de sublimibus causis balbutiendo sapere, & intelligere, quàm magna de rebus infimis disertè cognoscēdo eloqui, & præuidere. Rectè ergo à D. Augustino pars diuinior, siue intellectus vir; pars verò inferior, seu ipsa anima terrenarum amore rerum correpta, eisdemque deseruiens, mulier nuncupatur. Serm. 29. de verbis Apostoli, inter intellectum & rationem, non nihil discriminis ponit: *Nolite esse sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Aliud*, inquit, *est intellectus, aliud verò ratio: nam rationem habemus, antequam intelligamus, sed intelligere non valemus, nisi rationem habeamus: est enim homo animal rationale, cui natura inest ratio, & antequam intelligat, iam rationem habet: nam ideò vult intelligere, quia rationem præcedit.* Et est sensus, quod intellectus sit actus exercendæ rationis, quæ est quasi animæ essentia; cui necessarium est temporis augmentum, & perfectæ ætatis complementum. Nam *cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo*, ait Dauid. vel potest referri ad donum Spiritus sancti, qui intellectus nominatur: *Intellectum tibi dabo* (ait) *& instruam te, in via hac, qua gradieris.* Ipse est psalmus intelligentiæ, ait August. & lib. 1. de serm. Domini in monte: *Intellectus*, inquit, *congruit mundis corde, tanquam purgato oculo, quo cerni possit, quod corporeus oculus non videt, nec auris audit, nec in cor hominis ascendit.* & in cap. Ioann. 7. tract. 30. *Intellectus est merces fidei*: Noli ergo quærere intelligere, vt credas; sed crede, vt intelligas vnde in psal. petit sibi intellectum dari, quem sibi Deum daturum promiserat, Secundùm eloquium tuū, da mihi intellectum: accipiendo quippè intellectum eripitur, qui per seipsum non intelligendo decipitur: intellectus enim spiritualis credentem saluat: nam occultus visus, intellectus vocatur. Proinde, sicut homo captus oculis corporis, nequit suam vitam tueri; ita planè, qui huiusmodi intellectu captus, seu priuatus est, vitam animæ defendere non valet. Quam ob causam, non exigit Deus intellectum ab equo, & mulo, sed ab homine: *Nolite fieri sicut equus, & mulus*: quod equo natura est, homini crimen est. hoc ergo dicit Deus: Non exigo participationem sapientiæ meæ ab eis, quæ non feci ad imaginem meam; sed vbi feci, inde exigo, & vsum eius rei postulo, quam donaui. Ne sis ergo homo ingratus ei, qui te fecit animal rationale: qui te præposuit pecoribus, & ad imaginem suam te formauit: qui dedit oculos in corpore, & rationem in corde. Excita rationem cordis: erige interiorem habitatorem; est enim aliquis intus, qui per oculos videat: noli ergo vti oculis, vt pecus, vt videas quid addas ventri, non menti: erige ergo rationalem aspectum, vtere oculis, vt homo, intende cęlum, & terram, & quære factorem: aspice quæ vides, & quære quem non vides: *Noli fieri sicut equus, & mulus. quibus non est intellectus.* D. Ambros. exponens illud psalmi: *da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua*: *Intellectus*, inquit, *munus spirituale est; & ideò, quod Dei est, à domino postulatur. habebat quidem intellectum, sed vberiorem inquirit.* Est autem intellectus naturæ, est & intellectus non bonus: ideò & Salomon ait: *Intellectus autem bonus dat gratiam*: nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Itaque per donum intellectus, illuminatur animus credentis, vt percipiat ea, quæ proponuntur credenda, cui planè aduersantur cæcitas mentis, vtpotè voluntas spiritualia, & diuina fastidiēs, & hebetudo mentis, nempè voluntas libidinis conseruandæ. Porrò, huiusmodi donum, in hac vita labili, discursum denotat, & inquisitionem, qua per visibilia, inuisibilia cognoscuntur: quæ in felici, & æterna vita, erit per simplicem aspectum, in qua Deus in suæ essentia videbitur, sicuti est. Apud diuinas quoque scripturas, est frequens vsus huius rei: nam & euangelium commemorat, Apostolos siue intellectu extitisse: *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu estis*: quia altio-

Intellectus vir animæ. *Duæ facies animæ.* *Psal. 31.* *Aliud intellectus & aliud ratio.* *Psal. 74.* *Psal. 31.* *Intellectus est merces fidei.* *Psal. 119.* *Intellectus visus occultus.* *Rationalis aspectus.* *Ambros. in Psal. 119.* *Intellectus donum.* *Matt. 15.*

Pars superior, & inferior. Psal. 135. Paulus.

altioris speculationis, & diuinioris cuiusdam sermonis in-
scij erant, & ignari: Deum quoque commemorat condidis-
se cœlós intellectu: *Qui*, inquit, *fecit cœlos in intellectu*, pro-
pterea, quod diuinis intellectus faber mundi extiterit, tum
quia illud angelicis mentibus, & intellectibus compleue-
rit. Paulus præterea precatur credentes omni sensu spiri-
tuali, & intellectuali repleri, nimirum habere oculos cor-
dis illuminatos; vt possint comprehendere quæ sit virtus,
& potentia Dei viuentis. Hoc sanè intellectu prophetę va-
ticinati sunt futura: Paulus vidit arcana verba, quæ non fas
est homini loqui: Ioannes insula Pathmos, mirificas illas,
easdemque obscuras visiones percepit, de quibus non est
modò disputandum per singula. Quid ergo sit intellectus,
ad mentem istorum, breuiter dixi.

CAP. VI.

Ratio superior, & inferior.

August. 12. de Trin. c. 4.

QVONIAM quidem de parte, siue ratione superiori &
inferiori nonnulla dicta sunt, paulò latiùs atque cla-
rius de eisdem disserere statui: vtrum scil. pars superior, v-
na sit, vel plures potentiæ: similiter & inferior. si autem plu-
res, an essentialiter distinctæ sint ab inuicem. Disputat de
hoc Augustinus, & quidem acutissimè. *Illud*, inquit, *nostrum,
quod in actione corporalium tractandorum ita versatur, vt non sit no-
bis commune cum pecore, rationale quidem est; sed ex illa rationali no-
stra mentis substantia, qua subhæremus intelligibili, atque incommu-
tabili veritati, tanquam ductum & inferioribus tractandis gubernã-
disq; deputatum est.* Cùm ergo ita sit, vt dicit Augustinus, ra-

Non distinguuntur essentialiter.

tio superior, & inferior non sunt potentiæ essentialiter di-
stinctæ: *Sicut*, inquit, *in omnibus pecoribus non inuentum est viro
adiutorium simile illi, nisi detractum de illo, in coniugium formaretur;
ita menti nostræ, qua supernam & infernam consulimus veritatem,
nullum est ad vsum rerum corporalium, quantum naturæ hominis sa-
tis est, simile adiutorium ex animæ partibus, quas communes cum peco-
ribus habemus: & ideo, quiddam rationale nostrum, non ad vnitatis
diuortium separatum, sed in auxilium societatis quasi deriuatum, in
sui operis dispertitur officium: & sicut vna caro est duorum in masculo
& fœmina, sic intellectum nostrum, & actionem vel consilium, & ex-
ecutionem vel rationem, & appetitum rationalem, vel si quo alio mo-
do significantius dici possunt, vna mentis natura complectitur: vt quẽ-
admodum de illis dictum est, Erunt duo in carne vna, sic de his dici pos-
sit, duo in mente vna. Cum igitur disserimus de natura mentis huma-
næ, de vna quadam re disserimus, nec eam in hæc duo quæ commemo-
raui, nisi per officia geminamus*: Hæc Augustinus. Ex quo patet,

Neutra portio est vna tantum potentia.

neutram portionem vnam tantum esse potentiam: portio
enim superior, teste Augustino, æterna contemplatur;
quod quidem alijs conuenit potentijs, nempè, memoriæ,
intelligentiæ, & voluntati, quæ sunt potentiæ distinctæ,
in quibus resplendet trinitatis imago. Quare fieri non po-
test, vt huiusmodi portio superior sit vna potentia. Quòd
verò respectu æternorum huiusmodi potentiæ dictæ sint;
per eas fieri potest potentias manifestum, quæ in diuinis
ponuntur, productionis principia, per intellectum scil. &
voluntatem; hæc enim principia, siue potentiæ ad æternũ

Portio superior respicit æterna.

obiectum, hoc est, ad diuinam essentiam referuntur; atque
ita producunt ambas personas, nempè Filij, & Spiritus S.
In creatura quoq; rationali, huiusmodi potentiæ, memo-
ria videlicet, intellectus, & voluntas, respiciunt æterna, id-
coq; non est vna, sed plures potentiæ. De portione autem
inferiori, simile potest esse indicium, eò quòd in illa sit i-
mago trinitatis, in illis tribus sita potentijs: anima namque
nonnunquam potest esse in potentia accidentali, respectu
obiecti temporalis intelligibilis, habitualem habens noti-
tiam, siue habitum scientiæ, vt alicuius cõclusionis, in quo
planè memoria cognoscitur: nonnunquam autem in actu
intelligendi secundo, & sic intellectus apparet. ex hoc au-
tem, quod actu intelligit, sequitur volitio, quę voluntatem
respicit. Quum ergo hæc tria non possint esse vna poten-

Non sunt diuersæ potẽtiæ.

tia: portio ergo inferior non erit vna potentia, neque etiam
portio superior, & inferior sic intellectæ. Si comparentur
ad inuicem, diuersæ sunt potentiæ; tametsi intellectum, &
voluntatem, diuersas proculdubio potentias contineant;
siquidem eadem potentia intellectiua, ad superiorem &
inferiorem portionem refertur, similiter etiam & eadem
volontas. *Portio superior*, inquit Augustinus, *æternis, & supernis
regulis contemplandis intendit: inferior autem temporalibus agendis.*

Ratio superior & inferior. Prima ratio.

Tunc sic arguo: Eadem potentia principia & conclusio-
nem cognoscit, alioquin nulla potentia principium co-
gnosceret: principium autem nequaquam cognosci po-
test, nisi & quis sciuerit conclusionem in illo contentam
elicere: sic enim docet Philosophus 2. de anima: vnum esse
sensum, qui diuersorum sensuum, diuersa cognoscit obie-
cta, eorundemque diuersitatem. sed portio inferior con-
clusionem cognoscit, de re hac agibili tẽporali, cuius prin-
cipium, & regula æterna à superiori portione cognoscitur,
nempè, præcepta Dei ex charitate esse obseruanda, atque
complenda, vel aliquid simile: superioris ergo portionis
principium, & inferioris conclusionem cognoscentis, ea-
dem prorsus est intellectiua potentia. Amplius, id persua- 2.
deri, imò demonstrari potest ex actu beatificato: Etenim in
pluribus potentijs eiusdem rationis, beatitudo sita nõ est,
tametsi simul sit in intellectu & voluntate; non quidem vt
in duabus intellectiuis, siue volitiuis potentijs, sed in vna
volitiua, vel intellectiua: omnium enim propemodum
philosophantium communis est consensus, optimam ho-
minis, beatitudinem esse, atque ideo in vna virtute eius-
dem rationis consistere. sed beatitudo cùm ad inferiorem,
tum etiam ad superiorem pertinet portionem: illius enim,
vt sit potentiæ, necesse est, in quo posita est vis, & principiũ
merendi, cuiusmodi est portio rationis inferioris. quare,
cùm tota intellectiua tum superioris, tum etiam inferioris
rationis sit beatificabilis; haud dubium, quin illa vna sit
potentia intellectiua. Amplius, simplex habitus, duas ne- 3.
quit perficere potentias. sed eadem charitas, tam superio-
ris portionis, quam inferioris perficit voluntatem: nõ sunt
ergo duæ potentiæ. De intelligentia quoque similis potest
esse ratio. Maior huius syllogismi satis patet: quia nimirum
distinctio in posteriori, non arguit distinctionem in priori:
maior enim vnitas est in priori, quam in posteriori. sed ha-
bitus est vnus: multò ergo magis potentia erit vna. Minor
quoque patet, charitas namque est in voluntate portionis
superioris, qua Deus diligitur, & eadem in voluntate por-
tionis inferioris, qua diligitur proximus, qui est temporale
obiectum. Cùm igitur vna sit charitas, quæ sese protendit
ad omnia diligibilia: non nisi vna ergo erit voluntas, & si-
militer vnus intellectus. Non ergo portio superior, & infe-
rior sunt diuersæ potentiæ. Adde, quòd non magis distent 4.
ab inuicem ratio superior & inferior, quàm intellectus spe-
culatiuus, & practicus. sed practicus & speculatiuus non
sunt diuersę, sed vna potentia: igitur ratio & superior & in-
ferior, vt sæpè dictum est, non sunt duæ potentiæ diuersæ,
sed vna. Hæc omnia colligi possunt ex doctrina D. August.
atque aliorum sapientum.

CAP. VII.

Argumenta contraria.

SVNT, qui ita arguunt *contra* ea quæ dicta sunt: potentiæ 1.
quæ circa diuersa versantur obiecta, sunt diuersæ ab in-
uicem: potentiæ enim distinguuntur per actus, & actus per
obiecta. sed portio superior & inferior sunt huiusmodi, su-
perior enim æterna contemplatur, inferior autem tempo-
ralia considerat, vt dicit August. sunt ergo diuersæ poten-
tiæ. Item, si esset vna potentia, imago Trinitatis esset in in- 2.
feriori & superiori portione. sed non est, nisi in superiori,
secundum Augustinum: igitur non est vna, sed diuersæ po-
tentiæ. Amplius, ratiocinatiuum, & scientificum sunt di- 3.
uersæ potentiæ, vel principia in anima, aut diuersæ partes,
authore philos. 6. ethic. Necessarium est, inquit, genere esse
diuersa, quæ ad scientificum pertinent, & quæ ad contin-
gens, & agibile. sed portio superior pro obiecto habet sciẽ-
tificum, quippe quæ necessaria respicit & æterna: inferior
verò agibilia & contingentia: igitur non solùm sunt diuer- 4.
sæ potentiæ, sed & diuerso genere. Item, potentia regulans,
tum perfectione, tum etiam nobilitate præstat potentiæ,
quam regulat, & ordinat. sed ratio superior ita se habet ad
rationem inferiorem: regulatur enim inferior à supe-
riore: igitur non sunt vna, sed di-
uersæ potentiæ.

CAP.

Intellectus potentia passiua.

CAP. VIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum*, negatur minor: ambæ enim portiones non
versantur circa prima, & adæquata obiecta diuersa,
in quibus propriè posita est diuersitas potentiarum: sub v-
no enim continentur obiecto tam intellectus, quàm vo-
luntatis. Et quidem rationi consentaneum est, vt quò po-
tentia perfectior sit, eò in plura sese diffundat, & exerat vi-
res, manens vna: portio ergo animæ superior cùm sit, pro
sui conditione perfecta, vna manens, se extendit ad plura.
Cùm verò sunt aliqua obiecta aliquibus adæquata poten-
tijs: tum necesse est, vt pro diuersitate obiectorum, diuersæ
quoque sint potentiæ; sicuti videre est in sensibus particu-
laribus, quorum obiecta sunt diuersa & potentiæ similiter.
Obiectum formale. Obiectum materiale. Alij vtuntur distinctione, vt dicant, obiectum formale esse
adæquatum, non autem obiectum materiale; vtpotè, vt
obiectum formale visui sit color, materiale verò albedo.
Sed & id dubitationem habet: color enim non videtur
quid commune abstractum, sed potius hoc album, & hoc
nigrum, quorum neutrum visui adęquatum est obiectum,
propterea, quòd nulla potentia (excepto duntaxat intelle-
ctu diuino) habere potest adæquatum obiectum, nisi fue-
rit abstractum: quia nimirum nulla res est, quę omnia con-
tineat, quæ percipi possunt, nisi diuina essentia. Itaque in
re obiecta, formalia album & nigrum esse possunt, ex qui-
bus neutrum potentiæ visiuæ, est adæquatum obiectum.
Quo circa, non quælibet obiectorum formalis distinctio,
potentiarum parit distinctionem: non enim tot sunt visus,
quot sunt colores. In causa ergo est obiecti limitatio, & di-
stinctio, quæ non nisi à tali percipi potest potentia, vtpotè
sonus ab auribus, & color ab oculis, atqui potentia intel-
lectiua, & volitiua non sunt organicæ, sed abstractę ab or-
ganis: ideo illis non tribuitur illa sententia, quòd potentiæ
distinguantur per huiusmodi obiecta. Quòd verò sit pri-
marium obiectum adæquatum intellectiuæ potentiæ, di-
2. cemus postea. *Ad 2.* imago trinitatis in anima consistit ha-
bente essentiæ vnitatem, & potentiarum distinctionem:
cùm autem hæc eadem distinctio respectu obiecti æterni
propriùs ac lucidius exprimatur, quàm respectu obiecti
temporalis; hinc est, quòd in superiori potiùs quàm in in-
3. feriori portione eam sitam esse, dicat Augustinus. *Ad 3.* illa
duo ab Aristotele distinguuntur, non quidem ratione po-
tentiarum, sed habituum, qui circa huiusmodi versantur
4. obiecta, & ita argumentum non militat contra nos. *Ad 4.*
quamuis ratio superior respectu sui obiecti, in quo sunt re-
gulæ æternæ, quibus hæc agibilia inferiora regulantur, re-
gat atque reguler rationem inferiorem; non ob id tamen,
est distincta potentia, veluti intellectus habens habitum
principij, est sui ipsius regula pro conclusione habēda: nec
ideò à seipso distincta est potentia: vna enim eademq; po-
tentia, & principia cognoscit, & conclusionem. Eodem
quoq; modo potentia intellectiua versatur circa nobilius,
& ignobilius obiectum: sed cùm nobiliori intendit, portio
superior; cùm verò ignobiliori, inferior appellatur. Vna est
ergo potentia.

CAP. IX.

Intellectus est animæ potentia.

QVòd intellectus hominis sit animæ humanæ poten-
tia, par est, vt deinceps inquiramus, atque ita sensim
ad naturam intellectus agentis, & possibilis elucidā-
Intelligere Dei. dam, manifestandamque accedamus. Intellectus itaq; hu-
manus, non est essentia, sed potētia animæ humanæ: essen-
tia namque non potest esse immediatum operationis prin-
cipium; quia eius operatio, non est eius esse. sicut enim po-
tentia se habet ad operationem, veluti ad suum actum; ita
certè essentia se habet ad esse. Quare, cùm tantummodo
in Deo, intelligere sit suum esse; profectò in ipso solo, &
non in aliqua alia creatura, intellectus est sua essentia: est
Arist. 3. de anim. com. 5. ergo intellectus humanus animæ humanæ naturalis potē-
tia. Philosophus. *Quare, inquit, neque ipsius est esse naturam ali-
quam, neque vnam, nisi eam solùm, quæ possibilis est. Is igitur intelle-
ctus, qui intellectus animæ nuncupatur, dico autem nunc eum, quo ra-
tiocinatur anima, & existimat, nihil est actu prorsus eorum, quæ sunt
antea, quàm intelligat ipse:* Hæc Philosophus. Et quidem de
virtute animæ, quæ intellectus verè dicitur, philosophum
Auerr. loqui autumat Auerroes: non de virtute imaginatiua, quæ
aliquo modo intellectus nominatur: Quare, inquit Sim-
plicius, nulla est natura earum rerum, quas intelligit, intel-
ligit omnia sensibilia. sed ea sola est ipsius natura, qua pos-
sibilis, siue potentialis, sit capax vnque earum rerum, quas
intelligit: est enim virtus passiua, immixta, nullam ex ma-
terialibus formis retinens formam. non est ergo intellectus
materia, sensus, vel corpus; sed potentia animæ, & quidem
passiua: intelligere namq; est quoddam pati, authore phi-
Pati tripliciter. losopho 3. *de anima.* Porrò, aliqua pati dicuntur, quando eis
adimitur, quod natura sibi concessit: veluti, cùm violentia
caloris ab aqua frigiditas pellitur, aut calor ab igne aquæ
virtute, & hæc proprijssimè passio nominatur: alia verò,
quia aliquo modo alterantur; veluti sunt, qui lætitia gesti-
unt, aut sanitate donantur: postremò, quia erant in poten-
tia, & iam prodeunt in actum, atque ita perfectionem asse-
quuntur. Ad hunc modum intelligere nostrum, est pati. In
Pati est perfici. causa autem est, quia intellectus versatur circa ens in vni-
uersali. Intellectus autem diuinus, ad ens vniuersale se ha-
bet, veluti actus totius entis: quia in eius essentia originali-
ter, & virtualiter, sicut in prima causa, existit: propterea non
est in potentia, sed est purus actus. nullus autem intelle-
ctus, ad totum ens vniuersale se habet, vt actus; alioquin
esset ens infinitum: non est ergo actus omnium intelligibi-
lium; sed ad illa, veluti potentia ad actum comparatur. In-
tellectus autem angelicus, ob propinquitatem ad primum
intellectum, in suorum intelligibilium actu, perpetuò ver-
satur. Humanus verò, quoniam in ordine intellectuum in-
fimus est, & à primi intellectus perfectione semotus; pro-
pterea est in potentia ad sua intelligibilia, & in principio
suæ nascentis ætatis, instar tabulæ rasæ, se habet, in qua ni-
hil est depictum, authore philosopho. Cùm igitur intelle-
3. de anima. ctus humanus ita se habeat ad intelligibilia, haud dubium,
quin sit potentia passiua. Itaque in anima humana est quę-
dam virtus, seu potentia passiua, quæ dicitur intellectus
possibilis, quiąue actui intelligendi, & speciei intelligibili
subijcitur, vnde & passiuus vocatur. Sanè, virtus actiua ea
dicitur, teste Commentatore 3. *de anima, com. 4. & 17.* quæ
Virtus actiua & passiua. suum mouet obiectum, veluti caliditas calefactibile: passi-
ua verò, quæ à suo mouetur subiecto, sicuti visus à colore.
Sic etiam docet philosoph. 5. met. cap. de potestate, vbi v-
nam posuit potentiam, quæ est principium transmutandi
alterum, in quantum alterum, & hanc appellauit actiuam:
alteram verò, quæ transmutatur ab altero, passiuam. Cùm
igitur ea dicatur virtus passiua, quæ mouetur, & transmu-
tatur à suo obiecto, & huiusmodi sit intellectus: igitur est
potentia animæ passiua. mouetur autem à phantasmatibus
humanis, quæ ipsum mouent ad actum intelligendi. Re-
uerà, virtus, cuius operatio non prodit in actum, nisi adsit
aliquod extrinsecum; proculdubio alterius virtutem reci-
pit, atque ita patitur. Quòd si quis inficias iuerit, aditum
præcluder passiuæ virtutis inueniendæ, atq; demonstran-
Tex. Arist. dæ. Quare, cùm anima intellectiua pro statu præsentis vi-
tæ non intelligat sine phātasmate: aliqua est ergo in ea vir-
tus, seu potentia, phantasmatis receptiua, atque ita passiua.
vnde philosophus 3. de anima, circa principium, & sequē-
tia: *Si, inquit, intelligere sit sicut sentire, continget intellectum pati a-
liquid ab intelligibili, sicut sensum a sensibili: necesse est enim intellectū
Conditiones intellectus.* *esse passibilem, intelligibilium specierum receptiuum, in potentia ad
species suscipiendas, non habentem aliquam actu: nam sicut se habet
sensus ad sensibilia; ita profectò intellectus ad intelligibilia.* Porrò, o-
mninò necessarium est, intellectum esse immixtum: quia
omnia intelligit: si enim aliquam propriam haberet for-
mam, illa prohiberet, ne formas extraneas intelligeret. hinc
Immaterialis est, quòd immaterialis existit, quia nimirum non compo-
nitur ex materia; & forma: neq; est potentia organica, cor-
poreo organo affixa; tametsi materialis dici possit, quia cō-
municat cum phantasia, quidditates ab ea intelligibiles
abstrahendo: phantasia autem potentia est organica: po-
test etiam aliquo modo materialis dici, quia anima intelle-
ctiua perfectio est materiæ. Is autem intellectus, non habet
aliquam

Intellectus possibilis. Natura intellect. possibilis. aliquam determinatam naturam; sed eam solam, quæ vocatur intellectus possibilis animæ: ideoque est intellectus, quo omnia intelligit. Rationabile est autem organo corporeo non misceri: quia si esset aliquod organum, tunc esset calidum, aut frigidum, vel aliquid huiusmodi; sicut & natura organi, quorum nullum intellectui tribui potest, propterea, quòd locus sit specierum, in sola anima intellectiua positus, in potentia ad omnes species intelligibiles. Cæterùm, si intellectus est simplex, & impassibilis, nihil habens commune cum intelligibili; quòmodo intelligit, & patitur ab intelligibili, cùm agens & patiens debeant habere aliquod commune? Sed duplex est passio, corruptiua vna, quæ de qualitate contraria, in contrariam migrat, de caliditate in frigiditatem, & hæc intellectui non conuenit, quia est incorporeus: alia verò est receptiua, & perfectiua, qua intellectus dicitur passiuus; est enim in potentia ad suscipienda intelligibilia per suas species. *Quatuor conuenientia intellectui possibili.* Ex his ergo philosophi sententijs, atque verbis, quatuor potissimè intellectui possibili sunt attributa: nempè indiuisibilem esse substantiam: deinde tabulæ rasæ similitudinem gerere: locum esse intelligibilium specierum: postremò, ita se habere ad intelligibilia, sicut sensum ad sensibilia. si enim est omnia fieri: ipse igitur est in potentia esse intelligibile, vnus & idem indiuisus, simplex secundùm suam substantiã; in quo ipsius potentia non est vniuoca cum potentia materiæ, quę secundùm sui diuisionem in multa, varias formas suscipit. *Tabulæ comparatur.* Tabulæ autem rasæ comparatur: quia quemadmodum tabula præter omnem præparationem, se alterantem, susceptibilis est figuræ; ita planè intellectus possibilis, præter omnem præparationem separantem, susceptibilis omnium intelligibilium. Ex quo patet, non esse materię potentiam: rasura enim tabulę, non est materia; sed potiùs se habet sicut perspicuum, cuius vna, & eadem potentia, & luminis est, & coloris susceptiua. ita enim vna, & eadem potentia intellectiua, luminis agentis, quod in ipso, est susceptibilis omnis quidem formæ intelligibilis: ideoque fieri non potest, vt sit forma corporalis; non enim haberet potentiam ad omnem formam suscipiendam. Quare, quemadmodũ tabula rasa est imago, si suæ superficiei addita fuerit terminationis actio; ita certè, ipsa intellectualitas animæ secundùm intellectum possibilem, est imago intelligibilium receptiua. Proinde intelligens, & intellectum, sunt idem actu, secundùm esse verò differentia: quæ profectò omnia materiæ tribui non possunt. Non ergo intellectus possibilis est materialis, vt dictum est. Ex quo patet intellectum *Immixtus.* possibilem esse immixtum, hoc est, non mixtum cum corpore, sicut forma corporis, aut forma, quæ est virtus in corpore. Ideoque benè dixit Anaxagoras: *Immixtus est*, inquit, *vt superior, & imperet omnibus.* si enim esset aliqua forma informatus, proculdubiò, vt dictum est, extraneas recipere non posset: id enim, quòd alicuius est receptiuum, illud non habet in specie, quod natum est recipere; tametsi formam in genere, cùm his quæ recipit, conuenientem possit habere. ipse est ergo potentia omnia intelligibilia, quia om*Auicenna.*nium susceptibilis. Anima rationalis (inquit Auicenna) non est intellectus possibilis, sed potiùs intellectus possibilis, est vna pars eiusdem: De parte (inquit philosophus) animæ, qua cognoscit, & sapit anima, vocans intellectum animæ partem. anima autem rationalis, quæ est hominis perfectio, est quoddam totum, & substantia incorporea, sua potestate complectens reliquarum animarum vitam; eò quod inter omnes naturales formas, propinquior, & *Alexand.* similior sit intelligentiæ. Benè ergo dixit Alexander, multas inesse animæ virtutes non immixtas: malè verò, cùm ex elementorum mixtura putauerit generari. Quare, etsi dicatur intellectus separatus, quia non est organicus, nec de materiæ potentia productus; est nihilominus anima perfe*Quomodo intellectus sit separatus.*ctio corporis, cui per virtutes naturales coniungitur. Quam ob causam intellectus quoque potest dici potentia coniuncti; quamuis in essentia sua non communicet corpori. simile quiddam videre est in sole, qui est vnus numero per materiam; eius verò virtus est vniuersalis ad omnium corporalium vitas fouendas. Itaque intellectus possibilis, non est omnibus modis separatus a materia, siue corpore, cuius est perfectio; alioquin esset pura potẽtia, quæ in rerum natura nihil est, quod est maximè absurdum. Rectè ergo dictum est ab Auicebron, potentiam intellectus per formam intellectualis naturæ, ad ens vnum in mundo determinari, & in natura esse determinatam: sed perperam dictum *Intellect. esse potentiam. Auicebron.* est, potentiam intellectus, materiæ esse potentiam: & intellectus naturam, in materiæ natura consistere. Quocirca, quamuis intellectus non sit mixtus corpori, sicut forma corporis, aut sicut virtus organica, operans in organo corporis; est tamen virtus animæ rationalis: quæ licèt prædictis duobus modis non sit corpori permixta; habet tamen nonnullas virtutes corpori permixtas: verùm intellectus non est eius virtus, quatenus corpori miscetur; sed potiùs quatenus anima est imago primi agentis. Quare, cùm intellectus non sit permixtus corpori, hinc est, quòd in suarum actionum opere exercendo, instrumento non vtitur *Vmbra intelligentiæ.* corporeo. hanc ob causam anima rationalis dicta est vmbra, vestigium quoddam, & resultatio intelligentiæ separatæ. Iam ergo satis constare potest, quonam modo intellectus possibilis sit separatus, & immixtus, & non hoc aliquid determinatum: denique quomodo sit potentia passiua animæ rationalis.

CAP. X.

Argumenta contraria.

QVONIAM posset aliquis multa *obijcere contra ea*, quæ
dicta sunt: idcircò obuiam ire disposui, ne inermem 1.
ostenderet legentem. Posset vtique sic arguere: Quod est
mens, non est animæ potentia, sed essentia, authore Au- *9. de Trin.*
gust. *Mens, inquit, & spiritus, non relatiuè dicuntur, sed essentiam*
demonstrant. sed intellectus idem omninò videtur esse quod
mens; nec vlla videtur esse distinctio, nisi nominis tantùm:
nam sicut mente, ita etiam intellectu æterna capimus, &
contemplamur: intellectus ergo humanus, est animæ hu-
manæ essentia, & non potentia. Sanè, id propriè vocatur
rei essentia, per quod habet esse. sed anima habet esse per
intellectum, qui verus homo à Platone, & Plotino nomi-
natur: ergo quod priùs. Amplius, appetitiuum & intelle- 2.
ctiuum, diuersa potentiarum genera in sola animæ essen-
tia, & non in aliqua potentia vniuntur. sed hæc secundùm
Augustinum, vniuntur in mente; locat enim intelligentiã, *10. de Trin.*
& voluntatem in mente. sed mens, & intellectus, est ipsa
animæ essentia, & non aliqua eius potentia: ergo; siquidem
homo intelligit cum angelis, qui sunt mentes puræ, & in-
tellectus beati. Reuera, anima immaterialis dicitur, quia *Greg.*
est intellectiua. sed est immaterialis per suam essentiam:
igitur per suam essentiam est intellectiua: atque ita, intelle-
ctus non est potentia, sed essentia animæ. Amplius, si intel- 3.
lectus est potentia, & non essentia animæ; igitur est acci-
dens: omnis enim potentia est in illo genere, in quo est eius
actus, quem primò, & per se respicit. sed actus quos primò
potentiæ animæ respiciunt, sunt accidentia: igitur poten-
tiæ sunt accidentia. sed intellectus non est accidens: igitur
non est potentia. Quòd verò non sit accidens, siue quali-
tas, ita potest ostendi: quia nulla qualitas semper intelligit,
neque omnes continet formas intelligibiles. sed intelle-
ctus est locus omnium specierum intelligibilium, vt dictũ
est: igitur non est qualitas; atque ita, non est animæ poten-
tia. Amplius, si intellectus est qualitas animæ, est etiam a- 4.
ctus: quia est in actu per intellectum. sed intellectus non
est actus; alioquin non reciperet omnem actum; receptiuũ
enim omne denudatum est ab eo, quod recipit: igitur non
est qualitas. Sanè, omnis actus est forma, vt ex se patet: sed
intellectus non est forma: quia nec materialis, nec imma-
terialis, authore Commentatore *3. de an. com.* 18. & 27. po-
nens differentiam inter sensum, & intellectum, dicit, sen-
sum esse in se quendam actum, & in potentia respectu spe-
cierum, quas recipit; intellectum verò esse puram poten-
tiam: porrò, pura potentia, non est qualitas animæ. Am-
plius, circumscripto omni distinctio ab anima, anima po- 5.
test intelligere: igitur anima est intellectus; atque ita intel-
lectus est substantia, & non potentia animæ. Sanè, anima
est immediatum principium operum vitæ, propterea quòd
est immediatum principium essendi: igitur est immedia-
tum illius operationis principium, quæ in illo esse fundatur; forma enim largiens esse calidum, largitur etiã, & calefacere.

Intellect. esse potentiam.

facere. sed vitæ opus, quod propriè animæ conuenit, qua-
tenus est rationalis, est intelligere: igitur, si ipsa est imme-
diatum principium intelligendi; proculdubio, intellectus
est eius essentia, & non potentia. Anima præterea produ-
6. cit suas potentias, non mediante alia potentia: ergo est im-
mediatum principium productionis, & sic habetur inten-
tum. si enim anima est natura, quia est forma materiæ: igi-
tur est principium per se motus, quia omnis natura est prin-
cipium per se motus: igitur non est principium per se mo-
tus per potentias; alioquin à potentijs mutuaret, vt esset
7. principium motus, & vitæ. Item, si intellectus est qualitas,
siue potentia intelligens, aut intelligit intellectione quæ
est ipse intellectus, & sic vna intellectio, alteram reciperet,
quod est falsum: aut intellectione à se recepta; & sic respe-
ctu sui met, esset agens, & patiens, quod fieri non potest.

CAP. XI.

Soluuntur Argumenta.

1. AD *primum* dici potest, animam rationalem interdum
intellectum appellari, propter intellectus nobilita-
tem, vtporè, quia est eius pars nobilissima; sicuti sensum,
nunc potentiam, nunc verò animam sensitiuam; vnde &
per intellectum dicitur intellectiua: ex hoc autem non se-
2. quitur, quin sit animæ potentia. *Ad* 2. Quamuis appetiti-
uum, & intellectiuum diuersa sint animæ potentiarum ge-
nera, pro diuersis obiectorum rationibus; appetitiuum ni-
hilominus partim quidem congruit cum intellectiuo, par-
tim verò cum sensitiuo: quia in operando, corporeo vtitur
organo; appetitus enim sequitur apprehensionem: quæ
profectò ratio mouit Augustinum, vt in mente voluntatē
poneret, philosophum verò in ratione. *Ad confirm.* negatur
similitudo: Angelus enim dicitur mens, seu intellectus:
quia tota eius virtus in hoc posita est; nam in eo est sola vis
intellectiua, & voluntas, quæ consequitur intellectum. at
in anima humana sunt vires sensitiuæ, nutritiuæ, & intelle-
ctiuæ; ideoque non est simile. *Ad aliam confirm.* ex immate-
rialitate virtutem habet intelligendi substantia immate-
rialis: cùm ergo huiusmodi immaterialitas, non sit animæ
intellectus; non est necesse, animæ esse substantiam. Est er-
3. go virtus, & potentia animæ. *Ad* 3. Verùm quidem est, qua-
litatem absolutè, & per se acceptam, non semper intellige-
re, non autem quatenus intellectioni subest intellectus
existens in actu. Quare, etsi nulla qualitas, virtute produ-
ctiua, omnes contineat formas intelligibiles; potest tamen
continere eo modo, quo lumen continet colores, quos po-
tentia visibiles, actu facit visibiles: sic & ipsa, quæ sunt po-
4. tentia intelligibilia, reddit actu intelligibilia. *Ad* 4. Intelle-
ctus possibilis, est in potentia ad formas rerum materia-
lium; quia potentia ea recipit, in quæ potest eius proprium
actiuum: potest ergo recipere actus immateriales, & in-
tentionales, de quibus non loquitur authoritas philoso-
phi. *Ad confirm.* negatur minor: intellectus enim est forma
immaterialis; sed non actu intelligibilis, de qua ibi loqui-
tur Commentator. Et cùm infers ex Commentatore, *com.*
21. quòd non sit forma intellecta actu, vel potentia: dico
esse intellectum in potentia habituali, quia non cogitat,
aut intelligit ea, quorum species habet: & sic non est for-
ma intellecta in potentia, vt dicit Commentator. sed bene
potest esse forma in potentia; quia sibi non repugnat intel-
ligere. Ad aliam confirmationem dico, id voluisse Com-
mentatorem dicere, obiecta sensus, cùm sint de se actu sen-
sibilia, potentiam sensitiuam, quia immediatè ab obiecto
exteriori moueri potest, in potentia proxima esse ad sen-
tiendum: obiecta verò intellectus, quoniam non sunt actu
intelligibilia, sed fiunt; ideò ad intelligendum intellectum
5. in remota esse potentia. *Ad* 5. negatur antecedens: licèt e-
nim sit primum principium anima intelligendi, secundùm
suam naturam; non est autem proximum, sed intellectus:
ideoq; elicit actum intelligendi mediante potentia à se di-
stincta, quæ est proximum principium intellectionis. *Ad
confirm.* respondeo, quòd actio creaturæ non fundatur su-
per esse simpliciter, sed super esse accidentale: propterea &
animæ actio super esse fundatur, quod à potentijs largitur,
6. atque tribuitur. *Ad* 6. Anima producit potentias, non qui-
dem actione media, quod esset proprium agere; sed qua-
dam naturali emanatione, quæ non est producere, seu age- Intellect. esse potentiam.
re. Quare, non propriè anima producit suas potentias, cū
producantur ab eodem artifice Deo, à quo & anima pro-
ducitur. verumtamen dicuntur ab anima produci, similiter
& omnis passio à suo subiecto; propterea, quòd actio agē-
tis; prius natura terminetur ad subiectum, & consequenter
ad potentias, seu passiones. Ad confirmationem, natura est
primum, non autem proximum principium motus; & sic
anima à suis non mutuat potentijs, vt sit primùm princi-
pium motus: potentia autem est principium proximum, &
prima ratio agendi. *Ad* 7. Intellectus est actus in genere en- 7.
tium, proinde 3. *de an. c.* 4. animæ virtus à philosopho voca-
tur. & *com.* 5. loquens de intellectu, exponensque illud phi-
losophi: *Omne recipiens est denudatum*, &c. dicit, non esse ne-
cessarium, vt recipiens nullo modo sit in actu, sed non de-
bere habere actu rei similitudinem, quam sit recepturum.
Ex quo patet, intellectum humanum de se propriam ali-
quam speciem non habere. Est præterea pura potentia in
genere intelligibilium: quia si aliquam non reciperet spe-
ciem; nequiret se intelligere, cuius rei gratia primæ compa-
ratur materiæ. nam quemadmodum prima materia est in
pura potentia, ad formas materiales; ita intellectus ad spe-
cies intelligibiles: intelligit ergo intellectione, quæ est
qualitas distincta ab intellectu. etenim actuatus specie in-
telligibili, intellectionem producit, atque ita locum tenet
agentis: secundùm autem suam nudam essentiam, intelle-
ctionem recipit, & sic gerit officium recipientis. Philosop.
2. *de an.* 18. dicit intellectum esse alterum genus animæ, il- *Intellect. alterum genus animæ.*
ludq; solùm separari sicut perpetuum à corruptibili. Sim-
plicius, vult eandem propè rem esse intellectum, & theo-
ricam, siue contemplatiuam scientiam: quatenus enim est
intelligendi principium, intellectus; quatenus verò abdi-
ta rimatur, theorica dicitur potentia: est ergo alterum ge-
nus animæ, quia ipse solus est perpetuus, cætera verò mor-
talia. Anima præterea intellectiua, alterum est animæ ge-
nus: quia quibusdam viribus corpori coniungitur; quibus-
dam verò à corporeis nexibus separatur: non est ergo vir-
tus sola corpore vtens; sed & perficiens corpus. dicitur ta-
men separatus: quia etsi corporis perfectio sit, à corpore ta-
men non dependet, sicut & cæteræ partes, quę corpus per-
ficiunt. Quòd ergo intellectus sit animæ rationalis poten- *Quod non sit substantia animæ quidam dicunt.*
tia, dixi. Verùm, hæc potentia intellectiua, qua rationalis
anima ad intelligibilia comparatur, estnè animæ substan-
tia, an accidens in anima subiectiuè existens? Sanè, animæ
rationalis substantia vna est, & simplex; potentię verò plu-
rimæ: non ergo potentia intellectiua, est animæ substantia,
sed qualitas, siue accidens. intellectus pręterea, non est vo-
luntas, neque voluntas intellectus, sunt enim potentiæ di-
stinctæ. quòd si vtraque est animæ substantia: idem ergo
sunt, & non distinctæ potentiæ, quòd planè omnem pror-
sus euerteret philosophādi rationem. intelligere siquidem
& velle, vt communis est sententia, sunt opposita dispara-
ta. Amplius, potentia & actus sunt vnius generis. sed intel- 3.
ligere est accidens: quia in solo Deo est suum esse, & sua
substantia: potentia ergo intellectiua, est qualitas, & non
substantia. nam si intellectus est animæ substantia, cùm ea
actus sit semper; inde necessarium esset, vt semper intelli-
geret, sicut semper viuit homo; anima in ipso manente.
Denique, sicut se habet esse ad essentiam; ita profectò ope- 4
rari ad potentiam. Per commutatam ergo proportionem,
sicut se habet esse ad operari, ita planè essentia ad potentiā.
sed in rationali creatura, esse differt ab operari: igitur essen-
tia differt à potentia. Verùm his obuiare videtur Auerr. *Rationes contraria.*
12. *met. c.* 17. Quod, inquit, intellectui separato attribuitur; 1.
idem & illi attribuendum est intellectui, qui in materia nō
est, neque à materia dependet. sed huiusmodi est potentia
intellectiua: est ergo intellectus substātia rationalis animæ:
in substantia enim separata (ad mentem Auerr.) cuius esse,
& essentia idē est, in sua specie accidens non fundatur pro-
prium, sed commune. Amplius, Arist. & Auerr. 12. *met.* pro 2.
impossibili habent, optimam substantiam, separatam scil. *Com.* 51.
ab aliquo extrinseco suam dignitatem acquirere. Sed hu-
iusmodi cōditiones, & proprietates solius Dei sunt, in quo
esse, & essentia non differunt: ideoq; priores rationes veri-
tati magis consonant, magisq; sunt tenendæ, & obseruādæ.

CAP.

Intellectus possibilis est ens in actu.

CAP. XII.

Intellectus possibilis non est pura potentia, sed aliquod ens in actu.

QVoniam ex supradictis philosophorum rationibus, intellectum humanum rationalis animæ potentiam esse, satis constare arbitror: propterea alia explicanda occurrit quæstionis difficultas, Vtrum scil. sit pura potentia, an aliquod ens in actu. Sanè Aristotelis verba multorum mentes mouit; vt intellectum possibilem, puram potentiam esse dicerent. *Quare*, inquit, *neque ipsius est esse naturam, neque vnam*: sed aut hoc, quòd possibilis est vocatus: hac de causa dictum est à Commentatore, intellectum possibilem nullam habere naturam, nisi possibilitatis: hinc est, quòd quidam putarunt, idque ad mentem Commentatoris, intellectum possibilem esse ens purum potentiale. Verùm, etsi intellectus possibilis, in genere intelligibilium, sit in pura potentia, pro statu præsentis vitæ, quia nullam speciem intelligibilem sibi congenitam habet, nec potest seipsum per seipsum, nec per propriam speciem naturaliter intelligere, nisi reflexiuè, aliquo scil. obiecto priùs cognito; in genere tamen entium, est ens actu, quia est virtus, & potentia animæ: nullus enim actus corporis, siue informás corpus, siue distinctum à materia, est purum potentiale. sed intellectus possibilis est huiusmodi, vt suprà dictum: igitur non est pura potentia. Est præterea impassibilis, 3. de anima 7. non est ergo pura potentia. Quonam modo est purum potentiale, si est immediatè receptiuum terminatorum accidentium? Quod enim non est ens in actu, quomodo capere poterit accidentia? Amplius, quod est operatiuum, non est purum potentiale: sic enim docet philosoph. 2. de gen. com. 53. *Materia*, inquit, *est pati, facere verò alterius potentiæ*; alioquin eadem esset potentia actiua, & passiua: & effectiua causa, & materialis coinciderent. sed intellectus possibilis est operatiuus: Iudicium, & distinctio, inquit Commentator 3. *de an.* 19. tribuitur nobis ob intellectum materialem: nam ipse componit & diuidit. 3. *com.* 20. & 36. duas in nobis habere, dicit, actiones: est ergo operatiuus. Themist. 3. *de an. c.* 19. dicit, tam in sensu, quàm in intellectu, ex obiecto in potentiam passionem causari: actionem verò à potentia. Quare, ita intelligendum illud Aristotel. in lib. de sensu, quòd scil. sensibile sensum agere facit: propterea, quòd per sui motionem excitatus, sensus operetur & sentiat. Et illud Auerr. 2. *de an. c.* 1. *&* 49. recipere aliud, est iudicare illud. Sic etiam dicit Theophrastus, intellectum præstare omnium motionum causam, hoc est, vt res intelligatur, vel non intelligatur. Authoritate quoque Theophrasti, illud Aristot. 3. *de an.* 5. Intellectus possibilis nihil est actu, sic intelligi debet: omnia scil. ad potestatem intelligendi referri oportere; non autem ad naturam intellectus, quasi nihil sit actu in rerum ordine; calumnia enim hæc esset, & oratio contentioni cauilloque proxima: ita ergo illa philosophi sententia intelligenda est, vt in animo talis generis sit potentia sui, pro subiecto & gremio formarum; qualis in rebus materialibus facultas illa est, quæ constitutioni earum, & concretioni substernitur. Nō est ergo ita pura potentia, vt nihil sit actu. Amplius, intellectus in nobis componitur ex intellectu in actu, & intellectu in potentia: 3. *de an. c.* 20. *& Comment.* 17. Necesse est, inquit, esse duas differentias, intellectum scil. agentem, & possibilem. Sanè, nihil agit, nisi per formam, 3. *de anim.* 18. sed nos agimus per intellectum agentem, & possibilem: sunt ergo formæ in nobis, quod fieri non posset, nisi componerentur. sed nullum compositum ex actu & potentia, est purum potentiale: ergo quod prius. Verùm 3. *de an. com.* 20. dicitur, huiusmodi intellectus duos quidem esse, per diuersitatem actionis: vnum verò, quia materialis perficitur ab agente: actio namq; attributa alicui propter aliqua duo in eo existentia, vnum materia vt sit, alterum verò vt forma, necesse est, 3. *de an. com.* 36. sed nos intelligimus per intellectum agentem, & possibilem, aliquo ergo modo intellectus agens est nobis forma. Cùm autem compositum sit, cui potentia admiscetur, & intellectus possibilis sit potentia receptiua, propterea compositum nominatur. Quare secundùm esse reale, est actus; secundùm esse verò intentionale, potentia: quia est omnia fieri. Non est ergo intellectus possibilis, ens purè potentiale potentia receptiua, ita quod non sit aliquod ens actu de se: nam si esset substantia intellectualis puræ potentiæ, perficereturque per intellectum agentem sibi inhærentem, tunc ab omni actu intellectuali perfici posset, sicut ab omni forma sensibili, & materiali ipsa prima materia inhærenter perficitur: atq; ab intelligentijs, quæ sunt quidam actus spirituales, inhærenter posset noster intellectus perfici, vnde noster intellectus possibilis, pars esset intelligentiæ orbem mouentis, quod est falsum. Amplius, si esset pura potentia, cùm non posset actu subsistere, sine actu sibi inhærente, atque perficiente, 1. *phys.* 69. ab aliquo ergo actu primo sibi inhærente, actum reciperet. omnis autem substantia, ex duobus principijs essentialibus composita, quorum vnum est substantia in potentia, aliud verò substantia actu, est corruptibilis, vt docetur 1. *phys.* 82. *&* 8. *met.* 12. sed intellectus possibilis est incorruptibilis, vt in principio huius dictum, & philosophus docet 3. *de an.* 16. *&* 2. *de an.* 2. igitur est ens in actu & non purum potentiale. Sed quidam *contra* prædicta sic *arguere* tentarunt: Quod recipit actu omnia entia, non est aliquod ens actu; alioquin se ipsum reciperet quod est impossibile. sed intellectus possibilis recipit omnia entia actu; quia est omnia fieri, desideratq; omnia intelligere, & suum intelligere per receptionem fit: igitur si recipit actu omnia entia, non est actu aliquod ens: recipiens enim debet esse denudatum ab eo quod recipit: hæc est potissima 1.
ratio eorum, qui dicunt intellectum possibilem esse purè potentialem. altera verò, quod non sit actiuus, sed merè passiuus. Amplius, aut intellectus est ens actu sensibile, aut 2.
intellectuale: inter hæc enim non datur medium, sed non est ens sensibile, alioquin abstractas, & vniuersales formas non reciperet: recipiens namque abstractum, debet esse potentia abstractum, sicut recipiens materiales, potentia materiale: recipiens siquidem & receptum sunt proportionata ad inuicem. atqui intellectus recipit formas abstractas: non est ergo ens sensibile actu. Neque ens intellectuale; alioquin esset intelligens, & intellectum, absque aliqua specie intelligibili de nouo genita, quod certè peripateticis non placet: non enim fit intellectio in hac vita sine phantasmate, 3. *de an.* 30. Sanè: per operationem eos actu cognoscitur: proinde 9. *met.* 7. dicit Commentator, 3.59.
quòd operatio naturæ intellectualis, cùm sit intelligere, 17.18.30.59
hanc ex se non habere intellectum materialem; sed actu fieri intelligentem à phantasmate, & intellectu agente, 3. de anima. Amplius implicat, intellectum possibilem esse 3.
in actu, & ab eo educi speciem intelligibilem; perinde enim esset, ac si ipsemet actus esset, & potentia. si enim educitur de potentia intellectus, ipsius ergo essentia est potentia. Iterum, ex intellectu possibili & agente, fit vnum per 4.
se, sicut ex luce & diaphano: lux enim perfectio est diaphani: sic & intellectus agens, perfectio est intellectus possibilis. sed id, quod cum actu puro constituit vnum per se, est pura potentia: & intellectus possibilis respectu intellectus agentis, est huiusmodi: igitur est pura potentia. Reuera, intellectus, qui est potentia intelligibilia, actu autem nihil, antequam intelligat, est purum potentiale. sed intellectus possibilis est huiusmodi, 3. *de an.* 14. *&* 25. oportet potentia esse cognoscens: *& com.* 6. anima est materialis forma, non actu, sed potentia: ergo quod priùs. Sanè, natura intellectus possibilis est, vt recipiat, non vt agat: est ergo sua propriâ natura purum potentiale, & non ens in actu. Hæ sunt obiectiones, quæ fieri possunt in hac quæstione.

Arist. 3. de anim. 5. com. 3. 18.

Quod sit ens actu. Rationes.

Theophr.

Intellectus compositus.

12. met. 37.

Argum. contraria.

Left margin numbers: 2. 3. 4.

CAP. XIII.

Soluuntur Argumenta.

1. ADs. dico, minorem illius falsam esse: nametsi verum sit intelligere fieri per receptionem alicuius entis; non ob id tamen necesse est, omne illius intelligere, per ipsiusmet intelligibilis, siue illius quod intelligitur, receptionē fieri: sat enim est, vt per ipsius receptionem intelligibilis, aut alicuius alterius fiat. Itaque cùm intellectus possibilis non sit actu aliqua natura corporalis, neque naturæ corporalis

Intellectus est virtus passiua.

poralis species aliqua; nihil prohibet, formas corporales per suarum specierum receptionem recipere, propter a, quòd non sit actu aliqua illarum, sed potentia. Ex hoc soluitur illud, *Omne recipiens* &c. denudatus est enim intellectus ab intelligibili corporeo, vel quod est corpus: non autem ab omni intelligibili incorporeo & immateriali. Omne itaque recipiens, denudatũ à natura recepti secundùm speciem, quia non habet actu aliquod indiuiduum eius speciei cum re recepta, veluti rationem, seu medium recipiendi; alioquin idem esset ratio sui recipiendi: In indiuiduis, inquit Auerroes, eiusdem speciei, quicquid vni essentialiter competit, & alteri, atque ita idem se reciperet, & mouens esset, & motum, secundùm vnam rationem formalem. Vnde Auerroes 2. de ani. 67. *Nihil*, inquit, *recipit se, aut est causa recipiendi sui. & 1. phys. 76.* Voluit idem posse se recipere, per accidens quidem, non autem per se. hoc idem confirmat 3 *cœli* 67. Sed *dices*, huiusmodi rationem non valere, omne denudatum scilicet à natura receptibilium formatum materialium, tanquam à causa, & medio, & ratione recipiendi, esse immateriale & inmixtum: neque enim valet, Omne denudatũ à naturis colorum tanquam à causa, & ratione recipiendi, est incoloratum, sicut videre est in oculo intellectus præterea materialis per sui naturam est causa recipiendi alia, nõ tamẽ est causa sui ipsius, eò quod non sit eiusdẽ speciei. sed sensus est talis: Omne denudatũ à formis materialibus, tanquam à causis recipiendi, & modo essendi earum, est immateriale: est enim modus essendi indiuidualiter, & signare. sed intellectus est huiusmodi: igitur est immaterialis. Modo quod de oculo adducitur, nihil est: propterea, quod oculus, esse aliud habens, & vt recipies denudatus sit à modo rei receptæ: intellectus quoq; & formæ materiales, ratione materiæ, eiusdem sunt speciei, non tamẽ simpliciter tactus similiter recipit vnum contrarium: quia continet reliquum, calidum per frigidum, vel frigidum per calidum; vnde patet quomodo recipiens est denudatum à natura recepti. *Ad 2. respon*. asserens intel-
2. lectum possibilem naturę esse intellectualis actu de se formaliter: nec inde sequi esse intelligens, & intellectũ quocunque alio circumscripto. Et cum probas, vnum alterius ope indigere: quia eius operatio in extraneã transit naturã vel quia est pura potentia passiua, hæc ratio non valet; nam anima sensitiua in sentiendo, alterius eget auxilio: & cum ipsius sentire non transeat in exteriorem materiam; ipsa nihilominus anima, non est substantia puræ potentiæ, imo est quidem actus secundum se. Quare, licet possibilis intellectus sit actio, siue eius operatio sit immanẽs, & aliquo indigeat in intelligendo; non est tamen purum potentiale
3. *Ad. 3. con i.* non valet: forma enim siue species intelligibilis non educitur, cùm sit quoddam accidens, nisi de potentia entis actu existentis. Porrò, de potentia actus puri, quatenus est actus, aliquid non educitur, sed vt est in potentia ad aliquod aliud: atque ita ex ipso educi, id est, in ipso aliquid potest generari. Educitur autem ab essentia, quia principaliter in essentia, secundario autem in potentia educitur & generatur, quatenus scilicet in substantia potentiæ recipitur: Ex hoc tamen non sequitur, quod substantia intellectus possibilis, non sit ens in actu simpliciter. *Sed dices* suffragatur huic proposito Commentator in lib. de substantia orbis, asserens subiectum simplex actum excipere non posse quod est pati: quia actui aduersatur, & destruit. *Resp.* sententiam Commentatoris ita esse intelligendam: nullum subiectum simplex accidentia contraria recipere posse, quorum alterum dispositio sit substantiæ recipientis: propterea, quod huiusmodi recipiens, necessariò corruptioni foret obnoxium, quod planè repugnat actui per se subsistenti. Non ergo vult Commentator, nullum actum simplicem, spiritualia accipere posse, quæ nullam habent contrarietatem: quibus corruptis, non est necesse
4. illius substantiam corrumpi. *Ad 4.* argumentum veritatem habet, si ille actus purus inhæreat, non autem subsistat. sed ex intellectu agente cum intellectu possibili, non sit vnum sicut ex actu inhærente, alioquin intellectus agens essentialiter ab intellectu possibili differret, quod est falsum. vnde Thæmistius 3. *de ani. cap.* 4. firmiter tẽet intellectũ posibile & agẽtẽ, vnũ esse subiecto, & ratiõe sola distingui Aristoteles 3. *de ani.* 20. *& intellect; abstract;* inquit *iste tantũ est immor-*

Omne recipiens.

2. cœli 59.

Species intelligibiles educuntur de potentia intellectus

talis &c. intellectus quoque possibilis immortalis est abstractus secundum substantiam, non autem secundum operationem quia sine imaginatione nihil in hac vita intelligit, cuius rei gratia dicitur corruptibilis: intellectus verò agens tum secundum essentiam, tum etiam secundum operationem abstractus est, & immortalis. Intellectus igitur possibilis semper est ligatus cum phantasia: agens autẽ, quia nõ est passiuus, abstrahit ab imaginatiõe: quatẽus verò vnitur nobis, vt forma intelligit per essẽtiã. Hæc est diuersitas secundùm Auerroem: *nam* 1. *de ani. com.* 12. intellectum materialem considerat, vt partem animæ: propterea dixit abstractum esse secundùm essentiam, secundùm operationẽ vero minime. 3. *autem de ani. com.* 39. non vt animam neque vt partem animæ, sed absolute, vt intellectum speculatur: ideoque dicit habere intellectionem æternam, per quam semper intelligit intellectum agentem. Ex his ergo colligitur, hos duos intellectus essentialiter non distingui atque ita ex intellectu possibili, & intellectu agente, non fieri vnum, sicut ex actu inhærente & pura potentia; alioquin intellectus agens, esset accidens intellectus possibilis, atq; ab inuicem essent separata, sicut accidens & subiectum, quod est omninò absurdum. Sed fortassis verbis philosophi confisus, *iterum instabis*: philosophus inquis, expressè loquens de natura intellectus possibilis, dixit, nullam habere naturam, nisi quod possibilis vocatus est. & *text*: 14. nihil est actu eorum quæ sunt, ante intelligere. & iterum, potentia animæ quodammodo est intelligibilia intelligens, sed actu nihil, antequam intelligat. *Sed hæc facile solui possunt*: quandoquidẽ ibi contra Empedoclẽ 5. & quosdam alios antiquos disputet, à quibus diffamatum est, per assimilationem corporalem atque realem cognitionem fieri, spiritualis assimilatio, ab eisdem vt incognita, prorsus neglecta: hanc ob causam putauerunt animam, rationalem ex principijs omnium entium esse compositã nempe ex quatuor elementis quæ omniũ rerum putauêre principia horum errorem corrigens philo. ait intellectum esse immixtum, nullamq; corporalem assimilationem habere eorum, aut realem, quæ est intellecturus: propterea dixit, ipsum intellectum, quo opinatur anima, & intelligit, aliquam non habere naturam ex illarũ scilicet numero ex quibus intellectum compositum esse, antiqui affirmàrunt. Quod ergo intellectus sit ens in actu, dixi.

Intellectus est virtus passiua.

Intellectus agens, & possibilis vnus, intellectus.

3. de anima.

3. de anima, 4. & 5.

CAP. XIIII.

Argumenta contraria

QVoniam dictum est, omne recipiens denudatum esse à forma, quam recipit, posset aliquis *dubitare*, & dubitando arguere, desiderio veritatis habendæ: hinc est, quod 1. aliquot argumẽta proponere dispolui, vt lucidius inde rei veritas haberi possit. Quorum primum hoc sit. si cognoscitiuum denudari oportet à sui cognocibilis natura: tactus ergo non cognosceret tangibiles qualitates, ex eis enim constat eius organũ, vt postea dicetur. Sed id experientiæ rerum magistrę prorsus obsistit: non omne ergo recipiens denudatum est à forma rei, quam recipit. etenim, si ita omninò res se haberet, tunc cogitatiua remaneret incognita: indiuiduorum siquidem cognoscitiua est sensibilium, à natura sensibili ipsa nequaquam denudata manente propterea, quòd sit sensus interior. Quare, à seipsa cognosci nõ posset neque etiam ab intellectu, quippè qui vniuersalium & non sensibiliũ singulariũ naturas intelligit: ergo quòd 2. priùs. Amplius, si omne recipiens est denudatum à natura recepti; tunc intellectus incorporea, & intellectualia capere, seu intelligere non valeret, siquidem & ipse, naturæ cum sit intellectualis, à sui ipsius natura non denudatur. Id præterea pugnat contra consequentia, quam *tex.* 6 philo. formare videtur: *Si* inquit, *intellectus haberet organũ, calefieret, aut, frigefieret, sicut sensus*, sensus etiam nõ frigetis, aut ca- 3. lefit: quia non est quid elemẽtatũ, nec etiã anima sensitiua organo sensus sanè cõpetit, quia nimirũ corpus est elemẽtatũ: ergo quod priùs. Amplius, sicut se habet visus ad visibile; sic intellectus ad intelligibile: ideoq; & à Platonicis &

2. de anima, 1 4. & 1. 18.

Intellectus est virtus passiua.

Ad mentem ergo Platonicorum, nec intelligere est pati, nec intellectus est virtus passiua. Siquidem forma simplex separata à materia, non patitur ab aliquo extrinseco: ens namque incorporeum (teste Auer. *in lib. destruct. disput.6. solut. dubij* 8.) est in se pura scientia tantùm, sed anima rationalis est forma simplex: (anthore Plotino in li. de animæ immortalitate) igitur non est virtus passiua. Amplius, nulla natura in sua specie completa, caret perfectione, quæ sibi præstari potest à primo ente, alioquin esset naturaliter imperfecta. sed anima rationalis est huiusmodi: completa ergo est atque perfecta, & in essentia, & in operatione: atq; ita non est virtus passiua, quia ab extrinseco non recipit, neque patitur. Amplius, agens, & patiens communicant in materia, *primo de gener.* 54. sed intellectus possibilis non communicat in materia: denique, virtus actiua est nobilior & omne quod patitur, mouetur; hæc fauere possunt Platonicis. Reuera intelligere, scire, & sentire intrinsecus proficisci autumant: proinde id, quod dici solet à peripatheticis, Intelligere est sicut sentire, sic interpretantur: Quemadmodum sentire, est iudicare de sensibili; ita planè intelligere de intelligibili: vnde Themistius putauit, duobus modis id fieri ab intellectu, tum quia cognoscit, tum quia sapit hinc est quod multi senserunt ipsum intelligere per essentiam intellectus fieri, quando à sensibilibus excitamur; eò quod intrinsecus habeamus omnium sensibiliũ congenitas rationis, quæ excitatæ ab exteriori sensibili, operationes suas explicant, & infinitas vires exerunt. Verũ hîc non est silentio prætereundum, vtrũ si intellectus est vtraque parte æternus, siue corpori assistat, (vt dicit Auer.) siue corpus informet, siue vnum numero, siue multiplicatũ erit ne virtus passiua, non tam passiuè à sensibili accipiens? Sed quomodo id fiet? si vna est substãtia simpliciter separata, à corpore non dependens? sic enim docet Auer. 3. de anima c9. Quare, quemadmodum intelligentiæ non recipiunt species ab intelligibilibus, imò per suas essentias intelligunt: (vt dicunt philosophi) ita certè intellectus, si vtraque parte est æternus, substantia simplex, & pura substãntia. Etenim ab Auer. clarissimè disputatum est, *in lib. destruct.* huiusmodi substantiam puram subiectũ accidentiũ esse non posse. quare, si nullum recipit accidens; nihil omninò patitur, nec perfectiuè quidem. Amplius, nullũ subiectum æternũ (teste Auer. 8. *phys.* t5. immediate efficit nouum effectum: igitur nec substantia æterna noui aliquid ab aliquo patitur, propterea, quòd huiusmodi substantia sit perfectè completa, & in specie, & in operationis virtute exercenda. Amplius, omnes substantię separatæ sunt eiusdẽ speciei 2. *de cælo com.* 49. igitur, sicut intelligentię mouentes orbes nihil patiuntur in mouendo; nec etiam intellectus humanus vtraq; parte æternus. nam si substantia immaterialis non patitur ab intelligibili, & intellectus est substantia materialis: ergo quod prius. Cæterũ, hoc idem dicendũ est ab his, qui aiunt intellectum agentem, & possibilem idem esse. ac solis officijs distingui; quod scilicet intellectus agens forma sit intelligibilium: nam si intellectus agẽs à sensibili non patitur phantasmate, (vt communis est omnium sententia) nec etiam intellectus possibilis. vt ergo intellectus possibilis sit virtus passiua; productus, vt sit, necesse est, velut tabula rasa, in qua nihil sit depictum; vnde & à nouo intelligibili perficitur. Quare secundum hunc modum, positio Themistij non est recipienda: dicit enim intellectum esse substantiam separatam, vtraque parte æternam, formam simul agentem, & possibilem, per suam essentiam causantẽ, & intelligentem omnia: quippe, quia, sicut eius essentia est ratio intelligendi omnia, ita, & causandi. Intelligere, præterea, dicit nos aliquid de nouo per essentiam intellectus: neque ob id, ab intelligibilibus speciem nouam ab intellectu recipi; sed nouam intellectus in nobis intellectionem fieri: quoniam enim ipse suam per essentiam est omnium intellectio; hinc est, quòd mediantibus nouis phantasmatibus, in nobis nouiter genitis, noua in nobis intellectio fieri potest. Verùm, si ita res se haberet tunc nostra intellectio, non esset aliqua receptio, neq; passio, quod planè euertit philosophi doctrinã: nam nihil prorsus de nouo realiter reciperemus: intelligere .n. fit de nouo, quoad nos. proinde omnis virtus, quæ quandoque est in actu, quandoque in potentia, respectu operationis existentis, & acquisitę in ea; est proculdubio virtus passiua. sed huiusmodi est intellect⁹ possibilis, vt dictum est supra: igitur est virtus passiua. Similiter positio Auer. reijcitur: Dicit enim, intellectum possibilẽ vtraque parte esse æternũ; agentem verò, qui est aliquid animæ intellectiuæ, non esse formam omnia naturalia agentem. sic namque intellectus possibilis, nullam de nouo ab intelligibilibus, speciẽ recipere posset: noster præterea intellectus agens, non potest esse causa formalis, seu causalis rerum repræsentatiua. nam quia intellectus per eum, est æternus: igitur apprehensione æterna res naturales intelligeret; non quidem per realem à rebus specierum receptionem, sed per intelligibilium intentionalem est autem intentionalis, quæ non fit per realem rei inhærentiam in ipso recipiente, per speciem vtique rei; sicut cognoscitur lapis ab intellectu per eius speciem, quia huiusmodi receptio realis appellatur, sed per cognitionem obiectiuam, quando ipse lapis est in anima velut cognitum in cognoscente. cum verò dicat Auer. intellectum non esse formam omnium rerum productiuam, nec consequter res generabiles per suam essentiã intelligere, sicut dixerat Themistius: cogitur omnino fateri intelligibilia ab intellectu recipi intentionaliter, siue obiectiuè. Quia verò putauit, vnum numero esse omnium hominũ intellectum, & simpliciter æternum, ab ipsa veritate compellitur dicere, nihil de nouo intellectum intelligere: nec etiam nos, nisi per noua phantasmata, nobis copulari, vt eorum intellectionem, quorum sunt illa phantasmata, non autem per intellectionem in eo nouiter factam, & à nouis intelligibilibus productam. Quare, si intelligere, est de nouo aliquid recipere ab intelligibili, sicut sentire à sensibili, dubio procul, necesse est fateri, animam rationalem de nouo esse productam, & non vtraque parte æternam, productam, inquam, simplicem, & nudam, quæ continuis intelligibilium tunicis superuestiri possit, & perfici, quoadusque assequatur intellectum adeptum: maiori siquidẽ tempore, in ignorantia, quam in scientia degit, (vt dicit philos.) Eadem & Platonicis conuenit confiteri, qui asserunt, intellectiuam animam omnibus intelligibilium, & sensibilium, ornatam speciebus creatam fuisse: intelligibilibus quidem in virtute intellectiua, sensibilibus autem in sensitiua, commanentibus: hoc enim modo, sentire, & intelligere, non est pati, sed potiùs agere. Quamobrem non secus intellectus humanus tunc se haberet, ac lux in sole existente, ex qua radius luminosus emanaret, quo visibilia illustrata, perspicua sese redderent oculus intuentiũ. ad hunc enim modum à parte intellectiua specierũ plena intelligibilium, intellectualis radius ad sensibilia emitteretur, quæ profecto emissio, intellectio, sicut illa, quæ fit à parte sensitiua, sensatio appellatur. Patet ergo ad mentẽ istorum, quomodo intelligere sit pati, & intellectus virtus passiua. Quoniam ergo intellectus possibilis, quandoque est in actu, quandoque autem in potentia, & extrinseco eget phantasmate, vt intelligere queat, ritè dictus est intellectus passiuus. Reuera, quemadmodum sensus, si esset actiuus, semper ageret, sicut si combustibile esset combustiuum, semper combureret, ita profecto, si intellectus, respectu suæ intellectionis esset actiuus, semper vtique intelligeret, & quidem sine obiecto quod est falsũ: est enim intellectus possibilis (vt dicit philos.) quo omnia fieri. Quare respectu cognitionis saltem, actiuæ virtutis fungi neque officio, sicut respectu actus, actiuæ passiua vice non vtitur. Adde, quod veræ Peripatheticæ philosophiæ sectatoribus, nullus relictus est ambigendi locus, quin intelligere sit pati, ex passione proculdubio intellectus ab intelligibili, dum perfectionis complementũ recipit, ad quod erat in potentia.

Argumenta platonicorũ.

Intelligere est sicut sentire.

Auerr. positio expenditur.

Dispu. 5. Solut. dub. 2.

Intellectus agens forma.

Themistij positio.

Ratio vera.

Intellectus est virtus passiua.

Positio Auer. erronea.

Receptio intentionalis, & realis.

Anima creatio.

2. de anima.
Platonicorũ positio.

Quod sit virtus passiua.

3. de anima.

CAP. XVI.

Intelligere quid sit secundum Theologos.

Disputarunt de hoc negotio doctissimi theologiæ professores, quorũ rationes magna cum breuitate in medium afferre curaui, vt quis quid tollere, circa catholicę fidei dispẽdiũ. Cõtrouersia ergo apud eos hęc est, nũ intelligere

Intelligere tantum pati.

Intellectus an sit purè passiuus

sit causaliter pati: hoc est, causetur nè ex passione intellectus ab intelligibili? Quorundam opinio est, intelligibile terminatiuè tantùm, & non causaliter ad intellectionem côcurrere; ita quòd intellectus ab intelligibili nihil patiatur. intelligere ergo apud istos, non est pati causaliter: in causa esse putant intellectus humani nobilitatem, qui ita præstat nobilitatis virtute, omnibus prorsus corporeis rebus, vt iuxta Augustinum, nullum corpus agere queat in spiritum. Quare, cùm intellectus humanus res sit præstantissima, per se potest agere: quia actiuitas actualitatem sequitur. Sanè, cuius operatio est præstantior cæteris, & ipsum est præstantius. sed operatio phantasmatis, est agere, intellectus verò est pati: igitur phantasma nobilitatis præstantia intellectum antecelleret, quod est falsum; alioquin accidens præstantius esset substantia. Amplius, operatio vitalis, non nisi à principio agêdi vitali proficitur: quandoquidê effectus nô sit sua causa perfectior, & melius sit viuû non viuente, teste *Aug. de ciu. Dei.* sed cognoscendi operationes sunt vitales: ab anima ergo veluti à ratione gignêdi proficiscuntur. Amplius, quo forma est perfectior, eò est magis actiua, atque magis in actu: propterea, quod actiuum actui potissimû conueniat. sed anima intellectiua, inter cæteras formas, est magis in actu: igitur est magis actiua, atq; magis actiui rationem obtinet; ita vt seipsam ad agendum moueat, ne inferior habeatur formis se imperfectioribus, nempe elementaribus, & mixtis, quæ seipsas ad propriæ naturæ operationes mouent. Amplius, actio manens in agente, est principium agendi: hoc enim interest inter actionem & factionem, teste philos. *2. phys. 1. eth. & 9. met.* sed intellectio est propria actio manens in agente, in parte vtrique intellectiua 9. met. igitur est principium agendi, & actiua est in homine ex parte intellectiua. Sed hæc opinio apertè doctrinæ Augustini aduersatur: *Liquido*, inquit 6. *Trin. c. 12. tenendum est, quòd omnis res, quamcunque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui; ab vtroque enim notitia paritur, à cognoscête, & cognito:* nô ergo cognoscibile côcurrit determinatiuè tantum. Reuera, si anima est totalis causa actiua notitiæ genitæ, & subiectum receptiuum eiusdem, cùm ipsa sit causa naturalis, semper vtique erit in actu; atque ita in ea semper erit actualis intellectio, eò, quòd nullum patiatur impedimentum. Quòd si aliud necessarium sit, à quo res causanda essentialiter depêdeat; tunc profectò plura quatuor erunt genera causarum: aut aliquid ab aliquo dependeat essentialiter necesse erit, quod non est eius causa, quod est valde absurdum. Opinio ergo huiusmodi à rei veritate multùm dissentit. Porrò, eius argumenta facilè solui possunt: & primum, quod ex Diui Augustini doctrina deductum esse fatetur, corpus scilicet in spiritum non agere, sensus enim Augustini est, imaginem illam, quæ sensatio est, non causare corpus in spiritum, veluti causam totalem; sed id certè animam in se efficere, & quidem mira celeritate, non tamen vt causam totalem, sed ipsam simul & obiectum: eò quòd à vidente & visibili fiat visio: *Visio,* inquit Augustinus, *gignitur ex re visibili, sed non ex sola, nisi adsit & videns, quocirca ex visibili & vidente gignitur visio, ita sane, vt ex vidente sit sensus oculorum, & aspicientis atque intuentis intentio. illa tamen informatio sensus, quæ visio dicitur, à solo imprimatur corpore, quod videtur:* hæc Augustinus.

Vtiuum melius non viuente.

Argumenta.

Prima Opinio corrigitur.

Soluuntur argumenta primæ opinionis.

11. de Trinit. cap. 2.

1. Obiecti ergo præsentia necessaria est vt causa particularis. Et cùm infers, agens est præstantius patiente: Dico, hanc propositionem non esse immediatam, nisi tres adsint conditiones necessariæ, nempè, quod agens præstantius sit suo effectu, & agentis effectus forma patientis, & actus nobilior potentia; tunc agês est nobilius patiente: agens verò non est præstantius patiête, nisi fuerit causa totalis; elementum enim non est nobilius atque præstantius mixto: quia non est causa totalis
2. mixti; quippè, quia absque cœlestium corporum influxu virtutem non haberet mixti producendi. Ad aliud, quamuis operatio vitalis esse nô possit, nisi à viuo, veluti à causa totali; potest nihilominus proficisci à nôviuente, vti à causa partiali; sicut sol & homo generant hominem, quod verò dicitur de perfectione formæ, dico, formam quidem aliquam habere actiuitatem, non tamen omnem; quia nô est infinita, eò quòd totum ens minimè complecti potest:
3. ideò respectu entis totius, totalem causalitatê cognoscendi non habet. vt ergo cooperari possit perfectioni suę circa quodcunque obiectum; opus habet partiali causalitate obiecti. Ad alia, quamuis actus intelligendi maneat in agente, ita quòd non egrediatur partis intellectiuæ terminum; non tamen in ea parte manet, veluti in causa totali, sed vt in causa partiali potius. Quod ergo intellectus passibilis, non sit ipse totalis causa actiua suæ intellectionis, & obiectum, siue sensibile, aut intelligibile concurrat determinat determinatiuè tantùm dixi.

Terminatiuè tantum.

Intellectus an sit purè passiuus

CAP. XVII.

Alia positio.

Aliorum opinio.

CÆterum nonnullis visum est, intellectum & obiectû causas esse actiuas intelligendi, ita quod intellectus non patitur ab intelligibili, nisi per accidens. Concurrit namq; intelligibile ad intellectionem efficiendam, non solum quidê terminatiuè, sed etiam causaliter; non quidê immutando intellectum, sed simul cum intellectu intellectionem effectiuè gignendo: nam si nulla sit in nobis causa actiua intelligendi; profectò non esset in nobis, siue in nostra potestate situm, intelligere cum volumus, quod philosopho non probatur. *3. de anima*. Quare istius intellectionis non est causa totalis actiua obiectû, nec in se, neq; in sua specie; alioquin imago in mente, vt mens est, saluari non posset: quia nihil ipsius rationê parentis haberet. nec vicissim tota causa intellectionis actiua, est intellectus humanus; alioquin actus non esset similitudo obiecti: neq; propter obiecti distinctionem essentialiter distingueretur; quia ab eo quod non est causa, nec simpliciter perfectio, distinctio essentialis esse nô potest. Nam si anima est causa totalis intellectionis, vbicunq; ipsa ex parte sui perfectiùs ageret, pro maiori suo conatu perfectiorem intellectionê produceret: vnde fieret, vt intellectio, quam de Deo habet præponenda non esset intellectioni, quam habet, de paruo quopiam animali, quod planè absurdissimum est, & veræ theologiæ, atq; philosophiæ contrarium: à quibus constanter affirmatur, in perfectissimi obiecti speculatione, hominis felicitatem suam esse. Amplius, si ita res se haberet, tunc certe infinita esset intellectus humani actiuitas, quatenus ad omnes intellectiones esset actiuus: nam si pro vna intellectione habenda, aliqua in causa illius intellectionis perfectio est necessaria, & pro alijs aliæ perfectiones, & ita infinitas, vt causa totalis in se perfectiones haberet, quod est falsum. Amplius tota scientia in obiecto virtualiter non contineretur, anima intellectiua respectu actus, & habitus causalitatem habente: quare, nec sola anima intellectiua, nec solum obiectum est causa totalis intellectionis actualis: proinde, ista duo sunt vna causa integra respectu notitiæ genitæ: concurrunt autem ambo ad partum notitiæ genitæ, quatenus ordinem habent essentialê ex sua natura, veluti causæ essêtialiter ordinatæ, quarû vna, simpliciter est perfectior altera; sicuti pater & mater in prolis generatione producêda; ita tamen, vt vnaquæq; in causalitate, siue in causando ab alia nô depêdeat. Quod *si dixeris*, in causis essentialiter ordinatis, neutrâ esse perfectionem alterius, ideoq; speciem intelligibilem intellectus formam esse non posse: nam si perfectio intellectus, & totum hoc, agendi haberet rationem; proculdubio intellectio pro sua ratione formali haberet ens per accidens, hoc scilicet totum, intellectum speciem habentem quod est absurdû: propterea quod id, quod non est ens per se, nequeat esse ratio formalis agendi. *Resp.* accidere speciei intelligibili, vt sit causa perficiens intellectum: nam etsi perficiat, vt causa partialis, non tamen præstat intellectui causalitatem agendi; veluti acuties gladij potentiæ motiuæ in manu existenti, nihil addit, aut immutat, etiamsi ipsa manus formam haberet acutam: ita plane, etiamsi ipsa species intelligibilis intellectui inesset, sine vlla inhærentia per modum formæ in formantis; tunc enim intellectus & species, veluti duæ causæ simul iunctæ, operationem perficerent intelligendi. In hoc autem opere complendo, sufficit vnitas ordinis, quæ quidem est per se, nempe, quod intellectus in suo causalitatis ordine, sit vnus, vnamque habeat formalem rationem causandi, & species siue obiectum in suo ordine similiter: quod, si cum hoc ordine per se, concurrat vnitas per accidens,

Eth. 10.

Obiectum & intellectus vna causa integra intellectionis.

Dubium.

Solutio.

Vnitas ordinis.

hoc

Intellect⁹ an sit purè passiuus. *Exemplum de sole.* hoc etiam accidit. huius rei instructio, sol iste visibilis potest esse nobis exemplo; quippe qui ad prolem producendā rationem habeat causandi; pater quoq; prolis suo in ordine similiter se habet: verùm totalis causa, quæ patrem complectitur & solem, nō est vnius rationis formalis causandi; sicuti non est vna causa, nisi vnitate ordinis, cui adiungi potest vnitas per accidens nempè, quod vna alteri accidat; quod quidem eis, quatenus sunt causæ ordinatæ, tribui non potest. *Argumenta contrario.* *Verum*, etsi huiusmodi positio subtilis sit & pulchra; nonnihil tamē patitur difficultatis: propterea, quòd supponat intellectum nudū actiuum esse, speciemq; intelligibilem ad nihil aliud valere, nisi, vt vice obiecti fungi possit; cùm interim, & obiecti vice fungatur, & intellectus actuationem operetur, eò quòd sit in potentia essenoali. *5. de an. 17.* *Intellectus*, inquit Auerroes, *transmutatur essentaliter mediante aliquo*. Intellectus præterea, vt liquidò philosophus dicit, est potentia passiua, simpliciter, & non secundum quid, positus in passiuæ potentiæ genere; alioqui eius modus inuestigandi intellectum agentem, nihil protsus virtutis atque rationis haberet: sic enim arguendo ipsius naturam inuestigare nititur: In omni, inquit, natura, in qua est potentia passiua, & actiua sit necesse est, qua de potentia ad actum passiua reducatur. Quare, si intellectus possibilis est suapte natura actiuus, & non nisi per accidens indiget ab obiecto, siue specie intelligibili informari; vanus planè esset philosophi labor, qui in hac potētia passiua, suæ iecerat doctrinæ fundamenta. *Intellectus manet passiu⁹.* Itaque intellectus secundùm se, est in genere potentiæ passiuæ, nullamque ex se habet agendi rationem, actu autem effectus ipsum intelligibile, quandam acquirit rationem agendi: quia commune est formæ non prohibitæ ab actione, esse agendi rationem. ex hoc autem, quia non instar materiæ formam acquirentis, intelligibile nanciscitur; inde fit, vt in intelligibile quodammodo transeat; ita, vt hoc totum, scilicet intellectus in actu primo, & non ratione partis, a- *3. de an. 50.* ctiuè intelligat; tametsi, vt intellectus passiuus sit, intellectionem recipiens. Anima præterea, authore Auerroe, non ita recipit cognoscibile, vt ex eis fiat vnum compositum cognoscens; sed potius ipsamet efficitur ipsum cognoscibile, atque ita in actu posita, agit. Quare, non æquè intellectus ad intellectionē actiuè concurrit, ac receptiuū rationis agendi ad actionem: nam alio modo anima fit in actu cognoscibile, & alio modo materia reducitur in actum. *Vnde intellectus est actiuus.* Itaque ad mentem istorum, quòd intellectus concurrat actiuè ad intellectionem producendam; id ritè non assequitur, ex partiali ratione agendi, vt prima huius capitis posino dicit: neque præcisè ex specie intelligibili, vt nonnulli autumant; sed ex ipso potius, quod vis animalis inchoatiuè in actu facta, fit actiua. De anima ergo non est ita, ac de rebus cæteris naturalibus sentiendum: propterea, quòd ex intellectu & intelligibili magis fiat vnum, teste Auerroe, quàm ex materia & forma; ac proindè fit magis vnum operans. *Intelligere quid sit.* Quamobrem, intelligere non est formaliter pati, nec propriè loquendo formaliter agere; sed potiùs actiuè passiueque vitaliter operari: si quis enim mente simpliciter complecti possit, quomodo anima superior sit natura, quodque aliquando se habeat, vt somnus, aliquando verò vt vigilia; perspicuè in his modum quendam actiui & passiui, magis quàm actiuum, & passiuum, percipiet: actiones siquidem immanentes qualitates sunt: quas, si quis obseruabit non actiones & passiones; tunc clarè videbit, intelligere nihil aliud esse, quàm intelligentem esse actu intellectum. Sed *dices*, si ita res se haberet, tunc idem esset materia & efficiens, agens & patiens respectu eiusdem, quod philosopho non probatur: quia idem esset in actu & in potentia simul, & idem realiter referetur ad seipsum. *Verùm* hæc facilè solui possent ab his, qui propriè ac sincerè speculantur, hic propriè non inueniri agens & patiens, materiam, & similia, nec consequenter relationem realem: quandoquidē hæc cōmunia principalia inibi inueniantur, vbi talium ratio propriè inuenitur, cuiusmodi non est hic: etenim intelligere, cùm actus sit perfecti, & non entis in potentia; profectò perinde est animam intelligere, ac animam propriam operationem exercere, quæ est in ipsa, & ab ipsa, quia est immanens. vel dici potest, materiam ex qua, non coincidere cum agente, sed materiam in qua; idem præterea omninò non est agens & patiens, neque refertur ad se; sed benè aliquomodo idem, & aliquomodo diuersum patitur & agit, & refertur realiter ad se. *Intellect⁹ potentior obiecto.* Quare, intellectus potest dici agens, & materia in qua est intellectio, & aliquomodo diuersus: quia in quantum nudus patitur, agit verò se toto primò, atque ita diuersimodè est in actu & potentia. *Conclusio.* Verùm, si hæc attētè perpendantur, coincidunt cum primis: si enim intelligere est vitaliter operari, quia vis illa inchoatiua, effecta est actiua; nonnè perinde est, ac dicere intellectum propriam habere actiuitatem, quam habet à se ipso, non dependentem ab alio? verùm quia hæc ipsa actiuitas, ordinem habet essentialem ad aliam causam ordinatam, sine qua suus partus, hoc est, notitia genita, haberi nō potest; propterea necesse habet informari specie intelligibili. Diuersimodè ergo intellectus erit agens & patiens, & non omnibus modis passiuus: pater & mater prolis gignendæ sunt causæ ambæ agentes; sed altera, siue altera prolē non producit in actū.

CAP. XVIII.

Tertia positio.

CApite nono huius tractatus de intellectu, rationes adduxi, quibus satis clarè ostensum est, intellectum esse virtutem animæ passiuam: nunc studiosius rem expēdentes, & rationes, & argumenta addere placuit. *Tabula rasa.* Quoniam dictum est, animam nostram esse instar tabulæ rasæ, in qua nihil est depictum; hinc est, quòd si anima actu cognosceret ante speciem intelligibilem, esset vtique actu res cognitæ. sed tunc non esset in potentia passiua ad illarum cognitionem, nec aliquid de nouo addisceret, aut aliquid propriè pateretur, vt dictum est, quod non placet peripateticis: deducatur ergo, necesse est de potentia ad actum ab alio, quod est esse in potentia passiua ad intelligibile, & pati ab eo, hoc est, illud recipere. *Intelligere est pati.* Quare, intellectus est in potentia passiua ad intelligibile, & intelligere est pati causaliter: quia ex passione, id est, receptione intelligibilis causatur. Parui autem refert, quòd intellectus ab obiecto, siue ab intellectu agente vel à quopiam alio id recipiat: satis enim est, hanc passionem necessariam esse. Quòd si hæc ratio non valet; omnis profectò præcluderetur via, qua probari possit potentia passiua, & passio, & differentia inter potentiam essentialem, & accidentalem. *Argumenta contraria.* Sed *contrà* huiusmodi positionem potest sic argui: quod est immateriale, non patitur; propterea quòd *1.* vnumquodque patitur secundum materiam; agit verò secundùm rationem formæ: quia formæ est agere, (vt dicit philosophus.) sed intellectus est immaterialis, vt dictum est: igitur non est potentia passiua. Sanè, si intellectus est incorruptibilis, est etiam impassibilis, sed est incorruptibilis: ergo impassibilis. Nec valet quod dicitur, passionem perfectiuam recipere. eò quòd agens nobilius sit patiente. & potentiæ vegetatiuæ partis, sunt omnes actiuæ, quæ infimæ sunt inter animæ potentias: Igitur potentia intellectiua, quæ est suprema, actiua est, & non passiua. Amplius, omne, quod patitur, mouetur; actio enim & passio nō sunt *2.* sine motu, sed intellectus non mouetur: quia omne quod mouetur est corpus, *6. phys. 32.* intellectus autē non est corpus, vt supra dictum est: ergo quod prius. Adde, quòd intellectus non communicet in materia cum intelligibili, *3. de anima. 6. & 7.* quia est immixtus & separatus. agens verò & patiens communicant in materia, *1. de genera. 54. & 74.* *Soluuntur argumenta.* igitur intellectus non est formaliter passiuus. *Sed ad hæc* patet, quid respondendum ex iam dictis: nam paulo ante annotatum est, pati tripliciter dici, propriissimè, propriè, & communiter. Et primo quidem modo, aqua calorem patitur, eius frigiditate expulsa: secūdo autem modo, patitur ægrotus, dum ægrotat, & sanus, dū sanatur; & de his duobus modis loquitur argumentum: tertio modo pati, est recipere id, ad quod erat in potentia; & sic dicitur pati intel- *Passibilis quare.* lectus: quia recipit id, ad quod erat in potētia. *Ad conf.* dico, intellectum, qui est in potentia ad intelligibilia, qui propterea à philosopho vocatur intellectus passibilis, non patitur, nisi tertio modo; quia non est actus organi corporalis: ideoque est incorruptibilis. Porrò, apud nonnullos appetitus sensitiuus, in quo sunt animæ passiones

Alexander de intellectu possibili.

mereatur; dispositio duplæ nobilitatis, materiam disponit
ad formam duplæ nobilitatis. verùm, quorum propur-
tiones sunt variabiles in infinitum; & anima rationalis ab
elementis distat finitè: hinc est, quòd fieri potest, vt aliqua
ita sit nobilis dispositio, quæ materiã ita nobilitet vt animã
rationalem mereatur. vnde in tractatu de intellectu, dixit,

Anima ab elementis.

intellectũ virtutem esse materialẽ ex complexione factam:
intellectus passibilis, inquit, est virtus facta à mistione, quę
fuit inducta in corporibus, præparata ad recipiendum in-
tellectum agentem: itaque secundùm Alexandrum, intel-
lectus passibilis, est virtus materialis ex elemẽtorum com-
plexione, seu qualitate formata. Nam quando elementa à

Opera mira elementorum

suis per misturam secedunt excellentijs; tunc in natura mi-
rabilia operantur: & in primo quidem successu, mineralia,
& lapides, quorum formę sunt naturales: in secundo au-
tem, animata, quorum formæ est potentior: in tertio verò,
intellectum possibilem; potentia ad anima intelligibilia,
actu verò nullum. Hunc autem intellectum, dixisse habe-
re instar rasuræ, & planationis tabulæ, scripturam recipi-
entis; ita, vt corpus se habeat, vt tabula; intellectus verò, vt
præparatio tabulæ: vnde separari eum à corpore non vult,
sed ab intelligibilibus potiùs; veluti priuationem, quæ se-
paratur ab his, ad quæ habilitatem habet ad recipiendum;
sicut rasura, & planatio tabulæ separata est à scriptura.

Argumenta Alexandri.

Hanc autem suam falsam opinionem, falsis rationibus
munere studet: dicit enim id philosophum sensisse, cùm
diceret animam esse corporis actum. si enim hoc verum
est, tunc vniuocè omnes animæ partes, essent endelechiæ
corporis: quare necesse est, intellectum esse formam cor-
poralem, ex elementorum mixtura compositam. Amplius,
materiæ corporalis potentia, non nisi per formam, quæ in
ipsa est potentialiter, perficitur, quæque ab ipsa educitur
per mutationem, & motum. sed anima intellectiua est
perfectio corporis, quod est materia corporea: igitur po-
tentialiter est in ipso semine corporeo, à quo educitur per
motum & mutationem: proinde intellectus, hominis per-
fectio, forma est corporalis, sicut & aliæ formæ naturales.

Contra Alexandrũ.

Verùm Alexander hac sua erronea opinione, apertissimè
pugnat contra veritatẽ, & doctrinam peripateticam. quæ
passim constantissimè docet, intellectum ab extrinseco
venire; & non ex elementis, vt dicit, formari: alioquin,
quomodo virtus corporea, cognosceret res incorporeas?
1. Materia prætereà, tunc compositionis varietate, ex se sola
formas omnes produceret, sicut ij dixerunt, qui casum, &
fortunam mouentia esse putarunt, causis per se agentibus
neglectis. Amplius, omne quod in eo recipitur, quod est
2. in corpore sicut forma corporis, est planè indiuiduum, &
particulare; sicut probari potest per omnia, quæ sunt in
virtutibus animæ sensibilis. sed per Alexandrum intelle-
ctus possibilis, est huiusmodi forma: quod ergo in ipso re-
ceptum est, est particulare: atque ita non esset vniuersaliũ
receptiuus. Amplius, philosophi doctrina ridicula esset,
3. si præparationem ad intelligibilia doceret, ipso subiecto
incognito remanente. Non est ergo intellectus possibilis
præparatio: sed subiectum intelligibilium: neque produ-
citur ex semine, sed à Deo formarum satore. Quod ergo
Alexander hallucinatus fuerit circa naturam intellectus

Opinio Theophrasti & Themistij.

possibilis, dixi. Error quoque Theophrasti, & Themistij est
eruendus: nam apertè aduersantur veritati, & philosophi
doctrinæ: fatentur enim in anima, non nisi intellectum a-
gentem inueniri, nullumque esse intellectum possibilem.
animæ rationalis partem: Si inquiunt, in omnibus, in qui-
bus est prima perfectio, pariter & secunda inuenitur: igi-
tur si prima perfectio est immutabilis, & secunda quoque
eodem modo se habebit. sed prima hominis perfectio,
nempè intellectus, est æterna, & secunda similiter erit æ-
terna intelligere scilicet: nam motore existente æterno, &

Rationes Theophrasti.

motus erit ęternus, vt dicitur 8. physicorum. Non ergo ne-
cesse est, ponere intellectum passibilem, & transmutabilẽ:
si enim esset intellectus passibilis, perinde esset, ac materia
prima, quandoquidem vtrũque potentia est ad omnia, &
nihil actu: proinde materia cognosceret formas aduen-
tantes, sicut & intellectus, quod omnino est absurdum.
1. Igitur, non inest animæ intellectus possibilis: non fit intel-
ligibilia sine transmutatione, & tempore, quocirca trans-
mutabilis & mixtus. Sed huic obiectioni, ex supradictis
patet responsio: non enim est intellectus pura potentia, &
nihil in actu, sed pura potentia ad intelligibilia: denique

Alexander de intellectu possibili.

transformatur, siue mutatur perfectiuè: & non corrup-
tiuè, ad ea, ad quæ erat in potentia: non ergo necesse est,
vt sit mixtus, transmutabilis, & primæ materiæ prorsus si- 2.
milis, & conformis. Amplius, si intellectus est æternus, &
intelligere æternum, nihil ergo de nouo discimus, quod
peripateticis non placet: in æternis enim nihil noui inue-
nitur. Adde ipsi dicunt, agentis intellectus actum, esse
speculatiuum intellectum, atque ipsum intelligere aliud
nihil esse, quam formas denudare, idque opus esse intel-
lectus agentis; quod sanè constat omnibus modis falsum

Contra Theophrastum. Speculatiuus intellectus.

esse: eo enim ipso, quòd intellectus speculatiuus factus est,
satis patet, æternum esse non posse. Prætereà, ab ijsdem vi-
ris constanter dicitur, intellectum materialem esse animæ
rationalis partem; & ab agente, non autem ab intelligibi-
li perfici. Quare si agens, & possibilis transmutationi sub-
iecti non sunt; quod ex vtroque erit per transmutationem
proculdubio intransmutabile erit, atque æternum. Hinc
est, quod ausi sunt dicere: intellectum possibilem, vt pos-
sibilem, ante actum nihil esse; inueniri nihilominus in a-
nima vt subiectum luminis agentis: & hunc dicunt esse in-
tellectum passibilem; lumen autem illud, intellectum
speculatiuum: ita, quod diffundens lumen, sit intellectus

Quatuor intellectus.

agens; subiectum luminis, intellectus passibilis: lumen
autem, intellectus speculatiuus; adeptus verò, qui fit splẽ-
dore luminis habitus super intelligibilia. Intellectus ergo a-
gens, denudat formas, possibilis verò, lumen recipit intel-
lectus agentis compositus verò, ex vtroque, sicut dipha-
num lucidum, est intellectus speculatiuus, adeptus vero,
ex splendore luminis habitu genitus, super intelligibilia
consistit. Sed de his intellectibus paulò pòst erit nobis di-
cendum. Posthæc, obuiam venit opinio Auempacis, &
Abubacher de intellectu possibili, qui vnicum numero,

Opinio Abubacher & Auempacis.

ac specie in omnibus planè hominibus intellectum agen-
tem posuerunt, nullumq; penitus esse intellectum possi-
bilem. Quod quidem, vt firmiter astruere possent, in ani-
ma rationali, non nisi intellectum collocauêre agen-
tem; possibilem verò, corpori coniunxerunt, propter-
ea, quod phantasiam illum esse putauerunt: etenim phan-
tasmata sunt potentia intellectus, fiunt vero intellectus
actu, quando ab intellectu agente separantur. cùm vero
phantasia non sit vna apud omnes; hinc est, quod hoc mo-
do in quolibet homine, pro suæ phantasiæ conditione in-
tellectus, & intellectum vnitatem seruabant. Itaq; poten-
tia intellectus, apud hos Arabes, est potentia speculatiuus

Phantasma intellect. possibilis.

intellectus, hoc est phantasma in phantasia. Hæc opinio,
ex parte consentit cum priori: dicit enim, animę intelligere
esse aliud nihil, quàm formas denudatas in lumine intel-
lectus agentis; nullamque esse animæ rationalis partem,
quæ sit intelligibilium subiectum. Ex alia autem parte dis-
sentit: nam Theophrastus, & Themistius dicunt, intelle-

Intellectus in actu.

ctum possibilem esse animæ rationalis partem, in se lu-
men agentis semper habentem; vel ipsum agentem pro
lumine, sicut diaphanum illuminatum in se habens actum
lucis. Arabes vero aiunt, intellectum possibilem nullam
prorsus esse rationis animæ partem; sed ipsam formam de-
nudatam intellectum esse in actu, particulari autem per-
mixtam, intellectum in potentia. Porro, intellectus agens,

In potentia. Agens. Argum. 1.

quia formæ non subijcitur, remanet immixtus, & intrans-
mutabilis. Amplius, inquiunt, mouens & motus commu-
nicationem habent ad inuicem; sicut agens & patiens
communicant in subiecto: sed phantasma mouens, est
particulare; & motum quoq; similiter se habebit. Deinde 2.
mouens, ei quod ab ipso mouetur, suam speciem largitur,
si fuerit mouens vniuocum. sed in anima non est nisi mo-
uens vniuocum secundum formam: igitur motum à phan-
tasmate, habet phantasiam formalem, quæ est sensibi-
lis & particularis forma; cuiusmodi in esse non potest ei,
quæ est pars animæ separate. Verum huiusmodi Ara-
bes, multum discrepant à philosophi doctrina, apud

Contra Arabes.

quem, mouens non est motum, quare motum à phantas-
mate, non est phantasia, vel phantasmata. potentia autem
non mouet actum, qui est ipsa educatur: proinde phantas-

Arabum opinio de intellectu possibili.

nia mouens, non est intellectus speculatiuus. Quare, aliquem esse intellectum, partem animæ rationalis, motum à phantasmate, necesse est: & hæc quidem ratio illa philosophi mentem mouit, vt intellectum possibilem poneret. Porro illorum argumenta citius, ac paucis dissoluuntur. Nam, etsi phantasia sit res particularis, & sensibilis; non mouet tamen intellectũ passibilẽ, quatenus in particulari existit, & sensibili; sed potius quatenus est in actu denudationis, & abstractionis, quẽ recipit à lumine intellectus agẽtis. Nã & colores in corporibus quidẽ coloratis esse habent materiale, ipsum tamen non mouent; formale autem esse à luce visibili. Præterea, nõ est eadem communicationis forma inter agens & patiens: mouens, & motum physicè: ac inter phantasma, & intellectum, vt postea dicetur; idemque tanquam dissimile extruditur, atque reijcitur huiusmodi Arabum sententia.

Ratio quæ mouit philosophum, vt poneret intellectũ possibilẽ.

CAP. XX.

Auicebron opinio de intellectu possibili.

Auicebron.

AVicebron quoq; ad nostram militiam accedit pugnaturus cum libro, quem fontem vitæ appellauit, asserens intellectum possibilem, & materiam primam, per omnia eiusdem esse naturæ; vult enim intellectus possibilis potẽtiam communem esse, à formarum determinatione, quas potentia habet & non actu, separatam omnino: quoniam autem ita est vniuersalis eius potẽtia; hac de causa quod in ipsa est, etiam & vniuersale esse arbitratur: *Substare, inquit, & in potẽtia susceptiuum esse, proprietates sunt materiæ primæ*: in quocunque ergo illæ inueniuntur, à prima materia eas habere necesse est. sed hę inueniũtur in passibili intellectu: quia potentia est ad omnia intelligibilia: igitur intellect' passibilis est materia prima nõ enim fieri potest, vt idẽ participatũ à multis causetur ab aliquo alio quã ab illo quod est primum in illo genere: huiusmodi autem est materia prima, quæ in eorum genere, quæ sunt in potentia susceptiua, primum locum obtinet. Deinde occurrentem obiectionem soluit: Ne quis miretur, inquit, quod materia prima formas non intelligat, corporeas & incorporeas; sicut & intellectus possibilis formas intelligibiles: in causa enim est, intellectualitas passibilis intellectus, quæ ipsum reddit imaginem lucis intelligentiarum; ideoque formę in ipso existentes lumine illustratæ, conspectę cognoscuntur. cum verò huiusmodi intellectualitas desit materiæ: propterea formas in ipsa existentes, nequit discernere. Itaque potentia intellectus est absoluta simpliciter, & non per aliquam formam determinata: propterea, quòd in sua natura non sit aliquod determinatũ. Id autem vult intelligendum esse de formis; ambitum & communitatem potentiæ intellectus communicantibus; non autem de intellectualitate, quæ non nisi illustrantis, & non coarctantis vice fungitur. Sed hæc opinio plurimum habet absurditatis & falsitatis: potentia enim intellectus passibilis, nõ est vniuoca cum potentia materiæ primæ. nam intellectus vnus & idẽ indiuisus existens, est in potentia ad omnia intelligibilia: materia verò, secundùm sui diuisionem, est ad multa & inuenitur in multis. Materia prętera non fit forma; sed intellectus fit vnum cum ipso intelligibili. materia non est ens in actu sine forma; intellectus verò est ens in actu sine intelligibili: non ergo intellectus passibilis, est prorsus idem cum materia prima. deinde forma absoluta, non potest esse materia: contraria enim sunt ad inuicẽ absolutum & respectiuum. sed anima rationalis, siue intellectus, est per se subsistens, vt dictum est supra: igitur non est materia. Amplius, idem ens, in multis ab vno, quod primum est in illo genere, non causatur, nisi vnum in multis vniuocè extiterit. sed substare, & esse in potẽtia, nõ est vniuocum, teste philosopho, intellectui, & materiæ primæ igitur Auicebron fundamentum debile est, & inualidum. Amplius, res in potentia cognita, imperfectam generat scientiam: formæ autem non sunt in materia actu, sed confusa & indeterminata potentia. Si ergo ita confusè, & indistinctè ab intellectu perciperentur; haud dubium, quin talis rerũ cognitio inutilis esset & inanis. Amplius, si id solũ sit intelligere, esse formas secundũ potentiã in intellectu, cùm potentia semper sit in intellectu; omniũ ergo formas semper intelligeremus, nulloq; indigeremus phantasmate intellectũ mouẽte, neq; sensu formas accipiẽte quod est

Contra Auicebron.

Intellectus nõ est materia.

Rationes contraria.

Quare materia non intelligit formas.

Vniuersalis intellectus.

falsum. De Auerrois opinione, quid ipse senserit de intellectu hominis, abunde dictum est in principio huius libri, vbi de animę immortalitate disputauim'. Sanè illud Arist. 3. *de an.* 3. *Sicut se habet sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia*: non putat per omnia simile esse: dicit enim passibilitatem sensus, non eandem esse cum passibilitate intellectus: *Oportet*, inquit, *vt dispositio eius sit secundùm similitudinem: sicut sensus apud sensibilia; sic intellectus apud intelligibilia; vt sit non passiuum passione, sicut passione sensuum; sed recipit formam, & est in potentia, sicut illud.* Hæc Auer. Vult autem vnum esse omnibus intellectum, pro varietate phantasmatum, in hominibus varie, ac diuersimode inueniri: quod quidẽ quàm absurdissimum sit, inibi dictum est: Omne siquidem compositum, hoc aliquid efficitur per vnam formam substantialem, quæ est sua propria, & prima perfectio, teste Philos. sed quilibet indiuiduus homo, est hoc aliquid: igitur propria, & non communi forma est hoc aliquid. Non ergo vnus est intellectus passibilis in omnibus hominibus; sed in singulis, singuli. Amplius, principia rerum particularium; 1. sunt particularia: authore Philosopho contra Platonem in meth. sed principiorum potissimum est forma: est ergo 2. particularis: atq; ita anima rationalis: cuius præcipua pars est intellectus passibilis, est particularis, & nõ vniuersalis. hæc & similia dici possunt, & dicta sunt contra Auerrois positionem. Examinandus venit, atque conuincendus illorum error pessimus, qui aiunt, nullam animæ partem intellectualem esse siue intellectum; sed omnem penitus naturam intellectiuam separatam esse. quapropter aiunt, intellectum humanũ aliud nihil esse, quã alicuius intelligẽtię splẽdorem, & refulgentiam: decimum namq; cęlum dicunt esse sphæram actiuorum, & passiuorum, quæ omnia illa mouet ad formas, omnibusque generabilibus, & corruptibilibus, pro ipsorũ captu, & conditione formas congruas, ac conuenientes largitur. *Per intelligentiarum*, inquit, *splendorem formæ largiuntur*: anima autem humana, quoniam vltima est in genere intelligibilium, nobiliori cæteris formis naturalibus, splẽdore donatur; sicuti plus luminis apparet in claro, quam in obscuro colore: quem profectò colorem, intellectum passibilem appellant. Ea, inquiunt, 1. sunt eadem, quorum operatio substantialis est eadem. sed operatio intelligentiæ in nobis, & separatarum operatio intelligentiarum est vna, atque eadem quæ nimirum est, speculationis formas, & largiri, & diuidere. quod ergo inest homini de natura spirituali: illud planè dependet ab intelligentijs mentibusque separatis. Amplius, 2. intelligentiæ ad hoc sunt positæ, vt moueant subiecta sibi, & non vt ab ipsis moueantur: ideò intellectus, cùm sit splendor intelligentiarum, non mouetur à phantasmate, quippè, qui instar intelligentiarum, formas habet, & præstat. Sed si ita res se haberet, tunc homo non esset rationalis, & intellectualis, eò quod intellectus passibilis non esset de sua essentia, quo nihil est ineptius. Partem illam, qua sapit, & discernit homo propriè non haberet: nec in rationali esset vegetatiuũ, & sensitiuũ, sicut trigonũ in tetragono: nec aliquis esset potẽtia, sed semper actu sciẽs, eò quod perpetuo illo illustraretur intelligentiarum fulgore: quæ omnia absurdissima sunt penes vniuersam philosophantium familiam. Plato insuper ait, omnem formam, rem antecedere, cuius est forma, non solùm ratione, verum etiã, & esse formali, atq; ita omni in se habere, in quibus deinceps secundũ esse multiplicatur & hanc esse nostri intellectus in obiectũ cũ intelligim'. hoc ergo modo sciẽtia est ex necessarijs, propterea, quod in rebus caducis, & mutabilibus, nihil est permanens, & necessarium. Amplius, intellectus est quoddã permanens, & necessariũ: ideoq; quod in ipsius potestate, & natura positum est, similiter se habebit. Quibus de causis Plato posuit intellectum possibilem separatũ; & vniuersale separatũ: non in potẽtia, sed semper actu separatũ: nõ enim putauit vniuersale ex plurimis memorijs, atq; experimentis esse collectum; sed omnium scientias ex intellectu proficisci. verum, anima corporis delitijs delinita, vult insana, & amens effecta, nõ cõuertit mentis oculum ad ea, quę in ipsa posita sunt. Sed de his alibi dicemus. Nũc satis est, Stoicorũ opinionem fuisse, intellectum possibilem esse quidem ens, & hoc aliquid; sed non esse actum corporis, nec potentiam intelligibilium susceptibilẽ,

sed

Auerrois opinio de intellectu passibili.

Sicut sensus ad sensibile, ita intellect' ad intelligibile.

Contra Auer. de vnitate intellectus.

Opinio quod nulla pars animæ sit intellectus.

Rationes.

Contra errorem.

Rationes contraria.

Plato de modo discendi.

Vniuersale apud Platonẽ.

Stoicorũ opinio de intellectu.

Intellect. an sit purè passiuus.

sed secum vniuersalia actu è sipe. habentem: quę quidem non solùm sit in ipso, verùm etiam extra animam, & ante particularia. Sed iste error est multû cauendus: tunc enim ex corpore, & anima non fieret vnum: aut homo non esset homo; quia homo est homo per intellectum, vt priùs dictum est.

Contra.

Amplius, si intellectus est indiuiduum; proculdubiò, non nisi indiuiduum recipere potest: atq; ita vniuersale non est in intellectu; sed intentio particularis, quæ non est principium artis, & scientiæ. Amplius, tunc sensus, & phantasiæ, & organa, & studia, & labores, impedimento potiùs essent scientiæ: & mirum, quare anima corpus sic affectû elegerit, à quo plus detrimenti, quàm adiumenti in scientia sibi comparanda acciperet hęc & similia, cùm sint absurdissima, à vera philosophandi via: sunt extrudenda, atq; pellenda.

Quæ tenenda.

Illa ergo sentienda sunt de intellectu possibili, quò ad eius substantiam, & naturã spectat, quæ annotauimus in cap. 9. huius tractatus de natura intellectus possibilis, quæq; conformia sunt, atq; consentanea veris peripateticis, atq; latinis, D. Augustino, D. Th. Alexandro de Ales, Scoto, cæterisq; latinæ familiæ eruditissimis atq; pręstantissimis viris: quorum doctrinam in his nostris Commentarijs studiosè imitari, atq; eisdẽ inserere studui; ita vt diligens lector inoffenso pede legat doctrinã catholicam, puram, & veram philosophiam redolentem, idq; gratia domini nostri Iesu Christi.

CAP. XXI.

Intellectus Possibilis proprietates, & denominationes.

Denominationes. Materialis. In habitu. In actu. Adeptus.

POstquam visum est, quę sit intellectus passibilis natura explosis erroneis quorundam sententijs; operæpretiũ erit perquirere, & perquirendo explicare, quæ sint illius propietates, quotuè nominibus, seu denominationibus appelletur; vt illis perceptis, ac diligenter, quoâd fieri potest, cognitis, quilibet inuigilet sibijpsi, atq; ad meliorem, potioremq; intellectum animum attollat. Quatuor autẽ sunt pręcipuæ intellectus possibilis denominationes, nempè intellectus materialis, intellectus in habitu, intellectus in actu, intellectus adeptus. Porrò, materialis nũcupatur quia nullam in se habet speciem intelligibilẽ, nullumque habitum scientificum; sed quandam habet cognationem cum materia prima, quæ ex se nullam protsus habet hærentem formã, sed est in pura potentia. Hac ergo de causa in genere intelligibilium, intellectus dicitur materia, & inde materialis. Sanè, quod est in potentia huiusmodi materiales vocatur ab Alexandro tractatu *de intellectu cap.* 1. Commentator quoque ait, 12. *met. com.* 29. potentiam reduci ad materiam. Et *primo cap. de substantia orbis*, materiam substãtiari per posse, ita, vt potentia, sit eius differẽtia substantialis. Et 7. *met.* 22. Materiam esse, per quam res potest esse, & nõ esse. hinc est, quòd potentia & actus omniũ sint prædicamentorum principia, propterea quod in quolibet prædicamento aliquid sit proportionem habens cum materia, aliquid verò cum forma.

Quare dicitur intellect⁹ materialis.

Cum ergo intellectus sit in potentia omnia intelligibilia, & potentia sit propria passio materiæ ideo respectu intelligibilium materię nominatur. Hæc virtus 3. *de anima* 6. non est attributa complexioni, & prior est in nobis, teste Themistio, secundum continuationem, quam intellectus agens Alexander autem vult priorem esse in nobis secundum esse & generationem. Iste intellectus recipit species sine materia, sicut sensus: vnde etsi alteratio sensui non conueniat; sine alteratione tamẽ quapiam fieri posse non videtur. at intellectus intelligibilium rerum susceptione, nullius sensorij corporalis officio fungitur; sed ad intelligibile, & dignoscendum ipse sibi satis est

Natura materialis intellectus

porro, hęc est differentia inter intellectum in habitu, & intellectum materialem (teste Alexandro) quod intellectus in habitu similis sit artificibus habitũ habentibus, &

Differentia inter materialem & intellectum in habitu.

valentibus per ipsum operari quæ artis sunt: intellectus verò materialis his similis habeatur, qui possunt artem assumere, & acquirere, atq; ita in artifices euadere. Amplius, intellectus in habitu ad perfectos attinet, qui iam intelligunt: materialis verò ad omnes homines. hoc autem intellectu cogitamus, & sapimus, quippe qui est animæ pars præclarissima, & pulcherrima: iste enim subiectiuè recipit speciem intelligibilẽ ab intellectu agente, & phantasmate effectiuè productam: actũquoq; intelligendi ab intellectu agente cum specie intelligibili productum: dispositionem prætetea ab eisdem causatam: habitum deniq; productum ab intellectu agente cum specie intelligibili: atq; ita quatuor sunt actus intellectus possibilis qui in hoc actu communi qui est recipere, communicant omnes.

Intellectus an sit purè passiuus.

Cæterum, materiale aliquid dicitur planè tribus modis, nempe, quia componitur ex materia & forma, aut quia corpori organico communicat; veluti sunt potentiæ organicæ, vel quia communicat cum potentia organica.

Materiale multiplex.

Primo autem, & secundo modo intellectus est immaterialis; quia non est compositus ex materia & forma, neq; est potentia organica, corporeo coniuncta organo: tertio modo dicitur materialis, quia communicat cũ phantasia potentia organica, ex qua abstrahit species intelligibiles. potest quoq; dici materialis quia intellectiua est perfectio materiæ, colligata cum cogitatiua, educta de potentia materiæ. Itaq; intellectus materialis dicitur, quia potentia est ad intelligibilia & cum phantasia communicat, quæ est potentia organica insuper quia anima rationalis, cuius ipse est pars præcipua, est perfectio materiæ, & ipse conclusus sit cum cogitatiua, quæ educitur de potentia materiæ.

Cur materialis.

Argumenta quod intellectus sit materialis.

Sed dices cum Melisso,
& Xenophane Parmenidis magistro, intellectum ideò materialem nuncupari, quia ipsemet est materia prima. Intellectus, inquis, intelligit materiam, aut per similitudinẽ
aut per identitatem: non quidem per similitudinem; alioquin materia formam haberet, quæ ab ea abstrahi posset
sed propria materiæ forma non inest: non ergo per simili-
tudinem, sed per identitatem intellectus: ergo materiam 1.
cognoscit, atq; ita idem omnino est cum ipsa materia. Am-
plius, quæcunq; nõ differunt, sunt eadem omnino, & hoc
probatione non indiget. sed materia, & intellectus nõ dif- 2.
ferunt; quia omnis differentia est per formam: materia
autem nullam habet formam: non ergo differt ab intelle-
ctu. Plura præter ea prima eiusdem rationis non dantur
quia in vno quoq; genere, est vnum primum, & metrum
aliorum. sed materia, & intellectus sunt eiusdem rationis, 3.
vt pote ambæ potentiæ puræ passiuæ: igitur materia & in-
tellectus sunt penitùs idem, ideoq; intellectus materialis
dicitur. Sed paulo ante hæc argumenta, atque similia soluta sunt, & coniuncta.

Soluuntur rationes.

Quibus Auerroes 3. *de anima* 5. satis aperte obsistit: asserens intellectum in potentia, esse omnes formarum vniuersalium intentiones: materiam verò primam in potentia, omnes formas sensibiles: intellectum præterea cognoscere, & distinguere: materiam autem minimè; propterea fieri non posse, vt materia & intellectus sint penitus idem.

Primum argumentum

Ad argumentum respondet Auer. 1. *phys. com.* 69. Et ista, inquit, natura quæ est subiecta substantiæ, non potest intelligi per se, cum non sit aliquid in actu habens quidditatem; sed intelligitur secundùm comparationem. Maior ergo argumenti non tenet, nisi in eo, quod
per se intelligitur. *Ad* 2. Auer. 10. *meth.* Omnia duo entia, 2.
inquit, sunt eadẽ, aut diuersa. sed non sic omnia sunt eadẽ
aut differentia: quia differens differt per aliquid, sunt enim
primè diuersa: nam intellectus est ens in actu naturali sine
intelligibili, materia vero nõ habet esse actuale sine forma
Ad 3. negatur minor: non enim intellectus & materia sunt 3.
eiusdem rationis: intellectus siquidem est intelligibilium, materia vero corporalium subiectum: intellectus vniuersalia, materia autem recipit particularia: non ergo eadem vtrisq; inest ratio recipiendi. Amplius, formæ receptæ diuersificant naturas recipientes, modosq; recipiendi: 2. *de anima, com.* 60. sed intellectus recipit formas vniuersales: corpus verò seu virtus in corpore, aut ipsa materia, formas particulares: intellectus ergo &, materia, sunt diuersa ab inuicem & natura, & modo recipiendi.

Materia & intellectus non sunt idẽ.

Hinc elidimr argumentum Empedoclis, Anaximenis, & Hipparchi, quo vsi sunt in asserẽda materialitate intellectus. Materia composita, inquiunt, quæ corpus dicitur, accidentales tantum recipit formas sed intellectus recipit formas accidentales igitur est corpus compositum ex materia & forma. Si ita res se haberet (ait Auerro.) tunc reciperet formas indiuiduales: & formæ intellectæ essent in potentia, id est, intellectus, formarum naturas distinctè nequaqam cognosceret; secundum quod sunt formæ, hoc est, vniuersaliter cognoscuntur. Non est ergo intellectus materialis corpus neque virtus in corpore, sed sicut dictum est.

CAP.

Intellectus adeptus.

sunt prima vera quæ ex sensu non scimus; sed sine aliquo doctore, ab ipsa edocemur natura: quædam vero studio, & inuentione acquirimus; eaq; intellectu agente influente à quo intellecta in potentia, fiunt intellecta in actu: in his

Intellectus agentis officium.

enim omnibus intellectualitatem influit, atq; à conditionibus materialibus denudationem: proinde in his intellectus possibilis, magis continuũ lumen recipit ab intellectu agente mouetur q; continuitatem, & coniunctionem cum intellectu agente: ita, vt cum omnia perceperit intellecta; tunc habeat intellectus agentis lumen in formam sibi adhærentem: atque cum ipso fiat lumen suum, eo quod suum lumen, sit sua essentia: tunc adhæret intellectus agens intellectui possibili, vt forma; qui à peripateticis vocatur intellectus adeptus, & diuinus, quiq; Deum perfecte con-

Aristoteles.

templari potest. His consentit Aristot. *in ethicis suis*: Mirabilis plane status, & optimus, in quo hominis intellectus fit quodammodo Deo similis: quem quidem statum omnes homines, & scire & habere desiderant, velut bonum,

Cognitio separatorũ nobis insita.

& honestum. Cæterum, quibus visum est, hanc copulationem intellectuum à principio natiuitatis nobis inesse, simul cum intellectu possibili insitam nobis separatorum,

Paruulos Deum videre.

cognitionem affirmant. Iamblicus hoc Ægyptiorum fuisse inuentum dicit: vnde Ammonius ait, paruulorum intellectum deum, seu cælestia videre. Præclare de hoc intellectu adepto, deq; eius modo, & ordine disputauit Plotinus: *Oportet, inquit enn. 6. lib. 9. cap. 3. animũ fieri intellectũ, totamq; animam menti committere, & in ea penitus collocare, vt quæ intellectus ipse videt, animus experrectus accipiat, ipsoque intellectu contempletur, sic tamen, vt sensum adhibeat nullũ, sed pura duntaxat mente contempletur. Potest verò intellectus inspicere vel quæ sunt super ipsum, vel sua, vel quæ aguntur ab eo: pura quidem sunt quæ sunt in eo: puriora vero, atque simpliciora, quæ sunt supra eum. Quare, qui intellectũ adeptum consequi cupit, et opus est, vt puro, & simplici intellectu vtatur: expedit enim intelligenda res nihil aliud adhibere, vt ipsum intelligibile sit: ita & hic fieri oportet, vt intellectus adepti virtute potiatur: neque enim animus aliis occupatus, animaduertit quæ sibi loquitur Deus. sed quemadmodũ materiam tradunt, omnibus qualitatibus vacuam esse oportere, vt omnium figuras suscipere queat, ita plane intellectus qualitatibus huiusmodi vacare debet, vt adeptus esse possit, & ab omnium prima natura, & illustrari valeat, & impleri ad votum.*

Minos Iouis.

Quamobrem Minos, fretus colloquio Iouis, leges ad illius similitudinem condidit: proinde intellectus qui seipsum perdidit, sublimia indagare non valet: sed est velut filius, qui furore quodam extra se positus, non

Filius furore correptus nõ agnoscit. patrem.

agnoscit patrem. Porro, cap. 5. huiusmodi intellectum appellat intellectum, in actu perpetuo semper existentẽ, omnes scientiæ conditiones sibi possibiles habentem. In quo profectò intelligendi ordine, hominis felicitatẽ phi-

Felicitas hominis.

losophi collocarunt; quando scilicet intellectus possibilis scientiarum speculatiuarum cognitione abundè eruditur, virtutibus moralibus accedentibus; vt ex perfectiori Dei notitia, intensior Dei amor habeatur. hinc est, quòd homo felix paruo tempore durat, iuxta Auer. & Ar, 12. *met. com.* 38. eò quòd in harum possessione virtutum comparandà, non parua eget homo, & temporis, & laboris experientia: sicut etiã docet Philos. 6. eth. c. 4. Regali quoque opus est principatu, quo intellectus appetitui dominatur: *prim. politicorum*. Itaque propinquum subiectum huiusmodi felicitatis, est intellectus humanus: causa vero formalis Deus gloriosus, efficiens, intellectus agens, à quo quodcunque sufficienter dispositum informatur felicitate: finalis verò, vt homo Deo vniatur. Deus autẽ & causa formalis est qua homo felix denominatur, & efficiens, quia formam largitur: homo verò & materialis, & finis, nam superiora cum

Intellectus agens.

inferioribus nectit. Tunc, inquit Commentator 3. de anima 36. efficitur intellectus agens forma nobis in actu: tunc intelligimus rerum dependentiam à primo ente. vnde quemadmodum forma est cognitio materiæ: sic Deus est cognitio aliorum ab ipso: quia verò actio Dei propria, est Deum intelligere per essentiam. Quare, cùm homo perfe-

Intelligere Deum per essentiam.

ctam adipiscitur felicitatem, cuius hæc quæ in terris habetur, vmbra quædam est, & simulachrum, Deum per essentiam intelligit; proinde in hac vnione conficienda, ab eo dependemus, à quo cælum dependet & natura, 12 met. 38. hæc autem continuatio nostra in hac vita corrumpitur, propterea, quòd corrumpitur intellectus speculatiuus, quo mediante, intellectui possibili adhibetur sublimium

rerum contemplatio. Quia verò in hac dispositione, teste *Auer. 3. de an. com.* 5. homo adipiscitur intellectum agentem:

Intellect. adeptus.

propterea huiusmodi copulatio vocatur intellectus adeptus: Verum verò intellectus agens sit Deus, paulò pòst explicabimus. Itaque intellectus adeptus, in separatarũ causarum cognitione consistit, quarum cognitio est duplex vna quidẽ acquisita, altera vero intuitiua. Acquisita namq;

Cognitio acquisita.

ab hõc habetur, per rationes naturales aut metaphysicales, quæ planè scientia speculatiua naturalis nominatur, quare intellectus possibilis, seu homo felix dici non potest: altera

Cognitio intuitiua.

verò est intuitiua, in qua sita est intellectus possibilis felicitas, quippè qui per proprias essentias substantias separatas, intelligit. Etenim felicitas, authore Auerroe 3. *ani. com.* 36. non est aliquid per scientias speculatiuas acquisitum; sed per ipsarum potiùs acquisitioné acquiritur: ideoq; non temerè reprehendit Auempace 9. *met. cap. vltimo*, quod in huiusmodi speculatione felicitatem posuerit. hæc de causa 3. *de anima com.* 15 fieri posse non arbitratur Commentator, vt per scientiam speculatiuam, intellectus agens acquiratur, hoc est vt sola cognitiõe speculatiua quis felix euadat. Verum enimuero, si intellectus agens est Deus, vt quidam

In quo posita est felicitas hominis.

dicunt, & Deus est ipsa felicitas: intellectus agens erit ergo felicitas; atq; ita intelligendo intellectũ agentẽ, est intelligentis felicitas. ipse autem Deus, est sua essentia felix & beatus, aliæ vero intelligentiæ, & mentes humanæ, per copulationem cum intellectu agente: quapropter, vt receptiuum intrinsecã denominationẽ accipiat ab aliqua forma necesse est, vt illam recipiat. propterea felicitatem, siue vltimã adeptionem intellectus possibilis, ponunt nõnulli in copulatione cũ intellectu agente, vt dictum est. Quod verò fieri possit, vt substãtiæ separatæ à nobis cognoscantur

Substantiæ separatæ possunt à nobis cognosci.

in 1. Pymandri disputatum est, & hic pauca relegendo insequimus. Etenim, desiderium humanum non est frustra: ex philosophia autẽ naturali intelligimus substantias separatas, ex illius cognitione, desiderium nascitur, quo impellimur 1.
illas videre intelligere: atq; coniungi: igitur haberi potest iste intellectus adeptus, qui cõsistit in separatarũ substantiarũ cognitione: nullus enim conabitur, vt dicitur 2. *phys.* 8. 2.
aliquid facere ad terminũ, ad quem attingere nequit. Amplius, si intellectus noster possibilis substantias separatas intelligere non possit; tunc natura fecisset intellectum in se naturaliter, sicut arguit Auerroes 2. *met.* à nemine intellectum. veluti si solis lumen à nemine videretur, cùm ex sui natura maxime aptum sit, vt videri possit. Vnde, Auerroes in libello de animæ beatitudine, ait: *intellectus possibilis habet potentiam recipiendi abstracta* vniatur ergo, necesse est, cum abstractis: quia omnis intelligentia media, est Dei receptiua. Si ergo intellectus possibilis non esset earum receptiuus; dubiũ non est quod neq; eiusdẽ generis censeri posset. Amplius, si fines sunt infiniti, vt dicitur 2. *met.* 9.

Fines non sunt infiniti.

nullũ planè esset agens per intellectũ: quæ profectò consequentia non valet. nisi agens per intellectũ, vltimum cognosceret finem, propter quem agit. Deus autem multarũ est humanarum operationum vltimus finis. Ad hæc accedit eiusdẽ sententia 2. *met.* 13. Si causæ essent infinitæ, nihil esset cognoscibile: ex quo patet, quod effectuum cognitio causis eorundem ignotis, haberi non possit. Intellectus ergo humanus Deũ cognoscit, aut nihil planè perfectè cognoscere potest Amplius, intellectus possibilis potest seipsũ

Intellectus intelligit seipsum.

intelligere; alioquin homo, & intellectus possibilis, sibi essent incogniti, quod certè Commentatori non placet, 2. *phys. com* 47. *Hic sermo, inquit, est irrationalis, vt sit causa ignota natura aliter: homo enim suam formam intelligere non posset, neque inferiorem intelligentia superior, neque sensus interior, vel exterior intellectum possibilem percipere: atque ita intellectus possibilis remaneret incognitus, quippè qui cum sensitiua, tum etiam intellectiua cognitione percipi non posset*: igitur, potest altiores intelligentias cognoscere: nam si minus intelligibilia cognoscimus; multò plus magis intelligibilia, propterea, quod apud Philoso-

Infinitas non impedit intelligere.

phum infinitas non impediat potẽtiam intelligendi. Hæc autem consequentia haberi potest ex Themistii ratione, cuius commentator meminit 3. de anima com 36. Intellectus namque possibilis, cum sit in genere intelligentiarum & siquidem remissiùs, potest tamen à deo informari: atq; ita informatus potest saltem infimam intelligentiam intelligere, & sic deinceps superiores, eo quòd in abstra-

ctis

Intellectus intelligit substantias separatas. lectæ, alicuius sit generis, seu speciei. sed cùm horum sensibilium quidditas (vt dicitur 7. met.) in se materiam comprehendat, & formam: separatarum verò quidditas substantiarum, simplex sit, & immaterialis; fieri non potest, vt ex intellectione quidditatis rei materialis, abstractorum à materia quidditates intelligi possint. Adde, quòd magis
2. distet quidditas substantiarum separatarum, à quidditate rerum sensibilium, quam vnius sensibilis quidditas, ab alterius sensibilis quidditate, eò, quòd alterius sit rationis, & generis. sed vnius quidditates sensibilis intellecta, non licet alterius quidditatem percipere; cæcus enim ex perspecta soni quidditate, colorum quidditates nequit attingere: igitur intellectus corpori vnitus, ex cognitione rei materialis, atque sensibilis, non potest attingere immaterialium quidditates plenè, atque completè.

CAP. XXV.

Platonis, Aristot: Auer: positio de modo intelligendi substantias seperatas.

Platonis opinio. QVid Plato senserit de modo intelligendi substantias separatas, ita à quibusdam describitur. Plato, inquiunt, non solum arbitratus est, substantias immateriales à nobis intelligi posse; verùm etiam prima esse à nobis intellecta, propterea, quòd dixit, formas immateriales subsistere, & propria esse nostri intellectus obiecta, atque ita primò à nobis intelligi. veruntamen animæ cognitio materialibus rebus miscetur: quia nimirum phantasia, & sensus intellectui connectuntur: vnde fit, vt quo intellectus extiterit purgatior, eò clariùs intelligibilem immaterialium intelligat veritatem. Verùm de ideis Platonicis, circa finem 1. *Pyman.* & in isto lib. dictum est satis.
Arist. opinio Aristoteles autem, etsi hanc dubitationem non soluerit; ex suæ nihilominùs doctrinæ fundamentis, facilè videre licebit, intellectum corpori coniunctum, substantias immateriales cognoscere non posse: dicit enim in hac vita à nobis sine phantasmate nihil intelligi. sed substantiæ immateriales non cadunt sub sensum & imaginationem, primò, & per se, secundum modum, quem quotidie in rebus sensibilibus experimur: igitur substantiæ immateriales, ab intellectu in corpore humano existente, intelligi non possunt.
Auerro. opinio. Auerroes verò putauit, per copulationem intellectus agentis, quam vocat substantiam separatam intellectum corpori vnitum, substantias separatas posse intelligere. *Substantia*, inquit, *separata, potest substantiã separatam intelligere.* Quare, sicut modo per intellectum materialem, intelligimus res materiales; ita tunc per intellectum separatum, res separatas. Cùm autem intelligamus per intellectum agen-
3. de an. 39. tem, & per principia, seu intelligibilia speculata; tunc necesse est, vt intellectus agens, ad huiusmodi intellecta speculata, se habeat instar principalis agentis ad instrumentorum actionem perficiendam, vel formæ materiam informãtis; sicut sectio, attribuitur artifici, & ferro; aut sicut calefactio calori & igni.
Intellectus agens est actus & perfectio. Itaque intellectus agens, vt Auerroes sentit, ad intelligibilia speculata vtroque modo se habet, nempè, sicut perfectio ad perfectibile, & sicut actus ad potentiam: nam quemadmodum in aliquo simul recipitur perfectum & perfectio, veluti visibile in actu, & lumen in pupilla; ita profectò in intellectu possibili intellecta speculata, & intellectus agens recipitur. Quam ob rem; cum adeptus fuerit omnes intellectiones speculatiuas; tum demùm recipiet intellectum agentẽ, cuius virtute immaterialium cognitionem percipiet.
Rationes Auerroes. Omne, inquit Auerroes, quod ad alicuius vt formæ acquisitionem mouetur, illa
1. planè acquisita propriam illius formæ operationem exercere poterit. sed intellectus possibilis, vt nobis appropriatus, mouetur ad acquisitionem intellectus agentis, vt formæ. Maior istius syllogismi patet, exemplo aquæ ad calorem se mouentis, quo acquisito, caloris operationem exercet. Minor verò satis patet ex prædictis: quia quando aliquid mouetur ad aliqua duo recipienda, inter se ordinata; ad id quod est formalius atque perfectius mouetur, vti ad suam formam. sed intellectus possibilis mouetur ad intellectum agentem: proptereà interdum est in potentia, interdum autem partim in actu, & partim in potentia; & mediantibus intellectus speculatiuis, recipit intellectũ agentem: mouetur ergo efficacius ad intellectum agentem habendum. Illo igitur acquisito, potest operari opera intellectus agentis, nempè substantias separatas quidditatiuè intelligere. Amplius, intellectus possibilis, mouetur ad ac- 2.
quirendum intellectum agentem, veluti ad suum finem: intellectus enim agens illum efficit modum, quo ad ipsum intellectus possibilis mouetur, in separatis autem à materia, vt dicitur 12. met: 36. idem est efficiens & finis: igitur ad illum mouetur, veluti ad suam formam: quia finis motus & formæ idem sunt 2. *phys. com.* 30. *&* 12. *met.* 38. Amplius, si 3.
intelligentiæ, inquit 2. *met. com.* 1 *non* essent à nobis cognoscibiles; natura otiosè egisset. Consequens est falsum. Consequentia probatur: quia fecisset id, quod est naturaliter intellect. nõ intellect. veluti, si fecisset solẽ qui à nullo visu cõprehẽderetur. Ex his ergo & similib; rationibus, motus fuit Auerroes, vt diceret, nos in hac vita posse intelligere *Contra rationes Auer.*
substantias separatas. Sed posset quis *contra* huiusmodi positionem multipliciter arguere. Primo quidem, si intelle- 1.
ctus agens substantia esset separata; tunc planè per ipsum formaliter intelligere nequaquam posset intellectus corpori coniunctus id enim, quo agens formaliter agit, est vtique forma, & actus agentis; quandoquidem omne agens agat, in quantum est in actu. sed consequens est falsum: ergo & antecedens. Iterum, tunc intellectus agens nobis nõ 2.
vniretur secundùm suam substantiam sed potiùs secundũ suum lumen, in intellecta speculatiua diffusum, & non secundùm agentis intellectus actiones; veluti cùm lumen solis oculis vnitur, ad colorum varietatem, non ad ipsius substantiam cognoscendam. Sed id omninò est falsum, vt paulò pòst erit nobis disputandum: ergo quod prius. Amplius, tunc paucorum esset felicitas, quia non omnium est
omnia intellecta materialia intelligere posse. sed id philo- 3.
sopho non probatur, dicenti prim. Ethicorum, felicitatẽ esse quoddam bonum commune, quod conuenit omnib. non orbatis ad virtutem: Pugnat etiam contra rationem finis, nempè, vt admodum pauci alicuius speciei finem consequantur, quem species in omnes suos copiosè effunderat. Amplius, philos. posuit felicitatem 1. *Eth.* in opera- 4.
tione secundùm perfectam virtutem. vnde 10. *Eth.* multis enumeratis virtutibus, in maximorũ intelligibilium cognitione, secundum virtutem sapientiæ, quam 6. *Eth.* posuerat speculatiuarum scientiarum caput, felicitatem collocauit. Ex quo patet, Aristotelem posuisse vltimam hominis felicitatem in separatarum substantiarum cognitione, quæ per scientias speculatiuas, & non per coniunctionem habetur intellectus agentis. Iterùm, intellectus agens, est 5.
quædam animæ virtus, ad ea sese actiuè extendens, ad quę intellectus possibilis porrigitur: sic enim docemur à philosopho, vnum illorum esse omnia fieri, alterum verò omnia facere, cùm verò vterque ad sola materialia se extendat; dubium non est, quin in hac vita, substantias immateriales, & separatas, neuter comprehendere. siue quidditatiuè intelligere valeat. Præterea, etiamsi à nobis substantiæ separatæ non intelligerentur, non propterea natura otiosè egisset: illud enim otiosum reputatur à philosopho 6.
2 *phis.* 62. quod natum est aliquem finem attingere, & nõ attingit, sed noster intellectus, atque intelligere, non est illarum finis, cùm sit infimus in genere intelligentiarum; infimum autem, non est finis superioris, atque nobilioris: ergo &c. Sed quidam sententiam Commentatoris, ita interpretantur. Supposuit Commentator, inquiunt, intel- *Si necesse sit*
ligentias ex se à nostro intellectu posse intelligi, propterea, *intelligentias*
quod sub primo eius obiecto contineantur, nempè sub *à nobis intel-*
ente. vnde tunc bene sequitur: intelligentiæ sunt ex se na- *ligi*
turaliter à nobis cognoscibiles: ergo intellectus natus est
vt naturaliter eas intelligat: naturali enim actiuo, nempè 1.
intelligentiæ, correspondet naturale passiuum, noster scilicet intellectus; alioquin frustra esset illa actiua sciẽtia in rerum natura. Amplius, licèt primarius intelligentiarum 2.
finis, non sit à nobis intelligi; est nihilominùs finis earundem secundarius: agunt enim prima intẽtione propter se,
vt dicitur 2. *cæli* 21. secundaria autem propter alia. Quare, si 3.
à nobis minimè intelligi posset, quòad secundarium finem natura

Intellectus intelligit substantias separatas.

natura otiose egisset. Item, 3. *de anima, com.* 36. examinans Themistij sententiam, sic arguit Commentator. Si intellectus noster est immaterialis. igitur intelligit res sensibiles. factas immateriales: atque ita secundùm se intelligit res immateriales. sic namque docet phylosoph. 3. de anima 7. Intellectum apprehensione excellentis intelligibilis vigorari, ad aliud intelligendum. Ex quo habetur, sufficere immaterialitatem ad intelligendum immaterialia. Quare, si intelligentiæ non sunt à nobis cognoscibiles: ergo à nemine: & sic sunt frustra cognoscibiles. Consequentia prima valet ex eo: si enim immaterialitas id muneris nostro præstat intellectui; vt substãtias immateriales intelligere, queat, & id tandem noster intellectus assequi non valet: nemini ergo concedetur, eò, quòd immaterialitas sit sufficiens causa intelligendi. Si enim sensitiuũ est sufficiens causa sensus tactus: & positum in vna specie animalis, non daret actum; nulli profectò hoc præstare posset. Altera consequen. patet: nam si sol iste visibilis à nullo oculo posset videri; frustra positus est in mundo. Quilibet ergo intellectus, cum sit immaterialis, potest intelligere substantias immateriales; verùtamen, vnus plus altero, quatenus magis ad immaterialitatem propinquat. Sed huiusmodi interpretationes facile soluuntur: committunt enim fallacia consequentis, à superiori ad suũ inferiùs affirmatiue. nam etsi intelligentiæ sint cognoscibiles à nostro intellectu, quia sub eius primo continentur obiecto, inde tamen non sequitur, vt à nobis sint quidditatiuè cognoscibiles: non enim omne contentum sub ente, est à nobis quidditatiuè intelligibile: in causa enim est: quia licet obiectum sit adæquatum extensiuè; non tamen est adæquatum adæquatione muta intensiuè. etenim, etsi omne eos possit à nostro intellectu intelligi; nõ tamen quodlibet vsque ad vltimas differentias potest ab eodem penetrari. Itaque, cum intellectus noster natus sit omnem quidditatem rei materialis intensiuè cognoscere; eam profectò habet pro obiecto sibi adæquato, cuiusmodi non sunt substantiæ separatæ: nõ ergo necesse est, vt intelligentiæ quidditatiuè à nobis intelligantur. Pari quoque facilitate aliæ duæ rationes soluuntur. nam etsi intelligentiæ sint nobis intelligibiles, vt finis secundarius earundem; non ob id tamen quidditatiuè à nobis intelliguntur. Similiter immaterialitas, est sufficiens causa intelligendi substantias separatas, non tamẽ omnibus inest æqua virtus intelligendi: quia nimiũ aliquæ res immateriales coniunctæ sunt corporibus, in quibus existentibus, phantasmate intelligi nequeunt: substantiarum autem illarum, vt dictum est, nulla possunt esse phantasmata. Et cùm *dicis*, intellectum forti intelligibili vigorari; *resp.* sensum ex magno & forti sensibili, duo ferre incommoda: sui corruptionem, & ignorantiam, siuè impotentiam, cognoscendi; veluti virtus visiua ad lumen solis, & caliginem paritur, & ruinam. Intellectus autem ad præsentiam magni intelligibilis, primum solummodu sustinet sui detrimẽtũ: quia nimium quidditatiue, & perfectè nequit intelligere, præsertim, si fuerit corpori coniunctus. alterum verò nequaquam nouit dispendiũ, nempè sui corruptionem: quia non sequitur materiam, cuius actus, est virtus sensitiua, & non intellectiua. Non potest autem perfectè intelligere propter eius improportionem ad obiectum: nam quemadmodum noctua ex suæ speciei natura, intemperatum atque improportionatũ visum habet ad clarissimi luminis fulgorem; ita planè intellectus, corpori coniunctus, tenuissimum habet conatum intelligendi, & quidem perfectè, & quidditatiuè, summa, atque clarissima intelligibilia. In primo ergo conueniunt sensus & intellectus, in secundo autẽ dissentiunt. ex quo patet, intellectum vigorari forti intelligibili, ita intelligendũ esse: hoc est, quò ad fieri potest, vt non prætereat suæ naturæ virtutem. Non licet ergo inferre quòd valeat quidditatiuè substantias immateriales intelligere: quia est in vmbra intelligentiæ, proportionem habens ad intuendom intelligibile materiæ mixtum, videlicet quidditatem à sensibilibus abstractam. Quare, interdum intellectus rem aliquam non intelligit propter sui materialem, aliquando verò propter suæ potentiæ improportionem vt dicitur 2. *met.* & 3. *de anima* 36. *Non sequitur*, inquit, *vt id quod est magis visibile in se, nobis sit magis visibile*. Ex hoc quoque soluitur argumentũ Themistij quod scilicet, si intellectus intelligit materialia, valeat immaterialia intelligere. *Ad aliam*. Auerrois rationẽ: Omne quod mouetur: maior profectò est vniuersaliter falsa: sufficit enim acquirenti aliquam formã, vt eam participet formæ operationem, cuius gratia, formæ cõnectitur: proinde nõ est necesse, vt omnes illius formæ operationes exerceat. Acquisito ergo intellectu agente, intellectus possibilis operatur opera intellectus agentis, quæ sibi competunt, intelligibilia nimirum facta in actu, quę prius erant in potentia, intelligendo, & non ea omnia, quæ intellectus agens, vt contemplariuns respicit, atque considerat; committeretur enim manifestè fallacia accidentis, ex vno aliud concludendo. Sed de Auerrois, & Themistij sententia hactenus.

Immaterialitas.

Soluuntur 1 rationes prædicta.

Extensiuè non intensiuè possumus omne ens intelligere.

3. de ani. co. 7.

Noctua ad lumen solis.

Quomodo intellectus vigoratur forti intelligibili.

Themistij ratio.

Soluitur alia ratio Auerro.

Latinorum posino de intellectione separatorum à materia.

CAP. XXIIII.

Latinorum positio, diui Thomæ, Scoti & aliorum.

Opinio latinorum.

COMMVNIS propemodum est latinorum sententia, animam humanam corpori coniunctam, substantias inseparatas intelligere non posse. Intellectus, inquiunt existens in potentia ad recipiendum intellecta, quæ abstrahuntur ab intellectu agente substantias immateriales intelligere non valet; 1. alioquin oppositum prædicati inferret oppositum subiecti: siquidẽ quod potest intelligere substantias separatas nõ est tantum in potentia ad recipiendũ abstracta ab intellectu agente. sed intellectus est huiusmodi, vt sæpe dictum est 3. *de anima. com.* 17. Intellectus agens loquit, potest omnia facere, quæ intellectus possibilis potest fieri, sed intellectus agens non potest abstrahere immaterialia, eò quod sint secundũ se in actu ipsi verò quæ sunt potentia intelligibilia, facit actu intellecta: intellectus ergo corpori coniunctus nequit substantias immateriales quidditatiuè atque perfectè intelligere. 2. Amplius, in quidditatiuam substantiarũ immaterialium cognitionem, nullus prorsus effectus sensibilis ducere potest: effectus enim in suæ causæ cognitionem interdum per modum similitudinis nos adducit, sicut videre est in effectu vniuoco cognito, ex quo causã eiusdem quidditatiuè cognoscimus, propterea, quod eiusdem sint naturæ. Atqui nullus effectus sensibilis, hanc habet cum substantiis separatis naturę affinitatem, eo, quod ab inuicem discrepant, non sola specie, sed etiam genere: non potest ergo aliquis effectus sensibilis, per modum vniuocæ similitudinis in similem substantiarum quidditatiuam cognitionem ducere neque per modum demõstratiuum totam virtutem suæ causæ: propterea, quod nullus effectus particularis, adæquat totam causæ vniuersalis virtutem: quodlibet enim sensibile, est effectus particularis intra materiales conditiones inclusum; vt inde exire nequeat ad quidditatiuam immaterialium substantiarum notitiam. Adde, quòd finiti ad infinitum nulla sit proportio. sed omnis effectus sensibilis est finitus, prima verò causa est infinita, vt dictum est: igitur ex effectibus istius huiusmodi finitis. & sensibilibus, non potest cognosci prima causa quidditatiuè, neque etiam aliæ causæ inferiores, propterea, quod minorem, & inferiorem effectum producant: minor autem effectus, minorem habet virtutem causæ demunstrandæ. Amplius, quod non est materialis quidditas, nec cognoscibile per huiusmodi quidditatem, ab intellectu possibili percipi non potest: est .n. quidditas rei materialis propriũ, & adęquatũ eius obiectũ. Reuera, nisi materialis quidditas possibilis intellectus esset obiectum, non videretur fore necesse, agentis intellectus actionem constituere pro educenda in actum eiusdem potentia. Verum *contra* huiusmodi positionem posset aliquis sic arguere. 1. Nulla forma patitur suæ operationis dispendium ex vnione, quam habet ad propriam materiam alioquin ex vnione naturali detrimentum inde referret, & nõ commodum, quod plane sapientiæ artificis derogat naturam condentis. sed intelligere substantiarum separatarum quiddirates est operatio animæ humanæ, (authore phil 1. & 10. *Eth*,) corpus verò humanum, est propterea eius materia: nihilò ergo minus ex illius vnione refert detrimenti, quo minus possit substantias separatas intelligere. Anima præterea, humana, aut nata est intelligere

Effectus sensibilis non potest ostendere immaterialia

Argumenta contraria.

Latinorum positio de intellectione separatorum à materia.

gere substantias separatas per suam substantiam: aut per speciem influxam, siue transmissam: aut denique per speciem ex phantasmate productam. si primo modo; tunc perspicuum est, ab illarum speculatione impediri non posse: corporis enim vnio, non est illi impedimento, sed adiumento potius; quia inde extrahere potest phantasmata, quibus iuuatur ad capescendam illarum eminentium substantiarum cognitionem. si verò intelligit per influxæ speciei virtutem; tunc dubium est, quomodo huiusmodi influxus à
2. corporis impediatur commertio: quandoquidem et dispositioni, quæ necessaria est speciei intelligibilis influendæ contrariam dispositionem non habeat: Ergo quod prius.
3. Amplius, quod impedit bonum simpliciter alicuius naturæ, est simpliciter malum. sed bonum simpliciter humanæ naturæ, est intelligere substantias separatas: corpus autē non est homini simpliciter malum: alioquin non esset ipsius pars substantialis: igitur, si vnio corporis cum intellectu non adimit ei intelligere; intelligit ergo quidditatiuè substantias separatas. Amplius, si cognoscimus esse intelligē-
4. tiarum, non autem earundem quidditates, vt ipsi dicunt; aut esse, est idem quod quidditas, aut diuersum. si diuersū vtrumque ergo sub nostra cadit cognitione. qui enim aliquorum diuersitatem percipit; illius ergo extrema diuersitatis cognoscat, necesse est: *1. de anima.* t. 46. cognito vno cognoscitur & reliquum. Si dixeris quidditates illarum à nobis cognosci, sed imperfectè quidem: sed tunc duo absurda apud eos, oportet emergere, quorum vnum est, separatarum substantiarum quidditates à nobis minimè intelligi: alterum verò, esse illarum nos tantummodo percipere, non quidditates; tunc ex primo absurdo potest sic argui: si homo quidditates substantiarum separatarum nō
5. intelligit: nullo ergo modo eas intelligit. valet consequētia à toto in modo ad suam partem negatiuè. Ex secundo quoque sic: esse intelligentiarum à nobis imperfectè cog-
6. noscitur, sicut & quidditas. quare ergo istud negatur, illud verò affirmatur? Iterum, si imperfectè quidditates illarum maximarum causarum à nobis cognoscuntur; in causa vtique erit quia, nobis deest perfectio debita secundùm na-
7. turam, quod quidem nostræ voluntati esset imputandum, ostensum est enim ex corporis vnione id non accidere. Sed hoc maximè abhorret à vero, vt voluntariè nolimus separatas substantias intelligere; cùm suaptè natura ad illarum cognitionem habendam omnes, omni vi, & virtute feramur: ergo quod prius.

Soluuntur argumenta 1. *Ad hæc*, & similia, in primo Pymandri, vbi agitur de cognitione dei, dictum est satis, sicut diligenti, & candido lectori patere potest: ideirco breui respondebo, arbitrans quæ disputata sunt, sufficere posse. *Dico* igitur ad primam obiectionem, nobilissimam esse animæ humanæ operationem, supernarum substantiarum speculationem; verùmtamen in hac præsenti vita quidditatiuè ab eadem percipi non posse. Nec secus Aristoteles sentit 1. & 10. eth. Imò 3 *de anima, com* 36. mouit, & nusquam soluit
Cap. 9. quæstionem. posuit enim felicitatem humanā in contem-
Cap. 8. platione substantiarum separatarum consistere, quæcunq; foret illa nobis possibilis. Ex quo, non licet inferre, hominem in hac vita positum debere omninò substantias abstractas quidditatiuè intelligere: præsertim cùm ipse clarissimè doceat, nihil sine phantasmate à nobis intelligi posse: & huiusmodi phantasmata abstrahi à rebus, quæ sunt potentia, & non actu intelligibiles. *Intelligere substantias separatas an sit nobilissima animæ operatio.* Intelligere præterea substantias immateriales, licet secundùm quid nobilior sit illa intellectio; eò quòd per earum species, & immaterialiori modo fiat; maior tamen videtur animæ perfectio in præsenti ordine vitæ posi: ç, substantias sensibiles distinctè & quidditatiuè, immateriales verò per effectus intelligere. Nullum ergo sequitur absurdum, animam nostram ab illa operatione nobilissima secundùm quid impediri, ex vnione quam habet ad propriam materiam; vt suam perfectionem assequatur, quæ sibi præscripta est ab omnium naturarum parente Deo. Quare, vnio illa non est appellanda præter naturalis; sed naturalissima, ob suam perfectionem, & modum intelligēdi naturalem: ille namque modus videndi immaterialia, & diuina, qui nos manet post huius vitæ curriculum, supernaturalis est, & per diuini luminis super infusionem perficitur, vt dictum est in quinto Pymandri circa finem. *Ad* 2. dico, ex modo intelligendi per phantasmata illum influxum impediri: naturalis enim conuersio ad phantasmata impedit intellectus conuersionem ad superiores substantias. Neque ex hoc sequitur, vt huiusmodi vnio malum dici debeat: quippè quia intelligere substantias immateriales, vt dictum est, sit hominis bonum secundùm quid; vnio autem simpliciter: & ita soluitur 3. obiectio. *Ad* 4. Esse & essentia in Deo sunt idem, in aliis verò distinguuntur. dicamus tamen de vtris&q; nos minimè esse ignorare, bene autem quidditatem, quam imperfectè cognoscimus. *Ad* 5. non sequitur illud absurdū, homo quidditates substantiarum illarum ignorat: igitur nullo modo cognoscit, sed quidditatiuè non cognoscit. neque secundum absurdum habet quicquam virium: cognoscimus esse, & non cognoscimus quidditates: scimus enim de eis terminare, an est; & ignoramus quęstionem terminare de eis, quid est, quæ quidditatem scrutatur. *Ad* 6. substantias immateriales imperfectè, non quidem quidditatiuè cognoscimus, & id certè non voluntariè; sed ex modo intelligendi per conuersionem ad phantasmata, qui sequitur modum naturalem essendi: corpus siquidem animæ vnitum, ad sensibilia, & materialia pertrahit, vt sine phantasmate nequeat intelligere. Itaque homo in hac vita substantias immateriales quidditatiuè intelligere non valet. *Quidditatiua cognitio.* Est autem quidditatiua cognitio, idem, quod perfecta cognitio. Perfecta autē tribus modis habetur, quando nimirum res cognoscibilis per essentiam cognoscitur, siue vnitur cognoscendi; veluti quando intelligentia, vt dicit philosophus, per suā essentiā seipsam intelligit: vel quando per speciem hominis, intelligimus hominem: tertio, vt si per effectum adæquatū virtuti solari, solem perfectè cognoscerem, & quidditatiuè. Sed nulla substantia separata vnitur intellectui nostro possibili per essentiam, authore philos. 3. *de anima*: propterea, quod nullam formam recipit *Quare intellectus non potest intelligere substan. separatas.* tusi ab intellectu agente productam, qui planè essentiam rei separatæ actum intelligibilē efficere nequit: immateriali enim existente, ex se est intelligibilis. Intellectus præterea passibilis nullam recipit speciem; nisi phantasmate abstractam virtute intellectus agentis nulla verò talis sufficienter repręsentare potest substantias separatas. in causa autem est: quia materiales obiecti, est repræsentatiua, à quo & sumpta est, non autem substantiæ separatæ diuersorum enim ordinum sunt. denique, nullus effectus sensibilis, adæquat infinitam virtutem primæ causæ, vt dictum eò quod finitus sit, & suæ inclusus naturæ limitibus. Igitur quidditatiuè seu perfectè substantiæ, separatæ ab intellectu corpori coniuncto, intelligi non possunt. *Sex gradus cognitionis. Intuitiua.* Alij verò sex gradus ponunt cognitionis intellectiuæ: quorum prima est intuitiua, appellaturque notitia visionis, quæ est de obiecto præsenti: vt præsens est in sua existentia quæ profecto cognitio conuenit beatis in patria de gentibus secunda verò, est abstractiua, quæ est obiecti præsentis in sua specie, *Abstracta* genita ab obiecto; quod planè potest esse absens in sua existentia: veluti si rosa absens per suam speciem intelligatur. *Obiecti oppositi primi modi.* tertia est obiecti oppositi ex cognitione veri obiecti: iniustitia in tyranno inhabitare cognoscitur, ex iustitia in rege existente. quarta est obiecti oppositi secundi modi: intelligitur enim obliquum per speciē recti. His quatuor *Obiecti oppositi secundi modi.* ordinibus intelligendi, naturæ nequaquam conuenit humanæ, sublimes, separatasque substantias quidditatiuè intelligere quinta est alicuius cognitio ex conceptibus aggregatis: vtpote intelligendo ens infinitum, necessarium, sempiternum. sexta est per accidens, quando nimirum aliquid cognoscitur per speciem illius quod sibi accidit: ve- *Ex conceptibus aggregatis.* luti si cognoscatur substantia per speciem accidentis. Ex his duobus modis, quinto potissimè, volunt illi intelligi à nobis substantias separatas. Verū enimverò, si hæc rectè *Per accidens.* expendantur, tandem propemodum redeunt cum prioribus: volunt enim illas substantias imperfectè à nobis intelligi: quod quidē nō negatur ab illis primis. Hæc facillimè *6. met. cap. vlt.* solui possunt argumēta, quę ab illis fieri solent: nempe quod ignorantia de substantijs separatis non sit nobis, sicut cæcitas: & quod huiusmodi effectus sensibiles clarè nos ducant in primæ causæ cognitionem, omnia siquidem hæc, & similia separatorum nobis ingerunt notitiam, sed imperfectam quidem: quia videmus nunc per speculum in

in ænigmate, & cognoscimus ex parte: sed remoto ænigmate, & sublata parte videndi, cognoscemus sicuti est.

Intellectus intelligit substantias separatas.

1. *cor.* 13.

CAP. XXVII.

Intellectum non intelligere substantias separatas

POsset aliquis *contra prædicta* sic argumentari: Sicut Nycticoracum oculi se habent ad lumen solis; ita nostræ animæ intellectus ad ea, quæ sunt omnium naturæ manifestissima. sed Nycticoracis oculi solem in sua tota prorsus nequeunt intueri: igitur noster intellectus nullo pacto potest quidditates sublimium substantiarum in sua tota, in sua essentia conspicere, & intelligere. Sed fortassis *dices* cũ Auerroe, exemplum illud difficultatem, nõ autem impossibilitatem ostendere: alioquin palam protestareris, naturã aliquid otiosè egisse; nẽpè aliquid naturaliter intellectũ, nunquam intellectum, Sed tunc cum Auerroe contra teipsum tibi esset pugnandum dicit enim Auer. 7. met. com. 58. essentias rerum esse existentes, etiamsi à nullo intelligantur. Aristoteles prætereà in eandem absurditatem incideret: quippe qui 2. *de anima, tom.* 1. 42. arguens contra antiquos, opinantes nullũ esse colorẽ sine visũ, nullũque saporẽ sine gustu, ait: Sic quidẽ rectè dicebãt, sic quidẽ non. nã in his quæ sunt actu, veritatẽ habet; nõ autẽ in his, quæ in potentia tantùm. Simile quoque iudicium erit de intellectu, & intelligibili: quando enim intelligibile, & intellectus sunt simul in actu; tunc planè verum esset, naturam otiosè egisse, si illud intelligibile intellectus in actu nunquam intelligeret: secus autem res se haberet, si fuerit tantùm intelligibile in potentia. Vnde 3. *de anima, com.* 38.

Argumenta contraria. 2. *met.* 1. *Sicut oculus noctuæ ad lumen solis.*

Contra Auer.

1\. Secatur, inquit, scientia & sensus in res, quæ sunt in actu, & in res, quæ sunt in potentia. Amplius, differentiæ rerum vltimæ sunt nobis incognitæ; alioquin philosophus 2. *post.* contra seipsum pugnaret: dicit enim quamlibet partem diffinitiui plus se habere, quàm diffinitum; quod profectò nullo modo sibi constaret, si differentiæ vltimæ essent nobis notæ; propterea, quia conuertuntur cum diffinitis: neque ideò huiusmodi sunt otiosæ in rerum natura. Iterùm, si ita res se haberet; tunc multa essent otiosa in hoc magno

2\. mundi opificio, nempè omnium herbarum vires, lapidum virtutes, stellarum multitudo, arenæ numerus, & specierum animalium distincta cognitio. hæc, inquam, cùm nostri causa condita sint, & à nobis distinctè, atque perfectè sciri non possunt; essent vtique otiosè à natura procreata; atque producta. Qua de causa Aristoteles ait: *Eum qui eruditus est hactenus in vnoquoque genere certitudinem exigere, quatenus eius natura rei recipit.* In principio quoque libri Meteororum dicit, se inuestigaturum omnes causas, partim quidem dubitando, partim verò aliquomodo attingendo. Similiter 2. *cæli, tex com.* 60. Tentandum est dicere, quod videtur dignum esse, reputans promptitudinem magis imputari verecundiæ, quàm audaciæ; si quis propter philosophiæ virtutem conseruandam, paruas sufficientias diligat, de quibus maximas habet dubitationes. Ex quibus omnibus satis colligitur, intellectũ humanũ non omnia cognoscere; sed ea duntaxat, quæ non excedunt suum modum essendi, & operandi, vt dictum est. Amplius, intellectus humanus ni-

Aristo. 1. *Eth. cap.* 2.

2\. hil intelligit sine phantasmate 3. de anima, 39. igitur, quod non facit phantasia in phantasma, ab intellectu humano intelligi non potest. sed substantia incorporea non facit phantasma, vel speciem in phantasia, eò quòd sit virtus corporea; rei tantummodo corporalis, vel existentis in corpore similitudinem recipiens. phantasia autem est motus factus à sensu. sed substantia incorporea non facit sensum in actu: non causat ergo phantasma: atque ita ab intel-

3\. lectu nostro percipi nõ potest. Iterũ ignorantia abstractorũ, est sicut cæcitas intellect. 6. *met. com. vlt.* sed naturę ordo nõ patitur, vt cæcus videat lumẽ solis: similiter ergo, neq; in-

4\. tellect. humanus substãtias abstract. intelligere valet. Prætetea, si intellectus agẽs est omnia facere, quorũ intellectus possibilis, est omnia fieri; profectò æqua virtutis lance appenduntur: ille quidem in agendo, iste verò in recipiendo. Sed intellectus agens ad immaterialium notitiam non sese extendit: eò quòd sui muneris sit materialia potentia intelligibilia, actu intellecta efficere: intelligentiæ autem abstractæ cum sint, ab intellectu abstrahi non possunt: intellectus ergo possibilis, substantias abstractas nequit, intelligere. Iterùm, intelligibile proportionem habeat cũ intellectu, necesse est: præsertim obiectum potentiæ. sed substantia separata non habet proportionem cum intellectu materiali, qui abstracta à materia virtute intellectus agentis, solummodo percipere nouit, cuiusmodi non est

Intellectus intelligit substantias separatas.

5\. substantia separata, vt sæpe dixisse me memini: ergo,

6\. quod prius. Amplius, omnis nostra cognitio, ortum habet à sensu, 1. & 2. *post.* sed nulla de substantijs separatis, cognitio ex sensu haberi potest: nostri enim intellectus obiectum, hoc est quidditas rei sensibilis, siue rei materialis, ad abstracta sese non extendit; quia nimirum modus habendi intellectus nostri, qui est non habet proportionem cum abstractis à materia: igitur cognitio de intelligentijs, non est nostra cognitio. hæc & similia fieri possunt & facta sunt in primo Pymandri. Reliquum est igitur huiusmodi respondere obiectionibus: Et *ad primam* quidem dico. Quòd, etsi noctua solem in sua tota respicere non valeat, in àère autem obtenebrato bene eam

Soluuntur argumenta. 1.

videt; ita planè accidit intellectui materiali: quippe, qui licet quidditates, & essentiam supernarum; non intueatur substantiarum; in àère tamen caliginoso, in cognitione ænigmatica, eas percipit & intelligit. Quòd autem difficultatem, non autem impossibilitatem intelligendi ostendere voluerit philosophus, vel ex eo satis potest esse perspicuum, quòd 12. *met.* 7. de intelligentijs multa prædicata essentialia inuenerit, & literis mandarit: & in tertio de anima apertè doceat, intellectum, vbi perceperit maxima entia, non minus posse hæc minima intelligere, imò multo magis. Hæc videtur & philosophi, & commẽtatoris fuisse intentio. Vel dici potest, in huiusmodi quæstione intellectum humanum non posse dicere secundum naturam rei, sed solùm secundùm suam capacitatem: sic enim ipsemet commentator loquitur. 3. *cæli. com.* 70. in quibusdam, inquit, rebus homo non potest enuntiare secũdum naturas rerum, sed vt est in natura hominis. Ex hoc quoque aliæ confirmationes patent: & ad illam 2. *de anima*, dico: Aristotelem ibi agere contra antiquos, quorum sententia fuit, vt ipse dicit. 4. *met.* omnia in apparentia consistere: atque ita omnia esse in capitulo relationis essentialiter: quia omne, quod apparet, *com.* 26. & 27. Proinde apud ipsos, sensibile pendebat à sensu, & erat idem cum sensu. Aristoteles verò docet, rerum substantias sensibilium in apparentia sensus, seu intellectus, non consistere formaliter, imò esse cognitum, rerum substantijs accidere: propterea posuit illam distinctionem in rebus per actum, & potentiam. Ad illud de differentijs vltimis, dico, non parum referre, dicere differentias rerum vltimas incognitas esse, & eas esse innominatas, siue nominibus carere: multæ enim differentiæ vltimæ ab intellectu cognoscuntur, quarum nomina sunt incognita; vel ignorantia eorũ, qui nomina rebus imposuerunt; vel quia ita sunt secreta, vt nõn nisi sapientibus pateant. cognoscuntur ergo eo modo, quo sunt aptæ cognosci; nempè ex operationibus, & effectibus diuersis. *Ad* 2. dicunt nonnulli, animæ semper opus esse phantasmate pro noua intellectione exercenda: non vno tamen modo: nam interdum phantasma illius rei est, quæ intelligitur, atque ita pro rerum naturalium intellectione comparanda, necessaria est huiusmodi phantasmatis præsentia. Nonnunquam verò phantasma alterius rei est, ad quam planè quod intelligitur, secundùm se, vel secundum suum actum, habitudinem habet: nam etsi substantiæ separatæ phantasma in phantasia minimè efficiant; effectus tamen proprius, motus scilicet, suo modo bene potest phantasma producere. Volunt ergo isti intellectum possibilem semper intelligere cum aliquo phantasmate: illud verò, quod secundo modo dictum est. non esse speciem rei, quæ intelligitur, sicut dictum est. Quare, si ideò quidditas substantiæ separatæ non intelligitur, quia non facit phantasma; eadem quoque facilitate illius esse nobis foret ignotum, eò quòd phantasma nullum efficiat. *Ad* 3. Philos. 9. *met. com vlt.* verba faciens de intellectione substantiarum, quę à materia sunt liberæ, ait, talium ignorantiam non esse nobis veluti cæcitatem:

Expenditur illa authoritas sicut oculus noctuæ.

Omnia non consistunt in apparẽda.

Differentia vltima cognoscuntur.

Anima intelligit cũ phantasmate.

potest

Intellectus speculatiuus & practicus.

potest ergo intellectus humanus pertingere ad illarum rerum cognitionem; alioquin cognitio ipsarum esset nobis cæcitas. verumtamen licet huiusmodi insit intellectui nostro aptitudo, diuinas illas videndi substantias; in hoc tamen vitæ præsentis statu clare, atque perfecte videre non

3 potest. Talis vero carentia in subiecto apto nato, est instar cæcitatis oculorum. nam quemadmodum à solo Deo cæcus potest illuminari, ita planè & intellectus noster possibilis. vnde Dauid, *Domine tu illuminas lucernam meam*, id est, intellectum qui est lucerna animæ. sed lucerna non lucet sine lumine desuper infuso: ignorantia ergo hæc nostra, non est secundum habitum, vt dicit commentator contra Auempace; sed secundum priuationem, in qua non est falsitas, quæ sine compositione esse non potest ideoque similis est cæcitati, quæ denotat simplicis visionis carentiam; dissimilis verò, quia ab ignorantia secundum priuationem ad habitum, patet regressus, non autem à visione ad habitum, nisi sicut dictum est. *Ad* 4. quando obiectum non cadit sub cognitione alicuius potentiæ, tunc

Ignorantia abstractorum est sicuti cæcitas.

Psal. 17.

Comment.

Ignorantia secundum priuationem.

4 rectè dicitur ad illam improportionatum, veluti sonus visui. cum verò ab illa potentia percipi possit, imperfecte tamen, propter conditionem alicuius modi, & viuendi, & intelligendi; non ideo ad illam potentiam improportionatum omnino dici potest, ita, vt omnes prorsus superet modos intelligendi, alioquin intellectus humanus non distaret ab animantibus rationis expertibus, imo à plantis & lapidibus quibus nullus insitus est sensus Dei cognoscendi: quod sine dubio abhorret à theologorum, atque

5 philosophorum verissima sententia, qui dicunt intellectũ nostrum Dei similitudinem gerere. *Ad* 5. si abstractio stricte sumatur, nempe pro ea abstractione in qua, quæ sunt potentia intelligibilia, fiunt actu intellecta, tunc recte nõ se extendit ad intelligentiarum cognitionem atque: ita intellectus vincit virtutem intellectus agentis: quippe, qui & abstrahibilia, & non abstrahibilia potest recipere. Et *tum dicitur*, quia sicut ille est omnia facere, ita iste est omnia fieri: id veritatem habet in copulatione intellectus agentis cum phantasmate, siue cum intellectu speculatiuo respectu eiusdem: siquidem omnia quæ recipiuntur in intellectu possibili, intellectus agentis virtute, & recipiuntur, & vniuntur: omnes enim intentiones, quæ copulari possunt

In quo excellit intellectus possibilis intellectũ agentem.

6 cum phantasmatibus, aut cum intellectu speculatiuo, recipi possunt ab intellectu possibili. *Ad* 6 si intellectio separatorum præsupponit intellectum speculatiuum, & ipse intellectus phantasmata, propterea, quod ab illis conseruetur in intellectu, si unquam, oportet nos sentire sensu interiori, qui est virtus cogitatiua: igitur cognitio de intelligentiis, ortum aliquomodo habet à sensu. Sed quia sæpe meminimus intellectus speculatiui, congruũ est, & à nostro proposito non alienum, vt de ipso aliquid dicamus.

CAP. XXVIII.

Intellectus speculatiuus quid sit.

Intellectus speculatiuus.

POstquam locuti sumus de intellectu materiali, in habitu & actu, deniq; de intellectu adepto, rationi consentaneum iudicauimus, vt de intellectu speculatiuo verba faciamus, qui secundum Theophrastum, & Themistium constat ex intellectu agente & possibili, vt sibi imponit Auer. *3 de ani. c.* ipse vero sensit ex possibili, & phãtasmatibus speculatiuũ cõstitui, atque cõflari. Aristoteles *De intellectu*, inquit, *speculatiua nihil adhuc manifestum est, sed videtur esse aliud genus animæ, & hoc solum contingit separari sicut perpetuum à corruptibili, hic à latinis ornate mens appellatur à peripatheticis anima substãtia.* proinde nolunt esse species intelligibiles, siue ipsa intelligibilia, sicut quidam putauerunt, intellectum huiusmodi esse ipsa species rerũ quæ à phãtasmatibus producuntur in materiali intellectu, easdéque successione æternas, simpliciter vero corruptibiles. Reuera, non habet id consuetudo peripatheticorum, vt rationes intelligendi intellectus nominentur, quandoquidem soli Deo competat, in quo idẽ est intellectus & ratio intelligendi: neq; ipsæ quidem res, quę ratione intelligendi indicantur: speculari enim est actus intellectus speculatiui, non specierũ, aut rerũ quæ intelliguntur. Cæterũ, si intellectus incipit simul cum suo corpore, ad mẽtẽ philosophi; quomodo euadit speculatiuus? habuitnè secum à principio omniũ phantasmata? sed id nolunt audire peripathetici, qui aiunt nostrũ

Arist. 2. de ani. 2.

Mens.

Speculatiuus quid apud peripatheticos

intellectum esse tanquam tabulam rasam, in qua nihil est depictum: nostrumque scire ex sensibus comparari: quia omnis doctrina, & omnis disciplina, ex præsistenti sit cognitione. Quam ob rem, non temerè dictum est in libro posteriorum, deficiente sensu, scientiam deficere. *& 3. de ani.* 39. Qui nihil sentit, nihil discit, nihilque intelligit: cuiusq; ergo scientiæ principium est sensus. hinc est, quod 2. de ani. dixit, animam nostram post sui ortum, plus temporis in ignorantia, quàm in scientia expendere. ex quo patet nostrum scire de nouo acquiri, nostrumque intellectum sensim ad speculationis apicem, adhibitis de nouo scientiis rerum, ascendere. Vnde fit vt intellectus speculatiuus, ex speciebus rerum, quæ sensibus phantasmata indiderunt, & ex intellectu constet possibili: his enim mediãtibus speciebus, ea, quorum hæ sunt species, speculãdi habet potestatem. Iidem est intellectus in habitu, quem ipsæ species fecerunt, quouè mediãte, cùm libet speculari valemus. Itaq; intellectus speculatiuus, est actu intelligens intelligibilia, & quidem magna, & speculabilia. Multis theologorũ hæc sententia non displicuit: propterea ab eisdem præclarè dictum est, intellectum possibilẽ sine huiusmodi speciebus, neque vicissim huiusmodi species sine intellectu, nomen intellectus speculatiui subire posse. nam quemadmodum calor sine corpore non habet aptitudinem calefaciendi, neque vicissim corpus absque calore; ita planè, neque intellectus sine speciebus, neque species sine intellectu, aptitudinem habent speculandi. Aiunt quoque id etiam Auerroem sensisse: nempè intellectum materialem, informatum intentionibus abstractis, speculatiuum intellectum appellari posse. Volunt autem huiusmodi intentiones abstractas, pro Auerrois opinione, æternas esse & vniuersales in repræsentando, non autem in essendo, propterea, quod sint in subiecto singulari. Porro, huiusmodi intellectus compositus ex illis speciebus, & intellectu possibili, quo ad indiuiduum, corruptibilis quidẽ quoad verò ad speciem, incorruptibilis appellatur, siquidem corrupto Socrate, eius quoque phantasmata corrumpuntur, à quibus in fieri, & in conseruari species dependebant, sicque desinunt materialem intellectum informare: homo autem, respectu suæ speciei, cùm sit æternus apud peripatheticos, haud dubium, quin àpud eos talis intellectus erit æternus, & in maiori parte hominum perfectus: non enim ita deficiunt species in vno, quin in aliis non generentur hominibus. Hoc idem sensisse Auerroem, aiunt, cùm diceret, intellectum speculatiuum generabilem esse, & corruptibilem, respectu subiecti per quod est verus: respectu scilicet, cuius est similitudo: respectu, inquã, phantasmatum vnius hominis, quorum species sunt veræ, nempè similitudines. Verùm, alij putantes se ad mentem Auerrois loqui, aiunt, intellectum speculatiuum componi ex intellectu materiali, quasi subiecto, & vniuersalibus apprehensis, quæ in eo sunt subiectiuè, non autem obiectiuè, In hoc autem dissentit à priori sententia, nimirum quòd dicat species subiectiuè inesse. Dicunt etiam interdum huiusmodi intellectum perfectum inueniri in aliquo indiuiduo, si eò speculationis attingerit, vt non sit ei amplius quicquam phantasiandum. sed tunc ritè intellectus adeptus nominatur: aliquando autem imperfectum & speculatiuum in fieri, nondum acquisitis phantasmatibus, quæ necessaria sunt ad huiusmodi speculationis apicem attingendum. Hæc, & similia dicta sunt de intellectu speculatiuo, quæ valdè difficilia sunt intellectu, & multum perplexa ad intelligendum, propter varias & obscuras philosophorum sententias, Themistij, Theophrasti, Auerrois & similium. Nobis autem satis esse arbitramur, si cum theologorum sententia idem senserimus. Reliquum est autem videre, an intellectus speculatiuus & practicus, sint diuersæ potentiæ. Sanè vis rationalis, siue intellectus diuiditur in intellectũ speculatiuũ, qui in veri operatione exercetur, & in practicũ, qui vigilat in operatione boni, tametsi vterq; circa veri cognitionẽ versetur. Verum, quia duplex est veri cognitio, nempè veri vt veri, & veri vt boni; inde fit, vt intellectus diuidatur in speculatiuum quo, rectè intelligimus, quique theoricus nominatur. hoc est contemplatiuus & in practicum, quo bene viuimus & operamur, à praxi quod est operatio.

Intellectus speculatiuus & practicus.

Scire nostrũ est de nouo.

Theologorũ opinio.

Auer. opinio.

Corruptibilis & in corruptibilis.

3. de ani. co. 5.

Alia opinio.

Perfectus imperfectus.

Speculatiuus.

Practicus.

Intellectus speculatiuus & practicus.

Porrò, hi duo intellectus, ab inuicem ratione tantùm, non autem realiter dissentiunt. Intellectus speculatiuus, inquit philosophus 3. de anima per extensionem fit practicus. vna autem potentia non mutatur in aliam: non sunt ergo diuersæ potentiæ. Reuera, quod accidentaliter se habet ad obiecti rationem, quam aliqua recipit potentia; procul dubiò potentiam nequit efficere diuersam: accidit namque colorato, hominem esse paruum aut magnum: vna siquidem eademque potentia visiua est, qua hæc omnia apprehenduntur. similiter etiam accidit alicui rei apprehensæ per intellectum, ad opus ordinari, & non ordinari: hoc enim, vt dixi, interest, inter intellectum practicum & speculatiuum. Etenim speculatiuus quod apprehendit, ad opus non ordinat; sed ad solam veritatis considerationem: practicus verò ad opus. hinc est, quòd speculatiuus, à practico fine dissentiat, vt dicit philosophus 3. *de anima.* vnde & à fine vterque nomen accipit; vt hic quidem speculatiuus, ille verò practicus, hoc est, operatiuus nominetur. Quare, in quantum aliquid absolutè apprehendit, speculatiuus nominatur: in quantùm verò per formã apprehẽsam extenditur ad opus, practicus dicitur. intellectus siquidem speculatiuus, forma & specie vtitur intelligibili, & quidem absolutè. quatenus principium est cognoscendi: intellectus verò practicus, formam vel speciem apprehensam, ad opus, veluti ad operis exemplar extendit, ad cuius similitudinem aliquid operatur, atq; ita sensim voluntati & operi coniungitur. Neque ex hoc quispiam putet, intellectum voluntatem seu appetitum fieri, sed eandemque potentiam, quæ priùs considerantem dirigit, postmodum operantem regulare.

Practicus, & speculatiuus non differunt.

In quibus differant.

Amplius, intellectus speculatiuus intra se finem statuit: practicus verò nonnunquam intra se, interdum autem extra. in causa vero est: quia speculatiui operatio, est immanens, manetq; in operante, quò ad naturalem & rationalem philosophiam: quippè, quia intellectus in his operando, solùm quærit scire. Est autem operatio immanens, quæ in exteriorem non transit materiam, sed manet in operante: operationũ verò practici intellectus, aliqua est immanens, quò ad philosophiam moralem, quæ de virtutibus loquitur, & earum vitijs oppositis, quorum actiones manent in operãte: aliqua verò transit ad varias artificiorum species & mechanicarum artium multiformia opera; vt in domificationem, venationem, sectionem, & similia huius generis multa.

Operatio immanens.

Amplius, habitus intellectuales sunt quinque, authore philos. 6. *Ethicorum*, nempè, sapientia, intellectus, scientia, prudentia, & ars: operatio autem speculatiui intellectus, quæ circa veri cognitionem versatur, & studet, a tribus tantummodo habitibus; scilicet à sapientia, intellectu, & scientia procedit: sapientia namque circa causas altissimas intendit; intellectus verò est habitus principiorum: intellectis enim terminis cognoscitur, vtpotè omne totum maius esse sua parte. voco autem hic intellectum, non potentiam intellectiuam, sed habitum potentiæ, quæ circa prima principia importat rectitudinem rationis. Scientia est habitus conclusionum, per demonstrationem, acquisitus: Operatio autem intellectus practici, quæ operando se prodit, à prudentia & arte proficiscitur. Etenim, quatenus producit agibilia, est immanens, & à prudentia procedit, cuius virtute rectè agere dicitur: est enim prudentia 6. Eth. recta ratio agibilium, circa actus, qui manent in operante, vtpotè, amare, odio habere, & similia: sub qua quidem prudentia, continentur monastica, œconomica, politica, & totum ius canonicum, & ciuile: sicut sub sapientia, theologia, & methaphysica: & sub scientia mathematica, & physica. Verumtamen quatenus in factibilia transit, ab arte procedit: proinde 6. Eth. ars appellatur, recta ratio factibilium: mediante enim arte, artifex rectè operatur secundùm suæ regulas artis, & principia: ars namque importat rationis rectitudinem circa factibilia, hoc est circa actiones in exteriorem materiam transeuntes; vtpotè citharisare, secare, domos erigere, texere, & suere: & similia huiusmodi. Inde inuentæ sunt septem artes Mechanicæ, pro hominis vita conseruanda; nempe lanificium, Armatura, Agricultura, Venatio, Nauigatio, Medicina, Theatrica, siue ars ludorum, de quibus non est modò dicendum per singulas.

Habitus intellectuales quinque.

Sapientia.

Intellectus.

scientia

Prudentia

Ars.

Septem artes Mechanicæ.

Itaque speculatiuus, & practicus intellectus fine differunt, propterea, quòd finis intellectus practici ad extra sit positus, siue opus, siue operatum extiterit: opus enim in artibus, est finis, veluti in musicis, in quibus cantus, & melos vltimus finis dicitur, qui exercetur in arte. In alijs autem non est opus, sed operatum: faber siquidem non tundit incudinem malleo propter huiusmodi; sed vt gladium sua quidem arte formare possit: proinde illud opus operatum, suæ artis finis nominatur. In rebus autem actualibus, finis est operatio, quæ est felicitas ciuilis: optima vtique inter operationes virtutum. Cùm verò quilibet istorum finium situs sit extra operantem; hinc est, quòd motu, & exteriori operatione acquiritur, & propterea practicus nominatur. Secus verò se habet finis speculatiui, vt dixi, qui intra seipsum, suum contegit finem: quia verum, quod speculatur, est de his, quæ propter se volumus in speculatiuis, quęque essentialiter sunt de philosophia: hæc enim non sunt dialectica, quæ ad puram philosophiam non spectant: neque sunt ethica, in quibus veritas quęritur propter opus; sed sunt certè naturalia, mathematica, vel diuina. in quibus intellectus speculatiuus suum finem sortitur, & quidem nobiliorem practico, & perfectiorem. Hoc est ergo primum discrimen inter huiusmodi intellectus, quod fine ab inuicem discrepant.

Intellectus speculatiuus & practicus.

Finis intellectus practici.

Finis intellectus.

secundũ verò in vsu formæ apprehensæ cõsistit: propterea quod practicus formam accepit, vt principium operis. propterea ab vniuersali ac particulare descendit: quia nostra opera particularia respicit, ipsam deinceps formam componit, id est, cum opere, vel operato connectit; vt videre licet tũ in moribus, tum etiam in artibus, quæ quotidie fiunt: forma enim domus existens in mente artificis perfecta, componitur cum lapidibus, & lignis. Verùm forma contemplatiui, siue speculatiui intellectus, ab extrinsecis rebus secernitur, atque per continuam abstractionem cum anima copulatur, ita; vt dicatur abstractionis, siue separationis forma. Itaq; forma practici est ad rem: intellectiui verò est à re, non autem ad rem.

Forma differentia.

Forma contemplatiui.

Amplius, intellectus practicus, in educenda, atq; propalanda forma intus existente, non vtitur corpore, sed corporeo potiùs instrumento: speculatiuus, in formæ acquisitione, corporea adhibet adminicula; propterea, quòd mediantibus viribus, & organis corporalibus, perfecta reddatur abstractio: in vso autem considerationis exercendæ aliquo corpore neqoaquã vtitur.

Tertia differentia.

Deniq; intellectus practicus est causa rei, quæ sibi subijcitur: speculatiuus verò causatur à re: quia nimirum à re subiecta formam accipit speculandi, eamq; considerat, secundùm quòd est in rei natura. Itaq; secundum istum modũ dicendi, practicus, & speculatiuus intellectus, non sunt diuersæ animæ potentiæ: propterea, quod potentiæ sint eædem, quarum actus sunt idem. sed actus intellectus speculatiui, vt dictum est, est cognitio veri, non ordinata ad rei productionem: practici autem, est cognitio, ordinem habens ad rei cognitæ productionem per intellectũ practicum; atq; ita vtraque cognitio est in genere boni: non ergo parit potentiarum diuersitatem.

Quarta differentia.

Quod non sint diuersæ potentiæ.

Adde, quòd si duo isti essent diuersæ potentiæ; tunc duo ponendi essent intellectus agentes, similiter etiam & intellectus possibiles, quod planè esset absurdum. Nam si intellectus speculatiuus. vt 3. *de anima* dicitur, per possibilem, & agentem distinguitur; eodem quoque modo practicus esset distinguendus: atq; ita duo essent intellectus possibiles, vnus speculatiuus, & alius practicus: similiter duo intellectus agentes, quorum vnus intelligibilia speculatiua, actu intellecta; alter verò intelligibilia operabilia simili modo efficeret. Porrò, Arist. & com. practici considerant causam, non vt sciant; sed vt agant. Cognitio, inquit, vera in actione, id est, ordinata ad actionem, & cognitio vera sine actione, quãuis sint in eodem genere, boni, & mali; in eodẽ tamẽ differũt; eò quòd cognitio vera sine actione vera, simpliciter & nõ propter aliquod aliud faciẽdũ per eã, requiritur. Cognitio autẽ vera, propter actionẽ; ab opere, siue à re producta, cognitor suã habet bonitatẽ.

3. de anima. cap. 25.

Cognitio sine actione.

Propterea, quibosdã visum est, has duas potentias animę inesse; sicut corpori visum, & auditum, qui sunt sensus diuersi, atq; distincti: etenim, quẽadmodũ quod visu cernitur, auditu non percipitur; ita, alia animæ potentia speculabilia, & abstracta, alia verò agibilia, & factibilia, nos speculari aiũt; sicut in sequenti capite dicetur.

CAP.

Intellectus speculatiuus & practicus.

CAP. XXIX.

Argumenta contraria.

QVI putant huiusmodi intellectus potentias diuersas esse, sic argumentari consueuerunt.
1. Illæ potentiæ sunt diuersæ, quorum actus sunt diuersi: quia potentiæ distinguũtur per actus, & actus per obiecta se[n]sitiuum præterea est aliud ab opinatiuo, 2. de ani. sicut sentire ab opinari est alterum. vnde 3. phys. dicitur, posse sanari, & posse infirmari, non esse vnum, eò quod sanari & infirmari non sint vnum. sed intelligere entia speculabilia & operabilia, non est vnus sed actus diuersi: quia diuersa obiecta speculabile enim est, quod ab homine quidem cognoscitur, nō autem ab eius cognitione producitur. veluti cælum, intelligentiæ & huiusmodi. operabile verò, quod ab homine producitur, siue actione immanente siue actione transeunte; vt gladius à malleatore, cytharia ab artifice, & nauis à perito lignariæ artis & nauis conficiendæ. Cum vero hæc sint obiecta diuersa; actus quoque erunt diuersi, & consequenter potentiæ diuersæ, per regulam iam adductam ex Aristotele.
2. Amplius, quod in idem recidit diuersorum secundum genus, non est vna omnino potentia. sed huiusmodi potentię sunt diuersorum secundum genus: intellectus quippe speculatiuus entia intelligit necessaria, & immutabilia; practicus vero contingentia, & mutabilia: perpetuum autem, & corruptibile, differunt plus quam genere. hæc ergo genera diuersa, diuersis, atque realiter distinctis potentiis intelliguntur.
3. Iterum, diuersa ratio obiecti, diuersam denotat potentiam. sed obiectum speculatiui intellectus, est verum; practici autem est bonum; verum autem & bonum, non est vna, eademque ratio: diuersas ergo significat potentias.
4. Præterea apprehensiuum. & motiuum sunt diuersa potentiarum genera 2. *de an.* sed intellectus speculatiuus est tantum apprehensiuus; practicus autem motiuus: igitur sunt diuersæ potentiæ. Ad hæc accedit, quod in parte intellectiua, intellectus practicus ad speculatiuum, sicut in parte sensitiua, extimatiua ad imaginatiuam, comparatur. sed extimatiua est distincta potentia ab imaginatiua: igitur intellectus practicus est distincta potentia ab intellectu speculatiuo; non ratione tantum sed etiam realiter.

Soluuntur argumenta. Significatum Connotatũ.

Ad hæc & similia dici potest: Intellectum practicum potentiam esse intellectiuam habenté actum, vel habitum practicum. similiter & intellectum speculatiuum potentiam esse intellectiuam; cui nimirũ inest actus, vel habitus speculatiuus. Potentia ergo intellectiua, est adæquatũ significatum speculatiui, & practici intellectus. connotatum autem practici est actus, vel habitus practici; speculatiui verò actus, vel habitus speculatiuus. Quare, si speculatiuus & practicus pro significato intelligantur; tunc sunt vna, eademq; potentia, sicut prædictæ iam rationes probauẽre. Si vero pro connotato accipiantur; tunc re & ratione distinguuntur, sicut argumentorum rationes probarunt. Solet dari alia distinctio, quæ non longe abest à prima. nimirum quod intellectus practicus & speculatiuus, si pro denominato, hoc est, pro potentia intellectiua, quæ ab habitu practico, vel speculatiuo, practica denominatur, seu speculatiua, intelligantur; sic profecto re ab inuicem non dissentiunt: si verò pro significatis, hoc est, pro habitu practico, & speculatiuo sumantur; sic distinguuntur realiter.

Denominatum.

Sanè, practicus vno modo ab actu nomen sortitur: atque ita ille est intellectus practicus, qui intelligit actu intelligendi practico; speculatiuus verò actu intelligendi speculatiuo. hoc auté modo practicus differt à speculatiuo: quia fieri non potest, vt idem intellectus simul intelligat actu practico, & speculatiuo. alio modo intellectus practicus, nominatur ab habitu vtique practico, quo plane informatur, & speculatiuus similiter: atque ita nihil refert eundem intellectum simul esse practicum, & speculatiuum. itaque nihil aliud est intellectus practicus quam intellectus possibilis informatus actu, vel habitu practico: ipse enim huiusmodi est receptiuus. Ex quo patet quod intellectus intelligens simplicia & intellectus componens, diuidens, & discurrens, ratione sui denominati; non sit potentiæ intellectiuæ realiter distinctæ. His præmissis, & ita elucidatis,

Actus practicus, differt ab actu speculatiuo.

Ad primum argumentũ.

dico ad primum argumentum eandem animæ potentiam nempe intellectum possibilem, habitu informatum speculatiuo, speculabilia, & habitu practico; operabilia intelligere posse: duobus verò actibus speculatiuo scilicet simul, & practico, minime, eò, quod se inuicem compatiuntur, neque ex hoc licet arguere potentiæ sed habitus diuersitatem. Quamuis enim intellectus diuersis habitibus possit informari. in actum autem prodiens, quoniam simul non potest diuersa intelligere vnico vtitur actu practico, vel speculatiuo. Vna ergo est potentia, diuersis habitibus ornata, diuersis vtens actibus, non tamen simul: vnde quamuis actus sint diuersi vna tamen est in potentia diuersimode vestita, ex cuius diuersis indumentis, diuersæ oriuntur actiones, & opera.
2. *Ad 2.* cum intellectus sit tanquam tabula rasa, in eo ergo & mutabilia, & immutabilia depingi possunt: quia est omnia fieri, quatenus diuersis habitibus fuerit informatus. Et cum dicis actuum diuersitatem potentiarum diuersitatem arguere: dico verũ esse: verumtamen actum practicum, & speculatiuum, habitum, & non potentiæ diuersitatem arguere: actus enim intellectus possibilis, est intelligere omnia sine aliquo intelligibilium delectu, sicut actus potentiæ visiuæ, est videre album, & nigrum, & alios medios colores. quod verò modo speculabilia intelligat, modò autem operabilia, accidit ei ex habitu speculatiuo, & operabili.
3. *Ad 3.* dico, verum & bonum, se inuicem complecti: verum etiam est quoddam bonum, alioquin non esset appetibile: & vicissim bonum est quoddam verum, aliter non esset intelligibile. Quare, quemadmodum obiectum appetitus potest esse verum, quatenus habet rationem boni, veluti cum aliquis appetit veritaté cognoscere, ita planè practici intellectus obiectum, est bonum ordinabile ad opus sub ratione veri: intellectus enim practicus veritatem cognoscit, cognitamque ad opus ordinat, & dirigit. cognoscit siquidem, vt agat: non vt contempletur.
4. *Ad 4.* Intellectus practicus motiuus dicitur, non quasi exequens sed dirigens ad motum: propterea quod id ei competat pro suæ apprehensionis modo, atque ordine seruando. *Ad confir.* nego similitudinem, eò quod multæ sint differentiæ, quæ diuersas ex suis actibus ostendunt, atque patefaciunt sensitiuas potentias, quæ sane in potentiis intellectiuis, id assequi nequeunt. Quid ergo sint intellectus speculatiuus & practicus, & quomodo inter se discrepent, dixi.

CAP. XXX.

Ratio, & intellectus possibilis sunt vna potentia.

Quod non sint diuersæ potentiæ. Actus rationis.

POstquam visum est, intellectum speculatiuum & practicum non esse diuersas potentias realiter distinctas, deinceps dicamus, rationem, & intellectum vnam eandemque esse potentiam. Etenim, si actus intellectus intelligere scilicet, est simpliciter veritatem apprehendere, & actus rationis, hoc est ratiocinari, est procedere de vno intellecto, ad aliud pro veritate intelligibili cognoscenda: igitur se habent ad inuicem; sicut moueri, & quiescere, quæ ad diuersas potentias non pertinent. ratiocinari enim, vnde & rationabiles homines appellantur, ad intelligere, sicut moueri, ad quiescere, vel acquirere, comparatur: quorum vnum perfecto, alterum verò imperfecto conuenit. Et quoniam motus ab immobili semper proficiscitur, & ad aliquod quietum terminatur, hinc est quod ratiocinatio humana secundum viam acquisitionis, seu inuentionis, à quibusdam simpliciter intellectis procedit, quæ sunt prima principia, & in via iudicij resoluendo ad eadem redit, quibus inuentis, examinat agenda. Quocirca si per vnam eandemque potentiam aliquid mouetur ad locum, & quiescit in loco, haud dubium, quin multo magis, per eandem potentiam homo intelligit, & ratiocinatur. Eadem est ergo in homine potentia, ratio, & intellectus. Ratio præterea superior, & inferior, vt paulo ante dictũ, c. 20 *officijs*, & non essentia distinguũtur: ideoque, nō sunt duæ, sed vna potentia: ratio enim superior intendit æternis conspiciẽdis, aut consulẽdis. conspiciendis quidẽ quatenus ea in seipsis speculatur: cōsulẽdis verò, quia ex eis accipit regulas agendorũ. Ratio auté inferior intendit tẽporalibus

Ratio inferior & superior.

Ratio. hominis

rebus & hæc quidem duo, nempe temporalia, & æterna, ita ad nostram cognitionem comparantur, vt vnum sit medium, quo cognoscitur alterum. siquidem via inuentionis, ex temporalium cognitione, ad æternorum cognitionem tendimus: inuisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; at via iudicij, per æterna iam cognita, de temporalibus iudicamus, & pro illorum rationibus, hæc caduca disponimus.

Rom. 1.

Nonnunquam verò accidit, vt medium, & id, ad quod per medium peruenitur, ad diuersos pertineat habitus; veluti sunt principia prima indemonstrabilia, ad habitus intellectus pertinentia: conclusiones verò ex eisdem deductæ, ad habitum scientiæ. propterea interdum contingit, vt ex geometriæ principijs, aliquid concludatur in perspectiua.

Eadem potentia medij & vltimi.

Verùmtamen eadem est rationis potentia, ad quam spectat medium, & vltimum: est enim actus rationis, quasi quidam motus de vno in aliud perueniens: proinde vna est rationis potentia, officijs, & habitibus distincta; quarum vna sapientiæ, altera verò scientiæ incumbit.

Multiplex rationis vsus.

Porrò, ratio multis modis dicitur: nam interdum pro causa accipitur, pro bona probatione, pro definitione, pro rei conceptu, quod verbum mentis appellatur: denique pro potentia intellectiua animæ rationalis, à qua homo dicitur rationalis. Est autem ratio vis animæ rationalis consiliatrix; ipsa quippe comparat, & discernit inter bonum, & malum; inter bonum, melius, & optimum: ipsa est interdum cognitio veri, vt veri; & ita est cognitio tantùm: & cognitio veri & boni; atque ita simul est cognitiua, & motiua.

Ratio cognitio veri.

cùm enim iudicat aliquod esse bonum, vel malum, & ibi sistit cognitionis pedem; tunc cognitiua nominatur: si verò vltra procedat, asserens hoc esse faciendum, illud verò fugiendum; tunc motiua dicitur: si verò vlterius proficiscatur, vt non solum iudicet fieri debere, verùmetiam apperat; tunc migrat in librum arbitrium, quod voluntatem, & rationem complectitur.

Cognitiua. Motiua.

Sũt huius actus quinque, quorum vnus dicitur ratiocinatio, quæ præcedit cognoscere; quæue est rationis inquisitio, vel rationabilis siue discursiua à certis, ad incertorum indagationem nitens cogitatio. ratiocinatio siquidem à verbo ratiocinor dicta, perinde est, ac ratione vti. cui sanè ratiocinationi insitum est ingenium, vis videlicet animæ, qua sese extendit, atque exercet ad incognitorum cognitionem habendam.

Actus quinque rationis. Ratiocinatio.

Alius rationis actus, est ipsum cognoscere, aspectus veri: proinde sic solet diffiniri: Ratio est animi aspectus quo ipsum verum intuemur. vnde fit, vt quidquid sensus percipiat, imaginatio repræsentet, cogitatio formet, ingenium inuestiget, ratio cognoscat, & iudicet, memoria conseruet, intelligentia comprehendat, & ad meditationem, seu contemplationem adducat.

Cognoscere.

Itaque his duobus actibus ratio dirigit in finem veri; tribus verò reliquis in finem boni: quorum vnus est vis inuentiua, & dicitur inuentiue: & est boni, & mali; siue boni, & melioris discretio.

Boni & mali discretio. Melioris electio.

Quartus actus est boni, siue melioris electio: est enim vis dijudicatiua. Sanè inuenire, & dijudicare, sunt actus potentiæ cognitiuæ, siue rationis, ad inuicem ordinati, quibus in finem boni ratio dirigitur. Postremus est dilectio veri, & boni: proinde secundùm huiusmodi postremos actus, ratio dicitur animi aspectus, quo bonum & malum discernit, virtutes eligit, Deum diligit.

Dilectio.

Etenim vera, diuisio potentiæ intellectiuæ secundùm aspectus, in rationem intellectum, & intelligentiam diuiditur: & ratio quidem inferiora, intellectus autem paria, intelligentia verò superiora miratur, & considerat. siquidem quæ infra animam sunt sensu & ratione percipimus; sensu placè dura, mollia, calida, frigida, alba, nigra, & quæ sunt generis eiusdem: ratione autem verum, falsum, iustum, & iniustum, & cæteras formas in materia corporali existentes.

Quæ ratione percipiantur.

Ex quo patet, rationem vim esse animæ supra corporalia, & infra spiritualia collocatam: dum enim verum à falso discernit, logices perfungitur munere: ethices verò, à vitijs virtutes segregans: physices autem, experimentis, rerum naturas inuestigans. itaque ratio vis animæ bonum & malum, verum & falsum dijudicat: corporearum rerum formas, naturas, differentias, propria, accidentia omnia percipit incorporea, extra corpora, nonnisi ratione subsistentia.

Intellectus percipit inuisibilia.

Intellectus autem est ea vis animæ, quo inuisibilia, & incorporalia cognoscuntur, nempè angeli, dæmones, & omnis spiritus creatus. Intelligentia verò est vis animæ, quæ immediatè supponitur Deo: queuè reuelationi, & scripturæ authoritati innititur: atque ideò intelligit mysteriũ sanctæ Trinitatis.

Ratio. hominis

Quare, anima rationalis sensu percipit corpora: imaginatione verò corporum similitudines. ratione autem corporum naturas: intellectu spiritum creatum: intelligentia verò spiritum increatum. Est & alia vis cognitiua, quæ à Boëtio intellectibilitas nominatur: vis sanè cognitiua omnium formarum in quadam simplicitate, absque ordine naturali, vel temporali complicatiua.

Intelligentia. Intellectibilitas.

Hoc modo Deus rerum omniũ causas, & naturas comprehendit: quia vnico, simplicissimo, & inuariabili mentis intuitu, omnia complectitur, & intelligit: idcirco hæc intellectualitas solius Dei est, & admodum paucorum, quos Iupiter æquus amauit. Differt autem ratio ab intellectu; nam etsi vna sit realiter potentia; actu tamen differunt: proptereà, quod intellectus sine discursu intelligit; ratio autem sine discursu minimè.

Quomodo differt ratio ab intellectu.

Item, intellectus à Deo immediatè quandam recipit lucem; quam aliqui vocant habitum principiorum, quo prima principia cognoscuntur esse vera, terminis apprehensis: ratio autem ex præmissis, conclusiones eligit, & abstrahit rerum quidditates sine organo corporeo. Plotinus dicit, proprium rationis esse in motu agere, & in aliud tendere: Animam, inquit, oportet in quadam rationis discursione versari; hæc enim sunt discurrentis virtutis officia.

Plotinus enn. 5. lib. 3. cap. 3.

Rationis itaque proprium est ratiocinari, & causas rerum discutere: ipsa est iudex eorum, quæ in controuersia versantur: ipsa auriga virtutum, ad finem boni, bona omnia deducens. hoc est animi munus, inquit Cicero 3. *Tuscul.* ratione vti: proinde qui ratione non vtitur; animo caret. Et reuera, nihil est, non dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, ratione diuinius: quæ cùm adoleuit, atq; perfecta est, nominatur ritè sapientia: ipsa quippe est omnium domina, & regina connexa per se: & progressa longius, fit perfecta virtus. hac præstamus beluis: parti animæ, quæ obedire debet, dominamur: Deo similes reddimur: angelis consortes.

Cicero 1. de legibus. Laudes orationis.

cernimus quid optimum sit, queuè prosequendum, atque fugiendum. hæc est humanæ vinculum societatis, rectè factorum ministra, negotiorum iudex, pacis adiutrix, lumen vitæ rectè degendæ; propterea quod dicẽdo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitque naturali quadam societate. hoc est hominum patrimonium: virorum atque mulierum decus: legum fortitudo: ciuitatũ robur: imperatorum philosophia: philosophorum argumentum: Christianorũ gloria: puerorum pedagogus: senum baculus: nauigantium portus: errantium via: afflictorum refugium. sine hac nihil æquabile, nihil amplum, nihilq; rectum inueniri potest. hæc non decipitur, nec decipit vnquam.

Senec. epist. 66.

hæc sola est incommutabilis, iudicij tenax: quæ non seruit, sed imperat sensibus. in homine hæc est optimum: hac antecedit homo animalia, deosque sequitur. hæc sola hominem perficit, sola beatum, superisque coniecit. O igitur immortale, sanctumque bonum: veræ animæ diuitiæ: honos virtutum: vitæ rationalis metrum! Tu es optimus animorum consiliarius: fida agendorum lux: negotiorum gubernatrix: abditarum, atque dubiarum rerum directrix: fidus. dux in eundo, in agendo, in redeundo ad prima tua principia, pergens rectissimè per lineam inobliquabilem.

1. politicorũ.

Quare non temerè dictum est à magno illo peripateticorum principe, homines ratione & intellectu vigentes, naturaliter dominos esse, & rectores aliorum. Quam ob rem, quadam epistola consulens Alexandro, cuius generis homines sibi adhibendi, atque præficiendi essent rebus grauissimis: *Eos,* inquit, *accipe in socios, & ministros, qui vtuntur ratione. & cum ea omnia volunt agere. eos verò, qui sine ratione aliquid faciunt, tanquam crudeles, rudes & bestiales à tua domo extrude,* & quidem rectè: nam hominum genus arte & rationibus viuit: ratio enim semper deprecatur ad optima.

1. miet. 1. Eth.

proinde sicut dux, saluator est exercitus; sic ratio eruditionis vitæ, est dux animæ. hæc est, quæ, teste Cicerone, postulat, ne quid insidiose fiat: ne quid simulatè, ne quid fallaciter: propterea fortes, non modò fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio. sed multo magis ratio, quæ quibusdam præceptis confirmat vim fortitudinis. hæc est domina ratio,

Cic. lib. off.

quæ

Ratio hominis. — *Paradox.* — *Bias.*

quæ molle nostrum consolidat, dimissam regit, humile fouet, eneruatum substentat, indomitum frenat, inquietum temperat, largum restringit, senile erigit, denique totius hominis vitam moderatur & temperat. Irrideat igitur, si quis vult: plus apud nos vera ratio valere debet, quàm vulgi opinio. Neque nos vnquam dicamus, illum bona perdidisse, qui pecus, aut suppellectilem amiserit; sed qui rationem profuderit. Quam ob causam, plurimum commendandus venit ille Bias, cuius cum Patriam Prienem accepisset hostis; cæteri que ita fugerent, vt multa de rebus suis secum asportarent, cum esset admonitus à quodam, vt ipse idem faceret: *ergo verò*, inquit; *facio*: *nam omnia mea mecum porto*. ille hæc ludibria fortunæ, nec sua quidem putauit quæ nos etiam appellamus bona. Affatim igitur diues est, qui ratione regitur qui ratione viuit denique qui omnia sua cum ratione agit: huic non sunt conferendæ Cresi opes Arabum aurum & argentũ: non Romanorum quondam deliciæ, præfecturæ & honores: non tinctæ vestes ex India nõ denique omnis gloria & fastus regis, & sapientis Salomonis.

Diuitiæ rationis.

Quare beatus animus, & propemodum diuinus, qui ratione regitur, propterea quod omnibus est instructior rebus quam is, qui temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui præpositus est sapiens, & callidus imperator, omnibus partibus commodius regitur, in quorũ numero haberi possunt, Magnus Alexander, qui parua manu militum, Darium potentissimum Babiloniæ regem vicit, Iulius Cæsar, Annibal Pœnus. Iudas Macchabæus, & consimiles; quàm is, qui stultitia, & temeritate alicuius administratur, veluti extiterunt Sennacherib, Holofernes, Darius, Hamilcar, & plurimi Romanorum, Atheniensium; Græcorum, Indorum, atque Aegyptiorum.

Ratio recta dux exercitus.

Optimus igitur dux belli, princeps aptus ad iubendum, ad pugnandum, ad vincendum, ad vetandum, est ratio recta. Quare nihil mente & ratione melius, nihil diuinius, nihilque hominibus potest gratius esse atq; honoratius.

Plato.

Quare, rationem homines habent & sensum, inquit Plato in conuiuio, vt ratione rerum omnium comprehendant incorporeas naturas, atque rationes, sensu autem imagines & qualitates rerũ; colores enim per oculos, per aures voces, odores per nares, per linguã sapores, per neruos qualitates simplices elemẽtorũ, calorẽ videlicet, frigusque, & reliqua attingũt.

Sensus ad cognitionem necessaria.

Et vide, quã pulchre omnia sint disposita à summo opifice Deo: ratio enim numini summo attributa est, visus igni, aeri auditus, vaporum odori olfactus, aquæ gustus, tactus verò terræ. Ratio cœlestia, & incorporea indagando quærit, nec propriam in aliquo corporis membro sedem habet: quemadmodum nec certam habet sedẽ in nulla mundi parte diuinitas: propterea remotissima capit neque quæ in mondo sunt solum, & quæ præsentia, vt sensus sed etiam quæ supra cælum, & quæ fuerunt, aut futura sunt, percipit.

Socrates.

Quocirca sapientissime dictum est à Socrate in Platone, *in lib. de scientia*, Dulcero rem esse rationem, & omnium quæ ad scientiam pertinent pulcherrimam, & quandam cum ratione opinionem rectam, scientiam appellari; veruntamen per somnium quoddam ab eo intelligi.

Scientia rationis.

Et reuera ita nobiscum agitur, apud quos somnia, & vmbræ rationis rectæ remanserunt: quandoquidem ipsa vera ratio videtur omnino ab hominibus auolasse, & in cælum se recepisse. En deteriores animantibus brutis facti sumus: ipsa quippe rationis expertia, authore Magno Basilio, excogitare conseruareque salutem suam solent: nos verò, qui rationis munere cohonestati sumus legibus eruditi pollicitationibus inuitati spiritu sapientiam assequuti; res eas deinde, quæ ad nos pertinent, longe rudius, & à ratione alienius, quam ipsi pisces disponimus illi quidem de futuro prospiciunt, & sibi ipsis prouident; nos vero de spe futurarum rerum vacui, vitam nostram sine ratione conficimus & cõsumimus.

Basilius hom. 7. hex.

Ratio profectò nobis naturalis inspersa, prosequentia, concilianda ue honesta esse iudicat, noxia verò & turpia fugienda, Hæc igitur ratio est nobis honoranda; vt in cælestis exercitij studio ratio nos, nõ temeritas agat: *Nihil enim est magis*, inquit, Ambrosius, *quo homo præstat cæteris animantibus, quam quod rationis est particeps, quia sui generis authorem inuestigandum putauit, sine qua Deum nõ cognosceret, seipsum nesciret, ac omnia plane vitæ suæ officia confunderet: Hoc enim est, quod à brutis differimus*, ait Chrysostomus *quia ratione insigniti sumus à patre nostro Deo, & in natura nostra insita est scientia boni, & mali.*

Ambros. off. 1. lib. cap. 26. in Gene.

Chrisost. ho. 54

Ratio hominis.

Nullus ergo prætextus tenetur habere aliquem vitæ suæ ducem, cum sufficientem magistrũ habeat rationem. Id sane scientes charissimi nostrã ne perdamus generis nobilitatem: ne simus tantis operibus ingrati: ne labefactemus rationem, animæ nostræ reginam omnium sensuum dominam, quæ nõ errat, nec nos errare patitur. Sane, ratio naturæ nostræ indita, maximum est honoris signum: per eam enim & ciuitates homo condidit, & mare secuit, & terram coluit, & artes inuenit innumerabiles, & feras superauit, & quod est omnium maximum & primum Deum, qui fecit ipsum cognouit, & ad virtutem deductus est, ad cognitionem boni & mali.

Laudes rationis.

O præclarũ, & salutiferum donum; ô immortalis, & semper veneranda ratio! tu sola ex ijs quæ videntur, Deũ oras: reuelationes recipis multa arcana, & ineffabilia cognoscis: propter te terra propter te cælum: propter te sol, & sidera: *lunæ cursus*, temporumque mutationes, & vicissitudines: propter te, ô sancta, & veneranda ratio, fructus, & arbores, & tot genera animantium, Prophetæ, Apostoli; denique vnicus filius Dei venit in mondum, vt ostenderet hominibus quanti faciendum esset tuum dominium, consilium suscipiendũ, ducatum non negligendum.

Deus est rat.

Quare, non indoctè à Magno Dionysio Areopagita, 7. *de diuinis nominibus*. Deus ratio nuncupatur: *Ratio quoque*, inquit, *Deus dicitur in sanctis: non modo quia & rationis & sensus, & sapientiæ indultor sit, verumetiã quia omnium causas in se vniformiter ante complexus est: quia supra simplicitatem omnem diuina expanditur ratio* hæc ratio est simplex, vereque subsistens veritas. *Quid ergo censemus aliud esse beate viuere*, inquit, Augustinus, *nisi secundum id, quod in homine optimum est viuere?* optimum autem hominis, est ea pars animi, cui dominanti obtemperare conuenit, cætera quæcunque in homine sunt.

August. retract. lib. 1. cap. 1.

Hæc autem ratio dici potest, quia nihil est melius in hominis natura: hæc Deo subdenda est, vt ad bene beateque viuendum attingere valeat: hæc est animi motus, visum mentis acuens, vera à falsis distinguens: hæc est aspectus animi, quo per seipsum, non per corpus verum intuetur: hæc ab animo separari non potest sed sua cognitione afficit animum, neque enim non afficere potest; ita profectò afficit, vt ei esse tribuat: non enim extinguitur animus, nisi à ratione separatus. sed separari non potest: quia animus sine ratione, non est animus. Quare, si ipse animus vi rationis affectus exstingui non potest: ipsa ergo ratio est extinguibilis, atque immortalis.

De spiritu & ani. cap. 34.

De immor. ani. cap. 6.

Hæc ratione homo intelligit & homo ideoq; caput & oculus hominis rectissime appellatur. Custodite ergo mortales rationem quæ vos immortales fecit: sit vobis curæ oculus, & caput motus, & aspectus animæ: neq; enim vobis fas esse poterit absque oculo intueri veritatem, sine capite viuere, sine motu ambulare, denique absque proprio aspectu sublimia contemplari, & vera à falsis discernere, *Et à cæteris animantibus hoc, vel maxime differimus*, inquit magnus ille Hieronymus, quod rationale animal sumus & loqui possumus.

Oculus. Caput. Motus. Aspectus.

Hiero. in pro. epist. ad Eph.

Ratio autem omnis & sermo, diuinis libris continentur, per quos & Deum discimus. & quare creati sumus, & ignoramus. Incumbite ergo diligenter diuinis literis, ex quibus, veluti ex quibusdam lucidissimis speculis rationis splendorem, pulchritudinẽ, venustatẽ, immortalitatemq; clarissime videbitis. Semper igitur sic viuamus, vt rationẽ reddendam arbitremur, & quidem soli Deo, cuius opera rationis sunt plena: nam quicunque rationem hominis abiecerit hæc præsentia secutus, in humum seipsum prostrauerit; vt desertor domini, & imperatoris, & patris sui punietur. Intendamus igitur rationi quæ nos inseparabilis comes ad Deum sola perducet: & dum spiritus hos regit artus in fatigabili ratione rationi militemus, stationes, vigiliasque creberrimas: congrediamur cum hoste; vt sic deuicto hoste, triumphantes præmium virtutis à Deo consequamur: Gratia Domini nostri Iesu Christi,
Amen.

Lactan. lib. 6 cap. 4. & 7. vlt.

Intelligentia

TEXTVS MERCVRII.

Mercurius.

Intelligentia sensus humani qualis, aut quanta sit; tota est in memoria præteritorum. Per eam enim memoriæ tenacitatem, gubernator effectus est terræ.

Commentum XI.

CAP. I.

Intelligentia quid

CVm cymbã nostræ paruæ intelligentiæ ex magno Mercurij pelago, eijcere conaremur ad portum, occurrentibus plurimis vndarũ verticibus, atq; frementibus fluctuũ spumantium ictibus, diutiùs solitò immorati sumus; gratia tandem diui Pymandri, ad portum intelligentiæ applicuti, *Damascenus* de ipsa in præsenti capite cum Mercurio verba facere disputiri sumus. nec temerè quidem: nam postquam locuti sumus de intellectus passibilis substantia; per esse rati sumus, vt de eiusdem intelligentia, siue actu intelligendi aliquid diceremus: hoc enim nomẽ intelligentia, actũ intellectus, qui est intelligere, propriè significat: propterea angeli, quia actu semper intelligunt, à philosophis intelligen- *Intelligentia.* tiæ appellantur. Itaque intelligentia ab intellectu non separatur, sicut potens à potentia; sed potius sicut actus ab intellectu, siue à potentia. Intellectus siquidem primum quidem simpliciter aliquid apprehendit: & is actus intelligentia nuncupatur. deinde, id quod apprehendit, in aliquod aliud cognoscendum, siue operandum, ordinat, & disponit: & is actus vocatur intentio. ille verò, qui impenditur in inquisitione rei intentæ, cogitatio dicitur. qui autem rem excogitatã examinat, & expendit; scire, vel sapere nominatur. Quamobrem, rectè dictũ est à Boëtio, soli homini rationem cõpetere: intelligentiã verò soli Deo; propterea quod absque omni prorsus inuestigatione, omnia intelligat, & perscrutetur. Quocirca, intelligentia est partus mentis siquidem mens vniuersorum capax, inquit Augustinus, & omnium rerũ similitudine insignita, omnia esse dicitur naturali quadam potentia, atq; dignitate: idcirco inuisibiles rerũ causas intelligentia percipit visibiles verò sensu colligit. Mens autem dicta est quod emineat in anima: præstantior nãque vis animæ est, à qua procedit intelligentia: per intelligentiam vtique ipsam veritatem intelligit: per sapientiam vero diligit. etenim sapientia est amor siue sapor boni, mentis visio intelligentia. Vndè lib. octoginta triũ quæstionũ, quæst. 33. *Quisq; inquit, vllã rẽ, aliter quã est, intelligit, fallitur, & omnis qui fallitur id in quo fallitur, nõ intelligit.* Quisquis igitur vllam rem, aliter quam est, intelligit, non eam intelligit. Non ergo potest quicquam intelligi, nisi vt est. Cum verò in intelligendo, non sit per infinitum ire; ad aliquam præstantiorem tandem deueniendum est intelligentiam, quæ intelligit omnia, sicuti sunt cuius nostra intelligentia vmbra est, & simulachrum: intelligit enim ex præcognitorum memoria. Proinde intelligentia, memoria & prouidẽtia partes sunt prudẽtiæ. (eodẽ Augustino authore, *quæst.* 32.) Memoria enim animus reperit præterita: intelligentia verò ea quæ sunt, perspicit: prouidentia autẽ futura intuetur. Rectè ergo dictũ est à sapientissimo Mercurio. *Intelligentiam humani sensus,* id est intelligere, siue actũ intelligendi humani intellectus, ex memoria præteritorũ proficisci; siue hæc præterea, nostræ sint ingenita naturæ, vt dicit Plato: siue de nouo acquisita, vt vult Aristoteles. hanc ob causam, memoriæ tenacitate, homo gubernator terræ effectus: ex præteritis enim futura prospiciens, rebus agentis sese ritè accõmodare studet. *Video, inquit, ô Asclepi, in quibus constituti quæ tractemus, aut quæ audeamus attingere. Hæc intentio angustissima est perdendis tantis bonis: latissima vero cum viderit felicitate conscientiæ.* Circa finem dialogi 9. Pymandri, ostendit aliam speciem intelligentiæ, quæ à diuinis literis & sacris doctoribus pluribus commẽdatur: sæpè per fidem cognoscere, iuxta vaticinium Esaiæ: *Nisi credideritis, non intelligetis:* quia merces fidei, est intellectus primaque intelligentia est seipsũ cognoscere: secunda verò & id boni quod habens, Deo acceptum ferre. Hanc, inquam, intelligentia clarissime enodauit Mercurius. *Hæc tibi ô Æsculapi, at, intelligenti vera videbuntur, ignoranti incredibilia. Intelligere enim ipsum credere est: at non credere, proculdubiò ignorare:* quæ omnia, in libro vndecimo clarius enodare curaui. In principio autem eiusdẽ dialogi, non discrepat ab his, quæ dixit in Asclepio, asserens, intelligentiam ab homine proficisci, sermonisque esse sororem. *ab intelligentia,* inquit, *intellectus differt, quemadmodum à diuinitate Deus:* diuinitas enim à Deo, intelligentia verò ab homine prouenit. *hæc sermonis est soror.* Quare, iuxta hanc Mercurij sententiam, sicut diuinitas realiter à Deo non differt; ita neque intelligentia ab intellectu: deinde ordinem ostendit intelligẽtiæ, quod scilicet absque sensuũ adminiculo comparari non possit: quia nimirum omnis nostra cognitio, ortum habet à sensu. *Intelligentia, siue intellectio, absque sermone in lucem prodire non potest, neque vicissim sermo, sine intelligentia. Sensus quoque, & intelligentia in homine tanquam connexa, conspirant inuicem: neque enim sine sensu intelligere, neq; sine intellectione sentire vllo modo possumus. Intellectionem tamen absque sensu intelligere, possibile est, instar eorum qui in somnis phantasmata vident. Mihi quoque videntur vtraque operationes in somniorum visionibus exerceri: sensum autẽ ex somno in vigiliam suscitari.* Hæc Mercurius: Ex quo intelligimus duplicem intelligentiam à Mercurio assignari: alteram cælitus infusam; quæ fide & reuelatione percipitur: alteram verò humanitus acquisitam ex sensuum ministerio, & labore; quia oportet intelligentem phantasmata speculari. Cum verò vna sit in homine anima rationalis, quæ virtute est sensitiua, & vegetatiua; propterea liberè affirmat, intellectionem sine sensu, neque vicissim sentire sine intellectione in homine inueniri posse, exceptis duntaxat operationibus, quæ in somnis fiunt. Itaque, cum illæ duæ particulæ sibi consentiant; nostra intellectio inepte concepta deprehenditur. hæc Mercurius de intelligentia dicit. Cæterum plurimis visum est, nec temerè quidem nostram intelligentiam, vmbram esse intelligentiæ angelicæ: rationem verò, simplicis intelligentiæ vmbram: vim autem cognitiuam sensualem, vmbram rationis. Docet enim Dionysius Areopagita, in rerũ conditarum ordine, infimum superiorum, fieri primum inferiorum: angelus namque quoniam intelligentia est simplicior homine, quod suam natura, quasi infimum habet; naturæ inest humanæ & supremum. Quare quemadmodum angelus est vmbra Dei; ita profectò intelligentia simplex, est vmbra angeli: ratio verò simplicis intelligentiæ vmbra, & vis sensualis cognitiua vmbra rationis. Porro in hac vi sensuali cognitiua pro suorum varietate officiorũ varij sensuum gradus distinguuntur: siquidem æstimatiua in vmbra rationis collocatur, phantasia verò in æstimatiuæ sensus autem communis in phantasiæ: sensus verò exterior qui est nouissima lux potentiæ cognitiuæ, quique deficit & occidit in potentia solum vegetatiua, seu nutritiua, est in vmbra sensus communis. Extitit huius sententiæ Isaac philosophus à quo dictum est, intelligentiæ, angeli scilicet animam rationalem creari; sensibilẽ verò in vmbra rationis. Etenim intellectus diuinus, respectu intelligibiliũ est simpliciter in actu omnia enim simul & semel, per suã cognoscit essentiam. Intellectus verò angelicus, vmbra diuini intellectus, est in potentia ad intelligibilia; potentia vtique actui coniuncta, per species vniuersales sibi concreatas, omnia cognoscit, quæ vna specie vniuersali repræsentantur, sicut dicit Author de causis. intellectus autem humanus est in potentia ad intelligibilia, potentia plane ab actu remota; quia nimirum concreatarum specierum virtute caret: ideoque phantasmatum fulcitur munimine sensuum, atque vmbra angeli appellatur; eò quod eius intelligendi modus, est instar vmbræ ad lucidam angeli intelligentiam. proinde omnis potentia inferior, vmbra est superioris: quia minus habet de luce cognitionis. Sanè, lux solis pro varietate mediorum, variè sese diffundit: alio enim modo in denso, quàm in raro; & aliter in medio perspicuo diaphano, & peruio; quoniam obscuro, turbido, & spisso, respondet. Ita planè & diuina lux, pro sua liberalissima, & gratuita charitate, his quidem clarius, illis verò obscurius sese impertit,

& com-

Margin notes (left): *Intentio. Cogitatio. Scire. Boetius 5. de consolat. Augusti. de spiritu & anima cap. 11. Tex. expositio. Intelligere est credere. Esaia 7. Augusti. Dial. 6. Pym.*

Margin notes (right): *Intelligentia. Differentia inter intellectũ & intelligentiam. Sermo. Sensus. Intellectio. Phantasmata. Duplex intelligentia. Intelligentia nostra vmbra intelligentiæ angelicæ. Dionysius de diuinis nominibus. Isaac philos. Intellectus diuinus. Angelicus. Humanus. Exemplum lumen solaris.*

Intelligentia.

Intelligentia cælum tertiũ.

Raptus Pauli.

& communicat: & intelligentiæ quidem limpidius quam rationi, & vtrique clarius, quam sensui. Adhuc & intelligentia vocatur supremum, siue tertium cælum, ad quod Paulus raptus fuisse dicitur: ratio verò cælum secundum; vis autem cogitatiua sensualis, cælum infimũ: raptus enim Pauli fuit in superiori animæ rationalis parte, quæ spiritus, mens, siue intelligentia nominatur. Primum ergo cælum est imaginatio supra sensus exteriores: secũdũm verò ratio supra imaginationem: tertium autem intelligentia supra rationem. Dicitur præterea intelligentia mens propterea, quod sicut mens in anima rationali est velut oculus, & caput eiusdem, ita intelligentia inter vires cognitiuas eminet & capitis, atqui oculi fungitur officio: ipsa quippè omnia perspicit, & à longè intuetur, angelis, & Deo immediate subiecta, præsertim, si donum fuerit cælitùs emissum.

Intelligentia hominis secũdum Platonem

Plato in Timæo videtur dicere, intelligentiã in homine à motoribus orbium proficisci: *Sementem ego*, inquit, *tradam*, id est intelligentiã: *cætera vos exequi par est.* Et quidem hoc rationi videtur consentaneum, inquiunt Platonici: quandoquidẽ omne vltimũ in ordine causatorum, à prima non egreditur causa nisi causis medijs operantibus. Sed si ita res se haberet; tunc cognitio hominis legibus pareret astrorum, quod certè philosopho Ptolomęo, denique sacris non probatur Theologis, propterea, quòd sapiens dominetur astris.

Sapiens dominatur astris

virtutes præterea, quæ in vltimis rebus apparent, propriùs, atque efficacius à prima omnium causa proficiscuntur. à medijs verò, sicut à causis organicis, & instrumentalibus; ex prima siquidem causa effluit bonitatis, & intelligentię, & rationis abundantia in angelos, & in homines. Veruntamen intelligentiæ, & cognitionis principium medium & finis propriè, & verè à Deo exeunt. & diriguntur. nam quemadmodum, inquiunt Theophrastus, & Dionysius, solis lumen in aërem dilapsum, effluit in nubem & nube lucida rorante, terræ illabitur, terrenisque rebus suæ impartit lucis vigorem; atque virtutem ita planè à sole illo inuisibili, in angelos, & in homines omnis effluit intellectualitas atq; intelligentia omnisque modus ritè intelligendi.

Theophrastus Dionys.

Quomodo ab angelis sit. nostra intelligẽtia.

Voluit ergo Plato, par esse, vt cælicolæ illi iussis obtemperarent primi agentis: vtque sementis cognitarum rerum à primo agricola Deo suscipientes, alijs spiritibus. atq; hominibus impartire, studiose curarent. Etenim in factis illis intelligentijs, practicarum ordo inuehitur formarũ, per ipsas in generabilium materiam descendens, suntque formæ in omnibus eædem; in inferioribus magis determinatæ tamen. Sicut forma solis eadem in sole, in aëre, in nube & in corpore determinato; lumẽ nihilominus, quo magis à solis rota defecerit, & ad ima se coarctauerit; eò magis determinati recipit naturam coloris: sic ergo nostra intelligentia, & nostra omnia bona à prima intelligentia emanant, ministrantibus angelis. Ego inquit, missus sum, angelus ad Danielem ait, vt ducerẽ te: Et ad Moysen. Ecce ego mitto angelum meũ, qui præcedat te: obserua ergo eum, & audi, vt custodias, quæ tibi dicuntur ab illo. hanc ob causam dictum est à sapientibus, animam humanam instrumẽtũ esse intelligentiæ & illuminationum superiorum receptiuam: vnde & Plato putauit ex quolibet orbe, animam secum aliquid asportasse. & in lib. de Republica dicit sine Deo, nihil nos posse intelligere, adhibita metaphora visus: *Considera*, inquit, *visus ipsius, & eius quod visui subiacet, vim, tali aliquo indigere: nam præsente oculis visu, nisi adsit & genus tertium propria ad hoc natura aptum; neque visus videbit quicquam neque videri colores poterunt: medium autem hoc, lumen est.* Profectò, visibilis ipsius vis, & videntis potentia, iugo quodam aliarũ omniũ coniugationum maximè honorando, iunctæ sunt; non exigua quadã specie, quippe lumini nõ contemnendo. Solis certè lumen efficit, vt visus noster quam optime cernat, & oculus obiecta cernantur, sol visus non est, neque oculus, cui inest visus; causa verò ipsius est. Ita Deus, nostra intelligentia non est, neque ratio, cui inest intelligentia: causa verò nostræ intelligentiæ, & rationis est efficiens, finalis, atque exemplaris. Quare, sicut sol generat oculum corporis, & generando vim videndi largitur, & genito actum videndi continuè præstat, sic Deus optimus, maximus, & intellectum creat creandoque intelligendi vim præbet; & creato intelligentiam, siue actum intelligendi continuè præstat. Animam ergo à lucerna ad lunam, & à luna ad solem attolli necesse est, inquit, Plato 7. *de repub.* hoc est, à formis naturalibus ad mathematicas, & ab his, ad diuinas denique eleuari; non tam docendo, quam purgando, & conuertendo. nam sicut sol, qui est visibilium lumen, monstrat oculis visibilia, ita ipsũ bonum quod intelligibilium lumen est, intelligenda intellectui patefacit. Sed videmus per speculum in ænigmate, & à longe, quæ vera sunt & bona, salutamus.

Daniel. 6.

In Exodo.

6. de Repub.

Solis & visus similitudo.

Deus est sol nostri intellectus.

Intelligentia.

Specus platonis.

Quemadmodum etiam Plato elegantissimè docet in principio eiusdem septimi de republica: *Naturam nostram* inquit, *quo ad eruditionem, & ruditatem attinet; tali quadam imagine contemplare. Finge animo subterraneum specus, instar domicilij, cuius ingressus longissimus versus lumen in antrum totum pateat, in eo homines nutritos à pueritia, qui deambulantes conspiciant; ita nos in hac vita, quasi in antro ignorantia constituti, vmbras veritatis intelligimus. Magnum opus proposuisti, inquit, molior quidem discernere, partem illam verè existentis, & intelligibilis generis, quam per demonstrationis scientiam speculamur.* Hæc Plato, ex quibus licet colligere, nobis opus esse animo purgato, & ad Deum conuerso; vt nostra intelligentia suo vti possit officio, atque suas exercere vires, ad aspectum intelligibilis luminis. Quid ergo sit nostra intelligentia, tum secundum Mercurium, tum etiam secundum Platonem, dixi.

CAP. II.

Intelligentia nostra quid sit secundum Plotinum.

Quid sit intelligentia.

De hominis intelligentia, siue intellectione, præclarè, atque subtiliter philosophatus est Plotinus, asserens intelligentiam esse actum essentiæ viuæ, dependentis à bono omnemque intelligentiam tum ex aliquo, alicuius existere. *enn. 6. li. 7. c. 40.* Et profectò, quæ cum illo ex quo est. cohæret, subiectum quidem habet illud cuius est intellectio, atque ipsa est velut inhærens aliquid & actus illius eiusdemque potentiam implens; nihil interea generans: illius ergo est intelligentia, cuius est duntaxat tanquam perfectio quædam proinde, cui non conuenit: hæc perfectio aliunde, quippe quia suaipsius essentia est perfectum; perfecto intelligentia non est quid diuersum à sua essentia. Is verò est Deus benedictus, cuius intelligere est suũ esse; nobis ergo & angelis, conuenit intelligentia, qui est actus essentiæ viuæ dependentis à bono.

Scala ascendendi ad bonum.

Ad quod certè, septem gradibus ascẽdimus: animi quidem purgatione: diuinorũ operum singulatim cognitione comparata: ordinis, quo inferiora ad superiora gradatim reducuntur, contemplatione: comparatione quadam proportionali ex huiusmodi ordine, ad diuinum ordinem sese conferente: negatione, qua cuncta, quæ concipiuntur, negantur à primo principio: supplici ad Deum oratione: denique transformatione in bonum quod est supra intellectũ: hac scala intelligentia nostra ascendit ad summum bonum.

Lib. 7. cap. 35.

Reuera, existimandũ est, intellectum geminam vim habere: alteram quidem ad intelligendum interna: alteram verò ad superiora suspicienda quodam intuitu, quo priùs videbat solũ, videndoq; accipit intellectum, vnomque existit. Sed prima quidem sanę mentis est visio: hæc autẽ ipsa mens est amẽs.

Ebrietas mentis.

Quando enim insanit nectare penitus ebria, tunc amore corripitur, seipsam in affectionem suauitatemque beatam saturitate diffundens. intellectus autem ipse semper exercet actum, quo & intelligit propriè, & rursus propriè non intelligit, sed alia quadam Deum inspicit ratione itaq; intelligentia apud Plotinũ ea dicitur; quæ pendet ex alio siue ex ideis ingenitis, vt dicit Plato; siue ex memoria præteritorum, secundum Mercurium, siue ex fide, & reuelatione, secundũ scripturas, & sacros Doctores

3. de ani.

Apud philosophum nostra intelligentia, siue intelligere manat ex sensuum phantasmatibus, seu ex præteritorum tenacitate, vt dixit Mercurius. Dicit autem duplicem esse intelligendi modum: alterum scilicet, quo intelligens, vt est in actu, ipsa cognoscit intelligibilia; atque ita Deum cuncta intelligere. alterum verò, quo intelligens, vt est in potentia, intelligibilia similitudinis, & receptionis modo percipit; itaque intellectum possibilem res materiales cognoscere. Veruntamen hæc intellectio est duplex, simplex scilicet,

& com-

Intelligentia.

& composita: & simplex quidem est indiuisibilium, circa quæ non est falsitas; in quibus enim falsitas, & veritas est, compositio quædam iam est intellectionum, velut vnum entium: atque vt Empedocles dixit Multorú certe capita, admirabile dictum, Ceruice absque fuere exorta in luminis aura. Illa tamen dulcis potest hoc concordia tangit: sic & separata, componi solent, vt in commensurabile, & diameter. In simplici ergo intelligentia, siue intellectione, nullus cadit error: ideoque à Plotino infallibilis intellectio vocatur: à philosopho auté verus intellectus. In compositione autem in diuisione, inuenitur veritas, vel falsitas: nam, teste Ammonio in perihermenias, falsum, & verum sunt in rebus; quemadmodum sanitas in humoribus, & effectus in causa agente: in intellectu autem, sicut sanitas in animali, & accidens in subiecto: in enuntiatione verò, veluti sanitas in vrina. & signatum in signo. Auerroes in commento illius loci, tria tribuit intellectui: simplicium apprehensionem: compositionem: & diuisionem: deniq; iudicium ex rerum habitudine acceptum. Sed Philoponus non temere arguit: *Quomodo*, inquit, *in intellectione indiuisibilium non inuenitur falsitas, si in libro perihermenias dicitur, circa indiuisibilium intellectionem verum & falsum consistere? & 6.* met: dicat, circa intellectionem indiuisibilium, intellectú esse verum tantum, & nunquam verum. Soluit ipsemet dubiú, consentientibus sibi Simplicio, & Themistio. Verum ibi intelligi substantialiter, sicuti homo verus dicitur, hoc est, non depictus: atque ita in indiuisibdium intellectione, est veritas; quia non sophistica, metaphorica, aut similitudinana. Alio modo accipitur verum, vt distinguitur contra falsum; & ita in ea non est veritas, neque falsitas; sed verú est, propositio vera: falsú autem est propositio falsa; Verú operæpretium erit non ignorare, si hæc nostra intelligentia, siue intellectio intelligibilia habeat æterna, an nouiter acquisita, propterea, quòd non vna extat omnium sententia. Plato in Memnone, (vt omnibus propemodum philosophiæ studiosis constare puto) omnia intellecta, velut semina quædam à natura nobis insita esse arbitratur, ac nostrú scire esse reminisci. Cui suffragari videtur philosophus: 3. *de anima. Multa*, inquit, *secundum visum operantur animalia: alia quidem quia non habent intellectum, vt bestiæ: alia verò ex velamento intellectus.* Quasi diceret, inquit Simplicius, hominum intellectum scibilium plenum esse Velatum tamen, aut passione, inquit Aristot. aut ægritudine, aut somno. Intellectus ergo noster, apud philosophú, intellecta habet insita; sed ea ooo percipit, ob velamen corporis. Sane, ex primis & communibus propositionibus, intellectus procedit ad conclusionem inferendam, ni aliqua ei defuerit propositio quæ nó nisi ex primis haberi potest: & quia non est in infinitum ire; oportet tandem fateri, nullam ei deesse. habet ergo omnes naturaliter: atque ita incidit in eãdem Platonis sententiam. Amplius, Deus ad extra, teste philosopho, operatur necessario, & secundùm vltimum suæ potentiæ: igitur animos hominum omnibus compleuit scibilibus; ipse quippe efficax causa est in agendo, illi verò in recipiendo. Ad hæc accidit sanctarum authoritas scripturarum, quæ constantissime docet, quæ à Deo condita sunt, esse valde bona valde autem bonum id dici consueuit, cui nihil deest, quod ad suæ attinet perfectionem naturæ. Themistius in paraphrasi 3. de anima, Platonem, Aristotelem, Theophrastum conciliari studet. Simplicius præterea dicit, Aristotelem noo pugnare contra Platonem, sed contra Xenocratem, perperam Platonem interpretantem. *Verum* communis prope est modernorum consensus: Aristotelé à Plantone in suam opinionem defecisse; ideoque & præpositæ rationes soluere conantur: & ad primá quidem dicunt, Aristot: loqui, de ignorantia intellectui speculatiuo opposita; eò quod plus temporis anima rationalis impendit in ignorantia speculatiuorum, quam in eorundem scientia. *Ad aliam* dicunt, primas propositiones nobis insitas esse naturaliter; easque à nobis cognosci lumine intellectus agentis; qui nobis inest à natura, authore Themistio: Verum quia huiusmodi lumen, est nobis coæuum propterea sicut nescimus ipsum intellectum agentem; ita plane ignoramus, illarum propositionum ortum, & principium. Contrario modo se habent intellecta speculatiua quæ quoniam nobiscum non sunt congenita, idcirco & illorum accessum & profectum atque defectú percipimus: deinde quia non solo lumine innotescunt; sed alijs quoq; mediarum propositionum adminiculis, quæ sunt propositiones particulares. hac de causa, quæ in vniuersali cognoscimus, in particulari ignoramus. *Ad aliam*: Quamuis Deus, secundùm philosophum, agat ad extra secundum vltimum suæ potentiæ; non producit tamen intellectum speculatiuum, absque medijs causis, qui sunt termini: atq; ita student soluere prius posita argumenta. Profectò, non videtur necessarium fore, vt si cognitio per alicuius similitudinis modum fiat; eam fieri debere per formam cogniti, eo planè modo, quo est in cognito, ita in cognoscente existentis. Considerauit quippe ille, quod quemadmodum forma rei intellectæ, vniuersaliter, immaterialiter, atque immobiliter est in intellectu, sicut ex ipsa intellectus operatione constat satis; propterea, quod vniuersaliter, & per cuiusdam necessitatis modum intelligit: Modus enim actionis: sequitur modum formæ agentis; ita oportere, res intellectas in seipsis subsistere, immaterialiter scilicet atque immobiliter. Sed id quidem minimè est necessariú: quemadmodum ex sensibilium formis percipere possumus, quæ non vno, eodemque modo insunt rebus extra animam existentibus, & sensibus, formas sensibilium, absque materia sicut colorē auri, sine auro, suscipientibus. Quare intellectus non indiget pro intellectione materialium, & mobilium specierum corporum sibi comparanda; formis à materia, & motu separatis, quarum participatione, singularium acquirat cognitionem quandoquidem huiusmodi immaterialiter, atque immobiliter ab eo percipiantur: receptum enim est in recipiente, per modum recipientis. Possunt ergo ab intellectu humano corpora intelligi, absque illarum idearum adminiculis. *Sed* fortassis arguendo *dices* quod quemadmodum se habet sensus ad intelligibile, ita intellectus ad sensible. sed anima per sensú nequit intelligibilia percipere: igitur per intellectum, non potest sensibilia cognoscere. intellectus siquidem necessariorum est, & earum rerum, quæ eodem modo semper se habent, cuiusmodi non sunt corpora, vt satis patet ad sensum: igitur pro corporum cognitione habenda, necessaria est idearum participatio. *Ad hæc* acciduot augustini sentētię quarum vna dicit, corpora. nec aliquid corporeum intellectu comprehendi posse altera verò ait visionem intellectualem eorum, esse quæ sunt per essentiam suam in anima. huiusmodi autem non sunt corpora: ergo quod prius. Verum si ita res se haberet, tunc nulla esset de corporibus scientia: & sic periret scientia naturalis, quæ est de corpore mobili, quod à veritate discrepat plurimum. *Ad primam* autem obiectionem respondet Augustinus. 22 *de ciuit. Dei. Non est dicendum*, inquit, *quod sicut sola corpora à sensu cognoscuntur ita sola spiritualia ab intellectu: alioquin Deus, & angeli corporalia nequaquam cognoscere possent, quod est falsum.* Quod verò sensus spiritualia non percipiat, in causa est, quia inferior virtus non sese extendit ad ea, quæ superiori virtuti competunt: superior verò propter suæ magnitudinis eminentiam, nobiliori, atque excellentiori modo operatur, quæ sunt virtutis inferioris. *Ad confir.* dico nihil prohibere, de rebus mobilibus immobilem haberi scientiam: rerum enim mutabilium, sunt immobiles habitudines. *Ad aliam*, dico Augustini sententias iotelligendas esse de modo, non auté de rebus, quæ iotelliguntur: intellectus siquidem corpora cognoscit, non quidem per corpora, neque per similitudines materiales, & corporeas, sed per species immateriales, & intelligibiles, quæ per sui essentiam in anima esse possunt. Quid ergo sit nostra intelligentia, sic dixi.

Left margin notes:

Intellectio simplex.

3. de ani. 21.

Empedocles.

Plotinus.

Ammonius.

Auerroes.

Philoponus.

Veritas & falsitas in quibus inueniuntur.

Simpli.

Them.

Plato.

Scire est reminisci.

Arist. 2.

Simpli.

Rationes.

Them.

Simpli.

Soluuntur rationes.

Lumen intellectus.

Right margin notes:

Intelligentia.

Quare Deus non statim dat nobis omnium scientiam.

Platonis opinio examinatur.

Idea subsistenter.

Obiectio. 1.

2.

August. 2. soliloqui. & 12. super gene.

Soluuntur obiecti.

1.

2.

CAP. III.

Intellectus intelligit seipsum.

Intellectus intelligit seipsum.

QVoniam quidem visum est, quid sit nostra intelligentia, siue actus intelligendi; deinceps quærenda nobis sunt, quæ ipso actu intelligendi percipiantur: & inprimis, si intellectus, siue mens humana seipsam percipiat, & intelligat. Ad quod præclarè, & subtiliter respondet Diuus Augustinus: *Mens nostra*, inquit, *amare se ipsam non potest, nisi etiam se nouerit*: nam quomodo amat, quod nescit? vnde autem mens aliquam mentem nouit, *si se non nouit*? neque enim vt oculus corporis videt alios oculos, & se non videt; ita *mens nouit* alias mentes, & ignorat semetipsam: siquidem quemadmodum ipsa mens corporearum rerum notitias, per sensus corporis colligit; sic incorporearum rerum *per semet ipsam*: ergo & semet ipsam per se ipsã nouit: nam si non se nouit, non *se amat*; hæc Augustinus.

August. de Trin. li. 9. c. 3. & seq.

An per suã essentiam.

1\. Verùm, nonnullis videtur, mentem se ipsam quidem cognoscere, non tamen per suam essentiam, sed per aliorum similitudines. Intellectus, inquit philos. 3. de an. intelligit se ipsum sicut & alia, sed alia non per eorum essentiam, sed per eorum similitudines intelligit: intellectus ergo non intelligit se per suam essentiam.

3. de an.

2\. Reuera, vnumquodque cognoscitur, authore philosopho 9. met. text. 20. quatenus est in actu: visus enim percipit colores in actu, non album & nigrum in potentia: similiter & intellectus res, quas intellecturus est, in actu intelligit. Hinc est, quòd Deus, qui est purus actus, per suam essentiam intelligit omnia: angelus autem per eorum similitudines; eò quòd non sit actus purus & completus: intellectus verò humanus, quia in intelligibilium rerum genere, est quodammodo instar materiæ primæ in genere rerum sensibilium; propterea virtutem habet intelligendi, non autem vt intelligatur, nisi secundùm id, quod est in actu: fit autem in actu per intellectionem materialium, atque sensibiliũ. hinc est, quòd vt seipsum queat intelligere: specierum à sensibilibus abstractarum cognitione opus habet. Non ergo per suam essentiam, sed per suum actum sese intelligit intellectus humanus.

9. met. te. 20.

Quomodo se ipsum intelligat.

Fit autem huiusmodi cognitio actu interdũ particulari, veluti si quispiã percipiat se habere animam intellectiuam, quia cognoscit se intelligere, & huic cognitioni sufficit mentis præsentia, quæ est principium actus cognoscendi, ex quo mens seipsam percipit: interdũ v. in vniuersali, quatenus scili. humanæ mẽtis naturã, ex actu intellectus consideramus, huiusmodi cognitio, licet fiat virtute intellectus agentis, qui est lumen nostræ naturæ, impressum à summo nostro parente Deo; potissimùm tamen manat à prima luce diuina, quæ illuminat lucernam nostri intellectus: intuemur siquidem inuiolabilem veritatem, ex qua perfectè quantùm possumus definimus, non qualis sit vniuscuiusq; hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat, inquit Augustinus. Non ergo quasi se absentem se quærat mens cernere; sed præsentem discernat suam naturam ab alijs rebus mundi huius.

Duplex cognoscendi modus.

August. 9. de Tri. 10.

Paulò ante cùm loqueremur de intellectu in habitu, & in actu, nonnulla diximus de cognitione, qua se ipsum intellectus intelligit, *capite* 40. ac polliciti sumus, cùm de hoc negotio esset ex professo agendum, nos latiùs atque clariùs locuturos. Cæterùm, quo ad hanc rem spectat, philosophus apertè ostendit modum, quo sese anima intelligit: *Cum* inquit, *intellectus singula factus fuerit, perinde, atque is qui dicitur actu sciens, quod quidem tunc accidit. cum ipsum per seipsum operari potest: est quidem & tunc quodammodo potentia: sed non perinde vt erat antea quam didicisset, vel inuenisset, atque tunc seipsum etiam intelligere potest.* Ex quibus philosophi verbis, duo potissimùm sunt annotanda: quorum alterum est, intellectum seipsum cognoscere non posse, nisi adeptionis apicem priùs attigerit. alterum verò non per suam ipsius essentiam, sed per rerum species, à sensibilibus acquisitas, seipsum intelligere, alioquin, non opus ei esset singula fieri, quò seipsum posset intelligere: etenim cùm esset in pura potentia intelligibilium, non poterat sui speciem producere: effectus v. in actu per speciem rei materialis, suiq; specie acquisita, potens est seipsum intelligere. Vnde t. 15. Ipse, inquit, intellectus est intelligibilis, sicut intelligibilia: in his enim quæ sunt sine materia, idẽ est intellectus, & quod intelligitur: scientia enim speculatiua & scibile, est idem.

3. de ani. text. 8.

Arist. opi.

In his quæ sunt sine materia, idẽ intellectus, & quod intelligitur.

Quare, si intellectus possibilis est scibilis, sicut alia intelligibilia; haud dubium, quin per aliquam speciem intelligibilem se intelligat. Intellectus, ait, in actu, & id quod intelligitur, sunt vnum; sicut sensibile in actu & sensus: ipsa enim scientia speculatiua, & scibile in actu, sunt idem. Quare species rei intellectæ in actu, est species ipsius intellectus, atque ita per ipsam seipsum intelligere potest: & ex ipso intelligere, percipit se esse naturæ intellectiuæ. Quod verò seipsum intelligat per speciem intelligibilem, & non per suã ipsius essentiam, ni causa est, vt dixi; quia est potentia tantùm in ordine intelligibilium: nihil autem intelligitur, nisi quatenus est in actu.

Intellectus intelligit seipsum.

Itaque omnis substantia simpliciter, sine materia, sua se intelligit substantia, sed intellectus potentiæ, corpori coniunctus, non est substantia sine materia, saltem intelligibili: igitur aliorum, & non sua se intelligit essentia; alioquin scientia esset scitum in eo, quod planè puræ, ab omni materia, substantiæ competere dicimus.

Syllog. Arist.

Si intellectus, ait Auerroes, esset intellectus per se; contingeret, vt scientia speculatiua, & scitum essent idem, quod est impossibile. Intelligit ergo se, per quidditates abstractas ab intelligente agente, ab his, quorum sunt quidditates.

Auerro. opinio.

Tho. Sim. & Phil.

Porrò, græci interpretes, quorum in hoc genere interpretandi, non est parui facienda authoritas, duplicia intelligibilia posuere: & quæ suapte natura intelligibilia sunt, nempe Deus, & intelligentiæ, & res materiales, & sensibiles, quæ nostra intellectione fiunt intelligibilia, non autem intellectus: noster autem intellectus, quamuis sit vltimus in sphæra primorum intelligibilium, est tamen suapte natura intelligibilis. Proinde, sicut in substantijs abstractis, vt dicunt philosophi, idem est intelligens, & id quod intelligitur: ita certè res se habet in nostro intellectu possibili: scientia enim, id est, intellectus speculatiuus, & scibile, idem sunt, immaterialia enim sunt, intellectus & intelligibilia, sed intellectus noster est immaterialis, sine materia videlicet: ipse ergo est intellectus, & intelligibilis, verumtamen si ita res se haberet, tunc intellectio nostra esset nostra substantia, quod soli Deo competit, medium siquidem proximum est extremis, quàm ipsa extrema ad inuicem, sed intellectio medium est, inter intellectum & intelligibilia, si ergo intellectus & intelligibile sunt vnum: intellectio igitur erit magis vnum cum intellectu, quàm ipsum intelligibile. atque ita intellectio nostra esset nostra substantia, quod est falsum: intellectionem enim nouam nequaquam recipere posset; etenim nihil est per se alicuius rei receptiuum, quod est eiusdem speciei cum illa. Sed omnis intellectio propria, qua intellectus possibilis propria intelligitur substantia, est eadem secundùm speciem, sicut & ipse est vnus secundùm speciem: igitur si esset sua intellectio, non reciperet nouam speciem, quia recipiens debet esse denudatum essentialiter à specie recepta. Sed hæc sunt absurda, & à veritate aliena: intellectus ergo non intelligit se per suam essentiam.

Contra græcos.

Quod intellectio non sit nostra substantia.

Itaque intellectus possibilis per speciem receptam, aliquod intelligibile recipit, deinde speciem receptam obseruando considerat: postmodum substantiam illius speciei receptiuã: postremo substantiam, tum illi potentiæ, tum speciei receptæ subiectam, & sic tandem intelligit seipsum. Principiũ autem huius intellectionis effectiuum, est prima veritas, & intellectus agens: eadem v. species, qua & seipsum intelligit, & sensibilium, atq; materialium quidditates. Per accidens ergo se intelligit, nempè per species à materialibus abstractas, virtute intellectus agentis, quæ non sunt substantialiter idem cum substantia intellectus passibilis. Accidit ei, inquit Auerr. quòd scilicet in eius essentia reciperentur. Possunt tamen aliquo modo dici eius substantia, quia ipsum disponunt, & præparant ad actum intelligendi, & ita intelligens, & id quod intelligitur dicuntur vnũ, intelligendi quidem, non essendi ratione.

Modus se intelligẽdi.

Cõ. 3. dẽ. 8.

Prædicta autem simplici, & intuitiua intellectione intellectus seipsum intelligere potest, nec non & enuntiatiua aliqua seipso affirmatiuè, siue negatiuè enuntiando, quòd sit substantia incorporea, immaterialis, & multa quæ sunt generis eiusdem. *Sed* posset quispiam *contra* prædicta ita arguere: omnis potentia, quæ potest aliquid intelligere aliqua ratione, profectò perfectiori modo potest & intelligere

Cõtraria opinio.

Intellectus intelligit seipsum.

ligere, quod eandem habet rationem, sed intellectus potentiæ potest intelligere formas materiales, quatenus esse habent abstractum: multò ergo melius potest se intelligere, cuius est per se abstractum. Hæc est ratio Themistii & Auerr. potest dici, quòd si intellectus seipsum considerat, quatenus est separatus à materia, atque abstractus; tunc se intelligit per suam essentiam: si verò, vt est corpori coniunctus: per materialium species. Cùm verò intelligit se per suam essentiam, tunc est à potentia liber, quippe qui non est materialium subiectum specierum, sed hæc cognitionis conditio competit intellectui separato, de quo paulò pòst loquemur. Quomodo ergo ad mentem philosophi, anima intellectiua intelligat seipsam, non per suam essentiam, sed per aliorum similitudines, dixi: reliquum est, enodare Platonicorum sententias, vide in 3. vbi clariùs hæc declarantur.

3. de an. c. 5. com. 36

Solutio.

CAPVT IV.

Platonis, & Plotini sententia de cognitione sui ipsius.

Platonis opinio.

Nosce teipsum.

PLATO, in primo Alcibiadis sublimiori quodam modo, atq; diuiniori nostri intellectus cognitionem ostendit, idque non sine optimo & accommodatissimo exemplo: de qua quidem cognitione, circa finem quinti libri Pymandri locuti sumus. Nosce teipsum, inquit: quod quidem tunc rectè fiet à nobis, quando oculus mentis illud conspicit, ex cuius contuitu, seipsum cognoscet. Nam quemadmodum facies hominis in oculo intuentis in opposito visu relucet, velut in speculo, quam summam vocamus pupillam, simulachrum inspicientis existens; ita planè anima intellectiua, potiori sua parte conspecta, seipsam intelliget: neque enim visus se videntis in speculo, seipsum clarè, atque distinctè videre poterit, speculo sordido existente: neque si in quoduis aliud corporis membrum conspexerit præterquàm in id, cuius hoc est simile, haud quaquam seipsum percipiet. Intueatur ergo anima intellectiua, seipsam cognoscere volens, eam præcipuè sui partem, in qua residet virtus animæ, sapientia, & intelligentia, qua in anima nihil est diuiniùs: quæ quidem potior est, & nobilissima, si purgata fuerit, & munda, Deumq; cognoscet: quia *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Quòd si Deum nouerit, seipsum etiam percipiet, propterea in lib. de republica dicit, eum, qui Deum nescit, se perpetuò ignorare: nullamque ex aliis nobis vtilitatem fore: etiam si maxima sint, illa, quæ scimus, si huiusmodi cognitione caremus. Quam ob causam, qui Dei, & sui cognitionem non habet, cæci ab eodem Academicorum principe imò appellantur: insciis, & ignari pictores, qui primum pingendi exemplar perdiderunt: nauium gubernatores, vino, & ebrietate tumentes, nauium gubernacula insciis, & imperitis tradentes. Itaque boni pictoris instar, tabulam nostræ mentis tergamus, vt inde labe, & ærugine excussis, imago regia resplendeat, ex cuius pulchritudine, & pictoris diuinitatē, & ipsius imaginis dignitatem percipiemus. Quare, secundùm hanc Platonis Philosophiam, anima intellectiua potiùs per suam ipsius naturam, quàm per materialium similitudines, seipsam intelligit. Præclarè, atque subtiliter de hac re philosophatus est Plotinus: *Quid nam, inquit, in causa est, vt animæ quæ diuinæ sortis sunt, Deiq; omninò, tamen Dei patrem obliuiscantur ignorantes & seipsas, & illum, principium igitur mali eis, animus audacia, generatio, prima diuersitas, & quia volunt sui iuris esse. Postquàm igitur libertate hac, siue licentia delectari cœperunt, freta plurimum suo quodam ex se ipsis mouendi munere, & nec contrarium mouentes factaq; iam remotissima, iam seipsas illinc exortas esse prorsus ignorant. Ex hac autem ignorantia stupida, & admirabunda effecta, seipsis neglectis, caducis, & mortalibus fortunaque ludibriis honorem impendunt. Quamobrem extrema diuinitatis inscitia, ex honore rebus citò perituris impenso, seque ipsius contemptu, anima videtur accidere.* Verùm tamen abiicere opinionem, vt ipsemet fatetur; haud admodum facilè est, quippe cùm multa hinc secutura videantur absurda: *absurdissimum procul dubio videtur, vt qui aliorum cognitionem habet, seipsum ignoret. Quinis vero seipsum nosce dicimus, intellectum in duo non diuidimus, quorum alterum cognoscat tantum, alterum vero cognoscatur: alioquin non aliquid idem seipsum, sed aliud cognosceret aliud. ipsum ergo cognoscens vna est cum cognito, seseque complectitur. Et re vera, sensus, quæ extra animam sunt, cognoscit, imaginatio autem, sensuum actiones, ratio vero seipsam inuestigare studet: intellectus denique, seipsum cognoscit, quod sit ipse, & qualis ipse, & qui nam sit, & id quidem suapte natura videlicet in se conuersa: videns enim essentia sese videt. atque videns est in actu, ipseq; est actus: vnde fit, vt intellectus, & intelligentia sint idem: & totum, non partem se discernat. Itaq; cum mens amens nunquam sit: merito necessarium est, sui notitiam habere: præsertim cū in seipsa permaneat, neq; aliud ipsius opus atq; effectus sit, quā vt solū intellectus sit: non n. intellectus hic in actione versatur, quo quidem ex munere, externa prospiciens, distractusq; à seipso, per illa cognitionem habeat propriam externis rebus addictam: nam omni prorsus impedimento cessante, conuersio ad seipsum, sui ipsius cognitionem ostendit.* Hæc Plotinus. Ex quibus facile est colligere, intellectum per suam essentiam, sui ipsius notitiā habere, modo fuerit ab his, quæ eum inficiunt, sordibus, atque maculis, liber, & immunis. Quilibet ergo pro suo arbitratu, abundet in sensu suo, salua semper Catholicæ fidei integritate: prima enim opinio, naturæ humanæ in præsenti vita degenti, plurimùm conuenit: secunda verò eidem purgatissimæ, qualem futuram credimus, post huius miseræ vitæ curricula. Deinceps dicendum est, intellectū suum proprium actum percipere: intelligit enim se intelligere, vnumquodque autem intelligitur, atq; cognoscitur, quatenus est in actu, sed intelligere est actus, cuius gratia intellectus dicitur esse in actu: percipitur ergo ab intellectu. Profectò operatio, siue intelligere, quæ est vltima intellectus perfectio, non est ei conferenda actioni, quæ in alterum tendit, nempè ædificationi, quæ est rei ædificatæ perfectio; sed ei potius, quæ manet in operante, quæq; est actus, & perfectio operantis, vt in prima philosophia clarissimè doctum à magno Aristot. Intellectus siquidem humanus, non est suum intelligere: nec sui intelligere, est primum obiectum sui ipsius essentia; sed aliquid extrinsecum, natura rei materialis scilicet. Quare, quod primùm ab eo percipitur, est huiusmodi obiectum: deinde ipse actus, quo obiectum cognoscitur: postremò per actum, intellectus; cuius perfectio est ipsum intelligere, itaque, vt aliquid à nostro intellectu intelligatur; necesse est, vt intelligibile, sit præsens obiectiuè; propterea, quòd primò perfectibilis sit à quidditate sensibili, & non ab animæ substantia, in causa autem est, quia nostrum intelligere, nō est primum nostrum obiectum, sicut est in Deo, in quo idem est intelligere se intelligere, & intelligere suam essentiam: quia sua essentia, est suum intelligere: neq; aliquid primi obiecti, veluti in angelo, qui licet non sit suum intelligere: quippe cum actio sit propriè actualitas virtutis, sicut esse, est actualitas substātiæ, vel essentiæ. Quare, fieri non potest, vt id, quod non est purus actus, sit sua actualitas, quæ potentialitati aduersatur: sua tamen essentia, est sibi obiectum intelligendi. Indè fit, vt quāuis aliud sit in angelo secundùm rationem, quod nimirum intelligat se intelligere, & suam ipsius intelligat essentiam, vtrumq; tamen simul vno actu intelligit: hoc enim, quod est intelligere suam essentiam, propria quidem est suæ essentiæ perfectio: simul autem & vno actu res cum sua perfectione intelligitur. Cùm igitur, nostrum obiectum intelligendi sit extrinsecum, & intelligere non sit nostra substantia, hinc est, quòd primò obiectum percipimus, deinde actum, postremò intellectum. Cæterùm, quia oratio incidit in modum intellectionis angelicæ; obiter aliquid dicendum putaui, tametsi in secundo Pymandri latius de hoc disputarim. Aiunt nonnulli philosophorum sapientissimi, quamlibet intelligentiam, & vno quidem intuitu, obiectiuè suam apprehendere essentiam; & consecutiuè, atque resultatiuè cætera, quæ sub eius essentia continentur, si enim obiectiuè illa perciperent, quodammodo vilescerent, quippe quia earum intellectio à re se viliori, atq; imperfectiori dependeret. Per eorū ergo essentias, siue, vt dicit Aug. & Platon. per species innatas, inferiora intelligūt, superiore v. intelligentias, per essetias superiorū; intellectiones scil. substantia superiori obiectiuè apprehensa. Et hæc quidē intellectio, authore Auerroe, dicitur intuitiua: propterea superior intelligentia, tum sibi, tum inferiori est obiectiua intellectio: sibi quidem per essentiam & entitatem; inferioribus verò per coniunctionem intentionalē atque

Pars animæ nobilissima.

6. de Repub.

per suam essentiam.

Plotini opinio ennead. 5. l. pri. cap. 1.

Vnde nascatur ignorantia sui.

5. l. c. 1. ennead. 5.

Cap. 6.

Intellectus intelligit seipsum.

Cognitio per suam essentiam.

Intellectus cognoscit suum proprium actum.

9. met.

Angeli intelligere non est sua substantia.

Angeli quomodo se intelligant.

Intellectio intuitiua.

Intellectus intelligit se ipsum. atq; obiectiuam. In causa autem est, quia causatum semper deficit ab eius causa: qua ratione fit, vt inferiores perficiantur à superioribus, atq; illuminentur. Deus verò cùm sit omnibus modis perfectus, ab aliquo perfici non potest; *Deus intelligit omnia.* sed est suiipsius essentia diues, qua intelligit omnia: quia est omnium entium plenitudo, & seipso est omnia, & ipse super omnia. Deus seipsum nouit, & suum esse, est esse omnium; quia omnia bona ab ipso: igitur scit omnia.

12. met. 15 Auerr. *Scientia Dei,* inquit, *non est vniuersalis, neq; particularis, sed est scientia entis tantum:* non enim scit hominem, vt homo: atque ita, non est eius scientia particularis: neq; scit hominem, vt animal, & sic non est vniuersalis. Se autem tantùm scit, vt dicunt Peripathetici, & nihil extra se, quoniam ipse scit alia, pro vt sunt ipse; & ipsum, pro vt est omnia: atque ita scire, siue intelligere Dei est simplicissimum. Quã ob causam *Plato 6. de republ.* Plato dicit, Deum esse supra intellectum, & intelligibilia: quippe qui, vt omnium idea, & intellectui largitur virtutem intelligendi, & intelligibilibus, vt queãt intelligi: Deus enim est summa vnitas, summa veritas, summa bonitas, à quo est vnum, bonum, & verum: proinde quidquid est præter Deum, est multiplex, & compositum, *Parmenides* deficiens à perfectione primi, sicut lucidum à perfectione lucis: & album à perfectione albedinis, propterea eruditè dixit Parmenides, omnia esse vnum ens, infinitum, & im- *Zoroastres.* mobile: Et Zoroastres, *Omnia,* inquit, *sunt ex vno igne genita:* omnia ergo condita deficiunt à prima intelligendi puritate.

Intelligit actum voluntatis. Ex his ergo liquet intellectum humanum, & seipsum intelligere, & suum actum intelligendi, & actum quoque volendi: cùm enim actus voluntatis sit quædam intelligibilis inclinatio, quæ formam consequitur intellectam, sicuti appetitus naturalis, formam naturalem; cuiuslibet enim rei inclinatio in ipsa residens re, illius modum habet naturæ: hinc est, quod inclinatio naturalis, naturaliter est in re naturali: & appetitus sensibilis in sentiente, & intelligibilis; qui est actus voluntatis in intelligente, sicut in suo principio, & proprio subiecto. *3. de an.* *Voluntas,* inquit philos. *est in ratione.* *10. Trini.* Et Augustin. *intelligo me velle.* Quod verò intelligibiliter est in aliquo, ab eo vtique intelligitur: proinde actus voluntatis intelligitur ab intellectu: tum quia percipit se velle tum quia huius actus cognoscit naturam, deinde naturam eius principii, quod est habitus, vel potentia. Itaque intelligens respectu volitionis, munere fungitur causæ efficientis: vitales enim operationes, à supposito viuente, cuius sunt, effectiuè procedunt. Habet quoque munus causæ finalis: obiectum siquidem voluntatis, est bonũ cognitum; obiectum enim est finis voluntatis: neq; per accidẽs hæc insũt intelligenti; cũ bonũ cognitũ, vt cognitũ, & finis sit, & obiectum voluntatis: cognoscit ergo intellectus actum voluntatis.

Intelligit etiam suos habitus. Intelligit etiam suos habitus, qui quidem medium tenent inter potentiam & purum actum: cùm verò deficiant à pura ratione intelligendi; propterea necesse est, vt per actum intelligantur. Percipit autem aliquis se habere habitum, in proprio illius actu producendo, siue ex actu cognito, notitiam habitus inquirendo. Et prima quidem cognitio habitus, fit per illius præsentiã; quia actum producit præsens, atque assistens habitus: secunda verò per magnæ inquisitionis studium. Quomodo ergo intellectus cognoscat seipsum, suos actus, atque habitus, satis me dixisse puto.

CAP. V.

Argumenta contraria.

QVoniam in hoc negotio, de suiipsius cognitione, non vna est omnium sententia; propterea vtile erit, hanc controuersiam excutere, si quomodo aliquis nobis veritatis radius eluceat. *1.* Arguat ergo sic aliquis *contra* primam aliquorum opinionem, atque congrua, & accommodata similitudine vtatur: quemadmodum se habet sensus ad sentire; ita planè intellectus ad intelligere, sed sensus non sentit seipsum, neque suam sensationem cognoscit; Non enim visus, inquit philosoph. *de somno & vigilia* 12. sentit seipsum, quando videt: neque ergo intellectus intelligit seipsum. Profectò non intelligit se intuitiuè; quia est pura potentia in genere intelligibilium: neque abstractiuè; quia non est substantia rei materialis, ex qua phantasmata abstrahi possint; sed intelligit se per aliorum similitudines, quod non est se, sed aliud intelligere. Amplius, quod non sentitur, non intelligitur: intelligere enim absque phantasia fieri non potest; quia necesse est intelligentem phantasmata speculari, sed intellectus possibilis, non est sensibilis; vt dicitur 3. de anima: non ergo est intel- *2.* ligibilis, neque seipsum potest intelligere. Amplius, si in- *3. de an. 5.* tellectus intelligit seipsum, aut per suam essentiam, aut *6. & 17.* per suum actum: non quidem per suam essentiam; quia *3.* non est purus actus, sed actus mixtus: neque per suum actum; alioquin suus actus esset qualitas absoluta ab ipso distincta, sed actus intelligendi, authore philoso. in 3. de a- *4.* nima, est idem realiter cum intellectu, atque obiecto: ergo quod prius. Iterum, si actus intelligendi ab ipso produceretur intellectu; tunc causa materialis, & efficiens, in idem numero coinciderent, & oppositæ relationes, actiui videlicet & passiui, eadem in re numero fundarentur, ipse quippe intellectus, & ipsius actus principium esset produ- *Absurda* ctiuum, & eiusdem receptiuum. Adde, quòd eiusdem ad *multa.* seipsum esset relatio realis: intellectus enim referretur ad seipsum, actiui, atque passiui relatione. Principium præterea: eius esset pars, quod per se producitur, quia productum illud componeretur ex intellectu, & actu intelligendi. Postremò, potentia intellectiua, non esset principium transmutandi alterum, in quantum alterum, secundùm seipsum; produceretur enim ab obiecto, ex quibus multa sequerentur absurda. Propterea consultiùs est dicere, actum intelligendi non esse qualitatem absolutam, *5.* distinctam ab ipso intellectu, atque ita habetur propositum. Iterum, si ita res se haberet; tunc idem esset in actu, *9. met.* & in potentia, quod philosoph. non probatur: intelligere enim respectu intellectus est actus intelligentis: & intellectus est in potentia respectu intellectionis. Adde, quòd si intellectus intelligit per speciem alicuius: igitur alia, quæ per suas species intelliguntur, ipsa quoque intelligerent, authoritate philosophi, & commentatoris 16. Idem est *3. de ani.* intelligens, & id quod intelligitur: denique intelligibile mouet intellectum, sicut sensibile sensum, sed intellectus possibilis, quatenus est intelligibilis, non mouet intellectum, quia nihil mouet seipsum 3 phy. amplius, semper æstimabitur aliqua species mouens: igitur non est intelligibilis à se ipso. Iterum, quòd anima intellectiua cogno- *6.* scat seipsam per suam essentiam, sic arguo. Angelus intelligit se per suam essentiam, & est eiusdem generis, re- *3. de ani.* spectu actus intelligendi cum anima: anima ergo intelligit seipsam. *Mens,* inquit Augustinus 9. de trinit. *nouit seipsam per seipsam, quia est incorporea.* Ad hæc accedit authoritas philosophi, sæpius adducta quòd in his, quæ sunt sine materia, idem sit intellectus, & id quod intelligitur. In mente ergo humana idem est intellectus, & id, quod intelligi- *7.* tur: atque ita per suam se intelligit essentiam. Item, quòd intellectus non cognoscat proprium actum: omne enim quod cognoscitur, aliquo actu cognoscitur, quare si proprius actus ab intellectu cognoscitur: aliquo ergo actu medio ab eo cognoscitur, & ita erit re per infinitum, quod rectè philosophanti non probatur. Adde, quòd si sensus proprium non percipit actum, sed à sensu communi percipitur, procul dubio actus intelligendi non percipitur à proprio intellectu, sed ab omnium parente Deo, qui est inspector actuum omnium, & intellectuum, hominumque, Deumque. Adde, quòd id propriè cognoscitur, quod est cognoscitiuæ obiectum virtutis, cuiusmodi actus intelligendi dici non potest: igitur actus intelli- *8.* gendi ab intellectu possibili non cognoscitur. Item, quòd pari facilitate, non cognoscat actum voluntatis, quorum obiecta sunt diuersa, non possunt ab vna, eademque potentia cognosci: actus enim cognoscuntur per obiecta, quippe qui ab obiectis speciem recipiunt, sed non est vnum, atque idem voluntatis, & intellectus obiectum: igitur vnius actus ab alteru percipi non potest: actus siquidem voluntatis intellectiuæ, non est præsens intellectiuæ potentiæ, sed volitiuæ; idcirco à voluntate, & non ab intellectu percipitur. Fauet huic proposito authoritas *August.* Augustini dicentis, affectiones animæ, quæ sunt actus vo- *10. con.* luntatis non cognosci per imaginationes, sicut corpora:

Intellectus intelligit seipsum. neque per præsentiam, sicut artes sed per quasdam profectò notiones, sed notiones ad memoriam ponis: quàm ad intellectum attinent: non ergo cognoscuntur ab intellectu. Item, quod non cognoscat habitus, vel quòd si co-
9. gnoscat, per essentiam percipiat, hoc modo. Quæ per suam essentiam sunt in anima præsent aliter, ab anima per essentiam cognoscuntur, sed huiusmodi sunt habitus multarum rerum, quas anima per earum similitudines acquisiuit: igitur per essentiam ab anima cognoscuntur. Sane si per habitus & species intelligibiles alia ab anima cognoscuntur; quantò magis huiusmodi habitus, atque similitudines? Hæc pauca dicta sint ad mentem aliquorum sapientum. Reliquum est, ad has obiectiones respondere pro virili, & animi æquitate.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. AD *primum*, similitudo illa non tenet in omnibus: nam etsi verum sit, quòd sicut sentire effectus est ipsius sensus, ita & intelligere ipsius intellectus; non tamen inde sequitur, vt quidquid attribuitur sensui, siue eius actui, intellectui sit attribuendum: sensus enim est virtus materialis & corporea, reflectionis minimè receptiua, intelligere autem est actus incorporeus, qui supra seipsum reflectitur, atque ita seipsum intelligit, sicut supra dictum est, cùm de intellectu in actu ageretur. *Ad confirmation.* dico, intellectum seipsum intelligere per speciem alterius. Et cùm infers, hoc esse non seipsum, sed aliud cognoscere, verum quidem est, quia se primò non intelligit; sed be-
2. ne secundario, alterius scilicet cognitione præcedente. Ad secundum, verum quidem est, quod intelligibile id non sit, quod non est sensibile, sed primo & non secundario, alterius cognitione præcedente fit intelligibile: propterea non necesse est, vt phantasma vniuersaliter sit species, indiuiduæ rei repræsentatiua; sed sufficit, si alicuius, alterius rei extiterit, ad quod id quod intelligitur per se habitudinem habeat. Itaque intellectus possibilis, pro sui cognitione habenda, alicuius rei, seu quidditatis, vti potest phantasmate, itaquod quidditas phantasiata, ad quam se habet intellectus instar mobilis ad motum, intellectum ad suam speciem mouet, per quam intellectus in-
3. telligit se ipsum. *Ad tertium* dico, actum intelligendi, non esse idem formaliter cum intellectu nostro possibili, nisi in solo Deo: sed idem in genere intelligibili, quippe, qui est vitalis perceptio obiecti intelligibilis: est ergo qualitas absoluta, & non idem omninò cum intellectu.
4. *Ad quartum* dico, causam materialem in qua & causam efficientem, in eodem numero coincidere, relationes autem idem fundamentum non habere, sed actiui relationem agentem, passiui verò possibilem esse intellectum. *Ad confirmationem respond.* nihil absurdi dicere, si inter duo relatio inueniatur realis si illa extiterit in idem realiter, & ex natura rei distincta formaliter. Et cum dicis, id quod producitur, compositum esse ex intellectu & actu, dico, in substantiali productione, produci totum compositum: in accidentali verò, formam seu ipsius formalem effectũ. *Ad vltimam confir.* dico, intellectui agenti actiuam competere actionem transmutandi, possibili autem passiuam,
5. atque ita nullum inde absurdum sequi. *Ad quintum*, anima intellectiua se ipsam intelligens, respectu sui intelligere, siue intellectionis, est simul in actu & in potentia: sed diuersimodè, siquidem est in potentia receptiua, natura intellectus possibilis ratione: in potentia verò actiua, respectu intellectus agentis, de quo paulò post disputabimus. *Ad confir* negatur similitudo: rerum enim materialium species, quibus ipsa materialia intelliguntur, in huiusmodi minime insunt subiectiue & inhærenter, sed in potentia actiua: quia motiuum ad suas species intellectum mouent, propterea per eas nequeunt intelligere. At, quoniam huiusmodi species in intellectu sunt secundùm actũ perfectionem namq; ei præstant, qua intelligere possit, idcirco intellectus per similes species, & alia multa, & seipsum intelligere potest, & hæc quidem sunt Aristotelis atque A-
3. de an. 16 uerrois sententia, quod scilicet ipsi habeo intellectum materiam, quodlibet intelligibilium sit in potentia, modo vtique prædicto, ad speciem intelligibilem: ideoque carere intellectu, siue virtute intelligendi, atque esse intelligibile, & non intelligens: non enim habet speciem intelligibilem, vt formam sibi inhærentem, sicut habet intellectus passibilis. Ad vltimam, intellectus non per sui, sed per alterius spe-
ciem, sese mouet ad intelligendum. Ad sextum, similitudo 6.
illa non est admittenda, propterea, quod in genere intelligibilium angeli essentia se habeat vt actus, ideoq; fungitur vice rei intellectæ & intelligentis: vel se habet vt intellectus, & vt intellectum, proinde suam essentiam per seipsũ apprehendit, cuiusmodi conditio intellectui nequit humano competere: nam intellectus possibilis, in genere intelligibilium, est in pura potentia: agens verò est actus eorum, quæ è phantasmatibus abstrahuntur intelligibilium. *Ad August.* mens se ipsam nouit, quia per suum actum, qui tamen alterius specie mouetur & non sui. *Ad Antho. philos.* dico, in omni intellectu veritatem habere: etenim quemadmodum sensus in actu est sensibile, propter sensibilis similitudinem, quæ est forma sensus in actu; ita planè intellectus in actu, est intellectum siue intelligibile, propter rei intellectæ, quæ est forma intellectus in actus, similitudinem: vnde fit, vt intellectus humanus, qui rei specie intellectæ in actu constituitur, per eandem, sicut per suam formam sese intelligat, & cognoscat. Perinde ergo est dicere, in his quæ sunt sine materia, idem esse intellectum & quod intelligitur; ac dicere in his quæ sunt intellecta in actu idem esse intellectum & quod intelligitur: ideo enim est intellectum in actu, quia est sine materia: sed hoc habet discrimen, quia vnaquæq; intelligentiarum, est intellecta & intelligens, in substantiis v. quæ non sunt sine materia, non est simile, propterea dicit Commentator, illam philosophi sententiam, substantiis abstractis propriè competere, quarum vnaquæq; est intellecta & intelligens. *Ad septimum*, quoniam intelligere humanum, na- 7.
turæ intellectæ, non est actus atq; perfectio; vt rei materialis natura, & ipsum intelligere, vnico actu intelligi possint, sicut vnico actu res cum sua perfectione intelligitur, propterea alius est actus, quo intellectus intelligit lapide, & alius quo intelligit se lapidem intelligere: neq; inde sequitur aliquod absurdum, hoc modo intellectum esse in potentia infinitum. *Ad confir.* similitudo respuitur: sensus n. est virtus organica, ideoq; non est apta ad sui actus cognitionem habendam: intellectus autem, quia est à corpore abstractus, potest suum actum cognoscere: sensus præterea proprius, sentit secundùm immutationem materialis organi à sensibili exteriori, fieri autem non potest, vt vnũ immutet se ipsum, nisi ab alio mutetur, præsertim si fuerit materiale: quam ob causam actus, sensus proprii, à sensu communi percipitur: cùm verò intellectus noster passibilis, non intelligat per materialem organi mutationem; ideo similitudo non conuenit. *Ad aliam confirmationem* dici potest, obiectum intellectus esse quoddam ens commune, ens scilicet, & verum, sub quo etiam comprehenditur ipse actus intelligendi. Ex quo patet, suum actum ab intellectu percipi posse, non tamẽ primo, quia nec in præsenti vita quodlibet ens, est primum nostri intellectus obiectum, sed ens & verum in rebus naturalibus consideratum, ex quorum cognitione, in aliorum notitiam tendimus. *Sed dices*, omne quod intelligitur, agit intellectum: in- Obiectio.
telligere enim est quoddã pati ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum, scilicet consequens passionem, sed in-
tellectio non agit aliquid intellectum, quia agens non agit 3. de a. 39.
in suum subiectum, nec forma in suam materiam, in qua existit: non ergo intellectus cognoscit suam intellectionẽ: alioquin simul intelligeret diuersa, quod non placet phi-
los. 4. *met.* 10. Qui vnum non intelligit inquit, nihil intelli- Solutio.
git, consequentia probatur, cum intellectio lapidis sit in intellectu, aliud vtiq; ab ipso lapide, & intellectus intelligat vtrumq;: simul ergo intelligit diuersa. Ad hæc dico, intellectum vnica intellectione posse diuersa intelligere, intel-
lectionẽ v. agere in intellectum, sicut causatum in suá cau- 8.
sam. *Ad octauum*, maior nõ omnibus modis probanda est: verum n. & falsum, sola ratione differunt. Verum siquidẽ est quoddam bonum, similiter & bonum est quoddam verũ: propterea, quæ sunt voluntatis, cadũt sub intellectu: & quæ vicissim sunt intellectus, cadere possunt sub voluntate, non ergo obiectorum huiusmodi diuersitas, vt aiunt,
potest

Quæ sunt sine materia idem est intelligens & intellectum.

Quare sensus non percipit actum suũ.

Deus ineffabilis. potest voluntati esse impedimento, quo minus possit actū voluntatis percipere. *Ad confir.* Aug. dicit animæ affect⁹ per quasdā notiones esse in memoria, propterea, quòd in intellectu esse nequeant, per solam similitudinem, sicut corpora: neq; per præsentiam, sicut artes in subiecto: sed sufficit, vt sint sicut principiata in suis principiis, in quibus principiatorum habetur cognitio.
9. *Ad* 9. cùm quidditas rei materialis, vt multis placet, sit nostri intellectus obiectū, hinc est, quod habitus ad modum obiecti, nostro intellectui nō valeant adesse, sed potius ad eorum modum, quibus noster intellectus exit in actum intelligendi. *Ad confir.* valet illa ratio, in rebus quæ sunt vnius ordinis, nempè in vno genere causæ, cuiusmodi non sunt ista: habitus enim nō pertinent ad obiectorū ordinē. Itaq; anima intellectiua cognoscit suas potentias per suos actus, quia potētiæ cognoscuntur per actus, vt paulò antè dictum est, in titulo de potentiis animæ: quoniam enim mouet corpus, & sensus largitur, propterea principium motus, & sensus appellatur. *Cognoscit habitum.* Ex potentiarum verò cognitione, essentiæ eiusdē notitiā acquirimus: habitus autem cognoscimus per actus, habitum fabrilem ex actu fabricantis: habitus morales, per opera virtutum: animæ affectus per virtutē intellectus. *Virtus reflexiua.* Intellectus se ipsum cognoscit, vt dictum est: quia est virtus immaterialis supra se ipsum reflexiua: per speciem enim & similitudinem à phantasmatibus abstractam, per quā factus est in actu, se ipsum reflexè contemplatur: propterea, quòd illud reflecti supra se, aliud sit nihil, quàm se ipsum cognoscere. *Directa intellectio.* Et reuera, directa intellectio, eo tempore intellectui tribuitur, quando rei materialis quidditatem intelligit, quæ eiusdem obiectum ab omnibus propè nuncupatur: vnde fit, vt non nisi sensibile, & phantasiabile, ab *Indirecta.* intellectu directè & primariè intelligi possit: reflexè verò & secundariò, hoc est, ad alterius cognitionem, seipsum, suosque actus, habitus, atq; potentias. In quo quidem maximè distat à sensu, qui huiusmodi reflexionis munere caret, quippe cùm sit virtus organica, & materialis, supra seipsum reflecti non potest: excepto duntaxat communi, qui sese supra aliorum sensuum actus reflectit, atq; conuertit. *Diuini intellectus reflexio.* Perfectissima autem reflexione supra se reflectitur intellectus diuinus; quia monas gignit monadem, & in se suum reflectit amorem. Voluntas quoque supra seipsā reflectitur: cùm n. nomino voluntatem, nomino & volentem aliquid, & voluntatem volentem se velle. Quocirca ex iam dictis satis perspicuum esse potest, quomodo intellectus seipsum cognoscat, denique quomodo eadem specie, & seipsum percipiat, & intelligibile, quia nimirum idem est actus intelligibilis, & intellectus, species intelligibilis scilicet: differentes tamen: nam species est actus intelligibilis, nempè obiectum illius à quo est, quia per intellectum abstrahitur agentem: & ad obiectum relatiuè dicitur, vtpotè eius simulachrum, & imago. Intellectus verò possibilis actus, nominatur: veluti illius in quo est, in intellectu, videlicet, qui est locus specierum, de quibus paulò pòst disputare intendo. Quomodo ergo cognoscat intellectus seipsum, suum actum, potentias, & habitus dixi.

CAP. VII.

Quomodo intellectus intelligat Deum, & angelos.

QVamuis in quinque libris Pymandri, & in hoc Asclepii primo, de Dei cognitione disputauerim; tamen aliquid in hoc capitulo de eadem re scribere curaui, vt sic *Notitia Dei.* sæpè diuinam illam Dei notitiam reuoluētes, tardæ, ac labili nostræ imprimeretur memoriæ. Hæc enim Dei notitia, est omnis boni parens: religionis mater: iustitiæ custos: virtutum nutrix: fomentum pietatis. Quamobrem, de ea sæpius verba facere iuuet, & expedit. Dicamus ergo quomodo intellectus humanus Deum intelligat, videat, atque cognoscat. *Duæ viæ cognitionis diuinæ.* Duæ inter cæteras viæ ponuntur à sacris authoribus, quibus nobis iter aperitur, panditurque aditus ad notitiam Dei habendam, quarum altera vocatur affirmationis via, seu positionis per eminentiam: nempè quod sit perfectior, atq; nobilior omni perfectione, atque nobilitate creaturarum, imò quòd eminentissimè contineat, quidquid perfectionis virtutis, & nobilitatis in creaturis omnibus haberi possit. *Deus ineffabilis.* In creaturis est bonum, & melius, quæ ab optimo Deo emanant, & dependunt: Sic sapientia, potentia, vita, virtus, status, motus, sensus, & quæ sunt huiusmodi multa: in creatura, à prima sapientia, potentia, vita, virtute sunt producta omnia. Quā ob causam magnum, & paruum: idem, & alterum: simile, & dissimile: status; & mobile à Dionysio Areopagita non temerè Deo sunt attributa. *Dionys. c. 9. de diui. no. Magnus.* Magnus quidem Deus appellatur, quia sua propria magnitudine, magnis omnibus suimet consortium largitur; & extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, omnem continens locum, transcendens numerum, transiliens infinitatem. Magnus, inquam, donorum profusione, sine sui diminutione: magnitudo hæc, *Paruus.* & infinita est, & quantitate caret, & numero. Idem & paruus, siue tenuis, quod omnia penetret, terras, æthera, cælumque profundum: penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsq; ad diuisionem animæ & spiritus; *Idem.* discretor cogitationum, & intentionum cordis. Dicitur idem semper, quia sua substantia est æterna, inuertibilis, in seipsa manens, eodemq; modo semper se habens, fortis, constans, immixtus, simplicissimus, nullius egens, qui augeri, minuique nō potest. *Alter.* Vocatur & alter: quia est omnia in omnibus pro omnium salute, in seipso, & in sua identitate manens. *Latitudo.* Eius latitudo, est amplissima ipsius ad cuncta progressio: *Longitudo.* longitudo verò, virtus pertingens omnia: *Profundū.* profundum, abdita illius & incomprehensibilis virtus: sublimitas autem, eius diuinitas. *Similis.* Nominatur similis, quia eius virtute fit, vt quæ producta sunt, ad ipsum conuertantur, & aliquo modo illius similitudinem, siue vestigium præ se ferre gestiant. Nam & mundi creatura est quidam liber, in quo sanctæ Trini. imago inscripta videtur, & per vestigii, & per imaginis, & per similitudinis modum: & vestigii quidem ratio omnibus impressa est creaturis, imaginis v. rationis participibus, similitudinis autem, deiformibus. *Via diuisionis.* Appellatur etiam dissimilis, quippe qui extra ordinē creaturarū omniū est constitutus, imò per se existit, vt ab omnibus alienum: quia omnium ipse est omnia, intra omnia, & super omnia, & non est aliquid omnium. Et hæc est secunda via, qua rectè itur ad Dei cognitionem: via vnq; negationis; quod scil. Deus nō sit hoc, vel illud: negationes n. licèt minus videantur dicere, plus tamen dicunt, q quidem intelligentes theologi, diuinitatem partim tanquam nomine carentem, partim ex omni nomine celebrant, vt carentem quidē nomine, supremam diuinitatē aiunt, increpasse Iacob, & Gedeonē: Quid nomē meum quæris intelligere, & cognoscere, quod est ineffabile, quod exuperat omne nomen, quodcunq; nominatur in hoc seculo, vel in futuro: *Gen. 32. Iudic. 13.* Ipse quippe est in omnibus omnia, & in nullo nullus: Ipse est illud Ensoph, id est, res quædam summa, & incomprehensibilis, in remotissimo suæ diuinitatis recessu: & in fontani luminis inaccessibili abysso se retrahens, & contegens: nuda manens deitas sine veste, & absq; vllo circumstantiarū amictu in discrimina timens, & non ens: & omnia quæ rationi nostræ videntur contradictoria. *Ensoph.* Ipse est producens ens de non ente: nullius egens, vt sit ipse non ens, ens: & ens non ens. Illa sua infinitudo, & deitas ipsa, est sine indumento, vtpotè sine quouis respectu, & ordine ad creaturas. *Amictus lumine sicut vestimento*, vt esset lumen de lumine: atque ita cū vestimenti sui lumine, mundū creauit. Quare in 1. contemplatione, nullū Deo nomen attribui potest prædicatione formaliter secunda v. bonorū ab eo procedentium omnium nomina, prædicatione causali, ei accōmodamus. Propterea Mercur. dicit in Pymandro: Deus nihil est omniū, Deus est omnia: Deus nullū nomen habet omnia nomina. Ita fermè res omnes in Deo sunt pariter, atq; non sunt: propterea Parmenides apud Platon. omnia de ipso vno rerum principio negat pariter, & affirmat. *Parmenides.* O igitur immensus splendor, nostros obtutus adeò percellens, & captus deuincens, vt verius dici videatur, homines te non videre, quàm videre. *Orpheus.* Quid autē dicemus de eius statu, siue sessione, nisi quòd in seipso manet, in sua immobili identitate stabiliter fixus, atque fundatus? Moueri verò Deum religiosè putandum est, non per corruptionem, aut immutationem, aut variationem, seu successionem, localemue motum, non rectum, non orbicula- *Status Dei.*

Intellectus intelligit Deum & angelos.

rem, non ex vtrisq; constantem, non intelligibilem, non animalem, non naturalem, sed ex eo potius, quod omnia bona faciat, & gubernet suis prouidentissimis sapientiæ & prouidentiæ legibus: Nam & ipsius motus rectus, est eius inflexibilis constantia, processusque actionum nusquam inclinans: Motus verò obliquus, stabilis fœcundusque status: Orbicularis autem, identitas continens omnia quæ ab ipso processerunt, & ad ipsum conuersionem habent: omnia est in omnia, & ipse super omnia pro captu cuiusq; tribuens sui participationem. Itaq; via negationis Deus à nostro intellectu intelligitur; & tunc in mentis fertur caliginem, nempè cognitionis priuationem, & amoris defectum. Deserenda autem est alia caligo, creatura scilicet, vt ad secundam pateat caliginem accessus: primo autem deseritur sensitiua operatio, vegetatiua perdurante: deinde intellectiua, quoad cognitionem entis creati; postremò mens ipsa, quò ad actum secundum: quandoquidem nullum actum circa se, aut quodlibet aliud ens, præterquàm circa Deum exercere valeat, tunc anima & sibi, & creaturæ prorsus moritur; & in summo silentio Deum speculatur: Et hæc quidem cognitio per caliginem, non sine diuino lumine fit, agitur, & propagatur: hoc est mysterium absconditum à seculis, calculum candidum, & nomen nouum, quod nemo nouit, nisi qui accipit. Quo ad verò ad cognitionem spectat, qua noster intellectus intelligentias, siue angelos intelligit; ex tribus potissimum angelorum effectibus, nempe ex motu orbium, ex corporalium regimine, atq; ex ministerio, quod nobis impendunt, facilè eam haberi posse, sapientes affirmant, siquidem per speciem intelligibilem à phantasmatibus haustam, quæ sunt rei sensatæ simulachra, angelus intelligi non potest: non enim est corpore magnus, nec qualitate aliqua corporali affectus, vt pote, rubeus, albus, coloratus, & huiusmodi; vt inde hauriantur phantasmata, quæ speciem intelligibilem administrent, pro angeli notitia, cognitioneque paranda. Verùm quia habitudinem habet ad sensibilia, & ordinem, propterea ex illorum argumentis, angeli cognitio elicitur: & primo certè ex motu, quo suum mouet orbem; Deus siquidem mouet orbem mediante intelligentia, suo profectò orbi virtute coniuncta, substantia verò ab eodem disiuncta. Et reuera, Deus sic mundum ordinauit, authore August. *Super Genesim*, vt spiritum præfecerit omni corpori: potestas namq; particularis rectissimè ab vniuersali potestate regitur & gubernatur: proinde inferiora à superioribus administrantur. Mouent, inquit, Arist. sicut appetibile: ideoq; 2. *cœli* Auer. dicit, intelligentias primaria intentione mouere propter se, vt in optima dispositione conseruentur, secundaria autem propter nos. Themistius autem & Alexander dixerunt, ideò ab illis sua corpora moueri, vt in diuina possint similitudine conseruari. Deus, inquiunt, vniuersum mouet motu diurno: intelligentiæ verò, & si in mouendis suis orbibus, non moueant motu diurno, mouent tamen motu circulari: atque ita primo assimilantur motori, seseque in optima dispositione conseruant. Plato in Timæo censuit, intelligentias suos orbes mouere, non quidem pro eorum optima dispositione conseruanda, cum id muneris diuina illis impartiatur virtute, sed vt diuinis potius obtemperent iussis, pareantque mandatis. Itaque ex orbium motibus, & quidem plurimis, & diuersis, intellectus humanus, ad angelorum pertingit cognitionem. Secundus autem effectus, est administratio temporalium: aiunt enim philosophi, intelligentias à prima causa influentiam recipere virtutis, eamque in inferiores, pro captu vniuscuiusque refundere creaturas: Theologi autẽ volunt administratorios spiritus esse, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Plato 4. de legibus: *Cùm intelligeret Saturnus, inquit, nullam hominis naturam, res humanas ita gubernare posse, vt si omnibus arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia, iniustitiaq; non repleatur, nõ homines, sed diuiniorũ generũ dæmones, ciuitatibus nostris reges, principesq; præfecit: quod nunc nos in ouium gregibus, aliorumq; armẽtis facimus: non enim bobus boues, nec capris capras præficimus, sed nos ipsi genus, melius dominamur,* his ergo clarissimis effectibus, angelos Dei cognoscimus. De modo autem præsidẽdi, non vna videtur omnium fuisse sententia: nam & Plato, vt quidam dicunt, sensibiliũ corporũ intelligentias, seu immateriales substantias, & rationes esse putauit, & species: easdẽq; immediatã in corporalia omnia habere præsidẽtiam. Aristot. v. voluit eas corporibus præfectas esse cœlestibus; non autẽ rebus sensibilibus, & particularibus, quæ in hoc inferiori mundo aguntur. Auicenna autem sphæræ actiuorum, & passiuorũ spiritualẽ aliquam substantiam immediatè præesse censuit, imitatus Platonem, qui sensibilium formas, arbitratus est, à substantiis immaterialibus profluere. Et reuera Platonici affirmant, formas, quæ sunt in materia ex immaterialibus formis causari: dicebant n. quasdã immaterialiũ formarũ participationes, formas esse materiales, putantes formam quasi aliquid per se perfectum esse, vt poté ab aliquo formali procedens principio. Atqui Aristot. clarissimè profitetur, compositum propriè fieri, idemq; propriè subsistere: formam autẽ non propriè fieri: sed id tantùm esse, quo aliquid est, & subsistit. Sanè eius est fieri, cuius est esse: fieri siquidem est via ad esse: quod autẽ factum est, simile est facienti; quia agens agit sibi simile. Quamobrem, quod facit res naturales, composito simile sit, necesse est, aut quia est compositum, sicuti ignis generat ignem, aut quia virtute totum continet planè compositum, cuiusmodi est Deus. Quare omnis informatio materiæ, vel est immediatè à Deo, vel ab aliquo agente corporali, non autem immediatè ab intelligẽtiis cœlestibus, & formis spiritualibus. Porrò, Auicenna in hoc dissidet à Platonicis, quod omnibus prorsus corporibus inferioribus, vnam tantùmmodo præfecerit immaterialem substantiam, quam intelligentiam vocauit agentem. Theologi autem diuersis corporeis rebus diuersas substantias spirituales præpositas esse, constanter asseuerant. Vnaquæque res visibilis, ait Augustinus lib. octoginta trium quæstionum, in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præpositam. Similiter Damascenus dicit, ex illis angelicis virtutibus Diabolum extitisse, quæ præerant terrestri ordini. Gregorius quoque 4. dial. ait hunc mundum visibilem, per inuisibilem creaturam disponi, & gubernari. Origenes super illud *Numer.* 22. Cùm vidisset asina angelum, *opus est mundo*, inquit, *angelis, qui præsint super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorum, & plantationum, & cæterarum rerum incrementis: quod quidem intelligendum est, ex diuino ordine sapientia fieri, diuersis rebus, diuersos rectores præficientis.* Augustinus quoque lib. de trinitate tertio, dicit: Omnia corpora per spiritum vitæ rationalem gubernari. In secundo Pymandri, in quo de angelorum custodia, & præsidentia locuti sumus, de hac re latius, fusiusque disputauimus. Itaque, quonam modo hominis intellectus tum Deum, tum eius sanctos angelos intelligere possit, dixi.

Motus Dei rectus. Obliquus. Orbicul.

Caligo cognitionis.

Quomodo intellectus angelos intelligit.

Ex motu orbium.

August.

12. met. 36.

Motus orbium.

Gubernatio corporalium.

Heb. 1.

Administratio angelorum.

Plato.

Intellectæ formæ inditæ.

Arist.

Auicenna

Platonici.

7. met.

Cuius est fieri.

Theologi.

August.

Damasc.

Gregor.

Origenes.

August.

CAP. VIII.

Intellectus humanus, intelligit ne omnia per species sibi naturaliter inditas.

Ex bis quæ dicta sunt, oritur dubium, num intellectus humanus omnia intelligat, per species sibi naturaliter inditas, an per nouiter acquisitas, si enim commune cum angelis habet intelligere, quorum intelligere est per formas sibi naturaliter inditas, propterea, quod omnis intelligentia sit plena formarum: anima ergo intellectiua, per formas sibi à principio suæ creationis insitas, omnia intelligit. Etenim, quemadmodum se habet terra in souendis, propagandisque seminibus, ita planè anima intellectiua, in rerum cognitione sibi paranda atque acquirenda: inest enim terræ virtus generalis, cuius virtute semen attrahit nutrimentum, & illud in se conuertit, fœnũ præterea ex se producit, tribulos, variaque herbarum genera: animæ quoq; intellectiuæ, indita videtur multiformis idearũ, seu formularum cognitio, qua potissimum disponitur, ad diuersarum cõparãdã cognitionẽ rerum, ex quibus scientiarum iactis seminibus, capax est multiformis cognitionis habendæ. Quomodo autem id in anima fiat, dilucidè August. disserit, *Quod, inquit, in lib. de ani. quant. ca. 20 dixi, omnes artes animam secum attulisse, nostrumque scire esse quoddã reminisci, nõ sic accipiẽdum est, quasi anima extra corpus aliquandiu vixerit, & ea qua interrogata respondet, in alia priori vita didicisse, sicut dicit Plato in Menone; sed potius id ei accidere, quia connectitur non solum intelligibilibus,* vi-

Si per formas insitas intelligat.

lib. 1. retr. c. 8.

Intellect⁹ formæ inditæ. August.

verametiam immutabilibus rebus, ad quas cum se mouerit, vel ad seipsam, in quantum eas videt, in tantum de his vera respondet. Nec sanè omnes artes eo modo secum attulit, ac secum habet. Ex ordine ergo, quo facta est anima, vim habet omnia intelligendi, non autē ex scientijs & artibus, quæ ei inerant in alia vita; in lib. de Trinit. 12. c. 15. Plato ille philosophus nobilis, ait, persuadere conatus est, vixisse animas hominum, ante quam ista corpora gererent, & hinc esse, quòd ea quæ discuntur, reminiscuntur potiùs cognita, quàm cognoscuntur noua: retulit enim puerum quendam, nescio quæ de geometria interrogatum, sic respondisse, tanquā esset illius peritissimus disciplinæ. Verùm, si recordatio hæc, res esset antea cognita, non vtiq; omnes hoc possent, quippe cùm non oēs in priori vita geometræ extiterint, propterea, quòd tam rari sint in genere humano, vt vix possit aliquis inueniri: potiùs ergo tenendū est, mentis intellectualis ita conditam esse naturā: vt rebus intelligi-

Plat. reminiscentia.

Rationes August.

1. bilib. naturali ordine disponente, conditore subiuncta, sic ista videat in quadam luce sui generis incorporea; quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac luce corporea circumadiacent, cuius lucis capax, eique congruens est

2. creatus. Homo præterea interdum est cognoscens in potentia tantùm, & sensu, & intellectu: vnde per sensibilium actiones, de potentia deducitur ad actum intelligendi, ad actum verò intelligendi, disciplinæ & inuentionis studio. Quare fateri necesse est, animam intellectiuam in potentia esse: cùm ad eas similitudines, quæ & sentiendi, tum ad

3. eas, quæ & intelligendi sunt principia. Amplius, si animæ intellectiuæ naturalis omnium indita est cognitio: nō videtur rationi esse consentaneū, ex corporis commercio, tantum recepisse detrimenti, vt omnium quæ nouerat, eā caperet obliuio: nullus enim homo obliuiscitur ea, quæ naturaliter nouit, veluti omne totum maius esse sua parte, & quæ sunt generis eiusdem. Adde, id esse maximè absurdum, vt alicuius rei naturalis operatio, siue per id sustineat iacturam, quod sibi inest secundum naturam. Amplius, deficiente aliquo sensu, simul eorum deficit scientia, quæ illo sensu parari possunt: nam qui cæcus nascitur, nullam habet de colorib. scientiam: sed id minimè accideret, si animæ intellectiuæ omnium inditæ essent intelligibiliū rationes. Quare, etsi homo in intelligendo cum angelis conueniat, plurimū dissidet tñ ab angelicarum mentium virtutis eminentia: mentes siquidem illæ beatissimæ, speciebus à principio exornatæ sunt, ad quas intellectus humanus, est in potentia tantùmodo cōditus, habetq; quasdam regulas, veluti quasdam impressiones, annulo primæ veritatis sibi impressas, atque sculptas, quibus capax effectus est ad omnium scientiam cognitionemque habendā.

Intelligere nostrum defecit.

14. de trin. 15. Regula scripta.

Vbinam scriptæ sunt, ait August. regulæ illæ, quib. animus humanus iustum & iniustum agnoscit, & habendū esse quod ipse non habet? proculdubio in lib. lucis illius, quæ veritas dicitur, vnde omnis lex iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquā imprimendo transfertur: sicut imago ex anulo, in ceram transit, & annulum non relinquit: qui verò non operatur, & tamē videt quid operandum sit; ipse est, qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur: qui autem nec videt, quemadmodū sit viuendum, excusabilius quidem peccat, quia nō est cognitæ legis transgressor; sed etiam ipse splendore aliquoties vbiq; præsentis veritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Si hoc modo intellexeris Platonis ideas, facilè euades perplexas multorum quæst. sicut circa fin. 1. Pymandri, & in 12. lib. fusius copiosiusque disputauimus: aiunt n. nonnulli, sensibilium rerum formas per se sine materia subsistentes, à Platone positas fuisse, quarū participatione, intellectus humanus sensibilium acquirit scientiam, nam quemadmodum materia corporalis, ideæ lapidis participatione, fit hic lapis: ita planè intellectus ideæ lapidis participatione, intelligit lapidem. Addunt etiam, ideæ participationem, per aliquam eiusdem in participāte similitudinem fieri, veluti exemplar, præ se fert participationem, atque similitudinem exemplaris. Hoc ergo modo, sicut formæ sensibiles, quæ sunt in materia corporali, ab ideis, veluti ab earum simulachris, proficiscuntur: ita & nostri intellectus species intelligibiles, ab huiusmodi, effluunt ideis, veluti earundem impressiones, & depictæ imagines, vnde fiebat, vt scientiæ & definitiones ad ideas referrent, sicuti ibi diximus. Verum Auicenna decedens ab hac sententia, autumat omnium rerum sensibilium intelligibiles species intellectibus separatis immaterialiter præexistere: & à primo quidem intellectu, in secundum: & à secundo in tertium: & sic deinceps in oēs demanari, vsque ad vltimum intellectum separatum, quem ipse vocat intellectum agentem: ab ipso autem intellectu agente, in animas humanas, species intelligibiles effluere, formas verò sensibiles in materiam corporalem; Insuper arbitratur, huiusmodi species simul interire cum actu intelligendi, ideoque nostro opus esse intellectui iteratis conuersionibus, vt nouos queat producere actus intelligendi non enim sicut Plato dicit, animæ intellectiuæ scientiam naturaliter inditam esse, eamq; immobiliter permanere. Verùm si res ita se haberet, quare ergo anima vnita est corpori? non vtique propter corpus: quia neque propter materiam est forma, neque propter mobile motor: frustrà enim corpori vniretur, si posset intelligere, suamque operationem exercere sine corpore. Si verò dixeris, animam sēsuum ministerium appetere, quorum adminiculis confricata, atque excitata, animaduertat ea, quorum inditas habet intelligibiles species, sed tunc sensus animam consopitam magis excitarent, quàm iuuarent ad rerum scientiam comparandam; posset enim absque sensuum ministerio, omnium sensibilium cognitionem adipisci, atque ita cæcus scientiam haberet de coloribus, quod est omninò erroneum. Itaque species intelligibiles, quas noster participat intellectus, in aliquod principium per suam essentiam intelligibile, in Deū scilicet, referri necesse est: à quo formis sensibilium, atque materialium mediantibus, intellectui imprimuntur humano, propter conditiones præsentis vitæ, in qua necesse est intelligente phantasmata speculari. Intellectus sanè hominis non eget substantijs separatis, quibus de potentia ad actum intelligendi deducatur: quandoquidem id sibi præstetur ab intellectu agente, qui est quædam virtus animæ intellectiuæ, nusquam extra ipsam cōsistens, sicut paulò post dicemus, cum de intellectu agente, nobis erit disputandum, neque valet illa ratio, quòd sicut sensibilia actu existentia extra animā, causæ sunt eorum, quæ sensu percipiuntur: ita intelligibilia, causæ eorū, quæ intelliguntur, propterea, quòd sensibilia illa, actu sunt sensibilia, non autem actu intelligibilia, ideoque similitudo reijcitur. Fauet huic præpositæ doctrinæ idem Augnst. in lib. de vera relig. cap. 31. De omnibus, inquit, pulchris, per legem pulchritudinis iudicamus, de ipsa verò lege minimè: vult enim in nobis quasdam esse immutabiles leges quæ supra rationalem animam sunt: ibique esse primam vitam, & primam essentiam, vbi est prima sapientia. Quapropter, tantò meliora esse iudico, quæ oculis cerno: quantò viciniora pro sui natura sunt his, quæ animo intelligo. Et in 2. de lib. arb. c. 10. Satis est, inquit, quòd istas tanquam regulas, & quædam lumina virtutum, & vera, & incommutabilia sunt, veruntamen huiusmodi regulæ, proximæ esse nequeunt mensuræ, quibus de alijs immediatè iudicemus; propterea, quòd sint nimis vniuersales, atque communes, respectu nostri intellectus, ac rerum omnium, quarum veritatem quærimus, iudiciumq; proferre intendimus. Necessariæ ergo sunt illæ formulæ à materialib. & sensibilib⁹ abstractæ, vt per eas ad singularia declinantes, ideis simulachra conferamus: hoc enim modo metientes, formulis congrua approbamus, incongrua verò reijcimus. Sed *dices* fortassis, species intelligibiles, ex intellectus possibilis substantia effluere, August. authoritate fretus, sic in lib. de trinit. philosophantis. *Illa, inquit, corpora sunt, quæ foris per sensus carnis anima adamauit, eorumq; diuturna quadā familiaritate implicata, nec secū potest introrsum tanquam in regionem incorporeæ naturæ ipsa corpora inferre, imagines eorū conuoluit, & rapit, factas in semetipsa de semetipsa.* igitur si illæ imagines sunt sic factæ: profectò de intellectus substantia, & non de phantasmatib. haustis à sensibus, depromuntur, vnde & subdit, *dat enim eis formandis quiddam substantiæ suæ.* Sed hæc obiectio facilè soluitur, si sequentia AVGVSTINI verba perpendamus, ex quibus clarè dignoscitur, non de speciebus intelligibilibus, sed de ipsis phantasmatibus fuisse locutum.

Idea Plat.

Intellect⁹ formæ inditæ. Auic. opi.

In quo dissent a Plat.

Species intelligibiles vnde.

August. doctrina de formulis intellectus.

Obiect. 10. de trin. c. 5.

Solutio.

Intellect⁹ formę inditæ. Illas, inquit, animæ partes, quæ corporum similitudinibus informantur, cum bestijs nos habere communes sensus, dat autem aliquid suæ substantiæ, quia hauriuntur virtute intellectus agentis, vnde fiunt species intelligibiles, quæ in ipso intellectu possibili recipiuntur: propterea dicit, ex ipsa, & in ipsa fieri anima, nempè ex intellectu agente, & phantasmate, & in ipso intellectu possibili condi, atque recipi. *Socrates in theeteto.* Socrates apud Platonem aptissima vtitur metaphora, pro huiusmodi formularum elucidanda, depromendaque notitia. *Obstetricu̅ filius.* Ego, inquit, in docendo, obstetrici per similis sum, quippe qui non induco scientiam, sed educo; sicut illa conceptos iam fœtus educit in lucem: egent ergo illæ formulæ phantasmatum adminiculis, quibus educantur in lucem: ac proinde non sufficit sola conuersio ad primam intelligentiam, vt dixit Auicenna, neque idearũ participatio, vt Plato censuit, sicut quidam dicunt. *Orpheus.* Orpheus Musas esse dicit Iouis, & memoriæ filias: propterea, quòd in memoria scientiæ delitescant, quę nobis tributæ sunt ab omnium parente Deo. *Plato 7. ep. ad Dionys.* Etenim, vt dicit Plato, diuina nõ exprimuntur, nisi ex diuturna consuetudine ad ipsa, vitæq; coniunctione: tunc mens per suam formulam suæ ideæ quadrare dicitur, non secus, ac cera, quæ ab annulo formata est, quæq; suo congruit exemplari: illa enim quadratio, vera & distincta est hominis intelligentia, qua homo res veras parere dicitur. *Quando*, inquit Plato in conuiuio, *animus diuinæ pulchritudinis amator, diuinas attigerit rationes: tunc non amplius simulachra attingit, sed res veras parit in seipso, partasq; nutrit, & fouet.* Ex quo patet, Platonem posuisse simulachra, quæ nos phantasmata vocamus, necessaria esse ad formulas nobis insitas excitandas: in quo planè non *August. 83. qu. 46.* dissidet ab Augustino. Quare illa idearum participatio, non video quomodo huic Platonis congruere possit sen- *Simulach. necessaria.* tentiæ: illa enim simulachrorum non indiget officio, hic verò dicit, non nisi per huiusmodi simulachra res veras nos *10. Tri. 14.* consequi posse. Consentit his August. 10. de trinit. 14. *Stant*, inquit, *ipsæ intelligibiles, & non sensibiles rationes, ad quas mentis acie peruenire, paucorum est, & cum peruenerit, quantum fieri potuit, non in eis manet ipse peruentor: sed velut acie reuerberata repellitur.* Rationes igitur videmus, licèt pauci in illa visione permaneant. Et lib. 9 de trini. c. 6. dicit huiusmodi regulas esse supra mentem nostram incommutabiles, & *Aug. opin.* permanentes. Ex quibus licet colligere Augustinum voluisse, mentem humanam in lumine diuino, & veritates intelligere æternas, & ipsas incommutabiles regulas, quibus tangimur, & illuminamur. Quare, quemadmodum ipsius oculi visio, ab externo lumine, sicuti à causa fit vniuersali: & à scintilla quadam inde accensa, tanquam à cau- *Princip.* sa particulari; ita planè actus intelligendi ab ampla Dei mente, & nostra dependet: à Dei lumine, & nostra scin- *Psal. 35.* tilla nobis conata: *Quoniam apud te est fons vitæ.* ait Dauid, *& in lumine tuo videbimus lumen*: propterea, quòd sol sine sole non cernitur, neque aër sine aure auditur, neq; Deus sine Deo cognoscitur. Inseruit ergo mentibus hominum ille noster agricola, & parens Deus, quædam semina, quibus possent notiones rerum edere, non secus, ac ore per linguam rerum nomina fingere, adiuuantibus, propter huius vitæ conditionem, simulachris ex sensibilibus, atq; materialibus rebus haustis, atque abstractis. Ipse qui est *Medium.* nostræ cognitionis principium, & medium, est & finis: nã & in ipsa luce æterna rationes discernimus, & incõmutabiles regulas: denique ipsam duntaxat cognoscimus rerũ omnium rationem: quia Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Quomodo ergo istæ diuinæ regulæ mentibus inditæ sint humanis, ad mentem Platonis, Socratis, & Augustini, dixi.

CAP. IX.

Intellectui formæ inditæ secundum peripatheticos.

QVid de huiusmodi formulis peripathetici dixerint, silentio tegi minimè conuenit, propter rei grauitatẽ, & peripatheticæ doctrinæ authoritatem. Porrò philoso. *3. de an. 14* in 3. *de an.* sicut supra dictum est, nostrum intellectum tabulæ comparat, in qua nihil est descriptum: in libro verò de generatione animalium, de foris venire affirmat. Tunc alterum enim eorum euenire necesse est: aut animam intelle- *Intellectꝰ formę inditæ.* ctiuam de nouo creari, quod enim de foris venit, de potentia materiæ non producitur: aut ante corpus præfuisse, sed creatio peripatheticis non probatur: præfuit ergo, & quidem rationum & scientiarum plena, quas ex corporeis *Sup. 2. 22.* sensibus non hauserat, sed ab omnium opifice acceperat: hæc dixerim secundum peripatheticorum fundamenta. Quomodo autem veritas rei se habeat, huius libri determinatio. Obliuiscitur autem omnium, cum corpori coniungitur, ob nimium materiæ fluxum, rursumque studio & exercitatione reminiscitur, quemadmodum 7. *phys.* 20. di- *7. phys. 20.* xere videtur: Sedatis, inquit, passionibus & affectibus prauis, sublatisque impedimentis, anima incipit scire & sapere: huius autem primæ scientiæ, nulla est generatio: scire enim & sapere intellectum, perinde est ac sibi consistere & quiescere: ad quiescendum autẽ nulla est generatio, propterea, quòd quæ prius erat in habitu scientia, in actũ depromitur, vbi sola habitus ad actum denominatio cõsurgit, quæ relatio quædam est, ad quam non est motus, 5. *phys.* Quòd si ita res se habet, non multum dissidet à Pla- *Tabula rasa.* tone Aristoteles, si anima corpus præcesserit, neque dicẽdum est, eam in ignorantiæ, & inscitiæ tenebris tãto tempóre vixisse. Itaque illa tabulæ similitudo, non ad simpliciter esse intellectus referenda est, sed ad corporatam operationem, huius vel illius respectu indiuidui: est enim anima in pura potentia, vt hæc, vel illa intelligat phantasmata, ac simulachra percipiat, propterea ad scientiæ primæ huius hominis, per quietem & constantiam intellectꝰ, illa tabellæ ratio referenda est, quam Plato reminiscen- *Iamblicus.* tiæ nomine appellauit. Præterea Iamblicus in Simposio Platonis profitetur, ideas nihil aliud esse, quàm rationes & rerum similitudines, in anima mundi formatas, quibus *Ideæ in anima mundi.* rerum teneat notiones, easque producere sciat in vltimo mundi complemento. Dicitur enim animam mundi duos ordines habere, & primò quidem ab omnium principe Deo egredi, secundò autem ad eundem reuerti: dum autem reuertitur, plures pertransit imaginandi gradus. Pri- *Sex gradus amoris.* mus certè vocatur amoris origo: secundus verò amoris pabulum: amoris incendium tertius: quartus amoris impetus: quintus amoris perfectio: vltimus amoris status. Primò reuertitur, secundò illustratur, tertiò inhęret, quartò appropinquat, quintò in ea sigillantur omnium rerum formę, vltimò omnes illæ rerum ideæ esse habent quietũ, vocaturque mundi ornamentum, atque complementum. Adde ad hæc, animam humanam consimiles gradus conscendere. & in quinto gradu omnium rerum rationes impressas accipere. Quam ob rem, qui Platonem imitantur, aiunt, animam hominis in signifero circulo fuisse creatam, ibique antequam ad corpus descenderet, sublunarium idearum adimpleri, exornarique notionibus, atque ita in corpus illapsam, eiusdemque mole oppressam, ac materiæ fluentis diuturna consuetudine prægrauatam, quæ prius didicerat, obliuioni tradere: cùm verò postea exteriorum sensuum rationibus, & phantasmatibus admonetur, in mentem reuocaret, veluti ex graui somno ex- *Idearũ pia interpret.* citatam, quæ prius obliuioni mandauerat. Verum hæc omnia sub figmentis dicta sunt, vt porta intelligendi clauderetur prophanis: anima enim mundi, vt sæpius dictum est, Spiritus Sanctus nominatur, qui à Patre. Filioque procedit, quique est amor in diuinis, & animæ humanæ infusus, omnium rerum largitur, atque infundit notiones. Noster Mercurius, ideas in stellarum imaginibus collo- *Mercur. opi.* cauit: Deus cum sit perfectissimus mundi opifex, inquit, hunc elementarium mundum, instar cælestis condidit, cælestis verò, instar spiritualis, & intelligibilis, atque ita tot in cælestibus ideas inuenies, quot in elementario habentur species rerum. Vnde fit, vt quodlibet sydus suo proprio dominetur ideato, videlicet taurus tauris, leo leonibꝰ, scorpius scorpijs, serpens serpentibus, & quæ similiter se habent. Porro, Plat. in Par. clarissi- *Plat. opin. de ideis.* mè docet, ideas esse similitudines rerũ impartibiles, à rebꝰ non distantes, nec eisdem vnitas atque coniunctas: ita quod ipsarum partes non sint in varijs hominibus distractæ, instar partium velaminis, quib. diuersi conteguntur, sed potius diei præ se ferunt simulachrum, qui omnib. totus adest: ita & huiusmodi omnib. ad suos indiuiduis, sine aliqua

suarum

Intellect⁹ formæ in. dicæ. Forma Idea.

suarum partium distractione, atq; dispēdio. Quare quòd Aristoteli sunt species rerum, Platoni quidem sunt ideæ, quæ ideo formæ nominantur, eò quòd forma res formet, vt dicit Plato in Timæo, vel sit ratio formandi: sunt enim huiusmodi formæ intellectus humano formandarum rerum rationes, sunt etiam quidditates, quia vnumquodque sua quidditate, & ratione vniuersali cognoscitur. Denique exemplaria, propterea, quòd omne agens in agendo aliquod intuetur exemplar, ad cuius imaginē sua quoq; opera effingere studet: *omnia facito,* dixit Deus ad Moysen, *secundū exemplar, quod tibi ostensum est in monte:* Auerr. 12. met. 39. ideas appellat materialium rationes formarum, in mēte primi motoris consistentes. Heraclytus dixit huiusmodi formas multū ad scientię acquisitionem facere; quia nimirùm, vnumquodque suo simili deprehenditur, atq; cognoscitur: scientia quoque æternarum est, & non corruptibilium causarum. Itaq; Plato in Parmen. censuit, ideas esse vniuersalia, à singularibus separata, quæ vbique à philosopho vniuersalia appellātur: nec indiscriminatim omnia vniuersalia, sed species & non genera, sed species substantiarū, & non accidentium. Sed de his hactenus, quia circa finem primi Pymandri de his rebus satis dixi: Deinceps diligenter inspiciendum est, quomodo res immateriales ab intellectu humano rationibus deprehendantur æternis. De hac re præclarè in lib. 83. q. disseruit August. vbi clarissimè docet, omnium creaturarum rationes in mente diuina existere, quibus omnia formantur, atque anima intellectiua cognoscit omnia: non quidem in hac vita obiectiuè, sed causaliter: in obiecto n. aliquid cognosci: perinde est, ac imagines in speculo intueri: proinde huiusmodi cognitio beatissimis spiritibus in patria degentibus, est attribuenda. Alio modo aliquid cognoscitur in aliquo, veluti in cognitionis principio, sicut in sole cernuntur ea, quæ videntur in sole: atque ita fas erit dicere, omnia ab anima intelligi humana rationib⁹ æternis, quia earum participatione cognoscit omnia. Et reuera, ipsum lumen intellectuale, quod in nobis est, aliud nihil est, quàm quædam increati luminis participata similitudo: *Signatum est super nos lumen vultus tui, domine,* ait Propheta, quo omnia nobis demonstrantur, si illustrationem diuinæ gratiæ recepimus. Pro habenda verò rerum materialium scientia, intelligibilium specierum officio indigemus, sicut capitulo præcedenti dictum est Idipsum asseuerat August. 4. de trinit. *Nunquid,* ait, *quia philosophi documentis certissimis persuadent, æternis rationibus omnia temporalia fieri: propterea potuerunt in ipsis rationibus perspicere, quot sint animalium genera, quæque semina singulorum.* Sunt ergo illis æternis, hæc rerum simulacra necessaria ad acquisitionem scientiarum, rerumque notitiam habendam: non enim nostra intellectiua cognitio, per idola fit, & defluxiones, sicut dixit Democritus, authore philosopho de somno, & vigilia: à corporibus enim, quæ cogitamus, idola atque imagines effluere, nostrasque mentes subintroire putauit, atque ita rerum scientias in nobis generari; siquidem censuit intellectum à sensu non differre: proinde dixit, scientijs de rebus habēdis, solam sensibilium immutationem sufficere: eandemque per imaginum defluxiones, arbitratus est fieri, & in huiusmodi defluxionibus, omnem prorsus actionem collocauit. Arist. in lib. de an. intellectum, seu animam intellectiuam, clarè discernit à sensibus, ipsumque sentire, non animæ tantum, sed etiam totius coniuncti actum esse voluit: quia verò ex sensibilibus externis, coniunctum sua recipit simulachra, quibus sibi comparat rerum notitiam, atque scientiam: in hoc à Democrito minimè dissidet philos. sensitiuæ enim operationes partis, à sensibilibus mè impressionibus depromuntur, non tamen per defluxionis modum, vt sentit Democ. Dicit autem philos. intellectus operationem, à corporis communione non demanare, nihilque corporeum in rem incorpoream, virtutem habere rei alicuius imprimendæ. Non sufficit ergo ad intellectualem operationem depromendam, sola sensibilium corporum familiaris impressio: sed necessaria est virtus intellectus agentis, à quo phantasmata à sensib. hausta, per cuiusdam abstractionis modū in actu intelligibilia reddātur. Ex quo patet sensibilium cognitioné, totalem nō esse, atque perfectam intellectiuæ causam cognitionis, sed ma-

Moyse. *Auerro.* *Quorum sunt ideæ.* *Intellectus cognoscit res immateriales ratio nib. æternis.* *Psal. 4.* *August. 3.* *Democriti opinio.* *Arist. opin.* *Intellectiua cognitio an sit à sensib.*

gis quodammodo causæ materiā. De Platonis verò opinione, sic quidem philosophantur, nempè intellectualem cognitionem, per immutationem intellectus à sensib. minimè fieri: sed per participationem potius intelligibilium formarum. Sensum etiam ponunt virtutem quandam per se operantē, à sensibilibus verò non immutari, sed potius organa sensuum, ex qua planè immutatione, anima quodammodo excitatur, vt in seipsa sensibilium species formare possit. Corpus nō sentit, dicit August. sed anima per corpus, quo velut nuntio vtitur, ad formādum in seipsa, q̄ extrinsecus nunciatur. Quare ad mentem Platonis, cognitio intellectualis à sensibili non procedit, neque sensibilis à sensibilibus rebus omninò: sensibilia n. animam sensibilem ad sentiendum, sensus verò animam intellectiuam ad intelligendum, excitant. Sed *dices* fortassis, veritatem à sensibus expectandam non esse, propterea, quod omne, q̄ corporeus sensus attingit, sine vlla intermissione temporis commutatur: q̄ autem non manet percipi non potest: atque quia omnia, quæ per corpus sentimus, etiam cùm non adsunt sensibus, imagines tamē eorum patimur, sicut in somno, vel in furore contingere consueuit. Cum igitur sensib⁹ non valemus discernere, vtrum sensibilia, vel imagines falsas sentiamus, nihilq; percipi possit, quod à falso non discernitur: cognitio autem intellectiua, apprehensiua est veritatis: igitur à sensibus vera intellectiua cognitio haberi non potest. *Ad hæc* resp. ex his verbis August. id tantum ostendi, nempè veritatem totaliter à sensibus non esse expectandam: sed necessarium esse lumen intellectus agentis, quo immutabiliter veritatem in rebus mutabilibus cognoscimus, & res ipsas à suis similitudinibus secernimus. Quare, cum sensitiua cognitio, non sit absoluta, & plena cognitionis intellectualis causa: non est mirum, si vltra sēsitiuam sese diffundit, atque extendit. Sed iterum dicis cū August. 12. *super Gene.* non esse putandum facere aliquid corpus in spiritum, tanquam spiritus corpori facienti, materiæ vice subdatur: omni enim modo præstantior est, qui facit ea re, de qua aliquid facit: imaginem ergo corporis, non corpus spiritui ingerit, & imprimit, sed potius spiritus in seipso, intellectualis ergo cognitio à sensibus non dependet: *Dico,* de imaginaria, & non de actuali cognitione Augustinum fuisse locutum: *Vis enim imaginaria,* inquit Plato, *operationem, quæ est solius animæ, habet,* hac quoque ratione vsus est August. qua ostenderet, à corporibus in vim imaginatiam, suas similitudines non imprimi, sed ab ipsamet anima id fieri, sed tum in ipsa vi imaginatia, nō solum passiua, verum etiam, & actiua constituenda est potentia. Veruntamen apud philosophum actio imaginatiuæ virtutis, ad totum coniunctū pertinet: quò fit, vt corpus sensibile nobilius sit organo animalis, habeatque ad ipsum cōparationem, veluti ens in actu, ad ens in potentia, & coloratum in actu, ad pupillam, quæ colorata est in potentia: hoc modo si intellexeris, nullus remanet ambigendi locus sed quoniam ad speciei intelligibilis negotium decursit oratio, par est, vt de illa aliquid dicamus.

Species intelligibilis est necessaria. *Plat. opin.* *Aug. 12. super Gen.* *Obiect.* *August. 8. 3. quæst.* *Solutio.* *Obiect.* *Solutio.*

CAP. X.

De specie intelligibili, quod sit necessaria.

Speciem intelligibilé, impressam esse in intellectu possibili, productam ab intellectu agente, distinctamque realiter à phantasmate etiam illustrato, cū præcipuis theologiæ atque philosophiæ doctoribus confitemur. Etenim, intellectus possibilis, cum sit in pura potentia in genere intelligibilium; in actu vt constituatur per aliquam formam necesse est, qua formaliter fit intelligens, quoniam autem phantasma etiam illustratum, in intellectu recipi non potest, materiale est enim, propterea, quòd idem sit secundum rem illustratum, & non illustratum, veluti idem color est in luce, & in tenebris, igitur, præter phantasmata, ponenda est forma immaterialis, quæ vocatur species intelligibilis, producta vtique ab intellectu agente, receptaque in intellectu possibili, qua ipse intellectus actuatur & perficitur. Et reuera, obiectum cognoscibile proportionem habet ad virtutem cognoscitiuam. Triplex autem est gradus cognoscitiuæ virtutis. Quædam autem virtus cognoscitiua est actus organi corporalis, sensus scilicet: cuius potentiæ sensi-

Necesse est ponere speciē intelligibilem. *Triplex gradus cognoscitiuæ virt.*

Speciei intelligibilis necessitas. sensitiuæ obiectum, est forma in materia corporali existēs,
quoniam verò materia est indiuiduationis principium;
hac de causa, omnis sensitiuæ partis potentia, singularium
est cognoscitiua seu virtutem habet cognoscendi. Quædā
autem virtus cognoscitiua, nempè angeli, quia non est a-
ctus organi corporei, neque aliquo modo corpori coniū-
cta; propterea habet pro suo obiecto formam sine mate-
ria subsistentem, quare, etsi materialia ab angelis cognos-
cantur, non nisi tamen per immaterialia percipiuntur; in
se ipsis profectò, vel in Deo. Tertius gradus cognoscendi
ad intellectum pertinet humanum: qui tametsi non sit a-
licuius organi actus, est nihilominus virtus animę, quæ est
forma corporis, quamobrem illius proprium est, formam
in materia quidem corporali cognoscere indiuidualiter
Alia ratio. existentem, non tamen in materia se taliter habentē. Por-
rò, cognoscere id, quod est in materia indiuiduali, non
quatenus est in tali materia, haud dubium, quin sit formā
à materia indiuiduali, quam repræsentant phantasmata,
abstrahere. vnde fit, vt intellectus humanus, abstrahendo
à phantasmatibus, materialia intelligat; & à phantasmate
& intellectu agente, per speciem intelligibilem haustam.
Profectò fieri non potest, vt aliquod potentiale essentiali-
ter, fiat in actu formaliter, nisi per aliquod in eo intrinse-
cè receptum, sicut fieri non potest, vt aliquod sit actu ca-
lidum, nisi per calorem sibi intrinsecum. Etenim intelle-
Recipere est pati. ctus possibilis, non solùm recipit, sed etiam actiuè produ-
cit actum intelligendi. Proindè, quod dicitur à philoso-
pho, quòd intelligere & recipere est pati, ita intelligendū
est; vt illud verum sit antecedenter: quia nimirum primū
necesse est, vt intellectus recipiat speciem, qua fiat in actu,
vnde & illud recipere, quod dicitur pati, non accipitur à
philosopho intelligere formaliter, sed antecedenter po-
Alia ratio. tius, atque causaliter. Phantasma præterea, quamuis illu-
minatum, suam relinquere non valet insitam materiali-
tatem, propterea actuare non potest intellectum possibi-
lem, quò intellectionem elicere queat: non enim potest
quidditatem intellectui vniuersalem offerre in esse obie-
ctiuo; nisi producta specie, quæ est vniuersalis in repræ-
Alia ratio. sentando. Denique, primum quod recipitur in intellectu
possibili, non est ipsum intelligere; sicut quidam sentire
3. de an. 5. videntur, propter philosophi sententiā dicentis: *intellectus
nihil est eorum, quæ sunt ante intelligere*; quòd planè intelligen-
dum est, atque accipiendum intelligere causaliter, & non
formaliter, est autem causaliter intelligere, specie actuari;
qua in primo actu intellectus positus, in actum prodit in-
telligendi ad hunc quoque modum intelligere Commē-
Com. 3 de an. cō. 18. tator accepit, asserens intelligere nihil aliud esse, quàm
has intentiones recipere. Itaque species intelligibilis non
est id, quod primo intelligitur, sed quo mediante aliquid
intelligitur, alioquin scientiæ non essent de rebus, quæ
sunt extra animam, sed de speciebus intelligibilibus, in a-
nima existentibus, quod est falsum omninò. scientiæ enim
sunt de rebus, quæ sunt extra animam. Similiter etiam se
habet species, & similitudo rei visibilis: id enim quod vi-
detur, est extra animam, res scilicet colorata, species verò,
Duplex operatio sensitiua partis. qua videtur, est in oculo. Quare, quemadmodum duplex
in parte sensitiua conspicitur operatio; vna quidem in sen-
su exteriori, quando à præsente immutatur sensibili, suum
namque sine materia cognoscit obiectum, in præsentia
materiæ tamen, idque cum circumstantijs conditionibus,
atque appendicis eiusdem: alia est interioris sensus opera-
tio, qua virtus imaginatiua, aliquod sibi format idolum
rei absentis: & hæc quidem cognitio fit sine materia, &
materiæ præsentia, non tamen eiusdem conditionibus re-
motis; Ita planè duplex operatio, seu cognitio in parte in-
tellectiua consistit, quarū prima intellectus possibilis, spe-
cie vestitur, atq; informatur intelligibili: secūda verò pro-
greditur ad actū intelligendi, diuidendo, componēdo, &
definiendo, quæ per speciem intelligibilē perceperat. Ve-
rùm tamen intellectus cognoscit suū obiectum sine mate-
ria, absq; eiusdē præsentia, & conditionibus: quia cognos-
cit absentia, quoniā non lapis, sed species lapidis est in in-
Quomodo fit species intelligib. tellectu. Adde, q intelligit quidditatem rei, absque condi-
tionib. materiæ, eò quòd vniuersaliter intelligit: quæ om-
nia cognitioni sensitiuæ attribui non possunt: virtute si-
quidem, atque conuersione intellectus agentis super phā-
tasmata quędā resplendet, atq; resultat in intellectu possi- *Speciei intelligibilis necessitas.*
bili similitudo, eorum tantum repræsentatiua, quò ad nā-
turam speciei, quorū sunt phantasmata, atque ita abstrahi
dicitur species intelligibilis à phantasmatibus: non enim
eadem forma numero, quæ prius fuit in phantasmate, po-
stea est in intellectu, ob suam, vt dictum est, materialitatē:
sed species intelligibilis recipitur, quæ est similitudo rei, à
phantasmate, & intellectu agente causata, rei vniuersali-
ter repræsentatiua: intellectus enim est locus specierum,
quippe qui intentiones colligit, & similitudines rerum: res
siquidem cognitæ animæ insident, non secundùm reale,
sed secundùm esse similitudinis. Quemadmodum igitur
species sensibilis rē repræsentat, & obiectū sēsibile, & qui-
dem particulariter: ita species certè intelligibilis, rem in-
telligibilem, cuius est species vniuersaliter. Lumen, n. cùm
colorum speciebus oculis offertur, ibique species coloris
vbi fuerint aggregatæ, ad sensum deferuntur commu:ē,
inde purius, ac spiritualius, ad virtutem imaginatiuam, & *Ratio.*
phantasticam deducūtur. Ratio autem quoniā circa phā-
tasmata negotiatur, intelligibiles elicit species: deinde po-
tentia intellectiua superior, spiritus videlicet, siue mens,
his cognitis, quæ ratio aduexit, ad lumen puræ simplicisq;
intelligentiæ adducit. Ex quib. omnibus facilè colligitur, *Species non*
speciem intelligibilem, non esse id, quod primò intelligi- *est id quod*
tur, sed id potius, quo intellectus intelligit: alioquin illorū *primo in-*
sententia esset approbanda, qui dicebant, omne q videtur, *telligitur.*
tur, esse verum, & contradictoria simul esse vera: dicebāt
enim à nobis, & primo, & solas species intelligi: eo quod
vires, quæ sunt in nobis, non nisi proprias percipiunt pas-
siones, sicq; ab intellectu solam suam passionem, speciem
videlicet intelligibilem percipi. Quòd si sola propria pas-
sio à potentia sensitiua, siue intellectiua cognosceretur,
profectò de ea sola ferre iudiciū posset. Verùm, cū potētia
cognoscitiua ita afficiat animū cognoscentis, vt id verum
putet, q illa dictauerit: iudicium ergo illius potentiæ pro-
priā sequetur passionem semper, atque ita omne iudicium
verum apparebit: qui n. sanum habet gustum, dulce mel
dicet esse: qui verò infectum, amarum: sicque de vna, ea-
demque re contradictoria prolata, erunt vera: & omnis o-
pinio æqualiter erit vera, omnisque similiter acceptio. Nō
ergo species intelligibilis se habet ad intellectum vt q. sed
vt quo: siquidē est rei intellectæ similitudo, & forma, qua
intellectus intelligit, quoniā autem supra seipsum intelle- *Intelligit*
ctus reflectitur: proinde eadē quidem reflexione percipit *suum intel-*
suum intelligere, & speciem quoque intelligibile, per quā *ligere.*
intelligit, vnde fit, vt species intelligibilis post illius intel-
lectionem intelligatur, cuius ipsa est species, & similitu-
do. Cum ergo hæc ita se habeant, omninò censendum est,
intellectioni nostræ speciem intelligibilem necessariam
esse. Et tenera, si intellectus separatus recipit huiusmodi *Rationes*
species, vt patet in notitia vespertina angelorum, qua res *theologicæ.*
abstractiuè, & non intuitiuè, idque per infusas sibi species 1.
contemplabantur: igitur intellectus coniunctus, species
recipere potest: in his n. quę sunt eiusdem rationis forma-
lis, q vni conuenit, & alteri similiter potest conuenire, in-
tellectus autem separatus, & coniunctus sunt eiusdem ra-
tionis: imo interdum cōtingit, vt sint idem numero, ergo
quod prius. Amplius beatissimæ Christi animæ, multa 2.
quidem erant cognita, quorum conspectus non aderat,
nec solum in verbo, verumetiā & in proprio genere Pau-
lus quoque illorum meminerat, quæ in raptu viderat, nō
quidem per phātasmata, quia eorum phantasmata habe-
ri non poterant. sunt ergo necessariæ species intelligibiles.
Amplius, si intellectus modo fuerit in potētia propinqua, 3.
& accidentali ad aliquid intelligendum, qui prius fuerat
in potentia essentiali remota: mutatur ergo per aliquam
formam, non per obiectum, ad quod sola est relatio ratio-
nis. Per illam ergo formam fit præsens intellectui obiectū
intelligibile: ideoque prior est naturaliter actu intelligēdi:
potentia siquidē propinqua, qua quis potest intelligere,
intelligendi actum pręcedit. & hæc quidē forma, vocatur
species intelligibilis. Intellectus præterea, si prius potest 4.
naturaliter habere sibi præsens obiectum actu vniuersale:
proculdubio, prius habebit speciem intelligibilem, quam
actum intelligendi. Sanè, obiectum ratione sui, actū præ-
cedit, igitur vniuersalitas, quæ est propria obiecti cōditio

quæ-

Speciei intelligibilis necessitas.
Vniuersalitas conditio obiecti.

quatenus est obiectum, actum præcedit intelligẽdi, quod
quidem exequi non potest sine specie intelligibili: præce-
dat ergo ipsum intelligere, atque necessaria est nostræ in-
tellectioni conficiendæ. Quòd si dixeris, eandem speciem
numero, duas rationes diuersas, nempè ut obiectum vniuer-
sale, & singulare repræsentare non posse, ideoque phan-
tasma, quod ex sui natura obiectum præ se fert, sub singu-
laris ratione, idem sub ratione vniuersalis repræsentare
non posse. *Dico*, eandem omninò speciem, diuerso tamen
respectu, obiectum diuersimode repræsentare posse: non
enim eodem modo noctu lucentia colores illuminatos
ostendunt, sicut in die, solis lumine fulgurante. Eodẽ quo-
que modo in obiecto opposita eadem species repræsen-
tare poterit, diuerso lumine affecta, phantasiæ scilicet, &
5. intellectus agentis: ergo quod prius. Amplius, sicut ars se
habet ad materiam, ita intellectus agens ad intellectum
possibilem, sed ars materiæ imprimit suæ conditionis si-
gillum: igitur intellectus agens, cui^9 opus est, omnia face-
re, intellectui agentis suæ conceptionis imprimis formã,
propterea quòd est omnia fieri, sed primus terminus a-
ctionis intellectus agẽtis, est vniuersale in actu, quod actũ
præcedit intelligendi: prius ergo recipitur species in intel-
lectu possibili, quàm actus intelligendi: neque esse potest
vniuersale sine specie intelligibili. Actio igitur intellectus
agentis, qua de repræsentatiuo singularis, facit vniuersalis
repræsentatiuum, ad aliquam realem formam termina-
tur: quæ vniuersale, quatenus est vniuersale, formaliter re-
præsentat: alioquin actio eius ad vniuersale sub ratione v-
niuersalis mutari non posset, quæ quidem absque specie
6. intelligibili esse nequeunt. Iterum, intellectui possibili an-
te actum elicitum, obiectum præsens esse non potest, in
cognitione quidem abstractiua, nisi aliquo repræsentati-
uo mediante, specie scilicet intelligibili. sed obiectum in-
telligibile, fit illi præsens virtute phantasmatis, & intelle-
ctus agentis: quæ intellectui proxima agunt ad modum
naturæ, atque ita in illo causant præsentiam obiecti: neces-
saria ergo species intelligibilis. Item, si sensui quidem cõ-
7. muni color præsens est, non solum quia visui præsens est,
verùm etiam, quia organo adest sensus communis per spe-
ciei præsentiam: id enim facit ad potentiæ cognitiuæ per-
fectionem, posse vnitum præsens habere obiectum, sub
ea planè ratione, qua est talis obiectum potentiæ: igitur,
intellectui possibili, præsens erit obiectũ, non solùm quia
virtuti præsens est phantasticæ: sed etiam quia in intellectu
fulget per speciem intelligibilem: alioquin imperfectior
esset sensu communi; quod est falsum: imperfectus siquidẽ
esset intellectus, si suam operationem circa proprium ob-
iectum habere non posset: nisi per virtutem phantasticã:
propterea quòd intellectui, quatenus est potentia, virtus
phantastica contingenter coniungitur. Dependere autem
in propria operatione promenda, à re sibi contingenter
connexa, non paruam sonat imperfectionem. Ponenda
est ergo in intellectu possibili species intelligibilis, natu-
raliter prior actu intelligendi.

CAP. XI.

Argumenta contraria.

1. NOn defuerunt homines acri ingenio, qui contra præ-
dicta acutè & ingeniosè argumentati sunt. Illa, in-
quiunt, virtus, quæ non est organica, sed summè disposita
ad actum intelligendi, nullam potest priorem actu speciẽ
recipere: id enim sensui competit, qui est potentia orga-
nica, sed intellectus possibilis non est virtus organica, vt ex
supradictis patet: igitur non prius recipit speciem intelli-
2. gibilem, quàm actum intelligendi. Amplius, illa ponenda
sunt in intellectu possibili, circa quæ, vel in quibus intelle-
3. de anim. ctus, quod quid est speculatur, sed huiusmodi sunt phan-
tasmata, authore philosopho, & non species intelligibiles:
Speculamur, inquit, quod quid est in phantasmatibus, quæ
se habent ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum: pro-
inde nihil sine phantasmate intelligimus, non ergo ponẽ-
dæ sunt species intelligibiles, sed phantasmata sufficere
Aug. 15. de trinit. possunt. Sic etiam docet August. verbum non ex specie,
sed ex habitu gigni, ex ipsa profectò scientia, quam me-
3. moria tenemus. Iterum, species impressa ab obiecto, sin-
gulare præ se fert, & non vniuersale, actio enim est singu-
laris, à quocunque igitur fuerit impressa: singulare præ se
ferat, & non vniuersale, quod intellectui offertur, necesse
est. Nulla ergo species impressa intelligibile sub ratione
intelligibilis, siue vniuersalis, repræsentare potest. Profe-
ctò, præsentia obiecti, est causa speciei, & non species ob-
iecti, non enim, quia species est in oculo, ideo præsens est
obiectum, sed potius ideo præsens est species, quia obiecti
præsentia oculo adest. Primi ergo obiecti repræsentatio
per speciem non fit: ideoque speciei necessitas stabiliri nõ
potest, propter obiecti potentiam. Præterea, quemadmo-
dum vnum corpus, authore Algazele 4. *met.* diuersis simul 4.
figuris depingi, figurarique non potest: ita planè, nec idem
intellectus diuersis obiectis simul, sed si species in intelle-
ctu esset forma naturaliter agens pro intellectione confi-
cienda: plurimæ quoque possent esse simul, atque simul a-
gere, propterea, quòd non sit maior ratio de vna quàm de
altera. Non ergo necessaria est speciei intelligibilis præsen-
tia: sed sufficit phantasma, & intellectus agens cum intelle-
ctu possibili, ad intellectionem producendam. Iterum, si
species intelligibilis est omnibus modis necessaria, nũc in-
tellectus possibilis, passionem realem sentiret, atque expe- 5.
riretur in speciei huiusmodi receptione, esset que illius
perfectio realis, atque illam reciperet, instar subiecti acci-
dens reale recipientis. Itaque non pateretur intellectus ab
intelligibili, quatenus est intelligibile: sed potius ab agen-
te reali, atque ita intelligere non esset motus rei ad animã,
imò omnis profectò intellectio, esset eius actio absoluta,
sicut forma stans, quæ ad terminum exteriorem non egre-
ditur, quæ omnia sunt absurda. Item, species intelligibilis, 6.
non est quid diuersum ab intelligere, siue intellectione,
cognitio enim primò recipitur in potentia cognoscitiua:
propterea certè, potentia cognoscitiua appellatur, quòd
cognitionem primò recipiat, sed species intelligibilis in
intellectu primò recipitur, vt omnium est sententia: igitur
à cognitione, seu intellectione non dissidet, sicque intel-
lectionem siue intelligere minimè præcedet, quod apertè
aduersatur rationibus suprà positis. Si præterea species in- 7.
telligibilis res esset omninò diuersa ab ipso intelligere, seu
intellectione: tunc fermè antequàm intelligeret esset in a-
ctu, quod Aristoteli non probatur. Inanitèr statuenti, in-
tellectum, quo opinatur anima & intelligit, nihil esse actu
eorum, quæ sunt ante intelligere. Consequentia autẽ per- *3. de ani. 3.*
spicua est satis species siquidem intelligibilis, & ipsum in-
telligere præcedit, & res est realiter diuersa. Adde, quod
prius ipsa intelligeretur, quàm quidditas eius, cuius est
species: ignotum enim ad alicuius rei notitiam ducatum
præbere non potest, sed id à veritate quàm maximè dis-
crepat, alicuius siquidem similitudo non cognoscitur, nisi
eo prius cognito, cui est similitudo: intellectus quoque *3. de ani. 9. & 10.*
docente philosopho, prius intelligit quidditatem, quàm
speciem intelligibilem, ergo quod prius.

CAP. XII.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. dico, maiorem illius falsam esse. non enim talis 1.
corporis dispositio in specie, præsentiæ obiecti cau-
sa censenda est: sed potentia potiùs apprehensiua, quæ ob-
iectum habet actu cognoscibile sibi præsens. Quare hoc
interest inter sensum & intellectum, quòd sensus in parte
corporis, quod organũ illius appellatur, præsens sibi ob-
iectum habeat: intellectus verò tum obiecti præsentiam
actu priorem, tum etiam ipsum actum in ratione recepti-
ua, non ergo species præcisè ordinata est propter organũ:
nam ipsa pars cognitiua suapte natura, obiectum sibi præ-
sens habere potest, secus autem se habet potentia organi-
ca, cui obiectum præsens non est, sed suo organo, nempe
in ea corporis parte, quæ ab organica perficitur potentia.
Itaq; intellectui ob sui pfectionẽ, nobilitatemq; præsens
est obiectum; non quidem organo insculptum atque im-
pressum, organicus enim non est, sed in specie intelli-
gibili, quæ præcedit actum intelligendi. *Ad secundum,* 2.
ad omnes propemodum philosophi autoritates dicen-
dum, eam phantasiæ & intellectus, pro huius vitæ con-
ditione, connexionem haberi; vt nihil in vniuersali in-
telligat homo, cuius singulare in phantasmate non

prius

Speciei intelligibilis necessitas. prius habuerit. Perinde est ergo conuersio ad phantasmata, ac eum, qui vniuersale intelligit, illius singulare imaginari: non enim in phantasmate, sicut in ratione videndi, ab intellectu quod quid, siue quidditas conspicitur; sed in specie intelligibili, prius quidem visa in suo singulari, in phantasmate vtique per phantasiæ virtutem, vnde & intellectus locus specierum dicitur: quia nimirum species saluat & conseruat, quod profectò potentiæ organicæ efficere atque præstare non possunt. Et cum infers, speciem

August. sēt. intelligibilem non in memoria, sed in scientia ab Augustino collocari, dico, speciem intelligibilem positam esse ab Augustino, tametsi illius nomine vsus non fuerit. Vnde 15. *de trinit. c.* 11. cum dixisset, ex scientia, quam memoria tenemus, verbū gigni, mox subdidit, quòd formata cogitano ab ea re, quam scimus, verbum sit. Gignitur, inquit, de scientia quæ manet in animo, qoando eadem scientia intus dicitur sicuti est: simillima est enim visio cogitationis, visioni scientiæ, quando ergo quod est in notitia, hoc est, in verbo, tunc est verum verbum, quando nimirum verbum

Verbū gignit ex scientia. simillimum est rei notæ, de qua gignitur: & imago eius, quando de visione scientiæ, visio cogitationis exoritur: nihil n. refert, quādo id didicerit quis. quod scit loquitur, quando scilicet ad memoriam suam, aciem suæ cogitationis conuerterit, ac si in corde suo dixerit quod sciuerit. Cū igitur ab August. verbum tribuitur memoriæ vi gignenti, idq; scientiæ ratione: obiectum præsens intelligitur ab eo, in memoria intellectiua, cui non est præsens per scientiā, velut habitum à specie distinctum, sed per speciem intelligibilem. Itaq; scientia ibi accipitur, pro habituali obiecti præsentia in memoria intellectiua, quæ virtualiter est sciētia, propterea, quòd ex obiecto præsente, tota virtualiter nascitur. Hæc species, est illa scientia, quæ de potentia es-

8. physic. 2. de anim. sentiali, ad accidentalem, docente philosopho, intellectū deducere dicitur. Differt hæc ab illa, quæ propriè dicitur scientia, eò quòd necessaria sit ante illam propriè dictam, pro primi actus consideratione: disponit enim intellectū, ad actum considerandum. Ex quo patet, quomodo Augustini authoritates sint intelligendæ, de verbi productione. *Ad* 3. consequentia esset recipiēda, si totalis causa spe-

3. ciei esset obiectum. Cum vero ad illius productionem conficiendā, intellectus agens, vt causa partialis accedat, mirum videri non debet, si ex his species genita, obiectum sub opposita ratione singularitatis præ se ferre possit. *Ad confir.* dico, obiectum prius esse præsens intellectui, quàm speciem intelligibilem: sed præsentia reali, qua agens est præsens passo: ex illius siquidem præsentia, siue approximatione, huiusmodi species in intellectu gignitur, quæ est

Præsentia obiecti causa speciei. ratio formalis intellectionis, ex specie vero genita. quæ est imago gignentis, fit obiectum præsens, sub actus cognoscibilis, seu repræsentatæ ratione. Ex quo patet, quòd diuerso respectu, & præsentia obiecti sit causa speciei, & spe-

4. ciei obiecti. *Ad* 4. ratio Algazelis explosa est iampridem: oppositorum enim rationes, authoribus philosopho & Commentatore, 7. *met*: in intellectu non sunt oppositæ: similiter species intelligibiles, non sunt sicut figuræ corporales, quippe quæ secundum Commentatorem, 6. *met*:

5. sint formæ simplices: non ergo valet similitudo. *Ad* 5. intellectus non solum patitur ab obiecto speciem intelligibilem imprimente, passionem verè realem, verum etiam ab eodem obiecto, in specie intelligibili relucente, passionem intentionalem, & illa quidem passio, est receptio intellectionis, quę ab intelligibili exoritur, quatenus in specie resplendet intelligibili. Illud autem pati, est propriè intelligere. Neque ex hoc sequitur, intellectionem non esse motum rei ad animam, nam speciei impressio, huiusmodi motus subit vicem, quatenus in illa specie res habete esse dignoscitur. Itaque intellectio sequens speciem impressam, est motus rei ad animam: intellectione namque obiectum habet esse in anima actualiter cognitum, quod prius habitualiter tantum cognitum habebat. *Ad* 6. spe-

6. cies intelligibilis, vt dixi, non est essentialiter cognitio, sed aliquo modo causa cognitionis, non formaliter, sed cau-

7. saliter, & hoc sufficit. *Ad* 7 iam dixi, intellectum possibilem non esse aliquid formaliter per speciem intelligibilem, ante suum intelligere: quia species intelligibilis, non est de eius essentia, sed bene potentialiter, & antecedenter. Ex hoc negatur confirmationis consequentia. Et cum *Speciei intelligibilis necessitas.* dicis, ab ignoto causam notitiæ non proficisci, dico id veritatem habere in tertio actus intellectus, qui est discursus ab vno ad aliud: in primo autem non opus esse, vt illud quod causat cognitionem, sit primum cognitum, species siquidem coloris in visu existens, in cognitionem ducit coloris, prius tamen qoàm color, minimè cognoscitur.

CAP. XIII.

Alia Argumenta.

IN rebus non parum obscuris, captuq; difficillimis, non vnus illarum, sed plures conscij, atque eruditi consulendi sunt authores, vt sic tandem ex multorum sententijs, aliquid veritatis à nobis videri possit: hanc ob causam aliquorum, & quidem doctissimorum argumenta his nostris comment inserere studui, vt habeat lector locum amplissimum, & ad legendum, & ad disputandum. Arguunt au- 1.
tem, res corporeas, & materiales per formas à phantasmatibus haustas, à nostro quidem intellectu percipi non posse, si per formas à phantasmatibus abstractas res materiales humanus intellectus perciperet, proculdubio falsitas inuenisetur in ipso: intelligeret enim rem aliter, quàm se haberet: materialium namque rerum formæ, à particularibus seiunctæ, separatæque non sunt, quorum quidem singularium similitudines phantasmata gerunt: non ergo intelligit res corporeas, per phantasmatum abstractionē. Reuera. si res materiales, atque naturales sine materia definiti non possunt: quia in earum diffinitionem cadit materia, sicut animal in definitionem hominis, nec ergo intelligi sine materia: materia enim, cum sit indiuiduationis principium, non percipitur per se ab intellectu. Amplius, 2.
si phantasmata, authore philosopho, se habent ad animā *3. de anim.*
intellectiuam, sicut colores ad visum: non ergo continget aliquid intelligi per abstractionem à phantasmatibus, sed per eorundem potius impressionem, quia nimirum phantasmata intellectui impressa, cum intellectu possibili, & lumine intellectus agentis, actum producunt intelligendi, visio enim non fit per aliquarum à coloribus specierum abstractionem, sed per colorum potius in visum impressionem. Neque id fieri potest, vt dicitur, virtute intellectus agentis, quandoquidem ille se habeat ad phantasmata, sicut lumen ad colores: lumen verò non abstrahit aliquid à coloribus, sed potentia visibiles, actu visibiles reddit: nihil ergo per abstractionem à phantasmatibus intellectus humanus potest intelligere. Species præterea intelligibi- 3.
les, se habent ad intellectum humanum, sicut id quod, nō quo intelligitur: omne autem tale, non est abstractum virtute intellectus, sed est res per se subsistens. Sanè, quod intelligitur, actu est in intelligente: id. n. quod actu intelligitur, est ipse intellectus in actu, sed species intelligibilis, est huiusmodi, propterea, quòd ipsa sola, de re intellecta, actu consistit in intellectu percipiente, atque cognoscente: non ergo est quo, sed quod intelligitur: siquidem quod intelligitur, non est extra animam, sed in anima: quod enim est hic, est extra animam, sensibile est & corporeum, quod verò in anima, intelligibile & incorporeum, atque ita est species intelligibilis, sicut dictum est. Amplius, res intellectæ sunt species intelligibiles, res intellectæ sunt passiones animæ: quia voces sunt notæ earum passionum, quæ sunt in anima: igitur passiones animæ sunt species intelligibiles, atque ita sunt ea, quæ actu intelliguntur, non quibus alia fiunt actu intelligibilia, aut intelligi possunt. *Ad hæc*, & similia, facilè est respon- *Solmuntur. argum.*
dare: & ad primum quidem, consequentia non probatur: intellectus enim vnum abstrahit, alterum non intelligendo, vt pota intelligit colorem, non intelligendo coloratum: in quo planè abstrahendi modo, nulla falsitas inuenitur. Secus verò res se haberet, si id fieret per modum compositionis, nempè, si vellet à rebus abstrahere ea, quæ nullo modo realiter abstrahi possunt, nisi per earum corruptionem: vt rationale ab homine, & materia à rebus materialibus. Potest ergo intellectus humanus res corporeas, & materiales intelligere per formas à phantasmatib. haustas, sine aliqua suę intellectionis falsitate, non enim ita abstrahit speciem lapidis à materia,

vt non

Speciei intelligibilis necessitas.

vt non intelligat eam esse in materia: alius siquidem est modus intelligentis in intelligendo, quàm modus rei in essendo; quia nimirum quod intelligitur, est in intellectu immaterialiter, & per modum intellectus, ideo nulla est falsitas. Et, cùm *dicit*, quod phantasmata sunt particularia, à quibus species intelligibiles abstrahuntur: igitur & ipsæ similiter se habebunt. *Dico*, ad cuiuslibet speciei materialis rationem pertinentia, puta hominis, equi, leonis, sine principijs indiuidualibus considerari posse; non enim ad speciei rationem pertinent; hoc enim est abstrahere vniuersale à particularibus, seu speciem intelligibilem à phantasmatibus; speciei vtique naturam speculari, absque indiuiduantium principiorum consideratione, quæ per phantasmata repræsentantur.

Vniuersale.

Ad confirmationem dico, rei naturalis speciem ab intellectu, abstrahi quidem à materia indiuiduali, non autem à communi. Est autem materia communis, vt caro, & os: indiuidualis verò, vt hæ carnes, hæc ossa. Itaque, intellectus abstrahit speciem hominis à materia indiuiduali, quia ad eiusdem rationem non pertinet, vt dicit Philosophus 7. *metaph.* Species autem mathematicæ à materia ritè sensibili, non autem indiuiduali, per intellectum abstrahi possunt, à materia intelligibili indiuiduali, non autem à materia intelligibili communi. Est autem materia sensibilis, materia corporalis, quæ qualitatibus sensibilibus subiacet, nempè calido & frigido, duro & molli, & his similibus. Materia verò intelligibilis, est substantia, quæ subiacet quantitati: substantiæ autem prius inest quantitas, quàm sensibiles qualitates: proinde numeri, dimensiones, & figuræ, quantitatum terminationes, sine sensibilibus qualitatibus considerari possunt; non tamen sine materia communi intelligibili, hoc est, intellectu substantiæ quantitati subiectæ sed benè sine hac vel illa substantia, abstractione vtique a materia indiuiduali intelligibili.

Materia communis, & indiuidualis.

Sensibilis materia.

Intelligibilis materia.

2\. *Ad 2.* negatur similitudo: colores enim tùm in materia corporali indiuiduali, tùm etiam in potentia visiua, eundem habent existendi modum, ideoque visui suam possunt similitudinem imprimere. Secus verò se habent phantasmata, propterea, quòd indiuiduorum similitudines sint, in corporeis organis existentes: propterea, quoniam eundem cum intellectu humano modum existendi, non habent, sese in intellectum possibilem imprimere nequeunt. Quam ob rem intellectus agens supra phantasmata sese conuertens, similitudinem inde educit eorum repræsentatiuam, quorum quidem sunt phantasmata ad naturam speciei pertinentium: Et is profectò est modus speciem intelligibilem abstrahendi: non enim, vt dicat, eadem numero forma, quæ prius in phantasmatibus extiterat, postmodum in intellectu resultat, & transfertur. *Ad confirm.* respondeo, virtute intellectus agentis, & phantasmata illuminari: quia habiliora, aptioraque redduntur, vt ab eis species intelligibiles abstrahi possint: sicut pars sensitiua, ex coniunctione, quam habet ad intellectum, validior efficitur & viuacior. Et species intelligibiles abstrahi possunt: quia nimirum intellectus possibilis, absque indiuidualibus conditionibus percipit naturas specierum, earumque similitudinibus vestitur, informaturque; abstrahit siquidem species intelligibiles à phantasmatibus; quia in vniuersali rerum naturas considerat, per conuersionem vtique ad phantasmata.

Modus abstrahendi speciem intelligibilem.

3\. *Ad 3.* quia intellectus est in intelligente; idcircò res intellecta in actu, dicitur intellectus in actu, eò quòd eius similitudo sit forma intellectus, sicut rei sensibilis similitudo, forma est sensus in actu. Itaque species intelligibilis, non est id, quod actu intelligitur, sed similitudo rei intellectæ. *Ad confirmationem* dico, quòd quemadmodum vniuersale abstractum duo importat, ipsam naturam rei scilicet, & abstractionem, seu vniuersalitatem; ita planè id, quod actu intelligitur, & rem intellectam, & hoc, quod est ipsam intelligi. Quare, ipsa rei natura, cui accidit intelligi, abstrahi, siue vniuersalitatis intentio, non nisi in singularibus inuenitur; ipsum verò intelligi, siue vniuersalitatis intentio, in intellectu: quemadmodum enim coloris pomi similitudo, & non odoris, est in visu intuentis; ita planè humanitas quæ intelligitur, non nisi in isto, vel illo homine inuenitur. Quòd verò percipiatur ab intellectu absque indiuiduantium conditione; in causa est, natura intellectus recipientis, in quo speciei naturæ, & non indiuiduantium principiorum similitudo consistere potest. *Ad 4.* dico, per voces species intelligibiles non significari; sed ea potius, quæ sibi format intellectus, ad aliquid de rebus extrinsecis proimendum: in parte siquidem sensitiua, quædam est operatio, qua perficitur sensus, quia à sensibili immutatur; alia verò est formatio, qua videlicet vis imaginatiua simulachrum sibi format, aut nondum visæ rei, aut visæ, & absentis. Vtraque autem hæc operatio in intellectu coniungitur: intellectus namque possibilis passio primò consideratur, quatenus videlicet specie intelligibili formatur: qua quidem formatus, & instructus, in actum cerrò progreditur definiendi, diuidendi, seu componendi, quæ quidem per voces significantur. Quare, ratio quam nomen significat, definitio quidem est; quam verò enunciatio, intellectus diuisio, seu compositio: quòd verò necessaria sit species intelligibilis, & quomodo abstrahatur, dixi.

Speciei intelligibilis necessitas.

Ex his autem quæ dicta sunt, colligi potest, intellectum in statu præsentis vitæ intelligere non posse, etiam post intelligibilium specierum acquisitionem, nisi ad phantasmata sese conuerterit. Cum enim in sua operatione promenda, organo non vtatur corporeo, profectò ab ipsius actu nullatenus impediretur, nisi opus haberet actu alicuius potentiæ corporeo organo vtentis: huiusmodi autem sunt sensus, & imaginatio, aliæque animæ vires, quæ ad partem sensitiuam pertinent: Quare, & in noua sibi comparanda, & in exercenda iam acquisita doctrina, imaginationis, cæterarumque huiusmodi virium actus necessarius est intellectui intelligere cupienti. Læso namque imaginationis organo, sicut in phreneticis clarè videtur, & memoratiuæ, vt in lethargicis apparet, intellectus vacat ab actu intelligendi. est ergo necessario intellectui ad phantasmata necessaria conuersio. Ad hæc accedit, quòd quando aliquis cupit aliquid intelligere, quasi exempla, sibi phantasmata fingit, in quibus, veluti in quibusdam picturis, intuetur, quod intelligere cupit. hinc est, quòd & exemplis rudes animos instruimus, quos erudiendos suscepimus: sic enim potentia cognoscitiua ad ea sese accommodat, quæ sunt intelligenda.

Intellectus non potest intelligere sine conuersione ad phantasmata.

Rectè ergo dictum à Philosopho, intelligentem oportere phantasmata speculari; verùmtamen Dionysius Areopagita docet, absque phantasmatibus Deum contemplantis cognitionem fieri: *Admonetur*, inquit, *sanctum Moyses, vt mundetur, vt separetur à vulgaribus turbis. vt summitatem ascensionum diuinarum comendat: ibi non ipsi congreditur Deo, neque ipsum cernit. est enim inuisibilis, sed locum, vbi stetit. Hoc autem reor, insinuat augustissima quælibet, & suprema visibilium atque intelligibilium, rationes congruas, ac signa quædam esse eorum, quæ subiecta sunt, omnia transcendenti Deo; per quæ, ipsius præsentia omnem intelligentiam superans demonstratur, supra spirituales sanctissimorum ipsius locorum summitates supergressa. Tum verò ipsa quoque visibilia, atque intellectualia contemplator linquens, ingreditur ignorationis mysticam profectò caliginem, in qua omnia scientiæ & cognitionis præsidia terminans, totus in eo sit, qui tactum penitùs, visumque refugit, sic quis supra sensum, mentemque cognoscit.* Hæc Dionysius.

Dionysius 1. de mystica Theologia capite primo.

Si ergo contemplator cognoscit supra mentem, & sensum, haud dubium, quin etiam sine phantasmate cognoscat, & videat: propterea cap. 1. vocat huiusmodi modum cognoscendi, scientiæ priuationem; & videre, esse nescire, doctamque esse ignorantiam scientiam, per omnium phantasmatum ablationem. Ad hanc, inquit, nos per lucidam liquidissimam caliginem admitti oramus; & per visus scientiæque priuationem videre, omniumque rerum ablationem. Sic enim qui natiuam effigiem ex quauis materia faciunt, omnia tollunt quæ impedire possunt liquidum latentis decoris intuitum, ipsamque in seipsis pulchritudinem occultam sola sublatione pandunt; vt ignorationem illam velamine amotam, noscamus. Per phantasmatum ergo amotionem, ascendit contemplator.

Cognoscere sine phantasmate.

CAP. XIIII.

Species intelligibilis, à quo producatur.

Quoniam quidem visum est, & quidem non absque grauissimis rationibus, doctissimorumque virorum authoritatibus, speciem intelligibilem necessariam esse intellectui possibili, ad suum actum intellectionemque promendam; deinceps adicamus, à quibus huiusmodi species producitur; à phantasmate, vel ab intellectu agente, vel ab vtroque simul. Vna est opinio, quæ asserit, speciem intelligibilem ab intellectu agente produci, veluti à principali agente; à phantasmate autem, velut ab instrumento; phantasmata enim mouere possunt intellectum possibilem. Cum verò intelligibilia sint in potentia, & non in actu; ex seipsis habere nequeunt virtutem speciei intelligibilis producendæ; siquidem intellectus non mouetur, nisi ab intelligibili in actu: propterea accidens intellectus agens, suo profectò lumine phantasmata illustrat, cuius illustratione fiunt intelligibilia in actu: sicut corporeæ lucis virtute, colores fiunt actu visibiles. Hoc autem interest inter huiusmodi lumina, quòd lumen corporeum medium illuminat, non autem obiectum, siue colores: lumen verò intellectus agentis, phantasmata, & intellectum possibilem. Iste namque intellectus, est lumen, quia intelligere, est lux intelligenti: lumen vtique creatum, sigillum, & impressio luminis diuini, participata profectò luminis increati similitudo. *Signatum lumen vultùs Dei*, vt dicit Dauid. Et reuera, vnum sit primum agens in anima intellectiua, quo est omnia facere, necesse est: alioquin

Ab intellectu & phantasmate.

Lumen intellectus agentis.

Psalm. 4.

Species intelligibilis a quo fiat.
Necessitas intellectum agentem.

minoris mundi insigne nequaquam præ se ferret: sic enim decet pulchritudinem vniuersi, vt præter agens vniuersale, quod in omnia agit, in quolibet rerum ordine, sit vnum primum agens, in quo sit status illius ordinis. Quare, qui negant, animam intellectiuam intellectum agentem habere, rite falsitatis arguuntur: nam etsi nonnulli ex philosophorum dicant, intellectum humanum ea superiorum mentium lumine illustrari; non tamen asserunt, intellectum agentem, non esse vniuersitati suorum intellectibilium proportionatum. Ille ergo intellectus se habet instar lucis: quia in ordine eorum, quæ sunt ab anima percipienda, vniuersalis agentis officio fungitur; siquidem sua vniuersaliter influit in omnia actiua, atque passiua in materia existentia. Primi autem actus agentis est, à primo ad vltimum sese diffundere per omnia media, atque ita cuncta vniuersa peragere, quæ ad sui ordinis rationem pertinent. Quapropter intellectus agens, absque intermissione agit vt intelligibilia in potentia, actu sint intellectioni proportionata: ex qua quidem perpetua ratione agendi, nomen accepit, vt suorum intelligibilium forma diceretur: ipse planè est omnis intelligibilitatis semen, sub cuius actu intelligibilia animam mouere dicuntur. Quam ob causam, non temerè dicitur præcipua speciei intelligibilis auctor, atque formator, & illuminator. Illuminat autem phantasmata, nullam spiritualem formam imprimendo: lumen enim non imprimit coloribus speciem, sunt enim per se visibiles: sed sui præsentia reddit actu visibiles. Obiectum profecto intellectus in phantasmate existens, mouere potest intellectum: verùm, quia sub conditionibus materialibus, veluti in tenebricosis velaminibus delitescit; ideo, vt actu mouere possit, assistentia sibi necessaria est intellectus agentis: ea cuius quidem præsentia, mouet absque materialium conditionum tegumento, quæ eidem obiectu, in phantasmate connexæ erant, atque coniunctæ. Quare, sic illuminari phantasma, pertinet est, ac sine materia tam & indiuiduantium conditionum perceptione, intellectui possibili quidditatem vniuersalem offerre: id autem præstat intellectus agens sui luminis præsentia, suaque virtute agendi. Etenim, si corporeum lumen id efficit, vt albedo in lacte, dulcedini connexa, visui sine dulcedine offeratur; haud dubium, quin excellentiore modo, id præstari possit ab intellectu agente, vt quidditas rei præsentetur, non præsentatis quibus erat conditionibus connexa. Reuera, non omne verè agens habet imprimere, nisi egerit actione media, qua aliquid producatur, atque imprimatur; sed sufficit, id conferre ex sui præsentia, vt possit aliquid agere, quod prius non poterat: & hæc quidem est nobilissima actio, qua superiora confortant inferiora, quæ eleuantur inferiora, & nobiliora fiunt; non quidem alicuius formæ impressione, sed assistentia, & coniunctione superioris virtutis. Itaque, intellectus agens, est causa actiua intelligibilis speciei; quia nimirum est lumen intellectuale, principium vtique actiuum ad cognoscendas veritates intelligibiles. Vnde Augustinus: *Mens*, inquit, *rebus intelligibilibus, naturali ordine, disponente conditore, subiecta, sic ista videt in quadam luce sui generis incorporea; quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac corporea luce circum adiacent.* proinde ad ipsum spectat, facere de non vniuersali, vniuersale: vel de re intellecta in potentia, intellectam in actu. *Si essent*, inquit Auerroes, *essentia rerum vniuersales, non indigeremus intellectu agente.* cum autem vniuersale, in quantum vniuersale nihil sit in existentia, sed in aliquo tantum sit, vt ipsum obiectum repræsentante; ideo eo indigemus: intellectus ergo agentis est, hoc edere repræsentatiuum; propterea, quòd ad aliquam formam talem eius actio terminatur, quæ repræsentat vniuersale, in quantum vniuersale. Illius ergo proprium est causare speciem intelligibilem: sua siquidem interest, de ordine sensibilium, ad ordinem intelligibilium obiectum transferre: quod quidem contingit, quando ex phantasmate, speciem haurit intelligibilem. Amplius, intellectus possibilis, est in potentia receptiua, secundùm Aristotelem, ad speciem nouam recipiendam; non ergo potest speciem intelligibilem producere, neque solus intellectus agens; alioquin homo sine phantasmate posset intelligere: nam, etsi intellectus agens, sit principium vniuersale omnium specierum; vnam nihilominus gignere formam non potest, sine agente particulari, & propinquo. Phantasma igitur, licet non sit principale agens; est tamen minus, vel saltem instrumentum speciei intelligibilis. Sicut enim sensibile, si suo sensui particulari connexum fuerit, & propinquum, mox in illo speciem sui imprimit: amoto autem, amouetur & species, ita, si phantasma proximum fuerit, per virtutem intellectus agentis; mox gignitur species intelligibilis in intellectu possibili: amoto autem, & eadem amouetur sic enim docemur à Commentatore. Intellecta, inquit, id est, species vniuersales, quibus res intelliguntur vniuersaliter; colligata sunt cum intentionibus imaginatis, & corrupta per earundem corruptionem, atque nam di-

Illuminat non imprimendo formam.
3. de an. 18.
Illuminari phantasma.
Intellectio per intellectum agentem.
14. Trin 15.
3. de an. 18.
Quare ponitur intellectus agens.
3. de an. 36.

cit esse Philosophi mentem. Hoc ipsum confirmat *3. de anima* 5. Præparatio, inquit, existens in imaginatiua virtute est præparatio in mouente, vt sit motor: quod profectò veritatem nequaquam haberet; nisi aliquo modo speciei intelligibilis phantasma principij rationem haberet. Sed aliquis non temerè dubitabit *contra prædicta*, si phantasma speciei intelligibilis esset principium, aut id præstaret propria virtute: & tunc effectum se præstantiorem produceret, quod est absurdum; aut virtute alterius; & ita propriè actiuum principium dici non posset, non enim sua, sed alterius virtute ageret. Adde, quòd materiale nequeat producere immateriale; eò quòd nullam adinuicem proportionem habeant. sed species intelligibilis, est immaterialis, phantasma verò materiale: ergo illius actiuum principium esse non potest. Amplius, si phantasma speciem produceret intelligibilem, intellectum vtique nobilitatis præstantia excelleret: in ipsum enim ageret: agens autem nobilius est passo. sed hoc est maximè absurdum, & à ratione alienum: ergo quod prius. Adde, quòd si phantasma principium esset actiuum, tunc speciem intelligibilem formali aut virtuali actu haberet, non quidem formali; alioquin eiusdem esset speciei, nempe immaterialis cum specie intelligibili; neque virtuali, aliter intellectum nobilitate antecelleret, sicut sol, qui actu virtuali, præstat igne caliditatis vigore, & potentia. *Dico*, phantasma virtute intellectus agentis intelligibilem speciem producere; ideoque propriè, & per se, illius actiuum principium dici non posse. Pari quoque facilitate soluitur confirmatio eiusdem. *Ad* 2. dico, formas materiales in intellectum possibilem agere non posse: nisi quatenus lumine intellectus agentis quodam fiunt, vt ita dicam, intellectus, & species immateriales: inter agens enim & patiens, quædam est naturæ communicatio. *Ad confirm.* dico, habere speciem actu virtuali, quia aliquo modo in illius actionem concurrit. Et cum affers similitudinem de sole, dico illud intelligi oportere de agente principali, non autem de propinquo, quod agens primum determinat: neque huiusmodi agens est nobilius passo, tum quia non est eiusdem ordinis, tum verò quia non est propriè per se agens. hæc quæstio est multum perplexa, propter multiplicem authorum controuersiam.

Species intelligibilis a quo.
Obiectiones 1.
2.
Soluuntur rationes.
2.

CAP. XV.

Species intelligibiles in eodem simul plures non esse.

VIdimus, & audiuimus speciei intelligibilis necessitatem, & productionem, seu necessariam productionem; deinceps quærendum nobis est, an plures species intelligibiles se compatiantur simul in intellectu. Si autem species intelligibilis est naturæ specificæ repræsentatiua, & ab vna natura non nisi vna species producitur; profectò, sicut duæ naturæ specie distinctæ, non se inuicem compatiuntur in eodem subiecto, ita planè nec duæ species intelligibiles in eodem intellectu, ipsum simul actuantes, vt simul plura, in quantùm plura, intelligat: fieri enim non potest, vt idem subiectum, plurimis formis vnius generis, & diuersarum specierum perfici possit; sicut fieri non potest, vt idem corpus, diuersis depingatur coloribus simul, & secundùm easdem partes, neque diuersis formetur figuris; sed omnes certè species intelligibiles, sunt vnius generis, quippe quæ sunt vnius potentiæ intellectiuæ perfectione. Ad intelligendum igitur simul diuersa, idem intellectus non est pluribus speciebus intelligibilibus vestiendus, atque perficiendus. Vnde philosophus ait in lib. topicorum. Intelligere est vnum solum, scire verò multa; plures enim species non habentes ad inuicem ordinem, absolute acceptæ, plura ponunt intelligibilia. Vnum verò, si plures ad vnum ordinem confluant, siquidem cuiusque actionis modus, formam consequitur, quæ est actionis principium. Quæcunque ergo sub vna specie ab intellectu percipi possunt, simul profectò percipiuntur: hinc est, quod omnia Deus speculetur per vnum, per suam vtique essentiam. Quæ verò per diuersas intelliguntur, non simul intelliguntur. in causa verò est, sicut dixi, quod licèt res, quarum sunt species, sint diuersorum generum, ipsæ tamen species, ad vnam spectant intellectiuam potentiam, quæ diuersis simul speciebus informari non potest. Fauet huic nostro proposito, philos. asserens, Quòd qui non intelligit vnum, nihil intelligat. Amplius, virtus indiuisibilis, ad quæcunque sese conuertit, tota ac totaliter se conuertit, sed huiusmodi est noster intellectus possibilis: non potest ergo ad diuersas intelligibiles species se conuertere, & illis simul informari. Sane vnius oculi, vna est visio, sed intellectus est oculus animæ: vnam ergo habet visionem, qua omnia videt sub illius vnionis specie. Reuera, si posset simul plura intelligere diuersis speciebus; posset etiam simul plura cogitare, etiam omnia, quorum species sua memoria continet; non enim maior

Plura simul intelligere.
2. top. 2.
Per modum vnum intelligere.
Quod non possit plura simul intelligere.
4. met.

ratio

Species plures in eodem intellectu.

ratio est de vna, quam de pluribus; intellectus siquidem nunquam actu intelligit, nisi quod prius actu cogitauerit. sed simul omnia cogitare, mens non capit humana: ergo quod prius. Solent nonnulli contra prædicta sic arguere: qui intel-

Argumenta contraria. 1.

ligit totum, simul intelligit vt hominem, vel domum. sed qui intelligit totum, intelligit partes: ergo, qui intelligit partes, simul intelligit, atque ita simul species intelliget, quæ sunt ipsius generis partes: plura ergo simul intelligit. Præterea, vnius ad alterum differentia cognosci non potest, nisi v-

2.

troque simul apprehenso, vt dicitur *in lib. 2. de anima. t. 46.* sed intellectus noster cognoscit differentiam vnius ad alterum: igitur cognoscit multa simul. Amplius, in eodem puncto aëris contingit esse plures species intentionales: similiter ergo & in intellectu plures species intelligibiles: est enim instar puncti indiuisibilis, cui plures huiusmodi species possunt inesse: impossibilitas namque formarum existendi simul, ex oppositione sumitur. sed species oppositorum in intellectu

3.

non sunt oppositæ: ibi enim non sunt secundùm esse naturale: ideoque sese inuicem compatiuntur. Amplius, omnes species non sunt eiusdem generis: non enim minus distant species lapidis, & species coeli, quàm lapis, & coelum. Quare, si causæ vniuocæ genere distinguuntur, earum quoque effectus similiter se habebunt, cùm species ab obiecto causetur; procul dubio species lapidis & coeli eiusdem generis esse nō possunt: neque ob id, ab vno eodemque intellectu, simul intelligi, quandoquidem nihil abijciant à subiecto. Possunt ergo simul esse, quemadmodum in aëre lumen simul recipitur, & calor. Neque idem de figuris & speciebus debet iudicium fieri: figuræ enim propter diuersos partium situs, se inuicem non compatiuntur. species autem, quoniam hoc vacant di-

4.

uersarum partium situ, idcircò in eas non cadit repugnantia existendi. Præterea, si species vnius generis simul esse nequeunt, nec ergo simul conseruari: non minus enim est, species intelligibiles patere, quàm partas tueri: eiusdem quoque generis sunt, & cùm intelliguntur, & cùm etiam conseruantur. Nec valet dicere, quando sunt in habitu, non esse in actu perfecto, atque completo: formam enim informare, & esse formaliter largiri, ipsam dicit esse in actu completo. Neque etiam admittendum, quod aliqui dicunt, actum completum esse, actualiter operari: aliud enim est, loqui de esse formæ completo in se; aliud verò de actuali operatione: hoc enim est distinguere inter actum primum, & secundum: nihilo enim minoris color est perfectionis, & cùm visionem in cor-

5.

pore actualem exprimit, & cùm lumine desisteute, actualiter non videtur: ergo quod prius. Iterùm, quod est supra tempus, intelligit omnia simul, quia prius & posterius ad tempus pertinent. sed intellectus possibilis est huiusmodi; quia deforis venit, & organo non vtitur corporeo, utque tempore

Soluuntur argumenta. 1.

cōsumitur: igitur plures species, siue plura simul potest intelligere. *Resp.* ad 1. atq; dico, duobus modis partes intelligi posse, & sub quadam confusione, quatenus scilicet sunt in toto, atque ita, quia per formam totius illarum habetur cognitio, simul profectò cognoscuntur, cuiusmodi potest esse plurimarum specierum cognitio, quæ sub forma & ordine vnius speciei cognoscuntur. Secus verò res se habet de cognitione distincta, quando quælibet res, per suam speciem dignoscitur; tunc enim simul plures species intelligi non possunt, sicut simul vnico actu intelligere omnia membra animalis, & partes domus, & species generis. *Ad confir.* dico, vnius ad alterum comparationem, siue differentiam, sub vnius compa-

2.

rationis, seu differentiæ ratione, ab intellectu percipi, sicut dictum. *Ad 2.* non oppositio, sed vnigeneitas potius species ù prohibet, ne plures simul actu sint in eodem indiuisibili: siquidem species intentionales, quatenus res & qualitates sunt in genere entium, sic sunt actus in medio; vt verò sunt species sensibiles, ipsi vtique sensus principium sunt sentiendi: & ita non sunt in actu perfecto, nisi senso actu sentiente: non sunt ergo in actu perfecto, siue completo in ipso medio; sed vt in deferente potius. Ex quo patet id quod dictum est, nempè fieri non posse, vt idem simul pluribus formis eiusdem generis perficiatur, secundum actum perfectum, atque completū. De actu autem incompleto, seu in habitu, non venit, neque agnoscitur ista difficultas existendi: duo enim contraria, in gradibus sese inuicem capiunt, & compatiuntur. Vnigeneitas ergo est in causa, quòd plures species simul actu completo in-

Repugnantiā non est oppositio.

telligi non possunt; quia omnium sunt vnius generis proximi, sicut sunt omnes species colorū. Huiusmodi ergo formæ vnigeneæ, quamuis non sint oppositæ, non se tamen compatiuntur, quia vnitas potentiæ receptiuæ in subiecto id non pa-

Diuersa potentia recipiunt diuersas formas,

titur, etenim formæ diuersorum generum, pro diuersarum proprietate conditioneque formarum, in subiecto recipiuntur: nam & propter diaphaneitatem, in corpore recipitur color: & propter humiditatem, sapor. vnde fit, vt in Pomo simul sint album, & dulce: formæ autem vnius proximi generis, quoniam secundùm vnam met receptiuam potentiam subiectum obseruant, hinc est, quòd plores sub distinctis or-

Species plures in eodem intellectu.

dinibus, illud informare nequeunt: nam quemadmodum potentia respicit actum, & colores diaphaneitatem, est enim color actus perspicui; sic planè vna potentia, vnum actum simul; & vna pars corporis, vnum colorem simul: & plures potentiæ, plures actus, similiter plures partes corporis, plures colores; vna enim non esset potentia, si plures actus simul haberet: nec vna pars corporis, si simul plures colores formales reciperet. *Ad 3.* quamuis species lapidis, &

3.

coeli, quatenus sunt effectus, & qualitates, genere distinguūtur; vt sunt tamen species intelligibiles, minimè genere dissident: noster enim intellectus cùm sit forma simplex, non nisi vno modo suas species intelligibiles considerat. Proinde species intellectus angelici, & humani non sunt eiusdem ordinis; quia illorum intellectus eiusdem quoque ordinis non sunt. *Ad confirm.* similitudo non recipitur, si eiusdem generis proximi, & secundùm esse perfectum, formæ exterior, cuiusmodi non sunt calor, & lumen. *Ad 4.* bifariam intellectus

4.

considerari potest, vt res quidem, & natura quædam: deinde vt intellectus: species quoque, vt qualitas quædam, & vt species intelligibilis, quatenus scilicet intellectum in actu constituere potest. Porrò, intellectus, quatenus intellectus, esse denotat intelligibile, & non naturæ; ideoque licet species intelligibiles, quatenus sunt res, & qualitates, in intellectu similiter se habente, conseruentur, & inhæreant; non sunt tamen in actu perfecto, vt sunt species intelligibiles, & vt est intellectus, nisi quando ab eis actu intellectus mouetur ad intellectionem promendam. Quoniam verò plures species quatenus sunt huiusmodi, non mouent simul ad intelligendum plura, quatenus plura; ideoque plures species intelligibiles, vt intelligibiles, in eodem intellectu, vt intellectus, in actu perfecto esse non possunt. *Ad 5.* noster intellectus est

5.

supra tempus, quod est numerus motus corporalium rerum: non autem supra tempus, quæ est intelligibilium operationum vicissitudo: de qua Augustinus, 8. supra Genesim, *Deus mouet creaturam,* inquit, *spiritualem per tempus;* pluralitas enim specierum intelligibilium, vicissitudinem causat intelligibilium operationum, qua vna prior altera dicitur operatio.

CAP. XVI.

Species intelligibiles remanent postquam intellectus cessat intelligere.

NOn parua est quæstio inter sapientes, si species intelligibiles, seu habitus acquisiti, remaneant, postquam cessat intellectus ab actu intelligendi, an simul cum ipso actu corrumpantur. hanc ob causam de huiusmodi controuersia aliquid dicere constitui: vtile enim est, non solum philosophiæ, verùm etiam & theologiæ cultoribus. Et inprimis dicimus, speciem intelligibilem non corrompi, etiam

Philo. de longitudine & breuit. vitæ.

omni intellectione cessante, actuque intelligendi: sic enim docet Philosophus: *Sunt,* inquit, *& propriæ corruptiones multa existentium, scientiæ autem corruptio per accidens, &c.* ex quibus sic arguitur: Subiectum scientiæ, & specierum intelligibilium, est intellectus, qui est incorruptibilis, nec (quoad primam intellectus operationem, in qua nōn est per se verum, & falsum, sed per accidens) contrarium habens: præsertim cùm in potentijs cognoscitiuis, contrariorum species, contrariæ non sint: igitur species intelligibiles remanent

Rationes.

in intellectu post actum intelligendi. sic namque palam Philosophi doctrina denunciat: Omne quod corrumpitur à suo contrario, vel ad corruptionem sui subiecti, corrumpi. Cùm verò neutra istarum in specie intelligibili inueniatur; haud dubium, quin ipsa remaneat incorrupta, corruptione vtiq; intrinseca, & reali; non autem extrinseca: corrumpitur enim phantasma, à quo extrinsecè producitur, cuius quidem respectu quodammodo corruptionem subire videtur: sicut & potentia materiæ extrinsecè dicitur corruptibilis, respectu vtique istius, vel illius formæ, quæ abijcitur à materia: non autem realiter, & intrinsecè; propterea, quòd sit ipsa substantia materiæ, vt dictum est in quarto Pymandri. Itaq; proximis, actiuisque speciei principijs, post intellectionem remanentibus, nullaque vera contrarietate accedente, & ipsam remanere speciem, necesse est. Etenim in dormientis

Aliorum opinio.

Philosophi intellectu remanent phantasmata in phantasia, & intellectus agens, vt lumen; humiditas autem non impedit specierum conseruationem: siquidem in intellectu. qui non est calidus, vel humidus, vtpote non organico, & non in phantasmate, species illæ sedem posuêre. secus autem res se habet de specie sensibili, in organo humido residente; à quo quidem recipitur, non tamen facilè retinetur. Quibus hæc non fuit probata doctrina, in viribus sensitiuis, nempè, in imaginatiua, cogitatiua, & memoratiua, species sensibiles posuêre: proinde & cum illis viribus simul corrumpi. Sed illi à vero quam maximè aberrant, & à Philosopho, di-

Species intelligibilis differt ab intelligere.

nempè ipsum intelligere, siue actum intelligendi: species verò intelligibilis, cùm non sit actu cognitio, in intellectum non recipitur, sicut in potentia visiua, non nisi color recipitur, & in auditiua, sonus: & in odoratiua, sapor, & quæ sunt similia. Reuera, si primum, quod recipitur in intellectu possibili, est cognitio; & species immediatè in intellectu recipitur: cognitio est ergo. sed non est cognitio sensitiua: igitur est cognitio intellectiua, & ita habetur propositum.
5. Amplius, si ita res se haberet, tunc ab intellectu prius species, quàm rei quidditas intelligeretur, quod quidem Philosopho non placet, 3. *de anima* 9. & 10. huiusmodi enim, quæ causa rei quidditatis cognoscendæ, primò in intellectu ponitur, primò cognoscetur, eò quòd ignotum ad cognoscendum ignotum, nullam prorsus aptitudinem habere videtur. Ex his ergo, & similibus, nituntur ostendere, speciem intelligibilem ab actu intelligendi non distingui realiter.

Soluuntur argumenta.

1. *Verum ad hæc* facilè est respondere: & ad primum quidem dico, intellectui rem bis offerri, per speciem profectò habitualiter, per intellectionem autem actualiter: ex quo patet, non bis intelligi, quia non bis actualiter apparet: neque superfluum ibi aliquod recipi, quia bis actualiter non apparet; sicut superfluum non est, si dormiens aliquid sciat habitualiter, quod postmodum euigilans à somno, actualiter percipit.
2. *Ad 2.* dico, in eodem intellectu respectu eiusdem obiecti, duas similitudines simul recipi posse: sed vnam quidem in habitu, alteram verò in actu, neque inde aliquod sequi absurdum, atq; inconueniens.
3. *Ad 3.* intentio est comprehensio causaliter, non autem essentialiter: non enim intellectus, est merè potentia passiua; sed specie actuatus, est productiuus intellectionis depromendæ: intentio ergo est comprehensio, id est, comprehensionis causa: non identicè ipsa comprehensio, neque intentionis receptio, est ipsa intellectio, causa siquidem non est idem cum suo effectu.
4. *Ad 4.* licet species intelligibilis, non sit essentialiter cognitio; est tamen aliquo modo causa cognitionis, & hoc sufficit, vt quod in virtute cognoscitiua recipitur, formaliter, vel causaliter sit cognitio.
5. *Ad 5.* consequentia non valet, sicut supra dictum est, eò quòd illud verum sit in tertio actu intellectus, qui est discursus ab vno ad alterum. Itaque species intelligibilis realiter differt ab intelligere, siue ipsa intellectione. Deinceps dicamus, quomodo sit intellectionis principium.

CAP. XVIII.

Species, est intellectionis principium nec ne.

Rationes probantes.

1. QVoniam quidem in præcedenti capitulo dictum est, intellectionis causam materialem, seu dispositiuam, non autem formalem, & effectiuam, speciem intelligibilem esse; propterea, vtile erit videre, quomodo hæc res se habeat. Imprimis autem dicimus, actiuum intellectionis principium, speciem intelligibilem non esse: alioquin potentiæ intellectiuæ nobilitate antecelleret; nobiliorem enim operationem haberet; nobilius siquidem est intellectionē efficere, quàm recipere, quia agens est nobilius passo: non ergo species est principium actiuū intellectionis.
2. Amplius, species intelligibilis est principiū intellectionis receptiuū, quia intellectus possibilis, mediante specie intelligibili, intellectionem recipit: ipsa ergo prius intellectionem recipit: proinde non est illius principium actiuum, alioquin idem reciperet diuersa, quorum vnum ordinem haberet ad alterum. Adde, quòd tunc faceret de potentia intellectus, actu intellecta, quæ sunt opera intellectus agentis.
3. Amplius, habitus nihil aliud esse videtur, quàm species intelligibilis rei formatę in intellectu. sed actus est causa habitus: quia ex frequentatis actibus fiunt habitus, & non est causa vniuoca, vt ex habitibus fiant actus, sed æquiuoca potius; habitus enim & actus, non sunt eiusdem speciei, quandoquidem rationem habitus subeant permanentis, & quiescentis, actus verò pereuntis & transeuntis; in huiusmodi autem causis, circulus alterius alterum generandi non admittitur: habitus ergo siue species intelligibilis, non potest esse intellectionis, siue actus intelligendi principium actiuum. siquidem huiusmodi habitus potentiam inclinant, & facilitant, non quidem ad patiendum, aut agendum, sed vt facilius & promptius actus eligantur, vel respuantur ab eadem potentia.

Habitus inclinat.

Quare, habitus inclinat potentiam, sicut prior ad posteriorem formam subiectum inclinare dicitur; propterea, quòd cum posteriori forma, prior & cogitationem habet, & saluetur, atque perficiatur: veluti se habet siccitas in ligno, ad recipiendum calorem ab igne, in quo quidem siccitas, non inclinat ad agendum, neque ad subiectiuè patiendum, siue recipiendum, ita quòd siccitas, sit ratio subiectiua in calore recipiendo; sed

inclinare dicitur, quia cum forma caloris naturaliter saluari potest. Species ergo non est principium actiuum intellectionis, sicut dictum est.

Species non est principiū intellectionis.

Soluuntur contraria.

1. Verùm *contra prædicta* sic possit aliquis obijcere: Si habitus intellectualis est principium, informat enim intellectum, idemque est considerationis principium, 6. *ethicorum.* neque materiale profectò, seu subiectiuum, principium esse potest, eò quòd soli intellectui competat: neque formale, quia actui congruit: neque finale, quia habitus ordinatur ad actum secundum, veluti ad finem, 1. *ethic.* igitur est principium actiuum intellectionis: igitur species quoque intelligibilis similiter se habebit: habitus certè intellectualis non videtur differre à specie intelligibili, vt habitus scientiæ, & rei scitæ species intelligibilis. Adde, quòd habens speciem intelligibilem, authore Philosopho, 3. *de anima* 8. per seipsum, & operatur, & intelligit; quod planè minimè accideret, si species intelligibilis non esset actiuum intellectionis principium.
2. Iterùm, omnis forma, authore Philosopho, est alicuius actiuum operationis principium: *Mouere, inquit, & pati, est materiæ: alterius verò principij, est mouere, & agere, formæ scilicet.* sed species intelligibilis est quædam forma in intellectu consistens: est ergo alicuius operationis, hoc est, intellectionis principium. nam si non est effectiuum, esset vtique receptiuum intellectionis principium, atque ita ipsa intelligeret: illud enim, in quo recipitur intellectio, intelligat, necesse est: sicut in quo recipitur visio, videt, & in quo recipitur auditio, audit: est ergo intellectionis principium effectiuum. [a] 2. *de gen.* 53.
3. Amplius, forma actiua, quæ primum esse largitur, respectu actus secundi, est principium actiuum. sed habitus prudentiæ est huiusmodi: est enim habitus cum vera ratione actiuus, sicut ars est habitus factiuus, vbi à sapientia, scientia, & intellectu, prudentiam Philosophus separat, eò quòd sit actiua: igitur est principium actiuum operationis secundæ, quo prudens agit opus prudentiæ. 6. *eth.*
Ad hæc accedit, quòd id est principium actiuum intellectionis, quod est intellectus ratio, qua aliquē finem sortitur. sed huiusmodi est habitus, siue species intelligibilis: illa siquidem specie intellectus habituatus, eligit, & operatur: est ergo principium actus eligendi, respectu illius finis.
4. Amplius, actus magis præ se fert similitudinem habitus, quàm potentiæ, vt patet ad sensum: igitur habitus est illius principium actiuum: agens enim in agendo effectū sibi similem procurat efficere. Reuera, id, quo aliquis reducitur ad potentiam accidentalem, sine dubio est principium actiuum illius, veluti est calor respectu actus calefaciendi, & scientia respectu actus considerandi, sicut dicit Philosophus 2. *de anima,* & 8. *phys.* quòd non ignari, habitum scientiæ non habentes, in potentia sit essentiali; habentis verò in potentia accidentali: ergo, quod prius.
5. Præterea, sicut se habet artifex, ita quoque & ars: ad idem enim genus causæ pertinent, authore Philosopho, 5. *met.* & 2. *phys.* vbi artem refert ad genus causæ efficientis, de arte, nempè de habitu loquens, à quo artifex denominatur: sed artifex est in genere causæ efficientis; de arte igitur, seu de habitu, simile erit iudicium. atque ita haberetur propositum.

Soluuntur argumenta.

1. Ad hæc, & similia, non est difficile respondere. & ad primum patet solutio, habitus enim intellectum disponit ad intellectionem recipiendam; non autem causat, aut agit actum intelligēdi, sicut dictum est. Neque est inconueniens, teste philosopho, vt vnum accidens sit subiecti dispositiuum, & præparatiuum ad aliud accidens recipiendum. [4. *met.* 20. 5. *met.* 17.] *Ad confir.* dico, Philosophum & Commentatorem ibi loqui de potentia passiua propinqua, vel remota: non autem de potentia actiua, quæ non indiget extrahente de potentia ad actum.
2. *Ad 2.* maior non omnibus modis vera est: alioquin si omnis formæ est agere, tunc iretur in infinitum in ordine formarum: cuiuslibet enim formæ accidentalis, est aliqua actio, quæ quidem est aliqua forma: atque ita actionis esset actio in infinitum. Authoritas ergo illa substantialibus, & non accidentalibus formis est accommodanda. Et cùm infers, quod materiæ sit pati, formæ verò agere; dico illud intelligi oportere de materia prima, & formæ sibi conueniente, quæ est illius perfectio. etenim, quemadmodum proprium opus materiæ est pati: ita planè formę materiam perficientis, est agere: forma enim substantialis, est actiuum operationis principium.

Materiæ est pati. Forma est agere.

Ad confirmationem dico, intelligere, siue intellectiuum, in specie intelligibili recipi quidem, vti in dispositione necessaria, non autem vt in subiecto principali subsistente. visio siquidem recipitur in anima visiua, non tamen sine magnitudine: neque ob id necesse est, vt ipsa magnitudo officio fungatur intelligendi. Sed dices, quemadmodum nullibi inuenitur albedo, quin & ipsum albū dicatur, vnde & superficies dicitur alba, tametsi principale nequaquam sit albedinis subiectū: ita sanè videtur rationi consentaneū, vt virtute intelligendi polleat, in quo intel-

Species nō est principium intellectionis. intellectio recipitur. *Verùm* huiusmodi similitudo, non est recipienda: non enim substantiæ, in qua existit albedo, proprium accidens esse probatur: ideoque aliquod aliud denominare potest, sicut intelligere est proprium accidens animæ: proinde non nisi animæ competit intellectiuæ, vt hoc nomine vocetur. itaque species intelligibilis non est formaliter intelligens; sed est id, quo aliquid formaliter intelligit, & intellectionem recipit. 3. *Ad 3.* prudentia non est principium operationis actiuum, neq; similiter ars: alioquin habitus speculatiui, sapientia, scientia, & intellectus eodem modo ad suæ operationes se haberent. Dicuntur autem suarum operationum principia actiua, quòd ad exteriores actiones hominis dirigant, quod profectò habitus speculatiui nequeunt efficere: prudentia siquidem moralium actus componit, & temperat: ars verò in exteriorem materiam, actionem suam dirigit. *Ad confir.* dico, omne habens finem, in se principium actiuum suum finem attingendi, vel aliquid in sua natura habere, cuius ope suum finem attingere potest. hoc ergo modo habitus suum finem habere dicitur: quia nimirum per suæ intellectiuæ potentiæ actiuitatem, valet suum finem attingere.

4. *Ad 4.* scientia duobus modis potest intelligi, vno quidem modo pro specie ab obiectu impressa, quæ tum habitus, tum scientia dicitur, habet enim in intellectu rationem permanentis, & quiescentis. dicitur quoque principium actiuum cum intellectu pro simplici notitia intelligenda, atque acquirenda, quatenus obiecti vicem subire dicitur: vnde & huiusmodi habitus, seu scientiam intellectum de potentia essentiali ad accidentalem deducere, dicunt, & sic intelligenda est Philosophi sententia. alio modo, scientia, & habitus sunt relictæ qualitates ex multis actibus sciendi, quibus non competit officium deducendi ad potentiam accidentalem. De habitu quoque prudentiæ simile potest esse iudicium: propterea, quòd species impressa, à primo obiecto practico, principium sit reducendi intellectum de potentia essentiali, ad actum prudentiæ: proinde & illa species potest dici, ob causam iam dictam habitus prudentiæ. habitus verò, id est, qualitas ex actibus prudentiæ derelicta, non est principium actiuum ad prudentiæ actum eligendum: hac ergo distinctione, totum argumentum euacuari potest. 5. *Ad 5.* ars primò accepta, id est, vt est species rei artificialis ab obiecto impressa, sicut loquitur Philosophus, vbi ait, ab arte fieri, quorumcunque species est in anima: non autem, vt est qualitas ex 7. metaph. actibus derelicta, in genere causæ efficientis a philosopho collocatur: illa autem species ab obiecto impressa, ars dici potest, & habitus: neque valet, quod ab aliquibus infertur, habitum, quia causa est mortalitati in actu, esse virtuosè, seu officiosè agendi, largiri: non enim sequitur: quantitas largitur primum esse: ergo est alicuius secundæ operationis principium. Quare, non omne quod largitur esse primum, largitur quoque & secundum, operationem scilicet: nisi forte ad primum secundus sequatur, cuiusmodi non est in proposito. Ex his ergo, quæ dicta sunt, & similibus, satis perspicuè constare puto, quomodo species intelligibilis non sit intellectionis, siue ipsius intelligere principium actiuum.

CAP. XIX.

Et specie, & intellectu fit magis vnum, quàm ex materia, & forma.

3. de an. 6. QVoniam species intelligibilis virtus, non parum prodest intellectui possibili, pro sua intellectione elicienda, atque formanda; propterea operæ pretium fuerit perquirere, & perquirendo indagare, & indagando aperire, quomodo ex specie intelligibili, & ex intellectu possibili, fiat magis vnum, quàm ex materia, & forma. Et est manifestum, Philosophus. ait Philosophus, quòd materia & forma copulentur ad inuicem, tanquam congregatum ex eis sit vnicum, maximè intellectus materialis, & intentio intellecta in actu: quod enim componitur ex his, non est aliquod tertiū aliud ab eis: Commentator. Commentator in Commento illius loci, dicit apertè: Ex intelligibili, specie, & ex intellectu possibili, magis fieri vnū, quàm ex materia, & forma. Duo igitur examinanda, atque explicanda occurrunt: vnum, cur ex illis duobus non fiat vnum tertium, sicut fit ex materia, & forma? alterum, quare fit magis vnum quàm ex materia & forma. Quare non fit vnum tertiū. Et primum quidem facilè soluitur, quandoquidem ideò ex eis non fiat vnum, quia non sunt inuicem causæ simpliciter secundùm esse: intellectus enim, est causa rei scitæ simpliciter secundùm esse, & non è contrario. ex materia autem & forma, resultat tertium, quoniam sunt inuicem causæ: non enim materia, seu forma se habet per modum disponentis, sicut species intelligibilis, sed per modum propriè, & realiter causantis: compositum namque constat ex materia & forma; intelligere verò non constat ex intellectu, & specie intelligibili. *Ad secundum* difficile est respondere, propter diuersas interpretum opiniones: quidam enim dicunt, ideò fieri magis vnum, Species nō est scientia. Quare magis vnum. quia intelligibile immediatius vnitur intellectui, quàm forma materiæ, quæ nonnisi mediante dimensione, authore Auerroe, *in libro de substantia orbis*, materiæ coniungitur. Sed tunc quis posset dicere, ex materia & dimensione fieri magis vnum, quàm ex materia, & forma, quod Auerroi non probatur. Opinio. 1. Maior præterea esset vnio formæ accidentalis in subiecto, quàm materiæ & formæ: quandoquidem, vt Auerroes dicit, sine vllo medio materiæ insit. 3. de an. 8. 2. Ideò alij dixerunt, illud magis, vnum non esse immediationis, sed identitatis: intellectus enim & intelligibile sunt essentialiter idem, sed diuersa per accidens, vt docet Auerroes. Sed reuera non est ita, lib. de sil. dess. 7 fol. 3. propterea quòd in solo Deo idem essentialiter sit intellectus, & intelligibile. Alij dicunt, esse magis vnum firmitatis, & stabilitatis; 3. quia nimirum illa vnio ex vniuersalibus constat, quæ sunt perpetua: vnio verò materiæ & formæ, quæ temporum volubilitati subiacet, transmutatur, ideoque maxima omnium censenda non est. Alij dixerunt, fieri magis 4. vnum causalitatis ad operationem exercendam; eò quod compositum ex intellectu, & specie, respectu intellectionis conficiendæ, receptiuam vnitatem habent: actiua verò, ex intellectu pendet, & obiecto, idcircò sunt magis vnum. quæ autem ex vnione materiæ, & formæ dependent, minorem habent vnitatem: quia illorum principia sunt indiuisa in 5. metaph. causando, vnum autem ab indiuisione sumitur. Potest dici, quòd fiat magis vnum, quia inde non resultat aliquod tertium, sed simul coalescunt, & ambo sunt spiritualia, inuisibilia, & immaterialia, quod planè de forma, & materia dici non potest. Porrò, de perfecta vnione multa dicta sunt in tertio, & in quinto Pymandri: hæc autem obiter diximus speciei intelligibilis gratia. Reliquum est, vt dicamus, v- Species an sit scientia. trum species intelligibilis rei scitæ sit ipsa scientia. Cùm autem sic singula fiant, inquit Philosophus, vt sciens dicitur, 3. de an. 8. qui actu scit, id est, cùm reducitur in actum specierum intelligibilium, sicut sciens quando actu intelligit. Ex quo patet, non benè de speciebus intelligibilibus Auicennam sensisse: posuit enim huiusmodi species in intellectu post actus intelligendi minimè conseruari, quod planè manifestè pugnat contra Philosophum, dicentem, intellectum reduci in actum, per modum, quo sciens ex habitu, ad actum sese aduocat, & reducit: nam prius erat potentia intelligens. cùm verò actu intelligit, species intelligibiles in eo sunt, secundùm actum perfectum: quando autem cessat ab actu intelligendi: medio modo se habent inter potentiam puram; & actum purum. Ex his ergo non temerè aliquis dicet, speciem Rationes. 1. intelligibilem scientiam esse. Et reuera, si scientia est alius habitus a specie intelligibili; tunc certè eiusdem rei, secundùm eandem rationem essent habitus intellectuales diuersi, siquidem de triangulo, quatenus est triangulus, haberi potest scientia. 1. post. 22. Species quoque intelligibilis de triangulo, eidem potest inesse intellectui, trianguli scientiam habenti: atque ita duo habitus eiusdem rei simul essent, quod est absurdum. Amplius, sicut se habet species rei artificialis ad 2. rem artificialem, ita rei scibilis ad rem scibilem per conuenientem similitudinem. Sed ars, vt dicitur *7. metaphysicorum cap.* eorum autem quæ sunt, est idem cum specie artificiali: idem ergo erit scientia cum specie scibili, siue intelligibili. Ad hæc accedit, quòd omnis habitus intellectualis, in 3. numero illorum quinque continetur, nempè sapientiæ, scientiæ, intellectus, artis, & prudentiæ, *6. eth.* sed species intelligibilis rei scitæ, est habitus; quia in intellectu perdurat, Habitus intellectuales. & consistit: & non est sapientia; quia sapientia constat ex principijs à motu, & à materia semotis, & abstractis: neque est intellectus, quia est habitus principiorum demonstrationis complexorum: neque est ars, aut prudentia; propterea quòd sint habitus de rebus operabilibus à nobis: species autem intelligibilis circa speculabilia versatur: reliquum est ergo, vt huiusmodi species sit habitus scientiæ. Sed hæ rati- Solutio. ones facilè solui possunt; nam quoad primum spectat, licet de triangulo, aut de aliquo alio simili subiecto, species intelligibilis haberi possit: de ipso tamen triangulo seorsim, & secundùm se, nequaquam propriè scientia acquiritur, nisi de inhærentia passionis ad subiectum, vnà cùm subiecto; pro cuius quidem inhærentiæ vera, ac firma dispositione habenda, habitus scientificus disponit. de huiusmodi autem inhærentia habetur species intelligibilis, quæ eam considerat, non tamen firmiter, atque perfectè; propterea opus est habitu scientifico ad huiusmodi considerationis firmitatem statuendam. Itaque, de huiusmodi inhærentia diuersimodè duo habitus simul haberi possunt: quorum vnus imperfectam, alter verò perfectam de huiusmodi inhærentiæ consideratione, speculationum obseruat. Ex quo patet, scientiam, propriè

habitum

Species non est scientia. Duo habitus simul species quare habitus dicitur. habitum intellectualem esse, fit enim ex actibus frequentatis; species verò intelligibilis, nequaquam, præcedit namque actum intelligendi. Dicitur tamen habitus intellectualis, eò quòd intellectum disponat ad intellectionem conficiendam, atque depromendam eius rei, cuius ipsa est simulachrum, & species; idque consideratione incomplexa, absque affirmationis, & negationis certitudine, sicuti sunt primæ operationes intellectus. sed de huiusmodi habitu, non est sermo philosophi in 6. ethicorum. Ibi enim loquitur de habitu propriè, ac perfectè intellectum perficiente, ad complexam considerationem producendam. Adde, quòd quamuis species intelligibilis rei scitu, non sit formaliter scientia, quia ad modũ scientiæ non acquiritur; ad scentiam tamen reducitur; quia ad eius considerationem ordinatur: ordinatum enim ad finem, reducitur ad suum finem. Ex quo patet, quomodo species intelligibilis discrepet à scientia, & qua ratione habitus intellectualis dici possit.
Alia. Verùm aliqui peracutè de hac re ita philosophantur: Species intelligibilis, inquiunt, est illa scientia, quæ reducit intellectum de potentia essentiali ad accidentalem,
8. Phys. 32. 2. de an. 25. authore philos. Non autem ea est, quæ propriè dicitur scientia, quæque est habilitas quædam ab actibus causata, atque derelicta: ista enim præcedit actum producendum, quauè informatur intellectus, vt ad suam operationem prodire possit;
Quomodo est scientia. alioquin non operaretur tunc magis, quàm prius. Quare in cognitione species dicitur scientia, & formaliter habitus cognitiuus; quia est qualitas, quæ in intellectu remanet, ipsum disponens ad actum producendum: hæc illi.

CAP. XX.

Intelligere est essentialiter agere.

Quomodo sit essentialiter agere. POstquam visum est, speciem intelligibilem non esse intellectionis, siue ipsius intelligere, causam effectiuam; quærendum nobis est, an ipsum intelligere sit essentialiter agere, vel pati, & à quo potissimùm, & effectiuè procedat. Est autem intelligere essentialiter agere, quoniam solus intellectus intellectionem producit, mediante tamen specie intelligibili, per quam, veluti per suam formam constitutus in genere intelligibilium, ad secundum actum producendum progreditur. Non est tamen existimandum, intellectum sub specie intelligibili existentem, intellectionem producere, sicut aqua existens sub calore, calefactionem afferre consueuit: calefactio enim à solo calore generatur: intellectio verò, siue intelligere ab intellectu effectiuè. neque existimandum est, quod sicut ex materia & forma fit vnum tertium, quod non se toto, sed solùm ratione formæ est actiuum; sic ex intellectu, & specie, tertium fiat, quod solius speciei ratione sit actiuum: veritatem enim habere non potest in genere cognoscentium, bene autem in genere naturalium. Dicendum est
Versus sensus. ergo, quòd ex specie, quæ est ipsum obiectum, in esse cognoscibili, in intellectu recepta, non fiat aliquod tertium: sed ipsemet intellectus fit ipsum intelligibile in esse cognoscibili: atque ita totus factus in actu, se toto, & non ratione partis, festiuus egreditur ad actum intelligendi. Ad hunc ergo mo-
Essentialiter agere. dum, intelligere est essentialiter agere, pati verò antecedenter, seu concomitanter. vel si magis propriè loqui volueris, verè hoc modo dicendi, Intellectum, dum actum producit intelligendi, se habere per modum actiui essentialiter, passiui verò concomitanter: nam agens & patiens, eis competunt
Potentia actiua. rebus, quæ passione prædicamentali agunt, & patiuntur: intelligere autem, & omnis actio immanens, in qualitate, &
1. non in actionis prædicamento collocantur. Et re uera, potentia rationalis respectus sui actus, non est merè passiua: alioquin eius actus esset à solo obiecto, quod est falsum. Consequentia probatione non indiget: falsitas consequentis vel ex his potest esse perspicua, quòd nullum agens per se, eam eligat actionem, quæ suæ speciei terminos transgreditur; quia effectus causam suam minimè transcendit. Cum verò obiectum intelligibile, & volibile à viuo, & non viuo separatum sit, atque abstractum; non video, quomodo actus potentiæ
2. rationalis actiua causa esse, aut dici possit. Amplius, actus immanens, est subiectiuè in suo agente; sed non est subiectiuè in suo obiecto, sed circa obiectum: igitur subiectiuè in potentia rationali, atque ita effectiuè, & actiuè ab ea producitur. Amplius, si solum obiectum rationalem actum produceret; tunc non esset aliquis habitus voluntarius: moueret enim ad modum naturæ, atq; ita produceret actum merè naturalem; & sic funditus periret tota planè philosophia moralis, meritorum discretio, virtutum præmium, malè actorum pœna,
3. & inuiolabilis iustitia. Quamobrem, licet potentia intellectiua sit passiua, id est, receptiua sui actus, est tamen actiua eiusdem: & vt semel dicam, est essentialiter actiua, & concomitanter passiua. Verùmtamen ex seipsa sola, suum actum
Intelligere agere. producere non valet: alioquin semper intelligeret, vel in promptu illi esset actus intelligendi, cuius contrarium experientia nos edocet: non enim semper intelligimus, neque quando libet, in promptu nobis est facultas intelligendi. Opus est ergo obiecto per speciem intelligibilem intellectum actuante, & obiectum intelligibile repræsentante, pro intellectione producenda, & exprimenda, siue pro ipso intelligere explicando. Itaque intelligere effectiuè est ab intellectu: illa enim est formalis ratio alicuius, vt dicitur *4. met. 28.* quæ per nomen exprimitur. sed hoc nomen intellectio, siue intelligere, intellectus actionem denotat, cuius actio est immanens: intellectum verò actiuum esse respectu suæ actionis
2. de an. com. 35. & 3. 21. & 36. clarissimè commentator protestatur: Duæ, inquit, sunt actiones intellectus, quarum vna est intelligere, alia autem est extrahere: Et *12. met. 39.* Intellectus, inquit, natus est diuidere ea, quæ sunt adunata in re. Aristoteles quoque *3. de anima, 49.* Necesse est, inquit, vt intellectus sit mouens secundùm quòd est desiderans, non secundùm quòd est comprehendens, neque secundùm quòd desiderium est alia virtus ab intellectu: Intellectus ergo appetit apud philosophum. *Sed dubitabit* aliquis, quomodo fieri potest, vt duplex sit actio intellectus, passionis vna, altera verò actionis? nullus enim intellectus in nobis duas habet actiones: nec ergo intellectus existens in nobis, vt dicit Commentator. Valet ab vniuersali ad indefinitam negatiuè. Antecedens patet satis, quia intellectus agens, duas actiones non habet, neque etiam intellectus potentiæ: illius enim actio est facere intellecta in actu, istius verò eadem recipere. *Dici* potest, illam Auerrois propositionem, hoc modo veram esse, nempe intellectum existentem in nobis, habere vim confundendi, vt sit sensus, congregatum ex intellectu agente, & ex intellectu possibili, duas actiones habere, recipere videlicet, & agere. Et ista actio, inquit, scilicet creare intellecta, est prior, vtique tempore, nobilitate, & difinitione: sicut dicendum erit in cap. de natura intellectus agentis. Verùm obseruandum est, nos modò non loqui de actione intellectus agentis, sed de actione intellectus possibilis: num scilicet specie intelligibili concepta, ex seipso exeat ad actum intelligendi producendum: constat enim intellectum potentiæ, specie intelligibili habituatum, opus illi non esse intellectu agente, Auerroes dicit, *Virtutes actiuæ,* ait, *& passiuæ in*
3. de an. 18. 4. ibid. *hoc differunt. quòd actiuæ non indigent motore extrinseco, cum exierint de potentia ad actum, sicut geometer habens habitum geometriæ.* Quare, si intellectus potentiæ habens habitum alicuius rei, non indiget intellectu agente, vt in actum prodeat intelligendi; omnino consentaneum ratione esse videtur, vt per modum actiui se habeat in sua intellectione depromenda, concomitanter verò per modum passiui.
In intelligere est pati. Peripateticorum quidam dicunt, quòd intelligere est sicut sentire, ideoque sit pati perfectiuè à suo intelligibili. Potest dici, in hoc cognationem habere ad inuicem, quòd quemadmodum sentire iudicat de suo sensibili, ita quoque intelligere de suo intelligibili: vnde dicit Themistius, multorum fuisse sententiam solum intelligere per essentiam fieri intellectus potentiæ: nos quæ intelligere per essentiam intellectus, modò ab ipsis sensibilibus priùs fuerimus excitati. Verùm non est hic leuiter transeundum: cum enim intelligere sit actio, atq; effectiua, non quidem producitur ab obiecto, vt dictum est: neque ab intellectu agente; quia eius opus est, de potentia intellectis, actu intellecta facere neque à specie intelligibili; eò
Species non producit actũ. quòd virtutem nõ habeat actũ producendi, sed determinan-
1. di, ad hanc, vel ad illam rem intelligendam, nam si sola species actum intelligendi produceret; tunc intellectũ possibilem dignitate præcederet, qui planè est animæ essentia, aut eiusdem nobilissima potentia: cuius enim actus est nobilior, & ipsum est nobiliùs, sed agere est nobiliùs quàm pati.
3. de an. 19. Honorabilius est agens patiente: & species intelligibilia agit, intellectus verò possibilis recipit intellectionem: nobilior
2. ergo esset nobilissima animæ potentia, quod est falsum. Adde, quòd tunc causa totalis deterior esset suo effectu: intellectio siquidem nobilitatis virtute speciei intelligibili antecellit: propterea, quòd vltimâ perfectione intellectum perficit. No[illegible]go à sola specie intelligibili intelligere effectiuè proficiscitur: neque à solo intellectu; quia sine specie intelligibili, non actu causa efficiens, sed huiusmodi specie actuatus, est totalis, & efficiens causa suæ intellectionis, species namque intelligibilis, non respicit substantiam, sed modum actus intelligendi: proinde quòd actus ille sit intellectio, hoc munus ab intellectu recipit, quòd verò sit huius vel alterius, à specie intelligibili. Concurrit autẽ species ad intelligere producendũ, obiecti præsentandi gratia, vniendiq; cum intellectu, quòd per essentiã vniri nõ potest; quia non lapis, sed species lapidis est in anima: deinde causa

Intelligere est agere. actuandi intellectum, educendique de potentia ad actum; de potentia essentiali ad actum primum: inde postea sic actuatus exit in actum secundum. Ex his ergo satis constare puto, ipsum intelligere effectiuè ab intellectu possibili produci, atque esse essentialiter agere, pati verò concomitanter. Empedocles putauit potiùs esse operationem ad extra transmissam, quàm intus immissam. Plotinus: *Fortasse, inquit, nec intelligere quidem est facere: non enim in ipsum, quod intelligitur se transfert; sed potius est de ipse: neque prorsus est defectio, neque oportet actiones omnes esse effectiones, aut quicquam facere; potest autem ibi secundùm accidens esse factio.* Apud Platonicos intelligere non est agere, vel pati; sed quæ erant velata, ablato velamine, patefacere, nihil noui addendo, seu recipiendo, sicut supra dictum est. Quid ergo sit intelligere, dicam.

Enn. 6 lib. 5. cap. 12.

CAP. XXI.

Argumenta contraria.

IN hac re graui, quæ non sine multa caligine intelligitur, multorum rationes adhibendæ sunt; vt ex multorum sententijs, vndiq; veritas quæsita, & interrogata, tandem sese prodat in medium. Itaque *contra* huius quæstionis veritatem, multorum quidem iudicio, rectè propalatam, atq; ostensam, sic arguere nonnulli consueuerunt. 1. Si inquiunt, intellectus se toto, & partialiter intellectionem producit, eamque in seipso recipit, efficiens ergo, & materia respectu eiusdem in idem numero coinciderent, quod quidem philos. non probatur. 3. met. Sanè, inter agens, & patiens, vt in eodem lib. dicitur, cap. ad aliquid, relatio inuenitur realis, cui necessaria sunt extrema realiter distincta; cuiusmodi non est idem ad semetipsum, quia non distinguitur realiter à seipso: intelligere ergo non est essentialiter agere, sed pati. 2. Amplius intelligere, est recipere sine transmutatione, vt dicit *com. 3. de an. 14.* Recipere est pati obiectiuè tantùm, & non subiectiuè, quod planè astruit exemplum de tabula rasa positum, in qua pictura recipitur, non autem ex eius substantia imago coloribus distracta educitur: sic igitur intellectio non educitur ex virtute intellectus: sed ab obiecto immittitur, si verum est exemplum, quod a philos. tantæ rei aptatur. 3. Præterea, in alicuius formæ impressæ receptione, & non in alicuius actus prodendi exercitatione potentia passiua consistit; ideò enim passiua dicitur, quia recipit, & non exerit actum intelligendi. sed intellectus potentia, est pure passiuus, vt dictum est: non ergo intellectionem producit, sed recipit. Profectò fieri non potest, vt subiectum formam aliquam recipiens ad aliam formam producendam moueatur, id est, quòd intellectus per speciem in se receptam, actum educat secundum; illumque in se subiectiue recipiat: alioquin idem, & secundum idem esset in potentia, & actu: ergo quod prius. 4. Iterùm, nihil potest esse causa effectiua alicuius rei in se manentis; nisi destructa, & confusa potentiæ actiuæ, & passiuæ ratione: propterea, quòd potentia actiua, principium sit in aliud agendi, & mouendi; passiua verò ab alio moueri, & agi. Quare, si intellectus actum produceret intelligendi, respectu eiusdem actus, & temporis ageret, & ageretur: moueret, & moueretur: sicque duo contradictoria essent simul vera. Reuera, sicut se habet intelligere ad intelligentem; ita planè intelligi ad intelligibile. sed intelligere respectu intelligentis est sicut vera passio ad suum subiectum, per modum tamen actionis signata: intelligi ergo se habebit ad intelligibile, sicut vera actio, signata per modum passionis: atque ita obiectum, & non intellectus produci actum intelligendi. 5. Item, si intelligere est actio elicita ab intellectu; tunc multa sequerentur absurda, nempè quòd visio Dei, qua intuentium mentes beatitudinis munere donantur, à solo Deo, creato intellectu non cooperante, creari, efficique non posset: quod quidem rectè non consonat, præsertim cùm non semper necesse sit, intelligere; ab aliquo effici, sicuti est in Deo, cui intelligere est suaipsius substantia: aut si efficiatur, opus sit; non tamen ab eo, qui intelligit, quemadmodum perspicuè videri potest in intelligentijs, quæ, authore philosopho, per suas ipsorum substantias plurima intelligunt. Adde, quòd tunc Deus aliquam creaturam beatificare non posset, nisi illa etiam seipsam beatificaret, quod veritati repugnat; esset enim infinitæ virtutis, & intelligere non esset pati, vt philosophus sentit. 6. Amplius, aliquid potest esse formaliter intellectio, etiamsi intellectum minimè informet: quidquid enim facit aliquid formaliter intelligere, prius vtique est realiter in ipso, sed si intellectio faceret intellectum formaliter intelligere, prius certè quàm intellectum informaret, esset actualiter intellectio. non ergo ad intellectionem spectat, esse intellectus operationem immanentem.

CAP. XXII.

Soluuntur Argumenta.

Intelligere est agere. AD 1. dici potest, illius consequentiam nihil virium habere; non enim habet contrarietatem respectu eiusdem: siquidem intellectus quatenus est specie actuatus, atque vestitus, intellectionem efficit; quatenus verò est nudus, est receptiua eiusdem. Ex hoc quoque solui potest confirmatio: relatio enim illa non est eiusdem ad eandem rem eodem modo se habentem. nam intellectus, vt actuatus specie, & vt præcise intellectus non sunt idem realiter; 1. siquidem enim reale in intellectu specie actuato includitur, quod in nudo intellectu nequaquam inuenitur: non est ergo simile, quod in confirmatione adducitur. *Ad 2.* dico, intelligere esse recipere absque transmutationis varietate, quæ est à contrario in contrarium, non autem absque ea, quæ est solus intellectus atque perfectio. Tabula rasa. Quo ad verò ad exemplum spectat, commentator dicit esse rethoricum, & viam ad docendum: nam quemadmodum tabula rasa, nullam sibi actu hærentem picturam habet; ita intellectus potentiæ, nullam habet ex his quas recipit formis, actu sibi inhærentem. in hoc autem ab inuicem differunt, quod intellectus specie actuatus, actum producit secundum, intellectionem scilicet: tabula verò rasa, receptis picturæ coloribus, nullam habet virtutem actus alicuius edendi, 3. atque producendi. *Ad 3.* dico, intellectum, potentiam esse passiuam in recipiendo speciem, & actum primum: actiuam verò in producendo secundum; intelligere scilicet, siue intellectionem atque ita vnam eandemque potentiam ad diuersos respectus relatam, actiuę rationem subire, atque passiuæ. Quare, quatenus est passiua, perfectio ipsius in actione exercenda non est posita, sed quatenus est actiua. Ad confirmationem respondeo, intellectum ante suum intelligere in potentia esse formali: in actu autem virtuali, formali quidem, quia nondum est actuali intellectione formatus; virtuali autem, quia actu iam habet speciem, qua potest exire ad actum secundum. hæc autem duo se inuicem compatiuntur, potentia videlicet formalis, & actus virtualis diuersos respectus habentes. *Ad* 4. 4. dictum est, aliquid esse in actu, & in potentia respectu eiusdem sed diuersimode: neq; inde sequi aliquod absurdum: quandoquidem actus formalis non pugnet contra potentiam virtualem: neque vicissim potentia virtualis contra actum formalem; sed bene actus, & potentia eiusdem speciei. Ad confirmationem dicendum, intelligere esse actionem immanentem intelligentis: tametsi intellectus potentia in recipienda specie intelligibili se habeat per modum patientis: factus tandem in actu per eandem speciem, intellectionem actiue elicit, & concomitanter per modum passiui recipit. Quare, eadem met intellectio, actio dicitur, quatenus ab intellectu producitur, passio verò quatenus ab eodem recipitur. 5. *Ad 5.* quatenus a solo Deo, illa intellectio & creari posset, & infundi; per eam nihilominùs nemo intelligeret: propterea, quòd cognitio sit actio immanens cognoscentis: nihil autem agit per actionem a se distinctam, vt dicitur *3. phys. com. 11.* nisi ab eo fiat, vel ad illius actionem conficiendam cooperetur. Solus autem Deus est sua intellectio, & non aliqua alia creatura; quia est vna subsistens, non transiens intellectio, & purus actus, non alicui permixtus potentiæ. Et cùm dicis, Deum non posse aliquem beatificare, verum quidem totaliter, non tamen obiectiuè: creatura enim absque vltima sua perfectione beata esse non potest: vltima autem perfectio operantis, vel rei, quæ nata est operari, est planè sua cooperatio. Quomodo Deum beatificat creatura. quare, fieri non potest, vt huiusmodi creatura, beatitudinem assequatur, nisi & ipsa quoque cooperetur: beatitudinem vero per modum obiecti, solus Deus efficit; quia ipsemet est rationalis creaturæ beatitudo obiectiua. Ex hoc quoque patet satis, non esse necessarium, creaturam infinitæ esse virtutis, & perfectionis simpliciter, eò quòd sit causa effectiua partialis, non autem principalis, & totalis. 6. Intellectus causa effectiua. *Ad 6.* antecedens non recipitur, probatio quoque reiicitur: nam albedo facit formaliter album, & tamen ipsa non est alba. Illa præterea intellectio, licet esset entitas quædam; propriè tamen intellectio dici non posset, propterea quòd nullus intelligit per actum à se separatum. itaque, illa intellectio sic separata, suum quidem haberet esse, non certè intelligens, sed intellectionis: quippe cùm esse intelligens, actum formæ cum habitudine ad potentiam intellectiuam denotet: non ergo illa intellectiu intelligeret. Itaque, quemadmodum potentia sensitiua, præsente suo obiecto, ex seipsa suum actum producit; ita intellectiue potentiæ, informatus præsentia obiecti per speciem intelligibilem, actum elicit intelligendi. Sed *dices*, sicut intellectus agens non potest pati, quia illius est omnia agere; ita intellectus possibilis, non potest agere, quia est omnia fieri: nam si esset actiuus, posset vtique ex seipso speciem producere, atque ita non opus haberet virtute intellectus agentis, sibi enim ipsi sufficeret, quod est absurdum. Consequentia est satis perspicua ac manifesta: nam si virtute habes nobiliorem effectum, nempe intellectionem

producendi

Intellegere est agere. producendi; multo magis effectum ignobiliorem, speciem vtique intelligibilē, producendi haberet virtutem: illa enim est forma a phantasmatibus abstracta, hæc autem à virtute intellectiua edita. Amplius, omne actiuum voluntatis imperio subditum, ab eodem imperio impediri, atque prohiberi potest, sed actus intelligendi à voluntatis dominio præpediri non potest, quò minus conclusionis veritati non firmiter hæreat: non ergo merè liberè, sed magis naturaliter agit: atque proinde in edenda, depromendaq; sua intellectione, passiui potius, quàm actiui munus subire videtur. Iterum, omne habens entitatē actiuam ab alio distinctam, habet quoq; operationem distinctam, quam edere potest & producere, sed intellectus possibilis habet entitatē distinctam à specie intelligibili, & virtutē actiuam intellectionis producendæ: producet ergo intellectionem sine specie, quod est falsum. *Resp.* atque dico, consequentiam non valere: intellectus enim possibilis, sicut dictum est, diuersimode agit, & patitur: neque ex hoc sequitur aliquod inconueniens. *Ad prob.* negatur similitudo: nam etsi intellectus specie formatus, intellectionem elicere valeat, nō tamen speciem potest producere, quia ad illius receptionem se habet in purà potentia passiua: non ergo est simile. *Ad 2.* voluntas non potest à prima obiecti intellectione intellectum impedire; non enim in potestate nostra situm est, quibus sensibilibus tangamur: potest tamē impedire intellectum à secunda intellectione, & tertia: denique vniuersaliter ab exercitio actus intelligendi, postquam obiectū intellectum est, & voluntati ostensum, atque patefactum. Sed *dices*, veritati ostensæ intellectum ita firmiter hærere, vt inde à voluntate deduci, & auocari non possit; obiectum ergo assensum causet in intellectu. *Dico*, duplicem esse intellectus actiuitatem: alteram, qua intellectionem producit, quæ quidem à solo intellectu effectiuè dependet: à specie autem, siue obiecto concomitanter, & determinatiuè, & hæc profectò voluntati non subditur, quia est propria ratio, quæ à voluntate discernitur, alteram verò, qua suos actus continuare, & multiplicare potest, quæ planè à voluntatis imperio prohiberi potest, & impediri. *Ad 3.* similitudo illa valet in his, quæ sine alterius ope, ad suarum producunt operationum exercitium conficiendum: in quorum numero intellectus possibilis haberi non potest, propter causam sæpius dictam; quia effectus in actu primo per speciem intelligibilē, inde exit ex seipso in actum secundum.

CAP. XXIII.

Alia argumenta de speciei, & obiecti necessitate.

Qvamuis paulò ante, cap. de necessitate speciei intelligibilis, abundè disputauerim de causa, & ratione speciei intelligibilis, quia tamen alia indies emergunt ingenia obscurissimarum rationum plena, parcere pennæ nolui; vt habeat diligens lector [illegible] amplissimū ad legendum & disputandum. *Arguunt* ergo nonnulli contra ea quæ dicta sunt hoc modo. Cuilibet rei inest propria operatio naturalis, & quæ sunt necessaria eidem operationi explendæ atque exercendæ, quia natura non deficit in necessarijs: vnde si cœlum esset animatum, ab omnium parente Deo sensuum organa accepisset. sed propria, & naturalis ratio intellectus possibilis, est intelligere, vt communis est omnium sententia: igitur secum habent omnia, quæ pro sua intellectione exercenda sunt necessaria. quòd si ab exterioribus oportet illū species intelligibiles mendicare: non ergo perfectè conditus est à Deo, quod est falsum. Amplius, non est danda species generalis in intellectu, quia illa prohiberet extraneum; nec ergo species acquisita. Sanè nulla simplex operatio in duo principia est reducenda; vnū enim sufficit. sed intelligere est simplex operatio: non ergo reducenda est ad intellectum, & speciē intelligibilē. Quare, nulla ponēda est species intelligibilis in intellectu possibili. Præterea, si species in intellectu possibili. Præterea, si species in intellectu poneretur; proculdubiò naturaliter ageret, atque ita intellectus per eam semper actu intelligeret: & si plures species essent, plures actu intellectiones essent, quod est falsum omninò. Reuera, si circa suum obiectum, absque alicuius extrinseci receptione voluntas vim habet agendi, similiter etiam sese habebit intellectus, cum sint ambæ potentiæ eiusdem essentiæ: ad quid enim poneretur, nisi, vt esset intellectionis principium. sed principium intellectionis, est potentia intellectiua: species autem non est potentia intellectiua, ergo quod prius. Amplius, si species est necessaria intellectui; tunc ipse intellectus per se ad intellectionem producendam, sicut ad propriam perfectionem, ordinem minimè videretur habere: quod est falsum: siquidem ad aliquem actum nulla potentia per se ordinem habet, ad cuius principium est in potentia contradictionis. sed intellectus per se est in potentia contradictionis ad speciem, quæ, vt dicta, est principium & origo intellectionis, ergo & cætera. Sanè si species intellectionem produceret, effectiuè, aut concomitanter, & determinatiuè. tunc intentiones logicæ, & relationes rationis in actu esse non possent, eò quòd nullum ens reale sit ens rationis: causatum verò à specie, est ens reale, cuiusmodi non sunt intentiones logicæ, & relationes rationis: necessariò ergo non est ponenda species intelligibilis. *Resp.* ad primū *arg.* atque dico, quemlibet intellectum tum angelicum, tum etiam humanum, pro sua propria operatione explenda, atque exercenda, congrua, ac sufficientia habere principia, secundùm proprium vniuscuiusque modum. sed angelicum species concreatas, humanū verò per sensuum organa, eas sibi acquirere, atque parare; alioqui frustra corpori vniretur: natura ergo homini dedit principia, quibus suam operationem exercere posset. *Ad 2.* conseq. non est recipienda: species siquidem illa generalis, voluntatis non subderetur dominio, sed totum, quoad fieri posset, intellectum actuaret, atque sic semper esset in actu perfecto, nullamque aliam admitteret speciem propterea, quòd duæ formæ eiusdem generis in actu perfecto eodem in subiecto esse non possint, species verò acquisitæ quoniam medium obtinet inter actum perfectum, & puram potentiam, possunt habitualiter in intellectu [illegible] etiam plures eiusdem generis, idem perficientes subiectum, nec inde sequitur aliquod absurdum. *Ad confir.* maior [illegible] in omnibus veritatem, nempe in his principijs, quæ [illegible] operatione diuersimode respiciunt, atque considerant: [illegible] enim, sicut dixi, substantiam, species verò modum [illegible] considerat. *Ad 3.* secunda consequentia non est [illegible] quandoquidē species non sit principale intellectionis [illegible], sed potentia intellectus. Quare licèt species [illegible] ageret, intellectus tamē per eam nō semper agit, vel [illegible] à voluntate, vel ab aliqua alia causa. Approbo [illegible] primam intellectionem, omnē actum voluntatis præcedere. *Ad confir.* negatur similitudo: voluntas enim est potentia actiua, intellectus verò passiua, ideoq; virtutem non habet agendi, nisi prius per speciem actuatus extiterit: similiter quoque sed habet sensus potentia passiua: de [illegible] ipsa quoque voluntas ab obiecto recipit speciem amoris. *Ad 4.* dictū est [illegible], quod ad modum, non accommodad substantiam actus, intellectionem principij rationem habere, qua quidem specie actuatus intellectus, actum producit intelligendi, qui tamē ex suo obiecto specificatur. Ad ipsam autem speciem, naturaliter intellectus inclinatur, non autem est in potentia contradictionis, quia naturaliter appetit suam actuationē. *Ad aliam eandem.* consequentia negatur: non enim sola species est causa actus intelligendi: sed ipse intellectus, à quo propriè ipsa intellectio procedit. Quoniam verò potest sese super actum intelligendi reflectere, ac rem ad extra ad ea quæ sunt ad intra conferre, inde est quòd relationes rationis gignendi habet facultatem. Adde, quòd hæc ratio non facit ad rem, propterea quòd entia rationis tantummodò habeant esse cognitum, non causam effectiuam realiter producentem. Sed argues fortassis, actum intelligendi ab obiecto procedere, dicens, Si actus distinguuntur per obiecta, vt dicitur 2 *de anima*, non quidem formaliter; eò quòd obiectum non sit formaliter actus intelligendi, neque materialiter, materia enim actuum est subiectū, animus scilicet; neque ratione finis; quia operationis in agente manentis, non est alius finis præter vsum. Distinguuntur ergo per obiecta effectiuè, atque ita habetur propositum, actum videlicet intelligendi, effectiuè ab obiecto produci. Amplius, eadem potentia sua causa limitata, & eiusdem rationis non producit diuersos actus specie distinctos. quia ab vno, nonnisi vnum producitur. sed à diuersis obiectis diuersisque [illegible] intellectiones specie distinctæ: non ergo à sola potentia intellectiua effectiuè illa procedunt, sed ab obiectorum diuersa virtute. Amplius, quòd species non respiciat modum actus, nec obiectum potentiam determinet ad actum intelligendi: quidquid enim intellectui ab aliquo alio imprimitur, est species, vel habitus, aut actus. sed illud impressum ab obiecto, quo intellectus determinatur effectiuè ad actum intelligendi, non est species, propterea quod huiusmodi impressionem species præcedat: neque est habitus, quia sequitur actum: est ergo actus intelligendi, & sic habetur propositum. Adde, quòd si actus determinatur ab obiecto non ergo intellectus solus potest producere actum intelligendi. *Respondeo* ad primum, atque dico, actus distingui per obiecta manifestatiuè; quia assimilantur obiectis, & non potentiæ intellectiuæ: propterea eorum manifestatio, atque declaratio potiùs ab obiectis dependet quam à potentia intellectiua, tametsi ab ea effectiuè emanent. *Ad secundum* dico, potentiam intellectiuam pro sua dignitate, atque perfectione actiua, diuersas habere virtutes ad diuersas operationes producendas: speciem verò, obiectum actum intelligendi effectiuè nequaquam producere, sed modum [illegible] producendi præscribere, seu determinare: quia nimirum potentia intellectiua indifferenter se habet ad actum [illegible]

Intelligere est agere: ductionem exercendam: veluti, qui indifferenter se habet, ad huius, vel alterius artis rationem recipiendam. *Ad 3.* dico,

3\. illud quo intellectus determinatur ad huius actus productionem, esse speciem intelligibilem, obiectum intellectui offerentem, a qua profectò intellectus impressionem non recipit actiuam, sicut aqua ab igne recipit impressam formam caloris, alioquin ipsa esset totalis causa intellectionis; sed determinationem, modi substantiæ actus intelligendi: quia hac specie præsente, hunc elicit actum, altera verò alterum. Ex his ergo patet, quomodo intelligere sit agere, quia profectò ab intellectu possibili effectiuè producitur, qui & passiuus dicitur; tum quia est in pura potentia ad speciem intelligibilem recipiendam; tum quia actum concomitanter recipit, quem producit: quibus sanè de causis intelligere pati nominatur, & dicitur apud Peripateticos, licèt Platonici aliud sentiant.

Intelligere est pati.

Cæterùm, species intelligibilis illustratione intellectus agentis producta, qua constituitur intellectus in actu primo, impressa nominatur; quia per intellectum agentem possibili intellectui imprimitur: subsequens verò intellectionem, vt terminus eius, species expressa vocatur; quæ est imago, & similitudo rei intellectæ.

Species impressa & expressa.

Dicitur autem expressa, non quia sit phantasma illustratum, à quo res intelligibilis intellectui ostenditur; sed potiùs est conceptus, & verbum mentis, quod producitur ab intellectu per actum intelligendi. huiusmodi autem conceptus, est terminus intellectionis, in quo primò res intellecta cognoscitur, & intellectui manifestatur. Et is quidem conceptus à Theologo vocatur verbum mentis, à logico intentio, quæ diuiditur in primam, & secundam, a philosopho, ratio, diffinitio, similitudo, imago, denique species expressa.

Verbum mentis.

Intentio prima quid sit. Obiectiuè.

Porrò, intentio prima, bifariam potest intelligi; obiectiuè videlicet, & formaliter: obiectiuè autem, & res intelligibilis, nempè quidditas rei obiecta intellectui, atque præsentata, ad cuius cognitionem habendam intellectus specie actuatus, actum ordinat intelligendi; itaque, prima intentio obiectiuè, est obiectum intellectui per speciem intelligibilem ostensum, quodcunque illud extiterit.

Formaliter.

formaliter autem, est conceptus ab intellectu formatus de re obiecta, & ostensa; qui dicitur ratio, seu diffinitio rei intellectæ: & hæc quidem pro suæ tuendæ fundamento veritatis, rem habet obiectam, atque præsentatam. vnde fit, vt animal rationale, quatenus est hominis diffinitio, ad naturam hominis, seu prima intentio formalis, ad primam intentionem obiectiuam comparetur.

Secunda intentio obiectiuè.

Secunda autem intentio obiectiuè, est respectus rationis, qui rem consequitur, quatenus est intellectui obiecta, & per primam intentionem formalem cognita. cùm enim intellectus rei quidditatem in vniuersali intelligit; vt abstractam à singularibus percipit, atque ita in quadã communitate, & indistinctione intellectui obijcitur, sicque ab intellectu percipitur per primã intẽtionem formalem. Ad eam verò sic obiectam sequitur communitas illa, atque indistinctio, quidditas omnibus inferioribus communis, quæ planè est respectus, relatio vtique rationis, quod rem obiectam consequitur, non extrinsecus manentem, quia determinata est, & in singularibus distincta. huiusmodi respectus, est ens rationis, secunda intentio obiectiuè, quia intellectus secundario aduertit.

Secunda intentio formalis.

Secunda autem intentio formalis, seu formaliter, est secundus conceptus ab intellectu productus de re sub illo respectu rationis subsistente: cuius immediatum fundamentum est quidem ille respectus, sed rei obiectæ virtute. vbi enim intellectus percipit naturam rei, sic in vniuersali intellectam, suis esse secundùm prædicationem inferioribus cõmunem; non conceptum generis, multis profectò speciebus; speciei verò, multis indiuiduis communem, actum, vel aptitudine producit: & hæc sanè secunda intentio formaliter nominatur.

Conceptus quomodo diuidatur.

Cæterùm, non est silentio prætereundum, conceptum intellectus obiectiuè sumptum in primam non diuidi intentionem, & secundam: intentio enim prima, obiectiuè accepta, cùm sit ipsa rei quidditas, intellectui obiecta per opus intellectus fieri non potest sed omnis conceptus intellectus fit per opus intellectus; quia est terminus intellectionis, igitur cõceptus sic acceptus, in diuisionem illam non incidit. Secunda præterea intentio obiectiuè sumpta, est purum ens rationis, non enim est, ab aliquo effectiuè, neque in aliquo subiectiuè. Conceptus autem intellectus est ens reale in prima specie prædicamenti qualitatis, eandẽ habens entitatem cũ actu intelligendi, vterque enim & ab intellectu producitur, & in intellectu subsistit, sicut intellectiones, habitus, & scientiæ.

Conceptus formalis diuiditur.

Conceptus autem formaliter sumptus, in primam, & secundam intentionem diuiditur. Omnis quippe conceptus intellectus, vel habet pro suo immediato fundamento rem intellectui obiectam ita atque, vti prima intentio formaliter, quæ diffinitio, vel ratio rei nominatur, vel illum respectum, qui dicitur communitas, vel indistinctio, vel in re, quatenus stat sub illo respectu; & sic est secunda intentio formaliter, quæ est in prima specie qualitatis. Ex hac autem distinctione plurimæ perplexitates dissoluuntur.

Intelligere est agere.

CAP. XXIIII.

Intellectus intelligit componendo, & diuidendo.

QVid sit intelligere, & quomodo fiat, ex supradictis perspicuum esse potest: posthac dicendum nobis erit, quonam modo intelligat, & verum in ipso falsitas inueniri possit & veritas.

Quomodo intelligat.

Quòd vero intelligat componendo, & diuidendo, facilè ostendi potest: nam cum instar rerum generabiliũ, de potentia ad actum exeat; procul dubio, non statim à suæ conditionis principio, sed successiuè suam acquirit perfectionem, rerum vtique cognitionem. Quare primum apprehendit rei quidditatem, deinde illius proprietates, accidentia, & habitudines rei essentiam circumstantes. inde necesse habet, vnum apprehensum alij componere & diuidere: atque ex vna compositione ad aliam perquirendo proficisci, quod est propriè ratiocinari. Vnde Philosophus duas intellectus operationes, indiuisibilium scilicet apprehensionem, & compositionem, & diuisionem. Indiuisibilium, inquit, intelligentia in his est, circa quæ non est falsum: in quibus autẽ est falsum, tam & verum est, compositio quædam iam intellectuum est: hæc illæ.

3. de anima 21.

Duæ ergo sunt operationes intellectus, quarum vna est indiuisibilis intelligentia, qua vnius rei quidditas seorsum ab altera ab intellectu percipitur; puta homo secundùm se, animal, & quæ sunt generis eiusdem. & hæc prima intellectus operatio nominatur.

Simplicium apprehensio.

Altera verò dicitur compositio, & diuisio. Ea diuersis siquidem intellectionibus, vnitatem immediatè concipit, & identitatem ipsorum adinuicem, quæ compositio nominatur, quæ fit ab intellectu de re intellecta.

Compositio.

Diuisio.

Quod si res illæ vnum extiterint, & idem sibi inuicem; tunc illa compositio propter sui conformitatem, veritas appellatur; sin minus, falsitas; quia res diuersæ sunt abinuicem. Similiter res se habet in diuisionis ratione; nam cùm res diuisim interdum percipiantur, puta leo, vt aquila, &c. contingit postea, vt ea ordinatè cum diuersitate, vel diuisione eorum abinuicem intelligantur, vtpote leonem aquilam non esse: & hæc quidem intellectio dicitur diuisio; quæ tunc rei conformata erit, & vera, quando verè res ipsæ abinuicem diuisæ sunt atque diuersæ; sin minus, contrario modo se habebit.

Veritas & falsitas quomodo accipiantur.

Quamobrem rectè dictum à Philoso. 6. *met.* 8. Verum quidem affirmationẽ habere in cõposito, negationẽ verò in diuiso, falsum autem huius partitionis contradictionem. Itaque veritas vno modo conformitatem significat in compositione, vel diuisione existente, quam profectò intellectus producit; similiter & falsitas deformitatem denotat. Alio modo veritas, & falsitas denotant conformitatem, vel deformitatem cognoscentis ad cognitum. veluti cùm dicimus, sensum verum esse, quia conformitatem habet cum sensibili. Postremò veritas est entitas rei, quæ nata est facere veram suiipsius cognitionem.

2. de anima tx. 3. 21.

3. de anima 62.

secundùm quem profectò modum veritas in intellectu esse habere non potest; non enim lapis, sed similitudo lapidis est in anima; alioquin lapis intelligeret, quod est absurdum; sunt tamen in intellectu entitates specierum, rerumque cognitiones. Est autem in intellectu veritas, quæ est conformitas compositionis & diuisionis ad rem intellectam; similiter & falsitas, quæ est compositionis & diuisionis deformitas, quam efficit intellectus. hæc autem compositio, seu diuisio, est intellectio, qua percipit aliqua mediante eorum diuersitate. Omnis autem intellectio est in intellectu subiectiuè, non autem in re quæ intelligitur; veritas autem est in compositione, & diuisione, similiter & falsitas; igitur sunt in intellectu. huiusmodi autem veritas non est in prima operatione intellectus; tametsi in illa veritas inueniatur, quæ dicitur conformitas cognoscentis ad cognitum, quomodo & sensus particulares verus dicitur in suo sensibili, *3. de anima 26.* Intellectus, inquit, qui est secundùm quod quid erat esse, dicitur verus, sicut videre proprium verum est. Hoc ipsum confirmat inibi Commentator, actionem, quæ est informatio, semper esse veram; falsitas verò in ea operatione inueniri nõ potest: circa indiuisibilia, ait 21. non est falsum.

Qualis veritas sit in prima operatione intellectus.

In causa autem est, quia si in prima sua operatione intellectus habuerit speciem quidditatem rei repræsentantem: tunc quidem veritatem habet, vt dictum est. sin minus, falsitatem minimè habebit, sicut dicit Philos. Sed operæ pretium erit scire, quomodo in compositione, & diuisione intellectus contingat falsitas, & deceptio: pro cuius rei notitia habenda, non ignorare oportet, intellectum, quoad huius rei negotium spectat, cum sensu quãdam cognationis similitudinem habere. sensus autem, vt dictum est, circa proprium obiectum minimè decipitur, vtpote visus circa colorem; nisi fortè per accidens; ex aliquo videlicet organi impedimento: cuius rei exemplo nobis potest esse gustus febre laborantium, qui dulcia reputat amara.

Falsitas in compositione & diuisione accidit. [illegible]

Intellectus verus vel falsus.

amata. Quod circa sensibilium communium cognitionem experimentum, saepius deluditur sensus, cum videlicet iudicat solem paruam habere magnitudinem, similiter lunam, & alia sydera coeli. maiorem quoque subiicit deceptionis iniuriam in sensibilibus per accidens cognoscendis; cum mel pro felle recipit, propter coloris similitudinem. in causa autem est, quia ad proprium obiectum vnaquaeque potentia per se ordinem habet: quae autem sunt huiusmodi, semper eodem modo se habent. Quare, manente potentia, circa proprium obiectum, iudicium eius non deficit. Obiectum autem intellectus, vt dicitur, est quidditas rei, circa cuius cognitionem intellectus non fallitur; sed potius circa ea, quae eiusdem circumstant essentiam. vnde fit, vt dum intellectus vnum ordinat ad aliud, componendo, diuidendo, ratiocinando, decipiatur nonnunquam. Hanc ob causam, circa illas propositiones erroris damnum non patitur, quae statim cognoscuntur, cognita terminorum quidditate: veluti sunt prima principia, ex quibus innascitur, secundum certitudinem scientiae in conclusiones infallibilitas veritatis. Decipitur verò per accidens intellectus, circa quod quidem rebus compositis: non quidem ex parte organi, quo caret omnino; sed potius ex parte circa definitione compositionis interuenientis; dum falsa veris commiscet, & possibilibus impossibilia: quae quoniam in simplicium cognitione intercedere nequeunt; idcircò, vt dixi, in illa non cadit deceptio. Quomodo autem sit duplex intellectus operatio, & veritas, atque falsitas, in intellectu, dixi.

Intellectus in intellectu. *(margin, partly legible)*

Decipitur per accidens.

CAP. XXV.

Argumenta contraria.

1. Sed contra praedicta posset aliquis arguere: Quod non potest simul multa intelligere; non potest componendo, & diuidendo rei veritatem, aut falsitatem inuenire: compositio enim, & diuisio non nisi multorum esse potest. sed intellectus, vt supra dictum est, non potest simul multa intelligere: igitur, veritatem, & falsitatem non acquirit componendo, & diuidendo. etenim compositioni omni & diuisioni tempus praesens adiungitur, praeteritum, vel futurum. sed intellectus abstrahit a tempore, sicut etiam a caeteris particu-

2. laribus conditionibus: ergo quod prius. Amplius, intellectus intelligit per assimilationem ad res, quia cognitio fit per simile. sed compositio & diuisio nihil est in rebus: quippe quia in rebus, non nisi res, quae per praedicatum, & subiectum significatur; quaeque est vna, & eadem, si compositio est vera, homo enim verè est id quod est animal: non ergo in-

3. tellectus componit, & diuidit. Amplius, bonitas & malitia sunt in rebus, 6. met 8 sed veritas est quaedam bonitas, perfectio est enim: malitia autem quidam defectus: non ergo sunt in intellecto, sed in rebus. Sanè, veritas & falsitas sunt in illo, quod ipsam propositionem denominant: ergo in intellectu: obiectum enim intellectus non est in intellectu; sicut obiectum visus non est in visu. sed veritas est obiectum intel-

4. lectus: ergo quod prius. Iterum, verum est illud quod est, authore Augustino: ergo per locum à coniugatis, veritas est rei entitas, atque ita veritas non solum est in rebus causaliter, sed etiam subiectiue. Reuera, illud est formaliter in aliquo, & subiectiuè, quod ipsum denominat. sed res dicitur vera à veritate: veritas ergo est etiam in rebus subiectiue, etenim, si bonum est in rebus, quare ergo in eisdem non erit verum,

5. cùm verumque conuertatur cum ente? Item, quod veritas sit etiam in prima operatione intellectus, & non in intellectu componente, & diuidente, Quidquid competit causato, prius certè competit causae. sed intellectui componenti, & diuidenti velut ab intellectu simplici causato, competit veritas, & falsitas: multò ergo magis competat, necesse est, intellectui simplici, siue primae intellectus operationi. nam si veritas est in intellectu componente, & diuidente propter iudicij rationem; haud dubium, quin de veritate iudicium animae existimationem exprimat, atque ita omne apparens foret verum,

6. sicut vetus error fateri consueuerat. Amplius, veritas nominatur per comparationem entis ad intellectum, sed prima operatio, qua intellectus ad res comparatur, est huiusmodi, propterea quòd rerum quidditates formet, earundem diffinitiones concipiendo: ratio ergo veri prius est in prima, quá in secunda operatione intellectus: haec, & similia, dici possunt. Dici potest *ad primum*, compositionem intellectus, & diuisionem, per quandam differentiam, seu comparationem fieri: atque ita intellectum multa cognoscere componendo, & diuidendo, sicuti rerum differentiam, earumque comparationes cognoscendo. *Ad confirm.* tempus ea ea quidem parte compositioni, atque diuisioni intellectus coniungitur, qua se ad phantasmata conuertit, non autem ea ea, qua a phantasmatibus abstrahit. *Ad 2.* dico, hoc discrimen inueniri in-

Soluuntur argumenta. 1. 2.

ter intellectus compositionem & rei, quòd illa identitatem eorum quae componuntur, haec vero diuersitatem denotet; proinde, cùm dicis, compositionem nihil esse in re, verum quidem est secundo, nò autem primo modo. *Ad 3.* bonitas moralis, & malitia sunt in anima, 5. *metaph. cap. de qualit, inquit.* Significant, inquit, quale bonum & malum in animatis: & horum in habentibus electionem, nempe in hominibus: atque ita bonitas non est tantummodò extra animam. Alio modo bonitas, quae res est bona, non est in actu appetentis, sed in ipsa re, quae vocari potest bonitas entitatiua: & secundùm istum modum verum est, bonum tantummodo esse in rebus. Et cum infers, quòd veritas sit quaedam bonitas, benè dicis de morali, non autem de entitatiua. Veritas praeterea, quia res dicitur verè cognita, est in intellectu cognoscente, similiter & falsitas: propterea argumentum non ritè procedit. *Ad confirmationem*, veritas modo prius exposita accepta, est rei propositione significatiue; in re autem intellecta, causaliter, in intellectu autem formaliter, vt in subiecto. *Ad alteram*, obiectum primarium intellectus, non praecedente alterius intellectione, nequaquam in intellectu inuenitur, sed secundarium, quod post alterius intellectionem percipitur: hoc quoque modo veritas, quae est compositionis diuisionisque conformitas, in intellectu inuenitur; quia nimirum ipsa intelligitur, post aliarum rerum intellectionem, quae prius intelliguntur. *Ad 4.* veritas trifariam potest intelligi, antecedenter, atque ita illud dicitur verum, quod est, vt dicit Augustinus Auicenna quoque 2. *met.* Veritas cuiuslibet rei, inquit, est proprietas sui esse: de hac autem veritate non est nobis sermo, quòd sit in intellectu: entitas enim rei praecedit rationem veritatis. Alio modo accipitur consequenter, & est veritas qua res cognoscitur, de qua Hilarius, Verum est declaratiuum esse: nec ista veritas facit ad rem. Postremo, veritas est quaedam conformitas, qua ratio veri formaliter perficitur, quae est adaequatio, siue conformitas rei & intellectus: hoc ergo modo veritas subiectiue non est in re ad extra, sed in ipso intellectu diuidente, & componente. *Ad confirm.* res dicitur vera impropriè, & materialiter à veritate sibi inhaerente: formaliter verò ab intellectu diuino, seu humano, in quo residet: sicut cibus dicitur sanus, à sanitate, quae est in animali, & non sicut à forma inhaerente. *Ad aliam*, negatur similitudo: bonum enim denotat perfectionem appetentis, verum autem cognoscentis. *Ad 5.* veritas de illo priùs dici debet, in quo sui inuenitur perfecta, atque completa ratio: complementum siquidem cuiuslibet motus est in suae termino operationis; motus autem cognoscitiuae virtutis terminatur ad animam. Cum ergo perfecta, atque completa ratio veritatis, vt dixi, sit in secunda operatione intellectus; par est, vt de illa propriè, & prius dicatur, quàm de prima, in qua non habet veritas suarum conditionum complementum. Reuera, cognitum est in cognoscente per modum cognoscentis; ideò cognitiuae virtutis motus, terminatur ad cognitionem intelligentis, appetitiuae vero ad rem intellectam. bonum autem quoniam dicit ordinem entis ad appetitum; verum autem ad intellectum, hinc est, quòd bonum, & malum in rebus, verum autem & falsum in intellectu esse dicuntur: proinde res vera minimè dicitur, nisi quia cum intellectu adaequationem habet. *Ad confirmationem*, quemadmodum lux in aerem a sole immissa, non aeris, sed solis motum sequitur; ita planè veritas à rebus in animo producta, non animae existimationem, sed earundem sequitur rerum: ab eo enim, quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa. Ad sextum, licet quidditatum formatio sit prima operatio intellectus; per eam tamen rei minimè aequatur; proinde in ea nequaquam veritas inuenitur; sed in secunda, sicut dictum est. sed de his satis dictum. Dubitant nonnulli, vtrum diuisio sit prior compositione: & ex parte quidam astruunt, diuisionem priorem: nam haec prior est, Socrates sanus non est, quam haec, Socrates sanus est: quoniam Socrates prius non est, quam sit. Huius opinionis videntur fuisse Auerroes, Alexander, Ammonius, & similes. Sed dici potest, diuisionem bifariam intelligi posse, enunciatiue quidem quae perinde est ac propositio negatiua; & ita compositione posteriorem esse: vel pro intentione rei diuisae, & simplicis: & sic esse simplicium intelligentiam, & consequenter, vt dicit Auerroes, compositionem praecedere. Dubitant etiam, num sit aliqua simplicium compositio sine tempore? Dico, omnem propositionem esse compositionem rei cum tempore principaliter, vel saltem per accidens: nam haec, homo est, fuit, erit, est cōpositio rei cum tēpore. alia est compositio rei cum re principaliter, mediante tamen tempore; vt, pluuia est aqua guttatim cadens, quoniam necessario praedicatum subiecto connectitur pro omni differentia temporis. Sed dices, quamlibet intellectus operationem abstrahere a tempore; eò quod intellectus sit vnio rei talium, quae non subiacent tempori.

Intellectus verus vel falsus.

3.

Vbi sit bonitas in rebus.

Veritas & falsitas quomodo in propositione & in re.

4.

Veritas triplici modo describitur.

5.

Bonum in rebus verum in intellectu.

6.

Verum diuisio sit prior compositione.

Simplicium compositio.

intellectus componit & diuidit.

pori; Respondeo, bene quidem abstrahere a tempore entitatiuè: quando quidem quælibet eius operatio pro sua propria entitate est soluta à tempore: non tamen repræsentatiuè; propterea, quòd prædicatum non inest subiecto, nisi mediante aliqua differentia temporis, itaque duæ sunt intellectus operationes, intellectio, & compositio intellectionum: & intellectio quidem non est falsa, compositio autem, & diuisio, & falsa esse potest, & vera; compositio autem intellectionem præsupponit, quia non potest esse secunda sine prima. Porrò, secunda operatio compositio vocatur, non quidem simpliciter; sed noematum, id est, notionum, & conceptuum; & id quidem obiectiuè, vt dicit Themistius, quia nimirum est earum rerum quæ ab intellectu apprehenduntur. Et nec profectò compositio est veluti vnum entium, quia non est verè, vnum est, sicut & prima: quippe quæ est terminus simplex, & incomplexus, sed illius similitudinem imitator, propterea, quòd additione prædicati vnum ens efficitur. Quam ob causam Empedoclis cópositioni persimilis est: videtur, qui quatuor elementa ingenita esse voluit; & ab illis in prima rerum origine rerum partes dissimilares seorsum emanasse, vt potè capita, ceruices, brachia, humeros, & quæ sunt generis eiusdem: & has quidem partes lite dirimi, amicitia autem coniungi. Ad hunc ergo modum simplicia, velut membra seorsum distincta ex primo mentis partu pullulant; in secunda autem compositione, & diuisione, velut amicitia, & lite componuntur, & dirimuntur. Quare, sicut in prima rerum compositione contingit, vt bene, & male illarum fieret partium compaginatio, ita planè accidit, vt hæc noematum compositio, atque diuisio. Philoponus dubitat, quomodo in intellectione indiuisibilium non sit falsitas, cum aperte philosophus dicat, in libro de interpretatione, circa illorum intellectionem falsum, neque verum inueniri: & 6. met. semper verum, & nunquam falsum. soluit contradictionem dicendo, veritatem bifariam accipi posse, substantialiter quidem, velut cùm dicimus hominem verum, eo quod non sit pictus, & marmoreus: alio modo, vt distinguitur contra falsum, atque ita verum est, propositio vera, falsum autem est, propositio falsa. tum dicit intellectionem indiuisibilium esse semper veram, quia non est sophistica, sed substantialiter talis, qualis dicitur, quod si secundo modo acceperis falsum, tunc illa operatio vtroque nomine caret. Suffragatur huic sententiæ & lucidissimus Simplicius, à quo eadem fere approbantur. Arabes huiusmodi intellectum informationem appellant; eò quòd talium intelligentia intellectus naturalibus illorum formis venustetur, atque informetur, componentem autem, seu complexorum, fidem, propter assensum intellectus, ad talium compositionem, diuisionemque conficiendam. Itaque secunda operatio, est enuntiatio alicuius de aliquo, vel alicuius ab aliquo, in qua necesse est compositionem, & diuisionē accidere. Est autem prior intellectus simplicium, & incomplexorum, & quodammodo causa intellectus componentis, & diuidentis, sicut dixit Empedocles, quod capita ceruices præcesserint, & deinde in vnam compagem coiuerint: sic asymetros, & diametrus, ex quibus oritur compositio, quod diameter sit asymeter. Hæc autem compositio propositionis non est opus naturæ, sed rationis, & intellectus, propterea dictum est à philos. ab intellectu compositionem fieri. Sed post hæc speculemur, quomodo intellectus intelligit indiuisibile.

Noëmatum.

Empedoclis compositio.

Philoponus.

Veritas duobus modis.

Simpl.

Arabes.

3. de an. 22.

CAP. XXVI.

Intellectus intelligit indiuisibile.

Arist. 3. de an. 25.

INdiuisibile autem, *quoniam dupliciter potentia aut actu est*, inquit philosophus. Quoniam quidem hactenus disputando perquisiuimus, quonam modo diuisibilia intellectus percipiat, posthæc dicere proposuimus, quomodo indiuisibilia & negationes intelligat, vt sic vndequaque actus intelligendi enodentur, & perspicui euadant. Pro huius autem notitia habenda, non ignorare oportet, id primo, & per se à nostro percipi intellectu, quod est eius proprium obiectum, quod planè à quibusdam rei quidditas nominatur: indiuisibile autem per eam, quam ad huiusmodi quidditatem habitudinem habere videtur. porrò, multis modis indiuisibile dicitur. Vno quidem modo sicut continuum, quod est actu indiuisum, licèt sit diuisibile potentia, huiusmodi autem prius à nobis percipitur, quàm eius diuisio, quæ in partes secatur, confusa enim distinctam præcedit cognitio. Alio autem modo indiuisibile dicitur secundùm speciem, veluti ratio hominis, quoddam est indiuisibile, & huiusmodi quoque indiuisibile prius intelligitur, quam intellectus componendo & diuidendo, affirmando & negando, sua negotia peragat. In causa verò est, quia hæc duo, quasi suo ab intellectu percipi possunt. Alio modo dicitur Indiuisibile, eò quòd omninò sit indiuisibile, punctum videlicet & vnitas, quæ actu seu potentia diuidi non possunt. Et id quidem indiuisibile posterius est. per priuationem vtique diuisibilis cognoscitur: ideoque punctum priuatiuè definitur, videlicet punctum est, cuius pars non est, similiter & vnitas ratio, vt dicit *9 met.* In causa autem est, eius oppositio ad rem corporalem, cuius quidem quidditas ab intellectu per se cognoscitur. Omnia ergo priuatiua intelliguntur per habitum, vtpote per bonum malum, & cæcitas per visum. Sed *dicet* aliquis, si simile per simile cognoscitur, & indiuisibile maiorem cum intellectu similitudinis affinitatem habere videtur, quàm diuisibile, indiuisibilis intellectus est enim, & simplex: prius ergo indiuisibile ab intellectu percipitur quam diuisibile. Reuera, quod in definitione ponitur, prius à nobis cognoscitur, definitio siquidem, vt dicitur *9. topicorum*, ex prioribus fit & notioribus. sed punctum ponitur in definitione lineæ, quia est longitudo, sine latitudine, cuius extremitates sunt duo puncta, sicut dicit Euclides, & vnitas ponitur in definitione numeri: quia numerus est multitudo, mensurata per vnum *10. met.* ergo quod prius. *Dica*, similitudinem per quam cognoscimus, speciem esse cogniti in cognoscente residentem, ideoque cognitionem per conuenientiam ad obiectum, non autem per similitudinem naturæ ad potentiam cognoscitiuam fieri. Cum ergò diuisibile maiorem cum obiecto intellectus cognationem habeat, quam indiuisibile, sicut dictum est, hinc est, quod prius ab intellectu percipitur. *Ad 2.* seu ad confirmationem dico, in definitione lineæ communiter sumptæ, punctum non poni sicut patet in linea infinita, & circulari, in quibus non nisi in potentia punctum inuenitur, Euclides autem cum definiret lineam finitam, & rectam, in eius definitione punctum posuit, veluti lineæ terminum, itaque quando illa sumuntur, vt suarum quantitatum priuationes, profectò non in seipsis, sed in suis accipiuntur quantitatibus, quas participant, hoc modo punctum est terminus lineæ, & vnitas numeri mensura, & Nunc continuatio præteriti & futuri temporis. Quare hæc intelliguntur per suos habitus oppositos, & quasi reflexè veluti malum per priuationem boni, & ignorantia per priuationem scientiæ, hoc est, cognoscimus esse talia, quia ipsis præsentibus, bonum & scientia adesse non possunt. Vnde philos. Punctum autem, & omnis indiuisio, & sic indiuisibile monstratur, sicut priuatio, & similis ratio in aliis est, vt quonam modo malum cognoscitur, aut nigrum? contrario namque modo cognoscitur. Themistius dicit duobus modis indiuisibile dici, vno quidem, & præcipuo modo forma, veluti Deus, & intelligentia, quæ non sunt indiuisibiles priuatiuè, sed positione, alio modo sunt indiuisibilia, quia vnitarum eorum esse in priuatione consistit. Vnumquodque ergo negationem includens alicuius, negatione eiusdem cognoscitur, intellectus verò vna eademque specie, & habitum apprehendit, & negationem illi oppositam, vtpote bonum, & malum, virtutem, & vitium, etenim vna est priuatiuè oppositorum species, non tamen æquè primò, quandoquidem species illa ad habitum per se, & primo pertineat. Priuationes, inquit Themistius, nullam formam siue speciem a seipsis habent, aut facere possunt, qua cognoscantur, nam quod per se non cadit in sensu, propriam in intellectu speciem efficere nequit. sed huiusmodi sunt priuationes, non ergo per se, & primo intelliguntur. Et reuera, candor, lumen, vox, sonus per se sentiuntur, priuatione verò, obscuritas, opacitas, silentiū: eodem quoque modo priuationes ab intellectu percipiuntur. Quam ob causam bene dictum est a Simplicio, vnam eandemque quidditatem, seu speciem primò, & per se bono competere, deinde malo, bonum enim essentialiter & primò est ante non malum priuatione, prius enim bonum est bonum, quam bonum non sit malum, vel non bonum, vt dicitur *in lib. Periherm. 2.* in habitu ergo est negatio sui oppositi. Proinde bonum primum est intellectio ipsius, secundariò intellectio mali: vna ergo intentione numero intellectus intelligit bonum per se & malum per accidens, formam, & priuationem: album, & nigrum, id est, candorem & tenebras. Annotat Simplicius duplicem intellectionem, alteram prorsus actualem, absque alicuius imperfectionis admissione, cuiusmodi est Dei intellectio: alteram verò potentia admixtam, quæ ad intellectum potentiæ pertinet: cuius intelligere, respectu rerum naturalium, non est in potentia per carentiam, sed per imperfectionem potiùs. Intellectio ergo, qua simul forma, & priuatio intelligitur, est in potentia, propter permixtionis admixtionem. vnde philosophus in eodem textu: Oportet autem potentia esse, quod cognoscit: & in ipso potentiam inesse. quod si causarum alicui nullum sit omninò contrarium; illa seipsam profectò cognoscit. Philoponus arbitratur à philosopho quæri, & soluit quæstionem. Vtrumne à Deo priuationes, mala scilicet intelligantur. Et respondet, non intelligi: quia non est intellectus potentia, nec in se habet huiusmodi intelligibilia per priuationem, quocirca intellectus diuinus est purus actus, & separatus à materia, & ab om-

Indiuisibile dicitur mul. tis modis.

Punctum quid sit.

Intellectus intelligit indiuisibile.

Argument.

[illegible]

Priuationes per habitus cognoscuntur.

3. de an. 25.

Indiuisibile positione & priuatione.

Duplex intellectio.

Intellect⁹ intelligit priuationes. ab omnibus intelligibilibus. Intellectus ergo diuinus, vt ipse dicit, non cognoscit priuationem; quia illi non inest cognitio habitus, qua priuatio cognoscitur. Vnde Themistius dixit, quòd quemadmodum visus, si semper actu lumen cerneret, tenebras nequaquàm agnosceret; ita intellectus, si semper actu formam intelligeret, illius priuationem nequaquam perciperet: propterea est in potentia ad vtrunque: *Deus intelligit priuationes,* cùm verò intellectus diuinus sit semper purus actus, non videtur fieri posse, vt priuationes intelligat. His aduersatur diuin. Plato, qui apertissimè ostendit nihil horum deum latere: *Deus parua,* inquit, *& magna videt: bona & mala, alioquin nō esset vltor malorum: non enim magna prouidet, parua autem negligit: nunquam enim ab illo negligeris, nec si ita paruus sis, vt in terra profundum ingrediaris, nec si adeo sublimis fias: vt penitus elatus in cœlum voles sed conuenientia supplicia dabis, siue hic manens siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem locum translatus.* *2. & 10. de rep. 10. de le.* hæc Plato. Ex quibus patet, omnia à Deo vnico actu intelligi: sicut diffusius disputatum est *in 4. Pymandri, cap. de Dei prouidentia.* & iterum de dei scientia. Arist. quoque *in libro de bona fortuna,* ait, si mala Deum lateant, æquum iudicem eum non fore: intuitu siquidem suę essentiæ, vt proprij sui obiecti, seipsum intelligit: omnia verò quæ sunt ad extra, consecutiuè: eodem vtique contuitu, & actu intelligendi Non autem dicitur intelligere priuationes, sicut intellectus in potentia: qui dum animaduertit se esse in potentia ad intelligibilium cognitionem habendam; se in actu puro non esse, intelligit: & sic syllogizando priuationes intelligit. Amplius, priuationes, & habitus intelligit scientia, quæ à rebus non dependet, nec ab eisdem causatur; sed in intellectione suæ essentiæ, quæ est causa rerum, & formalis ratio intelligendi omnia: hoc autem modo peripathetici non negarent Deum omnia intelligere. Cæterùm, non est silentio tegendum, priuationes non esse prorsus semotas à ratione entis: sunt enim entia, quæ per se habent esse: *Priuationes an sint entia.* veluti sunt substantiæ, quæ primò, & principaliter entia appellantur. ad hoc autem primum, & ratum entis genus, cætera referuntur. Sūt & alia entia secundi generis, quantitas scilicet, & qualitates, & proprietates substantiæ, alia, entia appellantur, quia sunt via ad substantiam, vtpote generatio, corruptio, motus, in vltimo autem, & tenuissimo gradu entis priuationes, & negationes habentur; quæ ideo entia nominantur, quia de ipsis ratio negotiatur: *Ens duobus modis.* Iterùm, ens esse censetur, quod in decem prædicamenta diuiditur: vel quod propositionis veritatem denotat; veluti cum dicitur affirmatio vera, similiter & negatio: vt cæcitas priuatio visus, quo quidem modo priuationes entia nominantur: cæcitas enim non est aliquid in rerum natura; sed potius est alicuius entis remotio: verumtamen quia veram efficit propositionem, propterea nomen entis accepit. Sed nō temerè aliquis *dubitabit,* si priuatio non habet esse in rerum natura:

Obiect.

1. non ergo potest orationem veram efficere, quia ab

2. eo quòd res est, & non est, oratio dicitur vera, & falsa. Omne præterea ens, res appellatur: proptèrea, quòd res cum ente conuertitur. Quare, si priuatio, seu negatio est ens: vt quædam res sit, necesse est.

Solut. *Ad primam* obiectionem

1. respondet Auicenna, asserēs de eo, quod nullo modo est; aliquid enunciari nō posse, proinde necesse est, vt de quo enunciatio conficitur, aliquod ens sit, saltem mente comprehensum, in quo esse habere dicitur: & hoc sufficit, vt

2. non extra numerum, ordinemque rerum censeatur. *Ad aliud,* nomen rei duobus modis accipitur: *Res duobus modis.* & vno quidem modo res dicitur, cui est ratum esse & firmum in rerum natura: vtpote quidditatem & essentiam habens; verum quia res per suam essentiam est cognoscibilis: hinc factum est, vt hoc nomen illi tribueretur, quod in cognitionem cadit: ita quòd res à reor, reris, nomen sortiatur: hoc ergo modo priuationes, & negationes res dici possunt. Ex his ergo patet, quomodo intellectus intelligit indiuisibilia, priuationes, & negationes, denique quonam modo priuationes in numero entium haberi possunt. *Obiect.* Sed *dices,* terminus primæ intentionis, aliquod ens in re existens, correspondeat necessarium esse, sed cæcum, & quæ sunt generis eiusdem, sunt termini primæ intentionis: igitur aliquid in re eis correspondet atque ita priuationes & negationes, non sunt entia rationis, vt dicit Auerroes.

1 2. met. c. 4.

Dica, in re nihil esse quod illis respondeat, vt suppositum: benè autem vt subiectum, sicut priuationi, quæ est cæcitas, oculus correspondet. Itaque sicut logici dicunt, *Negationis formalitas.* negatio vera per affirmationem cognoscitur, cui opponitur. Sanè, per id negatiua propositio, quæ composita negatio dicitur, intelligitur, *Solutio. Logicorum ratio.* per quod sanè probatur seu explicatur, sed negatiua explicatur per affirmatiuam sibi oppositam: igitur per illam intelligitur: sed non eodem modo: nam negatio vera per affirmationem falsam, & negatio falsa per affirmationem veram intelligitur: vt homo non est equus, per hanc, homo est equus, & homo non est animal, per istam homo est animal, atque ita negatio semper per affirmationem cognoscitur.

CAP. XXVII.

Negatio; habeat distinctam formalitatem ab affirmatione?

Si priuationes, & negationes sunt entia, rectè aliquis posset ambigere, an negatio, quæ est altera pars contradictionis, ex natura rei distinctam formalitatem habeat? Pro cuius rei intellectu, necesse est scire, triplicem esse negationem, *Negatio triplex.* nempè negationem negantem, quæ totum negat, quidquid affirmatio stabilierit, absque subiecti & habitudinis delectu, vt non ens: & hæc cum nihil ponat in esse rerum rei, cùm extra intellectus; nullam profectò habere potest formalitatem. Alia est negatio priuans, *Negans. Priuans.* quæ sibi subiectum determinat, veluti cæcitas, quæ oculum, non manus, aut pedes lumine priuat. Negatio negans, siue simplex, rei absentiam absoluè denotat: vt non videns indifferenter verificatur de chymera, & lapide: negatio autem priuans, proprium subiectum obseruat: proinde cæcitas de animantibus solis dicitur, quibus insita est à natura aptitudo videndi: non enim omne non videns, cæcum appellari potest. Et hæc certè negatio, quoniam propositionem veram reddere valet, non est omninò explodenda à numero entium, sicut præcedente capite dictum est. Alia negatio est infinitans, *Infinitans.* vt nōn homo, non equus, quæ qualitatem negat determinatam; seu actum specialem, substantiam verò, siue esse in communi relinquit. Sed præsens de simplici negatione, quæ est altera pars contradictionis, negotiatur inquisitio. Porrò cōtradictio bifariam dicitur, *Contradictio duplex.* propositionum scilicet, & terminorum: & prima quidem est propositionum, vtroque termino participantium eodem ordine, & quantitate, secunda verò est terminorum ad inuicem pugnantium, inter quos non est dare medium secundum se, vt sedere, & non sedere, diligere & non diligere, stare & non stare, ens & non ens, verum & non verum. formalitas prætereà communissimè accepta, à rei forma nomen sortitur, sicuti materialitas à materia, sed tunc sicut vnius rei, vna est forma, ita profectò & vna formalitas. Alio modo com- *Formalitas quid sit.* muniter pro modo essendi, & sic album & albedo, cum sint diuersi modi essendi, diuisæ quoque sunt formalitates. Postremo, & magis propriè, est rei quidditas, siue capax sit definitionis, siue eam recipere nequeat Itaque formalitas est quædam conditio, qua aliquid denominatur aliquid tale, vt album, vel nigrum, & id genus plurima, & quoniam tàm à forma, quàm ab aliquo alio formæ similitudinem gerente; aliquid tale appellatur, idcirco tàm forma, quàm formæ similitudo, formalitas nuncupatur. His ita elucidatis, ad quæstionem dico, affirmationem & negationem, ex parte intentionis, non autem ex parte rei; formaliter differre, nam formalitas negationis, qua negatio denominatur, est alia ab ea, qua denominatur affirmatio, si enim negatio est falsa, & affirmatio vera, negatio denominatur falsa, & affirmatio vera, atque ita differunt formaliter, siue ratione, quatenus formalitas est conditio quædam, qua aliquid denominatur tale, ex parte autem rei, hac formalitatis discretione non seiunguntur, *Quomodo non habeat formalit.* propterea quod homo non est animal, & similes negationes, nullum esse habere possunt, ea enim differre dicuntur, vt dicuntur, vt dicit philosophus 5. met. quæ sunt in rerum natura, sed negatio negans, simplex, siue vt est altera pars contradictionis, non habet esse, quia altera exponentium 1.

Negationis formalitas. semper est falsa: non ergo differunt, neque sunt eadem; quia esse commune non habent: quare hoc modo, negatio distinctam non habet formalitatem. Reuera, quod
2. nihil ponit ex natura rei, in re extra animam, nullam dicit formalitatem, si formalitas virtutem habet terminandi intellectum, ex ratione ab intellectu apprehensa, sed negatio negans nihil ponit in re, sed vniuersaliter negat omnia, alioquin non differret à negatione priuante: ergo quod
3. prius. Amplius, quod mente concipimus, vt dicitur 1. de interp. & 4 met. nominibus explicamus, aliquod positiuum significantibus, si ergo non ens positiuè concipimus, aliquod ergo positiuum significat, & illud erit ens: & ita à nobis ens intelligi non potest, nisi ratione entis: & sic non erunt distinctæ formalitates, vt non ens, & ita nullam habebit formalitatem: eò quòd formalitas sit quid posi-
4. tiuum in re, vt quidam aiunt, ex natura rei existens. Amplius, ens, & non ens, verum, & non verum: authore philosopho circa finem quarti met: sunt contradictoriè opposita, sed non ens dicit per se formalitatem distinctam: tunc quæro, aut hoc efficit quatenus est ens & tunc vnum contradictorium statueret, seu poneret reliquum, quod est falsum: vel sicut medium inter ens, & non ens, sed inter affirmationem, & negationem non datur medium: aut sicut non ens; & tunc habetur propositum, nempe quòd negatio simplex nullam dicat formalitatem, quia nihil di-
5. cit positiuum. Adhæc accedit, quòd actus positiuus, & realis, non terminatur ad non ens: actus enim ab obiecto distinctionem recipit, sed actus intellectus est positiuus, & realis: non ergo terminatur ad alteram partem contra-
Actus distinguitur per obiecta. dictionis. Quòd si obieceris actus distingui quidem, non autem specificari per obiecta: eò quòd sint extrinseca, actus verò intrinseci, dico eadem esse principia constituendi, & distinguendi. Quare, si inest obiectis virtus distinguendi, inest necesse est, & constituendi. Obiectum præterea, licèt sit extrinsecum, est tamen principium actionis, sicut finis, qui est primus in intentione, propterea illud suum esse non impedit, quò minus sit principium specificandi sicut & distinguendi. Itaque, negatio simplex non dicit aliquam formalitatem distinctam positiuè ab affirmatione opposita per se sed per accidens, & ex parte intentionis, non autem ex parte rei: dicit enim formalitatem ratione inclusæ affirmationis sibi oppositæ, vt homo non est equus, quia homo est homo, non ergo, vt negatiua, sed vt affirmatiua potius, & ideo per accidens. Sed animad-
Negatio includit duas affirmat. uersione opus est, negationem simplicem ad duas affirmationes referri, quarum vnam complectitur, alteram vero [illegible] veluti homo non est leo, & homo est homo, primam aufert, secundam confirmat, hac enim de causa ista est vera, homo non est leo, quia ista est vera, homo est homo. itaque, negatio distinctionem. & augmentum recipit ab affirmatione, quam delet, atque ita vni negationi vna affirmatio opponitur, sicut dicitur primo perihermenias [illegible] homo non est leo, homo est leo, ab ea autem, quam includit, amittit vnitatem, propterea, quòd vnius affirmationis plures possunt esse negationes, vt homo est homo, homo non est leo, lapis, terra, cælum, & quæ sunt eiusmo-
Aliorū opi. di multa. Ex quo patet, negationem simplicem ab ea, quā includit, & supponit affirmatione, distinctam formalitatem non habere, quia ex natura rei distinctam conceptibilitatem non habet: nihil enim distinctè concipitur, eo secluso, quod in sua ratione intrinseca complectitur. Sed huiusmodi est negatio simplex respectu affirmationis, quam includit, vt homo non est lapis, quia homo est homo. Ergo. Verumtamen respectu affirmationis quam destruit, puta, homo est lapis, distinctam formalitatem habere dicitur: illa enim distinctas formalitates
Quomodo habeat distinctā formalitatem. habent, quorum alterum manet in altero, alio non manente, sed negatio manet in homine, vtpote homo non est lapis, sua opposita affirmatiua, nempe homo est lapis, non manente, igitur ex natura rei distinctas formalitates habent. Amplius, illa distinctis formalitatibus seiunguntur, quorum vnum dicit perfectionem simpliciter ex natura rei, alterum verò imperfectionem, sed hominem non esse lapidem, & hominem esse lapidem, sunt huiusmodi, ergo quod prius. Adde, quòd ea, quæ non sunt eadem in primo modo dicendi per se, distinctas habent formali-

Negationis formalitas. tates, sicut iam patet, sed negatio simplex non includitur in conceptu negationis, quam destruit, nec sunt eadem in primo modo dicendi per se, distinctas habent ergo for-
Solutio rationū. malitates. *Ex his ergo sic intellectis*, priores rationes facilè soluuntur, nam cum dicitur, non ens, non posse habere distinctam formalitatem: eo quod non cadit in obiectum intellectus, sed ab eo remouetur: verum quidem est ex parte rei, & affirmationis, quam includit, non autē ex parte intentionis. & affirmationis, quā destruit, vnde & phil. in obiecto adæquato intellectus, secundum ambitum, ordinemque analogiæ, quam habet ad primum ens, priuationes enumerat, & negationes, quæ profectò entia appellantur: quia ad primum ens aliquam reductionem habent, ens ergo, vt ens, sese diffundit ad entia positiua, & priuatiua, atque negatiua. Cum vero separat philosophus in eodem libro, ens à non ente, quia impossibile est, idem
Negatio cognoscitur per affirm. esse, & non esse: tunc certè loquitur de ente positiuo, quod secludit ab ente non positiuo Et cum dicis, negationem per affirmationem, & priuationem per habitum cognosci, veritatem quidem habet in specie, qua cognoscitur: quia specie affirmationis intentæ non autem destructæ, negatio cognoscitur, similiter, & per speciem habi-
Inter contradict. non datur medium. tus, priuatio. *Ad aliud*, inter contradictoria realiter opposita, non est interiore medium reale, sed aliquam communem rationem, & intentionem rationis, quæ ex parte obiecti de vtroque concipi potest, neque inde sequitur aliquod absurdum, propterea quod contradictoria eo modo quo posita sunt, intelliguntur. *Ad aliud*, de actu reali dico, actum intellectus habere in negatione simplici formalitatem realem, siue distinctam, virtute abstractionis: abstrahit enim à positiuo, & non positiuo, sicut ens consideratum à metaphysico, quod communitate analogiæ, est commune enti positiuo, & negatiuo, metaphysicus etiam considerat negationes, & priuationes: sub ente ergo continētur, alioquin non esset illi sapientiæ obiectū adæquatum. Quare, cum obiectum habitus non excedat obiectū potentiæ, inde fit, vt obiectum intellectus, ad ens positiuum, se extendat, & negatiuum. vnde, quia eius obiectum priuationes, & negationes subterfugere nequeunt: hinc
Formalitas negationis. est, quod distinctè ab intellectu percipi possunt. Sanè, cum negatio ex natura rei distincta sit à sua opposita affirmatione, inde fit, vt ab intellectu distinctè concipi possit: tametsi aliqui dicant, illam differentiam, seu formalitatē, esse intentionalem, non realem, quia sola intentione conficitur. Sed argues fortassis, dicens. Intellectio negationis
Obiect. 1. fit ab ente, vel à non ente, non quidem à non ente, quia nihil efficit, nec ab ente, quia ab eo entis intellectio producitur, & causatur, & non intellectio non entis: idem enim secundum se non est causa oppositorum. Deinde
2. qualis est ille ordo, vt vna met species eius primo ipsum repræsentet, deinde suum oppositum? ordo enim inter res inuenitur, ens autem, & non ens, non sunt res ab inuicem
Solut. 1. distinctæ. *Sed hæ* obiectiones aduersantur doctrinæ philosophi, & sui commentatoris. quæ traditur 9. *met.* 3. vbi aiunt, rationales potentias esse ad opposita: quia scientia quædam ratio est oppositorum, rei scilicet, & priuationis, seu negationis. sed rei prius, & per se, negationis vero, seu priuationis posterius, & per accidens, rationem autem accepit pro specie, & similitudine, quare vnum potest esse causa duorum, vnius quidem per se, alterius vero per accidens, sicut dictum est. *Ad 2. dico*, ordinem inesse ex parte entis, veluti omnis homo, primo est ipsemet homo, secundo, non ipsemet homo, negatione, ablationeue, inquit philosophus mihi, ipsum contrarium ostenditur. Sed tempus est redeundi ad nostrum Mercurium, deinceps disputando de intellectu agente, & de obiecto intellectus, & de reliquis actibus intelligendi. Laus Deo.

(·.·)

TEX-

Intellect⁹ agens.

TEXTVS MERCVRII.

At intellectus qualitatis, qualitasque sensus summi Dei sola veritas est: cuius veritatis in mundo ne quidem extrema linea vmbra dignoscitur: vbi sunt mendacia, vbi genituræ; vbi errores videntur.

Commentum XII.

CAP. I.

QVoniam quidem de natura intellectus passibilis, & eiusdem modo intelligendi multa dicta sunt, non sine præclarissimorum virorum rationibus, & argumentis: rationi consentaneum esse iudico; vt posthac cum nostro magno Mercurio, cæterisque sapientissimis hominibus, de natura intellectus agentis verba faciamus. Is autem intellectus à Mercurio vocatur intellectus qualitatis, qui est qualitas, hoc est potentia animæ, sicut & intellectus possibilis, vt dictum est supra. Intellectus, inquam, qualitatis ab effectu, quem producit, intellectionem scilicet, quæ est quædam intellectus possibilis qualitas, atque perfectio. Cum vero id magnæ sit virtutis, & arduæ actionis, ita, vt quædã Dei similitudo cẽseatur; ideoq; qualitatem sensus summi dei nuncupauit. Et reuera, esse intellectum separabilẽ, impassibilẽ immixtũ, & in actu, magnæ sunt intellectus agentis conditiones, & insitæ dignitates. Adde, quod illustrare phantasmata; & ab eis illustratis; speciem intelligibilem abstrahere, & per eandem speciem, intellectum possibilem determinare, non paruam ostendunt atque vulgarem illius virtutis potentiam. Rectè ergo à nostro Mercurio vocatur sensus summi Dei. Sanè, quemadmodum in mundo intelligibili, inquit Plato. Deus est lumen intelligibile, quo planè cælicolæ omnes illustrantur ad intelligendum, & ad diligendum, ita certè sol iste in loco visibili ad visum se habet, & ad ea quæ videntur: & intellectus agens in regno animæ ad ea quæ intelliguntur. Etenim, sicut sine illo primo, & supremo lumine intelligibili, mentes angelicæ nihil intelligerent, & mundus iste corporeus, sine lumine visibili, nihil videre, ita profectò & intellectus possibilis sine intellectu agente in hac vita, nihil intelligeret: ideoque à philosopho lumen appellatur. Verùm inter huiusmodi lumen, & lumen visibile multum interest: lux enim corporea, non obiectum, colores scilicet, sed solum medium illuminat: lux verò intellectus agentis cùm phantasmata, tùm etiam intellectum possibilem illustrat: propterea, & lumẽ animæ nuncupatur; quia lumine fit omnis cognitio. Amplius, sicut inibi dicit Plato, Deus intellectionem præbet, nec tamen est ipsa intellectio, & lumen visibile visionem efficit, nec tamen est ipsa visio; ita planè intellectus agens principalis est author in producenda specie intelligibili, qua intellectus possibilis informatus, intellectionem producit, nec tamen ipse est species intelligibilis, siue intellectio. Duabus quidem ex causis turbari oculi consueuerunt: & cum ex lumine ad vmbram descendimus, & cùm ex tenebris in lucem prodimus eodem quoque modo afficitur intellectus possibilis: vel cum ex lumine intellectus agentis, in suam vmbram descendit: vel cum ex suis tenebris, in illius lumen prodijt. Quare, quemadmodum oculi cæcutiunt, ac si purus visus in illis non esset, quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, sed ad illa, quæ nocturnis radijs attinguntur; ita sanè intellectus possibilis in hac vita positus, cæcutit, ac si pura virtus intelligendi in eo non esset: quoties ad suas tenebras sese vertit, & non ea, quæ fulgent lumine intellectus agentis. Quam ob causam dicit Mercurius, solam veritatem ibi vigere: in reliquis autem animæ partibus, non nisi mendacia, & errores, vmbras, & genituras, mendacia quidem in phantasmatibus componẽdis: errores in specie intelligibili educenda, vmbræ in intellectione formanda, genituræ in diuersorum actuum productione, & quamuis veritas in secunda intellectus operatione effectiuè consistat, causaliter tamen emanat à luce intellectûs agentis. Etenim, si absque compositione, & diuisione non est veritas; nec illa sine simplici intelligẽtia, nec simplex intelligentia; sine specie intelligibili; nec species intelligibilis; sine phantasmatibus, nec phantasmata sine lumine intellectus agentis: Reliquum est igitur, vt ab eo dependeat fundamentum veritatis, modò ipse hæserit primæ veritati, in qua veritas, & ipsum ens emicat, vt dicit Plato. ipsa prima veritas nostrum illustrat intellectum agentem, & intelligentiam præbet; ac suo lumine phantasmata illuminat, & potentiâ intelligibilia, actu intelligibilia efficit, illuminare autem ea, quæ sunt in tenebris, simulachrum est summi, & optimi entis. Hac de causa Mercurius Deo gratias agit, qui eum donauerit lumine naturali, & illud superno suo lumine illustrauerit. Sed tibi Deus summe, *inquit*, gratias ago, qui me videndæ diuinitatis tuæ illuminasti lumine. Fatetur se per lumen videre lumen: nobis enim lumen est, quia *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: & opus est nobis lumine gratiæ imperfectæ in præsenti, & consummatæ, atque perfectæ in summo, vt lumen illud cernamus, à quo est omne lumen. Sed hoc differt, inquit, intellectus à sensu, quòd intellectus noster ad qualitatem sensus mundi intelligendam, & dignoscendam, mentis peruenit intentionem, quia ex his, quæ intelligit visibilibus, inuisibilis seu superioris mundi qualitatem dignoscit, ob sui celerem intellectionem, præueniendo quodammodo mentis intentionem, quæ illam discere, ac scire desiderat. Verùm intellectus mundi, siue ipsius cæli, quod cælum animatum putauerit, siue animæ mundi, vel ipse intellectus agens, qui est nobilior propter sui luminis virtutem, peruenit ad æternitatem, id est, ad Dei diuinitatem: & deos, id est, angelos cognoscendos, qui suprà se sunt, vnde nobis contingit, vt quasi per caliginem quæ in cælo sunt, videamus, quantum possibile est per conditionem sensus humani. Duplex est autem ista caligo: altera est creatura, quæ relinquitur: & altera est creatoris, ad cuius notitiam habẽdã accedimus, sed quia quàm longissimè posita est ab intellectu in hac vita constituto: propterea illius cognitio cum caligine à nobis percipitur. Dionysius, ad hanc perlucidam, liquidissimamque caliginem, orat admitti; & per visus, scientiæque priuationem videre, ac scire etiam, qui aspectum omnem, scientiamque transcendit, & hoc ipsum non videre, & non scire, est veraciter videre, ac scire. Quomodo autem id fiat, ostendit, per oblationem, & negationem; veluti qui natiuam effigiem ex quauis materia facturus profectò omnia tollit, quæ impedire possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamque in seipsa pulchritudinem occultam sola sublatione pandit. Sed dum hæc nititur intellectus auferre, non paruam in cognoscendo patitur caliginem, sicuti & Moyses, qui ex caligine cum Deo loquebatur: & Plato ex profunda specu imagines desuper ambulantes considerabat. Aristoteles vero dicebat, se habere visum noctuæ, quæ lucem solis clarè incẽdentem, ferre non valet: Paulus apostolus videbat per speculum in ænigmate, nondum autem facie ad faciem, quia per fidem ambulabat, & non per speciem. Ex quo licet colligere ex Mercurio, cæterisque sapientibus, intellectum agentem, quem appellat Dei similitudinem, & lucem esse, & caliginem, diuerso tamen respectu, nam ad phantasmata illustranda, & speciem intelligibilem producendam, lumen est & virtus luminosa: ad superiorum verò cœlestiumq; spirituum cognitionem percipiendam; caligine in hac vita offunditur, egetque subleuante lumine. Quam ob rem in fine Asclepij in suis laudibus, quas Deo agit Mercurius, huius luminis meminit superni, quo noster intellectus agens illustratur: Gratias tibi agimus, *inquit*, summè, & exuperantissimè Deus: quia tua gratia tantum sumus cognitionis tuæ lumen consecuti, donans enim nos sensu, ratione, intelligentia: sensu, vt te cognosca-

Intellectus qualitatis. — *Qualitas summi mentis.* — *Intellectus agens comparatur Deo.* — *Plat. 6. de rep.* — *3. de ani. t. 18.* — *Oculus duobus modis turbatur.* — *Intellect⁹ agens.* — *Veritas intellectus agentis.* — *Tex.* — *Psal. 4.* — *Intellectus mundi.* — *Visio per caliginem.* — *Dionys. de myst. th. c. 2.* — *Lux & caligo.* — *Lumẽ Dei.* — *Laus Mercurij.*

Intellectus agens. mus ratione, vt suspicionibus te indagemus: intelligentia, vt te cognitione cognoscentes, gaudeamus, ac numine saluati tuo, gaudeamus: quòd nos in corporib. sitos, æternitate fueris consecrare dignatus. hæc est enim sola humana gratulatio, cognitio maiestatis tuæ: cognouimus te, & lumen tuum maximum, solo intellectu sensibili: hæc Mercurius. Ex quò clarissimè intelligimus, lumé

Hymnus Pymãdri. nostri intellectus agentis, ea illustratione diuini luminis proficisci, illiusq; perpetua illustratione indigere: vt nec illustrare possit, quæ eius lumine indigent. In alio hymno, quem edidit circa finem 13 Pymandri, orat totum illuminari, à luce omnium Deo: O lux, inquit, totum illumina spiritus Deus. Id est: Tuo summo, & ineffabili lumine illumina lucernam meam, illumina tenebras meas, illumina lumen intellectus agentis, & potentiam passibilis, phantasmata, speciem intelligibilem, intellectiones, omnesque actus intelligendi: deniq; totum hominem illustra, qui totum creasti, & beatum efficere determinasti. Est enim intellectus noster capax lucis, creatus: est & ipse lux, suo lumine tenebras illustrans. sed nó est ipse lux vera, & independens: quia sine prima luce cæcutit, & caligines versat. Intellectus est oculus animæ. sed oculus intellectus, siue mentis, est Deus: ita quòd intellectus est lux de luce, oculus de oculo, lumen de lumine. Sic enim docet Mercurius in eodem dial: Ipse enim est mentis oculus, ipse est verum, & omne, lux, & vita: nec quisquam miretur intellectum agétem qualitatem, siue imaginem Dei à Mercurio appellari: quãdoquidem circa finem vndecimi Pymandri dicat: nihil esse in rerum natura, quòd nó aliquam præ se ferat diuinitatis imaginem.

Deus oculus mẽtis. Quòd si ita res se habet, quid Deo cognatius, & vicinius, intellectu creaturæ rationalis, & intellectualis?

Imago Dei in omnib. Rectè ergo ipse intellectus agés nostræ animæ, dictus est qualitas summi Dei: veritatis origo: intellectionis fundamentum: intellectus sensibilis: oculus de oculo: lumen de lumine: intelligentiæ: intelligentiæ lumen: purificator, & director intellectionis.

Epilogus. *Necessitas intellect°.* Et tenera, si homini non inesset intellectus agens: non esset profectò perfectè minor mundus, imago formæ mundi, in quo sunt, quæ aguntur quædam quæ acta agunt: postremò vnum primum, vniuersale, & semper actu agens. sic etiam in anima, phantasmata aguntur: intellectus possibilis actus, agit: agens verò est primum agens, & vniuersaliter agens.

Quare agens dicitur. Quam ob rem rectissimè lux appellatur, propterea, quòd sicut lux vniuersaliter influit in omnia quæ sunt actiua, & passiua in materia: ita intellectus agens suum lumen, suamq; actionem diffundit in omnia, quæ intelliguntur, & intelligunt in regno animæ. Sanè, omnis actus primi agentis, ex hoc vniuersalis dicitur, quòd ad omnia sese porrigat media: per omnia se extendens, & à primò pergit vsque ad vltimum. Sic igitur agens intellectus in ordine intelligibilium ab intellectu possibili, vniuersaliter agit, per omnia medius sese diffundens, à primò ad vltimum pergens sui luminis illustratione: atq; ita incessanter agit sicut primum agens intrinsecum per suam essẽtiam: sicut lux per suum essentiam lucet.

In omnib. vnum primũ agens. Amplius, quemadmodum in ordine rerum corporalium, vnum est primum agens in his quæ faciunt, & fiunt, lux solis scilicet: ita & in ordine eorum, quæ ab anima intelliguntur, est vna prima lux naturalis, cuius est omnia facere, & altera potentia, cuius est omnia fieri: sicut dixit philosophus 3. de anima, de quò paulò pòst erit nobis disputandum. hæc autem dixisse sufficiat ad dilucidãdum Mercurium.

CAP: II.

Intellectus agens secundùm Platonicos.

Intellectus agens secundum Platonem Ambiguum esse videtur apud nõnullos, imò plurimi pro comperto habuerunt, intellectum agétem, à Platonis philosophia nó probari. Etenim cũ duæ pcipuæ operationes intellectui attribuãtur agẽti, quarũ vna, ea q̃ potétia sũt intelligibilia, actu intelligibilia efficere, altera verò illuminare intellectũ possibilẽ in intelligibili recipiẽdo, cui respódet prima operatio agentis intellect°, & in iudicio pferendo, & huic secũda: si ergo Plato posuit in rerũ natura intelligibilia in actu: nó est ergò opus intellectu agente, qui ea trahet eu de potentia in actum. Adde, quòd scire nostrum sit quoddam reminisci, nihilq; de nouo addiscimus, nulla foret necessitas ad ponendum intellectum agentem, nisi fortassis propter secundam operationem eiusdem.

Intellectus agens secundum Platonẽ & Plotinum. *3. de an.* Adhæc accedit scientia Commentatoris dicentis, Quòd si quidditates rerum essent actu intelligibiles, & abstractæ, sicut dixit Plato: non indigeremus intellectu agente. sed hæc sententia posset intelligi de intellectu abstrahente, non autem de eliciente, & actum intelligendi causante: nam etiamsi quidditates illæ essent actu intelligibiles: adhuc tamen conuersione ad phantasmata opus nobis est, vt à nobis intelligi possint. Plato in suo Phedone apertè dicit, quæ à nobis cognoscuntur, siue addiscuntur, prius in alia vita didicisse: *Antequam*, inquit, *incipere mus videre, aut audire, aliisque vti sensibus, oportuit nos æqualis ipsius scientiam possedisse, videlicet quid ipsum sit: si modò æqualia hæc, quæ sensibus subiacent, ad ipsum adeò relaturi sumus, vt indicemus cuncta quidem hæc omnia talia: sciuimus ergo ante ortum, atque statim nati non solùm ipsum æquale, maiusque & minus, verum etiam, cuiusdem generis omnia. Est ita, ac si accepta scientia, non semper obliuisceremur, oporteret & cum ipsis nasci, semper etiam per omnem vitam scire. nam si scire, est acceptam alicuius rei scientiam retinere, nec amisisse: obliuio enim scientiæ iactura est: porrò, si acceptam ante ortum scientiam, nati amisimus, deinde verò fretis sensibus circa ipsa scientiam, illas quas antea habueramus, recipimus: nonne id quod*

Discere est reminisci. *discere appellamus, ipsa scientiam propriam recuperare, atque id reminiscentia rectè nominatur? fieri enim potest, vt cum quis aliquid senserit, vel videndo, vel audiendo, vel aliter sentiendo, aliud quiddam ex hoc cognoscat, cuius erat oblitus, cui quidem hoc quodammodo propinquabat, siue simile id sit, siue dissimile, ita, quod iampridem dico è duobus alterum: aut enim scientes nati sumus, scimusque per omnem vitam omnes: aut quod deinde dicimus discere, dumtaxat reminiscuntur, atque disciplina reminiscentia est: reminiscuntur ergo quæ aliquando didicerant. Sed quando acceperunt animæ nostræ scientiam, non certè postquàm homines nati sumus: erant igitur animæ priusquam in humanam speciem deuenirent*, hæc Plato.

Catholica fides. Cuius opinio dissentit à catholica fide, quæ asserit, quotidiè animas rationales à Deo creari, & corporibus infundi, sicut supra dictum est, vbi de animarum creatione incidit sermo. Veruntamen hæc Platonis doctrina auferetnè prorsus intellectum agentem? si enim discere est scientiam perditam recuperare, sicut nobiscum interdum agitur, qui ea, quæ magno labore didicimus, incuria, & pigritia obliuiscimur: deindè pristinam scientiam recuperare cupientes, solertiam adhibemus & industriam, quæ profectò omnia absq; conuersione ad phantasmata: & illuminatione intellectus fieri non possunt: non video quomodo ea hac Platonis reminiscentia, aut idearum actualitate, intellectus agens explodendus sit omninò: neque actuales illas ideas, neq; scientiam prius inditam recuperare possemus, sine conuersione ad phantasmata. Ad hæc accedit, quod ab eo docetur 6. *de repub.* omnem scilicet nostram cognitionem virtute fieri primi luminis, & intellectum nostrum se habere ad primum, & intelligibile lumen, sicut se habet oculus corporis ad lucem solis: neque enim oculus capax esset videndæ lucis, nisi & ipse lux esset: propterea quòd cognitio fiat in suo simili.

Intellectus agens secũdum Platonem. Si ergo noster intellectus intelligibilium cognitionem acquirit virtute primi luminis: ipse vt lux sit necesse est. Porrò hoc nomé dignitatis, & actionis communiter tribuitur intellectui, ab omnibus propemodum philosophiæ cultoribus; nó ergo à Platone intellectus agens penitus negligitur, etsi non ita distinctè de eo disputauit, sicut & posteriores philosophi: *præsente*, inquit, *oculis visu, nisi adsit & genus tertium propriè ad hoc natura aptum, neq; visus videbit quicquam, neq; videri colores poterunt, medium autem hoc lumen est.*

Plato 6. de repub. Profectò visibilis ipsius vis, & videntis potentia, iugo quodam aliarum omnium coniugationum maximè honorando iunctæ sunt. Solis certè lumé efficit, vt visus noster quàm optimé cernat, & oculis obiecta cernantur.

Sol effectus visum. Visus sol non est, neque oculus, cui inest visus, sol est. sed ex omnib. sensuum organis, id maximè solis particeps est, nempè vim quã habet ex sole infusam seruat. His suffragatur Plotinus, *Quãdiu*, inquit, *in superna existimus regione, in ipsa mẽtis natura sufficienter contẽti, tum intelligebamus, & in vnum omnia colligentes* *en. 5. lib. 9.*

Intellectus agens secundum Arist. & Auerroë.

contemplabamur: postquam verò huc deuenimus, recipimus animo persuasionem inducere exoptamus, tanquam in imagine exemplar contemplari volentes. forsitan ergo oportet, nostram animam docere, qua potissimum ratione seipsum intellectum intueatur, docere, inquam, hanc ipsam naturam animæ, quæ intellectualis, ponentes eam cogitatricem, & intellectum quendam esse, vel vim quandam per intellectum, ipsamque munus ab intellectu sortiri: hæc Plotinus. Porrò, si anima est cogitatrix, & cogitare actus sit rationis discurrentis, & id muneris anima recipit ab intellectu: non mihi videtur hoc modo intellectus agentis officium indicasse: siquidem anima, id est intellectus possibilis, specie intelligibili accepta, ab intellectu agente, in suum opus prodit intelligendi, sicut suprà dictum est: verùm quia hæc dilucidiùs, & apertiùs à peripatheticis enodantur: propterea ad eorum studia libentiùs accedimus.

C A P: III.

Intellectus agens secundum peripatheticos.

3 de an. 17 PRæclarè de natura, & necessitate intellectus agentis disputatum est à philosopho à quo clarissimè docetur, quæ nam causa illum impulerit: vt huiusmodi poneret intellectum, quæque sit illius necessitas, atque vtilitas. Cum, inquit, *in omni natura sint quædam, quorum alterum quidem vniuscuiusque generis materia est, quod id esse patet, quod est potentia illa cuncta: alterum verò causa est, & efficiens omnia nimirum efficiendo atque agens talem subiens rationem, qualem ars conditione ad materiam subit, necesse est, & in anima differentias has easdem inesse:* hæc philosophus. Et est sensus: in omni natura est aliquid loco materiæ, & aliquid loco formæ. sed anima est natura: in ea ergo est intellectus possibilis: qui tenet locum materiæ, & intellectus agens, qui subit locum agentis, atque formæ. Porrò, quod materiæ vicem possidet, est omnia fieri in potentia. sed otiosa est illa potentia, vt dicitur 3. *cæli*, quæ non reducitur ad actum. sed nihil reducit se de

Quid sit intellectus agens.

9. met. potentia ad actum: igitur necesse est ponere in anima intellectum agentem, cuius est omnia facere. Sic etiam videre est in naturalibus, in quibus est materia, quæ in potentia est ad omnes formas: & in artificialibus subiectum capax est formæ recipiendæ: sed omnibus his necessaria est virtus agentis, vt de potentia ad actum exeant, atque suam perfectionem assequantur, itaque licèt sit diuinus intellectus supra animam rationalem, à quo anima virtutem sortiunt intelligendi, sicut mouens secundum, præsupponit mouens primum, à quo recipit vim mouendi, inest tamen animæ intellectus mouens, & agens, vt sua potentia intrinseca, siquidem in omni natura perfecta, præter agentia vniuersalia, propriæ inditæ sunt virtutes actiuæ, pro illius naturæ proprijs operibus perficiendis: vnde & in animantibus, præter vniuersalem solis actiuam virtutem, similia sibi procreandi insita est virtus seminalis. Cùm ergo anima humana, sit cæteris animantibus præstantior natura, par erat, vt & hac dignitate agentia minimè priuaretur, vt quæ potentia sunt, actu fierent intelligibilia virtute intellectus agentis Etenim, res sensibiles materiales, quatenus materiales sunt, & indiuiduæ, materiæ conditionibus iunctæ, non nisi huiusmodi velaminibus depositis, ad earum intellectionem intellectum possibilem mouere possunt, propterea, quòd non sit virtus materialis, organo corporeo affixa. Quare, vt in anima sit virtus actiua, à qua abstrahantur, atque denudentur hæc sensibilia, fiantque actu intelligibilia, necesse est, quæ quidem à philosopho vocatur intellectus agens. Sanè omne quod est in potentia, non reducitur ad actum, nisi per aliquod ens in actu. sed intellectus possibilis, vt dictum est, in genere intelligibilium, est in pura potentia: fit ergo in actu per speciem intelligibilem, per intellectum agentem productam Nam quemadmodum oculus sine luce videre non potest, etiam si aptus sit ad vidẽdum, ita planè nec intellectus possibilis, sine lumine intellectus agentis per speciem intelligibilem, ab eodem abstractam, & genitam. Et modus qui coegit nos, inquit Auerroes, ad ponendum intellectum agentem, idem est cum modo, propterea indiget visus luce: non enim visus à coloribus mouetur in tenebris delitescentibus quia tũc

Agens intellectus potentia intrinseca animæ.

Necessitas intellectus agentis.

Com. 18 3 de an. sunt potẽtia visibiles, sed in actu positis, quod planè absque luce fieri nequit nullo modo. Ita & intentiones imaginatæ, non nisi actu intellectæ, intellectum materialem mouere possunt, quòd quidem fit per intellectum in actu. Amplius, quod reducit aliquid, siue potẽtia quæ reducit aliquam aliam potentiam de potentia essentiali, ad actũ primum, & essentiali: non eadẽ sibi; 8 *phys.* sed intellectus agens reducit intellectum materialem in actum per speciem intelligibilem: igitur necessariò materialis intellectum præsupponit agentem. Nam si potentia, quę in suo actu naturali producendo, alterius præsupponit actionẽ naturalem, sibi essent eædem; proculdubio tunc in huiusmodi actionibus depromendis processus fieret in infinitum, quod est falsum. Sed intellectus possibilis in omni suo actu, authore philosopho præsupponit abstractionẽ à phantasmatibus, quæ fit virtute intellectus agentis; ergo quod prius. Iterum, eadem potentia non est simpliciter seipsa nobilior sed intellectus agens est nobilior possibili: quia agẽs est nobilius passo: est ergo necessarius agẽs intellectus, & animæ rationalis potentia intrinseca deriuata à superiori intellectu. Etenim alicui rei actio naturalis, non nisi per aliquod principium sibi formaliter inhærens tribui potest: Sed facere potentia intelligibilia, actu intelligibilia, quibus intellectus possibilis actu intelligit, est actio naturalis intellectus: igitur est principium inhærens, & non extrinsecum. Vnde Auerroes, Necesse est, inquit, authore, Aristotele, ponere in anima rationali duas differentias, scilicet, virtutem actionis, & virtutem passionis, & vtramque partem esse partem animæ, & quidem incorruptibilem: hæc Commentator, ex quibus satis constare potest de mente Commentatoris, & Aristotelis, intellectum agentem esse animæ rationalis partem. Amplius, sic arguit *comm.* 19. si intellectus agens est immixtus, & separatus: materialis quoque similiter se habebit; quod nequaquam veritatem haberet, si intellectus agens nõ esset pars animæ intrinseca. Amplius, *ms 2. met. com.* 17. adductis multorum opinionibus, qui de his duabus animæ actionibus loquuntur: remittit se ad ea, quæ in 3 *de anima* disputauit: vbi apertè ostendit, esse duas differentias, siue partes essentiales, seu potestatiuas animæ rationalis: quarum vna est actiua, altera verò passiua. Item 3 *de anima* 20. consentit Alexandro dicenti intellectum agentem species verè producere, easque ab intellectu materiali recipi: dissentit verò, dum dicit Deum esse intellectum agentem, Econtra conuenit cum Themistio, eò quòd dicat intellectum esse animæ rationalis partem, discrepat, quia id per similitudinem fieri putauit: voluit enim Themistius, & Theophrastus, intellectũ materialem agentem, & speculatiuum, vnum esse intellectum secundum subiectum, & per tres dispositiones, quæ eis comparant, differre ab inuicem, atque dissidere, quare Themistius dixit intellectum agentem pro quadã similitudine vocari; non autem pro rei veritate: similiter & intellectum possibilem, quod quidem Commentatori minimè probatur. Et reuera, cum apud Commentatorem, tum etiam apud Aristotelem nusquam inuenies, Deum esse animę rationalis partem: nimis est remotum à Dei simplicitate, & quàm longissimè abest ab illius magnitudine: nam etsi homo per suum intellectum agentem continuetur primo motori, à quo dependet, veluti à suo efficiente, & fine; non est tamen ipse intellectus agẽs hominis Deus, vt quidam perperam senserunt: sed animæ virtus, & potestas, Quam ob causam benè arguit Themistius Alexandrum, *Quomodo*, inquit, *rectè dixisset Aristoteles, in anima rationali inueniri aliquid, quod est omnia fieri: & aliquid quod est omnia facere: si intellectus agens non sit animæ pars, & quidem vera, & non extrinseca?* Vnde Commentator adducens illa verba philosophi; Deductio qualis optima paruo tempore nobis. Ex hoc apparet, inquit, Aristotelem opinari, formam hominis, quatenus homines sunt, non nisi per continuationem eorum cum intellecto fieri, qui declaratus est in libro de anima, quòd sit principium agens, & mouens nos, sed is intellectus, est nobilissima animæ virtus, non ergo est motor extrinsecus, & primus intellectus: alioquin prorsus ruerent Philosophi, & Cõmentatoris rationes, & argumenta, quæ palam se ostendunt legentibus Amplius, 3 id clarissimè protestatur. Et ideo, inquit, opinandum est, quod iam apparuit nobis ex sermone Aristotelis, quòd in anima sunt duæ partes in-

Intellectus agens secundũ Arist. & Auerr.

1.
2.
3.
4.

Intellectus agens est potentia intrinseca

Com. 4. 5. 17. 18. 19. 20. 36.

Deus non est pars animæ.

3. de an. 38. Contra Alex:

12. met. 38

3. de an. 20. 5. fol. 4. 3.

Intellectus agens secundum Arist. & Auerro. Themist.

tellectus: quarum vna est recipiens: alia verò agens, quæ facit intentiones: & hæ duæ partes non sunt generabiles, neq; corruptibiles. Et paulò inferius tres partes posuit in anima, nempè intellectum agentem, materialem, & speculatiuum, siue factum: & duas quidem incorruptibiles, tertiam verò, id est intellectum speculatiuum, generabilem, atq; corruptibilem. Hoc idé approbat *com.* 20. commendans Themistium, eò quòd senserit intellectum agentem Deum non esse: sed esse partem animæ rationalis, & ab intellectu materiali ratione distingui. Alexander

Alexander.

autem in *li: suo de anima ca.* de intellectu agente, dicit, intellectum agentem esse primam causam: Vnde, inquit, sicut prima causa, dicitur bona, quia est sic, & aliorum bonitatis causa: ita planè dicitur intellect⁹, quia est causa, quòd

Auicenna

alia cognoscantur. Auicenna 9. *sua met cap.* 4. arbitratus est, vltimam intelligentiam, mundo inferiori præsidentem, formarum dispensatricem, intellectum agétem appellandum, quia anima rationalis ad ipsum conuersa species recipit intelligibiles. Auerroes, etsi censuerit, ani-

Auerrs.

mam intellectiuam non esse formam informatiuè, sed assistentem: intellectum tamen agentem dicit esse animæ

18 de com. lib. 3.

virtutem, sicut & intellectum possibilem. Necesse est, inquit, vt in ea sit pars, quæ dicitur intellectus secundùm

Rationes.

quòd efficitur omnimodæ similitudinis, & receptionis: & quòd in ea sit etiam secunda pars, quæ dicitur intellectus, secundum quòd facit istum intellectum, qui est in potentia intelligere omnia actu. Amplius, si intellectus agens esset Deus: tūc Deus esset passioni obnoxius, quod est falsum, & impium: intellectus enim agens repatitur, teste Auerroe vbi Alexandri similitudinem de igne, qui

3. de ani. 20

in agendo repatitur, & de intellectu agente, approbare videtur: est enim agens vno modo, & alio modo recipiés.

Ignis repatitur.

Ignis, inquit, *est innatus alterare corpus per virtutem existentem in eo, sed tamen cum hoc patitur quoquomodo ab eo quod alterat, & assimilatur cum eo aliquo modo similitudinis. est ergo agens vno modo, & recipiens alio modo.* hæc Comm. Sed Deus non est passibilis: non ergo est nobis proprius: & immediatus intellectus agens. Amplius in libello de animæ beatitudi-

Ordo entium.

ne, hūc distribuit ordinem entium, primum quidem ens Deum, secundum intelligentias, tertium intellectum agentem, quartum verò animam, deindè formam, postremò materiam. Ex quo patet, intellectum agentem secretum esse, atq; separatum à diuino intellectu: nimis enim intellectus possibilis capacitatem excedit, atq; proportionem: deniq; intellectus agens principaliorem atq; nobiliorem haberet virtuté agendi, quàm sit virtus abstrahendi, quia nimirum seipsum intelligeret; consequens

3. de ani, 36.

aūt cōmentatori nō probatur. Amplius, si Deus est nobis immediatus intellectus agēs: igitur omnis nostra intel-

Intellectus agens non est Deus.

lectio immediatè est nobis à Deo: quia intellectus possibilis est in pura potentia ad specié intelligibilé recipiédā, ea qua specificatur intellectionis modus. atqui plurimæ sunt intellectiones non bonæ: Deus ergo illarum causa diceretur, quod est falsum. Quòd ergo intellectus agens sit pars animæ, dixi.

CAP: IV.

Argumenta Contraria.

DE natura, & necessitate intellectus agentis, non parua extitit apud veteres & modernos, siue posteriores philosophos controuersia: propterea quibusdam visum est, ea sententia, textuq; sermonis philosophi, intel-

1\.

lectum agentem, partem animæ rationalis probari non

17. 3. de ani:

posse. In omni, inquit, natura, duo sunt necessaria, agens videlicet, & patiens. sed sic ista possunt esse, vt non sit vna numero natura vtrumq; continés: sed sufficit, vt insint in natura producenda, sicut & effectus causæ in esse videntur: igitur intellectum agentem, & possibilem animæ rationali essentialiter, & formaliter inesse, ex illa philosophi sententia, sufficienter ostendi nō potest. Adde, quòd philos. 3. *de anima* dicat, seu nominet intellectum huius-

5 18.

modi, virtutem in omnia facere, hoc est, intellectum, & agentem omnis: eò quòd intelligat, & faciat intelligibilia in potentia, fieri actu intelligibilia in intellectu possibili. sed nullus intellectus existens in homine intelligit: ex-

2\.

cepto dumtaxat intellectu possibili: igitur intellectus a-

Intellectus agens est pars animæ.

gens, ad mentem philosophi, est separatus ab homine. Amplius, quòd est natura intellectualis actu, non est potentia animæ: alioquin perfectione eiusdem substantiæ antecelleret. sed intellectus agens, est substantia, actu ens: immaterialis, & immixtus: igitur est natura intellectualis per se subsistens. Adde, quòd quædam pro- 3. de ani.

prietates à philosopho intellectui tributæ sint agenti, 3. de ani: 20

quæ animæ humanæ minimè conueniunt nimirum, quòd sua scientia sit idem rei scitæ, & quod non prius intelliget in potentia, & postea in actu, sed quod semper intelligat. Sed intellectus humanus non est idem absolutè cum re scita: sed tantum vt scitæ: nec datur intellectus, qui semper actu intelligat, sicut vera experientia comprobare potest. igitur, sicut dicit Commentator philos. per istum intellectum intellexit 3. de ani. 18.

intelligentiam agentem. Amplius, omnis intellectus, qui est omnia facere, est Deus: perindè enim est, ac omnia, 3.

quæ ab intellectu humano recipi possunt, posse efficere, sed intellectus agens est omnia facere, vt dicit philosophus 3. de anima: igitur, secundum philosophum Deus est intellectus agens. Sanè, quod animæ nostræ intellectum infundit, est intellectus agens: quia scilicèt intellectus speculatiuus in intellectu possibili ab intellecto agente infunditur, dum potentia intellecta facit actu intellecta. sed Deus infundit animæ rationali intellectum 3. *Rhet.* *Intellectui Deus lumen accendit in anima*, inquit philo- 3. de ani

sophus: ergo quod prius. Quàm ob causam Comm. di- 20.

xit se sequi opinionem Alexandri, qui dicebat, Deum esse intellectum agentem, & non approbare Themistij sententiam, intellectum agentem partem animæ intrinsecam 3. de ani.

esse affirmantis. Quam ob causam dicit, intellectum a- 36.

gentem esse primam causam: causam agentem intellectum materialem, & 20. intellectum agentem intellectui possibili prætulit, & digniorem existimauit, quòd sit actu intelligens, & de potentia in actum intellectum possibilem deducere valeat, & huius generis multa. Agens, & patiens præterea, si sunt partes animæ essentiales, anima semper ageret, seu intelligeret: illa enim sufficiunt ad actionem producendam sed hoc est falsum, quia sine phantasmate nequit intelligere. ergo intellectus agens 4.

non est pars animæ rationalis. Reuera, si nihil est in actu, & in potentia respectu eiusdem: procul dubio intellectus agens pars animæ esse non potest, propterea quòd sit substantia actu ens: intellectus verò possibilis in potétia ad omnia intelligibilia, qui est aliquid, imò pars animæ intrinseca. Iterum, intellectus agens non est passio, 5.

neq; habitus animæ: habitus enim & passiones, respectu passionum animæ, non habent rationem agentis. sed passio potius est ipsa actio potentiæ passiuæ, habitus verò aliquid, quod ex actibus consequitur: igitur est animæ potentia. sed omnis potentia fluit ab animæ essentia, vt supra dictum est: intellectus ergo agens animæ nō inesset per participationem ab aliquo superiori intellectu: sed ab animæ essentia procederet, quod pro absurdo apud plures philosophiæ habetur studiosos. Amplius, si 6.

intellectus agens est pars animæ: tunc ex intellectu agente, & possibili fieret vtriq; vna substantia per se, atq; ita à principio nobis, vt forma intellectus agens vniretur, sicut & intellectus possibilis, quod Auerroe nō probatur. Consequētia patet ex Comm. 1. *com.* dicente, ab aliis spe- 3. de an.

ciebus nos per intellectum distingui possibilem, qui à 36.

primo instanti generationis, vt forma nobis coniungitur. Sanè, si ita res se haberet: tunc duplex nobis inesset potentia cognoscitiua abstracta, nempè intellectus agens, & intellectus possibilis, quod summopere displicet com: 3. de anima 18 ergo quod prius. Item, anima rationalis, nullam propriam habet actionem, quin dependeat à corpore, vel in à suo subiecto, siue obiecto. Sed 7

intellectus agens, vt dicitur 3. *de anima* 12 & 15. intelligit se- 3. de ani.

ipsum sine phantasmate, & dependentia a corpore, non 5.

ergo actio animæ propria, nec pars intrinseca. Item, aut 8.

intellectus agens est virtus, seu potentia animæ, aut eius pars. sed primum non probatur: quia intellectus agens est substantia actu ens, nobilior intellectu possibili. Virtus verò, seu potentia est in prædicamento qualitatis, vt ex prædicamentis patet, neque secundum, quia 3. de ani.

non est pars quantitatiua: quia est substantia spiritualis, 19.

& non

Intelle-ctus a-gens est pars ani-mæ. & non corporalis. neq; pars subiectiua, alioquin anima
non esset vna secundùm speciem, cuius oppositum vult
philos. Vltimum, inquit, & minimum logismum, & dia-
noeam, neque est pars essentialis, alioquin anima non
esset substantia simplex, sed composita, quod planè e-
uertit naturam formæ, quæ, vt dicitur lib. sex principio-
rum, est simplicis essentiæ. A sufficienti ergò diuisione,
3. de an. 23 Intellectus agens, non videtur esse pars animæ rationa-
lis. Amplius, nulla videtur fore necessitas ad ponendum
9 intellectum agentem: quoniam vna, eademq; potentia,
respectu diuersorum, & agentis fungi potest officio, &
patientis: nam actiua dicitur, quatenus speciem intelli-
gibilem elicit abstrahendo: passiua verò eandem recipi-
endo. neq; obstat, quòd solet obijci, nimirum intellectū
possibilem de potentia essentiali ad primum actum ab
intellectu agēte deduci: quandoquidem voluntas vnica
potentia, ex potentia, essentiali deducat sese ad habitum
moralem, ad actum primum, causando in se huiusmodi
habitum, ad quem prius erat in potentia essentiali. vna
ergo virtus intellectiua pro diuersis actionibus diuersa
10 nomina habet. Item, sicut lumen se habet ad visum: ita
3. de an. t. 19 intellectus agens ad animam, & eius intellectum pasi-
bilem: sed lumen non est pars animæ sensitiuæ intrinse-
ca, sed quoddam medium extrinsecum, ad colorum vi-
sionem disputatiuum, ita & lumen intellectus, siue ipse
intellectus agens, non est pars animæ intrinseca: sed lu-
mē diuinum, siue angelicum, quo intellectus disponitur
humanus ad intelligibilium cognitionē recipiendam: at-
que ita non est pars, siue potentia animæ rationalis.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

2 AD 1. dico, falsum ab arguente supponi, nimirum ab-
solutè, & vniuersaliter de omni natura philosophū
fuisse locutum, cum in generatione inanimatorum, quo-
rum generatio est à principio extrinseco actiuo, non sint
agens & patiens principia intrinseca: sermo ergo philo-
sophi est de perfectorum animatorum producenda spe-
cie, ac generatione propaganda, cuius agens & patiens,
siue materia sunt intrinseca ipsi genito: vtpote virtus se-
minis in materia, ex quibus inesse animal perfectum pro-
ducitur. Quare, si hæc necessaria sunt ad perfecti anima-
lis generationem conficiendam: etiam quoque necessa-
ria in anima intellectiua pro intellectione depromenda:
illa enim præsto sunt, præter agentia vniuersalia, sic ista
præsto esse in anima intellectiua, necesse est, præter alios
intellectus illuminantes, ne propria operatione anima
vocaret. *Ad confir.* intellectus in actu semper esse dicitur,
quòad suam partem pertinet, quod verò non semper a-
ctu intelligimus, ex parte proficiscitur intellectus po-
tentiæ. intelligere siquidem intellectui competit possi-
bili, & non agenti: proindè à philosopho lumini compa-
ratur, cuius actio est facere. ita & hæc virtus intellectus
appellatur, non quia formaliter intelligit, sed quia intel
Intellectus agens non intelligit. ligibilia apparere facit, atq; its apud philosophum no-
minatur intellectus causaliter. Ad 2. substantia stat in ob-
liquo, vt sit sensus: intellectus agēs secundum suam sub-
Intellectus causaliter stantiam, est actu ens: non quidem in genere entium na-
turalium, sic enim differret ab intellectu possibili, cum
2. vterq; sit potentia, animæ intellectiuæ, in genere siue in
secunda specie qualitatis, sed in genere intelligibilium,
in quo intellectus possibilis est ens in pura potentia. Est
3. de an. t. 4. autem ens in actu, in tali genere causaliter, & non for-
maliter, & hoc modo naturæ intellectualis esse dicitur.
Et cum dicis, quòd tunc potentia animæ perfectiori mo-
do intellectualis diceretur, quàm animæ substantia: cō-
sequentia non valet, propterea quòd substantia animæ
sit formaliter intellectiua, illa verò potentia causaliter.
Ad confirm. dico illas conditiones intellectui possibili à
Conditio-nes intel-lectus pos-sibilis. philosopho fuisse tributas, existenti sub actu intelligen-
di, qui profectò vocatur intellectus in actu, sicut suprà
dictum est, cum de intellectu in actu loqueremur. Por-
rò intellectus in actu dicitur res scita in actu: quia in
hoc differt à semetipso, qui antequam actu intelligat,
est res scita in potentia: potentia namque cognoscitiua,
pro ipso accipitur obiecto cognoscibili actu, vel poten-
tia. Ad 3. omnia facere duobus modis accipitur, nempè *Intelle-ctus agēs est pars animæ.*
omnia producere; sicut prima causa omnium rerum, &
id soli Deo competere approbo: vel omnia facere actu
intelligibilia, quæ priùs erant potentia intelligibilia, in-
tellectui possibili, quæcunque potest ille intellectus ca- 3.
pere, & ita soli conuenit intellectui agenti. Ad confirm.
intellectus agens non infundit formaliter intellectum:
sed producit speciem intelligibilem, quæ causaliter dici-
tur intellectio, & metaphoricè intellectus. Nihil ergo
contra nos argumentum virium habere videtur, quia
falsa supponit, & intelligit. Ad 4. intellectus non nisi ab-
strahendo intentiones, agens nominatur, & vicissim nō 4.
nisi intentiones recipiendo, passiuus dicitur: quare fal-
sum supponitur, illa agere & pati sine phantasmate: non
enim intellectus agens se habet ad intellectum possibi-
lem, sicut visibile actu ad visum: alioqin statim omnia
intelligeremus, sed potius, vt faciens obiecta in actu,
quod planè absque phantasmatum præsentia fieri non
potest. Ad confirm. nihil prohibet animam iacto im-
materialem existentem, aliquam habere virtutem, quæ
immaterialia efficiat, per abstractionis officium: alteram
verò, quæ eadem recipiat: quia est in potentia, ad deter-
minatas rerum species, non vno eodemq; modo abstra-
hendo, & recipiendo. Ad 5. dico, intellectum agentem 5.
esse potentiam, & partem animæ rationalis per partici-
pationem diuini luminis intellectum passibilem illu-
strantem, quia nimirum est impressiu primi luminis
riam cum animæ essentia sit immaterialis, à primo intel-
lectu creata: eodem quoq; modo & potentia, per parti-
cipationem primi intellectus ad suorum operum execu-
tionem perficiendam prodire poterit. Ad 6. duobus mo- 6.
dis potest intelligi intellectum agentem nobis vniri, vt
partem animæ intrinsecam: & sic ab initio nobis coniu-
ctitur, nec vnquam à nobis separatur: vel vt perfectus per
species intelligibiles: & sic à principio nobis non con-
iungitur: quia ab initio non est adeptus omnium intelle-
ctiones: neq; eius abstractio in intellectu possibili reci-
pitur, per modum producendi omnium abstrahibilium
cognitionem. Ad confir. non inest nobis duplex poten-
tia cognoscitiua formalis, sed vna formalis, altera causa-
lis, qua ratione actio illa agens intellectus appellatur:
verè enim atque directè intellectui possibili competit
intelligere, cui etiam propriè conuenit speciem intelli-
gibilem, à phantasmatibus abstractam, recipere. Ad 7. di- 7.
co, animam rationalē propriam operationē habere, quæ
eius substantiam consequitur: sed illam in hac vita exer-
cere non posse, neq; seipsam intelligere, sicut suprà di-
ctum, & cùm dicit Aristoteles, Intelligētem quemcunq;
&c. de noua intellectione, & suæ superaddita substantiæ
loquitur: propterea quod æstimauit illius substantiam æ-
ternam, intellectionem æternam habere, in quo à catho-
lica fide recedit. Ad 8. dicitur, esse partē substantialē ani- 8.
mæ, ipsam verò animam, non componi ex materia & for-
ma corporali, neque tamen ex suis partibus substantiali-
bus, quæ illius simplicitatem labefactare nequeunt. Vn-
de Commentator huiusmodi intellectus duos dici pro- 3. de an. 10.
pter actionis eorundem diuersitatem, arbitratur: actio
enim vnius est generare, alteri⁹ verò informari: vnde Cō-
mētator dicit, Necesse est, inquit, ponere in anima ratio- 3. de an. 4
nali has duas virtutes, virtutē vtq; actionis, & passionis: *Duæ virtutes in nobis.*
vous anim intellectus existēs in nobis, habet duas actio-
nes, siue operationes, quarū vna est de genere passionis,
nēpè intelligere: altera verò de genere actionis, abstrahe-
re scilicet formas: nō ergo sunt duo intellectus, sed vous.
Ad 9 dico vnū esse intellectū duas operationes habētē, 9.
propter rationes iā dictas. Quod si dixeris, pari facilitate
voluntatē agētem ponēdam esse, & passibilē: dico id ne-
cessarium non esse, siquidē intellectus agēs dicitur, quod
speciē actui præuiam, non actum intelligēdi producat, *Quare nō dicitur voluntas agens & passibilis.*
secus autē se habet voluntas, quæ actum volendi, non
autem aliquā præuiam speciem elicit: propterea quod
in voluntate actum simpliciter præcedat nihil. Itaq; in-
tellectus agens ad imaginem pertinet, sub ratione gig-
nētis verbum, seu actualē intelligētiam: vndè & ad me-
moriā spectat, dicitq; potētiam intellectuā, quæ veram-
que virtutem complectitur. Ad 10. dico intellectum 10.
agen-

Intellectus agens & possibilis sunt unum & duo.

agentem à philosopho habitum quendam vocari, quod est lumē: non quidē habitum, siue dispositionem ex frequentatis actibus genitam: sed habitum quēdam mediū inter purū actū, & purā potentia. lumini autē cōparatur, sicut paulò antè dictum: quia quemadmodum lumen diaphanum disponit, & disponendo efficit, vt colores actu illud moueant: ita planè intellectus agens phantasmata disponit, vt ex ipsis species intelligibilis genita, intellectum excitet passibilem ad intelligendum. Ex hac autē luminis similitudine, non licet atgnete, non esse animæ virtutem intrinsecam, propterea quod huiusmodi similitudine actio ostendatur virtutis agentis. Neq; Deus hoc modo intellectus agens dici potest: nam cùm sit agens vniuersale, non agit sine proximo, & particulari agente. nihilò enim minus per vniuersalem rationem agendi, intellectus agens quàm sensus agens est appellandus: neque enim agit, vt agens particulare apud philosophos. Catholici quoque asseuerant, Deum cùm ad extra agit, merè contingēter & liberè agere, quod sanè Alexandro, cæterisq; non probatur suæ sententiæ sectatoribus, ob eam profectò causam, quòd putent à simplici, & pura substantia, quæ necessario agit, nihil noui fieri. Non ergo potest esse intellectus agens, nisi vt agens vniuersale: neq; hoc modo agit, nisi mediante proprio, & particulari intellectu agente, vt dicit Aristoteles, & Auerroes. Amplius, lumen, quod ab eo in intellectum materialem diffunditur, vt ille intellectus attolleretur, sicut dicebat Alexander, si esset res particularis tunc intellectus eò celsitudinis nō attolleretur, quo vniuersale subiectiuè, siue obiectiuè attingere posset: quia receptum disponitur atq; recipitur per modum recipientis: si vero sit res vniuersalis; igitur qua ratione potest intellectus materialis illud lumen vniuersale recipere: eodem modo immediatè omne aliud vniuersale reciperet, quod est falsum. quia omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt ergo intellectus agens & possibilis, partes respectu constituti, rationalis animæ scilicet, & virtutes respectu operis: non autem diuersæ, sed diuersimodè consideratæ, atq; inspectæ. Quòd ergo intellectus agens non sit Deus, & sit virtus animæ, dixi.

Quare lumen dicitur.

Quod intellectus agens non sit Deus.

Auer: 3. 4 de ani.

C A P; VI.

Intellectus agens, & possibilis sunt duo, & vnum.

QVoniam huiusmodi negotium de intellectus agentis, & possibilis distinctione, propter diuersas multorum sententias, perplexum est, & obscurum ideirco ad dilucidationem illius conficiendam, nonnulla addere curaui. Hac autem de re, Auerroes loquēs, dicit: Istæ duæ substantiæ, sunt duo vno modo, & vnum alio modo, quod planè à quibusdam sic interpretatur: Sunt vnum, inquiunt, quia ad vnam operationem concurrunt: sunt autem duo: quia in diuersis causarum generibus, agens nimirum effectiue transferendo, possibilis verò patli se recipiendo. Amplius sunt vnum, quia agens est perfectio possibilis: sunt duo, quia diuersis operationibus distinguuntur, agere scilicet, & pati: tamen si eadem sit actio passioni: quia nimirum intelligere est actio, quatenus est ab agente: & passio, quatenus est in recipiente, siue patiente. Alijs visum est esse vnum, vnitate dependētiæ in agendo, loci, atque subiecti: quia scilicet operatio possibilis, propriè, & immediatè dependet ab agente. vnde aiunt animam compositam esse ea duobus principijs intrinsecis, ea agente & possibili, veluti ex perficiente, & perfectibili: sic enim docemur à Commentatore 5. 4 de ani: Sicut lux, inquit, est perfectio diaphani: sic intellectus agens perfectio possibilis. Et iterùm *com:* 20 Intellectus qui est in nobis, ea agēte & possibili componitur: materialis autem, seu possibilis ab agente perficitur. Hoc idem confirmat 36. vocans agentem formam, non quia informet materialem, instar animæ, corpus informantis, sed quia perfectionem largiatur, ad actum intelligendi, propter speciem intelligibilem ab eo productam: intellectus siquidem materialis, sine actu intelligendi in genere intelligibilium, est informis, & imperfectus: informatur autem, atq; perficitur, per intellectum agentem, virtute speciei intelligibilis ab eo productæ. Verum, si attentè quis inspexerit Auerrois atque Aristotelis mentem, huius rei veritatem facilè inueniet: dicunt enim, vnam eandemque animam, & passiuam appellari, quatenus à rebus intellectis mouetur: actiuam verò, quatenus ab ea mouentur. Quamobrem Aristoteles dicit: Necessarium esse ponere in anima has duas virtutes, sed vnam esse illarum naturam incorruptibilem. Itaque anima rationalis est actiua & passiua: actiua quidē, quatenus per ipsam fiunt intelligibilia actu: passiua vero, quatenus per ipsa intelligibilia fit in actu intelligendi. Intellectus ergo agens & possibilis, non sunt partes essentiales distinctæ, sed ratione tantum ab anima distinctæ: ideoque illa duo sunt differentiæ, vtpote virtutes animæ non re, sed sola ratione seiunctæ. eadem enim anima, & patientis subit vicem, & agentis. Errat autem Auerroes, dum putat animam rationalē cōstare, ea anima ex semine, quam cogitatiuam nominat: & ex altera ab intrinseco accedente, & quibus quasi semianimabus conficitur rationalis, anima enim rationalis, non educitur ea semine, vt suprà dictum est, cuius partes intellectiuæ, sunt intellectus agens, & materialis, non re sed officio, ab inuicem distincti. Vnde Themistius in 3. de anima, arbitratur, vnam simplicem substantiam esse intellectum agentem, & possibilem, ratione ac modo diuersam, nam in quantum nos reddit actu intelligētes, rationem sibi modumq; accommodat agentis, in quātum verò speciem recipit, rationem vēdicat sibi intellectus possibilis. Est ergo apud Themistium vna simplex substantia, rationibus partita, atq; diuisa. Sit nobis exemplo huius quæstionis dissoluendæ illa metaphora de igne, quæ posita est à Commentatore 4 *meteo.* Ignis, inquit virtute caloris agit in aquam, quæ ratione sui humoris patitur, contrà, aqua virtute frigoris agit in ignē, & ille ratione siccitatis repatitur. Quare quēadmodum ignis, sicco patitur, & calore agit, ita planè intellectus gradu priuationis, quo distat à diuina perfectione, ab intelligibilibus patitur, gradu vero perfectionis agit. Hoc autem interest inter huius modi actiones, quod illorum actio sit physica, ideoq; opus habeat principijs realiter distinctis, horum vero intentionalis, propterea ei sufficiunt principia intentionaliter discreta. Porro apud Auerroem tribus modis intellectus agens descriptus, siue distributus inuenitur, quidam certè, qui solis similitudinem præferat, & is est Deus benedictus, & gloriosus, de quo Auerroes, *Intellectus*, inquit, *qui est in fine gaudii, & voluptatis, à quo cælum dependet, & natura.* Is autem intellectus, cum sit supremum ens, tum essentia tum gradu perfectionis, à nostro intellectu possibili in infinitum discrepat. Alius vero lumini comparatur, & is ratione & officio, non autem re & essentia dissidet à possibili intellectu, de quo Auerroes in eodem com: Forma hominis, inquit, in eo quod homo, non est nisi per continuationem eorum cum intellectu, qui declaratur *in lib. de anima* qui est principium agēs, & mouens nos, de quo paulo antè locuti sumus. De hoc etiam loquitur Auerroes, asserens ideo luminis similitudinem gerere, quia in esse receptiuo omnium intelligibilium perfectionem possibili conferat intellectui, sicut diaphano in esse receptiuo lumē tribuit colorum perfectionem, vt sæpènumero dixi. Itaq; quemadmodū propriè, ac principaliter virtute solis, sed mediante lumine visus visiua efficitur, ita planè virtute primi agētis, sed mediante nostro intellectu, in nobis efficitur intellectio. Tertius vero intellectus apud Auerroem est instrumentalis, quo intellectus potentiæ intellecta speculatiua attingit, cuiusmodi sunt propositiones primæ, quæ intellectus in habitu apud Auerroem nominantur. Ex horum ergo distinctione, & diuisione, plurimæ soluuntur obscuritates, & quæ in commentis Auerrois inueniri, aut falsò exengitari possunt. Itaq; agēs, & possibilis, si cōparentur ad inuicē secūdū ratione formalē agentis & patiētis, sic absq; dubio, agens nobilior est patiente, quia agēs nobilius est passo. At vero, si ad eorum actus referantur, suosq; fines obseruēt contrà res se habebit: intellectus enim possibilis, perfectiorem actum habebit, omnem perfectionem actus intellectus agentis excedentem, nempè visionē beatificam & co-

Quomodo sunt vnū.

Agens perfectio possibilis.

Veritas quæstionis

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

3. de ani.

Error Auerr.

Quomodo intellectus agit & patitur.

Triplex intellectus agens Sec. 12 met. 3.

Lumen.

Auer:

3. de ani com. 5.

intellectus instrumentalis.

Et [illegible]

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

ctu, & cognitionem summi entis intelligibilis. Intellectus praeterea possibilis, virtualiter attingere potest cognitiue obiectum perfectum, quod intellectus agens nequit efficere. Haec & similia de vtriusque dignitate & distinctione, breuiter dicta sufficere arbitror.

CAP. VII.

Argumenta Contraria.

1. IN hac quaestionis obscuritate, non desunt *argumenta*, & quidem grauissima, quorum primum potest esse tale: Obiecti praesentia sufficit ad immutationem potentiae, hoc est, vniuersale, siue quidditas rei ad immutandam potentiam intellectiuam, sicut color immutat potentiam visiuam: non ergo est necessarius intellectus agens intellectioni explicandae, atque absoluendae. Nam quemadmodum non ponitur sensus agens: ita quoque non est ponendus agens intellectus, propterea, quod sicut se habet sensus ad sensibilia: ita plane intellectus ad intelli-

2. gibilia. Amplius, lumen est, gratia cuius ponitur intellectus agens, sicut dictum est. sed lumen est visioni necessarium pro medij illuminatione conficienda; color enim ex seipso motiuus est lucidi. sed in operatione intellectus non ponitur aliquod medium, quod necesse sit fieri in actu: non ergo necessario ponendus est intellectus

3. agens. Intellectui possibili praeterea, sola sufficit immaterialitas: vt formae in eo immaterialiter recipiantur: quia similitudo agentis recipitur in patiente, non secundum modum agentis, sed patientis: nulla ergo videtur fore necessitas ponendi intellectum agentem, vt species actu

4. intelligibiles redderentur. Amplius, intellectus agentis, si nulla est propria operatio: nullo ergo modo est ponendus. Consequentia patet, quia cuius nulla haberi potest operatio, frustratorie poneretur. Antecedens clarissime ostendi potest: non enim ponendus pro phantasmatum illustratione producenda: eo quod non agat in phantasmata, nec aliquid in eis imprimat: quidquid enim imprimeret, vtique materiale esset, receptum enim, vt dictum est, naturam sequitur recipientis: vnde fieret, vt in intellectum immaterialem agere non posset: phantasmata e-

5. nim materialia sunt. Adde, quod rationi est consentaneum, vt agens prius in proprium passum, quam in alienum agat. sed proprium passum agentis intellectus, est intellectus possibilis: prius ergo agit in intellectum possibilem, quam in phantasmata: atque ita non est necessarius, vt aliquid imprimat, vel abstrahat a phantasmatibus. Reuera, abstractio, quae in phantasmata ageret abstrahendo, realis esset, vel rationis. non quidem realis: eo quod omnis separatio realis, vel est corporis a corpore, vel formae a subiecto, siue a materia, quarum aliqua huic accommodari non potest. non quidem ea, quae est corporis, veluti est lapidis a cumulo, sicut iam patet: neque formae a materia: alioquin huiusmodi abstractio esset eductio formae a potentia materiae, quod est absurdum: non est ergo realis abstractio. neque est rationis, propterea quod huiusmodi ad intellectum possibilem spectet: ergo quod prius. Amplius, quod non agat in intellectum

6. possibilem, sic probari potest. aut enim absque concursu phantasmatum ageret, & sic phantasmata non eodem modo se haberent ad intellectum possibilem, sicuti se habent sensibilia ad sensum, quod plane philosopho non probatur: qui huius similitudinis gratia, voluit intelligere esse quoddam pati ab intelligibilib. aut ageret vna cum phantasmate: ita quod ex ipso & ex phantasmate fieret vnum agens totale, quod profecto admitti non potest: quia nimirum effectus inde productus, maiorem cum phantasmate, quam cum intellectu agente affinitatem haberet: siquidem agentis proximi, & particularis, potius quam vniuersalis, & remoti similitudinem effectus imitatur: ita namque hominis potius, quam solis homo genitus praesefert similitudinem. Cum ergo haec ita se habeant, nulla ratio apparet, quae explicet causam: cur ab authoribus positus sit intellectus agens. Item, quod

7. non sit aliquid ipsius animae; illuminare enim est propria actio intellectus agentis, quae proprie conuenit primae causae: non ergo intellectui tribui debet humano. cum enim ex sui natura sit separabilis; non videtur ergo ad animae rationalis essentiam pertinere. Amplius, intellectus

8. agens non potest dici perpetuus: quia habet principium, & ex nihilo constat, ideoque vertibilis est in nihil. denique quia destructis phantasmatibus, nulla illi relicta est actio operandi: destructa vero propria operatione; & ipsum destructum iri, necesse est. Intellectus ergo agens non est immortalis.

CAP. VIII.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. dico, ad immutandam potentiam, obiecti praesentiam non sufficere, nisi in actu extiterit. intellectus autem obiectum secundum esse, quod habet extra animam, non est intelligibile: ideoque necesse est, vt fiat actu intelligibile per virtutem intellectus agentis. *Ad prob.* negatur assumptum: sensibile enim, sua sponte actu mutat potentiam sensitiuam: propterea ei opus non est sensu agente, sicuti intelligibili intellectu agente: quia ex sui natura nequit immutare potentiam intellectiuam. 1.

Ad 2. non in vniuersum est approbanda illa luminis similitudo, nam etsi in hoc cum intellectu conueniat, quod quemadmodum visui necessarium est lumen, vt videndi actum exercere possit: ita & intellectui possibili lumen intellectus agentis, vt in actum prodeat intelligendi. in hoc vero dissidet, quia lumen medium solum illuminat: lumen autem intellectus agentis, & medium illuminat, & obiectum. *Ad 3.* dico, sine agente praeexistente, non sufficere dispositionem recipientis: cum vero sensibilia non subsistant extra materiam, nisi aderit intellectus agens, qui faciat intelligibilia in actu; nihil prodest immaterialitas intellectus possibilis. *Ad 4.* ex supra dictis patet, intellectus agentis tres operationes esse: quarum prima est, illustrare phantasmata: secunda vero, ex phantasmatibus illustratis, speciem intelligibilem abstrahere: tertia autem per speciem intelligibilem abstractam, intellectum possibilem determinare. Et cum dicis, intellectus agens non imprimit aliquid in phantasmatibus, ergo non illuminat: *Resp.* non illuminare phantasmata, aliquid imprimendo: sed abstrahendo potius, atque confortando intellectum possibilem, quo commodius, & aptius speciem intelligibilem suscipiendi haberet virtutem. dictum est enim, rerum ordini consentaneum esse, vt supremum infimi attingat infimum supremi: atque ita natura sensitiua in suo supremo, in actu cogitatiuae, ad summum spiritualitatis, & actualitatis gradum perueniat, infra tamen intellectualium ordinem. Eodem modo phantasia existente in actu secundo, & sua phantasmata rite ordinando, intellectus agens illis assistens, atque per conuersionem ad ipsa, propinquus effectus, & coniunctus, sicut lumen coloribus connectitur, phantasmata obiectiue illuminat: qua quidem illuminatione, supremum, quoad fieri potest, spiritualitatis gradum attingunt ita: vt aptissima sint, ex quibus species intelligibilis extrahi possit. Hoc ergo modo intellectum agentem agere in phantasmata, nullum sequitur absurdum. 3. 4.

Triplex operatio intellectus agentis.

Ad 5. dictum est supra, praeter phantasma, aliud genus poni debere: Intelligibile enim in actu distat ab intelligibili in phantasmate, genere: quia intelligibile in actu, est immateriale, cuiusmodi non est intelligibile in phantasmate. Et cum infers, phantasma suapte natura, est impotens ad agendum in intellectum: ergo semper erit tale: quia quod est tale per essentiam, vbicunque fuerit positum, erit tale. dico, phantasma in seipso, huiusmodi impotentiam habere: non autem in ordine ad aliud, sub cuius authoritate cooperari dicitur, quod tamen ex seipso agere non posset. patet ergo quomodo intellectus agens abstrahat, nihil imprimendo in phantasmatibus. Itaque, phantasma concurrit sicut causa partialis, non autem principalis ad producendam speciem intelligibilem: propterea illa similitudo de sole, non facit ad rem: tum quia sol est agens principale: tum quia intellectus agens speciei depromendae sit causa proximior, atque cognatior. Huius autem speciei intelligibilis duo gradus numerantur: quorum vnus est vniuersalis in repraesentando: alter vero singularis in essendo. & primum quidem habet ab intellectu possibili, in quo recipitur: secundum vero ex phantasmate, ex quo partialiter est producta: omne enim, quod in aliquo recipitur, in eo est, ait Auerroes 3. *de anima* 4. & 5. per modum 5

Duo gradus speciei intelligibilis.

Intellectus agens & possibilis sunt unum & duo.

recipientis. Quare gradum universalitatis species recipit ab intellectu, qui cum sit sine materiæ conditionibus, efficit, ut species rem universaliter repræsentet. Non ergo eodem modo quod intelligitur in re existit, & intellectui præsentatur: quippe qui & mathematica intelligit, non cointellectis sensibilibus, universalia, sine particularibus, quæ tamen non sunt præter singularia, ex hoc apparet
6. solutio sexti argumenti. *Ad septimum* dico, intellectum a-
7. gentem non esse ab anima separatum; sed esse aliquid ipsius animæ. intelligere enim cum phantasmate, ut dictum est, est propria operatio intellectus in corpore positi; quod rectè absque intellectu agente absolvi non posset, cuius est phantasmata illuminare: & ab eis sic affectis, speciem intelligibilem abstrahere. Quare, si proprius, & particularis non inesset homini intellectus agens; tunc per eum nihil intelligeret, quia non operatur, nisi per aliquod in eo formaliter existens, sed consequens est falsum: ergo & antecedens. Itaque licet universali creaturam lumine illustrare, opus sit primi intellectus agentis; phantasmata tamen illuminare, ad proprium hominis pertinet intellectum agentem, vocatur autem separabilis, sive separatus à materia: non quidem secundum esse; sed secundum operationem potius, quia in agendo, organo non utitur corporeo. *Ad octavum*, intellectus agens dicitur perpetuus à
8. parte post, quia caret fine, non autem principio, qui planè nō est corruptibilis, quia in seipso nō habet corruptivum principiū, sed est annihilabilis per potentiā creātis. Destructis autem phantasmatibus, suum non amittet munus intelligendi, propterea, quod intelligere cum phantasmate, sit officium intellectus coniuncti, & non absoluti, & à corpore liberi. Pro huius quæstionis clariori cognitione habenda, non erit inutile animadvertere, si aliquod intelligibile in actu, ab intellectu agente productum, speciem intelligibilem præcedat: siquidem à nonnullis creditur, in phantasmate aliquod intelligibile in actu, à lumine intellectus agentis, per modum abstractionis produci, ante intelligibilis speciei productionem. Est autem luminis duplex effectus, formalis scilicet, & obiectivus: formalis quidem est esse illuminativum, velut videre licet in diaphano illuminato: obiectivus verò est apparere, veluti si lumen, non illuminato medio, colores illuminet; tunc planè, obiectivum, & non formalem effectum diceretur habere; ut videre etiam licet in cognitione unius, & non alterius sibi coniuncti, ut cognoscendo colorem lactis, & non saporem. Itaque in phantasmate existente hac particulari natura, per adventum luminis intellectus agentis, phantasma profectò illustratur: non quidem formaliter, ut diaphanum, sed obiectivè potius, ut color. Ex qua profectò illustratione, in phantasmate splendet quidditas rei, sine singularitate eidem connexa: atque ita in phantasmate relucet intelligibile in actu, natura videlicet abstrahens, ab hic, & nunc, quæ quidem movet intellectum possibilem. non apparet autem singularitas, quia esse non potest intelligibile in actu, sed quidditas, cui non repugnat hoc munus, nisi huiusmodi singularitatis ratione: lumen siquidem corporeum, prout colorem, non saporem, aut odorem ostendit; quia nimirum illorum conditionibus adversatur, virtute luminis palam fieri, ac foras suas protendere vires, coloris verò minimè. Ita planè quidditas rei, lumine intellectus, visibilis, atque intelligibilis redditur: non autem singularitas eiusdem: quomodo autem singulare intelligatur, paulò post dicetur. Ex his autem colligere non licet, phantasma esse actu intelligibile, sed in eo per resplendentiam intellectus agentis illud fieri: neque superfluam esse speciem intelligibilem, sicuti non superfluit species visibilis, tametsi color sit actu visibilis: neque intellectum agentem, minorem habere virtutem, ac mediatè concurrere ad speciem intelligibilem deprom endam: etenim, unumquodque agit secundum quod est in actu, sed phantasma non habet intelligibile in actu, nisi mediante lumine intellectus agentis: igitur lumen intellectus est primum, & immediatum agens speciei intelligibilis: nullumque inter ipsum, & speciem producendam intervenit agens medium, non enim, quemadmodum corpus illuminatum movet visum; ita phantasma lumine intellectus agentis affectum, speciem producit intelligibilem; sed ipse intellectus agens est lumen, quo phantasmata secundum quidditatem in eo existentem, dicitur splendere: atque ita ab utroque sicut dictum est, species intelligibilis producitur. Ex quo patet utrumque ab intellectu agente immediatè procedere, quodam tamen ordine: nam prius natura illa in phantasmate, deinde ab intellectu & phantasmate sic affecto, intellectus movetur possibilis: atque ita intellectus, agens per phantasmata, intelligibilia in actu ab eo effecta, in intellectu possibili scientiā efficit. Unde Aristoteles dicit, intellectum possibilem pati ab intelligibili: quòd nisi esset in actu illud intelligibile, philosophi sententia non esset recipienda. Sed *dices*, intelligibile in actu abstrahit ab hoc, & nunc, quod phantasmati nequaquam competere poterit, eò quod ad sensibilium, & materialium genus pertineat. Sanè, quidquid in phantasmate præsentatur, à virtute cogitativa comprehendi potest, sed intelligibile in actu per se potest fieri in phantasmate: igitur potest à cogitativa comprehendi, atque ita inter sensum, & intellectum nihil interesset: intelligere enim intelligibile in actu, est proculdubio officium intellectus, & non sensus. *Dici* potest, intelligibile in actu bifariam intelligi posse, nempe formaliter, & obiectivè: & formaliter quidem esse speciem intelligibilem, cum reliquis immaterialibus: obiectivè verò quidditatem in phantasmate lumine affecto resplendentem. Porro, inter formale, & obiectivum intelligibile in actu, plurimum interest: formale siquidem est immateriale secundum esse: obiectivum verò secundum solam relucentiam. Item, formale abstrahit ab hoc, & nunc, secundum esse: obiectivum autem secundum relucentiam tantùm. Item, formale, quatenus est species intelligibilis, secundum se totam, non est nisi quidditatis similitudo: obiectivum verò, quatenus est tale, quidditatis tantùm est imago: secundum verò se totū, quidditatem sive singularitatem materialem repræsentat. Itaque phantasma, cum sonet singularium imaginem; propterea ad sensibilium genus, & materialium pertinere dicitur, non autem ad genus abstrahentium ab hoc, & nunc. Quoniam ergo intelligibile est in potentia: ideoque à cogitativa comprehendi potest. Verum, quia quidditas in phantasmate illustrata lumine intellectus agentis, abstractum aliquid, & semotum à sensibilibus denotat, idque virtute luminis supradicti intellectus, non autem materialium sensibilium; hac de causa dicitur intelligibilis in actu: atque ita phantasma secundū esse reale, est sensibile: secundum verò esse relucentiæ, intelligibile. Ex quo patet, secundū omne modū præsentandi, à virtute cogitativa phantasma cōprehendi nō posse. Ex hoc autē modo dicendi multa dubia solvi possunt, & diversæ opiniones conciliari.

Illuminare universo competit.

An aliquod intelligibile in actu præcedat speciem intelligibilē.

Luminis duplex effectus.

Singularitas non ens actu intelligibile.

Autor species intelligibilis.

Intelligibile in actu.

3. de an.

Intellectus patitur.

Intelligibile in actu dupliciter dicitur.

Phantasma est imago singularium.

Quidditas intelligibilis in actu.

CAP. IX

Intellectus agentes, singuli in singulis.

Postquam visum est, quæ sit natura, & conditio intellectus agentis; operæ pretium erit videre, & intelligere, utrū sit unus numero in omnib⁹, an in singulis singuli. Que quæstionis veritas, ex præmissis dependet, nempe intellectu agente esse aliquid animæ, utque ipsius virtutem. Qua re, cum virtus unius animæ, in singulis animabus esse non valeat; par est ut pro numero animarum, sit etiam & intellectuum agentium numerus, fieri enim non potest, ut diversorum subiectorum sit una & eadem virtus. *Sed* non temerè aliquis poterit arguere: Intellectus agens est immaterialis, sicut intellectus possibilis: unus ergo est in omnibus hominibus: multiplicatio enim spectat ad materiam. Sanè, quod alius præstat unitatem, causaque est unitatis, ipsum, ut sit magis unum, necesse est, ut patet, sed intellectus agens, facit universale, quod est unum in multis: 1.
igitur est unus in omnibus, nam si omnes homines in primis conveniunt conceptionibus intellectus, & eisdem per intellectum assentiunt agentem, necessario inde sequitur, ut in uno conveniant intellectu agente: unus ergo omnino est in omnib. intellect⁹ agens. Amplius, si pro numero homi- 2.
num ponendus esset numerus intellectuum agentium; iure actu infiniti essent intellectus agentes, ad eorum mentem, qui mundum æternum esse asserunt propter infinitos homi-

Plures intellectus agentes.

Argumenta contraria.

Intelligibile in actu. homines, quod planè philos. nõ probatur, infinitum in actu propter ius despiciente. Dico, intellectũ agẽte nõ esse ex materia ex qua, quia nõ constat ex materia ex qua, sed bene est in materia, hoc est, in essentia animæ subiectiuè, dicitur autem separatus, non quasi in aliqua substantia separata; sed potius non est actus alicuius corporalis organi. *Ad confir. respond.* ab intellectu agente, per virtutem modumque abstrahendi, vniuersale fieri, neque ob id necesse est, vnum esse in omnibus; sed potius vnam habere habitudinem ad omnia, à quibus abstrahit vniuersale, & quorum respectu vniuersale sit vnum.

Soluuntur argumenta.

1\. *Ad aliam confirmat.* licet omnia, quæ sunt eiusdem speciei, in actione communicent, quæ naturam consequitur speciei, & per consequens in virtute, quæ est actionis principium; non sunt tamen eadem numero in omnibus. Etenim, primarum intelligibilium cognitio, est actio, quæ speciem humanam consequitur: proinde in virtute, quæ est huius actionis principium, homines communicent necesse est, quæ quidem virtus spectat ad intellectum agentem. Quare non est necessarium, vt illa eadem virtus, sit vna numero in omnibus; sed potius ab vno in omnes demanare principio, atque diffundi.

Intellect^9 facit vniuersale.

2\. *Ad 2.* patet responsio ex suprà dictis in tractatu de animæ immortalitate: infinitum enim dici non potest, cui potest fieri additio: quantumlibet namque præcesserint circulationes: semper tamen nouæ addi possunt, atq; adiungi: non ergo actu erunt infiniti intellectus agentes. Itaq; intellectus agens est aliquid animæ rationalis, ad omnia illa actiuus, quorum intellectus possibilis est receptiuus; ipse quippe est habitus quidam, & lumen, principii actiuum cognoscendi veritates intelligibiles: præstantior ex vna parte intellectu possibili, sicut dictum est: cuius operatio est illuminare phantasmata; non quidem aliquid imprimendo, sed sua præsentia illustrando; ex cuius illustratione atque præsentia fit, vt obiectum intellectus, quod prius in phantasmate, sub materialibus tegumentis delitescebat, ipsum moueat intellectum, prioribus exutis, ac conditionibus depositis; licet eidem connexæ sint obiecto in phantasmate existenti.

Quare agens dicatur intellectus.

Phantasma ergo à lumine intellectus agẽtis illuminari: perinde est, ac efficere, vt intellectui possibili quidditate vniuersale, abiectis cõditionibus indiuiduantib^9 repræsẽtet: id aũt fit præsentia intellect^9 agentis: nã si lumen corporeum efficit, vt albedo dulcedini in lacte coniuncta, visui offeratur, non ablata illius dulcedine, multò melius intellectus agens suo lumine id præstare potest; vt quidditas rei intellectui offeratur, nõ ablata materialitate eiusdem, sicut dictum est suprà. Quod si dixeris, proprium agentis esse aliquid imprimere, & non tantum sua præsentia aliquid ostendere: dico, id agentis esse actione media aliquid producentis, siue imprimentis, cuiusmodi non est lumen intellectus agentis; propterea, quòd agat absq; aliquo alio mediæ actionis adminiculo: sua que præsentia præstat, vt obiectum latens in publicum prodeat.

Illuminari phantasma.

Itaque vna ex intellectus agentis operationibus est, vt phantasmata illuminet: altera verò, vt intelligibilia in potentia, faciat intelligibilia in actu, sicut dicit Com. & hæc quidẽ est eadẽ cũ prima, vel eã saltẽ cõcomitatur, hoc n. ipso, quòd colores illuminantur actu visibiles fiunt; ita lumine intellectus, obiectum, motiuum fit in actu, quod prius erat in potentia: hoc ergo modo ex intelligibili in potentia, migrat in intelligibile in actu.

Facere intelligibilia in actu.

3. de an. 18

Et hæc operatio certè abstractioni quidditatis vniuersalis à conditionibus indiuiduantibus, persimilis esse censetur. & illa quidem fit absque separatione, vel remotione reali, sed præsentatione vnius sine alterius, etiam coniuncti: & talis planè repræsentatio, dicitur abstractio, quia remotis fit conditionibus, ac tenebris excussis ex præsentia lucis. Tertia illius operatio est, qua producit speciem intelligibilem in intellectu possibili, per abstractionem à phantasmate, quam quidam voluit à solo phantasmate produci, præsente lumine intellectus agentis, sicut species visibilis producitur à solo colore per præsentiam luminis, sed dictum est suprà, cùm de natura speciei intelligibilis sermo esset, phantasma etiam illuminatum, materialium genus exuere non posse; receptum enim in organica sit potentia; ideò eo speciem intelligibilem, quæ est prorsus immaterialis, producere nequit. Similitudo autem de colore, & speciei visibilis non facit ad rem, eò quòd species visibilis, nõ prætergrediatur materiæ terminos. Quare, vt dictum est, ex intellectu agẽte principaliter, & ex phantasmate instrumentaliter, species intelligibilis constituitur: in seipso enim phantasma virtutem habet imperfectam speciei intelligibilis producendæ, sed ab intellectu agente vigoratum, cooperatur eiusdem productioni. Verùm sicut dictum est, ante speciei intelligibilis productionem, prius natura fit obiectum intelligibile in actu, deinde producitur species: siquidem ab intellectu agente, non sicut medium, sed sicut obiectum, phantasmata illuminatur: hoc est, in phantasmate apparet quidditas rei, sine conditionibus materialibus, quæ sensui & non intellectui sunt visibiles. Ex illa autem rei quidditate sic affecta, & ex intellectu agente, producitur species. In causa autem est, quia illa res actu intelligibilis effecta per illuminationem phantasmatis, intellectui vniri non potest: obiectum namq; actu intelligibile, per suam substantiam intellectui iungi non valet, quandoquidem id soli competat diuinæ essentiæ, quæ alieno intellectui per seipsam vnitur: neque per phantasma vniri potest, propterea, quòd propter eiusdem materialitatẽ, siue materialem conditionem, forma intellectus esse non potest. Quare ponenda est forma prorsus immaterialis, à cuius virtute in actu primo constitui possit intellectus possibilis, & obiectum repræsentetur vniuersale, & eidem intellectui vniatur. Et hæc quidem est species intelligibilis, quæ posterius natura producitur, ex intellectu, & phantasmate illuminato, illuminatione illa, qua fit obiectum intelligibile in actu præcedente. Quid ergo sit intellectus agens, & quot sint illius operationes, breui dixi.

Abstractio

Species intelligibilis non est à phantasmate.

Intellectus agentis operatio.

Intelligibile in actu

Necessitas speciei.

CAP. X.

Intellectus obiectum quale sit.

Quoniam quidem de intellectu agente, & possibili, de specie quoque intelligibili, & intelligere, hactenus multa dicta sunt quorũ cognitio absq; obiecti proprii, & adæquati, intellectus communi notitia, planè haberi non poterit, propterea de huius obiecto, posthac mihi loquendum esse putaui, vt plena sit huius nostri negotii institutio. Porro de tali obiecto verba facere videtur philos. *Quoniam*, inquit, *aliud est magnitudo, & magnitudini esse, & aqua, & aquæ esse: sic autem & in multis, sed non in omnibus: in quibusdã enim idem est, esse carni, & carnem, & alio aut aliter se habente, discernit intellectus*: hæc Aristoteles. Latini expositores arbitrantur, de intellectus coniuncti obiecto, quod est quidditas rei materialis, siue ipsum vniuersale sensibile, in sensibilibus, siue phantasmatibus existens, philosophum fuisse locutum: arguit enim ea sententia, ad hunc modũ: In omnibus compositis ex indiuiduo, & vniuersali, ex materia, & forma, ex quidditate, & habente quidditatem; aliud profectò est quidditas, & aliud habens quidditatem; & aliud vniuersale, & aliud indiuiduum: hoc autem non est in prima substantia separata, cuius esse essentia sunt idem. Sed dubium est, quomodo intellectus discernat vtrumq; an vna eademq; virtute, an eadem virtute, sed diuersimode se habente: obiectum enim intellectus, est vniuersale in singularibus: indiuiduum autem per conuersionem ad nos, sicut dicit Simplicius. Discernit, inquit, anima rationalis parte sentiẽte magnitudinem, & aquam, & similia indiuidua, quorum ratio est caro quædam: intellectu autem, vniuersalia quidditates rerum, aut vt separatus à corpore, aut cognitione, quæ est similis lineæ rectæ, quæ quidem cognitio se habet vt circumflexa ad seipsam. Quare, ad mentem Simplicii, tria videntur esse animæ rationalis obiecta, quorum vnum est accidens quod solo sensu apprehenditur: alterum vniuersale, quod solo intellectu, idque cognitione recta intelligitur: tertium autem indiuiduum materiale, vt hæc aqua, hic ignis, quod intellectus percipit per conuersionem ad materialia. Verum ab expositoribus latinis, à Themistio quoque & Auerroe, duo tantum obiecta posita sunt, vniuersale scilicet, & singulare: & vniuersale quidem solo intellectu cognosci aiunt, singulare autem sensu. Voluit ergo philosophus quidditatem speciei specialissimæ, ab anima per intellectum cognitione recta apprehendi: singularia

Obiectum intellectus

Arist. 3 de an. 9.

Cognitio recta.

Tria obiecta.

Intellectus obiectum.

ria verò parte sensitiua. Themistius subiungit, apprehendi quoque indiuidua cognitione circumflexa, non quidem seorsum, sed vniuersalibus collata, seorsum vero per sensum, quatenus verò vniuersalibus comparantur, intellectu apprehenduntur conuerso ad nos, atque aliter se habente: & sic coincidit cum Simplicio, hoc autem tertium genus ex duobus ab Aristotele positis, colligi potest. Ad hunc etiam modum locuti sunt Alexander, & Plutarchus Philoponus autem putat vtrumque ab anima per intellectum apprehendi; sed vniuersale recta, particulare verò cognitione circumflexa. Hoc autem modo fit cognitio reflexa: intellectus enim apprehenso vniuersali per cognitionem rectam, ad species quibus vniuersale apprehendit, sese reflectit, atque ita species apprehēdit, ex quarum apprehensione, apprehendit etiam phantasmata, ex quibus species producuntur, ex phantasmatibus verò singularia, per phantasmata repræsentata. Quare intellectus intelligit vniuersalia per lineam rectam, id est, quatenus est intellectus; singularia verò per lineam reflexam, quatenus scilicet ad nos conuenitur. Hanc ob causam Auerroes, cognitionem, qua intellectus intelligit vniuersalia, dicit esse connaturalem, & propriam: qua verò apprehendit singularia, esse per sensum, & non secundùm naturam. Quam ob causam, huiusmodi cognitio à philosopho, comparata est lineæ sphærali: à Platone autem lineæ gyratiuæ. Veruntamen non est silentio tegendum, quare hæc cognitio sphæræ comparetur: in circulo namque duo inuenire est, nempè vnitatem lineæ, quæ in gyrum voluunt: & virtutem vnam numero, quæ potest eam voluere, ad propositum: linea est obiectum: & virtus cōprehensiua, est virtus reuolutiua, siquidem intellectus est virtus reflexiua: suum verò obiectum, est à prima vsque ad vltimam formam, veluti linea quæ semper procedit. Quapropter intellectio, qua intellectus intelligit primam formam, deinde formam illius formæ, circularis lineæ similitudinem præ se ferre videtur. Quoniam verò quidditas & singulare, duo sunt obiecta; singulare autem non sit, sed sensus ratione, ab intellectu percipitur, hinc est, quod inibi lineæ vnitas deficit, & virtutis quoque eandem circumuoluere valentis, ita, vt quod postea ab eodem percipitur, quasi extra ordinem intelligatur, sitam rectitudinem flectendo. His ita elucidatis, videndum est, quid sit quidditas quidue vniuersale. Est autem quidditas essentia rei, quæ à quo quid est deriuatur, quæ alio nomine vocatur perfectio suppositi, & quod quid est rei cum essentiam accipitur vt rei perfectio, tunc quod quid est nominatur. Veruntamen quidditas abstrahitur à supposito, sicut quodlibet abstractum à concreto: quod quid est autem concernit suppositum, sicut quodlibet concretum. Quoniam autem definitio, rei explicat quidditatem: ideo est sermo quidditatis, & essentiæ, vt dicitur 7. *met.* Essentia autem importat aliquid in ordine ad esse, propterea essentia dicitur, per quam ens habet esse: nomen verò quidditatis sumitur ab essentia. Quoniam autem id, per quod res constituitur in proprio genere, siue specie, per differentias, quod quid est rei indicantes, significatur, ideo essentia quidditas vocatur: hac autem ratione definitio quòd quid est à philosopho appellatur. Vocatur quoque quidditas rei materialis vniuersale, quod perinde est, ac forma totius, veluti humanitas, quæ absque conditionibus materialibus, & phantasmatibus indiuiduantibus consideratur. Anima autem est forma partis; idcircò vniuersale dici non potest, sed humanitas, quæ resultat ex coniunctione animæ & corporis. Hæc est, quæ dat esse toti, & dicitur essentia rei: quia totum esse complectitur. Hæc est essentia, & forma totius, & vniuersalis, quæ quidem secundùm esse existentiæ, non est sine supposito, vt dicitur 7. met. res enim absque sua quidditate esse non potest; propterea quòd nihil sit rei intimius sua quidditate: secundùm vero esse essentiæ differt à suppositis, quæ illam participant. Aliud, inquit, est caro, & aliud carnis esse, propterea alia virtute cognoscitur caro, id est, suppositū, hoc indiuiduum, & alia carnis esse, quidditas scilicet, siue intellectualiter se habente. Quidditates rerum, inquit philosophus, non sunt existentes, nisi per se rerum quidditates haberentur: nam etsi quo ad intellectum, rei quidditas ipsum singulare præcedat, quò ad existentiam tamen, sequitur potius, vnde Commentator 3. de an. 36. authoritate Auēpacis, dicit, rei intellectæ quidditatē, nō esse particularem, sed vniuersalem. Quare secundùm Alexandrum & Auerroem, Singularia in esse præcedunt, vniuersalia verò in intellectu. Sic etiam docetur à Comm. Vniuersalia non existere, nisi ad existentiam singularium, atq; ita singularibus posteriora esse: Actus siquidem vt dicitur in proœmio met. generationes, & motus singularium primo sunt: ideoque dictum à philos. Animal vniuersale aut nihil est, aut posterius. Itaque quidditas, vt concipitur ab intellectu, est vniuersale, non quidem ita, vt huic conceptioni præter singularia correspondeat: nihil enim ipsi composito vniuersali in mente, in voce, vel in scripto, præter singularia correspondere potest: dicitur tamen vniuersale, quia nimirum sub quadam confusa indifferentia singularium concipitur. Singulare autem est habens quidditatem, compositum discretè sumptum, vt Plato, & Mercurius. Cùm ergo hæc ita se habeant; obiectum intellectus coniuncti, quidditas rei materialis rectè nominatur. Porrò multifariè primum obiectum dici potest: nempè primitate adæquationis, temporis, resolutionis, perfectionis. Primitate autem temporis, siue generationis sunt elementa cuiusque artis siue scientiæ, veluti sunt literæ grammaticam scire cupienti, eædem quoq; sunt obiectum primitate resolutionis; nam orationes resoluuntur in dictiones, dictiones in syllabas, syllabæ verò in literas, & propria elementa. Primitate adæquationis, est visibile ad visum, vt visus est: perfectionis autem primitate, est albedo, quæ inter visibilia excellit. Obiectum quoque est duplex, formale scilicet, & materiale: & formale iterum duplex, quo, & quod. Obiectum autem formale quo, est illud, per quod aliquid obiicitur potentiæ, eamque mouet; sicut lumen est obiectum quo obiicitur color visui, eamque mouet & excitat. Obiectum verò formale, quod, est illud, quod potentiæ obiicitur; ad cuius præsentiam potentia terminatur, ad aliorum quoque quæ sub illo obiecto formali continentur, cuiusmodi est color, seu visibile ad visum. Obiectum autem materiale est illud, quod potentiæ obiicitur, non profecto quatenus potentia est, sed quatenus potius est in tali natura, vel statu constitutum, quod quidem est formalis obiecti pars subiectiua, veluti visibile est obiectum materiale auis nocturnæ; quia nimirum proportionem habet ad visum, in tali natura existentem. Adde, quod obiectum potentiæ est aliud motiuum, aliud vero terminatiuum, quæ tamen æqualiter se habent, vt infrà parebit. His igitur sic excussis, atque ostensis, videndum est, quod sit obiectum adæquatum, prius tempore, & resolutione intellectus potentiæ, in quantùm est natura intellectiua. Communis sanè sapientum sententia dicit, ens vniuersalissimo modo sumptum, omnes modos entis cōprehendens, obiectum humani adæquatum esse intellectus; quatenus absolutè consideratur, vt potentia intellectiua. vnumquodque enim est intelligibile, in quantum est ens, quod enim non est, non contingit scire. Et est sensus, quod tum ratione, tum re, non est ens; intelligi non potest, 4. enim *met.* priuationes, & negationes in numero entium collocantur, alioquin ab intellectu non formarentur hæc propositio, priuatio. Priuatio est negatio formæ in subiecto apto. Est etiam primum primitate temporis, & resolutionis: etenim, quemadmodum in demonstrationibus, fit resolutio in aliqua prima principia complexa, quæ cùm attigerit intellectus, sistit pedem discurrendi; ita in inquirendo rei quidditatem, & essentiam, ad vnum primum conceptum à seipso apprehensum, sese confert, & quiescit; alioquin nihil certi, & determinati in suis conceptibus haberet, sed in infinitū pergeret inuestigando, sicque periret omnis certa, & determinata cognitio. Illud autem, quod primò concipitur ab intellectu, vt cōmunissimum est ens, in quo etiam, authore Auicenna 1. suæ met. omnes suos conceptos refert resoluendo. Est ergo ens hoc modo obiectum intellectus. Amplius, illud est intellectus nostri adæquatum obiectum, quod includitur in omni per se intelligibili ab intellectu, sed huiusmodi est ens: ergo quod prius. Ratio autem formalis est abstra-

Quid cognitio circumflexa.

Cognitio circularis.

Obiectum linea.

Virtus mouens intellectum.

Quidditas quid sit.

Essentia.

Diffinitio
7. met.

Vniuersale.

7. met. 20

Quidditas secundum essentiam est in intellectu.

Intellectus obiectum.

12. met. 27

7. met. 20

1. de an. 8.

Obiectum quot modis dicatur.

Obiectū duplex quo & quod.

Obiectū quod formale.

Obiectum materiale.

Obiectum motiuum & obiectū adæquationis.

1. phys.

Primum primitate temporis.

Intellectus obiectum. Entitas. Ratio formalis.

abstractum ipsius entis, nimirum entitas: nihil enim est per se intelligibile ab intellectu, in quo ratio huiusmodi formalis, quidditatiuè, aut denominatiuè inclusa non cernitur. Hæc autem adæquatio obiectiua, non est secundum prædicationem; propterea quòd de omnibus per se intelligibilibus, essentialiter, & quidditatiuè non prædicetur: siquidem passiones entis, & modi contrahendi ens, atque vltimæ differentiæ sunt per se intelligibiles, de quibus tamen ens essentialiter, & quidditatiuè non prædicatur. Est ergo adæquatum adæquatione disiuncta, ex adæquatione scilicet; partim secundùm virtutem, partim verò secundùm prædicandi officium. verùm de natura entis in tertio Pymandri multa dicta sunt. Non est autem primum obiectum primitate perfectionis; eò quòd sub ente vniuersalissimè sumpto, graduum perfectio, & distinctio habetur, quarum omnium perfectissimus, est Deus benedictus, qui, ad mentem multorum, est primum obiectum intellectus, primitate vtique perfectionis, sed animaduerti necesse est, ens, vt ens, nostri quidem intellectus absolutè considerati, non quo, sed quod obiectum esse formale; verùm autem quo: vnius enim potentiæ duo obiecta eiusdem rationis esse non possunt. Reuera; quemadmodum lux est obiectum quo in visu; ita planè veritas in intelligibili; ideo enim aliquid ab intellectu percipitur: quia illius similitudinis per speciem compos, atque capax redditur. In assimilatione autem stat ratio veri. Ens autem est intelligibile, vt quod: quandoquidem in omni intelligibili intellectus intuitus ad rationem entis terminetur: vnumquodque enim intelligibile, quia est ens, & esse ei debetur, intelligi necesse est. est ergo obiectum vt quod attingitur, & ad quod terminatur actus intellectus. Itaque, quomodo intellectus nostri, quatenus est potentia intellectiua, formale obiectum, vt quod; primum primitate adæquationis, temporis, resolutionis, non autem perfectionis, sit ens vt ens communissimè sumptum, breuiter dixi: quia in tertio Pymandri de hac re latius disserui.

Primum primitate perfectionis Deus.

Ens est obiectum quod.

CAP. XI.

Intellectus obiectum proportionatum, & connaturale, est quidditas rei materialis.

Rationes

DEinceps disputare intendo, quonam modo quidditas rei materialis, sit proportionatum, & connaturale nostri intellectus obiectum. quoniam. n. anima rationalis alicuius est materiæ forma, duabus ornata potentijs, actiua scilicet, & passiua, intellectu vtique agente, & possibili: proculdubio illud erit obiectum proportionatum intellectui possibili, ac connaturale, in hac vita degenti; quod certè redditur intelligibile in actu per intellectum agentem: quia passiuæ potentiæ, actus correspondet actioni. sed de substantijs abstractis quidditas actu intelligibilis à nostro intellectu agente fieri non potest; immateriales enim cùm sint, ex seipsis actu minimè sunt intelligibiles. fiunt autem intelligibiles actu quidditates substantiæ materialis, quæ abstrahuntur à materiæ conditionibus virtute intellectus agentis. atque ita quidditates, siue quidditas substantiæ materialis, est primum obiectum, primitate generationis, proportionatum, atque connaturale intellectus nostri coniuncti. Sumitur autem hic quidditas in vniuersali, de qua phantasma haberi potest, à quo etiam extrahitur species intelligibilis lumine intellectus agentis. Hæc autem quamuis primò moueat intellectum coniunctum, adæquatè tamen terminare non valet: intellectus enim possibilis, cùm sit virtus passiua, non nisi à virtute mouetur intellectus agentis, et enim potentia intellectiua in communiorem fertur, quàm sit quidditas rei materialis, rationem, substantiæ scilicet, & entis. Non ergo quidditas rei materialis est adæquatum nostri intellectus obiectum: siquidem id, quod secernitur à ratione formali alicuius potentiæ, ab eadem potentia cognosci non potest: omne namque quod à lumine semotum est, & colore, à potentia visiua conspici non potest. Sed quidditas substantiæ, & quidditas entis ab intellectu nostro, præcisa à quidditate rei materialis, percipi potest; superiùs enim, & priùs, à suo præscindimt inferiori, cuiusmodi est quidditas iam

Obiectum proportionatum.

Quid sit quidditas.

Quidditas non est adæquatum intellectus obiectum.

1.

2.

dicta: ergo quod prius. Adde, quòd quandocunque aliquæ duæ potentiæ, eiusdem sunt rationis, solo numero discrepantes, obiectum adæquatum vnius, similiter erit, & alterius. Sed intellectus hominis separatus, & coniunctus, sunt eiusdem speciei; habent ergo adæquatum obiectum; nempè ens commune ad ens finitum, & infinitum; propterea quòd in omni ente includitur, quod ab intellectu intelligitur. Quamobrem nostri intellectus obiectiua ratio, atque formalis, est abstractum ipsius entis, entitas scilicet, eò quòd nihil sit per se intelligibile ab intellectu, in quo non claudatur quidditatiuè, seu denominatiuè huiusmodi ratio formalis. Substantia autem est priorum intellectus obiectum primitate vtique principalitatis, si adinuicem prædicamentorum genera comparaueris: illud siquidem, quod est prioris, & perfectioris entitatis, primum profectò est intellectus obiectum, primitate, vt dixi, principandi. Sed huiusmodi est substantia, quæ cæteris generibus dignitate antecellit principandi: omnia enim, vt dicit philosophus, alia genera prædicamentalia non sunt entia; nisi quia sunt ipsius substantiæ, qualitates scilicet, quantitates, passiones, aut aliquid huiusmodi: igitur substantia est primum obiectum hac primitatis dignitate appellandum. Reuera, vnumquodque sicut se habet, vt sit; sic se habet ad intelligi, & cognosci. sed substantia habet esse verum, & proprium: prius ergo hoc modo cognoscitur. Verùmtamen quidditas rei materialis, est primum obiectum vt dixi, primitate generationis: motiuum quidem, non autem totale, & adæquatum terminatiuum: quia nimirùm intellectus possibilis mouetur virtute intellectus agentis, cuius profectò virtus ad ea tantummodo sese extendit, ex quibus phantasmata possunt haberi, sicut paulò ante dictum est. id autem soli competit naturæ materiali: immateriale enim vt sic, non cadit sub sensu, neque etiam sub phantasiæ virtute, atque operatione. Rectè ergo nominatur sola substantiæ materialis quidditas primum motiuum intellectus coniuncti. Sanè, cognitum est in cognoscente secundùm modum cognoscentis: proinde cognoscentis cognitio, suæ imitatur naturæ modum. quare modus rei cognitæ non excedit modum cognoscentis, alioquin potius supernaturalis, quàm naturalis cognitio diceretur; quam ob causam cognitum, modum sequitur naturæ cognoscentis. Quoniam autem cognitio naturalis modum sequitur, quo naturaliter cognoscens est cognitum; iccirco naturalis cognitionis mensura, ipsa erit natura cognoscentis. Sanè, si anima humana est in vltimo gradu intelligibilium; unde fit, vt à phantasmatibus cognitionis varietatem mendicando acquirat: talis enim ordo potentiarum in hac vita degenti, est illi attributus ab omnium opifice Deo. propterea via generationis, primò mouetur à quidditate rei materialis, abstracta, lumine intellectus agentis. Sed dicet aliquis, si cognitum est in cognoscente, secundùm modum cognoscentis: cognitio ergo est proportionata cognoscenti, & cognitionis obiectum similiter, quod quidem vero minimè consonat: oculus siquidem cælum amplum, & incorruptibile intuetur; ipse verò est paruus, & corruptibilis: non ergo cognoscens est ipsum cognitum. Adde, quòd si conditionalis illa esset vera; tunc profectò angelus inferior superiorem nequiret intelligere, ob modum superioris essendi, inferioris captum excedentem. Ad hæc accedit, ab intellectu creato, etiam lumine gloriæ illustrato, Deum videri non posse; eo quod modus essendi Dei omnem excedit creaturæ capacitatem, quouis lumine perfusam. beati quoque Deum videre non possent: nulla enim potentia, suum vincere potest adæquatum obiectum, ac supra ipsum eleuari. nam & visus non potest videre phantasmata, neque etiam propter alicuius virtutem habitus de foris aduenientis: potentia siquidem naturalis priùs obiectum, quàm habitum inspicit de nouo accedentem. Verùm ad hæc *respondetur*, ex illa conditionali non haberi, inter cognitum, & cognoscentem omnimodam proportionis, ac similitudinis, necessariam esse æqualitatem, sed negari excessum in modo essendi generico: siquidem modus essendi cognoscentis: & cogniti non secundùm speciem, sed secundùm genus, aut quasi genus sumitur. Obiecta ergo potentijs attributa, non sunt adæquata extensiuè; sed intensiuè naturaliter:

Intellectus obiectum.

3.

Entitas.

Substantia.

7. met. 1.

2. met. 1. 4.

Quomodo sit obiectum quidditas.

Cognitum sequitur modum cognoscendi.

Argumenta contraria.

Solutio.

Intellectus intelligit singularia. quia supra illa, ex virtute suæ naturæ potentia naturalis
quidditatiuè penetrare non potest. Non ergo sequitur,
cælum ab oculo nostro videri non posse, quia est incorru-
ptibile: propterea, quòd corruptibile, & incorruptibile,
accidentia, siue differentia accidentales sunt rei visibilis.
1. vnde fit, vt visibile hac qualitate affectum, non excedat
2. modum videntis. *Ad aliam* rationem dicitur, in modo es-
sendi generico angelos inter se nequaquam differre; quia
formæ sunt, non in aliqua materia; sed per se subsistentes:
nec tamen sunt suum esse; sed potius esse habentes. his au-
tem formis connaturale cognoscere formas, siue naturas
non in materia existentes, quod planè superat facultatem
intellectus humani in hac vita degentis: siquidem illius
proprium est ea cognoscere, quæ in materia indiuiduali
Modus cognoscendi animæ humanæ. esse habent. anima enim, qua cognoscimus, forma est ali-
cuius materiæ, duabus cognoscitiuis ornata virtutibus,
sensu vtique & intellectu, & prima quidem est actus ali-
cuius organi corporei, secunda verò minimè, vnde fit, vt
non nisi singularia à sensu percipiantur, ab intellectu au-
3. tem vniuersalia, quæ abstrahuntur à singularibus. *Ad ter-
tiam* obiectionem dicitur, peccare secundùm non cau-
sam: excessus enim obiecti supra modum cognoscentis,
non est in causa, aut pro causa assignatur, vt Deus ab ani-
ma beata videri non possit: sed potius propriæ virtutis
4. inbecillitas. *Ad 4.* similiter patet responsio, quandoqui-
dem non de quocunque obiecto, sed de quidditatiua, ac
naturali cognitione, nostra sit inquisitio: approbo nihilo-
minùs, intellectum creatum per diuinæ gratiæ infusionem
eleuari posse, ad clarum Dei contuitum, visionemque ha-
bendam: non enim hoc est sermo de obiecto adæquato
Alia argumenta. intensiuè, sed intensiuè tantùm, hæc dicta sufficiant. Sed
iterùm *arguet* quis, si quidditas est primum intellectus ob-
1. iectum: tunc prima quidditas, nempè substantiæ 7. *met.*
primò intelligeretur, cuius oppositum accidit, quando-
quidem accidens priùs quàm substantia intelligatur: in-
tellectus enim in intelligendo dependet à sensu, 3. de ani-
ma. constat autem accidens magis esse sensibile quàm sub-
stantia: non ergo quidditas est primum intellectus obie-
2. ctum. Adde, quòd tunc indiuiduum quidditatis, siue sin-
gulare nequaquam posset intelligi; differt enim à quiddi-
3. de an. 9. tate. Diuersorum autem diuersæ sunt potentiæ cognosci-
tiuæ, quia potentiæ distinguuntur per obiecta. sed conse-
quens est falsum, quia intellectus de singulari, siue de in-
diuiduo quidditatis, aliquid enuntiare potest; vtpotè di-
cendo, Mercurius est homo: ipsum ergo intelligit: ergo
3. quod prius. Amplius, quod sensu non percipitur, ab intel-
lectu cognosci non potest: propterea, quod sine phantas-
3. de an. 30. mate nihil intelligat. Phantasma autem rei sensibilis simi-
litudo est, sed quidditas non est sensibilis, authore Auer-
2. de an. 63. roe 2. *de anima*, 63. vbi ait, à sensu quidditatem minimè
comprehendi posse. *Sed ad hæc* dici potest, & ad primum
Solutio. quidem, accidens prius cognosci, generationis, non per-
1. fectionis ordine: nam sicut accidens respectu substantiæ,
est diminutæ, atque minoris entitatis; ita planè est imper-
fectionis cognitionis: porrò imperfectiora via generatio-
9. *met.* 20 nis præcedere consueuerunt. Ad aliam obiectionem dico,
2. non eodem modo, & quidditatem, & singulare ab intelle-
3. ctu cognosci, sicut paulò inferius patebit. *Ad 3.* non est in-
tentio Commentatoris nullo modo quidditatem à sensu
cognosci posse; sed non ita, ac ab intellectu, cognitione v-
tique, siue comprehensione vniuersali. Verùm quia sermo
incidit, intellectum humanum particularia, siue singula-
ria percipere, operæpretium me facturum putaui, si accu-
ratius, atque diligentius huiusmodi quæstionem diluci-
dauero: tametsi in 3. Pymandri de hac re, verba me fecisse
meminis: addere enim aliquid, non erit inutile.

CAP. XII.

Intellectus intelligit singularia.

QVoniam hactenus disputauimus de obiecto intelle-
ctus humani, deinceps quærendum nobis est, an sin-
gulare ab eodem intellectu percipi possit: loquimur autē
3. de an. 9 de singulari in materia formam habente. De hoc autem
philos. præclarè disputauit: In quibusdam, inquit, solum i-
dem est esse carnis, & carnem, nempè indiuiduum quid- *Intellectus intelligit singularia.*
ditatis, & ipsa quidditas: in alijs verò est aliud. sicut aliud
est magnitudo, id est, singulare magnitudinis, & aliud ma-
gnitudinis esse, essentia vtique magnitudinis, similiter a-
qua, & aquæ esse; ita quidem ipsum indiuiduum, quia qui-
busdam miscetur accidentibus, à sua ipsius quidditate ali-
qua diuersitate secernitur: Socrates namque aliquo modo
ab humanitate distinguitur, eò quòd accidentibus contū-
gitur, quæ ipsi humanitati non insunt. Porrò, singulare & *Quod intelligant*
vniuersale bifariam considerari possunt: & vno quidem *singulare.*
modo, quatenus duorum obtinent obiectorum naturā,
atque virtutem: atque ita à diuersis animæ percipiuntur
potentijs, nempè vniuersale quidem ab intellectu, singula-
re verò à sensu: alio modo, quatenus sub vno conceptu
comprehunduntur, & sic habent vim vnius formæ con-
ceptæ. & ita ab intellectu singulare percipitur: necessarium
enim fuit, vt aliqua vna virtus, intellectus scilicet, inter vni-
uersale & singulare differentiam potentiam poneret, qui
etsi suapte natura putas percipiat quidditates, quatenus
tamen corpori coniungitur, ac ad inferiora conuertitur,
singularia intelligit. Sanè, si intellectus hanc componit
propositionem, Mercurius est homo, cognoscit ergo ex- *Rationes.*
trema: nam inducendo vniuersale, cognoscit vtique sin-
gulare in antecedente. Adde, quòd ad habitus intellectua- 1.
les spectent prudentia, & ars, quæ sunt de singularibus. In- 2.
tellectus quoque cognoscit ens per se: ergo cognoscit ma-
ximum ens. etenim si singulare per se non cognoscitur; id
profectò cōtingeret propter materiam, atqui materia ad-
dit ad entitatem: igitur ad cognoscibilitatem: quia res sicut
se habet ad esse, ita se habet ad cognosci. Adde, quòd ob- 3.
iectum mouens intellectum per se cognoscitur. sed singu-
lare mouet & non vniuersale, quia actiones sunt supposi-
torum: cognoscitur ergo ab intellectu; nam & ab eodem
singularibus nomina imponuntur: ab intellectu ergo co-
gnoscuntur. Et reuera, quidquid potest virtus inferior; & 4.
superior similiter, sed singulare cognoscitur à sensu: igitur
ab intellectu velut à virtute superiori. Item, intellectus
potest intelligere omne, quod continetur sub suo primo
obiecto, sicut visus potest videre omne, quod continetur
sub colore, sed ipsum singulare quidditatis, continetur sub 5.
ente: ergo &c. præsertim, cum, sicuti dixi, enuntiet aliquid
de singulari, & ponat differentiam inter singulare & vni-
uersale: cognoscit ergo vtrumque. *Sed dubitabit* aliquis, si *Obiect.*
cognitio per assimilationem fiat, & intellectus in nullo a-
ctu recto, seu reflexo, cum singulari materiali, cognatio-
nis similitudinem habeat: igitur huiusmodi singulare ab
intellectu cognosci non potest. nam si ab eodem singulare
cognosceretur rectè siue reflexè: proculdubio ipsius singu-
laris in seipso conceptum exprimeret atque formaret, pro-
pterea, quod omnis intellectio aliquo in conceptu consi-
stat, atqui propositio singularis formari non potest, abs-
que conceptu incomplexo termini singularis: in intellectu
autem poni non potest conceptus materialis indiuidui:
conceptus siquidem est expressa rei conceptæ similitudo:
quę quidem indiuidui similitudo, nostro intellectui tribui
non potest: alioquin non abstraheret ab hoc, & nunc, & in
ipso poni possent species singularium intelligibiles: par e-
nim ratio est, quo ad hoc, de impressa, & expressa similitu-
dine: non ergo intellectus intelligit singulare. *Sed hic* ad- *Solutio.*
uersatur philosophus 2. *de anima*, in quo loquens de sensu
communi, ait, Oportere iudicem aliqua duo cognoscen-
tem, discernere vtrumque, sed intellectus discernit singu-
lare ab vniuersali: vtrumque ergo cognoscit, tametsi pro-
prium singularis conceptum minimè formet, puta, quia in
conceptu alterius ipsum cognoscit, qui quodammodo il-
lius dici potest, arguitiuè quidem, non autem directè: po-
nit enim intellectus differentiam inter Sortem, & quod *Cognitio*
quid erat esse hominis, id est inter hoc, & vniuersale: sed *arguitiua.*
ad cognitionem singularem habendam, sufficit cognitio
arguitiua, dum enim intellectus concipit hominem, & sin-
gularitatem, ac per se hominem non subsistere; inde argu-
endo concludit, in rerum natura quasdam res singulares
inueniri, ab vniuersali sibi oblato differentes, differentia
quidem sibi incognita, vtpote sortitate in cognoscendo
Socrate, vnde directè, siue indirectè sortitatem non per-
cipit se percipere, sed singularitatem in communi. Etenim

si propter

Intellectus intelligit singularia. si proprio conceptu, & directa cognitione intellectus hunc hominem perciperet, cùm hoc esset materiale signatum; haud dubium, quin de singulari quidditatiuam haberet cognitionem. sed cùm principium singularitatis sit in rebus materialibus materia indiuidualis, & intellectus intelligat ab huiusmodi materia abstrahendo, quod verò abstrahitur sit vniuersale; non video, quomodo directa cognitione, & proprio conceptu, singulare percipere queat: *Indirecta cognitio.* siquidem abstractis speciebus intelligibilibus, per ipsam vniuersale directè intelligit; indirectè verò, & alieno conceptu singularia, quorum sunt phantasmata, vnde format hanc propositionem, Mercurius est homo. Neque per species intelligibiles actu intelligeret, nisi sese ad phantasmata conuerteret, in quibus species intelligibiles intelligit. Concipitur ergo singulare in nostro intellectu, non proprio, sed alieno conceptu. Itaque intellectio Socratis, vt Socrates est, circumscriptis per intellectum omnibus accidentibus, non est alia realiter ab ea, qua intelligitur homo intellectione. *Socratis & hominis intellectio.* Secus verò res se habebit, si cum suis accidentibus intelligatur; tunc enim non vna eademque erit amborum intellectio: aliud enim est ipsum intelligere, quatenus est homo; aliud verò quatenus est hoc indiuiduum signatum, proprijs accidentibus circumscriptum; siquidem huiusmodi accidentia sensu percipiuntur. Proinde
3. de an. 9. dictum est à Commentatore indiuiduum comprehendi ab intellectu mediante sensu, id est, comprehensione, qua comprehenditur simul cum suis accidentibus. Vnde
3. de an. 10. Aristoteles idem affirmat, asserens, sensitiuum, calidum, & frigidum iudicare, quorum ratio quædam caro est, scilicet in quorum proportione carnis forma consistit. Alio autem, supple, principio cognoscendi, aut eodem aliter se habente. *Diuersis modis intelligit.* Etenim intellectus quandoque secundum formam propriam aliquam quidditatem intelligit; veluti carnem, secundùm quod caro est: interdum verò quidditatem illius quidditatis; quod perinde est, ac intelligere rem illam secundùm aliquam speciem, & formam communem, quæ ad eius essentiam pertinet. Igitur diuersis modis contingit vniuersale & singulare percipi ab intellectu, propterea, quòd ipsum indiuiduum substantiæ, vt Socrates, siue accidentis, vt hæc albedo, vna penitùs & simplici intellectione non percipitur, ob accidentium permixtionem, quæ in sua specie minimè inueniuntur. Dicitur autem à nonnullis singulare materiale propriam speciem habere in intellectu, & sic intelligi ab intellectu: ab alijs verò solummodo intentio vniuersalis in intellectu ponitur, cuius virtute per accidens, cognosci singulare affirmant; iudiciũ .n. est à posteriori; quia nimirũ species intelligibilis rei sequitur, & nõ præcedit eã, à qua abstrahitur.

Soluuntur rationes. *Ex his solui* possunt rationes prius positæ: & prima quidem, quæ dicit intellectum distinguere vniuersale à singulari, & ita vtrumque cognoscere: singulare enim cognoscitur ab
1. intellectu; non tamen in singulari, sed in vniuersali, siue in cõceptu alieno, & cognitione arguitiua, sicut docet Auer-
2. roes. *Ad* 2. vera esset consequentia, si in terminis naturaliter significantibus, illa propositio ab intellectu fieret: modò *2. de an. 97.* autem cùm fiat in terminis ad placitum significantibus, minimè approbatur. *Ad* 3. licèt prudentia, & ars sit
3. de rebus singularibus, non est tamen per propositiones singulares, sed indefinitas, vel particulares, aut vniuersales, non necessarias tamen. Et cùm *dicis*, quòd intellectus cognoscat ens per se: verum est apud eos, qui tenent entis quidditatem vniuocè dictam: vel quæ est prædicatum vniuocum, non autem, apud eos, qui actum materialem adæquatum intellectus arbitrantur esse obiectum, propterea, quòd huiusmodi actus per se non cognoscitur. *Maximũ ens.* Ex hoc patet, quòd si maximum ens intelligitur substantia indiuidua materialis; illam sub proprio conceptu non intelligi: Et cùm infers, quod materia non potest esse in causa, quia addit intelligendi virtutem, *dico*, entitatem materiæ potentialis intelligibilem esse per accidens, atque ita nihil agere contra prædicta.
4. *Quare indiuiduum materiale per se non intelligitur.* *Ad* 4. quidquid cognoscit virtus inferior, cognoscit etiam virtus superior, alio tamen modo; quia nimirum singulare à sensu per se cognoscitur, ab intellectu autem per accidens, & sic cognoscit omne quod cadit sub suo obiectu directè, & per se; alia vero arguitiuè, & consequenter. Itaque singulare materiale per se, & directè intelligi non potest: quia vnumquodque cognoscitur, quatenus est in actu, & à materia semotum: quia intellectio fit per abstractionem à materia. *Intellectus intelligit singularia.* sed singulare materiale non est huiusmodi, non quidem respectu sui, sed materiæ, & accidentium quibus coniungitur. non ergo per se intelligitur indiuiduum siquidem materiale non abstrahitur ab hinc, & nunc; ideo non est per se, & directè intelligibile. Verùmtamen quatenus singularia materialia in ratione vniuersali, & specifica conueniunt, ab intellectu percipiuntur; ac de eis in eorum absentia negotiatur: at quatenus sunt in esse indiuiduali constituta; sic intellectus reflexè, & per accidens considerat, etenim materia; quæ est *Materia principium indiuidationis.* principium indiuidiationis, secundùm se est ignota, nec cognoscitur nisi per formam à qua sumitur ratio vniuersalis: ideoque singularia in sua absentia, non nisi per vniuersalia cognoscuntur. Re uera, dum anima humana corpori coniuncta, suum intelligibile apprehendit; ad suum actum considerandum reuertitur, suamque speciem intelligibilem, atque eiusdem originem; atque ita in phantasmatum considerationem, & singularium, quorum sunt phantasmata, sensim atque arguendo descendit. Patet ergo, quonam modo singularia materialia ab intellectu corpori coniuncto, percipi possunt. Verùm quomodo singularia abstracta à materia, vtporè Deus benedictus, & & intelligentiæ, à nostro intellectu intelligantur, in multis locis latissimè disputaui; de singulari autem mathematico, idem potest esse iudicium. Dixi ergo, si intellectus intelligat, singulare, nec ne.

CAP. XIII.

Argumenta contraria.

SVnt nonnulli, qui *contra* prædicta arguere conantur, & quidem non temere, & absque bonis & validis argumentis. 1. Intellectus non intelligit, nisi suum obiectum, quod est vniuersale, vt omnium propemodum est sententia. sed singulare, non est vniuersale: non ergo intelligitur à nostro intellectu. Etenim, quemadmodum se habet sensus ad vniuersale, ita planè & intellectus ad singulare, per conuenientem similitudinem. *Quòd intellectus non intelligat singularia.* sed sensus vniuersale nequaquam cognoscit, vt dicitur 1. posteriorum; nec ergo intellectus singulare. nam si intellectus cognosceret singulare; superflueret vtique sensus. & frustra positus fuisset à natura: natura enim, quod per vnum potest, per plura operari non audet, sed id maximè pugnat contra naturæ dignitatem *1. cæl. 45. & 52.* ergo quod prius. 2. Amplius, virtus, quæ non est hic & nunc, non cognoscit illud quod est hic & nunc; talia enim non proportionantur ad inuicem: cognitio siquidem fit secũdum quandam similitudinem cognoscentis ad cognitũ. sed singulare est hic & nunc, intellectus vero abstrahit ab hic & nunc, cùm sit impermixtus: nullam ergo cum singulari cognationis similitudinem habere videtur. hæc & similia dici possunt in fauorem eorum, qui volunt singulare materiale à nostro intellectu percipi non posse. *Sed ad primum resp.* *Soluuntur argumenta.* quòd sub primo intellectus non continetur obiecto, ab eo minimè intelligi. Et cùm *dicis*, intellectus obiectum esse tantummodo vniuersale: *Resp.* verum esse, hoc quidem sensu, quòd obiectum intellectus comprehendatur ab intellectu, comprehensione vniuersali, veluti si diceremus, obiectum visus esse rem visam; non autem quòd ipsa visio sit formaliter principium mouens visum, sed potius cognitione quæ est visio, obiectum visus cognosci. Vnde à Boetio eruditè dictum est: *Vniuersale obiectum intellectus.* Vniuersale est, cùm intelligitur. Proinde nullum inde sequitur absurdum, vt res quæ singulariter existit, ab intellectu vniuersaliter comprehendatur. Quare etsi singulare, vniuersale formaliter non sit, vt singulare est: illud tamen quod est singulare, secundum esse extra animam vniuersaliter intelligitur. Non ergo illorũ probanda venit sententia, qui aiunt, obiectum intellectus vniuersale esse ita, vt vniuersalitas sit ratio formalis, per quã aliquid intellectũ mouet, sicut color quo aliquid mouet visum: propterea quòd res non sit actu vniuersalis, nisi secundum esse, quod in intellectu obtinet. Porrò, esse rei in intellectu existens, non est obiecti ratio formalis, quæ primo intellectum mouere possit. Sed *dices*, omne quod intelligitur, est v-

Intellectus intelligit singularia.

est vniuersale, sed singulare ab intellectu intelligitur: igitur singulare est vniuersale, quod est absurdum. *Resp.* omne quod intelligitur vniuersale appellari secundum esse, quod habet in intellectu, atque ita singulare posse vniuersale nuncupari: neque ista sunt opposita, propterea, quod singulare secundum esse materiale, subsistit in esse indiuiduali: secundum autem esse, quo ab intellectu apprehenditur, formam recipit vniuersalis: non quidem in se, sed in intellectu concipiente, atque intelligente. *Ad confir.* negatur similitudo: sensus enim non antecellit intellectui perfectionis, nobilitatisque ordine: adeoque non est necesse, vt idem prorsus, quod & ipse intellectus, intelligat. Intellectus verò, cum sit potentia superior, atque nobilior, cognoscit id quod & sensus; diuerso tamen modo, sicut dictum est. *Ad aliam* confir. negatur consequentia: licèt enim ab intellectu cognoscantur singularia; non nisi tamen mediantibus sensibus: propterea sensuum ministerio deficiente, deficit quoque & scientia: non ergo sensus frustra positi sunt à

Sensus non sunt otiosi.

2. natura. *Ad 2.* virtus intellectiua; quæ non est hic & nunc, id est, quæ non est contenta, nec inclusa in loco determinato, non cognoscit quod est hic & nunc, cognitione quæ comprehendit hic & nunc, id est, indiuiduali & determinata, sed vniuersali & indistincta, idque ex natura intellectus, qui est abstractus & immaterialis. Hæc autem huiusmodi inter se proportionem habent: quia nimirum virtus, quæ est hic & nunc, est potentia talis, qualis est actu, quæ non est hic & nunc, quod quidem huic proposito potest esse satis. *Verùm* alij è diuerso arguere nituntur: Quoddam, inquiunt, est indiuiduum abstrahens ab essentia: non enim singulare (quantum ad se spectat) ad existentiam determinatur. eodem quoque modo, nec vniuersale, quod quidem singulare, speciei naturam, ac indiuidualem tantummodo complectitur proprietatem: alio modo dicitur singulare, quatenus existit, nihil tamen includens accidentium. tertio dicitur singulare, quod & existentiam complectitur, & accidentia. Sed quouis modorum singulare acceptum, putant ab intellectu percipi posse, idque per se, & ex sui natura, imò quod sit primò intelligibile. etenim singulare est verum ens, quia totam includit superiorum quidditatiuam entitatem, proprietatem quoque indiuidualem, & aliqua etiam accidentia, quæ omnia nó adimunt, sed potius augent entitatem: igitur per se & primò, ab intellectu nostro percipitur; intelligibilitas enim sequitur entitatem, cùm ens sit obiectum intellectus.

Argumenta contraria.

Triplex singulare.

1.

2. Amplius, à quo non remouetur intelligibilitas, ob rationem alicuius sibi additi; proculdubio est per se intelligibile. sed huiusmodi est singulare, saltem primo modo intellectum, quòd intra sese nihil præter vniuersale complectitur, nisi gradum vltimum actualitatis, atque vnitatis, quæ est indiuidualis differentia; alioqnin ipsum vniuersale non esset per se intelligibile. angelus quoq; cùm sit singularis, non esset per se intelligibilis. si enim singulari non cópetit, quatenus est singulare intelligi: igitur angelus seipsum nequiret intelligere, quod est falsum. Item, quodcun-

3. que aliud à singulari intelligitur, quo ad quidquid intelligibilitatis in eo existentis; nequaquam complerè includit: quia nimirùm non includit gradum illum, seu indiuiduam differentiam, qua singulare est singulare. sed ipsum singulare quidquid est intelligibilitatis in omni superiori, completè complectitur, vt dictum est: igitur per se primò, & directè à nostro intellectu percipitur; non autem indirectè, & per accidens. Amplius, intellectus practicus dirigit

4. ad agendum: igitur cognoscit singularia; actus enim sunt circa singularia. etenim si intelligit seipsum: igitur intelligit singulare; ipse enim est quoddam singulare; alioquin aliquem actum non haberet, actus enim singularium sunt: cognoscit ergo singulare, maximè quia cognoscit extrema compositionis, cognoscens compositionem, cùm sit virtus sensu superior. Iterùm, eiusdem naturæ, idem est modus

5. operandi sed anima separata & coniuncta, sunt eiusdem naturæ: habent ergo eundem modum operandi. anima autem separata cognoscit singulare: & coniuncta ergo similiter. Adde, quòd intellectus intelligit speciem intelligibilem, quæ est res singularis, per subiectum singulare indiuiduata. igitur directè intelligit singularia. Iterùm, si intellectus angelicus directè ac distinctè singularia intelligit, multò quidem faciliùs intellectus humanus id ipsum efficiet, eò quod est propinquior potentia, ideoque cum intelligibili maiorem habet propinquitatis affinitatem, ad hæc accedit, quod intellectus dirigit nos in agendis, actus autem sunt singularium. Cognoscit ergo directè singularia. 6.

Intellectus intelligit singularia.

CAP. XIV.

Soluuntur Argumenta.

Dici potest ad 1. arg. singulare verû ens appellari, quatenus verum ens distinguitur contra nihil: quòd si intellexeris verum, nempè ens actu intelligibile; sic singulare ratione suæ materiæ, quæ ignota, & potentia intelligibilis, verum ens dici non potest: potentia enim materiæ diminuit de ratione entitatis sic dictæ, & consequenter de ratione intelligibilitatis. *Ad 2.* dico, nó aduersari singulari intelligibilitatem, seu intelligi ab intellectu humano; sed id ei accidere, propter materiam cui coniungitur; quia nihil intelligitur, nisi immaterialiter intelligatur. *Ad 3.* ex illo argumento sequitur oppositum: ex hoc enim quod singulare, non nisi in vniuersali, in potentia, & incompletè includitur, & eius intellectio terminatur ad vniuersale primò; rectè inde sequitur, singulare non esse per se primò intelligibile. Sed *dices*, si singulare primò non intelligitur: nunquam ergo intelligitur. Consequens est falsum: quia saltem reflexè intelligitur. Conseq. patet. quia si primò nó intelligitur: igitur per aliquod additum. Sed rursus de illo addito, si primò, & per se, an per aliud intelligatur, quispiam sciscitabitur: non quidem per aliud; alioquin esset processus in infinitum. sed illud additum est singulare: igitur primo intelligitur. *Resp.* singulare per additamentum, quod est singulare, non intelligi, sed potius per naturam specificam, siue per quidditatem rei materialis, quæ cum intelligitur in singularibus, per modum iam dictum, singularia intelliguntur à nobis. *Ad 4* dico, particularis operabilis electionem syllogismi intellectus practici, vt dicitur 7. *ethi*: conclusionem esse: ex vniuersali autem propositione, non nisi mediante aliqua singulari propositione assumpta, directè concluditur singularis. quare vniuersalis ratio intellectus practici, cum non moueat, vt dicitur 3. *de anima*, nisi mediante particulari apprehensione sensitiuæ partis, non est quod aliquis dicat, intellectum rectè intelligere singulare. Et cum infers, quod intellectus intelligit seipsum: dico singulare non repugnare intelligenti, in quantum est singulare, sed potius quatenus est materiale, vt dictum est. virtus præterea superior eminentiori modo cognoscit: quia nimirum sensus materialiter, & concretè cognoscit, quod est singulare directè cognoscere: intellectus verò immaterialiter, & abstractè, quod est vniuersale intelligere. quare vniuersale directe, singulare autem indirecte, intelligere dicitur. *Ad 5.* maior vera probatur cæteris paribus, nempe, vt illæ potentiæ eodem modo intelligant, quod plane proposito non conuenit: propterea, quod intellectus corpori coniunctus, per abstractionem ab hic & nunc intelligit; separatus autem à materia, habet aspectum liberum: de qua profectò intellectione, paulò post erit nobis disputandum. *Ad confir.* dicendû speciem intelligibilem bifariam intelligi posse: vno quidé modo, quatenus est quædam res de genere qualitatis, atque ita per se, & directe à nostro intellectu percipitur, quia speciei habet rationem: alio autem modo, quatenus est id, quo intellectus in suum fertur obiectum: & sic vicem subit singularis subiectiue: obiectiue autem, siue repræsentatiue, vniuersalis, quo quidẽ modo cognoscitur indirecte. Adde, quòd licet sit in materia, non est tamẽ cõposita ex materia, & forma: omne autem tale directe intelligitur. *Ad 6.* negatur similitudo: angelus enim per speciem innatam, aut influxam à radio diuini luminis, non per speciei abstractionem à phantasmatibus, intelligit. Patet ergo, quonam pactu indiuiduum materiale directe, & propriam speciem à nostro intellectu nequaquam intelligi potest. Sed dicet aliquis, si intellectus hoc modo intelligit singularia, & illa sunt infinita: igitur intelligit infinita: Respondeo, potentiam proportionem habere cum suo

Quomodo singulare sit verum ens. 1.

2.

3.

Quomodo primo intelligitur.

4.

Immateriale intelligitur.

5.

Species intelligibilis quomodo sit singularis.

Intellectum non intelligit infinita.

Intellectus intelligit futura.

obiecto. cum vero obiectum intellectus non sit infinitum in actu, quia in rebus materialibus non inuenitur infinitum in actu, sed solummodo in potentia, quatenus vnum succedit alteri, vt dicitur 3. *phys.* ideoque in nostro intellectu, non inuenitur infinitum in actu, sed in potentia potius, nempe accipiendo vnum post aliud: neque enim tot semel complectitur, & capit: quin possit plura capere, & complecti. Amplius, actu infinita capere non valet, eo quod id cognoscit, quod per vnam speciem cognoscit: infinitum autem vnam speciem non habet, alioquin totius haberet rationem, & perfecti; propterea non potest intelligi, nisi accipiendo partem post partem; infinitum siquidem est, cuius quidditatem accipientibus, semper est aliquid extra accipere.

3. phys.

Infinitum non potest cognosci.

Quare infinitum actu cognosci non potest, nisi omnibus ipsius partibus numeratis, quod fieri non potest. De infinito quoque in habitu, idem potest esse iudicium: nostra siquidem habitualis cognitio, ex actuali consideratione proficiscitur, vt philosophus testatur. 3. *eth.* Quam ob causam infinitorum habitus secundum distinctam cognitionem nobis inesse non potest, nisi omnibus infinitis consideratis, atque intellectis, ea numerando secundum cognitionis successionem, & ordinem, quod certè pro impossibili habetur. porrò, quomodo infinitum sit incognitum, dictum in 4. Pymandri, vbi de infinito ex professo locuti sumus. Et reuera, repugnat infinito extrinseco causare sui speciem adæquatam, quia semper habet rationem partis, & imperfecti; quoniam semper est extra aliquid sumere; proinde non totum concurrit ad sui speciem producendam: inde est, quod adæquatam sui speciem producere nequit. Repugnat ergo infinito, vnica specie naturali nostro intellectus repræsentari, eo quod causatur à rebus: infinitæ autem res, vnam speciem habere nequeunt distinctam, & proportionatam respectu nostri intellectus.

Quare intellectus noster non cognoscit infinitum.

Argumenta.

1. Sed dicet aliquis, si noster intellectus intelligit Deum intelligit ergo infinita: Deus enim excedit omnia infinita. Adde, quod si natus est, siue aptitudinem habet cognoscendi genera, & species: si quorundam generum sunt species infinitæ, sicuti sunt numeri, proportiones, & figuræ: ergo noster intellectus pôt cognoscere infinita.

2. Amplius, vna species intelligibilis, non est alteri speciei impedimento, quo minus plures habitu in intellectu existere queant. sicut vnum corpus, aliud impedit, vt plura simul in eodem loco corpora esse non possint: infinitorum ergo scientiam in habitu, noster intellectus habere potest, præsertim cùm nô sit virtus materiæ corporalis, sed potius videtur esse potentia infinita.

Soluuntur argumenta.

1. *Dico ad 1.* Deum infinitum appellari, instar formæ, quæ aliqua non definitur, seu terminatur materia: infinitum autem in rebus materialibus à priuatione formalis terminationis nuncupari. Cùm verò forma, ex sui natura, notitiam afferat, materia autem sine forma, ignorationem sui; inde fit, vt infinitum materiale, secundùm se, sit ignotum; formale autem, Deus scilicet, benedictus, notum; tametsi nobis in hac vita degentibus, sit incognitus, cuius post hanc vitam, claram habituri sumus visionem, non tamen comprehensionem, non ergo est simile, quòd si intellectus noster, post præsentis temporis spatium, Deum clarè sit intellecturus, in hac vita positus, infinita actu, seu habitu cognoscere possit. *Ad confir,* quoniam intellectus humanus aptitudinem habet, per abstractionem à phantasmatibus cognoscendarum specierum; idcircò eorum numerorum, atque figurarum, capere dicitur species, quarum imagines perceperit. Sed quoniam infinitorum imagines actu, seu habitu capere nequit, nisi fortasse vniuersaliter, & confusè, propterea non est admittenda consequentia, quod scilicet cognoscat infinitos numeros, & figuras.

2. *Ad 2.* negatur similitudo: species enim intelligibiles nostrum successiuè intellectum subingrediuntur, quia multa simul non intelliguntur. hac de causa finitæ sint species intellectui humano, quibus intelligit, necesse est, cuiusmodi non est similitudo de corporum pluralitate; propterea, quòd si plura essent in eodem loco, non ob id tamen, locum successiuè subintrarent; vt per huiusmodi subintrationis successionem, numerarentur locata. *Ad confir,* virtus nostri intellectus dicitur infinita, quia non determinetur per materiam corporalem: non autem dicitur infinita; quia actu, vel habitu potest infinita intelligere.

Intellect⁹ quomodo est infinitus.

Intellect⁹ an intelligat contingentia.

Post hæc quærendum nobis est, an intelligat contingentia: cui quæstioni dictum est à prudentibus. contingentia quidem in particulari per sensum, in vniuersali verò per intellectum apprehendi, id est, percipi à sensu directè, indirectè autem ab intellectu; siquidem necessarium, quoad cognosci, ad intellectum spectat; contingens autem ad sensum; contingentia enim in rebus sensibilibus, materiam, quæ est principium indiuiduationis sensibilium; necessitas verò, formam omnis vniuersalitatis fundamentum, sequitur. Reuera, materia, vt materia est, contingentiæ, atque indiuiduationis radix nominatur: forma verò, vt forma, necessitatis, & vniuersalitatis fundamentum. Contingentia autem indiuiduis materialibus, in genere sensibilium, de quorum cognitione quæstio proposita est, primo attribuitur; propterea hoc non impedit, quo minus rebus immaterialibus insit contingentia, secundùm esse quidem in voluntate, in vniuersalibus autem secundùm rationem. Est autem contingens, vt dicitur 3. met: quod potest esse, & non esse: necessarium quòd impossibile est aliter se habere.

Contingens.

Sumitur autem interdum necessarium pro complexo, quatenus distinguitur contra contingens, & inesse; vt dicitur in libro de interpretatione: aliquando autem pro incomplexo, vtpote pro Deo qui est, & non potest non esse. Alij distinguunt in necessarium simpliciter, & ex conditione: vel in necessarium secundùm consequens, quod est, & non potest non esse; vt de quolibet dicitur esse, vel non esse, & necessarium secundum consequentiam, quod est necessarium ex suppositione; vt omnis qui currit, mouetur.

Necessarium quo:nplex.

Itaque contingentia, & necessitas entium, reales, non logicæ differentiæ, diuersas habent radices; quippe quia contingentia, ex potentia, necessitas vero ex actu, originem habet, Quam ob rem in istis inferioribus, in quibus plurimum inuenitur potentiæ, maximè viget contingentia: in superioribus vero, quia minimû est potentiæ, iccirco minimum inuenitur contingentiæ; & secundum quid potius, quàm simpliciter, propter alicuius potentiæ admixtionem: vnde actus purus, ab omni contingentia liber est omnino. In rebus autem materialibus, potentia est proprietas, siue substantialis materiæ differentia: actualitas autem sequitur formam. Quam ob causam, necessitas ex forma, contingentia autem ex materia oritur; materia autem cum sit ex se ignota; non habet, quo directè eius potentia, & consequenter eius contingentia à nostro intellectu percipi possit: forma autem, quoniam est actus, & cognitio fit per actum, directè necessaria, quæ à forma proficiscuntur, ab intellectu nostro percipiuntur.

In quibus est contingentia.

CAP. XV.

Intellectus humanus non cognoscit futura.

DEinceps non temerè à quibusdam quæritur, an intellectus noster cognoscat futura; propterea, quòd, authore Augustino anima nostra quandam vim sortis habere dicitur, vt ex sui natura possit futura cognoscere: propterea, quando à corporis sese abducit retrahitque sensibus, & ad sui puritatem reuertitur, notitiæ fit particeps futurorum. Et hæc quidem sententia probatur platonicis, animam ab idearum participatione, rerum cognitionem accipere, asserentibus: insitas enim esse asserunt animæ humanæ, à summo omnium opifice Deo, omnium effectuum vniuersales causas, sed ab illorum vsu corporeæ molis commertio præpediri, cùm vero à sensibus amouetur, tunc percipere posse futura arbitrantur. vnde Plotinus, Cur, inquit, *talia tantaque possidentes, nequaquam animaduertimus hæc habere, sed plurimum seorsum à talibus actionibus otium agimus: quoniam ratio & imaginatio nobis ad opposita deniporum, & varia distrahuntur. oportet autem, si quando ita præsentia animaduersuri simus, vt vim ipsam animaduersoriam ad interiora conuertamus: operamque demus, vt ibi tota prorsus intendat, perinde ac si quis affectans vocem vnam præ cæteris haurire, à cæteris se vocibus segreget, ad vocemque omnium optatissimam porrigat aures, quando propinquet: sic itaque hic oportet dimissis omnibus, quæ sensibus instrepunt, per quos sensus animum interpellans, ad puram simplicemque mentem reuerti.* Ad hunc etiam modum

Cognitio futurorû.

12. confess.

Enn. 5. lib. 1. 12.

Intellectus intelligit futura. 1. cap. de myst. Theol.

modum Dionysius Areopagita. *Quemadmodum, inquit, qui statuam indigenam fabricant, auferunt omnia, quæcunque apposita impediunt perspicuum formæ latentis intuitum, solaque ablatione, pulchritudinem ipsam in se pandunt occultam; ita oportet, vt arbitror, ablationes contra appositiones celebrare:* hæc ille. Cùm ergo omnes potentiæ cognoscitiuæ, ad mentis caput reducuntur, & à sensibus vacant externis; tunc intellectus noster omnia penetrat.

Duo officia animæ.

Duo siquidem sunt animæ officia pulchra, speculari scilicet, & consultari: in vtroque autem repugnat anima corpori. in speculari quidem, quandoquidem sensus fallaces à corporibus decepti, ratione corriguntur: in consultari quoque, propterea, quod sensus incitat ad cibum, & potum, ad somnum & libidinem, ad propulsandas iniurias, à quibus ratio indicat abstinendum. sic Plato corpori aduersabatur, cùm domandi corporis gratia, academiam suam in salubrem Atticæ locum habitandam elegerit:

Exempla abstractionum.

Magi quoque Persarum, & AEgyptij sacerdotes, farinam tantum, & olera comedebant; plurimi à sensibus abstracti, vitam aliquot annis agitabant: nam Epimenides Cretensis, annos quinquaginta dormiuisse fertur: annos vero decem Pythagoram latuisse: viginti autem Sorastes. Socrates, vt dicit Plato in conuiuio, à solis ortu, vsque ad solem alterum orientem, immobilis ijsdem vestigijs, ore, & gestu, oculis in eundem locum directis, cogitabundus, perstitit: Plato cum frequenter contemplationis intentione secessisset longè à corpore, tandem decessit omnino, sic alienatus à vita: Xenocrates singulis diebus, horam integram abstrahebatur à corpore: Archimenides Syracusanus figuris intentus, tumultuosum excidium percuntis patriæ, & imminentem super caput gladium, non animaduertit: Heraclytus, & Democritus in solitudine vixerunt: Cornelius sacerdos, anthore Gellio, Pataui mente motus fuit, eo tempore, quo Cæsar, & Pompeius in Thessalia confligebant; ita, vt tempus belli, exitum, ordinemque pugnæ videret.

14. Ciuit. 24.

Augustinus scribit sacerdotem Calamésem se suo arbitratu à corpore auocare, præsertim cum quærula harmonia demulceretur. Abstractio igitur à sensibus plurimum confert ad futurorum cognitionem habendam.

Mercuri°. 9. dial.

Vnde Mercurius in Pymandro dicit, hominem Deo deuotum, cùm primùm diuinam prægustauerit visionem, obliuioni omnia reliqua tradere. Et 12. dicit: Quamobrem ego fili bonum semper dæmonem audiui dictantem, qui si literis quoque monumenta mandasset: mira quædam indies humano generi emolumenta conferret. solus ille diuina in nos effundit oracula. hæc Ille:

Psal. 50.

Dauid quoque palàm confitetur in sua ecstasi, Incerta, & occulta diuinæ sapientiæ sibi fuisse reuelata: Sanctus Paulus ignorat, an in corpore, vel extra corpus audiuerit arcana verba, quæ non licet homini loqui, Danieli in visione noctis, panduntur secreta, ac futurorum portenta: Ezechieli aperiuntur cæli, sed prius facta in eo manu Dei, omnipotentis, & scientis: Isaiæ aures erudiuntur, & labia mundantur, vt eloqui possit visionem domini in excelso throno sedentis. Itaque huiusmodi animæ non penitus corpus reliquerant, sed sensus tantùm corpóreos suis officijs: corpus autem non ex toto spiritu vitali carebat. Verumtamen iste modus cognoscendi, nostro nequaquam est intellectui connaturalis, sed is potius, qui à sensibus cognitionem accipit.

Quomodo scimus futura.

Quare, à natura non est hominibus insita futurorum cognitio, sed à causis potius supernis, vtpote, quando virtute diuina, angelorum officio, intellectus humanus illuminatur, & instruitur: phãtasmata quoque ordinantur, ad aliquorum futurorum cognitionem obtinendam. Dæmonum etiam operatione, qui ex ingenij subtilitate, ac longa rerum experientia, probabili quadam coniectura, seu sanctorum angelorum reuelatione, futura præuidere dicuntur, aliqua in phantasia hominis, commotio fieri dicitur, qua aliquarum rerum futurarum euentus vaticinantur.

Impressiones causarum superiorum.

Impressiones autem huiusmodi supernarum causarum, in abstractis à sensibus animis commodè fieri dicuntur, vtpote spiritualibus substantijs magis propinquantibus: propterea, & anima humana lucis gestat imaginem.

Anima est similis lumini.

etenim, quemadmodum lumen quamlibet illuminat aeris partem, nihil sumens ab aere, neque patiens, ita planè anima totum corpus regit, & viuificat: & à corpore nihil sumit, sed à solo Deo: Lumen in solem reflectitur, & anima in Deum.

Intellectus intelligit futura.

Duæ præcipuæ insunt lumini proprietates, fulgor, & calor: sic animæ inest virtus iudiciaria, & vitalis. Contingit quoque & hoc idem per impressionem supernarum causarum, & quidem materialium: nam & corpora superiora vim habent imprimendi in corpora inferiora; vires autem sensitiuæ, cùm sint actus corporalium organorum, immutantur, præsertim phantasia, ex huiusmodi impressione.

Visiones nocturnæ.

quoniam autem plurimorum futurorum causa, corpora cælestia esse perhibentur, inde fit, vt in virtute imaginatiua aliquarum signa futurarum rerum impressa appareant, quæ nocturno tempore à dormientibus aptius, quàm à vigilantibus percipiuntur, quippe, quia, quæ de die deferuntur, authore philosopho *de somno, & vigilia,* dissoluuntur magis: siquidem parui motus interiores noctu à dormientibus sentiuntur; à quibus sane motibus phantasmata generantur, quibus præuidentur futura. Quam ob causam futurorum cognitio, bifariam intelligi potest: vno quidem modo in seipsis; atque ita non nisi à solo Deo cognoscuntur; quia vnico mentis suæ intuitu, intelligit omnia: alio autem modo in suis causis, & sic à nobis cognosci possunt. nam in causis ex necessitate prouenientibus, per certitudinem cognoscuntur scientiæ: sic ab Astrologo, futuræ ecclypsis lunaris, siue solaris, multo ante tempore prædicitur aduentus. In causis autem, vt frequenter sic se habentibus, per coniecturam percipi possunt.

Animalia cognoscunt futura.

Animalium autem rationis expertium phantasia, quoniam supra se rationem non habet ordinantem phantasmata ad finem, idcirco tota sequitur cælestium impressionem. vnde fit, vt ex motibus huiusmodi animaliũ certius, quam ex motibus, actibusq; humanis futura dignoscantur: *nouit .n. hirundo tempus suum in cælo*, ait Hieremias: nouit pia auis annuntiare aduentus sui testimonio veris iudicium:

Hirundo.

nouit & formica explorare serenitatis tempora. nam cùm aduertit madidos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aere, quando iugem seruare possit temperiem, aceruos reserat suos, & de cauernis foras suis humeris exportat, vt iugi sole propria frumenta siccentur:

Formica.

denique haud quaquam illis diebus omnibus rumpi de nubibus imbrem videris; nisi cum fruges suas in horrea propria formica reuocauerit. Boues pendente pluuia ad præsepe se tenere nouerunt; vbi verò naturali sensu, mutationem cæli collegerint, foras spectant, & vltra præsepia ceruices extendũt suas, vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Itaque quomodo futura ab animis percipi possint humanis, & à brutis quoque animantibus, breuiter dixi.

CAP. XVI.

Anima separata à corpore potest aliquid naturaliter intelligere.

Rationes. 1.

POstquam locuti sumus de cognitione animæ in corpore existentis; deinceps quærendum nobis est de eiusdem cognitione, à corpore absolutæ, num aliquid naturaliter intelligat, & præteritorum reminiscatur, ac nouas rerum notiones acquirat. Porrò rationi consentaneum esse videtur, vt à corpore libera, aliquid naturaliter intelligat: nam memoria perfecta est parens verbi, est enim potentia ipsa cum obiecto. sed in anima separata est memoria perfecta, quia potentia & obiectum, conuenientem habere possunt coniunctionem, ex qua verbum perfectum potest haberi, actualis vtique intellectio: igitur naturaliter potest aliquid intelligere.

Mercuri° dialog. 12.

Vnde Mercurius in Pymandro dixit, animum humanum corporis solutum compedibus, duci in chorum beatorum. Socrates vero in sua apologia, quasi cum Paulo mortem reputat lucrum:

Quid mors.

Duorum, inquit, *alterum mors: nam, aut tanquam nihil omnino sensum vllũ vllius rei retinet is, qui decesserit vita: aut quẽadmodũ dicitur, permutatio quædam, & transmigratio animæ in alium locum, admirabile lucrum erit in morte,* quod planè animo è vita decedenti minimè accideret, si post mortem nihil intelligeret.

Plato.

Plato ad Axiochum de morte contemnenda sic loquitur: *Discessus,* inquit, *è vita, mali cuiusdam in bonum est commutatio: desiderat enim anima præsentibus doloribus fatigata, cognatum æthereum, superna illius patria consuetudinẽ, gaudetq; vita.*

Anima separata à corpore potest aliquid intelligere.

hæc ille. Animus ergo à corpore liber, aliquid naturaliter intelligat necesse est. Sanè, manente in animo à corpore libero specie intelligibili obiectum repræsentante: profectò illius obiecti potest & intellectio haberi sed in animo à corpore separato, perseuerat species intelligibilis, quippe quæ in subiecto spirituali, & incorruptibili recepta, non amplius dependet à phantasmate: igitur

2. *Ratio.*

aliquid naturaliter potest intelligere. Amplius, non maior videtur esse animi separati dependentia à phan-

3.

tasmate, seu phantasia, quàm sit ipsius phantasiæ à sensu, sed phantasia in actum prodire valet, etiamsi obiectum defuerit, speciemque semel receptam conseruare: igitur eodem modo intellectus potest sine phantasmate intel-

4.

ligere. Iterum, forma subsistens naturaliter separabilis, potest operari, & quidem propriam operationem, absque eo à quo separatur, & quo non existente, potest in esse manere. sic enim docet philosophus: quod si non sit aliqua

3. de ani.

operatio animæ propria, non contingit ipsam separari: habet ergo aliquam propriam operationem, nempè intelligere, etiam corpore non existente: igitur quod prius.

Intelligere propria animæ operatio.

Reuera, non paruum esset absurdum, vt anima post mortem propria operatione priuetur: id enim tueri conantur, qui animam simul cum corpore interire arbitrantur, quarum sententia in principio huius iam explosa cernitur. Amplius, anima separata à corpore, est substantiæ spiritualis liberæ à materiæ compedibus, & absolutæ, non longè à natura angeli distantis. Quare, sicut angelus notitiam suam ab obiecto accipit sibi naturaliter cognito, sicut à causa partiali intellectui coagente, & notitiam abstractiuam per speciem ab obiecto; ita & anima separata eodem modo nouas potest notitias acquirere.

Nouas notitias potest anima habere.

etenim, quod ad actum intelligendi concurrit, velut id quod sibi simile reddit; proculdubiò est illius effectus causa effectiua: sicut id, quod concurrit ad generationem alicuius producendam. sed huiusmodi est obiectum in actu intelligendi: potest ergo anima separata nouas notitias acquirere. Reuera, actiuo, & passiuo sufficienter approximatis, sequitur effectus, præsertim, quando agēs naturaliter agit sed in anima separata possunt hæc omnia inueniri: potest ergo obiecti prius ignoti cognitionem acquirere. nā si intellectus agens cum obiecto, est efficax speciei intelligibilis causa: nihilo ergo minus cū obiecto sine phantasmate, potest eundē effectum pducere; nihil enim est in phantasmate, à quo producitur species, quod quidem in re, cuius est phantasma, inuenire non possit: intellectus siquidem possibilis, est sufficienter recepturus agens ad agendum, præsentia obiecti. quid ergo potest impedire intellectionem nouæ notitiæ? De cognitione

Cognitio intuitiua.

autem intuitiua, idem potest esse iudicium: causæ enim illæ, sufficientes sunt ad intellectionem, sine cognitionem intellectualem producendam; nempè obiectum præsens in actuali existentia: intellectus agens & intellectus possibilis: phantasma namque non sufficit, pro cognitione intuitiui obiecti producenda; quandoquidem & rem præsentem, & non præsentem, & existentem, & non existentem præsentandi habet virtutem. Quare, cùm rei iam in propria existentia præsentis cognitionem parere nequeat; non est quod aliquis contendat, sine phantasmate cognitionem intuitiuam fieri non posse. Porrò, huiusmodi cognitio intuitiua, potest esse intellectiua, alioquin de alicuius obiecti existentia, intellectus esset ambiguus, & anceps: per speciem autem præsentem haberi non potest, ob eam profectò causam, quæ phantasmati est attributa. Quam ob rem, sicut anima absque

Vnde fit illa cognitio.

phantasmate existens separata, materialia, & quidem naturaliter intelligere potest; ita & eorum nancisci potest notitiam. Neque necessitas vlla compellere potest, vt ad influxum specierum, à Deo, vel ab angelis immissarum, sit recurrendum, pro huiusmodi cognitione in intellectu à corpore separato, tuenda, atq; conseruanda: sufficiunt enim, ad id oneris sustinendum, potentia disposita, præsentia obiecti, sufficienter præsentis: propterea, quòd si

Notitia noua.

hæc efficacia sunt, vt in memoria verbum pariant, haud dubium, quin hoc idem præstare possunt, respectu nouæ notitiæ, seu verbi conquirendi. nam si vilior semper habita est ea natura, quæ suam nequit naturalem operationē exercere, aut si aliquam, & eam quidem viliorem; talis profectò anima humana meritò haberi posset, si non nisi per aliquem specialem influxum, in suam naturalem operationē prorumpere posset. Quomodo ergo anima à corpore separata, potest aliquid noui acquirere, & intelligere, dixi.

Anima separata intelligit.

CAP. XVII.

Argumenta contraria.

POsset aliquis *contra* supradicta sic arguere: Amotō ab anima humana, quod prius, & essentialiter sibi 1.

competit, amoueatur necesse est ab ea, & quod ei tribuitur per aliquid posterius: & hoc quidem videre est in omni genere: sed prius competit animæ humanæ, idque per essentiam, corpus informare, quam intelligere: esse enim formam corporis, ad eius pertinet definitionem essentialem: quia anima est forma corporis, intelligere añ ad suā potentiā: quare, si primum ab anima abstuleris 2.

humana, auferre te oportebit, & secundum. Amplius, si intellectus hominis à corpore separatus absque phantasmate naturaliter intelligere potest: non ergo corpori coniunctus, opus habet, vt in intelligendo phantasmata speculetur. quod enim est tale per naturam, vbicunque fuerit, necesse est, vt sit tale. sed hoc apertè pugnat contra philos. doctrinam. intelligentem oportere phantasmata *3. de anima*

speculari, efficacissimè docentis: ergo Sanè, quod melius est, atque præstantius, semper est rebus à natura tributum. sed intelligere sine phantasmate, est nobilius, pura quia angelis cōpetit, quorum intelligere est nobilissimū: id ergo intellectui corpori coniuncto, à natura tribuendum. atqui in corpore positus, sine phantasmate nequit intelligere: igitur in malum, & non in bonum illius cedit corporis coniunctio, quod est absurdum, alioquin non esset naturalis: quæ enim sunt à natura, carent culpa, quia ab intelligentia diriguntur non errante: ergo quod prius, Amplius, si sensitiua anima, vegetatiua, atque intellectiua, sunt vna in homine substantia, vnaque forma substantialiter, vt dictum est supra & anima sensitiua sepa- 3.

rata, sentiendi caret officio. de intellectiua quoque idem potest esse iudicium. Reuera, si posset intellectus separatus intelligere, tunc quidditas rei materialis, & sensibilis, non esset eius adæquatum obiectum: quidditas enim huiusmodi non immutat, aut mouet intellectum *3. de anima*

sine sensu, & imaginatione, quæ profectò omnia animo à corpore libero, minimè concedi possunt. sed quidditas rei materialis, vt dictum est paulò antè, est obiectum adæquatum intellectus coniuncti: ergo quod prius. Item, 4.

quod animus separatus nequeat sibi nouam comparare doctrinam, alioquin frustra corpori coniungeretur, si posset separatus sine phantasmate naturaliter intelligere: neque enim anima est propter corpus, sed potius corpus propter animam, quia nimirum imperfectum est propter magis perfectum. vnitur ergo corpori ob sui perfectionem acquirendam, nempè, vt per sensuum ministerium, & vsum, varietatem acquirat scientiarum: quod certè nequaquam necessarium foret, si separata naturaliter sine phantasmate posset intelligere. Iterùm, 5.

ab extremo in extremum non fit transitus, nisi per medium. sed esse sensibile, siue sensatum rei sensibilis, & intelligibile, siue intellectum, sunt duo extrema, quorum medium est esse imaginatum. sed animus separatus caret huiusmodi medio: careat, necesse est, & altero extremorum: siquidem obiectum aliquam habet cum potentia cognationem, conuenientiam, atque affinitatem, quæ planè inter obiectum materiale, & poten- 6.

tiam à materia liberam omninò haberi non potest: ergo quod prius. Iterùm, intellectus humanus medium obtinet inter substantias spirituales, & cœlestes, & substantias puræ corporeas: quippe qui, sicut dicitur in libro de causis, creatus est in horizonte æternitatis: igitur nouarum scientiarum cognitiones sibi comparare non valet: vnumquodque enim medium, quo magis ab vno secedit extremo. eò magis proximat ad alterum. Quare, quemadmodum intellectus corpori coniunctus, à sublimibus, altissimisque causis recedens,

 corpora.

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

agentem à philosopho habitum quendam vocari, quod est lumē: non quidē habitum, siue dispositionem ex frequentatis actibus genitam: sed habitum quendam mediū inter potē actū, & purā potentiā. lumini autē cōparatur, sicut paulò antè dictum: quia quemadmodum lumen diaphanum disponit, & disponendo efficit, vt colores acta illud moueant: ita planè intellectus agens phantasmata disponit, vt ex ipsis species intelligibilis genita, intellectum excitet passibilem ad intelligendum. Ex hac autē luminis similitudine, non licet arguere, non esse animæ virtutem intrinsecam: propterea quòd huiusmodi similitudine actio ostendatur virtutis agentis.

Quare lumen dicatur.

Quod intellectus agens non sit Deus.

Neq; Deus hoc modo intellectus agens dici potest: nam cùm sit agens vniuersale, non agit hoc proximo, & particulari agendi: nihilò enim minus per vniuersalem rationem agendi, intellectus agens quàm sensus agens est appellādus: neque enim agit, vt agens particulare apud philosophos. Catholici quoque asseuerant, Deum cùm ad extra agit, merè contingēter & liberè agere, quod sanè Alexandro, cæterisq; non probatur suæ sententiæ sectatoribus, ob eam profectò causam, quòd putent à simplici, & pura substantia, quæ necessario agit, nihil nouitiei. Non ergo potest esse intellectus agens, nisi vt agens vniuersale: neq; hoc modo agit, nisi mediante proprio, & particulari intellectu agente, vt dixit Aristoteles, & Auerroes.

Auer: 3. 4 de ani.

Amplius, lumen, quod ab eo in intellectum materialem diffunditur, vt ille intellectus attolleretur, sicut dicebat Alexander, si esset res particularis tunc intellectus eò celsitudinis nō attolleretur, quo vniuersale subiectiuè, siue obiectiuè attingere posset: quia receptum disponitur atq; recipitur per modum recipientis: si vero sit res vniuersalis: igitur qua ratione potest intellectus materialis illud lumen vniuersale recipere: eodem modo immediatè omne aliud vniuersale reciperet, quod est falsum. quia omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt ergo intellectus agens & possibilis, partes respectu constituti, rationalis animæ scilicet, & virtutes respectu operis: non autem diuersæ, sed diuersimodè consideratæ, atq; inspectæ. Quòd ergo intellectus agens non sit Deus, & sit virtus animæ, dixi.

CAP; VI.

Intellectus agens, & possibilis sunt duo, & vnum.

QVoniam huiusmodi negotium de intellectus agentis, & possibilis distinctione, propter diuersas multorum sententias, perplexum est, & obscurum idcirco ad dilucidationem illius conficiendam, nonnulla addere curaui. Hac autem de re, Auerroes loquēs, dixit: Istæ duæ

3. de an. 20

substantiæ, sunt duo vno modo, & vnum alio modo, quod planè à quibusdam sic interpretatur: Sunt vnum, inquiunt, quia ad vnam operationem concurrunt: sunt autem duo: quia in diuersis causarum generibus, agens nimirum effectiue transferendo, possibilis verò patiendo recipiendo. Amplius sunt vnum, quia agens est perfectio possibilis: sunt duo, quia diuersis operationibus distinguuntur, agere scilicet, & pati: tamen si eadem sit actio passioni: quia nimirum intelligere est actio, quatenus est ab agente: & passio, quatenus est in recipiente, siue patiente.

Quomodo sunt vnū.

Alijs visum est esse vnum, vnitate dependētiæ in agendo, loci, atque subiecti: quia scilicet operatio possibilis, propriè, & immediatè dependet ab agente. vnde aiunt animam compositam esse ex duobus principijs intrinsecis, ex agente & possibili, veluti ex perficiente, & perfectibili: sic enim docemur à Commentatore 5. 3 de an. Sicut lux, inquit, est perfectio diaphani: sic intellectus agens perfectio possibilis. Et iterùm com: 20 Intellectus qui est in nobis, ex agēte & possibili componitur: materialis autem, seu possibilis ab agente perficitur.

Agens perfectio possibilis.

Hoc idem confirmat 36. vocans agentem formam, non quia informet materialem, instar animæ, corpus informantis, sed quia perfectionem largiatur, ad actum intelligendi, propter speciem intelligibilem ab eo productam: intellectus siquidem materialis, sine actu intelligendi in genere intelligibilium, est informis, & imperfectus: informatur autem, atq; perficitur, per intellectum agentem, virtute speciei intelligibilis ab eo productæ.

Veritas quæstionis

Verum, si attentè quis inspexerit Auerrois atque Aristotelis mentem, huius rei veritatem facilè inueniet: dicunt enim, vnam eandemque animam, & passiuam appellari, quatenus à rebus intellectis mouetur: actiuam verò, quatenus ab ea mouentur. Quamobrem Aristoteles dixit: Necessarium esse ponere in anima has duas virtutes, sed vnam esse illarum naturam incorruptibilem.

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

3 de an.

Itaque anima rationalis est actiua & passiua: actiua quidē, quatenus per ipsam fiunt intelligibilia actu: passiua vero, quatenus per ipsa intelligibilia fit in actu intelligendi. Intellectus ergo agens & possibilis, non sunt partes essentiales distinctæ, sed ratione tantum ab anima discretæ. Ideoque illa duo sunt differentiæ, vtpote virtutes ab anima non re, sed sola ratione seiunctæ. eadem enim anima, & patiētis subit vicem, & agentis.

Error Auerr.

Errat autem Auerroes, dum putat animam rationalē cōstare, ex anima ex semine, quam cogitatiuam nominat: & ex altera ab intrinseco accedente, & quibus quasi semianimabus conficitur rationalis, anima enim rationalis, non educitur ex semine, vt suprà dictum est, cuius partes intellectiuæ, sunt intellectus agens, & materialis, non re sed officio, ab inuicem distincti. Vnde Themistius in 3 de anima, arbitratur, vnam simplicem substantiam esse intellectum agentem, & possibilem, ratione ac modo diuersam, nam in quantum nos reddit actu intelligētes, rationem sibi modumq; accommodat agentis, in quātum verò speciem recipit, rationem vēdicat sibi intellectus possibilis. Est ergo apud Themistium vna simplex substantia, rationibus partita, atq; diuisa. Sit nobis exemplo huius quæstionis dissoluendæ illa metaphora de igne, quæ posita est à Commentatore 4 meteo: Ignis, inquit virtute caloris agit in aquam, quæ ratione sui humoris patitur, contrà, aqua virtute frigoris agit in ignē, & ille ratione siccitatis repatitur.

Quomodo intellectus agit & patitur.

Quare quēadmodum ignis, sicco patitur, & calore agit, ita planè intellectus gradu priuationis, quo distat à diuina perfectione, ab intelligibilibus patitur, gradu vero perfectionis, agit. Hoc autem interest inter huius modi actiones, quod illorum actio sit physica, ideoq; opus habeat principijs realiter distinctis, horum vero intētionalis, propterea ei sufficiunt principia intentionaliter discreta.

Triplex intellectus agens Sec.

12 met. 36

Porro apud Auerroem tribus modis intellectus agens descriptus, siue distributus inuenitur, quidam certè, qui solis similitudinem præferat, & is est Deus benedictus, & gloriosus, de quo Auerroes, *Intellectus*, inquit, *qui est in fine gaudij, & voluptatis, à quo cælum dependet, & natura.* Is autem intellectus, cum sit supremum ens, tum essentia tum gradu perfectionis, à nostro intellecto possibili in infinitum discrepat.

Lumen.

Auer:

Alius vero lumini comparatur, & is ratione & officio, non autem re & essentia dissidet à possibili intellectu, de quo Auerroes in eodem com: Forma hominis, inquit, in eo quod homo, non est nisi per continuationem eorum cum intellectu, qui declaratur *in lib. de anima* qui est principium agēs, & mouens nos, de quo paulo antè locuti sumus.

3. de ani com. 5.

De hoc etiam loquitur Auerroes, asserens ideo luminis similitudinem gerere, quia in esse receptiuo omnium intelligibilium perfectionem possibili conferat intellectui, sicut diaphano in esse receptiuo lumē tribuit colorum perfectionem, vt sæpènumero dixi. Itaq; quemadmodū propriè, ac principaliter virtute solis, sed mediante lumine virtus visiua efficitur, ita planè virtute primi agētis, sed mediante nostro intellectu, in nobis efficitur intellectio.

Intellectus instrumentalis.

Tertius vero intellectus apud Auerroem est instrumentalis, quo intellectus potentiæ intellecta speculatiua attingit, cuiusmodi sunt propositiones primæ, quæ intellectus in habitu apud Auerroem nominantur. Ex horum ergo distinctione, & diuisione, plurimæ soluuntur obscuritates, & quæ in commentis Auerrois inuenitur, aut falsò excogitari possunt. Itaq; agēs, & possibilis, si cōparentur ad inuicē secū. dū rationē formalē agentis & patiētis, sic absq; dubio, agens nobilior est patiente, quia agēs nobilius est passo. At vero, si ad eorum actus referantur, suosq; fines obseruēt contrà res se habebit: intellectus enim possibilis, perfectiorem actum habebit, omnem perfectionem actus intellectus agentis excedentem, nempè visionē beatificam

I[illegible] na-

& co-

cā, & cognitionem summi entis intelligibis. intellectus præterea possibilis, virtualiter attingere potest cognitione obiectum perfectum, quod intellectus agens nequit efficere. Hæc & similia de vtriusque dignitate & distinctione, breuiter dicta sufficere arbitror.

Intellectus agēs & possibilis sūt vnum & duo.

CAP: VII.

Argumenta Contraria.

1. IN hac quæstionis obscuritate, non desunt *argumenta*, & quidem grauissima, quorum primum potest esse tale: Obiecti præsentia sufficit ad immutationem potentiæ, hoc est, vniuersale, siue quidditas rei ad immutādam potentiam intellectiuam, sicut color immutat potentiam visiuam: nō ergo est necessarius intellectus agens intellectioni explicandæ, atq; absoluendæ. Nam quemadmodum non ponitur sensus agens: ita quoq; non est ponendus agens intellectus, propterea, quod sicut se habet sensus ad sensibilia: ita planè intellectus ad intelligibilia.
2. Amplius, lumen est, gratia cuius ponitur intellectus agens, sicut dictum est. sed lumen est visioni necessarium pro medij illuminatione conficienda: color enim ex seipso motiuus est lucidi. sed in operatione intellectus non ponitur aliquod medium, quod necesse sit fieri in actu: non ergo necessariò ponendus est intellectus agēs.
3. Intellectui possibili præterea, sola sufficit immaterialitas: vt formæ in eo immaterialiter recipiantur: quia similitudo agentis recipitur in patiente, non secundùm modum agentis, sed patientis: nulla ergo videtur fore necessitas ponendi intellectum agentem, vt species actu intelligibiles redderentur.
4. Amplius, intellectus agentis, si nulla est propria operatio: nullo ergo modo est ponendus. Consequentia patet, quia cuius nulla haberi potest operatio, frustratoriè poneretur. Antecedens clarissimè ostendi potest: non enim ponendus pro phantasmatum illustratione producenda: eò quòd nō agat in phantasmata, nec aliquid in eis imprimat: quidquid enim imprimeret, vtique materiale esset, receptum enim, vt dictum est, naturam sequitur recipientis: vnde fieret, vt in intellectum immaterialem agere non posset: phantasmata enim materialia sunt.
5. Adde, quod rationi est consentaneum, vt agens prius in proprium passum, quàm in alienum agat. sed proprium passum agentis intellectus, est intellectus possibilis: prius ergo agit in intellectum possibilem, quàm in phantasmata: atq; ita non est necessarius, vt aliquid imprimat, vel abstrahat à phantasmatibus. Reuera, abstractio, quæ in phantasmata ageret abstrahendo, realis esset, vel rationis. non quidem realis: eò quòd omnis separatio realis, vel est corporis à corpore, vel formæ à subiecto, siue a materia, quarum aliqua huic accommodari non potest. nō quidem ea, quæ est corporis, veluti est lapidis à cumulo, sicut iam patet: neq; formæ à materia: alioqui huiusmodi abstractio esset eductio formæ à potentia materiæ, quod est absurdum: non est ergo realis abstractio. neque est rationis, propterea quòd huiusmodi ad intellectum possibilem spectet: ergo quod prius.
6. Amplius, quòd non agat in intellectum possibilem, sic probari potest. aut enim absque concursu phantasmatum ageret, & sic phātasmata non eodem modo se haberent ad intellectum possibilem, sicuti se habēt sensibilia ad sensum, quòd planè philosopho non probatur: qui huius similitudinis gratia, voluit intelligere esse quoddam pati ab intelligibilib. aut ageret vnà cum phantasmate: ita quòd ex ipso & ex phantasmate fieret vnum agens totale, quod profectò admitti non potest: quia nimirum effectus inde productus, maiorem cum phantasmate, quàm cum intellectu agente affinitatem haberet: siquidem agentis proximi, & particularis, potius quàm vniuersalis, & remoti similitudinem effectus imitatur: ita namque hominis potiùs, quàm solis homo genitus præsefert similitudinem. Cùm ergo hæc ita se habeant, nulla ratio apparet, quæ explicet causam: cur ab authoribus positus sit intellectus agens.
7. Item, quòd non sit aliquid ipsius animæ, illuminare enim est propria actio intellectus agentis, quæ propriè conuenit primæ causæ: non ergo intellectui tribui debet humano. cùm enim ex sui natura sit separabilis: non videtur ergo ad animæ rationalis essentiam pertinere.
8. Amplius, intellectus agens non potest dici perpetuus: quia habet principiū, & ex nihilo constat, ideoq; vertibilis est in nihil. denique quia destructis phantasmatibus, nulla illi relicta est actio operandi: destructa verò propria operatione; & ipsum destructum iri, necesse est. Intellectus ergo agens nō est immortalis.

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

CAP. VIII.

Soluuntur Argumenta

1. AD 1. dico, ad immutandam potentiam, obiecti præsentiam non sufficere, nisi in actu extiterit. intellectus autem obiectum secundùm esse, quod habet extra animam, non est intelligibile: ideoque necesse est, vt fiat actu intelligibile per virtutē intellectus agentis. *Ad prob.* negatur assumptum: sensibile enim, sua sponte actu mutat potentiam sensitiuam: propterea ei opus non est sensu agente, sicuti intelligibili intellectu agente: quia ex sui natura nequit immutare potentiam intellectiuam.
2. *Ad 2.* non in vniuersum est approbanda illa luminis similitudo, nam etsi in hoc cum intellectu conueniat, quòd quemadmodum visui necessarium est lumen, vt videndi actum exercere possit: ita & intellectui possibili lumen intellectus agentis, vt in actum prodeat intelligendi: in hoc vero dissidet, quia lumen medium solùm illuminat: lumen autem intellectus agentis, & medium illuminat, & obiectum.
3. *Ad 3.* dico, sine agente præexistente, non sufficere dispositionem recipientis: cum vero sensibilia non subsistant extra materiam, nisi aderit intellectus agens, qui faciat intelligibilia in actu; nihil prodest immaterialitas intellectus possibilis.
4. *Ad 4.* ex supra dictis patet, intellectus agentis tres operationes esse: quarum prima est, illustrare phantasmata: secunda vero, ex phantasmatibus illustratis, speciem intelligibilem abstrahere: tertia autem per speciem intelligibilem abstractam, intellectum possibilem determinare. *Triplex operatio intellectus agentis.* Et cùm *dicis*, intellectus agens non imprimit aliquid in phantasmatibus, ergo non illuminat; *Resp.* non illuminare phantasmata, aliquid imprimendo: sed abstrahendo potius, atque confortando intellectum possibilem, quò commodius, & aptius speciem intelligibilem suscipiendi haberet virtutem. dictum est enim, rerum ordini consentaneum esse, vt supremum infimi attingat infimum supremi: atque ita natura sensitiua in sui supremo, in actu cogitatiuæ, ad summum spiritualitatis, & actualitatis gradum perueniat, infrà tamen intellectualium ordinem. Eodem modo phantasia existente in actu secundo, & sua phantasmata ritè ordinando, intellectus agens illis assistens, atq; per conuersionem ad ipsa, propinquus effectus, & coniunctus, sicut lumen coloribus connectitur, phantasmata obiectiue illuminat: qua quidē illuminatione, supremum, quoad fieri potest, spiritualitatis gradum attingūt ita: vt aptissima sint, ex quibus species intelligibilis extrahi possit. Hoc ergo modo intellectum agentem agere in phantasmata, nullum sequitur absurdum.
5. *Ad 5.* dictum est supra, præter phantasma, aliud genus poni debere: intelligibile enim in actu distat ab intelligibili in phantasmate, genere: quia intelligibile in actu, est immateriale, cuiusmodi non est intelligibile in phantasmate. Et cum infers, phantasma suapte natura, est impotens ad agendum in intellectum: ergo semper erit tale: quia quod est talē per essentiam, vbicunq; fuerit positum, erit tale. dico, phantasma in seipso, huiusmodi impotentiam habere: non autem in ordine ad aliud, sub cuius authoritate cooperari dicitur, quod tamen ex seipso agere non posset. patet ergo quomodo intellectus agens abstrahat, nihil imprimendo in phantasmatibus. itaq; phātasma concurrit sicut causa partialis, nō autē principalis ad producēdam speciē intelligibilē: propterea illa similitudo de sole, non facit ad rem: tum quia sol est agēs principale: tum quia intellectus agens speciei depromendæ sit causa proximior, atq; cognatior. Huius autē speciei intelligibilis duo gradus numerantur: quorum vnus est vniuersalis in repræsentando: alter verò singularis in essēdo. & primū quidē habet ab intellectu possibili, in quo recipitur: secūdū verò ex phātasmate, ex quo partialiter est productus: omne enim, quod in aliquo recipitur, in eo est, aut Auerroes 3. *de anima* 4. & 5. per modū

Duo gradus speciei intelligibilis.

recei

Intellectus agens & possibilis sunt vnum & duo.

recipientis. Quare, gradum vniuersalitatis species recipit ab intellectu, qui cum sit sine materiæ conditionibus, efficit, vt species rem vniuersaliter repræsentent. Non ergo eodem modo quod intelligitur in re existit, & intellectui præsentatur. quippe qui & mathematica intelligit, non cointellectis sensibilibus, vniuersalia, sine particularibus, quæ tamen non sunt præter singularia, ex hoc apparet so-
6. lutio sexti argumenti.
7. *Ad septimum* dico, intellectum agentem non esse ab anima separatum; sed esse aliquid ipsius animæ. intelligere enim cum phantasmate, vt dictum est, est propria operatio intellectus in corpore positi, quod rectè absque intellectu agente absolui non posset, cuius est phantasmata illuminare: & ab eis sic affectis, speciem intelligibilem abstrahere. Quare, si proprius, & particularis non inesset homini intellectus agens; tunc per eum nihil intelligeret, quia non operatur, nisi per aliquod in eo formaliter existens, sed consequens est falsum: ergo & antecedens. Itaque licet vniuersalis creaturam lumine illustrare, opus sit primi intellectus agentis; phantasmata tamen illuminare, ad proprium hominis pertinet intellectum agentem, vocatur autem separabilis, siue separatus à materia: non quidem secundum esse; sed secundum operationem potius, quia in agendo, organo non vtitur cor-

Illuminare cui competat.

8. poreo. *Ad octauum*, intellectus agens dicitur perpetuus à parte post, quia caret fine; non autem principio, qui planè nō est corruptibilis, quia in seipso nō habet corruptiuum principiū, sed est annihilabilis per potentiā creātis. Destructis autem phantasmatibus, suum non amittet modus intelligendi, propterea, quod intelligere cum phantasmate, sit officium intellectus coniuncti, & non absoluti, & à corpore liberi. Pro huius quæstionis clariori cognitione habenda, non erit inutile animaduertere, si aliquod intelligibile in actu, ab intellectu agente productum, speciem intelligibilem præcedat: siquidem à nonnullis dicitur, in phantasmate aliquod intelligibile in actu, à lumine intellectus agentis, per modum abstractionis produci, ante intelligibilis speciei productionem. Est autem luminis duplex effectus, formalis scilicet, & obiectiuus: formalis quidem est esse illuminatiuum, veluti videre licet in diaphano illuminato: obiectiuus verò est apparere, veluti si lumen, non illuminato medio, colores illuminet; tunc planè, obiectiuum, & non formalem effectum diceretur habere; vt videre etiam licet in cognitione vnius, & non alterius sibi coniuncti, vt cognoscendo colorem lactis, & non saporem. Itaque in phantasmate existente hac particulari natura, per aduentum luminis intellectus agentis, phantasma profectò illustratur: non quidem formaliter, vt diaphanum, sed obiectiuè potius, vt color. Ex qua profectò illustratione, in phantasmate splendet quidditas rei, sine singularitate eidem connexa: atque ita in phantasmate relucet intelligibile in actu, natura videlicet abstrahens, ab hic, & nunc, quæ quidem mouet intellectum possibilem. non apparet autem singularitas, quia esse non potest intelligibile in actu, seu quidditas, cui non repugnat hoc munus, nisi huiusmodi singularitatis ratione: lumen siquidem corporeum, porrò colorem, non saporem, aut odorem ostendit; quia nimirum illorum conditionibus aduersatur, virtute luminis palam fieri, ac foras suas protendere vires, coloris verò minimè. Ita planè quidditas rei, lumine intellectus, visibilis, atque intelligibilis redditur: non autem singularitas eiusdem: quomodo autem singulare intelligatur, paulò post dicetur. Ex his autem colligere non licet, phantasma esse actu intelligibile, sed in eo per resplendentiam intellectus agentis illud fieri. neque super illuam esse speciem intelligibilem, sicuti non superfluunt species visibiles, tametsi color sit actu visibilis: neque intellectum agentem, minorem habere virtutem, ac mediate concurrere ad speciem intelligibilem depromendam: etenim, vnumquodque agit secundum quod est in actu, sed phantasma non habet intelligibile in actu, nisi mediante lumine intellectus agentis: igitur lumen intellectus est primum, & immediatum agens speciei intelligibilis: nullumque inter ipsum, & speciem producendam interuenit agens medium, non enim, quemadmodum corpus illuminatum mouet visum; ita phantasma lumine intellectus agentis affectum, speciem produ-

An aliquod intelligibile in actu præcedat speciem intelligibilē.

Luminis duplex effectus.

Singularitas non est actu intelligibile.

Autor specierum intelligibilium.

cit intelligibilem; sed ipse intellectus agens est lumen, quo phantasmata secundum quidditatem in eo existentem, dicitur splendere: atq; ita ab vtroq; sicut dictum est, species intelligibilis producitur. Ex quo patet vtrumq; ab intellectu agente immediatè procedere, quodam tamen ordine: nam prius natura illa in phantasmate, deinde ab intellectu & phantasmate sic affecto, intellectus mouetur possibilis: atq; ita intellectus, agens per phantasmata, intelligibilia in actu ab eo effecta, in intellectu possibili scientiā efficit. Vnde Aristoteles dicit, intellectu possibilem pati ab intelligibili: quòd nisi esset in actu illud intelligibile, phi- 3. *de an.* losophi sententia non esset recipienda. Sed *dices*, intelligibile in actu abstrahit ab hoc, & nunc, quod phantasmati nequaquam competere potest; eò quod ad sensibiliū, & materialium genus pertineat. Sanè, quidquid in phantasmate præsentatur, à vi cogitatiua comprehendi potest, sed intelligibile in actu per se potest fieri in phantasmate: igitur potest à cogitatiua comprehendi, atque ita inter sensum, & intellectum nihil interesset: intelligere enim intelligibile in actu, est proculdubio officium intellectus, & non sensus. *Dici* potest, intelligibile in actu bifariam intelligi posse, nempe formaliter, & obiectiuè: & formaliter quidem esse speciem intelligibilem, cum reliquis immaterialibus: obiectiuè verò quidditatem in phantasmate lumine affecto resplendentem. Porrò, inter formale, & obiectiuum intelligibile in actu, plurimum interest: formale siquidem est immateriale secundum esse: obiectiuum verò secundum solam relucentiam. Item, formale abstrahit ab hoc, & nunc, secundum esse: obiectiuum autem secundum relucentiam tantùm. Item, formale, quatenus est species intelligibilis, secundum se totam, non est nisi quidditatis similitudo: obiectiuum verò, quatenus est tale, quidditatis tantùm est imago: secundum verò se totū, quidditatem siue singularitatem materialem repræsentat. Itaque phantasma, cum sonet singularium imaginem; propterea ad sensibilium genus, & materialium pertinere dicitur, non autem ad genus abstrahentium ab hoc, & nunc. Quoniam ergo intelligibile est in potentia: ideoque à cogitatiua comprehendi potest. Verum, quia quidditas in phantasmate illustrata lumine intellectus agentis, abstractum aliquid, & remotum à sensibilibus denotat, idque virtute luminis supradicti intellectus, non autem materialium sensibilium; hac de causa dicitur intelligibilis in actu: atque ita phantasma secundū esse reale, est sensibile: secundum verò esse relucentiæ, intelligibile. Ex quo patet, secundū omnem modū præsentandi, à virtute cogitatiua phantasma cōprehēdi nō posse. Et hoc autē modo dicendi multa dubia solui possunt, & diuersæ opiniones conciliari.

Intelligibile in actu.

Intellectus patitur.

Intelligibile in actu duplex dicitur.

Phantasma est imago singularium.

Quidditas intelligibilis in actu.

CAP. IX

Intellectus agentes, singuli in singulis:

POstquam visum est, quæ sit natura, & conditio intellectus agentis; operæ pretium erit videre, & intelligere, vtrū sit vnus numero in omnib⁹, an in singulis singuli. Quæ quæstionis veritas, ex præmissis dependet, nempe intellectū agentem esse aliquid animæ, vel ipsius virtutem. Quare, cùm vis ius vnius animæ, in singulis animabus esse non valeat; par est vt pro numero animarum, sit etiam & intellectuum agentium numerus, fieri enim non potest, vt diuersorum subiectorum sit vna & eadem virtus. *Sed* non temerè aliquis poterit arguere: intellectus agens est immaterialis, sicut intellectus possibilis: vnus ergo est in omnibus hominibus: multiplicatio enim spectat ad materiam. Sanè, quod alius præstat vnitatem, causaque est vnitatis, ipsum, vt sit magis vnum, necesse est, vt patet, sed intellectus agens, facit vniuersale, quod est vnum in multis: 1.
igitur est vnus in omnibus, nam si omnes homines in primis conueniunt conceptionibus intellectus, & eidem per intellectum assentiunt agentem; necessario inde sequitur, vt in vno cōueniāt intellectu agēte: vnus ergo numero est in omnib. intellect⁹ agens. Amplius, si pro numero homi- 2.
num ponendus esset numerus intellectuum agentium; tunc actu infiniti essent intellectus agentes, ad eorum mentem, qui mundum æternum esse dixerunt propter infinitos

Plures intellectus agentes.

Argumēta contraria.

Intelligibile in actu.

homines, quod planè philos. nō probatur, infinitū in actu prorsus despiciente. Dices, intellectū agēte nō esse ex materia ex qua, quia nō constat ex materia ex qua, sed bene est in materia, hoc est, in essentia animæ subiectiuè, dicitur autem separatus, non quasi sit aliqua substantia separata, sed potius non est actus alicuius corporalis organi.

Soluuntur argumenta.

Ad confir. respond. ab intellectu agente, per virtutem modumque abstrahendi, vniuersale fieri, neque ob id necesse est, vnum esse in omnibus, sed potius vnam habere habitudinem ad omnia, à quibus abstrahit vniuersale, & quorum respectu vniuersale sit vnum.

1\. *Ad aliam confirmat.* licet omnia, quæ sunt eiusdem speciei, in actione conueniant, quæ naturam consequitur speciei, & per consequens in virtute, quæ est actionis principium; non sunt tamen eadem numero in omnibus.

Intellect' facit vniuersale.

Etenim, primorum intelligibilium cognitio, est actio, quæ speciem humanam consequitur: proinde in virtute, quæ est huius actionis principium, homines communicent necesse est, quæ quidem virtus spectat ad intellectum agentem. Quare non est necessarium, vt illa eadem virtus, sit vna numero in omnibus; sed potius ab vno in omnes demanare principio, atque diffundi.

2\. *Ad 2.* patet responsio ex suprà dictis in tractatu de animæ immortalitate: infinitum enim dici non potest, cui potest fieri additio: quantumlibet namque præcesserint circulationes: semper tamen nouæ addi possunt, atq; adiungi: non ergo actu erunt infiniti intellectus agentes.

Quare agens dicatur intellectus.

Itaq; intellectus agens est aliquid animæ rationalis, ad omnia illa actiuus, quorum intellectus possibilis est receptiuus; ipse quippe est habitus quidam, & lumen, principiu actiuum cognoscendi veritates intelligibiles: præstantior ex vna parte intellectu possibili, sicut dictum est: cuius operatio est illuminare phantasmata; non quidem aliquid imprimendo, sed sua præsentia illustrando; ex cuius illustratione atque præsentia fit, vt obiectum intellectus, quod prius in phantasmate, sub materialibus tegumentis delitescebat, ipsum moueat intellectum, prioribus exutum, ac conditionibus depositis; licèt eidem connexæ sint obiecto in phantasmate existenti.

Illuminari phantasma.

Phantasma ergo à lumine intellectus agentis illuminari: perinde est, ac elucere, vt intellectui possibili quidditate vniuersale, abiectis cōditionibus indiuiduantib' repræsētet: id aūt. fit præsentia intellect' agentis: nā si lumen corporeum efficit, vt albedo dulcedini in lacte coniuncta, visui offeratur, non ablata illius dulcedine, multò melius intellectus agens suo lumine id præstare poterit; vt quidditas rei intellectui offeratur, nō oblata materialitate eiusdem, sicut dictum est suprà. Quod si dixeris, proprium agentis esse aliquid imprimere, & non tantum sua præsentia aliquid ostendere: dico, id agentis esse actione media aliquid producentis, siue imprimentis, cuiusmodi non est lumen intellectus agentis; propterea, quòd agat absq; aliquo alio mediæ actionis adminiculo: suique præsentia præstat, vt obiectum latens in publicum prodeat.

Facere intelligibilia in actu.

Itaque vna ex intellectus agentis operationibus est, vt phantasmata illuminet: altera verò, vt intelligibilia in potentia, faciat intelligibilia in actu, sicut dicit Com. & hæc quidē est eadē cū prima, vel eā saltē cōcomitatur, hoc n. ipso, quòd colores illuminantur actu visibiles fiunt; ita lumine intellectus, obiectum, motiuum fit in actu, quod prius erat in potentia: hoc ergo modo ex intelligibili in potentia, migrat in intelligibile in actu.

3. de an. t8

Abstractio

Et hæc operatio ferè abstractioni quidditatis vniuersalis à conditionibus indiuiduantibus, persimilis esse censetur. & illa quidem fit absque separatione, vel remotione reali, sed præsentatione vnius sine alterius, etiam coniuncti: & talis planè repræsentatio, dicitur abstractio, quia remotis fit conditionibus, ac tenebris excussis ex præsentia lucis. Tertia illius operatio est, qua producit speciem intelligibilem in intellectu possibili, per abstractionem à phantasmate, quam quidam volunt à solo phantasmate produci, præsente lumine intellectus agentis, sicut species visibilis producitur à solo colore per præsentiam luminis, sed dictum est suprà, cùm de natura speciei intelligibilis sermo esset, phantasma etiam illuminatum, materialium genus exuere non posse; receptum enim in organica fit potentia: idcirco speciem intelligibilem, quæ est prorsus immaterialis, producere nequit.

Species intelligibilis non est à phantasmate.

Similitudo autem de colore, & speciei visibili non facit ad rem, eō quòd species visibilis, nō prætergreditur materiæ terminos.

Intellectus agētis operatio.

Quare, vt dictum est, ex intellectu agēte principaliter, & ex phantasmate instrumentaliter, species intelligibilis conflatur: in seipso enim phantasma virtutem habet imperfectam speciei intelligibilis producendæ; sed ab intellectu agente vigoratum, cooperatur eiusdem productioni.

Intelligibile in actu.

Verum sicut dictum est, ante speciei intelligibilis productionem, prius natura fit obiectum intelligibile in actu, deinde producitur species: siquidem ab intellectu agente, non sicut medium, sed sicut obiectum, phantasmata illuminatur: hoc est, in phantasmate apparet quidditas rei, sine conditionibus materialibus, quæ sensui & non intellectui sunt visibiles. Ex illa autem rei quidditate sic affecta, & ex intellectu agente, producitur species.

Necessitas speciei.

In causa autem est, quia illa res actu intelligibilis effecta per illuminationem phantasmatis, intellectui vniri non potest: obiectum namq; actu intelligibile, per suam substantiam intellectui iungi non valet, quandoquidem id soli competat diuinæ essentiæ, quæ alieno intellectui per seipsam vnitur: neque per phantasma vniri potest, propterea, quòd propter eiusdē materialitatē, siue materialem conditionem, forma intellectus esse non potest. Quare ponenda est forma prorsus immaterialis, à cuius virtute in actu primo constitutus positus intellectus possibilis, & obiectum repræsentetur vniuersale, & eidem intellectui vniatur. Et hæc quidem est species intelligibilis, quæ posterius natura producitur, ex intellectu, & phantasmate illuminato, illuminatione illa, qua fit obiectum intelligibile in actu præcedente. Quid ergo sit intellectus agens, & quot sint illius operationes, breui dixi.

CAP. X.

Intellectus obiectum quale sit.

QVoniam quidem de intellectu agente, & possibili, de specie quinque intelligibili, & intelligere, hactenus multa dicta sunt quorū cognitio absq; obiecti proprii, & adæquati, intellectus communis notitia, plenè haberi non potest, propterea de huius obiecto, posthac nobis loquendum esse putaui, vt plena sit huius nostri negotii institutio.

Obiectum intellectus

Porro de tali obiecto verba facere videtur philos. *Quoniam,* inquit, *aliud est magnitudo, & magnitudini esse, & aqua, & aquæ esse: sic autem & in multis, sed non in omnibus: in quibusdam enim idem est, esse carni, & carnem, & alio aut aliter se habente, discernit intellectus:* hæc Aristoteles.

Arist. 3. de an. 9.

Latini expositores arbitrantur, de intellectus communi obiecto, quod est quidditas rei materialis, siue ipsum vniuersale sensibile, in sensibilibus, siue phantasmatibus existens, philosophum fuisse locutum: arguit enim manifestè ad hunc modū: in omnibus compositis ex indiuiduo, & vniuersali, ex materia, & forma, ex quidditate, & habente quidditatem; aliud profectò est quidditas, & aliud habens quidditatem, & aliud vniuersale, & aliud indiuiduum: hoc autem non est in prima substantia separata, cuius esse essentia sunt idem. Sed dubium est, quomodo intellectus discernat vtrumq; an vna eademq; virtute, an eadem virtute, sed diuersimode se habente: obiectum enim intellectus, est vniuersale in singularibus; indiuiduum autem per conuersionem ad nos, sicut dicit Simplicius. Discernit, inquit, anima rationalis parte sensitiua magnitudinem, & aquam, & similia indiuidua, quorum ratio est caro quædam: intellectu autem, vniuersalia quidditates rerum, aut vt separatus à corpore, aut cognitione, quæ est similis lineæ rectæ, quæ quidem cognitio se habet vt circumflexa ad seipsam.

Cognitio recta.

Tria obiecta.

Quare, ad mentem Simplicii, tria videntur esse animæ rationalis obiecta, quorum vnum est accidens quod solo sensu apprehenditur: alterum vniuersale, quod solo intellectu, idque cognitione recta intelligitur: tertium autem indiuiduum materiale, vt hæc aqua, hic ignis, quod intellectus percipit per conuersionem ad materialia. Verum ab expositoribus latinis, à Themistio quoque & Auerroe, duo tantum obiecta posita sunt, vniuersale scilicet, & singulare: & vniuersale quidem solo intellectu cognosci aiunt, singulare autem sensu. Voluit ergo philosophus quidditatem speciei specialissimæ, ab anima per intellectum cognitione recta apprehendi: singula-

Intellectus obiectum.

ria verò parte sensitiua. Themistius subiungit, apprehendi quoque indiuidua cognitione circumflexa, non quidem seorsum, sed vniuersalibus collata, seorsum vera per sensum, quatenus verò vniuersalibus comparantur, intellectu apprehenduntur conuerso ad nos, atque aliter se habente: & sic coincidit cum Simplicio. hoc autem tertium genus ex duobus ab Aristotele positis, colligi potest. Ad hunc etiam modum locuti sunt Alexander, & Plutarchus Philoponus autem putat vtrumque ab anima per intellectum apprehendi; sed vniuersale recta, particulare verò cognitione circumflexa.

Quid cognitio circumflexa.

Hoc autem modo fit cognitio reflexa: intellectus enim apprehenso vniuersali per cognitionem rectam, ad species quibus vniuersale apprehendit, sese reflectit. atque ita species apprehēdit, ex quarum apprehensione, apprehendit etiam phantasmata. ex quibus species producuntur, ex phantasmatibus verò singularia, per phantasmata repræsentata. Quare intellectus intelligit vniuersalia per lineam rectam, id est, quatenus est intellectus, singularia verò per lineam reflexam, quatenus scilicet ad nos conuertitur. Hanc ob causam Auerroes, cognitionem, quâ intellectus intelligit vniuersalia, dicit esse coonaturalem, & propriam: quia verò apprehendit singularia, esse per sensum, & non secundùm naturam. Quam ob causam, huiusmodi cognitio à philosopho, comparata est lineæ sphærali: à Platone autem lineæ gyratiuæ. Veruntamen non est silentio tegendum, quare hæc cognitio sphæræ comparetur: in circulo namque duo inuenire est, nempè vnitatem lineæ, quæ in gyrum voluitur; & virtutem vnam numero, quæ potest eam

Cognitio circularis.

voluere, ad propositum: linea est obiectum: & virtus comprehensiua, est virtus reuolutiua, siquidem intellectus est virtus reflexiua: suum verò obiectum, est à prima vsque ad vltimam formam, veluti linea quæ semper procedit. Quapropter intellectio, qua intellectus intelligit primam formam, deinde formam illius formæ, circularis lineæ similitudinem præ se ferre videtur. Quoniam verò quidditas & singulare, duo sunt obiecta; singulare autem non sui, sed sensus ratione, ab intellectu percipitur, hinc est, quod

Obiectum linea.

Virtus mouens intellectum.

inibi lineæ vnitas deficit, & virtutis quoque eandem circumuoluere valentis, ita, vt quod postea ab eodem percipitur, quasi extra ordinem intelligatur, suam rectitudinem flectendo. His ita elucidatis, videndum est, quid sit quidditas quidue vniuersale. Est autem quidditas essentia rei, quæ à qua quid est denotatur, quæ alio nomine vocatur perfectio suppositi, & quod quid est rei eum essentia accipitur vt rei perfectum, tunc quod quid est nominatur. Verùmtamen quidditas abstrahit à supposito, sicut quodlibet abstractum à concreto: quod quid est autem concernit suppositum, sicut quodlibet concretum.

Quidditas quid sit.

Quoniam autem definitio, rei explicat quidditatem: ideo est sermo quidditatis, & essentiæ, vt dicitur 7. *met.* Essentia autem importat aliquid in ordine ad esse, propterea essentia dicitur, per quam ens habet esse: nomen verò quidditatis sumitur ab essentia. Quoniam autem id, per quod res constituitur in proprio genere, siue specie, per differentias, quod quid est rei indicantes, significatur, ideo essentia quidditas vocatur: hac autem ratione definitio quòd quid est à philosopho appellatur.

Essentia.

Deffinitio 7. met.

Vocatur quoque quidditas rei materialis vniuersale, quod perinde est, ac forma totius, veluti humanitas, quæ absque conditionibus materialibus, & phantasmatibus indiuiduantibus consideratur. Anima autem est forma partis, ideircò vniuersale dici non potest, sed humanitas. quæ resultat ex coniunctione animæ & corporis. Hæc est, quæ dat esse toti, & dicitur essentia rei: quia totum esse complectitur. Hæc est essentia, & forma totius, & vniuersalis, quæ quidem secundùm esse existentiæ, non est sine supposito, vt dicitur 7 met. res enim absque sua quidditate esse non potest; proptereaquòd nihil sit rei intimiùs sua quidditate: secundùm verò esse essentiæ differt à suppositis, quæ illam participant.

Vniuersale.

7. met. 10

Aliud, inquit, est caro, & aliud carnis esse, propterea alia virtute cognoscitur caro, id est, suppositū, siue indiuiduum, & alia carnis esse, quidditas scilicet, siue intellectualiter se habente. Quidditates rerum, inquit philosophus, non sunt existentes, nisi per se rerum quidditates habeantur: nam etsi quo ad intellectum, rei quidditas ipsum singulare præcedat; quò ad existentiam tamen, sequitur potius, vnde Commentator 3 de an 36. authoritate Auēpacis, dicit, rei intellectæ quidditatē, nō esse particularem, sed vniuersalem.

Quidditas secundum essentiam est in intellectu.

Intellectus obiectum.

Quare secundùm Alexandrum & Auerroem, Singularia in esse præcedunt, vniuersalia verò in intellectu. Sic etiam docetur à Comm. Vniuersalia non existere, nisi ad existentiam singularium, atq; ita singularibus posteriora esse. Actus siquidem vt dicitur in proœmio met. generationes, & motus singularium primo sunt: ideoque dictum à philos. Animal vniuersale aut nihil est, aut posterius.

12. met. c. 17

7 met. 10

1. de an. 8.

Itaque quidditas, vt concipitur ab intellectu, est vniuersale, non quidem ita, vt suæ conceptioni præter singularia correspondeat: nihil enim ipsi composito vniuersali in mente, in voce, vel in scripto, præter singularia correspondere potest: dicitur tamen vniuersale, quia nimirum sub quadam confusa indifferentia singularium concipitur. Singulare autem est habens quidditatem, compositum discretè sumptum, vt Plato, & Mercurius. Cùm ergo hæc ita se habeant, obiectum intellectus coniuncti, quidditas rei materialis rectè nominatur.

Obiectum 4 quot modis dicitur

Porrò multifariè primum obiectum dici potest: nempè primitate adæquationis, temporis, resolutionis, perfectionis. Primitate autem temporis, siue generationis sunt elementa cuiusque artis siue scientiæ, veluti sunt literæ grammaticam scire cupienti. eædem quoq; sunt obiectum primitate resolutionis: nam orationes resoluuntur in dictiones, dictiones in syllabas, syllabæ verò in literas, & propria elementa. Primitate adæquationis, est visibile ad visum, vt visus est: perfectionis autem primitate, est albedo, quæ inter visibilia excellit.

Obiectū duplex quo & quod.

Obiectū quod male.

obiectum materiale.

obiectum motiuum & obiectū adæquationis.

Obiectum quoque est duplex, formale scilicet, & materiale: & formale iterum duplex, quo, & quod. Obiectum autem formale quo, est illud, per quod aliquid obiicitur potentiæ; eamque mouet; sicut lumen est obiectum quo obiicitur color visui, eamque mouet & excitat. Obiectum verò formale, quod, est illud, quod potentiæ obiicitur; ad cuius præsentiam potentia terminatur, ad aliorum quoque quæ sub illo obiecto formali continentur, cuiusmodi est color, seu visibile ad visum. Obiectum autem materiale est illud, quod potentiæ obiicitur, non profectò quatenus potentia est, sed quatenus potius est in tali natura, vel statu constitutum, quod quidem est formalis obiecti pars subiectiua, veluti visibile remissum est obiectum materiale auis nocturnæ; quia nimirùm proportionem habet ad visum, in tali natura existentem. Adde, quod obiectum potentiæ est aliud motiuum, aliud verò terminatiuum, non tamen æqualiter se habent, vt infrà patebit. His igitur sic excussis, atque ostensis, videndum est, quod sit obiectum adæquatum, prius tempore, & resolutione intellectus potentiæ, in quantum est natura intellectiua. Communis sanè sapientum sententia dicit, ens vniuersalissimo modo sumptum, omnes modos entis comprehendens, obiectum humani adæquatum esse intellectus; quatenus absolutè consideratur, vt potentia intellectiua: vnumquodque enim est intelligibile, in quantum est ens, quod enim non est, non contingit scire. Et est sensus, quod tum ratione, tum re, non est ens; intelligi non potest, 4 enim *met.* priuationes, & negationes in numero entium collocauit; alioquin ab intellectu non formaretur hoc proposito, priuatio, Priuatio est negatio formæ in subiecto apto.

1. phys.

Primum [illegible] temporis:

Est etiam primum primitate temporis, & resolutionis: etenim, quemadmodum in demonstrationibus, fit resolutio in aliqua prima principia complexa, quæ cùm attigerit intellectus, sistit pedem discurrendi; ita in inquirendo rei quidditatem, & essentiam, ad vnum primum conceptum à seipso apprehensum, sese confert, & quiescit; alioquin nihil certi, & determinati in suis conceptibus haberet, sed in infinitū pergeret inuestigando, sicque periret omnis certa, & determinata cognitio. Illud autem, quod primò concipitur ab intellectu, vt communissimum est ens, in quod etiam, authore Auicenna 1. suæ met omnes suos conceptus refert resoluendo. Est ergo ens hoc modo obiectum intellectus. Amplius, illud est intellectus nostri adæquatum obiectum, quod includitur in omni per se intelligibili ab intellectu, sed huiusmodi est ens: ergo quod primum. Ratio autem formalis est

absha-

Intellectus obiectum. Entitas. Ratio formalis.

abstractum ipsius entis, nimirum entitas: nihil enim est per se intelligibile ab intellectu, in quo ratio huiusmodi formalis, quidditatiuè, aut denominatiuè inclusa non cernitur. Hæc autem adæquatio obiectiua, non est secundum prædicationem; propterea quòd de omnibus per se intelligibilibus, essentialiter, & quidditatiuè non prædicetur: siquidem passiones entis, & modi contrahendi ens, atque vltimæ differentiæ sunt per se intelligibiles, de quibus tamen ens essentialiter, & quidditatiuè non prædicatur. Est ergo adæquatum adæquatione disiuncta, ex adæquatione scilicet; partim secundùm virtutem, partim verò secundùm prædicandi officium. verùm de natura entis in tertio Pymandri multa dicta sunt. Non est autem primum obiectum primitate perfectionis; eò quòd sub ente vniuersalissimè sumpto, graduum perfectiò, & distinctio habetur, quorum omnium perfectissimus, est Deus benedictus. qui, ad mentem multorum, est primum obiectum intellectus, primitate vtique perfectionis, sed animaduerti necesse est, ens, vt ens, nostri quidem intellectus absolutè considerati, non quo, sed quod obiectum esse formale; verùm autem quo: vnius enim potentiæ duo obiecta eiusdem rationis esse non possunt. Reuera; quemadmodum lux est obiectum quo in visu; ita planè veritas in intelligibili; ideo enim aliquid ab intellectu percipitur: quia illius similitudinis per speciem compos, atque capax redditur. In assimulatione autem stat ratio veri. Ens autem est intelligibile, vt quod: quandoquidem in omni intelligibili intellectus intuitus ad rationem entis terminetur: vnumquodque enim intelligibile, quia est ens, & esse ei debetur, intelligi necesse est. est ergo obiectum vt quod attingitur, & ad quod terminatur actus intellectus. Itaque, quomodo intellectus nostri, quatenus est potentia intellectiua, formale obiectum, vt quod; primum primitate adæquationis, temporis, resolutionis, non autem perfectionis, sit ens vt ens communissimè sumptum, breuiter dixi: quia in tertio Pymandri de hac re latius disserui.

Primum primitate perfectionis Deus.

Ens est obiectum quod.

CAP. XI.

Intellectus obiectum proportionatum, & connaturale, est quidditas rei materialis.

Rationes

DEinceps disputare intendo, quonam modo quidditas rei materialis, sit proportionatum, & connaturale nostri intellectus obiectū: quoniā .n. anima rationalis alicuius est materiæ forma, duabus ornata potētijs, actiua scilicet, & passiua, intellectu vtique agente, & possibili: procul dubio illud erit obiectum proportionatum intellectui possibili, ac connaturale, in hac vita degenti; quod certe redditur intelligibile in actu per intellectum agentem: quia passiuæ potentiæ, actus correspondet actioni. sed de substantijs abstractis quidditas actu intelligibilis à nostro intellectu agente fieri non potest; immateriales enim cùm sint, ex seipsis actu minimè sunt intelligibiles. fiunt autem intelligibiles actu quidditates substantiæ materialis, quæ abstrahuntur à materiæ conditionibus virtute intellectus agentis. atque ita quidditatea, siue quidditas substantiæ materialis, est primum obiectum, primitate generationis, proportionatum, atque connaturale intellectus nostri coniuncti. Sumitur autem hic quidditas in vniuersali, de qua phantasma haberi potest, à quo etiam extrahitur species intelligibilis lumine intellectus agentis. Hæc autem quamuis primò moueat intellectum coniunctum, adæquatè tamen terminare non valet: intellectus enim possibilis, cùm sit virtus passiua, non nisi à virtute mouetur intellectus agentis, etenim potentia intellectiua in communiorem fertur, quàm sit quidditas rei materialis, rationem, substantiæ scilicet, & entis. Non ergo quidditas rei materialis est adæquatum nostri intellectus obiectum: siquidem id, quod secernitur à ratione formali alicuius potentiæ, ab eadem potentia cognosci non potest: omne namque quod à lumine semotum est, & colore, à potentia visiua conspici non potest. Sed quidditas substantiæ, & quidditas entis ab intellectu nostro, præcisa à quidditate rei materialis, percipi potest; superiùs enim, & priùs, à suo præscinditur inferiori, cuiusmodi est quidditas iam dicta: ergo quod prius. Adde, quòd quandocunque aliquæ duæ potentiæ, eiusdem sunt rationis, solo numero discrepantes, obiectum adæquatum vnius, similiter erit, & alterius. Sed intellectus hominis separatus, & coniunctus, sunt eiusdem speciei: habent ergo adæquatum obiectum, nempè ens commune ad ens finitum, & infinitum; propterea quòd in omni ente includitur, quod ab intellectu intelligitur. Quamobrem nostri intellectus obiectiua ratio, atque formalis, est abstractum ipsius entis, entitas scilicet, eò quòd nihil sit per se intelligibile ab intellectu, in quo non claudatur quidditatiuè, seu denominatiuè huiusmodi ratio formalis. Substantia autem est primum intellectus obiectum primitate vtique principalitatis, si ad inuicem prædicamentorum genera comparentur; illud siquidem, quod est prioris, & perfectioris entitatis, primum profectò est intellectus obiectum, primitate, vt dixi, principandi. Sed huiusmodi est substantia, quæ cæteris generibus dignitate antecellit principandi: omnia enim, vt dicit philosophus, alia genera prædicamentalia non sunt entia; nisi quia sunt ipsius substantiæ, qualitates scilicet, quantitates, passiones, aut aliquid huiusmodi: igitur substantia est primum obiectum hac primitatis dignitate appellandum. Reuera, vnumquodque sicut se habet, vt sit, sic se habet ad intelligi, & cognosci. sed substantia habet esse verum, & proprium: prius ergo hoc modo cognoscitur. Verùmtamen quidditas rei materialis, est primum obiectum vt dixi, primitate generationis: motiuum quidem, non autem totale, & adæquatum terminatiuum: quia nimirùm intellectus possibilis mouetur virtute intellectus agentis, cuius profectò virtus ad ea tantummodo sese extendit, ex quibus phantasmata possunt haberi, sicut paulò ante dictum est. id autem soli competit naturæ materiali: immateriale enim vt sic, non cadit sub sensu, neque etiam sub phantasiæ virtute, atque operatione. Rectè ergo nominatur sola substantiæ materialis quidditas primum motiuum intellectus coniuncti. Sanè, cognitum est in cognoscente secundùm modum cognoscentis: proinde cognoscentis cognitio, suæ imitatur naturæ modum, quare modus rei cognitæ non excedit modum cognoscentis; alioquin potius supernaturalis, quàm naturalis cognitio diceretur: quam ob causam cognitum, modum sequitur naturæ cognoscentis. Quoniam autem cognitio naturalis modum sequitur, quo naturaliter cognoscens est cognitum; iccirco naturalis cognitionis mensura, ipsa erit natura cognoscentis. Sanè, si anima humana est in vltimo gradu intelligibilium; inde fit, vt à phantasmatibus cognitionis varietatem mendicando acquirat: talis enim ordo potentiarum in hac vita degenti, est illi attributus ab omnium opifice Deo. propterea via generationis, primò mouetur à quidditate rei materialis, abstracta lumine intellectus agentis. Sed *dicet* aliquis, si cognitum est in cognoscente, secundùm modum cognoscentis: cognitio ergo est proportionata cognoscenti, & cognitionis obiectum similiter, quod quidem vero minimè consonat: oculus siquidem cælum amplum, & incorruptibile intuetur, ipse verò est paruus, & corruptibilis: non ergo cognoscens est ipsum cognitum. Adde, quòd si conditionalis illa esset vera; tunc profectò angelus inferior superiorem nequiret intelligere; ob modum superioris essendi, inferioris captum excedentem. Ad hæc accedit, ab intellectu creato, etiam lumine gloriæ illustrato, Deum videri non posse; eo quod modus essendi Dei omnem excedit creaturæ capacitatem, quouis lumine perfusam. beati quoque Deum videre non possent: nulla enim potentia, suum vincere potest adæquatum obiectum, ac supra ipsum eleuari. nam & visus non potest videre phantasmata, neque etiam propter alicuius virtutem habitus de foris aduenientis: potentia siquidem naturalis priùs obiectum, quàm habitum inspicit de nouo accedentem. Verùm ad hæc *respondetur*, ex illa conditionali non haberi, inter cognitum, & cognoscentem omnino dari proportionis, ac similitudinis, necessariam esse æqualitatem, sed negari excessum in modo essendi generico: siquidem modus essendi cognoscentis: & cogniti non secundùm speciem, sed secundùm genus, aut quasi genus sumitur. Obiecta ergo potentijs attributa, non sunt adæquata extensiuè; sed intensiuè naturaliter

Quidditas non est adæquatum intellectus obiectum.

1.

2.

Intellectus obiectum. 3.

Entitas.

Substantia.

7. met. t. 1.

2. met. t. 4.

Quomodo sit obiectum quidditas.

Cognitum sequitur modum cognoscentis.

Argumenta contraria.

Solutio.

Intellectus intelligit singularia. quia supra illa, ex virtute suæ naturæ potentia naturalis
quidditatiuè penetrare non potest. Non ergo sequitur,
cælum ab oculo nostro videri non posse, quia est incorru-
ptibile: propterea, quòd corruptibile, & incorruptibile,
accidentia, siue differentia accidentales sunt rei visibilis.
1. vnde fit, vt visibile hac qualitate affectum, non excedat
2. modum videntis. *Ad aliam* rationem dicitur, in modo es-
sendi generico angelos inter se nequaquam differre; quia
formæ sunt, non in aliqua materia; sed per se subsistentes:
nec tamen sunt suum esse; sed potius esse habentes. his au-
tem formis connaturale cognoscere formas, siue naturas
non in materia existentes, quod planè superat facultatem
intellectus humani in hac vita degentis: siquidem illius
proprium est ea cognoscere, quæ in materia indiuiduali
Modus cognoscendi animæ humanæ. esse habent. anima enim, qua cognoscimus, forma est ali-
cuius materiæ, duabus cognoscitiuis ornata virtutibus,
sensu vtique & intellectu, & prima quidem est actus ali-
cuius organi corporei, secunda verò minimè, vnde fit, vt
non nisi singularia à sensu percipiantur; ab intellectu au-
3. tem vniuersalia, quæ abstrahuntur à singularibus. *Ad ter-
tiam* obiectionem dicitur, peccare secundùm non cau-
sam: excessus enim obiecti supra modum cognoscentis,
non est in causa, aut pro causa assignatur, vt Deus ab ani-
ma beata videri non possit: sed potius propriæ virtutis
4. imbecillitas. *Ad 4.* similiter patet responsio, quandoqui-
dem non de quocunque obiecto, sed de quidditatiuo, ac
naturali cognitione, nostra sit inquisitio: approbo nihilo-
minùs, intellectum creatum per diuinæ gratiæ infusionem
eleuati posse, ad clarum Dei contuitum, visionemque ha-
bendam: non enim hoc est sermo de obiecto adæquato
Alia argumenta. intensiuè, sed intensiuè tantùm, hæc dicta sufficiant. Sed
iterùm *arguet* quis, si quidditas est primum intellectus ob-
1. iectum: tunc prima quidditas, nempè substantiæ 7. *met.*
primò intelligeretur, cuius oppositum accidit, quando-
quidem accidens priùs quàm substantia intelligatur: in-
tellectus enim in intelligendo dependet à sensu, 3. de ani-
ma. constat autem accidens magis esse sensibile quàm sub-
stantia: non ergo quidditas est primum intellectus obie-
2. ctum. Adde, quòd tunc indiuiduum quidditatis, siue sin-
gulare nequaquam posset intelligi; differt enim à quiddi-
3. de an. 9. tate. Diuersorum autem diuersæ sunt potentiæ cognosci-
tiuæ, quia potentiæ distinguuntur per obiecta. sed conse-
quens est falsum, quia intellectus de singulari, siue de in-
diuiduo quidditatis, aliquid enuntiare potest; vtpotè di-
cendo, Mercurius est homo: ipsum ergo intelligit: ergo
3. quod prius. Amplius, quod sensu non percipitur, ab intel-
lectu cognosci non potest: propterea, quod sine phantas-
3. de an. mate nihil intelligat. Phantasma autem rei sensibilis simi-
30. litudo est sed quidditas non est sensibilis, authore Auer-
2. de an. roe 3. *de anima*, 63. vbi ait, à sensu quidditatem minimè
63. comprehendi posse. *Sed ad hæc* dici potest, & ad primum
Solutio. quidem, accidens prius cognosci, generationis, non per-
1. fectionis ordine: nam sicut accidens respectu substantiæ,
est diminutæ, atque minoris entitatis; ita planè est imper-
fectionis cognitionis: porrò imperfectiora via generatio-
9. met. 20 nis præcedere consueuerunt. Ad aliam obiectionem dico,
2. non eodem modo, & quidditatem, & singulare ab intelle-
3. ctu cognosci, sicut paulò inferius patebit. *Ad 3.* non est in-
tentio Commentatoris nullo modo quidditatem à sensu
cognosci posse, sed non ita, ac ab intellectu, cognitione v-
tique, siue comprehensione vniuersali. Verùm quia sermo
incidit, intellectum humanum particularia, siue singula-
ria percipere, operæpretium me facturum putaui, si accu-
ratius, atque diligentius huiusmodi quæstionem diluci-
dauero: tametsi in 3. Pymandri de hac re, verba me fecisse
meminit addere enim aliquid, non erit inutile.

CAP. XII.

Intellectus intelligit singularia.

QVoniam hactenus disputauimus de obiecto intelle-
ctus humani. deinceps quærendum nobis est, an sin-
gulare ab eodem intellectu percipi possit: loquimur autē
3. de an. 9 de singulari in materia formam habente. De hoc autem
philos. præclarè disputauit: In quibusdam, inquit, solum i-
dem est esse carnis, & carnem, nempè indiuiduum quid- Intellectus intelligit singularia.
ditatis, & ipsa quidditas: in alijs verò est aliud. sicut aliud
est magnitudo, id est, singulare magnitudinis, & aliud ma
gnitudinis esse, essentia vtique magnitudinis, similiter a-
qua, & aquæ esse; ita quidem ipsum indiuiduum, quia qui-
busdam miscetur accidentibus. à sua ipsius quidditate ali-
qua diuersitate secernitur: Socrates namque aliquo modo
ab humanitate distinguitur, eò quòd accidentibus coniū-
gitur, quæ ipsi humanitati non insunt. Porrò, singulare & *Quod intelligatur singulare.*
vniuersale bifariam considerari possunt: & vno quidem
modo, quatenus duorum obtinent obiectorum naturā,
atque virtutem: atque ita à diuersis animæ percipiuntur
potentijs, nempè vniuersale quidem ab intellectu, singula-
re verò à sensu: alio modo, quatenus sub vno conceptu
comprehunduntur, & sic habent vim vnius formæ con-
ceptæ, & ita ab intellectu singulare percipitur: necessarium
enim fuit, vt aliqua vna virtus, intellectus scilicet, inter vni-
uersale & singulare differentiam poneret, qui
etsi suapte natura puras percipiat quidditates, quatenus
tamen corpori coniungitur, ac ad inferiora conuertitur,
singularia intelligit. Sanè, si intellectus hanc componit
propositionem, Mercurius est homo, cognoscit ergo ex- *Rationes.*
trema: nam inducendo vniuersale, cognoscit vtique sin-
gulare in antecedente. Adde, quòd ad habitus intellectua- 1.
les spectent prudentia, & ars, quæ sunt de singularibus. In- 2.
tellectus quoque cognoscit ens per se: ergo cognoscit ma-
ximum ens. etenim si singulare per se non cognoscitur; id
profectò cōtingeret propter materiam, atqui materia ad-
dit ad entitatem: igitur ad cognoscibilitatem; quia res sicut
se habet ad esse, ita se habet ad cognosci. Adde, quòd ob- 3.
iectum mouens intellectum per se cognoscitur. sed singu-
lare mouet & non vniuersale, quia actiones sunt supposi-
torum: cognoscitur ergo ab intellectu; nam & ab eodem
singularibus nomina imponuntur: ab intellectu ergo co-
gnoscuntur. Et reuera, quidquid potest virtus inferior; & 4.
superior similiter, sed singulare cognoscitur à sensu: igitur
ab intellectu veluti à virtute superiori. Item, intellectus
potest intelligere omne, quod continetur sub suo primo
obiecto, sicut visus potest videre omne, quod continetur
sub colore, sed ipsum singulare quidditatis, continetur sub 5.
ente: ergo &c. præsertim, cum, sicuti dixi, enuntiet aliquid
de singulari, & ponat differentiam inter singulare & vni-
uersale: cognoscit ergo vtrumque. *Sed dubitabit* aliquis, si *Obiect.*
cognitio per assimilationem fiat, & intellectus in nullo a-
ctu recto, seu reflexo, cum singulari materiali, cognatio-
nis similitudinem habeat: igitur huiusmodi singulare ab
intellectu cognosci non potest nam si ab eodem singulare
cognosceretur rectè siue reflexè: procul dubio ipsius singu-
laris in seipso conceptum exprimeret atque formaret, pro-
pterea, quod omnis intellectio aliquo in conceptu consi-
stat, atqui propositio singularis formari non potest, abs-
que conceptu incomplexo termini singularis: in intellectu
autem poni non potest conceptus materialis indiuidui:
conceptus siquidem est expressa rei conceptæ similitudo:
quę quidem indiuidui similitudo, nostro intellectui tribui
non potest: alioquin non abstraheret ab hoc, & nunc, & in
ipso poni possent species singularium intelligibiles: pate-
nim ratio est, quo ad hoc, de impressa, & expressa similitu-
dine: non ergo intellectus intelligit singulare. *Sed hic* ad- *Solutio.*
uersatur philosophus 2. *de anima*, in quo loquens de sensu
communi, ait, Oportere iudicem aliqua duo cognoscen-
tem, discernere vtrumque, sed intellectus discernit singu-
lare ab vniuersali: vtrumque ergo cognoscit, tametsi pro-
prium singularis conceptum minimè formet, puta, quia in
conceptu alterius ipsum cognoscit, qui quodammodo il-
lius dici potest, arguitiuè quidem, non autem directè: po-
nit enim intellectus differentiam inter Sortem, & quod *Cognitio*
quid erat esse hominis, id est inter hoc, & vniuersale: sed *arguitiua.*
ad cognitionem singularem habendam, sufficit cognitio
arguitiua, dum enim intellectus concipit hominem, & sin-
gularitatem, ac per se hominem non subsistere, inde argu-
endo concludit, in rerum natura quasdam res singulares
inueniri, ab vniuersali sibi oblato differentes, differentia
quidem sibi incognita, vtpote sorteitate in cognoscendo
Socrate, vnde directè, siue indirectè sorteitatem non per-
cipit se percipere, sed singularitatem in communi. Etenim
si proprio

Intellectus intelligit singularia. Directa cognitio. si proprio cōceptu, & directa cognitione intellectus hūc hominem perciperet, cùm hoc esset materiale signatum; haud dubium, quin de singulari quidditatiuam haberet cognitionem. sed cùm principium singularitatis sit in rebus materialibus materia indiuidualis, & intellectus intelligat ab huiusmodi materia abstrahendo, quod verò abstrahitur sit vniuersale; non videri, quomodo directa cognitione, & proprio conceptu, singulare percipere queat: siquidem abstractis speciebus intelligibilibus, per ipsam vniuersale directè intelligit; indirectè verò, & alieno conceptu singularia, quorum sunt phantasmata, vnde format hanc propositionem, Mercurius est homo: Neque per species intelligibiles actu intelligeret, nisi sese ad phantasmata converteret, in quibus species intelligibiles intelligit. Concipitur ergo singulare in nostro intellectu, non proprio, sed alieno conceptu. Itaque intellectio Socratis, vt Socrates est, circumscriptis per intellectum omnibus accidentibus, non est alia realiter ab ea, qua intelligitur
Socratis & hominis intellectio. homo intellectione. Secus verò res se habebit, si cum suis accidentibus intelligatur; tunc enim non vna eademque erit amborum intellectio: aliud enim est ipsum intelligere, quatenus est homo; aliud verò quatenus est hoc indiuiduum signatum, proprijs accidentibus circumscriptum; siquidem huiusmodi accidentia sensu percipiuntur. Praeterea
3. de an. 9. de dictum est à Commentatore indiuiduum comprehendi ab intellectu mediante sensu, id est, comprehensione, qua comprehenditur simul cum suis accidentibus. Vnde
3. de an. 10 Aristoteles idem affirmat, asserens, sensitiuum, calidum, & frigidum iudicare, quorum ratio quædam caro est, scilicet in quorum proportione carnis forma consistit. Alio autem, supple, principio cognoscendi, aut eodem aliter se
Diuersis modis intelligit. habente. Etenim intellectus quandoque secundum formam propriam aliquam quidditatem intelligit, veluti carnem, secundùm quod caro est: interdum verò quidditatem illius quidditatis; quod perinde est, ac intelligere rem illam secundùm aliquam speciem, & formam communem, quæ ad eius essentiam pertinet. Igitur diuersis modis contingit vniuersale & singulare percipi ab intellectu, propterea, quòd ipsum indiuiduum substantiæ, vt Socrates, siue accidentis, vt hæc albedo, vna penitùs & simplici intellectione non percipitur, ob accidentium permixtionem, quæ in sua specie minimè inueniuntur. Dicitur autem à nonnullis singulare materiale propriam speciem habere in intellectu, & sic intelligi ab intellectu: ab alijs verò solummodo intentio vniuersalis in intellectu ponitur, cuius virtute per accidens, cognosci singulare affirmant; iudiciū .n. est à posteriori; quia nimirū species intelligibilis rei sequitur, & nō præcedit rē, à qua abstrahitur.
Soluuntur rationes. *Ex his solui* possunt rationes prius positæ: & prima quidem, quæ dicit intellectum distinguere vniuersale à singulari, & ita vtrumque cognoscere: singulare enim cognoscitur ab
1. intellectu; non tamen in singulari, sed in vniuersali, siue in cōceptu alieno, & cognitione arguitiua, sicut docet Auer-
2. roes. *Ad* 2. vera esset consequentia, si in terminis naturali-
3. de an. 27. ter significantibus, illa propositio ab intellectu fieret: modò autem cùm fiat in terminis ad placitum significanti-
3. tibus, minimè approbatur. *Ad* 3. licèt prudentia, & ars sit de rebus singularibus, non est tamen per propositiones singulares; sed indefinitas, vel particulares, aut vniuersales, non necessarias tamen. Et cùm *dicis*, quòd intellectus cognoscat ens per se: verum est apud eos, qui tenent entis quidditatem vniuocè dictam: vel quæ est prædicatum vniuocum, non autem, apud eos, qui actum materialem adæquatum intellectus arbitrantur esse obiectum; propte-
Maximū ens. rea, quòd huiusmodi actus per se non cognoscitur. Ex hoc patet, quòd si maximum ens intelligitur substantia indiuidua materialis; illam sub proprio conceptu non intelligi: Et cùm infers, quod materia non potest esse in causa, quia addit intelligendi virtutem, *dico*, entitatem materiæ potentialis intelligibilem esse per accidens, atque ita nihil agere
4. *Quare indiuiduum materiale per se non intelligitur.* contra prædicta. *Ad* 4. quidquid cognoscit virtus inferior, cognoscit etiam virtus superior, alio tamen modo; quia nimirum singulare à sensu per se cognoscitur, ab intellectu autem per accidens, & sic cognoscit omne quod cadit sub suo obiecto directè, & per se; alia verò arguitiuè, & consequenter. Itaque singulare materiale per se, & directè

Intellectus intelligit singularia. intelligi non potest: quia vnumquodque cognoscitur, quatenus est in actu, & à materia semotum: quia intellectio fit per abstractionem à materia: sed singulare materiale non est hujusmodi, non quidem respectu sui, sed materiæ, & accidentium quibus coniungitur: non ergo per se intelligitur indiuiduum siquidem materiale non abstrahitur ab hinc, & nunc; ideo non est per se, & directè intelligibile. Verùmtamen quatenus singularia materialia in ratione vniuersali, & specifica conueniunt, ab intellectu percipiuntur; ac de eis in eorum absentia negociatur: at quatenus sunt in esse indiuiduali constituta, sic intellectus reflexè, & per accidens considerat. etenim materia, quæ est
Materia principiū indiuiduationis. principium indiuiduationis, secundùm se est ignota; nec cognoscitur nisi per formam à qua sumitur ratio vniuersalis: ideoque singularia in sua absentia, non nisi per vniuersalia cognoscuntur. Reuera, dum anima humana corpori coniuncta, suum intelligibile apprehendit; ad suum actum considerandum reuertitur, suamque speciem intelligibilem, atque eiusdem originem; atque ita in phantasmatum considerationem; & singularium, quorum sunt phantasmata, sensim atque arguendo descendit. Patet ergo, quonam modo singularia materialia ab intellectu corpori coniuncto, percipi possunt. Verùm quomodo singularia abstracta à materia, vtpote Deus benedictus, & & intelligentiæ, à nostro intellectu intelligantur, in multis locis latissimè disputaui; de singulari autem mathematico, idem potest esse iudicium. Dixi ergo, si intellectus intelligat, singulare, nec ne.

CAP. XIII.

Argumenta contraria.

SVnt nonnulli, qui *contra* prædicta arguere conantur, & quidem non temere, & absque bonis & validis argu- 1.
mentis. Intellectus non intelligit; nisi suum obiectum, quod est vniuersale, vt omnium propemodum est sententia. sed singulare, non est vniuersale: non ergo intelligitur à nostro intellectu. Etenim, quemadmodum se habet sensus ad vniuersale: ita planè & intellectus ad singulare, per conue- *Quòd intellectus non intelligat singularia.*
nientem similitudinem. sed sensus vniuersale nequaquam cognoscit, vt dicitur 1. posteriorum: nec ergo intellectus singulare. nam si intellectus cognosceret singulare; superflueret vtique sensus, & frustra positus fuisset à natura: natura enim, quod per vnum potest, per plura operari non audet, sed id maximè pugnat contra naturæ dignitatem *1. cæl. 45. & 12.*
ergo quod prius Amplius, virtus, quæ non est hic & nunc, 2.
non cognoscit illud quod est hic & nunc; talia enim non proportionantur ad inuicem: cognitio siquidem fit secūdum quandam similitudinem cognoscentis ad cognitū. sed singulare est hic & nunc, intellectus verò abstrahit ab hic & nunc, cùm sit impermixtus: nullam ergo cum singulari cognationis similitudinem habere videtur. hæc & similia dici possunt in fauorem eorum, qui volunt singulare materiale à nostro intellectu percipi non posse. *Sed ad* primum resp.: quòd sub primo intellectus non continetur *Soluuntur argumenta.*
obiecto, ab eo minimè intelligi. Et cum *dicis*, intellectus obiectum esse tantummodò vniuersale: *Resp.* verum esse, hoc quidem sensu, quòd obiectum intellectus comprehendatur ab intellectu, comprehensione vniuersali, veluti si diceremus, obiectum visus esse rem visam; non autem quòd ipsa visio sit formaliter principium mouens visum, sed potius cognitione quæ est visio, obiectum visus cognosci. Vnde à Boetio eruditè dictum est: Vniuersale est, cùm intelligi- *Vniuersale obiectum intellectus.*
tur. Proinde nullum inde sequitur absurdum, vt res quæ singulariter existit, ab intellectu vniuersaliter comprehendatur. Quare etsi singulare, vniuersale formaliter non sit, vt singulare est: illud tamen quod est singulare, secundum esse extra animam vniuersaliter intelligitur. Non ergo illorū probanda venit sententia, qui aiunt, obiectum intellectus vniuersale esse: ita. vt vniuersalitas sit ratio formalis, per quā aliquid intellectū mouet, sicut color quo aliquid mouet visum: propterea, quòd res non sit actu vniuersalis, nisi secundum esse, quod in intellectu obtinet. Porrò, esse rei in intellectu existens, non est obiecti ratio formalis, quæ primo intellectum mouere possit. Sed *dicis*, omne quod intelligitur,

Intellectus intelligit singularia.

est vniuersale. sed singulare ab intellectu intelligitur: igitur singulare est vniuersale, quod est absurdum. *Resp.* omne quod intelligitur vniuersale appellari secundum esse, quod habet in intellectu, atque ita singulare posse vniuersale nuncupari: neque ista sunt opposita, propterea, quod singulare secundum esse materiale, subsistit in esse indiuiduali: secundum autem esse, quo ab intellectu apprehenditur, formam recipit vniuersalis: non quidem in se, sed in intellectu concipiente, atque intelligente. *Ad confir.* negatur similitudo: sensus enim non antecellit intellectui perfectionis, nobilitatisque ordine: ideoque non est necesse, vt idem prorsus, quod & ipse intellectus, intelligat. Intellectus verò, cum sit potentia superior, atque nobilior, cognoscit id quod & sensus; diuerso tamen modo, sicut dictum est. *Ad aliam* confir. negatur consequentia: licèt enim ab intellectu cognoscantur singularia; non nisi tamen mediantibus sensibus: propterea sensuum ministerio deficiente, deficit quoque & scientia: non ergo sensus frustra positi sunt à

Sensus non sunt ociosi.

2. natura. *Ad 2.* virtus intellectiua; quæ non est hic & nunc, id est, quæ non est contenta, nec inclusa in loco determinato, non cognoscit quod est hic & nunc, cognitione quæ comprehenditur hic & nunc, id est, indiuiduali & determinata, sed vniuersali & indistincta, idque ex natura intellectus, qui est abstractus & immaterialis. Hæc autem huiusmodi inter se proportionem habent: quia nimirùm virtus, quæ est hic & nunc, est potentia talis, qualis est actu, quæ non est hic & nunc, quod quidem huic proposito potest esse satis. *Verùm* alij è diuerso arguere nituntur: Quoddam, inquiunt, est indiuiduum abstrahens ab essentia: non enim singulare (quantum ad se spectat) ad existentiam determinatur. eodem quoque modo, nec vniuersale, quod quidem singulare speciei naturam, ac indiuidualem tantummodo complectitur proprietatem: alio modo dicitur singulare, quatenus existit, nihil tamen includens accidentium. tertio dicitur singulare, quod & existentiam complectitur, & accidentia. Sed quouis modorum singulare acceptum, putant ab intellectu percipi posse, idque per se, & ex sui natura, imò quod sit primò intelligibile. etenim singulare est verum ens, quia totam includit superiorum quidditatiuam entitatem, proprietatem quoque indiuidualem, & aliqua etiam accidentia, quæ omnia nõ adimunt, sed potius augent entitatem: igitur per se & primò, ab intellectu nostro percipitur; intelligibilitas enim sequitur entitatem, cùm ens sit obiectum intellectus.

Argumenta contraria.

Triplex singulare.

1.

2. Amplius, à quo non remouetur intelligibilitas, ob rationem alicuius sibi additi; proculdubio est per se intelligibile. sed huiusmodi est singulare, saltem primo modo intellectum, quòd intra sese nihil præter vniuersale complectitur, nisi gradum vltimum actualitatis, atque vnitatis, quæ est indiuidualis differentia; alioquin ipsum vniuersale non esset per se intelligibile: angelus quoq; cùm sit singularis, non esset per se intelligibilis. si enim singulari non competit, quatenus est singulare intelligi: igitur angelus seip-

3. sum nequiret intelligere, quod est falsum. Item, quodcunque aliud à singulari intelligitur, quo ad quidquid intelligibilitatis in eo existentis; nequaquam completè includit: quia nimirùm non includit gradum illum, seu indiuiduam differentiam, qua singulare est singulare. sed ipsum singulare quidquid est intelligibilitatis in omni superiori, completè complectitur, vt dictum est: igitur per se primò, & directè à nostro intellectu percipitur; non autem indirectè, & per accidens. Amplius, intellectus practicus dirigit

4. ad agendum: igitur cognoscit singularia; actus enim sunt circa singularia. etenim si intelligit seipsum: igitur intelligit singulare; ipse enim est quoddam singulare; alioquin aliquem actum non haberet, actus enim singularium sunt: cognoscit ergo singulare, maximè quia cognoscit extrema compositionis, cognoscens compositionem, cùm sit virtus sensu superior. Iterùm, eiusdem naturæ, idem est modus

5. operandi sed anima separata & coniuncta, sunt eiusdem naturæ: habent ergo eundem modum operandi. anima autem separata cognoscit singulare: & coniuncta ergo similiter. Adde, quòd intellectus intelligit speciem intelligibilem, quæ est res singularis, per subiectum singulare indiuiduata igitur directè intelligit singularia. Iterùm, si intellectus angelicus directè ac distinctè singularia intelligit, multò quidem faciliùs intellectus humanus id ipsum efficiet, eò quod est propinquior potentia, ideoque cum intelligibilib maiorem habet propinquitatis affinitatem, ad hæc accedit, quod intellectus dirigit nos in agendis, actus autem sunt singularium. Cognoscit ergo directè singularia.

Intellectus intelligit singularia.

6.

CAP. XIV.

Soluuntur Argumenta.

1. Dici potest ad 1. arg. singulare verũ ens appellari, quatenus verum ens distinguitur contra nihil: quòd si intellexeris verum, nempè ens actu intelligibile; sic singulare ratione suæ materiæ, quæ ignota, & potentia intelligibilis, verum ens dici non potest: potentia enim materiæ diminuit de ratione entitatis sic dictæ, & consequenter de ratione intelligibilitatis. *Ad 2.* dico, non aduersari singulari intelligibilitatem, seu intelligi ab intellectu humano;

Quomodo singulare sit verum ens.

2. sed id ei accidere, propter materiam cui coniungitur; quia nihil intelligitur, nisi immaterialiter intelligatur. *Ad 3.* ex

3. illo argumento sequitur oppositum: ex hoc enim quod singulare, non nisi in vniuersali, in potentia, & incompletè includitur, & eius intellectio terminatur ad vniuersale primò; rectè inde sequitur, singulare non esse per se primò intelligibile. Sed *dices*, si singulare primò non intelligitur: nunquam ergo intelligitur. Consequens est falsum: quia saltem reflexè intelligitur. Conseq. patet, quia si primò nõ intelligitur: igitur per aliquod additum. Sed rursus de illo addito, si primò, & per se, an per aliud intelligatur, quispiam sciscitabitur: non quidem per aliud; alioquin esset processus in infinitum. sed illud additum est singulare: igitur primo intelligitur. *Resp.* singulare per additamentum, quod est singulare, non intelligi, sed potius per naturam specificam, siue per quidditatem rei materialis, quæ cum intelligitur in singularibus, per modum iam dictum, singularia intelliguntur à nobis. *Ad 4* dico, particularis o-

Quomodo primo intelligatur.

4. perabilis electionem syllogismi intellectus practici, vt dicitur 7. *eth*: conclusionem esse: ex vniuersali autem propositione, non nisi mediante aliqua singulari propositione assumpta, directè concluditur singularis. quare vniuersalis ratio intellectus practici, cum non moueat, vt dicitur 3. *de anima*, nisi mediante particulari apprehensione sensitiuæ partis, non est quod aliquis dicat, intellectum rectè intelligere singulare. Et cum infers, quod intellectus intelligit seipsum: dico singulare non repugnare intelligenti, in quantum est singulare, sed potius quatenus est materiale, vt dictum est. virtus præterea superior eminention modo cognoscit: quia nimirum sensus materialiter, & concretè cognoscit, quod est singulare directè cognoscere: intellectus verò immaterialiter, & abstractè, quod est vniuersale intelligere. quare vniuersale directe, singulare autem indirecte, intelligere dicitur. *Ad 5.* maior vera probatur cæteris paribus, nempe, vt illæ potentiæ eodem modo intelligant, quod plane proposito non conuenit: propterea, quod intellectus corpori coniunctus, per abstractionem ab hic & nunc intelligit; separatus autem à materia, habet aspectum liberum: de qua profecto intellectione, paulò post erit nobis disputandum. *Ad confir.* dicendũ, speciem intelligibilem bifariam intelligi posse: vno quidẽ modo, quatenus est quædam res de genere qualitatis, atque ita per se, & directe à nostro intellectu percipitur, quia speciei habet rationem: alio autem modo, quatenus est id, quo intellectus in suum fertur obiectum: & sic vicem subit singularis subiectiue: obiectiue autem, siue repræsentatiue, vniuersalis, quo quidẽ modo cognoscitur indirecte. Adde, quod licet sit in materia, non est tamẽ cõposita ex materia, & forma: omne autem tale directe intelligitur. *Ad 6.* negatur similitudo: angelus enim per speciem innatam, aut influxam à radio diuini luminis, non per speciei abstractionem à phantasmatibus, intelligit. Patet ergo, quonam pactu indiuiduum materiale directe, & propriam speciem à nostro intellectu nequaquam intelligi potest. Sed dicet aliquis, si intellectus hoc modo intelligit singularia, & illa sunt infinita: igitur intelligit infinita: Respondeo, potentiam proportionem habere cum suo

Immateriale intelligitur.

5.

Species intelligibilis quomodo sit singularis.

Intellectus non intelligit infinita.

obie- *Rationis*

Intellectus intelligit futura. obiecto. cum vero obiectum intellectus non sit infinitum in actu, quia in rebus materialibus non inuenitur infinitum in actu, sed solummodo in potentia, quatenus vnum succedit alteri, vt dicitur 3. *phys.* ideoque in nostro intellectu, non inuenitur infinitum in actu: sed in potentia potius, nempe accipiendo vnum post aliud: neque enim tot semel complectitur, & capit, quin possit plura capere, & complecti. Amplius, actu infinita capere non valet, eo quod id cognoscit, quod per vnam speciem cognoscit: infinitum autem vnam speciem non habet, alioquin totius haberet rationem, & perfecti; propterea non potest intelligi, *3. phys.* nisi accipiendo partem post partem: infinitum siquidem est, cuius quidditatem accipientibus, semper est aliquid *Infinitum non potest cognosci.* extra accipere. Quare infinitum actu cognosci non potest, nisi omnibus ipsius partibus numeratis, quod fieri non potest. De infinito quoque in habitu, idem potest esse iudicium: nostra siquidem habitualis cognitio, ex actuali consideratione proficiscitur, vt philosophus testatur. 3. *eth.* Quam ob causam infinitorum habitus secundum distinctam cognitionem nobis inesse non potest, nisi omnibus infinitis consideratis, atque intellectis, ea numerando secundum cognitionis successionem, & ordinem, quod certè pro impossibili habetur. porrò, quomodo infinitum sit incognitum, dictum in 4. Pymandri, vbi de infinito ex *Quare intellectus noster non cognoscit infinitum.* professo locuti sumus. Et reuera, repugnat infinito eatenus causare sui speciem adæquatam, quia semper habet rationem partis, & imperfecti: quoniam semper est extra aliquid sumere: proinde non totum concurrit ad sui speciem producendam: inde est, quod adæquatam sui speciem producere nequit. Repugnat ergo infinito, vnica specie naturali nostro intellectui repræsentari, eo quod causatur à rebus: infinitæ autem res, vnam speciem habere nequeunt distinctam, & proportionatam respectu nostri intellectus. Sed dicet aliquis, si noster intellectus intel-*Argumenta.* ligit Deum intelligit ergo infinita: Deus enim excedit omnia infinita.

1. Adde, quod si natus est, siue aptitudinem habet cognoscendi genera, & species: si quorundam generum sunt species infinitæ, sicuti sunt numeri, proportiones, & figuræ: ergo noster intellectus pôt cognoscere infinita.

2. Amplius, vna species intelligibilis, non est alteri speciei impedimento, quo minus plures habitu in intellectu existere queant, sicut vnum corpus, aliud impedit, vt plura simul in eodem loco corpora esse non possint: infinitorum ergo scientiam in habitu, noster intellectus habere potest, præsertim cùm nõ sit virtus materiæ corporalis, sed potius *Soluuntur argumenta.* videtur esse potentia infinita. Dico ad 1. Deum infinitum appellari, instar formæ, quæ aliqua non definitur seu terminatur materia: infinitum autem in rebus materialibus à

1. priuatione formalis terminationis nuncupari. Cùm verò forma, ex sui natura, notitiam afferat, materia autem sine forma, ignorationem sui; inde fit, vt infinitum materiale, secundùm se, sit ignotum; formale autem, Deus scilicet, benedictus, notum; tametsi nobis in hac vita degentibus, sit incognitus; cuius post hanc vitam, claram habituri sumus visionem, non tamen comprehensionem, non ergo est simile, quòd si intellectus noster, post præsentis temporis spatium, Deum clarè sit intellecturus, in hac vita positus, infinita actu, seu habitu cognoscere possit. *Ad confir*, quoniam intellectus humanus aptitudinem habet, per abstractionem à phantasmatibus cognoscendarum specierum; idcircò eorum numerorum, atque figurarum, capere dicitur species, quarum imagines perceperit. Sed quoniam infinitorum imagines actu, seu habitu capere nequit, nisi fortasse vniuersaliter, & confusè, propterea non est admittenda consequentia, quod scilicet cognoscat

2. infinitos numeros, & figuras. *Ad 2.* negatur similitudo: species enim intelligibiles nostrum successiuè intellectum subingrediuntur, quia multa simul non intelliguntur. hac *Intellect⁹ quomodo est infinitus.* de causa finitæ sint species intellectui humano, quibus intelligit, necesse est, cuiusmodi non est similitudo de corporum pluralitate: propterea, quòd si plura essent in eodem loco, non ob id tamen, locum successiuè subintrarent, vt *Intellect⁹ an intelligat contingentia.* per huiusmodi subintrationis successionem, numerarentur locata. *Ad confir*. virtus nostri intellectus dicitur infinita, quia non determinetur per materiam corporalem: non autem dicitur infinita, quia actu, vel habitu potest infinita intelligere. Post hæc quærendum nobis est, an intelligat contingentia: cui quæstioni dictum est à prudentibus. contingentia quidem in particulari per sensum, in vniuersali vero per intellectum apprehendi, id est, percipi à sensu directè, indirectè autem ab intellectu; siquidem necessarium, quoad cognosci, ad intellectum spectat, contingens autem ad sensum; contingentia enim in rebus sensibilibus, materiam, quæ est principium indiuiduationis sensibilium; necessitas verò, formam omnis vniuersalitatis fundamentum sequitur. Reuera, materia, vt materia est, contingentiæ, atque indiuiduationis radix nominatur; forma verò, vt forma, necessitatis, & vniuersalitatis fundamentum. Contingentia autem indiuiduis materialibus, in genere sensibilium, de quorum cognitione quæstio proposita est, primo attribuitur; propterea hoc non impedit, quo minus rebus immaterialibus insit contingentia, secundùm esse quidem in voluntate, in vniuersalibus autem secundùm rationem. Est autem contingens, vt dicitur 5. *Contingens.* met. quod potest esse, & non esse: necessarium quòd impossibile est aliter se habere. Sumitur autem interdum necessarium pro complexo, quatenus distinguitur contra contingens, & inesse; vt dicitur in libro de interpretatione: aliquando autem pro incomplexo, vtpote pro Deo *Necessarium quadruplex.* qui est, & non potest non esse. Alij distinguunt in necessarium simpliciter, & ex conditione: vel in necessarium secundùm consequens, quod est, & non potest non esse; vt de quolibet dicitur esse, vel non esse; & necessarium secundum consequentiam, quod est necessarium ex suppositione; vt omnis qui currit, mouetur. Itaque contingentia, & necessitas entium, reales, non logicæ differentiæ, diuersas habent radices; quippe quia contingentia, ex poten-*In quibus est contingentia.* tia, necessitas vero ex actu, originem habet. Quam ob rem in istis inferioribus, in quibus plurimum inuenitur potentiæ, maximè viget contingentia: in superioribus vero, quia minimũ est potentiæ, idcirco minimum inuenitur contingentiæ; & secundum quid potius, quàm simpliciter, propter alicuius potentiæ admixtionem: vnde actus purus, ab omni contingentia liber est omnino. In rebus autem materialibus, potentia est proprietas, siue substantialis materiæ differentia: actualitas autem sequitur formam. Quam ob causam, necessitas ex forma, contingentia autem ex materia oritur: materia autem cum sit ex se ignota; non habet, quo directè eius potentia, & consequenter eius contingentia à nostro intellectu percipi possit: forma autem, quoniam est actus, & cognitio fit per actum, directè necessaria, quæ à forma proficiscuntur, ab intellectu nostro percipiuntur.

CAP. XV.

Intellectum humanum non cognoscit futura.

DEinceps non temerè à quibusdam quæritur, an intellectus noster cognoscat futura; propterea, quòd, *Cognitio futurorũ.* authore Augustino anima nostra quandam vim sortis habere dicitur, vt ex sui natura possit futura cognoscere; propterea, quando à corporis sese abducit retrahitque *12. confess.* sensibus, & ad sui puritatem reuertitur, notitiæ fit particeps futurorum. Et hæc quidem sententia probatur platonicis, animam ab idearum participatione, rerum cognitionem accipere, asserentibus: insitas enim esse asserunt animæ humanæ, à summo omnium opifice Deo, omnium effectuum vniuersales causas, sed ab illorum vsu corporeæ molis commercio præpediri, cùm vero à sensibus amouetur, tunc percipere posse futura arbitrantur. vnde Plotinus, *Cur*, inquit, *talia tantaque possidentes, nequaquam animaduertimus hæc habere, sed plurimum seorsum à talibus actionibus otium agimus? quoniam ratio & imaginatio nobis ad opposita dinorum, & varia distrahuntur. oportet autem, si quando ita præsentia animaduersuri simus, vt vim ipsam animaduersoriam ad interiora conuertamus: operamque demus, vt ibi tota prorsus intendat, perinde ac si quis affectans vocem vnquam præ cæteris haurire, à cæteris se vocibus segreget, ad vocemque omnium optatissimam* *Enn. 5. lib. 1. c. 12.* *porrigat aures, quando propinquet: sic itaque hic oportet dimissis omnibus, quæ sensibus instrepunt, perque sensus animum interpellant, ad puram simplicemque mentem reuerti.* Ad hunc etiam modum

Anima separata à corpore potest aliquid intelligere. hæc ille. Animus ergo à corpore liber, aliquid naturaliter intelligat necesse est. Sanè, manente in animo à corpore libero specie intelligibili obiectum repræsentante: profectò illius obiecti potest & intellectio haberi sed in animo à corpore separato, perseuerat species intelligibilis, quippe quæ in subiecto spirituali, & incorruptibili recepta, non amplius dependet à phantasmate: igitur

2. Ratio. aliquid naturaliter potest intelligere. Amplius, non maior videtur esse animi separati dependentia à phan-

3. tasmate, seu phantasia, quàm sit ipsius phantasiæ à sensu. sed phantasia in actum prodire valet, etiamsi obiectum defuerit, speciemque semel receptam conseruaret: igitur eodem modo intellectus potest sine phantasmate intel-

4. ligere. Iterum, forma subsistens naturaliter separabilis, potest operari, & quidem propriam operationem, absque eo à quo separatur, & quo non existente, potest in esse manere: sic enim docet philosophus: quod si non sit aliqua

1. de ani. operatio animæ propria, non contingit ipsam separari: habet ergo aliquam propriam operationem, nempè intelligere, etiam corpore non existente: igitur quod prius.

Intelligere propria animi operatio. Reuera, non paruum esset absurdum, vt anima post mortem propria operatione priuetur: id enim tueri conantur, qui animam simul cum corpore interire arbitrantur, quorum sententia in principio huius iam explosa cernitur. Amplius, anima separata à corpore, est substantiæ spiritualis liberæ à materiæ compedibus, & absolutæ, non longè à natura angeli distantis. Quare, sicut angelus notitiam suam ab obiecto accipit sibi naturaliter cognito, sicut à causa partiali intellectui coagente, & no-

Nouas notitias potest anima habere. titiam abstractiuam per speciem ab obiecto; ita & anima separata eodem modo nouas potest notitias acquirere. etenim, quod ad actum intelligendi concurrit, veluti id quod sibi simile reddit; proculdubiò est illius effectus causa effectiua: sicut id, quod concurrit ad generationem alicuius producendam. sed huiusmodi est obiectum in actu intelligendi: potest ergo anima separata nouas notitias acquirere. Reuera, actiuo, & passiuo sufficienter approximatis, sequitur effectus, præsertim, quando agēs naturaliter agit sed in anima separata possunt hæc omnia inueniri: potest ergo obiecti prius ignoti cognitionem acquirere. nā si intellectus agens cum obiecto, est efficax speciei intelligibilis causa: nihilo ergo minus cū obiecto sine phantasmate, potest eundē effectum producere; nihil enim est in phantasmate, à quo producitur species, quod quidem in re, cuius est phantasma, inueniri non possit: intellectus siquidem possibilis, est sufficienter receptiuus agens ad agendum, præsentia obiecti. quid ergo potest

Cognitio intuitiua. impedire intellectionem nouæ notitiæ? De cognitione autem intuitiua, idem potest esse iudicium: causæ enim illæ, sufficientes sunt ad intellectionem, siue cognitionem intellectualem producendam; nempè obiectum præsens in actuali existentia: intellectus agens & intellectus possibilis: phantasma namque non sufficit, pro cognitione intuitiui obiecti producenda; quandoquidem & rem præsentem, & non præsentem, & existentem, & non existentem præsentandi habet virtutem. Quare, cùm rei iam in propria existentia præsentis cognitionem parere nequeat; non est quod aliquis contendat, sine phantasmate cognitionem intuitiuam fieri non posse. Porrò, huiusmodi cognitio intuitiua, potest esse intellectiua, alioquin de alicuius obiecti existentia, intellectus esset ambiguus, & anceps: per speciem autem præsentem haberi non potest, ob eam profectò causam, quæ phan-

Vnde sit illa cognitio. tasmati est attributa. Quam ob rem, sicut anima absque phantasmate existens separata, materialia, & quidem naturaliter intelligere potest; ita & eorum nancisci potest notitiam. Neque necessitas vlla compellere potest, vt ad influxum specierum, à Deo, vel ab angelis immissarum, sit recurrendum, pro huiusmodi cognitione in intellectu à corpore separato, tuenda, atq; conseruanda: sufficiunt enim, ad id oneris sustinendum, potentia disposita, præ-

Noua notitia. sentia obiecti, sufficienter præsentis: propterea, quòd si hæ efficacia sunt, vt in memoria verbum pariant, haud dubium, quin hoc idem præstare possunt, respectu nouæ notitiæ, seu verbi conquirendi. nam si vilior semper habita est ea natura, quæ suam nequit naturalem operationē exercere, aut si aliquam, & eam quidem viliorem; talis profectò anima humana meritò haberi posset, si non nisi per aliquem specialem influxum, in suam naturalem operationē prorumpere posset. Quomodo ergo anima à corpore separata, potest aliquid noui acquirere, & intelligere, dixi. Anima separata intelligit.

CAP. XVII.

Argumenta contraria.

POsset aliquis *contra* supradicta sic arguere: Amoto ab anima humana, quod prius, & essentialiter illi competit, amoueatur necesse est ab ea, & quod ei tribuitur per aliquod posterius: & hoc quidem videre est in omni genere: sed prius competit animæ humanæ, idque per essentiam, corpus informare, quàm intelligere: esse enim formam corporis, ad eius pertinet definitionem essentialem: quia anima est forma corporis, intelligere aūt ad suā potentiā: quare, si primum ab anima abstuleris humana, auferre te oportebit, & secundum. Amplius, si intellectus hominis à corpore separatus absque phantasmate naturaliter intelligere potest: non ergo corpori coniunctus, opus habet, vt in intelligendo phantasmata speculetur. quod enim est tale per naturam, vbicunque fuerit, necesse est, vt sit tale. sed hoc apertè pugnat contra philos. doctrinam, intelligentem oportere phantasmata speculari, efficacissimè docentis: ergo Sanè, quod melius est, atque præstantius, semper est rebus à natura tributum. sed intelligere sine phantasmate, est nobilius, partim quia angelis cōpetit, quorum intelligere est nobilissimum: id ergo intellectui corpori coniuncto, à natura tribuendum. atqui in corpore positus, sine phantasmate nequit intelligere: igitur in malum, & non in bonum illius cedit corporis coniunctio, quod est absurdum, alioquin non esset naturalis: quæ enim sunt à natura, carent culpa, quia ab intelligentia diriguntur non errante: ergo quod prius. Amplius, si sensitiua anima, vegetatiua, atque intellectiua, sunt vna in homine substantia, vnaque forma substantialiter, vt dictum est supra & anima sensitiua separata, sentiendi caret officio de intellectiua quoque idem potest esse iudicium. Reuera, si posset intellectus separatus intelligere, tunc quidditas rei materialis, & sensibilis, non esset eius adæquatum obiectum: quidditas enim huiusmodi non immutat, aut mouet intellectum sine sensu, & imaginatione, quæ profectò omnia animo à corpore libero, minimè concedi possunt. sed quidditas rei materialis, vt dictum est paulò antè, est obiectum adæquatum intellectus coniuncti: ergo quod prius. Item, quod animus separatus nequeat sibi nouam comparare doctrinam, alioquin frustra corpori coniungeretur, si posset separatus sine phantasmate naturaliter intelligere: neque enim anima est propter corpus, sed potius corpus propter animam, quia nimirum imperfectum est propter magis perfectum. vnitur ergo corpori ob sui perfectionem acquirendam, nempè, vt per sensuum ministerium, & vsum, varietatem acquirat scientiarum: quod certè nequaquam necessarium foret, si separata naturaliter sine phantasmate posset intelligere. Iterum, ab extremo in extremum non fit transitus, nisi per medium. sed esse sensibile, siue sensatum rei sensibilis, & intelligibile, siue intellectum, sunt duo extrema, quorum medium est esse imaginatum. sed animus separatus caret huiusmodi medio: careat, necesse est, & altero extremorum: siquidem obiectum aliquam habet cum potentia cognationem, conuenientiam, atque affinitatem, quæ planè inter obiectum materiale, & potentiam à materia liberam omninò haberi non potest: ergo quod prius. Iterùm, intellectus humanus medium obtinet inter substantias spirituales, & cœlestes, & substantias puræ corporeas: quippe qui, sicut dicitur in libro de causis, creatus est in horizonte æternitatis: igitur nouarum scientiarum cognitiones sibi comparare non valet. vnumquodque enim medium, quo magis ab vno secedit extremo, eò magis proximat ad alterum. Quare, quemadmodum intellectus corpori coniunctus, à sublimibus, altissimisque causis recedens,

Anima separata intelligit.

corporalibus miscetur, quia est actus corporis, ita profectò corporeis rebus exutus, superioribus intendit, à quibus multarum rerum cælico influxu recipit, & acquirit. non ergo reliqua est ei virtus, aliquid noui sibi compa-
7. randi. Amplius, si intellectus huiusmodi alicuius rei incognitæ notitiam sibi parare posset; pari quoque ratione, & cuiuslibet, atque ita, & distantiæ locali obiecti, quod plane Augustino *in lib de cura pro mortuis* nequaquam probatur, vt clarè docet, animas à corporibus liberas latere, quæ apud mortales aguntur. Non ergo aliquid noui potest acquirere.

CAP. XVIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. tota maior est ambigua: non enim prius animæ competit informare corpus, quàm intelligere; nisi respectu præsentis vitæ, non autem absolutè: propterea non est necesse, vt hoc amoto alterum pereat, nisi volueris dicere, post exitum à corpore, eam minimè subsistere, quod est à vera philosophia quàm maximè alienum. Cùm ergo anima intellectiua sit per se subsistens, vt dictum est supra, igitur à corpore seiuncta, potest naturaliter intelligere, præsertim cùm
2. clariùs veritatem intueatur. *Ad* 2. consequentia est falsa, propterea quod intelligere cum phantasmate, homini ex culpæ suæ pœna acciderit, authore Augustino, quod philosophum latuit, quippè qui alium intelligendi modum aliquo experimento non didicerat. Adde id illi competere ex ordine potentiarum, pro status præsentis ordine conseruando, non autem absolutè, ita vt sine phantasmate intelligere nequeat. nam etsi ad animæ perfectionem faciat humano corpori coniungi; in eo tamen non consistit ipsius ratio intelligendi, nisi, sicut dictum est præsentis vitæ ratione. *Ad confirm.* dico, non in malum, sed in bonum totius hominis animam corpori vniri, vt merita vtique acquirere possit bonorum operum, quibus vitam æternam obtinere posset: artium quoque atque scientiarum vsus, ad humanam vitam tuendam, denique ad totius orbis complementum. Porrò, animam corpori vniri propter melius, bifariam potest intelligi: vno quidem modo propter melius sui: alio autem propter melius compositi, veluti partes sunt propter bonum totius, cuius esse & perfectio sine earum vnione haberi non potest: semper ergo natura operatur quod melius est: sic & angelo dedit intelligere sine phantasmate, & animæ à corpore solutæ, coniunctæ autem cum phantasmate, siue propter primæ culpæ pœnam, siue propter potentiarum ordinem, siue propter aliqua huius vitæ emolumenta, vt dictum est. Quidam verò tuentur, animam corpori vniri propter bonum sui: quia materia est propter formam, & corpus propter animam: vnde fit, vt modus intelligendi cum phantasmate, sit illi naturalis, sicut & corpori vniri: esse vero separatam à corpore, est præter eius naturam, similiter & intelligere sine phantasmate; ideoque corpori coniungitur, vt secundum suam naturam operetur. Quare, licet intelligere per conuersionem ad superiores substantias, sit simpliciter melius; homini tamen est præter naturam, propter naturalem quam habet ad corpus vnionem: nam quemadmodum ignis motu suo naturali, sursum mouetur, supra verò suam naturam, quando mouetur circulariter, ad motum diurnum, qui planè motus ei competit; quia naturam participat cœlestem, eò quòd primatum obtinet inter cætera elementa, semper enim supremum infimi attingit infimum supremi: ita & anima intellectiua, naturali quidem intellectione, intelligit per conuersionem ad phantasmata, supra verò naturali, per conuersionem ad superiora, propterea, quod est suprema forma in materia existentium, secundum sui supremum participans aliquid de separatarum substantiarum natura: idque sibi vendicat velut proprium & connaturale. Quare primus intelligendi modus dicitur naturalis, secundus verò præterna-

Intelligere sine phantasmate.

Quare anima vnitur corpori.

Naturale duplex.

Duplex modus intelligendi.

turalis, quatenus scilicet est pars totius, siue coniuncti. Etenim in omnibus substantijs intellectualibus à diuini luminis influxu, virtus dependet intelligendi, secundum magis, & minus, accessum vtique, & recessum ab illo primo lumine: hinc est, quod primum lumen omnia videt, suo quidem lumine essentiali: alia verò lumina, quò illi proximiora sunt, eò per pauciores, sed magis vniuersales, & virtuosiores formas intelligunt, remotiora autem, & inferiora per plures, sed minus vniuersales, & efficaciores. Quam ob rem, si inferiores illæ substantiæ, siue lumina, per eadem sicut & superiores intelligerent formas, cum non parum polleant virtute naturæ, atque efficacia in intelligendo, procul dubio de eisdem rebus confusam, & minus distinctam cognitionem caperent. Quoniam autem anima humana in spiritualium substantiarum ordine, infimum locum obtinet, idque ad pulchritudinem vniuersi, quæ diuersis rerum gradibus perficitur, atque conflatur, hac de causa non eundem habet cum angelis modum intelligendi, per formas scilicet vniuersaliores, & pauciores, ne eius cognitio esset confusa, & in communi, non autem propria, atque distincta, idque propter ipsius debiliorem naturæ conditionem, ad vniuersalia illa intelligenda. Propter melius igitur, anima humana corpori coniuncta est, vt scilicet per conuersionem ad phantasmata intelligeret, tametsi separata alium habeat intelligendi modum, ordinemque hæc illi. *Ad* 3. negatur similitudo: nam etsi 3.
sensitiua in homine, sit naturaliter separabilis, sicut & intellectiua, proxima tamen potentia sensitiua, siue sentiendi minimè separari potest, propterea primo ad coniunctum spectat, cuiusmodi non est proxima potentia intelligendi. Quam ob causam, anima intellectiua in suam operationem prodeundi, depromendique habet libertatem, per huiusmodi potentiam sic dictam, sensitiua verò nequaquam. *Ad confirmat.* dico, quidditatem rei materialis, siue sensibilis, respectu ordinis præsentis vitæ, primum esse nostri intellectus obiectum, & quidem originis primitate, in quo necesse est intelligentem phãtasmata speculari, non autem intellectus separati. Et cum *dicis*, quidditatem materialem, non nisi mediante imaginatione, & sensu, intellectum mouere posse. *Resp.* id certè veritatem habere in intellectu coniuncto, non autem in intellectu separato: alioquin mentes cælicolarum, huiusmodi intelligendæ quidditatis, virtutem non haberent, quia illis imaginationibus sensuum carent, quod est tamen à veritate doctrinæ, veræque philosophiæ, quam alienum, & peregrinum. Cæterùm, quidditas rei materialis, non dicitur primum, & adæquatum intellectus obiectum humani, absolutè, & simpliciter: nec quidem primitate originis: alioquin pro omni, statu intellectus, opus esset phantasmata intelligere. quod est falsum: siquidem intellectus hominis beatitudinem suam consequitur formalem per visionem Dei, quæ plane ad diuinam essentiam, & non ad quidditatem materialem terminatur, & quidem immediatè, veluti ad suum primò cognitum, quod est ratio alia cognoscendi, notitia vtique, quæ habetur in verbo: neque primitate adæquationis, aliter fieri non posset, vt intellectus humanus aliquod immateriale cognosceret, quod est falsum, quandoquidem animæ beatorum, Deum, & angelos cognoscant. consequentia patet: nam quemadmodum visus non potest videre aliquid, quod caret colore, ita intellectus humanus aliquid intelligere non posset, quod careret quidditate materiali, si ipsius esset adæquatum obiectum. neque primitate perfectionis, eò quòd quidditas materialis non sit intellectus humani obiectum perfectissimum, sed Deus benedictus. Est ergo primum obiectum, primitate originis intellectus tantùmmodo coniuncti. *Ad* 4.
4. patet ex supradictis responsio; non enim frustra anima humana corpori vnitur, sed propter iam dictas rationes.
Ad 5. maior falsa esse comprobatur de transitu intelle- 5.
ctus, quippe qui potest Neapolim, & mox Romam, sine aliquo medio loco intelligere. esse præterea imaginatum, siue sensatum, ad intellectum pertinet coniunctum tantummodo, non autẽ ad intellectum à corpore absolutũ, & liberum. *Ad confir.* dico, nõ esse necessariã inter obiectũ & po-

Anima separata intelligit.

Virtus intelligendi à Deo.

Quare anima huma. non intelligat per causas vniuersales.

Quidditas rei materia. in quando sit obiectũ intellectus.

Primitas originis.

Primitas adæquationis.

Primitas perfectionis.

Reminiscimur post mortem.

& potentiam similitudinis conuenientiam, seo commensurationis proportionem: alioquin hæc materialia à summo omnium opifice, & mundi parente intelligi non possent: sed imitationis, seu habitudinis, inter intelligibile, & intellectum sufficere. *Ad 6.* anima humana non
6. est sic media creata, quin separata existens, corporalia, ac materialia nequeat intelligere. Et cum dicis, eam corpori coniunctam sine phantasmate intelligere non posse, iam dixi, ex pœna culpæ primorum parentum potius, quam ex suæ primæ originis ordine, id accepisse dispendij, naturæq; defectum, namque post communem omnium resurrectionem, non erunt hæc ministeria necessaria, quia abolita erit in electis omnis erroris, culpæque rubigo. *Ad*
7. 7. cognitio animæ intuitiua, atque naturalis, rem nequit videre in quauis loci distantia seu situs positam, nisi in loco medio, & proportionato collocatam: eodem quoque modo, & eiusdem rei repræsentatiuam speciem. verumtamen huiusmodi specie acquisita, rem illius intelligit sine vllo prorsus delectu locorum, & naturalis existentiæ. Itaque animum separatum à corpore, non quidem per species innatas intelligere, quidam arbitrantur, more vtique angelorum: neque per species à sensibus abstractas, organis sensus, phantasia, imaginatione, quibus abstrahuntur species intelligibiles, carent enim: neque enim per species priùs abstractas, & acquisitas, sed per species à diuino dilapsas, immissásque lumine. Alij verò opinantur intelligere, vt dictum est, per species priùs partas, ac etiam de nouo acquirendas. Alij autem dicunt, animum hominis ob sui simplicitatem, libertatemque, sensibilia exteriora, interioraque omnia cognoscere, quæ prius nouerat, dum apud mortales, corpori coniunctus, vitam ageret, idque per potentiam intellectiuam, quæ planè omnia cognita nobis erunt perfectè quod transitum præsentis vitæ.

Vna opinio Thomæ.

Scotus.

Bona,

CAP. XIX.

Reminiscimur post mortem.

Duplex memoria.

POsthæc, loquendum nobis est de memoria intellectiua, & an reminiscimur post mortem: præcedenti enim congruit speculationi, & non parum affert vtilitatis ritè speculantibus. Est autem duplex memoria: vna quidem sensitiua specierum, intentionumque sensibilium conseruatrix: altera verò intellectiua, quæ est pars imaginis diuinæ, ad quam factus est homo, & intelligibiles species conseruat, de qua præsens erit sermo, & veritatis inquisitio. Porrò, potentia intellectiua, respectu comparationis habitus ad actum, & memoria dicitur intellectiua, & intellellectus, siue intelligentia: eadem enim est potentia idem habens obiectum, sed diuersis actibus distincta. nam & intellectus possibilis, memoria appellatur: quia species intelligibiles actu conseruat, quibus ipse intellectus in actu primo constitutus, ad actum secundum depromendum proficiscitur; vnde & intellectus, siue intelligentia nuncupatur; eò quòd huiuscemodi speciebus actu vtitur, & per eas actu considerat, qui profectò est illius actus secundus, considerare scilicet. Eadem ergo potentia intellectiua, memoria dicitur intellectiua & intellectus possibilis, & intellectus in habitu, & intellectus in actu, & intellectus adeptus, de quibus paulò antè locuti sumus. Differt autem à memoria sensitiua, primum quidem, quia est virtus illa organica, in posteriori cerebri parte posita; ista verò non est virtus organica, nec aliquo determinato corporeo organo, suas exerit vires recordandi: deinde memoria sensitiua, ad sui corrumpitur organi corruptionem: intellectiua verò minimè. Per accidens autem in hac vita intellectus sensuum, tum interiorum, tum exteriorum perturbatione præpeditur, quòd minus suo non fungi possit officio, interiorum præsertim, vt videre est in phreneticis, & mente captis, quorum certè interiores sensus, & confusi sunt, & non parum impediti, & perturbati. Remanet itaque memoria intellectiua post mortem, species intelligibiles conseruans: quia locus, & arca est intelligibilium specierum. nam si receptum est in recipiente per modum recipientis, memoria verò intellectiua, est incorruptibilis:

Memoria intellectiua

Differentia inter vtrāque memoriam.

incorruptas ergo seruat species intelligibiles, quas recipit. propterea præclare dictum est ab Auicenna magis ab anima separata, quam coniuncta clariùs veritatem cognosci. Amplius, rerum sensibilium species memoria conseruat sensitiua, intellectiua autem intelligibilium, quibus intelligit & vniuersaliter abstrahit, à loco & tempore, ceterisque conditionibus indiuiduantibus. Iterum, memoria sensitiua ab alijs sensibus interioribus est realiter distincta, memoria autem intellectiua nequaquam: vnde memoria, & intelligentia, sunt diuersæ vires, non autem diuersæ potentiæ, eò quòd ambæ sint in parte rationali intellectiua; intellectus autem occupatus in acquirendo, memoria autem in conseruando, siue memoria in offerendo, intellectus autem in dijudicando. Præterea, memoria sensitiua non est pars imaginis, ad quam conditus est homo: imago enim ad animæ spectat essentiam, quæ per eiusdem potentias exprimitur, abstrahens à temporis locisque conditionibus indiuiduantibus. Côtrario autem modo se habet memoria sensitiua, ideoque ad imaginis rationem diuinæ non pertinet. Vnde dicit sanctus *Augustinus de trinita. capit.* 14. Ea mens est imago, quo potest esse capax Dei, per cognitionem scilicet, & amorem. sed Deus non capitur ab anima, nisi ametur; neque amatur, nisi intelligatur; neque intelligitur, nisi præsens in anima habeatur. sed primum pertinet ad voluntatem, secundum verò ad intelligentiam, tertium ad memoriam. Est autem quædam veritatis memoria innata, quædam verò acquisita. Et prima quidem est intelligentiæ, & voluntatis principium: est enim primæ impressæ vis conseruatiua veritatis, ex qua primæ veritatis generatur intelligentia; ex ambabus autem amor eiusdem primæ veritatis. Memoria ergo est generans, intelligentia genita, amor verò procedens. Memoria autem acquisita, quò ad fieri, ex intelligentia & voluntate dependet; atque ita intelligentia, veritatem generans patri attribuitur: voluntas verò genita, filio: Spiritui Sancto memoria ex vtroque procedens. Proinde intelligentia in anima docentis, voluntas verò imperantis, denique memoria officio fungitur ministrantis: verumtamen quòad esse, est veritatis principium, intelligentiæ, atque voluntatis. In his ergo tribus consistit ratio trinitatis: propterea huius imaginis admonemur, Mathei 22. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo; ex intellectu, scilicet, sine errore; ex tota anima, ex voluntate sine contradictione, ex tota mente, ex memoria sine obliuione: vnde Deus erit intelligentiæ gratiæ plenitudo, voluntati multitudo pacis, memoriæ autem continuatio æternitatis. Itaque anima rationalis suis potentijs Deum trinum, & vnum præseferens, illius imago nominatur, propterea, quòd in ea est vnitas essentiæ, & actuum pluritas, in quibus distinctio, ordo, habitudo, atque origo bellissimè, aptissimeque diuinæ imaginis præseferunt insigne: ex memoria namque, veluti ipsius proles, intelligentia oritur: siquidem tunc intelligimus, cùm eius, quæ est rei in memoria, in acie intellectus similitudo resplendet, atque resultat, quod profectò verbum nominatur: ex memoria autem, & intelligentia, amor, tanquam nexus amborum spiratur. vnitas, & principium patri: veritas, & sapientia filio: spiritui sancto, bonitas, & charitas attribuuntur. vnitas ad memoriam spectat, veritas ad verbum, charitas verò ad amorem: de quibus omnibus in secundo Pymandri abundè copioseque disputaui. Itaque, memoria intellectiua remanente, remanent quoque species rerum, quas hauserat, dum corpori esset coniuncta: atque ita fit, vt post mortem, rerum recordemur præteritarum, quas in hac vita gessisse meminimus. Sanè, omnibus propemodum persuasum est prudentibus, humanæ vitæ necessariam esse præteritorum memoriam, alioquin prudentia, moralium virtutum auriga, à nobis haberi, obtinerique non posset, est enim præteritorum recordatio. Insuper, virtute prædit, suarum virtutum iustissima præmia minimè perpendere possent, nec improbi suorum scelerum pœnas iustissimas: quare, omnis politiæ, ordinis, iustitiæq; confusa fieret iactura, quod planè maximè derogat sanctissimis legibus, mundiq; ordinatissimæ administrationi, ac diuinæ prouidêtiæ. nobis quoque

Reminiscimur post mortem.

6. nat. c. 6.

Memoria & intelligentia.

Memoria pars imaginis.

Memoria innata.

Imago trinitatis.

Diliges Deum ex toto corde.

Imaginis ordo.

Necessitas memoriæ intellectiuæ

Prudentia

Reminiscimur post mortem.

quoque de futuris, nulla esset prospectio, atque prouisio, quæ ex præteritorum coniectura disponuntur: atque ita peioris sortis consendus esset homo, quàm formica, quæ fruges sibi parat, & pabula recondit. vnde & *Aristoteles* dicit, quorũdam intelligibilium nos reminisci, vtpotè, quod triangulus habeat tres angulos duobus rectis æquales: Reminiscentia præterea, soli homini propriè conuenit, quia syllogisticè discurrit, à notis ad incognita, à contrarijs, à similibus, à rebus quendam ordinem habentibus. Sed *dices* fortassis, Aristotelem docuisse. quosdam benè reminisci, quosdam verò minimè, idque propter organorum diuersitatem: reminiscentia ergò ab eo parti sensitiuæ est attributa. *Resp.* duplex esse reminiscentiæ obiectum, proximum scilicet & remotum: immediatum, & proximum, super quod immediatè cadit actus recordandi, est aliquis actus præteritus recordantis: de actu enim præsente, quatenus est huiusmodi, non est reminiscentia; obiectum autem remotum, & mediatum, est actus alterius. Ex quo patet, quòd licet reminiscentia præterita spectet, & consideret: non omnia tamen immediatè, sed proprium actum immediatè, aliorum verò mediatè, & remotè. Tum ad argumentum dico, illud Aristotelis intelligendum esse causatiuè, non autem conseruatiuè: memoria enim intellectiua in suam operationem, prodire non potest sine memoria sensitiua: hinc bonitas reminiscentiæ tribuitur organo bene disposito. Verum acquisitis speciebus, & indelebiliter in memoria intellectiua manentibus, ex seipsa memoria operatur: siquidem propriè reminiscentia non est in parte sensitiua, eò quòd præterita tempora non discernat, & dijudicet: tempus enim, vt dicitur 2 *de anima*, ad propriorum, siue communium sensibilium non pertinet rationem. Amplius, si in parte sensitiua sita esset cuiuslibet actus potentiæ sensitiuæ reminiscentia, proculdubio, cuilibet actui sensitiuæ competeret. quod est falsum: quia sui actus non meminit: non enim suprà seipsam reflectitur sicut intellectus, atqui potẽtia reminiscẽdi, suũ actum cognoscat necesse est, cuius meminit: non est ergò propriè reminiscentia in parte sensitiua Porrò, memoria, quæ in brutis cernitur, præsentiæ phantasmatum est attribuenda: formica enim ita recens nata, ac si diu vixerit, grana, & aceruos tritici congregare studet. Adde, nullam potentiã sensitiuam, speciem aliquam recipere posse, absque qualitate sensibili: vnde 2. *de anima*, vult philosophus visionẽ coloratam esse debere, vt aliquomodo videri possit. sed reminiscentia non potest esse qualitas sensibilis: ergo non potest esse in parte sensitiua. Reuera, reminiscentia præsupponit aliquid apud se manens, cuius meminit, quod prius obliuioni tradiderat. id autem in parte sensitiua obliteratum est, atque deletum: quare, in intellectu maneat, necesse est, species vtique intelligibilis: receptum namque est in recipiente per modum recipientis: intellectus autem, cum à passionibus corporeis corrumpi non possit, inde fit, vt species in eo recepta indelebiliter perseueret. Hac de causa dictum est à philosopho, speciẽ sensibilem in memoria sensitiua positam labi, & corrumpi, propterea, quod organũ ipsius, passionibus corporeis sit obnoxium. Cum igitur intellectus non solum vniuersalia abstractiuè cognoscat, sed etiam intuitiue quæ cognoscuntur à sensu: syllogyzat enim de contingentibus, quorũ veritas est de obiectis, vt intuitiue cognitis, sub ratione existentiæ: inde fit, vt conditiones ad reminiscentiã necessariæ in intellectu inueniantur, atq; ita illarum rerũ reminiscatur, quarũ potest memoria sensitiua recordari, multorumq; obiectorũ, quorum sensitiua non *meminit* vtpote intellectionis, & volitionis præteritæ. quorum, si homo non recordaretur, non cõferret præterita cum futuris, nec de improbis operibus, pœnitentiam ageret. Inest ergo intellectui, siue homini memoria, ac reminiscimur post mortem. Ex quo patet memoriã intellectiuã non esse distinctã potentiam ab intellectu, sicut dictum est: diuersitas enim potẽtiarũ, ex formali obiecti proficiscitur diuersitate, aut ex diuerso genere attingendi obiectum formaliter: sed intellectus diuersitas in intellectu nõ primo modo admittitur, sicut potentia visiua, nõ est diuersa, quia album, seu nigrum intuetur. propterea quòd habet sui obiecti rationẽ formalẽ, nempe colorati rationem: quare, quum ad rationem

Arist.

Reminiscentia soli homini conuenit.

Memoria non est in parte sensitiua.

Intellectus meminit.

Memoria intellectiua non est distincta potentia ab intellectu.

potentiæ intellectiuæ passiuæ pertineat, species receptas cõseruare ac easdẽ recipere, vnde à phil. 3. de anima, locus specierum appellatur, & memoria thesaurus sit specierũ, non video quomodo memoria intellectiua possit esse distincta potentia ab intellectu possibili. Veruntamẽ nõ est silentio tegẽda philosophi doctrina 3. de anima, tex. com. 20. quæ commodius sequenti ca. explanabitur.

Reminiscitur post mortem.

Arist. opin.

CAP. XX.

An reminiscimur post mortem secundum philosophum.

3. de anima texta 20.

POst theologorum documenta de reminiscentia post mortẽ, operæpretium erit videre, quid de hac re phil. senserit, idq; ex suis verbis, ac suorum interpretũ sententijs dilucidando. Nõ reminiscimur, inquit, quoniã hoc quidẽ impassibile est: passiuus vero intellectus corruptibilis, & sine hac nihil intelligit. Et est sensus, quòd intellectus separatus ex vtroque intellectu constans, solus sit immortalis, & perpetuus, permanens apud animã, etiam exutam à corpore, tunc non remanebit reminiscẽtia, quæ fit per conuersionẽ phantasmatum, seu particularium, quæ sunt in phantasmatibus, idq; mediante actu cogitatiuæ, particularia ad inuicẽ conferentis. Inest aũt hæc cogitatiua intellectui possibili, per conuersionẽ vtiq; ad phãtasmata, qua ex parte corruptibilis appellatur: vnde exutus corpore, non reminiscitur, neq; imaginatur, scilic. mediante virtute illa cogitatiua: intellectus namq; possibilis, procedens de potentia ad actũ, reminiscentia, sensu, imaginatione, atq; phantasia vtitur: nam ex sensu experiẽtiã recipit, ex experientia aũt memoriam, ex memoria vero vniuersale. Post scientiæ aũt acquisitionem, vocatus intellectus adeptus, sicut dictum est supra, quo in statu felicissimę vitæ positus, nõ indiget vehiculis scientiatũ, per conuersionẽ ad phantasmata, sed vtitur patris ad sua opera depromẽda. Tunc intellectus verè est, & vere sapit atque intelligit: quia liber est à materia, quæ propter sui priuationẽ, & mutationem turbat verum esse: tunc non vtitur aliqua virtute sensibili, & dicitur non reminisci, scil. eo modo, quo hactenus vsus fuerat, mediante actu cogitatiuæ, reminiscitur autem speciebus intelligibilibus mediãtibus. Itaque philos. in loco iam dicto, de totã parte intellectiua loquitur. quæ ex eo dicitur separata: quia in sui operatione depromenda, corporeo organo minimè vtitur. Propterea 1. de anima dixit, Quòd si aliqua propria sit animæ operatio, illã contingat separari: in 2. quoq; hoc ipsum confirmat: Separatur, inquit, hoc genus animæ ab alijs, sicut perpetuũ à corruptibili. Dicitur aũt anima intellectiua perpetua, non quòd semper fuerit, sed quòd semper erit: Forma enim, inquit philos. 10. *met.* nunquam est ante materiam: Patet ergo, quomodo ad mentẽ philos. anima intellectiua non reminiscitur post mortem & quomodo reminiscitur. Ex hac aũt philos. doctrina, explodenda venit, atque eijcienda illorum sententia, qui vnum dixere esse omnium hominũ intellectum: frustra enim quæreret quispiam, an reminiscimur post mortẽ, si cuilibet homini proprius intellectus non remanet. Solutio præterea philosophi non esset ad propositũ: nam si intellectus est vnus omnium, cum desinit esse meus, mihi quidẽ corrumpitur, atq; ita non est recurrendum ad imaginatiuæ corruptionem, proprio intellectu non remanente. Illorũ quoque deijcitur opinio, qui aiunt, totã animã intellectiuã cum corpore simul interire: sua enim quæst. philosophus præsupponit intellectũ remanere: vnde & intellectũ dicit esse immortalem: causam vero explicat, cur non reminiscimur post mortem. Vult ergo post mortẽ nos intelligere, sed non intellectione phãtastica, quæ fit cum reminiscentia, & interdum cum obliuione. Quare si in morte obliuiscimur, post mortẽ non reminiscimur, & hoc modo reminiscendo nõ intelligimus, sed alio modo intelligimus, quæ prius intelligebamus in vita, quẽ philosophus non enodauit. Plotinus aperte fatetur, memoriȩ munus ad animum, nõ aũt ad corpus pertinere: *Verum quidem dici potest*, inquit, *corpus vel impedire, vel non impedire recordationis effectum, sed nihilominus ipsum memoriæ munus, esse ipsius animæ proprium. Quasdam autem actiones habet anima, quarum executio corporis indiget instrumento, quarundam verò minime: nam & corpus memoriæ impedimento est, quandoquidem & nunc ex quorundam adiunctione cõtingit obliuio, siquidem in ablatione, & purificatione, quædam memoria sæpe nobis emergit: ex accessu namque corporis*

Cogitatiua intellectus.

Intellectus separatus.

Vnus est intellectus.

Enn. 4. li. 4 ca. 27

Memoria est in virtus animæ.

Reminiscimur post mortem.

Letus flumen.

periit anima nobilis, & fluens,non memoria, sed obliuionis causam afferente, quapropter & letum flumen hoc potest existimari: memoria igitur ad animam pertinet: hæc ille. Quare, cùm animus sit incorruptibilis; & memoria, & ea quæ in memoria conseruantur, pariter se habebunt: quia receptum est in recipiente, per modum recipientis, sicut sæpè dixisse me puto. Diuus Augustinus ponit animum pro memoria. *Animus, inquit, est ipsa memoria: nam, & cum mandamus aliquid, vt memoriter habeatur, dicimus, vide vt illud in animo habeas, & cum obliuiscimus, dicimus, non fuit in animo: & elapsum est animo, ipsam memoriam vocantes animum.* Et 14. *de trinit. cap 15 in libro lucis, ait, quæ est veritas scripta sunt illæ regulæ, quas Deus in cor hominis impressit, sicut imago anuli ex anulo, in ceram transit, & anulum non relinquit.*

Li.10. Confes.ca.14

Animus pro memoria.

Quapropter dictum è Platone in Phædone, nostram scientiam esse reminiscentiam: reminiscentia ergo in animo à corpore soluto residet, tum propter species intelligibiles acquisitas, tum propter regulas à prima luce impressas, tum etiam propter multas, quas de nouo sua viuacitate intelligendi, acquirit; vnde & substantias intelligit separatas: nam mens nostra, authore Augustino, 9. *de trinitate,* cognitionem rerum incorporearum, per seipsam accipit; id est, cognoscendo seipsam: dum enim corpori coniungitur, versatur in infimo gradu intelligendi, qui fit per conuersionem ad phantasmata: proinde seipsam nequit intelligere, nisi actu fiat intelligens per speciem à phantasmatibus abstractam: cum verò fuit è corpore educta, non amplius sese conuertit ad phantasmata, sed ad ea, quæ sunt per se intelligibilia. Quoniam autem vnumquodque intelligibile est in intelligente, per modum ipsius intelligentis; inde fit, vt commune sit omni substantiæ separatæ, & superiora, & æqualia, atque inferiora per modum suæ substantiæ intelligere. Modus autem substantiæ animæ separatæ, est infra modum substantiæ angelicæ, & separatarum modo animarum conformis. Quare, quoad ipsius cognitionem naturalem pertinet, de alijs animabus perfectam quidem, de angelis verò imperfectam, atque deficientem cognitionem habere dicitur. Itaque, quemadmodum anima corpori coniuncta, in pura potentia intelligibilium constituta, ad phantasmata suas vires intendebat, vt fieret actu intelligens, ita planè à corpore libera, ad superiora intelligibilia sese conuertit, ex quorum participatione fit actu intelligens, primumque ad sui ipsius substantiam oculum intelligendi conuertit; intellectus verò agens, ad animæ substantiam conuertitur illustrandam, fitque veluti obiecti illius actus, intellectus autem illius possibilis, vt potentiæ. atque ita substantia animæ, de se in pura potentia intelligibilis, fit intelligibilis in actu per se ipsam, ac per alias causas paulò antè dictas, & enodatas: ex eo enim, quod ex seipsa alia nouit, aliorum, profectò non est arctanda, atque constringenda cognitio, ad aliquam aliam priorem cognitionem, nisi ad eum modum, quo in ipsa esse dicuntur. Cognoscit etiam anima separata à corpore naturalia, sed non æquè perfectè, ac ab angelo cognoscuntur, cuius impressæ species à prima luce, perfectam cognoscendorum naturalium eidē cognitionem afferunt. Modus verò cognoscendi animæ separatæ, quoniam inferior est, idcircò de naturalium intelligentia, communem & confusam habet cognitionem. Reuera, infima est in substantiarum intellectualiū genere, propterea exactissima specierum opus habet cognitione: exactissima autem haberi creditur, quando de singulis obiectis, singulæ species habentur. Cùm verò in sensibiliū genere obiecta sint quidditates; anima vt illorum habeat exactissimam notitiam, haud dubium quin illi opus sit, vt pro numero quidditatum, singulas habeat species, quod planè ex acquisitarum rerum scientia dependet magis, quàm ex superiorum influxu, in quibus vnite, & indistinctè habentur hæc omnia. Non temerè ergo dictum à Daniele Propheta, quòd *qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellæ ad perpetuas æternitates.* Singularia quoque ab anima separata cognoscuntur. duplex est enim modus cognoscendi, sicut dictum est: vnus quidem per abstractionem à phantasmatibus, atque ita indirectè singularia percipit intellectus: alius verò, iuxta quorundam sententiam, per specierum influxum à Deo fieri dicitur, & sic singularia ab anima separata cognoscuntur: non quidem omnia, sed ea duntaxat, ad quæ determinantur præcedente cognitione, vel affectione, naturali habitudine, seu diuina reuelatione, propter rationem sæpius dictam, nempè omne receptum per modum suscipi recipientis: etenim anima humana, cum non sit, nō est actu, sed potentia ipsa cognoscibilia: potentia autem determinabilis habet rationem: propterea, quatenus anima ad vnum magis determinatur quàm ad aliud, eatenus magis accedit, vt vnius actum gerat quàm alterius. Huiusmodi autem determinatio, quæ accidit ex causis iam dictis, reddit eam aptiorem, & propinquiorem: vt illius mores, naturamq; induat, ad quod determinari diximus. Ex hac autem propinquitate, species influxæ atque immissæ, ad quorundam singularium cognitionem habendam, distinctiùs animam mouent, atque efficaciùs: ad aliorum verò nequaquam, eò quòd plus in se ipsis habent intelligibilitatis, atque virtutis, quam anima possit per eas intelligere. Sed *dubitabit* aliquis, si anima separata perpetrati mali reminiscitur, vt dictum est: cognoscit ergo singularia, idque per species, quas secum aduexit, atque ita per species abstractas nouit singularia. Dicunt aliqui animam separatam reminisci quidem veteris criminis, verumtamē non sufficienter disponi, per species quas secum decedens detulit: cognoscit ergo ea, sed noua cognitione, tum propter modum cognoscendi, tum propter species cognitorū, ita vt recordatio præcedentis piaculi, in suo effectu remanentis, disponat & præparet, ad distinctam commissorum notitiam obtinendam. Alijs autem visum est, id fieri per quandam dispositionem derelictam in intellectu præuio illo actu: recordationem autem, primò ad actum terminari, deinde ad obiectum, non enim alicuius rei meminisi, nisi quia eam priùs vidi, seu audiui, aut quoquo modo percepi. Ceterùm, illa dispositio, actum vt præteritum, repræsentant non sufficit, nisi præuia discursus temporis intermedij accedente, quæ simul coniuncta, repræsentationem illam efficere possunt. Veruntamen probabiliùs, ac rationi magis consentaneum esse videtur, vt ex dispositione, recordatione que illa, & ex nouo diuinæ lucis influxu, in anima separata, recordatio fiat præteritorum, propter nouum modum intelligendi, cui tamen necessaria est, præteritorum habituum recordatio, vt perfecta sit horum cognitio: remanent enim in anima separata rerum acquisitarum habitus, scientiæ præsertim, authore Diuo Hieronymo in epistola ad Paulinum: *discamus,* inquit, *in terris, quorum scientia nobis perseueret in cælo:* siquidem scientia in intellectu ponitur, qui est locus specierum: propterea & habitus scientiæ in ipso intellectu collocantur, quod quidem ex ipsis actibus, ex quibus habitus scientiæ acquiritur, fieri potest perspicuum, atque manifestum: habitus enim, vt dicitur 2. *eth.* similes sunt actibus, ex quibus acquiruntur. Porrò, actus intellectus principaliter quidem, atque formaliter, est in ipso intellectu: materialiter verò, & dispositiuè in viribus inferioribus: in præsenti namque vita, actus intellectus, quibus scientiam quisque sibi comparat, sine cōuersione ad phantasmata haberi nō possunt: de habitibus quoque idē potest esse iudicium. Quare habitus scientiæ, quoad esse principale, & formale, corruptioni nequaquam subditi sunt, quippe qui in intellectu positi sunt, qui est incorruptibilis: quoad verò ad esse materiale, & dispositiuū, corruptioni subiacēt, illud enim corrumpitur, ad virium inferiorum corruptionem. Sic certè à philosopho docemur, in lib. de longitudine & breuitate vitæ, formam aliquam bifariam corrumpi posse: vno quidem modo à suo contrario, vtpote calidum à frigido, & hoc modo corrumpitur scientia respectu operationis, qua intellectus componit, & diuidit, ratiocinatur, vel talia similia operatur, in quantum scil. in propositione, siue argumentatione falsum cōtrariatur vero: quo planè modo scientia corrumpitur, dum scil. quispiam, falsa argumētatione deceptus, scientiā veritatis relinquit: vnde fit, vt ex parte memoratiuæ, obliuione, ex parte verò argumentationis falsæ, deceptione, scientia, vt ibidē loquitur, corruptionis dispēdiū, atq; iacturā sustineat, sed huiusmodi sciētiæ corruptio, in animo à corpore libero, inueniri nō potest, sicut patet ex dictis. Alio autem modo corrūpitur per accidēs, nempè

Intelligit substantias separatas.

Conuersio animæ separatæ ad seipsam.

Cognoscit naturalia.

Daniel.

Reminiscitur veteris criminis. [partly illegible]

Cognoscit singularia.

Determinatio animæ.

Cognoscere per species abstractas.

Habitus acquisita in scientia remanent.

Actus intellectus.

Habitus.

Forma bifariā corrumpitur.

Scientia quomodo corrūpitur.

Reminiscitur post mortem.

nempè ad corruptionem subiecti, atqui subiectum scientiæ, vtporè intellectus, est incorruptibilis, vt in principio huius libri affatim disseruit. Manet ergo scientia, seu habitus acquisitæ scientiæ in anima à corpore seiuncta, & exuuijs carnis exuta.

CAP. XXI.

Argumenta contraria.

1. POsset aliquis *contra* prædicta sic arguere: corrupto quodam interiori, ait philosophus 3. de anima, corrumpitur intelligere, sed in morte omnia interiora hominis corrumpuntur: ipsum ergo intelligere corrũpitur. Sanè, in li. de memoria, & reminis. philosop. ad partem sensitiuam, memoriam spectare fatetur. Et Damascenus dicit esse vim sensitiuam, eò quòd sit imaginatio derelicta à sensu secundum actum, cuiusmodi est phantasma, quod simul interit cum corpore. Amplius, memoria est præteriti, sicut prouidentia est futuri. sed potentia intellectiua

Phil. 3. de anima.

li. 2. ca. de remmemor.

2. non percipit præteritum vt præteritum, propterea quòd naturam sapiat singularis, quod ab intellectu directè intelligi non potest: in parte ergo intellectiua memoria consistere non potest. Reuera, obiectum intellectus est vniuersale, vniuersalium autem, & eorum quæ semper sunt non est memoria, sed præteritorum tantùm: ergo quod

3. prius. Adde, quòd tunc beati præteritorum criminum reminiscentes, miseri essent dolendo, mali autem complacendo, quod nefas est de beatissimis illis spiritibus sentire. Iterum, anima separata non intelligit per aliquas species innatas, quia à principio suæ conditionis, est tanquã tabula rasa, in qua nihil est depictum: neque per species, quas à rebus posset extrahere; sensus & imaginationis enim caret organis, quibus mediantibus species intelligibiles abstrahuntur à rebus: neque per species conseruatas; alioquin anima pueri post mortẽ nihil intelligeret: neque per species intelligibiles diuinitus immissas; talis siquidem cognitio non esset naturalis, de qua nunc loquimur: à sufficienti ergo diuisione, anima separata à corpore, nihil intelligit,

4. atque recordatur. Sacræ præterea scripturæ hoc ipsum innuere videntur: Priorum, inquit Isaias cap. vltimo, non recordabuntur. Et Diuus Paulus. *Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* sed cognoscere per species acquisitas, est cognitio imperfecta; quia est abstractiua, & non intuitiua quam anima habebit, quia tunc videbimus sicuti est: non ergo anima separata poterit intelligere per species conseruatas, præsertim cum dicat Augustinus 11. *de trinit.* post mortem huiusmodi species, obliteratum iri. Adde, quòd nec etiam intuitiuè se ipsam, nec suas potentias, habitus, ac species intelligibiles in ea existentes cognoscere potest: alioqui corpori coniuncta, cognosceret se intuitiuè, quia nimirum sibi præsto est æquè ac separata: nam si intellectus cognosceret animam intuitiuè, & in ea vestigium Trinitatis: cognosceret vtique personarum trinitatem: si enim intuitiuè vestigium potest cognosci: pari quoque facilitate, & id cuius est

1. Cor. 13.

5. vestigium: ergo quod priùs. Iterum, si intuitiuè suas cognosceret potentias: eodem quoque modo & trinitatem personarum: est enim per potentias ad imaginem trinitatis, similiter si cognosceret habitus, & si cognosceret speciem: cognosceret illud cuius est species, cum verò hæc

6. omnia fieri non possint, reliquum est, vt anima separata nihil intelligat. Amplius, quò substantias separatas nequeat intelligere: perfectiori siquidem viuendi ordini ac statui, perfectior competit modus intelligendi: hæc enim proportionem habent ad inuicem. sed anima corpori coniuncta, perfectiorem obtinet statum, ordinemque viuendi: est enim naturaliter pars humanæ naturæ. quælibet autem pars, quando est cum suo toto, perfectiorem habet ordinem viuendi. sed anima corpori coniuncta, abstractiuè, seu intuitiuè, nequit substantias separatas intelligere: tum quia de ipsis sufficiens ac plenum phantasma habere

7. non potest: tum quia non videbit me homo, & viuet: separata ergo à corpore minimè eas percipiet. Præterea, si illæ cognosci possent, id autem fieret per sui præsentiam, aut per suam speciem sed neutro modo fieri potest: nihil enim, excepto Deo dũtaxat, animæ illabitur humanæ: neque per aliquas species, quas anima ab Angelis abstrahere posset: angeli enim naturæ simplicitate humanæ animæ præstant: nullo ergo modo substantias separatas poterit intelligere. Reuera, si id assequi posset dignitatis: tunc magna cum facilitate, naturalia omnia ab ea percipi possent, in substantijs enim separatis, omnium rationes rerum inueniuntur naturalium: vnde fieret, vt maioris intelligibilis capax effecta, minora leuius, atque facilius virtutem haberent intelligendi. Iterum, quod habitus scientiæ ac- 8.
quisitæ non remaneant in anima separata, patet. Siue scientia destruetur, inquit Apostolus. magnitudo quoque morbi, habitus prorsus aufert, & destruit. sed nulla potentior mutatio morte. omnes ergo in morte delentur habitus scientiæ. Non ergo intelligit post mortem.

Reminiscitur post mortem.

CAP. XXII

Soluuntur Argumenta.

AD 1. dicimus, inibi philosophum de modo intelli- 1.
gendi, qui fit per conuersionem ad phantasmata locutum fuisse, non autem de modo, quo vtitur anima separata. *Ad philos.* authoritatem dico, loqui quidem de memoria sensitiua, nec tamen ob id, intellectiuam negasse, quæ etiam inuenitur in angelis, quippe qui eorum intellectiones, nequeunt habere perpetuas, recordatur enim Lucifer se peccasse, & Michael iustissimè pugnasse: similiter intelligenda est authoritas Da- 2.
mascen. *Ad* 2. dico, memoriam præterita respicere. Et cum *infers*, singularia ab intellectu percipi non posse *resp.* actualem existentiam naturæ primò competere: quæ quidem natura, vt existens abstracta ab hic & nunc ab intellectu cognoscitur intuitiuè: atque ita cognitio huiusmodi existentis sufficit, vt eius recordatio fieri possit. Et cum iterum *instas*, à potentia cognosci hoc vt hoc, non approbo. Et cum *dicis*, cognoscit aliquid vt hoc, & nunc: *resp.* quòd si intelligas nunc existens, similiter & hoc in se præsens, admittendum puto, cognosci aliquid vt in se præsentialiter existens. Quare, etsi hoc & nunc, non sint alicuius, quod non sit in singulare, singularitate vtique intrinseca, non præsupponunt tamen singularitatem, veluti præcisam rationem, qua illa inesse possunt, quin eo modo, sicut suprà dictum, singularia ab intellectu nequeant intelligi: paulò autem superius de hoc latius disputaui. Ad obiectionem, vtrum beati præteritorum criminum recordatione, aliqua tristitia afficiantur, *Resp.* verisimile esse, hoc in memoria à mentibus illis beatis prorsus auferendam: facit enim hoc ad beatitudinis accidentalis augmentum: gaudium enim est, nõ sentire aliquam materiam tristitiæ, potest siquidem Deus, suis fauens dilectis, commissi criminis suspẽdere actum, ne vnquam sese offerat beatorum memoriæ. Ex hac autem actualis, sicut habitualis rememorationis priuatione, beatorum animæ culpandæ non sunt, eò quòd præstat quorundam obliuisci, vt dicit philosophus 12. met. Adde quòd sanctorum animæ, ita abundant lætitia visionis diuinæ, vt nullam deinceps tristitiam cuiuscunque rei capere possint. Delectatio vehemens, inquit philosophus, excludit quamcunque tristitiam, non solum contrariam, sed etiam contingentem: Sed *dicis*, *beatus est*, vt ait Augustinus, *qui habet quidquid vult, & nihil mali vult.* sed animus Petri in cœlo non habet quidquid vult, quia habet nolle respectu negationis commissæ ergo &c. *Resp.* animam Petri habere quidquid vult, quia de præterita habet, & de futuro quidquid vult, similiter & de præterito, quia habet velle non posse: neque id potest esse occasio miseriæ, propterea, quòd præteritum non fuisse, fieri non potest. *Ad* 3. aliqui putant, animam separa- 3.
tam intelligere per participationem specierum, quas ex diuini luminis influentia recipit, cognitionemque illam naturalem appellari. Deus enim author luminis influxi, est etiam author naturæ, seu modi naturalis: hæc illi. Alij autem dicunt, animæ separatæ cognitionem fieri, & per species acquisitas, & in intellectu conseruatas. Sed præstat dicere, vtroque modo animæ separatæ cognitionem fieri posse, sic enim diuini luminis commendatur abundantia, & animæ dignitas non labefactatur,

Memoria in angelis.

Intellectus cognoscit singulare.

Sancti an record. tur peccatorũ.

7. Ethic.

13. Trini. 5.

nec

Mortui non cognoscũt res viuorum.

nec eius quam in hoc mundo gessit vitæ labor despicitur:
Vnde tunc anima pueri, etsi per species acquisitas intellige-
re non poterit, intelliget tamen per diuinarum specierum
influentiam. Veruntamen, cum ad eum felicitatis locum a-
nima nostra, Dei benignitate, peruenerit; tunc clare huius
4. solutionem argumenti intelliget, enodabitque. *Ad* 4. illa
prophetica sententia intelligenda est, de memoria, tristi-
tiam, non lętitiam afferente. Apostoli quoque authoritas
intelligitur de imperfecto modo intelligendi, cui succedet
modus perfectior, atque coptosior ad intelligendum, & cō-
templandum: Similiter authoritas Augustini, de speciebus,
quę sunt in organo, non autem quę sunt in intellectu, intel-
ligi debet. Ad confirmationem dico, animam corpori con-
iunctam à sui cognitione intuitiua præpediti, ob ordinem
nimirum intellectus ad phantasiam, eo quod non sit phan-
tasiabilis. Et cum dicis, quod cognito vestigio, cognoscitur
ad cuius est vestigium: concedo quidem arguitiue, non au-
tem intuitiue; potest enim affectus intuitiue cognosci, eius
5. autem intuitiua cognita remanente incognita. *Ad* 5. patet
responsio ex supra dictis; proinde & intuitiue cognoscere
dicitur, quando rem præsentem simpliciter intelligit: ab-
stractiue vero, quando absentem per speciem percipit: Cō-
paratiue autem, quando vnius cognitione percepta, mox
transit ad alterius notitiam: denique discursiue à magis no-
to, ad minus notum procedendo. Intelligit ergo anima, &
6. reminiscitur separata. *Ad* 6. dicitur quod quauis anima hu-
mana, quatenus ex forma corporis, perfectiorem modum
abundet suæ naturæ ostendit in corpore existens, quam ex-
tra corpus, propter effectus, quos in corpore exercet, qua-
tenus tamen est forma per se subsistens, perfectior est, ac
nobilior à corpore libera, quod vero in corpore posita, an-
gelos nequeat intuitiue cognoscere, in causa est modus in-
7. telligendi per phantasmata. *Ad* 7. dico animam separatam,
per similitudines diuinitus impressas, angelos intelligere.
Et cum infers, igitur post omnia naturalia intelligere; re-
spondeo consequentiam non valere, quandoquidem per
suam substantiam, nequeat intelligere naturalia omnia,
8. nisi per quasdam species, sicut dictum est. *Ad.* 8. dico, Apo-
stolum loqui de actu cognitionis, non autem de habitu sci-
entiæ. Et cum dicis, quia in morte omnes habitus delentur:
Scientia destruetur.
Verum quidem est, quo ad vires sensitiuas abundat, non
autem intellectiuas. Sed dicis, duas tunc fore vnius speciei
formas in eodem subiecto, nempe scientiam vnius non es-
serationis, inde est quod nullum sequitur absurdum, vt v-
traque scientia anima separata polleat, veluti duplici stola
induta.

CAP. XXIII.

In anima separata manet actus scientiæ acquisitæ.

Eliquum est, vt aliqua addantur, quæ ad nego-
tium de cognitione animæ separatæ spectare vi-
dentur; verum scilicet, actus scientiæ acquisitæ,
Actus scientia acquisita.
remaneat in anima separata. Ad quod quidem di-
ci potest, actum scientiæ hic acquisitæ, in anima separata
manere quidem, non autem secundum conuersionem ad
phantasmata; species siquidem intelligibiles in anima sepa-
rata conseruantur, ex quibus actus depromitur; status vero
modusque intelligendi non idem. In actu namque & speci-
es consideratur, & modus: & species quidem ex obiecto, in
quod cognoscitiuę virtutis dirigitur actus per speciem, quę
est obiecti similitudo, optime considerari potest: modus
vero ex virtute pensatur agentis. Manente itaque obiecto,
& specie intelligibili, & intellectu agente, atque possibili,
intellectus potest in actum exire intelligendi. Verum, quia
modus pendet ex intelligentis virtute, & tunc intellectus
nobiliori, digniorique donatus est virtute intelligendi, vt-
pote sarcina phantasiandi deposita, nobiliorem, perfectio-
remque consequutus est modum dicendi. Dubitant non-
Anima separata non impeditur à distantia locali.
nulli, si loci distantia impedire possit animæ separatæ co-
gnitionem: ad hoc quidam respondendo affirmant, nullam
locorum distantiam, cognitioni animæ separatæ impedi-
mento esse posse, quin æque longe posita, ac prope sita co-
gnoscere queat. in causa autem putant, specierum ex diuino
lumine influxum, quo singularia ab anima separata perci-
pi posse putant. sed illa cognitio supernaturalis, & nequa-
quam naturalis, esset dicenda: nos autem loquimur de co-
Notitia abstractiua.
gnitione naturali. Porro, si in anima separata remanent ha-
bitus scientiæ acquisitę; haud dubium, quin notitia abstra-
ctiua intelligere ea possit, quorum præsentes species intel-

ligibiles habet, nullum distantia locali impedimentum
præbente: species enim intelligibiles intellectui agenti, &
possibili coniunctæ, memoriæ perfectæ rationem constitu-
unt, habetque obiectum intelligibile præsens. Memoria ita-
que æque perfecta existens; parit actum perfectum. proinde
his omnibus accedentibus, nihil refert loci propinquitas,
siue distantia, vt ea anima separata intelligat, quorum reti-
neat species. Secus autem res se habet in illorum cognitio-
ne habenda, quorum species memoriæ non insunt: tunc
dubium non est, quin horum cognitio nequeat haberi, nisi
denuo nouis speciebus acquisitis, quod plane fieri non po-
test, improportionata loci distantia manente: obiectum e-
nim non agit in passum quantumlibet distans. Ex quo se-
qui videtur, vt obiecti improportionata distantia impedi-
at, tum coniuncti, tum separati animi actum cognitionis
habendæ. De cognitione vero intuitiua animæ separatæ,
Notitia intuitiua.
Augustinus in libro de cura pro mortuis agenda, apertissi-
Isaia 63.
me loquitur, quæ aguntur à viuis, à mortuis, siue ab animis
separatis ignorari. *Nesciunt, inquit, mortui quid hic agimus, aut
patimur.* Isaias propheta dicit: *Tu es pater noster, quia Abraham
nos nesciuit, & Israel non cognouit nos.* si tanti patriarchæ igno-
rauerunt, quibus Deo credentibus populus ipse de illorum
stirpe promissus est, quomodo mortui viuorum rebus, atque
actibus cognoscendis, adiuuandisque miscentur? quieta
namque inquieta illorum vita sollicitaret. Proinde dictum
est ad pijssimum regem Iosiam: *Ecce ego apponam te ad patres
tuos, & apponeris cum pace, & non videbunt oculi tui omnia mala,*
4. regum 22.
quæ inducam in locum hunc. Ibi ergo sunt spiritus defuncto-
rum, vbi non vident quæcunque aguntur, & eueniunt in
ista vita. *Dixerit* aliquis, nunquid ille diues, *Luca* 16. qui ro-
gabat Abraham, vt mitteret Lazarum ad suos fratres, scie-
bat quid fratres sui agerent. Sane, ita fuit cura de viuis,
quamuis quid agerent omnino nesciret; quemadmodum
est nobis cura de mortuis, quamuis quid agant, omnino v-
tique nesciamus. Sed rursus *occurres*, quomodo quid hic a-
geretur Abraham pater nesciebat, vbi sciebat esse libros
Moysis, & prophetarum? vbi denique nouerat diuitem il-
lum in delitiis, pauperem vero Lazarum in laboribus, do-
loribusque vixisse? Fatendum est igitur, nescire quidem
Mortui quomodo sciant res viuentiū.
mortuos quid hic agatur, sed dum hic agitur, postea vero
audire ab eis, qui hinc ad eos moriendo pergunt, non qui-
dem omnia, sed quæ sinuntur indicare, qui sinuntur etiam
ista meminisse, & quibus hæc indicare oportet audire. pos-
sunt & ab angelis, qui rebus quæ aguntur hic præsto sunt,
audire aliquid mortui, quod vnumquemque illorum audire
debere iudicat Deus, cui cuncta subiecta sunt. Possunt etiā
mortui, & præterita, & præsentia, & futura, spiritu Dei re-
uelante, cognoscere, sicut prophetæ, dum hic viuerent non
omnia nouerant, sed quæ illi reuelanda esse, Dei prouiden-
tia iudicarat. Diuus Gregorius quoque hanc eandem sen-
Gregorius.
tentiam, in 12. *suorum moralium* sequi videtur: *Mortui, inquit,
vitam in carne viuentium, post eos qualiter disponatur nesciunt, quia
vita spiritus longe est à vita carnis & sicut corporea, atque incorporea
diuersa sunt genera, ita sunt distincta cognitione.* Et reuera, animæ
separatæ spiritualium substantiarum conuersationi con-
iunctæ, ea quæ hic aguntur ignorant, præsertim de quibus
nullam habent speciem intelligibilem, aut alicuius reuela-
tionem: Et hæc quidem dicta sunt, de naturali cognitione
An sit melius intelligere cum phātasmate quam sine phantasmate.
animæ separatæ. nam de cognitione illa, qua animæ beatæ
in Deo vident omnia, alibi, seu in aliis libris disputaui. nunc
autem superest, vt clarius dilucidetur, quomodo anima in-
telligat per species acquisitas, propterea quod intellectio si-
ne phantasmate perfectionis dignitate, intellectioni cum
phantasmate præstet, sicut dictum est: in hoc enim anima
separata cum Deo, & sanctis angelis cognationis affinitatē
habere censetur, quia & illi sine phanthasmate intelligunt:
perfectiorem ergo habet intellectionem intellectus separa-
tus quam coniunctus, quod est inconueniens. Adde, quod
quemadmodum species intelligibilis, sine phantasmate nō
sufficit intellectui coniuncto, vt suam depromere possit in-
tellectionem, ita plane nec intellectui separato sufficere pos-
se putanda est: æquam enim in vtroque intellectu perfe-
ctionem possidet. sed intellectus separatus caret omni phā-
tasmate: non ergo ex sola specie intelligibili habere poterit
actum illius rei intelligendæ, cuius iam partem retinet spe-
ciem. Adde, quod operatio totius propria, fieri non possit
propria operatio partis, quia nec esse totale totius, parti e-
iusdem est tribuendum. sed intelligere est propria operatio
totius hominis, suæque speciei non est ergo operatio animę
separatæ, quæ est pars speciei. Sed *dici* potest ad primum, in-
Permissiue positiue.
telligere sine phantasmate, perfectius quidem esse permissi-
ue, non autem positiue, veluti animal permissiue perfectio-
ne formicam vincit, quia permittit, vt in homine animalis

Mortui non cognoscũt res viuorum.

ratio saluari possit. Positiue autem formis perfectionis gradu animali antecellit; quælibet namque species vltra genus, aliquam ponit perfectionem: sic permissiue intelligere sine phãtasmate, plus dicit nobilitatis; quia permittit vt huiusmodi ratio intelligendi in Deo, & in angelis saluari possit: positiue vero in homine aliquid sonat, quod in illis non inuenitur. Itaque ex parte, qua altissimarum substantiarum præ se ferre videtur similitudinem, intellectio sine phantasmate, dignior apparet atque præstantior; non autem ex ea parte, qua intellectus coniuncti dicit perfectionẽ. nam etsi pugnare sine ense, in angelis perfectiorem naturæ gradum denotet. in homine tamen perfectionis naturalis ordinem indicat pugna, quę gladio conficitur; ad vniuscuiusque nempe perfectionem spectat, secundum institutum à natura ordinem agere, & operari: facit ergo ad perfectionem intellectus coniuncti cum phantasmate intelligere. Secus vero res se habebit cum intellectu separato, qui depositis phantasmatum oneribus, nobiliorem sortitus ordinem intelligendi, nempe & per species à Deo immissas, & per species ingenitas, & acquisitas, absque phantasmatum grauamine potest intelligere. Et cum *dicis*, vnius naturæ speciei vnam propriam esse operationem, sic & speciei humanæ propriam operationem esse, cum phantasmate, aut sine phantasmate intelligere, non vtramque eidem competere. *Resp.* vnam esse speciei humanæ propriam operationem, præsertim intellectus, intelligere scilicet; sed non eundem modum intelligendi; propterea, quod ex duplici constat natura, spirituali videlicet, & corporea: cętera vero omnia, aut materialia sunt, aut à materia omnino libera. Non debet ergo mirum videri, si intellectus humanus corpori alligatus, per conuersionem ad phantasmata, oporteat eum intelligere; solutus vero à corpore minime. Hanc ob causam Auerroes dixit: Intelligere tum in esse, tum in fieri & conseruari, à formis emanare imaginatis, sicut sensus à sensibilibus. sic etiam docemur à philosopho, ita se intellectum habere, ad phantasmata, sicut sensus ad sensata: vnde fit, vt intellectus corpori coniunctus sine phantasmate nihil queat intelligere, sicut sensus sine sensibilium præsentia sentire nihil potest. *Ad* 1. si species intelligibilis in intellectu coniuncto non sufficit sine phantasmate ad intellectionem depromendam; in causa est, quod phantasma necessarium sit, non quidem veluti principium aliquod actus intelligendi, sed potius, vt principium operationis phantasticæ, quæ plane operatio intellectioni est necessaria, propter superiorum, inferiorumque potentiarum in agendo connexionem. superiores enim non recte sese haberent, circa alicuius obiecti operationem, inferioribus ab huiusmodi obiectione vacantibus. hinc fit, vt distractio potentiarum animæ circa diuersa obiecta intenta, earundem operationes impediant. Cum vero intellectui separato vires inferiores præsto nõ sint, non est probabilis ratio, quin species intelligibilis sufficere possit ad intellectionem depromendam. Intellectioni autem id perfectionis à phantasmate præstatur, quia nimirum in qualibet intellectione, speciem intelligibilem regulariter intendit, quæ plane perfectio absque phantasmate haberi non potest. Quamobrem huius perfectionis respectu, intellectio animæ coniunctæ, intellectioni separatæ esset præponenda, ni ab aliquo superiori principio informationem acciperet, quod certe sufficit pro æquali perfectione restauranda. *Ad aliud* dicitur, illud veritatem habere in formis, quæ educuntur de potentia materiæ, nõ autem in anima humana, quę est forma per se subsistens, cuius propria operatio est intelligere, ac ipsius respectu dicitur operatio totius. Operatio siquidem perfectissima, nempe intelligere à forma perfectissima fluens in totum, perfectissima dici non posset, nisi in forma à qua egreditur, sine toto consistere posset.

Sine instrumento agere.

Intellectus separatus.

Aue. 3. de ani.

Mortui non cognoscũt res viuorum.

Phantasmatis vtilitas.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI OPERVM

Generalis accuratissimus.

A

Aqua

C

Causa-

Creatio

Dei

Deus

E

Ema-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

G.

H

Intelle-

Labiorum

L.

M.

Magi

N

Olfactu

P

Pulmo-

Saturnus

T

V

Vene-

L.

M.

Magi

Mate.

Motus

N

O

Olfactu

P

Plato

INDEX RERVM ET VERBORVM.

S

Saturni

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Spiri-

Tempus

Vene-

Vorax.

FINIS.